This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

Alfonso el Sabio

Cantigas de Santa Maria

Digitized by Google

Cornell University Library

BOUGHT WITH THE INCOME
FROM THE
SAGE ENDOWMENT FUND
THE GIFT OF
Henry W. Sage
1891

A.170871 16/9/1903

5474

The date shows when this volume was ...en.

MAY 13 1976 F P

NOV 4 1983 F

Interlibrary Loan

All books not in use for instruction or research are limited to four weeks to all borrowers.

Periodicals of a general character should be returned as soon as possible; when needed beyond two weeks a special request should be made.

Limited borrowers are allowed five volumes for two weeks, with renewal privileges, when a book is not needed by others.

Books not needed during recess periods should be returned to the library, or arrangements made for their return during borrower's absence, if wanted.

Books needed by more than one person are placed on the reserve list.

CORNELL UNIVERSITY LIBRARY

3 1924 082 229 869

Digitized by Google

PQ
9191
A5H C2
1889++
v. 2

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CANTIGAS

DE SANTA MARÍA

Digitized by Google

Digitized by Google

CANTIGAS

DE

SANTA MARIA

DE

DON ALFONSO EL SABIO.

LAS PUBLICA

LA REAL ACADEMIA ESPAÑOLA.

VOLÚMEN II.

MADRID:—1889

ESTABLECIMIENTO TIPOGRÁFICO DE DON LUIS AGUADO.

8, *Pontejos*, 8.

Digitized by Google

A.170871

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

CANTIGAS DE SANTA MARIA.

CXLV.

Como [1] San Johan, patriarca de Alexandria, [2] deu quant' auia a pobres en uun [3] ano caro.

O que pola Uírgen de grado seus dões
der, dar-uo-ll'-á ela grandes galardões.

E d' est' un miragre quero que sabiades
per mí, porque sempre uoontad' aiades
de fazer por ela ben et que tennades
firmement' en ela uossos corações.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Un patriarcha [4] ouu' en Aleixandría
santo et fïel, que Johan nom' auía:
éste muit' amaua a Santa María
et por amor d' ela daua sas rações.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Hũas a mesqỳnnos, enfermos, coitados,
et outras a pobres muit' enuergonnados,
et aconsellaua desaconsellados;
assí do seu todos auían qỳnnões.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Él esto fazendo, en aquela terra
auẽo gran fame por tenp' e por guerra;
mais tal non foi ele come o que serra
sa port' e s' asconde dentro nos rancões.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Ant' abriú sas portas, et seu auer dado
foi mui francamente et ben enpregado
por amor da Uírgen de que Deus foi nado,
que non lle ficaron [5] sol dous pepiões,
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Senon esses panos ond' era uestido.
Et pois sse uiú pobre, foi end' esmarrido;
mail-á Uírgen santa, per com' eỳ oỳdo,
que o acorresse fez sas orações.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

---

[1] T. j. 1.: Esta é como.
[2] T. j. 1 : patriarcha de aleixandia (*sic*).
[3] T. j. 1 : un.
[4] T. j. 1.: patriarca—y asi en toda la Cantiga.
[5] Asi el cod. T. j. 1. El texto *ficare* por *ficarõ*.

Digitized by Google

CXLV

Mannáa ergeu-sse et [1] aa eigreia
foi oÿr a missa [2] da que sempre seia
bẽeita, con grand' esperança sobeia
de lle comprir ela as sas promissões.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

E en a carreira uiú un pastorÿnno
que contra él logo uẽo mui festÿnno,
aposto uestido et mui fresmosÿnno,
que lle dis':—Oíde poucas de rações
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Que uos dizer quero, et falade migo.—
Et pois ss' apartaron, [3] diss':—Esto uos digo:
aqueste tesouro uos dá uoss' amigo
o Fillo da Rëÿnna [4] das bẽeÿções.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Filláde-o logo, ca eu ir-me quero.—
Et o Patriarcha uiú auer tan fero,
que maÿor non ouue emperador Nero
quando queimou Roma et tornou caruões.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Foi-ss' aquel mancebo; mail-o Patriarcha
meteu aquel ouro dentr' en hũa arca,
et cantand' a missa, diz: [5]—Se Deus me parca,
querría saber ond' estas offreções
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Tan grandes et bõas foron enuiadas.—
Aquesto na missa muitas de uegadas
rogou; et respostas lle foron én dadas
que Ihesu-Christo [6] que foi ontr' os ladrões
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

En a cruz pregado, que ll' o enuiara
per rogo de ssa Madre que ll' o rogara,
porque en os pobres o seu enpregara
et en santos omes [7] de religïões.
O que pola Uírgen de grado seus dões.....

Log' aqueste feito toste foi sabudo,
et o poboo da cidade mouudo,
loando a Uírgen que é noss' escudo
contra o dïabo et sas tentações.
O que pola Uírgen de grado seus dões
der, dar-ou-ll'-á ela grandes galardões.

---

[1] T. j. 1.: ergeusse (ergeuss'e).
[2] Así el cód. T. j. 1. El texto: foi oÿr misa.—En esta leccion resulta defectuosa la medida del verso.
[3] T. j. 1.: et poiss apartaron.—En el texto se escribió *apataron*. Despues se intercaló la *r* sobre el renglon con pluma y tinta diferentes.
[4] T. j. 1.: da Madre
[5] La palabra *diz*, omitida por olvido en el texto, está escrita sobre el renglon con pluma más delgada.
[6] T. j. 1.: Jeso cristo.
[7] T. j. 1.: omẽes.

Digitized by Google

CXLVI.

Como Santa María guareceu a un donzel, fillo d' ũa boa dona de Brieÿçon, [1] que ýa en romaria a Santa María d' Albeça et topou con seus eenmigos na carreira et sacáron-lle os ollos et cortáron-lle as mãos.

Quen comendar' de coraçon
a Santa María o seu,
macar mal prenda, creo eu
que ll' o pode dar seu lijon.

Porende uos quero falar
d' un gran miragre que oý
a omees bõos contar,
que iurauan que foi assí,
que Santa María mostrar
foi por hũa, com' aprendí,
dona que soýa morar
en a terra de Briançon.
Quen comendar' de coraçon.....

Ésta, per com' oý dizer,
un fill' auía que maÿor
ben sabía ca ssí querer,
ca él era mantẽedor
d' ela et ar do seu auer
bõa guard' e alÿnnador,
et sabía-a defender
sempre mui ben et con razon.
Quen comendar' de coraçon..... [2]

Por mui máis que outra ren,
a Rẽÿnna esperital
esta dona quería ben,
et que lle seu fillo de mal
guardasse, de todo seu sen
lle rogaua mui máis que ál,
et comendáua-ll'-o porén
amẽud' en ssa oraçon.
Quen comendar' de coraçon..... [3]

Él outrossí mui gran sabor
de Santa María seruir
auía, et por seu amor
a ssa casa quería ýr
d' Albeça, ú enton maÿor
gente fazía ý vijr
a Madre de nostro Sennor,
que en Bregonna foss' enton.
Quen comendar' de coraçon.....

Mais la madre [4] lle defendeu
que non fosse per ren alá,
et con él muito contendeu
dizendo:—Máa gent' ý á
de teus enemigos sandeus;
ben sei que ren non te guarrá
de mort'.—E él non a creeu,
et foi-ss' e prendeu ocajon.
Quen comendar' de coraçon.....

E ý seu camÿnno [5] fillou
por ir aa Madre de Deus,
alá ý el ýa, topou
con esses enemigos seus
que o prenderon; et sacou-
ll' un d' esses mui máos encreus
os ollos et depois tallou-
ll' as mãos con uun [6] falchon.
Quen comendar' de coraçon ....

Fóron-ss' eles et remanÿú
aquel lijado con mui gran
coita, et omees sentiú
que aa eigreia de pran
ýan ú él, et lles pediú
mercée que tanto d' afan
fillassen polo que sobiú
nos cẽos dia d' Acensson,
Quen comendar' de coraçon.....

Que a Albeza d' essa uez
o leuassen;—ca (diss' él) sei
que a Santa Vírgen de prez
me guarrá, sol dulta non ei.—
Et un d' esses romeus lo fez;
mas da madre ¿qué uos direi?
Quando o oÿú, [7] mui máis ca pez
tornou negra, nen que caruon.
Quen comendar' de coraçon.....

[1] Así el texto: más adelante *Briançon*.
[2] El copiante del texto omitió el estribillo en este lugar porque termina la estrofa con la columna.
[3] En el codice T. j. 1. falta el folio que debia contener el principio de la Cantiga hasta este lugar, con la música correspondiente.
[4] T. j. 1.: Maila madre.
[5] T. j. 1.: E ý ú seu camÿnno (*sic*).
[6] T. j. 1.: con un.
[7] T. j. 1.: quando oÿu.—En el texto está este verso escrito sobre raspado.

Digitized by Google

E sol detẽer-sse non quis;
mais [1] como coitada moller
foi log' alá, seendo fis
que Deus dar-ll'-ía como quer
seu fillo sen marauedís
são, que ll' era mui mester;
et por esto, par san Dinís,
a Albeza foi de randon.
Quen comendar' de coraçon.....

E fez seu dóo como faz
moller coitada; mas con fé
disse:—Sennor a que despraz
do mal, uees [2] quál meu fill' é
que ante tí desfeito iaz;
porend' a Deus teu Fill' ú sé
roga que são et en paz
mi-o dé; tanto ti peç' en don.
Quen comendar' de coraçon.....

Ora uereý o que farás
ou se d' este meu mal te dol;
ca ben sei que poder end' ás
de o fazer, et muit' é fol
o que non cree que darás
ben aos teus et que ssa prol
non queres: ond' oge sen cras
conprí logo mia petiçon.— [3]
Quen comendar' de coraçon.....

Esto dizendo, como diz
moller bõa et mui fïel,
log' a santa Emperadriz,
Madre de Deus Emanüel,
fez-ll' ollos come de perdiz
pequennos a aquel donzel,
mui fremosos, et de raiz
crecéron-ll' as mãos enton.
Quen comendar' de coraçon
a Santa María o seu,
macar mal prenda, creo eu
que ll' o pode dar sen lijon. [4]

CXLVII.

Como hũa moller pobre deu sa ouella a guardar a un ouelleiro, et quando ao trasquiar das ouellas, uéo a uella demandar a sua et o ouelleiro disse que a comera o lobo; et ela chamou Santa María de Rocamador, et a ouella braadou ú la tijnna o ouelleiro asconduda, et disse: «¡Ei-me acá, ei-m' acá!» [5]

A Madre do que a bestia
de Baladím falar fez
ar fez pois hũa ouella
ela falar hũa uez.

Esto fez Santa María
por hũa pobre moller
que a de grado seruía
come quen ben seruir quer;
et porend' ela un dia
ualeu-ll' ú lle foi mester
et mostrou ý seu miragre
que uos non foi mui rafez.
A Madre do que a bestia
de Baladím falar fez.....

Aquesta moller mesquýnna
de quanto pud' [7] achegar
conprou hũa ouellýnna
et foý-a dar a guardar
a un pegureir' agýnna;
et pois ao trosquiar,
foi én demandar a lãa
pola uender por seu prez.
A Madre do que a bestia
de Baladím falar fez.....

Mas [8] o pegureir' astroso
a ouella ascondeu
et come cobijçoso
diss':—O lobo a comeu.—
A uella por mentiroso
o teu' end', e lle creceu

---

[1] T. j. 1.: mas.
[2] *ues* se escribió en el texto: despues se intercaló la *e* omitida, con distinta pluma y tinta más clara.
[3] T. j. 1.: pitiçon.
[4] En el cód. T. j. 1. se omitió el estribillo porque termina la última estrofa con la plana.
[5] T. j. 1.: Esta é como hũa moller pobre deu sa ouella a guardar a un ouelleiro et quando ao trosquiar das ouellas ascondeulla o pastor et disse que a comera o lobo, enton falou a ouella du iazía et disse aqueýmáca.
[6] Falta aquí el estribillo en el cód. T. j. 1.
[7] T. j. 1.: pod.
[8] T. j. 1.: Mais.

Digitized by Google

tal coita por ssa ouella,
que tornou tal come pez.
A Madre do que a bestia
de Baladám falar fez.....

E disse:—¡Aý, Groriosa!
a mia ouella me dá,
ca tú end' es poderosa
de o fazer.—Et d' alá
du iazía a astrosa
ouella, diss': «¡Eý-m' acá!»
Et assí Santa María
aquest' engano desfez.
A Madre do que a bestia
de Baladám falar fez.....

E a uella mui festýnno
ssa ouella trosquiou,
et meteuss' ao camýnno
et quanto más pod' andou
a costas seu uellocýnno, [1]
a Rocamador chegou
dizend':—Esto fez a Úrgen
que sempre teue Belmez.
A Madre do que a bestia
de Baladám falar fez
ar fez pois hũa ouella
ela falar hũa uez. [2]

CXLVIII.

Como un caualeiro guareceu de máos [3] de seus enemigos por hũa camisa que chaman de Santa María, que tragía vestida.

De mui grandes periglos
et de mui grandes máes
guarda Santa María
ós que lle son leaes. [4]

E d' aquest' un miragre
mostrarei en tal guisa,
que dos outros da Úrgen
será mui grand' enquisa,
que faz muitos en Chartes
por hũa sa camisa;
et iá uos én dix' outros,
ben oistes de quáes.
De mui grandes periglos
et de mui grandes máes.....

En Chartes á hun' arca
que uan muitos [6] ueel-a
ú iaz hũa camisa
de lýnno que foi d' ela,
et cada un sa tea
leua et vai põel-a
sobr' aquela camisa
que iaz uolt' en cendaes.
De mui grandes periglos
et de mui grandes máes.....

E póis fazen camisas
cada un de seu ano
que en as lides tragen
per que os Deus de dano
guarde dos enemigos;
mas [7] esto sen engano
o façan, se non nunca
lles ualrría iá maes.
De mui grandes periglos
et de mui grandes máes.....

Onde un caualeýro
hũa d' éstas tragía
uestida, porque muitos
enemigos auya;
mais en a Úrgen santa
fiaua et criýa, [8]
et non fazía feýtos
máos nen desiguaes.
De mui grandes periglos
et de mui grandes máes.....

Un dia caualgaua
per cabo d' ũa xara,
sa camisa uestida,

---

[1] T. j. 1.: uelocýnno.
[2] En el texto se omitió el estribillo en este lugar. El amanuense escribió á renglon seguido de la última estrofa el epígrafe de la Cantiga siguiente, que ocupa las cinco últimas líneas de la plana.
[3] T. j. 1.: Esta é como.
[4] T. j. 1.: guareceu de morte de mão.
[5] En el códice T. j. 1. están reducidos á uno cada dos versos de esta Cantiga.
[6] Así el códice T. j. 1.—El texto *muitas*, lo cual es verro evidente.
[7] T. j. 1.: mais.
[8] T. j. 1.: creýa.

Digitized by Google

ca armas non s' uuiara; [1]
enton seus enemigos
lle sayron de cara
et déron-lle mui grandes
colbes et mui mortaes.
De mui grandes periglos
et de mui grandes máes.....

E cada un tijnna
d' eles que lle passaua [2]
o corpo con a lança;
tal ferida lle daua;
mas guardó-o a Uírgen,
que sol non lle chegaua
niun colb' ao corpo
nen fazían sinaes.
De mui grandes perigros [3]
et de mui grandes máes.....

E os seus escudeyros
d' ele foron chorando
contra hũas aldeas
et apelido dando.
Enton muitas das gentes
se foron ý chegando
et acháron-o viuo
cabo d' uuns moraes,
De mui grandes perigros
et de mui grandes máes.....

Que lles contou o feito
todo en quál maneira
o guardara de morte
a Sennor uerdadeyra;
et de máis la camisa
uíron toda enteyra,
et loaron a Uírgen
que faz miragres táes.
De mui grandes perigros
et de mui grandes máes
guarda Santa María
os que lle son leaes.

CXLIX.

Como [4] un preste aleiman dultaua do Sagramento de Deus [5] et rogou a Santa María que lle mostrasse ende a uerdade, et Santa María assí o fez porque era de bóa uida.

Fol é a desmesura
quen dulta que tornada
a Ostïa sagrada
non é en carne pura. [6]

Mas [7] ¿cómo cuidar deue
null' ome que non possa
a Ostïa ser carne,
pois que Deus quis' a nossa
prender et seer ome
et resurgir da fossa,
por seu poder tod' esto
que é sobre natura? [8]
Fol é a desmesura..... [9]

E porende uos quero
d' esta razon un preito
contar que eÿ oÿdo
mui pouc' á et retreyto,
et creo que terredes
por estrann' end' o preito [10]
primeyr' e pois encima
por fremos' auentura.
Fol é a desmesura.....

En terra d' Aleymanna
un crérigo auýa
que amaua máis d' outra
cousa Santa María,
assí que a ssa missa
cantaua cada dýa;
mas en o Sagramento
dultaua con loucura.
Fol é a desmesura.....

D' est' a Santa María,

---

[1] T. j. 1.: ca armar nonss uuiara.
[2] En el texto están escritos estos dos versos en esta inconveniente forma:
E cada un tija Deles
que lle Passaua.
[3] T. j. 1.: *periglos*, y lo mismo en las demas repeticiones del estribillo.
[4] T. j. 1.: Esta é como.
[5] T. j. 1.: do sagramento do corpo de deus.
[6] El copiante del códice T. j. 1., con el fin de adaptar la Cantiga á una sola plana, redujo á uno cada dos de sus versos, resultando así no rimados los que de esta manera forman el estribillo,
Fol é a desmesura quen dulta que tornada
a ostia sagrada non é en carne pura.
[7] T. j. 1.: *mais*,—y lo mismo en las estrofas 3.ª y 8.ª
[8] En el texto se escribió: que sobre natura.—El verbo *é* se añadió despues sobre el renglon por distinta pluma.
[9] El segundo verso del estribillo está escrito en el texto debajo del pentagrama; pero no se escribieron las notas musicales correspondientes.
[10] Falta en el texto este verso para el cual dejó en claro

Digitized by Google

cada que él cantaua
ssa missa, mui de rrijo
chorando lle rogaua
que o certo fezesse
d' aquelo que dultaua,
assí que non morresse
ende con á rancura.
Fol é a desmesura.....

Onde assý ll' auẽo
que un sábad' estando
na missa, et sagrara
a Ostïa dultando,
tolleu-xe-lle de vista;
et por ela catando,
uiú a que de Deus Madre
foi per ssa gran cordura,
Fol é a desmesura.....

Con seu Fillo nos braços,
aposta et fremosa;
et macar era bela,
foi-ll' a él espantosa;
et tremend' él, lle disse:
—¡Ai, Sennor groriosa!
se a Ostïa tẽes,
dá-mi-a por ta mesura.—[1]
Fol é a desmesura.....

Ela lle respos' logo:
—Ome de mal cïente,
este que tenn' en braços
é essa veramente
a Ostïa que sagras
de que non es creente
porque a tí semella
que de pan á fegura.
Fol é a desmesura.....

Mas pero o reuolues
et tanges con tas mãos,
creendo que pan est',
este polos crischãos
recebeu na cruz morte
que judeus et pagãos
lle deron desonrrada
por dar a nós folgura.
Fol é a desmesura.....

Est' é o que tú comes,
onde fazes tres partes,
et beues do seu sangue,
ond' é ben que te fartes;
et quen cree ben esto,
o demo nen sas artes
nunca lle terrán dano
se en elo atura.
Fol é a desmesura.....

Est' é o que tú alças
et baixas et descobres,
que quiso seer pobre
por requental-os pobres
no seu reino do ceo
et fazel-os ý nobres
mui máis que nulla outra
que seia creatura.
Fol é a desmesura.....

E pero semellança
an de pan et de uýnno, [2]
esto quer Deus que seia
polo ome mesqýnno,
que terría por crua
cousa comer miný̆nno
ou beuer de seu sangue,
ca non é apostura.
Fol é a desmesura.....

Quando ll' est' ouue dito
uýú a Ostïa logo,
et comeu-a chorando
aquel preste moogo;
des í non uiú á Uírgen,
mais disse-l': [3]—Eu te rogo,
Sennor, que me tú leues
d' esta cárcer escura,
Fol é a desmesura.....

---

el amanuense el espacio necesario.—En el cód. T. j. 1. está señalada la palabra final *preito* y hecha al márgen la indicacion de advertencia para corregirla. Es indudable que, siendo esta palabra la misma con que termina el verso segundo de la estrofa, el amanuense trató de sustituirla por otra de igual terminacion (tal vez *feito*).

[1] El copiante del texto escribió así estos dos versos:

se a ostia tẽes damia
Por ta Mesura.

[2] Escritos así estos dos versos en el texto:

E pero semellança an
de Pan et de uýnno.

[3] T. j. 1.: mas dissell.

Digitized by Google

E que ucia no ceo
a ta face velida.—
Et d' alí adeante,
en creenc' e en vida
foi tal, que pois ll' a alma
do corpo foi saÿda,
dos ángeos leuada
foi suso na altura.
Fol é a desmesura
quen dulta que tornada
a Ostïa sagrada
non é en carne pura. [1]

CL.

Esta é de loor de Santa Maria. [2]

A que Deus ama, amar deuemos;
a que Deus preça et nós precemos;
a que Deus onrra, nós muit' onrremos:
ésta é sa Madre Santa María.

Non ouu' a outra tal amor mostrado
com' a ésta, pois él quis ensserrado
seer en ela et ome formado,
et fez madre da filla que auía.
A que Deus ama, amar deuemos.....

Preçou-a máis d' outra ren que fezesse,
pois que quiso que él por fill' ouuesse
et outrossí que todo ben soubesse,
máis que quantas cousas feitas auía.
A que Deus ama, amar deuemos.....

Onrrou-a tanto, per que é chamada
Sennor de todos, Madr' e auogada,
et foi nos cëos por él corõada
et a par d' ele sée todauía.
A que Deus ama, amar deuemos.....

E pois per ela nos deu noua lee
nostro Sennor, peçámos-lle mercee
que rog' a él que nossos erros uee
que nos guarde de mal et de folía.
A que Deus ama, amar deuemos;
a que Deus preça et nós precemos;
a que Deus onrra, nós muit' onrremos:
ésta é sa Madre Santa María.

CLI.

Esta é d' un crérigo que onrraua as eigreias de Santa María et guardaua os sábados, pero que era luxurioso.

Sempr' a Uírgen, de Deus Madre,
busca uías et carreiras
per que os seus tirar possa
de mal per muitas maneÿras.

D' est' un fremoso miragre
uos direÿ que fez a Uírgen,
Madre de Deus groriosa,
por un crérigo que muito
a onrraua, mais fazía
ssa uida lussuriosa
sempre con máas molleres
et casadas et solteÿras,
nen uírgẽes non quería
leixar, nen monias nen freiras.
Sempr' a Uírgen, de Deus Madre,
busca uías et carreiras.....

Macar tod' esto fazía,
da Uírgen, de Cristus Madre,
senpr' as eigreias onrraua
et uigías das sas festas
iaiũaua; et sen esto
os sábados ben guardaua,
por que non podess' o demo
leual-o a sas barreiras
et que sempr' a Uírgen santa
oÿsse as sas pregueiras.
Sempr' a Uírgen, de Deus Madre,
busca uías et carreiras.....

Mas hũa noite ll' auẽo
que a hũa barragana
sua foi, que ben quería,
et por sse deitar con ela
catou per hũa fẽestra
et uiú de Santa María
a eigreg' e os altares
et reluzir as uidreiras;
enton leixou de deitar-se
et foi-sse per hũas eiras.
Sempr' a Uírgen, de Deus Madre,
busca uías et carreiras.....

[1] En el códice T. j. 1. se omitió el estribillo por terminar la última estrofa con la plana.

[2] Asi en el Sumario este epígrafe, que el copiante del texto omitió por falta de espacio en este lugar.—En el códice T. j. 1. faltan los dos folios que debian contener esta Cantiga y la siguiente.

Digitized by Google

Ovtra uez tornou a ela,
et ela lle preguntaua
por qué a assí leixaua. [1]
Él respos':—Por que da Vírgen
bẽeita, Santa María,
a ssa eigreia catara;
mas serra (diss' él) as estras
con portas et con esteiras,
que a eigreia non possa
ueer nen sol end' as beiras.
Sempr' a Vírgen, de Deus Madre,
busca vías et carreiras.....

Ela serrou as fẽestras
o máis de rrijo que pode,
que non uiss' él ren de fóra;
et porque [2] foron deitados
uẽo un uento tan forte
que as abriú a desora;
et uiú logo a eigreia,
lámpadas et lumeeiras,
et foi-ss' e leixou á dona
con todas sas couilleiras.
Sempr' a Vírgen, de Deus Madre,
busca vías et carreiras.....

E connoceu seu pecado,
et fézo-sse logo monge
d' un mõesteiro que era
preto d' alí; et por ele
demostrou Santa María
outra marauilla fera;
ca ll' aposeran un furto
lenguas máas mentireiras,
dizendo d' él muitas cousas
que non eran uerdadeiras.
Sempr' a Vírgen, de Deus Madre,
busca vías et carreiras.....

Sobr' esto foron iuntados
no logar muitos abades
pora saber este feito,
et sospeytauan o monge;
mas a Vírgen, de Deus Madre,
o liurou ben d' aquel preito;
ca v' él ant' os abades
non duas uezes senlleiras
passaua, mostrou-uoll' ela
sinaes d' amor certeyras.
Sempr' a Vírgen, de Deus Madre,
busca vías et carreiras.....

Ca en quant' él os gẽollos
ficau' e «*Aue María*»
dizía mui simpremente
aa Vírgen, de Deus Madre,
contra él sse leuantaua
ueéndo-a essa gente;
et muit' a Vírgen loaron
que non ouue conpanneiras
en seus feitos et que sempre
faz sas merecées enteiras.
Sempr' a Vírgen, de Deus Madre,
busca vías et carreiras.....

E por esto foi o monge
escusado d' aquel furto
de que o mal sospeitauan,
et todos esses abades
logo pera él vẽeron,
et perdon lle demandauan
tollend' os frocos das testas
et descobrind' as moleiras
pola Vírgen, cuias obras
son sempre dereitureiras.
Sempr' a Vírgen, de Deus Madre,
busca vías et carreiras
per que os seus tirar possa
de mal por muitas maneyras.

CLII.

Como un [3] bon caualeiro d' armas, pero que era luxurioso, dezia sempr' [4] «*Aue María*,» et Santa María o fez én partir per sa demostrança.

Tantas nos mostra a Vírgen
de mercées et d' amores,
que per ren nunca deuemos
seer máos pecadores.

E d' est' un mui gran miragre
mostrou por un caualeiro

---

[1] Así el texto. Como este verso debe rimar con el sexto de la estrofa, parece indudable que debió haberse escrito *catara*.

[2] Así el texto. Debe ser yerro en lugar de *et fois que*.

[3] T. j. r.: Esta é como un.

[4] T. j. r.: dizia sempre.

Digitized by Google

que apost' e fremos' era
et ardid' e bon guerreiro;
mas [1] era luxurioso
et soberu' e torticeiro, [2]
et chẽo d' outros pecados
muitos, grandes et menores. [3]
Tantas nos mostra a Uírgen
de mercées et d' amores.....

Este per ren madodýnnos
nen uésperas non oýa,
nen outras oras nen missa;
pero en Santa María
fiaua, et muitas uezes
a säudaçon dizía
que ll' o sant' ángeo disse,
de que somos sabedores.
Tantas nos mostra a Uírgen
de mercées et d' amores..... [4]

E un dia, ú estaua
cuidando en ssa fazenda
cóm' emendass' en sa uida,
et auía gran contenda,
ca a alma conssellaua
que fezesse d' est' emenda,
mas a carne [5] non quería
que leixasse seus sabores;
Tantas nos mostra a Uírgen
de mercées et d' amores.....

Él estand' en tal perfía,
pareceu-ll' a Groriosa
con hũa branqu' [6] escudela
de prata, grand' e fremosa,
chẽa d' un maniar mui ialne,
non de uida saborosa,
mas amarga, et sen esto
daua mui máos odores.
Tantas nos mostra a Uírgen
de mercées et d' amores.....

Ú a uiú o caualeýro,
foi con medo spantado
et preguntou-lle quén era.
Diss' ela:—Dar-ch'-ei recado:
eu soon Santa María
et uénno-te teu estado
mostrar per est' escudela
porque leixes teus errores.
Tantas nos mostra a Uírgen
de mercées et d' amores.....

Ca [7] ues esta escudela
móstra-ti que es fremoso
et ás muitas bõas mannas,
mas [8] peccador et lixoso
es na alma; porén cheiras
com' este maniar astroso,
per que irás a jnferno
que é chẽo d' amargores.—
Tantas nos mostra a Uírgen
de mercées et d' amores.....

E pois ll' ouu' aquesto dito,
a Uírgen logo foý ida,
et él d' alí adẽante
enmendou tant' en sa uida,
per que quando do seu corpo
a ssa alma foý partida,
foi ú uiú a Uírgen santa
que é Sennor das Sennores.
Tantas nos mostra a Uírgen
de mercées et d' amores,
que per ren nunca deuemos
seer máos pecadores.

CLIII.

Como hũa moller [9] de Gasconna que desdennaua a romaria de Santa María de Rocamador, que disse que sse a alá non leuass' [10] hũa sela en que sija, que nunca ýria alá.

Quen quer que ten en desden
a Santa María,
gran mal lle uerrá porén.

D' aquest' aucõ assí,
temp' á, en Gasconna,

---

[1] T. j. 1.: mais.
[2] T. j. 1.: et soberuié torticeiro.
[3] Así el cód. T. j. 1.—El texto *meores* por *miores*.
[4] En el códice T. j. 1. se omitió el estribillo en este lugar y al final de la Cantiga, porque terminan las estrofas en el último renglon de las respectivas columnas.
[5] T. j. 1.: mais la carne.
[6] T. j. 1.: branc.
[7] Falta en el texto la *C* inicial de esta estrofa, aunque el amanuense la apuntó al márgen para servir de guía al dibujante.
[8] T. j. 1.: mais.
[9] T. j. 1.: Esta Cantiga é da moller.—Así resulta perfecto el sentido gramatical del resto del epígrafe.
[10] T. j. 1.: que se alá non leuasse.

Digitized by Google

que hũa dona ouu' ý
de pouca uergonna
que sol non tỳnna en ren [1]
d' ir en romaría
(atant' era de mal sen)
Quen quer que ten en desden.....

A Rocamador, que d' ý
mui preto estaua;
et porén, com' aprendí,
muito a coytaua
hũa ssa moça des én,
dizendo:—Perfía
fillastes que prol non ten.
Quen quer que ten en desden.....

E pois non queredes ỳr
en nulla maneỳra,
uel leixáde-me [2] conprir
aquesta carreỳra.—
Dísse-ll' ela:—Uaỳ et uen,
¡ai, louca sandía!
ca eu non m' irei d' aquén,
Quen quer que ten en desden.....

Se m' a sela non seguir'
en que assentada
seio, et que sen falir
me leu' ý folgada.—
Ond' aquest' aũo én
que logo s' ergía
a sela ligeỳramen,
Quen quer que ten en desden.....

E ant' o altar deceu
da mui Groriosa;
et culpada se tendeu, [3]
chamándo-ss' astrosa,
dizendo:—Tal será quen
fillar' ousadía
contra quen lle non conuen.
Quen quer que ten en desden.....

Alí sse desaprendeu
d' ela log' a sela,
et ant' o altar caeu
da Madre donzela
que senpre quer nosso ben,
et por veel-a ỳa
gente d' aquend' e d' alén.
Quen quer que ten en desden
a Santa María,
gran mal lle uerrá porén.

CLIIII.

Como [4] un tafur tirou con hũa baesta hũa saeta [5] contra o ceo, con sanna porque perdera, porque cuidaua que firía a Deus o Santa María. [6]

Tan grand' amor á a Vírgen
con Deus, seu Fill', e iuntança,
que porque ý non dultemos,
a uezes faz demostrança. [7]

D' esto mostrou un [8] miragre
grand' e forte et fremoso
a Vírgen Santa María
contra un tafur astroso,
que porque perdía muito
era contra Deus sannoso,
et con aiuda do demo
caeu en desasperança.
Tan grand' amor á a Vírgen
con Deus, seu Fill', e iuntança.....

Esto foi en Catalonna, [9]
v él iogaua un dia
os dados ant' un eigreia
da Vírgen Santa María;
et porque ỳa perdendo,
creceu-lle tal felonía,
que de Deus et de sa Madre
cuidou a fillar uingança.
Tan grand' amor á a Vírgen
con Deus, seu Fill', e iuntança.....

E leuantou-sse do iogo
et foi trauar mui correndo

---

[1] T. j. 1.: tjnna.
[2] T. j. 1.: leixade mi.
[3] T. j. 1.: se rendeu.
[4] T. j. 1.: Esta é como.
[5] Así en el códice T. j. 1.—El texto, equivocadamente, *saeta.*
[6] T. j. 1.: et cuidaua que firiria a deus ou a santa maria.
[7] En el cod. T. j. 1. están redactados á uno cada dos versos de esta Cantiga.
[8] Así el cód. T. j. 1. El texto *un.* Acaso se pensaría escribir *un* (*unum*).
[9] T. j. 1.: Catallonna.

Digitized by Google

log' en hũa baesta [1]
que andaua ý uendendo
un corredor con seu cinto
et con coldre, com' aprendo,
todo chẽo de saetas,
et uẽo-ll' en malandança.
Tan grand' amor á a Uirgen
con Deus, seu Fill', e iuntança.....

E pois armou a baesta,
disse:—D' aquesta uegada
ou a Deus ou a sa Madre
darei mui gran saetada.—
Et pois que aquesto disse,
a sãet' ouue tirada
suso escontra o ceo,
et fez [2] mui gran demorança
Tan grand' amor á a Uirgen
con Deus, seu Fill', e iuntança.....

En uijr; et él, en tanto,
assí como de primeiro,
fillou-ss' a iogar os dados
con outro seu conpanneiro;
enton deceu a saeta
et feriú no tauoleýro
toda coberta de sangui;
et creede sen dultança
Tan grand' amor á a Uirgen
con Deus, seu Fill', e iuntança.....

Que sanguent' [3] o tauoleiro
foi, et quantos ý estauan
en redor ueend' o iogo
ferament' én s' espantauan,
ca uiján fresc' o sangui
et cäent', e ben cuidauan
que algun d' eles ferido [4]
fora de spad' ou de lança.
Tan grand' amor á a Uirgen
con Deus, seu Fill', e iuntança.....

Maîs [5] depois que entenderon
que esto assí non era,
et que o sang' a saeta
ben do cẽo adussera,
et nenbrou-lle [6] la paraula
que ánt' o tafur dissera,
ouueron mui grand' espanto;
mas [7] o tafur sen tardança
Tan grand' amor á a Uirgen
con Deus, seu Fill', e iuntança.....

Fillou mui gran pẽedença [8]
et entrou en órdin forte,
fiand' en Santa María,
dos pecadores conorte.
Et assí passou sa uida;
et quando uẽo a morte,
pola Madre de Deus ouue
saluament' e perdõança. [9]
Tan grand' amor á a Uirgen
con Deus, seu Fill', e iuntança,
que porque ý non dultemos,
a uezes faz demostrança.

CLV.

Como [10] un caualeiro d' Aleixandría foi malfeitor, et quando uẽo a uellece, repentiú-sse et foi a un santo hermitan [11] confessar-sse, et él disse-lle que iaiũasse et o caualeiro [12] disse que non podia. [13]

Alí [14] ú a pẽedença
do pecador uai minguar, [15]
acorre Santa María
a quen a sabe rogar.

Du o pecador [16] promete
de seer amigo de Deus,
et se partir de pecado
et enmendar tortos seus
et o non compr' e perdud' é, [17]

---

[1] Así en los dos códices escurialenses. Sin duda se escribió equivocadamente *log* en vez de *logo*, con lo cual resulta completa la medida del verso.
[2] T. j. 1.: ú fez.
[3] T. j. 1.: sangoent.
[4] T. j. 1.: firido.
[5] T. j. 1.: Mas.
[6] Así en los dos códices: parece, sin embargo, que debería decir *et nenbroulles*.
[7] T. j. 1.: mais.
[8] Así en el cód. T. j. 1.—En el texto se escribió *pẽedẽça* por *pẽedẽça*.
[9] Así en el códice T. j. 1.—El texto: *pẽdõança*.—Es yerro.
[10] T. j. 1.: Esta é como.
[11] T. j. 1.: ermitan.
[12] T. j. 1.: o caualeiro—omitiendo la conjuncion *et*.
[13] Hasta aquí el texto.—En el cód. T. j. 1. se añade: *et el deull en pẽdença que lle trouxesse un pichel dagua.*
[14] Así el cód. T. j. 1.—En el texto se escribió equivocadamente *Aaí*.
[15] T. j. 1.: *menguar*,—pero en la repeticion del estribillo despues de cada estrofa, se lee constantemente *minguar*.
[16] T. j. 1.: E ú o pecador.
[17] Así este verso en los dos códices escurialenses. La *e*

Digitized by Google

segund' conta San Mateus; [1]
mas Santa María pode
tod' aquest' enderençar. [2]
Alí ú a p̃edença
do pecador uay minguar.....

Ca seu Fillo faz por ela
máis que por null' outra ren;
et porend' as nossas culpas
enmenda por nós mui ben,
que non sciamos perdudos;
et por est' é de bon sen
quen a ama et a serue [3]
et sabe en ela fiar.
Alí ú a p̃edença
do pecador uai minguar.....

En terra d' Aleyxandría
ouue un mui malfeitor
caualeiro, mui sobeio
et mui brau' e roubador;
mais pois uẽo a uellece,
sentiú-sse por pecador
et foi a un ome santo
seus pecados confessar.
Alí ú a p̃edença
do pecador uai minguar.....

Él deu-lle por p̃edença
que a Ultra-mar romeu
fosse, et él respondeu-lle:
—Esto uos non farei eu.—
—Pois iaiũade.—Non posso.—
Díss-lle:—Par Sant Andreu,
¿nen esmolna non faredes?—
—Non; ca non tenno que dar.—
Alí ú a p̃edença
do pecador uai minguar.....

Quando uiú aquel sant' ome
que non podía fazer
aquel o que l' él mandaua [4]
díss-ll':—Íde-mi trager
este pichel chẽo d'agua,
et podedes log' auer
perdon de uossos pecados
sen null' outr' afan leuar.
Alí ú a p̃edença
do pecador uai minguar.....

Quand' o uello de pecados
carregad' aquesto uiú, [5]
mui [6] alegre do sant' ome
atan toste s' espedýú,
et con seu pichel por agua
foi; mais ela lle fugiú [7]
d' ũa fonte, que sol gota
non pude d' ela fillar.
Alí ú a p̃edença
do pecador uai minguar.....

Mas foi-sse log' a un rio
que corría preto d' ý;
ar fugiú-lle log' a agua,
per quant' eu aprendí;
et assí passou dous anos,
per com' eu escrito ví,
que agua coller non pude
nen sol beuer nen gostar.
Alí ú a p̃edença
do pecador uai minguar.....

E dous anos prouou esto,
que nunca pod' [8] auijr
d' aquel pichel encher d' agua
nen o mandado comprir
que ll' o hermitan [9] mandara;
et fillou-ss' a comedir
que Deus per ren non quería [10]
seus pecados perdõar;
Alí ú a p̃edença
do pecador uai minguar.....

---

final era, en el texto, una *o*, y fué convertida despues en *e* por medio de una raspadura. El verso estaba escrito primitivamente en esta forma:

et o non compr', é perdudo;

con lo cual el sentido parece claro y cabal. La raspadura indica la intencion de corregir el verso; aunque con esta correccion el sentido queda al parecer confuso é imperfecta la medida.

[1] En el texto se escribió primero *Mateeus*. Despues se corrigió, tachando la terminacion *us* y escribiéndola en abreviatura sobre la segunda *e*.

[2] Así en los dos códices (endereçar).

[3] Así el códice T. j. 1.—El texto:

quen a ama et serue,

resultando incompleta la mensura.

[4] T. j. 1.: o quell el mandaua.

[5] T. j. 1.: aquest oýu.

[6] T. j. 1.: muit.

[7] T. j. 1.: mas ela lle fogiu—y asi tambien (*fogiu*) en la estrofa siguiente.

[8] T. j. 1.: pud.

[9] T. j. 1.: *ermitan*,—y más adelante *ermitano*.

[10] T. j. 1.: querria.

Digitized by Google

Mas que por Santa María
podía auer perdon
se a seruiss' e posesse
en ela seu coraçon;
enton rogou-lle chorando,
des í pediú-lle por don
que aquele pichel d' agua
podesse chẽo leuar.
Alí ú a pẽedença
do pecador uai minguar.....

E dísse-lle:—Sennor, roga
a teu Fillo, se te praz,
que a mí fazer non queira
o que a beschas non faz
nen a aues.—Et aquesto
dizía chorand' assaz,
et a seu pichel catando
ouu' én duas a chorar
Alí ú a pẽedença
do pecador uai minguar..... [1]

Lágrimas dentro, et chẽo
foi o pichel d' essa uez;
et él, quando uiú aquesto,
atan alegre sse fez,
que ao ermitan foi logo
et diss':—A Sennor de prez,
Madre de Deus, me fez esto
por me de coita tirar,
Alí ú a pẽedença
do pecador uai minguar.....

Que de mias lágrimas duas
enchí tod' este pichel.—
Quando uiú o hermitano
este miragre tan bel,
loou muit' a Uírgen Santa,
de Deus Madr' Emanüel,
et fez per toda a terra
este miragre mostrar,
Alí ú a pẽedença
do pecador uai minguar.....

De que foi Santa María,
a Sennor espirital,
loada muito de todos,
que aos coitados ual
senpre nas [2] mui grandes coitas,
et ar guárda-os de mal.
Porén Deus muito cofonda
quen a non quiser loar.
Alí [3] *ú a pẽedença*
do pecador uai minguar,
acorre Santa María
a quen a sabe rogar. [4]

CLVI.

Este miragre fez Santa Maria en Cunnegro por un crérigo que cantaua mui ben as sas prosas a ssa loor, et prendéron-o ereges et talláron-ll' a lingua. [5]

A Madre do que de terra
primeir' ome foi fazer,
ben pod' a lingua tallada
fazer que possa crecer.

D' est' un mui marauilloso
miragre uos contarey
que fez, et mui pïadoso,
a Madre do alto Rei,
por un crérigo que foran
a furt' ereges prender
porque de Santa María
sempr' ýa loor dizer.
A Madre do que de terra
primeir' ome foi fazer.....

Poil-o ouueron fillado,
quiséran-o ý matar;
mais polo fazer penado
uiuer, fóron-lle talar [6]
a lingua ben na garganta,
cuidándo-o [7] cofonder
porque nunca máis da Uírgen
fosse loor compõer.
A Madre do que de terra [8]
primeir' ome foi fazer.....

[1] Falta el estribillo en este lugar del texto.
[2] T. j. 1.: senpr en as.—Este verso está escrito sobre raspado en los dos códices.
[3] T. j. 1.: *Ai.*
[4] Falta en el texto el estribillo, el cual debió escribirse en una linea que para el efecto quedó en claro entre la última estrofa y el epígrafe de la Cantiga siguiente.
[5] T. j. 1.: Esta é como santa maría fez crecer a lingua que tallaran a un crerigo uus ereges porque dizia muito ben dela.
[6] T. j. 1.: tallar.
[7] En el texto se escribió solamente *cuidando*. La segunda *o* se añadió posteriormente con pluma distinta.
[8] En el cód. T. j. 1. no se escribió la *A* inicial de este verso ni se dejó espacio para hacerlo.

Digitized by Google

Pois que ll' a lingua tallaron,
leixáron-o assí ýr;
et mui mal lle periogaron,
ca non podía pedir
nen cantar como cantára
da que Deus quiso nacer
por nós; et con esta coita
cuidaua o sen perder.
A Madre do que de terra
primeir' ome foi fazer.....

E o que máis graue ll' era,
que cuando oýa son
dizer dos que él dissera,
quebráua-ll' o coraçon
porque non podía nada
cantar, onde [1] gran prazer
ouuera muitas uegadas,
et filláua-ss' a gemer.
A Madre do que de terra
primeir' ome foi fazer.....

Él cuitad' assí andando,
un dia foi que chegou
a Cunnegro, et entrando
na eigreia, ascuitou
et oýú como cantauan
uésperas a gran lezer
da Úirgen santa Reýnna,
et quis con eles erger
A Madre do que de terra
primeir' ome foi fazer.....

Sa uoz; et ssa uoontade
et ssa punna ý meteu,
et log' a da gran bondade
fez que lingua lle naceu
toda noua et comprida
qual ánte soý' auer. [2]
Assí esta Úirgen madre
lle foi conprir seu querer.
A Madre do que de terra
primeir' ome foi fazer.....

Esto uíron muitas gentes
que estauan enton ý,
et meteron mui ben mentes
no miragre, com' oý;
et á Úirgen porén todos
filláron-ss' a bẽeizer,
et o crérigo na órden
dos monges se foi meter.
A Madre do que de terra
primeir' ome foi fazer,
ben pod' a lingua tallada
fazer que possa crecer. [3]

CLVII.

Como uuns romeus que ýan a Rocamador et pousaron en uun burgo, et a óspeda furtou-lles da farýnna que tragian. [4]

Deus por sa Madre castiga
a uegadas ben de chão
o que faz mal, et mui toste
por cla o cr faz são.

E d' aquest' un gran miragre
mostrou a uuns romeus
que a Rocamador ýan,
que de ssa Madr' [5] eran seus,
et pousaron en un burgo,
com' aprix', amigos meus;
mais a ssa óspeda [6] lles foi
mui máa de cabo são.
Deus por sa Madre castiga
a uegadas ben de chão.....

Ca ú eles lle compraron
mui ben quanto lles uendeu,
de farýnna que tragían
tal cobiiça lle creceu
de feijóos que fezeran
end', e un d' eles meteu
ý de bon queijo rezente,
ca est' era en verão.
Deus por sa Madre castiga
a uegadas ben de chão.....

---

[1] Así el códice T. j. 1.—El texto *ond*, con lo cual resulta una sílaba ménos en el verso.

[2] Así el códice T. j. 1.—El texto, equivocadamente, *saýduer* (saý' auer).

[3] Falta el estribillo en el cód. T. j. 1. por terminar la estrofa con la plana.

[4] T. j. 1.: Esta é dũus romeus que ýan á Rocamador et pousaron en un burgo, et furtoulles a ospeda da farýa que tragian.

[5] En el texto se escribió solamente *que ssa madr:* mas despues se intercaló sobre el renglon la preposicion *de*, escrita de distinta mano.

[6] En el cod. T. j. 1. se escribió primero: mas sa ospeda. El artículo *a*, omitido por olvido, se añadió despues con tinta más clara, fuera del pentagrama.—Las palabras anteriores *amigos meus mais* están en el texto escritas sobre raspado.

Digitized by Google

Ela con sabor d' aquesto
da farynna lles furtou,
et depois que ss' eles foron,
log' a fazer sse fillou
feijóos ben come eles;
mais o demo [1] a toruou;
que quis ende prouar uun,
mais non lle sayú en uão.
Deus por sa Madre castiga
a uegadas ben de chão.....

Ca ú meteu un cuitelo
no feijóo por prouar
a cóme [2] lle sabería,
pela boca a chantar [3]
foi ben até en as cachas
que o non pod' én tirar;
ca lle passou as queixadas
máis d' un palm' e hũa mão. [4]
Deus por sa Madre castiga
a uegadas ben de chão.....

Muitos meges ý uẽeron,
mais non poderon per ren
tira-ll' [5] ende o cuitelo
per arte nen per seu sen;
et ela, quando uiú esto,
a Rocamador foi-ss' én
rogar a Santa María,
ú acha todo crischão
Deus por sa Madre castiga
a uegadas ben de chão.....

Bõo et toda crischãa
que lle ben de coraçon
roga, mui gran pïadade.
Porénd' esta foi enton
ý muito chorando, [6]
et pois fez ssa confisson,
tirou-ll' un prest' o cuitelo,
ca non iá celorgião.
Deus por sa Madre castiga
a uegadas ben de chão.....

CLVIII

Tan tost' aqueste miragre
pela terra en redor
souberon, et deron todos
porén graças et loor
aa Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor.
Et sabede do miragre
que non é muit' ancião.
Deus por sa Madre castiga
a uegadas ben de chão
o que faz mal, et mui toste
por ela o er faz são. [7]

CLVIII.

Esta é como Santa María sacou de prijon un caualeiro et mandou-lle que se fosse pera Rocamador. [8]

De muitas guisas los presos
solta a mui groriosa,
santa et Uírgen María:
tant' é con Deus poderosa.

E de tal razon uos quero
contar un mui gran miragre
que fez por un caualeiro
bõo d' armas et de mannas,
et en seruir un ric' ome
cug' era, [9] mui uerdadeiro;
et foi pres' en seu seruiço
et en cárcer teneurosa
o meteron, et en ferros,
como gente cobijçosa,
De muitas [10] *guisas los presos*
solta a mui groriosa.....

En tal que o espeytassen.
Mas aquel sennor cug' era
sobr' él mentes non paraua;
et ele con mui gran coita
sempre de noit' e de dia
Santa María chamaua
que acorrel-o uẽesse,

---

[1] T. j. 1.: mailo demo.
[2] T. j. 1.: a como.
[3] T. j. 1.: o chantar.
[4] T. j. 1.: mais dun palmen (palm' en) hũa mão.
[5] T. j. 1.: *tiralll.* En la primera de estas tres *lll* se ven señales de correccion, como si se hubiera tratado de convertirla en *r* para decir *tirarll.*
[6] T. j. 1.: ý et muito chorando.
[7] Faltan en el cód. T. j. 1. los estribillos correspondientes á esta estrofa y á la segunda de la Cantiga, las cuales terminan en fin de columna.
[8] T. j. 1.: Esta é dun caualeiro que foi preso por seu sénor et soltóó santa María.
[9] T. j. 1.: cui' era—y lo mismo más adelante.
[10] Así el códice T. j. 1.— El texto, equivocadamente, *mutas.*

Digitized by Google

como Sennor piadosa,
et que d' alí o tirasse
d' aquela priion noiosa.
De muitas guisas los presos
solta a mui groriosa.....

Él iazend' assí en ferros
et con esposas nas mãos
et cadẽa na garganta,
aqué uen Santa María,
a Madre de Ihesu-Cristo
que as prijões quebranta,
et en ll' as britar mui toste
non uos foi ý uagarosa;
et dísse-ll': «Érge-t' e uaý-te
d' aquesta priion astrosa.»
De muitas guisas los presos
solta a mui groriosa.....

Enton deitou-ll' as priiões
ao colo et sacó-o
ante tod' aquela gente
que o guardauan, et nunca,
pero que o ýr uijan,
non lle disseron nïente;
et tiró-o do castelo
et dísse-lle saborosa-
ment': «A Rocamador uai-te
et passa ben per Tolosa.»
De muitas guisas los presos
solta a mui groriosa..... [1]

E él moueu atan toste
et foi-sse quanto ss' ir pude
como ll' a santa Reýnna
mandara; mas do castelo
foron pos él caualeiros,
et él chegou muit' agýnna;
ca o non guiou a Úrgen
per carreira pedragosa
a Rocamador, sa casa,
mas per chãa et uiçosa.
De muitas guisas los presos
solta a mui groriosa.....

E pendorou [2] ý os ferros
logu' e [3] as outras priiões
que ao colo trouxera;
et contou ý ant' os monges
et ante todalas gentes
todo como ll' aũera
et como Santa María
en tiral-o aguçosa
fora; per que mui loada
foi porend' a preciosa.
De muitas guisas los presos
solta a mui groriosa
Santa et Úrgen María:
tant' é con Deus poderosa. [4]

CLIX.

Como [5] Santa María fez descobrir hũa posta de carne que furtaran a uuns romeus na uila de Rocamador.

Non sofre Santa María
de seeren perdidosos
os que as sas romarías
son de fazer desciosos.

E d' est' oýd' un miragre
de que uos quero falar,
que mostrou Santa María,
per com' eu oý contar,
a uuns romeus que foron
a Rocamador orar
como mui bõos crischãos
simplement' e omildosos.
Non soffre Santa María
de seeren perdidosos..... [6]

E pois entraron no burgo,
foron pousada fillar,
et mandaron comprar carne
et pan pera seu iantar
et uýnno; et entre tanto
foron aa Úrgen rogar

---

[1] Falta el estribillo en este lugar del texto. La estrofa llega al fin de la plana.
[2] T. j. 1.: pendurou.
[3] T. j. 1.: log e.
[4] En el cód. T. j. 1. se omitió el estribillo en este lugar por caer en fin de plana.
[5] T. j. 1.: Esta é de como.
[6] Falta el estribillo en este lugar del códice T. j. 1.—En el texto se escribieron únicamente las dos primeras palabras *Non soffre*, con las correspondientes notas musicales, con objeto de llenar el pentagrama.

Digitized by Google

que a seu Fillo rogasse
dos seus rogos pïadosos
Non soffre Santa María
de seeren perdidosos..... [1]

Por eles, et non catasse
de como foran errar,
mais [2] que d' él perdon ouuessen
de quanto foran peccar.
Et pois est' ouueron feito,
tornaron non de uagar
ú seu jantar tijnnan,
ond' eran cobijçosos.
Non soffre Santa María
de seeren perdidosos.....

E mandaran noue postas
meter, asse Deus m' anpar,
na ola, ca tantos eran;
mais, poil-as foron tirar,
acharon end' hũa menos
que a seruenta furtar
lles fora, et foron todos
porén iá quanto queixosos.
Non soffre Santa María
de seeren perdidosos.....

E buscaron pela casa
pola poderen achar,
chamando Santa María
que ll' a quisesse mostrar;
et oýron en un arca
a posta feridas dar,
et d' ir alá mui correndo
non uos foron uagarosos.
Non soffre Santa María
de seeren perdidosos.....

E fezeron log' a arca
abrir, et dentro catar
foron et uíron sa posta
d' acá et d' alá saltar; [3]
et saýron aa rua
muitas das gentes chamar
que uíron aquel miragre
que foi dos marauillosos
Non soffre Santa María
de sereen perdidosos.....

Que a Uírgen groriosa
fezess' en aquel logar.
Des í fillaron a posta
et fóron-a pendorar
per hũa corda de seda
ant' o seu santo altar,
loando Santa María
que faz miragres fremosos. [4]
Non soffre Santa María
de seeren perdidosos
os que as sas romarías
son de fazer deseiosos.

CLX.

Esta é de loor de Santa Maria. [5]

Quen bõa dona querrá
loar, lo' a que par non á,
Santa María.

E par nunca ll' achará,
pois que Madre de Deus foi iá.
Quen bõa dona querrá..... [6]

Pois Madre de Deus foi iá
et uírgen foi et seerá. [7]
Quen bona [8] *dona querrá.....*

E uírgen foi et seerá;
porende cabo d' él está.
Quen bõa dona querrá.....

---

[1] En el cód. T. j. 1. se omitió el estribillo en este lugar y al final de la Cantiga, por terminar las estrofas correspondientes en fin de columna.

[2] T. j. 1.: mas.

[3] Así en el cód. T. j. 1.—El texto, equivocadamente, *sartar*.

[4] Este verso está escrito en el texto sobre raspado.

[5] Así el cód. T. j. 1.—En el texto se omitió el epígrafe de esta Cantiga. El espacio en que debió escribirse lo ocupa la miniatura con que encabezan todas las Cantigas decenales.

[6] Las palabras *Quen bõa dona*, que son las únicas que de este verso se hallan escritas en el texto, lo están sobre raspado de otras que acaso serian *Santa María*. Estas son las que en el códice T. j. 1. se repiten, escritas con tinta roja, despues de cada estancia de dos versos, en lugar del estribillo *Quen bõa dona*, que el copiante del texto adoptó en esta Cantiga.

[7] T. j. 1.: será—y lo mismo despues en la repeticion de este verso.

[8] Así en el texto, en lugar de *bõa*, que es la forma en que comunmente se halla escrita esta palabra. Lo mismo sucede en las estrofas 5.ª y 6.ª

Digitized by Google

Porén [1] cabo d' él está
ú sempre por nós rogará.
Quen bõa dona querrá.....

Ú por nós lle rogará
et d' él perdon nos gannará.
Quen bona dona querrá.....

E perdon nos gannará
et ao demo uencerá.
Quen bona dona querrá.....

E o demo uencerá
et nos consigo leuará. [2]

CLXI.

Como uun ome de Moriella que ameude ýa a Santa Maria de Salas et tragia Sa Magestade, uiú uijr nuueado, et pos' a Magestade na sa uinna et non firiú ý a pedra et todalas outras foron apedreadas en derredor. [3]

Poder á Santa María,
a Sennor de piadade,
de defender toda terra
de mal et de tempestade.

En Aragon, en Moriella,
un om' assaz pobr' auía
que aa Uírgen de Salas
muit' amëud' alá ýa,
et por ser [4] de mal guardado
seu sinal sigo tragía
en que era figurada [5]
mui ben a ssa Maiestade. [6]
Poder á Santa María,
a Sennor de piadade..... [7]

Est' auía hũa uýnna
que máis d' outra ren amaua,
et pero grande non era,
d' aquesta se gouernaua
et ssa moller et seus fillos
et vestía et calçaua;
ca outr' auer non auía
no mundo, nen outr' erdade.
Poder á Santa María,
a Sennor de piadade.....

Ond' auẽo en Agosto
un dia que nuuẽado
se leuantou muit' escuro
et con toruon mesturado,
et uijnna mui correndo,
ond' él foi muit' espantado
et diss':—¡Aý, Santa María!
a mia uýnna me guardade.
Poder á Santa María,
a Sennor de piadade..... [8]

E pero que mýnna digo,
ánte tenno que é uossa,
macar eu et mia conpanna
a lauremos come nossa:
pois guardáde-mi-a de pedra
que lle mal fazer non possa,
et filláde-a póis toda
ou se quer a mẽadade.—
Poder á Santa María,
a Sennor de piadade.....

Dizend' esto, a omágen
foi põer en o meogo
de ssa uinna, et a pedra
feriú mui de rrijo logo
en todalas outras uinnas;
mais [9] na sua, polo rogo
que fez a Santa María,
non tangeu par caridade.
Poder á Santa María,
a Sennor de piadade.....

Aýnda foi maýor cousa,
que xermentos que passauan
d' aquela uýnna nas outras

---

[1] T. j. 1.: Por ende.

[2] As. el texto, omitiendo el estribillo.—El cód. T. j. 1.: *Santa María*, como en el final de cada estancia.

[3] Como Santa María guardou a uýnna do ome bóo que non feriss ý a pedra pola omage de santa María que tijnna.

[4] T. j. 1.: seer.—En el texto se escribio *seér:* pero advertido el yerro, se señaló con un punto la segunda *e* para suprimirla. Igual señal, aunque poco marcada, se advierte en el T. j. 1.

[5] T. j. 1.: fegurada.

[6] En el cod. T. j. 1. se escribió: mui ben sa maiestade.—El artículo *a* fué añadido despues con pluma y tinta diferentes.

[7] Omitese el estribillo en el códice T. j. 1. despues de esta estrofa y de la última de la Cantiga, por caer ambas en fin de columna.

[8] T. j. 1.: mas.

Digitized by Google

et con eles sse iuntauan,
as pedras todos britaron;
mas en aquestes [1] non dauan
du a omágen estaua;
esto creed' en uerdade.
Poder á Santa María,
a Sennor de piadade.....

As uỳnnas en redor d' esta
todas foron destroidas;
mas esta non prendeu dano,
porque foron ben oỳdas
da Uírgen as oraçõ̃es
d' aquest' ome, que fez idas
per muitas uezes a Salas
en ỳuern' e en estade.
Poder á Santa María,
a Sennor de piadade.....

E porén loar deuemos
a Madre do groriöso
Rei que fez este miragre
por ela atan fremoso;
per que cada uun deue
a seer mui desceioso
d' auer a sua mercée
en que iaz toda bondade.
Poder á Santa María,
a Sennor de piadade,
de defender toda terra
de mal et de tempestade.

CLXII.

Como [2] Santa Maria fez a sa omágen, [3] que mudaran d' un altar a outro, que sse tornass' [4] a seu logar onde a tolleran.

A sas figuras muit' onrrar
deuemos da Uírgen seu par.

Ca en onrral-as dereit' é
et en lles auermos gran deuoçon,
non iá por elas, á la fé,
mas pola figura da en que son:
et sol non deuemos probar
de as trager mal nen uiltar.
A sas figuras muit' onrrar.....

E d' aquesto uos contareỳ
ora un mui gran miragre que fez
en Canete, [5] per com' acheỳ
en uerdad', [6] esta Sennor de gran prez
d' ũa omágen que comprar
foi un caualeir' e ý dar
A sas figuras muit' onrrar.....

Na ssa eigreia, que está
fóra da vila, cabo do portal, [7]
en que grandes uertudes á
que faz esta Sennor espirital.
Porend' os gẽollos ficar
foi, et póse-a [8] no maỳor altar,
A sas figuras muit' onrrar.....

Ú esteue gran temp' assí,
et Deus por ela miragres mostrou [9],
ta que un bispo vẽo ý
de Conca, que a toller én mandou
et põel' en outro logar [10]
porque a non uiú de bon semellar.
A sas [11] *figuras muit' onrrar.....*

Ao crérigo capelan
mandou o bispo aquesto fazer,
et ele logo manaman
foi a omágen do altar toller;
mas [12] en outro dia achar
a foi ú x' ánte soỳa estar.
A sas figuras muit' onrrar.....

Quando o crérig' esto uỳú,
cuidou a pran que o fezer' alguén,
et por aquesto comediú
que a omágen tornasse porén
ú ll' o bispo fora mandar
et a eigreia fosse ben serrar.
A sas figuras muit' onrrar.....

---

[1] T. j. 1.: aqueles.
[2] T. j. 1.: Esta é como.—*Tol.:* Esta .vi.ª (del apéndice) é como.
[3] T. j. 1. y *Tol.:* fez que a sua omagen.
[4] Así en los códices T. j. 1. y *Tol.*—El texto, equivocadamente: que se tor tornass.
[5] T. j. 1.: y *Tol.:* Cannete.
[6] *Tol.:* en uerdat.
[7] *Tol.:* cabo dun portal.
[8] *Tol.:* et puse a.
[9] Este verso está escrito sobre raspado en los dos códices escurialenses. Tambien lo está en el T. j. 1. el último verso de esta misma estrofa.
[10] *Tol.:* lugar.
[11] T. j. 1.: *As sas*, y lo mismo despues de la estrofa siguiente.—*Tol.: As sas* en las estrofas restantes hasta el fin de la Cantiga.
[12] *Tol.:* mais.

Digitized by Google

E ar fez come sabedor
et leuou a chaue, et pela luz
tornou ý quando o aluor
parecía, et achou ant' a cruz
a omágen et amostrar
a foi a quantos ss' í foran iuntar
A sas figuras muit' ourrar.....

Enton polas missas oýr.
Et todos deron loor end' a Deus
et a ela que sen falir
mostra alí grandes miragres seus,
por que a vẽen [1] aorar
muitas gentes et do seu ofertar.
A sas figuras muit' ourrar
daremos da Uírgen sen par. [2]

CLXIII.

Como uun ome d' Osca que iogaua os dados et descreu en Santa María et perdeu logo a fala, et foi a Santa María de Salas en romaria et cobró-a. [3]

Pode por Santa María
o máo perdel-a fala,
et ar se sse ben repente, [4]
per ela pode cobral-a.

E d' esto fez un miragre
a Uírgen Santa María
mui grand' en Osca, d' un ome
que en a tafuraría
iogara muito os dados
et perdera quant' auía:
porén descreeu na Uírgen,
que sol non quis receal-a.
Pode por Santa María
o máo perder a fala.....

Tanto que est' ouue dito,
foi de seu corpo tolleito
polo gran mal que dissera,
et, par Deus, foi gran dereito,
et logo perdeu a fala,
ca Deus ouue d' él despeito,
que ll' a tolleu a desora
como se dissesse: «Cala.»
Pode por Santa María
o máo perder a fala..... [5]

Assí esteue gran tempo
que d' alí non se mudaua,
et a cousa que quería
per sinaes a mostraua;
et d' esta guisa a Salas
d' alí leuar sse mandaua
et deu-ll' a lingua tal soon
como fogo que estala.
Pode por Santa María
o máo perder a fala.....

E catando a omágen,
chorou muit', e falou logo
et diss':—¡Ai, Santa María!
que me perdões te rogo;
et des aquí adeante,
se nunca os dados iogo,
a mia lingua seia presa
que nunca queras soltal-a.
Pode por Santa María
o máo perder a fala.....

Logo que est' ouue dito,
foi de todo mui ben são,
et quantos aquesto uíron
loaron porén de chão
a Uírgen Santa María;
et aquel foi bon crischão,
et des alí adeante
punnou senpre en loal-a.
Pode por Santa María
o máo perder a fala,
et ar se sse ben repente,
per ela pode cobral-a. [6]

---

[1] *Tol.*: ueen.

[2] Falta en el texto el estribillo final.

[3] T. j. 1.: Esta é com un ome de Osca que iogaua os dados et descreeu en santa maria et perdeu logo a fala, et foi a santa maria de Salas en Romaria et cobroua et morreu a cabo dun mes.

Puede aplicarse al imperfecto sentido de este epígrafe en ambos códices, la observacion hecha en el Sumario al de la Cantiga XLIV.

[4] T. j. 1.: se sse ben repentir.—Esta leccion daña a la medida del verso.

[5] Tanto en el texto como en el T. j. 1. no se repite en toda la Cantiga mas que el primer verso del estribillo. El texto, sin embargo, tiene los dos al final de la estrofa primera en donde se lee *perder a fala*: y de esta manera se ha repetido en las demás estrofas.

[6] Omítese el estribillo en este lugar del cód. T. j. 1. por falta de espacio en la plana.

Digitized by Google

CLXIIII.

Como a omage [1] de Santa Maria de Salas deu uun braado, et tremeu a terra, [2] por un prior da eigreia que fez tirar a forcia do sagrado Don Fernando, abade de Mont-aragon.

Como deue dos crischãos
seer a Uírgen onrrada, [3]
outrossí ar deue d' eles
seer en todo guardada.

E d' esto mostrou en Salas
a Uírgen, por un prior
que ý era, gran miragre,
porque sempre seruidor
d' ela fora; et porende
lle fezo tan grand' amor,
que do mal que lle fezeron
mostrou-ss' én por despagada.
Como deue dos crischãos
seer a Uírgen onrrada.....

Este monge acusado
fora aquela sazon
de mandar fazer mõeda; [4]
et por aquesta razon
fez-lo prender o Ifante
que foi de Mont-aragon
abade et que a terra
tijnna acomendada [5]
Como deue dos crischãos
seer a Uírgen onrrada.....

De mão del rei Don James,
et que iustiça [6] fazer
deuía. Porend' o monge
mandou tan toste prender:
et él foi-ss' aa eigreia,
cuidando ý guarecer,
creendo en toda guisa
que non sería britada.
Como deue dos crischãos
seer a Uírgen onrrada.....

CLXIV

Mas aquel Ifant' [7] abade
fez-lo de fóra chamar;
et pois que sayú a ele,
mandó-o ben recadar,
et assí o fez per força
do cimiteiro [8] tirar;
ond' a omágen da Uírgen
foi d' aquesto tan yrada,
Como deue dos crischãos
seer a Uírgen onrrada.....

Que deu hũa uoz tan grande,
que quantos estauan ý
o oýron; et a terra
tremeu, segund' aprendí,
et a omágen tan toste
redrou seu Fillo de ssí,
et perdeu ssa fremosura
et tornou descoorada,
Como deue dos crischãos
seer a Uírgen onrrada.....

Outrossí a de seu Fillo;
tan gran pesar én mostrou.
Quand' [9] esto soub' o Ifante,
o monge tornar mandou,
et él con todos seus omes
en a eigreia entrou
con sogas en as gargantas;
tal emenda ouue dada.
Como deue dos crischãos
seer a Uírgen onrrada.....

O bispo d' Osca ý uẽo
que teu' o feito por mal
et fez fazel-a enmenda;
et a omágen sen ál
chegou log' a ssí seu Fillo,
et esto foi gran sinal
que o feito perdõara; [10]
pero non ouue cobrada
Como deue dos crischãos
seer a Uírgen onrrada.....

---

1 T. j. 1.: Esta é como a omagen.
2 Hasta aquí en el códice T. j. 1., omitiendo el resto del epígrafe.
3 T. j. 1.: onrada.
4 T. j. 1.: moeda.
5 T. j. 1.: encomendada.
6 T. j. 1.: jostiça.
7 T. j. 1.: jnfant.
8 Así el códice T. j. 1.—El texto, equivocadamente, *cimitero*.
9 Así el cód. T. j. 1.—El texto *quad* por *quãd*.
10 T. j. 1.: perdoara.

Digitized by Google

Sa coor com' ánt' auía,
polo mal que recebeu,
et assí estede sempre;
et per esto s' entendeu
quanto ll' o feito pesara,
ca nunca ll' esclareceu
sa coor, nen de seu Fillo,
ben des aquela uegada.
Como deue dos crischãos
seer a Uirgen onrrada.....

Enton todas essas gentes
que alí foran uijr
por ueeren tal miragre, [1]
loaron a que falir
nunca quer aos coitados
nen dos seus se quer partir;
et foi des í adeante
sa eigreia máis dultada.
Como deue dos crischãos
seer a Uirgen onrrada,
outrossí ar deue d' eles
seer en todo guardada. [2]

CLXV.

Como Santa María de Tortosa d' Ultramar defendeu a vila do Soldan. [3]

Niun poder d' este mundo
de gente nada non ual
contra o poder da Uirgen,
ca x' é tod' espirital. [4]

En Ultramar d' est' auẽo
miragre grand' e mui bel
que mostrou Santa María,
Madre de Deus Manüel,
a un Soldan poderoso
porque era mui cruel,
et porend' aos crischãos
desamaua máis que ál.
Niun poder d' este mundo..... [5]

A este Soldan chamauan
per seu nome Bondoudar,
que Egito et a Lapa
auía a seu mandar
et Domas et a Camela;
et porende guerreiar
quería sempr' a crischãos
et fazer-lles muito mal.
Niun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Este seus omes tragía
con crischãos toda uez
por saber máis sa fazend', é
un d' eles saber lle fez
que sse fillasse Tortosa
gannaría ý gran prez:
demáis quen ll' a defendesse
non auía tal nen qual.
Niun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Log' o Soldan con grand' oste
moueu quand' aquest' oýú
et mui preto de Tortosa
en un outeiro sobiú, [6]
et parou mentes na uila
et tan pouca gent' ý uiú,
que teue que aquel mouro
non lle fora mentiral.
Niun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Quand' a gente de Tortosa
uíron atan gran poder
de mouros uijr sobr' eles,

[1] T. j. 1.: por ueer tal miragre,
con lo cual resulta incompleta la medida del verso.

[2] En el códice T. j. 1. termina la última estrofa con la plana, por lo cual se omitió el estribillo.

[3] T. j. 1.: Esta é como santa Maria defendeu hua uila que chaman Tortosa en Vltramar dun Soldan que a queria fillar.

[4] T. j. 1.: esperital.

[5] El segundo verso dice así en el texto:

deste mundo de gente.

Esta notable equivocacion hubo de pasar inadvertida para el amanuense, pues no señaló las palabras repetidas, ni hizo al margen la acostumbrada señal de correccion.—En el códice T. j. 1. se escribieron solamente las dos primeras palabras del estribillo, *Niun poder*, y sobre ellas las notas musicales, con objeto de llenar el pentagrama.

[6] Así el cod. T. j. 1.—El copiante del texto escribió *eschaos*, omitiendo el signo de abreviatura sobre la *c*.

[7] Así está escrito este verso en la Cantiga CCCXCV, que es repeticion de esta.—En el texto y en el T. j. 1. se escribió equivocadamente:

en outeiro sobýu,

con lo cual resulta imperfecto el verso.

Digitized by Google

CLXV

cuidaron mortos seer;
et fóron-ss' aa eigreia
sas orações fazer,
dizend': «¡Ai, Santa María!
«pois ta mercée non fal
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

»A quantos que a demandan, [1]
»uel a nós que somos teus,
»guárda-nos que non caiamos
»en poder d' estes encreus
»que per nulla ren non creen
»que tú es Madre de Deus;
»et porend' en este feito
»mostra algun gran sinal.»
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Pois ssa oraçon fezeron,
per quant' end' eu aprendí,
contáron-se quántos eran,
mais poucos s' acharon ý.
Enton a mui grandes uozes
todos disseron assí:
—Sennor, se nos non acorres,
preit' é mui descomunal.—
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

O Soldan log' outro dia
sas gentes armar mandou
pera fillaren a vila
mas non foi com' él cuidou;
ca pois sse chegou a ela,
tal gente lle semellou
que estaua alá dentro,
que non ficaua portal
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Nen torre nen baruacãa
nen muro, per nulla ren,
ú gente muita non fosse
armados todos mui ben.
Quando uiú o Soldan esto,
téue-sse por de mal sen
et chamou porend' o mouro:
—Máo, falsso, mentiral,
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Dí, ¿et por qué me feziste
con mia ost' aqui uïjr,
dizendo que esta uila
non sse podía bastir
d' omes d' armas, de maneira
que me podesse guarir,
et eu véio-a bastida
como non uí outra tal?—
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual..... [2]

O mouro, con mui gran medo,
lle respos' esta razon:
—Sennor, quanto uos eu dixe
uerdad' este et al non; [3]
mas tod' estes caualeiros [4]
uedes que dos cëos son;
ca chus brancos son et craros
que é neue nen cristal.—
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Enton o Soldan lle disse:
—Et qué buscaron acá?—
Diss' o mouro:—Per mandado
da Uírgen Madre d' Içá
uëeron, que un eigreia
dentro en a uila á,
que está preto dos muros
da parte do arcal.—
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

O Soldan diss' ao mouro:
—En o alcoran achey
que Santa María vírgen

---

[1] Así el cód. T. j. 1.—En el texto se omitió la señal de abreviatura, escribiendo *demadan*.
[2] Falta en este lugar del texto el estribillo, porque la estrofa á que corresponde termina en fin de columna.
[3] Así este verso en la repeticion de la Cantigá.—En el texto y en el cód. T. j. 1. resulta incompleta la medida de él, por haberse escrito: verdad' é al non.
[4] Así en el cód. T. j. 1., y es la forma en que, por lo comun, se halla escrita esta voz.—El texto, equivocadamente, *caualleros*.

Digitized by Google

foi sempr', e pois esto seÿ, [1]
guerra per nulla maneira
con ela non fillareÿ,
et d' aquí me torno logo,
et fas tangel-o tabal.—
Niun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

E quand' aquest' ouue dito,
foi-sse logo manaman;
et d' esta guisa sa uila
guardou a do bon talan;
mas ánte que ss' én partisse
deu ý grand' alg' o Soldan
por amor da Uírgen Santa,
Rëÿnna celestial.
Niun poder d' este mundo
de gente nada non ual
contra o poder da Uírgen,
ca x' é tod' espirital.

CLXVI.

Esta como (*sic*) Santa María guareceu un ome que era tolleito do corpo et dos nenbros, na sa eigreia en Salas. [2]

Como poden per sas culpas
os omes [3] *seer contreitos,*
assí poden pela Uírgen
depois seer sãos feitos.

Ond' auẽo a un ome,
por pecados que fezera,
que foi tolleito dos nenbros
d' ũa door que ouuera,
et durou assí cinc' anos
que mouer-se non podera:
assí auía os nenbros
todos do corpo maltreitos.
Como poden per sas culpas
os omes seer contreitos.....

Con esta enfermidade
atan grande que auía,
prometeu que, se guarisse,
a Salas logo iría
et hũa liura de cera
cad' ano ll' oferería;
et atan toste foi são,
que non ouu' ý outros preitos, [4]
Como poden per sas culpas
os omes seer contreitos.....

E foi-sse logo a Salas,
que sol non tardou nïente,
et leuou sigo a liura
da cera de bõa mente;
et ýa muý ledo, como
quen sse sen niun mal sente,
pero tan gran tenp' ouuera
os pes d' andar desafeitos.
Como poden per sas culpas
os omes seer contreitos.....

D' aquest' a Santa María
deron graças et loores,
porque liura os doentes
de máes et de doores,
et demáis está rogando
senpre por nós pecadores;
et poren deuemos todos
sempre seer seus sogeitos.
Como poden per sas culpas
os omes seer contreitos,
assí poden pela Uírgen
depois seer sãos feitos.

CLXVII.

Esta é como hũa moura leuou [5] seu fillo morto a Santa María de Salas, et resucitou-ll'-o.

Quen quer que na Uírgen fía
et a roga de femença,
ualer-ll'-á, pero que seia
d' outra lée [6] *en creença.*

D' esta razon fez miragre

---

[1] Así el cód. T. j. 1.—El texto:

que santa María uirgen fora
sempr e pois esto seÿ.

Aquí resulta imperfecta la medida de los dos versos.

[2] El copiante del texto comenzó á escribir al final de la plana el epígrafe en esta forma: Esta é como un ome foi tolleito do corpo et dos nenbros.—Despues lo escribió en la forma que se ve, al principio de la plana siguiente (fólio 159 vuelto). = En el cód. T. j. 1. dice así el epígrafe: Esta é como un ome foi tolleito do corpo et dos nenbros por enfermidade que ouuera, et fez se leuar a Santa María de Salas, et un dia Sabado foi logo são.

[3] T. j. 1.: omees.

[4] T. j. 1.: que non ouu outros preitos.

[5] T. j. 1.: Esta é como hua moura de Borja leuou.—Así tambien pensó escribir el copiante del texto, pues se ve la preposicion *de* á medio raspar, tal vez porque, distraido, puso en seguida de ella el verbo *leuou*, olvidando la palabra *Borja*.

[6] T. j. 1.: lei.

Digitized by Google

Santa María fremoso,
de Salas, por hũa moura
de Borja, [1] et pïadoso;
ca un fillo que auía,
que criaua mui uiçoso,
lle morrera mui coitado
d' ũa muẏ [2] forte doença.
Quen quer que na Uírgen fía
et a roga de femença.....

Ela, con coita do fillo,
qué fezesse non sabía,
et uiú cómo as crischãas
ẏan a Santa María
de Salas, et dos miragres
oẏú que ela fazía,
et de fiar-sse na Uírgen
fillou mui grand' atreuença.
Quen quer que na Uírgen fía
et a roga de femença.....

E comendou-ll' o menẏnno
et guisou ssa offerenda;
mais las mouras sobr' aquesto
lle dauan mui gran contenda;
mais [3] ela lles diss':—Amigas,
se Deus me de mal defenda,
a mia esperança creo
que uossa perfía uença.
Quen quer que na Uírgen fía
et a roga de femença.....

Ca eu leuarei meu fillo
a Salas d' esta uegada
con ssa omágen de cera
que iá lle tenno conprada;
et velarei na eigreia
da mui benauenturada
Santa María, et tenno
que de mia coita se sença.—
Quen quer que na Uírgen fía
et a roga de femença.....

E moueu et foi-sse logo,
que non quis tardar nïente,
et leuou seu fillo morto
marauillando-ss' a gente;
et pois que chegou a Salas,
diss' aa Uírgen:—Se non mente
ta lée, dá-me meu fillo
et fareẏ tig' aueença.— [4]
Quen quer que na Uírgen fía
et a roga de femença.....

Hũa noite tod' enteira
uelou assí a mesquẏnna;
mas ¿qué fez Santa María
a pïadosa Reẏnna?
ressucitou-lle seu fillo,
et esto foi muit' agẏnna;
ca a ssa mui gran uertude
passa per toda sabença.
Quen quer que na Uírgen fía
et a roga de femença.....

Quand' aquesto uiú a moura
ouu' én marauilla fera;
ca iá tres dias auía
que o fillo mort' ouuera:
et tornou logo crischãa,
pois uiú que ll' o uiuo dera
Santa María, et sempre
a ouu' en gran reuerença.
Quen quer que na Uírgen fía
et a roga de femença,
ualer-ll'-á, pero que scia
d' outra lée en creença. [5]

CLXVIII.

Esta é d' un miragre que fez Santa Maria de Salas por hũa moller de Lérida que lle morreron seus fillos, et o postremeiro ressucitou-ll' o Santa Maria, que auía tres dias que era morto. [6]

En todo logar á poder
a Uírgen a quen quer ualer.

Seu fillo, Deus et om' e Reẏ,
poder lle deu, qual uos direẏ,

[1] T. j. 1.: de boria.
[2] El adverbio *muẏ* se escribió posteriormente en el texto, intercalándolo sobre el renglon con pluma más delgada.
[3] T. j. 1.: mas.
[4] T. j. 1.: aueença.
[5] Tanto en el texto como en el T. j. 1. se omitió el estribillo en este lugar.
[6] T. j. 1.: Esta é como hũa bõa moller de Lérida tijnna seu fillo morto nos braços, et ergeu o en alti contra Salas et resucitóó Santa Maria.

Digitized by Google

Digitized by Google

CXIX

Digitized by Google

...nar, cromolit.

Lit de J.M. Mateu, Calle de Recoletos, 4. Madrid.

Digitized by Google

Digitized by Google

de fazer sempre ben, et sei
que non lle fal end' o querer.
En todo logar á poder.....

De saber tan sabedor é,
que ben du con seu Fillo sé
d' alí mostra, per bõa fé,
que mui longe uai seu saber.
En todo logar á poder.....

E d' est' en Lérida mostrou
un miragre que mi contou [1]
un crérigo que o achou
escrito et mi-o foi trager.
En todo logar á poder.....

E o miragre foi assý:
Hũa moller moraua ý
que seus fillos, [2] com' aprendí,
en pouco tenpo foi perder.
En todo logar á poder.....

Do postremeiro que morreu
tan gran coita d' ele prendeu,
que a poucas ensandeceu;
et fillou-ss' assí a dizer:
En todo logar á poder.....

—¡Ai, Madre de nostro Sennor!
pero eu soon pecador,
dá-m' este meu fillo menor
viuo, se te iaz en prazer.
En todo logar á poder.....

E dous dias o teu' enton [3]
chorando mui de coraçon,
rogando con gran deuoçon,
atendendo seu ben fazer.
En todo logar á poder.....

E pois uiú que non resurgiú,
en un eirado o sobiú,
et contra Salas comediú
que o ýría alt' erger.
En todo logar á poder.....

E tan toste assí o fez,
et a Rẽýnna de gran prez
ressucitou-ll'-o d' essa uez
et fez-ll'-o nos braços [4] uiuer.
En todo logar á poder.....

E log' a moller sen tardar
foý-o aas gentes mostrar,
et começaron a loar
a Uírgen et a bẽeizer.
En todo logar á poder
a Uírgen a quen quer ualer. [5]

CLXIX.

Esta é d' un miragre que fezo Santa Maria por hũa sa eigreia que é en a arreixaca de Murça, de como foron mouros acordados de a destroir et nunca o acabaron. [6]

A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla,
se sse de nós onrrar
quer, non é marauilla.

E d' aquest' un miragre
direi, grande, que uí
desque mi Deus deu Murça,
et oý outrossí
dizer a muitos mouros
que morauan ánt' ý
et tijnnan a terra
por nossa pecadilla,
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

D' ũa eigrei' antiga,
de que sempr' acordar
s' ýan, que alí fora
da Rẽýnna sen par

---

[1] T. j. 1.: me contou.
[2] T. j. 1.: que seis fillos.
[3] Así el cód. T. j. 1.—El texto: *teueron*, lo cual es yerro evidente del amanuense. No conviene el verbo en plural, ni al sentido, pues se refiere á la madre, ni á la rima de los dos versos que le siguen.
[4] T. j. 1.: bracos (*sic*).
[5] El copiante del texto omitió el estribillo en este lugar, aunque para escribirlo dejó el conveniente espacio entre la última estrofa y el epígrafe de la Cantiga siguiente.
[6] T. j. 1.: Esta é como santa maria guardou hũa ssa eigreia que é ena Arreixaca de Murça que os mouros quiseran destroýr et non poderon.

Digitized by Google

dentro na arreixaca, [1]
et ýan ý orar
genöeses, pisãos
et outros de Cezilla. [2]
A que por nos saluar
fezo [3] *Deus madr' e filla.....*

E dauan sas ofertas,
et se de coraçon
aa Vírgen rogauan,
logo sa oraçon
d' eles era oýda
et sempre d' oqueijon
et de mal os guardaua;
ca o que ela filla
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

Por guardar é guardado.
Et porende poder
non ouueron os mouros
per ren de mal fazer
en aquel logar santo
nen de o én toller,
macar que x' o tijnnan
ensserrad' en sa pilla.
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

E pero muitas uezes
me rogauan porén
que o fazer mandasse,
mostrando-mi que ben
era que o fezesse;
depois per nulla ren,
macar ll' o acordaron, [4]
non ualeu hũa billa.
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

E depois a gran tempo
auẽo outra vez,
quand' el rei d' Aragon,
Don James de gran prez,
a eigreia da Sée
da gran mezquita fez,
quando ss' alçaron mouros
des Murç' ata Seuilla; [5]
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

Que enton á Aliama
lle vẽeron pedir
que aquela eigreia
fezess' én destroir
que n' arraixaca era;
et macar consentir
o foi él, non poderon
nen tanger en crauilla.
A que por nos saluar [6]
fezo Deus madr' e filla.....

Depós [7] aquest' auẽo
que fuí a Murça eu,
et o máis d' arreixaca
a Aliama mi deu
que tolless' a eigreia
d' ontr' eles; mas [8] mui greu
me foi, ca era toda
de nouo pintadilla.
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

Porén muit' a enuidos
enton ll' o outorguei,
et toda a Aliama
foi ao mouro Rei
que o fazer mandasse;
mas diss' él:—Non farei;
ca os que Mariame
desama mal os trilla.
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

Depois, quand' Aboýuçaf,
o sennor de Çalé,
passou con mui gran gente,
aquesto verdad' é

---

[1] T. j. 1.: arrexaca.
[2] T. j. 1.: Cecillia.
[3] T. j. 1.: *fez*. Es yerro evidente.
[4] T. j. 1.: *outorgaron*, escrito sobre raspado.
[5] T. j. 1.: de Murç e de Seuilla.
[6] En el códice T. j. 1. se escribió:
Aque nos saluar.
La palabra *por* se intercaló despues sobre el renglon.
[7] T. j. 1.: Depois.
[8] T. j. 1.: mais.

Digitized by Google

que cuidaron os mouros,
por eixalçar ssa fé,
gannar Murça per arte;
mais sa falss' armadilla
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

Desfez a Uírgen santa
que os ende sacou,
que en a arraixaca
poucos d' eles leixou;
et a sua eigreia
assí d' eles liurou;
ca os que mal quer ela
ben assí os eixilla.
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla.....

E porend' a eigreia
sua quita e iá,
que nunca Mafomete
poder ý auerá;
ca a conquereu ela,
et demáis conquerrá
Espanna et Marrocos
et Ceta et Arcilla.
A que por nos saluar
fezo Deus madr' e filla,
se sse de nós ourrar
quer, non é marauilla. [1]

CLXX.

Esta é de loor. [2]

Loar deuemos a que sempre faz
ben et en que toda mesura iaz.

Esta é Madre de nostro Sennor,
Santa María, que sempr' é mellor;
porén lle deuemos a dar loor
et non a podemos loar assaz.
Loar deuemos a que sempre faz..... [3]

Ca ¿en quál guisa podemos loar
muit' a aquela que nos foi mostrar
a Deus en carne, et nos fez saluar
et nos meteu dos santos en ssa az?
Loar deuemos a que sempre faz.....

Par Deus, loada mui de coraçon
deue seer dos que no mundo son;
ca uuns faz saluar, outros perdon
gaannan, [4] et o mundo met' en paz.
Loar deuemos a que sempre faz.....

Loada deue seer máis d' outra ren
a que tolle mal senpr' e trage ben
et por nós roga et que nos manten
et nos defende do demo maluaz.
Loar deuemos a que sempre faz.....

De mí uos digo que a loarei
mentre for uiuo, et sempre direi
ben dos seus bẽes; ca de certo sei
que pois morrer' que uerei a sa faz.
Loar deuemos a que sempre faz
ben et en que toda mesura iaz.

CLXXI.

Como [5] hoa moller de Pedra-Salze ýa con seu marido a Salas, et perderon un filio pequeno en un rio, e foron a Salas et acharon-o uiuo ant' o altar.

Santa María grandes faz
miragres et saborosos,
et guarda ũos que lle praz
de seeren perdidosos.

E d' esto uos quero contar
un gran miragre que oý
que fez a Rẽynna sen par
en Salas, et faz muitos ý
pera as gentes adurer
que seian muit' aguçosos

---

[1] T. j. 1.: *sesse de nos onrrar quer*
esto non é marauilla.

En el texto se escribió solamente el primer verso del estribillo, como al final de todas las estrofas.

[2] Así en el cód. T. j. 1. En el texto no se escribió el epígrafe de esta Cantiga, ni quedó espacio donde escribirlo después de la miniatura colocada encima, como en todas las demas Cantigas decenales.

[3] En el cod. T. j. 1. falta el estribillo en este lugar y despues de la estrofa siguiente.

[4] Así el cód. T. j. 1.—En el texto se escribió equivocadamente *gaanna* por *gaanna*.

[5] T. j. 1.: Esta é como.

Digitized by Google

de ben en seu Fillo creer,
et manssos et omildosos.
Santa María grandes faz
miragres et saborosos.....

Un ome non podí' auer
fillo, per quant' eu aprendí,
de sa moller, et prometer
foi d' ir a Salas, et des í
quis Santa María guisar,
que faz miragres fremosos, [1]
que lles foi log' un fillo dar,
ond' ambos foron goyosos.
Santa María grandes faz
miragres et saborosos..... [2]

Dous anos lo foron criar,
et pois moueron ben d' alí,
seu camynno foron fillar
pera Salas, et ynd' assí
uíron un rio correr
et eles foron coitosos
de passar; mas foron perder
o fill' os malauegosos.
Santa María grandes faz
miragres et saborosos.....

Ca a madre que o trager
en un rocin y' ante ssí,
con él no rio foi caer,
como contaron a mí;
et ouue a desanparar
o fillo, et os astrosos
filláron-se muit' a chorar
ambos come perdidosos.
Santa María grandes faz
miragres et saborosos.....

Muito o per foron buscar
pelas ribas, com' entendí,
mas non o poderon achar;
et tornar-se quisera d' í
o padre, mas el' a dizer
lle foi:—Pois non preguiçosos
fomos, uaámos seer
a Salas d' esto queixosos.—
Santa María grandes faz
miragres et saborosos.....

No camynno se meter
foron, dizend' ela:—A tí
uou, Uírgen, que mi acorrer
queras do fillo que perdí.—
Et pois chegou ao logar
con sospiros amargosos,
uiú seu fill' ant' o altar
uiuo. Et muit' omildosos
Santa María grandes faz
miragres et saborosos.....

Loores deu, se Deus m' anpar',
aa Uírgen—Ca recebí,
(diss' ela) o que demandar
te fuí [3] sempr' e nunca falí;
et porén querrei retraer
ontr' os teus mui groriosos
miragres, et fazer saber
este dos marauillosos.—
Santa María grandes faz
miragres et saborosos,
et guarda aos que lle praz
de sceren perdidosos.

CLXXII.

Como [4] Santa Maria de Salas liurou un mercador do perigoo do mar.

A Madre de Iesu-Cristo
que cëos, terras et mares
fez, poder á das tormentas
toller en todos logares.

De tal razon un miragre
a Uírgen Santa María
fez por un mercador, grande,
que a Acre yr quería
con ssa naue carregada
de mui bõa merchandía;

---

[1] T. j. 1.: que faz miragres mui fremosos.
Este verso y los dos siguientes están escritos en el texto sobre raspado.

[2] En el cód. T. j. 1. se omitió el estribillo en este lugar y al final de la Cantiga, por caer las respectivas estrofas en fin de columna.

[3] T. j. 1.: ti fui.

[4] T. j. 1.: Esta é como.

Digitized by Google

mas ánte que ý chegasse
recebeu muitos pesares.
A Madre de Iesu-Christo
que cëos, terras et mares..... [1]

Ca ouue tan gran tormenta,
que o masto foi britado
et a vea toda rota;
et él se uiú tan coitado,
que prometeu que [2] se uiuo
ao porto arribado
fosse, que romeu en Salas
uel a santos seus altares,
A Madre de Iesu-Christo
que cëos, terras et mares.....

Hũa noite offerenda
dess' ý bõa et fremosa.
Et pois prometud' est' ouue,
log' a Uírgen groriosa
ualeu-lle con sa mercée
et non lle foi uagarosa;
ca fez quedar a tormenta
logo, sen outros uagares.
A Madre de Iesu-Christo
que cëos, terras et mares.....

A tormenta aquedada
foi, et seu mast' adubaron, [3]
et log a Santa María
de Salas s' acomendaron;
et ouueron tan bon uento,
que na mannáa chegaron
a Acr' e perderon mẽdo
et todos máos penssares
A Madre de Iesu-Christo
que cëos, terras et mares.....

Que ánt' auían da morte. [4]
Des' í quantas merchandías
tragían, todas uenderon
mui ben et en poucos dias. [5]
Pois a ssa terra tornaron
et fezeron romarías
al Poi, et depois a Salas,
con loores et cantares.
A Madre de Iesu-Christo
que cëos, terras et mares.....

Hũa cruz de cristal toda
deu log' ý en offerenda
o mercador que a Uírgen
guiara ben sen contenda
con seu auer ao porto,
et meteu-ss' en sa comenda.
Et d' esto cantar fezemos
que cantassen os iograres.
A Madre de Iesu-Cristo
que cëos, terras et mares
fez, poder á das tormentas
toller en todos logares. [6]

CLXXIII.

Como Santa Maria de Selas (*sic* Salas) guareceu uun ome que auia a door que chaman da pedra. [7]

Tantas en Santa María
son mercées et bondades,
que sãar pod' os coitados
de todas enfermidades.

D' est' auẽo un miragre,
per com' eu oý dizer
a muitos omẽes bõos
et que eran de creer,
que mostrou Santa María
por un seu seru' acorrer;
onde gran torto faredes
se me ben non ascuitardes. [8]
Tantas en Santa María
son mercées et bondades.....

[1] El copiante del cód. T. j. 1. omitió el estribillo en este lugar y al final de la Cantiga, por terminar las estrofas en fin de columna.

[2] La palabra *que*, omitida por el amanuense, está escrita sobre el renglon con pluma y tinta diferentes.

[3] T. j. 1.: adobaron.

[4] T. j. 1.: de morte.

[5] T. j. 1.: et en poucos de dias,—con lo cual resulta una sílaba más en el verso.

[6] En los dos códices escurialenses se omitió el estribillo en este lugar por falta de espacio.

[7] T. j. 1.: Esta é como Santa Maria guareceu un ome que auia mal da pedra.

[8] Así en los códices escurialenses. Aquí el verbo *ascitardes*, en futuro de subjuntivo, forma indudablemente recto sentido; pero teniendo en cuenta que como última palabra del verso debe rimar con el estribillo, no parece aventurado creer que sea error de copia, y que debió escribirse en presente de indicativo (*ascuitades*). De este modo quedan igualmente correcto el sentido y perfecta la rima.—En el T. j. 1. se escribió *alcuitardes*. La *s* que debe sustituir á la *l* está escrita sobre el renglon con diferente pluma.

Digitized by Google

Est' ome d' Aragon era,
et auía tan gran mal
de pedra, que en gran coita
era con ela mortal;
que comer sol non podia
nen dormir nen fazer ál
senon chamar sempr' a Uírgen,
a Sennor das ïadades.
Tantas en Santa María
son mercées et bondades.....

A muitos físicos fora,
mas non lle prestaran ren;
porend' en Santa María
sa uoontad' e seu sen
posera; et log' a Salas
se foi rogar á que ten
o mund' en seu mandamento
que non catass' as maldades [1]
Tantas en Santa María
son mercées et bondades.....

E que esto non dissesse
a outri, mas [2] ssa carreira
se foss'. E él espertou-sse
enton et achou enteira
a pedra sigo na cama,
tan grande, que uerdadeira-
ment' era come castanna:
esto de certo sabiades.
Tantas en Santa María
son mercées et bondades.....

Enton él a Uírgen muito
loou; et nós a loemos
por este tan gran miragre
et gran dereito faremos;
ca sempr' ela nos acorre
en as coitas que auemos;
ca a ssa gran lealdade
passa todas lealdades.
Tantas en Santa María
son mercées et bondades,
que sàar pod' os coitados
de todas enfermidades.

CLXXIIII.

Como un caualeiro seruía Santa [3] et auëo-lle que iugou os dados, et porque perdeu dëostou Santa María, et arrepentiú-sse depois, e do pesar que ende ouue tallou a lingua, et sáo-ll'-a Santa Maria e falou depois muy ben. [4]

Como aa Uírgen pesa
de quen erra a cïente,
outrossí ar praz-lle muito
de quen ss' ende ben repente.

Onde a un caualeiro
auëo que muit' amaua
Santa María et sempre
a ela s' acomendaua;
mais foi assí que un dia
con outro dados iogaua,
et porque perdeu a eles,
descreeu mui feramente.
Como aa Uírgen pesa
de quen erra a cïente.....

Como quer que él dissese
contra Deus muita folía,
máis de mal diss' essa ora
da Uírgen Santa María:
et pois l' ouue [5] dito, logo
sayú da tafuraría [6]
et fillou-ss' a chorar muito,
como ome que sse sente
Como aa Uírgen pesa
de quen erra a cïente.....

De grand' erro que á feito
et mui de rrijo chorando;
des í sacou seu cuitelo
et esteu' assí tallando
sa lingua con que á Uírgen
seuera mal dëostando; [7]
mas tan gran door end' ouue,
que sse sayú d' ontr' a gente.
Como aa Uírgen pesa
de quen erra a cïente.....

---

[1] T. j. 1.: que non catas' sas maldades. Esta leccion es preferible.
[2] T. j. 1.: mais.
[3] El amanuense omitió aquí por olvido la palabra *María*.
[4] T. j. 1.: Esta é como un caualeiro iogaua os dados et porque perdeu dëostou santa Maria et repentiusse en seu coraçon et tallou a lingua. et depois sáouo santa Maria.
[5] T. j. 1.: llouue.
[6] T. j. 1.: tafurería.
[7] Este verso está repetido en el texto. El amanuense hi-

Digitized by Google

E foi pera ssa pousada
con gran door mui coitado,
et iouu' assí uel tres dias
mui maltreit' e lazerado,
rogando Santa María
na mente que seu pecado
que dissera lle parcisse, [1]
ca él era seu sergente.
Como aa Uírgen pesa
de quen erra a ciente.....

E ele assí rogando, [2]
adormeceu muit' agỳnna,
et uiú enton en dormindo
a Uírgen santa Reỳnna
que ll' en aquela gran coita
pos' logo ssa meezỳnna,
que lle pareceu máis crara
que o sol en Ouriente.
Como aa Uírgen pesa
de quen erra a ciente..... [3]

E dísse-ll' enton:—Mesqỳnno,
macar mal me dẽostaste,
muit' ei eu de tí gran dóo
de que ta lingua tallaste;
mais [4] sãar-t'-ei ora d' ela
porque en mí confiaste;
ca dereito de ssí grande
dá aquel que sse desmente.
Como aa Uírgen pesa
de quen erra a ciente.....

E porque te repentiste,
sãar-t'-ei ora de chão.—
Et enton Santa María
pos'-lle na boca a mão
et sãou-o ben da lingua,
et él achou-sse tan são,
que nunca póis lle dolueron
boca nen lingua nen dente.
Como aa Uírgen pesa
de quen erra a ciente..... [5]

E él loou muit' a Uírgen,
et nós démos-lle loores,
que nos acorre nas coitas
macar somos pecadores,
et nós pesar lle fazendo,
faz-nos ela senpr' amores
et dá-nos ben de seu Fillo
Deus Padre omnipotente. [6]
Como aa Uírgen pesa
de quen erra a ciente,
outrossí ar praz-lle muito
de quen ss' ende ben repente.

CLXXV.

Como Santa María liurou de morte uun mancebo que enforcaron a mui gran torto, et queimaron un herege que ll' o fezera fazer. [7]

Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade,
que sobr' él se torn' o dano
de quen iura falssidade.

D' esto direi un miragre
de gran marauill' estranna
que mostrou Santa María
por un romeu d' Alemanna
que a Santiago ýa,
que este padron d' Espanna,
et per Rocamador uẽo
a Tolosa a cidade.
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade..... [8]

Él sobre todalas cousas
amaua Santa María,

---

zo al margen la señal acostumbrada para llamar la atencion sobre este descuido.

[1] Así, acertadamente, en el cód. T. j. 1.—El texto: *pacisse.*

[2] T. j. 1.: Ele assi a rogando.

[3] El copiante del texto no dejó espacio para escribir el estribillo en este lugar.

[4] T. j. 1.: mas.

[5] En el cod. T. j. 1. se omitió el estribillo en este lugar y despues de la estrofa siguiente por falta de espacio en la plana.

[6] Así el cód. T. j. 1.—El copiante del texto escribió, por equivocacion, *omipotente.*

[7] T. j. 1.: Esta é dun ome boo que ýa con seu fillo en romaria a Santiago, et enforcaronll a torto o fillo en Tolosa. et Santa Maria deullo uuo.

[8] En el texto se omitió aquí el estribillo por no haber dejado el amanuense espacio para escribirlo.—La mayor parte de la estrofa anterior está escrita sobre raspado en el mismo códice.

Digitized by Google

et porén muit' ameude
lle rogaua et dizía
que o d' oqueijon guardasse
et seu fillo que tragía,
pois que Madr' era de Christus
que é Deus en trijndade.
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade..... [1]

E pois entrou en Tolosa,
foi logo fillar pousada
en casa d' un grand' erege
non sabend' én d' ele nada; [2]
mas quando o uiú a gente,
foi ende marauillada
et disseron ao fillo:
—D' est' albergue uos quitade.—
Por dereito [3] *ten a Uírgen,*
a Sennor de lealdade.....

O erege, que muit' era
chẽo de mal et d' engano
et que muitas falssidades
fazía sempre cad' ano, [4]
porque aquel ome bõo
non sse fosse d' él sen dano,
fillou un uaso de prata
alá en ssa poridade
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

E meté-o en o saco
do fillo; et pois foi ẏdo,
foi tan toste depós eles,
metendo grand' apelido
que lle leuauan seu uaso
de prata nou' e bronido;
et poil-os ouu' acalçados,
dísse-lles:—Estad', estade.—
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

Os romeus, quand' esto uíron,
foron én marauillados,
ca uíron uĩjr o baile
con seus omẽes [5] armados
que os prendeu, et tan toste
foron ben escodrunnados, [6]
ata que o uas' acharon
no saqu'; [7] esto foi uerdade.
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

Tan toste que o acharon,
o erege que seu era
iurou, por aquele uaso,
et que ll' o furtad' ouuera
o moço que o tragía;
et a iostiça [8] tan fera
foi de sanna, que tan toste
diss':—Este moç' enforcade.—
Per dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

Os seus omẽes cruées
muit' aginna o fezeron
et da coita de seu padre
sol mercée non ouueron;
et depois que o na forca
ante seus ollos poseron,
él acomendou-ll' a alma
aa Sennor de bondade.
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

E él foi-ss' [9] a Santïago
ú auía prometudo;
et depois aa tornada
non lle foi escaeçudo
d' ir ú seu fillo leixara
morto, que fora traudo,
et foy-o muito catando,
chorando con pïadade.
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

E v él assí choraua,
diss' o fillo:—Ome bõo,

[1] Falta el estribillo en este lugar del texto.
[2] T. j. 1.: non sabend end ele nada.
[3] Asi en el cód. T. j. 1.—En el texto se escribió equivocadamente *dreito*, lo cual hace que sea defectuosa la medida del verso. Igual falta se advierte despues de las dos estrofas que siguen á ésta.
[4] T. j. 1.: cada ano.
[5] T. j. 1.: omées—y lo mismo en la estrofa 8.ª
[6] T. j. 1.: escodrunados.
[7] T. j. 1.: no sac.
[8] T. j. 1.: Jostiça.
[9] T. j. 1.: El foiss.—Debe ser yerro del amanuense, porque omitida la conjuncion *E*, resulta defectuosa la medida del verso.

Digitized by Google

padre, et non uos matedes;
ca de certo viuo sõo,
et guárda-m' a Uírgen santa
que con Deus sé en o trõo,
et me sofreu en sas mãos
pola ssa gran caridade.—
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

Quando uiú aquel coitado
que seu fill' assí falaua,
foi correndo a Tolosa
et ao baile chamaua,
et ar chamou muita gente
que alá sigo leuaua
que uíssen seu fillo uiuo,
que fora por crueldade
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade..... [1]

Posto [2] na forca et morto;
mas non quis a Uírgen santa
que aos máos abaixa
et aos bõos auanta,
et o sofreu en sass mãos
que non colgou da garganta,
et disse:—Amigos, ide
toste et o descolgade.—
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

Fóron-sse logu', [3] e con eles
foi seu padre o catiuo
con coita d' auer seu fillo;
et desque ll' o mostrou uiuo,
decendéron-o da forca,
et un chorar tan esquiuo
fazían todos con ele,
que mester ouu' ý «¡Calade!»
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

E pois sse calad' ouueron
contou-lles todo seu feito
cóm' estedera na forca
tres meses todos aeito,
ú a Uírgen o guardara.
—Et a uerdade do preito
lles disse, rogando muito,
o erege mi chamade
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

Que ascondeu no meu saco
o uaso per que prendesse
eu morte crua et máa;
porén non quis que morresse
a Uírgen Santa María,
mas guisou-mi que uiuesse.
Et porende as loores
d' este feit' a ela dade.—
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

E logo toda a gente
enuiaron a Tolosa
polo ereg'; e pois vẽo
con ssa cara uergonnosa,
souberon d' él a uerdade
et morte perigoosa
lle deron dentr' en un fogo
dizendo-ll':—Aquí folgade.—
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

Esta jostiça tan bõa
a Madre do Iosticeiro
fez por aquel ome bõo
mui leal et verdadeiro,
que lle deu seu fillo uiuo,
et o ereg' usureiro
ar fez que prendesse morte
qual buscou por sa maldade.
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade.....

E por aquest' ¡ai, amigos!
démos-lle grandes loores,
que sempr' acorr' os coitados
et parç' aos peccadores
et a todos faz mercées,
a grandes et a menores.

---

[1] Omitido el estribillo en el texto por falta de espacio en la columna.

[2] El amanuense del texto repitió en esta palabra la *p* despues de la inicial dibujada con colores, resultando *Pposto.*

[3] T. j. r.: log.

Digitized by Google

Et porend' os seus miragres
tan nobres muito loade.
Por dereito ten a Uírgen,
a Sennor de lealdade,
que sobr' él se torn' o dano
de quen iura falsidade. [1]

CLXXVI.

Esta é do catiuo de Mayorgas que sacou Santa María quand' era de mouros.

Soltar pode muit' agÿnna
os presos et os liados
a que faz äo seu Fillo
que nos solte dos pecados.

E d' est' un mui gran miragre
direi, que oý dizer
que aucõ en Mayorgas,
quando mouros en poder
a tijnnan, [2] por un crischão
que foi ontr' eles caer [3]
en catiuo et auía
os pées enferrollados.
Soltar pode muit' agÿnna
os presos et os liados.....

Demáis tijnna [4] a garganta
no cepo, com' aprendí;
et iazend' en tan gran coita,
prometeu logo [5] assí
que sse o Santa María
de Salas tirasse d' í,
que sería seu romeiro
et dar-ll'-ía mui granados
Soltar pode muit' aginna
os presos et os liados..... [6]

Dões, et a ssa omágen
faría, com' aprix' eu,
de cera que ý leuasse,
et sería sempre seu
seruo. Et pois esto dito
ouue, tal sono lle deu
Santa María, que logo
dormiú entr' outros [7] atados.
Soltar pode muit' aginna
os presos et os liados.....

E ý iazía dormindo,
a uiú et disso-ll' atal:
—Leua-te, ca iá es solto,
et d' aquí logo te sal.—
Et abriú log' as cadẽas
et assí lle fez o ál
et o cep' en que iazía
et todolos cadẽados. [8]
Soltar pode muit' aginna
os presos et os liados.....

E dísse-lle:—Uai, non temas,
ca per ren non te uerá
null' ome que mal te faça,
et leua-t' e sal acá;
ca ÿr te podes en saluo
ata que chegues alá
ú compras [9] ta romaría
et séian-te perdõados
Soltar pode muit' aginna
os presos et os liados.....

Os pecados que as feitos.—
Et él logo ss' espertou
et do cep' e das cadẽas
de todo se liur' achou;
et en mui pouco de tenpo
en salu' a Salas chegou,
et leuou ý a omágen
de cer'. E marauillados
Soltar pode muit agÿnna
os presos et os liados.....

---

[1] Falta el estribillo en este lugar del texto, aunque quedó espacio para escribirlo.
[2] T. j. 1.: a tian.
[3] Entre las palabras *foi ontreles* se escribió en el texto, sobre el renglon, *bẽ* (ben), con pluma y tinta diferentes. Esta adicion no es necesaria y, por el contrario, perjudica á la medida del verso.
[4] T. j. 1.: tijnn'.
[5] Así el cód. T. j. 1.—El texto *log:* con lo cual resulta una silaba ménos en el verso, á no ser que se haga una diéresis en la palabra *prometeu*, que generalmente se pronuncia sin ella.
[6] Falta el estribillo en el cód. T. j. 1., así en este lugar como despues de la última estrofa, por caer ambas en fin de columna.
[7] T. j. 1.: entoutros.
[8] T. j. 1.: cadeados.
[9] Así en el cód. T. j. 1.—El texto, equivocadamente, *comprias*.

Digitized by Google

Foron quantos lo oýron,
et deron porén loor
aa Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor,
que nos de tantas maneiras
faz mercée et amor
et non cat' a nossos erros
nen como somos culpados.
Soltar pode muit' agýnna
os presos et os liados
a que faz ao seu Fillo
que nos solte dos pecados.

CLXXVII.

Esta é do que tiraron os ollos, que sáou Santa Maria de Salas et uiú ben. [1]

Non uos é gran marauilla
de lum' ao cego dar
a que con Deus que é lume
sé no cëo par a par.

Ca pois ela en os ceos
sé con Deus et sa Madr' é,
da graça que d' él recebe
mui guisad' é que nos dé;
porén dar lum' ao cego
rafece ll' é, a la fé.
Et d' esto un gran miragre
uos quer' eu ora contar.
Non uos é gran marauilla
de lum' ao cego dar..... [2]

En Aragon foi un ome
bõo et que grand' amor
aa Uírgen sempr' auía,
outrossí a seu sennor
seruía mui lealmente;
mas un falsso mezcrador
atant' andou reuoluendo,
que o foi con él mezcrar.
Non uos é gran marauilla
de lum' ao cego dar..... [3]

Tanto lle disse mal d' ele
et tan forte o mezcrou,
que o sennor, con gran sanna,
uerdade non preguntou,
mail-os ollos da cabeça
ambos tirar-ll'-os mandou,
cuidando que d' él, por esto,
non se podía uengar.
Non uos é gran marauilla [4]
de lum' ao cego dar.....

E poil-os ollos [5] tiraron,
aquel bon ome ¿qué fez?
Pidiú-os, [6] et pois ll' os deron,
aa Rëýnna de prez
s' acomendou, et mandou-se
logo leuar d' essa uez
a cas d' un celorgião,
et começou-ll' a rogar
Non uos é gran marauilla
de lum' ao cego dar.....

Que lle seus ollos tornase;
ca ben fiaua por Deus
et pola Uírgen sa Madre
que sempr' acorr' aos seus.
Diss' ele:—Ca eu ben cuido
aýda [7] ueer d' estes meus,
se estos [8] que me sacaron
podedes dentro tornar.
Non uos é gran marauilla
de lum' ao cego dar.....

Enton o celorgião
tornou-ll'-os, et logu' enton
él sse uolueu contra Salas
rogando de coraçon
á Uírgen Santa María
que o sãasse et non
catass' aos seus pecados.
Et ela o fez sãar
Non uos é gran marauilla
de lum' ao cego dar.....

---

[1] T. j. 1.: Esta é como santa maria sáou a un ome que sacaran os ollos porque ss' acomendou a ela.
[2] En el texto se escribieron solamente las palabras *Non uos é*, con las correspondientes notas musicales.
[3] Falta el estribillo en los dos códices. La estrofa termina en ambos en fin de columna.
[4] En el cod. T. j. 1. está escrito sobre el renglon el verbo *é* que el amanuense omitió por olvido.
[5] T. j. 1.: E pois llos ollos.
[6] T. j. 1.: pediu os.
[7] Así esta palabra en los dos códices, tal vez en lugar de *aýda* (aýnda), que es la forma en que se halla escrita en otros lugares.
[8] Así en el cód. T. j. 1., aunque la *s* final se escribió sobre el renglon por distinta pluma. El texto: *se esto;* con lo cual queda imperfecto el sentido.

Digitized by Google

Logo, que non parecía
du ll' os tiraran sinal,
ante cuidauan ben todos
que non ouuera én mal.
Porén loaron a Uírgen
que aos seus nunca fal;
et él omágen de cera
pos' log' ant' o seu altar.
Non uos é gran marauilla
de lum' ao cego dar
a que con Deus, que é lume,
sé no cëo par a par. [1]

CLXXVIII.

Esta é d' un menýnno de Alcaraz a que seu padre dera [2] hũa muleta, et morreu-lle et encomendou-a [3] a Santa Maria de Salas et leuantou-sse sãa.

A que faz o ome morto
resurgir sen nulla falla,
ben pode fazer que uiua
outra morta animalla.

D' esto mostrou un miragre
a Madre do Saluador,
mui grande, por un menýnno
que fillo d' un laurador
era; et poil-o oýrdes,
aueredes én sabor
et loaredes a Uírgen
que senpre [4] por nós traballa.
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla.....

Ao laurador [6] nacera
muleta, com' aprix' eu,
en ssa casa, fremosýnna,
que log' a seu fillo deu
et faagándo-o muito,
dizendo:—Este don teu
seia d' aquesta muleta
et dar-te-ll'-ei org' e palla.— [7]
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla.....

CLXXVIII

O moço creeu aquesto
et prougue-lle d' aquel don,
et penssou ben da muleta
quanto pude des enton;
mas hũa noite morreu-lle,
et por aquesta razon
leuou o padre seu fillo
por non saber nemigalla
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla.....

Ao ero v̊ lauraua.
Mas la madre, que ficou
na casa, aquela múa [8]
morta logo a fillou,
et chamou un seu colaço
et esfolal-a mandou,
cuidando auer do coiro
cinco soldos et mealla.
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla.....

Eles en esto estando,
o laurador foi chegar
do ero, et o menýnno
uiú ssa múa esfolar
et diss' a mui grandes uozes:
—Leixad' a múa estar,
ca eu a dei iá a Salas
et ben tenno que me ualla.—
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla.....

A muleta iá auía
ambol-os pées de tras
esfolados; et a madre
diss' a seu fillo:—Ben as
sen de menýnno, que cousa
morta aa Uírgen das;
ca tant' é aquesto como
non lle dares nemigalla.—
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla.....

---

[1] Falta aquí el estribillo en ambos códices. En el texto se dejó espacio rayado para escribirlo: en el T. j. 1. termina la estrofa con la plana.

[2] T. j. 1.: deu.

[3] T. j. 1.: encomendoa.

[4] La silaba *pre*, que el copiante del texto omitió por olvido, se escribió con tinta clara fuera de la línea que forma la columna.

[5] En el cód. T. j. 1. están reducidos á uno cada dos versos de esta Cantiga.

[6] Así el cod. T. j. 1.—El texto, equivocadamente, *Oo* laurador.

[7] Este verso y parte del anterior están escritos sobre raspado en el cód. T. j. 1.

[8] Así el cód. T. j. 1.—El texto: *mũa*. Es yerro.

Digitized by Google

Por quanto ela dizía
o menÿnno non deu ren,
mas decingeu log' a cinta
et a múa mediú ben,
et fez estadal per ela [1]
que ardess' ant' a que ten
uoz ante Deus dos culpados
et con o demo baralla. [2]
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla.....

O estadal enuiado
et a muleta uiueo.
Quand' esto uiú o menÿnno,
gran prazer én recebeo
et deu-ll' enton que comesse
et a muleta comeo;
loando todos a Uírgen
a que Deus deu auantalla
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla.....

Sobre todos outros santos.
Porén roguemos-ll' atal
que nos guard' [3] en este mundo
d' ocaion et d' outro mal
et que nos dé en o outro
a vida esperital,
et que brite o diabo
que sempr' é nossa contralla.
A que faz o ome morto
resorgir sen nulla falla,
ben pode fazer que uiua
outra morta animalla.

CLXXIX.

Como hùa moller que era contreÿta de todo o corpo se fez leuar a Santa Maria de Salas et foi logo guarida. [4]

Ben sab' a que pod' e ual
física celestial. [5]

Ca de seu Fill' á sabuda
física muit' asconduda
con que nos sempre aiuda
et nos tolle todo mal.
Ben sab' a que pod' e ual.....

Esta [6] Sennor de mesura
física sobre natura
mostrou et quis auer cura
d' ũa moller, direi quál,
Ben sab' a que pod' e ual.....

Que era toda tolleita
et das pernas encolleita;
mas ela a fez dereita, [7]
ca ssa física non fal.
Ben sab' a que pod' e ual.....

Esta tijnna premudos
os talões et metudos
nas rẽes, et aprendudos
ben como pedra con cal.
Ben sab' a que pod' e ual.....

Con este mal que sofría
a Salas en romaría
de Molina sse fazía
leuar, ca d' í natural
Ben sab' a que pod' e ual..... [8]

Era. Et pois na eigreia
foi da que bẽeita seia,
gran marauilla sobeia
mostrou a Sennor leal.
Ben sab' a que pod' e ual.....

Ca mentr' a missa cantauan
en que a Vírgen loauan,
os neruios ll' assí sõauan
como carr' en pedregal.
Ben sab' a que pod' e ual.....

Assí que sse ll' estendendo
foron et desencollendo,
et leuantou-sse correndo

[1] T. j. 1.: por ela.
[2] En el cód. T. j. 1., tal vez por no salirse de la linea, no concluyó el amanuense esta última palabra, escribiendo sólo *baral*.
[3] T. j. 1.: guarde.
[4] T. j. 1.: Esta é como hùa moller de Molina que tijnna apresos os talões aas rées, et fez-se leuar a santa Maria de salas et foi logo saa.
[5] T. j. 1.: celestia (*sic*).
[6] Así el cód. T. j. 1.—El texto, equivocadamente, *Desta*.
[7] T. j. 1.: mais a faz dereÿta.
Sobre esta equivocacion se llamó la atencion al márgen con la señal acostumbrada.
[8] En el texto se omitió el estribillo por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

et saÿú-ss' ao portal
Ben sab' a que pod' e ual..... [1]

Loando a Groriosa
que é Sennor poderosa,
que lle foi tan piadosa
con saber esperital. [2]
Ben sab' a que pod' e ual
física celestïal.

CLXXX.

Esta é de loor de Santa María.

Uella et minÿnna,
madr' e donzela,
pobre et Reÿnna,
don' e anzela.

D' esta guisa deue Santa María
seer loada, ca Deus lle quis dar
todas estas cousas por melloría,
porque lle nunca iá achassen par;
et por aquesto assí a loar
deuíamos senpre, ca por nós uela.
Uella et minÿnna,
madr' e donzela..... [3]

Ca uella é, segund' a profecía
que Salamon foi d' ela profetar,
que ánte do mundo foi todauía
criada, et que nunc' á de minguar [4]
o seu gran ben; et porend' encarnar
quis Deus en ela, que todo caudela.
Uella et minÿnna, [5]
madr' e donzela.....

E tod' ome menÿnna a deuía
en todo tempo per razon chamar;
pois en bondade crece cada día
et en beldade, de que sse pagar
foi tanto Deus, que per ela saluar
deceu no mundo da sa alta sela.
Uella et minÿnna,
madr' e donzela.....

CLXXX

Con razon nossa madr' é que nos cria
et sempre punna de mal nos guardar,
et criou Deus que a criad' auía,
que foi seu fill' e ouue de criar,
que por nós foi o jferno britar
et o dem' e toda ssa alcauela.
Uella et minÿnna,
madr' e donzela.....

De como é donzela, Ysaÿa
en sas profecías o foi mostrar,
ú disse que uírgen concebería
et parría om' e Deus sen dultar,
o que nos fez paraíso cobrar
que perdemos per Eua a mesela.
Uella et minÿnna,
madr' e donzela.....

Como foi pobre ¿quén o osmaría
a que seu fillo Deus ÿa deitar
no preseue, ca auer non podía
un pano en que o enuurullar
senon sa touca, ca en o logar
sol non acharon ÿ hun' almocela?
Uella et minÿnna,
madr' e donzela.....

Por Rëÿnna tod' ome a terría
que a uisse a seu Fillo leuar
d' aqueste mund', e sigo a sobía [6]
ao cëo ú ssé [7] con él a par,
et guía-nos com' estrela do mar;
porén dizemos «*Aue maris stela.*»
Uella et menÿnna,
madr' e donzela.....

Ovtra dona seer non podería
atal com' esta; ca Deus foi iuntar
en ela prez et sen et cortesía
et santidade, ú mercée achar
pode tod' ome que a demandar';
et con tod' esto, nunca nos reuela.
Uella et minÿnna,
madr' e donzela.....

---

[1] T. j. 1.: *Ben a que pod' e ual.*—Así, sin que el amanuense echara de ver la omision del verbo *sab'*.
[2] T. j. 1.: espirital.
[3] En los dos códices escurialenses se escribieron en este lugar únicamente las dos primeras palabras, *Uella et.*
[4] T. j. 1.: menguar.
[5] T. j. 1.: *menÿnna*, y así en la repeticion del estribillo en toda la Cantiga.
[6] T. j. 1.: subía.
[7] T. j. 1.: ú see.

Digitized by Google

Ancela se chamou ú lle dizía
o ángeo Gabriel que fillar
Deus en ela carne d' ome uerría,
et como serua se foi omildar
ú lle disse: «Farei quant' él mandar'.»
Et log' alí d' ela fez Deus ssa cela.
Vella et minÿnna,
madr' e donzela.....

Porén lle rogo que quer' amparar
a mí de mal, et Leon et Castela.
Vella et menÿnna,
madr' e donzela,
pobr' e Reÿnna,
don' e ancela. [1]

CLXXXI.

Esta é como Aboÿuçaf foÿ desbaratado en Marrocos pela [2] sina de Santa Maria.

Pero que scia a gente
d' outra lei descreuda,
os que a Uírgen máis aman
a csses ela aiuda.

Fremoso miragre d' esto
fez a Uírgen groriosa
na cidade de Marrocos
que é mui grand' e fremosa,
a un rei que era ende
sennor, que perijgosa [3]
guerra con outro auía,
per que gran mester aiuda
Pero que scia a gente
d' outra lei descreuda.....

Auía de quen ll' a desse;
ca assí com' él cercado
iazía dentr' en Marrocos;
ca o outro iá passado
era per un gran rio [4]
que Morabe é chamado
con muitos de caualeiros
et mui gran gente [5] miuda.
Pero que scia a gente
d' outra lei descreuda.....

E corrían pelas portas
da uila, et quant' achauan
que fosse fóra dos muros
todo per força fillauan;
et porend' os de Marrocos
al rei tal conssello dauan
que saísse da cidade
con bõa gent' esleuda [6]
Pero que scia a gente
d' outra lei descreuda..... [7]

D' armas, et que mantenente
con o outro rei lidasse
et logo fóra da vila
a sina sacar mandasse
da Uírgen Santa María,
et que per ren non dultasse
que os logo non uencesse
pois la ouuesse tenduda.
Pero que scia a gente
d' outra lei descreuda.....

Demáis, que sair fezesse
dos crischãos o concello [8]
con as cruzes da eigreia.
Et él creeu seu consello;
et poil-a sina sacaron
d' aquela que é espello
dos ángeos et dos santos,
et dos mouros foi uiuda,
Pero que scia a gente
d' outra lei descreuda.....

Que eran da [9] outra parte,
atal espant' én colleron,
que, pero gran poder era,

---

[1] Falta el estribillo en el texto, aunque el amanuense dejó para escribirlo una linea rayada entre el último verso de la Cantiga y el epígrafe de la siguiente.

[2] T. j. 1.: pola.

[3] Así el texto.—T. j. 1.: perigosa.—En muchos lugares se halla escrita esta palabra *perigoosa*.

[4] Así en los dos códices escurialenses. Tal vez debiera decir: era per un grande rio. De este modo resulta perfecto el octosilabo.

[5] Así el cód. T. j. 1.—El texto *gete* por *gẽte*.

[6] T. j. 1.: gente leuda.

[7] Omitese aqui el estribillo en el cód. T. j. 1. porque termina la estrofa en fin de columna. Por la misma causa lo suprimió tambien el amanuense en la estrofa final.

[8] T. j. 1.: a concello.

[9] T. j. 1.: de.

Digitized by Google

logo todos se uenceron,
et as tendas que trouxeran
et o ál todo perderon,
et morreu ý muita gente
d' essa fea et baruuda.
Pero que seia a gente
d' outra lei descreuda.....

E per Morabe passaron
que ánte passad' ouueran;
et sen que perdud' auían
todo quant' ali trouxeran,
atan gran medo da sina
et das cruzes ý preseran,
que fogindo, non auía
nïun redẽa tẽuda.
Pero que seia a gente
d' outra lei descreuda.....

E assí Santa María
aiudou a seus amigos,
pero que d' outra lei eran,
a britar seus enemigos
que, macar que eran muitos,
non os preçaron dous figos
et assí foi ssa mercée
de todos mui connoçuda.
Pero que seia a gente
d' outra lẽi descreuda,
os que a Uírgen máis aman
a esses ela aiuda.

CLXXXII.

Como Santa María liurou uun ladron da mão dos diaboos que o leuauan. [1]

Deus, que mui ben barata
quen pola Uírgen cata.

D' est' un marauilloso [2]
miragr' e mui fremoso
uos direi saboroso
et d' oýr sen rauata
Deus, que mui ben barata..... [3]

Que fez Santa María
d' un ome que fazía
muito mal cada dia
andand' en hũa mata.
Deus, que mui ben barata.....

Ca britaua camýnnos,
demáes pães et uýnnos
roubaua dos mesqýnnos
et o our' e a prata [4]
Deus, que mui ben barata.....

E o ál que achaua,
que nada non leixaua;
pero muito fiaua
na que o mal desata,
Deus, que mui ben barata.....

Assí que ssas vigías
guardaua dos seus dias;
des í malfeitorías
nen sol d' ũa çapata
Deus, que mui ben barata.....

De null' ome [5] fillasse;
demáis, quen o rogasse
pola [6] Uírgen, contasse
que feit' era o data, [7]
Deus, que mui ben barata.....

E dar o que tijnna [8]
por amor da Rëýnna.
Mais hũa mort' agýnna
sobetanna [9] que mata
Deus, que mui ben barata.....

Muitos, mató-o [10] toste;
et de demões oste [11]

---

[1] T. j. 1.: Como Santa María ressucitou un ome que mataron os demões.

[2] El amanuense del texto dejó incompleta esta palabra, escribiendo solamente *marauillo*. La última sílaba *so* se añadió despues sobre el renglon por distinta mano.

[3] En este parage del texto falta el estribillo, para el cual se dejaron escritas la *D* inicial y las notas musicales.

[4] T. j. 1.: et o ouré prata.

[5] T. j. 1.: A null ome.

[6] T. j. 1.: pela.

[7] T. j. 1.: a data.

[8] Falta en el cód. T. j. 1. la *E* inicial de este verso. El amanuense la apuntó al márgen para servir de guia al que habia de dibujarla.

[9] T. j. 1.: sobitanna.

[10] T. j. 1.: o matou.

[11] T. j. 1.: et demões oste, omitiendo, sin duda por olvido, la preposicion *de*.

Digitized by Google

per cima d' un recoste
mui máis ca Damiata
Deus, que mui ben barata.....

Máis longe o leuaron
et mal o doitẽaron,
et atal o pararon
com' hũa escarlata.
Deus, que mui ben barata.....

Mais ssa madre coitada
ouue muito rogada
á Uírgen coroada
que os demões ata,
Deus, que mui ben barata.....

Que seu fillo lle desse
et uiuer ll' o fezesse
et o demo presesse
que á rosto de gata.
Deus, que mui ben barata.....

Sa oraçon oýda
foi da Uírgen conprida
et deu-lle logo uida:
des í da muit' enata
Deus, que mui ben barata.....

Morte guardou priuado
d' infern, é seu mandado [1]
da Uírgen fez de grado
que os máes remata.
Deus, que mui ben barata
quen pola Uírgen cata.

CLXXXIII.

Esta é d' un miragre que mostrou Santa Maria en Faaron quando [2] era de mouros.

Pesar á Santa María
de quen por desonrra faz
d' ela mal [3] *a ssa omágen,*
et caómia-ll'-o assaz.

D' esto direi un miragre
que fezo en Faaron
a Uírgen Santa María
en tenpo d' Aben Mafon
que o reino do Algarue
tijnn' aquela sazon,
a guisa d' om' esforçado
quer en guerra, quer en paz.
Pesar á Santa María
de quen por desonrra faz.....

En aquel castel' auía
omágen, com' apres' ei,
da Uírgen mui groriosa
feita como uos direi
de pedra ben fegurada;
et, com' eu de cert' achei,
na riba do mar estaua
escontra ele de faz.
Pesar á Santa María
de quen por desonrra faz.....

Ben do tempo dos crischãos
a sabían ý estar,
et porende os catiuos
a ýan sempr' aorar;
et Santa María uila
de Faaron nomẽar [4]
por aquesta razon foron.
Mas o poboo maluaz
Pesar á Santa María
de quen por desonrra faz.....

Dos mouros que ý auía
ouueron gran pesar én,
et en o mar a deitaron
sannudos [5] con gran desden;
mas gran miragre sobr' esto
mostrou a Uírgen que ten
o mund' en seu mandamento,
a que soberuia [6] despraz.
Pesar á Santa María
de quen por desonrra faz.....

Ca fez que niun pescado
nunca poderon prender

---

[1] En el texto está escrito:
dinfern e a seu mandado;
pero marcada con un punto por debajo la preposicion *a*, con lo cual se entiende suprimida. Esta preposicion no existe en el cód. T. j. 1.

[2] T. j. 1.: quand.

[3] En el texto se escribió distraidamente *mal mal:* pero advertido el error, se tachó la primera de estas palabras, poniendo debajo con pluma más delgada *d.la.*—Los tres primeros versos de este estribillo están escritos en el cód. T. j. 1. sobre raspado y con tinta más negra.

[4] T. j. 1.: nomear.

[5] T. j. 1.: sanudos.

[6] Así el códice T. j. 1. – El texto, equivocadamente, *soberua.*

Digitized by Google

en quant' aquela omágen
no mar leixaron iazer.
Os mouros, pois uíron esto,
fóron-a d' alí erger
et poséron-a no muro
ontr' [1] as amẽas en az.
Pesar á Santa María
de quen por desonrra faz.....

Des í tan muito pescado
ouueron des enton ý,
que nunca tant' ý ouueran,
per com' a mouros oý
dizer et aos chrischãos
que o contaron a mj.
Porén loemos a Uírgen
en que tanto de ben iaz.
Pesar á Santa María
de quen por desonrra faz
d' ela mal a ssa omágen,
et caómia-ll'-o assaz. [2]

CLXXXIIII.

Esta é como Santa María liurou de morte uun menýnno que iazía no uentre da madre a que deran hũa cuitelada pelo costado. [3]

A Madre de Deus
tant' á en ssí gran uertude,
per que ãos seus
acorre et dá saude.

E de tal razon com' esta
un miragre mui fremoso
uos direi, que fez a Uírgen
Madre do Rei poderoso
en terra de Santïago,
en un logar montannoso
hu [4] hũa moller moraua
que era prenn' ameude
A Madre de Deus
tant' á en sí gran uertude..... [5]

De seu marido; mais ela
polas ssas pecadillas [6]
quantos les [7] nunca nacían,
assí fillos come fillas,
todos lle morrían logo;
maïs das sas marauillas
mostrõu Santa María [8]
que sobre los seus recude.
A Madre de Deus
tant' á en sí gran uertude.....

Ela con pauor d' aquesto,
et de que era prennada [9]
encomendou aa Uírgen,
a Madre de Deus onrrada,
que ela que a guardasse
que non foss' acaionada
dizendo:—Dá-me meu fillo
que ben a uiuer m' aiude.—
A Madre de Deus
tant' á en sí gran uertude.....

Ela aquesto fazendo,
o demo cheo [10] d' enueia
aguisou que seu marido
ouue con outros peleia
et déron-ll' hũa ferida
pelos peitos, tan sobeia,
que morreu; ca assí faze
quen non á quen o scude. [11]
A Madre de Deus
tant' á en sí gran uertude.....

---

[1] T. j. 1.: entr.

[2] Falta aqui el estribillo, así en el texto como en el T. j. 1., por terminar con la plana la última estrofa.

[3] T. j. 1.: Esta é como santa Maria guardou un menýno que ll' encomendou sa madre quando o tragia no uentre, et mataron á * madre, et saýú o moço pela ferida.

[4] Tanto en el texto como en el T. j. 1., el adverbio *hu* (que por lo comun se halla escrito *ú*) se intercaló sobre el renglon con pluma más delgada.

[5] Asi el cód. T. j. 1.—En el texto se escribió solamente:

A madre de Deus
tant a en si gran.

* El amanuense repitió aqui distraidamente la palabra «mataron,» que trató de borrar después.

[6] Así en los dos códices escurialenses. Tal vez se debiera haber escrito:

polas *suas* pecadillas.

De este modo es perfecto el octosilabo.

[7] T. j. 1.: lles.

[8] T. j. 1.:

mais das suas marauillas
mostrou ý santa Maria.

Mejor que la del texto es sin duda la leccion de este códice, en ambos versos, porque con ella se evita el desabrimiento de las diéresis.

[9] T. j. 1.:

o de que era prennada.

[10] T. j. 1.: chéo.

[11] T. j. 1.: escude.

Digitized by Google

Ela que uiú o marido
que chagauan de morte, [1]
foi-sse-lle [2] deitar de suso,
et deron-ll' enton tan forte
ferida pelo costado,
que morreu, tal foi sa sorte;
mail-o fillo [3] pela chaga
sayú, que [4] mester engrude
A Madre de Deus
tant' á en sí gran uertude.....

Auía pera sa chaga
que na face lle ficara
que ll' o cuitelo fezera
que a ssa madre matara.
Mais quiso Santa María,
á que o encomendara [5]
sa madre, que non morresse
nen foss' él en ataude. [6]
A Madre de Deus
tant' á en sí gran uertude.....

Ante quiso que uiuesse
et crecess' e sse criasse,
et sempre reconnocesse [7]
a Uírgen et a loasse,
et o sinal parecesse
da chaga, per que prouasse
este feito, que sempre
om' en ssa loor stude. [8]
A Madre de Deus
tant' á en sí gran uertude,
perque aos seus
acorre et dá saude. [9]

CLXXXV.

Como Santa María amparou o castelo que chaman Chincoya aos mouros que o querían fillar. [10]

Poder á Santa María
grande dos seus acorrer
en qual logar quer que seian,
et os de mal defender.

E d' aquest' un gram miragre [11]
que aũo pouc' á ý
en Chincoya, un castelo,
per quant' end' eu aprendí,
que fezo Santa María;
et aos que o oý
atáes ómees eran
a que deuemos creer.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer..... [12]

Aqueste castelo est'
en o reino de Geén;
et un alcaid' ý auía
que o guardaua mui ben;
mais de guardal-o á cima
lle mengou muito o sen,
assí que per pouc' un dia
o ouuera de perder.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

Éste grand' amor auía
con un mouro de Belmez
que do castel' alcaid' era;

---

[1] Así en los dos códices. Falta una sílaba en el verso, que acaso debiera decir:

que *o* chagauan de morte.

[2] T. j. 1.: fosselle.

[3] T. j. 1.: mais o fillo.

[4] En el texto se omitió el relativo *que*, el cual se escribió despues sobre el renglon por diversa mano y con tinta diferente.

[5] Así el cód. T. j. 1.—El texto:

a que o comendara;

leccion imperfecta, pues queda incompleta la medida del verso.

[6] Así el cód. T. j. 1.—El texto: *taude*, con lo cual queda incompleta la medida del verso.

[7] T. j. 1.: connocesse.

[8] T. j. 1.: estude.

[9] En el cód. T. j. 1. termina la estrofa con la plana, por cuya razon se omitió el estribillo.

[10] En el códice T. j. 1. está indicada esta Cantiga con el número CLXXXVII, y dice así el epígrafe: Esta é como santa María guardou o castelo de Chincoya dos mouros que o non poderon tomar pola omagen de santa María que poseron os de dentro nas ameas.

[11] Este verso está escrito en el texto sobre raspado, y además corregido, pues el amanuense habia omitido la palabra *gram*.

T. j. 1.:

E dest oý un miragre.

En esta leccion resulta perfecto el sentido de la estrofa.

[12] En el cód. T. j. 1. se escribieron solamente las dos primeras palabras *Poder á*, y sobre ellas las notas musicales, para completar el renglon.

Digitized by Google

mas o träedor [1] ¿qué fez?
Falou con Rei de Granada [2]
et dísse-lle:—D' esta uez
uos darei eu o castelo
de Chincoya en poder.—
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer..... [3]

Diss' él:—¿Cómo?—Respos'-ll' ele:
—Se eu uosso poder ei,
mia fala con o alcaide
pera [4] un dia porrei;
et estando en a fala,
ben alí o prenderei,
et d' esta maneira tenno
que o podedes auer.—
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

E diss' el Rei de Granada:
—Eu por mí, ú ál non á, [5]
quero alá yr contigo
et ucrei o que será;
mais se me tú d' esto mentes,
log' ý ál non auerá,
che mandarei a cabeça
d' antr' os teus ombros toller.—
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

D' esta maneira gran medo
a aquel mouro meteu
el Rei, et da outra parte
grand' auer lle prometeu
se lle desse o castelo.
Et logo con él moueu, [6]
et o mouro o alcayde
de Chincoya foi ueer.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

E dísse-lle que saísse
con él seu preito firmar
ante crichãos et mouros
dos que eran no logar
que o guardasse, [7] ca ele
quería a él guardar,
et sobr' esto fossen ambos
sas iuras grandes fazer.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

O alcaide de Chincoya,
que non cuidaua que mal
d' esto se ll' aleuantasse, [8]
foi alá logo sen ál,
et leuou dous escudeiros
que lle disseron atal:
que med' auían do mouro
que o quería trager.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

—Demáis, non leuades arma
et ydes assí en cos,
et com' os mouros son falssos,
quiçá trauarán de uós;
et porend' ao castelo
nos queremos tornar nós.—
Et tornáron-sse correndo
et fóron-se en él meter.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

O alcaide por tod' esto
sol cabeça non tornou,
mas por chegar ao mouro
logo o rio passou;
et pois a él foi chegado,
log' él prendel-o mandou;
des í al Rei de Granada [9]
o fezo preso [10] trager,
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

Que estaua na cïada,

---

[1] T. j. 1.: mais o tëedor.
[2] Así el códice T. j. 1.—El texto *grááda*. Más adelante se escribió en este mismo códice *Gràada*.
[3] Omítese aquí el estribillo en el cód. T. j. 1. porque termina la estrofa en fin de plana. Por la misma razon se dejó de escribir en las estrofas 8.ª, 13.ª y última de la Cantiga.
[4] T. j. 1.: pora.
[5] Así el cód. T. j. 1.—El texto *ú á non á;* leccion viciosa sin duda, pues no forma sentido.
[6] Así el cód. T. j. 1.—El texto *moueo*, lo cual, atendida la rima, es equivocacion manifiesta.
[7] La *r* de este verbo, omitida por el copiante del texto, se escribió despues sobre el renglon, de letra y tinta diferentes.
[8] T. j. 1.: se lle leuantasse.
[9] T. j. 1.: Grááda.
[10] T. j. 1.: fezo preso—omitiendo el pronombre *o*. En su lugar hay un pequeño espacio raspado, en que se habia escrito por equivocacion la conjuncion *et*.

Digitized by Google

et dísse-ll' esta razon:
que lle dissess' a uerdade
do castelo, et se non,
escabeçal-o faría.
Diss' él:—Se Deus me perdon,
no castelo [1] á quinz' omes,
mais non tẽen que comer.—
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

Tan tost' el Rei de Granada
ssa cïada fez sair,
et dereit' ao castelo
logo começou-sse d' ir;
et mandou ao alcaide
que sse o castelo pedir
fosse [2] aos que ý leixara
senon quería morrer.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

Él com [3] medo de morte [4]
log' o castelo pediú,
et dos que dentro estauan
atal resposta oÿú
que per fé non ll' o darían.
Quand' el Rei aquesto uiú, [5]
fez log' a toda ssa gente
o castelo combater
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

A pedras et a saetas
mui de rrig' en derredor;
et os que dentro iazían
ouueron tan gran pauor,
que fillaron a omágen
da Madre do Saluador
que estaua na capela,
et fóron-a a põer [6]
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

Ontr' as amẽas, [7] dizendo:
—Se tú es Madre de Deus,
deffend' aqueste castelo
et a nós que somos teus,
et guarda a ta capela
que non seia dos encreus
mouros en poder, nen façan
a ta omágen arder.—
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

E leixáron-a, dizendo:
—Uerémol-o que farás.—
Entonç' [8] os conbatedores
tornaron todos atrás;
et tres mouros que entraran,
chus negros que Satanás,
no castelo, os de dentro
os fezeron én caer
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

Mortos de cima do muro.
Et diss' el Rei:—Nulla prol
non ei de máis conbatermos,
et tẽer-m'-ía por fol
sse contra María fosse
que os seus defender sol.—
Et mandou tanger as tronbas
et fez ssa oste mouer.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer.....

E d' esta guisa Chincoÿa
guardou a que todos dan
loores por ssa bondade,
ca mui gran dereit' ý an,
porque os seus mui ben guarda
et aos outros affan
dá, que contra ela uẽen,
et faz uençudos seer.
Poder á Santa María
grande dos seus acorrer
en qual logar quer que scian,
et os de mal defender.

---

[1] Así el cód. T. j. 1.—El texto, equivocadamente, *castalo*.
[2] T. j. 1.: foss.
[3] T. j. 1.: con.
[4] Así este verso en los dos códices. Falta en él una sílaba. Acaso deba decir:
E él con medo de morte.
[5] Así el cód. T. j. 1.—El texto *oÿú*: pero notada sin duda la repeticion, se tachó esta palabra con una raya apenas perceptible, y se llamó la atencion al márgen con la señal de costumbre.
[6] T. j. 1.: desi forona põer.
[7] T. j. 1.: ameas.
[8] T. j. 1.: entonz.—En el texto se escribió *ontonç*: pero, advertido el yerro, fué convertida la *o* en *e*.

Digitized by Google

CLXXXVI. [1]

Esta é como Santa Maria guardou hũa moller do fogo, que a quirían (*sic*) queimar. [2]

Quen na Uírgen santa muito fiará,
se o uir en coita, acorrel-o-á.

E d' est' [3] un miragre quero retraer
que Santa María fez por acorrer
a hũa dona que ouuera d' arder
se lle non ualesse la que poder á.
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

Aquesta dona casada era ben
con marido que amaua máis d' ál ren,
et en Santa María todo seu sen
auía en a seruir por sempre iá.
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

O marido a amaua mui máis d' ál;
mais [4] ssa sogra lle quería tan gran mal,
per que lle buscou morte descomunal,
como uos per mí ora dito será.
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

E un dia que dormindo a achou
sóa, a un seu mouro logo mandou
deitar-sse con ela; et pois se deitou,
foi a seu fillo et disse:—Uen acá: [5]
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

A ta moller que amauas máis ca tí
se a uisses como a ora eu uí
tẽer un mour' en seu leito cabo sí,
ben tenno que muito ch' ende pesará.—
Quen na Uírgen [6] *santa muito fiará.....*

Quand' él est' oyú, ouu' én mui gran pesar;
et a madre pela mão o fillar
foi, et des í leuó-o ao logar
et dísse-lle:—Ues ta moller cóm' está.—
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

E él matal-a quisera log' enton; [7]
mais la madre lle disse:—Non faças, non;

---

[1] Es la CLXXXV en el códice T. j. 1.
[2] T. j. 1.: Esta é como santa Maria liurou hũa dona que querian quemar.
[3] T. j. 1.: E daquest.
[4] T. j. 1.: mas.
[5] T. j. 1.: foi a seu fill e disse lle ven acá.
[6] Así el códice T. j. 1.—En el texto se escribió equivocadamente *uigen*.
[7] T. j. 1.: loguenton.

Digitized by Google

mais [1] aa iostiça mostra ta razon
et ueerás que dereito che dará.—
Quen na Uírgen santa muito fiará..... [2]

Él foi et a jostiça fezo vĩjr
et outros muitos con ele sen mentir,
et uíron a dona no leito dormir
et o mouro, et disseron:—¿Qué será
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

D' aquesta moller que tan gran torto fez,
que desconnoceu Deus et o mund' e prez,
que fez feito máo, uil et tan rafez,
et por aquesto no fogo arderá,
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

Ca dereit' é?—Et, per com' end' aprix' eu,
fillaron a dona, que lle foi mui greu
quando se uiú presa con aquel encreu,
et diss':—¡Ai, Sennor! ual-me, ca mester m' á.
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

Santa María Uírgen, se te prouguer,
ca en mayor coita nunca foi moller;
et porén tenno que quen en tí creuer
que nunca en ta mercée falirá.—
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

E dizend' aquesto, logo manamán
leuaron a don' a hũa praça gran,
outrossí o mouro que era ben tan
negro come pez; et as gentes alá
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

Foron mui correnḍ'; e tod' en derredor
lles poseron fogo, non uistes mayor,
et ardeu o mouro falsso traëdor,
mais [3] ficou a dona como quen está
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

Dentr' en hũa casa, que nunca sentiú
ren d' aquele fogo. Et a gente uiú
cabo d' ela outra, et falar oyú,
que depóis non uíron alá nen acá. [4]
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

---

[1] T. j. 1 : mas.
[2] Falta aqui el estribillo en el cód. T. j. 1. La estrofa termina en fin de plana.
[3] T. j. 1.: mas.
[4] T. j. 1.: aca nen aca.

Digitized by Google

CLXXXVII

E d' aquesta guisa o mouro ardeu
que nïun sinal sol d' él [1] non pareceu;
et a dona do fogo remaneceu
salua per aquela que nos saluará.
Quen na Uírgen santa muito fiará.....

E pois foi d' él fóra a dona fïel,
contou que a Madre de Deus Manüel
a liurara d' ele, [2] et miragre bel
fez aquela que muitos outros fará.
Quen na Uírgen santa [3] *muito fiará,*
se o uir en coita, acorrel-o-á.

CLXXXVII. [4]

Esta cantiga é do moesteiro de Iherusalem, como lles deu Santa María muito trigo en un anno caro, et depóis muito ouro. [5]

Gran fé deuía
om' auer en Santa María.

E d' est', amigos, un miragre direi
que fez a Uírgen, Madre do alto Rei,
en un moesteiro [6] de Jerusalem, com' achei,
que fazer mandou aquesta Sennor que nos guía,
Gran fé deuía.....

Que sinagoga primeiro de judeus
foi, et uendéron-a os máos encreus
aos santos Apóstolos muit' amigos de Deus:
esta foi a primeira eigreia de Suría.
Gran fé deuía.....

Santa María en aquela sazon
moraua na uila en Monte Syon,
et mandara aquela eigreia fazer enton,
que foi depóis de monges mui grande abadía.
Gran fé deuía..... [7]

Mas un tenpo foi que ouueran d' ermar
com fam' os monges aquel santo logar;
mas o seu abade lles disse:—Uaámos rogar
ant' aa Uírgen que acorra a ssa mongía.—
Gran fé deuía.....

---

[1] T. j. 1.: del sol.
[2] T. j. 1.: del.
[3] Así el códice T. j. 1.—En el texto se omitió por olvido la palabra *santa*.
[4] Es la CLXXXVI en el códice T. j. 1.
[5] T. j. 1.: Esta é dun móesteiro de Jerusalem como lles deu santa maria muito trijgo en un ano caro, et de pois muito ouro.
[6] T. j. 1.: móesteiro.
[7] Omitido el estribillo en el cód. T. j. 1. por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

Logo o fezeron sen tardar de ren
et choraron muit' ant' a que nos manten,
et toda aquela noite [1] arrezaron des én
ýnos et cantigos todos a mui gran perfía.
Gran fé deuía.....

E outro dia acharon tanto pan,
que os orreos foron chẽos de pran,
que lles deu Santa María sen prender ý afan;
ond' o conuent' ouue quanto én mester auía.
Gran fé deuía.....

Mas [2] depois a tempo lles aucõ mal,
que ouue na terra gran fame mortal,
assí que todos enton cuidaran morrer sen ál;
et o abade, muito chorando, lles dizía:
Gran fé deuía.....

—Nénbre-uos, amigos, en com' outra uez
a gran mercée que uol-a Uírgen fez
do trijgo que sabedes que tornou tan rafez,
que toda a gente do que nos deu guarecía.
Gran fé deuía.....

Porén lle roguemos que o Fillo seu
rogue, que aquel pan tan muito nos deu,
que nos acorrer queira en est' ano tan greu;
ca muito máis ca esto por ela nos faría.
Gran fé deuía.....

E os monges todos fezeron assí
et oraron muito, per com' aprendí,
toda aquela noit'; e na luz acharon alý
mui gran cousa d' ouro no altar que reluzía.
Gran fé deuía.....

O abade muito sse marauillou,
et ao tesoureiro empreguntou
se uir' algũa gente que na eigreia entrou
que tan gran tesouro com' aquel sigo tragía.
Gran fé deuía.....

Él lle iurou muito par nostro Sennor
que nunca d' aquelo fora sabedor.
Enton o conuento deu end' aa Uírgen loor,
porque lle atan ben deu quanto mester auía.
Gran fe deuía
om' auer en Santa María. [3]

[1] T. j. 1.: et aquela noite toda.
[2] T. j. 1.: Mais.
[3] Se omitió el estribillo en este lugar del cód. T. j. 1. por falta de espacio en la plana.

Digitized by Google

CLXXXVIII.

Esta é d' ũa donzela que amaua a Santa María de todo seu coraçon, et quando morreu, féze-a seu padre abrir porque póýa a mão no coraçon, et acháron-lle fegurada a omage de Santa María. [1]

Coraçon d' om' ou de moller
que á Uírgen muit' amar',
macal-o encobrir queiran, [2]
ela o faz pois mostrar.

D' esto ela un miragre
mostrou, que uos eu direj,
a que fix' [3] bon son et cobras
porque me d' ele paguej;
et desque o [4] ben ouuerdes
oído, de certo sei
que auerédes na Uírgen
porén mui máis a fiar.
Coraçon d' om' ou de moller
que á Uírgen muit' amar'.....

Esto por hũa donzela
mostrou a Sennor de prez
que mui de coraçon senpre
a amou des menýnnez [5]
et seruía de bon grado;
porén tal amor lle fez,
que o ben que lle quería
non ll' o quis per ren negar.
Coraçon d' om' ou de moller
que á Uírgen muit' amar'..... [6]

Esta donzela tan muito
Santa María amou,
que, macar no mund' estaua,
por ela o despreçou
tanto, que per asteença [7]
que fazía enfermou,
et un mes enteiro iouue
que non pode ren gostar
Coraçon d' om' ou de moller
que á Uírgen muit' amar'.....

Do que a comer lle dauan
et a beuer outrossý;
et pero que non falaua,
segundo com' aprendí, [8]
se lle de Santa María
falauan, en com' oý,
ao coraçon a mão
ýa tan toste leuar.
Coraçon d' om' ou de moller
que á Uírgen muit' amar'.....

A madre, que ben cuidaua
que era döente mal
et que o põer da mão
era ben come sinal
que d' aquel logar morría,
et quis Deus non ouu' ý ál
que a ssa Madre bẽeita
a fosse sigo leuar.
Coraçon d' om' ou de moller
que á Uírgen muit' amar'.....

O padr' e a madre d' ela
quando a uíron fijr,
cuidaron que poçon fora,
et fezéron-a abrir
et en o coraçon dentro
ll' acharon ý sen mentir
omágen da Groriosa
qual x' ela foi fegurar.
Coraçon d' om' ou de moller
que á Uírgen muit' amar'.....

E d' est' a Santa María
deron porén gran loor

---

[1] T. j. 1.: Esta é dũa donzela que auía grand amor con santa María, et quando morreu cuidauan que morria de poçon, et abrirona et acharonlle no coraçon fegurada a ssa Maiestade.

[2] La *i* de esta palabra, omitida por el amanuense, está escrita sobre el renglon.

[3] T. j. 1.: fiz.

[4] La *o* escrita sobre el renglon, por haberla omitido el amanuense.

[5] T. j. 1.: meninez.

[6] Falta aquí el estribillo en el cód. T. j. 1., en el cual termina la estrofa en fin de columna. Por la misma razon dejó de escribirse tambien el correspondiente á la última estrofa de la Cantiga.

[7] T. j. 1.: astéença.

[8] Así, acertadamente, en el códice T. j. 1.—El texto:

segund com aprendí,

leccion que deja incompleta la medida del verso.

Digitized by Google

eles et todalas gentes
que eran en derredor,
dizendo:—Bẽeita seias,
Madre de nostro Sennor,
que a ta gran lealdade
non á nen auerá par.—
Coraçon d' om' ou de moller
que á Uírgen muit' amar',
macal-o encobrir quciran,
ela o faz pois mostrar.

CLXXXIX.

Esta é como un ome [1] que ýa a Santa María de Salas et achou un dragon na [2] carreira et mató-o, et él ficou gafo do poçon [3] et pois saou-o [4] Santa María.

Ben pode Santa María
guarir de toda poçon,
pois Madr' é do que trillou
o basilisqu' e o dragon.

D' est' auẽo un miragre
a un ome de Ualença
que ýa en romaría
a Salas sóo senlleiro,
ca muit' ele confiaua
na Uírgen Santa María;
mas foi errar o camýnno,
et anoiteceu-ll' enton [5]
per ú ýa en un monte,
et uiú d' estranna [6] faiçon
Ben pode Santa María
guarir de toda poçon.....

A ssí vijr hũa bescha
come dragon toda feita,
de que foi muit' espantado;
pero non fugiú ant' ela,
ca med' ouue se fogisse
que sería acalçado;
et aa Vírgen bẽeita
fez logo ssa oraçon
que o guardasse de morte
et de dan' e d' ocaion.
Ben pode Santa María
guarir de toda poçon.....

A oraçon acabada,
colleu en ssí grand' esforço,
et foi aa bescha logo
et deu-ll' hũa espadada
con seu espadarron uello
que a tallou per meogo,
assí que en duas partes
lle fendeu o coraçon;
mas [7] ficou enpoçõado
d' ela des essa saçon.
Ben pode Santa María
guarir de toda poçon.....

Ca o poçon saltou d' ela
et feriú-o [8] en o rosto,
et outrossí fez o bafo
que lle saýa da boca,
assí que a poucos dias
tornou atal come gafo;
et pos' en ssa uoontade
de non fazer ál, senon
ýr log' a Santa María
romeiro con seu bordon.
Ben pode Santa María
guarir de toda poçon.....

Aquesto fez él muý cedo
et meteu-ss' ao camýnno
con seu bordon en a mão;
et desque chegou a Salas,
chorou ant' o altar muito
et tan toste tornou são.
Et logo os da eigreia
loaron con procisson
a Uírgen que aquel ome
guariú de tan gran lijon.
Ben pode Santa María
guarir de toda poçon,
pois Madr' é do que trillou
o basilisqu' e o dragon.

---

[1] T. j. 1.: Esta é dun ome.—En esta leccion queda perfecto el sentido gramatical, que es vicioso en el texto.
[2] El artículo *na*, omitido por olvido en el cód. T. j. 1., está escrito sobre el renglon.
[3] En el códice T. j. 1. se omiten las palabras *do poçon*.
[4] Así el cód. T. j. 1.—El texto *saou*, omitiendo, acaso por olvido del amanuense, el pronombre *o*.
[5] T. j. 1.: et a noite colleull enton.
[6] T. j. 1.: d' estranýa.
[7] T. j. 1.: mais.
[8] T. j. 1.: firiuo.

Digitized by Google

CLXXXX.

Esta é de loor.[1]

Pouco deuemos preçar
o demo, se Deus m' anpar;
pois nos a Uírgen guardar
que nos caudela.
Pouco deuemos preçar.....[2]

Muito faremos mal sen
se o temermos de ren,
pois nol-a Uírgen manten[3]
que nos caudela.
Pouco deuemos preçar.....[4]

Ca seu poder pouco ual,
pois nos guarda de seu mal
a Uírgen espirital[5]
que nos caudela.
Pouco deuemos preçar.....[6]

Seu saber pouco nos nuz,
pois é nossa lum' e luz
a que uiú seu[7] Fill' en cruz
que nos caudela.
Pouco deuemos preçar.....[8]

Non o deuemos creer
nen por ele mal fazer,
pois nos a Uírgen[9] ualer
que nos caudela.
Pouco deuemos preçar.....[10]

Seu engano nada é,
pois por nós ante Deus sé
a en que ficou a fé
que nos caudela.
Pouco deuemos preçar.....[11]

CLXXXXI.

Como a alcaydessa caeu de cima da pena de Roenas d' Aluarracin, et chamou Santa María et non se feriú.

O que de Santa María
sa mercée ben gaanna,[12]
de tod' ocaion o guarda
iá non será tan estranna.

D' est' auẽo gran miragre,
per com' a mí foi mostrado,[13]
a hũa moller que era
d' un castelo que chamado
é Roenas, que en término
d' Aluarrazin é poblado,
encima d' ũa gran pena,
ben en cabo da montanna.
O que de Santa María
sa mercée ben gaanna.....

O alcaide[14] do castelo
era un pobr' escudeiro
que fora por ssa soldada,
cuidand' end' algun dinneiro
auer; mais[15] polo castelo
non ficar assí senlleiro,
ficou ý a alcaydessa
et que fillar foi por manna
O que de Santa María
sa mercée ben gaanna.....

D' ir cada dia por agua
mui longe a hũa fonte
que nacía en un vale
iuso a pé d' esse monte,
yndo per un semedeiro.
Et mui ben que uos eu conte

---

[1] Así en el cód. T. j. 1.—En el texto se omitió el epígrafe de esta Cantiga.

[2] En el cód. T. j. 1. se modifica, en la presente Cantiga, el sistema seguido en las demás con respecto á los estribillos. En ella se repite despues de cada estrofa el verso tercero ó penúltimo de la misma, segun se irá anotando. En este lugar dice: *Pois nol-a uirgen guardar.*

[3] Así el cód. T. j. 1.—El texto *maten* por *màten.*

[4] En el texto se omite aquí el estribillo, por terminar la estrofa en fin de columna.—T. j. 1.: *Pois nol-a uirgen manten.*

[5] T. j. 1.: esperital.

[6] T. j. 1.: *A uirgen esperital.*

[7] En el texto se halla raspada la *e* de la palabra *seu.* El amanuense escribió al parecer *sou*, y trató de corregir este yerro; pero no llegó á hacerlo.

[8] T. j. 1.: *A que uiu seu fill en cruz.*

[9] T. j. 1.: nol-a uirgen.

[10] T. j. 1.: *Pois nos a uirgen ualer.*

[11] El copiante del códice T. j. 1. omitió el estribillo correspondiente á esta última estrofa, sin embargo de haber suficiente espacio y de estar rayado el pentagrama en que habia de anotarse la música que le corresponde.

[12] T. j. 1.: guaanna.

[13] T. j. 1.: contado.

[14] Falta en el texto la *O* inicial. El amanuense la apuntó al márgen con tinta clara para servir de guia al dibujante.

[15] T. j. 1.: mas.

Digitized by Google

cómo ll' auẽo ú ýa,
pera fillardes façanÿa [1]
O que de Santa María
sa mercée ben gaanna.....

De seruirdes ben a Uírgen
que ésta muito seruía.
Et quand' en cima da pena
foi, de que decer quería
contra a fonte por agua,
un tal uento a fería, [2]
que a espennou [3] de cima,
chamand' a Uírgen sen sanna
O que de Santa María
sa mercée ben gaanna.....

Que lle ualuess'. E tan toste
foi ssa oraçon oýda;
ca pero caeu mui d' alte
non foi morta nen ferida,
mas ergeuss' e deu loores
aa Uírgen mui conprida [4]
de ben; et este miragre
souberon per tod' Espanna.
O que de Santa María
sa mercée ben gaanna,
de tod' ocaion o guarda
iá non será tan estranna. [5]

CLXXXXII.

Como Santa Maria liurou uun mouro a que queria fillar o demo, et féze-o tornar crischão. [6]

Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles [7] *faz creer*
muitas sandeces, et táes pecados
desfaz a Uírgen por seu gran saber.

E d' esto contado
uos será per mí
miragr' e mostrado
quant' end' aprendí
fremos' aficado;
et ben ascuitado
será, per meu grado,
et deu' a seer,
que o [8] muit' onrrado
Deus [9] et acabado
pola de que nado
foi quiso fazer.
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer..... [10]

En Conssogr' auía
un bon om' atal
que Santa María
amaua máis d' ál;
et mui gran perfía
por ela prendía
sempre cada día,
com' oý dizer,
con un d' Almaría
mouro que dizía
que ren non ualía
o seu gran poder.
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

Aqueste mour' era
d' aquel ome seu
catiuo, et fera-
ment' era encreu;
et iá o quisera
de grad' e fezera
crischão et déra-
lle de seu auer;
mäis non podera,
macar lo dissera,
con él, ca teuera
sempr' en descreer
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

En a Groriosa,
et a razõar
mal et soberuiosa-

---

[1] T. j. 1.: façana en lugar de *façàna*.
[2] T. j. 1.: firia.
[3] T. j. 1.: espenou.
[4] Asi el códice T. j. 1.—El texto:

a uirgen mui conprida,

con lo cual, para que resultase cabal la medida del verso, seria forzoso hacer en la palabra *mui* una diéresis violenta y completamente inusitada en estos códices.
[5] En el texto se omite el estribillo en este lugar.
[6] T. j. 1.: Como santa maria tirou un mouro que era catiuo en Conssogra de poder do demo.
[7] Asi el códice T. j. 1.—El texto: per que *lle*. Es evidente yerro de copia.
[8] La *o*, omitida por el copiante del cód. T. j. 1., se escribió sobre el renglon con pluma y tinta diferentes.
[9] En el cód. T. j. 1. se escribió *de uos*; pero se señaló la *o* con un punto para indicar que debe suprimirse.
[10] El copiante del texto omitió el estribillo en este lugar: el del T. j. 1. escribió únicamente la palabra *Muitas*.

Digitized by Google

ment' e desdennar
que era engannosa [1]
muit' e mentirosa
sa fe et dultosa
et sen prol tẽer;
et tal reuoltosa
cous' e enbargosa
et d' oir noiosa
non é de caber.
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

O om' entendudo
foi et de bon sen,
et apercebudo
de guardar mui ben
o mouro baruudo
falss' e descreudo;
et come sisudo [2]
o mandou meter
en logar sabudo
d' aliub' ascondudo,
et dentr' estendudo
o fezo iazer.
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

Él alí iazendo,
o demo chegou
et logo correndo
en ele entrou;
mäis defendendo-
ss' o mour' e tremendo
muit' e contendendo,
ll' o dedo coller
na boqu' e gemendo
et fort' estrengendo,
tod' e desfazendo,
ll' o fezo perder.
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

D' aquesta maneira
duas noites fez;
mais aa terceira
a Sennor de prez,
a mui uerdadeira
et Uírgen enteira,
come lumeeira [3]
sse lle fez ueer,
et deu-lle carreira
per que na fogueira
d' inferno que cheira
non podess' arder.
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

E disse:—Pagão,
sse queres guarir,
do demo de chão
t' as a departir
et do falsso uão
mui louco vilão
Mafomete cão
que te non ualer
pode, et crischão
te faz et jrmão
nosso, et loução
sei et sen temer.—
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

Poil-o castigara,
él lle respondeo [4]
que en quant' andara
todo falleceo, [5]
et que mal mercara
de que non fillara
bautism', e errara [6]
en seu connocer
por quanto uiltara
a fij tan cara.
—Mais mannáá [7] crara
querrei receber
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

A fe dos romãos;
ca connosco ben
(diss' él) que pagãos

---

[1] Así en el cód. T. j. 1.—El texto: *que erangosa*. Es, sin duda alguna, equivocacion del amanuense.
[2] T. j. 1.: sesudo.
[3] T. j. 1.: lumeeyra.
[4] T. j. 1.: respondeu.
[5] T. j. 1.: falleceu.
[6] T. j. 1.: et que mal errara
de que non fillara
baptism e mercara.....
[7] T. j. 1.: mannaa.

Digitized by Google

andan con mal sen
a guisa de uãos;
ca non son certãos
da lee dos crischãos
per ren mantẽer,
nen [1] come louçãos,
mais com' antiuãos
contra Meca mãos [2]
punnan de tender.—
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

Quando foi mannãa,
d' alý o sacou
seu dono, et chãa-
mente lle contou
que uiú da louçãa
Uírgen que nos sãa
et nos da maçãa
fez perdon auer.
—Porend' a crischãa,
comprida, certãa
lée et non vãa
quero mantẽer.—
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes por que lles faz creer.....

Sa razon fiida,
fez-lo bautizar [3]
seu don' e conprida-
ment' e muit' onrrar.
Et de bõa vida
foi póis, et seruida
d' él a que conuida-
nos a gran prazer
de dar sen falida
qual non foi oýda
d' auermos guarida
sen nunca morrer.
Muitas uegadas o dem' enganados
ten os omes per que lles faz creer
muitas sandeces, et táes pecados
desfaz a Uírgen por seu gran saber. [4]

CLXLIII.

Como Santa María guardou de morte uun mercadeiro que deitaron no mar. [5]

Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra
á poder Santa María,
Madre do que tod' ensserra.

E d' aquest' un gran miragre
uos direi et uerdadeiro
que fezo Santa María,
Madre do Rei iosticeiro,
quando rei Lõís de França
a Túnez passou primeiro
con gran gente per nauío
por fazer a mouros guerra.
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

En hũa naue da oste
ú gran gente máa ýa,
un mercador ý andaua
que mui grand' auer tragía;
et porque sóo entrara
ontr' aquela [6] conpanía,
penssaron que o matassen
pera despender na guerra
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

O auer que él leuaua;
et tal conssello preseron [7]
que en o mar o deitassen;
et un canto lle poseron
odeito aa garganta
et dentro con ele deron;
mais acorreu-ll' a Uírgen
que nunca errou nen erra,
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

[1] T. j. 1.: non.
[2] Así en los dos códices. En la Cantiga CCCXCVII, que es repeticion de ésta misma, está mejor expresada la frase de este modo:

contra Mec' as mãos.

[3] T. j. 1.: fez llo batiçar.
[4] En el códice T. j. 1. se omitió el estribillo en este lugar por caer en fin de plana.
[5] T. j. 1.: Como santa maría liurou un mercador que deitaron no mar por lle fillaren seu auer.
[6] T. j. 1.: entr aquela.
[7] Así en el códice T. j. 1.—El texto:

et consello preseron.

En esta leccion queda incompleta la medida del verso.
[8] Falta una sílaba á este verso, no haciendo diéresis en las palabras *mais* ó *acorreu* que no la admiten, segun es regla constante. Acaso debiera haberse escrito *acorreu-lle*.

Digitized by Google

Que alý ú u deitaron [1]
tan tost' ela foi chegada,
et guardou-o [2] de tal guisa,
que sol non [3] lli noziú nada
o mar nen chegou a ele,
esto foi cousa prouada;
ca o que en ela ſiar'
en ssa mercée non erra.
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

E ele alí jazendo
ú u a Uírgen guardaua,
a cabo de tercer dia
outra nau' ý aportaua,
et un ome parou mentes
da nau' e uyú cóm' estaua
aquel [4] ome so a agua,
et diz:—¡Mal aia tal guerra
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

Ú assí os omes matan
en com' a éste mataron!—
Et dando mui grandes uozes,
os da naue ss' ý iuntaron,
et mostrou-lles aquel ome
et logo por él entraron
et sacáron-o én uiuo
en paz et sen outra guerra.
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

E poil-o om' [5] a cabeça
ouue da agua ben fóra,
catou logo os da naue
et falou-lles essa ora
et dísse-lles:—¡Ai, amigos!
tiráde-me sen demora
d' aquí ú me deitou gente
máa que ameud' erra.—
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra..... [6]

Quando os da nau' oýron
falar, espanto prenderon,
ca tijnnan que mort' era;
mais pois lo ben connoceron
et lles él ouue contado
cómo o no mar meteron,
disseron:—¡Mal aia gente
que contra Deus tan muit' erra!—
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

E depóis lles ar contaua
cómo sempre as uigías
él iaiũaua da Vírgen
et guardaua os seus dias;
et porend' [7] o guardou ela
et féze-lle no mar uías
que o non tangess' a agua
et lle non fezesse guerra.
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

—E porque entendeu [8] ela
que prendera eu engano,
log' entre mí et as aguas
pos' com' en guisa de pano
branco que me guardou senpre,
per que non recebí dano.
Porén por seruir a ela
seerei en esta guerra.—
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

Quando os da nau' oýron
esto, mui grandes loores
deron a Santa María
que é Sennor das Sennores;
et pois foron en o porto,
acharon os träedores
et fezeron justiçal-os [9]
como quen atan muit' erra.
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra.....

---

[1] T. j. 1.: ú o deýtaron.
[2] T. j. 1.: et guardó-o.
[3] T. j. 1.: que no non.—Es yerro, y tal debió parecer al amanuense, pues hizo la señal acostumbrada para corregirlo.
[4] T. j. 1.: aque.—Es yerro.
[5] T. j. 1.: E pois o om.
[6] Falta en el cód. T. j. 1. el estribillo, así en este lugar como en el correspondiente á la última estrofa, por terminar ambas en fin de columna.
[7] T. j. 1.: et poren.
[8] T. j. 1.: entendeo.
[9] T. j. 1.: iosticialos.

Digitized by Google

Poil-a jostiça fezeron,
o mercador entregado
foi de quanto lle fillaran
quando foi no mar deitado;
et él d' alí adeante
sempre seruiú [1] de grado
á Uírgen Santa María
sen falliment' e sen erra.
Sobe los fondos do mar
et nas alturas da terra
á poder Santa María,
Madre do que tod' enserra. [2]

CLXLIIII.

Como Santa María liurou uun iograr d' uuns que o querían matar et lle querían fillar o que tragía. [3]

Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso,
assí é contra os máos
mui fort' e mui temeroso. [4]

D' est' auẽo un miragre
en terra de Catalonna
d' un iograr que ben cantaua
et apost' e sen uergonna;
et andando pelas córtes
fazendo ben ssa besonna,
a casa d' un caualeiro
foi pousar, cobijçoso,
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

Que lle deu aquela noite
ben quanto mester auía;
mais da besta et dos panos
que aquel iograr tragía
aquel cuteif auarento
tal cobijça ll' én crecía,
que mandou a un seu ome
máo et mui soberuioso
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

Que lle teuess' a carreira
con outro de ssa companna
en un logar enculberto
dentr' en algũa montanna;
et esto fez él de grado,
ca x' o auía por manna;
ca en fazer máos feitos
non uos era uagaroso.
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

E d' essa natura misma
leuou sig' un companneiro.
Et o iograr espediú-sse
mannáa do caualeiro;
et desque foi no camýnno
et o uíron ýr senlleiro,
aqueles dous o prenderon
en un logar mui fragoso.
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

E logo d' aquel camýnno
mui longe o alongaron,
et do que sigo tragía
nulla ren non lle leixaron;
des í que o degolassen
ontre ssí o acordaron,
mais non o sofreu [5] a Uírgen
nen seu Fillo groriioso.
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

E estando en perfía
de quál d' eles o matasse,
deitaron ontre ssí sortes
quén primeiro começase;
mas [6] non quis' Santa María
que tal feito s' encimasse,
ca él diss' a grandes uozes:
—Madre do Rei pïadoso,
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

---

[1] T. j. 1.: seruiço.—Las últimas palabras de este verso están escritas en el texto sobre raspado.
[2] Falta el estribillo en los dos códices.
[3] T. j. 1.: Como santa maria guariu de morte un iograr por que enmentou o seu nome.
[4] En el códice T. j. 1. están reducidos á uno cada dos versos de esta Cantiga.
[5] T. j. 1.: sofreo.
[6] T. j. 1.: mais.

Digitized by Google

E ualm' [1] e que me non maten
me defende sen demora.—
Eles, quand' aquest' oýron,
tiráron-sse log' afora,
et os sentidos perderon
dos corpos en essa ora,
que sol falar non poderon.
Et o jograr perdidoso
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

De quanto alí trouxera,
pois uiú que assí estauan
catándo-sse uun [2] con outro
et que non se falauan, [3]
fillou todo o seu logo
et foi-ss', e eles ficauan
con mui gran pauor de morte.
Feito tan marauilloso
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

Se foi nunca nïun ome
que d' ele falar oísse,
que por ementar o nome
da Uírgen ren non sentisse
ome do corpo; mais esto
ánt' a profeta o disse,
que come azes paradas
era seu nom' espantoso.
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso.....

O iograr sse foi sa vía,
dando mui grandes loores
aa Vírgen groriosa,
acorro dos peccadores;
et quantos aquesto oýron,
os grandes et os menores,
teueron este miragre
por nobr' e por piadoso.
Como o nome da Uírgen
é aos bõos fremoso,
assí é contra os máos
mui fort' e mui temeroso. [4]

CLXXXXV.

Como Santa María fez que onrrassen o caualeiro que morreu no torneamento, [5] porque guardou a sa festa.

Quen a festa et o dia
da mui Groriosa
quiser guardar, todauía
seer-ll'-á piadosa.

E d' esto contado
per mí mui de grado
será et mostrado
que a que nos guía,
a mui preciosa,
fez miragre sinaado,
come poderosa,
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

D' un bon caualeiro
d' armas que senlleiro
con seu escudeiro
a vn tornei ýa
et uiú mui fremosa
menýnna en un terreiro
et muit' amorosa.
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Él nunca quisera
casar, más mui fera-
mente garçon era;
porén lle fazía
ssa luxuriosa [6]
uoontade que ouuera
sempr' e boliçosa,
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Qve a cobijçasse
et a demandasse
et sigo leuasse,
et que auería
noite mui viçosa

---

[1] T. j. 1.: Ualm'.—Sin la conjuncion *E* queda incompleta la medida del verso, que debe ser octosílabo.
[2] T. j. 1.: un.
[3] Así en los dos códices. Falta una sílaba a verso.
[4] Omitióse el estribillo en este lugar del texto, por falta de espacio.
[5] Hasta aquí el epígrafe en el códice T. j. 1.
[6] T. j. 1.: Sa lussuriosa.

Digitized by Google

se con ela albergasse,
et mui saborosa.
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

A seu padr' agýnna
mandou da menýnna,
d' essa fremosýnna,
que él lle daría
per que menguadosa
nunca fosse nen mesqýnna,
mais sempr' auondosa.....
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

E él con pobreza,
por gannar requeza
fez grand' auoleza,
disse que querría;
et mui vergonnosa-
mente ll' a deu con uileza,
ca non por esposa.
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Pois ll' a outorgada
ouue et leuada [1]
dentr' a ssa pousada,
ela sse changía
dizend':—¡Ai, coitosa!
Nunca máis serei chamada
uírgen omildosa.—
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Ú ela choraua,
él lle demandaua
cómo sse chamaua.
Diss' ela:—María
a malauegosa,
que en quant' eu receaua
caý com' astrosa.
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Ca sempr' eu guardara,
pois sábad' entrara,
ssa noit', e punnara
de tẽer vigía
pola deseiosa
uida gannar que achara
certa, non dultosa.—
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Quand' él est' oýdo
ouue, esmarrido [2]
foi et mui partido
do que cometía;
et ant' a chorosa
se connoceu por falido,
pois religïosa
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Era ben na mente.
Porén mantenente
a un seu sergente
diz:—Á abadía
que é en Tolosa
mi leua, de San Clemente,
esta querelosa.
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

E dí log' a essa [3]
que é abadessa
que nunca condessa
sigo collería
que máis proueitosa
lle seia; ca, mia promessa,
non é reuoltosa.—
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Eý-la no conuento,
et él non con cento
no tornëamento,
ú morte prendía

---

[1] Así el cód. T. j. 1.—El texto:

ouu e leuada.

En esta leccion falta al verso una silaba.

[2] T. j. 1.: esmorrido.

[3] Así en el cód. T. j. 1.—En el texto se omitió este verso, empezando la estrofa con el segundo:

que é abadessa.

El amanuense, que sin duda echó de ver la omision, hizo al márgen la señal de advertencia.

Digitized by Google

mui perigoosa,
et ý ouu' enterramento [1]
na praça eruosa.
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

O conuent' estando
a él asperando [2]
muit' e preguntando
quándo chegaría;
mais lá mui queixosa
a moça foi por él, quando
ouue sospeytosa
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Sa vida, et forte
temeu d' él sa morte;
mas deu-ll' én conorte
de noit' ú durmía
a mui Graciosa
dizendo:—D' aquel ssa sorte
non é temerosa,
Quen a festa et o dia [3]
da mui Groriosa.....

Ca iá é na vida
santa et comprida;
mas tú sen falida
mia messagería
faz com' aguçosa
a abadessa, que ida
faça mui trigosa
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Alí ú lidaron,
ca ben ý mataron
et ar enterraron
aquel que t' auía
por muit' enganosa-
mente, et a él tiraron
d' aquest' amargosa
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Uida et deserta;
de que será certa
quando uir' abertamente que nascía
hũa deleytosa
rosa: porén sen referta
váa ý goyosa.—
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

A moça, que sage
foi, aquel uiage
fez com' é vsage:
foi quant' ýr podía
aa mui briosa
abadess' e seu message
contou mederosa-
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

Ment', e ela disse:
—Non foi quen oýsse
nunca nen o visse
est'; e eu sandía
et mui reuatosa
sería sse ý saísse
por tí mentirosa.—
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

A moç' esperduda
sse foi, et viuda
a Uírgen sannuda
ouue que dizía:
—Torn' á orgullosa
abadessa atreuuda

[1] Así el cód. T. j. 1.—En el texto falta una sílaba, segun la combinacion de estas estrofas. Dice así:

et ouu enterramento.

[2] T. j. 1.: esperando.

[3] Hasta aquí el códice T. j. 1., del cual falta el último cuaderno que debía contener el resto de esta Cantiga y las siguientes hasta la CC.

Habiendo de ser de aquí adelante muy corto el número de las Cantigas que requieren confrontacion—ya únicamente con el códice de Toledo,—conviene advertir que las notas sucesivas en que no se haga mencion expresa de este códice, se refieren exclusivamente al texto.

Digitized by Google

et mui desdennosa,
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

E dá-lle sýnáes
de pecados táes
que fez mui mortáes,
per que ýr deuía
aa espantosa
perdiçon, porque fez máes
come uil lixosa.—
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

A moça mui quedo
ll' o diss' e con medo;
et a dona cedo
meteu-sse na uía
muit' apressurosa-
ment' e non guardou degredo,
et foý affanosa
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

En dessoterral-o
et d' alí leual-o
et depois deital-o
como merecía;
ca marauillosa
uertude fez en mostral-o
a mui vertüosa.
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa.....

D' alý adëante
foi mui ben andante
a moça, que ánte
muito mal soffría
da mui despeitosa
abadessa, de talante
braua et sannosa.
Quen a festa et o dia
da mui Groriosa
quiser guardar, todauía
seer-ll'-á piadosa.

CLXXXXVI.

Como Santa Maria conuerteu un gentil que lle queria gran mal et fezera hua forma pera deitar hua ýmágen do ýdolo que adorasse et sayú-lle hua ymágen de Santa Maria con seu Fillo en braços.

Sempre punnou muit' a Uirgen
per ú fosse connoçuda
dos que a non connocian,
et sa bondade sabuda. [1]

E d' esto uos contar quero
un miragre mui fremoso
que mostrou Santa María
por un gentil perfioso
que ídolos äoraua
et o nome grorioso
d' ela oýr non quería;
tanto ll' era [2] auorreçuda.
Sempre punnou muit' a Uirgen
per ú fosse connoçuda..... [3]

Nen o feito de seu Fillo
per ren creer non quería,
et sse d' eles lle falaua
alguen, log end' el fugía;
et porén uos direi ora
o que ll' aüeo un dia,
per que póis sa uoontade
foi na Uirgen concebuda.
Sempre punnou muit' a Uirgen
per ú fosse connoçuda.... [3]

Él moraua en Besanço,
que agora é chamada
Costantinopla a grande,
que de Costantin pobrada
foi; mais ánt' en aquel tenpo [4]
a nossa fé começada
era, et ant' os gentíjs
a guardauan asconduda-
Sempre punnou muit' a Uirgen
per ú fosse connoçuda.....

---

[1] Estos cuatro versos y los dos primeros de la estrofa que sigue están escritos sobre raspado.

[2] La *a* de esta palabra está señalada con un punto, tal vez con objeto de suprimirla. Esta idea se patentiza además con no haberse escrito más que una nota musical.

[3] El amanuense no escribió de este estribillo más que la palabra *Sempre*, con sus notas musicales, por falta de espacio en el pentagrama.

[4] Este verso está escrito sobre raspado.

Digitized by Google

Mente; et porend' aqueste
que uos dixi da primeira,
sacerdote dos gentíjs,
quería de gran maneira
compõer hũa omágen
d' ídolo que de certeira
cousa lle desse resposta
faland' e non fosse meuda. [1]
Senpre punnou muit' a Uírgen
per ú fosse connoçuda.....

Él fezera iá as formas,
de que sse muito pagaua,
et pois foron ben caentes,
o metal dentr' a deitaua;
mais non achou ý omágen
na forma que él cuidaua;
ca, par Deus, mellor fegura
lle foi ý appareçuda.
Senpre punnou muit' a Uírgen
per ú fosse connoçuda.....

Ca ú él achar cuidaua
un demo que äorasse
et que lle resposta desse
de quanto-ll' él preguntasse,
achou Dona con seu Fillo
ben como sse o criasse,
tẽendo-ll' a teta 'm boca.
Et pois d' ele ueuda, [2]
Senpre punnou muit' a Uírgen
per ú fosse connoçuda.....

Marauillou-ss' ende muito
et ficou tan espantado,
que a todolos seus tenplos
foi én demandar recado
se tal omágen sabían
d' algun deus, ou fegurado
era, ou d' algua [3] gente
äorada et creuda.
Senpre punnou muit' a Uírgen
per ú fosse connoçuda.....

Mas pois que d' esto recado
non achou en os pagãos,
foi-sse logo mui correndo
a preguntar os crischãos
sse tal fegura auían.
Disseron:—Somos certãos
que tal omágen da Uírgen
é, que Deus oüu' esleuda
Senpre punnou muit' a Uírgen
per ú fosse connoçuda.....

Por ssa madre.—Et tan toste
o meteron na eigreia;
et pois él uiú a omágen
d' aquela que sempre seia
bẽeita, disse:—Conuosco
oý máis non quero peleia;
ca tal com' ésta aquela
é que m' ouu' apareçuda.
Senpre punnou muit' a Uírgen
per ú fosse connoçuda.....

Pois aquesto lles disse, [4]
fézo-sse logo crischão,
et o templo que guardaua
derribou todo de chão
et quebrantou as amages; [5]
ca non quis usar en uão
a ssa uida, et ssa morte [6]
foi-ll' a alma recebuda
Senpre punnou muit' a Uírgen
per ú fosse connoçuda.....

---

[1] El sentido requiere *muda*. El punto con que está señalada la *c* manifiesta el propósito de suprimirla.

[2] No parece aventurado conjeturar que el amanuense omitió aquí por olvido el verbo *foi*

(et pois *foi* d' ele ueuda),

con lo cual quedarian perfectos el sentido y la medida del verso.

[3] Omitida la tilde sobre la *u*, quizá por olvido.

[4] La *E* en pequeño tamaño puesta en el códice para servir de indicacion, segun costumbre, al dibujante de las letras de adorno, manifiesta que debió empezar el verso con aquella conjuncion, que requieren á una el sentido y la medida.

[5] Parece yerro evidente. La leccion constante de los códices es *ymages* ú *omages*.

[6] Este verso, de oscuro sentido, está señalado al márgen, sin duda con objeto de corregirlo. Acaso la falta consista en no estar colocada la preposicion *a* en su verdadero lugar. Si se escribiera el verso de este modo:

ssa uida, et a ssa morte,

quedarian correcta la frase y claro el sentido.

Digitized by Google

En o paraýso santo
ú estan todolos santos
a nostro Sennor loando
con mui saborosos cantos.
Esto fez a Uírgen Madre
que faz de miragres quantos
ome contar non podía;
ca sempre en ben estuda.
Sempre punnou muit' a Uírgen
per ú fosse connoçuda
dos que a non connocian,
et sa bondade sabuda.

CLXXXXVII.

Como Santa María [1] de Terena ressocitou uun menýnno a que matara o demo.

Como quer que gran poder
á o dem' [2] en fazer mal,
maýor l' á en ben fazer
a Reýnna spiritál.

Ca sse él algun poder
á nos ómees matar
pelos pecados que fazen,
et o quer Deus endurar, [3]
mui maýor poder sa Madre [4]
á en os ressucitar:
et porend' un gran miragre
uos direi de razon tal.
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

En un logar que os Conbre
chamad' é, que preto iaz
de Xerez de Badallouço,
ouu' ý un ome de paz
mui rico, que seus gannados
auía et pan assaz,
et ést' un seu fill' auía
que amaua mui máis d' ál. [5]
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

E porque aquel seu fillo
amaua máis d' outra ren,
mandou-lle que seus gannados
fillasse et guardasse ben.
Et con despeito d' aquesto
fillou-o demo porén;
mais d' est' a madr' e o padre
auían coita mortal.
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

Ca tan forte o fillaua
o demo, com' aprendí,
cinc' ou seis uezes no dia
ou sete, per cona oý;
mais hũa uez atan forte
o fillou, que ben alý
ú estaua afogou-o
et morreu, ú non ouu' ál.
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

Mas seu padr' e seus parentes
fezeron dóo enton
por él mui grand' e mui fero,
chorando de coraçon;
et un seu irmão disse:
—Oýde-m' hũa razon,
ca tenno que o terredes
por conssello mui leal.
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

Meu ýrmão prometera
por en romaría ýr
a Terena, mais non quiso
Deus que o fosse conprir;
mais eu, porque ele seia
perdõado, sen falir
ýrei alá de bon grado
et fareý este iornal.
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

---

[1] Así en el Sumario. Aquí se omitió por olvido la palabra *María*. El copiante hizo al márgen la señal acostumbrada, que indica necesidad de correccion.

[2] El artículo *o*, omitido por distraccion del amanuense, se escribió despues sobre el renglon con pluma y tinta diferentes.

[3] Escrita en abreviatura sobre el renglon la palabra *deus*, omitida por el amanuense.

[4] El copiante escribió *sa madr*. La misma pluma que corrigió las omisiones anteriores, añadió aquí sobre el renglon la *e* final de esta palabra.

[5] Escrito este verso sobre raspado.

Digitized by Google

Mais ficad' ánt' os gẽollos
et a Madre de Deus [1]
rogade que lle perdõe
de todolos pecados seus; [2]
et eu promet' a sa obra
dez d' aquestes porcos meus
en tal que por ele rogue
a Sennor que pod' e ual.
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

Por rogo da Uírgen Madre
Deus ssa oraçon oýú,
et o que iazía morto
atan toste resurgiú:
et des alí adeante
d' aquel mal ren non sentia. [3]
Esto fez Santa María
que aas coitas non fal.
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

Ovtro día madurgada
pera Terena filiou
o camýnn', e seu irmão
nunca sse d' ele quitou:
et pois foi en a eigreia,
aqueste feito contou
todo como ll' aũera,
et seu don deron ý, qual
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal.....

Ánte prometud' auian.
Et porén todos loor
deron a Santa María,
Madre de nostro Sennor,
porque resurgiú de morte
o que o demo mayor
matou et deffez seu feito
como a agua o sal.
Como quer que gran poder
á o dem' en fazer mal,
mayor l' á en ben fazer
a Rẽynna spirital.

CLXXXXVIII.

Esta é como Santa Maria fez fazer paz et que sse perdõassen uuns omees que sse querian matar uuns con outros ant' a sa eigreia en Terena.

Muitas uezes uolu' o demo
as gentes por seus pecados,
que non quer Santa María
pois lle son acomendados.

D' est' aucõ en Terena
un miragre mui fremoso
que mostrou Santa María,
et d' oýr mui saboroso;
et poil-o oýren, creo
que por mui marauilloso
o terrán, et que metudo
deu' a seer ontr' os preçados.
Muitas uezes uolu' o demo
as gentes por seus pecados.....

En aquel logar s' aiuntaron [4]
d' ómees mui gran conpanna
que luitauan et fazían
gran festa, a for d' Espanna;
mais o demo, de mal chẽo,
meteu ontr' eles tal sanna,
que por sse mataren todos
foron mui correnḍ' armados
Muitas uezes uolu' o demo
as gentes por seus pecados.....

E a lidar começaron
feríndo-ss' a desmesura;
durou o máis da noite [5]
aquesta malauentura,
cuidando que sse matauan;
mais a nobre Uírgen pura
non quis, cuios romeus eran,
que mortos nen sol chagados
Muitas uezes uolu' o demo
as gentes por seus pecados.....

Fossen da lid' a ssa casa,

[1] Falta una sílaba al verso. Tal vez omitió el amanuense el artículo *a*.
[2] Sobra indudablemente la preposicion *de*, como lo demuestra la medida del verso.
[3] Debe decir *sentiú*. La *a* está marcada con un punto, y además se hizo al márgen la señal de correccion. La rima demuestra, por otra parte, que se cometió una equivocacion material.
[4] Sobra una sílaba en el verso.
[5] Al principio de este verso parece olvidada la conjuncion *e*, sin la cual queda incompleta la medida.

Digitized by Google

mais en meogo d' un chão
ú lidaron ben des quando
começara o serão;
et ú sse matar cuidauan,
ben assí de cabo são
fez que fossen uuns d' outros
muit' amigos et pagados.
Muitas [1] uolu' o demo
as gentes por seus pecados.....

E ú andauan buscando
os mortos que soterrassen
et os outros mal chagados
de que ben penssar mandasen,
non quiso Santa María
que neuun tal achassen;
mas perpontos et escudos
acharon muitos colpados.
Muitas uezes uolu' o demo
as gentes por seus pecados.....

Ca non foi neuun d' eles
que non teuesse ferida;
mas sol non tangeu en carne,
ca non quis a mui conprida
Rẽyna [2] Santa María;
ca ela nunca obrida
de ualer aos que ama
nen aos que son cuitados.
Muitas uezes uolu' o demo
as gentes por seus pecados.....

Porend' aqueste miragre
por mui grande o teueron
todos quantos lo oýron,
et porende graças deron [3]
grandes a Santa María;
et pois ssa festa fezeron,
deron ý de seus dýnneiros
et d' eles de seus gannados.
Muitas uezes uolu' o demo
as gentes por seus pecados,
que non quer Santa María
pois lle son acomendados.

CLXXXXVIIII.

Como un peliteiro que non guardaua as festas de Santa María et começou a laurar no seu dia de Março, et trauessousse-lle a agulla na garganta, que a non podia deitar; et foi a Santa María de Terena et foi logo guarido.

Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões,
assí é Santa María
de graças et de perdões.

Ca sse Deus soffr' ao demo
que polos nossos pecados
nos dé coitas et doores
et traballos et coidados,
logo quer que por sa Madre
scian todos perdõados
por creenças, por iaiuuns,
por rogos, por orações.
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões.....

Porén direi un miragre
que fez por un peliteiro
que moraua na fronteira
en un castelo guerreiro
que Búrgos este chamado
et demáis está fronteiro
de Xerez de Badallouce
ú sóen andar ladrões.
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões.....

E en aqueste castelo
o peliteiro moraua
que da Madre de Deus Santa
nunca as festas guardaua,
et pola festa de Março
ú él sas peles lauraua;
et do mal que ll' end' auẽo
por Deus oýde, uarões.
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões.....

[1] El copiante omitió aquí por olvido la palabra *uezes*, que forma parte del estribillo.
[2] *Reỹna* en otros lugares.
[3] Las palabras *graças deron* están escritas sobre raspado.

Digitized by Google

Ca ú meteu a agulla
na boqu' e enderençando
as peles pera laural-as,
non catou ál senon quando
a trociú et na garganta
se lle foi atrauessando;
ca os que o demo seruen
an d' él táes galardões.
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões.....

E d' aquesta guisa seue
muitos dias, que deital-a
per nunlla [1] ren non podía
nen outrossí traspassal-a;
demáis inchou-ll' a garganta, [2]
assí que perdeu a fala
et tornou-ll' o rosto negro
muito máis que os caruões.
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões.....

E pöis él parou mentes
et uiú que assí morría,
et física que fezesse
nulla prol non lle fazía;
mandou-sse leuar tan toste
dereit' a Santa María
de Terena, prometendo-
lle sas offertas et dões.
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões.....

E quando foi na eigreia,
ant' o altar o deitaron
et log' a Santa María
muito por ele rogaron;
et él, chorand' e gemendo,
dormeceu, et non cataron
senon quando ll' a agulla [3]
saÿú sen grandes mixões
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões.....

Que fezesse por sacal-a;
ca ú iazía dormindo,
a Uírgen mui groriosa
ll' a fez deitar et tossindo
enuolta en hũa peça
de carn'. E esto oÿndo
as gentes que ý estauan,
deron grandes bẽeições
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões.....

Aa bẽeita Rẽÿnna
que en cẽo et en terra
acorre aos coitados
et perdõa a quen ll' erra
et pera auer mercée
nunca ss' a ssa porta serra,
et que os guarda do dem' e
de sas máas tentações.
Com' é o mund' auondado
de máes et d' ocaiões,
assí é Santa María
de graças et de perdões.

CC.

Esta é de loor de Santa Maria.

Santa María loci
et lóo et loarei.

Ca ontr' os que oge nados
son d' ómees muit' onrrados,
a mí á ela mostrados
máis bẽes que contarej.
Santa María loci.....

Ca a mí de bõa gente
fez uïjr dereitamente
et quis que mui chãamente
reinass' e que fosse rei.
Santa María loci.....

E con as sas pïadades
nas grandes enfermidades
m' acorreu; por que sabiádes
que porén a seruirey.
Santa María loci.....

E dos que me mal querían
et buscauan et ordían

[1] *Nulla* en otros lugares. Véase el cuarto verso de la estrofa siguiente.

[2] Este verso está escrito sobre raspado.

[3] Escrito este verso sobre raspado.

Digitized by Google

deu-lles o que merecían,
assí como prouarei.
Santa María loci.....

A mí de grandes pobrezas
sacou et deu-me requezas;
por que sas grandes nobrezas
quantas máis poder direi.
Santa María loci.....

Ca mi fez de bõa terra
sennor, et en toda guerra
m' aiudou a que non erra
nen errou, ú a chamei.
Santa María loci.....

A mí liurou d' oqueijões,
de mortes et de lijões;
por que sabiádes, uarões,
que por ela morrerei.
Santa María loci.....

Porén todos m' aiudade
a rogar de voontade
que con ssa gran pïadade
mi acorra, que mester ei.
Santa María loci.....

E quando quiser que seia,
que me quite de peleia
d' aqueste mund', e que ueia
a ela que sempr' amej.
Santa María loci
et lóo et loarei.

CCI.

Como Santa María liurou de morte hũa donsela [1] que prometera de guardar sa uirgijdade. [2]

Muit' é máis a piadade
de Santa María
que quantos pecados ome
fazer podería.

E porén, meus amigos,
agora m' ascuitade
un fremoso miragre,
com' aprix' en uerdade
que fez Santa María
de mui gran pïadade, [3]
que sempre por nós roga
a Deus a noit' e dia.
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

E aqueste miragre
por hũa donzela [4]
que era de gran guisa
et aposta et bela,
et que lle prometera
de seer sa ancela
et de guardar seu corpo
ben de toda folía.
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

Assí o fez gran tempo;
mas o dïabr' antigo,
que de virgijndade
é sempre enemigo,
a tentou en tal guisa,
que lle fez por amigo
fillar un seu padrýnno
con que fez drudaría,
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

De guisa que foi prenne
per ssa malauentura,
et ouue d' él un fillo,
niui bela creatura;
et pois que o uiú nado,
creceu-lle tal tristura,
que o matou mui toste
como moller sandía.
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

Pois que o ouue morto,

[1] *Donzela* en el Sumario. Así tambien en esta misma Cantiga (estrofa 2.ª) y en otros lugares de los códices.

[2] Debió haberse escrito *uirgijdade*, segun se halla en otros parages.

[3] Como se ve, la medida de estos dos versos corresponde á la de los demas de la estrofa. Posteriormente se añadió sobre el renglon una *o* al verbo *fez* y se señaló con puntos la palabra *mui*, acaso para suprimirla. Ambas correcciones son inadmisibles, porque alteran el número requerido de sílabas métricas; á no ser que el amanuense, como hace en otros casos, dividiera los versos de esta Cantiga, debiendo ser de catorce sílabas.

[4] La falta de una sílaba en este verso y de sentido en la estrofa hace creer que el amanuense omitió la palabra *fez*, con que parece que debia principiar.

Digitized by Google

non soub' auer recado
de parti-sse do feito;
mas tornou no pecado
et ar fez outro fillo,
et logo que foi nado,
mató-o. Ar fez outro
que pos' per esta uía.
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

Pois seus tres fillos ouue
mortos a malfadada
per conssello do demo,
foi ben desasperada
que per reu que fezesse
nunca iá perdõada
de Deus nen de sa Madre
seer non podería.
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

E creceu-ll' én tal coita,
que ouue tal despeito
de ssí, que d' un cuitelo
se feriú en o peito;
et non morreu do colbe,
ca non foi a dereito,
pero caeu en terra,
ca mui mal lle doýa.
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

E que morress' agýnna
fez cousa muit' estranýa:
ergeu-sse mui correndo
et pres' hũa aranna
et comeu-a tan toste;
mas non era tamanna
nen tan enpoçõada
en com' ela quería.
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

E pois uiú que por esto
iá morte non presera,
ar foi comer outra grand'
empoçõad' e fera
con que inchou tan muito
que a morrer ouuera.
Et iazend' en tal coita
muito sse repentía
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

Do mal que feit' ouuera,
et diss':—¡Ai, Groriosa!
non cates com' eu soon
pecador et astrosa
nen sofras que me perça,
mas sei-me piadosa
et guárda-me do demo
et da ssa gran perfía.
Muit' é máis a piadade
de Santa María..... [1]

Enton a Uírgen santa
ll' apareceu de chão
et polo corpo todo
foi-lle tragend' a mão,
et tornou-ll'-o tan fresco,
tan fremos' et tan são
como nunca máis fora.
Et assí a guaría,
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

Dizend':—¿E non te nenbra
que prometud' ouueste
de tẽer castidade,
mas póis non a teueste?
Mais se te ben partires
d' este mal que fezeste,
perdõar-ch'-á meu Fillo,
ca eu t' aiudaría.—
Muit' é máis a piadade
de Santa María.....

Quando ll' est' ouue dito,
foi-sse; et mui guarida
ficou assí a dona,
et tan toste saýda
fez d' alí et pres' órden,

[1]. Omitido el estribillo en este lugar, por caer el último verso de la estrofa en fin de columna.

Digitized by Google

ú acimou ssa uida
tan ben, por que dos santos
foi en ssa conpanía.
Muit' é máis a piadade
de Santa María
que quantos pecados ome
fazer podería. [1]

CCII.

Esta é como un clérigo en Paris fazia hũa prosa a Santa María et non podia achar [2] hũa rima, et foi rogar a Santa [3] María que o aiudasse ý, e achó-a logo et a Magestade lle disse: «Muitas graças.»

Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor
d' aiudar quen lle cantares
ou prosas faz de loor.

D' aquest' ora un miragre
oý pouc' á retraer
que a un arcidiago
aũco, que gran prazer
auía en fazer prosas
de ssa loor, et dizer
sa bondad' e ssa mesura
et seu prez et ssa ualor.
Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor.....

Él hũa prosa fazía
que era feita mui ben,
senon fosse hũa rima
sóa que minguaua én
et achar non a podía,
et cuidaua que por ren
per él iá non ss' acharía
nen por outro sabedor.
Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor.....

Él iá por desasperado
de ss' aquela rim' achar
per ome d' aqueste mundo,
foi-ss' enton a un altar
da Uírgen Santa María,
et começou-ll' a rogar
de ss' acabar esta prosa
que lle foss' aiudador;
Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor.....

Ca ela era ben feita
de ssa loor et de Deus
et de com' a Trijndade
entendessen os encreus,
et él dar non lle podía
nẽun cabo; mas os seus
gẽollos ficou que ela
foss' end' acabador. [4]
Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor.....

Estand' él assí en prezes,
uẽo-lle a coraçon
a rima que lle minguaua,
que era de tal razon
en latin et que mostraua
Nobile Triclinium,
et non auía palaura
que ý fezesse mellor.
Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor.....

Esta rima que ũos digo
é que quer dizer assí:
Nobre Casa de morada,
tres moradas á en tí:
Deus Padre et o seu Fillo
et o Sant Espirit' ý
uẽeron morar sen falla
por nos fazeren amor.
Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor.....

Pois ouu' a pros' acabada,
Santa María loou

---

[1] Falta el estribillo en este lugar.

[2] Así en el Sumario. El amanuense omitió aquí, por distraccion sin duda, el verbo *achar*, necesario para el sentido de la frase.

[3] El copiante escribió aquí *que o:* pero tachó estas palabras, advirtiendo sin duda que estaban fuera de su lugar.

[4] Así este verso, tal vez en lugar de:

foss' ende acabador.

De este modo queda el octosilabo completo, no haciendo sinalefa, que es lo comun en estos cantares.

Digitized by Google

que ll' a tan ben acabara,
et con gran prazer chorou;
mais a cabo d' ũa peça,
a omage s' enclinou
d' ela et mui passo disse:
«Muitas graças, meu sennor.»
Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor.....

Este miragre que Santa
María demostrar quis
conteceu, non á gran tenpo,
na cidade de París;
et ueredes a omágen,
por seerdes én máis fis,
oge dia enclinada
estar dentr' en San Vitor.
Muito á Santa María,
Madre de Deus, gran sabor
d' aiudar quen lle cantares
ou prosas faz de loor.

CCIII.

Como Santa Maria acrecentou a farỳnna a hũa bõa moller, porque a daua de grado por seu amor.

Qven polo amor de Santa
María do seu fezer
algun ben, dar-uo-ll'-á ela
que dé, se o non teuer. [1]

Por esto deu' ome sempre
a seruir et a guardar
a Uírgen Santa María
et no seu ben confiar;
ca uos direi un miragre
que quis pouqu' í á mostrar
a hũa sua amiga
que era santa moller.
Quen polo amor de Santa
María do seu fezer.....

E seruir Deus et os santos
auía mui gran sabor,
et seu tempo despendía
en seruir nostro Sennor,
et se ll' os pobres pedian
esmolna polo amor
da Uírgen Santa María,
logo lles daua que quer
Quen polo amor de Santa
María do seu fezer.....

Que teuess'. E en ssa casa
un dia estand' assí,
muitos pobres uergonnosos
pedir vẽeron alí,
et deu-lles hũa grand' arca
de farỳnna chẽa ý.
Disseron:—Santa María
uos dé ben, se ll' aprouguer.—
Quen polo amor de Santa
María do seu fezer.....

A cabo d' ũa gran peça
outra conpanna chegou
de pobres, et ouue dóo
d'eles grande et chamou [2]
ante ssí hũa ssa filla
et disso:—Sse ý ficou
iá que pouca de farỳnna,
dáde-ll' a que ý ouuer.—
Quen polo amor de Santa
María do seu fezer.....

A filla enton lle disso:
—Con mia mão uarrí iá
a arca.—Et diss' a madre:
—Ar ýde pero alá.—
Et foi et achou-a chẽa
de farỳnna ben atá
na cima, et deu-lles d' ela
quanto lles ouue mester.
Quen polo amor de Santa
María do seu fezer
algun ben, dar-uo-ll'-á ela
que dé, se o non teuer.

[1] En el texto se escribió primero este verso lo mismo que está en el Sumario:

que de seu non teuer.

Posteriormente se raspó la *u* de *seu*, convirtiéndola en *o*. De este modo resulta la leccion perfecta.

[2] Las palabras *grande et chamou* están tachadas con una raya sutil. Se hizo además sobre las dos últimas letras la señal de correccion; pero no se ve ninguna, ni parece necesaria.

Digitized by Google

CCIIII.

Como Santa Maria guariú un frade por rogo de San Domingo.

Aquel que á Uirgen Santa
María quiser seruir,
quand' ouuer coita de morte
ben o pod' ela guarir.

D' aquesto a San Domingo
un miragre conteceu:
él un bõn arcediago
en ssa órdem recebeu,
que era mui leterado,
et por aquest' entendeo [1]
que podía en começo
por ele mui máis comprir.
Aquel que á Uirgen Santa
María quiser seruir.....

Él d' aquel arcediago
auía mui gran sabor,
ca con ele preegaua
o ben de nostro Sennor;
et andando preegando,
ueo-lle [2] mui gran door,
et San Domingo coitado
foi de ll' aquel mal uijr.
Aquel que á Uirgen Santa
María quiser seruir.....

Ca él era tan coitado
que non auía en ssý
nen sol un sinal de uida;
et os físicos d' alý
dizían que podería
d' aquela guarir, assý
como podería morto
de sso terra resorgir.
Aquel que á Uirgen Santa
María quiser seruir.....

Él iazend' [3] assí por morto,
Santo Domingo rogou
á Uirgen Santa María
que lle ualuess'; e entrou
ela ú ele iazía
et mui ben o confortou;
et o doente mercée
começou-lle de pedir.
Aquel que á Uirgen Santa
María quiser seruir.....

Pos ela uírgẽes muitas
entraron et a dizer
fillaron sass orações
et per seus liuros leer;
et des í ar começaron
elas de mui gran lezer
a cabeça et o corpo
et os pées a ongir.
Aquel que á Uirgen Santa
María quiser seruir.....

A cabeça log' ungíron
por lle Deus ý siso dar,
et o corpo por iá senpre
de forniço sse quitar,
et os pées por con eles
ýr no mundo preegar
et que fezesse as gentes
que errauan repentir.
Aquel que á Uirgen Santa
María quiser seruir.....

San Domingu' en outra casa
iazía long', e uiú ben
cóm' entrou Santa María,
et muito lle per proug' én;
et uiú cóm' era ongido,
et deu-lle graças porén
et disso:—Tan piadosa
Sennor deu' om' a seruir.—
Aquel que á Uirgen Santa
María quiser seruir.....

Pois que foi mui ben ongido,
Santa María saýú-
sse d' alí con ssas uirgẽes
et aos cẽos sobiú,
et log' o arcediago

---

[1] Es yerro evidente, porque la rima exige que diga *entendeu*.

[2] En vez de *uéo*-lle, segun se halla constantemente.

[3] La *d*, olvidada por el amanuense, está escrita sobre el renglon por distinta pluma.

Digitized by Google

a essa ora guaŕý.
Por esto de seu seruiço
non sse deu' om' a partir.
Aquel que á Uírgen Santa
María quiser seruir,
quand' ouuer coita de morte
ben o pod' ela guarir.

CCV.

Como Santa Maria quis guardar hũa moura que tijnna seu fillo en braços ú sija en hũa torre ontre duas amẽas, et caeu a torre et non [1] morreu nen seu fillo, nen lles enpeçeu ren: et esto foi per oraçon dos creschãos. [2]

Oraçon con piadade
öe a Uírgen de grado,
et guarda de mal por ela
o que ll' é encomendado.

Ca aquestas duas cousas
fazen mui conpridamente
gaannar amor et graça
d' ela, se deuotamente
se fazen et como deuen:
et assí abertamente
parece a ssa uertude
sobre tod' ome coitado.
Oraçon con piadade
öe a Uírgen de grado.....

E sobr' aquest' un miragre
uos rogo que m' öuçades
que fezo Santa María;
et se ý mentes parades,
öiredes marauilla
mui grand', e certos seiades
que per oraçon mostrada
foi ante muit' om' onrrado.
Oraçon con piadade
öe a Uírgen de grado.....

Na fronteira un castelo
de mouros mui fort' auía
que combateron crischãos
que saýan d' açaría
d' Ucrés et de Calatraua
con muita caualaría;
et era ý Don Affonsso
Telez, ric' om' e preçado
Oraçon con piadade
öe a Uírgen de grado.....

Que tragía gran conpanna
de mui bõos caualeiros
ardidos et arrizados,
et demáis bõos guerreiros
et almogauares muitos,
peões et baesteiros;
per que o castelo todo
muit' agýnna foi entrado.
Oraçon con piadade
öe a Uírgen de grado.....

O castelo fortemente
foi derredor combatudo
et os muros desfezeron,
ond' en gran medo metudo
foi o poblo que dentr' era;
et pois que sse uiú uençudo,
colleu-sse a hũa torre
mui forte de cada lado.
Oraçon con piadade
öe a Uírgen de grado.....

Na torre meteron cauas
et fogo pola queimaren;
et os mouros que dentr' eran,
por sse mellor apararen [4]
do fogo, ontr' as amẽas
punnauan de sse deitaren;
et assí morreron muitos
d' aquel poblo malfadado.
Oraçon con piadade
öe a Uírgen de grado.....

Con esta coita tan grande
do fogo [5] que os cegaua
et d' outra parte do fogo
que os mui forte queimaua,

[1] Así en el Sumario.—Aquí se repitió equivocadamente la palabra *non*.
[2] Esta palabra se halla escrita por lo comun *crischãos*.
[3] Falta la *Q* inicial de este verso.
[4] Así; tal vez en lugar de *ápararen*.
[5] Tal vez sea yerro del amanuense. Parece indudable que debiera haberse escrito *fumo*.

Digitized by Google

hũa moura con seu fillo
que mui máis ca sí amaua,
sobiú-sse con él encima
que lle non foss' afogado.
Oraçon con piadade
öe a Uirgen de grado.....

E ontre duas amẽas
se foi sentar a mesqýnna
con seu fillo pequenýnno
que en seus braços tijnna;
et pero que mui gran fogo
de todas partes uiýnna,
a moura non foi queimada
nen seu fillo chamuscado.
Oraçon con piadade
öe a Uirgen de grado.....

O maestre, Don Gonçaluo
Eanes, de Calatraua,
que en seruir Deus en mouros
guerreiar se traballaua
et porend' aquela torre
muito conbater mandaua,
et outrossí don Alffonsso
Telez, de que ei falado,
Oraçon con piadade
öe a Uirgen de grado.....

E quando uíron a torre
que era toda cauda [1]
et víron ontr' as amẽas
aquela mour' assentada,
semellou-lles a omágen
de com' está fegurada
a Uirgen Santa María
que ten seu Fill' abraçado.
Oraçon con piadade [2]
öe a Uirgen de grado.....

E ouueron piadade
eles et quantos crischãos
a uíron, et con gran dóo
alçaron a Deus as mãos
que os de morte guardasse
pero que eran pagãos;
et d' esto quis Deus que fosse
un gran miragre mostrado.
Oraçon con piadade
öe a Uirgen de grado.....

E d' aquela part' a torre,
ú eles eran tan passo,
se leixou uijr a terra
sobr' un gran chão de uasso
que neuun d' eles morto
non foi, ferido nen lasso,
nen a madre nen o fillo;
mas pousou-os en un prado
Oraçon con piadade
öe a Uirgen de grado.....

A Uirgen Santa María,
a que por ela rogauan
os crischãos. Porén todos
muito sse marauillauan;
a ela et a seu Fillo
mui grandes loores dauan,
et a moura foi crischãa
et seu fillo batiçado.
Oraçon con piadade
öe a Uirgen de grado,
et guarda de mal por ela
o que ll' é encomendado.

CCVI.

Como o papa Leon cortou-s' a mão porque era tentado d' amor d' ũa moller que ll' a beijara, et pois sãó-o Santa María.

Oren soubor Santa María
ben de coraçon amar,
pero o tent' o diabo,
nunca o fará errar.

E d' aquesto un miragre
conteo, non á gran sazon,
d' un Papa que ouu' en Roma,
que nom' auía Leon,
a que punnou o diabo
de meter en tentaçon

[1] Teniendo en cuenta la rima y el sentido, puede inferirse que esta palabra debe ser *cauada*.

[2] La *i* de esta palabra, omitida por descuido del copiante, se escribió despues sobre el renglon.

Digitized by Google

CCVI

porque en Santa María
era todo seu cuidar.
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar.....

Porque era Padre santo,
o diabo traballou
per cómo o enganasse;
et tanto pos él andou,
que por mui gran fremosura [1]
de moller o enganou
que ll' amostrou ú sa missa
dizía sobr' un altar.
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar.....

Él a dona máis fremosa
d' outra ren uiú, et meteo
mentes en as sas feituras,
ca o demo o venceo;
et depois do Auangeo,
ssa offerta ll' ofereo
a dona et en gẽollos
lle foi a mão beijar.
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar.....

Pois que lle beijou a mão,
ouu' él tal coita des ý,
que nuncas ar parou mentes
en a missa, nen de ssí
non sabía qué fezese,
et disso:—Mal dia uí
beldade d' aquesta dona
que me fez Deus obridar
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar.....

Desque me beijou á mão,
ca de mí parte non sei;
et porque me d' este beijo
ora tan muito paguei,
a mia mão por aquesto
con a outra cortarei.—

Et fillou log' un cuitelo
et foi a mão cortar.
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar.....

O póboo parou mentes,
que foss' ú soýa yr
preegar et dizer missa;
et poil-o uíron partir
de preegar en as festas
et de cantar, referir-
ll' o foron muito ás gentes
et porend' en él trauar.
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar.....

Pois que ouu' a mão corta,
non podía iá dizer
missa de Santa María,
et fillou-ss' end' a doer,
et de coraçon rogou-a
que lle dess' algun poder
per que iá quándo podesse
a sua missa cantar.
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar.....

E pois uiú Santa María
que auía tal sabor
de a seruir, seu engüento
aduss' a bõa Sennor
et untou-lle ben a chaga,
et perdeu log' a door,
et pósse-l' a sua mão
ben firme en seu logar.
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar.....

E tan toste foi guarido
da mão apost' e ben
pola Uírgen groriosa,
Madre do que nos manten;
et contou est' aas gentes
que lles non leixou én ren,

---

[1] Este verso y el 7.º de la estrofa están escritos sobre raspado.

Digitized by Google

et porque o máis creuessen
foi-lles a mão mostrar.
Quen souber Santa María
ben de coraçon amar,
pero o tent' o diabo,
nunca o fará errar.

CCVII.

Esta é como un caualeiro poderoso leuaua a mal outro por un fillo que lle matara, et soltó-o en hũa eigreia de Santa Maria, et disse-lle a Magestade: «Gracias [1] porén.»

Se ome fezer de grado
pola Uírgen algun ben,
demostrar ll' auerá ela
sináes que lle praz én.

D' esto uos direi miragre
ond' aueredes sabor,
que mostrou Santa María
con mercé' e con amor
a un mui bon caualeiro
et seu quito seruidor
que en a seruir metía
seu coraçon et seu sen.
Se ome fezer de grado
pola Uírgen algun ben.....

Él auía un seu fillo
que sabía máis amar
ca ssí, et un caualeiro
matou-ll'-o; et con pesar
do fillo, foi él prendel-o
et quiséra-o matar
ú él seu fillo matara,
que lle non ualuesse [2] ren.
Se ome fezer de grado
pola Uírgen algun ben.....

E él leuándo-o preso,
en hũa eigreia 'ntrou,
et o prest' entrou pos ele
et él d' él non sse nenbrou;
et pois que uiú a eigreia
da Uírgen, ý soltou, [3]
et omildou-ss' a omágen
et disso: «Graças porén.»
Se ome fezer de grado
pola Uírgen algun ben,
demostrar ll' auerá ela
sináes que lle praz én.

CCVIII.

Como uun erege de Tolosa meteu o Corpo de Deus na colméa et deu-o aas abellas que o comessen.

Aquele que en a Uírgen
carne por seer ueudo
fillou, iá per ren non pode
seer nenllur ascondudo.

Ca assí como dos ceos
deceu et que foi fillar
carne da Uírgen mui santa
por sse nos ben amostrar
de cóm' era Deus et ome,
esto non é de negar,
ca macar seia o seu Corpo
en qualquer logar metudo.
Aquele que en a Uírgen
carne por seer ueudo.....

Ond' auẽo en Tolosa,
en que soýa auer
ereges de muitas guisas,
que non querian creer
en Deus nen en sa Madre,
ante de chão dizer
ýan que quen os creýa
que o dauan por perdudo.
Aquele que en a Uírgen
carne por seer ueudo..... [4]

E macar esto dizian,
as missas ýan oýr

---

[1] En el Sumario *graças*, y es la forma en que constantemente se halla escrita esta palabra. Véase el último verso de la Cantiga.

[2] La *l* de esta palabra, omitida por olvido, se escribió despues sobre el renglon.

[3] Falta una sílaba á este verso. Se infiere, además, del sentido que debe decir *ý o soltou.*

[4] El amanuense omitió el estribillo en este lugar, por terminar la estrofa en fin de plana.

Digitized by Google

et as oras en as festas,
segond' oý departir;
et demáis ar comungauan
por sse mellor encobrir;
et o que assí fazía
tijnnan-o por sisudo.
Aquele que na[1] *Uírgen*
carne por seer ueudo.....

Onde foi en hũa Pascoa
que un d' eles comungou
et fillou o Corpus Cristi,
mais per ren non o passou,
et tod' enteiro com' era
en a boque o leuou;
et esto fez mui coberto
que lle non fosse sabudo.
Aquele que na Uírgen
carne por seer ueudo.....

E pois chegou a ssa casa,
foi atal ssa entençon
de deita-l' en algun logo
máo; et como felon
foi correndo muit' agỳnna
a un seu orto, et[2] non
coidou que nengun uisse[3]
nen én foss' apercebudo.
Aquele que na Uírgen
carne por seer ueudo.....

E en hũa ssa colmẽa
o deitou et diss' assí:
—Abellas, comed' aquesto,
ca eu o vinno beuj;
et se uós obrar sabedes
uerei qué faredes ý.—
Et des í foi-sse mui ledo
o träedor descreudo.
Aquele que na Uírgen
carne por seer ueudo.....

E quando chegou o tenpo
que aas colmẽas uan
por fillar o fruito d' elas,
foi él log' alá de pran
ueer as suas, et disse:
—Uerei qué obra feit' an
na Ostïa as abellas.—
Et enton com' atreuudo
Aquele que na Uírgen
carne por seer ueudo.....

Abriú mui tost' a colmẽa
et hũa capela uiú
con seu altar estar dentro,
et a omágen cousiú
da Uírgen con o seu Fillo
sobr' ele, et ar sentiú
un odor tan saboroso,
que logo foi conuertudo.
Aqueile[4] *que na Uírgen*
carne por seer ueudo.....

E foi correnḍ' ao bispo
et conffessou-sse-lle ben,
et contou-ll' este miragre,
que sol non ll' én leixou ren,
ant' a crerezía toda
et o bisp' e fez bon sen
et mandou assũar toste
o poblo grand' e mẽudo.
Aquele que na Uírgen
carne por seer ueudo.....

E con grandes preçissões
foron et dando loor
aa Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor;
et cataron a colmẽa
et pois uíron o lauor,
deitou-ss' o poblo en terra
a prezes tod' estendudo.
Aquele que na Uírgen
carne por seer ueudo.....

E repentíron-sse muito
et ar choraron assaz,
loando Santa María
que muitos miragres faz

[1] Así en este lugar y en las repeticiones siguientes del estribillo, en vez de *en a*, como está escrito al principio y requiere la medida.

[2] La conjuncion ⁊ está señalada con un punto encima y hecha al márgen la señal de advertencia. Tal vez se pensara sustituirrla con el adverbio *ú*.

[3] Falta, al parecer, el pronombre *o*—que nengun o uisse.—Así se completa la medida del verso.

[4] Debe ser *Aquele*, como se ve en la repeticion despues de todas las estrofas. La supresion de la *i* está indicada con la señal de costumbre.

Digitized by Google

con seu Fillo Ihesù-Christo;
et adusseron en paz
aa Sée a capela
porque fosse máis sabudo.
Aquele que en a Uírgen
carne por seer ueudo
fillou, iá per ren non pode
seer neullur ascondudo. [1]

CCIX.

Como el reý Don Affonso de Castella adoeçeu en Bitoria e ouu' hũa door tan grande, que coidaron que morresse ende; e posséron-lle de suso o Liuro das CANTIGAS DE SANTA MARÍA et foi guardo.

Muito faz grand' erro, et en torto iaz,
a Deus, quen lle nega o ben que lle faz.

Mas en este torto per ren non iarei
que non cont' o ben que d' él recebud' ei
per ssa Madre Uírgen a que sempr' amei,
et de a loar máis d' outra ren me praz.
Muito faz grand' erro et en torto iaz.....

E ¿cómo non deuo auer gran sabor
en loar os feitos d' aquesta Sennor
que me ual nas coitas et tolle door
et faz-m' outras mercées muitas assaz?
Muito faz grand' erro et en torto iaz.....

Porén uos direi o que passou per mí
iazend' en Bitoira [2] enfermo, assí
que todos cuidauan que morress' alí
et non atendian de mí bon solaz.
Muito faz grand' erro et en torto iaz.....

Ca hũa door me fillou atal,
que eu ben cuidaua que era mortal,
et braadaua «Santa María, ual
»et por ta uertud' aqueste mal desfaz.»
Muito faz grand' erro et en torto iaz.....

E os físicos mandáuan-me põer
panos caentes; mas non o quix' fazer;
mas mandei o Liuro d' ela aduzer,
et poséron-mi-o et logo iouu' en paz,
Muito faz grand' erro et en torto iaz.....

Que non braadei nen sentí nulla ren
da door, mas sentí-me logo mui ben;
et dei ende graças a ela porén,
ca tenno ben que de meu mal lle despraz.
Muito faz grand' erro et en torto iaz.....

Quand' esto foi, muitos eran no logar
que mostrauan que auían gran pesar
de mia door, et filláuan-s' a chorar
estand' ante mí todos come en az.
Muito faz grand' erro et en torto iaz.....

E pois uíron a mercée que me fez
esta Uírgen santa, Sennor de gran prez,
loáron-a muito todos d' essa uez,
cada uun põendo en terra sa faz.
Muito faz grand' erro, et en torto iaz,
a Deus, quen lle nega o ben que lle faz.

CCX.

De loor de Santa Maria. [3]

Muito foi noss' amigo
Gabriel, quando disse:
«María, Deus é tigo.»

Muito foi noss' amigo
ú diss' «*Ave Maria*»
aa Uírgen bẽeita,
et que Deus prendería
en elà nossa carne
con que póis britaría
o jnferno antigo.
Muito foi noss' amigo.....

E nunqua nos podía
iá mayor amizade
mostrar que quand' adusse
mandado con uerdade
que Deus ome sería
pola grand' omildade
que ouu' a Uírgen sigo.
Muito foi noss' amigo.....

¿Quén uiú nunc' amizade
que ésta semellasse

[1] Omitido aqui el estribillo por falta de espacio.
[2] Así.—*Bitoria* en el epígrafe.
[3] Véase la VI de las *Cantigas d'is cinco festis de Santa Maria*, que es repeticion de la presente.

Digitized by Google

en dizer tal mandado
per que Deus s' ensserrasse
en o corpo da Vírgen,
et que nos amparasse
do mortal enemigo?
Muito foi noss' amigo.....

E esto non fezera
Deus, sse ánte non uisse
a bondade da Uírgen,
que per ela comprisse
quanto nos prometera,
segund' él ánte disse;
gran uerdade uos digo.
Muito foi noss' amigo.....

E Gabrïel por esto,
o ángeo, deuemos
amar et onrrar muito;
ca perque nos saluemos
éste troux' o mandado,
et porque sol non demos
pelo demo [1] un figo.
Muito foi noss' amigo
Gabrïel quando disse:
«*María, Deus é tigo.*» [2]

CCXI.

Como [3] Santa María fez aas abellas que comprissen de cera un ciro [4] pasqual que sse queimara da ũa parte. [5]

Apostos miragres faz todauía
por nós, et fremosos, Santa María.

Faz-los muit' apostos porque aiamos
sabor de sabel-os et os creamos,
et faz-los fremosos porque queramos
cobijçar d' auer a ssa companýa.
Apostos miragres faz todauía..... [6]

Porend' a Rëynna de pïadade
fez un gran miragr' en ũa cidade
a que dizen Elche, com' en uerdade
achei de gran gente que ý auía.
Apostos miragres faz todauía.....

Esto foi un dia de Pentecoste,
que a ssa eigreia uẽeron toste
d' omes et molleres come grand' oste
por oýr a missa que ss' ý dizía
Apostos miragres faz todauía.....

Mui cantada come en atal festa,
et durou atén en a mui gran sesta;
enton uíron cousa mui maenfesta
ond' aa gente muito desprazía.
Apostos miragres faz todauía.....

Ca [7] uíron o ciro pasqual queimado
muito d' ũa parte, et mui menguado;
et d' esto o poblo [8] foi tan coitado,
que cada un d' eles entrestecía.
Apostos miragres faz todauía.....

Eles en aquesto assí cuidando,
uíron un eixame uijr uoando
d' abellas mui brancas, que entrou quando
o crerig' a sagra dizer quería.
Apostos miragres faz todauía.....

E tanto que as abellas chegaron,
en un furado da paret [9] entraron
et ben d' alí o ciro [10] lauraron
d' aquela cera que én falecía.
Apostos miragres faz todauía.....

Quand' aquesto uíron todalas gentes
et en o miragre meteron mentes,
loaron a Uírgen, et máis creentes
quis cada un foi que ánte creýa [11]
Apostos miragres faz todauía.....

E aquel eixam' estar ý leixaron,
que per ren tanger sol non o ousaron,

---

[1] Así en la repeticion. Aquí, equivocadamente, *domo*.
[2] Omitido aquí el estribillo por falta de espacio.
[3] *Tol.*: Esta .vij.ª é como. (De las del apéndice en este códice.)
[4] *Tol.*: cirio.
[5] *Tol.*: que se queimára todo da hũa parte. et esto foi en elche.
[6] Así en el códice de *Tol.*—En el texto se omitió el estribillo en este lugar.
[7] El dibujante del cód. de *Tol.* hizo equivocadamente una *E* en lugar de la *C* inicial. Ésta se apuntó al márgen, en pequeño tamaño y con tinta clara, para servir de advertencia.
[8] *Tol.*: pobóó.
[9] *Tol.*: pared.
[10] *Tol.*: cirio.
[11] *Tol.*: criia.

Digitized by Google

et as abellas log' alý criaron
et fezeron mel a mui gran perfía. [1]
Apostos miragres faz todauía
por nós, et fremosos, Santa María.

CCXII.

Como hũa bõa dona de Toledo enprestou un sartal a hũa moller pobre por amor de Santa María, et furtáron-ll'-o et fez-ll'-o ela cobrar.

Tod' aquel que pola Vírgen
quiser do seu ben fazer,
cousa que lle faça mingua
grande non á de perder.

Com' aũo en Toledo
a hũa bõa moller
que polo amor de Santa
María daua que quer
que uẽess' a sua mão
aos pobres que mester
auian de lle pedíren
por seu amor seu auer.
Tod' aquel que pola Vírgen
quiser do seu ben fazer.....

En Toled' á un costume
que foi de longa sazon,
que quando ý casar queren
as donas que pobres son,
peden aas ricas donas
de suas dõas enton,
que possan en suas uodas
máis ricas apparecer.
Tod' aquel que pola Vírgen
quiser do seu ben fazer.....

Aquela dona auía
de seu un rico sartal,
et quand' as pobres casauan
enprestáua-ll'-o sen ál;
et seu marido porende
un dia trouxe-a mal
et que o non emprestasse
foi-ll'-o muito defender.
Tod' aquel que pola Vírgen
quiser do seu ben fazer.....

Ela iá non o ousaua
porend' enprestar per ren;
et aque-uos hũa dona
mui pobre a ela ven
et diss':—¡Ai, dona! por Santa
María fazede ben,
et un sartal me prestade
por la mia filla trager
Tod' aquel que pola Vírgen
quiser do seu ben fazer.....

En ssa uoda.—Mas con medo
en ll' o dar muito dultou;
mais poil-a ela por Santa
María esconiurou
que por seu amor ll' o desse,
logo da ucha tirou
o sartal, et en sa mão
ll' o foi a furto meter.
Tod' aquel que pola Vírgen
quiser do seu ben fazer.....

Ela deu-o a sa filla
et leuou-a a bannar,
com' é costum' en Toledo
de quantas queren casar;
et hũa moller furtou-ll'-o [2]
et foi-sse per un logar
a seuso, et non a pode
ome nen moller ueer.
Tod' aquel que pola Vírgen
quiser do seu ben fazer.....

A outra saýú do banno
et catou muit' e non uiú
o sartal ú u posera,
et deu uozes et carpiú;
et hũa moura da dona
aquelas vozes oýú

---

[1] En el cód. de *Tol.* varía así esta estrofa, escrita sobre raspado:

E as abellas irss en non quiseron
mas un gran tenpo ali esteueron
et mel muit' e cera depois ar fezeron
que non quedauan a muj gran perfia.

[2] Escrito sobre raspado.

Digitized by Google

do sartal que lle furtaran,
et logo ll' o foi dizer.
Tod' aquel que pola Uírgen
quiser do seu ben fazer.....

A dona, con mui gran medo
do marid', esmorreceu;
et foi-ss' a Santa María
et en prezes sse meteu
ant' a sua Maiestade,
et chorou muit' e gemeu
et pediú-lle que aquesta
coita tornass' en lezer.
Tod' aquel que pola Uírgen
quiser do seu ben fazer.....

A moller que o furtara
fóra-sse logo sayr
da vila; et pois que ome
deante nen depóis yr
uiú, prendeu atal conssello
de ss' a ssa casa uijr;
ca non acharía ome
que ll' o podess' entender.
Tod' aquel que pola Uírgen
quiser do seu ben fazer.....

E tornándo-ss' a ssa casa,
teue que era mellor
d' atallar pela eigreia
et non yr a derredor;
et passand' assí per ela,
a dona con gran door
et porque muito chorara,
fillou-sse d' adormecer.
Tod' aquel que pola Uírgen
quiser do seu ben fazer.....

E iazend' entre dormindo,
antollou-xe-lle assý
que seu sartal lle leuaua
aquela moller per ý:
et espertou-ss' e chamó-a,
et tirou-lle de sso sý
o sartal, que en o sẽo
ela fora asconder.
Tod' aquel que pola Uírgen
quiser do seu ben fazer,
cousa que lle faça mingua
grande non á de perder.

CCXIII.

Como Santa Maria liurou uun ome bõo en Terena de mãos de seus enemigos que o querian matar a torto, porque ll' apóyan que matara a ssa moller.

Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira,
de toda cousa o guarda
que lle ponnan mentireira.

E de tal razon a Uírgen
fez miragre connoçudo
na eigreia de Terena,
que é de muitos sabudo;
ca sempre dos que a chaman
é amparança e escudo; [1]
et de como foi o feito
contar-uos-ei a maneira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Un om' en Eluas moraua
que Don Tomé nom' auía,
que sobre tod' outra cousa
amaua Santa María
et que gaannaua grand' algo
con sas bestias que tragía,
carreiand' en elas uýnno
et farinna et ceueýra.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Aquest' om' era casado
con moller que él cuidaua
que era bõa et salua;
mais en seu cuidar erraua,

[1] Escrito primeramente *amparancé* (amparanc' e) *escudo*, y corregido despues.

Digitized by Google

ca ela mui máis a outros
ca non a él [1] amaua;
et porén quando podía
éra-lle mui torticeyra.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Onde ll' aũo un dia
que de ssa casa saýdo
foi él con sas mercaduras;
et poil-o ela uiú ydo,
por fazer máis a ssa guisa,
desque ss' achou sen marido,
fez como moller máa, [2]
non quis albergar senlleira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Ela fazendo tal uida,
hũa noite a acharon
morta et acuitelada;
et seus parentes chegaron,
et pois que a morta uíron,
no marido sospeitaron
que a matara a furto
et sse fora ssa carreira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

D' aquest' o marido d' ela
sol non sabía mandado;
et quando chegou a Eluas
foi logo desafiado
dos parentes d' ela todos,
et sen esto, recadado
o ouuera o alcayde;
mas fogiú aa fronteira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

E morand' en Badallouci,
entrou-lle na uoontade
que en romería [3] fosse
a Teren' e piadade
auería d' él a Vírgen
mui comprida de bondade,
que de quanto ll' apõýan,
pois que non era certeira
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Cousa, que o guardaría
de non prender mal a torto,
et que tẽend' él uerdade
non fosse preso nen morto;
ca todos mui mal iuigados
a ela uan por conorto;
ca en todolos seus feitos
senpr' é mui dereitureira. [4]
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira..... [5]

«E non queiras que eu moira
a gran tort' e sen dereito;
mas o feito d' esta cousa
per tí seia escolleyto,
et faz que meus enemigos
en ál façan seu proueito,
et tol-me de ssa companna
tú que es companneira.» [6]
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

E pois aquest' ouue dit', e
sa oraçon acabada,
compriú ben sa romaría;
et depóis aa tornada
topou en seus enemigos
que lle tijnnan cïada;
mas ueer non o poderon,
ca non quis a iosticeira
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Madre de Deus Ihesu-Christo,
pero contra él catauan.
Et pois que hũa gran peça
en aquel logar estauan,

---

[1] Para completar la medida debe decir: a *ele*.
[2] Debe decir *fezo* en lugar de *fez*, porque de este modo falta una sílaba al verso.
[3] Esta palabra suele escribirse *romaria*. Véase más adelante en la misma Cantiga.
[4] Escrito este verso sobre raspado.
[5] Entre esta estrofa y la siguiente queda un espacio rayado con las ocho líneas necesarias para otra estrofa, que se omitió. Repítese únicamente en la última línea el primer verso del estribillo.
[6] Falta una sílaba á este verso.

Digitized by Google

CCXIII

fóron-sse contra Terena,
ú sen dulta o cuidauan
achar; mas o dem' acharon
en forma d' él na ribeira
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

D' un rio que per ý corre,
de que seu nome non digo,
yndo pos él braadando:
—Aquest' é noss' enemigo.—
Et o demo contra eles
disse:—¿Qué auedes comigo?
ca nunca eu uos fiz' torto;
sábe-o tod' esta beira.—
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Mas eles lle responderon:
—Don träedor, morrerédes.—
Et o demo lles dizía:
—Mui gran torto me fazedes;
ca eu non ei nulla culpa
d' aquelo que m' apõedes.—.
Mas o uun foi acalçando
con ssa azcona monteira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

E foi-sse a él chegando,
sa azcona sobre mão,
cuidando ben que corría
de pos él per un gran chão
et que lle daba gran colbe;
mas sayú-lle tod' en uão;
ca azcuna chantou toda
per hũa grand' azýnneira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Demáis en un gran barranco
caeu con él o caualo,
assí que o non poderon
nunca iá d' alý sacal-o:
et él por un mui gran tenpo
non o podian sãal-o;
ca ficou todo britado
dos pees tro en a moleira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Os outros, quando chegaron
a él et o iazer uíron,
cuidando que era morto,
muito por ele carpíron;
mas a quál parte o demo
foi, per ren non o sentíron,
nen uíron sol per ú fora
fogind' en sa egua ueira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

E pois lles aquest' auẽo,
fillaron seu conpanneiro
et trouxéron-o a Eluas,
onde moueran primeiro;
et souberon o engano
que lles fez o dem' arteiro,
et perdõaron o outro
da sanna omezeýra [1]
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

De ssa moller que matara
com' eles ánte creýan;
et que os él perdõasse
todos por Deus lle pedían
mercée et por ssa Madre;
ca ben de certo sabían
que ela o guarecera
como guariú a primeira
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira.....

Chaga que Adan nos fezo,
per que perderon a uida
dos cëos muitos et muitas;
mas esta Sennor conprida
pela sa grand' omildade
nos deu pera o ceo ida,

[1] Falta una sílaba á este verso. Sin duda debió haberse escrito *omezeýra*.

Digitized by Google

et fez cobrar paraýso
que é uida duradeira.
Quen serue Santa María,
a Sennor mui uerdadeira,
de toda cousa o guarda
que lle ponnan mentireira.

CCXIIII.

Como Santa María fez a un caualeiro que gáásse (*sic*) hũa ýgreia que lle prometera. [1]

Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade, [2]
assí quer Santa María
gannar per sa santidade.

Ca se Deus deu aas gentes [3]
goýos pera alegría
aueren, todo o tornan
elas en tafuraría,
et d' aquesta guisa queren
gannar; mais Santa María
non lle praz de tal gaança,
mais da que é con uerdade.
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

E porén contar uos quero
miragre que eý oýdo
d' esta razon, que a Uírgen
fez, Madre do Reý conprido
que por nos guardar d' inferno
foi na cruz mort' e ferido;
et porén, se Deus uos ualla,
amigos, ben m' ascoitade.
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

Dous omes dados iogauan
a gran perfía prouada:
et un d' eles era ric', o
outro non auía nada
senon quant' hũa eigreia
con que fazía passada,
que fora de seu linnage
et d' él ben come herdade.
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

E macar que d' outros iogos
eran eles sabedores,
enton outro non iogauan
senon aquel que mayores;
et o riqu', en logo [4]
de meter ý fiadores,
meteu muitos dinneiros
por comprir sa uoontade.
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

Mas o outro non auía
outra requeza sobeia
que a iogo [5] metesse;
mas meteu ý a eigreia
de que uos iá dit' auemos,
dizendo:—Se quer que seia
Deus que o iogo gannedes,
esta ýgreia leuade.—
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

O rico, quand' oýú esto,
uolueu na mão os dados
et lançou senas al terce,
que son de pontos contados
dez et oito, et más pontos
non poden seer achados.
O outro, quando uiú esto,
diss':—¡Ai, Uírgen de bondade
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

De Rocamador! Sennora
de todos b'es conprida,
uossa mercée non seia
agora en mý falida;

---

[1] Asi en el Sumario. El amanuense escribió aqui distraidamente: que *Houue prometuda* lle prometera; pero despues señaló con puntos las palabras sobrantes para indicar que deben suprimirse.

[2] Asi en el Sumario. Aquí, equivocadamente *fassidade*.

[3] Las palabras *Deus deu aas* están escritas sobre raspado.

[4] Este verso, defectuoso, está tachado con una ligera raya; pero no hay al márgen señal alguna de correccion.

[5] Tal vez en lugar de *ao iogo*. Asi quedaria completa la medida.

Digitized by Google

mais dou-uos esta ygreia
por uossa, en que seruida
seiades. Uenced' o iogo
et a eigreia fillade.—
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

E des í, pois diss' aquesto,
logo os dados fillou-os
na mão, et mui coitado
en o tauleiro lançou-os;
mas a Uírgen, que de Reis
uen de todolos auóos, [1]
fez que uun d' aqueles dados
se fendeu per meyadade.
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

E como do ás a face
deuía iazer de iuso,
fez per ssí dad' a sa parte
et tornou-ss' o ás dessuso,
et de seis o outro meo
pareceu non a escuso
et os outros dous de senas:
pois dez et nou' ý contade.
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade.....

Assí gannou a eigreia
Santa María por sua,
que o uíron enton todos
quantos estauan na rua.
Et o que uenceu o iogo
disse:—Sennor, seia tua;
ca per tí a ei cobrada
et por ta gran pïadade.—
Como a de máis da gente
quer gannar per falsidade,
assí quer Santa María
gannar per sa santidade.

CCXV.

Como Santa María guardou a sa Maiestade que non recebesse dano de muitos tormentos que lle fazian os mouros.

Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada
a omage da ssa Madre,
Uírgen santa corõada.

E d' aquest' un gran miragre
uos direi, que na fronteira
mostrou ý Santa María,
a Sennor mui uerdadeira,
quando passou Aboyuçaf,
non da passada primeira,
mas da outra, et fez dano
grande d' aquela passada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

E porque d' est' os crischãos [2]
non eran apercebudos,
passou él come a furto
con muitos mouros baruudos;
et porén foron as uilas
et os castelos corrudos,
et polos nossos pecados
muita eigreia britada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

E por mal de nossa lée
as canpãas én leuauan
et roubauan os altares,
que sol ren ý non leixauan;
et depóis os crucifissos
et as omayas britauan,
et tijnnan a fronteyra
en mui gran coita prouada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

---

[1] Para que fuera perfecta la rima con los versos segundo y cuarto de la estrofa, debiera haberse escrito *fillóos-lançóos*, forma muy usada en los códices.

[2] Se omitió, sin duda por olvido, la *E* inicial de este verso, la cual debia haberse dibujado con tinta encarnada. El amanuense la apuntó al márgen con tinta clara, para servir de recuerdo.

Digitized by Google

Ond' auẽo que correron
pola campỹnna un dia
et britaron hun' aldea
que cabo Martos iazía;
et romperon a eigreia
da Uírgen Santa María,
et hũa omágen sua
foi d' eles logo leuada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

E log' aas albergadas
ú pousaua a leuaron,
et assentáron-sse todos
et tal consello fillaron
que toda a desfezessen;
et sas espadas sacaron
enton, et end' uun d' eles
lle foi dar un espadada
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

En o braço et tallou-lle
d' él hũa mui gran partida.
Mas non quis Deus que ficasse
a omágen escarnida;
et porend' a aquel mouro
deu-ll' hũa atal ferida,
que lle fez perdel-o braço
log' et caeu-ll' a espada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

Os mouros, quand' esto uíron,
todos grandes uozes deron
que logo a pedreiassen:
et muitas pedras trouxeron
et tiráron-lle de preto;
mas ferir non a poderon.
Enton ouueron acordo
que fosse logo queimada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

E metéron-a no fogo
mui grand' e iouu' ý dous dias;
mas o que en Babilonna
guardou no forn' Ananías
et Misãel o menỹnno
et o tercer Azarías,
guardou aquesta do fogo
que sol non lle noziú nada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

E do fogo a sacaron,
et ouueron tal consello
que porque aqueste feito
sol non saís' a concello,
que no rio a deitassen,
todo come en trebello,
con hũa pedra mui grande
aa garganta atada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

E tan toste a deitaron
en uun peego redondo;
mas non quis Santa María
per ren que sse foss' a fondo.
Quand' esto uíron os mouros,
teueron que grand' auondo
de uertud' en ela era,
et foi da agua sacada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....[1]

E tan toste a leuaron
ú Rey de Granada era,
que teue tod' este feito
por gran marauilla fera:
et mandou de seus dỹneiros
dar ao que ll' a trouxera,
et ar mandou a omágen
logo leuar a Granada.
Con gran razon é que seia
de Ieso-Crist' amparada.....

Des í mandou a crischãos
que a el Rei a trouxessen
de Leon et de Castela,
et o feito lle dissessen
todo per como passara;
pero por quanto podessen

[1] Omítese aquí el estribillo porque termina la estrofa en el último renglon de la columna.

Digitized by Google

que non foss' él descoberto
que a auí' anuiada.
Con gran razon é que scia
de Ieso-Crist' amparada.....

E eles toste vẽeron
pera Segouia agÿnna,
ú el Reÿ era, et deron-
ll' a omágen da Reÿnna
Uírgen santa groriosa;
et en panos que tijnna
ricos, fez que a omágen
fosse log' enuorullada.
Con gran razon é que scia
de Ieso-Crist' amparada.....

E mandou que a guardassen
mui ben en a sa capela;
et a todos fez mostral-a,
que ouuessen én mazela
et punnassen come bõos
com' aquela alcauela
de mouros fosse uençuda
et a omágen uingada.
Con gran razon é que scia
de Ieso-Crist' amparada
a omage da ssa Madre,
Uírgen santa corõada.

CCXVI.

Como Santa María se mostrou en semellança [1] da moller do caualeiro ao demo, et o demo fugiú que a uiú.

O que en Santa María [2]
de coraçon confiar',
non se tema que o possa
per ren o dem' enganar.

D' aquest' ora un miragre
fremoso quero dizer,
que eu oÿ, d' ũa dona
que fillaua gran prazer
en seruir Santa María,
et en o seu ben fazer
põÿa sua fazenda
et todo seu asperar.
O que en Santa María
de coraçon confiar'..... [3]

Ela d' un bon caualeiro
muÿ rico era moller,
que perdera quant auía,
et éra-lle mui mester
de o cobrar, et quería
cobral-o iá como quer;
et polo cobrar, uassalo
se foi do demo tornar,
O que en Santa María
de coraçon confiar'.....

Que lle disso:—Pois meu sodes,
mui grand' algo uos darej,
et uossa moller tragede
a un mont' e falareÿ
con ela, et porén rico
sen mesura uos fareÿ.—
O caualeir' oÿú esto
et foi-ll-o log' outorgar.
O que en Santa María
de coraçon confiar'.....

O dïabo, pois menage
do caualeiro fillou
que ssa moller ll' adussesse,
mui grand' algo ll' amostrou;
porén cómo ll' a leuasse
o caualeiro cuidou,
et disso-l':—¡Ai, moller! treides
oge mig' a un logar.—
O que en Santa María
de coraçon confiar'.....

A ela foi-lle mui graue
por de ssa casa saÿr;
ca era dia da Uírgen
a que quería seruir
en hũa sua eigreia;
mas non ll' o quis consentir

[1] Así en el Sumario. Aquí *semellaça* por *semellãça*.
[2] Se omitió la palabra *María*. Despues se escribió abreviándola de este modo: *m.ª*
[3] Omitido aquí el estribillo por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

per ren o marid', e foý-a
per forcia sigo leuar.
O que en Santa María
de coraçon confiar'.....

Ela ýndo per carreyra,
uiú eigreia cabo ssý
estar de Santa María,
et disso:—Quer' eu alý
folgar ora hũa peça,
et andaremos des ý.—
Et deceu ý et deitou-sse
a dormir cab' un altar.
O que en Santa María
de coraçon confiar'.....

E sayú Santa María
de tral-o altar enton;
et assí a semellaua,
que diríades que non
era senon essa dona:
et disso:—¿È iá sazon
de nos irmos, ai, marido?—
Et diss' él:—Temp' é d' andar.—
O que en Santa María
de coraçon confiar'.....

Enton foi Santa María
con él ao logar ú
estaua o demo. Quando
uiú a Madre de Iesú-
Christo, o demo lle disse:
—Mentira fezische tú
en trager Santa María
et a ta moller leixar.—
O que en Santa María
de coraçon confiar'.....

Diss' enton Santa María:
—Uai, demo chẽo de mal;
cuidásch'-a meter a dano
a mia seruenta leal;
mas de quanto tú cuidaste
eu ch' o tornarei en ál;
ca te tollo que non possas
iá máis fazer-lle pesar.—
O que en Santa María
de coraçon confiar'.....

E diss' ao caualeýro:
—Fostes ome de mal sen,
que cuidastes pelo demo
auer requeza et ben;
mais fillad' én pẽedeça [1]
et repentíde-uos én,
et o que uos deu leixade,
ca uos non pode prestar.
O que en Santa María
de coraçon confiar'..... [2]

O caualeiro da Uírgen [3]
muit' alegre s' espediú,
et foi-ss' ú ssa moller era
et contou-lle quanto uiú;
et do dem' e de seus dões
de todo [4] alí sse partiú;
et d' essa or' adẽante
Deus grand' algo lles foi dar.
O que en Santa María
de coraçon confiar',
non se tema que o possa
per ren o dem' enganar.

CCXVII.

Esta é de como un conde de França que uẽo a Santa Maria de Vila-Sirga non pude entrar na eigreia, a ménos de sse confessar.

Non dev' a entrar [5] *null' ome*
na eigreia da Sennor,
se ánte de seus peccados
mortáes quito non for.

Ca, par Deus, muit' é ousado
o que está en mortal
pecad' e se non repente
d' ir ant' a esperital

---

[1] *Pẽdiça* en otros lugares.
[2] Falta el estribillo aquí y en la estrofa siguiente.
[3] Se omitió por olvido la *O* inicial de esta estrofa. El amanuense la señaló al márgen con tinta clara, sin duda para recuerdo del que habia de dibujarla.
[4] Señalada la *o* final con un punto, acaso para suprimirla.
[5] *Non deuentrar*, é intercalada despues la *a* sobre el renglon por distinta plumа. Esta correccion, necesaria para completar el octosilabo, dejó de hacerse en la repeticion del estribillo despues de cada estrofa.

Digitized by Google

Rëỳnna Santa María
que tant' aborrez' o mal;
et quen sse d' esto non guarda
cäe de mal en peor.
Non deu' a entrar null' ome
na eigreia da Sennor..... [1]

E d' est' un mui gran miragre
mostrou, per com' aprendí,
a Uírgen en Vila-Sirga,
d' un conde que uẽo ý
de França en romaría,
et cuidou entrar alý
na eigreia ú os outros
entrauan a gran sabor.
Non deu' entrar null' ome
na eigreia da Sennor.....

Aquéste dez caualeiros
tragía, et quis entrar
ant' eles en a eigreia;
mas porque maenfestar
non sse fora dos pecados,
sol non o pod' acabar;
ant' ouu' a ficar de fóra
com' ome mui peccador.
Non deu' entrar null' ome
na eigreia da Sennor.....

Quand' esto uiú sa conpanna,
punnaron de o meter
per força en a eigreia;
mais non ouueron poder,
per força que ý posessen,
sol d' un logar o mouer;
ca sofrer non o quería
a Madre do Saluador.
Non deu' entrar null' ome
na eigreia da Sennor.....

E eles tant' enpuxaron,
que o sangue lle sair
fezeron ben pela boca
et pelos narizes ỳr.
Quand' aquesto uiú o Conde,
começou-ss' a repentir
et disse quanto leixara
a dizer con gran door.
Non deu' entrar null' ome
na eigreia da Sennor.....

E pois foï maenfestado,
entrou logo manamán
ben dentro en a eigreia
sen traball' e sen affan,
chorand' e chamando muito:
—Sennor do mui bon talan
que me perdõar quisiste,
a tí dou porén loor.
Non deu' entrar null' ome
na eigreia da Sennor.....

Quand' aquesto uiú a gente,
ouueron gran deuoçon,
et quantos outros ý eran,
et todos de coraçon
loaron muito a Uírgen;
et as nouas log' enton
foron én per toda Spanna
ben ata Rocamador.
Non deu' a entrar null' ome
na eigreia da Sennor,
se ánte de seus peccados
mortáes quito non for. [2]

CCXVIII.

Esta é como Santa Maria guareceu en Vila-Sirga un ome boo d' Alemanna que era contreito.

Razon an de sceren
seus miragres contados
da Sennor que ampara
aos desasperados.

E d' est' en Vila-Sirga
miragre mui fremoso
mostrou a Uírgen, Madre
de Deus, Reỳ groriöso,
et ontr' os seus mjragres
é d' oỳr piadoso,

[1] El amanuense, por distraccion sin duda, omitió el estribillo en este lugar.

[2] No se escribió aquí el estribillo, aunque hay espacio suficiente.

Digitized by Google

de que ela faz muitos
nobres et muj preçados.
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

En terra d' Alamana [1]
un mercador onrrado
ouu', e rico sobeio
et muit' enparentado;
mas d' un' anfermedade
foi atan mal parado,
per que ficou tolleito
d' anbos et dous los lados.
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

E d' est' assí gran tempo
foi end' atan maltreito,
que de pées et mãos
de todo foi contreito;
et de seu auer tanto
lle custou este feito,
assí que ficou pobre
et con grandes cuidados.
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

Él en esto estando,
uiú que gran romaría
de gente de sa terra
a Santïago ýa;
et que con eles fosse
mercée lles pidía,
et eles d' este rogo
foron muit' enbargados;
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

Ca d' ũa parte uiýan
ssa grant enfermedade,
et ar da outra parte
a ssa gran pobridade;
pero porque auian
d' ele gran pïadade,
en o leuaren sigo
foron end' acordados.
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

E amedes fezeron
log' en que o leuauan,
et pera Santïago
ssas iornadas fillauan,
et a mui grandes penas
alá con él chegaron; [2]
mas non quis que guarisse
Deus, polos seus pecados.
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

Depóis de Santïago
con ele sse tornaron;
et quand' en Carron foron,
ar cego o acharon,
et de o ý lexáren [3]
todos s' acordaron; [4]
mas ata Uila-Sirga
con él foron chegados,
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

Ca teueron que era
logar pera leixal-o
mui mellor que en otro [5]
et ý acomendal-o.
Porend' aa ýgreia
punnaron de leual-o;
ca de o máis leuaren
sol non foron ousados,
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

Porque lles non moresse. [6]
Et assí o mesquýnno
ficou desanparado,
et eles seu caminno
se foron; mas a Madre
do que da agua uýnno

[1] En lugar de *Alamàna*.
[2] Se raspó la *n* final, tal vez con objeto de corregir la palabra entera, que debe ser *chegauan*. En esta forma, quedan idéntico el sentido y respetada la consonancia.
[3] *Leixaren*, segun se encuentra en otros lugares. Véase el verso segundo de la estrofa siguiente.
[4] Parte de este verso está escrita sobre raspado. Acaso por esta correccion quedó, como se ve, incompleta la medida del verso.
[5] *Outro* se lee constantemente en los códices.
[6] *Morresse* en otros lugares.

Digitized by Google

fez, ouue d' él mercée
et oÿú seus braados
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

Que él mui grandes daua
chamando «Glorïosa»
et chorando mui forte.
Mas a mui preciosa
o oÿú et saõu-o
come mui poderosa,
por que quantos ý eran
foron marauillados.
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

E póis a poucos dias
foi-sse pera ssa terra
por prazer da que nunca [1]
sa mercée én serra;
et pois alá foi logo,
non fez como quen era, [2]
mas contou o miragre
da por que perdõados
Razon an de seeren
seus miragres contados.....

Somos de Iheso-Christo
cuios son os perdoẽs. [3]
E éste ¿qué fez? Logo
fillou mui bõos doẽs
et póis a Uila-Sirga
os deu en offereçoẽs [4]
aa Uírgen que nunca
fallez' aos cuitados.
Razon an de seeren
seus miragres contados
da Sennor que ampara
aos desasperados. [5]

CCXIX.

Esta é como Santa Maria fez tornar negra hũa figura do demo que era entallada en mármor blanco, porque sia [6] cabo da sa ýmágen que era entallada en aquel mármor meesmo.

Non conuen aa omágen
da Madre do grorïoso
Rey que cabo d' ela seia
figura do dem' astroso.

Qve assí como tẽeuras
et luz departidos son,
assí son aquestas duas
por dereit' e por razon;
ca a hũa nos dá uida
et a outra perdiçon.
Et de tal razon, miragre
uos direi mui saboroso.
Non conuen aa omágen
da Madre do grorïoso.....

En a terra de Toscana
hũa gran cidad' á ý
que Sena este chamada;
et, como dizer oý,
fez o bispo na ýgreia
mayor fazer pora ssí
un logar ú preegasse,
de mármor riqu' e fremoso.
Non conuen aa omágen
da Madre do grorïoso.....

E fez ý uiÿr maestres
sabedores de tallar,
et en o mármor mui branco
mandou-les ý fegurar
omágen da Uírgen Santa

---

[1] Escrito este verso sobre raspado. Lo mismo se advierte en varias palabras de esta Cantiga.
[2] Requieren *erra* el sentido y la rima.
[3] La tilde puesta sobre la *e*, así en esta palabra como en las de los versos siguientes que riman con ella, se encuentra por lo general colocada sobre la *o*.
[4] Sobra una sílaba en este verso. Probablemente suprimirian en la pronunciacion la *e* primera de la palabra *offereçoẽs*.
[5] El copiante del texto omitió aquí el estribillo, pasando á escribir á renglon seguido de la última estrofa el epígrafe de la Cantiga siguiente.
[6] En el Sumario *sïja*, y ésta es la forma en que por lo comun suele escribirse este vocablo.

Digitized by Google

María que nos anpar',
que tiỹnna en seus braços
o seu Fillo precioso.
Non conuen aa omágen
da Madre do grorioso.....

E outras ỹstorias muitas [1]
en aquel mármor fazer
mandou de muitas naturas;
et ouue d' acaecer
que poseron ý o demo
et fóron-o conp̃er
mui mal feit' en sa fegura
segundo x' él é astroso.
Non conuen aa omágen
da Madre do grorioso.....

Mas porque o mármor era
branco, sen auer sinal,
ouu' o dem' a seer branco,
et non pareceu tan mal
como fezera se negro
fosse; mas non quis que tal
ficasse a Úrgen Santa,
Madre do Reỹ poderoso.
Non conuen aa omágen
da Madre do grorioso.....

Aquesto [2] todos lo uíron;
ond' au-o hũa vez
que a Úrgen gloriosa
sobr' esto miragre fez
tan grande, que a omágen
do demo tal come pez
fez tornar en hũa ora
mui feo et mui lixoso.
Non conuen aa omágen
da Madre do grorioso.....

Outro dia, quand' as gentes
uẽeron missa öỹr
et uíron o demo negro,
filláron-s' end' a rrijr;
mas quando oỹú o bispo
esto, cuidou que mentir
ll' ían, et en ỹr ueel-o
non uos foi mui uagaroso.
Non conuen aa omágen
da Madre do grorioso.....

E mandou a un seu ome
que o lauasse mui ben
et des í que o raesse;
mais sol non le prestou ren;
ca de guisa o tornara
negro a que nos manten,
que desfazer non o pode.
Et o bispo mui choroso
Non conuen aa omágen
da Madre do grorioso.....

Foi, ant' o altar deitou-se
dizendo: Sennor, errey,
porque cabo da omágen
aquela fazer mandej;
porén merecée te peço
que me perdões; ca seỹ
que se me tú perd̃ares,
que me non será sanosa [4]
Non conuen aa omágen
da Madre do grorioso..... [4]

O teu fillo Ihesu-Cristo
que este ome et Deus,
ca por tí muitos perdõa
et faz-lles que sejan seus;
et eu aqueste miragre
farei põer entr' os teus
migragres, [5] porque ben creo
que é mui marauilloso.—
Non conuen aa omágen
da Madre do grorioso
Reỹ que cabo d' ela scia
figura do dem' astroso.

---

[1] Se escribió solamente:

Outras ỹstorias muitas.

La *E* omitida fué escrita al márgen.

[1] Falta la *A* inicial, que debia haberse dibujado con tinta encarnada, y fué escrita al márgen para servir de guia al dibujante.

[2] Escrito sobre raspado.—La rima y la concordancia gramatical demuestran que la verdadera leccion es *sanoso* (sannoso).

[4] Falta aqui el estribillo. El amanuense señaló con una raya de tinta encarnada el lugar que debia ocupar.

[5] Es yerro evidente. *Miragres* es la forma constantemente empleada en los códices.

Digitized by Google

CCXX.

Esta é de loor de Santa María.

¿E quén a non loará
a que todo mal tolle
et todo ben nos dá?

Ca muito é gran dereito
quen d' ángeos é seruida
et nos todo mal tolle [1]
no mundo et nos dá uida,
que senpre a loemos;
ca de loor conprida
est' e [2] et senpre será.
¿E quén a non loará..... [3]

Dereit' é que loemos
a que senpr' é loada
et da corte dos ceos
seruida et onrrada,
et que ao seu Fillo
por nós é auogada;
et gran razon ý á.
¿E quén a non loará.....

Dereit' é que loemos
a que todos los santos
loan dias et noites
con mui fremosos cantos,
et Deus en nós por ela
mostra miragres, quantos
por outra non mostrará.
¿E quén a non loará
a que todo mal tolle
et todo ben nos dá?

CCXXI.

Como Santa María guareceu en Onna al rei Don Fernando, quand' era menýnno, d' ùa grand' enfermidade que auía.

Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María;
ca en as mui grandes coitas
ela os acorr' áginna.

Ca muito a amar deuen,
porque Deus nossa figura
fillou d' ela et pres' carne;
ar porque de sa natura
uẽo et porque iustiça
tẽen d' él et dereitura,
et Rei nome de Deus este,
ca él reina todauía.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María..... [4]

E porend' un gran miragre
direi, que auẽo quando
era moço pequenno [5]
o mui bon rei Don Fernando
que senpre Deus et ssa Madre
amou et foi de seu bando,
porque conquereu de mouros
o máis da Andaluzía.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

Este menýn' en Castela
con rei Don Alffonsso era,
seu auóo, que do reino
de Galiza o fezera
uijr, e que o amaua

---

[1] Se escribió *tollo;* pero se advierten señales de haberse empezado á raspar y enmendar la *o* final para convertirla en *e*.

[2] Señalada esta letra, que evidentemente sobra, con dos rayitas, las cuales se repiten al márgen, para suprimirla.

[3] Falta la *E* inicial, que debia haberse dibujado con tinta azul. Está apuntada al márgen como advertencia para el dibujante.

[4] El copiante omitió aquí el estribillo, por terminar la estrofa en fin de plana.

[5] Falta una silaba. Tal vez diria *pequeninno*.

Digitized by Google

a gran marauila [1] fera;
et ar era ý sa madre
a que muit' ende prazía.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

E sa auóa ý era, [2]
filla del Rei d' Ingraterra, [3]
moller del rei Don Alffonsso,
porque él passou á serra
et foi entrar en Gasconna
pola gannar per guerra, [4]
et ouu' end' a mayor parte;
ca todo ben merecía.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

E pois tornou-ss' a Castela,
des í en Burgos moraua,
et un espital fazía
él, et sa moller lauraua [5]
o mõesterio [6] das Olgas;
et en quant' assí estaua,
dos seus fillos et dos netos
mui gran prazer recebía.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

Mais Deus non quer que o ome
esté senpre un estado,
quis que Don Fernando fosse,
o seu neto, tan cuitado
d' ũa grant enfermedade, [7]
que foi d' él desasperado
el Rei; mas enton sa madre
tornou tal come sandía.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

E oýú falar de Onna
ú auía gran uertude;
diss' ela:—Leual-o quero
aló, assí Deus m' aiude;
ca ben creo que a Uírgen
lle dé uida et saude.—
Et quand' aquest' ouue dito,
de seu padre s' espedía.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

Quantos la assí uíron [8]
grant' piadad' end' auían,
et mui máis polo menynno,
a que todos ben querían;
et ýan con ela gentes
chorando muit' et changían
ben come se fosse morto;
ca atal dolor auía,
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

Ca dormir nunca podía
nen comía nemigalla,
et uermees d' él saýan
muitos et grandes sen falla;
ca a morte iá uencera
sa uida sen gran baralla.
Mas chegaron log' a Onna [9]
et teueron sa uegía
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

Ant' o altar mayor logo
et póis ant' o da Reýnna
Uírgen santa gloriosa,
rogándo-le que agýnna
en tan grand' enfermedade
posesse sa meezýnna,
se seruiço do menynno
en algun tenpo quería.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María..... [10]

---

[1] *Marauilla* se encuentra escrito generalmente.
[2] Escrito sobre raspado.
[3] Al márgen se hizo una señal de advertencia. Tal vez se pensaria sustituir la palabra *Ingraterra* con *Engraterra*, que es como se halla escrita en otros lugares.
[4] Falta una s laba. De creer es que debe decir *gaannar*, como está escrito en otros lugares.
[5] Hay al final de esta palabra un pequeño espacio raspado en que, al parecer, se habia escrito equivocadamente una *n* (*lauranan*). Igual enmienda se advierte en la terminacion del sexto verso.
[6] *Mõesteiro* se encuentra escrito por lo comun.
[7] Generalmente *grand-enfermidade*.
[8] Falta una s laba, no haciendo diéresis en la palabra *Quantos*, que por lo comun se pronuncia sin ella. Tal vez se omitiria por olvido la conjuncion *E* al principio del verso.
[9] Escrito sobre raspado.
[10] Omitido aqui el estribillo por falta de espacio.

Digitized by Google

A Uírgen Sancta María
logo con sa pïadade
acorreu ao menÿnno,
et de ssa enfermedade
lle deu säude conprida
et de dormir uoontade;
et depois que foi esperto,
logo de comer pedía.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María.....

Ánte de quinze dias [1]
foi esforçad' e guarido
tan ben que nunqua máis fora;
de máis, deu-le bon sentido.
Et quand' el rey Don Alffonsso
ouu' este miragr' oÿdo,
logo se foi de camÿnno
a Onna en romaría.
Ben per está aos Reis
d' amaren Santa María;
ca en as mui grandes coitas
ela os acorr' aginna.

CCXXII.

Esta é do capelan que cantaua missa no mõesteiro das donas d' Achelas que é en Portugal, consomÿú hũa aranna et depois sayú-lle pelo braço. [2]

Qven ouuer na Groriosa
fiança con fe conplida, [3]
non lle nozirá poçonÿa,
et dar-ll'-á por sempre uida.

Ca ela troux' en seu uentre
uida et luz uerdadeira
per que os que errados son [4]
saca de máa carreira:
demáis, contra o dïabo
ten ela por nós fronteira
como nos nozir non possa
en esta uida escarnida.
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conplida..... [5]

Pois dizer uos quer eu' d' ela
un miragre mui fremoso,
et ben creo que uos seia
d' oil-o mui saboroso,
et de máis pera as almas
seer-uos a proueitoso;
et per mí, quant' ei apreso,
non será cousa falida.
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conprida..... [6]

En Portugal, a par d' ũa
uila, mui rica cidade
que é chamada Lixbõa,
com' eu achei en uerdade,
á ý un mõesteÿro [7]
de donas, et castidade
manteen, [8] que póis nos ceos
aian por senpre guarida.
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conprida.....

Este mõesteÿr' Achelas
á nom' e ssí é chamado;
et un capelan das donas,
bõo om' e enssinado,
estaua cantando missa
com' auía costumado,
et auẽo-ll assí, ánte
que foss' a missa fijda,
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conprida.....

Quando consomir ouue [9]
o Corpo de Ihesu-Christo

---

[1] Falta una sílaba. Acaso se omitió la conjuncion *E* al principio del verso.

[2] Véase en el Sumario la observacion hecha sobre la falta de sentido gramatical en este epígrafe.

[3] *Comprida* es la forma usada por lo comun y la que se halla en el Sumario.

[4] Entre las dos últimas palabras se hizo la señal de transposicion. Hecha ésta, quedaria el verso de este modo:
per que os que son errados.

[5] Véase la nota 3.

[6] Segun el Sumario. En la Cantiga no se repite, desde esta estrofa, más que el primer verso del estribillo.

[7] Incompleta la medida del verso. La palabra *mõesteÿro* no admite dieresis.

[8] En otros lugares *manteen*.

[9] Falta, al parecer, al principio del verso la conjuncion copulativa *Que*. Con ella quedarian perfectos el sentido y la medida.

Digitized by Google

per que o demo uenzudo
foi iá por senpre conquisto,
caéo dentro no cáliz
(esto foi sabud' e uisto)
per un fi' ũa aranna
grande, negr[1] e auorrida.
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conprida.....

O capelan hũa peça
esteu' así en dultança
et non soube qué fezesse;
pero ouue confiança
na Uírgen Santa María,
et logo sen demorança
a aranna[2] con o sangui
ouue logo consumida.
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conprida.....

Pois que ouu' a missa dita,
o capelan logo d' essa
foi contar esta aas donas[3]
des í aa prioressa;
et con medo de poçonya,
mandou-o sangrar log' essa
dona e toda las monias:
esta cousa foy ordida.
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conprida.....

Mmais[4] agora öyredes
todos a mui gran façanna
que alí mostrou á Uírgen;
numca[5] uistes tan estranna:
pelo braço lle sayú
uiua aquela aranna,
ánte que sangui saísse
per ú deran a fferida.
Quen ouuer[6] *na Groriosa*
fiança con fe conprida.....

As donas marauilladas
foron d' esto feramente,
et a aranna mostraron
enton a muita de gente;
et loaron muit'[7] a Madre
de Deus Padr' omnipotente
que todos ao[8] sseu regno
cuminalmente[9] conuida.
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conprida.....

E nós, outrossí,[10] ar loemos
a Uírgen Santa María
por tan fermoso[11] miragre,
et roguemos noit' e dia
a ela que do diabo
nos guard' e de ssa perffía,
que pera o paraýso
uaámos dereita ýda.
Quen ouuer na Groriosa
fiança con fe conprida,
non lle nozirá poçonya,
et dar-ll'-á por sempre uida.[12]

CCXXIII.

Esta é como Santa María sáou uun ome boo que cojdaua morrer de rauia.[13]

Todolos coitados que queren saude
demanden a Uírgen et a ssa uertude.[14]

Ca ela poder á de säude dar
et uida por sempr'[15] a quen ll'a demandar'
de coraçon. Et d' esto quer eu contar
un mui bon mjragre, assí Deus m' aiude.
Todolos coitados que queren saude.....[16]

Por todo o mund' ela miragres faz;
mais d' ũa sa casa, cabo Monssarraz,

---

[1] Escrito *auorida*. La segunda *r* se añadió posteriormente sobre el renglon con tinta clara.
[2] Esta palabra está corregida. Segun parece, se habia escrito *aranha*.
[3] Parece que, en lugar de *esta*, debiera decir *est'*. La *a* primera de *aas* está escrita sobre el renglon por pluma distinta.
[4] Sobra una de las dos emes.
[5] *Nunca* constantemente.
[6] La *r* escrita sobre el renglon.
[7] *muito*, y raspada la *o*.
[8] La *o* se añadió posteriormente.
[9] Acaso sea yerro de copia, en lugar de *comunalmente*.
[10] Corregida esta palabra. Primeramente se escribió *otrossi*.
[11] *Fremoso* se encuentra escrito comunmente.
[12] Omitido el estribillo en este lugar.
[13] En el espacio que media entre ambas columnas de esta Cantiga se ve escrito de letra menuda, á nivel del primer verso, el nombre de *Arias nunez*. La letra es de la misma época.
[14] Las dos últimas sílabas de esta palabra fueron escritas por distinta mano y con tinta mas clara.
[15] *Sempre* se habia escrito, pero se raspó la *e* final.
[16] Se omitieron aquí la *T* inicial y la palabra *saude*.

Digitized by Google

que chaman Terena, sei ben que assaz
faz muitos miragres a quen ý recude.
Todolos coitados que queren saude.....

E porend' uun ome bõo, don Mateus,
qu' en Estre mora, proug' assí a Deus
que rauiou mui fort', e os parentes seus
alá o leuaron; ca muit' ameude
Todolos coitados que queren saude.....

De todalas terras gentes uẽen ý.
Et pois ý foron, quis á Uírgen assý
que foi logo são; et, com' aprendj,
iá ll' ánte fazían os seus ataude
Todolos coitados que queren saude.....

En que o metessen por morto de pran.
Porén non deuía tẽer por affan
quen seruir podes' ésta de bon talan
et contra o demo d' aquesta s' escude.
Todolos coitados que queren saude
demanden a Uírgen et a ssa uertude.

CCXXIIII.

Como Santa María de Terena, que é no reino de Portugal, ressucitou hũa men¯nna morta.

A Rẽỳnna en que é
comprida toda mesura,
non é sen razon se faz
miragre sobre natura.

Ant' é con mui gran razon
a quen parar' ý femença
en auer tal don de Deus
a de que él quis nacença
fillar por dar a nós paz,
et tal é nossa creença;
et quen aquesto non crée,
faz torpidad' e loucura.
A Rẽỳnna en que é
comprida toda mesura.....

Porend' un miragre seu
uos direi, pois m' ascuitades,
da Uírgen á que deu Deus
poder sobr' enfermidades
de as toller; et sei ben
que se ý mentes parades,
ueredes que á poder
sobre toda creatura.
A Rẽỳnna en que é
comprida toda mesura.....

Assí com' oý dizer
a quen m' aquest' á contado
en riba d' Aguadïana
á un logar muit' onrrado
et Terena chaman ý,
logar mui sant' aficado,
ú muitos miragres faz
. . . . . [1]
A Rẽỳnna en que é
comprida toda mesura.....

Ond' auẽo póis assý
que en Beia, ú moraua,
un ome casado ben
con sa moller que amaua,
almoxerife del Reỳ
era él, et confiaua
muit' en Santa María; [2]
mais auía gran tristura
A Rẽỳnna en que é
comprida toda mesura.....

Porque non podí' auer
fillo de que gradõasse
et que pois sa mort' en seu
auer erdeiro ficasse.
Mais sa moller enprennou,
et ú cuidou que folgasse
con fill' ou filla, enton
ar uẽo-ll' outra rancura.
A Rẽỳnna en que é
comprida toda mesura.....

Ca ú pariú sa moller,
naceu-ll' enton hũa filla
que ben terredes que foi
muit' estranna marauilla;

[1] Hay rayada una linea en que debia haberse escrito el último verso de la estrofa.

[2] Falta una sílaba. Parece indudable que debió haberse escrito *muito*.

Digitized by Google

ca o braço lle sayú
. . . . . [1]
juntado des uum' assí
que non era de costura.
A Rẽynna en que é
comprida toda mesura.....

O bon om' e ssa moller
foron enton mui cuitados,
et entenderon que fora
aquesto per seus pecados.
Choraron muito porén;
pero foron conortados,
e no que Deus quer fazer
cobraron sa queixadura.
A Rẽynna en que é
comprida toda mesura.....

E un an' enteir' ou máis
en sa casa a criaron;
et dos miragres enton
da Uírgen alí contaron
que faz grandes en Terena;
porend' ambos outorgaron,
de leuar la menẏna [2]
fizeron atal postura.
A Rẽynna en que é
comprida toda mesura.....

Anbos de Beia 'nton [3]
se saíron uum dia
con outra conpanna d' í;
et quando foron na uía,
hũa legua do logar
ú era Sancta María
de Teren', acharon ssa
filla morta. Log' a oura [4]
A Rẽynna en que é
comprida toda mesura.....

Ouueron de a leuar
alá por seer soterrada
en o cimiteẏro d' í.
Outro dia madrugada [5]
mandaron missas cantar;
et hũa missa cantada,
resorgiú a mort' enton
braadando de mesura.
A Rẽynna en que é
comprida toda mesura.....

A uolta foi no logar
grand', e os romeus correron,
aa moça, et enton [6]
dos panos la desbolueron
et uíron-l' o braç' alí
desapreso; et renderon
graças a Sancta María
que é Sennor d' apostura.
A Rẽynna en que é
comprida toda mesura.....

Pois aquel miragr' atal
uíron os que uẽeron [7]
en Teren', e log' assí
mui grandes offertas deron [8]
en Beia e nos logares;
e pois que esto [9] souberon
feito tan marauilloso,
loaron a Uírgen pura.
A Rẽynna en que é
comprida toda mesura,
non é seu razon se faz
miragre sobre natura.

CCXXV.

Como huun clérigo en a missa consomiú hũa aranna que lle caeu no cález, et andáua-lle ontr' o coiro et a carne uiua, et fez Santa María [10] que lle saýsse pela unna.

Meito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso,
porque a uerdat entenda
o neicio perfioso.

E d' aquest' un gran miragre
uos será per mí contado,

---

[1] Hay un claro rayado para el verso que falta. Al márgen se hizo la señal de advertencia.

[2] Falta una silaba al verso. Tal vez sea la conjuncion *et* ó *e*, con que parece que debia empezar.—La palabra *menẏna* (*meynna* en otros lugares) está escrita sobre raspado.

[3] *Beiánton*, tal vez por *Beia enton*. De este modo resulta perfecto el octosilabo.

[4] Para que la palabra *oura* rime, como debe, con el segundo verso del estribillo, tiene que cargar el acento sobre la *u* y leerse *oúra*.

[5] *Madurgada* en otros lugares.

[6] Escritos estos dos versos sobre raspado.

[7] Falta una silaba. Acaso se omitiria por distraccion el adverbio *ý*—os que *ý* ueeron.

[8] Escrito sobre raspado.

[9] Parece que deberia decir *estos*, por referirse á los lugares.

[10] Así en el Sumario. El amanuense omitió aquí, por olvido quizá, la palabra *María*.

Digitized by Google

et d' oir marauilloso,
pois oýde-o de grado,
que mostrou a Santa Uírgen
de que Deus por nós foi nado,
dentro en Cidad-Rodrigo;
et é mui marauilloso
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso..... [1]

Ontr' os outros que oýstes,
et tenn' eu que atal este
o que uos contarei ora
que auẽo a un preste
que dizía senpre missa
da Madre do Rei celeste; [2]
et porque a ben cantaua,
era én mui deseioso
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

O poblo de ll' a oýren.
Mas un dia, sen fallida,
en a gran festa d' Agosto
d' esta Sennor mui conprida
estaua cantando missa;
et pois ouue consomida
a Osti', ar quis o Sangui
consomir do glorïoso
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

Jhesu-Crist'; e uiú no cáliz
iazer hũa grand' aranna
dentro no Sangui nadando,
et téue-o por estranna
cousa; mais mui grand' esforzo
fillou, a foro d' Espanna,
et de consomir-lo todo
non uos foi mui uagaroso.
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

E pois aquest' ouue feito,
non quis que ll' enpeecesse
Deus o poçon da aranna
nen lle no corpo morresse;
et pero andaua uiua,
non ar quis que o mordesse;
mas ontr' o coir' e carn' ýa
aquel bestigo astroso.
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

E andaua muit' agýnna
pelo corp' e non fazía
door nen mal, por uertude
da Uírgen Santa María;
et se ss' ao sol paraua,
log' a aranna viýa
et mostrándo-a a todos
dizend':—O Rei pïadoso
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

Quis que polos meus pecados
aqueste marteir' ouuesse;
porén rogo aa Uírgen
que se a ela prouguesse,
que rogas' ao seu Fillo
que cedo mi a morte desse
ou me tolles' esta coita
ca ben é én poderoso.—
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

Esta aranna andando
per cima do espinaço
et depois pelos costados
et en dereito do baço,
des ý ýa-ll' aos peitos,
et sol non leixaba braço
per que assí non andasse. [3]
Et o corpo mui ueloso
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

Avía esta aranna.
Et un dia, él estando
ao sol, ora de nõa,
foi-ll' o braç' escäentando,

[1] Escritas únicamente las palabras *Muito bon m.*, y sobre ellas las correspondientes notas musicales.

[2] Entre las dos últimas letras de esta palabra se escribió posteriormente sobre el renglon una *r*, resultando *celestre*. Esta terminacion daña á la rima.

[3] Escrito equivocadamente *andassa*. El amanuense hizo al márgen la señal de correccion, é indicó la enmienda sobre la *a* final.

Digitized by Google

et él a coçar fillou-ss' é
non catou ál, senon quando
lle saýú per so a unlla [1]
aquel poçon tan lixoso.
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

E tan toste que saýda
foi, o crérigo fillou-a
et fez logo d' ela póós
et en sa bolssa guardó-a; [2]
et quando disse sa missa,
consumiú-a et passou-a;
et disse que lle soubera
a maniar mui saboroso.
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso.....

As gentes que ý estauan,
quand' ouueron esto uisto,
loaron muito a Madre
do santo Rei Iesu-Cristo;
et des alí adeante
foi o crérigo por isto
mui máis na fe confirmado,
et non foi luixurïoso. [3]
Muito bon miragr' a Uírgen
faz estranno et fremoso,
porque a uerdat entenda
o ueicio perfioso.

CCXXVI.

Esta é como o mõesteiro d' Ingraterra que ss' affondou, et a cabo d' un ano saýú a cima, assi como x' ánt' estaua, et non se perdeu nulí' ome nen enfermou. [4]

Assí pod' a Uírgen so terra guardar
o seu, com' encima d' ela ou no mar.

E d'est' un miragre, per quant' aprendí,
uos contarei ora grande, que oý
que Santa María fez; et creed' a mí
que mayor d' éste non uos posso contar.
Assi pod' a Uírgen so terra guardar.....

En a Gran Bretanna foi hũa sazon
que un mõesteiro de religïon
grand' ouu' ý de monges que de coraçon
seruían á Uírgen bẽeita sen par.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

Santa María, ú todo ben iaz,
mostraua alý de miragres assaz
et tijnna o logo guardad' e en paz;
mais quis Deus por ela gran cousa mostrar.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

Qve dia de Pasqua ú Deus resorgiú,
começand' a missa os monges, s' abriú
a terr' e o mõesteiro se somýú,
que nulla ren d' él non poderon achar.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

E log' assí todo so terra entrou,
que ninhũa ren de fóra non ficou;
mais Santa María alá o guardou
que nihũa ren non pode d' él minguar.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar..... [5]

Eigreia nen claustra nen o dormidor
nen o cabídoo nen o refertor
nen a cozýnna et nen o parlador
nen enfermería cuidauan sïar.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

Adega et uýnnas con todo o seu,
ortas et moýnnos, com' aprendí eu,
guardou ben a Uírgen, et demáis lles deu
todo quant' eles souberon demandar.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

Assý uijan alá dentr' o sol
como sobre terra, et toda sa prol
fazer lles fazía; et triste nen fol
non foi niun d' eles, nen sol enfermar
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

Per ren non leixou mentre forum alá,
nen ar que morressen come os d' acá
morrían de fóra; ca poder end' á
de fazer tod' esto et máis sen dultar.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

---

[1] *Unna* en otros lugares.
[2] Deberia decir *guardou-a*, para rimar con los versos segundo y sexto.
[3] *Luxurioso* se lee generalmente.
[4] Véase en el Sumario la observacion hecha sobre este epígrafe.
[5] Omitido el estribillo en este lugar por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

Un grand' an' enteiro assí os tẽer
foi Santa María; mais póis foi fazer
que d' alý saíssen, polo gran poder
que lle deu seu Fillo pola muit' onrrar.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

Ca dia de Pasqua, en que resorgir
Deus quis, foron todos a missa oýr;
enton fez a Uírgen o logar saýr
todo sobre terra, como x' ánt' estar
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

Soýa, que sol non én menguaua ren.
Et a gente toda foi alá porén,
et o conuento lles contou o gran ben
que lles fez a Uírgen, et todos loar
Assí pod' a Uírgen so terra guardar.....

A foron porén, como Madre de Deus
que manten et guarda aos que son seus.
Porén a loemos sempr', amigos meus;
ca ésta nos cëos nos fará entrar.
Assí pod' a Uírgen so terra guardar
o seu, com' encima d' ela ou no mar.

CCXXVII.

Como Santa Maria sacou un escudeiro de catiuo, de guisa que o non uíron os que guardauan o cárçer en que iazía.

Quen os peccadores guia
et aduz a saluaçon,
ben pode guiar os presos,
pois o saca[1] de prijon.

Ésta é Santa María,
Madre do Rei de uertude,
que fez un mui gran miragre
que creo, se Deus m' aiude,
et que sacou un catiuo
de prijon et deu saude,
a que muito mal fezeran
os mouros por sa razon.
Quen aos[2] pecadores guia
et aduz a saluaçon.....

Esto[3] foi un escudeiro
de Quintanela d' Osonna
que ýa a Uila-Sirga
cada ano sen uergonna
tẽer a festa d' Agosto;
mais pois foi por sa besonna[4]
a Seuilla en a guerra,
caeu en catiu' enton.
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon.....

E en gran coita iazendo,
cada noit' e cada dia
mui de coraçon rogaua
á Uírgen Santa María
de Vila-Sirga, ú ele
ýa sempr' en romaría,
que o tirass' de catiuo
sen dano et sen lijon.
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon.....

E él aquesto fazendo,
chegou d' Agosto a festa
da Uírgen mui groríosa
que äos cuitados presta,
et él neubrou-ss'[5] end' e logo
chorou baixando a testa:
et os mouros que o uíron
preguntáron-o enton
Quen aos pecadores guia
et aduz a saluaçon.....

Por qué siýa tan triste
tan muit' et assí choraua.[6]
Et él respondeu-lles logo
de cómo xe lle nenbraua
da gran festa que fazian
na terra ú él moraua
en tal dia, et porende
quebraua-ll' o coraçon.
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon.....

Quand' oýú esto seu dono,

---

[1] El sentido requiere *os saca*, por referirse á los presos.
[2] *Os* dice al principio de la Cantiga.
[3] Falta la E inicial. Esta palabra parece debiera ser *Este*.
[4] Las cuatro últimas palabras de este verso están escritas en una tirita de pergamino cuidadosamente pegada sobre lo anteriormente escrito. El resto del verso y la palabra final del anterior, sobre raspado.
[5] Es yerro manifiesto. Debe decir *nenbrou-ss'*.
[6] Tal vez debió escribirse: *et tan muit' assi choraua.*

Digitized by Google

foi tan brau' e tan ẏrado,
que logo a un seu mouro
o fez açoutar priuado,
que lle deu d' açoutes tantos,
que non ficou no costado
nen o corpo coiro são
ata en o vargallon. [1]
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon.....

Pois mandó-o en un cárcer
deitar fond' e teneuroso;
mas él rogou aa Uírgen,
Madre do Reẏ groriioso,
que d' ele s' amercẽasse;
ca por ela tan astroso
o fezeran a açoutes
os mouros, et por ál non.
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon.....

E él aquesto dizendo,
pareceu-ll a Groriosa
que alumẽou a cárcer,
¡tan muito uẽo fremosa!
et disse-ll':—Oẏ ta coita,
et non fuí mui uagarosa
en uijr pera liurar-te
d' aquesta perseguçon.—
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon.....

E quand' esto [2] ouue dito,
logo ss' os ferros partíron
et caeu-ll' a mëadade
d' eles, que o non oẏron;
et passou per ant' os mouros
et uiú-os, mas non o uíron,
que estauan assũados,
por fazer sa oraçon.
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon.....

E pois d' eles foi partido,
fillou en seu col' agẏnna
a meade [3] dos ferros
que en a perna tiẏnna,
et a Vila-Sirga logo,
a cas da santa Rëẏnna
os adus' en testimonẏa,
que é preto de Carron.
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon.....

E entrou pela ẏgreia
dando mui grandes braados,
dizend': '—Ẽsto fez a Uírgen
que acorr' aos coitados.—
Et pois que contou seu feito
a quantos ý uiú juntados,
loaron Santa María
chorando con deuoçon.
Quen aos peccadores guia
et aduz a saluaçon,
ben pode guiar os presos,
pois o saca de prijon.

CCXXVIII.

Como un ome bòo que auía un múu tolleito de todolos pées, et o ome boo mandáua-o esfolar a un seu mancebo, et mentre que o mancebo se guisaua, leuantou-s' [5] o múu são et foi pera a eigreia.

Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen et sa bondade,
que, sse quer, nas beschas [6] mudas
demostra sa piadade.

E d' esto fez en Terena
a Uírgen Santa María
gran miragre por un ome
que un seu múu auía
tolleito d' ambol-os pées
que atrás tortos tragía,
que sãou por sa uertude.
Et porén ben m' ascoitade.
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen et sa bondade..... [7]

Este mal a aquel múu

---

[1] Se escribió *valgallon* y se corrigió despues.
[2] La *o* final de esta palabra se escribió posteriormente sobre el renglon.
[3] Es yerro evidente, en lugar de *meadade*.
[4] *dicendo* y raspada la *o*.
[5] La *s*, omitida por el copiante, se añadió posteriormente sobre la *u*.
[6] Se escribió primero *bechas*, y luego se añadió la *s* sobre el renglon.
[7] Falta el estribillo en este lugar.

Digitized by Google

per gran door lle uẽera
de gota que aas pernas
et aos pées ouuera;
et porende no estabro
un muj gran tenpo jouuera
que sol andar non podia:
esto uos dig' en uerdade
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen, et sa bondade.....

Qvand' aquesto uiú seu dono,
atan muito lle pesaua,
que por deliurar-sse d' ele
log' esfolar o mandaua
a un seu om'; e en quanto
o manceb' ánt' emorçaua,
foi-ss' o múu leuantando
con sua enfermjdade.
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen, et sa bondade.....

E sayú passo da casa
et foi contra a eigreia,
jndo fraqu' e muj canssado;
mas a que bẽejta seia,
tanto que foi preto d' ela,
fez marauilla sobeja,
ca o fezo logo são
sen door et sen maldade.
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen, et sa bondade.....

O manceb', a que seu dono
iá esfolar o mandara,
poil-o non uiú, foi pos ele
per alý per ú passara,
et uiú-o par da eigreia,
mas non tál qual o leixara;
et foi én marauillado
et diss á gent':—Uuiade [1]
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen, et sa bondade.....

E uerédes marauilla
estranna con gran proueito
d' este múu que ánt' era
d' ambol-os pées tolleito,
cómo o uei' ora são
andar et muit' escorreito;
et ueiamos sse é esse,
et comigo o catade.
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen, et sa bondade.....

E logo foron veel-o
todos quantos ý estauan,
et adur o connoscian
pero o muito catauan,
se non pola coor d' ele
en que sse ben acordauan;
mas sacó-os d' esta dulta
a Uírgen par caridade.
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen, et sa bondade.....

Qve alý ú u catauan
andou ele muit' agÿnna
tres uegadas a eigreia
da Uírgen santa Reÿnna
a derredor; et a gente
que lle ben mentes tijnna
uíron-o cómo entrou dentro
mostrando grand' omildade.
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen, et sa bondade.....

E ben ant' o altar logo
ouu' os gẽollos ficados,
et póis foi-ss' a cas seu dono,
unde [2] mui marauillados
eran quantos ý estauan;
et muitos loores dados
foron a Santa María
comprida de santidade.
Tant' é grand' a sa mercée
da Uírgen, et sa bondade,
que, sse quer, nas beschas mudas
demostra sa piadade.

---

[1] Falta una sílaba á este verso. La palabra *uuiade* se encuentra siempre sin diéresis. Tal vez debiera decir *aa gent.*

[2] *Onde* en otros lugares.

Digitized by Google

CCXXVIIII.

Como Santa María guardou a ssa eigreia en Vila-Sirga dos mouros que a querian derribar, et fez que fossen ende todos cegos et contreitos.

Razon é grand' e dereito
que defenda ben a ssí
a que deffend' outros muitos,
per com' eu sei et oý.

E d' est' un mui gran miragre
auẽo, tempo á iá,
quando el rey Don Alffonso
de Leon aduss'[1] acá
mouros por roubar Castela,
et chegaron ben alá
ú ora é Vila-Sirga,
segundo que aprendí.
Razon é grand' e dereito
que defenda ben a ssí.....

E foron aa eigreia
en que laurauan enton
ómees muitos da terra
por auer de Deus perdon;
et quando uíron as ostes
dos mouros, log' a Carron
fogíron et a ygreia
desanpararon assí.
Razon é grand' e dereito
que defenda ben a ssí.....

E os mouros dentr' entraron
et quiseron derribar
toda a ygreia logo
e destroýr et queimar;
mas per poder que ouuessen,
non poderon acabar
d' arrancar a menor pedra
de quantas estauan ý.
Razon é grand' e dereito
que defenda ben a ssí.....

Demáis, a força dos nenbros
lles fez a Uírgen perder,
assí que per nulla guisa
non poderon mal fazer;
et, sen aquesto, dos ollos
non poderon ren ueer;
assí cegos et contreitos
os leuaron ben d' alý.
Razon é grand' e dereito
que defenda ben a ssí.....

D' esta guisa amparada
a eigrenton[2] ficou
pola uertude da Uírgen
santa en que encarnou
Jheso-Cristo et foi ome
et en a cruz nos saluou,
per que do poder do demo
ficamos liures des í.
Razon é grand' e dereito
que defenda ben a ssí.....

Pois souberon os da terra
esto, deron gran loor
aa Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor,
porque o seu ben guardara
et fora defendedor.
Porén merecée lle peço
que queira defender mí.
Razon é grand' e dereito
que defenda ben a ssí
a que deffend' outros muitos,
per com' eu sei et oý.

CCXXX.

Esta é de loor de Santa María.

Tod' ome deue dar loor
aa Madre do Saluador.

Dereit' é de loores dar
a aquela que sempre dá
seu ben que nunca falirá;
et porend', a se Deus m' anpar,
Tod' ome deue dar loor
aa Madre do Saluador.

---

[1] La palabra *aduss* está escrita en parte sobre otra. Al parecer, el amanuense había rejetido inadvertidamente *aduz*.
[2] Se escribió *á eigrenton*. Pero se raspó después la *á* so-brante.
[3] Es evidente que manifiesta del copiante. Debió haberse escrito *eigrenton* (*eigrei' enton*), como se ve en otros lugares.

Digitized by Google

E pois nos dá tan nobre don
que nos faz o amor de Deus
auer, et que sejamos seus,
porend', assí Deus me perdon,
Tod' ome deue dar loor
aa Madre do Saluador.

E pois tan poderosa é
et con Deus á tan gran poder
que quanto quer pode fazer,
por aquesto, per bõa fé,
Tod' ome deue dar loor
aa Madre do Saluador.

CCXXXI.

Como [1] Santa María fez que tres minýnnos [2] alçassen os mármores [3] que non podían alçar toda a gente que sse ý aiuntaua. [4]

Uertud' e sabedoría
de ben [5] *á Santa María.*

Mui gran uertude prouada
Deus, seu Fillo, ll' ouue dada,
ú pres' ssa carne sagrada
por nós que saluar quería.
Uirtud' e sabeduría [6]
da ben á Santa María.

Ar mui gran sen ll' ouue dado
ú en ela ensserrado
foi; ca ben alí mostrado
ll' ouue do ben que sabía.
Vertud' e sabeduría.....

Porén Costantin' eigreja
d' ésta que bẽeita seia
fazía grande sobeja, [7]
en que gran custa prendía. [8]
Vertud' e sabeduría.....

E daua muýtos dinneiros
aos maestres pedreiros
que lle trouxessen enteiros
mármores de Romanía,
Vertud' e sabedoría.....

Os uuns pera altares
et outros pera piares;
porén de muitos logares
alí tragel-os fazía.
Vertud' e sabeduría.....

E tan grandel-os trouxeron,
que depois, quando quiseron
alçal-os, nunca poderon
per nihũa maestría. [9]
Vertud' [10] *e sabedoría.....*

Ca macar ss' í aiuntaua
toda a gente [11] e prouaua
d' alçal-os, sol non alçaua
o menor que ý auía.
Vertud' e sabeduría.....

Ond' o maestre coitado
era én muit' aficado
por que sol dar ý recado
per nulla ren non podía.
Vertud' e sabeduría.....

Mail-a da gran pïedade, [12]
mui sag' e de gran bondade,
mostrou-sse con claridade
ao maestr' ú durmía [13]
Vertud' e sabeduría.....

E disse:—Se me creueres
et meu mandado fezeres
e as pedras alçar queres,
porrei-t' end' eu en a uía.
Vertud' e sabeduría.....

---

[1] *Tol.:* Esta .mj.ª é como. (De las escritas por apéndice al final de este códice.)

[2] *Tol.:* menýnnos.

[3] *Tol.:* alçasen en costantinobre os marmoles. Las palabras *en costantinobre* están escritas sobre el renglon, de letra y tinta diferentes.

[4] *Tol.:* que ss ý iuntaua.

[5] En el códice de Toledo se escribió: *mui grand*. Estas palabras se tacharon posteriormente, sustituyéndolas al márgen con las del texto *de ben*.

[6] Tol.: *Vertud e sabedoria*, y lo mismo en toda la Cantiga.

[7] Tol.: Poren costantin eigreia
fazia grande sobeia
desta que bẽeita seia.

[8] La *n* de esta palabra, omitida en el códice de *Tol.*, está escrita allí sobre el renglon. Al márgen, la señal de advertencia.

[9] En el cód. de *Tol.* están escritas sobre raspado, con pluma distinta, las dos últimas letras de esta palabra.

[10] *Tol.*, equivocadamente, *Vetud*.

[11] *Tol.:* gent.

[12] *Tol.:* piadade. La *a* primera escrita sobre raspado.

[13] *Tol.:* dormia, escrita la *o* sobre raspado.—La *e* de la palabra *maestr*, omitida en este códice, se escribió despues sobre el renglon.

Digitized by Google

Esto é que filles cedo
tres menỳnos mui sen medo,
et farei-lles alçar quedo
as pedras, sen gemetría.
Vertud' e sabeduría.....

O maestre s' espertaua
et os minỳnos [1] fillaua,
et ben com' ela mandaua,
aquelas pedras ergía
Vertud' e sabeduría.....

Sen aiuda de conpanna
nen d' engenỳo nen de manna,
senon per uertud' estranna
da' bẽeita que nos guỳa,
Vertud' e sabeduría.....

Que faz miragres fremosos
muitos et marauillosos
por nos fazer desejosos
d' auermos sa conpanía [2]
Vertud' e sabeduría
de ben á Santa María.

CCXXXII.

Como un caualeiro que andaua a caça perdeu o açor, et quando uiú que o non podia achar, leuou uun açor de cera a Vila-Sirga, et achó-o.

En todalas grandes coitas
á forcia grand' e poder
a Madre de Iheso-Cristo
de quen a chama ualer.

Ca en as enfermidades
á ela poder atal,
que as tolle, et guarece
a quen quer de todo mal,
et outrossí en as perdas
ao que a chama ual.
Et d' aquest' un gran miragre
uos quer' eu ora dizer.
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder.....

En Treuỳn' un caualeiro
foi, que era caçador,
et perdeu, andand' a caça
hũa uez, un seu açor
que era fremos' e bõo,
demáis era sabedor
de fillar ben toda aue
que açor deu' a prender.
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder.....

Des ỳ era mui fremoso
et ar sabía uoar [4]
tan apost' et tan agỳnna,
que non ll' achauan seu par
en o reỳno de Castela;
et un dia, pois jantar,
foi con él fillar perdizes
et óuue-o de perder.
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder.....

Tod' aquel dia buscó-o,
mais per ren non o achou;
et foi-sse pera ssa terra
et seus ómees enuiou
buscal-o a muitas partes;
et por él tanto chorou,
pois uiú que o non achauan,
que cuidou enssandecer.
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder.....

Assí passou quatro meses,
segund' eu aprendí,
que o buscou; mais ach [5]
non pode, per com' oý;
et con coita, mandou cera
fillar et disso assỳ:
—Faça-m' un açor d' aquesta;
ca o quer ỳr offerer
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder.....

Aa Uírgen groriosa
de Vila-Sirga; ca seỳ

---

[1] El texto *minỳos*.—El cód. de *Tol. minỳos*.
[2] Así el cód. de Toledo.—El texto, equivocadamente, *de.* [illegible]engion.
[3] *Tol.:* conpannia.—La *r* de *auermos*, escrita sobre el
[4] Este verso está escrito sobre raspado. En igual caso se hallan varios versos y palabras sueltas de esta Cantiga.
[5] Sigue un pequeño espacio raspado, en el cual, segun es de creer, debió haberse escrito *alo* (achal-o).

Digitized by Google

que sse eu aquesto fazo,
que meu açor acharei.—
Et esto foi logo feito,
et foi-ss' e, com' apres ei,
foi aquel açor de cera
sobelo altar põer.
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder.....

E rogou Santa María,
chorando dos ollos seus,
chamándo-lle:—Pïadosa
Uírgen et [1] Madre de Deus,
Sennor santa et bẽeita,
mostra dos miragres teus
porque meu açor non perça;
ca ben o podes fazer.—
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder.....

Pois que sa oraçon feita
ouue, ar tornou-ss' enton
a ssa casa ú moraua,
chorando de coraçon;
et pois entrou pela porta,
catou contra un rancon
et uiú seu açor na uara
ú xe soýa põer.
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder.....

Quand' esto uiú, os gẽollos
pos' en terra, et a faz,
loando Santa María
que táes miragres faz;
et aa uara foi logo
fillar seu açor en paz
en a mão, et á Vírgen
começeu [2] a bẽeizer.
En todalas grandes coitas
á força grand' e poder
a Madre de Iheso-Cristo
de quen a chama ualer.

CCXXXIII.

Como Santa María defendeu un caualeiro que se colleu a hũa eigreia sua d' uuns caualeiros que o querian matar.

Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados,
son con Deus et con ssa Madr' e
senpre fazen seus mandados.

D' esto direi un miragre
que mostrou Santa María
por un mui bon caualeiro
que en ela ben creýa,
et a que seus enemigos
quiseran matar un dia,
se ll' ela 'nton non ualesse,
que ual sempr' aos coitados.
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados.....

Él muit' omezïad' era
et senpr' a pos él andauan
aqueles seus enemigos,
porque matal-o cuidauan;
mas un dia que o sóo
en o camýnno achauan,
a él correr se leixaron
dando muj grandes braados,
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados.....

Dizéndo-lle:—¡Morrerédes!—
Mas él non os asperaua;
ca tragía bon caualo
que o d' eles alongaua;
et log' a hũa hermida
foi da Uírgen, ú entraua,
que é cabo Pena-coua,
ú iazían soterrados
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados.....

[1] La conjuncion ⁊ se escribió posteriormente sobre el renglon.

[2] Es yerro evidente. Debe decir *começou*.

Digitized by Google

Omees bõos do tempo
que sse perdera a terra
que os mouros gaannaran
et os mataran na guerra:
et alí Santa María
o anparou, que non erra,
en com' agor' oyrédes
se esteuerdes calados.
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados.....

Ele de Santo Domingo
de Silos enton saýra;
et quando foi na carreýra
et, como uos dixe, uíra
seus enemigos pos ele
uijr et que lles fugíra,
entrou n' aquela ermida
dizendo:—Os meus pecados,
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados.....

Madre de Deus, son tan muitos,
que se me non perdõares
tú que o fazer podes, [1]
ou sse me non anparares
d' estes que me matar queren,
par Deus, muitos de pesares
te farán os [2] mal creentes
que andan desasperados.—
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados.....

En quant' él esto dizía,
os caualeiros muj toste
chegaron polo matáren;
mas uíron estar grand' oste
ant' a porta da eigreja,
que era en un recoste;
et tod' aquel logar chẽo
era d' ómees armados
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados..... [3]

Que ll' o defender querian
se ss' eles a él chegassen.

Et quand' eles esto uíron,
med' ouueron que ss' achassen
mal de Deus et de sa Madre
se ý máis fazer prouassen,
et afastáron-s' [4] afora,
ca foron muit' espantados.
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados.....

Ca ben uíron que aqueles
que o aiudar uẽeran,
en como toste chegaron,
que d' este mundo non eran;
et porende, repentidos
foron de quanto fezeran
et perdõáron-lle logo
et foron d' él perd'ados.
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados.....

E dess huun se tornaron;
et pois as gentes souberon
da terra este miragre,
mui gran prazer end' ouueron;
et todos comunalmente
a Santa María deron
loores, porque son sempre
os seus por ela guardados.
Os que bõa morte morren
et son quitos de peccados,
son con Deus et con ssa Madr' e
sempre fazen seus mandados.

CCXXXIIII.

Esta é como Santa María de Vila-Sirga fez oýr et falar un moço que era sordo et mudo, porque teue uigia hũa noit' ant' o seu altar.

A que fas [5] *os peccadores*
dos peccados repentir,
ben pod' os mudos et sordos
fazer falar et oýr.

Ca macar é mui gran cousa
de fazer mudo falar
et oýr o que for sordo,

---

[1] Falta una sílaba á este verso.
[2] Escrito *nos*, pero raspada la *n*.
[3] Omitido el estribillo por falta de espacio en la plana.
[4] *Afastaronse* y raspada la *e*.
[5] En el Sumario *faz*. Lo mismo en la repeticion del estribillo en toda la Cantiga.

Digitized by Google

muj mayor, se Deus m' anpar,
é de perdõar peccados;
ca se de Deus non gannar [1]
uertude pera fazel-o,
non pod' aquesto comprir.
A que [2] faz os peccadores
dos peccados repentir.....

E porend' a groriosa
Uírgen que o troux' en sý
enserrado no seu corpo,
fez, per' com' eu aprendj, [3]
falar hũa uez un mudo
que era sord' outrossí,
et d' estas duas doores
o foi muy toste guarir.
A que faz os peccadores
dos peccados repentir.....

Este moço de Saldanna
era, per com' apres' eẏ,
natural, et Don Rodrigo
o criou, per quant' eu sei,
que tijnn' aquela terra,
ca ric-om' era del Reẏ,
et que con seus caualeiros
ll'a auía de seruir.
A que faz os pecadores
dos peccados repentir.....

Onde ll' auẽo un dia
que en coraçon ll' entrou
que sse foss' a Uila-Sirga;
et foi ý, et pois chegou,
aquel moço sord' e mudo
alá consigo leuou
et féze-o essa noite
ben ant' o altar dormir.
A que faz os pecadores
dos peccados repentir.....

Outro dia na mannãa
a missa mandou dizer
da Uírgen Santa María
de que Deus quisso naçer;
et quando foi en a sagra,
começou-ss' a correger
a linga [4] d' aquele moço
et as orellas d' abrir.
A que faz os pecadores
dos peccados repentir.....

E quand' a missa foi dita,
que non falliú ende ren,
falou log' aquele moço
et outrossí oẏú ben;
et quantos alí estauan
loaron muito porén
a Uírgen Santa Maríà,
et fóron-ll' alg' offerir.
A que faz os pecadores
dos peccados repentir,
ben pod' os mudos et sordos
fazer falar et oẏr.

CCXXXV.

Esta é como Santa Maria deu saude al reẏ Don Affonso quando foi en Ualadolide enfermo, que foi iuẏgado por morto.

Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual,
assí quen non o gradece
faz falssidad' e gran mal.

E d' aquest' un gran miragre
uos direi d' esta razon
que aũo a Don Affonsso,
de Castel' e de Leon
rei, et da Andaluzía
dos máis reinos que ý son.
Et, por Deus, parad' ý mentes
et non cuidedes en ál.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

Aquéste Santa María
muj de coraçon de pran

---

[1] Se escribió *gaannar;* pero despues se tachó la segunda *a*, señalándola además con un punto.
[2] Faltan las dos primeras letras de este estribillo *A q.*
[3] Este verso está escrito sobre raspado. Tambien lo están el octavo de las estrofas tercera y quinta y el nombre *Rodrigo* en la tercera.
[4] En otros pasages *lingoa* y *lingua.*

Digitized by Google

loaua máis d' outra cousa,
et non prendía affan
en seruil-a noit' e dia
rogando seu bon talan
que morres' en seu seruiço,
poil-o seu ben nunca fal.
Como gradeçer ben feito
é cousa que muito ual.....

E d' esto que lle pedía
tan muito a afficou
por esto, que hũa noite
en sonnos [1] ll' o outorgou,
ond' ele foi muit' alegre
tanto que ss' él espertou,
et loou porén a Uírgen,
a Sennor espirital.
Como gradeçer ben feito
é cousa que muito ual.....

Pois passou per muitas coitas
et d' elas vos contarei:
Hũa uez dos ricos omes
que, segundo que eu sei,
se iuraron contra ele
todos que non fosse Reÿ,
seend' os máis seus parentes
que diuid' é natural.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

E demáis, sen tod' aquesto,
fazéndo-lles muito ben,
o que lle pouco graçían
et non tiÿan [2] en ren;
mais conortou-o a Uírgen
dizendo:—Non dés porén
nulla cousa; ca seu feito
d' estes é mui desleal.
Com [3] *gradeçer ben feito*
é cousa que muito ual.....

Mas eu o desfarei todo
o que eles van ordir,
que aquelo que desejan
nunca o possan conprir;
ca meu Fillo Ihesu-Christo
sabor á de sse seruir;
et d' oi máis mui ben te guarda
de gran pecado mortal.—
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

Tod' aquesto fez a Uírgen,
ca d' eles ben o uingou;
et depois, quand' en Requena
este Reÿ mal enfermou,
ú cuidauan que morresse,
d' aquel mal ben o sãou:
fez por él este miragre
que foi começ' e sinal
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

Dos bẽes que lle fezera
et lle quería fazer.
Et depois, quando da terra
saÿú et que foi ueer
o Papa que enton era,
foi tan mal adoecer,
que o teueron per morto
d' est' anfermidad' atal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

E póis a Monpisler uẽo
et tan mal adoeceu,
que quantos físicos eran,
cada huun ben creeu
que sen dúuida mort' era;
mas ben o perguareceu
a Uírgen Santa María,
como Sennor muj leal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

E féze-ll' en poucos dias
que podesse caualgar
et que tornass' a ssa terra
por en ela ben sãar;
et passou per Catalonna,
en que ouue de fillar

---

[1] Se escribió primero *sonos*. Despues se corrigió sobre raspado.

[2] En lugar de *tiÿan* (tiénnan).

[3] Es yerro, en lugar de *Como*.

Digitized by Google

jornadas grandes no dia
como quen anda jornal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual..... [1]

E pois entrou en Castela;
vẽeron todos alý,
todalas gentes da terra
que lle dizían assý:
«Sennor, tan bon dia uosco.»
Mas depois, creed' a mý,
nunca assý foi uendudo
reỳ Don Sanch' en Portugal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

Ca os máis dos ricos omes
se juraron, per com' eu
sej, por deitaren do reỳno
et que ficasse por seu,
que x' o entre ssí partíssen;
mas de fazer lles foi greu;
ca Deus lo alçou na cima
et eles baixou no val'.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

E depois, quand' en Bitoira
morou un an' et un mes
iazendo mui mal doente,
contra él o Rey francés
se moueu con mui gran gente;
mas depois foi máis cortés;
ca Deus desfez o seu feito
com' agua desfaz o sal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

E depóis de muitos máes [2]
o sãou grandes et greus
que ouue póis en Castela,
ú quis o Fillo de Deus
que fillasse gran uingança
d' aqueles que eran seus
enemigos, et pois d' ele.
Et ben com' ard' estadal,
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

Ardeu a carne d' aqueles
que non querian moller;
os outros pera o demo
foron, et sse Deus quiser,
assí yrá tod' aquele
que atal feito fezer;
et do mal que lles én uenna
a mí mui pouco m' incal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

E pois saỳr de Castela
el Reỳ, con mui gran sabor
ouue d' ir aa fronteira;
mas a mui bõa Sennor
non quis que enton ý fosse
se non sãasse mellor;
porend' en todo o corpo
lle deu febre gẽeral.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

E con est' anfermidade
das outras sãar o fez;
et ú cuidauan que morto
era, foi-sse d' essa uez
dereit' a Valedolide,
ú a Sennor mui de prez
o guariú do que ficara;
mas ánte quis que en tal
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

Ponto uẽess' a seu feito,
que non ouuess' ý iöỳz
que de uida o iulgasse.
Et a sant' Anperadriz
lle fez ben sentir a morte;
mais en o dia fijz

[1] Falta el estribillo, por terminar la estrofa con la columna.

[2] Parte de este verso está escrita sobre raspado, y hecha al márgen la señal de correccion.

Digitized by Google

de Pasqua quis que uiuesse,
ú fazen o ciro pasqual. [1]
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

E ar foy-o conortando,
ca maltreit' era assaz,
et de todas sas doores
o liurou ben et en paz,
tragendo per él sas mãos;
et non tijnna enfaz,
et parecia más crara
que é rubí nen crestal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual..... [2]

E tod' aquesto foi feito
dia de Pascua aluz
per ela et per seu Fillo
aquel que seue na cruz,
que tragía nos seus braços,
que pera nós sempr' aduz
a ssa mercé e ssa graça
no perigo temporal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual.....

Tod' aquesto faz a Uírgen.
de certo creed' a min,
pera dar-nos bõa uida
aquí et póis bõa fin.
Et porende a loemos
que nos meta no iardin
de seu Fill' e que nos guarde
do mui gran fog' yfernal.
Como gradecer ben feito
é cousa que muito ual,
assí quen non o gradece
faz falssidad' e gran mal.

CCXXXVI.

Como hũa moller que perigoou no mar et tragía un fillo pequeno nos braços, et feze-a Santa María per cima das aguas andar de pé, assi como yría per un mui bon chão.

A santa Madre d' aquele
que a pé sobelo mar
andou, guaannar d' él pode
por fazer ý outr' andar.

E d' est' un mui gran miragre
Santa María mostrou
por hũa moller mesquýnna
que no mar morrer cuidou
con seu fillo que tragía;
mas a Uírgen a liurou,
com' agora öýredes
se quiserdes ascoitar.
A santa Madre d' aquele
que a pé sobelo mar.....

Ésta en hũa galéa
andaua, com' aprendí,
de Marssella, d' un cassairo [3]
que dizian, com' oý,
Pero Bonifaz per nome;
mas un dia foi assí
que sse foi en un penedo
a galéa espeçar.
A santa Madre d' aquele
que a pé sobelo mar.....

E pereçeu a galéa,
et morreron log' enton
quantos en ela andauan,
que non escapou baron
nen moller das [4] que ý eran,
se aquela sóa non,

[1] Sobra una sílaba á este verso. Tal vez sea el artículo *o*.
[2] Omitido aquí el estribillo por falta de espacio en la columna.
[3] En lugar de *cossairo*.
[4] Escrito sobre raspado.

Digitized by Google

pero foi hũa vegada
ben äo fondo do mar.
A santa Madre d' aquele
que a pé sobelo mar.....

E tragendo en os braços
enton aquel fillo seu,
en o coraçon á Uírgen
rogou, com' aprendí eu,
dizendo:—Sennor mui santa,
por amor do Fillo teu
que sempre muito guardasti,
queiras este meu guardar.—
A santa Madre d' aquele
que a pé sobelo mar.....

Ela aquesto rogando,
foi-lle log' apareçer
a Uírgen Santa María,
et foi-a logo prender
pela mão et da agua
a começou a erger,
dizendo:—Non aias medo,
ca eu te venn' aiudar.—
A santa Madre d' aquele
que a pé sobelo mar.....

E ben assí pela mão [1]
a leuou ben sen afan
tan quedo sobela agua,
assí come per un pran;
et póse-a en o porto
de Marssela, ú están
muitas gentes cada dia
a que log' ela contar
A santa Madre d' aquele
que a pé sobelo mar.....

Foi de como ll' aučera.
Et todos logo sen ál
loaron Sancta María,
Rëỳnna esperital,
porque senpr' aos coitados
en as grandes cuitas ual:
et log' a aquela pobre
foron porén algo dar.
A santa Madre d' aquele
que a pé sobelo mar
andou, guaannar d' él pode
por fazer ỳ outr' andar.

CCXXXVII.

Como Santa María fez en Portugal, na uila de Santaren, a hũa moller peccador que non morresse ta que fosse ben confessada, porque auía gran fiança en ela et iaiũaua [2] os sábados et as sas festas a pan et agua.

Se ben en a Uírgen fiar' [3]
o peccador sabudo,
querrá-o na morte guardar
que non seia perdudo.

E d' esta confiança tal
uos direi, se quiserdes, [4]
que ouue grand' hũa moller;
et pois que o souberdes,
loarédes a Madr' enton
de Deus, se me creuerdes.
et auerédes des alí
o dem' auorreçudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Esta moller en Santaren,
com' aprendí, moraua;
e pero sa fazenda mal
fazía, confiaua
na Madre do mantẽedor
do mund', e iaiũaua
o dia da Encarnaçon
que é stabeliçudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

As cinque festas da Sennor
Rëỳnna corõada
jaiũaua esta moller
et non comia nada

[1] La *E* inicial de este verso, que debia haberse dibujado en lugar de la *B*, está escrita al márgen en pequeño tamaño.
[2] Así en el Sumario.—En el texto se escribió equivocadamente *iaiũaua*; pero se señaló con un punto encima la *u* primera, para indicar que habia de corregirse.
[3] Así en el Sumario.—En el texto está raspada la letra final de esta palabra. No debió ser una *r*, que es la terminacion verdadera, como se ve en el estribillo despues de todas las estrofas. Sin duda el amanuense olvidó reemplazar la letra borrada.
[4] Las palabras *se quiserdes* y los dos versos que siguen están escritos sobre raspado.

Digitized by Google

senon pan et agua, pero
seendo denodada
muit' en seu corp' abaldonar;
est' era connoçudo.
Se ben en a Uirgen fiar'
o peccador sabudo.....

Outro costum' esta moller
uos direi que auía:
missa cada sábad' oýr
da Madre de Deus ýa,
et en aquel dia fazer
maldade non quería
por auer nen por outra ren;
assí eý aprendudo.
Se ben en a Uirgen fiar'
o peccador sabudo.....

Uiuend' esta moller assí,
estand' en tal estado
como uos retraý ánt' eu,
teu' assí por guýsado
d' ir a ssa terra; et enton
uestiú-sse ben prouado
et ssayú-ss' enton [1] d' alý
e non muit' ascondudo.
Se ben en a Uirgen fiar'
o peccador sabudo.....

Mais aquel dia que saýr
auía, sábad' era,
et foi missa oýr enton,
ca tal costum' ouuera
senpre tal dí; e un garçon
seu ouu' én coita fera,
et con outros pos ela foý
como louc' atreuudo.
Se ben en a Uirgen fiar'
o peccador sabudo.....

E foý-a enton acalçar
camino de Leirẽa;
pelos cabelos a tirou
do camyn' a gran pẽa;
ela começou uozes dar:
—¡Ai eu en terr' allẽa!
¡A qué mal tenpo me chegou
meu feýto decebudo!—
Se ben en a Uirgen fiar'
o peccador sabudo.....

Quis aquel uilão conprir
sa uoontade logo
con ela; mais disse-ll' assí
ela:—Por Deus te rogo
que non seja; ca sábad' é,
se quer a un moogo
meu abade o prometí.—
Mais él foý demouudo
Se ben en a Uirgen fiar'
o peccador sabudo.....

Contra ela o trãedor,
et diz:—Se non fezeres
ora quant' eu quiser aquí,
o corp' e quant' ouueres
perdud' ás;—Et ela respos':
—Podes quanto quiseres
fazer; mas ánt' eu morrer ei,
vilão, falsso, rudo.—
Se ben en a Uirgen fiar'
o peccador sabudo.....

Él con gran despeito trauou
d' ela, et ameude
chamou ela:—Madre de Deus,
uálla-m' a ta uertude;
a meu mal non queiras catar,
mais o teu ben m' aiude
et os grandes miragres teus
que o dem' an uençudo.
Se ben en a Uirgen fiar'
o peccador sabudo..... [2]

Sennor, Sennor de gran poder
uálla-m' a ta bondade:
non me leixes perder assí
pola ta pïadade;
guárda-me polo prazer teu
do dem' e de sa grade,

[1] Escrito sobre raspado. Tal vez debiera decir *saýú-sse*, con lo cual se completaría la medida de este verso.

[2] Omitido el estribillo por falta de espacio en la plana.

Digitized by Google

so que él muitos meter uai,
e do seu dent' agudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Sennor, senpr' en tí confieẏ,
como quer que peccasse,
que dos grandes erros que fiz
a emenda chegasse;
e non ei ¡mal pecado! iá
temp' en que os chorasse;
mas tú, Madre do alto Rej,
sei ege [1] meu escudo.—
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

D' aquesta guisa se queixou,
feramente chorando,
e non se maenfestou; mais
fóron-a desnuando
de quanto tragía enton,
et ela braadando,
muito lle mostrou falss' amor
aquel que foẏ seu drudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Esbullou-a aquel ladron
falsso con gran loucura;
des í degolou-a log' ý
sen dóo et sen mesura.
Mais a de qu' el rei Salomon
falou, santa et pura,
a ssa oraçon ben oẏú
que sãa cegu' e mudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Pois que a assí degolou,
mui longe da carreẏra
fogió-ss' [2] e leẏxó-a jazer
so hũa gẽesteẏra.
Chegou logo ben alý
a Santa uerdadeẏra,
que lle diss' enton:—Erge-te;
ca de pran eu t' aiudo.—
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Pela mão a foẏ fillar,
a Uírgen groriosa,
ão camino a leuou;
des' í mui saborosa-
mente a cofortou; [3] enton
diz:—Non seias queixosa;
ca serás salua, porque é
iá o demo batudo.—
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Pois dísse-lle:—Seẏ aquí,
non temas nemigalla,
et pornán que d' aquí a cras
maenfestes ta falla
quanta as feita contra Deus;
e creẏ ben que te ualla
meu Fill' e uiuirás con él,
pero te uaẏ sannudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

E uas [4] un caualleiro uen
per aquel recoste, [5]
que teu mandado leuará
a Santaren mui toste;
e do concello saẏrá
contra tí mui grand' oste,
e muẏ longe este feẏto
teu será retraudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Chegou-ss' o caualeir' [6] enton,
ca andaua agẏnna,
e pois que uiú assí seer
esta moller mesquinna,

---

[1] Es error manifiesto. Debe decir *oge*.
[2] *Fogiu-ss'* y *fugiu-ss'* en otros lugares.
[3] En lugar de *cõfortou*.
[4] Debe ser error de copia, en lugar de *nes*.—La palabra *caualleiro* de este mismo verso está escrita generalmente *cauaeiro*. Puede verse en las estrofas siguientes.
[5] Falta una silaba en este verso. Tal vez debió escribirse:
per aquele recoste.
[6] Se habia escrito *Chegousse caualeiro*. Despues se corrigió, raspando la letra final de ambos vocablos y convirtiendo en *o* la *e* del primero.

Digitized by Google

sinou-ss' enton e diss' assí:
—¡Santa Uírgen Reỳnna!
Quen foỳ o que t' assí matou,
seia él cofondudo.—
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo..... [1]

—Caualeiro (díssel-l' enton),
¿e por qué uos sinades?
A mia Sennor, Madre de Deus,
faz esto, ben creades,
que quer que me confess' ánt' eu [2]
que moỳra; entendades
que sobre los santos tal don
á ela recebudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Ca porque a muito chamei
ú m' assí degolaron
ómees a que nunca fiz
mal, et que me roubaron;
porque fieỳ no seu amor,
sol que m' elos leixaron
por morta, uẽo log' a mí
que m' á ben acorrudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Mais maenfest' aia por Deus,
se ben fazer queredes,
a que possa dizer meu mal,
et depois saberedes
da Uírgen o gran poder seu,
et iá o ben ueedes,
que non lle praz de me perder
com' algun descreudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

O caualeir' a Santaren
se foi dereỳtamente,
et tod' aqueste feit' enton
diss' a toda a gente.
E a clerizía d' alí
saỳó mantenente; [3]
do concello ren non ficou
nen grande nen meudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo.....

Adusséron-a ben d' alý
ú a o caualeỳro
achou, et foi mui ben enton
confessada primeỳro
e comungou-ss'; e a Madre
do Fillo verdadeỳro
log' a alma d' ela leuou
que ll' ouue prometudo.
Se ben en a Uírgen fiar'
o peccador sabudo,
querrá-o na morte guardar
que non seia perdudo.

CCXXXVIII.

Como Deus se uingou d' un iograr tafur que iogaua os dados et porque perdera descreeu en Deus et en Santa Maria.

O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou,
se fois á él filla uingança, [4]
maraúilla non o dou. [5]

A Sennor que nos adusse
saluaçon e lum' e luz,
et que uiú por nós seu Fillo
morte prender en a cruz,
des i ten-nos amparados
do demo que nos non nuz,
en boo [6] dia foi nado
quen a seruiú et onrrou.
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

E d' esto uos direỳ ora
una [7] uengança que fez
Jhesu-Christo en Guimarães
d' un iograr máo rafez

---

[1] Falta aquí el estribillo. La estrofa termina con la plana.
[2] Este verso está escrito sobre raspado. Tambien lo está el segundo de la estrofa siguiente y la *A* inicial de la última.
[3] Saỳá en otros lugares.—Falta una sílaba al verso.
[4] La sílaba *ça* está escrita sobre el renglon con diferente tinta.
[5] Este verso y los seis siguientes están escritos sobre raspado.
[6] Escrito primero *bon*. Se tachó la *n* con puntos y se añadió sobre el renglon la *o* final.
[7] En otros lugares *hũa*, *ũa* y *ûa*.

Digitized by Google

que él e ssa Uírgen Madre
santa e o seu bon prez
per que o mundo foi saluo,
ante todos dẽostou.
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

Aqueste iograr [1] iogaua
os dados, com' aprendí,
et descreeýa tan muýto,
que quantos seýan ý
foron én tan espantados,
que sse foron os máis d' ý;
mais él de uiltar [2] a Uírgen
et Deus sol non ss' enfadou.
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

Non quis catar o maldito
commo prendeu carne Deus
na Uírgen et póis prendeu
por él morte dos iudeos; [3]
mais o coraçon proposo
et todos los sisos seus
en uiltar Santa María
de que Deus carne fillou.
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

E dezía [4] que non era
Deus nada nen o seu ben,
et que o da Uírgen fora
chuffa, ca non outra ren;
et él est' e máis dizendo,
ei-uos un capelan uen
que leuaua *Corpus Christi*
a un que ý enfermou
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

Na vila; os gẽollos [5]
ficaron todos enton
ant' aquel que da cadẽa
nos foi tirar do dragon;
e o iograr mal andante
cospiú et disse que non
uíra gente tan baueca;
et muý mal os dẽostou.
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

O capelan, quand' oýú
dizer mal do Saluador
do mund' e [6] mui gran despeito
ouue d' aquel träedor;
et pois se tornou d' ú ýa,
diss' enton:—¡Aý, pecador
d' ome! ¿por qué denostauas [7]
ora o que te formou,
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

O que te fez de nïente
et póis á-t' a desfazer,
et en o dia do joýzo
estarás a sseu poder
catiu'? ¿E non sabes esto,
nen t' ar queres connoscer
a aquel que do dïabo
per seu sangui te liurou?
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

E da Uírgen Groríosa
te nenbra et ben farás,
e filla ta pẽedença
por aquesto que dit' ás.—
Él respondeu escarnindo:
—Crérigo, ¡qué torp' estás!
O ben, de Deus et da Uírgen
renegu', e aquí me dou
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

Que non aian en min parte
e que xe me fazam mal
e me metan, sse poderen,
dentro no fog' infernal.—

---

[1] *Ioglar* se escribió primero. Despues se corrigió raspando la *l*.
[2] Escrito sobre raspado. El amanuense trató, al parecer, de escribir aqui *da uirgen*.
[3] *Iudeus* en otros lugares. Así lo requiere tambien la rima.
[4] *Dizia* en otros lugares.
[5] Parece que debe decir *e os géollos*. De este modo se completan el sentido y la medida del verso.
[6] El sentido requiere *do mundo*.—Este verso está escrito sobre raspado.
[7] *Dẽostauas* en otros lugares.

Digitized by Google

Quand' est' o crérigo oý ú,
diss:—¡Aý, Groriosa, val!
Deus fille de tí uingança,
assí como sse uingou
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

Do träedor Simon magos
encantador, que uiltar
foi assý Santa María
e seu Fillo desdennar.—
Esto diss' o prest' e foi-ss', e
o demo uẽo trauar
en o iograr que uos dixe;
et assí o apertou,
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

Que o torceo enton todo.
E assí uingar-sse quis
Deus por ssí et por sa Madre,
et d' esto seéde fis,
que nunca máis falou nada;
et porén, pa Ssan [1] Dinis,
atanto o teu' o demo
ta que ll' a alma sacou
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou.....

Do corpo, e no inferno
a foý logo sobolir; [2]
ca assí ýr deueria
quen quer que foss' escarnir
da Uírgen et do seu Fillo
que nos uẽo remijr.
Qual sennor ele seruiú,
assí ll'-o gualardõou.
O que uiltar quer a Uírgen
de que Deus carne fillou,
se pois d' él filla uingança,
marauilla non o dou. [3]

CCXXXVIII.

Esta é d' un miragre de Santa María que fez en Murçia [4] por un ome que deu seu auer a guardar a outro et negou-ll'-o, et iurou-lle por él ant' a Magestade.

Guardar-se deue tod' ome
de jurar gran falssidade
ant' a omágen da Uírgen
que é Sennor da uerdade.

E d' esto uos quero falar
d' un gran miragre, et contar,
que Santa María mostrar
foi en Murça na cidade,
por un' que auer a guardar
deu a outr' en fialdade,
Guardar-se deue tod' ome [5]
de jurar gran falssidade.....

Que ll' o teuesse por ll' o dar
quando ll' o fosse demandar;
mas aquele foi-ll'-o negar,
dezendo: [6]—Gran torpidade
fezestes sol d' esto cuidar,
et allur o demandade.
Guardar-se deue tod' ome
de jurar gran falssidade..... [7]

Ca eu non tenno uoss' auer
nen nunca foi en meu poder;
¿et cóm' ides ora dizer
tal mentira? Et calade.—
Diss' o outro:—Ide fazer
iura ant' a Maiestade
Guarda-sse [8] *deue tod' omme*
de jurar gran falssidade.....

Da Uírgen, de que Deus prender
quis carne por nós et nacer.—
Dísso-ll' aquel:—Sol detẽer

[1] *Passan*, en lugar de *par san*.
[2] Tal vez en lugar de la palabra *sabullir*, usada en otros lugares.
[3] Falta el estribillo en este lugar, aunque quedó espacio para escribirlo.
[4] *Murça* en el Sumario. Así tambien en otros lugares. V. la estrofa primera de esta Cantiga.
[5] Falta la *G* inicial de este verso.
[6] Del mismo modo se repite esta palabra en la estrofa 8.ª En otros lugares *dizendo*.
[7] Falta aquí el estribillo: el amanuense señaló el lugar que debia ocupar con una linea de tinta encarnada.
[8] En lugar de *Guardar-sse*.

Digitized by Google

non me quero; pois andade
a iura ende receber,
et pois do ál uos quitade.—
Guardar-sse tod' ome deue [1]
de jurar gran falssidade.....

D' aquesto iurar non dultou;
et pois que a iura iurou,
da eigreja ir-se cuỳdou;
mas esto ffoi uãỳdade,
ca o queixo [2] lle derribou
Deus con gran enfermidade.
Guardar-sse deue tod' omme
de jurar gran falssidade.....

E quis falar, mas non falou,
et pero a irse fillou;
et ú a ssa casa chegou,
muit' adur disse:—Chamade
un prest', a quen sse confessou,
d' estes menores un frade.
Guardar-sse deue tod' omme
de jurar gran falssidade.....

E começou-ss' a repentir
de seus pecados et sentir;
mas aquel non quis descobrir,
de que fez grand' ẽidade,
ca outra door lo ferir
foi porén par caridade.
Guardar-sse deue tod' ome
de jurar gran falssidade....

E tan muito o foi seguir,
que iá non pude máis mentir;
et o frade [3] fez vijr,
dezendo:—Por Deus uuiade;
ca a alma mi quer saỳr
porque mentí: et uós dade
Guardar-se deue tod' ome
de jurar gran falssidade.....

Mí consello, ca fiz gran mal;
ca iurei come desleal
per Deus gran mentira mortal:
et a Deus por mí rogade,
et ao que foi mentiral
o sseu do meu ll' o pagade.
Guardar-sse deue tod' ome
de jurar gran falssidade.....

E á Uírgen que pod' e ual,
Madre do Reỳ espirital,
por mí rogad' en guisa tal
que non cate mia maldade.—
Et a tercer dia sen ál
foi mort'. E porén loade
Guardar-sse deue tod' ome
de jurar gran falssidade..... [4]

A Uírgen mui de coraçon
todos con gran deuoçon,
que sempre d' err' e d' ocaion
nos guarde por sa bondade,
et que de seu Fillo perdon
nos dé por sa pïadade,
Guardar-sse deue tod' ome
de jurar gran falssidade.....

Assí que do demo felon
non entremos en sa priion,
nen caiamos en cofoion
mentindo por liuialdade: [5]
et pois él pres por nós paxon,
dé-nos no seu reỳn' erdade.
Guardar-sse deue tod' ome
de jurar gran falssidade
ant' a omágen da Uírgen
que é Seunor da uerdade.....

CCXXXX.

Esta é de loor [6] de Santa María.

Os pecadores todos loarán
Santa María; ca dereit' ý an

En a loar et dizer o seu ben
et non cuidar nunca en outra ren;

---

[1] Variado el órden de las palabras en este verso del estribillo.

[2] *Queixou* se escribió en un principio; pero se raspó despues la *u* final.

[3] Tal vez en lugar de *et ũo frade*, con lo cual se completa la medida.

[4] Falta aquí el estribillo. La estrofa termina con la plana.

[5] *Liuiandade* en otros lugares.

[6] Así en el Sumario, y es la forma constante de estos epígrafes. El amanuense omitió aquí, por olvido quizá, la preposicion *de*.

Digitized by Google

ca, pois que peccan per seu máo sen,
roga por eles a do [1] bon talan.
Os peccadores todos loarán.....

En a loar, et senpr' eu loarei
os seus feitos, ca outro ben non ei;
et por aquesto dereito farei,
et os cuitados dereito farán.
Os peccadores todos loarán.....

En a loar et senpr' esto fazer
polas sas coitas, de que faz lezer
quando Deus uée irado seer
polos pesares que lle fazer uan.
Os peccadores todos loarán.....

En a loar et nunca fazer ál;
ca ú a chaman, senpr' ela ý ual,
et per ela somos liures de mal
e do pecado que fezo Adan.
Os peccadores todos loarán.....

En a loar et dizer o seu prez
et quanto ben ela no mundo fez
et cómo roga por nós cada uez
que pecamos, por nos saluar de pran.
Os peccadores todos loarán.....

En a loar, et dereito será;
ca muito ben nos fez senpr' e fará,
et se non foss' ela, fóramos iá
todos con Abirón et con Datán.
Os peccadores todos loarán.....

En a loar, et farán gran razon;
ca ela ped' a seu Fillo perdon
quand' eles erran, et outro padron
nunca ouueron nen o auerán.
Os peccadores todos loarán.....

En a loar; et quen esto fezer,
fará dereito, pois senpr' ela quer
rogar por nós ú nos á máis mester
por nos tirar de coitas et defan. [2]
Os peccadores todos loarán.....

En a loar, ca Deus non lle fez par;
et porén deuemos a confiar
d' ela que por nós Deus uerrá rogar
alí ú todos muito temerán.
Os peccadores todos loarán.....

En a loar, ca ú nostro Sennor
en o iüỳzo máis ỳrado for,
perdõa-lles á polo seu amor,
et os crischãos non se perderán.
Os peccadores todos loarán
Santa María, ca dereit' ý an.

CCXXXXI.

Esta é como un menỳnno que era esposado con hua menỳna caeu de cima d' ua muit' alta pena en fondo et quebrou per todo o corpo et morreu; et sa madre começó-o de pedir a Santa María, et deu-ll'-o uiu' e sao; et entr' o moço et sa esposa metéron-ss' en órden.

Parade mentes ora
cómo Santa María
d' acorrer non demora
a quen por ela fía.

E se m' oỳr quiserdes
et parardes femença,
direi-uos un miragre
en que ei gran creença,
que fez a Groriosa
en terra de Proença
por hũa dona uiuua
que un seu fill' auía.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Outra dona par d' esta
moraua sa uezỳnna,
uiuu', e hũa filla
auía fremosỳnna:
e o fillo da outra
pagou-sse da menỳnna,
et, com' é de costume,
por moller a pedía.
Parade [3] *mentes ora*
cómo Santa María.....

---

[1] Escrito *don*, y tachada la *n*.

[2] Parece yerro del copiante, que probablemente deberia haber escrito *dafan* (d' afan).

[3] Escrito *Parades*, pero señalada la *s* con un punto por debajo para indicar que debe suprimirse.

Digitized by Google

Assí foy̓ que ás donas
prougue-lles d' este feyto,
esposaron [1] os moços
enton pelo congeito
d' un clérigo muj santo
que iuntou este preito,
prazend' [2] aos parentes
muyto da preitesía.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Log' a madre do moço
conuidou de bon grado
á moça e ssa madre,
et mandou ben prouado
guisar [3] de comer toste;
et o iantar guisado,
non quis iantar o moço
logo porque seruía.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

O menyńno andaua,
con prazer da esposa,
seruindo gran conpana
de donas, et fremosa,
que sse enton chegara;
mais quis a Groriosa
mostrar ý ssa uertude
no menyn' aquel dia.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

A casa ú iantauan
en un pened' estaua
muyt' alt' e muyt' esquiuo,
ú a dona moraua;
e o menino un vaso
en sa mão fillaua
contra hũa fẽestra,
et lauar o quería.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Ao demo non progue [4]
d' est', e con grand' enueia
reuolueu a pousada
o que maldito seia:
el que toda maldade
ama sempr' e deseia,
fez o prazer en dóo
tornar, ca lle prazía.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Esteu' o moç' o vaso
na fẽestra lauando,
et deitou-sse de peitos;
et foi iá que pesando
máis de la cinta suso,
foy̓ o dem' o puxando
da outra parte fóra,
pela pena cayá.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Sayú muyt' äo moço
sangue pelas orellas,
e quebráron-ll' os braços,
ollos et sobrencellas;
et ouue feramente
desfeital-as semellas,
e foi o moço morto
alá ius' ú iazía.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Contar non podería
do dóo que fezeron
a sogr' e a menyńna
et quantos ý seueron;
mais a madre do moço,
pero sse d' él dolueron
todos, sol non choraua
por él nen se carpía.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

A madre do menyńno,
que auía fiança
na Uírgen groriosa
sen neña dultança,

[1] Tal vez por *ésposaron* (e 'sposaron).
[2] Se escribió *frazendo:* despues se raspó la *o*.
[3] *Et guisar* escribió equivocadamente el amanuense. La conjuncion, que daña al sentido y á la medida, está raspada, aunque legible.
[4] *Prougue* en otros parages.

Digitized by Google

féze-o leuar logo
con muj grand' esperança
ant' o altar da Uírgen,
et assí lle dizía:
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

—¡Ai, Uírgen groriosa!
tú que un fill' ouueste [1]
por saluaçon do mundo,
et criaste e nodriste, [2]
des í de mort' esquiua,
Sennor, matar lo uiste,
et sabes cóm' á coita
de fillo quen o cria;
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Sennor, dá-me meu fillo,
ca ben podes fazel-o;
ca de punnar ý muito
non as, senon querel-o;
porende, dá-mi-o uiuo,
que eu possa auel-o
pera o teu seruiço;
se non, morta sería.—
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Per oraçon da madre
o moço deu leuada
do leit' en que iazía,
et uiu' essa vegada
deu uozes contra todos;
diss':—¡Aý, de qué pousada
me tirastes, mia madre,
ú viçoso uiuía!
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

E ficou aquel menynno [3]
uiu' e tan ben guarido,
que sol non parecía
per ú fora ferido.
Deu sa madr' a Deus graças
que lle tan ben comprido
foi o que demandaua
et donde sse doýa.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Prometeu aquel moço
que en órden entrasse
e mantẽer castidade
nos dias que durasse,
et de toda folía
dess alý sse quitasse;
et outrossí a moça
assí o ar prometía.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

E ambos filláren órdin
teueron por gran viço,
et a Santa María
fezeron ý seruiço
sempr' en quanto uiueron,
et d' est' outro boliço
do mundo sse quitaron
et de toda folía.
Parade mentes ora
cómo Santa María.....

Este miragr' escripto
foý logo mantenente:
deu a Santa María
graças toda a gente,
et nós assí façamos;
ca ben seý certamente
que é dos peccadores
esforç' e lum' et uía.
Parade mentes ora
cómo Santa María
d' acorrer non demora
a quen por ela fia [4].

---

[1] Es yerro evidente. La rima requiere *ouuiste*.

[2] La conjuncion *e* está señalada con un punto. Sin duda se pensó en suprimirla dejando el verso en esta forma:
et criast' e nodriste.

[3] Sobra una sílaba al verso. Acaso sea la conjuncion *E* con que principia.

[4] El copiante omitió el estribillo en este lugar.

Digitized by Google

CCXXXXII.

Esta é como Santa María de Castroxeriz guariú de morte un pedreiro que ouuera de caer de cima da obra, et esteue pendorado et téue-sse nas pontas dos dedos da mão.

O que no coraçon d' ome
é mui crúu de creer,
póde-o Santa María
mui de ligeiro fazer.

E d' ela fazer aquesto
á gran poder, a la fé;
ca Deus lle deu tal uertude
que sobre natura é:
et porén, macar nos ceos
ela con seu Fillo sé,
mui tost' acá nos acorre
sa uertud' e seu poder.
O que no coraçon d' ome
é mui crúu de creer.....

E d' est' un mui gran miragre
uos quer [1] ora contar
que en Castroxeriz fezo
esta Rëynna sen par
por un bon ome pedreiro
que cada dia laurar
ýa en a sa ýgreia,
que non quis leixar morrer. [2]
O que no coraçon d' ome
é mui crúu de creer.....

Este [3] era mui bon maestre
de pedra põer con cal,
et máis d' outra ren fiaua
na Uírgen esperital;
et porende cada dia
uiýnna ý seu iornal
laurar encima da obra.
Et ouue d' acaecer
O que no coraçon d' ome
é mui crúu de creer.....

Un dia en que lauraua
no máis alto logar ý
da obr', e anbol-os pées
lle falíron et assí
coidou caer, et a Uírgen
chamou, per com' aprendí,
os dedos en hũa pedra
deitou, et fez-lo tẽer
O que no coraçon d' ome
é mui crúu de creer.....

A Uírgen Santa María:
en as unllas atan ben
o teuo, [4] macar gross' era,
que sol non caeu per ren:
et assí chamand' estaua
a Sennor que nos manten,
dependorado das unllas
et colgado por caer.
O que no coraçon d' ome
é mui crúu de creer.....

E esteu' assí gran peça
do dia, com' apres' ei,
que acorrudo das gentes
non foi, segund' eu achei;
mas acorreu-lle a Uírgen,
a Madre do alto Reý,
ata que uẽo a gente
et o fez én decender.
O que no coraçon d' ome
é mui crúu de creer.....

Todos quantos esto uíron
loaron de coraçon

---

[1] Parece que debiera decir: *uos quer eu*,—segun se lee en otros muchos lugares. De ese modo resultaria completo el octosílabo.

[2] Las dos últimas palabras están escritas sobre raspado. La misma circunstancia se nota en los versos segundo, sexto y octavo de la estrofa siguiente.

[3] La *e* final está marcada con un punto encima, señal de correccion. Probablemente advirtieron que, no formando sinalefa, regla casi sin excepcion en estos cantares, resulta en el verso una sílaba más.

[4] *Teue* en otros lugares.

Digitized by Google

a Uírgen Santa María,
et aquel pedreÿr' enton
ant' o seu altar leuaron
chorando con deuoçon,
et fezeron o miragre
per essa terra saber.
O que no coraçon d' ome
é mui crúu de creer,
póde-o Santa María
mui de ligeiro fazer. [1]

CCXXXXIII.

Como uuns falcẽeiros que andauan a caça estauan en coita de morte en un regueiro, et chamaron Santa Maria de Vila-Sirga, et ela por sa mercée acoreu-lles.

Carreiras et semedeiros
busca a Uírgen María
pera fazer todauía
seus miragres uerdadeiros.

E de tal razon com' esta
auẽo hũa uegada
un miragre mui fremoso
que a Uírgen coroada
mostrou cabo Vila-Sirga
per hũa mui gran geada,
cómo guareceu de morte
estranÿa dous falcõeiros.
Carreiras et semedeiros..... [2]

Estes con el reÿ andauan
Don Affons', e seus falcões
tragían et ar caçauan
con eles muitas sações
sen él, mas por seu mandado:
aquestes dous conpanões
non quiseron chamar outro
et foron caçar senlleiros.
Carreiras et semedeiros.....

E pois foron na ribeira
ú muitas aues andauan.
aas anades deitaron
os falcões que montauan;
des í deceron a elas,
et assí as aaguauan,
que con coita se metian
so o geo nos regueiros.
Carreiras et semedeiros.....

Qvand' esto os falcõeiros
uíron, ueeron [3] agÿnna
et chegaron aa agua
cada uun como uiÿnna;
et britou-ss' enton con eles
o geo; mas a Reÿnna
chamaron de Vila-Sirga
que os ualess', e certeiros
Carreiras et semedeiros.....

Foron ben que lles ualrría;
pero ánt' alí iouueron
hũa peça so o geo
que saÿr én non poderon;
mais chamand' a Groriosa,
os geos se desfezeron,
et saÿron ende uiuos,
et log' a seus semedeiros
Carreiras et semedeiros.....

Caualgaron. Des í foron
a Vila-Sirgu' e loores
deron a Santa María
que é Sennor das Sennores,
que senpre nas grandes coitas
acorr' aos peccadores:
et póis est' al Reÿ contaron
ante muitos caualeiros.
Carreiras et semedeiros
busca a Uírgen María
pera fazer todauía
seus miragres uerdadeiros.

---

[1] Falta aqui el estribillo, para el cual no dejó espacio el amanuense.

[2] Es yerro material de copia, por *semedeiros*.

[3] En lugar de *ũeeron*, que es la forma en que, por lo común, se halla escrito este verbo.

Digitized by Google

CCXXXXIIII.

Como Santa María guareçeu un ome que ynchou, que cuidou morrer, porque escarneçia dos que ýan a sa ygreia.

Gran dereit' é que mal uenna
äo que ten en desden
os feitos da Groriosa
con que nos faz tanto ben.

E d' aquest' un gran miragre
en Laredo conteceu
que fezo Santa María,
aquela de que naceu
Iheso-Cristo Deus et ome
que por nos saluar morreu:
et por Deus este miragre
ascuitáde-o mui ben.
Gran dereit' é que mal uenna
ao que ten en desden.....

En Lared' á vn ygreia
que fóra da uila 'stá,
que chaman Santa María,
en que ela mostrad' á
miragres bõos et muitos,
et porende van alá
as gentes et dan ý algo,
cada uun [1] do que ten.
Gran dereit' é que mal uenna
ao que ten en desden.....

Ond' auẽo que un dia
hũa balẽa [2] sayú,
et per esse mar andando
äo porto recodiú;
et leixou-ss' ýr log' a ela
a gente quando a uiú,
que mui poucos ý ficaron
senon foi ou quén ou quén.
Gran dereit' é que mal uenna
ao que ten en desden.....

E pois a balẽa morta
foi, filláron-ss' a tornar
cada un pera ssa casa;
pero ánt' ýan entrar
na ygreia que uos dixe
et a Deus s' acomendar
et a ssa bẽeita [3] Madre
de que todo ben nos uen.
Gran dereit' é que mal uenna
ao que ten en desden.....

Mas un d' esses marynneiros
fillou-ss' a escarnecer
da gente que ý entraua,
et começou a dizer:
—Ir quer' eu aa tauerna
ánte, do uinno beuer;
et en aquesto ben tenno
que os uencerei de sen.—
Gran dereit' é que mal uenna
ao que ten en desden.....

E logo se foi correndo
et na tauerna entrou;
et pois que beueu do uýno
atan ferament' inchou
et creceu-lle tant' o uentre,
que per pouco rebentou,
que semellaua caualo
que comera muito bren.
Gran dereit' é que mal uenna
ao que ten en desden.....

O catiuo mui cuitado
foi quando se uiú assí
estar, et a seus parentes
rogou-lles que fossen ý
con ele aa ygreia;
et, segund' eu aprendí,
teueron ý sa vigía
et deron de seu argen.
Gran dereit' é que mal uenna
ao que ten en desden.....

Outro dia oýú missa
da Madre do Saluador,
et tornou enton tan são

---

[1] La palabra *unn* (ũu) está escrita sobre raspado. Segun se entrevé, habíase escrito primero *hun*.

[2] Corregidas estas dos palabras sobre raspado. Decia anteriormente *huna balena*. Igual correccion se advierte en la palabra *balía* en el primer verso de la estrofa siguiente.

[3] Escrito *beneita* y tachada la *n*.

Digitized by Google

como nunca foi mellor;
et él et todos los outros
deron graças et loor
aa que senpre seu nome
bẽeito[1] seia. Amen.
Gran dereit' é que mal uenna
ao que ten en desden
os feitos da Groriosa
con que nos faz tanto ben.

CCXXXXV.

Como Santa María tirou un ome de prijon, é o fez passar un rrio que era mui fondo e non se mollou.

O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for,
cham' á Uirgen groriosa,
Madre de nostro Sennor.

Ca pola nossa säude
prendeu d' ela carne Deus,
et por nós seermos saluos
féze-a sobre los seus
coros dos ángeos Reỳnna:
et porend', amigos meus,[2]
dereit' é que na gran coita
ualla ão peccador.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....[3]

E sobr' aquest' un miragre
mui fremoso uos direi
que fez en Riba de Limia
a Madre do alto Reỳ,
en San Saluador da Torre,
por un om', e mui ben seỳ
que aueredes fiança
.....[4].
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Entre Doir' e Mỳnn' auía,
no reỳno de Portugal,
tal tempo foi, roubadores
que fazian muito mal,
escudeỳros et peões,
caualeỳros outro tal:
aquel que ménos roubaua,
entr' eles era peor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

En aquel tempo moraua
un omme bõo aly
en San Saluador de Torre,[5]
et, per quant' eu aprendí,
fazía ben sa fazenda
seruindo Deus, et des í
auía gran confiança
na Madre dor Saluador.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Alí no adro auía
hũa capela enton
da santa Uirgen, et sempre
fazía ssa oraçon
est' om' alí ameude:
des í mui de coraçon
aquele logar onrraua
con muita flemosa[7] fror.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

O ome boo auía
nom̃ada que auer
auía grand'; e porende
os que soỳan fazer
mal e rroubauan a terra
fóron-o enton prender,
et, máo peccad, auian
de o espertar sabor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Metéron-o en un barco
et passáron-o alén,

[1] Escrito sobre raspado. Decía sin duda *bencito* como en el lugar á que se refiere la nota 3 de la página anterior.
[2] La palabra *meus*, omitida por el copiante, está escrita en abreviatura sobre el renglon.
[3] Escrito únicamente *O que en coita de*, por falta de espacio en el pentagrama.
[4] Quedó en claro esta linea, en la cual debió haberse escrito el verso final de la estrofa.
[5] *Da Torre* dice en la estrofa segunda.
[6] Es verro manifiesto. Debe decir *do*.
[7] Parece equivocacion. Tal vez el amanuense quisiera escribir *fremosa flor*.

Digitized by Google

et ýan-o mal tragendo
que lles dess' algũa ren;
et no castel' de Neuía
o meteron, et des én
o que o peor julgaua
tijnna-ss' én por peor. [1]
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Muýtas uezes açoutado,
como contaron a min,
foi, et dizian:—Uilão,
oge sseerá ta fin
se nos non dás quant' ouueres.—
Et iurou par San Martin
o alcaýde que de cuýta
o faría soffredor.
O que en coita dẽ morte
mui grand' ou en prijon for.....

En un temon o alcaýde
mui fort' estiral-o fez,
et muita da agua fria
deitar sobr' él essa uez;
e o corpo con feridas
iá chus negr' era ca pez;
et o alcaýde dizendo:
—Don vilão träedor,
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Dizede qué nos daredes,
se non, a uossa moller
et os fillos prenderémos.—
Ele diss' enton:—Senner,
mil soldos de leoneses
uos darei per quant' ouuer;
ca máis non soon atreuudo
de dar, par Nostro Sennor.—
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for..... [2]

Eles esto non quiseron
et fóron-o açoutar,
se poderian aýnda
d' él máis dýnneiros leuar;
e pois que o ben feríron,
assentáron-ss'a iantar:
todos a hũa fogueýra
seueron a derredor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

O ome bõo iazendo
en coita mui grand' assaz,
diss':—¡Aý, Uírgen groriosa,
guarda-m' oge, se te praz,
d' aquesta prijon tan forte
en que o meu corpo iaz;
nénbre-te se t' eu seruiço
fiz que foss' a ta loor.—
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

E él aquesto dizendo,
ũa dona enton entrou
per mëogo do paaço,
et cada uun a catou;
mais sol falar non poderon
nen ome non ss' abalou
que sse leuantar podesse;
mais ouueron gran pauor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

E foi-sse dereitamente,
que todos a uíron ýr,
äo om' e deslió-o
e disse:—Porque seuir [3]
me sóes na mia capela,
porén te uin' eu guarir
d' esta prijon en que jazes
tan fort' e tan sen sabor.—
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

E filló-o pela mão
mui mass [4] e mui sen affan
e leuou-o per ant' eles;
e ben creede de pran
que ome non falou nada
nen fezeron adaman

[1] La palabra *peor* se escribió sin duda equivocadamente en este lugar, en vez de *mellor*.
[2] Omitido aqui el estribillo por falta de espacio.
[3] Equivocadamente, por *servir*.
[4] En lugar de *mass* (manss').

Digitized by Google

sol de ll' en ele trauáren;
et perderon a coor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

E as portas do castelo
fortes, com' aprendí eu,
estauan muj ben fechadas;
pero pelo poder seu
d' aquela que o leuaua,
abríron-ss', e con él deu
na riba do rio de Limia,
et disse:—Meu seruidor,
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Entra no rio et passa
a alén, et acharás
as portas do mõesteiro
sarradas; mas entrarás
per elas ousadamente
e na eygreia marrás
e dirás est' äos frades
todos et äo prior.—
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Él ouu' espanto do rio,
non ousou ý meter pé
et diz:—Sennor, muit' é alto;
des í ú máis baixo é
ay máis de dez braçadas [1]
ou doze, per bõa ffe.—
Diss' ela:—Faz o que te digo [2]
et non seias dultador.—
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

E meteu-ss' enton ao uáo
en aquel rio medés,
que sol non ouu' ý mollado
pé, nen outro dano pres;
et ánte que ss' ý metesse
disse-ll' ela enton:—Ues,
de me fazeres seruiço
auerás más meu amor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for..... [3]

Él, pois ouu' alén passado,
ánte que uẽess' a luz
entrou dentro na igreia
e deitou-ss' ant' hũa cruz
et ant hũa maiestade
da Sennor que nos aduz
quanto de ben nós auemos,
et nos é deffendedor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Entraron enton os frades
nas matinas, e tafur
cuidaron enton que era
et entrara per algur:
e marauillados eran;
ca solament' un mur [4]
alí entrar non podía,
pero fosse furador.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

E disseron:—¿Tú qué jazes,
bon om', e quén te meteu
en tal logar come este?
Ben louco fust' e sandeu.—
Acordou, et o conuento,
des que o ben connoceu,
prougue-lle muito con ele;
et él foi departidor
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

De quanto ll' enton uẽera,
et iurou par San Dinís
que sempr' á Uírgen seruisse,
pois a ela proug' e quis
que de mal fosse liurado.
Et per mí seede fis

---

[1] Falta una sílaba á este verso, pues las palabras *ay* y *ues* no admiten dieresis.

[2] Tal vez debiera haberse escrito *faz o que digo*. De este modo resultaria perfecta la medida.

[3] Falta el estribillo en este lugar. La estrofa termina con la plana.

[4] Falta una sílaba al verso. Es probable que el amanuense quisiera escribir *solamente*.

Digitized by Google

que fez pois ben sa fazenda
e foy grand' esmolnador.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

O alcaid' enton de Neuia
con sua companna uil
uíron que assí perderan
o pres' e os soldos mil,
et que assí hũa dona
ll' o leuara tan sotil-
ment', e uíron que a Madre,
fora do Remijdor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for.....

Ca ben lles diss' o conuento
a todos que a que sol
fazer äos peccadores
que façan todos sa prol,
que fez aqueste miragre;
porén se teue por fol
cada uun, et neun d' eles
non foi depois malfeitor.
O que en coita de morte
mui grand' ou en prijon for,
cham' á Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor.

CCXXXXVI.

Esta é d' ũa bõa moller que ya cada sábado a hũa eigreia que chaman Santa Maria das Mártires, et obridó-xe-lle, et depois foi alá de noite et abriron-xe-lle as portas da eigreia.

A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar,
poder á nas d' este mundo
de as abrir et serrar.

D' esto direi un miragre,
segundo que aprendí,
que auẽo en Alcáçar,
et creo que foi assí,
d' ũa mui bõa crischãa
moller que moraua ý,
que sabía en a Uírgen
máis d' outra cousa fiar.
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar.....

Onde por amor da Uírgen
äo sábado sempr' ir
punnau' a hũa ygreia
sua et oraçon oyr,
et leuaua ssa offerta
sigo por a offerir;
mas vn sábado ll' auẽo
que foi aquest' obridar
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar..... [1]

Por fazendas de sa casa
muitas que ouu' a fazer;
mas aa tarde ll' en mente
uẽo como falecer
fora, et arrepentisse, [2]
et por esto correger,
foi iá tard' aa eigreia
et cuidou ý dentr' entrar.
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar.....

Esta ygrei' alongada
da uila iá quant' está;
mas quando chegou [3] a ela,
cuidou log' entrar alá;
mas as portas ben serradas
achou, et fillou-ss' acá
de fóra fazer sas prezes
et começou de chorar.
A que as portas do ce [4]
abriú pera nos saluar.....

E pois aquest' ouue feito
et conpriú ssa oraçon,
uiú log' as portas abertas,
et foi en seu coraçon

---

[1] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

[2] Debe ser equivocacion. El sentido requiere *arrepentiú-sse.*

[3] Escribieron *chogou;* pero, notado el yerro, cambiaron la *o* en *e.*

[4] El amanuense omitió distraidamente la *o* final.

Digitized by Google

muit' ende marauillada,
porque moller nen baron
non uíra que ll' as abrisse.
Et foi log' äo altar
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar.....

E pos' ý sa offerenda:
des ý logo se saÿú
da ygreia, et pois fóra
foi, as portas serrar uiú;
et con gran medo que ouue,
logo d' alí recodÿú
et foi-sse pera a vila,
mas non de mui gran uagar.
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar.....

E quando foi aas portas
da uila et entrar quis,
achou-as assí serradas
que des alí foi ben fis
de no[1] entrar, et cuitada
foi én muit', par San Dinís;
mas rogou enton á Uírgen,
que ll' as abriú log' en par.
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar.....

Enton hũa dona bela
et nobre ll' apareceu,
que a fillou pela mão
e na uila a meteu
et leuó-a a ssa casa,
ond' ela prazer prendeu;
mas ánte que ý chegasse,
começou-ll' a preguntar
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar.....

Dizendo:—Sennor, ¿quén sodes,
que a tan pobre moller
com' eu tan gran ben fezestes?—
Respos-ll' ela volonter:
—Eu soon a que nas cuitas
acorr' a quen m' á mester,
en que Deus por sa mercée
quis de mí carne fillar.—
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar.....

Quand' a bõa moller esto
oÿú, logo se deitou
a seus pées por beijar-ll'-os;
mas non a uiú, et ficou
ende mui desconortada,
et en ssa cassa entrou,
et aqueste feit' a todos
outro dia foi contar.
A que as portas do ceo
abriú pera nos saluar,
poder á nas d' este mundo
de as abrir et serrar.

CCXXXXVII.

Como hũa menína que naceu cega, et a cabo de .x. anos leuáron-a[2] a Santa María de Salas et deu-lle logo seu lume Santa María.

Assí como Iheso-Cristo
fez ucer o cego nado,
assí ucer por sa Madre
hũa moça mui priuado.

D' aquest' un miragre fezo
en Salas Santa María
d' ũa moça que nacera
cega et que non uija
nen uíra pois fora nada;
mas en ora d' uun dia
guariú-a Santa María
como uos será contado.
Assí como Iheso-Cristo
fez ucer o cego nado.....

Esta, ánte que nacesse,
sa madre a prometera
que seruiss' a ssa eigreia
et un estadal de cera
offerecess' ý cad' ano;
mas porque cega nacera,

---

[1] En lugar de *nò*, forma en que esta palabra se halla en otros lugares.

[2] Así en el Sumario. Aquí se omitió distraidamente el pronombre *a*.

Digitized by Google

a madr' era mui coitada
et o padre mui coitado.
Assí como Iheso-Cristo
fez ueer o cego nado.....

Pero criaron sa filla
et ela foi ben crecendo,
et pois que conpriú dez anos,
seu padre, com' eu aprendo,
morreu et ficou a madre,
et chorando et tremendo
leuou a moça a Salas
et diz:—Sennor, á-ti grado
Assí como Iheso-Cristo
fez ueer o cego nado.....

Que rogass' eu a teu Fillo
que de meu marid' ouuesse
linnag' e naceu-m' [1] esta
filla; mas se eu soubesse
que cega me nacería,
non sei ren per que quisesse
auel-a; mas tua seia,
pois que ch'-o por don ei dado.
Assí como Iheso-Cristo
fez ueer o cego nado.....

E porende ch'-a aduxe
a esta tua eigreia,
creendo que en tí este
mui gran uertude sobeia;
et, se te praz seu seruiço,
dá-lle lume con que ueia,
et des oi máis penssa d' ela;
ca de mí sol un bocado
Assí como Iheso-Cristo
fez ueer o cego nado.....

Non auerá.—Et tan toste [2]
reuolueu-sse muit' agýnna
pera ir-sse da eigreia;
mas a mui santa Reýnna
fezo que a moça uisse
con a santa meezýnna
que lle seu Fillo mostrara,
et uiú logo ben prouado.
Assí como Iheso-Cristo
fez ueer o cego nado.....

Aquesto uiú ben a gente
mui grande que ý estaua,
que toda comunalmente
Santa María loaua
que tal miragre fezera;
et a moça ý ficaua
uarrendo sempr' a eigreia
como lle fora mandado.
Assí como Iheso-Cristo
fez ueer o cego nado,
assí ueer por sa Madre
hũa moça mui priuado.

CCXXXXVIII.

Como dous marýneiros que sse [2] querían matar en Laredo ant' o altar de Santa María, et pola ssa gran mercée guardou os que sse non matassen nen se ferissen. [3]

Sen muito ben que nos faze [4]
a Sennor esperital,
guárda-nos que non façamos
quanto podemos de mal.

Ca ú a nossa natura
quer obrar máis mal ca ben,
guárda-nos ela d' aquesto
que non possamos per ren.
Et de tan gran pïadade
un miragre direi én
que mostrou grand' en Laredo
a Sennor que pod' e ual.
Sen muito ben que nos faze
a Sennor esperital.....

Ca ssa [5] ýgreia que dixe
que sobe lo mar está,
et que uan en romería [6]
as gentes muitas alá

[1] Tal vez en lugar de *naceu-me*, con lo cual se completaría la medida del verso. *Naceu* se pronuncia sin diéresis.
[2] Así en el Sumario. El copiante repitió aquí distraidamente las palabras *que sse*.
[3] Véase en el Sumario la nota al epígrafe XLIV.
[4] Se escribió *faz*; la *e* se añadió posteriormente sobre el renglón.
[5] La C inicial de esta estrofa fue primero E (E a ssa), pues se nota raspado el trazo horizontal.
[6] *Romeiría* se escribió primero; pero se suprimió después la primera *i* señalándola con una raya y un punto de tinta encarnada. Esta palabra se encuentra escrita en otros lugares *romaría*.

Digitized by Google

rogar aa Groriosa,
aquela que senpre dá
consello äos cuitados
et que nas cuitas non fal.
Sen muito ben que nos faze
a Sennor esperital.....

Onde foi hũa uegada
que foron ý albergar
muitos ómees da terra
et sas candeas queimar;
et enton dous marÿnneiros
filláron-ss' a peleiar,
ben ant' o altar estando,
de peleia mui mortal.
Sen muito ben que nos faze
a Sennor esperital.....

E sacaron os cuitelos
leg' anbos por se ferir;
mas non quis a Groriosa
que o podessen comprir:
ca mouer non se poderon
nen vn äo outro ÿr;
et toda a gent' ý vẽo
ueer este feit' atal.
Sen muito ben que nos faze
a Sennor esperital.....

E assí como os braços
foron anbos estender
por se ferir, non poderon [1]
per ren poil-os encoller;
et estándo-se catando,
non se podian mouer,
ben come se fossen feitos
de pedra ou de metal.
Sen muito ben que nos faze
a Sennor esperital.....

E estand' assí tolleitos,
cada un se repentiú
muit' et a Santa María
logo mercée pediú;
et demáis toda a gente [2]
que aqueste festo [3] uiú,
rogando Santa María
logo, que non ouu' ý ál. [4]
Sen muito ben que nos faze
a Sennor esperital.....

E ela o rogo d' eles
oÿú, et sa oraçon;
et estes que se querian
mal, perdonáron-ss' [5] enton;
et a gente que ý era
loaron de coraçon
a Uírgen de que Deus quiso
naçer dia de Natal.
Sen muito ben que nos faze
a Sennor esperital,
guárda-nos que non façamos
quanto podemos de mal.

CCXXXVIIII.

Como un maestro que lauraua na eigreia que chaman Santa María d' Almaçan, en Castroxeriz, caeu de cima en fondo et guardó-o Santa María que sse non feriú.

Aquel que de uoontade
Santa María seruir',
d' ocaion será guardado
et d' outro mal, sen mentir.

E de tal razon com' esta
un miragre uos direi
que en Castroxeriz fezo
a Madre do alto Reÿ,
a Uírgen Santa María,
per com' eu aprix' et sej;
et, por Deus, meted' ý mentes
et queréde-o oÿr.
Aquel que de uoontade
Santa María seruir'.....

Quand' a ÿgreia fazian
a que chamán d' Almaçan,
que é en cabo da uila,

[1] La palabra *poderon* está escrita sobre raspado
[2] El artículo *a*, que el amanuense omitió en este verso, fué escrito despues sobre el renglon por distinta pluma.
[3] Debe decir *feito*. Así lo demuestra el sentido.
[4] El amanuense escribió en un principio *que non ouu' ál*. Aún se advierte raspado ántes de *ouue* el adverbio *n*.
[5] Así está escrito este verbo que, por lo comun, se encuentra *perdoar*.

Digitized by Google

muitos maestres de pran
ýan ý laurar por algo
que lles dauan, como dan
äos que tal obra fazen;
mas un d' eles ren pedir
Aquel que de uoontade
Santa María seruir'.....

Non quería, mas lauraua
alí mui de coraçon
pora ganar [1] da Uírgen
mercée et gualardon;
et porend' or' ascoitade
o que ll' auẽo [2] enton,
et senpr' aueredes ende
que falar et departir.
Aquel que de uoontade
Santa María seruir'.....

Él maestr' era de pedra
et lauraua ben assaz
et quadraua ben as pedras
et põýa-as [3] en az
en o más alto da obra,
como bon maestre faz.
Et un dia fazend' [4] esto,
fóron-ll' os pées falir,
Aquel que de uoontade
Santa María seruir'.....

E caeu ben do máis alto;
et en caendo chamou
a Uírgen Santa María
que o mui toste liurou;
ca pero que da cabeça
sobe [5] los cantos topou,
assí o guardou a Uírgen
que sol non se foi ferir,
Aquel que de uoontade
Santa María seruir'.....

Nen sentiú sol se caera
nen recebeu én neun mal;
ante ss' ergeu mui correndo,
que non teu' ollo por ál;
mas foi äo altar logo
da Uírgen espirital
por loar a ssa mercée
et os seus bẽes [6] gracir.
Aquel que de uoontade
Santa María seruir'.....

E quantos alí estauan
deron loores porén
aa Uírgen groriosa
que aos seus ual et manten.
Et porende lle roguemos
que senpr' aiamos seu ben
et nos gaann' o de seu Fillo
que nos ueno [7] remijr.
Aquel que de uoontade
Santa María seruir',
d' ocaion será guardado
et d' outro mal, sen mentir.

CCL.

Esta é de loor.

Por nós, Uírgen Madre,
rog' a Deus teu Padre
et Fill' e amigo.
Rog' a Deus teu Padre.....

A Deus [8] que nos preste
róga-lle, pois este
teu Fill' e amigo.
Róga-lle [9] pois este.....

Roga que nos ualla,

---

[1] Probablemente yerro del amanuense, que acaso debiera haber escrito *gaannar*, forma en que con frecuencia se encuentra este verbo. De ese modo resultaria perfecta la medida.

[2] Parece que primero se habia escrito *aueno*. Despues se corrigió, raspando las dos últimas letras.

[3] Está escrita sobre raspado la palabra *poýáás*, y al márgen señalada con plomo una *ý* como para servir de recuerdo. Queda algun espacio entre esta palabra y la siguiente; por donde se puede colegir que el amanuense escribió en un principio *poýaas*.

[4] Se escribió *fazendo*, pero despues se raspó la *o*.

[5] El copiante quiso escribir *sobre:* pero ántes de concluir, convirtió en *e* la *r* que ya habia trazado.

[6] Escrita esta palabra sobre raspado. Parece haberse puesto ántes *bẽes*.

[7] En lugar de *uẽo*, que es la forma en que comunmente se halla escrita esta palabra. Como se ve en otros lugares de la Cantiga, el amanuense cayó en varios descuidos semejantes, los cuales corrigió despues.

[8] Falta la *A* inicial de este verso. Quedó espacio para dibujarla.

[9] Escrito primero *Pogalle*. Se corrigió despues convirtiendo en *R* la *P* inicial.

Digitized by Google

pois ele [1] é sen falla
teu Fill' e amigo.
Pois [2] él é sen falla.....

CCLI.

Como Santa María leuou consigo a menýna de Proença que pedia o ffillo aa ssa Maiestade.

Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer
o que pode amor
da Uirgen ben auer.

En terra de Proença
un gran miragr' achei
escrito, que fezera
a Madre do gran Reý;
et desque o oýrdes,
ben soon fis et sei
que non oístes d' outro
nunca tal retraer.
Muj gran dereito faz
do mund' auorreçer.....

Un burgés ý auía
mui rico et que ben
casad' era; mas fillos
non podía per ren
auer, ca lle morrian;
et prometeu porén
hũa que lle nacera
de en órden na meter. [3]
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Porend' a un conuẽto
de donas que d' alý
mui pret' era, ssa madre
leuou-a, com' oý:
et a moça na claustra,
per com' eu aprendý,
uýú hũa Maiestade
en os braços tẽer
Muj gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Seu Fillo, et de pedra
eran ambos, non d' ál;
mas eran tan ben feitos,
que a moça atal
amor colleu con eles,
que des alý, sen ál,
nũn sabor auía
d' outra cousa ueer.
Muj gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Senpre quand' a madre [4]
aa eigreia orar
ýa et a leuaua
sigo ant' o altar,
logo ela ss' esfurtaua
et ýa-sse parar
ant' aquella [5] omágen,
ond' auía prazer.
Muj gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

E leuáua-lle senpre
rosa ou outra fror
ou fruita que achasse
de mui bõa odor:
et con est' á omágen
colleu tan grand' amor,
que outra ren do mundo
non sabía querer.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Quando chegou seu tenpo
que en religïon
meteron a mjnýna,
vẽo-ll' [6] a coraçon
de pedir o seu Fillo
da omágen enton
que faagar podesse
et en braços coller.
Muj gran derejto faz
do mund' auorrecer.....

Porque a moça tantas

---

[1] Sobra sin duda la *e* final de esta palabra, segun se ve por las notas musicales escritas sobre el verso. Véase además el estribillo final.

[2] Falta la *P* inicial, que debia haberse dibujado con tinta azul.

[3] Parece que debiera decir: *a* meter.

[4] Falta una sílaba al verso. Es de creer que el copiante olvidara la conjuncion *E* con que parece que debia empezar.

[5] *Aquela* es como por lo comun se encuentra escrita esta voz.

[6] Escrito sobre raspado. Al parecer, se habia escrito *venoll.*

Digitized by Google

vezes uiían ỳr
as donas aa claustra
et d' elas se partir,
porén a asseỳtaron,
et uíron-lle pedir
o Fill aa omágen,
et uíron-lle tender
Muj gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Os braços que ll' o desse,
et ela ar tendeu
os seus braços et deu-ll'-o;
et poil-o recebeu
a moça, faagó-o,
et tal amor colleu
con él, que de sí fillo
começou a dizer.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

E mui leda cantado [1]
nos braços o fillou;
et aquesto fazendo,
o conuento chegou,
et a omágen logo
seu Fill' a ssí tirou,
assí que todas elas
ben ll' o víron fazer.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Matenent' [2] o conuento
leuaron manaman
logo d' alí a moça,
pero con grand' affan
chorando et dizendo:
—Monias de mal talan
sodes, porque meu fillo
mi fezestes perder.—
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Quando a abadessa
assí falar oyú
tan afficadamente,
preguntou-lle qué uiú;
mas chorando a moça
assí lle recodiú:
—Rógo-uos que meu fillo
me querades render.—
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Sobr' est' a madre uẽo,
et preguntou-ll' assaz
qué uíra; et a moça
lle diss': —A mj non praz
d' ál, senon de meu fillo,
et dáde-mỳ-o en paz.—
Et ergeu-sse mui toste
et fillou-ss' a correr.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

E foi-sse á omágen
et disse:—Dá-me meu
fill'.—E tendeu os braços
como se fosse seu.
Quand' esto uiú a madre,
en ela salto deu,
cuidando que quería
por él ensandecer.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

E sobr' est' äo Papa,
que ten logar de Deus,
que d' alí muỳ pret' era,
a madre et os seus
parentes a leuaron
dia de sant Mateus,
dizendo:—Padre santo,
¿qué pod' esto seer
Mui gran [3] *dereito faz*
do mund' auorrecer.....

D' esta moça que fillo
chama, et ál non diz,
por un da Magestade
pintad' et con verniz?
Mas uós que sedes [4] padre

---

[1] Es yerro. Debió haberse escrito *cantàdo* (cantando).
[2] En vez de *Matenent'*.
[3] Escrito *grand*, y tachada la *d*.
[4] Tal vez en lugar de *sodes*, como se lee en otros lugares

Digitized by Google

da lée et jöyz,
rogad' a Deus que d' esto
a quera guarecer.—
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

O Papa, que sant' ome
era, respos-lles:—Cras
mandarei cantar missa,
et tú a leuarás
(diss' á ama da moça);
et se de Satanás
uen aquesta sandece,
póde-sse desfazer.—
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

A missa foy cantada
logo depol-a luz
a grand' onrra da Madre
do que morreu na cruz;
et quando foy na sagra
aqué a' madr' aduz
ant' o altar sa filla
polo feito saber.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

A moça teue mentes
et d' acá et d' alá,
et poys uiú a Ostia
alçar, disso:—¡Ahá!
Aquel é o meu fillo,
et dáde-mi-o acá.—
Et o Papa fez logo
á Ostia trager.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

E meteu-ll'-a nas mãos,
et diss' ela:—Est é
o meu amado fillo,
fillo meu a la fé;
et porende me quero
yr con él, ca temp' é.—
Et meteu-a na boca
et leixou-sse morrer.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer.....

Quand' esto uiú o Papa,
que sant' ome fiel
era, loou porende
o gran Deus d' Irrael
et a Santa María
que miragre tan bel
mostrara; et tan toste
o mandou escreuer.
Mui gran dereito faz
do mund' auorrecer
o que pode amor
da Uirgen ben auer.

CCLII.

Como Santa Maria guardou uuns omees que non morressen dejuso d' un gran monte de arẽa que lles caeu dessuso.

Tan gran poder a ssa Madre
deu ben [1] *en fondo da terra*
Deus d' acorrer os coitados,
ben come en alta serra.

E sobr' aquest' un miragre
pequenn' e bõo d' oyr
direi, que Santa María
fez fremoso sen mentir:
et per ý saber podedes
cómo guarda quen seruir
a uai de mal et de morte,
et d' aquesto nunca erra.
Tan gran poder a sa Madre
deu ben en fondo da terra..... [2]

En Castroxeriz foi esto
de que uos quero contar,
que por fazer a ygreia
de que uos fuí iá falar, [3]
omes so terra entraron
pera arẽa [4] cauar;

[1] La palabra *ben* está escrita sobre el rengion, de letra apenas perceptible.
[2] Falta el estribillo en este lugar.
[3] Véase la Cantiga CCXI X.
[4] Escrito sobre raspado. Parece que ántes se habia escrito *arena*.

Digitized by Google

mas caeu logo sobr' eles
o mont', et come quen serra
Tan gran poder a sa Madre
deu ben en fondo da terra.....

Porta, assí ensserrados
foron todos, et sen ál
cuidaron que eran mortos;
mais a Sennor espirital [1]
os acorreu muit' agÿnna
et os defendeu de mal
do demo que ben cuidaua
auer sas almas per guerra.
Tan gran poder a sa Madre
deu ben en fondo da terra.....

Os da vila, quand' oýron
esto, per com' aprendí,
quiseron cauar o monte
pera tiral-os d' alí,
cuidando que mortos eran;
mas acháron-os assí
todos oraçon fazendo
aa Uírgen que aterra
Tan gran poder a sa Madre
deu ben en fondo da terra.....

O demo. Et porén todos
foron logo dar loor
aa Vírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor,
ant' o altar da ÿgreia
ú fazian o lauor;
ca o que o demo mete
en ferros, ela desferra.
Tan gran poder a sa Madre
deu ben en fondo da terra
Deus d' acorrer os coitados,
ben come en alta serra.

CCLIII.

Como un romeu de França que ÿa a Santiago foi per Santa María de Uila-Sirga, et non pod' én sacar un bordon de ferro grande que tragia en peedença. [2]

De grad' á Santa María
mercée et pïadade
äos que de seus peccados
ll' a peden con omildade. [3]

Ca pola sa omildade
é ela lum' e espello
de todolos peccadores,
et abrigo et conssello;
et a ssa uirgijndade
legou forte no uencello
o demo que nos quisera
todos meter so sa grade.
De grad' á Santa María
mercée et pïedade.....

Roga senpr' ao sseu Fillo
esta Vírgen corõada
polos erros que fazemos
en esta uida minguada,
que nos perdon' os pecados,
ca xé nossa auogada.
Porén d' ela un miragre
direÿ, et uós m' ascuitade.
De grad' á Santa María
mercée et pïadade.....

Un ome boo [4] moraua
en a uila de Tolosa
que, como quer que pecasse,
en a Uírgen groriosa
sempr' auía gran fiança;
mais a Sennor pïadosa

---

[1] Sobra una sílaba á este verso.
[2] En otros lugares *pïedença*. En esta forma se encuentra en la Cantiga.
[3] Se escribió: lla *pede comildade*. Esta última frase está corregida sobre el renglon. La palabra *pede*, que debia ser *pedè*, como está en el Sumario, quedó sin corregir.
[4] Por *bõo*, forma en que más comunmente se halla escrita esta palabra.

Digitized by Google

moustrou-lle [1] ben que auía
d' él mercé de voontade.
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

O ome bõo entendeu
que andaua en pecado,
et foi-sse confessar logo;
et pois foy ben confessado,
recebeu en pẽedença
que fosse logo guisado
pora ýr a Santiago,
ca lle mandou seu abade.
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

Des í un bordon leuasse
de ferro en que ouuesse
de liuras uijnt' et quatro,
et como quer que podesse,
a ssas costas ou na mão,
o leuass' e o posesse
ant' o altar de San Jame,
et non foss' en poridade..
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

Él fez log' o mandamento
de seu abade sen falla,
e o bordon fazer toste
mandou, assí Deus me ualla,
de uijnt' e quatro liuras,
que non mingou [2] nimigalla,
sse quer uí eu quen o uíra
que m' én contou a uerdade.
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

E él indo per Castella
con seu bordon francamente,
a cigreia do caminno
uiú logo mantinente, [3]
que chaman de Uila-Sirga,
et prenguntou [4] aa gente
por aquel qué logar era,
et disse-ll' enton un frade:
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

—Alí chaman Uila-Sirga,
logar mui marauilloso
en que muito bon miragre [5]
sempre faz et saboroso
a santa Uírgen María,
Madre do Reý poderoso;
et a eýgreia é sua
et derredor a erdade.—
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

Promeu, [6] que muit' amaua
á Uírgen de ben comprida,
desuiou-sse do camino
e fez enton alá ýda,
e meteu-sse na ýgreia
ú ssa oraçon oýda
foi da Uírgen groriosa
en que á toda bondade.
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

E perdon de seus pecados
pidiú [7] ben alí logo,
et diss':—¡Ai, Santa María!
por ésto perdon te rogo.—
Et tan tost' o bordon grosso
quebrou polo meo logo,
que possera con ssa mão
él ant' a ssa Magestade.
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

Él uýú o bordon quebrado [8]
assí, et marauilló-sse, [9]

---

[1] *Mostr-u lle* en otros lugares.
[2] La forma constante es *minguou*.
[3] *Mantinente* por lo general.—Falta una sílaba á este verso, no haciendo diéresis en *uiú*, que constantemente se lee sin ella.
[4] Debe decir *freguntou*, segun se ve en otros lugares.
[5] Escrito este verso sobre raspado.
[6] Aquí, segun se ve, cometió una equivocacion el dibujante de las letras de adorno, haciendo una *P* en lugar de la *O* con que ha de principiar la estrofa. Debe, pues, decir *O romeu*.
[7] Sobre raspado. Tal vez se habria escrito primero *pidin a* ó *a pidiu*, con lo cual quedaria completa la medida del verso.
[8] Escrito este verso sobre raspado.
[9] *Marauilloussse* debia decir, para que rimase con los versos cuarto y sexto.

Digitized by Google

que en duas peças caeu
iá ffeit', et porén sinou-sse
et quantos alí estauan;
des ý enton leuantou-sse
por ss' ir et d' alý leual-o
por ganar ssa caridade.
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

E o bordon que iazía
en duas peças no chão
non o týrou da ygreia,
pero era bon crischão,
per poder que él ouuesse;
et porén teue por uão
seu cuid', e disse chorando: [1]
—¡Aý, Madre de Deus! Catade
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

A uossa mui gran mercée
e non a mia desmesura
grand' e sobeia et fera
que me fez fazer loucura
d' eu querer o bordon uosso
leuar; mais uós, Uírgen pura,
uálla-mi a bondade uossa,
et esto me perdõade.—
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

E contou a razon toda
cómo o bordon leuaua,
assí como iá oýstes;
et cada uun loaua
Deus et a ssa Uírgen Madre:
a crerizía cantaua
log' alý *Salue Regina*,
loand' a virgijndade
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

Esta Uírgen [2] groriosa
que tal miragre fezera.

Et per aquel' entenderon
que o ome bõo era
solto de ssa pẽedença,
pois que lle tolleu tan fera
carrega que él leuaua
do ferr' e de ssa maldade.
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

Des í log' a Santïago
foi conprir sa romaría;
et pois tornou a ssa terra
seruiú muý ben todauía
en quanto uiueo de grado
á Uírgen Santa María.
Et por aqueste miragre
todos ll' agora rogade
De grad' á Santa María
mercée et piadade.....

Que nos dé en este mundo
a ffazer o sseu seruiço
e nos guarde de peccado,
d' err' e de máo boliço,
ssí que todos merescamos
uiuermos por senpr' en uiço
con ela et con seu Fillo.
Et porén *Amen* cantade.
De grad' á Santa María
mercée et piadade
äos que de seus peccados
ll' a peden con omildade.

CCLIIII.

Como dous monges que saíron da órden foron liures dos diabos polo nome de Santa María que ementaron.

O nome da Uírgen santa [3]
atan muit' é temeroso,
que quand' o oe o demo
perde seu poder astroso.

E d' aquest' [4] auẽo en França
un gran miragre prouado

---

[1] Escrito este verso sobre raspado.
[2] El enlace de sentido con el verso final de la anterior estrofa requiere *D' esta* Uírgen.
[3] La palabra *santa* y la *a* inicial del verso que sigue, omitidas por el amanuense, están escritas sobre el renglon. Faltan tambien en la repeticion del estribillo despues de la primera estrofa. En las demás dice solamente *O nome da uírgen.*
[4] Escrito en un principio *E dest*, y corregido sobre el renglon.

Digitized by Google

que amostrou [1] Santa María,
ond' aia ela bon grado;
et porend' ontr' estes outros
miragres será contado,
porque sei que o terredes
por bõo et por fremoso.
O nome da Uírgen santa
atan muit' é temeroso.....

Dous monges foi que saýron
un dia d' un mõesteiro
pora aueren conorte
do grand' affan et marteiro
que segund' órdin soffrian;
et tod' un dia enteiro
andaron riba d' un rio,
ca era logar uiçoso,
O nome da Uírgen santa
atan muit' é temeroso.....

Dizendo paraúlas loucas
máas et desordỳnadas,
et andáuan-sse jogando
couços et a enpeladas;
et oras et orações
iá auian obridadas,
et en seruiço do demo
cada un er' aguçoso.
O nome da Uírgen santa
atan muit' é temeroso.....

E eles assí andando,
pelo rio uỉjr víron
hũa barqueta pequena
con omes, et dentr' oýron
que muit' entre ssí falauan;
et pois tod' esto cousíron,
preguntáron-lles:—Quén sodes?—
Diss' un d' eles mui sannoso:
O nome da Uírgen santa
atan muit' é temeroso.....

—Macar omes semellamos,
diabos somos fen [2] falla
que al madebron [3] leuamos
un alguazil sen baralla.—
Disseron enton os monges:
—Santa María nos ualla
et liure de uossas mãos
con seu Fillo grorioso.—
O nome da Uírgen santa
atan muit' é temeroso.....

Os diabos responderon:
—Mester uos foi que chamastes
o nome da Uírgen santa
et que uos en él fiastes;
ca se por esto non fosse,
porque uós desenparastes
o mõesteiro, con nosco
fórades a teneuroso
O nome da Uírgen santa
atan muit' é temeroso.....

Logar en que muitas cuitas
sofren os que ý entraron.—
Quand' est' oýron os monges,
mantenente se tornaron
a seu mõesteir'; et logo
mui ben se maenfestaron,
et de Deus perdon ouueron,
que é Sennor pïadoso.
O nome da Uírgen santa
atan muit' é temeroso,
que quand' o oe o demo
perde seu poder astroso. [4]

CCLV.

Como [5] Santa María guareceu [6] a moller que fezera matar seu genrro polo mal prez que ll' apoýan con él, que non ardeu no fogo en que a meteron.

Na malandança
noss' amparança
et esperança
é Santa María.

D' est' un miragre uos direi ora
que a Uírgen quis mui grand' amostrar, [7]

---

[1] La *a* inicial de esta palabra está añadida sobre el renglon por distinta pluma.
[2] Es error manifiesto. Debe decir *sen*.
[3] La *b* está hecha sobre una *f* que primero se habia escrito equivocadamente.
[4] Falta aqui el estribillo, aunque quedó espacio para escribirlo.
[5] *Tol.:* Esta .LXXiiij.ª é como.
[6] *Tol.:* guareçeu.
[7] *Tol.:* mui grande mostrar.

Digitized by Google

Santa María, a que sempr' ora
polos peccadores de mal guardar,
d' ũa burgesa
nobr' e cortesa
que fora presa
por [1] sa gran folía. [2]
Na malandança
noss' amparança.....

Esta foi rica et ben casada
et mui fremosa et de bõo sen;
et en Leon do Rodan morada
ouue muy bõa, per quant' aprix' én;
et ouue bella
filla donzella
de que manzella [3]
ll' aucõ un dia.
Na malandança
noss' amparança.....

Ela et seu sennor anbos deron
sa filla a marid' a seu prazer,
et morada de so uun [4] fezeron
por se por ý [5] máis uiçosos tẽer;
mais mal enpeço
foi no começo;
ca máo preço
a sogra auía
Na malandança
noss' amparança.....

Con seu genrro, pero a gran torto;
ca non fezeran eles feit' atal
com' este, mais ela, per que morto
fez, foi o genrro et non ouu' ý ál;
ca mantenente
deu muit' argente
a máa gente
que o matar ýa.
Na malandança
noss' amparança.....

E esse dia, pois [6] missa dita,
asentáron-ss' a iantar, et mandou
chamar seu genrr' a sogra maldita;
et sa moller, que por él foi, achou
mort' o marido [7]
et escoorido;
et apelido
mui grande metía.
Na malandança
noss' amparança.....

Aqueste feito toste sabudo
foi pela vila; et uẽo log' ý
o meirynno d' ela mui sannudo,
et preguntou cómo morrer' assí.
Et tant' andando
foi trastornando
et preguntando,
que achou a uía
Na malandança [8]
noss' amparança.....

Per que soub' a uerdade do preito;
et fez recadar de mui mal talan
os que fezeran aquele feito;
mais a sogra maenfestou a pran [9]
de com' ouuera
coita tan fera
per que fezer'
aquela diabría. [10]
Na malandança
noss' amparança.....

---

[1] *Tol.:* per.

[2] Los cuatro últimos versos de cada estrofa están reducidos á dos asi en el códice-texto como en el de Toledo. Lo mismo sucede con los del estribillo. En el texto, sin embargo, se indica la division de ellos por medio de puntos.

[3] *Tol.:* et ouue *bela* filla *donzela*
de que *mazela*.....

[4] *Tol.:* de suu (des uun).

[5] *Tol.:* peri.

[6] *Tol.:* pos.

[7] *Tol.:* o marid. En el texto se escribió *morto;* pero se raspó despues la *o* final.

[8] Asi en las demás estrofas del texto y en el códice de Toledo. Aquí, equivocadamente, *mala andança.*

[9] *Tol.:* Per que soub a uerdade do preito
et mantenente recadar mandou
os que fezeran aquele feito
mais a sogra enton maenffestou.

En el márgen inferior, respondiendo á un reclamo, están escritos en dos renglones de distinta letra los cuatro versos del códice-texto, aunque con esta variante en el segundo:

et fez recadar *logo de mal* talan.

[10] Escrito asi este verso en los dos códices:

per que fezeráquela diabria.

Hay sobre la *a* primera una señal que indica la elision de otra *a*.

Digitized by Google

O meirÿnno, que foi fort' e brauo,
mandou fillar log' aquela moller,
t por queimal-a non deu un crauo;
a muito fazía ben seu mester.
Nen fez én iogo
nen fillou rogo;
mas ao fog'
a leuou que ardía. [1]
Na malandança
noss' anparança.....

ú a leuauan pela rua
igreia da Madre de Deus,
da camisa, toda nua,
os sergentes:—Amigos meus,
por piadade [2]
ant' a Magestade
uós me parade,
et rogal-a ÿa.—
Na malandança
noss' anparança.....

Eles fezéron-ll' o que rogaua,
et ela log' en terra se tendeu;
ant' a omágen muito choraua
dizendo:—Madre d' aquel que morreu
por nós, agÿnna,
Úrgen Reÿnna,
acorr' a mesquinna
que en tí fia.—
Na malandança
noss' anparança.....

E logo tan toste o meirÿnno
disse:—Carões, leuáde-a iá
fóra da vila, cab' o caminno
ú hũa casa mui vella está:
ÿ a metede
dentr' e odede,
des í põede-
ll' o fog' a perfía.—
Na malandança
noss' anparança.....

Esto foi feito tost' e correndo,
et a casa dentro et en redor
chẽa de lenna foi, com' aprendo,
et de fogo, dond' ouu' ela pauor;
ca uiú a chama
queimal-a rama,
de que a Ama
de Deus defendía.
Na malandança
noss' anparança.....

Pero a casa toda queimada
foi et a lenna se tornou caruon,
a moller d' esto non sentiú nada;
ca a Úrgen, a que fez oraçon,
lle deu saude
per sa uertude
et ameu-l' [3]
o fogo lli tollía.
Na malandança
noss' anparança.....

A casa foi per duas uegadas
acenduda; mais uede lo que fez
Santa María, que as coitadas
acorre senpre: non quis nulla uez [4]
que ss' ÿ perdesse
nen que ardesse
nen que morresse
a que ben quería.
Na malandança
noss' anparança.....

Quand' est' o meirÿnno et as gentes
uíron, filláron-s' end' a repentir,
et mandaron log' ãos sergentes
que a fezessen do fogo saÿr
log'; et con cantos [5]
ela foi tantos
leuada, quantos
mui de dur diría.
Na malandança
noss' anparança.....

E pois que ela foi na ÿgreia,
os crérigos se pararon en az
et loaron a que senpre seia
bẽeita polos miragres que faz

[1] En los dos códices:
mas ao fogá leuou que ardia.
Véase la observacion hecha en la nota anterior.
[2] *Tol.*: por piedad.
[3] *Tol.*: ameud.
[4] La mayor parte de este verso está escrito en el texto sobre raspado.
[5] *Tol.*: desi con cantos.

Digitized by Google

marauillosos
et pïadosos
et saborosos
d' oýr todauía.
Na malandança
noss' anparança
et esperança
é Santa María. [1]

CCLVI.

Como Santa María guareceu á reýnna Dona Beatriz de grand' enfermidade, porque aorou a sa omágen [2] con grand' esperança.

Quen na Uírgen groriosa
esperança mui grand' á,
macar seia muit' enfermo,
ela mui ben o guarrá.

E d' est' un mui gran miragre
uos quero dizer, que uí;
et pero era menýno,
ménbra-me que foi assí;
ca m' estaua eu deante
et todo uí et oý,
que fezo [3] Santa María
que muitos fez et fará.
Quen na Uírgen groriosa
esperança mui grand' á..... [4]

Esto foi en aquel ano
quando o mui bon rei gannou,
Don Fernando, a Capela
et de crischãos poblou;
et sa moller a reýnna
Dona Beatriz mandou
que fosse morar en Conca
en quant' él foi acolá
Quen na Uírgen groriosa
esperança mui grand' á.....

Aa ost'. E [5] seu mandado
fez ela mui uolonter;
et quando foi na cidade,
peor enferma moller
non uistes do que foi ela;
ca pero de Monpisler
bõos físicos ý eran,
dizian:—Non uiuerá.—
Quen na Uírgen groriosa
esperança mui grand' á.....

E por qué esto dizian
non era mui sen razon;
ca d' auer ela seu fillo
estaua en a sazon;
et auía tan gran féuer,
que quen a uiýa enton
dizía seguramente:
—D' esta non escapará.—
Quen na Uírgen groriosa
esperança mui grand' á.....

Mas la Reýnna, que serua
era da que pod' et ual,
Uírgen santa groriosa,
Reýnna espirital,
fez trager hũa omágen
mui ben feita de metal
de Santa Marí' e disse:
—Esta cabo mí será.
Quen na Uírgen groriosa
esperança mui grand' á.....

Ca pois eu a sa fegura
uir', atal creença ei
que de todos estes máes
que atan toste guarrei;
porend' a mí a chegade
et logo lle beijarei
a ssas mãos et os pées;
ca mui gran prol me terrá.—
Quen na Uírgen groriosa
esperança mui grand' á.....

E tod' est' assí foi feito:
et logo, sen outra ren,
de todos aqueles máes
guariú a Reýnna tan ben
per poder da Groriosa,
que nada non sentiú én:

[1] En el códice de Toledo termina la Cantiga en el último renglon de la plana, por lo cual se omitió el estribillo.
[2] Así en el Sumario. Aquí *omage* por *omagẽ*.
[3] Se escribió *fez*. La *o* final se añadió posteriormente.
[4] En este lugar se escribió únicamente: *Quen na uirgen.* por falta de espacio en el pentagrama.
[5] Estas palabras están escritas sobre raspado. Parece que anteriormente decía *oste e*.

Digitized by Google

porén será de mal siso
o que a non loará.
Quen na Uírgen groriosa
esperança mui grand' á,
macar seia muit' enfermo,
ela mui ben o guarrá.

CCLVII.

Como Santa María guardou sas relicas que se non danassen entr' outras muitas que se danaron.

Ben guarda Santa María
pola sa uertude
sas relicas per que muitos
receben saude. [1]

D' esto direi un miragre
grand' a marauilla
que al reÿ Don Affonsso
aũeo en Seuilla:
foi guardar relicas da
Madre de Deus et Filla,
et de santos; et direi
come Deus ý m' aiude.
Ben guarda Santa María
pola ssa uertude.....

As relicas eran muitas
de Santa María
et de santos et de santas
por que Deus fazía
miragres muitos; et el Rej [2]
ensserró-as aquel dia,
et foi-ss' end' e non as mandou
catar a mÿude.
Ben guarda Santa María
pola sa uertude.....

Foi-ss' el Reÿ pera Castela
ú morou dez anos;
et pois uẽo a Seuilla,
achou grandes danos
nas relicas, pero siján
enuoltas en panos;
mas a Uírgen preciosa
ãо seu recude.
Ben guarda Santa María
pola sa uertude.....

Todalas outras relicas
achou mal dannadas
et as arcas en que seÿan
mal desbaratadas;
mais as de Santa María
eran ben guardadas;
ca o dano das sas cousas
mui ben se sacude.
Ben guarda Santa María
pola sa uertude.....

Quand' aquesto uiú el reÿ
Don Affonsso, loores
deu grandes a Ihesu-Cristo,
Sennor dos Sennores;
et ouue des í da Uírgen
tan grandes amores,
que cuido que o coraçon
nunca o ende mude.
Ben guarda Santa María
pola sa uertude
sas relicas per que muitos
receben saude.

CCLVIII.

Como Santa María acreçentou a ũa bõa dona a massa que tijnna pera pan fazer.

Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar
ómees de cinque pães,
quequer pod' acrecentar.

De tal razon com' esta [3]
un miragre uos direi
que mostrou Santa María
en Proença, com' achei
escrito ontr' outros muitos,
et assí o contarei, [4]

---

[1] La division de cada verso en dos, que produce visibles incorrecciones métricas, fué hecha por el amanuense, probablemente con el fin de seguir la escritura en dos columnas. Esto mismo se ha observado en diferentes Cantigas escritas tambien en versos alejandrinos, y divididos de distinto modo en los tres códices.

[2] Este verso está escrito sobre raspado, y parte de él en una tirita de pergamino hábilmente pegada sobre la hoja.

[3] El amanuense dejó al principio de este verso espacio para una letra de adorno, que indudablemente debe ser la conjuncion *E*. Sin ella es incompleta la medida.

[4] El pronombre *o*, omitido por distraccion, está intercalado por distinta pluma.

Digitized by Google

que se o ben ascuitardes,
fará-uos muit' alegrar.
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

Un an' en aquela terra
foi mui caro, com' oý,
et hũa moller mui bõa
que amaua máis ca sí
á Uírgen Santa María
et, segund eu aprendí,
polo seu amor esmolna
aquen ll' a pedía, dar
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

Ya mui de bõa mente,
et daua ben a comer
a pobres do que auía,
segundo o seu poder;
et por aquesto, farỳnna
mandaua muita [1] fazer
de que póis pães fezessen
con que os fosse fartar.
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

Mas aquel ano tan caro
foi, que todo despendeu
quanto pan conprad' auía
et quanto do seu colleu:
et poil-o despendeu todo,
un dia ll' acaeceu
que lle uẽeron ý pobres
con gran fame demandar
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

Esmolna como soýan;
et el' amassando pan
enton estaua, et logo
os fez coller manaman
et deu-lles a massa toda
quanta pera ssí de pran
tiỳnna et pera eles,
que ren non ll' én foi ficar.
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

Ela en quant' amassaua,
a un seu fillo mandou
caentar mui ben o forno,
et ele o cantou; [2]
et quando foi ben caente,
logo sa madre chamou,
dizéndo-lle que os pães
foss' äo forno leuar.
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

E ela con gran uergonna [3]
diss' äo fillo:—Par Deus,
quanta massa eu auía
dei äos pobres seus [4]
por amor de [5] santa Uírgen,
que é lume d' estes meus
ollos, que os meus pecados
me faç' a Deus perdõar.—
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

Quand' aquest' oỳú o fillo,
queixou-sse-lle muit' enton;
et a madre mui cuitada
foi correndo de randon
ú ánt' a massa estaua
que iá dera, que sol non
minguaua én nulla cousa
d' ela; et log' a ssinar
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

Se fillou; et depois esto
ar direi-uol-o que fez:
foi-ss' aa rua chorando
et loand' a do bon prez,
a Madre de Ihesu-Christo,
por aquesta granadez

---

[1] Se escribió *muitas*. La *s*, aunque raspada, está bastante legible.

[2] *Caentou* debe decir indudablemente. Asi lo requieren el sentido y la medida.

[3] En el códice se lee: *Dela* con *grand* uergòna.—La *D* inicial no está tachada; pero á su lado se escribió una *e* con tinta roja, y con la misma se tachó la *d* del adjetivo *grand*.

[4] Para que el octosílabo sea completo, hay que formar diéresis en la palabra *dei*.

[5] Acaso en vez de *da*, como en otros lugares.

Digitized by Google

tan grande que feit' auía,
et fez a todos chorar.
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar.....

E chorand' enton, loauan
a Madre do Saluador
por tan fremoso ṃiragre
que fezera por amor
d' aquela que a seruía;
et dándo-lle gran loor,
poseron ricas offertas
logo sobre seu altar.
Aquela que a seu Fillo
uiú cinque mil auondar
ómees de cinque pães,
quequer pod' acrecentar.

CCLVIIII.

Como Santa Maria fez auijr na ssa eigreia d' Arraz dous iograres que sse querian mal, et deu-lles hũa candea que non pode outre trager senon eles.

Santa María punna d' auijr
os seus, por se d' eles mellor seruir.

D' est' un miragre grande foi fazer
a Uírgen, que uos quero retraer,
de dous iograres que fez ben querer;
mas o demo prouou de os partir.
Santa María punna d' auijr..... [1]

Ca pero se sabian muit' amar,
féze-os o demo assí gresgar,
que ss' enuiaron logo desfiar;
mas la Uírgen non ll' o quis conssentir.
Santa María punna d' auijr..... [2]

Ca lles uẽo en sonnos et assí
lles diss':—Amigos, id' ambos a mí
á mia eigreia d' Arraz, et alí
uos direi cómo uos mando guarir.—
Santa María punna d' auiir.....

Cada un d' eles quando s' espertou,
quanto lles ela disse lles nenbrou,
et foron ý ú lles ela mandou
et uíron-a escontra [3] sí vijr.
Santa María punna d' auijr.....

E diss':—Amigos, uossa entençon
partid' e ambos mui de coraçon
amade mí et uós muit', e ál non
façades, ca uos non ei de falir.—
Santa María punna d' auiir.....

E deu-lles log' hũa candea tal
con que ssãassen as gentes do mal
a que chaman fogo de San Marçal,
et sãan quantos aló queren ýr.
Santa María punn [4] *d' auiir.....*

Fóron-s' ambos d' alí en grand' amor,
et sãauan as gentes da door
como iles foi mandado da Sennor
que nunca mentiú nen á de mentir.
Santa María punna d' auiir.....

O bispo d' aquel logar lles fillou
a candea; mas mui mal baratou;
ca o fogo no pé lle começou
et quería contra çima sobir.
Santa María [5] *punna d' auiir.....*

Quand' esto uiú o bispo de mal sen,
perdiú-lles [6] d' aquela cera porén;
et déron-ll-a beuer, et mui ben
lle fez o fogo logo d' él fogir.
Santa María punna d' auiir.....

Og' este dia esta uertud' an
os iograres da terra que ý uan,
et tan ben sãan as gentes de pran,
que non an póis d' aquel mal a sentir.
Santa María punna d' auiir
os seus, por sse d' eles mellor seruir.

---

[1] Todo este estribillo, á excepcion de las dos primeras palabras, está escrito sobre raspado.
[2] Omitido aqui el estribillo por falta de espacio en la columna.
[3] Se empezó á escribir *contra* y se corrigió sobre raspado.
[4] Así, equivocadamente, como puede verse en las repeticiones del estribillo.
[5] La *a* final está escrita sobre el renglon.
[6] Es sin duda equivocacion. El sentido requiere *pediú-lles*.

Digitized by Google

CCLX.

Esta é de loor de Santa Maria.

Dized' ¡ai, trobadores!
a Sennor das Sennores
¿por qué a non loades?

Se uós trobar sabedes,
a porque Deus auedes
¿por qué a non loades?

A Sennor que dá uida
et é de ben comprida,
¿por qué a non loades?

A que nunca nos mente
et nossa coita sente,
¿por qué a non loades? [1]

A que é máis que bõa
et por que Deus perdõa,
¿por qué a non loades?

A que nos dá conorte
na uida et na morte,
¿por qué a non loades?

A que faz o que morre
uiu', e que nos acorre,
¿por qué a non loades? [2]

CCLXI.

Esta é da bõa dona que deseiaua [3] ueer máis d' ál omne [4] bõo et de bõa uida, et bõa dona outrossí.

Quen Iesu-Crist' e ssa Madre ueer
quiser, en ssa uida á de guardar
cómo punne de lles fazer prazer
et sse guarde de lles fazer pesar.

D' est' un miragre quero retraer
que fez a Uírgen que non ouue par
por hũa bõa dona que ueer
bõos omes quería et onrrar
et bõas donas; et foi-ll'-os mostrar
Santa María et fez connocer.
Quen Ihesu-Christ' e sa Madre ueer..... [5]

Un santo bispo, com' oý dizer,
uẽo a essa terra preegar;
et ela, con sabor de o ueer,
ll' enuiou muito dizer et rogar
que se de Deus quissess' algo falar,
en a eigreia iría seer
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer.....

Ela. Et ele vẽo sen lezer
et começou [6] mui ben a sermõar;
et ela, tanto que o foi veer,
connoçé-o, ca Deus ll' o quis guisar;
et pois a él se foi mãestar, [7]
descobriú-ll' enton todo seu querer.
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer.....

E él assí lle soube responder:
—Se ome bõo queredes catar
et bõa dona, eu uol-os ueer
farei ambos; mas ánt' a iaiũar
aueredes et mui sóa estar
en hũa casa et ý atender.—
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre veer.....

Ela o fez sen uagar ý prender,
et pois noue dias foi acabar,
hũa noite quiso Deus que ueer
o podesse; ca uiú gran lum' entrar
per hũa estr', e per outra passar,
como per ponte passada fazer,
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer.....

Per ý os santos: et ela saber
quis quén eran, et log' a preguntar
se fillou o primeiro que ueer
foi d' eles, et pres-lo a coniurar

---

[1] En este lugar y despues de las dos estancias siguientes, sólo se repite la primera palabra del estribillo: *Por qué.*
[2] Falta aquí el estribillo. El espacio que habia de ocupar, al fin de la plana, lo llena el epígrafe de la Cantiga siguiente, que, segun parece, habia omitido por olvido el amanuense.
[3] Así en el Sumario. El texto, equivocadamente, *deseia.*
[4] El Sumario *ome.*
[5] Escritas, en este lugar, únicamente las palabras *Quen ihu xpi*, por no haber más espacio en el pentagrama.
[6] *Começou* es como generalmente se encuentra escrito este verbo.
[7] Es equivocacion evidente. Debe decir *maẽfestar* (maenfestar), como se lee en otros lugares. Así lo requiere además la medida.

Digitized by Google

'que lle non fosse uerdat negar [1]
d' eles quén eran. Et él responder
Quen Ihesu-Christ' e ssa Madre ueer.....

Lle foi assí:—Estes forum [2] sofrer
por Deus en este mund' e endurar
muitas coitas por a ele veer
no paraýso; et porén chamar
lles foron santos per todo logar;
et uós assí o deuedes creer.
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer.....

E os outros que oýdes leer
loando a Deus, et aposto cantar,
ángeos son que o sempre ueer
poden; et aqueles dous que chegar
ueédes, Ihesu-Christo sen dultar
est' e sa Madre onde foi nacer.—
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer.....

Quando os uiú, foi as mãos erger
contra o cëo, et pres-s' a chorar,
et disso-lles:—Sennores, pois ueer
quisestes que uos foss', oý más leuar
me querades con uosco sen tardar.—
Et log' ant' eles foi morta caer.
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer.....

O santo bispo foi est' entender
da morte d' ela, et marauillar
se foi muito; ca Deus lle fez ueer
d' ela o feit' e non ll' o quis celar;
et fezo sas conpannas espertar
et punnou logo d' alí a mouer.
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer.....

E foi-ss' agýnna sen sse detëer;
et pois chegou, fez as portas britar
et buscou a dona pola veer
et uiú-a morta et mellor cheirar
que nullas especïas d' Ultramar
d' aquestas que ende sóen trager.
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer.....

Esto mandou en escrito meter
o santo bispo, [3] et fez én loar
a Ihesu-Cristo que ll' o fez ueer,
et a ssa Madre non ar quis leixar
que non fossen grandes loores dar,
ca tal feito non lle quis asconder.
Quen Ihesu-Crist' e sa Madre ueer
quiser, en ssa uida á de guardar
cómo punne de lles fazer prazer
et sse guarde de lles fazer pesar.

CCLXII.

Como Santa María guareçeu no Poý hũa moller que era sorda et muda.

Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira,
deuémos-la loar porque
nos demostra [4] én carreira.

E d' aquest' un gran miragre
fezo a Uírgen que sol
fazer outros grandes muitos
por achegar nossa prol;
mas en o Poý fez aquesto [5]
a máis fremosa que sol
nen que todalas estrelas;
aquest' é cousa certeira.
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira..... [6]

Este logar é bispado,
et eigreia nobr' á ý
ú tod' aquestes miragres
faz ela, com' aprendí,
et porende muitas gentes
de todas partes uan ý;
onde fez grand' hũa noite
miragr' en esta maneira:
Se non loássemos por ál [7]
a Sennor mui uerdadeira.....

A ora de madodýnnos

[1] Falta una sílaba á este verso. Tal vez debiera decir *a uerdat*.

[2] Esta palabra, escrita en abreviatura, tiene un punto encima de la terminacion. Al márgen se hizo la señal de advertencia. Tal vez se pensara corregir, escribiendo *foron*, como se lee despues en la misma estrofa.

[3] Se escribió *obispo*; pero se señaló la *o* inicial con un punto para suprimirla.

[4] El pronombre *nos*, omitido por el copiante, se intercaló despues, de letra poco perceptible.

[5] Hay encima de la *o* un punto, señal de correccion. Acaso se pensara escribir *aqueste*, con relacion al milagro.

[6] Falta el estribillo en este lugar.

[7] Las palabras *loássemos por ál* están escritas sobre raspado. Lo mismo sucede en la repeticion despues de las cinco estrofas siguientes.

Digitized by Google

fezo a terra tremer
con toruões et coriscos
de todas partes caer,
assí que todos fogíron
non o podendo soffrer;
et d' esta guiss' a eÿgreia
ficou d' ómees senlleira.
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira.....

As portas et as f̃estras
serráron-sse log' en par,
et os santos et a santas [1]
começaron de cantar
ant' a Uírgen que poseran
ánt' encima do altar,
en bon son «*Salue, Regina.*»
Et esta foi a primeira
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira.....

Vez [2] que nunca foi cantada;
mas hũa moller ficou,
sord' [3] e muda, na eigreia,
que con medo se deitou
tras lo altar, et uiú logo
con seus ollos, et falou,
et ficou ben de seus nenbros
toda sãa et enteira.
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira.....

E como quer que falasse
nas outras razões ben,
Salue, Reÿna [4] sabía
dizer mellor d' outra ren
toda mui conpridamente,
que ren non minguaua én,
como lle moustrou [5] a Uírgen
que non ouue conpanneira.
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira.....

En outro dia as gentes
uc̃eron missa oÿr,
et uíron as portas chausas [6]
et quiséron-as abrir,
mas non poderon; et logo
filláron-ss' a repentir
de seus peccados, et foi-lles
enton a Uírgen porteira.
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira.....

E pois f̃oron na eigreia,
logo a moller saÿú
de tras lo altar ú era,
et contou-lles cómo uiú
a Uírgen Santa María
et cómo a todos oÿú
ben cantar «*Salue, Regina.*»
Et máis gente que en feira
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira.....

Foi log' alí aiuntada,
que todos en mui bon son
cantaron «*Salue, Regina,*»
chorando de coraçon.
Et des alí adeante
estabilíron que non
albergasse na eigreia
leigo nen leiga nen freira.
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira.....

E porend' esto creede,
et non creades end' ál
que por outros trobadores
mostrasse tan gran sinal
a Uírgen Santa María,
senon porque a muitos ual;
et se faz grandes miragres,
esto ll' é cousa ligeira.
Se non loássemos por ál
a Sennor mui uerdadeira,
deuémos-la loar porque
nos demostra én carreira.

---

[1] En lugar de *as* santas.
[2] Está escrito *Fez*; pero, aunque no se tachó la *F* inicial de adorno, se hizo á su lado, con tinta encarnada, la *V* que debe sustituirla.
[3] La *r* de esta palabra, omitida por el amanuense, se escribió posteriormente sobre el renglon con distinta pluma.
[4] *Regina* se repite varias veces en la Cantiga.
[5] *Mostrou* es la forma en que esta palabra se halla escrita comunmente.
[6] Tal vez en lugar de *clausas*, latinismo no extraño en aquel tiempo.

Digitized by Google

CCLXIII.

Como Santa María apareçeu a un ome que era tolleito de tedolos nenbros, e disse-lle que sse fezesse leuar a ssa ygreia e seria logo são.

Meil' é benauenturado
et en bon ponto naceu
o que da Uírgen mandado
fez et a obedeceeu.

Ca ela sempre nos dá [1]
que façamos o mellor
per que nos guardemos d' erro
et aiámol-o amor
de Deus, et que ar seiamos
sen coita et sen door.
Porén quen a non creuesse
sería muito sandeu.
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu..... [2]

E d' aquest' un gran miragre,
muý [3] preto de Sant-Ander,
fez a Uírgen, en Cudeio,
d' un ome que gran mester
auía d' auer saude,
que qual de seus nenbros quer
perdera en tal maneira,
per que o corpo perdeu.
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu.....

E d' este mal tan cuitado
era, que sol sse uoluer [4]
non podía nen erge-sse
en o leito nen seer;
et chorando et gemendo
non quedaua de dizer
que o acorress' a Uírgen
que a muitos acorreu.
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu.....

Un dia fazend' aquesto,
mostrou-sse-lle sen dultar
a Uírgen Santa María
et disse:—Se tú sïar
queres d' est' anfermidade,
fais-te tan toste leuar
a esta eigreia logo.—
Et él espauoreceu,
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu.....

Pero falou como pode
et disse:—Alá ýrei
ú me mandades que uáa;
mas, pois ý for ¿qué farei?—
Diss' ela:—Fas [5] hũa missa
cantar; ca de certo sei
que pois que o Corpo uíres
de Deus que por tí morreu,
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu.....

Que tan toste gran saude
no corpo receberás;
onde faz-ti leuar logo
sol que uíres a luz cras:
mas a missa que te digo
da Madre de Deus farás
dizer, et uerál-o corpo
d' aquel que d' ela naceu.
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu.....

E logo serás guarido
et ar cobrarás teu sen.—
Et él, poil-a uiú fremosa
et ar uestida tan ben,
dísse-lle:—Por Deus ¡ai, Dona!
dizede quén sodes, quén.—
Diss' ela:—Santa María
de que Deus carne prendeu.—
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu.....

Foi-ss' a Uírgen, ficou ele
et fez quanto lle mandou;
et pois foi en a ýgreia
et a missa ascuitou
et uiú o Corpo de Cristo

---

[1] Se esbribió *a nos da* y se tachó la preposicion. —No llegó á dibujarse la C inicial de este verso.
[2] Omitido aquí el estribillo por falta de espacio en la plana.
[3] Escrito *muẽto* y raspadas las dos últimas letras.
[4] Está raspada y corregida gran parte de este verso. El amanuense habia escrito primero *solo se noluer*.
[5] *Faz* se escribió primero. La *s* está sobre raspado.

Digitized by Google

que chorando äorou,
logo foi guarid' et são
et du iazía s' ergeu,
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu.....

E äo altar dereito
sse fillou correnḋ' a ỳr.
Quand' aquesto uiú a gente,
todos logo sen mentir
loaron Santa María
porque nunqua quer falir
de ualer a quen a chama,
com' a aqueste ualeu.
Muit' é benauenturado
et en bon ponto naceu
o que da Uírgen mandado
fez et a obedeceeu.

CCLXIIII.

Como Santa María fez pereçer as naues dos mouros que tijnam [1] çercada Costantinopla, tanto que os crischãos poseron a ssa ymágen na rriba do mar.

Pois äos seus que ama
defende todauía,
dereit' é que defenda
a ssí Santa María.

E d' aquest' un miragre
uos quero contar ora
que fez Santa María,
a que nunca demora
de rogar a seu Fillo,
ca sempre por nós ora,
que nos ualla nas coitas
mui grandes todauía.
Pois äos seus que ama
defende todauía.....

E ela, por vertude [2]
que d' él á, nos defende
et defende a ssí misma
quand' algun torto prende:
ond' aqueste miragre
que uos direi porende
fez en Costantinopla
ú gran torto prendía.
Pois äos seus que ama
defende todauía.....

Ca os mouros uẽeron
cercal-a con gran brio
per mar con sas galeas
et con mui gran nauío;
et assí os cuitaron,
que per fórça do rỳo [3]
lles tolleron a agua
ond' a gente beuía.
Pois äos seus que ama
defende todauía.....

Assí que os crischãos
con mui gran cuita fera
foron aa omágen,
que San Lúchas fezera,
da Uírgen groriosa
que iá muitos ouuera
feitos grandes miragres
et sempre os fazía.
Pois äos seus que ama
defende todauía.....

Esta omágen era
en táuoa pintada
mui ben et muit' aposto,
et assí fegurada
como moller que fosse
mui ben fäiçõada,
como a Vírgen santa
pareceu, parecía.
Pois äos seus que ama
defende todauía.....

E ánte que morresse
a Uírgen, fora feita
asemellante d' ela
por destroỳr a seita
dos judeus et do demo
que sempre nos espreita
por fazer que caiamos
en err' e en folỳa.
Pois äos seus que ama
defende todauía.....

---

1 En lugar de *tijnam* (tijnnam).
2 La palabra *vertude* escrita sobre raspado.
3 La *o* en las palabras *brio*, *nauio* y *rỳo* está escrita sobre raspado, sin que pueda distinguirse la letra que en un principio se había puesto.

Digitized by Google

Esta põer mandara
na riba, mantenente,
do mar un caualeiro
que era mui creente
na Uírgen groriosa,
porque uiú que a gente
cuitada et seu preito
todo pera mal ýa.
Pois äos seus que ama
defende todauía.....

E quand' alí foi posta,
chorando lle rogaron
dizend':—Aquestes mouros
que nos assí cercaron
dá-lles tú máa cima
d' esto que começaron,
que contra o teu Fillo
fillan tan gran perfía.—
Pois äos seus que ama
deffende todavía.....

Quand' est' ouueron dito,
en o mar a poseron
ú a feriss' as ondas,
et assí lle disseron:
—A tí et nós deffende
d' estes que non creueron
nen creen no teu Fillo,
ca mester nos sería.—
Pois aos seus que ama
defende todauía.....

Enon [1] toda a gente
äos cẽos as mãos
alçaron, et tan toste
as naues dos pagãos
en o mar s' afondaron
per rogo dos crischãos
et da bẽeita Madre
que os guiou et guía.
Pois aos seus que ama
defende todauía.....

E por este miragre
doron [2] grandes loores
todos comunalmente,
mayores et menores,
aa Uírgen bẽeita
que äos peccadores
acorr' e a coitados
nas coitas noit' e dia.
Pois äos seus que ama
defende todauía,
dereit' é que defenda
a ssí Santa María. [3]

CCLXV.

Como Santa María guareceu a Iohan Damaceno da mão que auía corta.

Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon
äos seus que torto prenden seu razon.

Un miragre d' esto que escrit' achei
en un liur' antigo uos ora direi
que a Uírgen Madre fez do alto Rei,
ond' aiades pïadad' e deuoçon.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Iohan Damascen' ouue nome, sei ben,
por quen o miragre fez a que nos ten
en firm' esperança de nos fazer ben
en o paraíso ú os santos son.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

---

[1] Señalada esta palabra con dos rayitas y hecha al márgen la señal de correccion. Segun se vé por el sentido, debió haberse escrito *Enton*.

[2] En lugar de *doron*. La *o* está marcada con un punto por debajo, señal de advertencia para corregirla.

[3] Falta el estribillo en este lugar.

Digitized by Google

Est' ome de linnage foi non rafez,
mais de grand', e sempre des sa menÿnez
aprendeu nas artes, por que mayor prez
ouue dos que eran en ssa sazon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

De saber; et soube senpre ben sen mal,
et Santa María, a que pod' e ual,
amou máis que ál ren, et por lle leal
seer, entrou logo en religïon.
Sempr' a Uírgen santa dá bon galardon.....

E sas oras todas sempre ben rezou;
et pois foi de missa, mui ben a cantou
a Uírgen loando; mais póis catiuou
de mouros, et leuado foi en prijon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

A Perssïa. Et un mouro rico deu
por él seu auer, et ficou seruo seu;
et alý iazendo, per quant' aprix' eu,
senpr' a Deus rogaua mui de coraçon,
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

E a Santa María, que aiudar
o quisess' e d' aquela coita tirar;
et ela o fez a seu sennor amar,
assí que o leixou entrar a baldon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

En ssa casa et amostrar a leer
a seu fill' e outrossí a escreuer
com' él escreuía, que sol connocer
non podian nen fazer estremaçon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Quál d' eles escreuía máis nen mellor.
Et pois esto soube o Emperador,
enuiou dizer a aquel seu sennor
que logo sen ál ll' o enuiass' en don.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

E ele o fezo logo manaman;
et o Emperador, poil-o uiú, mui gran
prazer con él ouu' e en órden de San
Beenito o fez logo meter enton,
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Un mõesteiro, per quant' aprendí,
que era en Roma; et ýan-o ý
ueer ameud'; e él estand' alý,

Digitized by Google

seu conssell' oýa sempr' e seu sermon.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

E sempre lle conssellaua que con Deus
se touesse muit' e des í äos seus
sempre ben fezess', e pobres et romeus
ouuessen mui gran part' e mui gran quinon.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Mais en Perssïa o fillo do burgés,
cuio preso fora, tal enueia pres,
que fezo de cartas dous pares ou tres
et enuiou sobre atal entençon,
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Porque ssa létera estremar adur
podería ome da sua nenllur
poil-as achassen; ca nunca mur con mur
se máis semellaron en sua faicon. [1]
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

E disse a un seu ome:—Uai-te, senner,
ben alý ú o Emperador seuer;
aquestas cartas deitarás como quer
long' hũa d' outra, ca aiuntadas non.—
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

E o mandadeiro d' esto non falir
quis, et foi deitar as cartas sen mentir
ú o Emperador achou, que abrir
as foi, et tornou brauo com' un leon.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Ca as cartas dizian äos d' alá:
«Nossos amigos que en Áffrica á:
»eu Johan Damasceno que uiu' acá
»uos enuío saudar con bẽeiçon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

»De Deus nosso Padre que en cëo ssé.
»Que en o emperïo pouca gent' é
»babede, [2] et mal bastido a la ffé
»está; por que uós toste de suggeçon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

»Poderédes sair ora, se uos praz.»
O Emperador, pois uiú esto, assaz

---

[1] En lugar de *faiçon*, como se lee en otros lugares.
[2] Debe decir *sabede*. La *b* primera está señalada con un punto.

Digitized by Google

catou as léteras et diss':—O maluaz
Johan Damascen' aquesta träiçon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Fez, ca d' estas léteras soon ben fis
que ele as escriuiú, par San Denís;
mais farei-uo-ll' eu o que mal fazer quis,
que él de ssí ueia mui máa uijon.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Log' enton äos seus consello pidiú
sobr' aqueste feito; et pois que oyú
a Don Johan Damaceno, ú o uyú
o poboo, mandou-lle fazer lijon.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

E a un seu ome disse logo:—Tol-
ll' a mão destra, porque fez come fol
aquela carta; et póis faça sa prol
per ú máis poder'.—Et él en oraçon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Sé foi deitar, per com' o escrito diz,
ant' o altar da santa Emperadriz
et dizend' [1] assí:—Se t' eu seruiço fiz,
mostra teu miragr' en tan grand' oqueijon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Que collí da mão; mas quant' hũa noz
non dou pela chaga, ca non dol nen coz;
mais tú que es Madre d' aquel que Ayoz
chamad' é dos gregos, fas ta petiçon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Que me dé mia mão; ca eu nunca fix
esta traçon, [2] nen fazel-a non quix:
et se cantar ou loor eu de tí dix
que te prouguesse, fas-lle tú este son.—
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Toda a noite ben atén en a luz
iouu' esto dizendo et tendud' en cruz
ant' o altar; mais la que senpre aduz
ben, trouxe a mão et en o tocon
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon.....

Ll' a pos', et foi são en o mes d' Abril;
et logo ant' o Emperador gentil

---

[1] Escrito *dizendo* y tachada la *o*.
[2] Se debió escribir *traiçon*, como en otros muchos lugares.

Digitized by Google

et ante outros ómees, ben cen mil,
cantou ssa missa et fez gran precisson.
Sempr' a Uírgen santa dá bon gualardon
äos seus que torto prenden sen razon.

CCLXVI.

Como Santa María de Castroxerez [1] guardou a gente que siía na ygreia oýndo [2] o sermon, d' üa traue que caeu de çima da ygreia sobr' eles.

De muitas guisas miragres
a Uírgen esperital
faz, porque en Deus creamos
et por nos guardar de mal.

E por esto contar quero
d' un escrito en que diz
un mui fremoso miragre
que fez en Castroxeriz
a Uírgen Santa María,
ond' aqueste cantar fiz;
et por Deus parad' ý mentes
et non faledes en ál.
De muitas guisas miragres
a Uírgen esperital.....

Aquesto foi na ygreia
que chamada é de pran
de todos Santa María,
et muitas gentes ý uan
tẽer alí ssas vegías,
et de grad' ý do seu dan
por se fazer a eigreia
et a torr' e o portal.
De muitas guisas miragres
a Uírgen esperital.....

E por aquésto madeira
fazian alí trager,
pedra et cal et arẽa;
et d' esta guissa fazer
começaron a ygreia
tan grande, que ben caber
podess' ý muita de gente,
pero non descomunal.
De muitas guisas miragres
a Uírgen esperital.....

Onde auẽo un dia
que estando no sermon
mui gran gente que ý era,
conteçeu assí enton
que caeu hũa gran traue
sobre la gente; mas non
quis a Uírgen que ferisse
a nunll' [3] ome. ¡Quén uiú tal
De muitas guisas miragres
a Uírgen esperital.....

Miragre! ca tan espessa
siýa a gent' alý
aquele sermon oýndo,
como contaron a mí,
que de cima non podía
nihũa ren caer ý
que non matass' ou ferisse
et fezesse gran sinal.
De muitas guisas miragres
a Uírgen esperital.....

Mas a Uírgen groriosa
cuio era o lauor,
non quis que aquela traue
fezesse senon pauor.
Porén quantos ý estauan
deron a ela loor,
que senpr' äos seus acorre
nas grandes coitas et ual.
De muitas guisas miragres
a Uírgen esperital
faz, porque en Deus creamos
et por nos guardar de mal.

[1] Tal vez por *Castroxeriz*, que es como se halla escrito en otras Cantigas y en la primera estrofa de ésta misma.
[2] Así en el Sumario. Aquí *oýdo* por *oýdo*.
[3] Escrito *nãll*. Debe ser yerro de copia. *Null* se lee constantemente en los codices.

Digitized by Google

CCLXVII.

Como Santa Maria liurou un mercador do perigoo das ondas do mar, en que cuidaua morrer, [1] ú caera d' ua nade.

Na de que Deus [2] *pres carn' e foi d' ela nado,*
ben pode ualer a todo perigoado.

Ca per ela foi a morte destroýda
et nossa saude cobrada et uida;
tod' est' auemos pola Sennor comprida.
Pois un seu miragre uos direi de grado
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Que fez esta Uírgen santa et Rëýnna,
que é dos coitados todos meezýnna;
contar-uol-o-ei breuement' e agýnnna
quant' end' aprendí a quen mi-o-á contado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Entre Doir' e Mýnn' en Portugal moraua
un mercador rico [3] muito que amaua
Santa María et por ela fiaua,
et en a seruir sempr' era seu cuidado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Como quer que él pelas terras mercasse,
se dõa fremos' e aposta achasse
et que pera o altar lle semellasse,
de ll' a aduzer era muit' entregado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado [4].....

Porque amaua muito Santa María
de coraçon, disse ca en romaría
a Rocamador de bõa ment' iría
tanto que o él podess' auer guisado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Assí foi que él ssa nau' ouue fretada
pera ýr a Frandes; et essa vegada,
pois que ouue ben sa fazenda guisada,
foi-sse con quant' auer auía mercado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Mais pela costeira do gran mar d' Espanna
qued' aquela naue [5] con mui gran companna,

---

[1] Así en el Sumario y en la Cantiga CCCLXXIII, que es repeticion de esta misma. El amanuense omitió aquí, por distraccion sin duda, el verbo *morrer*.

[2] La preposicion *de* está escrita sobre el renglon. Se omitió en la repeticion del estribillo despues de todas las estrofas.

[3] Así en la Cantiga CCCLXXIII. Aquí se omitió por olvido la palabra *rico*.

[4] Así en la CCCLXXIII. En este lugar, equivocadamente, *e foi da nado*.

[5] Véase la Cantiga CCCLXXIII.

Digitized by Google

leuantou-s' o mar con tormenta tamanna
que muito per foi aquel dia irado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Leuantou sas ondas fortes feramente
sobr' aquela naue, que aquela gente
cuidou ý morrer, que logo mantenente
chorou et coidou enton y seu pecado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

E o marcador en o bordo da naue
estaua enton encima d' ũa traue,
et hũa onda uẽo fort' e mui graue
que lle deu no peit' [1] e no mar foi deitado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

A nau' alongada foi, se Deus me ualla,
d' él hũa gran peça pelo mar sen falla;
mail-o demo, que senpre nosco traballa,
quisera que morress' ý log' affogado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Él andand' assí en aquela tormenta,
nenbrou-sse da Uírgen que senpr' acrecenta
en o nosso ben; ca pero que nos tenta
o demo, non pode nosc', a Deus loado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

—¡Ai, Madre de Deus! (diss' él), teu ben m' aiude,
tú que es Sennor santa de gran uertude;
pois a todolos coitados dás saude,
nénbra-te de mí que ando tan coitado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Sennor, por mercée non me desanpares;
por alguun tempo t' eu fazer pesares,
et se mí ora d' aquestas ondas tirares,
seruir-t'-ei eu sempr' e farei teu mandado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Nénbra-te, Sennor, que t' ei eu prometudo
d' ir aa ta casa, este [2] é ben sabudo;
mas tú, dos coitados esforç' e escudo,
ual-me, Sennor, ca muit' and' atormentado.—
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Él esto dizendo, log' a Uírgen santa
uẽo, que o dem' e seus feitos quebranta;

---

[1] Así en la Cantiga CCCLXXIII. Aquí falta el artículo *no*, necesario para el sentido y para la medida. Véase la Cantiga CCCLXXIII.

Digitized by Google

come Sennor bõa que os seus auanta,
fóra d' ontr' as ondas o ouue tirado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

E fez enton ý gran marauilla fera,
ca tornou o mar mansso de qual ánt' era.
Se ll' él algun tempo seruiço fezera,
mui ben ll'-o per ouu' alý gualardõado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

E leuou-o saluo a terra segura,
que sol non sentiú cöita nen rancura.
Esto fez a da virgijndade pura
que por nós uiú seu Fillo crucifigado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

E ánte dez dias oý por uerdade
que a naue foss' a aquela cidade
ú portar auía; pola piadade
de Santa María foi él ý chegado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

E tanto que os da nau' alý chegaron,
poil-o uíron, todos sse marauillaron;
et os seus enton mui ledos pertornaron,
et contou-lles él quant' auía passado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

E o mercador, pois se tornou de França
et foi en ssa terra, sen longa tardança
a Rocamador se foi, et confiança [1]
na Uírgen sempr' ouu'.—Ei-uol-o acabado.
Na de que Deus pres carn' e foi d' ela nado,
ben pode ualer a todo perigoado. [2]

CCLXVIII.

Como Santa María guareceu en Vila-Sirga hũa dona, filla-dalgo de França, que auía todolos nenbros do corpo tolleitos.

Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos
por muitos bõos miragres
que faz, de que nos loemos.

Ca o que gran confiança
en ela ouuer, sen falla
en toda coita que aia
ben creede que lle ualla.
Et porend' un seu miragre
oýde, se Deus uos ualla,
que fezo en Uila-Sirga,
ond' outros muitos sabemos.
Gran confianca na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

Hũa dona filla-dalgo,
que ben de terra de França
era natural, auía

[1] Las letras *con* están tachadas con una raya.
[2] En este lugar falta el estribillo.

Digitized by Google

na Uírgen gran confiança;
et seruíndo-a de grado
sempre sen nulla dultança,
ouu' en seu corpo doores
grandes, que todos tomemos. [1]
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

Esta dona que uos digo
auía todo tolleyto
o corpo, que non auía
neun dos nenbros dereito;
des ý en hũa carreta
a tragian, et proueito
non ll' auian romarías
de santos, com' aprendemos.
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

Ela assí mui coitada
per santüairos andando,
romeus que de Santïago
ýan fóron-lle contando
os miragres que a Uírgen
faz en Vila-Sirgu'; e quando
os oýú esta dona, [2]
fez o que nós uos diremos.
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

Chorou muito dos seus ollos,
et äos cëos as mãos
alçou et diz: «Uírgen santa
que non creen os pagãos,
a tí offer' estes nenbros
mancos que non tenno sãos;
ca todolos peccadores
en tí esperanç' auemos.
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos..... [3]

E promet' eu, Uírgen santa,
que eu aa ta eigreia
de Vila-Sirga de grado
uáa que eu sãa seia
per tí d' esta mia gran coita
que eu padesqu' e sobeia;
ca nós uida et saude
todos de tí atendemos.»
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

Pois que prometeu aquesto
con deuoçon atamanna,
esta dona en carreta
sse fez trager a Espanna;
et pois foi en Vila-Sirga,
fez, como sol seer manna
dos romeus, muitas candeas,
assí como entendemos.
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

E mandou que na eigreia
a metessen muit' agýnna;
et pois ant' o altar iouue
da Uírgen santa Reýnna,
diz: «¡Ai, Sennor poderosa!
nénbra-te de mí mesqýnna;
ca todolos peccadores
coitados a tí acorremos.
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

»Sennor manssa, Sennor bõa
de todos bẽes comprida,
tú es corõa dos santos,
et tú dos ángeos uida:
dá-me pola ta uertude
a este corpo guarida;
ca muit' agýnna o podes
fazer como nós creemos.»
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

Pois que a oraçon feita
ouu' esta moller coitada,
log' a Uírgen preciosa,
dos peccadores uogada,
deu-lle saud' en seu corpo,

---

[1] Acaso sea yerro de copia, en lugar de *tememos*.

[2] Falta una sílaba al verso. Tal vez debiera decir *oquesta dona*.

[3] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

et foi sãa et cobrada
de quantos nenbros auía
máis toste ca uos dizemos.
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos.....

Pois esta dona guarida
foi da coita que auía,
tornou-sse pera ssa terra,
et foi de Santa María
seruidor mentre foi uiua.
Et porén nós todauía
por tan fremoso miragre
siruámol-a et loemos.
Gran confiança na Madre
de Deus sempr' auer deuemos
por muitos bõos miragres
que faz, de que nos loemos. [1]

CCLXIX.

Como un menino que era sordo e mudo resusçitó-o Santa María per rogo de sa madre do menino, et fez-lle cobrar o falar e o oýr.

A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir,
pod' os mudos et os sordos
fazer falar et oýr.

D' est' un gran miragre fezo
por hũa bõa moller
a Uírgen Santa María
que faz muitos quando quer
grandes et marauillosos
et acorr' ú á mester
a aqueles que a chaman
ou que a saben seruir.
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

Aquesta moller auía
un fillo que mui gran ben
quería máis d' outra cousa,
pero non oýa ren
nen falaua nemigalla;
et a mesqýnna porén
quant' auía despendera
pera fazel-o guarir.
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

Pois uiú que lle non prestaua
nen meezýnna nen ál,
tornou-s' a rogar á Uírgen,
a Sennor esperital,
porque senpr' äos coitados
nunca lles erra nen fal;
et uegías das sas festas
iaiũaua sen falir.
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

O fillo, que era mudo,
per sinas lle preguntou
por qué tanto iaiũaua;
et ela lle dessinou
que pola Uírgen bẽeita
o fazía. Él fillou-
se a iaiũar com' ela
et mercée lle pedir
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

Na uoontad' e per sinas,
esto con gran deuoçon;
mas hũa enfermidade
grande ll' auẽo enton
que por morto o teueron
seus parentes; pero non
lle proug' a Santa María
que assí fosse fijr.
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

Ca en o leito iazendo,
agýnna se foi erger
et falou dereitamente
et começou a dizer:
—Mia Sennora, ben uennades.—
Et ar, com' en responder,
diz:—Sennor, de bõa mente
o farei eu sen mentir.—
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

[1] Falta el estribillo en este lugar.

Digitized by Google

E ar diss' outra uegada:
—De bõa mente uerrej.—
Quand' esto oýú sa madre
disse como uos direj:
—Meu fillo, ¿con quén falades?—
Diss' él:—Non o negarej:
falo con Santa María
que me fezo resorgir
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

E me disse «Deus te salue;»
et eu respondí que ben
fosse uiud',[1] e ar disse
que non leixasse per ren
que me ben non confessasse;
et eu respondí porén
que me quería de grado
dos peccados repentir.
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

Ar dísse-m' outra uegada
que se eu pesseuerar
en seu seruiço quisesse,
que me faría leuar
mui ced' ão paraýso:
et eu logo sen tardar
respondí que mui de grado
quería con ela ýr.—
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir.....

Des quand' aquest' ouue dito,[2]
são do leito s' ergeu,
que non foi mudo nen sordo,
mas conteu logu' e beueu.
Quand' aquesto uiú a gente
log' aa Uirgen rendeu
loores: et de nós seia
loada, se por ben for.[3]
A que poder á dos mortos
de os fazer resorgir,
pod' os mudos et os sordos
fazer falar et oýr.[4]

CCLXX.

Esta é de loor de Santa María.

Todos con alegría
cantand' e en bon son,
deuemos muit' a Uirgen
loar de coraçon.

Pero que noit' e dia
punnamos de peccar,
siruámol-a un pouco
ora 'n[5] nosso cantar,
pois que a Deus no mundo
por auogada dar
quis ãos peccadores
que peccan sen razon.
Todos con alegría
cantand' e en bon son.....

Con gran dereito todos
a deuemos loar,
pois ela a soberuia
do demo foi britar;
et porén lle roguemos
que aqueste cantar
que ora nós cantamos
nos receba por don.
Todos con alegría
cantand' e en bon son.....

Quanto nossa primeira
madre nos fez perder
per desobedeença,
todo nos fez auer
aquesta a que vẽo
o ángeo dizer
«*Aue gracïa plena*»
por nossa saluaçon.
Todos con alegría
cantand' e en bon son.....

Per Adan et per Eua
fomos todos caer
en poder do dïabo;

---

[1] En lugar de *uiud'*.

[2] Las palabras *ouue dito* están escritas sobre raspado. También lo están las últimas del cuarto verso de esta estrofa, *logu e beueu*.

[3] Esta palabra no rima, como debe, con el segundo verso del estribillo. Acaso sea equivocacion del copiante. «Se por ben *uir*» se encuentra en algunas Cantigas.

[4] Falta el estribillo en este lugar.

[5] *Oran* escrito sobre raspado.

Digitized by Google

mais quíse-sse doer
de nós quen nos fezera,
et vẽo-sse fazer
nou' Adan que britasse
a cabeça do dragon.[1]
Todos con alegría
cantand' e en bon son.....

Gran mercee ao mundo
fez por esta Sennor
Deus, et mui gran dereito
faz quen é seruidor
d' esta que nos adusse
Deus om' e Saluador
que compriú quanto disse
Dauí et Salamon.
Todos con alegría
cantand' e en bon son.....

Con esta iuntar quise
Deus uerdadeir' amor,
et foi end' Ysaýas
seu prophetizador;
et Daniel prophęta,
que dita de pastor
era, disse que Cristus
auería onçon.
Todos con alegría
cantand' e en bon son.....

Aquesta foi chamada
Ficela Möýsý,
et foi por nossa uida
Madre d' Adonaý
et d' esta iaz escrito
en libro Genesý
que seu fruito britas'
o dem' brau' e felon.
Todos con alegría
cantand' e en bon son.....

Da uella Lei d' aquesta
Moýsen, com' aprendí,
falou, et de seu Fillo
prophetizou assý
dizendo que profeta
verría, et des ý
quen en aquel non creess'
ýrýa a perdiçon.
Todos con alegría
cantand' e en bon son,
deuemos muit' a Uírgen
loar de coraçon.[2]

CCLXXI.

Esta é d' ũa naue[3] que estedera tres meses en un rio que et non podia sair[4] porque a conbatian mouros, et Santa María sacou-a en saluo.

Ben pode seguramente
demandal-o que quiser
aa Uírgen tod' aquele
que en ela ben creuer.

D' esto direi un miragre
que fez aquesta Sennor
grand' e mui marauilloso
en o rio d' Azamor,
que Morabe é chamado,
por lo alcaide mayor
d' ũa naue que ý era
del Rei sennor d' Alanquer.[5]
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

Aquela nau' ý meteran
per cordas, com' aprendí,
no rio que estreit' era,
et non podía póis d' ý
sair per nulla mancira;
porend' estaua assý
a naue come perduda,
que ata en Monpesler
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

Mellor d' ela non auía;

---

[1] Sobra una sílaba en este verso.
[2] Falta aquí el estribillo.
[3] Se escribió *de como hũa naue:* pero se advierten tachadas la palabra *como* y la *e* de *de*, con lo cual resulta perfecto el sentido.
[4] Sobra el relativo *que:* á no ser que el copiante omitiera despues de él las palabras *chaman Morabe.*—Véase el quinto verso de la estrofa primera.
[5] *Dalenquer* se escribió primero. Despues se corrigió sobre el renglon.

Digitized by Google

porend' os mouros auer
todauía a cuidauan
et uiýnnan-a combater;
mas los que na naue eran
sabían-sse deffender
mui ben d' eles; mas bon uento
auian muito mester.
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

Assí iouueron tres meses
que non poderon saýr
pela foz d' aquele rio,
et cuidauan ý fijr;
mas o alcaide da naue
fez äos outros oýr
dizéndo-lles:—Por Deus seia,
oýde se uos prouguer.
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

Ca como quer que ben crean
en Deus os de Portogal,
eu ei tan gran esperança
na Uírgen espirital,
que se ll' algo prometemos,
sacar-nos á d' este mal;
porén cada un' prometa
de grado do que touer.
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

E se uos a Uírgen santa
d' este logar non tirar',
eu quero que me façades
pelos pées pendorar
do masto per hũa corda,
et quer' enforcad' estar
d' esta guisa, se tan toste
mui bon uento non uẽer.—
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

Quand' est' ouue dito, logo
cada un d' eles deu [1]
aýuda pera un cález
do auer que era seu;
et o alcaide lles disse:
—Por Deus, non uos seia greu
et guissad' os aparellos
quis como mellor poder'.
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

E todos Santa María
roguemos de coraçon,
del Poi, [2] que aqueste cález
reçeba en offreçon,
et que non cate com' este
pera ela pouco don:
et confonda Deus quen contra
esto nulla ren disser.—
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

Pois esto foi outorgado,
a uca alçar mandou,
et pois suso foi alçada
o mar creceu et chegou-
lles bon uento qual querian,
que log' a naue sacou
fóra do rio a saluo.
Et porende quen fezer
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser.....

Seruiç' a Santa María,
muito será de bon sen;
ca nas cuitas d' este mundo
acorrel-o-á mui ben,
et en a ora de morte
non o leixará per ren;
et porén seruil-a deue
tod' om' e toda moller.
Ben pode seguramente
demandal-o que quiser
aa Uírgen tod' aquele
que en ela ben creuer.

---

[1] Falta una sílaba. Tal vez se debiera haber escrito *cada un*, como en otros lugares.

[2] Se habia escrito *del pois*: pero se raspó la *s*.

Digitized by Google

CCLXXII.

Como Santa María fez en San Iohan de Leteran en Roma que se mudasse hũa sa omágen da ũa parede da ýgreia na outra.

Marauillosos miragres
Santa María mostrar
uai por nós que nol-o demo
non faça desasperar.

Que quand' en desasperança
nos quer o demo mayor
meter, ben alí nos mostra
ela mercee et amor, [1]
porque non desasperemos:
et porend' a tal Sennor
deuemos máis d' outra cousa
senpre seruir et loar.
Marauillosos miragres
Santa María mostrar..... [2]

E de tal razon, miragre
uos contarei que oý
mui grande, que fez a Uírgen
en Roma, com' aprendí,
en hũa eigreia nobre
de Leteran que á ý,
por hũa moller errada
que ss' ý foi maenfestar.
Marauillosos miragres
Santa María mostrar..... [3]

Esta moller que uos digo,
com' este miragre diz,
tan muit' auía errado
et era tan peccadriz,
que en non se fiaua [4]
senon na Emperadriz
dos cëos, ca ben cuidaua
por ela perdon ganar.
Marauillosos miragres
Santa María mostrar.....

E assí a adussera
o demo a cofoion,
que sol nunca a leixaua
que prendesse confisson;
mas a Uírgen, de Deus Madre,
ll' amolgou o coraçon,
per que entrou na eigreia
et começou de chorar.
Marauillosos miragres
Santa María mostrar.....

E confessou seus peccados
a un preste que achou;
et pois que ll' os ouu' oýdos,
muito sse marauillou
de tanto mal que fezera,
et sobr' aquesto cuidou;
et ela foi mui coitada
et começou-ll' a falar.
Marauillosos miragres
Santa María mostrar.....

E disse-ll':—¡Ai, sennor preste!
¡Se pode ýnda seer [5]
que d' aquestes meus pecados
podess' eu perdon auer!—
Diss' él:—Quand' esta omágen
que eu ueio se mouer'
d' esta pared' a est' outra
e ss' alá toda mudar',
Marauillosos miragres
Santa María mostrar.....

Que este da groriosa
Uírgen et Madre de Deus;
enton serás perdõada,
cuid' eu, dos pecados teus.—
Quand' a moller oýú esto,
chorou tan muito os seus
peccados, que hũa peça
de terra ant' o altar
Marauillosos miragres
Santa María mostrar.....

---

[1] Señaladas con puntos la *e* final de la palabra *mercee* y la conjuncion *e*. Sin duda se intentó corregirlas poniendo *mercéé amor* (mercé' e amor), con lo cual resulta más cadencioso el verso.

[2] No se escribió más que la palabra *Marauillosos*, por falta de espacio en el pentagrama.

[3] Falta el estribillo por terminar la estrofa en fin de columna.

[4] Falta una sílaba. Acaso debiera decir *que en ál*.

[5] Es de creer que el amanuense omitiera por olvido una *s* en el verbo *pode*, pues sería más correcta la frase habiendo escrito *podes* (podés').

Digitized by Google

Mollou, et muito rogando
aquela que Deus pariú
que mercé ouuesse d' ela,
et a Uirgen a oÿú.
Et o preste parou mentes
et log' a omágen uiú
estar na outra pared'; e
foi-sse log' agẽollar
Marauillosos miragres
Santa María mostrar.....

Ant' a moller, et rogou-lle
que muito ll' era mester
que a Deus por él rogasse;
ca nunca iá per moller
maÿor miragre mostrara
sa Madr'.—E pois ela quer
que tú perdõada seias,
quéras-me tú perdõar
Marauillosos miragres
Santa María mostrar.....

Do grand' erro que te dixe
come ome de mal sen;
ca en mudar-ss' a omágen
por tí, mostrou que te ben
de coraçon t' á parcida
a Sennor que nos manten.
Et porén por mí lle roga
que me non queira culpar
Marauillosos miragres
Santa María mostrar.....

D' aquest' erro que ei feito.—
Et fillou-ss' a repentir;
et pois que foi repentido,
começou-sse logo d' ir
braadando pelas ruas,
et as gentes fez uijr
et mostrou-lles o miragre
que fez a Uírgen sen par.
Marauillosos miragres
Santa María mostrar..... [1]

E todos enton chorando,
segund' eu escrit' achej,
loaron Santa María,
a Madre do alto Rej;
et a moller depois senpre
a seruiú, et porén sej
que lle foi gualardõado
ú nunqua uerá pesar.
Marauillosos miragres
Santa María mostrar
uai por nós que nol-o demo
non faça desasperar.

CCLXXIII.

Esta CC.LXXiij. é como Santa María en Ayamonte, riba d' Aguadiana, fez apareçer dous fios con que cossessen os panos do seu altar. [2]

A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello,
sempre nas cousas minguadas
acorre et dá conssello.

D' esta razon un miragre
direÿ, apost' e fremoso,
que fezo Santa María,
et d' oÿr mui saboroso.
Esto foi en Ayamonte,
logar iá quanto fragoso,
pero terra auondada
de perdiz et de cõello.
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

Ali á hũa eigreia
d' esta Uírgen groriosa,
que é dentro no castelo,
nen ben feita nen fremosa,
mas pequena et mui pobre
et de todo menguadosa;
et campãa á tamanna
qual conuen äo concello.
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

E os panos con que era
ende o altar coberto
eran ricos et mui nobres,
esto sabemos por certo;
et per cima da eigreia

[1] Omitido aquí el estribillo por falta de espacio en la columna. Tambien se omitió despues de la estrofa siguiente.

[2] Asi este epígrafe en el Sumario. En el texto se omitio, aunque quedó espacio rayado para escribirlo.

Digitized by Google

era o teito coberto;
et ostïas ý menguauan
et uýnno branqu' e uermello.
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

Ond' auẽo na gran festa
d' esta Uírgen en Agosto
que entrou uun ome bõo
et uiú estar desaposto
o altar, et disse logo:
—Par Deus, muit' e gran dẽosto
do feito da Uírgen santa
seer metud' a trebello.
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

E pero ora non tenno
pera dar ý offerenda,
coserei aquestes panos
d' aquest' altar sen contenda,
se poder' achar agulla
ou fíos ou quen mi-os uenda;
pois que mal parado ueio
iazer aqueste zarello.
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

E máa uentura uenna
quen altar assí desbulla;
et porén buscade fíos,
amigos, ca eu agulla
tenno, que non á tan bõa
d' aquí ata Riba-Dulla
pera cosel-os mui toste,
pero que uello semello.—
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

Per cousa que él fezesse
nen dissesse nen rogasse
a todos, non foi en preito
que sol uun fío achasse,
nen aýnda en os panos
do altar, pero prouasse
de sacar end' uun enteiro,
nen quen lle dissesse d' ello.
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

Estand' assí aquel ome
por estes fíos coitado,
que os auer non podía,
catou et uiú a seu lado
pender de cima do onbro
dous fíos; et espantado
foi én muit' a marauilla
dizendo:—Non é anello
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

Este miragre, mais nouo:
et por aquesto, uarões,
en a Uírgen groriosa
ben tẽed' os corações.—
Et log' ant' o altar todos
fezeron sas orações,
et máis lágrimas choraron
ca chẽo un gran botello.
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello.....

E leuantáron-sse logo
dando grandes adïanos
todos a Santa María;
et él coseu os panos [1]
mui ben con aqueles fíos
et encobriú os danos,
a pesar do dem' astroso
que é peor que golpello.
A Madre de Deus que este
do mundo lum' e espello,
sempre nas cousas minguadas
acorre et dá conssello.

---

[1] Falta una sílaba á este verso, no haciendo diéresis en la palabra *coseu*. Lo mismo sucede en el verso sexto con la voz *encobriu*. Ambas se encuentran, por lo general, formando diptongo.

Digitized by Google

CCLXXIIII.

Esta é do frade qua fazía a garnacha d' orações a Santa María.

Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María,
non temades que perder
se possa per sa folía.

Por uos prouar ora esto,
miragre quero dizer
que pouc' á conteu en Burgos,
d' un frade que quis fazer
aa Uírgen ssa garnacha
d' orações, et poder
seu meteu en acabal-a,
assí noite come dia.
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

Por fazer esta garnacha
esteu' ũa gran sazon,
que non foi dia nen noite
que non foss' en oraçon;
et estándo-a fazendo,
o demo en coraçon
lle meteu que sse sayísse
da órden, ca ben sería.
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

Estando él en seruiço
da Uírgen, foý-o tentar
atan muito o diabo,
que o ouue de forçar
que lle fez que a garnacha
leixasse por acabar,
et fez-lle leixar a órden
et foi-ss' ende sua uía.
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

Él yndo per un camýnno,
a Uírgen ll' apareçeu,
et ficou-ss' [1] él en gẽollos
et muý ben per entendeu
que Santa María era
et logo a connoceu.
Et ela en sua mão
hũa garnacha [2] tragía
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

Que además era bela
et de mui rico lauor,
senon que era mui curta
comme d' algũa pastor
pequena. Et diss' o frade:
—Seería muý mellor
esta garnacha, se fosse
comprida como deuía.—
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

Diss' enton Santa María:
—Esta garnacha per sý
est' a que me tú fazías
et leixás-che-m'-a assí
por acabar; mais agýnna
te torna logo d' aquí
ao moesteyr', et se mi-a
comprisses, gracir-ch'-o-ýa.—
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

Depois que ll' a Uírgen santa
esto disso, foý-lle mal
et dísso-lle:—Sennor, Madre
d' aquel que pod' e que ual,
se mi aquesto perdõasses,
ýr-m'-ía logo sen ál
âo moesteyr' e esta
garnacha acabaría.—
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

---

[1] Se escribió *ficousse*, pero despues se raspó la *e*.
[2] Escrito *guarnacha*, y tachada la *u*.

Digitized by Google

Enton diss' a Groriosa:
—Meu Fillo perdõará
a tí quanto tú cuÿdasche,
pois que t' en mal achas iá;
et tórna-t' a tua órden;
ca mui cedo ch' auerá
mester de t' alá tornares,
ca eu teu mal non querría.
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

Aÿnda de ta fazenda
máÿs te desenganareÿ:
d' este dia a vn ano
serás morto, eu o seÿ;
et a esto pára mentes,
ca eu ánt' [1] a tí verreÿ
que moiras; et no meu Fillo
que te fez, sempre confía.—
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María.....

Qvando ll' esto diss' [2] a Uírgen,
logo xe ll' espedÿú; [3]
et foi-ss' hu eran os frades
et seu ábito pediú:
et contou-lles quanto uíra,
et cada vn escriuiú
o dia en que dissera
a Uírgen que morrería.
Poil-o pecador punnar'
en seruir Santa María..... [4].

Él enton no mõesteÿro
ssa pẽedença fillou,
et na obra que leixara
por fazer ar começou;
et mui ben ontre seus frades
tod' aquel tenpo passou,
et cada uun parou mentes
en a Uírgen se uerría.
Poil-o peccador punnar'
en seruir Santa María.....

En uéspera d' aquel dia
aqué-uol-a Uírgen uen,
et pareceu äo frade
et disso-ll':—Amigo, ben
acabasch' a mia garnacha,
mas mui ben t' acharás én,
ca säirás cras do mundo;
et prend' én grand' alegría.—
Poil-o peccador punnar'
en seruir Santa María.....

Enton uẽo-ss' äos frades
et disso:—Sennores meus,
aquí ú ora oraua
uẽo a Madre de Deus
et disso que eu salrría
cras do mundo; et os seus
feitos sempre uós loade
de tal Sennor todauía,
Poil-o peccador punnar'
en seruir Santa María.....

Que quiso que dos pecados
me podesse repentir,
et porén me diss' a morte
que me podess' én sentir.—
Et estando sempr' en prezes,
en outro dia saÿr
lle foi a alma do corpo,
pero que lle non doÿa.
Poil-o peccador punnar'
en seruir Santa María,
non temades que perder,
se possa per sa folía.

---

[1] Escrito *ante*, y raspada la *e*.
[2] *Disso* se escribió primero; pero se raspó la *o*.
[3] Falta una silaba á este verso, no haciendo diéresis en la palabra *espedÿú*, que comunmente se pronuńcia sin ella. Así puede verse en *pediú*, terminacion del cuarto verso en esta misma estrofa.
[4] Omitido el estribillo porque termina la estrofa con la plana.

Digitized by Google

CCLXXV.

Como Santa Maria de Terena guariú dos [1] freyres do Espital que rauiauam.

A que nos guarda do gran fog' infernal
sãar nos pode de gran rauia mortal.

D' est' en Terena fez, per [2] com' aprendí,
miragr' a Úrgen, segundo [3] que oý
dizer a muitos que ss' acertaron ý,
de dous rauiosos freires do Espital
A que nos guarda do gran fog' infernal..... [4]

Que no conuento soýan a seer
de Moura; mas foi-lles atal mal prender
de rauia, que sse fillauan a morder
come can brauo que guarda seu curral.
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

Assí rauiando, filláuan-ss' a trauar
de ssí ou d' outros que podian tomar;
et por aquesto fóron-os ben liar
de liadura fort' e descomunal.
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

E a Terena os leuaron enton,
que logar este de mui gran deuoçon,
que os guariss' a Úrgen; ca iá non [5]
lles sabían ý outro conssello tal.
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

E leuándo-os ambos a grand' affan,
que cada uun mordía come can,
passaron con eles un rio muý gran
d' Aguadïana, entrant' a Portogal.
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

E o primeiro d' eles mentes parou
de cima d' un outeiro ú assomou;
des í mui longe ante ssí deuisou
a Terena, que iaz en meo d' un ual.
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

---

[1] Constantemente *dous*. Véase el cuarto verso de la estrofa primera.

[2] La palabra *per*, omitida por olvido, se escribió en abreviatura sobre el renglon.

[3] Escrito primero *segund*. La *o* se añadió posteriormente uniéndola á la *d*.

[4] Este verso, escrito al final de la plana, está repetido al principio de la siguiente.

[5] Falta una sílaba, á no hacer diéresis en la palabra *guariss'*. Este verbo se emplea sin ella, como puede verse en varios versos de la misma Cantiga.

Digitized by Google

E disse logo como uos eu direỳ:
—Soltáde-me, ca iá eu rauia non eỳ;
ca ueio Santa María, et ben seỳ
que ela me guariú mui ben d' este mal.
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

Mais agua me dade que beua, por Deus;
ca a Uírgen, que sempr' acorr' äos seus, [1]
me guariú ora, non catand' äos meus
pecados que fiz come mui desleal.—
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

O outro diss' esto meesmo pois uiú
a eigreia; ca logo sse ben sentiú
da rrauia são, et agua lles pediú,
et déron-ll'-a d' ũa fonte peranal.
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

E pois beueron, ar filláron-s' a ir
dereitament' a Terena, por conprir
ssa romaría; et porque os guarir
fora a Uírgen, deron ý por sinal
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

Cada un d' eles d' esso que ss' atreueu
de seu auer que en o logar meteu;
et des í cada un d' eles acendeu
ant' o altar da Uírgen seu estadal.
A que nos guarda do gran fog' infernal.....

Este miragre mostrou aquela uez
Santa María, que muitos outros fez
commo Sennor mui nobr' e de mui gran prez [2]
que senpr' acorre con seu ben et non fal.
A que nos guarda do gran fog' infernal
sãar nos pode de gran rauia mortal. [3]

---

[1] La *a* del articulo *aos* está escrita sobre el renglon con pluma y tinta diferentes.

[2] Este verso está escrito sobre raspado.

[3] Omitido el estribillo por falta de espacio.

Digitized by Google

CCLXXVI.

Esta .cc.lxxvi é como Santa Maria do Prado, cabo Segobia, guariú un monteiro del Reỳ d' un badalo da canpana que lle dera na cabeça. [1]

Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Ond' un miragre que fez
uos direi saboroso
en Prad' a Sennor de prez
en un logar uiçoso,
ú á'
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Hũa ssa eigrei' alý,
mui fremosa capela,
en que fez, com' aprendí,
esta que nos caudela
et dá
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Saude et saluaçon,
que deu a un monteiro
que na ssa eigreia 'nton [3]
entrou mui deanteiro
alá
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Ú uiú os sỳnos estar,
et foi que os tangesse;
mais un d' eles se britar
foi et caeu sobr' esse.
—¡Ahá!
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

(Disseron todos) Par Deus,
mort' é sen nulla falla;
porend' a que ual os seus
mester á que lle ualla
iá;
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Ca de guisa ferid' é
que non á osso são
na cabeça, a la ffe,
nen pod' andar per chão;
ca
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Máis mol' a cabeça ten
ca non é pera fole
nen manteiga; et porén,
pois que a ten tan mole,
alá
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Ant' o seu altar põer
da Uírgen o uaámos.—
Et foron assí fazer,
com' en uerdat achamos;
et á
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Nõit' ant' essa Sennor
iouue tal come morto;
mais ant' a luz gran sabor
lle deu a que conforto
dá
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Que ss' ergesse pera ỳr
con os outros monteiros;
et tan toste foi sentir
os ossos muit' enteiros
da
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

Testa. Et porén loou
muito a Groriosa,
porque en ele mostrou
sa uertude fremosa
et ssa
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

[1] Así este epígrafe en el Sumario. Aquí se omitió por falta de espacio.

[2] Las sílabas que forman el quinto verso en estas estrofas están escritas á continuacion del cuarto; pero se indica su separacion con un punto, segun es costumbre en semejantes casos.

[3] Escrito en el texto: *eigreiánton*.

Digitized by Google

Mercée, que nunca fal,
de que é mui granada:
porén de todos sen ál
senpre é mui loada
et será.
Quen a Uírgen por Sennor
teuer, de todo mal guarrá.

CCLXXVII.

Como Santa Maria guardou oito almograues [1] en hũa fazenda que ouueron con mouros, porque non comeron carn' en sábado.

Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren
aquele que as sas festas
non guarda et en pouco ten.

E d' est' un mui gran miragre
demostrou Santa María
en dezeseis almograues
que foron en azaría
aa terra que chamada
est' Algaru', ú soýa [2]
auer gran gente de mouros
que ss' én foron, et foi ben.
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren..... [3]

Eles de Lisbõa eran,
et atal preito poseron
ontre ssí que correr fossen
o Algaru' e sí fezeron;
et porén dess uun todos
foron correr, et ouueron
d' achar un ceruo no monte
mui máis groso ca de bren,
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren..... [4]

Que punnou de fogir d' eles;
mas toste o acalçaron
et matáron-o agýnna;
des í logo o assaron,
et desque foi ben assado
log' a comer s' assentaron;
ca de tod' outra uianda
eles non tijnnan ren.
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren.....

Sábad' era aquel dia
quand' a comer s' assentauan
d' aquel ceruo; mas os oito
que o sábado guardauan
por onrra da Uírgen santa,
sol de comer non penssauan
d' aquel ceruo, mas comian
pan, qual en guerra conuen.
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren.....

Os outros oito disseron
que da carne comerian
quanta máis d' ela podesen,
et que a non leixarian:
et ben assí o fezeron,
et fartos d' alí s' ergian
aqueles oito da carne,
dizendo:—Non uai nen uen
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren.....

De iaiũar en tal terra
et andand' en caualgada;
porén que quer comeremos
que non leixaremos nada.—
Et tan toste começaron
d' andar per ess' ancontrada
et acháron-sse con mouros;
mas a todos non proug' én;
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren.....

Ca os que ý iaiũauan
foron sãos et guaridos,
et os que comeron carne
maltreitos et mal feridos;
et macar que sse preçauan
de fortes muit' e d' ardidos,

---

[1] En el Sumario *almogauares*.
[2] Falta una sílaba. Tal vez debiera decir *este* ó *Algarue*.
[3] Se escribió solamente *Marau*, por no dejar más espacio el pentagrama.
[4] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

non foi tal que non dissesse:
«¡Quén foss' og' en Santaren!»
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren.....

Ca assí como lles dauan
lançadas pelos costados,
per cada hũa ferida
saýan grandes bocados
d' aquel ceruo que comeran:
et d' esto marauillados
foron end' os outros oito
que fezeran mellor sen
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren.....

Porque iaiũad auian.
Porend' os mouros uenceron,
et correron de pos eles
et mataron et prenderon
todos con quantos lidaron,
et chaga non receberon.
Porén disseron:—¡Ai, Uírgen!
bẽeita seian, [1] amen.—
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren.....

Os outros, quand' esto uíron,
prometeron que leixassen
d' en sábado comer carne,
et que o muito guardassen
por onrra da Uírgen santa,
et sempre o iaiũassen
por tal miragre que fezo
a Sennor que nos manten.
Marauíllo-m' eu cóm' ousa
á Uírgen rogar per ren
aquele que as sas festas
non guarda et en pouco ten.

CCLXXVIII.

Como hũa bõa dona de França, [2] que era cega, uẽo a Vila-Sirga et teue ý uigia, et foi logo guarida et cobrou seu lume; et ela ýndo-se pera sa terra, achou un cego que ýa en romaria [3] a Santiago, et ela conssellou-lle que fosse per Vila-Sirga et guareztrie.

Como sofre muj gran coita
o om' en cego seer,
assí faz gran piadade
a Uírgen en ll' acorrer.

E d' esto contar uos quero
miragre fremos' e bel
que mostrou en Vila-Sirga
a Madre de Manüel,
ú faz ameude muitos
que son máis doces ca mel
pera quen en ela fia
de gran sabor ý auer.
Como soffe [4] mui gran coita
o om' en cego seer.....

Esto foi en aquel tenpo
que a Uírgen começou
a fazer en Vila-Sirga
miragres, por que sãou
a muitos d' enfermidades
et mortos ressocitou;
et porend' as gentes algo
começauan d' í fazer.
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer.....

E de muitas terras eran
os que uijnnan alý;
mas hũa dona de França,
cega, per quant' aprendí,
romýnna a Santïago

[1] La *n* está señalada con un punto. Debe decir *seias*.
[2] Así en el Sumario. El texto *fraça* por *fr ça*.
[3] Es, sin duda alguna, yerro de copia. *Romaría* se lee siempre.
[4] En lugar de *soffre* como en todas las estrofas. El amanuense no continuó el estribillo, por terminar allí el pentagrama.

Digitized by Google

foi; mas auẽ-ll' assý [1]
que non sãou de sa ida
que sol podesse ueer.
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer.....

E depóis aa tornada,
quando chegou a Carron,
hũa sa filla lle disse:
—Treides, se Deus uos perdon',
albergar máis adeante
a hũas choças que son
preto de nosso camýnno,
et ý podemos iazer.
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer.....

E pois saíron da vila,
mui preto d' aquel logar
fillou-ss' a chouer mui forte
et ouueron a entrar
con coita en a eigreia,
et des í ant' o altar
se deitaron et a cega
foi ssa oraçon fazer,
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer.....

Rogando Santa María,
a Sennor esperital,
que ss' amercẽasse d' ela
et lle tolless' aquel mal
perque ouuesse seu lume.
Et log' a que pod' e ual
fez que foi logo guarida,
et fillou-ss' a bẽeizer
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer.....

A Uírgen Santa María;
et outro dia fillou
seu camýnn', e assí ýndo,
un ome cego achou
que a Santïago ýa;
mas ela ll' aconssellou
que fosse por Vila-Sirga
se quisesse lum' auer.
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer.....

E contou todo seu feito
cómo fora con romeus
muitos pera Santïago,
mas pero nunca dos seus
ollos o lum' ý cobrara;
mas póis a Madre de Deus
ll'-o dera en Vila-Sirga
pelo seu mui gran poder.
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer.....

O cego creeu á dona,
et tan toste sse partiú
d' ela et foi ssa carreira
tanto que ss' él espediú:
et pois foi en Vila-Sirga
fez ssa oraçon et uýú;
ca non quis Santa María
en o saar [2] detẽer.
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer.....

Quantos aquesto souberon,
todos logo manaman
loaron Santa María,
a Sennor do bon talan,
por tan aposto miragre
que fez, et tan sen affan,
como en fazer dous cegos
tan agýnna guarecer.
Como soffre mui gran coita
o om' en cego seer,
assí faz gran ïadade
a Uírgen en ll' acorrer. [3]

---

[1] Se ve claramente que el amanuense cometió una equivocacion, debiendo haber escrito *auẽo-ll'*. Tal como lo hizo, resulta una sílaba ménos en el verso, á no cometer diéresis en *foi*, que constantemente se lee sin ella.

[2] En lugar de *sãar*, como se lee constantemente en los códices.

[3] Omitióse aquí el estribillo, á pesar de haber quedado espacio para escribirlo.

Digitized by Google

CCLXXIX. [1]

Como el Rei pidiú [2] mercée a Santa María que o guarecesse d' ũa grand' enfermidade que auía; et ela, commo Sennor poderosa, guarecé-o. [3]

Santa María, ualed' ¡ai, Sennor!
et acorred' a uosso trobador,
que ma-lle uai.

Atan gran mal e atan gran door
—Santa María, ualed' ¡ai, Sennor!—
como soffr' este uosso loador;
—Santa María, ualed' ¡ai, Sennor!—
et sãe iá, se uos en prazer for,
do que diz «¡Ai!»
Santa María, ualed' ¡ai, Sennor!.....

Pois uos Deus fez d' outra cousa mellor
et uos deu por nossa rezõador,
seéde-mi ora bõa 'iudador
en est' enssaẏ. [4]
Santa María, ualed' ¡ai, Sennor!.....

Que me faz a mort', ond' ei gran pauor,
et o mal que me ten tod' en redor,
que me fez [5] máis uerde mia coor
que d' un canbrai.
Santa María, ualed' ¡ai, Sennor!.....

¿Qvé fez enton a galardõador [6]
de todo ben et do mal sãador?.....
Tolleu-ll' a féuer et aquel umor
máo et lai.
Santa María, ualed' ¡ai, Sennor!
et acorred' a uosso trobador,
que ma-lle uai. [7]

CCLXXX.

Esta é de loor de Santa María.

Santa María bẽeita seia,
ca espell' é de santa Eigreia.

Ca en ela os santos se catan, [8]
et pelo seu rogo se desatan
os peccados dos que ben baratan,
de que o dem' á mui grand' enueia.
Santa María bẽeita seia.....

Per ela sse corregen os tortos,
et ar faz ressocital-os mortos
et ãos coitados dá conortos
et con o demo por nós peleia.
Santa María bẽeita seia.....

Ela é lume dos confessores
et auogada dos peccadores
et a mellor das santas mellores;
demáis nosso ben senpre deseia.
Santa María bẽeita seia.....

Dos mártires é lum' e corõa
et das uírgeens ar é padrõa,
et os grandes pecados perdõa:
atant' é ssa mercée sobeia.
Santa María bẽeita seia.....

Porén lle rogo que por ben tenna
que quando for que mia morte uenna,
que a mia alma non se detenna
d' ir a logar ú a senpre ueia.
Santa María bẽeita seia,
ca espell' é de santa Eigreia.

---

[1] En el códice de Toledo es la décima de las escritas al final por apéndice.

[2] *Tol.:* Esta .x.ª é como el Reỳ pediú.

[3] *Tol.:* como sennor piadosa oỳulle seu rogo et deulle sãde.

[4] Así están divididos los versos de cada estrofa en el códice de Toledo. En el texto se divide en dos cada uno de los tres primeros, en esta forma:

Pois uos Deus fez
doutra cousa mellor,
et uos deu por
nossa Rezõador,
seede mi ora
boá iudador
en est enssaỳ.

[5] *Tol.:* fezo.

[6] En el códice de *Tol.* falta la *Q* inicial de este verso.

[7] Falta el estribillo en el texto.

[8] Se escribió equivocadamente *catatan;* pero está tachada y sin nota musical la sílaba *ta.*

Digitized by Google

CCLXXXI.

Como un caualeiro, uasalo do demo, non quis negar Santa Maria, et ela o liurou do seu poder.

Ú alguen a Ihesu-Cristo
por seus pecados negar',
se ben fiar' en ssa Madre,
fará-ll' ela perdõar.

D' est' auẽo un miragre
en França a un francés
que non auía no reino
duc' nen conde nen marqués
que fosse de maẏor guisa;
et tal astragueza pres,
que quanto por ben fazía
en mal xe ll' ýa tornar.
Ú alguen a Ihesu-Cristo
por seus pecados negar'..... [1]

Él non era de mal siso
nen deserrado en ál,
senon que quanto fazía
por ben, saýa-ll' a mal;
et passand' assi seu tenpo
con esta uentura tal,
de grand' algo que ouuera
non ll' ouu' én ren a ficar.
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

Poýs que sse uiú en pobreza,
diss' un dia entre ssí:
—Mesqýno desanparado,
¿qué será agora de mý?.....
A requeza que auía
non seý por qué mi-a perdí;
mais se a cobrar non posso,
ýr-m'-ei algur esterrar.—
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

Él estand' assí coýdando,
un ome ll' apareceu,
et aquel era o demo,
et assí o cometeu:
—¡Cuidas tú no que perdische!
Iá outr' ome máis perdeu
ca tú, et fez meu mandado
et fiz-ll'-o todo cobrar.
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

E se tú assí fezeres
todo ch'-o eu cobrareý.—
Diss' él:—Dí-me qué che faça
et logo ch'-o eu fareý.—
Diss' o demo:—Por uassalo
meu t' outorga, et dar-ch'-ei
mui máis ca o que perdische.—
Et él foý-ll'-o outorgar.
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

Pois que lle beijou a mão,
diss' o demo:—Un amor
me farás, pois meu uassalo
es: nega nostro Sennor
et nega todos seus santos.—
Et fillou-xe-lle pauor
de os negar, et negó-os;
tanto ll' ouu' a preegar.
V alguen a Ihesu-Cristo
por seus pecados negar'.....

Despos [2] esto, disso:—Santa
María renegarás.—
Diss' enton o caualeiro:
—Este poder non o ás
que me faças que a negue,
nen tanto non me darás
que negue tan bõa dona;
ánte m' iría matar.—
V alguen a Ihesu-Cristo
por seus pecados negar'.....

Diss' o demo:—Pois negaste
Deus, non mi á ren que fazer
de ssa Madre non negares;
mais dou-che mui grand' auer:

---

[1] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

[2] *Depos* y *depois* se lee en otros lugares.

Digitized by Google

CCLXXXI

demáis negasch' os seus santos;
mais ál mi as de prometer
que non entres en eigreia.—
Et iurou d' í non entrar.
V' alguen a Ihesu-Cristo
por seus pecados negar'.....

Él andado [1] por do demo
passou ũa gran sazon,
et foy con el Reÿ de França
un dia a un sermon:
et el Rei en a eigreia
entrou, et él con él non
entrou et ouue uergonna
de sse d' él assí quitar.
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

A magestade de Santa
María uiú ú ficou
de fóra o caualeiro,
et a ssa mão leuou
contra él et sinal fizo
que entrass'; e espantou-
s' a gente, por neun omme
a Magestade chamar.
V alguen a Ihesu-Cristo
por seus pecados negar'.....

Diss' enton el Reÿ:—Amigos,
algun sant' entre nós á
et non entrou na eigreia;
mais algur de fóra 'stá.—
Et fezo catar de fóra
quáes estauan alá,
et uíron o caualeiro
sóo senlleiro estar.
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

Diss' el [2] Rey:—Sancta María
muÿ pagada de uós é;
ca a sua Magestade
uos chamou, que aquí sé.—
Disso él:—Máis é-m' irada [3]
con dereito, a la fé,
et fez sinal que ant' ela
sol non m' oussase parar.
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

Ca eu fiz tan máo feyto,
que nunca uiú omme quen
tan máo feito fezesse
por algo, nen tan mal sen;
ca porque pobre tornara
uassalo torney porén
do dem', e Deus et os santos
negueÿ por m' enrrequentar.
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

Mais des oie máis do demo
m' espeço, et nego eu
él et todas suas obras,
et leixo quanto m' él deu'
et tórno-m' a Ihesu-Christo
et outórgo-me por seu,
et péço-lle que sse queira
de mí, peccador, ẽnbrar.—
V alguen a Ihesu-Christo
por seus pecados negar'.....

Poil-o uiú el Reÿ queyxar-se
et muy ben se repentir,
preguntou-lle se iá quando
traballara en seruir
á Vírgen Santa María;
et él disso:—Consintir
nunca quix' ão diabo
que mi-a fezesse negar.—
V alguen a Ihesu-Cristo
por seus pecados negar'.....

Diss' enton el Reÿ:—Amigo,
eu fuí errado, par Deus,
de uós auerdes pobreza
en meu reyn' e ontr' os meus.—
Et deu-ll' enton por herdade
muy máis ca ouueran seus

---

[1] Debe ser yerro de copia, en lugar de *andádo* (andando).

[2] Se escribió *Dissol*. Despues se corrigió raspando la *o*.

[3] Escrito *cimiraca* y corregido sobre raspado.

Digitized by Google

auóos, et ficou rico
com' ome do seu logar.
V alguen a Ihesu-Cristo
por seus pecados negar',
se ben fiar' en ssa Madre,
fará-ll' ela perdõar.

CCLXXXII.

Como Santa María acorreu a un moço de Segobia que caeu d' un sobrado mui alto, e non se feriú porque disse «¡Santa María, ual-me!»

Par Deus, muit' á gran uertude
na paraula comunal
ú dizen todos nas coitas:
«¡Ai, Santa María, ual!»

Ca muito é [1] gran uertude
et pïadad' e mercée
d' acorrer sol por un ueruo
a quen en ela ben crée;
ca estando con seu Fillo,
todo sab' e todo uée,
pero quen a aquí chama
sa mercée non lle fal.
Par Deus, muit' á gran uertude
na paraula comunal.....

E d' aquest' un seu miragre
muj fremoso contarey
que mostrou grand' en Segouia
com' eu en uerdad' achey,
un fillo de Dïag' Sanchez,
caualeiro que sey [2]
que na cidade moraua
et era én natural.
Par Deus, muit' á gran uertude
na paraula comunal.....

Est' auía un seu fillo
que amaua máis ca ssí;
et un dia trebellando
andaua, com' aprendí,
encima d' uun sobrado
muit' alt' e caeu d' aly
de costas, cabeça iuso,
et foi caer en a cal.
Par Deus, muit' á gran uertude
na paraula comunal.....

A ama que o criaua
foi correnḍ' a aquel son
do menyno que caera,
et o padre log' enton;
et outrossí fez a madre,
que o muj de coraçon
amaua máis d' outra cousa,
como seu fillo carnal,
Par Deus, muit' á gran uertude
na paraula comunal.....

Coidando que morto era.
Et foron polo fillar,
et quando pararon mentes
uíron-o en pé estar
trebellando et rijndo;
et fóron-o preguntar
se era iá que ferido
ou sse ssentía mal. [3]
Par Deus, muit' á gran uertude
na paraula comunal.....

Diss' él: —Non; ca en caendo
chameý a Madre de Deus
que me fillou atan toste
logo en os braços seus;
ca sse aquesto non fosse,
iúro-uos par San Mateus
que todo fora desfeito
quando caý, come sal.—
Par Deus, muit' á gran uertude
na paraula comunal.....

Quand' est' oýú o padre [4]
et a madre, gran loor
deron a Santa María,
Madre de nostro Sennor;

---

[1] Se escribió *Ca muité* (muit' é); pero despues se corrigió tachando la *t* y entrerenglonando la sílaba *to*.

[2] Falta una sílaba, no haciendo diéresis en *caualeiro*. Tal vez debiera decir *un caualeiro*.

[3] Falta una sílaba. Quizá debiera decir:
ou se sse sentia mal.

[4] Acaso en lugar de: quand' *esto* oýú, ó quand' est' *oýron*. Así se completaría la medida del verso.

Digitized by Google

et log' o moço leuaron
aa eigreia mayor
con muitas candeas outras
et con un seu estadal.
Par Deus, muit' á gran uertude
na paraula comunal
ú dizen todos nas coitas:
«¡Ai, Santa María, ual!»

CCLXXXIII.

Como Santa María de Terena saiou un clérigo da boca que se lle torçera [1] mui feramente.

Qven uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí.

Ca soberuia non deu' auer
ome contra a que uencer
foi äo demo per saber
ser omildosa et fazer
per que Deus quis d' ela nacer;
ca d' outra guisa non querría
ser Deus ome nen sí nen sí.
Quen uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí. [2]

E por esto uos contarey
un gran miragre que acheý
que fez a Madre do gran Reý
en Terena, et muj ben seý
que outros ý, com' apres' eý,
fez muitos et faz cada dia
äos que os uan buscar ý.
Quen uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí.

Muj pret' uun clérigo morar
fora d' aquel santo logar
d' esta Groriosa sen par;
et uun dia quis peegar [3]
en ssa eigreia et mostrar
aas gentes que gran folía
—será (diss' él), creed' a mj,
Quen uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí.

De quantos uos fordes partir
de uossas eigreias et ir
a Terena por ý seruir
nen dar do uoss' e offerir:
et júro-uos eu sen mentir
que por est' escomungaría
quantos alá fossen d' aquí.
Quen uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí.

Et se per uentura auen
que en esta festa que uen
d' Agosto per uosso mal sen
fordes ý per nehũa ren,
escomungar-uos-ei porén.—
Et ú él esto dizer quería
torceu-xe-ll' a boca, assj
Quen uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí.

Que nulla cousa non falou
nen a missa non ar cantou;
et de guisa torto ficou
que pé nen mão non mudou
per poder da que despreçou
por aquelo que dit' auía;
et foi tolleito log' alý,
Quen uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí.

Que ú quis descomungaçon
dizer, non disse ssí nen non,
nen ar pode mostrar razon;
mais braadou come cabron.
Enton todos de coraçon
loaron muit' a que nos guía
et teméron-a máis des ý.
Quen uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí.

Mas quando ss' atal sentiú [4]
que tolleit' era et sse uiú
tan maltreito, ben sse partiú
d' aquel err' e sse repentiú;
assí que logo ben guariú

---

[1] Asi en el Sumario. Aquí se omitió por olvido la palabra *torçera*.
[2] Falta el estribillo en este lugar.
[3] Es equivocacion manifiesta. Debe decir *pregar*.
[4] Falta una sílaba, á no hacer diéresis en *quando* ó *sentiú*. Tal vez debiera decir *sse* atal sentiú.

Digitized by Google

et fez assí que todauía
deu ý do seu, com' aprendj.
Quen uai contra Santa María
con soberuia, faz mal a ssí.

CCLXXXIIII.

Esta é como Santa María liurou un monge do poder do demo que o tentaua.

Qven ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon,
guardal-o-á do demo
et de sa tentaçon.

E d' aquest' un miragre
mui fremoso direi
que fez Santa María,
per com' escrit' achei
en un liur' e d' ontr' outros
traladar o mandei,
et un cantar én fige
segund' esta razon.
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

Un frade foi doente
d' un mõesteiro mal,
et todos ben cuidauan [1]
que mort' era sen ál;
et se non foss' a Uírgen,
Reÿnna esperital,
a ssa alma leuara
a dem' [2] a perdiçon.
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

Ca ánte que morresse
un sinal lle mostrou
que contra hũa porta
mui de rrijo catou;
mas un frad' ý estaua
que o en preguntou
por qué esto fazía,
que ll' o dissess' enton.
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

E aquel frad' enfermo
enton non respondeu; [3]
mas muita de paraula
sobeia lle creceu,
com' en desasperando,
et todo sse torceu;
et aa cima disse
mui trist' e [4] en mal son
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

Que quantos bẽes feitos
auía, nulla ren
prestar non lle podían,
et tal era seu sen;
et tan gran prol ll' auía
fazer mal come ben.
Et quand' est' ouue dito,
dísse-lle [5] compannon
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

Que aquesto o demo
fazía, sen dultar,
que lle metía medo
polo desasperar;
mas sse ele quisesse
uun uesso rezar
da Uírgen groriosa,
log' o demo felon
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

Se partiría d' ele.
Et o frade rezou
o uesso muit' agÿnna
que ll' o frad' enssinou:
et atan tost' o demo
se foi et o leixou,
que o non uiú pois nunqua,
et uedes por qué non:
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

Porque en aquel uesso
aa Vírgen assý

---

[1] Estos tres versos están escritos sobre raspado.
[2] La *a* está señalada con un punto. El sentido requiere *o dem'*.
[3] Escrito este verso sobre raspado.
[4] Se escribió *mui tristé* ⁊. Esta conjuncion está tachada.
[5] Tal vez en lugar de *dissello:*
disse-ll' o compannon.
Así sería perfecto el sentido.

Digitized by Google

dizía: «Con ta graça,
»Sennor, acorr' a mj,
»ca tú de pïadade
»Madr' es; porend' aquí
»me guarda do diabo
»chẽo de träiçon.»
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

E quand' est' ouue dito,
começou de rijr
et disso äos frades:
—¿Non uedes uijr
a Uírgen groriosa?.....
Con ela me quer' ỳr.—
Et logo ante todos
fezo ssa confissson.
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon.....

E repentiú-sse muito
do que foi descreer,
et comungou, et logo
começou a dizer
que o do leit' ergessen,
et mandou-sse põer
en terra, et a alma
foi dar a Deus en don.
Quen ben fiar' na Uírgen
de todo coraçon,
guardal-o-á do demo
et de sa tentaçon.

CCLXXXV.

Como [1] Santa Maria fez aa monia que non quis por ela leixar de ss' ir con o caualeiro, [2] que sse tornass' a sua órdin, [3] et ao caualeiro fez outrossi que fillasse religion.

Do dem' a perfía
non a toll' outra cousa
come Santa María.

D' est' un fremoso miragre
uos quer eu ora contar
que por hũa monia fazer
quis a santa Rëỳnna,
que, per com' eu aprendí,
era de mui bon semellar,
et de fremoso parecer
et aposta minỳnna;
et gran crerizía [4]
et grand' ordinamento
esta dona auía,
et demáis sabía
amar máis d' outra cousa
a Uírgen que nos guía.
Do dem' a perfía..... [5]

Sen tod' esto, de linnage [6]
mui [7] alt' era, et mellor
falaua d' outra moller;
et por aquesto a essa
fillou por ssa companneira
et por ssa aguardador,
porque muito a preçaua
de sen, a abadessa:
et ú quer que ỳa
iá máis aquela monia
nunca de ssí partía;
ante a metỳa
en todolos seus feitos
cada que os fazía.
Do dem' a perfía.....

Un sobrỳnn' est' abadessa
auía, que mui gran ben
quería, que era menỳnn' e
apost' e fremoso; [8]
este, desque uiú a monia,
quis-lle mellor d' outra ren,
et en guisar que a ouuesse
foi tan aguçoso,
que non era dia
que ll' él muitas uegadas
sa coita non dizía,
et lle prometía
que sse con él sse fosse,
con ela casaría.
Do dem' a perfía.....

---

[1] *Tol.:* Esta .ix'. é como. (De las del apéndice en este códice.)
[2] *Tol.:* con un caualeiro.
[3] *Tol.:* a sa orden.
[4] *Tol.:* crerezia.
[5] En el texto se omitió el estribillo por terminar la estrofa en el último renglon de la columna.
[6] *Tol.:* *Een* todesto de *linage.*
El amanuense hizo al margen una *s* para indicar que debe sustituir á la *E* inicial escrita equivocadamente.
[7] *Tol.:* muit.
[8] En el códice de Toledo forman un solo verso éste y el anterior, sin que haya motivo que lo justifique.

Digitized by Google

E demáis que grand' herdade [1]
lle daría et auer
et a terría senpr' onrrada
rica et viçosa,
et que nunca d' él pesar
recebería, mais prazer.
Et tanto lle diss' aquesto,
que ela saborosa
foi, et d' alegría
lle iurou en sas mãos
que con ele s' irýa
et que leixaría
log' aquel mõesteiro,
ú ál non auería.
Do dem' a perfía.....

Essa noit' aquela monia
todas sas cousas guisou
por se con seu amigo ỳr;
mais [2] en hũa capela
da Uírgen Santa Marí' ant'
o altar ss' agẽollou [3]
chorand' ant' hũa sa omágen
que era mui bela,
et sse ll' espedía;
mas quando foi na porta
per ela non podía
saỳr; ca viía
deant' a Magestade [4]
que ll' a porta choýa.
Do dem' a perfía.....

D' esto foi tan espantada
et ouue pauor atal,
que sse foi quanto [5] ir máis pode
äo dormidoiro;
mail-a Uírgen groriosa,
Rẽỳnna esperital, [6]
fezo que a él essa noite
enganou agoiro,
et foi-sse ssa vía,
maldizendo quen nunca [7]
por moller creería.
Et ela iazía
coitada en seu leito,
que per ren non durmía.
Do dem' a perfía.....

Outro dia, gran mannãa, [8]
atanto que a luz uiú,
a abadessa sse leuou
et a monia con ela;
et log' aquel seu amigo
uẽo, que ll' arreferýú
cómo non saỳú a ele,
de que mui gran querela
sempr' auer deuía.
Mas ela lle iuraua
que mui mal se sentía;
pero todavía,
quando uẽes' a noite,
que pera él ir-ss'-ýa.
Do dem' a perfía.....

Pois uẽo a outra noite,
como na primeira fez,
et por ir-ss' ende sa carreira
foi aa eigreia;
et quando ss' én quis sair
a Uírgen santa do bon prez
parou-sse-ll' [9] en cruz en a porta,
et disse:—Non seia
que tan gran folía
faças contra meu Fillo
nen tan grand' ousadía;
ca eu non sería
tẽuda de rogar-lle [10]
por tí nen m' öỳrýa.—
Do dem' a perfía.....

A monia, con mui gran coita
de con seu amigo s' ir,
macar de noit', aa igreia [11]
foi; na Magestade
sol mentes non quis tẽer,
ante foi a porta abrir [12]
et saỳú per ela et foi-sse;
et fez ý maldade;

---

[1] *Tol.:* erdade.
[2] *Tol.:* mas.
[3] Escritos así estos versos:
Texto: da uirgen santa mariãt
ó altar ssagẽollou.
Tol.: da uirgen santa Marianto
altar sagẽollou.
[4] *Tol.:* maiestade,—y así tambien más adelante.
[5] *Tol.:* quant.
[6] *Tol.:* espiritual.
[7] *Tol.:* que nunca.
[8] *Tol.:* mannáá.
[9] *Tol.:* parousel.
[10] *Tol.:* rogalle.
[11] *Tol.:* eigreia.
[12] *Tol.:* a portábrir (a port' abrir).

Digitized by Google

mais [1] muit én prazía
a aquel seu amigo
et ben a recebía,
et logo tragýa
un palafren mui branco
en que a él subía.
Do dem' a perfía.....

Poil-a leuou a ssa terra
et con ela iuras pres,
mui ben ll' ouue conprid' aquelo
que lle conuẽera;
aýnda mui máis lle deu,
que ánte que passas' un mes
a fez sennor de ssa herdade
máis ca ll' él dissera;
et ela viuía
a máis uiçosa dona [2]
que uiuer podería,
et quanto quería
tod' aquel seu amigo
lle daua et compría.
Do dem' a perfía.....

Assí ambos esteueron
uiçosos a seu talan,
et Deus sofreu que ouuessen
fillos muitos et fillas
mui grandes et mui fremosos;
mas a Uírgen, que mui gran
pesar ouue d' aqueste feito,
fez ý marauillas;
que apparecía
a ela en dormindo [3]
et mal a reprendía
dizendo:—Sandía,
¿et cómo começaste
atan gran bauequía [4]
Do dem' a perfía.....

En leixar teu mõesteiro
ú uiuías, com' eu sei,
mui ben et muit' onrradamente,
et ýr ta carreira
et desdennares a mí
et a meu Fillo santo Reý,
et non aueres uergonna [5]
en nihũa maneira? [6]
Por est' eu terría
por ben que te tornasses
pera a ta mongía,
et eu guisaría
logo con Deus meu Fillo
que te perdõaría.—
Do dem' a perfía.....

A dona d' aqueste sonno
foi espantada assí
que tremendo muit' e chorando
diss' a seu marido
toda a uison que uira;
et, per quant' eu aprendí,
quiso Deus que da sa graça
foss' ele ben conprido,
et o que ll' oýa
todo ll' o outorgaua;
et d' ela sse partía,
et d' outr' abadía
religïon fillaua
en que a Deus seruía.
Do dem' a perfía
non a toll' outra cousa
come Santa María.

CCLXXXVI.

Esta é como caeu o portal sobre dous judeus que escarnecian a un ome bõo.

Tanto quer Santa María
os que ama deffender,
que non soffr' en nulla guisa
leixal-os escarnecer.

Ca, sen que lles dá sa graça
con que possan fazer ben,
guárda-os nas grandes coitas

---

[1] *Tol.*: mas.
[2] Esta frase está repetida y tachada en el códice de Toledo.
[3] Así el cód. de Tol. El texto, equivocadamente, *domindo*.
[4] Así en el códice de Toledo. El texto, equivocadamente, *beuequia*.
[5] La *r* de esta palabra, omitida por olvido en el texto, se escribió despues sobre el renglon.
[6] Así el códice de Tol. El texto *meneira*. Es yerro.

Digitized by Google

CCLXXXVI

que sse non perçan per ren,
et non soffre que maltreitos
ar seian nen en desden
tẽudos nen outras gentes
non lles possan mal dizer.
Tanto quer Santa María
os que ama deffender..... [1]

E mui fremoso miragre [2]
uos direi d' esta razon
que mostrou Santa María,
que nunca faz se ben non,
por un ome que senpr' ýa
rogar-lle de coraçon
que en o seu paraýso
o quisesse receber.
Tanto quer Santa María
os que ama deffender.....

Este fóra da eigreia
fazía en o portal
oraçon, iazend' en prezes,
que o guardasse de mal
a Uírgen Santa María,
a Sennor esperital;
et iazend' assí un dia,
óuue-lle de contecer
Tanto quer Santa María
os que ama deffender.....

Que él fazendo sas prezes,
un gran can per ý passou
et chegou-sse muit' a ele
et atal o adobou,
que ouu' a leixar sas prezes
et logo sse leuantou;
ca, pois se sentiú maltreito,
non quis máis alá iazer.
Tanto quer Santa María
os que ama deffender.....

E fillou log' hũa pedra
pera esse can ferir,
et uiú dos [3] judeus que logo
se fillaron a rijr
do que o can lle fezera
et muito o escarnir;
et él foi én tan coitado,
que non soub' én qué fazer.
Tanto quer Santa María
os que ama deffender.....

Mas diss' a Santa María:
—¡Ai, Sennor! d' estes judeus
me dá, se te praz, dereito,
ca son enemigos teus
que mataron a teu Fillo
que era ome et Deus,
et por tí me escarnecen
como tú podes ueer.—
Tanto quer Santa María
os que ama deffender.....

Des quand' aquest' ouue dito,
äo can ss' arremeteu
por dar-lle con hũa pedra;
mais uiú de como caeu
sobr' aqueles judeus logo
un portal; mas non tangeu
a outro, se non a eles
que foi todos desfazer.
Tanto quer Santa María
os que ama deffender.....

Todos quantos esto uíron
deron logo gran loor
aa Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor,
que tan grand' é sa bondade
que senpre faz o mellor:
et o ome que uingara
fillou-a a bẽeizer.
Tanto quer Santa María
os que ama deffender,
que non soffr' en nulla guisa
leixal-os escarnecer.

---

[1] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

[2] Falta la *E* inicial de esta estrofa. El amanuense la escribió al márgen con tinta clara, para servir de indicacion al dibujante.

[3] En lugar de *dous*, que es la forma en que esta palabra se encuentra generalmente. Asi se lee tambien en el epígrafe.

Digitized by Google

CCLXXXVII.

Como Santa María de Scala, que he [1] a par de Iénua, liurou hũa moller de morte, [2] que ýa alá per mar en romaría.

O que en Santa María
todo seu coraçon ten,
que quer que lle por mal façan
todo ll'-o torna en ben.

E d' aquest' un gran miragre
uos direi, se uos prouguer,
que mostrou Santa María
por hũa bõa moller
que en Génüa moraua;
et quen o logar quiser
saber, foi en a hermida
de Scala, que pret' é én.
O que en Santa María
todo seu coraçon ten..... [3]

Aquésta casada era
con un ome que peor
lle quería d' outra cousa
do mund'; e a peccador
d' aquesto non se guardaua;
et o falsso träedor
buscou cómo a matasse,
et fez en elo mal sen.
O que en Santa María
todo seu coraçon ten.....

Esta en Santa María
fiaua, per com' oý,
máis d' outra cousa que fosse,
et aueo-ll' end' assí
que a guareceu de morte,
com' öyredes per mj;
et de cómo foi aquesto
non uos én negarei ren.
O que en Santa María
todo seu coraçon ten.....

O marido por matal-a
mostrou aquesta razon:
—¡Ai, moller! por Deus uaámos
ambos fazer oraçon
aa hermida de Scala
per mar, ca per terra non;
et aqueste meu conssello
non tennades en desden.—
O que en Santa María
todo seu coraçon ten.....

Ela creé-o et foi-sse
con él a aquel logar;
mais o falsso, que auía
gran sabor de a matar,
fillou-a, ýndo na barca,
et deitou-a en o mar;
mas sãa a pos' na riba
a Sennor que nos manten.
O que en Santa María
todo seu coraçon ten.....

Quand' esto uiú o marido,
de coraçon lle pesou,
et foi logo pera alá [4]
et tan muito a rogou,
que entrou con él na barca;
et tan toste a fillou
et meteu-a en un saco
porque nunca sayss' én.
O que en Santa María
todo seu coraçon ten.....

E atou-a ben no saco
aquel falsso desleal
et deitou-a no mar logo,
ca lle quería gran mal;
mais tan toste foi con ela
a Rëýnna sperital
et pos-la en saluo fóra.
Et aqué o falsso uen,
O que en Santa María
todo seu coraçon ten.....

Cuidando que era morta,
et foi da barca decer
et dereit' aa hermida
foi por oraçon fazer;

---

[1] En otros lugares *é*.
[2] Así en el Sumario. El texto *demor*, omitiéndose por olvido la sílaba final *te*.
[3] Escritas únicamente las tres primeras palabras *O que en*, con sus correspondientes notas musicales, por no dar más de sí el pentagrama.
[4] La *a* primera de esta palabra está señalada con un punto encima. Parece que debiera decir *cia*.

Digitized by Google

et quando foi aa porta
uiú sa moller ý seer
con seu saco en a mão,
dizendo:—Non te conuen
O que en Santa María
todo seu coraçon ten.....

Que oi máis comigo seias;
ca a Uírgen me guariú
quando me no mar deitaste,
et mia oraçon oýú
et ben en o mar mui fondo
aqueste saco abrýú,
ca non quis que ý morresse:
bẽeita seia, amén.—
O que en Santa María
todo seu coraçon ten.....

Quand' esto uiú o marido,
äos pées lle caeu
et perdon pediú chorando
por aquele que naceu
da Uírgen Santa María:
et ela o recebeu,
et ambos en romaría
foron a Jerusalen.
O que en Santa María
todo seu coraçon ten,
que quer que lle por mal façan
todo ll'-o torna en ben. [1]

CCLXXXVIII.

¶ Como un ome bóo de religion [2] foý ueer a ýgreia ú iazia o corpo de Sant Agostin, et uiú ý de noite Santa María e grandes coros d' ángeos que cantauan ant' ela.

A Madre de Ihesu-Cristo
uedes a quén apparece:
a quen o ben de seu Fillo
et d' ela auer merece.

E d' est' un mui gran miragre
uos contarei mui fremoso

CCLXXXVIII

que mostrou Santa María
a un bon religïoso
que de lle fazer seruiço
sempr' era muit' aguçoso,
et era de bõa uid' e
quite de toda sandece.
A Madre de Ihesu-Cristo
uedes a quén apparece.....

Ele natural d' ũa terra [3]
foi que ora é chamada
Cantaaria per nome,
uiçosa et auondada;
et alí sempre fazía
sa uida et ssa morada,
seruind' a Groriosa [4]
que aos seus non falece.
A Madre de Ihesu-Cristo
uedes a quén apparece.....

Onde foi hũa uegada
que sse meteu en camýnno
pora ueer o sepulcro
en que iaz Sant Agostýnno;
et pois foi en a eigreia,
deitou-sse logo festýnno
ant' a capela da Uírgen
que os cëos escrarece.
A Madre de Ihesu-Cristo
uedes a quén apparece.....

E él de noite jazendo,
chegaron ý muitos santos
con a Uírgen groriosa,
cantando mui dulces [5] cantos;
et tantos santos cantauan
que uos non sei dizer quántos,
loand' a Santa María,
seu ben e ssa granadece.
A Madre de Ihesu-Cristo
uedes a quén apparece.....

E ar cantauan un uesso
en que diz de cóm' onrradas

---

[1] Se omitió el estribillo por falta de espacio en la plana.
[2] Así en el Sumario. Aquí *relijon*, omitiéndose la *g*, sin duda por olvido.
[3] Sobra una sílaba á este verso. Tal vez debiera decir *Él* en lugar de *Ele*.
[4] Acaso en lugar de *aa Groriosa*. Así se completaria la medida.
[5] *Doces* es la forma en que por lo general se encuentra este adjetivo.

Digitized by Google

son as almas en os ceos
dos santos, et corõadas,
aqueles que as carreiras
de Deus ouueron andadas
et por él prenderon morte
que äo dem' auorrece.
A Madre de Ihesu-Christo
uedes a quén apparece.....

E as uírgeens cantauan
ben ante Santa María;
et hũa d' essas donzelas
contra as outras dizía:
—Amigas, mui ben cantemos
ant' aquesta que nos guía,
que a ssa gran fremosura
máis ca o sol esprandece. [1]
A Madre de Ihesu-Christo
uedes a quén apparece.....

O ome bõo tod' esto
uiú, et deu porén loores
a Deus et póis a ssa Madre
que é Sennor das Sennores;
et se ben costumad' era,
outros costumes mellores
fillou d' alí adeante,
et en mui bõa uellece
A Madre de Ihesu-Cristo
uedes a quén apparece.....

Morreu, et foi a ssa alma
pera Deus dereitamente
segund' disse Ihesu-Christo,
que nunca mentiú nen mente,
que äos que o seruíren
nunca lles falrrá nïente
do gran ben do paraíso,
ca a eles pertẽece.
A Madre de Ihesu-Cristo
uedes a quén apparece:
a quen o ben de seu Fillo
et d' ela auer merece.

CCLXXXIX.

Como Santa María de Tocha guariú un laurador que andaua segando en dia de San Quirez, que se lle çerraron os punos ambos.

Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança
dos que lles erran, a Madre
de Deus lles ual sen dultança.

D' esto direi un miragre
grande que cabo Madride
fez, na eigreia de Tocha,
a Uírgen; porén m' oýde
todos mui de uoontade,
et mercée lle pedide
que uos gaanne de seu Fillo
dos peccados perdoança. [2]
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

Onde foi assí un dia
que un laurador na festa
de San Quireze segaua
hũa messe per gran sesta,
teendo sa fouç' en mão
et un sombreir' en sa testa
de pallas, per que cuidaua
do sol auer amparança.
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

E porque en aquel dia
de san Quireze segaua,
Deus, por onrra d' aquel santo,
a mão con que cuidaua
o mãoll' alçar de terra
con ele se ll' apertaua
de guisa que non podía
auer ende deliurança.
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

---

[1] Escrito primero *esplandece*.
[2] *Perdoança* en otros lugares. V. la Cantiga CCCXCVI, que es repeticion de ésta.

Digitized by Google

Outrossí a mão destra
con a fouçe apertada
foi, assí como se fosse
con fort' engrud' engrudada;
et ben assí o leuaron
tolleito a ssa pousada
os outros, et aquel dia
sol non ouueron ousança
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

De segáren; mais tan toste
aquel laurador leuaron
como x' estaua a Tocha,
et muito por él rogaron
á Uírgen Santa María,
et ant' o altar choraron
d' ela, que lle perdõasse
aquela mui grand' errança
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

Que fezera, et chorando
él muit' e de uoontade,
rogando Santa María
que pela ssa pïadade
lle ualess' e non catasse
aa ssa gran neicidade
et que d' aquela gran coita
o tirasse sen tardança.
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

Pois assí ouue chorado,
log' a Sennor das Sennores
lle ualeu, que sempr' acorre
de grad' äos peccadores;
et desaprendeu-ll' as mãos
et tolleu-ll' end' as doores;
por que todos ben deuemos
auer en ela fiança.—
Pero que[1] *os outros santos*
a uezes prenden uingança
dos que lles erran, a Madre
de Deus lles ual sen dultança.

CCXC

CCLXXXX.

Esta é de loor de Santa Maria.

Maldito seia quen non loará
a que en sí todas bondades á.

Maldito seia o que non loar'
a que de bondades non ouue par
nen auerá mentr' o mundo durar';
ca[2] Deus non fez outra tal nen fará.
Maldito seia o que non loará.....

Bẽeito seia sempr' o loador
de tan nobr' e tan onrrada Sennor
de que naceu Deus om' e Saluador;
ca póis gualardõado lle será.
Bẽeito seia o que loará.....

Maldito seia quen non disser ben
d' aquela en que non falece ren
de quant' a bondad' e a prez conuen;
et esto iá máis non lle falirá.
Maldito seia que[3] *non loará.....*

Bẽeita[4] seia quen senpre seruir'
a Madre de Deus, Uírgen sen falir;
ca pois d' este mundo se partir',
ant' o seu Fillo o presentará.
Bẽeito seia o que loará.....

Maldito seia quen ben non disser
da mellor das bõas, et non quiser
auer seu amor en quanto poder',
ca por aquest' o de Deus auerá.
Maldito seia quen non loará.....

Bẽeito seia o que gran prazer
á de loar tal Sennor que auer
nos fez amor de Deus et connocer
ela que por nós todos rogará.
Bẽeito seia o que loará
a que en sí todas bondades á.

---

[1] Así en todas las estrofas y en la repeticion de la Cantiga. El amanuense escribió aquí equivocadamente *Por que*.
[2] Esta palabra está escrita sobre el renglon con distinta pluma.
[3] En lugar de *quen* ú *o que*, segun se ve en las demás estrofas.
[4] Debe ser yerro del copiante, en lugar de *Bẽeito*, como se halla repetido.

Digitized by Google

CCLXXXXI.

Como Deus pres uingança d' un iograr en Guimaraẽs porque deostaua Santa Maria ú sija iogando os dados. [1]

Cantand' e en muitas guisas
deu' om' [2] a Uirgen loar;
ca ú ouuer mayor coita,
ualer-ll'-á se a chamar'.

Ca loada de tod' ome
deuía sempr' a seer,
et assí connocería
iá quanto do seu poder;
ca lle pode nas sas coitas
toste conssello põer.
Et sobr' aquesto uos quero
un seu miragre contar.
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uirgen loar.....

Aquele que o miragre
sabía, díss-m' assí:
que uun scolar liía
en Salamanca, et ý
ouu' hũa moller per força
et con medo fugiú d' í
et foi-ss' enton pera Touro
ú cuidou a escapar
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uirgen loar.....

Dos parentes da manceba
et das iustiças; ca non
guaríra se o collessen
na mão per razon; [3]
mas pero fugiú a Touro,
foron pos él et enton
disseron aa jostiça
que o fosse recadar.
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uirgen loar.....

O escolar recadado
foi logo, non ouu' ý ál,
et deron con él no cárcer
ú suffría [4] muito mal
da prijon, que era forte;
et ele, iazendo tal,
ouue gran medo de morte,
et começou-ss' a nenbrar
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uirgen loar.....

De quanto pesar fezera
a Deus et cómo pecou
en o mundo mui sen guisa;
et conssello non achou
a que sse tornass', e logo
Santa María chamou,
chorando muito dos ollos,
et começou-ll' a rogar:
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uirgen loar.....

«Uirgen santa, de Deus Madre,
que font' es de todo ben,
non cates a meus pecados
nen ão meu máo sen;
mas tá que nunca faliste
a quen te chamou de ren,
non me queiras en tal coita,
mia Sennor, desanparar;
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uirgen loar.....

»Mais pola ta pïadade
que senpr' ão peccador
acorreu en a gran coita,
por mercée, mia Sennor,
te peço que tú mi acorras;
et en [5] quant' eu uiuo for,
nunca me de teu seruiço,
Sennor, querrei alongar.»
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uirgen loar.....

[1] El asunto de esta Cantiga no está conforme con el epígrafe. Éste expresa el asunto de la Cantiga CCXXXVIII.
[2] Se escribió *ome* y se tachó la *e*. Asi tambien despues de la estrofa primera, única en que se repite el segundo verso del estribillo.
[3] Falta una sílaba. Tal vez debiera haberse escrito *na sa mao*.
[4] *Suffría* es la forma comun.
[5] Escrito *et en en*, y tachado *en*.

Digitized by Google

CCXCII

Enton, no cárcer iazendo,
a esta Sennor de prez
fez uun cantar que disse
a gran mercée que fez
Deus por ela äo mundo;
et pois log' aquela uez
que o cantar ouue feito,
o começou de cantar.
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uírgen loar.....

E en a prijon cantando
o cantar, chorand' assaz,
appareceu-ll' a Uírgen [1]
á que de todo ben praz,
et filló-o pelo braço
et diz:—Quéro-t' eu en paz
põer d' esta prijon fóra,
pois que por meu ás d' andar.—
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uírgen loar.....

E logo aquela ora,
assí com' aprendí eu,
do cárcer en que iazía
et da vila con él deu
fór', e en paz et en saluo
o pos' et diz:—Uai por meu
ome; ca se me seruíres,
sempre ý podes ganar.—
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uírgen loar.....

Él, pois que sse uiú en saluo
pela Madre do gran Rei,
deu-lle loores et graças;
et, assí com' apres' eỳ,
seruiú ben Santa María
sempr'. E porén uos contei
este feito, que aiades
gran sabor de a onrrar.
Cantand' e en muitas guisas
deu' om' a Uírgen loar;
ca ú ouuer mayor coita,
ualer-ll'-á se a chamar'.

CCLXXXXII.

Como el reỳ Don Fernando uéo en uision ao Tesoureiro de Seuilla e a maestre Gorge, [2] que tirassen o anel [3] do seu dedo e o metessen no dedo da omágen de Santa María.

Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital,
sa lealdad' a aquele
que acha sempre leal.

E de tal razon com' esta
uos direi com' hũa uez
a Uírgen Santa María
un mui gran miragre fez
polo bon rei Don Fernando
que foi comprido de prez,
d' esforç' e de granadeza
et de todo ben, sen mal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

De mannas et de costumes,
per quant' eu d' él aprendí,
non as pod' auer mellores
outre que él ouu' en ssí;
et sobre tod' outra cousa,
assí com' eu d' él oý,
amaua Santa María,
a Sennor que pod' e ual.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Se él leal contra ela
foi, tan leal a achou,
que en todolos seus feitos
atan ben o aiudou,
que quanto começar quiso
et acabar, acabou;
et se ben obrou por ela,
ben ll' ar pagou seu ior [4]
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

---

[1] Falta una sílaba, á no cometer diéresis. Acaso debiera decir *appareceu-lle*.
[2] En la Cantiga *Jorge*.
[3] Así en el Sumario. Aquí *ael* por *âel*.
[4] El amanuense, por no salir de la columna, dejó sin concluir esta palabra, que debe ser *iornal*.

Digitized by Google

Assí que en este mundo
fez-ll' acabar o que quis
et morrer onrradamente
et morrendo seer fis
que a Paraís' ýría,
ben ú este San Denís,
ú ueería seu Fillo
et a ela outro tal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Assí estes dous leäes
lëaldade fez amar,
ca él sempre a seruía
et a sabía loar;
et quand' algũa cidade
de mouros ýa ganar,
ssa omágen na mezquita
põýa en o portal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

E ar fezo-ll' a ssa morte
que polo mellor morreu
rei que en seu logar fosse,
et fez per que o meteu
el Rei seu fill' en Seuilla
que Mafomete perdeu
per este reý Don Ffernando,
que é cidade cabdal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

E pois lo ouu' ý metudo,
segundo com' aquí diz,
muitos miragres o Fillo
da santa Emperadriz
mostrou por él senpr' e mostra;
et ssa moller Beatriz
aduss' ý depois seu fillo
non passand' a Muradal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Ond' auẽo que seu fillo,
rei Don Affonso, fazer
fez mui rica sepoltura
que costou mui grand' auer,
feita en fegura d' ele,
polos ossos ý meter
se o achassen desfeito;
mas tornou-xe-lle en ál;
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Ca o achou tod' enteiro
et a ssa madre; ca Deus
non quis que sse desfezessen,
ca ambos eran ben seus
quites, que nunca máis forum
San Marcos et San Mateus,
outrossí da santa Uírgen
que do mund' é estadal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Esto quando o corpo [1]
de ssa madre fez uijr
de Burgos pera Seuilla
que iaz cabo d' Alquiuir,
et en ricos moimentos [2]
os fez ambos sepelir,
obrados mui ricamente
cada uun a seu sinal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital..... [3]

Depois que esto foi feito,
el Reý apost' e mui ben
a omágen de seu padre
fez põer como conuen
de seer rei en cadeira
et que ssa espada ten
na mão, con que deu colbe
a Mafomete mortal.
Muito demostra [4] *a Uírgen,*
a Sennor esperital.....

[1] Falta una sílaba á este verso. Acaso deba empezar con la conjuncion *E*.

[2] En otros lugares *mõimentos* y *monimentos*.

[3] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna. Por la misma razon se omitió tambien despues de la estrofa antepenúltima.

[4] El amanuense escribió equivocamente *destra*. Las letras que omitió se añadieron posteriormente sobre el renglon.

Digitized by Google

CCXCII

O logar ú a omágen
del rei Don Fernando sé
tan rico et tan fremoso
et atan aposto é,
que tod' ome que o ueia
ben dirá, per bõa ffé,
que o ten per mui máis nobre
ca sse fosse de cristal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

No dedo d' esta omágen
metera seu fill' el Rei
uun anel d' ouro con pedra
mui fremosa, com' achei
per uerdad'; e marauilla
mui grande uos én direi
que mostrou en este feito
o que naceu por Nadal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Ca o bon rei Don Fernando
se foi mostrar en uijon
a aquele que fezera
o anel, et disse:—Non
quer est' anel tẽer migo,
mas dá-lo en offreçon
aa omágen da Uírgen
que ten uestid' o cendal
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Con que uin ben des Toledo;
et logo cras manaman
dí a meu fillo que ponna
esta omágen de San-
ta María ú a mynna
está; ca non é de pran
guisado de seer tan alte
com' ela, nen ẏgüal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Mas pónnan-mi en gẽollos,
et que lle deu' o anel;
ca d' ela tiu' eu o reẏno
et de seu Fillo mui bel,
et soon seu quitamente,
pois fuí caualeir' nouel
na ssa eigreia de Burgos
do mõesteiro Reẏal.—
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Maestre Jorge auía
nom' o que aquesto uẏú
en sonnos; et mantenente
fóra do leito saẏú
et foi logo á eigreia
et fez tanto, que ll' abriú
o tesoureiro as portas
d' our' e non d' outro metal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

E en catar a omágen
auía mui gran sabor;
et uiú-ll' a sortella fóra
do dedo, onde pauor
ouue grand' a marauilla,
et diss':—¡Ai, nostro Sennor!
¿Quén m' adubaría este
anel? Soubess' ora quál
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Sería que o fezesse.—
Maestre Jorge diss':—Eu;
ca eu fix aquesta obra
toda et est' anel seu
del Rei.—Et o tesoureiro
logo o anel lle deu
dizend':—É gran marauilla
cómo do dedo lle sal.—
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Disse:—Non faz—o maestre—;
mas direi, et non uos pes',
que esta noit' ei sonnado
uel duas uezes ou tres.—
Enton lle contou o sonno,
ben de tal guisa medés
com' a uós ei iá contado,
et non foi én mentiral.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital.....

Enton ambos o contaron
al Reẏ, a que proug' assaz;
des í ãa Arcebispo,

Digitized by Google

a que con tal feito praz:
et al rei muito loaron
don Ffernando, porque faz
Deus mui fremosos miragres,
que äos seus nunca fal.
Muito demostra a Uírgen,
a Sennor esperital,
sa lealdad' a aquele
que acha sempre leal.

CCLXXXXIII.

Como un iograr que [1] quis remedar cómo sija a omágen de Santa María, e torçeu-se-lle a boca e o braço.

Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy [2] *gran ocaion*
o que contrafazer cuida
aquele [3] *de que á faiçon.*

Ca, segund' escrit' achamos,
Deus aa [4] fegura de ssí
fez' o ome, et porende
deue amar muj máis ca ssí [5]
o om' a Deus. Et d' aquesto, [6]
segundo que [7] eu aprendí,
aũo mui gran miragre,
onde fiz eu cobras et son. [8]
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion.....

Esto foi en Lonbardía
d' un iograr remedador
que atan ben remedaua,
que auían én sabor
todos quantos lo uijan,
et dáuan-lle con amor
panos et selas et frẽos
et outro muito bon don.
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion.....

E él, con sabor d' aquesto,
ia máis non fazía ál
senon remedar a todos,
uuns ben et outros mal;
mas o dem', a que crija
de consello, fez-ll' atal
remedillo fazer end', e
recebeu mui gran lijon.
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion.....

E assí foi que un dia
per hũa porta entrar
da uila foi, mui ben feita,
et uiú sobr' ela estar
hũa mui bela omágen
da Uírgen que non á par,
tẽendo seu Fill' en braço;
mas non fez ý oraçon,
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion.....

Mas parou-lle muito mentes,
et pois que a ben catou,
con gran sandez o astroso
arremedar a cuidou;
mas pesou a Ihesu-Christo,
et atal o adobou,
que ben cabo da orella
pos'-ll' a boqu' e o grannon.
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion.....

E o colo con o braço
tan forte se ll' estorceu,
que en pees estar non pode
et log' en terra caeu;
mas a gente que uiú esto,
o fillou et o ergeu
et correndo á eigreia
o leuaron de randon.
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion.....

E teueron ý vigía
et rogaron muit' a Deus

---

[1] Sobra este relativo, atendiendo al sentido del epígrafe.
[2] El adverbio *muy* está escrito al márgen con pluma y tinta diferentes.
[3] La *e* final de esta palabra se añadió posteriormente.
[4] Añadida por distinta pluma la primera de las dos *aes*.
[5] Este verso se escribió así equivocadamente:
deuamar muj mais *mais*.
[6] Las correcciones son de la misma mano que hizo las que se advierten en el estribillo y en esta primera estrofa.
[7] Escrito *daqueste* y corregido despues.
[8] Añadido este relativo sobre el renglon.
[8] Intercalada la palabra *eu*.—Todas las silabas añadidas en esta primera estrofa corresponden á las respectivas notas musicales.

Digitized by Google

que mostrasse por ssa Madre
alí dos miragres seus;
et o iograr lle rogaua
dizend':—Os pecados meus
foi [1] tan muitos, que aquesto
mi aũo con gran razon.
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion.....

Outro dia, quand' a missa
começaron a dizer,
a Uírgen Santa María
quis d' ele mercée auer,
et o rosto et o braço
lle fez logo correger
et tornó-o mui ben são;
por que mui gran deuoçon
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion.....

Ouueron quantos ý eran,
loand' a Sennor de prez
que tan fremoso miragre
assí ante todos fez;
et o bispo da cidade
que o oyú, d' essa uez
ũo log' aa eigreia
et fez ende gran sermon.
Par Deus, muit' é gran dereito
de prender muy gran ocaion
o que contrafazer cuida
aquele de que á faiçon. [2]

CCLXXXXIIII.

Como hũa moller que iogaba os dados en Pulla lançou hũa pedra aa omágen de Santa María, porque perdera, et parou un ángeo de pedra, que ý estaua, a mão et reçibiú o colpe. [3]

Non é mui gran marauilla
seeren obedientes
os ángeos aa Madre
d' aquel cuios son sergentes.

Onde uos rogo, amigos,
que un gran miragr' ouçades
que fezo Santa María
en Pulla; et ben sabiádes
que desque o ben oyrdes
certo soon que tennades
máis o coraçon en ela
et seiades chus creentes.
Non é mui gran marauilla
seeren obedientes.....

Esto foi a hũa festa
d' esta Uírgen groriosa,
que ant' hũa ssa eigreia
mui ben feita et fremosa
fillou-ss' a iogar os dados
hũa moller muit' astrosa
con outros tafures muitos
que non eran seus parentes.
Non é mui gran marauilla
seeren obedientes.....

Aquesta moller catiua
foi de terra d' Alemanna;
et perdendo äos dados,
creceu-ll' én tan gran sanna,
que fez hũa gran sandece,
et oyd' ora quamanna
porque guardados seiades
de seerdes descreentes.
Non é mui gran marauilla
seeren obedientes.....

Hũa omágen fremosa
da Uírgen Santa María,
de pedra mui ben laurada,
sobre la porta siía
et dous ángeos ant' ela,
et qualquer d' eles auía
senllas mãos en os peitos
et en as outras tẽentes
Non é mui gran marauilla
seeren obedientes.....

Eran come senllos liuros
de mui gran sinificança,
por que todolos saberes

---

[1] Esta palabra está tachada, pero no sustituida por otra. Debe ser *son*.

[2] Falta el estribillo, para el cual no dejó espacio el amanuense.

[3] En el Sumario dice, con más propiedad, *et recebeo o colbe*.

[4] Falta una sílaba, á no formar diéresis en *creceu*. Tal vez debiera decir *creceu-lle*.

Digitized by Google

saben eles sen dultança;
as outras mãos nos peitos
tijnnan por semellança
que en Deus sas uoontades
tẽen sempre mui feruentes.
Non é mui gran marauilla
seeren obedïentes.....

Ond' esta moller sandía
uiú hũa pedr' e fillou-a,
et catou aa omágen
da Uírgen et dẽostou-a
et lançou aquela pedra
por feril-a, mas errou-a;
ca os ángeos que eran
ant' ela foron presentes
Non é mui gran marauilla
seeren obedientes.....

Por a ssennor guardáren: [1]
un d' eles alçou a mão
et recebeu a ferida,
mas ficou-ll' o braço são;
et quantos aquesto uíron
fillaron logo de chão
a moller et dar con ela
foron nas chamas ardentes.
Non é mui gran marauilla
seeren obedientes.....

O ángeo teue sempre
depois a mão tenduda
que parou ant' a omágen
pera seer deffenduda;
onde aquela omágen
foi depois en car tẽuda
mui máis ca ánte non era
de todas aquelas gentes.
Non é mui gran marauilla
seeren obedientes
os ángeos aa Madre
d' aquel cuios son sergentes.

CCLXXXXV.

Como Santa María apareçeu en uision a un Rey que a seruía en todas aquellas [2] cousas que él sabía et podía, et semelláua-lle que se omildaua contra él en galardon do seruiço que lle fezera.

Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir, [3]
déue-o fazer por quan ben
sabe seruiço gracir.

E d' aquest' un gran miragre
uos quer ora retraer
que mostrou Santa María,
per com' eu pud' aprender,
per un Rei que sas figuras
mandaua sempre fazer
muit' apostas et fremosas,
et fazía-as uestir
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

De mui ricos panos d' ouro
et de mui nobre lauor,
et põýa-lles nas testas
pera parecer mellor
corõas con muitas pedras
ricas, que grand' esprandor
dauan senpr' aa omágen
et fazían-a luzir.
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

E outrossí nas sas festas
ar fazía-lle mudar
senpr' outros panos máis ricos [4]
pola festa máis onrrar;
et ben assí as fazía
põer sobelo altar;
demáis trobaua per ela,
segund' oý departir.
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

---

[1] Falta una silaba. Tal vez debiera decir *por a ssa Sennor.*

[2] *Aquelas* se lee constantemente.

[3] En la Cantiga CCCLXXXVIII, que es repeticion de ésta, y en el Sumario, están escritos así estos dos versos:

Que por al non deuess ome
Santa Maria seruir.

[4] Este verso está escrito sobre raspado. En el anterior se raspó tambien una *s* que se habia puesto al final de la palabra *fazialle.*

Digitized by Google

Des í aqueles cantares
eran dos miragres seus
muitos et marauillosos
que mostra por ela Deus,
et faz ý mui gran dereito;
ca, segun diz San Mateus
et San Yöan e San Marcos,
sa Madr' este sen falir.
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

Onde por estas razões
a seruía aquel Reÿ
et loaua et dizía
muito ben, com' apres' ei,
d' ela: et porén ll' auẽo
o que uos ora direÿ,
onde uos rog' ¡ai, amigos!
que o queirades oÿr.
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

Onde foi a hũa Pasqua
maÿor, que Deus resorgiú,
que el Reÿ fez sa omágen
da Uírgen; et poil-a uiú
ben feita et ben fremosa,
ricamente a uestiú
et sobr' o altar a pose,
et fez monias ý uijr
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

Que a uíssen cóm' estaua
et ouuessen deuoçon
en ela, et que rogassen
por el Rei de coraçon.
Et elas assí fezeron;
et a Uírgen en uijon
lles diss':—O que me rogades [1]
fareÿ-o, se el Rei uir.—
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

Hũa d' elas mantenente
foi al Rei et o chamou,
et el Rei uẽo tan toste,
et logo que ý chegou,
a omágen os gẽollos
ant' él en terra ficou
et as mãos que beijasse
lle começou a pedir.
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

Mas el Rei deitou-ss' en terra
ant' ela, tendud' en cruz,
chorando muit' e dizendo:
—A tí, Sennor, que es luz,
beijarei pées et mãos;
ca ta uertude m' aduz
sempre saud' e me guarda
dos que me queren nozir.—
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

—Non (diss' ela); mais as uossas
mãos uos beijarei eu
por quanta onrra fazedes
a mí sempr' e ão meu
Fillo, que é Deus et ome;
et porén no reino seu
uos meterei pois morrerdes:
esto será sen mentir.—
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir.....

Pois s' as monias espertaron
d' esta uison, foi-lles ben,
et al Rei en outro dia
ll' o contaron et de ren
nada non lle faleceron;
et ele logo porén
chorou muit' ant' a omágen
et fez tod' est' escreuir.
Que por ál uon deuess' om'
a Santa María seruir.....

E des alí adeante
seruiú máis, com' aprendí,
aa Uírgen groriosa,
et loou-a máis des í;

---

[1] Así este verso en la repeticion de la Cantiga. Aquí se escribió equivocadamente: lles disse que me rogades.

Digitized by Google

et ela fez-lle mercées
grandes, segund' eu oý,
et de muitas de maneiras,
a quen o ben comedir'.
Que por ál non deuess' om'
a Santa María seruir,
déue-o fazer por quan ben
sabe seruiço gracir.

CCLXXXXVI.

Como Santa María apareçeu a un monie na çibdade de Conturbel, et mostrou-lle cómo a seruisse.

Quen aa Uirgen santa
mui ben seruir quiser,
conuen-lle que a séruia
com' a ela prouguer.

Ca seruir non a pode
ben quen a non amar',
nen amar nunca muito
o que a non onrrar';
et fazendo tod' esto,
ar déue-a loar
por muitos de miragres
que faz quand' ela quer.
Quen aa Uirgen santa
mui ben seruir quiser.....

E d' est' un gran miragre
ora uos contarey
que en Conturbe [1] fezo,
per com' escrit' acheý,
por un monge, sant' ome;
et soon cert' e seý
que senpre fará est' a
quen a seruir souber.
Quen aa Uirgen santa
mui ben seruir quiser.....

Éste muit' ameude
fazía oraçon
sempr' ant' o altar d' ela
con mui gran deuoçon,
os gẽollos ficados,
et mui de coraçon
pedía que lle desse,
ca ll' era mui mester,
Quen aa Uirgen santa
mui ben seruir quiser.....

Siso per que podesse
a saber ben seruir;
et outra cousa nunca
lle quería pedir.
Et a Uírgen non quiso
que en seu don falir
foss', e apparecer-lle
foi, como uos disser,
Quen aa Uirgen santa
mui ben seruir quiser.....

Máis fremosa et crara
que lũa nen sol é,
et disse-ll':—O que pedes
praz-me, per bõa fé,
et eu dizer-ch'-o quero
ca meu Fill', ú él ssé,
ten por ben que ch'-o diga,
et direi-ch'-o, senner.
Quen aa Uirgen santa
mui ben seruir quiser.....

Se ben queres seruir-me,
primeiro amar-m'-ás
muit' en a uoontade:
outrossí onrrar-m'-ás;
et sobre tod' aquesto
sempre me loarás,
pois me fillou por madre
Deus, seend' eu moller.—
Quen aa Uirgen santa
mui ben seruir quiser.....

Quanto a Uírgen disse
todo o ascoitou
aquel frade de grado,
et quanto lle mandou
fazer, todo foi feito;
et depois lle leuou
a os cẽos a alma.
Porén quen a creuer
Quen aa Uirgen santa
mui ben seruir quiser.....

[1] *Conturbel*, segun el epígrafe.

Digitized by Google

Sempr' en aqueste mundo
bõa vida fará,
et quen seruir' a ela,
seu Fillo seruirá;
et pois que d' él for fóra,
Paraýso verá;
demáis ualrrá-lle senpre
ú a mester ouuer.
Quen aa Uírgen santa
mui ben seruir quiser,
conuen-lle que a sérua
com' a cla prouguer.

CCLXXXXVII.

Como Santa María mostrou uertude na sa omágen, porque dizía un frade que non auía uertude no madeir' entallado.

Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree,
ben assí é mal creente
de non creer o que uee.

E d' est' un fremoso miragre [1]
uos rog' ora que ouçades,
et desque o entenderdes
fará-uos que ben creades
en Deus et en a ssa Madre [2],
perque seu amor aiades,
o que nunca auer pude
quen en eles ben non cree.
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

E porén creer deuemos
que Deus conprida uertude
est', e que d' él os santos [3]
la an per que den saude
a aqueles que o creen;
et porén, se Deus m' aiude,
mui cegu' é d' entendimento
o que aquesto non uee.
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

E pois a ssa gran uertude
assí est' apparellada
d' obrar en aquela cousa
que acha enderençada
pera a receber logo,
esto razon é prouada
que na omágen uertude
acha o que ben cree. [4]
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

Ca ben com' a cousa uiua
recebe por asperança
uertude, sol que a creen,
ben assí por semellança
a recebe a omágen
mantenente sen tardança
d' aquel de que é fegura,
macar om' a él non uee.
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

Onde foi hũa uegada
que un Rei sigo tragía
hũa omágen mui bela
da Uírgen Santa María
por que Deus muitos miragres
demostra cada dia, [5]
en que foi trauar un falsso
frade que en Deus non cree,
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

Dizendo:—Muito per tenno
que om' é sen recado [6]
o que cree que uertude
á no madeir' entallado
que non fala nen se moue;
est' é ben sandeu prouado,
et tenno que é mui cego
o que aquesto non uee.—
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

---

[1] Sobra una sílaba: debe ser la conjuncion *E* con que principia el verso.
[2] El artículo *a* está escrito sobre el renglon por distinta pluma.
[3] Falta una sílaba. Tal vez debiera haberse escrito *este* en lugar de *est'*.
[4] Falta una sílaba. Acaso en lugar de *o* debiera decir *aquel*.
[5] Parece que se debiera haber escrito *demostraua*. Así se completaría la medida del verso.
[6] Falta una sílaba. Quizá debiera decir *ome* donde se lee *om'*.

Digitized by Google

Quand' él diss' esta paraula
mui preto del Rei estaua
que todas estas sandeces
que dizía ascuitaua;
et demáis contra un frade
seu conpannon se tornaua
dizendo:—Este rei tenno
que en os ídolos cree.—
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

Quand' o frad' aquesto disse,
tornou'-ss' el Rei mui sannudo
et diss' äos que estauan
ant' él:—Muit' é atreuudo
et sandeu aqueste frade,
et ténno-o por perdudo;
ca non uée ben dos ollos,
mas pelo toutiço uee.
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

E des oÿ máis sa fazenda
nunca irá adeante,
ante tornará a redr' e
sempre será malandante,
et a Uírgen groriosa
non querrá que ss' auante [1]
d' aquesto que él dito, [2]
pois que en ela descree.—
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree.....

Tod' aquest' assí auẽo;
ca senpre fez sa fazenda
mui mal aquel frade falsso;
ca foi louco sen contenda
sempre d' alí adeante;
et Deus quis fillar emenda
d' él por sí et por sa Madre
come d' ome que non cree.
Com' é mui bõa creença
do que non uee om' e cree,
ben assí é mal creente
de non creer o que uee. [3]

CCLXXXXVIII.

Como Santa María de Seixon guariú úa moller de demonio.

Graça et uertude mui grand' e amor
mostra Santa María no peccador.

Gran uertude faz en doentes sãar,
et graça de nol-os erros perdõar;
amor nos ar mostra de por nós rogar
sempr' äo seu Fillo, nosso Saluador.—
Graça et uertude muj grand' e amor..... [4]

E porend' ora un miragre direj
que en Seixon fez a Madre do gran Rei:
quant' end' aprendí ren non uos negarei
et de o oÿr aueredes sabor.
Graça et uertude mui grand' e amor.....

Hũa moller bõa, por uos non mentir,
demonio auía et per ren guarir
d' ele non podía, et prometeu d' ir
a Seixon que lle tolles' esta door.
Graça et uertude mui grand' e amor.....

E Santa María teu' assí por ben
de non tardar muit'; e guisou porén
candeas et cera et ál que conuen
a tod' aquel que en romaría for.
Graça et uertude mui grand' e amor.....

Des í confessou-sse ben, com' aprendí,
et saÿú-ss' enton esta moller assí
et foi-ss' a Seixon; et depois que foi ý,
entrou na eigreia, et con gran pauor
Graça et uertude mui grand' e amor.....

Que do dem' auía, fez ssa oraçon
ben ant' o altar da Uírgen; enton [5]
a fillou mui fort' ó dïabo felon
que ouueron todos én mui gran temor.
Graça et uertude mui grand' e amor.....

E poil-a assí ant' o altar fillou,
gran peça a teu'; e pois se leuantou

---

[1] Tal vez en lugar de *que sse auante*. Así se completaría la medida.

[2] Es equivocacion manifiesta. Debe decir *que él á dito*, segun requieren el sentido y la medida.

[3] Falta aquí el estribillo.

[4] Faltan las notas musicales correspondientes al estribillo y á esta primera estrofa, aunque están rayados los pentagramas.

[5] Falta una sílaba á este verso. Tal vez debiera decir *et enton*.

Digitized by Google

a moller, d' aquesta guisa começou
sa oraçon quant' ela pode mellor,
Graça et uertude mui grand' e amor.....

E diz:—Groriosa Uírgen, que nacer
Ihesú de tí quiso, se for teu prazer,
de mí t' amercẽa et o teu poder
aquí mostra sobr' aqueste träedor
Graça et uertude mui grand' e amor.....

Que me fillou ora ante tí tan mal
et non quis catar ta eigreia nen ál;
mas, Uírgen Rëÿnna santa sperital,
guárda-me d'aqueste falss'enganador.
Graça et uertude mui grand' e amor.....

Sennor, os pecados non cates que fiz
assí como faz moller mui pecadriz;
mas tú, que dos cëos es Emperadriz,
rog' a teu Fillo, nosso Remijdor,
Graça et uertude mui grand' e amor.....

Que me dé säude polo teu amor; [1]
et pois él tal onrr' aas molleres deu
que de tí pres carne, Uírgen, rogo-t' eu
que t' amercẽes de mí que soffredor
Graça et uertude mui grand' e amor.....

Soon de gran coita que mi o demo dá
qual nunca moller ouue nen auerá.
¡Ai, Madre de Deus, Sennor, tólle-mi-o iá
et seerei sempre tua seruidor.—
Graça et uertude mui grand' e amor.....

A Uírgen María log' aquela uez
äo demo máo, negro chus ca pez,
d' aquela moller que sse quitasse fez,
et des alí non foi d' ela tomador.
Graça et uertude mui grand' e amor.....

E a bõa dona, pois sse uiú de pran
fóra do poder d' aquel peor que can,
deu loor a Deus, et á do bon talan,
sa Madre, seruiú et foi esmolnador.
Graça et uertude mui grand' e amor
mostra Santa María no peccador.

CCLXXXXIX.

Como Santa María uëo en uision a un freire et mandou-lle que desse ùa ssa omágen que tragía a un Reÿ.

De muitas maneiras Santa María [2]
mercées faz äos que por seus ten.

D' est' un miragre mostrar uos querría,
et de mi-o oýrdes uos rogaría
de bõa ment', e por él uos faría
saber seruir á comprida de ben.
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten. [3]

Est' auẽo a un Reÿ que seruía
esta Sennor quant' ele máis podía,
et en loal-a gran sabor prendía;
et direi-uos qué ll' auẽo porén.
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

Un freire dos da Estrela tragía
a seu colo en que muito crija
hũa omágen d' esta que nos guía,
d' almafí, que seu Fill' en braços ten.
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

E hũa noit' en seu leito iazía,
nen era ben esperto nen dormía,
uiú a Madre de Deus que lle dizía:
—Essa omágen non tragas per ren
De muitas maneiras a Uírgen [4]
mercées faz äos que por seus ten.

Que trages, ca fazes ý gran folía
en a trager assí; mais uai ta uía
al Rei et dá-ll'-a; ca me prazería
se ll'-a desses, et farías bon sen.—
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

Quand' esto ll' ouue dito, logo ss' ía;
et o freir' a outros freires dizía

---

[1] Equivocacion visible. La rima requiere *polo amor teu.*

[2] Las palabras *Santa María*, omitidas por olvido, se escribieron posteriormente, fuera del pentagrama, de letra distinta.

[3] Por falta de espacio, no se escribieron en este lugar más que las tres primeras palabras del estribillo.

[4] En lugar de *Santa María*, segun se repite en todas las estrofas.

Digitized by Google

est', e cada uun d' eles respondía:
—Aquest' é sono que non uai nen uen. —
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

E o freire, quand' aquesto oýa,
de a non dar al Rei fillou perfía;
mas depois ben tres uegadas uija
que lle diss' assí en mui gran desden:
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

—¿E cómo fillaste tal ousadía
de non dar o que te mandad' auía
que desses al Rei et gracir-ch'-o-ýa?
Mas dá-ll'-a; se non, mal te uerrá én.—
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

E freire [1] log' ánte de tercer dia
a seu maestr' aquesto descobría,
que lle respos':—Fezestes bauequía
en o tardar; et a uós non conuen
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

Tal omágen, mas al Rei conuerría:
et por aquesto uos conssellaría
que ll'-a déssedes, ca él sabería
onrral-a muit'; e uós buscad' alguen
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

Que uáa uosqu'.—E ele logo s' ýa,
et achou el Rei que missa oýa
et deu-ll' a omágen, que alegría
ouue con ela grande ueramen.
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten.

E con as mãos ambas a ergía,
et graças por aquesto lle rendía
et o santo nome bẽeizía
dizendo:—Bẽeita seias, amén.—
De muitas maneiras Santa María
mercées faz äos que por seus ten. [2]

CCC.

Esta é de loor de Santa Maria.

Mvito deuería
ome sempr' a loar
a Santa María
et seu ben rezõar.

Ca ben deue razõada
seer a que Deus por Madre
quis et seend' él seu Padre
et ela filla et criada,
et onrrada
et amada
a fez tanto, que sen par
é preçada
et loada
et será quant' él durar'. [3]
Mvito deuería
ome sempr' a loar.....

Ovtrossí [4] loar deuemos
a porque somos onrrados
de Deus et ar perdõados
dos pecados que fazemos;
ca tẽemos
que deuemos
por aquesto lacerar;
mas creemos
et sabemos
que nos pod' ela guardar.
Muito deuería
ome sempr' a loar.....

Razõal-a ben sen falla
deuemos; ca nos razõa
ben ante Deus, et padrõa
é noss' e por nós traballa;
et baralla
et contralla
o dem', e faz-lo estar
que non ualla
nemigalla
nen nos possa mal buscar.
Muito deuería
ome sempr' a loar.....

---

[1] Tal vez en lugar de *O freire*, como requiere el sentido.
[2] Se omitió aquí el estribillo, aunque quedó espacio para escribirlo.
[3] La segunda parte de las estrofas está escrita en cuatro versos octosílabos, como la primera, pero indicada con puntos la division.
[4] No llegó á dibujarse la *O* inicial de este verso. Está apuntada al márgen para servir de guía al dibujante.

Digitized by Google

E por esto lle mando [1]
que lle non uenna emente
do que diz a máa gente
porque soon de seu bando,
et que ando
a loando
et por ela uou trobar,
et cuidando
et buscando
cómo a possa onrrar.
Muito deuería
ome sempr' a loar.....

Mas que lles dé galardões
ben quaes eles merecen
porque me tan mal gradecen
meus cantares et meus sões
et razões
et tenções
que por ela uou fillar;
ca felões
corações
me uan porende mostrar.
Muito deuería
ome sempr' a loar.....

E ar aia pïadade
de cómo perdí meus dias
carreiras buscand' e uías
por dar auer et herdade
ú uerdad' e
lealdade
per ren nunca puid' [2] achar,
mais maldad' e
falssidade
con que me cuidan matar.
Muito deuería
ome sempr' a loar
a Santa María
et seu ben rezõar. [3]

CCCI.

Como Santa María de Uila-Sirga tirou un escudeiro de prijon que o tijnnan en Carrion [4] pera matar.

Macar faz Santa María
miragres d' ũa natura,
muitas uezes ý os cambia
por mostrar ssa apostura.

E d' aquest' un gran miragre
demostrou hũa uegada
a Uírgen en Vila-Sirga,
na sa eigreia onrrada,
por un escudeiro preso
que en a prijon rogada
a ouue que o liurasse
d' aquela prijon tan dura. [5]
Macar faz Santa María
miragres d' ũa natura..... [6]

Ca él en mui grandes ferros
et en cadẽas iazía
pres' en Carron, ca fezera
por que a morrer deuía;
pero sempre iaiũaua
dias de Sancta María,
na ssa mercée fiando,
mui conprida de mesura.
Macar faz Santa María
miragres d' ũa natura.....

Quando soube que iulgado
era que lle dessen morte,
chorou muito dos seus ollos
et fez o chanto mui forte,
dizend':—¡Ay, Santa María!,
tú que es lum' e conorte

---

[1] Falta una sílaba. Parece indudable que debe decir *lle demando*.
[2] *Pud* en otros lugares.
[3] Omitido el estribillo. El amanuense no dejó espacio para él ántes del epígrafe siguiente.
[4] En la Cantiga *Carron*, y así se encuentra escrito este nombre en varios lugares.
[5] Los versos de esta estrofa y del estribillo con que principia la Cantiga están escritos sobre raspado.
[6] Omitido el estribillo por falta de espacio en la plana.

Digitized by Google

dos coitados, tú me guarda
de tan gran malauentura
Macar faz Santa María
miragres d' ũa natura.....

Que en tal priion non moira
oi e ar seia iustiçado;
mas ta mercée me ualla
et non cates meu peccado,
et sse t' algun pesar fige,
que seia eu perdõado,
et des oi máis te prometo
que me guarde de loucura.—
Macar faz Santa María
miragres d' ũa natura.....

Des quand' aquest' ouue dito,
appareceu-ll' a Reỳnna
dos cẽos con gran conpanna
d' ángeos que sigo uijnna,
et fillou-o pela mão
et soltó-o muit' agỳnna
dos ferros, et disse logo:
—Sal d' esta prijon escura.—
Macar faz Santa María
miragres d' ũa natura.....

E logo sse sentiú liure
da priion o escudeiro
ú iazía, et aquesto
foi ão sono primeiro;
et achou-s' en Vila-Sirga,
et foi ende ben certeiro
que o fezera a Úirgen
cuio ben por senpr' atura.
Macar faz Santa María
miragres d' ũa natura.....

E quantos en a eigreia
achou fezo ben ceitãos [1]
d' este feito, pois lle uíron
tẽer os ferros nas mãos
ant' o altar a desora
et todos seus nenbros sãos;
et porén loaron todos
a Uírgen santa et pura.
Macar faz Santa María
miragres d' ũa natura,
muitas uezes ý os cambia
por mostrar ssa apostura.

CCCII.

Como Santa Maria de Monsarrat descobriú un furto que se fez na sa ỳgreia.

A Madre de Ihesu-Cristo,
que é Sennor de nobrezas,
non soffre que en sa casa
façan [2] *furtos nen uilezas.*

E d' est' un mui gran miragre
uos direi, que me iuraron
ómees de bõa uida
et por uerdade mostraron
que fezo Santa María
de Monssarrat, et contaron
do que fez un auol ome
por mostrar sas auolezas.
A Madre de Ihesu-Cristo
que é Sennor de nobrezas.....

Este con outra gran gente
uẽo ý en romaría,
et acolleu-sse a un ome
con que fillou conpanía;
et quando chegou a noite,
os dinneiros que tragía
lle furtou da esmolneira
por crecer en sas requezas.
A Madre de Ihesu-Christo
que é Sennor de nobrezas.....

Outro dia de mannãa
desque as missas oýron,
os que alí albergaron
da eigreia sse saíron;
mas él én sair non pode,

[1] Es yerro evidente. Debe decir *certãos*. Se hizo al márgen la señal de correccion.

[2] Esta palabra, escrita en fin de columna, se repitió al principio de la columna siguiente; pero aquí está tachada.

Digitized by Google

et esto muitos o uíron;
ca non quis Santa María
que é con Deus nas altezas,
A Madre de Ihesu-Christo
que é Sennor de nobrezas.....

Ata que ben repentido
foss' e ben maenfestado
et todo quanto furtara
ouuess' äo outro dado,
et que dissess' ante todos
de cóm' auía errado
et saýss' én con uergonna
por sas máas astruguezas. [1]
A Madre de Ihesu-Christo
que é Sennor de nobrezas.....

Tod' aquest' assí fuý [2] feito,
ca o quis a uerdadeira
Madre de Deus piadosa,
santa et mui iusticeira,
que non quis que en ssa casa
fossen per nulla maneira
feitas cousas desguisadas
nen cobijças per pobrezas.
A Madre de Ihesu-Christo
que é Sennor de nobrezas,
non soffre que en sa casa
façan furtos nen uilezas.

CCCIII.

Como hũa omágen de Santa María falou nas Olgas de Búrgos a ũa moça que ouue medo.

Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança;
ca noss' esforç' é nos medos
et nas coitas amparança.

D' esto direi un miragre
que conteu no mõesteiro
de Búrgos, et se m' oírdes,
direi-uol-o tod' enteiro,
que mostrou Santa María
por toller med' e fazfeiro
d' ũa moça que auía
tod' esto sen douidança.
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança.....

Costum' é que as menýnas
que en a órden criadas
son, que grandes trauessuras
fazen algũas uegadas;
porén freiras que as guardan
lles dan, per que castigadas
seian et non façan cousas
per que caian en errança.
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança.....

Onde d' aquesto auẽo
que hũa moça fazía
amïud' í trauessuras
que pesauan [3] a ssa tia;
et castigáua-a ende,
ca mayor ben lle quería
ca ssí nen a outra cousa;
et porende, sen dultança,
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança.....

E tan [4] gran medo auía
d' ela, que sol non ousaua
apparecer ú a uisse
quand' algũa uez erraua.
Et a ffreira d' ũa parte
a ferí' e castigaua,
et da outra lle fazía
muit' algu' e muita criança.
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança.....

Onde un dia ll' auẽo
que fez mui gran trauessura
por que aquela sa tia
ouue d' ela gran rancura,

---

[1] *Astraguezas* se repite en diferentes lugares de estos códices.

[2] *Foi* es la forma en que comunmente se halla escrito este pretérito.

[3] Se escribió equivocadamente *fesauauan*. Las dos letras sobrantes están tachadas.

[4] Parece equivocacion, en lugar de *Atan*, segun requiere el enlace de sentido con la estrofa anterior.

Digitized by Google

et buscou-a por feril-a;
mas ela, por sa uentura
bõa, foi-ss' aa omágen
da Uírgen sen demorança.
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança.....

E chorando et tremendo
diss':—¡Ai, Uírgen groriosa!
acórre-m' a esta coita
tú que es tan piadosa
que acorrel-os coitados;
porén, Sennor preciosa,
fais que est' erro que fige
que caia en obridança
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança.....

De mia tia, que aquesto
nunca lle uenna emente.—
Respos'-ll' enton a omágen
manss' e en bon contenente:
—Aquesto que me tú rogas
farei eu de bõa mente,
tanto que oi máis teu feito
non metas en balança.— [1]
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança.....

D' esto que diss' a omágen
foi a moça espantada,
pero recebeu esforço
de que foi mui conortada;
et pois uẽo outro dia,
ssa tia a ouu' achada,
et depois que soub' o feito,
ouue na Uírgen fiança.
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança.....

E a sobrỳnna logo [2]
pera ssa casa leuou-a,
et des alí adeante
amou-a muit' e onrrou-a;
et en logar de com' ánte
a ería, faagou-a
et do que sabor auía
fez-ll' end' amor et pitança.
Por fol tenno quen na Uírgen
non á mui grand' asperança;
ca noss' esforç' é nos medos
et nas coitas amparança.

CCCIIII.

Esta é como Santa María de Ribela non quer que arça outr' oỳo ant' o seu altar senon d' oliuas, que seia ben claro et muit' esmerado.

Aquela en que Deus carne
prendeu et nos deu por lume,
das cousas limpias se paga
sempre; tal é seu costume.

E d' esto mostrou miragre
a Uírgen Santa María,
grand', en hũa ssa eigreia,
et demostra cada dia,
en un aldea que nome
á Ribela, ú soỳa
auer ben d' antiguedade
un mõesteir' a costume
Aquela en que Deus carne
prendeu et nos deu por lume.....

D' órdin de San Beenito;
et ora chus da eigreia
non ficou, que é da Uírgen
que sempre bẽeita seia,
en que á ben cinc' altares,
ú gran uertude sobeia
mostra Deus no que é d' ela;
ca non pod' ý arder lume
Aquela en que Deus carne
prendeu et nos deu por lume.....

D' outr' oỳo senon d' oliuas
mui linpi' e muit' esmerado;
ca macar ard' ant' os outros
de linaça, sol penssado
non é que ant' o da Uírgen
arça; et este prouado

---

[1] Acaso en lugar de *en a balança*, con lo cual se completaría la medida.

[2] Falta una sílaba á este verso. Acaso debiera decir *E a ssa sobrỳnna.*

Digitized by Google

muitas uezes en o ano;
et an-o iá por costume.
Aquela en que Deus carne
prendeu et nos deu por lume.....

Ca o prouan ameude
caualeiros, lauradores,
clérigos, monges et frades
descalços, preegadores;
ca pero ý acenderon
outros oyos ardedores,
atan toste se matauan,
que sol non deitauan lume.
Aquela en que Deus carne
prendeu et nos deu por lume.....

E porend' os d' essa terra
non ousan seer ousados
d' outr' oyo alí quemáren, [1]
ca sáen por denodados
ende cada que o prouan;
et por esto son tornados
a queimar oyo d' oliua
nas lámpadas por costume.
Aquela en que Deus carne
prendeu et nos deu por lume,
das cousas limpias se paga
sempre; tal é seu costume.

CCCV.

Como Santa María fez ũa carta de pẽedença que tragia ũa moller, pesar máis en ũa balança que quant' auer posseron na outra.

Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações;
ca per ela guaannamos
de Deus mui grandes perdões. [2]

E porén dizer uos quero,
se me mui ben ascuitardes,
un mui fremoso miragre;
et se ý mentes parardes,
gran prol de uossa fazenda
uos terrá, se uos guardardes
de fazer per que perçamos
d' auer de Deus galardões.
Sempre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Esto foi d' ũa mesqynna
moller que pecador era,
et confessou-s' a un frade
dos pecados que fezera;
et por auer perdon d' eles
auía coita tan fera,
que do perdon pediú carta,
mostrando muitas razões
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Por que a auer deuía
ao frade que ll' a desse.
Et él deu-ll'-a de tal guisa,
mandándo-lle que fezesse
seruiç' a Santa María
per que sa mercée ouuesse,
et iauas' [3] as sas festas
et oysse seus sermões.
Sempre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Tod' esto lle pos' en carta,
et des í ar seelou-a;
et a moller mui de grado
a fillou et pois guardó-a [4]
en seu sẽo et tan toste
pera ssa casa leuou-a;
mas atan muit' era pobre,
que pidía as rações.
Sempre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

E ú quer que ela ýa,
sempre sa carta leuaua
dentr' en hũa seeleira
en que a mui ben guardaua;
mas pola Uírgen bẽeita
as rações demandaua,

---

[1] *Queimáren* en otros lugares. Véase el penúltimo verso de esta estrofa.

[2] Se escribió *dões*. La sílaba *per* se añadió posteriormente sobre el renglon.

[3] Debe decir *iaiũas'*. El amanuense hizo al márgen la señal de correccion, y dejó espacio para escribir la letra omitida.

[4] En lugar de *guardou-a*, segun requiere la rima.

Digitized by Google

sofrendo frio et fame
et muitas trebolações.
Sempre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

E ela assí andando,
chegou a hũa cidade
et uiú seer na rua, [1]
com' eu achei por uerdade,
un canbiador que canbiaua
d' auer mui gran quantidade,
esterlijns et toneses, [2]
burgaleses, pepiões,
Senpre deuemos na Uirgen
a tẽer os corações.....

E ýnda d' aquestes nouos
et dos pretos et da guerra.
Et ela pediú-lle algo
por aquela que non erra,
et disse:—Fazel-o quero
sobre pennor; ca na terra
ú somos non é costume
de dar d' outra guisa dões.—
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Ela respondeu-lle logo:
—Iúro-uos per mia creença
que non trag' erg' esta carta
que é de mia pẽedença.—
Et diss' él.—Ueel-a quero,
et meterei femença [3]
se é carta de soltura
ou se é de petições.
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Él enton leeu a carta,
et ánte que ll'-a tornasse
dísse-lle que lle daría
sobr' ela quanto pesasse,
et que esto lle faría
et d' ál non sse traballasse
per ren; ca él non amaua
trüães nen arlotões.
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Ela, auendo na Uírgen
Madre de Deus gran fiança,
outorgou-lle que posesse
a carta en a balança;
mas que lle desse o peso
d' ela logo sen tardança,
que non morresse de fame
ascusa polos rancões.
Sempre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Ela meteu na balança
a carta, et tan pesada
se fez logo, que na outra
non pode pois meter nada
que tanto per ren pesasse;
esto foi cousa prouada:
et o canbiador con sanna
depenaua seus grannões.
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

O cambiador fillou outra
balança mayor d' aquela,
et coidou [4] aquela carta
per mayor peso uencel-a;
mas pero non meteu tanto
na balança que mouel-a
per ren podesse de terra.
Enton fillou dous bolssões,
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Que meteu na balança, [5]
chẽos de prata et d' ouro;
mas mui máis pesou a carta
en que auía tesouro
d' aquel que perdõar pode
crischão, judeu et mouro,

---

[1] Falta una silaba, á no formar diéresis en *uiú*. Tal vez debiera haberse escrito *en a rua*.
[2] Sin duda por *torneses*, moneda de plata del tiempo de Don Alfonso.
[3] Falta una silaba, á no hacer diéresis en *meterei*.
[4] Escrito equivocadamente *couidou*, y tachada la *u*.
[5] Para que el octosilabo sea completo, hay que formar diéresis en *meteu*, que por regla general se pronuncia sin ella. Acaso se debiera haber escrito *en a balança*, como se lee en la estrofa décima.

Digitized by Google

atanto que en Deus aian
ben firmes sas entenções.
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Quand' o canbiador uiú esto,
pediú por Santa María
mercée que sse leixasse
do peso, et lle daría
quant' ela do seu quisesse,
per que sempre uiuiría
ben e auondadamente.
Et molleres et barões,
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações.....

Quantos este feito uíron,
tan toste lle consellaron
que o fezess', e foi feito;
et log' a Uírgen loaron
por tan fremoso miragre,
et con gran prazer choraron
todos, gẽollos ficados,
con mui grandes deuoções.
Senpre deuemos na Uírgen
a tẽer os corações;
ca per ela guannamos
de Deus mui grandes perdões.

CCCVI.

Como Santa María fez conuerter un erege en Roma que dizía que Santa María non podía seer uírgen et auer fillo.

Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer
a dizer que Deus non pode
quanto xe quiser fazer.

E cóm' é om' atreuudo
en querer saber razon
por que fezo Deus as cousas
que non eran ánt' e son
ora, muit' é de mal siso;
ca as obras de Deus non
son pera saber-sse todas,
nen pode per ren seer.
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer..... [1]

E d' aquest' un gran miragre
aũo, per com' oý,
a uun herege en Roma,
et contan que foi assí
d' ũa omágen que era
da Uírgen, com' aprendí,
pintada en a eigreia,
como uos quero dizer.
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer.....

Esta eigrei' é aquela
que chaman de Leteran
que do 'mperador foi casa
que nom' ouu' Octauïan;
mas depois ar foi eigreia
do apóstol San Johan,
mui nobr' e mui ben feita [2]
et que costou grand' auer.
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer.....

Alý est' hũa omágen
da Uírgen que non á par
pintada en a parede
et como a säudar
aũo o ángeo do ceo
per que s' ouue de prennar [3]
ela de Spírito Santo
logo sen neuun lezer.
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer.....

E tan bon maestre era
o pintor que a pintou,
que fezo que semellasse
que quando a säudou
o ángeo, como logo
atan toste s' enprennou;

---

[1] No se escribieron más que las dos primeras palabras *Por gran*, por falta de espacio en la plana.

[2] Falta una sílaba á este verso. Tal vez se escribiera equivocadamente *nobr* por *nobre*.

[3] El amanuense escribió *deprennar*, probablemente en lugar de *dẽprennar* (de enprennar), como se halla en otros lugares. V. el sexto verso de la estrofa siguiente.

Digitized by Google

et porén lle fez o uentre
mui creçudo parecer,
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer.....

E fez que teuesse cinta,
ben como prennada sol
cengir per cima do uentre
quando ll' a prennece dol.
Esta omágen un dia
uiú-a uun herege fol,
et disse äos crischãos:
—Ueede qué ídes creer:
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer.....

Que Santa María uírgen
foi, sol non dizedes ren;
ca uedes que ten a cinta
como moller prenne ten
suso per cima do uentre.
Muito sodes de mal sen
en creer atáes cousas
nen sol ý mentes meter.—
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer.....

Quando aquest' ouue dito
aquel herege sandeu,
log' a aquela omágen
a cinta lle decendeu
iuso como a moller uírgen,
et logo lle descreceu
o uentr', assí come ánte
que foss' ela conceber.
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer.....

Pois esto uiú o herege,
repentíu-sse muit' enton
et aa Uírgen bẽeita
pidiú, chorando, perdon.
Esto fez Deus por sa Madre,
por mostrar que con razon
foi prenne, seendo uírgen
depois que él foi nacer.
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer.....

Esta omágen bẽeita
des enton assí está
con ssa cinta abaixada,
et sempr' assí estará.
Et Deus miragres por ela
mostrou póis et mostrará,
por nos fazer de sa Madre
a uerdade connocer.
Por gran marauilla tenno
de null' ome s' atreuer
a dizer que Deus non pode
quanto xe quiser fazer. [1]

CCCVII.

Como Santa Maria tolleu ũa gran tempestade de fogo en terra de Çeçilla.

Toller pod' a Madre de nostro Sennor
toda tempestade, se ll' en prazer for.

E d' est' en Cezilla mostrou hũa uez
un mui gran miragre a Sennor de prez
que é madr' e filla d' aquel Deus que fez
a terra et pos' os cẽos en redor.
Toller pod' a Madre de nostro Sennor.....

Cezilla é hũa ínssoa de mar
cica [2] et uiçosa, com' oý contar,
de todalas cousas que pod' om' achar
por auer auondo et uiç' e sabor.
Toller pod' a Madre de nostro Sennor.....

En aquesta terra un mui gran mont' á
que ueen de longe os que uan alá,
que Mongibel chaman, et de fogos dá
chamas aas uezes; ond' an gran pauor
Toller pod' a Madre de nostro Sennor.....

Todolos da terra. Onde conteceu
que en aquel monte fogo s' acendeu
mui grande, et toda a terra tremeu,
et choueu tan muito come no mayor
Toller pod' a Madre de nostro Sennor.....

Inuerno do mundo choue, com' oý,
uolta con gran pedra, et ar outrossý

[1] Omitido el estribillo por falta de espacio en la plana.
[2] La c primera de esta palabra está marcada con un punto por debajo, señal de correccion. Debió indudablemente haberse escrito *rica*.

Digitized by Google

caýan coriscos tantos ben alý,
que cuidaron todos morrer a door.
Toller pod' a Madre de nostro Sennor.....

Quaräenta dias aquesto durou
et quarenta noites, que nunca quedou
ata que Santa María se mostrou
a uun bon ome con gran resprandor.
Toller pod' a Madre de nostro Sennor.....

E dísse-ll a Rëÿnna esperital:
—Se tú queres que sse tolla este mal,
un cantar me façan que seia tal [1]
qual a mí conuen, ben feit' a mia loor.—
Toller pod' a Madre de nostro Sennor.....

O ome bõo, que aquesto ueer
foi en uison, muit' ouue gran prazer:
des í começou seu cantar a fazer
rimado segund' él soube mellor. [2]
Toller pod' a Madre de nostro Sennor.....

E segund' as paraulas lle fez o son,
et depois cantó-o con gran deuoçon;
et a tempestade quedou log' enton
et perdeu én logo a gente temor.
Toller pod' a Madre de nostro Sennor
toda tempestade, se ll' en prazer for.

CCCVIII.

Como Santa María guariú en a çibdade de Rara ùa moller ydrôpica.

De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar,
sol que am' a Deus, seu Fillo
que soub' ela muit' amar.

E d' est' un muj gran miragre
uos quer eu ora mostrar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
que mostrou en hũa vila
que Rara söen chamar,
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
qu' é en terra de Sosonna,
et per com oý contar,
por hũa moller a Uírgen
que non ouue nen [3] á par.
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar.....

Aquesta moller punnaua
sempr' en seruir et onrrar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
á Uírgen Santa María
et más d' ál ren se guardar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
de lle fazer nulla cousa
que lle iouuess' en pesar;
et porén na ssa eigreia
ýa candéas queimar.
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar.....

E ant' hũa ssa omágen
a prezes ss' ía deitar,
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
rogándo-lle que do demo
a guardass' e de pecar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
et de caer en grand' erro
et de mui mal enfermar. [4]
Mas Deus, que dá as doores
a muitos polos prouar,
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar.....

E le deu tal enfermidade, [5]
que começou a ynchar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
mui máis ca d' idropisía

---

[1] Acasó en lugar de *atal*, con lo cual se completaria la medida del verso.
[2] Falta una sílaba, á no cometer diéresis en *soube*. Tal vez debiera haberse escrito *segundo* en lugar de *segund*.
[3] Escrito *non* y corregido despues.
[4] Esta palabra está corregida. Al parecer se habia escrito ántes *ensinar*.
[5] Sobra la conjuncion *E* con que principia el verso. Sin duda el dibujante de las letras de adorno hizo esta *E* en lugar de una *L* (*Lle deu*).

Digitized by Google

nen por razon de prennar; [1]
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
assí que todos cuidauan
que quisesse rebentar:
et comer iá non podía
nen sol a agua passar.
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar.....

Estando en esta coita,
esforçou-sse de falar,
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
et a quantos ý estauan
começou muit' a rogar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
que por Deus aa eigreia
punnassen de a leuar,
que ant' o altar podesse
o Corpo de Deus fillar.
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar.....

E log' enton a fillaron
et fóron-a ý deitar;
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
et chorando seus peccados,
se fez logo comungar;
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
et desque foi comungada,
manteente [2] sen tardar
deitou tres pedras do corpo
sen sse doer nen queixar.
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar.....

A primeira foi tan grande
(ca as foron mesurar)
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
como d' ánssar un grand' ouo; [3]
a outra, por non chufar,
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
foi com' ouo de galynna;
a terceira, sen dultar
era come de poomba: [4]
muito las foron catar.
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar.....

E log' a moller foi sãa,
et fezo missa cantar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
a onrra da Uírgen Santa,
et as pedras fez furar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
et ant' o altar da Uírgen
as fez logo pendurar.
Et quantos aquesto uíron
fillaron muit' a loar
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar.....

Aa Uírgen Santa María [5]
que sse sab' amercèar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
dos coitados que a chaman,
et sabe galardõar
—De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sãar—
ben seruiç' a quen ll'-o faze,
et póis Paraýso dar
ú é todo ben comprido,
que nunca pode menguar.
De todo mal pod' a Uírgen
a quen a ama sàar,
sol que am' a Deus seu Fillo
que soub' ela muit' amar. [6]

---

[1] Acaso en lugar de *dèprennar*, segun se ha advertido en la Cantiga CCCVI.
[2] En lugar de *mantenente (mantèente)*, que es la forma en que esta palabra se halla escrita siempre.
[3] Escrito este verso sobre raspado.
[4] La segunda *o* de esta palabra se añadió posteriormente sobre el renglon.
[5] Sobra una sílaba. Tal vez debiera decir *A Uírgen*, como en otros lugares.
[6] Falta el estribillo en este lugar.

Digitized by Google

CCCIX.

Esta é como Santa María uẽo en uison en Roma ao Papa et ao Emperador, et disse-lles en quál logar fezessen a eigreia.

Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre
mostrar mui grandes miragres
pola bẽeita sa Madre.

D' est' un fremoso miragre
uos direi, que foy uerdade [1]
que mostrou Santa María
en Rom', a nobre cidade,
en o tempo que iá era
tornada en creschandade,
por acrecentar a lée
de Deus, seu Fill' e seu Padre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

En aquel tenpo en Roma
uun Papa santo auía,
et uun Emperador bõo
per quant' ele máis podía
seruía muit' e amaua
a Uírgen Santa María
en que Deus quis prender carne
et fazer d' ela ssa Madre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

En aquel tempo tan bõo
de que uos eu ora digo,
era o pobro [2] de Roma
todo atan muit' amigo
da Uírgen Santa María,
et auía ben consigo
a creença de seu Fillo
Ihesu-Crist' e de Deus Padre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

E porque en todo Roma
non era enton eigreia
d' esta Uírgen groriosa
que sempre bẽeita seia,
querían fazer end' hũa
mui grand' e nobre sobeia
en que fosse Deus loado
et ela que é ssa Madre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

Mas per ren non ss' acordauan
o logar ú á fezessen;
et porend' un ome bõo
lles disse que sse teuessen
de fazel-a ata quando
de Deus tal sinal ouuessen
do logar ú a farían
a ssa Madr' und' [3] él é Padre.
Non deuen por marauilla [4]
tẽer en querer Deus Padre.....

Onde foi póis hũa noite
que o Papa xe iazía
en seu leito et dormindo,
et en sonnando uija
a ssí uijr hũa dona
mui nobre que lle *prazía* [5].
«Tú amas a Ihesu-Cristo
muito et a mí sa Madre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

»E porén te rogu' e mando
que digas a esta gente
de Roma que mia eigreia
façan logo mantenente
ú uíren, mëant' Agosto,
caer neu' espessamente;
ca alý quer o meu Fillo
Ihesu-Crist' e Deus seu Padre.»
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

Outra tal uison com' esta
o Emperador, dormindo,
uiú essa mẽesma noite
que o Papa; et sentindo

---

[1] El verbo *foy*, omitido por el amanuense, se escribió posteriormente sobre el renglon.
[2] *Poboo* es la forma en que constantemente se halla escrita esta palabra.
[3] La *u* de esta palabra está señalada con un punto. Probablemente pensarian corregirla diciendo *ond*, que es como se lee en otros lugares.
[4] Escrito *maruuilla*, é indicada la correccion.
[5] Esta palabra está tachada. Al márgen se hizo señal de correccion. Parece indudable que debió haberse escrito *dizia*.

Digitized by Google

que de Deus aquesto era,
foi chorand' e non rijndo
a él, et falou con ele
a onrra da Uírgen Madre,
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

Contándo-lle tod' afeito
en quál maneira dormira [1]
et en iazendo dormindo
a Santa María uira,
que lle mandou que fezesse
ssa eigreia sen mentira
en que foss' ela loada
et Deus, uerdadeiro Padre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

—E demáis, por sinal deu-me,
porque eu esto creesse,
que na ssa festa d' Agosto,
ú eu uisse que caesse
muita neu', en aquel logo
a ssa eigreia ergesse
en que fosse Ihesu-Christo
load' en ela ssa Madre.—
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

Enton lle respos' o Papa:
—Outro tal sonn' ei sonnado;
et ben é que atendamos
aquel dia sinaado,
et quando uírmos a neue,
ponnamos logo recado
cómo seia a eigreia
feita, do Fill' e do Padre.—
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

Enton ambos atenderon,
et quand' aquel dia uẽo,
uíron caer tanta neue,
que tod' un canpo foi chẽo;
et enton conprar mandaron
aquel logar, que allẽo
era, en que og' é [2] feita
eigreia da Uírgen Madre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

Quand' aqueste [3] feito soube
o póboo dos romãos,
uẽeron a aquel [4] logo
muit' a guisa de crischãos,
os uuns dando dinneiros,
outros metend' ý as maõs,
et deitaron os cimentos
ben per ú neuou Deus Padre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre.....

E fezeron ssa eigreia
grand' e rica et fremosa
a onrra da Santa Uírgen,
Filla de Deus et esposa,
de que ele prendeu carne;
que foi mui marauillosa
cousa, da que él criara
fazer póis d' ela sa Madre.
Non deuen por marauilla
tẽer en querer Deus Padre
mostrar mui grandes miragres
pola bẽeita sa Madre.

CCCX.

Esta é [5] de loor de Santa Maria.

Meito per deu' a Reÿnna
dos cẽos seer loada
de nós; ca no munda [6] nada
foi ben come fror d' espÿnna.

Ca sempre santiuigada
foi, desque a fez seu padre
en o corpo de ssa madre,
ú iouue des pequenÿnna.
Muito per deu' a Reÿnna..... [7]

---

[1] Se escribió aquí *dormirà*, y *uiran* en el cuarto verso. Despues se tachó la tilde de la primera palabra y la *n* de la segunda, como requieren el sentido y la rima.

[2] Se escribió *omage*. Despues se tachó la silaba *ma*.

[3] Escrito en un principio *aquesto*, y corregida la *o*.

[4] Esta palabra se escribió primero en abreviatura: despues se completaron sus letras.

[5] Así en el Sumario. Aquí se omitió, quizá por olvido, el verbo *é*.

[6] La *a* de esta palabra está marcada con un punto encima, señal de correccion. Es evidente que debió haberse escrito *mundo*.

[7] Falta el estribillo en este lugar.

Digitized by Google

E ar foi de Deus amada;
ca sempre fez bõa uida,
et de todo ben comprida
ar foi seendo menẏnna.
Muito per deu' a Reẏnna.....

E porende säudada
foi do ángeo atanto
que lle disso: «Deus o santo
de tí nacerá agẏnna.»
Muito per deu' a Reẏnna.....

E depóis ficou prennada
de Deus poderos' e forte
que por nós prendeu morte [1]
et resorgiú mananẏnna.
Muito per deu' a Reẏnna.....

E con Deus é eixalçada,
et el lle deu tal uertude,
que por dar a nós saude
nol-a deu por meezẏnna.
Muito per deu' a Reẏnna.....

E porén, Sennor onrrada,
ta mercée en mí seia,
que me leues ú te ueia
d' aquesta uida mesqẏnna.
Muito per deu' a Reẏnna
dos cëos seer loada
de nós; ca no mundo nada
foi ben come fror d' espẏnna. [2]

CCCXI.

Como Santa Maria de Monsarrat resusçitou un ome que ẏa alá en romaria et morreu na carreira.

O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é,
aquest' é de mal recado
et ome de máa fé.

Ca se en fazer seruiço
a un bon ome prol ten,
¡quánto máis na Uírgen santa
ond' auemos todo ben!
Et quen aquesto non cree,
sa creença non ual ren;
ca [3] descré en Deus seu Fillo
et en ela que Madr' é.
O que diz que seruir ome [4]
aa Uírgen ren non é.....

E de tal razon, miragre
uos quero ora mostrar,
que d' entender é mui bõo
a quen ẏ mentes parar,
que a Uírgen groriosa
de Monssarraz quis mostrar
por un ome que a senpre
seruía con mui gran fe.
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

Él alí en romaría
ẏa dous uezes ou tres
no ano, et amizade
auía con uun borgés, [5]
et rogou-lli que na festa
qu' é en mëogo do mes
d' Agosto dess uun fossen,
dizendo:—Logar sant' é.—
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

Enton ambos s' acordaron
por en romaría ẏr
a Monssarraz; *mas pme,* [6]
per quant' end' eu puid' oẏr,
passaron per Barçalona;
et ú quiseron saẏr
da vila, começou logo
mal tempo, per bõa fe.
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

E fezo uentos mui grandes

---

[1] *Prendeu* se pronuncia constantemente sin diéresis. Resulta, pues, incompleta la medida de este verso.

[2] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

[3] El amanuense repitió distraidamente esta palabra. La que sobra está señalada con puntos y carece además de nota musical.

[4] Falta la *O* inicial de este verso. El espacio en que debía haberse escrito lo ocupa el dibujo de la *E* con que principia la estrofa siguiente.

[5] En otros lugares *burgés.*

[6] Están tachadas las dos palabras aquí subrayadas, que, al parecer, deben decir *mas primeiro.*

Digitized by Google

et começou de chouer
et alampos con toruões,
des í coriscos caer
assí que feriú uun d' eles
aquel ome, que morrer
o fez logo mantenente;
ca do corisc' assí é
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

Que en quen fer' log' afoga
ou talla ou queimar faz.
Mais aquel om' afogado
foi, que pera Monssaraz
ýa sempre, com' oístes;
et seu compannon assaz
chorou por él et ar disse
paraulas contra a ffe,
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

Dizendo:—Par Deus, amigo,
muito empregasti mal
quanto a Santa María
seruist', e póis te non ual
nen guardou d' esta morte [1]
per que o dem' infernal
leua iá de tí a alma;
et, mal peccad', assí é.—
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

E outro dia por ele
hũa missa dizer fez;
des í que o soterrassen,
ca tal era come pez
tornado d' aquel corisco;
et ar disse d' essa uez
parauras [2] contra a Uírgen
onde naceu nossa fe,
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

Indo con él aa coua
chorand' e dizend' assí:
—Mal empregasti teu tenpo
na Uírgen, com' aprendí;
demáis perdisti grand' algo
que lle desti; mais a mí
nunca auerrá aquesto;
ca o meu na arca é.—
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

Él aquest' assí dizendo,
resorgiú o mort' enton
et assentou-sse no leito
et diss' aquesta razon:
—Mentes a guisa de máo;
ca mia alm' a perdiçon
fora, se non foss' a Uírgen
que chau' é de nossa fe,
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

Que me liurou de sas mãos
ú era en podeu [3] seu;
et porend', en quant' eu uiua,
sempre no coraçon meu
a terrei pera seruil-a,
et nunca me será greu
de ren que por ela faça;
ca mui ben enpregad' é.—
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é.....

Quand' esto uíron as gentes,
deron todos gran loor
aa Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor,
que sempre seia loada
en quanto o mundo for;
ca é nossa auogada,
des í padrõa da ffe.
O que diz que seruir ome
aa Uírgen ren non é,
aquest' é de mal recado
et ome de máa fe. [4]

---

[1] Falta una sílaba, no haciendo diéresis en *guardou*. Acaso debiera haberse escrito: nen *te* guardou.

[2] En otros lugares *palauras* y *paraulas*. Así en la estrofa 6.ª de esta misma Cantiga.

[3] La *u* está marcada con un punto encima, señal de corrección. Bien se echa de ver que se trató de escribir *poder*.

[4] Falta el estribillo en este lugar.

Digitized by Google

CCCXII.

Como o caualeiro non pude conprir ssa uoontade con sa amiga na casa en que lauraran a [1].

Non conuen que seia feita
nihũa desapostura
en o logar en que seue
da Uírgen a ssa fegura.

Ca muit' é cousa sen guisa
de fazeren auolezas
os que creen en a Uírgen
que é Sennor de nobrezas,
que máis ama limpidõe
que auarentos [2] requezas,
et pïadad' e mercée
ca judeu dar a usura. [3]
Non conuen que seia feita
niũa desapostura.....

E d' aquest' un gran miragre
fez apost' e ffremoso, [4]
non á muit', en Catalonna
a Madre do poderoso
Deus et Rei, que por tirar-nos
do inferno teneuroso,
deceu dos cëos et carne
fillou en a Uírgen pura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Esto foi d' un caualeiro
que apost' e fremos' era
et grand' e muit' arrizado,
et a marauilla fera
amaua Santa María,
et por seu amor fezera
fazer hũa ssa omágen
de mui nobr' entalladura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

E rogou a uun maestre
que mui ben a entallasse;
et porén dentr' en sa casa
lle deu en que a laurasse
hũa cámara fremosa
et ort' en que s' apartasse
por obrar máis a sa guisa
et non ouuesse d' ál cura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Aquel maestr' a omágen
fezo mui ben entallada
en semellança da Uírgen
santa benauenturada,
ben feita d' entallamento
et depois mui ben pintada;
et pois rogou [5] o maestre,
diss':—Yd' a bõa uentura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Desque tod' esto foi feito,
o caualeiro fillou-a
et a uun bon mõesteiro
que auía ý leuou-a,
a que a él prometera,
et tan tost' apresentou-a,
porque alý escollera
pera a sa sopoltura. [6]
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Pois alý deu a omágen
et a ssa casa tornado
foi, uiú hũa mui fremosa
donzela, et namorado
ficou d' ela en tal guisa
que sol comer nen bocado
non podía, et por ela
foi coitad' a desmesura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

E se a beuer lle dauan,
él beuer sol non podía;

---

[1] El amanuense no terminó este epígrafe, por falta de espacio. Por el contexto de la Cantiga se infiere que debia decir *a omágen de Santa Maria*.

[2] La *s*, omitida por el amanuense, acaso con razon, se intercaló por distinta pluma.

[3] La preposicion *a* está escrita sobre el renglon, por la misma pluma que hizo la correccion anterior.

[4] Falta una silaba. Tal vez debiera decir *aposto* donde *apost*.

[5] Las dos primeras letras de esta palabra están señaladas con dos rayitas encima. Acaso se tratara de escribir *pagou*.

[6] Tal vez en lugar de *scpoltura*, como se lee en otros lugares.

Digitized by Google

et pero que sse deitaua
pera dormir, non podía;
et cuidand' en sa amiga
en cómo a auería,
o sen a perder ouuera
et caer en gran loucura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Mais entrou-ll' en uoontade
que aquelo non fezesse,
mais que s' esforçasse muito,
o máis que ele podesse,
et que buscasse carreira
per que a mui ced' ouuesse,
et d' esta guisa sería
quite de toda rancura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

E enton ergeu-sse logo,
et buscou muitas carreiras
per que a auer podesse;
et ar catou mandadeiras
que ll' enuiou, alcayotas
uellas et mui sabedeiras
de fazer moller manceba
sayr toste de cordura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Elas con ela falaron
et tanto ben lle disseron
d' él, per que a poucos dias
a uenceron et uẽceron
a él, et fezeron tanto,
que a sa casa ll' a trouxeron.
Et él deitou-sse con ela
en hũa casa escura
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Ú fezeran a omágen
da Sennor mui uerdadeira,
et quis ý iazer con ela;
mas per nehũa maneira
aquesto fazer non pode,
empero que prazenteira
era muit' ende a donzela
et él muito sen mesura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Ambos log' en outra noite
d' essa casa se mudaron
et foron iazer a outra;
et logo que sse deitaron
compríron sas uoontades
et seu prazer acabaron.
Mais o logar foi pequeno
et de mui grand' angostura;
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Onde, con noio da casa
que ouue o caualeiro,
tornou-sse log' aa outra
ú iouuera de primeiro;
mais pero seer non soube
tan sabedor nen arteiro
que sol podesse con ela
auer prazer nen folgura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Enton aquel caualeiro
entendeu que errara [1]
en querer con sa amiga
iazer ú fazer mandara
omágen da Uírgen santa,
et que a ela pesara
d' aquel feito; et porende
caeu en mui gran tristura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

E contou aqueste feito
aa dona sen dultança;
et logo en outro dia,
sen nehũa demorança,
fez con ela bẽeições
por emendar a errança

---

[1] Falta una sílaba, á no hacer diéresis en *entendeu* que por regla general se pronuncia sin ella.

Digitized by Google

que aa Uírgen fezera
que con Deus é na altura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura.....

Demáis fezo fazer logo
hũa lámpada de prata
que pose ant' a omágen
da por que o mundo cata;
et foi póis de bõa vida
et quitou-sse de barata
máa et de máo siso
et de toda trauessura.
Non conuen que seia feita
nihũa desapostura
en o logar en que seue
da Uírgen a ssa fegura.

CCCXIII.

Esta é da naue que andaua en perígoo do mar, et os que andauan en ela chamaron Santa Maria de Uila-Sirga, et quedou logo a tormenta.

Alí ú todolos santos
non an poder de põer
conssello, pon-o a Uírgen
de que Deus quiso nacer.

Ca razon grand' e dereito
é de máis toste prestar
sa graça ca d' outro santo,
pois que Deus quiso fillar
sa carn' e fazer-se ome
por nos per ela saluar,
et féze-a de uertudes
font' e deu-lle seu poder.—
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

E porén dizer uos quero
d' ela un miragr', e sei
que loaredes seu nome;
aýnda uos máis direi:
connoceredes de certo
que sabença do gran Rei,
seu Fillo, de pran á ela
por tal miragre fazer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

Aqueste miragre fezo,
assí com'aprendí eu,
a Uírgen Santa María
de Vila-Sirga con seu
poder; et parad' ý mentes
et ren non uos seia greu;
ca eu de loar seus feitos
ei sabor et gran prazer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

Hũa naue periguada
andaua, com' aprendí,
pelo mar en gran tormenta,
et quanta gent' era ý
estauan en mui gran coita;
et; assí com' eu oý,
a nau' era iá quebrada:
des í o mar a crecer
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

Começou tan feramente
et engrossar cada uez,
et uoluéndo-s' as arẽas:
des í a noite sse fez
con a tormenta mui forte
negra ben come o pez:
demáis uiían da naue
muitos a ollo morrer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

E porende braadauan
et chamauan Sennor Deus
et San Pedr' e Santïago,
San Nicolas, San Mateus
et santos muitos et santas,
outorgando que romeus
de grado seus seerían
se lles quisesse ualer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

Todos en perígoo eran
et en gran coita mortal,
et ben cuidauan que fossen
mortos, non ouues' ý ál;
mais uun crérigo que era
ý, pois uiú a coita tal
et oýra dos miragres

Digitized by Google

da santa Uírgen dizer
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

Que ela en Vila-Sirga
fez et faz a quantos uan
ý mercée et aiuda
pedir das coitas que an,
des í das enfermidades
son ben guaridos de pran;
o seu corp' e os da naue
lle foi logo offrecer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

E diz:—Uarões, chamemos
ora de bon coraçon
a Uírgen Santa María
de Vila-Sirga, et non
se faça end' om' afora,
et peçámos-lle perdon;
ca a ssa uertude santa
no nos á de falecer.—
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

E os gẽollos ficaron
como poderon mellor,
et o crérigo dizendo:
—Madre de nostro Sennor,
pois guaanas de teu Fillo
perdon äo pecador,
a nossos erros non cates
por mercée; mas doer
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

Te queras [1] de nós, coitados,
et uálla-nos o teu ben
et a ta virgijndade
per que ss' o mundo manten.
Acórre-nos Sennor bõa,
pois poder ás end' e sen;
ca sen tí no nos podemos
d' esta coita deffender.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

Pois que tú en Vila-Sirga
äos cegos lume das
et ressucítal-os mortos
pela uertude que as,
acórre-nos, Uírgen santa,
ca non cuidamos a cras
chegar; mais tú esta coita
nos podes toda toller.—
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

O crérigo, pois diss' esto,
os ollos a ceo alçou
et logo de mui bon grado
«*Salue Regina*» cantou
a onrra da Uírgen Madre:
hũa poomba entrou
branca en aquela naue,
com' a neue sol caer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

E a nau' alumeada
aquela ora medes
foi toda con craridade;
et cada uun én pres
a fazer sas orações
aa Sennor mui cortés;
des í todos começaron
o seu nom' a bẽeizer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

E o mar tornou mui manso [2]
et a noit' escrareceu,
et a nau' en outro dia
en saluo porto prendeu;
et cada uun dos da naue,
assí como prometeu
offerta a Vila-Sirga,
et non quise falecer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer.....

E da offerta fezeron
uun cález mui grand' assaz
que o crérigo adusse

---

[1] Se dibujó equivocadamente una *D* en lugar de la *T* inicial. Esta está escrita al márgen como indicacion.

[2] La *E* inicial de este verso está escrita en pequeño tamaño en el centro de la *O* de adorno.

Digitized by Google

a Vila-Sirga, ú faz
a Uírgen muitos miragres
assí com' a ela praz.
Et porende lle roguemos
que nos faça ben uiuer.
Alí ú todolos santos
non an poder de põer
conssello, pon-o a Uírgen
de que Deus quiso nacer.

CCCXIIII.

Como Santa María guareceu uun caualeiro de Segouia que auía perdudo o lume dos ollos.

Qven souber Santa María
loar, será de bon sen.

E d' esto uos dizer quero
un miragre que eu sei
que fezo Santa María,
segund' en uerdad' achei;
et de cómo foi o feito
todo uol-o contarei;
pero prazer-m'-ía muito
se m' oýssedes mui ben.
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

En Segouia est' auẽo,
et non á mui gran sazon,
que hũa dona ý era
que muito de coraçon
amaua Santa María
máis que quantas cousas son;
et do que porén ll' auẽo
non uos én negarei ren.
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

Ela seu marid' auía
caualeir' e caçador
et de sse tẽer viçoso
auía mui gran sabor;
porén foi ueueer [1] sa fonte
que era end' a mellor
de toda aquella [2] terra,
et diss' a sa moller:—Uen
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

Logo comig' ¡ai, irmãa!
et amostrar-ch'-ei logar
ú podemos quinze dias
ou tres domáas estar
uiçosos cab' hũa fonte
que eu ei; des í caçar
me ueeredes andando,
et prazer-uos-á muit' én.—
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

Pois est' acordad' ouueron,
penssaron logo de ss' ir;
et o caualeiro foi-sse
deante et fez ferir
ssa tenda cabo da fonte,
et des ý mandou uijr
sa moller que ý folgasse;
mais a que o mundo ten
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

En poder et que é Madre
de Deus, fezo que decer
foss' a hũa ssa eigreia
et ý oraçon fazer:
et ela orou tan muito,
que fillou én desprazer
seu marido ú estaua
et disso:—¿Á í alguén
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

Que a mia moller dissesse
que uẽesse pera mí?—
Et un ome lle respose:
Sennor, per quant' aprendí,
oraçon faz na eigreia,
et semella que á ý
sabor.—Et o caualeiro
disse come en desden:
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

---

[1] Se escribió *ueu er* y se intercaló despues otra *e*. Acaso se pensara decir *ueer*, no habiendo tachado, por olvido, la primera sílaba.

[2] *Aquela* es la forma en que esta palabra se halla escrita constantemente.

Digitized by Google

—En fazer oraçon longa
muito o tenno por mal,
et demáis que foi fazel-a
en uun auol muradal
ú non á nulla uertude;
et porén, logo sen ál
dizéde-lle que sse uenna
ou que sse uáa d' aquén.—
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

En quant' él foi pola dona,
o caualeiro perdeu
o lume d' ambol-os ollos,
et en terra sse tendeu
uolcándo-ss' e braadando
come se fosse sandeu,
dizendo:—¡Quén me posesse
ora en Jerussalen!—
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

E logo chegou a dona
aas uozes que oýú;
et pois deceu na tenda [1]
et tal seu marido uiú,
chorand' a Groriosa [2]
por el mercée pedýú
que seu lume lle tornase,
ca muitas uezes auen
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

Qve erran por seus pecados
os ómees muit' a Deus;
—mais tú, Uírgen, de Deus Madre,
non cates os erros seus,
et mostr' aquí ta uertude;
ca él et eu somos teus,
et rogar polos coitados
est' a tí muito conuen.—
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

Pois est' a don' ouue dito,
o caualeiro cobrou
logo o lume dos ollos
et diss':—Este logar dou
todo á Santa María
et outórgo-me por sou:
et bẽeita seia ela
porque nos assí manten.
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen.

Quantos derredor estauan
et uíron cómo a luz
cobrou aquel caualeiro
pola Uírgen que aduz
sempr' a nós ben et saude
que guaanna do que na cruz
uiú estar, todos disseron:
—Bẽeita seias, amén.—
Quen souber Santa María
loar, será de bon sen. [3]

CCCXV.

Esta é como Santa María guareceu en Tocha, que é cabo Madride, un menýno que tijnna húa espiga de trijgo no uentre.

Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado,
per que seu santo nome
deu' a seer mui loado.

E d' aquesto auẽo
miragre mui fremoso
que fez Santa María,
et d' oýr saboroso,
cabo Madrid', en Tocha,
logar religïoso,
que uos contarei ora
se me for ascuitado.
Tant' äos peccadores [4]
a Uírgen ual de grado.....

En hũa aldea preto
de Madride moraua
hũa moller mesqýnna,
et seu fillo criaua
que auía pequeno
que máis ca sý amaua,
que a perder ouuera
se non fosse guardado
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

---

[1] Falta una sílaba, no haciendo diéresis en *deceu*.
[2] Tal vez *aa Groriosa*. Así se completaria la medida.
[3] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.
[4] Falta la *T* inicial de este verso.

Digitized by Google

Pola Uírgen bẽeita,
de como uos diremos;
ca aquela mesqỹnna
foi, en com' aprendemos,
a espigar con outras,
et, com' oỹd' auemos,
seu fill', aquel menỹno,
en braç' ouue leuado.
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

E quand' entrou na messe
ú as outras espigauan,
agarimou o moço
a feixes que estauan
feitos d' espigas muitas
que todos apannan, [1]
et a Santa María
o ouu' acomendado
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

Que ll'-o guardass'. E logo
o menỹnno achada
ou' [2] ũa grand' espiga
de grãos carregada
de trijgo, que na boca
meteu et que passada
a ouue muit' agỹnna;
onde póis foi coitado
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

Tan muito, que o uentre
lle creceu sen mesura.
Quand' esto ú a madre, [3]
ouu' én tan gran rancura,
porque cuidou que era
morto per ssa uentura
máa; et a Madride
o leuou muit' inchado.
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

E cuidando que era
de poçoỹ' aquel feito
de coour' [4] ou d' aranna,
ca sol seer tal preito,
téue-o muitos dias
assí atan maltreito,
que sempre sospeitaua
que morress' affogado.
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

E mentr' assí estaua,
déron-lle por conssello
que a Santa María,
que este noss' espello,
de Tocha o leuasse,
et esto per concello;
ca Deus ỹ mostraría
miragre sinaado.
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

A moller fillou logo
seu fill' e foi correndo
con él, chorando muito,
braadand' e dizendo:
—Uírgen Santa María,
com' eu creo et entendo,
sãar podes meu fillo
sen tempo alongado.—
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

Quando foi na eigreia,
o menỹnno fillaron
ela et sas uezỹnnas
et logo o deitaron
ant' o altar, et logo
todo o desnuaron
por ueer se parara
algur bic' ou furado.
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

O moço desnuando,
cataron et cousíron
cóm' era tod' inchado;
mais non lle sentíron [5]

---

[1] Es indudable yerro de copia. El sentido y la rima requieren *apannauan*.
[2] En lugar de *ouu'* (ouue), como se encuentra generalmente.
[3] Sin duda se debió haber escrito *uiú a madre*, como lo requiere el sentido.
[4] Entiéndase *coobr'* (culebra).
[5] Falta una sílaba. La palabra *mais* forma diptongo.

Digitized by Google

senon que a espiga
logo ll'-a sayr uíron
tod' enteira et sãa
pelo sẽestro lado.
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado.....

Quand' esto uiú a gente,
deron todos loores
a Deus et a ssa Madre,
a Sennor das Sennores
que faz táes miragres
et outros mui mayores.
Et porend' o seu nome
seia grorificado.
Tant' äos peccadores
a Uírgen ual de grado,
per que seu santo nome
deu' a seer mui loado.

CCCXVI.

Como Santa María fillou uingança do crérigo que mandou queimar a hermida, et fez-ll'-a fazer noua.

Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar
o que a Santa María
s' atreu' a fazer pesar.

E esto [1] direi un miragre
que conteu en Portugal,
en Alanquer, un castelo,
et quéro-uos dizer quál;
et uós punnad' en oyl-o
por aquel que pod' e ual;
ca per ele saberedes
Santa María guardar
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

De fazer con que lle pese
nen uos atreuer per ren
de prouar nehũa cousa
per ú perçades seu ben,
nen que tennades en pouco
seus feitos nen en desden;
mais que sempre a sabiádes
seruir, temer et amar.
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

En aquela vila ouue
un crérigo trobador
que sas cantigas fazía
d' escarno máis ca d' amor,
et era d' aquela uila
d' ũa eigreia prior
et Martin Aluitez nome
auía, se Deus m' anpar.
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

E demáis, sen tod' aquesto,
mui priuad' era del rei
Don Sancho en aquel tenpo;
et, com' en uerdad' achei,
alén do rio da vila,
assí com' eu apres eÿ,
uertudes sse descobríron,
et fezeron ý altar
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

A onrra da Groriosa,
a Uírgen Madre de Deus,
assí que de muitas partes
uijnnan alý romeus;
ca alí mostraua ela
muitos dos miragres seus
en guarir çopos et mancos
et cegos alumẽar.
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

Quand' esto uiú don Martyno,
pesou-lle de coraçon,
porque da sua eigreia
perdía a oblaçon
por estoutra que uos digo:
et mandou log' un tiçon
fillar et põer-lle fogo,
assí que a fez queimar.
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

[1] Debe decir *D' esto*, como en otros lugares. El dibujante se equivocó sin duda al hacer la letra inicial.

Digitized by Google

D' este feito que fez ele
muit' aa Uírgen pesou;
et Ihesu-Cristo seu Fillo
logo ssa Madre uingou,
assí que d' ambol-os ollos
Martin Aluitez cegou
estant' assí ante todos,
et fillou-s' a braadar
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

Dizend':—¡Ai, Santa María!
est' eu mi-o fuí merecer,
por quanto na ta hermida
mandei o fogo põer;
mais por emenda d' aquesto
fareẏ-a noua fazer
toda de cal et de pedra.—
Et logo a fez laurar.
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

E desque foi toda feita,
fez missa dizer alý
da Uírgen, mui ben cantada,
et mandou-sse leuar ý:
et tan toste que foẏ dita,
per quant' end' eu aprendí,
uiú logu' e foi ben são, [1]
et começou de chorar
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

De gran prazer que auía,
ca aquest' auĩjr sol
que ome con prazer chora,
et dísse-l':—Sennor, eu fol
fuí de que trobei por outra
dona, ca nihũa prol
non ouu' ý aa mia coita;
porén te uenno iurar
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar.....

Que en quant' eu uiuo seia
nunca por outra moller
trobe nen cantares faça
oẏ máis, ca non mi á mester;
mais por tí direi de grado
quanto ben dizer poder',
et des aquí adeante—
quero iá por tí trobar.
Par Deus, non é mui sen guisa
de ss' ende mui mal achar
o que a Santa María
s' atreu' a fazer pesar.

CCCXVII.

Como [2] Santa María se uingou do escudeiro que deu couce [3] na porta da ssa eigreia. [4]

Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

Como s' achou, non á ý mui gran sazon,
en Galiza un escudeiraz peon
que quis mui felon
brital-a eigreia [5] con felonía. [6]
Mal ss' á end' achar [7]
quen quiser desonrrar Santa María.

Santa María a hermida [8] nom' á
do Monte, porque en logar [9] alt' está;
et foron [10] alá
de gentes enton mui gran romaría.
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

O escudeẏro que uos dixe, [11] chegou
et uiú hũa moça, de que sse pagou,
que forçar cuidou;
mais ela per ren non ll'-o consentía.
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

---

[1] Falta una silaba, no haciendo diéresis en las palabras *uiú* ó *foi*, que constantemente se hallan sin ella.
[2] *Tol.*: Esta .Lxxxiiij.ª é como.
[3] *Tol.*: a couce.
[4] *Tol.*: igreia.
[5] *Tol.*: britar la igreia.
[6] Así están divididos estos versos en el códice de Toledo. En el texto se reducen á tres los de cada estrofa, uniendo el segundo y el tercero, bien que indicando con un punto la separacion.
[7] Falta en el texto la *M* inicial, en este lugar y despues de la estrofa siguiente. Quedó espacio para dibujarlas.
[8] *Tol.*: ermida.
[9] *Tol.*: lugar.
[10] *Tol.*: foran.
[11] *Tol.*: que úús dixe.

Digitized by Google

E trauando d' ela, cuidou-a [1] forçar;
mais proug' a Deus non o pod' [2] acabar;
ca foi-ll' escapar,
et fogind', [3] á eigreia sse collýa.
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

Aos braados a gente recodýú, [4]
et a minýna mercée lles pediú [5]
que d' aquel que uiú
a quisessen guardar de ssa perfía.
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

As gentes, temendo de lles uijr mal,
foron sarral-as portas [6] logo sen ál,
et chamando «Ual,
Madre de Deus, ca mester nos sería.»
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

O escudeiro, tanto que uiú fugir
a moça, leixou-sse de pos ela ir,
dizendo:—Guarir
non me podes, rapariga sandía.—
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

E quando as portas sarradas achou,
per poucas que de sanna sandeu tornou,
et logo iurou
que a couces todal-as britaría.
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

E com' era [7] atreuudo et sandeu,
quis acabar aquelo que prometeu;
et o pé ergeu
et en a porta gran couce dar ýa.
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

Mais auẽo-ll' én como uos eu direi:
britou-xe-ll' a perna, segund' apres eỳ,
per prazer do Reỳ
Fillo da Vírgen, a que desprazýa.
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

E d' ál ll' auẽo aýnda mui peỳor: [8]
esmoreceu con coita et con door,
et nostro Sennor,
sen tod' aquest', a fala lle tollýa
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

En tal guisa, que póis nunca disse ren,
ergo «¡Ai, Santa María!» [9] Et des én
tolleit' e sen sén
uiueu gran temp' e per portas pidía.
Mal ss' á end' achar
quen quiser desonrrar Santa María.

CCCXVIII.

Como Santa Maria sse uingou do crérigo que furtou a prata da cruz.

Qven a Deus et a ssa Madre
escarno fazer quiser,
muito será gran dereito
se ll' ende póis mal uẽer.

E d' esto, se m' ascuitardes,
uos direi, per com' oý,
un miragre muj fremoso,
et creo que foi assj,
que fez a que do linage
deceu do bon rei Dauí:
et tal miragre com' este
de contar é ú xe quer.
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

En Fita conteceu esto,
en hũa vila que iaz

---

[1] *Tol.:* coidou a.
[2] *Tol.:* et non o pod.
[3] *Tol.:* fugind.
[4] *Tol.:* recudiu.
[5] *Tol.:* pidiu.
[6] *Tol.:* serrar as portas.
[7] Asi el códice de Toledo. En el texto se escribió equivocadamente: O omo era.
[8] *Tol.:* peor.
[9] *Tol.:* erg aỳ a santa maria.

Digitized by Google

en o reino de Toledo
et é logar fort' assaz,
en a eigreia da Madre
de Deus, a que muito praz
con nosso ben et acorre-
nos cada ú é mester.
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

Alí un crérig' auía
de missa, que deuoçon
mostrau' acá aa gente,
mais non era assí, non:
et bõa paraul' auía;
mas dentro no coraçon
en cóm' era de mal chẽo
uos direi, se uos prouguer.
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

Éste cada que podía
mui de grad' ýa furtar;
et furtou na sa eigreia,
per com' eu oý contar,
hũa cruz grande coberta
de prata, et esfolar
a foi toda, et a prata
deu a hũa sa moller.
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

Outro dia á eigreia
foi, como soýa ýr,
et mostrou a cruz a todos
chorando, et enfengir
se foi que ren non sabía
d' aquel feit' e a mentir
se fillou, dizendo muito:
—Om' ou moller que souber
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

De cómo foi este feito
et o non diz, dé-lle Deus
compridamente sa ýra,
et perça lume dos seus
ollos.—Et diss':—¡Ai, bẽeita
Uírgen! dos miragres teus
mostra sobre quen tal feito
fez; et o que non disser
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

«*Pater nostro*» por aquesto,
Deus lo cofonda porén.—
Et poil-o todos disseron,
a que o mundo manten
o cegou d' ambol-os ollos,
que d' eles sol non uiú ren,
nen ar ualer non lle pode
física de Monpisler.
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

E outra lijon mui forte,
sen esto, lle conteceu:
que se lle fez atan grande
o nariz, que lle deceu
sobre la boca, et d' ambas
partes tanto s' estendeu,
que chegou aas orellas;
et quen uerdade quiser
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

Dizer, per ren non podía
pouco nen muito comer,
se ánt' aquel nariz todo
non ll' alçalssen, [1] nen beuer;
et mil uezes en o dia
deseiaua de morrer.
Porén tenno por mui louco
quen d' esto graças non der
Quen a Deus et a sa Madre
escarno fazer quiser.....

Aa Uírgen groriosa,
Rẽýnna esperital,
que non quis matar aqueste,
mas póse-lle tal sinal
por que quantos lo póis uíssen
leixassen de fazer mal.

[1] *Alçassen* en otros lugares.

Digitized by Google

Et dereit' é que'tal aia
quen a en pouco teuer.
Quen a Deus et a sa Madre
escarnno [1] *fazer quiser,*
muito será gran dereito
se ll' ende póis mal uẽer.

CCCXIX.

Esta é como Santa Maria guariú en Terena hũa manceba rauiosa.

Quen quer muý ben pod'
a Uírgen groriosa
de door guarir,
non será tan coitosa.

Ca tan muitas graças
deu, et piadades,
a ela seu Fillo,
que enfermidades
de muitas maneiras
toll'; e ben creades
que a quen a chama
non é uagarosa.
Quen quer mui ben pod' [2]
a Uírgen groriosa.....

Porén quer' eu d' ela
un miragr' onrrado
dizer, se m' oýrdes;
et poil-o contado
ouuer, saberédes
que faz mui guisado
o que faz seruiço
a esta Piadosa.
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Riba d' Odian' á
hũa ssa eigreia
d' esta Uírgen santa
que bẽeita seia,
que chaman Teren'; e
quen quer que deseia
säud' en seu corpo
de door dultosa
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Qve aia de rauia
ou d' outra doença,
logo d' alý são
uai, pela sabença
d' esta Uírgen santa
que nos atreuença
dá que a siruamos
come graciosa.
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

A alén Badallouz
en Xerez moraua
un ome que muito
na Uírgen fiaua;
et hũa ssa filla
a que muit' amaua
döeceu de rauia
et foi tan rauiosa,
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Qve a non podían
tẽer en prijões,
nen ualían eruas
nen escantacões,
nen aýnda santos
a que orações
fazían por ela:
tant era queixosa.
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa....

Uiuían en coita
con ela mui forte;
non auían d' ela
iá nẽun conorte
nen sabían que lle
ualues', ergo morte;

[1] En lugar de *escarno*, como en las demás estrofas y en otros lugares de los códices.

[2] Esta palabra está repetida al principio del verso siguiente, pero tachada y sin nota musical.

Digitized by Google

seu padr' era 'n coita,
sa madre chorosa
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Por ela, ca outro
fillo non auían.
Des í prometeron
que a leuarían
a Terena; ca iá
per ál non sabían
que säud' ouuesse.
Et porén trigosa
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Foi d' esto sa madr' e
leuou-a correndo
d' alý a Terena,
gran dóo fazendo
et pela carreira
ynd' assí dizendo:
—Uírgen de Deus Madre
santa preciosa,
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Sobr' esta mia filla
mostra ta uertude,
que a ta mercée
santa ý aiude.
Fonte de bondades,
tú lle dá saude;
ca mui ben podes [1]
dar, Uírgen fremosa.—
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa..... [2]

Foi a bõa dona
tanto demandando
a Santa María
mercée, chorando
muito dos seus ollos,
que foron chegando
preto da eigreia
da de Deus esposa.
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Tanto que a moça
que era doente
uiú a eigreia,
logo mantenente
foi mui ben guarida;
et diss' aa gente
que a desliassen,
ca a mercẽosa
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Madre de Deus Uírgen
säude lle dera,
tal que se sentía
que ben sãa era.
A companna toda
gran lediça fera
ouue d' este feito,
et foi mui goyosa.
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Ela diz:—Amigos,
as sogas tallade;
ca iá sãa soon
pola piadade
de Santa María;
ca dá ssa bondade
äo que a chama,
et muit' auondosa.
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Seu padr' e sa madre
gran prazer ouueron
quand' a filla uíron
sãa; et fezeron
alý ssa vegía,
et offertas deron

---

[1] Falta una sílaba. Acaso se debiera haber escrito:
ca a mui ben podes,
siguiendo la forma otras veces empleada.

[2] Se omitió el estribillo en este lugar, por falta de espacio en la plana.

Digitized by Google

quanto ss' atreueron
aa saborosa
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa.....

Que é de Deus Madr', e
muito a loaron;
des í a ssa terra
con ela tornaron
sãa et guarida,
et da Uírgen contaron [1]
que a ssa mercée
non é douidosa.
Quen quer mui ben pod'
a Uírgen groriosa
de door guarir,
non será tan coitosa.

CCCXX.

De loor de Santa Maria.

Santa María leua
o ben que perdeu Eua.

O ben que perdeu Eua
pola sa neicidade,
cobrou Santa María
per sa grand' omildade.
Santa María leua.....

O ben que perdeu [2] Eua,
pela sa gran loucura,
cobrou Santa María
con a sa gran cordura.
Santa María leua.....

O ben que perdeu Eua
a nossa madr' antiga,
cobrou Santa María
ú foi de Deus amiga.
Santa María leua.....

O ben que perdeu Eua
du perdeu paraýso,
cobrou Santa María
pelo seu mui bon siso.
Santa María leua.....

O ben que perdeu Eua
ú perdeu de Deus medo,
cobrou Santa María
creend' en él mui cedo.
Santa María leua.....

O ben que perdeu Eua
britand' o mandamento,
cobrou Santa María
per bõo entendemento.
Santa María leua.....

Quanto ben perdeu Eua
fazendo gran folýa,
cobrou a groriosa
Uírgen Santa María.
Santa María leua
o ben que perdeu Eua.

CCCXXI.

Esta é como Santa María guareceu en Córdoua hũa moça d' ũa grand' enfermidade que auia.

O que muj tarde ou nunca
se pode por meezýnna
sãar, en mui pouco tempo
guarez' a santa Rẽýnna.

Ca o que física manda [3]
fazer por auer saude
o enferm' [4] en grandes tempos,
sãa per sa gran uertude
tan toste Santa María:
porén, se ela m' aiude,
uos direi un seu miragre
que fez en hũa minýnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezýnna.....

Esta de Córdoua era
natural, et padecía

---

[1] Sobra una silaba, á no ser que se haga sinalefa con la terminacion del verso anterior.
[2] Escrito *perdou*, y corregido.
[3] Falta la *C* inicial de este verso. Quedó espacio para dibujarla.
[4] Escrito *enfermo* y tachada la *o*.

Digitized by Google

enfermedade mui forte
que na garganta auía,
a que chaman lanparões,
que é máa maloutía;
et passara iá tres anos
que esta door auía. [1]
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezẏnna.....

Sa madre, con coita d' ela,
en tal que ll'-a ben guaríssen,
non catou de dar a meges
todo quanto lle pedíssen,
nen a físicos da terra,
rogándo-lles que a uíssen;
et marauedís quinentos,
ou máis, lles deu a mesqẏnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezẏnna.....

Mais eles, por nulla cousa
que lles desse, non poderon
sãal-a, nen prol lles ouue
quanta física fezeron;
pero todolos dẏnneiros
que ela lles deu ouueron;
assí que a moller bõa
ficou én con a espẏnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezẏnna.....

A moller, con esta coita,
non sabía qué fezesse,
et do auer et da filla
qué consello ý presesse;
mas enton un [2] ome bõo
conssellou-lle que dissesse
est' al Rei et ll'-a leuasse,
ca pera él conuijnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezẏnna.....

E dísse-ll':—Ai, moller bõa,
se nostro Sennor m' aiude,
todolos Reis crischãos
an aquesto por uertude,
que sol que ponan sas mãos
sobre tal door, saude
an; et porén uos consello
que seiades mannanẏnna
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezẏnna.....

Ont' [3] el Reẏ, et ẏrei logo
uosco, se Deus me defenda
de mal, et de uossa filla
lle contarei uossa fazenda: [4]
et desque ll'-o ouuer dito,
ben sei logo sen contenda
que el Rei por sa mercée
uos acorrerá agẏnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezẏnna.....

Él foi al Rei et contou-ll'-o;
et repos-ll' el Rei:—Amigo,
a esto que me dizedes
uos respond' assí et digo
que o que me consellades
sol non ual un mui mal figo,
pero que falades muito
et tan toste com' andorẏnna. [5]
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezẏnna.....

Ca dizedes que uertude
ei, dizedes neicidade;
mais fazed' agora tanto
ou direi et uos calade,
et leuareẏ a minẏnna
ant' a bela Magestade
da Uírgen que é enuolta
en a púrpura sanguẏnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezẏnna.....

E pois for a missa dita,
láuen-a da agua mui crara
a ela et a seu fillo
todo o corp' e a cara,

---

[1] La circunstancia de haber de rimar este verso con el segundo del estribillo, hace ver que aqui debía haberse escrito *tijnna*.
[2] Escrito *uun*, y tachada la *u* primera.
[3] Parece yerro, en lugar de *Ant'*.
[4] Probablemente en lugar de *a fazenda*. Tal como está, sobra una sílaba.
[5] Sobra una sílaba. Acaso una de las dos primeras palabras *et* ó *tan*.

Digitized by Google

et béua-o a menÿnna
do cález que sobr' a ara
está, ú se faz o sangui
de Deus do uÿno da uÿnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezÿnna.....

E béua-a tantos [1] dias
quantas letras son achadas
en o nome de *María*
escritas et feguradas;
et assí no dia quinto
serán todas acabadas,
et d' esta enfermidade
guarrá log' a pastorÿnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezÿnna.....

Esto foi feit'; e a moça
a quatro dias guarida
foi do braç' e da garganta
pola Sennor que dá uida
äos que aman seu Fillo:
et tal säude comprida
ouue sen beuer sarope
nen auer bano de tÿnna.
O que mui tarde ou nunca
se pode por meezÿnna
säar, en mui pouco tempo
guarez' a santa Rëÿnna.

CCCXXII.

Como Santa Maria guariú uun ome en Éuora que ouuera de morrer d' un osso que se ll' atrauessara na garganta.

A Vírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada,
d' acorrer os pecadores
sempr' está apparellada.

Ca nos non acorr' en dia
sinaado nen en ora;
mais sempre en todo tempo
d' acorrer no nos demora,
et punna en todas guisas
cómo non fiquemos fóra
do reino de Deus, seu Fillo,
ond' é Rëÿnna alçada.
A Vírgen, que de Deus madre [2]
est' e filla et criada.....

Qemáis, [3] sinaadamente
nas grandes enfermidades
de doores et de cuitas
acorre con pïadades.
Et de tal razon com' ésta
uos direi, se m' ascuitardes, [4]
un gran miragre que fezo
esta Sennor muit' onrrada.
A Vírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada.....

En Éuora foi um ome
que en a Vírgen fiaua
muÿto et que cada dia
a ela s' acomendaua;
et aũo-ll' hũa noite
en sa casa, ú cẽaua,
que ouuer' a seer morto
a desora sen tardada.
A Vírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada.....

Ca él gran comedor era
et metía os bocados
muit' amëude na boca
grandes et desmesurados:
et aa noite cẽaua
d' uuns cõellos assados,
atrauessou-xe-ll' un osso
na garganta, et sarrada
A Vírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada.....

A ouue de tal maneira,
que cuidou ser afogado;
ca aquel osso ll' auía

---

[1] Escrito *tandos* y corregido.

[2] Escrita únicamente la palabra *úirgen*, por falta de espacio en el pentagrama. Se omitió la *A* inicial, aunque quedó hueco para dibujarla.

[3] El dibujante hubo de cometer aquí sin duda una equivocacion al hacer la letra de adorno, pues el sentido requiere que sea *D* en lugar de *Q*.

[4] La rima requiere *ascuitades*.

Digitized by Google

o gorgomel atapado
assí que en pouca d' ora
o ouue tan fort' inchado,
que folego non podía
coller nen ar falar nada.
A Uírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada.....

Assí esteue grant [1] tempo
que sol comer non podía
nen beuer nengũa cousa
senon cald' ou agua fria;
fasta que chegou a festa
da Uírgen Santa María
que cae no mes d' Agosto,
quand' ela foi coroada.
A Uírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada.....

Enton todos seus parentes
et amigos o fillaron
et aa egreia d' esta
nobre Sennor o leuaron,
et tẽendo-o por morto,
ant' o altar o deitaron;
et teu' ý aquela noite,
et contra a madurgada,
A Uírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada.....

Quand' a missa iá dizían,
filló-o tosse tan forte,
que todos cuidaron logo
que era chegad' a morte.
Mas a Uírgen groriosa, [2]
que dos cuitados conorte
este, non quis que morresse
alí d' aquela uegada;
A Uírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada.....

Mas guisou que en tosindo
lle fez deitar mantenente
aquel osso pela boca
ante toda quanta gente
ý estaua; et tan toste
loores de bõa mente
deron a Sancta María,
a Madre de Deus amada.
A Uírgen, que de Deus madre
est' e filla et criada,
d' acorrer os pecadores
sempr' está apparellada.

CCCXXIII.

Como Santa Maria ressucitou uun menýnno en Coira, hũa aldea que é preto de Seuilla.

Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas,
é de guardar ben as cousas
que lle son acomendadas.

Ca ela, que é guardada,
pode guardar sen contenda
ben o que ll' a guardar deren
et tẽer en sa comenda.
Et porend' un gran miragre
direi, se Deus me defenda,
que fez esta que iá outros
á feitos muitas [3] uegadas.
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

En Coira, cabo Seuilla,
foi este miragre feýto
no tempo que Aboýuçef
passou ben pelo estreito
d' Algizira et a terra
de Seuilla tod' aeito
correu et muitas aldeas
foron dos mouros queimadas.
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

Alí era un bon ome
que un filýnno auía

---

[1] Por *gran* ó *grand*, como se halla en otros lugares.
[2] La letra en que terminaba esta palabra, está raspada.
[3] Las tres últimas letras de esta palabra, que el amanuense omitió por olvido, están escritas de distinta letra, fuera de la columna, y colocada sobre ellas la nota musical correspondiente.

Digitized by Google

pequeno, que tant' amaua
com' a uida que uiuía:
a este deu hũa féuer
et foi mort' a terçer dia.
O padre, con coita d' ele,
en sas faces deu palmadas,
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

E depenou seus cabelos
et fez por ele gran dóo
dizendo:—¡Ai eu, meu fillo!
¡cómo fico de tí sóo!
Quisera eu que tú uísses
min com' eu uí teu auóo,
meu padre, que me fazía
muitas mercées granadas.—
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

E él aquesto dizendo,
os mouros logo deitaron
sas algaras, et correron
et roubaron quant' acharon;
et os de Coira correndo
todo o logar leixaron
et fugíron, et ficaron
as casas desamparadas.
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

Aquel ome, que seu fillo
pera soterrar estaua,
quando uiú correr a uila
o fillo desamparaua
et aa Uírgen bẽeita
logo o acomendaua,
et todo quant' él auía,
chorando a saluçadas.
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

Foi-ss' o ome, et os mouros
tod' aquel logar correron;
mais na casa d' aquest' ome
non entraron nen tangeron:
et pero todolos outros
quant' auían ý perderon,
non perdeu o ome bõo
ualor de tres dỳnneiradas.
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

Ca log' en aquela casa
entrou a Sennor conprida
de todo ben, et tan toste
deu ão minỳnno uida
et guardou as outras cousas,
que non achou póis falida
ome de ren en sa casa,
nen sol as portas britadas.
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

E achou seu fillo uiuo,
et preguntou-lle qué era,
onde cómo resorgíra,
ca por morto o teuera;
et él lle disse que hũa
dona con él estedera
que o guardara dos mouros,
et sas cousas ben guardadas
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

Foran, que sol non tangeran
en elas, nen nïun dano
fezeran nen en o leito
nen na mesa nen no scano.
Quand' est' oỳú o bon ome,
com' era mui sen engano,
foi chamar a seus uezỳnnos;
et pois lles ouue mostradas [1]
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas.....

Todas estas marauillas,
loores porende deron
aa Uírgen groriosa;
et a quantos ll'-o disseron
bẽeizeron o seu nome
et gran festa lle fezeron,
et ouu' ý con alegría
muitas lágrimas choradas.
Ontre todalas uertudes
que aa Uírgen son dadas,
é de guardar ben as cousas
que lle son acomendadas.

[1] Este verso está escrito sobre raspado.

Digitized by Google

CCCXXIIII.

Como Santa María guareceu en Seuilla uun mudo que auía dous anos que non falara.

A Sennor que muj ben soube
per[1] *sa lingua responder*
a Gabriel, mui ben pode
lingua muda correger.

D' aquest'[2] un mui gran miragre
uos direi, sen ren mentir,
mui fremos' e muit' aposto
et saboroso d' oỳr,
que mostrou Santa María,
aquela que foi parir
Deus et ome Ihesu-Cristo
que por nós quis póis morrer.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....

Aquesto foi en Seuilla,
per quant' end' eu aprendj,
d' ũa omágen mui bela
que trouxera el Rei ý
da Uírgen Santa María,
que eu per meus ollos uj
fazer mui grandes miragres
en enfermos guarecer.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....

Esta[3] era tan fremosa
et de tan bõa façon,
que quen quer que a uija
folgáua-ll' o coraçon;
et porend' el Rei et todos
auían gran deuoçon
en ela, et amỳudi
a ỳan porén ueer.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....

Ond' auẽo póis na festa
do dia en que naceu
esta Uírgen groriosa
que nos muito mal tolleu
que o demo nos fazía,
et en a graça meteu
de seu fillo Jhesu-Christo
que quis om' e Deus seer;
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....

Esse dia que uos digo
el Rei sa missa oỳú
na grand' eigreia da Sée,
que se nunca én partiú
ata que foi toda dita;
mais o poblo lle pediú
que aquela sa omágen
lles fezess' alý trager.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....[4]

El Rei con amor grande[5]
que auía do logar,
porque seu padr' e sa madre
fezera ý soterrar,
outorgou-lles a omágen,
que non quis per ren tardar
que ll'-a non trouxesse logo
sen fillar nëun lezer.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....

E foi log' a ssa capela,
que se non deteue ren,
et leuou-lles a omágen
apostament' e mui ben,
con mui grandes precissões,
com' a tal feito conuen,
loand' a que é loada
et deue sempre seer.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....

E tanto que a omágen
aa eigreia chegou,
uun mudo que dentr' estaua
per sinas enpreguntou
qué er'; e pois ll'-o disseron,
a lingua se lle soltou

---

[1] Así en el Sumario. Aquí se escribió *pe*.
[2] Falta la *D* inicial. Quedó espacio para dibujarla.
[3] Escrito *E esta* y tachada la *e*.
[4] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.
[5] Falta una sílaba. Probablemente debería haberse escrito *E el Rei*.

Digitized by Google

faland', e Uírgen santa [1]
começou a bẽeizer.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....

Dous anos foron que nunca
falara él tal nen quál;
mais o que primeiro disse
foi:—Santa María, ual;
ca por tí soon guarido,
¡ai, Sennor esperital!—
Et começou log' as mãos
contra os cẽos erger.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder.....

El Reÿ et quantos ý eran
deron porén gran loor
aa Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor,
porque a él et a todos
lles mostrou atal amor,
que tan fremoso miragre
foi ben ant' eles fazer.
A Sennor que mui ben soube
per sa lingua responder
a Gabriel, mui ben pode
lingua muda correger. [2]

CCCXXV.

Como Santa María de Tudía sacou hũa manceba [3] de catiuo.

Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia;
ca assí pelo mar grande
come pela terra guia.

Ca a que nos abr' os braços
et o jnferno nos serra,
tan ben faz pelo mar uías
come pela chãa terra:
et quen aquesto non cree
marauillosament' erra
et de Deus en nïun tempo
perdon auer non deuía.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

E de tal razon com' esta
direi mui marauilloso
miragre que fez a Uírgen,
et d' oÿr mui saboroso;
et quen parar' ý ben mentes
terrá-o por pïadoso
et auerá máis fiança
en o seu ben todauía.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

Na terra d' Áffrica ouue
en Tánjar hũa catiua
moller a que dauan pena
cada dia muit' esquiua
con pouco pan et mui máo,
et mui máis morta ca uiua
era, se lle non ualuesse
a Uírgen Santa María.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

Aquésta natural era
do gran reino de Seuilla,
d' un logar en que miragres
faz a de Deus Madr' e filla
que Tudía é chamado;
et d' oÿr a marauilla
que auẽo d' este feito
muito m' ende prazería. [4]
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

Ésta con outra catiua
iazían en prijon forte
d' ũa moura que o demo
fillou pera sý en sorte,
que enfermidade grande
adusse mui tost' a morte;

---

[1] Sin duda en lugar de *e á Uírgen santa*. Tal como está resultan imperfectos el sentido y la medida.
[2] Falta el estribillo en este lugar.
[3] Así en el Sumario. Aquí *maceba* por *mãceba*.
[4] Este verso está escrito sobre raspado.

Digitized by Google

mais enante que morresse
ambal-as chamar fazía.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

E conssellou-lles que fossen
mouras et crischaindade
leixassen, et fossen fóra
d' aquela catiuidade,
et lles faría grand' algo
et dar-lles-ýa herdade,
et que con mouros mui ricos
a ambas casal-as faría.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

O se fazer non quisesse [1]
esto, logo nas cadẽas
ambas metel-as faría
et dar-lles tan grandes [2] pẽas
que lles non ficassen sãos
coiros nen neruos nen uẽas;
et demáis, sobre tod' esto,
escabeçal-as faría.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

A hũa disse con medo
que o faría de grado;
mais a outra mui sannuda
disse:—Sol non é penssado;
ca mia alma et meu corpo
todo ei acomendado
aa eigreia da Madre
de Deus que é en Todía.— [3]
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

O moura [4] con mui gran sanna
mandou-as log' essa ora
no cárcer deitar ontranbas;
mais aquela sen demora
adormeceu, et a Uírgen
lle disse:—Sal acá fóra
d' este logar et trei migo,
ca eu te porrei na uía.—
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

Pois a catiua esperta
foi, achou-ss' en uun camýnno
ancho et chão, sen pedras,
et andou-o mui festýnno,
que pan non comeu nen bocado [5]
nen beueu agua nen uýnno,
ata que preto de Silue
foi quando aluzeçía.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia..... [6]

E ascuitou hũa peça
et oýú falar os mouros
que ýan cauar as uýnnas,
d' eles brancos, d' eles louros;
et oyú mongir as uacas
et oýú bruýar os touros,
et diss':—En terra de Tániar
me soon como soýa.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

A pouco de rato pois esto
oýú gran peça de crischãos [7]
que ýan ueer sas uýnnas,
todos sas lanças nas mãos;
et entendeu que seus sonnos
non foron falssos nen uãos,
mais uerdade mui certeira
qual con seus ollos uíja.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

E pois entrou en a vila
foi-sse log' aa eigreia
da Uírgen Santa María
que é bẽeita et seia,
et uiú estar aiuntada
ý mui gran gente sobeia,

---

[1] Tal vez en lugar de *quisessè* (quisessen), como requiere el sentido.

[2] El copiante omitió en esta palabra el signo de abreviatura, escribiendo *gndes*.

[3] Así en este lugar. *Tudía* se encuentra generalmente.

[4] El dibujante de las letras iniciales cometió aquí sin duda una equivocacion, haciendo una *O* en lugar de la *A* que corresponde.

[5] Sobra una sílaba á este verso: tal vez sea la palabra *pan*.

[6] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

[7] Sobra una silaba en cada uno de estos dos versos. En el primero puede ser la preposicion *de*. En el segundo tal vez se escribiera equivocadamente *oýú* por *uýú* (viú).

Digitized by Google

et de cóm' o feito fora
todo lle lo retraýa.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

E eles grandes loores
deron logo da primeira
aa Uírgen groriosa,
Madre de Deus uerdadeira;
mais o colar da cadẽa
toller per nulla maneira
do colo non ll'-o poderon
nen per nulla maestría.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

Enton a moller lles disse:
—Eu soon pobr' e mesqýnna,
et se m' alg' a dar auedes
por Deus, dáde-mi-o agýnna
et ýr-m'-ei pera Tudía
a cas da santa Reýnna
que me sacou de catiuo
ú mui coitada iazía.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

Eles déron-ll' algu' e foi-sse;
et logo que foi entrada
en Tudía na eigreia
da Rẽýnna corõada,
caeu-ll' o colar do colo,
que sse non deteue nada;
et o sancristan tan toste
a gran campana tangía.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia.....

E quantos alý estauan
et este feito souberon,
todos aa Uírgen santa
porende loores deron;
des ý aa moller bõa
porend' algo fezeron, [1]
et ela dend' adeante [2]
en a eigreia seruía.
Con dereit' a Uírgen santa
á nome Strela do dia;
ca assí pelo mar grande
come pela terra guia.

CCCXXVI.

Como Santa María de Tudia prendeu os ladróes que lle furtaron as colmẽas.

A Santa María [3] muito ll' é greu
de quen s' atreue de furtal-o seu.

Ca a Sennor que o atan ben dá
non á ome razon de lle furtar
nen de roubar-ll' o seu nen ll'-o fillar;
ca seruíndo-a ben auel-o-á.
A Santa [4] muito ll' é greu....

E d' aquesta razon uos contarej
un gran miragre que fez hũa uez
en Tudía esta Sennor de prez,
et d' aqueles que foron ý o sej.—
A Santa María muito ll' é greu.....

A aqueste logar con deuoçon
uẽen ý as gentes et son romeus
por seruir a nobre Madre de Deus,
et dan ý todos mui grand' ofreçon.
A Santa María muito ll' é greu.....

Onde foi que un ome mui fiel
d' esta Sennor foi alý offrecer
sas colmẽas de que podess' auer
a eigreia muita cera et mel.
A Santa María muito ll' é greu.....

E quen a uerdade saber quiser,
saberá que as poseron alý
derredor da eigreia, et, com' oý,
guardáua-as hũa pobre moller.
A Santa María muito ll' é greu.....

---

[1] Tal vez la sílaba que aquí falta sea el pronombre *lle*: porend' algo *lle* fezeron.

[2] Escrito *aadeante* y tachada la primera *a*.

[3] Así en el Sumario y en la repeticion del estribillo. Aquí se dibujó equivocadamente una *S* en lugar de la *A* inicial.

[4] Falta aquí la palabra *María*, que se repite en todas las estrofas.

Digitized by Google

E ladrões hũa noit' ant' a luz
furtáron-as todas et fóron-s' én,
assí que non enuergonnaron ren
a ela nen o que morreu na cruz.
A Santa María muito ll' é greu.....

Outro dia [1], pois uíron este mal
os do logar, filláron-s' a carpir,
et log' a Santa María pedir
foron uingança d' este feito tal.
A Santa María muito ll' é greu.....

E log' un caualeir' alý chegou
que de toda a terra a redor
era iostiça, et pois sabedor
foi d' este feito, buscal-os mandou.
A Santa María muito ll' é greu.....

E él meesmo non foi ý de dur
en pos eles, buscándo-os assaz,
ata que os uiú iazer como iaz
o cõello ascondud' ou o mur.
A Santa María muito ll' é greu.....

E as colmẽas tijnnan atras
deitadas, et non podían de pran
fogir con elas: enton manaman
os prendeu, que non atendeu a cras.
A Santa María muito ll' é greu
de quen s' atreue de furtal-o seu. [2]

CCCXXVII.

Como Santa María guariú o crérigo que se lle tornaran as pernas atras porque fez uuns panos menores d' un pano que furtou de sobelo altar.

Porque ben Santa María
sabe os seus dões dar,
muito per faz gran folía
quen lle uai o seu furtar.

Onde, se m' oýr quiserdes,
d' aquesto uos contarei
un miragre mui fremoso
que fez a Madre do Reý
Ihesu-Crist' en Odimira,
como uos ora direi,
ú ela fez ende muitos
outros en aquel logar.
Porque ben Santa María
sabe [3] *os seus dões dar.....*

Mas este foi muit' aposto
et feito con gran razon;
ca hũa moller seu pano
foi dar en offereçon
a hũa eigreia sua
feita des mui gran sazon
que está fóra da vila,
assí com' oý contar.
Porque ben Santa María
sabe os seus dões dar.....

Pouco máis ca hũa uara
o pan' era, com' oý,
et era mui ben teçudo
et mui delgad' outrossj;
et porénd' a moller bõa
fóra-o põer alý
na eigreia, ú o uíssen
estar sobelo altar.
Porque ben Santa María
sabe os seus dões dar.....

Un crérigo da eigreia
que o uiú alý seer,
creceu-ll' én tal cobiiça,
que o foi log' én toller
et leuou-o a ssa casa
et mandou ende fazer
panos con que cobriss' ende
o con que ýa peccar.
Porque ben Santa María
sabe os seus dões dar.....

E pois [4] que os ouue feitos
et con eles sse cobrýú,

---

[1] La *O* inicial de este verso está escrita en pequeño tamaño para servir de guia al dibujante; pero éste, sin embargo, hizo equivocadamente una *D*.

[2] Falta el estribillo en este lugar. El amanuense escribió á renglon seguido de la última estrofa el epigrafe de la Cantiga siguiente.

[3] La *e* de esta palabra, omitida por el copiante, está escrita sobre el renglon por diferente pluma y con tinta clara.

[4] Á pesar de que el amanuense escribió al márgen la *E* inicial de este verso, el dibujante hizo equivocadamente una *P*. Igual cambio de letras se adyierte al principio de la estrofa siguiente.

Digitized by Google

deitáua-ss' a dormir logo;
mais pero pouco dormjú;
ca os calcannares anbos
pelos lombos os sentiú
que ll' entraron tan de rijo
que os non pod' én tirar.
Porque ben Santa María
sabe os seus dões dar.....

E con mui gran coita fera
que auía de door,
braadou muit' e dizendo:
—¡Ai, Madre do Saluador,
rógo-te que eu non moira
assí, se t' en prazer for.—
Et do erro que fezera
fillou-s' a maenfestar
Porque ben Santa María
sabe os seus dões dar.....

Ante todos, et chorando
ar fillou-ss' a repentir,
et d' un gran pano de lenço
fez log' o altar cobrir.
Et porende, meus amigos,
quen este miragr' oÿr'
nunca seia atreuudo
en a Uírgen desonrrar.
Porque ben Santa María
sabe os seus dões dar.....

E sobr' esto á eigreia
o leuaron manaman
et todos por él rogaron
á Sennor do bon talan;
et ela guariú-o logo,
que non prendeu ý afan;
porén todos começaron
o seu nome de loar.
Porque ben Santa María
sabe os seus dões dar,
muito per faz gran folía
quen lle uai o seu furtar.

CCCXXVIII.

Esta é como Santa María fillou un logar pera si en o reino de Seuilla, et fez que lle chamassen *Santa María do Porto.*

Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado,
que seu nome pelas terras
seia sempre nomëado.

Ca se ela quer que seia
o seu nom' e de seu Fillo
nomëado pelo mundo,
d' esto non me marauillo,
et corrudo d' él Mafomet
et deitado en eixillo
él e o dïab' antigo
que o fez seu auogado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

E d' esto mui gran miragre
a que este Madr' e filla
mostrou, et mui saboroso
d' oÿr a gran marauilla,
preto de Xerez, que este
en o reino de Seuilla,
un logar que Alcanate
soýa seer chamado.—
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado..... [1]

Este logar iaz en terra
mui bõa et mui uiçosa
de pan, de uÿnno, de carne
et de fruita saborosa
et de pescad' e de caça;
ca de todo deleitosa
tant' é, que de dur sería
en un gran dia contado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

[1] Omitido el estribillo por falta de espacio en la plana.

Digitized by Google

Ca este logar é posto
ontr' ambos et dous os mares,
o grand' e o que a terra
parte per muitos logares,
que chaman Mediterrano;
des í ambos et dous pares
s' aiuntan ý con dous rios,
per que est' o log' onrrado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

Guadalquiuir é uun d' eles,
que este mui nobre rio
en que entran muitas aguas
et per que uen gran nauíu;
o outro é Guadalete
que corre de mui gran bríu: [1]
et en cáda uun d' aquestes
á muito bõo pescado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

Ond' en este logar bõo
foi pousar hũa uegada
el rei Don Affonsso, quando
sa frota ouu' enuiada
que Çalé britaron toda,
gran uila et muit' onrrada,
et o auer que gaaron
de dur sería osmado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

Él pousand' en aquel logar
et ssa frota enuiando
et ýndo muitas uegadas
a Cádiz et ar tornando,
et do que mester auía
a frota ben auondando,
per que fosse máis agýnna
aquel feit' enderençado;
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

Non catou ál, senon quando
o alguazil mui sannudo
de Xerez a ele vẽo,
mouro mui riqu' e sisudo,
dizendo:—Sennor, ¿cóm' ousa
seer null' om' atreuudo
d' Alcanate, ú pousades,
auer-ll' o nome canbiado
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

E ar dizer-ll' outro nome,
de que an gran desconorto
os mouros, porque lle chaman
Santa María del Porto,
de que uen a nós gran dano
et a uós fazen ý torto?
Et atal feito com' este
deue ser escarmentado.—
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

El Rei, quand' oýú aquesto,
ouue gran sanna prouada,
et mandou a ssa iostiça
que logo sen detardada
que pola ost' ascuitado [2]
de pousada en pousada
andass' e a quen oýsse
tal nome, foss' açoutado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

Sobr' esto muitos crischãos
foron mui mal açoutados
et outros a paancadas
os costados ben britados,
et ar outros das orellas
porende foron fanados,
et per tod' esto non pode
aquel nom' auer uedado;
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado..... [3]

---

[1] Las palabras *nauíu* y *bríu* deben de estar escritas equivocadamente, en lugar de *naúio* y *brio* como se encuentran en otros parages de los códices, y como lo exige la rima con *rio*.

[2] Sin duda en lugar de *ascuitãdo* (ascuitando), como el sentido requiere.

[3] Omitido el estribillo. La estrofa termina con la columna.

Digitized by Google

CCCXXIX

Ante quanto máis punnauan [1]
et prouaua et quería
de uedar aquele nome,
a gente máis lo dizía;
ca a Uírgen groriosa,
Rëynna Santa María,
quería que do seu nome
foss' aquel logar chamado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

Ond' el Rei en mui gran coita
era d' aquesto sen falla,
temendo que non crecesse
sobr' ésto uolt' ou baralla
ontre mouros et crischãos;
mais a Uírgen, que traballa
por nós, tragía o preito
d' outra guisa ordynado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

Ca äo alguazil mouro
fezo logo que falasse
con el Rei et por mercée
lle pediss' e lle rogasse
que aquel logar tan bõo
pera crischãos fillasse.
El Reÿ, quand' oÿú aquesto,
foi én mui ledo prouado;
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

Ca entendeu ben que Cádiz
máis toste pobrad' ouuesse;
mas, temendo que o mouro
por engano o fezesse,
non lle quis responder nada
a cousa que lle dissesse:
ond' o alguazil por esto
foi én mui marauillado [2]
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

E disso com' en sannudo
al Rei:—Non saÿa d' est' ano
se esto que uos eu rogo
o faço por null' engano,
mas por meter paz na terra
et por desuiar gran dano
que pode seer, se este
feito non for acabado.—
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado.....

E demáis lle deu con este
logar toda a ribeÿra
d' outras aldeas que eran
do gran mar todas na beira.
Esto fez a Uírgen santa,
a Sennor dereitoreira, [3]
de cuio nome o mundo
será chẽo, per meu grado.
Sabor á Santa María,
de que Deus por nós foi nado,
que seu nome pelas terras
seia sempre nomẽado.

CCCXXIX.

Como Deus fez a un mouro que fillou a oferta do altar de Santa Maria que se non mudasse do logar.

Mvito per é gran dereito
de castigado seer
quen s' atreu' äo da Uírgen
pera [4] furtar contanger.

E cóm' é om' atreuudo
de penssar nen comedir
de furtar ren do da Uírgen
que faz os cëos abrir
et dar-nos de Deus sa graça,
tal é como quen cospir
quer suso contra o ceo
et uai - lle na faz caer.
Muito per á [5] gran dereito
de castigado seer.....

---

[1] El sentido requiere *punnaua*. El amanuense hubo de cometer una equivocacion al hacer sobre la *a* final la tilde equivalente á *n*.

[2] La segunda *a* de esta palabra está formada sobre una *u* que equivocadamente se habia escrito, diciendo *maruuilliado*.

[3] En otros lugares *dereiturcira*.

[4] La *a* de esta palabra, omitida en un principio, se escribió despues sobre el renglon con tinta más clara.

[5] En lugar de *per é*. Igual falta se cometió en la mayor parte de las estrofas.

Digitized by Google

E est' [1] un fremoso miragre
aũco, com' aprendí,
en Tudía, na eigreia
da Uírgen, et foi assí
que de mouros mui gran gente
uẽeron correr alý
tod' en redor pela terra
et mũi gran dano fazer.
Muito per é gran dereito
de castigado seer.....

E con quant' enton roubaron
foron ben alý pousar
tod' en redor da eigreia,
et do seu foron fillar
mẽallas d' our' e dỹnneiros
que poseron no altar
a onrra da Uírgen santa
que de Deus quiso nacer.
Muito per é gran dereito
de castigado seer.....

Ca, segund lles deu escrito
Mafomat no Alcoran,
ben creen mouros sen falla,
et d' esto dulta non an,
que do Esperito santo
s' enprennou, sen null' afan
prender nen dan' a sa carne,
et assí foi conceber
Muito per é gran dereito
de castigado seer.....

Uírgen et desque foi prenne
ar pariú fillo baron
et depois ar ficou uírgen,
et demáis ouue tal don,
que sobre los angos [2] todos
quantos en o cẽo son
a fezo Deus máis onrrada
et de todos máis ualer.
Muito per á gran dereito
de castigado seer.....

Onde, pero que os mouros
non teman a nossa fé,
tod' esto da Uírgen santa
tẽen gran uerdad é; [3]
et porend' alý oraron
ú a sa eigreia sé,
et cada uun do que teue
foi sobr' o altar põer.
Muito per á gran dereto [4]
de castigado seer.....

Quand' aquest' ouueron feito,
logo sse partíron én;
mas un mour' auizimáo,
atreuud' et de mal sen,
leixou ỹr os outros todos
et foi en mui gran desden
fillar quant' offereceron
et en ssa bulssa meter.
Muito per á gran dereito
de castigado seer.....

E pois los ouue fillados,
atan tost' ỹr-se cuidou;
mais ánte que aa porta
chegasse, cego tornou
et perdeu todo o siso,
et tan ỹrto se parou,
ben come madeiro duro
que se non pode mouer.
Muito per á gran dereito
de castigado seer.....

Os outros seus companneiros
catáron-s' a derredor
et acharon éste ménos,
et ouueron gran pauor
de se mort' ou catiuo; [5]
et o alcaide mayor
mandou que buscal-o fosen
et pera él o trager.
Muito per á gran dereito
de castigado seer.....

---

[1] Es yerro evidente. Debe decir *D' est'*, como se halla en otros lugares.

[2] *Angeos* es la forma en que generalmente se encuentra esta palabra.

[3] Falta una sílaba. El sentido, además, requiere que diga:

tẽen *que* gran uerdad' é.

[4] En lugar de *dereito*, como se repite en toda la Cantiga.

[5] Segun está escrito este verso, resultan imperfectos el sentido y la medida. Tal vez sea yerro del amanuense, que acaso debió haber escrito:

de se *for* mort' ou catiuo.

Digitized by Google

Eles a buscal-o foron
et chegaron ben alá
aa eigrei', e un d' eles
lles diss':—Entremos acá;
ca mui toste os crischãos
o fillaron, et está
ascondudo na eigreia
pera quand' escurecer
Muito per á gran dereito
de castigado seer.....

O leuáren.—Et tan toste
entraron, com' apres' ej,
en a eigreia, et uíron
estar aquele sen lei
cegu' e atal com' hũa pedra.
Diz huun d' eles:—¿Qué farej?
Aquest' om' está iá morto
ou mui preto de morrer.—
Muito per á gran dereito
de castigado seer.....

E vun d' eles foi a ele
et falou-ll' et o tangeu;
mais aquel per nulla guisa
non falou nen se moueu:
outros äo altar foron,
et de quant' offereceu
a companna que se fora
non uiú ý ren seer. [1]
Muito per á gran dereito
de castigado seer.....

Entonce disseron todos:
—Quiçai aqueste rapaz
foi furtar a offerenda,
que lle Deus esto faz:
et catemos se a trage
et tornémol-a en paz
sobre lo altar ú ánte
a foron offrecer. [2]
Muito per á gran dereito
de castigado seer.....

Aquel mouro que estaua
mui máis negro que o pez
foi todo escodrunnado,
et logo aquela uez
acháron-ll' a offerenda
et aa Sennor de prez
a deron outra uegada;
et aquel mouro s' erger
Muito per é gran dereito
de castigado seer.....

Foi, et os ollos tan toste
se ll' abríron et a luz
uiú, polo prazer da Madre
d' aquel que morreu na cruz.
Et o miragre sabudo
foi ben d' aquí ata Suz,
et dos mouros os crischãos
o ouueron de saber.
Muito per é gran dereito
de castigado seer
quen s' atreu' äo da Uírgen
pera furtar contanger.

CCCXXX.

Esta é de loor de Santa María.

¿Qvál é a santiuigada
ánt' e depois que foi nada?
Madre de Deus nostro Sennor,
de Deus nostro Sennor,
et Madre de nosso Saluador.

Á qual diss' «*Aue, María*»
Gabriel et que sería
Madre de Deus nostro Sennor.

¿Quál é a que sen mazela
pariú et ficou donzela?
Madre de Deus nostro Sennor.

¿En quál per sa omildade
s' ensserrou a Trijndade?
Madre de Deus nostro Sennor.

¿Quál é a que sempre bõa
foi, et dos santos corõa?
Madre de Deus nostro Sennor.

---

[1] Para completar la medida, hay que hacer diéresis en *uiú*. Por regla general se pronuncia sin ella.

[2] Tal vez en lugar de *offrecer*, con lo cual quedaria completo el octosílabo. Véase en esta misma estrofa, en la antecedente y en la que le sigue.

Digitized by Google

¿Quál é a que per seu siso
nos fez auer paraíso?
Madre de Deus nostro Sennor.

CCCXXXI.

Como Santa María de Rocamador ressocitou un menýnno morto.

En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece,
poder á d' enfermidades
sàar et toda sandece.

Ca tant' é a ssa uertude
grande d' aquesta [1] Reýnna,
que o que en ela cree
non busc' outra meezýnna;
que quant' é o mal chus forte,
tanto o tol' máis agýnna;
ca a cada door sabe
ela quant' ý pertẽece.
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece.....

Onde d' aquest' un miragre
en Rocamador auẽo
na sa igreia da Uírgen
onde tod' o mund' é chẽo
de sas graças et mercées,
et que por nosso ben uẽo
Ihesu-Crist' en ela carne
fillar con que nos nodrece.
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece.....

Hũa moller ouu' un fillo
que mui máis ca sí amaua,
boýnno d' uuns doz' anos,
et sempre ss' en él cataua
en cóm' era fremosýnno,
et mil uezes lo beijaua
como madr' a fillo beija,
con que muit' afan padece.
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece.....

E faagáua-o tanto
quanto faagar podía;
mais o moç' a pouco tenpo
d' ũa gran féuer morría;
et o dóo que por ele
enton sa madre fazía,
et contar-uos de cóm' era
grande, muito mi auorrece.
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece.....

E braadaua mui forte
depenando seus cabelos;
des ý os dedos das mãos
non quedaua de torcel-os
et outrossí a seus braços
non leixaua de metel-os,
dizendo:—Sen tí, meu fillo,
este mundo m' escurece.—
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece.....

E quant' a missa disseron
sempre fez aqueste dóo,
dizendo:—Sen tí mui soa
fico, et tú sen mj sóo;
et oý máis iarás so terra
ben como iaz teu auóo;
et muit' ei coraçon forte
que agora non perece.—
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece.....

E pois a missa foi dita,
o menýnno soterraron,
et a madre come morta
de sobr' ele a tiraron,
et ben assí seus parentes
a ssa casa a leuaron
come a moller transsida
que nïun nenbro non mece.
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece.....

Assí iouu' aquela noit', e
outro dia madurgada

[1] El amanuense escribió equivocadamente, en lugar de esta palabra, *sempr;* pero tachó lo escrito y lo corrigió sobre el renglon.

Digitized by Google

foi ueer ú soterrauan
seu fillo a malfadada
. . . . . [1]
achou, et foi tan coitada,
que tornou porén sandía;
ca muitas uezes contece
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece.....

Que con gran coita o siso
perden os que mui coitados
son: et assí fez aquesta
pelos seus máos pecados;
assí que todolos santos
eran iá d' ela noiados
andando d' uuns en outros.
Mas a que nunca falece,
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece..... [2]

Uírgen santa groriosa,
ouue d' ela piedade;
et, pois foi en a sa casa
de Rocamador, uerdade
foi assí que atan toste
lle deu logo saidade;
ca ú chega sa uertude,
logo sen dulta guarece.
En a que Deus pos uertude
grand' e sempr' en ela crece,
poder á d' enfermidades
sàar et toda sandece.

CCCXXXII.

Esta é como en uun moesteiro en reino de Leon leuantou-sse [3] fogo de noite, et mató-o a omágen de Santa Maria con o ueo que tijnna na cabeça.

Atan gran poder o fogo [4]
non á per ren de queimar
como á Santa María,
quando quer, de o matar.

Ca, macar grand' elemento
foi Deus do fogo fazer
et de queimar toda cousa
lle foi dar tan gran poder,
mayor o deu a sa Madre
de que ele quis nacer
et pois en a carne d' ela
foi os jnfernos britar.
Atan [5] *gran poder o fogo*
non á per ren de queimar.....

Ond' un mui marauil [6]
miragre uos contarei
que auẽo en Carriço,
per com' en uerdad' achej,
un mõesteiro que este
preto de Leon, et sej
que o fez Santa María
por sa uertude mostrar.
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

Aquel mõesteiro este
d' esta órdin de Cistel,
et á ý hũa omágen
que ten seu Fillo, mui bel
menýnno, ontre seus braços,
et sé en uun chapitel
fremos' e mui ben laurado
posto sobelo altar.
Atan gran poder ó fogo
non á per ren de queimar.....

As donas d' aquel conuento
todas mui gran deuoçon
an en aquesta omágen,
et uan ý de coraçon
cada noit' e cada dia
et fazen grand' oraçon,
et uẽen con sas candeas
por o log' alumear.
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

Onde foi hũa vegada
que palla deitaron ý

---

[1] Este lugar está raspado. Olvidaron escribir el verso correspondiente.
[2] Falta el estribillo en este lugar por caer en fin de columna. Tambien lo omitió el amanuense despues de la estrofa siguiente, aunque quedó espacio para escribirlo.
[3] Asi en el Sumario. Aquí *leuatousse* por *leuatousse*.
[4] Estas palabras están escritas sobre raspado.
[5] El dibujante omitió la *A* inicial, para la cual quedó el conveniente espacio.
[6] *Marauilloso*. El amanuense tachó esta palabra ántes de concluirla; pero no la sustituyó con otra, ni hizo al márgen señal alguna para indicar que habia de corregirse.

Digitized by Google

muita na eigreia toda,
et era mester assý
por gran frio que fazía,
et ar deitaron log' ý
estadáes encendudos,
como soýan deitar.
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

E un estadal d' aqueles
hũa monia encendeu
ontr' o altar et o coro,
et o fogo s' aprendeu
d' él aa palla et logo
tan feramente correu
a chama d' él, que ss' ouuera
äo altar a chegar.
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

Mais a Uírgen groriosa
non quis esto consentir
nen quis que aquele fogo
podesse adëant' ýr:
et porend' a ssa omágen
fillou logo, sen mentir,
o veo da ssa cabeça
et ant' o fogo lançar
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

O foi; et depois o fogo
sol non queimou nulla ren,
ante foi tan toste morto
polo prazer da que ten
en poder os elementos;
ca nen uun non uai nen uen
senon quanto o seu Fillo
quer en eles ordýnar,
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

Que ordýnou que o uẽo [1]
delgado máis ca cendal
podess' amatar o fogo
et non soffrer que máis mal
fezesse do que fezera,
por uertud' esperital
da Uírgen, ond' a omágen
auía o semellar.
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

Entonce a sancreschãa,
que dormía, s' espertou
et pera tanger os sinos
duas consigo leuou
monias, et aa eigreia
foi, et pois que dentr' entrou,
uiú tod' esto que iá dixe
et foý-o logo contar
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar..... [2]

Ao conuent' ú durmía,
et disse:—Por esto uin,
por uos mostrar gran miragre
que ora conteu a min;
et sei que poil-o oýrdes,
diredes, par San Martin,
que d' outro maýor d' aqueste
nunca oýstes falar.—
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

Log' enton a abadessa,
que era bõa moller,
foi alá, et o conuento
ar foi ý mui uolonter;
et pois uíron o miragre
disseron:—Muit' é mester
que d' est' a Santa María
sabiámos loores dar.
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar.....

Enton começaron todos [3]
cantando a dar loor
aa Uírgen groriosa,
Madre de nostro Sennor;
et póis deitáron-s' a prezes
cab' o altar en redor

---

[1] En lugar de *ueo*, que es la forma en que generalmente se halla escrita esta palabra. Así puede verse en esta misma Cantiga.

[2] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

[3] Acaso en lugar de *todas*, pues se refiere á las monjas.

Digitized by Google

rezando per seus salteiros
quanto podían rezar.
Atan gran poder o fogo
non á per ren de queimar
como á Santa María,
quando quer, de o matar. [1]

CCCXXXIII.

Como Santa Maria de Terena guariú uun ome contreito que andaua en carreta máis auia de .xv. anos.

Connosçudamente mostra
miragres Santa María
en aqueles que a chaman
de coraçon noit' e dia.

Ca por esto quis Deus d' ela
nacer, que dos peccadores
foss' ant' él por auogada,
des í que todas doores
guariss' e enfermidades:
et d' aquesto sabedores
somos que sobre los santos
todos á tal melloría.
Connosçudamente mostra
miragres Santa María.....

E porén uos direi ora
un miragre que á feito
en Terena esta Uírgen
Madre do Fillo bẽeito
en uun mesqỹnno que era
de todos nenbros contreito
sí, que en carret' andaua
máis de .xv. anos [2] auía.
Connosçudamente mostra
miragres Santa María.....

Éste tiỹnna os braços
tortos atras, et as mãos
tortas assí et os dedos
et os pées non ben sãos,
ca eran outrossí tortos
atras; et esto crischãos
uíron, et judeus et mouros;
d' aquest' enquisa daría.
Connosçudamente mostra
miragres Santa María.....

Muitos santos lo trouxeron
ú Deus miragres mostraua
grandes; mais non lle ualía
nada; ca Deus o guardaua
pera a ssa Madre Uírgen
que o guiass', e rogaua
él sempre á Groriosa
que d' aquela malautía [3]
Connosçudamente mostra
miragres Santa María.....

Lle desse por ssa bondade
saud'. E assí andando [4]
ouue per muitas terras;
assí que ouue chegado
a Terena, ú a Uírgen
fez muito miragr' onrrado;
ca ela é dos coitados
esforço et luz et uía.
Connosçudamente mostra
miragres Santa María.....

Pois que foi en a eigreia
da Sennor de ben conprida,
fez fazer candéas logo
que sa oraçon oýda
foss', e diss':—¡Ai, Uírgen Madre!
se algũa uez seruida
fuste de mí algun tenpo,
ual, ca mester me sería.
Connosçudamente mostra
miragres Santa María.....

Chorou muito dos seus ollos
aquela noite, iazendo
na eigreia ssa carreta,
et no coraçon gemendo
feramente seus pecados
et sa oraçon fazendo

---

[1] Falta el estribillo en este lugar. Quedó espacio rayado para escribirlo.
[2] Debe leerse aqui *quinz' anos.*
[3] *Malautía* se lee en la Cantiga CCCXXI.
[4] Sin duda en lugar de *andado*, segun requieren el sentido y la rima.
[5] Falta una sílaba, no haciendo diéresis en una de las palabras *ouue* ó *muitas*. Ambas se pronuncian sin ella.

Digitized by Google

aa Uírgen groriosa
o mellor que él podía.
Conosçudamente [1] *mostra*
miragres Santa María.....

As gentes que o uiían
assí tolleit' e perdudo,
marauilláuan-sse d' ele;
mais quise Deus que sabudo
foss' ánte que fosse são,
et de todos ý ueudo,
porque foss' este miragre
máis prouado todauía.
Conoçudamente mostra
miragres Santa María.....

Iazend' assí na eigreia
sempre gemend' e chorando
á Uírgen Santa María
et de coraçon rogando
que ll' ouuesse piadade,
foisse-ll' o tenp' alongando,
que non auer säude [2]
tan toste com' él quería.
Connosçudamente mostra
miragres Santa María..... [3]

Ca des Pasqüa ý iouue
assí como uos eu digo
ata Setembro meado
a conssell' e a abrigo
da Uírgen Santa María;
et él iazend' ý mendigo,
hũa noite de ssa terra
foi ý mui gran romaría.
Conosçudamente mostra
miragres Santa María.....

Aquela noite fezeron
uegía grand' e onrrada;
mais ¿qué fez a Uírgen santa,
dos peccadores uogada?

De noit' a aquel mesqýnno
foi, et log' essa uegada
pos' as sas mãos mui toste
alý per ú mal sentía.
Connosçudamente mostra
miragres Santa María.....

Des ý estirou-ll' os nenbros
todos, et per ssa uertude
foi tan tost' o corpo todo
guarid' e ouue saude;
ca xe sol ela de táes
feitos fazer ameude;
et ergeu-ss' o ome logo
da carreira [4] ú iazía,
Connoçudamente [5] *mostra*
miragres Santa María.....

Loando a Groriosa.
Et as gentes s' espertaron
todos aquestas [6] uozes;
et poil-o são víron, [7]
a Uírgen Santa María
mui de coraçon loaron
porque tan apost' acorre
a quen por ela confía.
Connoçudamente mostra
miragres Santa María
en aqueles que a chaman
de coraçon noit' e dia.

CCCXXXIIII.

Como Santa María de Terena resorgiú uun ome que morrera de sandece, et tornó-o são.

De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder
a sa Madr' e toda cousa
guardar de se non perder.

E d' esto fez en Terena,
ond' aueredes sabor,

---

[1] En lugar de *Cònosçudamente*. Igual descuido cometió el amanuense en las estrofas 8.ª y 10.ª

[2] Faltan en este verso sentido y medida. Acaso se debiera haber escrito *auía* en lugar de *auer*.

[3] No se escribió aquí el estribillo, por falta de espacio.

[4] Es error evidente. Debe decir *carreta*.

[5] El amanuense omitió aquí por descuido una *s*. Debió haber escrito, segun se ve en toda la Cantiga, *Connosçudamente*. La misma falta se advierte en la estrofa siguiente.

[6] Parece que debia decir *a aquestas*. Asi quedarian perfectos el sentido y la medida.

[7] Aquí se cometió indudablemente un error, pues faltan la medida y la rima. Tal vez deberia haberse escrito *acharon*.

Digitized by Google

un miragr' a Uírgen santa,
Madre de nostro Sennor,
que ou' hũa uez guarido
uun mancebo laurador
d' un mui gran mal que auía [1]
que lle fezeran fazer.
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder.....

Éste, per quant' ei apreso,
en Aroches gran sazon
morou con uun bõo ome
que él mui de coraçon
seruía muit' e amaua;
et polo guardar enton
de mort', ouu' en ssí fillado
tal mal ond' ouu' a morrer.
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder.....

D' aquesto dizer uos quero
assí como conteceu:
Bartolomeu a aqueste
chamauan, et doeceu;
des í o ome seu amo
pesou-ll' én muit', e prendeu
seus bois con que laurar fosse
pois uiú que sse non erger
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder.....

Seu mancebo non podía;
et porende o leixou
et que mui ben d' él penssassen
a ssa companna mandou.
Et sa moller con maldade
enton uỳnno tenperou
con eruas, como o desse
a seu marid' a beuer.
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder.....

E diss' äo mancebo: [2]
—Se ora podess [3] ỳr
äo agro a teu amo,
punnarei en ch'-o gracir,
et leuásses-ll' este uỳnno,
podes él et mí seruir
muit'; e sei ora con ele
por Deus ánte comer. [4]
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder.....

E dar-ll'-ás aqueste uỳnno,
et fas como te direi:
non beuas nemigalla, [5]
et uen-t' e eu te darej
algo, se esto fezeres,
et demáis gracir-ch'-o-ei,
et a mí et a teu amo
farás ora gran prazer.—
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder.....

O mancebo oỳú aquesto
et foi logo sospeitar
que no uinno mal auía,
et diz:—Pero me mandar
foi mia ama que ll' o desse
a meu am', ánt' eu prouar
o quero.—Et póis prouou-o
et foi log' enssandecer.
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder.....

E assỳ andou uun ano
tolleit' e fóra de sen,
que sijra non auía:
et seus parentes porén
leuáron-o a Terena,
que long' é de Santaren;
et ỳndo pela carreira,
ouue morte de prender.
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder.....

E atal morto com' era
leuáron-o ben assỳ

---

[1] Las tres últimas letras de esta palabra, y sus correspondientes notas musicales, están escritas por distinta pluma fuera del pentagrama.

[2] Falta una sílaba. Acaso debiera decir *disse* en lugar de *diss.*

[3] El sentido y la medida requieren *podesses*. Véase el verso 5.º de la estrofa.

[4] Pronunciándose, segun es uso constante, sin diéresis la palabra *Deus* falta una sílaba á este verso. Parece que debiera decir «ánte *de* comer,» ó «ánte *a* comer» forma usada tambien en los códices.

[5] El amanuense hubo de omitir aquí alguna palabra (tal vez *del*) necesaria para completar la medida:
non beuas *d' él* nemigalla.

Digitized by Google

dereitament' a Terena
et poséron-o log' ý
ant' o altar da mui nobre
Vírgen; et, com' aprendí,
resorgiú et foi são [1]
como soýa seer.
De resorgir ome morto
deu nostro Sennor poder
a sa Madr' e toda cousa
guardar de se non perder.

CCCXXXV.

Como Santa María conuerteu un gentil que adoraua os ýdolos, porque auía en si piadade et fazía caridade aos pobres [2].

Com' en sí naturalmente [3]
a Uírgen a piadade,
assí naturalment' ama
os en que á caridade.

En [4] amar os que ben fazen
Deus Deus, [5] non me marauillo;
pois aquel que é bondade
conprida se fez seu Fillo,
que fez os montes mui grandes
et fez o grão do millo
por mostrar en nós sas obras
quáes son et sa bondade.
Com' en ssí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

E por dar a cada uun
segundo o que merece,
fez todo quanto ueemos
et o ál que non parece:
et o que non cree esto
muito per faz gran sandece
et que a cabeça toda
ten chẽa de uãidade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

E de tal razon com' esta
mostraron gran marauilla
Iesu-Cristo et a Uírgen,
que é sa madr' e sa filla,
en o tempo dos gentijs
a uun ome en Cezilla
que rico et auondado
era d' auer et d' erdade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

E pero que gentil era
et que en Deus non crija,
daua de grad' äos pobres
o máis do que él auía.
Esto muit' a Ihesu-Cristo
prougu' e a Santa María,
et a prouar o uẽeron
por saber én máis uerdade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

Onde foi que aquel ome
bõo et sen tod' engano
quanto de comer auía
dera en uun máo ano
et caro todo a pobres,
que non catou prol nen dano
que ll' ende porén uẽesse.
Mais a que por omildade
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

Soube de Deus seer Madre,
appareceu-ll' en figura
de moller con fill' en braço,
con mui pobre uestidura,
et dísse-ll':—¡Ai, ome bõo!
pora esta creatura
por Deus dáde-lle que cómia,
et a nós mentes parade
Com' en sí naturalmente [6]
a Uírgen á piadade.....

Cóm' andamos lazerados
con est' ano tan minguado.—

---

[1] Falta una sílaba, no haciendo diéresis en alguna de las palabras *resorgiú* ó *foi*. Tal vez debiera haberse escrito *resorgiú-o*, refiriéndose á la Vírgen.

[2] Así en el Sumario. Aquí se escribió equivocadamente *pobros*.

[3] Así en el Sumario y en toda la Cantiga. El copiante cometió aquí un error, escribiendo *natutalmente*.

[4] Falta la *E* inicial. El amanuense dejó espacio para dibujarla.

[5] Se hizo al márgen la señal acostumbrada de advertencia. Tal vez debiera haberse escrito *a Deus*.

[6] La *l* de esta palabra se escribió sobre el renglon por haberla omitido el copiante.

Digitized by Google

Respondeu-ll' o ome bõo:
—Esto faría de grado;
mais todo quanto tijnna
a pobres lo ei iá dado.—
Diss' enton a moller bõa:
—Uel da farỳnna me dade
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á pïadade.....

De que papelỳnnas faça
que dé a este menỳnno
que me non moira de fame,
ca non peço pan nen uỳnno.—
O ome bõo, con dóo
d' ela, ergeu-sse festỳnno
et fillou-a pela mão
et dísse-ll':—Acá entrade,
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

E ỳrei catar as arcas
se me ficou ý farỳnna.—
Et achou ende mui pouca
et fillou-a muit' agỳnna
en sas mãos, et foi logo
dereito aa cozỳnna
et diss' enton a seus omes:
—Da agua me caentade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

Eles fezéron-o logo;
et desque foi ben caente,
fillou-s' aquel ome bõo
et non quis otro sergente,
mas él per sý fez as papas
mui ben et apostamente
et leuou-as en sa mão
de mui bõa uoontade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

E á bõa moller logo
foi catar ú a leixara
pera dar-ll' aquelas papas
que a seu fill' adubara;
et achar sol non a pode,
et cuidou que se mudara
por pedir a outras portas;
et diss' äos seus:—Buscade
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

Hỹa moller con seu fillo
que agor' aquí estaua.—
Eles se partíron logo
et cada uun a buscaua
quanto máis buscar podía,
mais neuun non a achaua.
Enton s' acordaron todos
que fazían neiçidade
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

Buscar o que non podían
achar per nulla maneira:
enton tornaron a ele
et disseron:—Uerdadeira-
mente non ficou uila [1]
rua nen cal' nen carreira
que buscada non aiamos:
sen dúuida end' estade.—
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

Pois que ll' aquesto disseron,
a ssa cada [2] deu tornada
et achou-a toda chẽa
de trijgu' e de ceuada,
et as arcas de farỳnna
chẽas, et tan auondada,
que auondar podería
a todolos da cidade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á piadade.....

Enton aquel bõo ome
seue gran peça cuidando
de cómo uiú este feito,
et muito mentes parando;
et fez chamar os gentiles
et estéue-lles rogando

[1] Parece que debia decir *na uila*. Asi se completaria el octosilabo.

[2] La *d* de esta palabra está señalada con un punto encima, señal de correccion. Debe decir *casa*.

Digitized by Google

muito que d' aquesta cousa
lle dessen certãidade
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á ẗiadade.....

Se podí' auer ontr' eles
algũa tal dëoessa
que fill' en braço trouxesse,
ou qué nom' auía essa,
que ll' a uerdade dissessen,
et fez-lles gran promessa..[1]
Et eles lle responderon:
—Atal allur a catade.—
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á ẗiadade.....

Quando ll' est' ouueron dito,
él foi log' äos crischãos
et mostrou-lles este feito
et dísse-lles:—¡Ai, irmãos!
se á ontre uós omágen
que non an estes pagãos
de moller con fill' en braço,
de dúuida m' én sacade.—
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á ẗiadade.....

Eles disseron:—Auemos
a Uírgen mui groríosa
que de Deus foi madr' e filla
et criada et esposa
et pariú et ficou uírgen,
cousa mui marauillosa.—
Enton diss' o gentil logo:
—A omágen m' amostrade.—
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á ẗiadade.....

Eles log' aa eigreia
muit' agẏnna o leuaron
et a omágen da Uírgen
Madre de Deus ll' amostraron
con seu menẏno en braços,
et o feito lle contaron
de seu Fillo Iesu-Cristo,
om' e Deus en trijndade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á ẗiadade.....

Quand' o gentil oyú esto,
rogou que o batiçassen,
et esto foi logo feito;
et ar rogou que rogassen
á Uírgen et a seu Fillo
et [2] consigo o leuassen,
quando do mundo saísse,
aa santa craridade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á ẗiadade.....

E d' este miragre todos
deron mui grandes loores
aa Uírgen groríosa
que é Sennor das Sennores,
que mostra grandes miragres
sempre äos peccadores
por fazer que seian bõos
et se partan de maldade.
Com' en sí naturalmente
a Uírgen á ẗiadade,
assí naturalment' ama
os en que á caridade. [3]

CCCXXXVI.

Com' o caualeiro que era luxurioso, [4] per rogo que fezo a Santa María, cambiada [5] a natura, que sol depois nunca por tal preito catou.

Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos,
outrossí a Uírgen punna
como nos d' errar guardemos.

Ca assí com' ele sempre
anda buscando carreiras
pera mal fazer no mundo
falssas et mui mentireiras,

---

[1] Falta una sílaba á este verso. Acaso debiera haberse escrito *fezo-lles*.
[2] Debe ser yerro. El sentido requiere *que*.
[3] Falta aqui el estribillo, aunque hay espacio para escribirlo.
[4] Así en el Sumario y en la misma Cantiga. Aquí, equivocadamente, *luixurioso*.
[5] Así tambien en el Sumario. Parece que debiera decir *cambiara*.

Digitized by Google

assí ar [1] busca a Uírgen
santas et mui uerdadeiras
porque mercée aiamos
de Deus, que sempr' atendemos.
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos..... [2]

E d' aquest' un gran miragre
que oý dizer-uos quero
que fezo hũa uegada
marauillos' e mui fero
a Uírgen mui groriosa
de que gran mercé espero:
et se ben nos ascuitardes,
de grado uol-o diremos.
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

Esto foi d' un caualeiro
que de coraçon amaua
a esta mui Groriosa,
et que sempre a loaua
quant' él máis loar podía,
et por seu amor ar daua
a pobres et a mesqýnnos:
esto de certo sabemos.
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

Este caualeiro era
grand' e apost' e fremoso,
manss' e de bon talante, [3]
sen orgull' e omildoso
et mesurad' en seus feitos;
pero tan luxurioso
era, que máis non podía
seer, per quant' aprendemos.
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

Pero quando lle nenbraua
a Sennor de ben conprida,
quedaua-ll' aquela coita
et era de bõa vida;
mais depois ll' escaecía,
como ome que s' obrida
et que non é en seu siso:
et de táes connocemos.
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

Él aquest' assí fazendo
et con o demo luitando,
non estand' en un estado,
mais caend' e leuantando,
uiú en uijon a Reýnna
dos cẽos, et él chorando
lle disse:—Sennor, mercée,
ca en tí a acharemos
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

Cada que fezermos erro;
porend' a ta santidade
rogo que m' aias mercée
et pola ta pïadade
non cates a cómo soon
mui comprido de maldade
eu et os máis d' este mundo
por pecados que fazemos.—
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

Enton a Uírgen mui santa
catóo come sannuda
et dísse-ll':—A esperança
que ás en mí é perduda
se d' aquesto que tú fazes
teu coraçon non se muda
et non leixas aquel erro
que nós muit' auorrecemos.—
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

Enton diss' o caualeiro:
—Mia Sennor, eu soon uosso,
et a uós per nulla guisa
mentir non deuo nen posso;
mais est' erro per natura
ben des Adan exe nosso,
de que non seremos sãos
se per uós non guarecemos.—
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

---

[1] Tal vez en lugar de *as*.
[2] Falta el estribillo en esta estrofa y la siguiente.
[3] Falta una sílaba. Acaso se debiera haber escrito *mansso*.

Digitized by Google

Enton lle respondeu a Uírgen [1]
mui comprida de mesura:
—Porque teu ben connocemos
et entendes ta loucura,
eu farei que o meu Fillo
te cambiará a natura
que iá máis esto non faças;
ca d' esto poder auemos.—
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos.....

Enton foi-ss' a Uírgen santa,
et logo en outro dia,
por poder da groriosa
bẽeita Santa María,
o caualeiro que ánte
con gran luxuri' ardía
tornou máis frio ca neue:
nos miragres lo leemos.
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos..... [2]

E uiueu depóis sa uida
quamanna Deus quis et quanta
mui bõa, assí com' ome
que sempr' en seu ben auanta,
por prazer da Groriosa
que äo demo quebranta,
a que sempre peccadores
porende loores demos.
Ben como punna o demo
en fazer-nos que erremos,
outrossí a Uírgen punna
cómo nos d' errar guardemos.

CCCXXXVII.

Como Santa María guardou un fillo d' um ome bóo que non morresse quando caeu o caualo sobr' él.

Tan gran poder á a Uírgen
äos da terra guardar
de mal, come äos outros
que nunca passaron mar.

E d' aquest' un gran miragre
direi, onde deuoçon
aueredes poi-l' oýrdes,
que conteu a uun baron
que a Vltramar quería
ýr, et foi ý en uijon
et uíra ý muitas cousas;
mais fóron-ó espertar,
Tan gran poder á a Uírgen
äos da terra guardar.....

E colleu tal antollança
polo fazer entender,
que con todos contendía;
et macar ll' ýan dizer
que en ben se soltaría,
non ll' o quería creer,
ant' ýa trauar en muitos
et dos panos lles tirar
Tan gran poder á a Uírgen
äos da terra guardar.....

Assí que lle los tollía,
segundo que aprendí.
Et esta door auía
tan forte, creet [3] a mj,
que toda ren que achasse
enton a redor de ssý,
trauaua d' ela de grado
et depois a braadar
Tan gran poder á a Uírgen
äos da terra guardar.....

Se fillaua mui de rrijo,
segundo aprendí eu.
Et este baron auía
uun menýnno fillo seu
que mui máis ca sí amaua;
porend' un dia lle deu
un seu caual' en que fosse,
polo máis apessõar.
Tan grand' poder á a Uírgen
äos da terra guardar.....

E ýnd' en aquel caualo,
ouu' assí de contecer
que d' ũa muit' alta ponte
foi o menýnno caer,
et o caualo con ele,

---

[1] Sobra una sílaba: probablemente será el pronombre *lle*.
[2] Falta aquí el estribillo. La estrofa termina en fin de columna.
[3] *Creed* en otros lugares. La terminacion empleada aquí por el copiante se encuentra rarísima vez.

Digitized by Google

et ouueron de morrer;
mais o padr' abriú a boca
et á Uírgen foi chamar
Tan gran poder á a Uírgen
äos da terra guardar.....

Dizend' a mui grandes uozes:
«Ual-me, Rëÿnna Sennor.»
Enton a Vírgen bẽeita
que seu fillo Saluador
tijnna ontre seus braços,
ouue da uoz tal pauor
como quando Rei Herodes
lle quis seu fillo matar.
Tan gran poder á a Uírgen
äos da terra guardar.....

E mandou a esses santos
que o fossen acorrer,
que ý estauan, et ela
foi o seu Fill' asconder,
con medo d' aquel braado,
que o non podes' auer
Rei Herodes; et porende
foi logo passar o mar.
Tan gran poder á [1] Uírgen
äos da terra guardar.....

D' esta guisa con seu Fillo
fugiú a Jerussalem
a Uírgen Santa María,
et guariú acá mui ben
o menÿnn' e o caualo
que se non feríron ren:
et o padr', a bouc' aberta,
fillou-sse Deus a loar.
Tan gran poder á a Uírgen
aos da terra guardar.....

Assí soub' a Groriosa
con o seu Fill' escapar
da boca de Rei Herodes
que ll'-o quería tragar.
Tan gran poder á a Uírgen
aos da terra guardar
de mal, come äos outros
que nunca passaron mar.

CCCXXXVIII.

Como Santa Maria guareceu na cidade de Éuora uun ome que era cego.

Muitos que pelos pecados
que fazen perden o lume,
guarece Santa María;
ca atal é seu costume.

D' esto direÿ un miragre
que fezo a Uírgen santa,
Madre de Deus groriosa,
que nos faz mercée tanta,
que nos dá saud' e siso
et äo demo quebranta
que nos quer äo jnferno
leuar, en que nos afume.
Muitos que pelos peccados
que fazen perden o lume.....

Un ome bõo auía
en Éuora na cidade
que auía seu mancebo,
per com' aprix' en uerdade,
que lle fazía seruiço
laurándo-lle sa herdade
et a que muitas uegadas
dizía: «Uai et adume
Muitos que pelos peccados
que fazen perden o lume.....

«Tal ou tal cous'.» E él logo
mui de grado o fazía;
et porend' o ome bõo
atan gran ben lle quería,
que a máis de sa fazenda
toda per ele tragía;
ca non lle fazía cousa
de que ouuesse queixume.
Muitos que pelos peccados
que fazen perden o lume.....

Onde ll' aũo uun dia
a aquel manceb', andando

[1] El amanuense omitió aqui por olvido el artículo *a*.

Digitized by Google

con seus bois en a arada
et mui de grado laurando,
que cegou d' ambol-os ollos
et fóron-sse-ll' apertando
come se fossen apresos
con uisco ou con betume.
Muitos que pelos peccados
que fazen perden o lume.....

Tan tost' os que con él eran
pelas mãos lo fillaron
et a casa de seu amo
adestrado o leuaron;
et poil-o uiú tan maltreito,
él e os outros choraron,
dizendo:—Reý Ihesu-Christo,
tú que en Jordan no frume,
Muitos que pelos peccados
que fazen perden o lume.....

Sennor, fuste batiçado,
fas que aquest' ome ueia.—
Póis ben a cabo do ano
foron aa grand' eigreia
que é de Santa María,
ú gran uertude sobeia
mostra de sãar enfermos,
ond' an feit' un gran uolume.
Muitos que pelos peccados
que fazen perden o lume.....

En a eigrei' aquel dia
ardían muitas candeas
que fazían chama crara
sen fumo, non come teas;
enton uiú aquel mancebo
et diz:—Non son éstas feas.—
Et iurou que en tal dia
non comess' erg' a legume.
Muitos que pelos pecados
que fazen perden o lume,
guarece Santa María;
ca atal é seu costume.

CCCXXXIX.

Esta é como Santa Maria guardou hũa naue que non peri. goasse no mar.

En quántas guisas os seus acorrer
sab' a Uírgen, non se poden [1] dizer.

Ca acorre en coit' e en pesar
et en door a quen a uai chamar,
et acorre nas tormentas do mar:
ond' un miragre quero retraer.
En quántas guisas os seus acorrer..... [2]

No reino de Murça un logar é
mui forte et mui nobre et que sé
sobelo mar, et iur' en bõa fé
que muit' adur pod' om' atal ueer.
En quántas guisas os seus acorrer.....

Este logar Alacante nom' á,
et omes per mar muitos uan alá
et per terra; ca en logar está
d' as gentes muit' ý de sa prol fazer.
En quántas guisas os seus acorrer.....

Porend' en Cartagena se partiú
hũa naue, et eu uý quen a uiú;
et ýnd' alá, pelo fondo s' abriú
assí que muita d' agua foi coller.
En quántas guisas os seus acorrer.....

Os que na uaue ýan log' enton
äos santos fezeron oraçon;
mais uun ome bõo lles disse:—Non
á ý quen nos possa tanto ualer
En quántas guisas os seus acorrer.....

Como a Uírgen que Madr' é de Deus,
que senpr' aiuda et acorr' os seus;
et porend' ora ¡ai, amigos meus!
mercée lle peçamos sen lezer.—
En quántas guisas os seus acorrer..... [3]

[1] En el Sumario *pode*.
[2] Falta el estribillo en este lugar.
[3] Omitido el estribillo por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

E eles o fezeron log' assý,
et póis cataron a naue des ý
per ú entrara a agua, et ý
foron todos por conssell' ý põer.
En quántas guisas os seus acorrer.....

E o conssello d' eles foi atal
que sacassen, et non fezessen ál,
a agua da naue. Mais a que ual
ãos coitados lles foi ý ualer;
En quántas guisas os seus acorrer.....

Ca per ú a naue se foi abrir
foi ý tres peixes enton enxerir,
assí que non pod' entrar nen sayr
agua per ý póis nen enpeecer.
En quántas guisas os seus acorrer.....

Aos da naue foi enton gran ben
quand' esto uíron; et deron porén
graças a aquela que nos manten:
des í foron logo porto prender
En quántas guisas os seus acorrer.....

En Alecant'; e logo que chegou
a nau', o maestre d' ela catou
per ú entrara a agu', e achou
tres peixes engastõados iazer
En quántas guisas os seus acorrer.....

Na naue, que non á tan sabedor
maestre nen tan calafetador
que podesse calafetar mellor
per cousa que ý podesse meter.
En quántas guisas os seus acorrer.....

Enton o maestr' os peixes prendeu
et os dous que eran mortos comeu,
et o que ficara uiuo prendeu [1]
ant' o altar polo todos ueer,
En quántas guisas os seus acorrer.....

Na eigreia da Madre do gran Rej
que fez muitos miragres, com' eu sej,
por que a lóo sempr' e loarej
en quant' en aqueste mundo uiuer.
En quántas guisas os seus acorrer
sab' a Uírgen, non se poden dizer.

CCCXXXX.

Esta é de loor de Santa Maria. [2]

Uírgen Madre groriosa, [3]
de Deus filla et esposa,
santa, nobre, preciosa,
¿quén te loar sabería
ou podía?

Ca Deus que é lũa et dia,
segund' a nossa natura
non uíramos sa figura
senon por tí que fast' alua.
Uírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua dos aluores
que fazel-os peccadores
que ueian os seus errores
et connoscan sa folía
que desuía [4]
Uírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

D' auer om' o que deuía
que perdeu por sa loucura
Eua, que tú, Uírgen pura,
cobraste, porque es alua.
Uírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua dos mesqýnnos
que non erren os camýnnos,
a grandes, a pequenýnnos;
ca tú lles mostras a uía
per que ýa
Uírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

[1] Tal vez en lugar de *pendeu*.
[2] Así en el Sumario. El amanuense omitió aquí el epígrafe, por falta de espacio despues de la miniatura con que encabeza la Cantiga.
[3] Falta la *U* inicial, para cuyo dibujo quedó espacio.
[4] Estos dos últimos versos forman uno solo, aunque, segun es costumbre, está indicada su division con un punto. Lo mismo sucede en las demás estrofas pares y en el estribillo. En la Cantiga II de las Fiestas de Santa María, que es repeticion de ésta, se hizo la division.

Digitized by Google

O teu Fillo todavía,
que nos sacou da escura
carreira máa et dura
per tí que es nossa alua.
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua dos culpados
que cegos por seus pecados
eran; mais alumeados
son per tí, Santa María.
¿Quén diría,
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

Nen quén osmar podería
teu ben et ta gran mesura?
Ca sempre en tý atura
Deus a luz ond' es tú alua.
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua per que uisto
foi o Sol, que este Cristo
que o mund' ouue conquisto
et sacado du iazía
et iaría,
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

E de que non säirýa;
mais Deus por tí da altura
quis de tí sa creatura
nacer, et fez de tí alua.
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua dos que creen
et lume dos que non ueen
a Deus, et que por mal tẽen
o ben per sa bauequía
d' eresía,
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

Que é máa ousadía,
et Deus non á d' estos cura;
mais pela ta [1] gran cordura
lles dás lume come alua.
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua que pareces
ante Deus et escrareces
os cëos, et que mereces
d' aueres sa conpanía.
Et querría-
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa.....

T' eu ueer con él, ca sería
quito de máa uentura
et metudo na folgura
ú es con Deus, ú es alua.
Vírgen Madre groriosa,
de Deus filla et esposa,
santa, nobre, preciosa,
¿quén te loar sabería
ou podía?

CCCXXXXI.

Como Santa María do Poỳ saluou hũa dona d' erro que ll' apoynna seu marido.

Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen,
outrossí en saluar punna
os que en torto non iazen.

D' esto direi un miragre
que en terra de Gasconna
fez a Uírgen groriosa
que sobre nós mão ponna
porque äo gran ioízo
non uaámos con uergonna
ant' [2] aquel que as maldades
et os erros se desfazen. [3]
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Alý foi un caualeiro
grand' e apost' e fremoso
et enparentado muito
et rico et poderoso;

[1] Así en la repeticion de esta Cantiga. Aquí se escribió *per ta*, con lo cual es incompleta la medida.
[2] Escrito *ante* y tachada la *e*.
[3] Las dos primeras letras de esta palabra fueron raspadas para escribir la nota musical, y escritas despues en pequeño tamaño con pluma y tinta diferentes.

Digitized by Google

mais casou con hũa dona
et foi d' ela tan cëoso
como sse fezesse torto
en que outras muitas iazen.
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

En coidando que ll' errara,
dáua-lle mui máa uida,
et muitas uezes maltreita
era d' él et mal ferida:
et de comer pouc' auía,
ar andaua mal uestida;
ca molleres con maridos
cëosos tal uida fazen.
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

A dona marauillada
foi d' esto que lle fazía,
et mui coitada chorando
con ele falou uun dia
et dísse-ll' assí:—Marido,
de grado saber querría
de uós se an d' auer pena
os que en torto non iazen.—
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Diz él:—¿Por qué mi-o dizedes?—
Diss' ela:—Porque uos ueio
andar contra mí sannudo,
de que ei medo sobeio;
et de saber por qué este
ren tan muito non deseio,
et os que me mezcran uosco,
par Deus, mui gran torto fazen.—
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Dísse-ll' él:—A min disseron
que me fazedes torto, [1]
et tan gran pesar ei ende,
que querría seer morto;
ca de tal cousa com' esta
non poss' eu auer conorto;
et máa uentura uenna
a quantos en esto iazen.—
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Diss' ela:—Iá Deus non queira
que en tal torto iaça, [2]
et non á no mundo salua
que eu sobr' esto non faça;
et se quer, en un gran fogo
en mëo d' aquela praça
me meterei; ca non soon
d' aquelas que esta [3] fazen.—
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Diss' ele:—Par Deus, no fogo
non quero que uos quemedes,
mais en aquel altar santo
do Poi quero que iuredes
que torto non me fezestes,
et ar quero que saltedes
de cima d' aquela pena
con esses que iuso iazen.—
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Diss' ela:—De mui bon grado
farei o que me mandaides [4]
en tal que máa sospeita
per ren de mí non aiades.—
Et pera o Poý se foron,
et de certo ben sabiádes
que foron ý grandes gentes
come en as festas fazen.
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

E pois disseron a missa,
sobr' o altar pos' as mãos,
iurando que non ll' errara
pela lée dos crischãos
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . [5]
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

[1] Falta una sílaba á este verso. Tal vez sea la palabra *nós*.
[2] Falta una sílaba. Acaso la palabra *eu*.
[3] Debe de ser yerro, en lugar de *esto*.
[4] *Man lades* requieren la propiedad y la rima.
[5] Hay un claro con las líneas en que se debian haber escrito los cuatro versos que faltan.

Digitized by Google

Desque aquest' ouue dito,
log' ante toda a gente
sobiú encima da pena
correnḍ esforçadamente,
et diss a mui grandes uozes:
«Madre d' aquel que non mente,
ual-me, ca tú senpre uales
äos que torto non fazen.»
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Pois sa razon acabada
ouu', en uun brial ben feito
ficou, sen null' outro pano,
et catou et uiú o geito
muit' alt' e muit' espantoso;
mais pauor per nïun preito
non ouue, com' an aquelas
que en culpa mortal iazen.
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

E leixou-sse caer logo
sen nihũa deteença,
auendo en Santa María,
que é uerdade, creença,
que quis que as cousas duras
lle fezessen reuerença
en lle seer saborosas,
ben come as moles fazen.
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Assí que non foi ferida
nen en pée nen en mão
nen en niuun outro nenbro,
ant ouu' o corpo ben são;
et o logar que esquiuo
era, tornou-sse-lle chão,
pero o logar é duro
et muitas pedras ý iazen.
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

O marido, pois uiú esto,
perdeu todos seus antollos
et foi mui correnḍ ant' ela
logo ficar os gẽollos
et dísse-ll':—¡Ai, santa dona!
(muito chorando dos ollos)
perdõa-me, ca perdõa
Deus äos que erro fazen.
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen.....

Ela perdõou-lle logo,
et deron todos loores
aa Uírgen groriosa
que é Sennor das Sennores;
et tan toste o miragre
meteron ontr' os mayores
miragres, en o gran liuro
en que outros muitos iazen.
Com' á gran pesar a Uírgen
dos que gran pecado fazen,
outrossí en saluar punna
os que en torto non iazen.

CCCXXXXII.

Como Santa Maria fez parecer a sa omage d' ontre hũas pedras mármores que asserrauan en Costantinopla.

Con razon nas creaturas
figura pode mostrar
Deus [1] de sí ou de sa Madre,
pois elas quis fegurar.

Ca en fegurar as cousas
da fegura que og' an
nen d' outras naturas muitas,
non prendeu nen prend' affan
Deus, nen sol filla cuidado
de as fegurar; ca tan
gran poder á no começo
ben come no acabar.
Con razon nas creaturas
figura pode mostrar.....

E porende, se nas pedras
faz feguras parecer,
non deue aquesto null' ome
por marauilla tẽer,
nen outrossí en as eruas;
ca él xas faz nacer [2]

[1] La palabra *deus*, omitida por el amanuense, está escrita en abreviatura sobre el renglon.

[2] Falta una silaba á este verso. Acaso debiera decir *de* en lugar de *él*.

Digitized by Google

et dá-lles muitas coores
por a nós ben semellar.
Con razon nas creaturas
figura pode mostrar.....

Porend' en Costantinopla
auẽo, com' aprendí,
que Don Manuhel, o bõo
Emperador, mandou ý
fazer eigreia mui nobre,
et mármores, com' oý,
mandou trager de mui longe
et per mẽo as serrar
Con razon nas creaturas
figura pode mostrar.....

Por fazer táuöas grandes
pora põer en redor
do altar da Uírgen santa
Madre de nostro Sennor.
Et ú serrauan uun d' eles,
uíron dentro, de coor
a ssa omágen pintada
ben qual xa quis Deus pintar,
Con razon nas creaturas
figura pode mostrar..... [1]

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Con razon nas creaturas
figura pode mostrar.....

Seendo seu Fill' en braço,
que d' ela carne fillou.
Poil-o Emperador esto
soube, logo caualgou,
et pois que uiú a omágen,
tan toste a äorou
et fez-la põer na porta
per ú auían d' entrar.
Con razon nas creaturas
figura pode mostrar.....

E alý ssé oge dia,
en que an gran deuoçon
todos. Et a santa Uírgen
fez esto por tal razon
porque pode do culpado
omanyar-ll' o coraçon
da sa graça, pois la pedra
mui dura foi omanyar.
Con razon nas creaturas
figura pode mostrar
Deus de sí ou de sa Madre,
pois elas quis fegurar.

CCCXXXXIII.

Como Santa María de Rocamador guariú húa manceba demoniada de demonio mudo, et fez que falasse.

A Madre do que o demo
fez no mudo [2] *que falasse,*
fezo a outro diabo
fazer como se calasse.

Ca diz en o Euangéo
d' un ome que non falaua
en que iazía o demo;
mais aquel Deus que sãaua
todalas enfermidades
et mortos ressucitaua,
atanto [3] que o uiú, logo
mandou-lle que non leixasse
A Madre [4] *do que o demo*
fez no mudo que falasse.....

De falar, et que dissesse
todo quanto que sabía.
Et d' él aquesta uertude
ouue póis Santa María
que fezo un gran miragre
de que uos dizer querría

[1] Sigue un espacio rayado con ocho lineas. La hilacion de sentido no se interrumpe, sin embargo, entre esta estrofa y la que sigue.

[2] Así en el Sumario, y esto se deduce tambien de la primera estrofa. Aquí se escribio equivocadamente *mundo*.

[3] El amanuense escribió solamente *tan.o*. La *a* y su correspondiente nota musical fueron añadidas por distinta pluma, fuera del pentagrama.

[4] Falta la A inicial. Quedó espacio para dibujarla.

Digitized by Google

en tal que gente m' oýsse
que me mui ben ascuitasse.
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse.....

Ond' auẽo en Caorce
d' ũa moller que ssa filla
ouue mui grande fremosa;
mais o dïabo, que trilla
äos seus, fillou-a forte-
mente a gran marauilla,
et dizía toda cousa
a quen ll'-a enpreguntasse.
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse.....

A madre, con coita d' ela,
foi correnḍ' aa eigreia
et äo capelan disse:
—Por Deus mercée uos seia
que acorrades mia filla
que con o demo peleia:—
dizendo ca med' auía
que no fogo a deitasse.
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse.....

Él fillou agua bẽeita
et foi alá mui de grado,
et log' o demo lle disse:
—¡Ai, crérigo escomugado! [1]
¿et cómo sol falar ousas?
ca agora tal peccado
feziste, que gran dereito
faría quen te matasse.
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse.....

E demáis que trages agua
bẽeita et es maldito:
a per poucas non me ora
que os ollos non te brito.—
Quando o crérigo oýú esto, [2]
punnou de seer d' él quito;
ca mui gran pauor auía
que o chus non dẽostasse.
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse.....

E poil-o capelan foi ido, [3]
a todos quantos entrauan
por ueel-a lles dizía
aquelo en que pecauan,
ond' auían gran uergonna
et porén se recëauan
tanto d' ela, que apénas
achauan quen ý entrasse.
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse.....

A madre, pois uiú aquesto,
con pesar et con uergonna
a Rocamador leuou-a,
que é preto de Gasconna,
et diss': «¡Ai, Santa María!
roga teu Fillo que ponna
consell' en esta mia filla
cóm' o demo á leixasse.
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse.....

«Ca, sen que a ten coitada,
faz-lle que diga nemiga
a todos, ond' ei uergonna
tal, que sol non sei que diga;
mas tú que es uerdadeira
Madre de Deus et amiga,
mandásses-lle que se fosse
d' ela et se desterrasse.»
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse.....

A oraçon d' esta dona
log' a Uírgen ouu' oýda,
et fezo calar o demo
et foi a moça guarida;
et deron porén loores
aa Sennor mui conprida

---

[1] *Escomũgado* es la forma en que esta voz se halla en otros lugares.

[2] Al márgen de este verso se hizo la señal acostumbrada para llamar la atencion. Tal vez se pensaría elidir la *o* final de las palabras *quando* y *crérigo* con objeto de evitar las sinalefas, que son contrarias al sistema métrico usado en las Cantigas.

[3] Sobra una sílaba. Debe ser la conjuncion *E*.

Digitized by Google

a que quen quer as daría
que sse comigo conssellase. [1]
A Madre do que o demo
fez no mudo que falasse,
fezo a outro diabo
fazer cómo se calasse. [2]

CCCXXXIIII.

Como Santa María de..... [3] fez a hũa caualgada de crischãos et outra de mouros que maseron hũa noite cabo da sa eigreia et non se uiron, por non auéren ontr' eles desauẽença.

Os que a Santa María
saben fazer reuerença,
macar se non amen eles,
ela met' ý auẽença.

Ca a que este comprida
de ben et de santidade,
ama paz et auẽença
et amor et lealdade.
Et d' est' un mui gran miragre
direi, et ben m' ascuitade,
que ela fez en Tudía;
et meted' ý ben femença.
Os [4] *que a Santa María*
saben fazer reuerença.....

No tempo quando de mouros
foi o reino de Seuilla,
en aquela ssa eigreia
de Todía [5] marauilla
conteceu hũa uegada;
et mui gran sabor me filla
de dizer cómo foi esto
por auerdes máis creença.
Os que a Santa María
saben fazer reuerença.....

Gran caualgada de mouros
sayú pera os crischãos
correr et fazer-lles dano;
et passou serras et chãos
et chegaron a Tudía,
todos sas lanças nas mãos,
et ben a par da eigreia
pousaron sen deteença.
Os que a Santa María
saben fazer reuerença.....

Assí foi que essa noite
muit' en paz alý iouueron.
Et d' outra parte crischãos
sa caualgada fezeron,
et cabo d' essa eigreia
bẽes os outros maseron;
ca d' aquel logar partir-sse
non ouueron atreuença.
Os que a Santa María
saben fazer reuerença.....

E tan cerca essa noite
uuns d' outros albergaron,
que máis cerca non podían;
et na font' abeueraron
seus caualos a beuéren,
et tanto non braadaron
que s' oýssen nen se uíssen
nen soubessen connocença.
Os que a Santa María
saben fazer reuerença.....

Assí tod' aquela gente
foi dess uun albergada
a derredor da eigreia,
que sol non sentíron nada
uuns d' outros, por uertude
da Rẽýnna corõada
a que todos essa noite
fezeron obedeença.
Os que a Santa María
saben fazer reuerença.....

Outro dia madurgada
todos d' alý se partíron;
et depois que caualgaron
et sen sospeita se uíron,

---

[1] Sobra úna sílaba al verso.
[2] Omitido aquí el estribillo por falta de espacio en la plana.
[3] Parece, por el contexto de la Cantiga, que debe decir *Tudía*. El amanuense omitió este nombre así en este lugar como en el Sumario.
[4] Falta la *O* inicial. El copiante dejó espacio para dibujarla.
[5] *Tudía*, segun se lee en las estrofas anterior y posterior á ésta.

Digitized by Google

muito s' én marauillaron;
des í treguas se pedíron
por auéren d' este feito
cómo fora connocença.
Os que a Santa María
saben fazer reuerença.....

Pois que a tregua ouueron
et eles todos iuntados
foron et de cóm' o feito
fora, foron acordados
en cómo fora miragre;
et partíron-sse pagados
et fons [1] uuns a Eluas,
os outros a Oliuença.
Os que a Santa María
saben fazer reuerença,
macar se non amen eles,
ela met' ý auẽença.

CCCXXXXV.

Como Santa Maria mostrou en uison a uun Rei et a hũa Reẏnna cómo auia gran pesar porque entraron mouros a sa capela [2] de Xerez.

Sempr' [3] a Uírgen groriosa
faz äos seus entender
quando en algũa cousa
filla pesar ou prazer.

E d' esta gran marauilla
uun chanto mui doorido
uos direi, que end' auẽo,
sol que me seia oýdo,
que conteceu en Seuilla
quando foi o apelido
dos mouros como ganaron
Xerez con seu gran poder.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender..... [4]

Enton el rei Don Affonso,
fillo del rei Don Fernando,
reinaua, que da Rẽynna
dos cẽos tijnna bando
contra mouros et crischãos
máos, et demáis trobando
andaua dos seus miragres
grandes que sabe fazer.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Éste dous anos auía,
ou ben tres, que gaannara
Xerez et que o castelo
de crischãos ben pobrara;
pero a vila dos mouros
com' oẏ estaua leixara,
et auẽo que por esto
a ouuera póis a perder.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Ca os mouros espreitaron
quando el Rei ben seguro
estaua d' eles, et toste
foron fazer outro muro
ontr' o castel' e a vila,
muit' ancho et forte duro,
et d' alý os do castelo
filláron-ss' a conbater
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Tan feramente, en guisa
que uun ric' ome onrrado
muito, que dentro iazía,
et Don Nun' era chamado,
con peça de caualeiros,
foi de tal guisa coitado,
que al Reẏ enuiou logo
que o mandass' acorrer.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

El Reẏ, quand' oẏú aquesto,

---

[1] Es equivocacion manifiesta. Debió haberse escrito *forons* (fóron-s').

[2] La palabra *capela* está escrita sobre raspado, y hecha al márgen la señal de correccion.

[3] Al márgen se escribió una *N* entre dos puntos. Tal vez sea indicacion de que ha de sustituir á la *m* de esta palabra. Con ambas letras se ve escrito en los códices.

[4] En el tercer verso omitió el amanuense, distraidamente, la preposicion *en*, escribiendo:
quando algũa cousa.

Digitized by Google

fez logo toda sa oste
mouer, et ar mandou logo
sacar seu pendon mui toste
de Seuilla, et ssa tenda
et cozỹnna et reposte,
querendo ỹr aquela noite
a Guadeýra maner.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

E él estand' en aquesto,
ar uẽo-ll' outro mandado
de Don Nuno, que lle disse
de cóm' estaua cercado
et que per seu corpo fosse
ll' acorrer; se non, pagado
per outr' ome non sería.
Et el Rei foi aprender
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Que esto que ll' enuiaua
dizer que o aiudasse,
que por ál non o fazía
senon que quando chegasse
el Rei a Xerez, que logo
o castelo ll' entregasse,
que per dereit' e per foro
non deuía a seer.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Quand' el Reỹ oỹú aquesto,
connoceu as maestrías
con que ll' andaua, et logo
fillou sas caualerías
que ll' enuiou en acorro,
et foron ý en dous dias
et tan toste que chegaron
foỹ-os logo a ueer.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

E él dísse-lles que grande
prazer con eles auía;
mais que aquele castelo
per ren tẽer non podía
et que per nulla maneira
en él morrer non quería.
Et a eles rogou muito
que o fossen receber.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Eles, quand' oýron esto,
atal acordo tomaron
que leixassen no castelo
poucos omes; et leixaron
máos et tan mal guisados
et assí o aguisaron,
que ánte de meỹo dia
s' ouu' o castel' a perder.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

E prenderon quantos eran
en ele sen demorança;
et britaron a capela
da que é noss' anparança,
et fillaron a omágen
feita a ssa semellança
et foron pola queimaren,
mais sol nunca pod' arder.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Aa ora que aquesto
fazían, ben en Seuilla
iazía el Reỹ dormindo
na sesta; et marauilla
uiú en sonnos, cóm' aquela
que é de Deus Madr' e filla
oýa en a capela
de Xerez uozes meter.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

E tragía en seus braços
uun tan fremoso minỹnno,
que máis seer non podía
pero era pequenỹno; [1]
et correndo aa porta
da capela mui festỹnno,
uijnna con él fugindo,

[1] La rima exige que diga *pequenỹnno*, que es, además, la forma en que comunmente se encuentra escrita esta palabra.

Digitized by Google

ca uiía fog' acender
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Dentro et de grandes chamas
arder toda a capela;
et porend' ela changendo
se chamaua «¡Ai, mesela!
se perez' aqueste mjnẏnno [1]
que é cousa atan bela,
querría eu mil uegadas
ánte ca ele morrer.»
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

E a el Reẏ semellaua
que lle dizía:—Uuiade,
et por Deus este minẏnno
que trag' en braços fillade
que o non queim' este fogo,
et se quer a mí leixade;
ca se ele ficar uiuo,
eu mal non posso auer.—
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

El Rei, quand' aquest' oẏa,
foi logo fillar correndo
äo menẏn' e á Madre
do fogo que muit' ardendo
estaua a grandes chamas.
Et él chorand' e gemendo
despertou d' aqueste sonno
et fillou-o a dizer
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

A sa moller a Reẏnna
que iazía en o leito
cabo d' él, e este sonno
lle contaua tod' aeito;
et ela lle respondía
ben de dereit' en dereito:
—Outro tal ei eu sonnado
que uos quero retraer.—
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender..... [2]

Enton lle contou todo [3]
aquel sonno que sonnara,
et cómo a Santa Uírgen
ben do fogo a chamara
que lle tiras' o minẏnno;
et que ela os tirara
ambos do fogo, en saluo [4]
os fora enton põer.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Logo el Reẏ et a Reẏnna
por aquesto entendudo
ouueron que o alcáçar
de Xerez era perdudo
et a omágen da Uírgen
auía mal recebudo;
et porende se fillaron
d' aquesto muit' a doer.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

Mas depois, a poucos dias
quiso Deus que gaannada
Xerez este Rei ouuesse
et de crischãos pobrada,
et a omágen da Uírgen
en a capela tornada
con mui gran precisson fosse
segun deuía seer.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender.....

E el Reẏ et a Reẏnna
et seus fillos, que uẽeron
ẏ con eles, a Deus graças
porende mui grandes deron.
Et quantos aqueste feito
oẏron póis et souberon,
o nome da santa Uírgen

---

[1] Sobra una sílaba á este verso. Puede ser que se escribiera *aqueste* en lugar de *este*.

[2] Falta el estribillo en este lugar. La estrofa termina en fin de columna.

[3] Falta una sílaba á este verso, á no hacer diéresis en *contou*. Puede conjeturarse que se omitió por olvido la conjuncion *E* con que acaso debería empezar.

[4] Parece que debiera decir:

ambos do fog' e en saluo

Digitized by Google

fillaron a bẽeizer.
Sempr' a Uírgen groriosa
faz äos seus entender
quando en algũa cousa
filla pesar ou prazer.

CCCXXXXVI.

Como Santa María guariú hũa moller d' Estremoz do braço et da garganta que ll' ẏnchara.

Com' a grand' enfermidade
en sãar muito demora,
assí quen guarez' a Uírgen
é guarid' en pouca d' ora.

Onde d' esta razon grande
miragre contar uos quero
que fezo Santa María,
a Madre do gran Deus uero
que no dia do iõizo
uerrá mui brau' e muj fero
et iüẏgará o mundo
tod' en mui pequena ora.
Com' a grand' enfermidade
en sãar muito demora.....

En Estremoz, hũa uila
de Portugal, foi aquisto
que guariú hũa enferma
a Madr' onde Ihesu-Christo
naceu por saluar o mundo,
que foi connosçud' e uisto,
ond' o sol, quand' él pres morte,
tornou máis negro ca mora.
Com' a grand' enfermidade
en sãar muito demora.....

Aquesta moller manceba
era et grand' e fremosa;
mais hũa enfermidade
ouue mui perigoosa;
ca o braço ll' inchou tanto
de que foi temerosa [1]
de o perder, et o corpo;
mais a inchaçon foi fóra,
Com' a grand' enfermidade
en sãar muito demora.....

E en mui pequeno tenpo
foi o braço tan inchado
que máis seer non podía,
et uermell' e ampolado
muit' e de máa maneira;
et sol carne nen pescado
non comía, nen ál nada.
Mais aquela que senpr' ora
Com' a grand' enfermidade
en sãar muito demora.....

A Deus, s' amercẽou d' ela;
ca, pois foi en a eigreia
sua, a que a leuaron,
log' a que bẽeita seia
a guariú ben d' aquela [2]
enfermidade sobeia
por mostrar a sa uertude
que mui toste lauora.
Com' a grand' enfermidade
en sãar muito demora.....

Quand' esto uíron as gentes,
deron loores granadas
aa Uírgen groriosa
a que sempre seian dadas,
que as portas do jnferno
ten por noss' amor sarradas
et o dem' auezimáo
en o auisso ancora.
Com' a grand' enfermidade
en sãar muito demora,
assí quen guarez' a Uírgen
é guarid' en pouca d' ora.

---

[1] Falta una sílaba, no haciendo diéresis en *foi*, cosa desusada. Acaso debiera decir *mui* temerosa.

[2] Para completar el octosílabo hay que formar diéresis en la palabra *guariú* que comunmente se pronuncia sin ella. Lo mismo sucede con el adverbio *mui* en el último verso de esta estrofa.

Digitized by Google

CCCXXXXVII.

Esta é como Santa María de Tudia resorgiú uun menỳnno que era morto de quatro dias.

A Madre de Ihesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías,
pode resorgir o morto
de mui máis ca quatro dias.

D' esto direi uun miragre
que en Tudía auẽo,
et porreỳ-o con os outros,
ond' un gran liuro é chẽo,
de que fiz cantiga noua
con son meu, ca non allẽo,
que fez a que nos amostra [1]
por ỳr a Deus muitas uías.
A Madre de Ihesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías..... [2]

En o reino de Seuilla
hũa moller bõa era:
en riba d' Aguadïana
moraua; mais pois ouuera
marido, d' él nëun fillo
auer per ren non podera
per física que prouasse
nen per outras maestrías.
A Madre de Iesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías.....

E con gran coita d' auel-o,
foi fazer sa romaría
aa eigreia da Uírgen
santa que é en Tudía;
et desque foi ý chegada,
teue mui ben sa uigía
ý con mui grand' omildade
et non mostrand' hufanías.
A Madre de Iesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías.....

E os gẽollos ficados
ant' o altar, et chorando,
esteu' ant' a Uírgen santa
et muito lle demandando
que fill' ou filla lle desse;
et prometeu-lle que quando
o ouuesse, ll' o leuasse
et teuess' ý sas uegías.
A Madre de Ihesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías.....

Santa María seu rogo
oỳú d' aquela coitada,
et logo con seu marido
albergou, et foi prennada
et ouue d' él uun fillo
con que foi mui conortada;
pero non quis a Tudía
con él fazer romarías.
A Madre de Iesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías.....

Assí a Santa María
fez aquela moller torto
que pesou a Ihesu-Christo;
porend' o minỳnno morto
foi depois ben a tres anos;
mais tal foi o desconorto,
que sandía foi sa madre
por él com' outras sandías.
A Madre de Iesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías.....

Pois que uiú seu fillo morto,
log' entonce na carreira
se meteu pera Tudía,
dizend':—Eu fuí mentireira
contra tí, Madre de Christo;
mas tú que es uerdadeira,
se tú queres, dá-mi-o uiuo,
ca fazer o poderías.
A Madre de Ihesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías.....

Quando chegou a Tudía
et o menỳnno poseron
ant' o altar, log' a madre
et seus parentes fezeron
gran dóo por él sobeio,

[1] La *a* inicial de esta palabra está intercalada por distinta pluma.

[2] Falta el estribillo en este lugar. La estrofa termina con la plana.

Digitized by Google

et pois a missa disseron,
rezaron sobr' ele salmos
muitos et póis ledaýas. [1]
A Madre de Iesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías.....

Eles aquesto fazendo,
tan toste, se Deus m' ajude,
ouue pïadade d' eles
a Rëynna de uertude
et fez uiuer o menýnno
et chorar do ataude;
assí que os que chorauan
fezeron póis alegrías.
A Madre de Iesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías.....

E o ataud' abríron
et sacaron o minýnno,
de quatro dias iá morto,
são et tan fremosýnno;
et pediú-lles qué comesse
et déron-lle pan et uýnno;
ca os seus miragres d' ela
non son feitos d' arlotías.
A Madre de Ihesu-Cristo,
o uerdadeiro Messías,
pode resorgir o morto
de mui máis ca quatro dias. [2]

CCCXXXVIII.

Como Santa Maria demostrou a uun Reý que trobaua por ela, gran tesouro d' ouro et de prata.

Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros
aos que seruen seu Fillo
ben et ela contra os mouros. [3]

D' esto direj un miragre
que auẽo en Espanna,
que mostrou Santa María,
a pïadosa sen sanna,
contra un Rei que de gente
leuaua mui gran companna
por onrrar a fe de Cristo
et destroýr a dos mouros.
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

Aquel Rei tesouros grandes
despendera, que auía
pera conquerer a terra
que chaman Andaluzía;
mais atan muito fiaua
na Uírgen Santa María,
que nunca iá máis cuidaua
auer mingua de tesouros.
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

Onde foi hũa uegada
que sacara mui grand' oste,
et os que o seu guardauan
non ll' acorreron tan toste
nen er achaua dýnneiros
muitos en a sa reposte
per que mantẽer podesse
muito a guerra dos mouros.
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

Él en aquesto cuidando,
hũa noite en dormindo
uiú a Uírgen groriosa
et foi contra ela yndo, [4]
chorando muito dos ollos
et mercée lle pedindo
que sse d' él amercẽasse
per que ouuesse tesouros.
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

Ela lle disse:—Teu rogo
de meu Fill' é iá cabudo; [5]
onde por mingua que aias
non dés ren, mais atreuudo

[1] Sin duda en lugar de *ledáyas*, como se lee en otros lugares.
[2] El amanuense omitió aquí el estribillo por falta de espacio en la plana.
[3] La conjuncion ⁊ está escrita sobre el renglon. El artículo *os*, aunque sin señal alguna de supresion, sobra evidentemente, como lo demuestran la medida y el carecer de nota musical. Véase este verso en el Sumario.
[4] El amanuense que desde el verso segundo de esta estrofa reemplaza al de las Cantigas anteriores, omite el punto sobre las *y y*.
[5] Acaso por *sabudo*.

Digitized by Google

sei ben; ca mui gran tesouro
te darei, que ascondudo
iaz sso terra, que meteron
ý mui peyores ca mouros.—
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

Quando ll' aquest' ouue dito,
foi-sse; et el Rey pagado
ficou muito d' aquel sonno,
et chamou uun seu priuado
et dísse-ll' o que sonnara,
et pois ll'-o ouue contado,
foi alý ú él cuydaua
achar aqueles tesouros.
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

Et iá ánt' lle disseron [1]
que aquel auer sen falla
iazía ómees certos,
non achou ý nemigalla
et disso con mui gran coita:
—Santa María me ualla
porque a minguar non aia
de fazer gran mal a mouros.—
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

Assí quis Deus que d' aquela
uez nen achass' el Rey nada;
mais depois ben a uun ano
fez oste sobre Graada, [2]
et yndo pera a oste,
fez per alý ssa passada
et mostrou-lle d' outra parte
a Uírgen grandes tesouros
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

De prata, d' our' e de pedras
mui ricas et mui preçadas,
et panos muitos de seda
et çítaras ben lauradas
et outras dõas mui nobres
de prata, todas douradas,
dos iudeus, seus enemigos,
a que quer peor ca mouros.
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros.....

Quand' el Rey achou tod' esto,
foi mui led' a marauilla
et bẽezeu [3] muit' a Uírgen
que é de Deus madr' e filla;
et tan tost' est' auer dado
enuiou pera Seuilla
pera seruir Deus et ela
d' est' e dos outros tesouros.
Ben parte Santa María
sas graças et seus tesouros
äos que seruen seu Fillo
ben et ela contra mouros.

CCCXXXXIX.

Como Santa Maria mostrou muitos miragres por hũa sa omágen que tragía uun Rei en sa capela.

Mvito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta
de quen ll' as saudações
de Don Gabriel ementa.

Ca pero é máis que santa,
sempre lle creç' a uertude
quando öe quen ll' ementa
do ángeo a saude;
et de que quer que lle roguen
enton con seu ben recude,
porque do Santi-Spirito
log' outra vez s' escaenta.
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Onde d' aquest' un miragre
uos direi, se m' ascuitardes, [4]
mui fremos' a marauilla;

---

[1] Falta una sílaba á este verso. Se debió haber escrito *ante* en lugar de *ant*.
[2] Debe decir *Graada*, segun se lee en otras Cantigas.
[3] *Bẽeizeu* en otros lugares.
[4] Así en la Cantiga CCCLXXXVII, que es repeticion de ésta. El amanuense escribió aquí *ascuitades*, resultando falta de rima perfecta en la estrofa.

Digitized by Google

et se ý mentes parardes, [1]
sa mercée aueredes
d' ela, et se a guardardes, [2]
do jnferno seeredes
quitos et de ssa tormenta.
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Un Rey consigo tragía
hũa omágen fremosa
d' aquesta Uírgen bẽeita
Madre de Deus groriosa,
que a quantos la uiýan
era atan graciosa
que achar non poderían
tal ontre mill et setaenta.
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Aquésta fazía muytos
miragres et marauillas
sãand' ómees et molleres
et seus fillos et sas fillas;
et os que aquest' oýan
de máis longe ca cen millas
uiynnan por seer sãos
por esta que acrecenta
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Nosso [3] ben, per ssa uertude
que ela grande mostraua
en sãar enfermidades,
et esta se lle dobraua
quand' o Auangéo santo
dezía cómo falaua
o ángeo de Deus con ela
ú ela disse: «Sergenta
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

«Soon [4] do Sennor que dizes,
et estou apparellada
de receber a ssa graça.»
Et por aquesto dobrada
ouu' a omágen uertude
quando ll' era ementada
esta sãude tan nobre;
et porén ben quareenta [5]
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Sãou d' ómees et molleres
enfermos et mal coitados
en prazo de poucos dias.
Et loores porén dados
foron aa Uírgen santa,
porque senpr' äos culpados,
macar é mui josticeira,
con piadad' escarmenta.
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta
de quen ll' as saudações
de Don Gabriel ementa.

CCCL.

Esta .CCC.L. é de loor de Santa Maria. [6]

Santa María, Sennor,
ual-nos ú nos mester for.

E ual-nos, Santa María,
ca mester é que nos uallas;
ca tú por nós noit' e dia
con o diabo barallas
et ar punnas todauía
por encobrir nossas fallas,
et por nos dar alegría
con Deus sempre te traballas;
ca tú es razõador
á él polo peccador.
Santa María, Sennor.....

Ual-nos, Uírgen groriosa,
con a ta mui gran uertude,
pois ta carne preciosa
pres Deus por nossa saude;

---

[1] La segunda *r* está escrita sobre el renglon por diferente pluma.

[2] Así en la CCCLXXXVII. Aquí se omitió el pronombre *a*, con lo cual queda incompleta la medida.

[3] Así en la CCCLXXXVII. El dibujante hizo en este lugar una *P* en vez de la *N* inicial que corresponde.

[4] Así en la CCCLXXXVII. Aquí, equivocadamente, *Nõo*.

[5] Se escribió *quarenta*. La segunda *e* está intercalada con diferente tinta.

[6] Así en el Sumario. El amanuense omitió aquí el epígrafe.

Digitized by Google

et porend' ¡ai, pïadosa!
ta mercée nos escude
contra a compann' astrosa
do demo, et nos aiude;
ca tú na coita mayor
uales äo peccador.
Santa María, Sennor.....

E val-nos, nobre Rëynna,
con tas grandes pïadades,
et sei nossa meezynna
nas grandes enfermidades
et nossa carne mesqynna
guarda de fazer maldades;
ca tú nos podes agynna
acorrer con tas bondades,
et por tí nostro Sennor
perdõa o peccador.
Santa María, Sennor.....

Ual-nos, Sennor de mesura;
ca por nós no mundo nada
fuste, et o da altura
Deus fillou en tí pousada
et fez de tí, Uírgen pura,
Madre et nossa auogada
por nos meter na folgura
ú te fez él corõada,
et fez dos santos fror [1]
et guarda do peccador.
Santa María, Sennor.....

E ual-nos por ta bondade
tan grande que senpr' ouuiste,
por que a gran deidade
de Deus en tí enchoiste;
et manten-nos con uerdade
que tú senpre manteuiste,
et de mui gran falssidade
nos guarda, que mal quisiste,
et queres et ás sabor
de ualer o peccador.
Santa María, Sennor,
ual-nos ú nos mester for.

CCCLI.

Esta é como Santa Maria acrecentou o uỳnno na cuba en Daconada, hùa aldea que é preto de Palença.

A que Deus [2] *auondou tanto*
que quiso d' ela nacer,
ben pod' auondar as outras
cousas et fazer crecer.

E d' esta razon miragre
muỳ [3] fremoso uos direi
que mostrou Santa María,
com' eu en uerdat [4] achey,
na eigreia Daconada,
hun' aldea que eu sey
que é preto de Palença,
et oỳde-m' a lezer.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer.....

En a ssa festa d' Agosto
mui gran gente uen alỳ
por oyr todalas oras,
et é costumad' assỳ
que tragen ỳ pan y vyno [5]
en carretas, et ben ỳ
o dan por seu amor d' ela
a quen o quer receber.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer.....

Ond' auẽo, non á muito
tenpo, que ss' ỳ aiuntou
gran gent' a aquela festa,
et cada uun punnou
en fazer grand' alegría:
quen soube luitar, luitov,
et quen soube chacotares
bõos, ỳ os foi dizer.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer.....

---

[1] Falta una sílaba. Parece que debia decir *et te fez*.

[2] El amanuense partió la palabra *Deus* en dos renglones. Despues, con objeto de ajustarla á la nota musical, se escribió en abreviatura sobre la sílaba *de* la terminacion *us*, tachando con puntos la que ya estaba escrita en el renglon siguiente.

[3] La palabra *muỳ* está escrita sobre el renglon con distinta pluma y tinta más clara.

[4] *Uerdad* es la forma en que generalmente se halla escrita esta palabra.

[5] Debe de ser yerro de copia. En otros parages se lee *uỳnno*.

Digitized by Google

Outros ar corrían uacas
que fazían póis matar,
que cozía [1] en caldeiras
grandes et ýan-as dar
a pobres que as comessen.
En tod' est' a lacerar
ouue per força o uyno,
ca d' él foi grand' o beuer.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer.....

E pero que ben comían,
non tiynnan que era ren
se d' aquele bõo vyno
non beuessen a seu sen;
et porende foi minguando;
ca aquesto sempr' auen
que du tollen et non põen,
que á sempr' a falecer.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer.....

Ond' hũa gran cuba chẽa
de uyno pararon tal,
que, sse non foi a madeira,
en ela non ficou ál.
Entonce disseron todos:
—Se nos a Uírgen non ual,
con coita d' este bon uyno
nos poderemos perder.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer.....

E porend' aquella [2] gente
se quisera yr enton;
mas chegou uun ome bõo
que lles diss' esta razon:
—Uaámos catar a cuba
et tirémo-ll' o tapon,
mais deffonde per uentura
pod' ý algun pouc' auer.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer.....

Enton log' aquela gente
aa cuba sse chegou,
et o que lles diss' aquesto
ben per cima a catou
et achou-a toda chẽa
et a todos la mostrou,
et porend' á Uírgen santa
filláron-ss' a bẽeizer.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer.....

E os que ánte chorauan
começaron de rýir,
et beueron d' aquel uyno
et iuraron sen mentir
que nunca atal beueran;
et os enfermos guarir
foron, quantos d' él beueron,
et póis mui sãos seer.
A que Deus auondou tanto
que quiso d' ela nacer,
ben pod' auondar as outras
cousas et fazer crecer. [3]

CCCLII.

Esta é como Santa María del Viso guariú uun açor d' un caualeiro.

Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura,
et grandes; ca á uertude
do mui gran Deus sen mesura.

E d' est' un fremoso miragre [4]
uos direi, se m' ascuitardes,
que fezo Santa María;
et se ý mentes parardes,
por mui grande o terredes
quant' en ele máis cuidardes,
et ueredes cóm' a Uírgen
á poder sobre natura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

Aquest' a un caualeiro
conteceu, que uassal' era
d' un fi de Rey, et por ele
fazía iostiça fera,

---

[1] Debe decir *cozian*. Sin duda el copiante omitió por olvido sobre la *a* la tilde equivalente á *n*.

[2] *Aquela* se encuentra escrito comunmente. Véase el primer verso de la estrofa siguiente.

[3] Omitido el estribillo en este lugar por falta de espacio en la columna.

[4] Sobra para la medida de este verso la conjuncion *E* con que principia.

Digitized by Google

et que uun açor mui bõo
hũa uegada lle dera
que fora d' un caualeiro
natural d' Estremadura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

Est' açor fillaua garças
et ánades et betouros
et outras prijões muitas;
et nen crischãos nen mouros
atal açor non auían,
et dauan de seus tesouros
muito por él que ll' o dessen;
mas non auía én cura
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

O caualeiro de dar-ll'-o
nen sol por auer uendel-o;
mais auía voontade
d' ante seu sennor tragel-o,
porque mui máis d' outra cousa
lle prazería d' auel-o
ánte que o auer outre
ou perdel-o per uentura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

E él con él cada dia
muit' a ssa caça andaua
et quantas aues podía
fillar, con ele fillaua;
pero foron ben dous anos
que o açor non mudaua
et o caualeiro auía
d' esto pesar et tristura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

E meteu muitos dinneiros
en lle fazer meezynnas
que nulla ren non ualueron;
pois no tenpo quand' as uinnas
uendimian, foi-sse con ele
aa Sennor das Reynnas
a ssa eigreia do Uiso
que iaz en hũa altura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

E quando chegou a Touro
ouu' outro gran descornoto[1]
do açor, que non quería
comer et tal come morto
era, et o bic' ynchado
muito et o colo torto,
dizendo todos:—Mort' este
se lle dous dias atura.—
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

O caualeiro de çera
fez log' hũa semellança
do açor et foi con ela,
auendo grand' esperança
en a Uírgen groriosa
et creendo sen dultança
que seu açor lle daría
uiu' e são sen laidura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

E foi-sse logo con ela
quanto pod' aa eigreia
da Uírgen Santa María
que é bẽeita et seia,
que ll' amostrou essa noite
mui gran mercée sobeia;
ca tornou o açor são
et a él tolleu loucura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

E demáis fez-ll' outra cousa,
que as penas, que mudadas
ánte auer non podera,
óuue-as logo deitadas
et meteu outras tan bõas
et atan ben cooradas,
que per ren non poderían
táes pintar de pintura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura.....

---

[1] Es yerro manifiesto. Debe decir *desconorto*, como se lee en otros muchos lugares y requiere aqui la rima.

Digitized by Google

Esto fez Santa María,
Madre do que formou suso
os cëos marauillosos
et ar pos' a terra iuso,
que miragres mui fremosos
fez senpr', e á-o por uso,
por nos fazer ben creentes
et guardar-nos de loucura.
Fremosos miragres mostra
a Madre da fremosura,
et grandes; ca á uertude
do mui gran Deus sen mesura.

CCCLIII.

Como un meninno que criaua un abade en sa castra tragia de comer ao menino que tijna [1] a omágen en os seus braços, et disso-ll' a omágen que comeria con ele mui çedo et o abade.

Qven a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar',
d' eles será muit' onrrado
no seu ben que non á par.

E de tal razon com' esta
uos direi, se uos prouguer,
miragre que fez a Uírgen
que sempre nosso ben quer
per que aiamos o reyno
de seu Fill', ond' a moller
primeiro [2] nos deitou fóra,
que foi malament' errar
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

En comer hũa maçãa
que ánte lle defendeu
Deus que per ren non comesse,
et porque d' ela comeu
et fez comer seu marido
Adan, logo lles tolleu
o reino do Paraýso
et foy-os end' eixerdar.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Mas depois Santa María,
en que á bondad' e sen,
buscou et busca carreiras
cóm aiamos aquel ben
de Deus, seu Padr' e seu Fillo,
que él pera os seus ten,
en que uiuan con él senpre
sen coita et sen pesar.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Este miragre mui grande
foi, segundo que oý
dizer a ómees bõos
que o contaron a mý,
d' un ric-ome que moraua
en terra de Venexí,
a que morrían os fillos,
que non podían durar.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

E con mui gran pesar d' esto,
uun d' eles que lle ficou
a uun abade mui santo
d' un mõesteir' enuiou
et deu-ll'-o que ll' o criasse,
et tan muito o rogou,
que o fillou por seu rogo
et féze-o ben criar
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

E consigo no mõesteiro; [3]
et, per com' aprendí eu,
cada que o faagaua
chamáua-lle «fillo meu»
et dizía-ll' ameude:
«Quant' aquí á, tod' é teu»;
et mandáua-lle que fosse
pela claustra trebellar.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Andand' assí trebellando,
na eigreia 'ntrou et uiú
omágen da Uírgen santa
con seu Fillo, et cousiú

---

[1] *Tijnna* se lee en otros lugares.
[2] Sin duda en lugar de *primeira*.
[3] Como se ve por el sentido y por la medida del verso, sobra la conjuncion *E* con que principia.

Digitized by Google

cóm' era mui fremosýnno,
et cató-o et riýú
et log' en sa uoontade
o fillou muit' a amar.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

E tan gran ben lle quería,
que amëude ueer
o ýa muitas uegadas,
ca en ál neuun prazer
tan grande non recebía;
pero porque de comer
non uiía que lle dauan,
fillou-ss' a marauillar.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

E log' en aquela ora
pos' en o seu coraçon
que d' aquelo que lle dauan
que lle dess' én seu quýnnon;
et des ý foi comer logo,
et apartou da raçon
sua a mayor partida
et foi-ll'-a logo guardar.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

E pois comeu, trebellando
começou-sse logo d' ir
aa eigreia correndo,
et en o altar sobir
foi de pées, et d' aquelo
que lle dauan a seruir
se fillou ant' o menýnno
et começou-ll' a rogar
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Que comesse, et dizendo:
—Cada dia t' adureý
d' esta raçon que me deren
et tigo a partireý;
et porén te rog', amigo,
que cómias, ca mui ben sej
que sse d' esto non comeres,
outro non ch' o uerrá dar.—
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Depois ben a quinze dias
o menýnno esto fez
cada dia; mais o Fillo
da Uírgen de mui bon prez
lle diss' un dia:—Contigo
non comerei outra uez,
se cras mig' e con meu Padre
non quiseres ýr iantar.—
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

O abad äo menýnno
uiú-lle cambiar a faz [1]
et ar enmagrecer muito,
et disso com' en solaz
äo menýnno:—Meu fillo,
se tú non comes assaz,
eu te darei ben que cómias;
ca te ueio magr' andar.—
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'..... [2]

Enton respos' o menýnno:
—Carne et uýnno et pan
uossos ómees ¡ai, padre!
me dan ben et sen afan;
mas eu äo bon menýnno
d' aquelo que mi a min dan
dou end' a mayor partida
et uou-ll'-o sempre leuar.—
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Quand' est' oýú o abade,
dísse-ll':—¡Ai, fill' e sennor!
¿et quál é aquel menýnno
a que fazes [3] ess' amor?—
Diss' él:—O fillo da Dona
que sé no altar mayor,

---

[1] Falta una sílaba, á no hacer diéresis en *cambiar*.
[2] Se omitió aquí el estribillo por falta de espacio en la columna.
[3] Esta palabra está escrita sobre raspado: tambien lo están las dos últimas del verso 6.º en la misma estrofa.

Digitized by Google

a que non dan ren que cómia
et véio-o lazerar.—
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Enton lle diss' o abade,
a que chamauan Fijz:
—Meu fillo, o que lle leuas
¿cóme-o, ou qué che diz?—
Diss' él:—Cóme cada dia;
mas desque ll' aquesto fiz,
nunca m' ánte falou nada,
mais foi-m' oge conuidar
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Que con él et con seu padre
eu fosse a iantar cras.—
Enton lle diss' o abade:
—Pois que tú est' oýd' ás,
et creo certãamente
que con eles iantarás,
rógo-t' eu que uáa tigo
comer de tan bon maniar.—
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Enton sse foi o abade
et chamou os monges seus
et dísse-lles:—¡Ai, amigos!
Cras m' irei eu par Deus, [1]
esto sei certãamente;
et porend' a Don Mateus,
uosso monge, por abade
escolled' en meu logar.—
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

E contou-lles en quál guisa
esto sabía, et quál
razon én con seu criado
ouuera, et diss':—Atal
galardon äos que ama
a Sennor esperital
dá con seu Fillo bẽeito
a quen a ben sab' amar.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar'.....

Aquela noite passada,
outro dia ant' a luz
o abad' e o menýnno
enfermaron, com' aduz
o feito d' este [2] miragre;
et a sesta, quand' en cruz
morreu por nós Ihesu-Christo,
morreron eles a par.
Quen a omágen da Uírgen
et de seu Fillo onrrar',
d' eles será muit' onrrado
no seu ben que non á par. [3]

CCCLIIII.

Como Santa María guardou de morte hũa bestiola que chaman *donezýnna*.

En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée
aos seus seruos a Uírgen
Madre do que todo úée.

D' esto direi un miragre
grande que fez a Rëýnna
Madre de Deus Ihesu-Christo
a uun Reý que muito tijnna
en ela sa asperança;
ca lle fez ueer agýnna
pesar et prazer mui grande
d' ũa ren por sa mercée.
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée.....

Este pesar foi por hũa
bestiola que muit' amaua
el Rei, que sigo tragía
et a que mui ben criaua,
a que chaman *donezýnna*
os galegos, et tiraua

---

[1] Falta una silaba á este verso, no haciendo diéresis en las palabras *irei* ó *eu*. Segun el sentido, pudiera decir *par de Deus*.

[2] Escrito *destre* y tachada la *r*.

[3] Falta el estribillo en este lugar.

Digitized by Google

con ela aues das couas;
et de táes ome uée.
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée.....

Pero ésta outras cousas
muitas et bõas fazía
trebellando et saltando,
onde gran prazer auía
aquel Rei; et por aquesto
atan gran ben lle quería,
que tijnna que fezera
Deus en dar-ll'-a gran mercée.
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée.....

E por esto lle fezera
de fust', en que a guardaua,
hũa arca mui ben feita,
et dentro a enserraua
porque mal non recebesse;
ca muito se receaua
do gato, que en a noite
mellor ca no dia uée.
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée.....

Onde ll' auẽo uun dia,
yndo per hũa carreira,
que a quis tirar da arça;
et com' ela é ligeira,
caeu ontr' os pés das bestas [1]
et foi en atal maneira,
que el Rei con coita disse:
—¡Santa María, mercée!
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée.....

Guárda-me mia donezynna
que a non perça per morte.—
Et quantos alí estauan
ouueron gran desconorte;
ca lle pose o caualo
del Reÿ o pé atan forte
sobr' ela; et el Rei disse:
—¡Ai, uarões! ¿quén a uée?
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée.....

Dáde-mi-a qual quer que seia,
se quer uiua, se quer morta,
et conortar-m'-ei con ela
come quen se mal conorta.—
Enton fez Santa María,
a que é dos cëos porta,
que de so o pé saísse
uiua, pola sa mercée.
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée.....

Enton quantos alý eran
et uíron tal marauilla
que fezo a Groriosa
que é de Deus Madr' e filla,
en fazer que o caualo
que con seu pé tan mal trilla
non a matasse; et esto
fez aquel que todo uée,
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée.....

Per prazer da gror.osa
sa Madr', a que comendada
a ouu' el Reÿ, ú do pée
do caualo foi trillada.
Porén seia él bẽeito
et ela seia loada
et sempr' ambos de nós aian
pïedade et mercée.
En o pouco et no muito,
en todo lles faz mercée
äos seus seruos a Uírgen
Madre do que todo uée.

CCCLV.

Esta é como Santa Maria de Vila-Sirga liurou uun ome da forca, que non morreu, por un canto que dera a sa eigreia.

O que a Santa María
seruiço fezer de grado,
na mui gran coita que aia
seer-ll'-á galardõado.

Ca o que lle faz seruiço
mui de grado ou lle dá dõa [2]
en algũa sa eigreia,

---

[1] *Bestias* en otros lugares.
[2] En este verso está tachada la *u* de *ou* y escrito *lle* encima de la *o*, con tinta apenas visible. Tal como queda el verso, le sobra una silaba, á no cometer sinalefa.

Digitized by Google

mui ben ll' o per galardõa;
ca lle dá por uun cento,
como Sennor nobr' e bõa,
et nas coitas d' este mundo
pon-lle consello guisado.
O que a Santa María [1]
seruiço fezer de grado.....

E porend' un seu miragre
uos direi de bõa mente
que fez esta Uírgen, Madre
de Deus, ante muita gente
en uun ome de Manssella,
mancebo barua pungente:
o miragr' é mui fremoso
et bõo et muit' onrrado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Este manceb' en Manssela, [2]
com' eu aprendí, moraua,
et hũa moça da vila
feramente o amaua:
él non quería seu preito
nen por ela non cataua,
porque cuidaua que fosse
con outra mellor cassado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

O mançebo prometera
por ýr en romaría [3]
a Uila-Sirgu', e guisou-se
et foi [4] logo sa uía;
mais sóube-o a mançeba
e de pos él sse saýa [5]
por conprir sa voontade
e o meter en pecado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Él catou, e a mançeba
uiú uijr e pesou-lle, [6]
e esteue e atendev-a
e pois chegou, preguntou-lle
e dísse-ll' a qué uijnna.
E ela entou [7] rogou-lle
que por Deus no [8] lle pesasse
d' yr d' ela acompannado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

E diss' él:—E non irédes
comigo, se Deus me ualla;
ca non querría con uossos
parentes auer baralla;
e [9] demáis uou en romaría,
e non querría en falla
seer do que prometudo
eý muý gran temp' á pasado.—
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Nunca tanto dizer pode
que ss' ela tornar quisesse
per rogos nen per meaças [10]
nen per rren que lle disesse.
O mançebo foi mui triste,
non soube qué fezesse; [11]
pero foi iá sa carreýra
com ela muit' anoiado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Eles ýndo per camino [12]
ambos per hũa montanna,
rogou-ll' ela que quisesse
seu amor e sa conpanna.
El foi mui marauillado
et dísse-ll' en mui gran sanna:
—Ante uós fóssedes morta

---

[1] Sobre este verso está trazado el pentagrama; pero se omitieron las notas musicales.

[2] Despues de la *l* hay una rayita, acaso para indicar que habia de escribirse *Manssella*, como se lee arriba.

[3] Falta una silaba. Probablemente debió escribirse *porén* en lugar de *por*.

[4] Acaso debiera haberse escrito *foisse*. Así se completaria el octosilabo.

[5] Las dos últimas palabras están escritas sobre raspado.—En esta Cantiga y las siguientes se notan mayores descuidos caligráficos que en las anteriores.

[6] Falta una silaba, á no hacer diéresis en *uiú*.

[7] Equivocadamente por *enton*.

[8] Debe decir *non*. El amanuense omitió sin duda por olvido la tilde sobre la *o*.

[9] Esta conjuncion, que sobra en la medida del verso, está escrita sobre raspado.

[10] En lugar de *meaças*.

[11] Falta una silaba, que sin duda debe ser la conjuncion *e* con que ha de principiar el verso.

[12] Tal vez en lugar de *camino*, que es como suele escribirse esta palabra.

Digitized by Google

nen eu nunca fosse nado
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Ca eu tal erro fezesse
escontra a Gloriosa,
yndo pera a ssa casa.
¿Non te tẽes por astrosa
de tal cousa demandares?—
Ela foi enuergonnosa,
et ata en Vila-Sirga
non ll' o ar ouu' enmentado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Quando foron na ygreia
da Madre Uírgen onrrada,
mandou fazer o mancebo
candéas logo d' entrada;
e dormiö [1] na ygreia
e aa nossa auogada
pedió [2] mercée et aiuda
que ll' ouuesse perdõado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

E comprou en outro dia
por seus dineyros [3] un canto
de pedra pera a obra
de Uila-Sirga, e quanto
s' atreueu fez sa offerta
e sas orações ant' o
altar de Santa María.
E pois que ouue iantado,
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Tornou-sse pera sa terra;
e yndo pela carreira,
a mançeba que uos dixe
díssc-lle d' esta maneyra:
—¿Por qué non casades migo?—
Diss' él: —Iá uos eu primeyra- [4]
mente dixe mia fazenda
e uos dey todo recado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Ca se mi a Uírgen María
guardar', que é meu espello,
nunca me casarei uusco;
non uol-o digo en trebello,
mais dígo-uos gran uerdade;
e porend' outro consello
auede, pois uos d' aquesto
meu coraçon ey mostrado.—
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Ela ouue gran despeito
d' él por esto que dissera;
porende [5] lle buscou morte,
poi-lle tal resposta dera:
e a entrante da uila
ond' ele [6] natural era,
meteu mui fort' apelido
e ouue o rostro rascado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

E meteu mui grandes uozes
e disse que a forçara
o mançebo na carreira
e ferir' [7] e desonrrara
e a força per cabelos [8]
do caminno a sacara,
que ren ualer no [9] lle pode
pero ouue braadado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Os parentes da mançeba
aas iustiças [10] fezeron
queixume; e eles logo
aquel mançebo preseron
e, sen saber a uerdade,

---

[1] y [2] *Dormiú* y *pediú* en otros lugares.
[3] *Dinneyros* en otros lugares.
[4] Escrito equivocadamente *prmeyra*.
[5] Ántes de esta palabra se escribió la conjuncion *e*, que se ve á medio raspar.
[6] La *e* final de esta palabra está escrita sobre el renglon por distinta pluma.
[7] Se escribió primero *ferira*, pero se raspó la *a*.
[8] El amanuense habia escrito *cabellos*. Está raspada la segunda *l*.
[9] En lugar de *nó*.
[10] *Iustiçias* se habia escrito en un principio. Está raspada la *i* tercera.

Digitized by Google

aa forca con él deron.
E él, pois uiú que sería
de tod' en tod' enforcado,
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Fezo sa oraçon logo
muit' e dos ollos chorando,
e diss': [1] «¡Aý, Santa María
de Uila-Sirga! e quando
eu fuý en a ta ygreia,
por meus dineiros, estando,
comprei pera a ta obra
un bon canto, ey-ch'-o dado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

«Porén, Uírgen groriosa,
Madre de gran piedade,
non cates a meus pecados;
mais, Sennor, por ta bondade
ueý cómo moir' a gran torto,
ca tú sabes a uerdade
d' este feito que mi apoen. [2]
Se eu non soon culpado,
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

«Mostr' aquí teu miragre [3]
¡aý, Uírgen santa comprida,
uogada dos pecadores,
de todolos santos uida!
Se tú, Sennor poderosa,
en algun tempo seruida
de mí algun pouco fuste,
fais esto que ch' eý rogado.»
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Pois que a coraçon [4] feita
ouue, tan toste ll' ataron
as mãos atrás et logo
agýnna o enforcaron:
e seus parentes por ele
mui feramente choraron;
e así seu' aquel dia
o mançebo pendorado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Mais a Uírgen glorïosa
que chamam os pecadores
e que ela mui de grado
acorr' a as sas doores,
log' a santa verdadeira
Madr' e Sennor das Sennores
troux' aquel canto menesmo [5]
que él ouuera comprado
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Quando foi en Uila-Sirga,
assí como iá contamos,
e póse-ll'-o a seus pées,
como por uerdad' achamos;
e téue-o uiu' e são
esta Sennor que chamamos
aquel dia e a noite
e de todo mal guardado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

En outro dia uẽeron
aa forca seus parentes
polo deçederen [6] d' ela,
et da uila outras gentes,
e uíron so él o canto;
des í, estando presentes,
oýron cómo falaua
et dizía:—Deus loado
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Seia, ca eu estou viuo;
c' assý quis a Uírgen Santa
María de Uila-Sirga;
ca sa mercée é tanta
que todo o mund' auonda
e nosso ben sempre auanta,
e per ela eý eu uida

---

[1] Escrito *disse* y raspada la *e*.
[2] Por *apõen*.
[3] Falta una sílaba á este verso. Parece indudable que debió haberse escrito *Mostra aquí*.
[4] Es indudable error de copia. Debe decir *oraçon*.
[5] Es el único caso en que esta voz se encuentra escrita en esta forma: la comun es *mẽesmo* y *mẽesmo*.
[6] Debió haberse escrito *deçẽderen*.

Digitized by Google

pero que estou colgado.-
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Quando o todos oýron
falar atan estreuudo,
talláron-lle log' a soga;
e pois que foi decendudo,
preguntaron cómo fora,
e ele [1] ouue retraudo
d' aqueste feito a uerdade,
que non ouu' én ren negado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado.....

Quand' a uerdade souueron
de tod', assí com' oýstes,
foron én marauillados
que nunca tan muit' uistes; [2]
e deron todos loores
aa que nos faz de tristes
seer ledos e pagados;
ca est' á ela usado.
O que a Santa María
seruiço fezer de grado,
na mui gran coita que aia
seer-ll'-á galardõado.

CCCLVI.

Como Santa Maria do Porto fez uijr hũa ponte de madeira pelo rio de Guadalete, pera a obra da sa ygreia que fazian; ca non auian ý madeira con que laurassen.

Non e mui gran marauilla
se sabe fazer lauor
a Madre do que o mundo
fezo e é d' él Sennor.

D' esto direi un miragre
que no Port' aconteçeu,
que fezo Santa María,
Madre d' aquel que prendeu
paixon e en a cruz morte
por nós, e que nos tolleu
das mãos do enemigo,
o dïab' enganador.
Non é mui gran marauilla
se sabe fazer labor.....

Esto foi quando laurauan
a ygreia, com' oý,
d' aquel logar; et auían
auondo, com' aprendí,
de cal, de pedra, d' area
et d' agua outrossí; [3]
mais madeira lles falía,
de que estauan peor
Non é mui gran marauilla
se sabe fazer lauor.....

Ca d' outra cousa nehũa
que ý ouuesse mester;
ca de tod' auond' auían;
e porend' a com' quer [4]
punnauan de a auéren.
Mais esta santa moller
os tirou d' aquel enxeco; [5]
ca de tod' é sabedor.
Non é mui gran marauilla
se sabe fazer lauor.....

E por fazer que a obra
s' acabasse ben sen ál,
fez uijr hũa gran chẽa
d' agua que pelo portal
passou et troux' [6] hũa ponte
de madeira, toda tal
enteira como x' estaua:
nunca ome uiú mellor.
Non é mui gran marauilla
se sabe fazer lauor.....

E per Guadalet' o rio
a fez logo sen [7] mentir
chegar assí [8] com' estaua
e bẽes alí vijr

---

[1] La *e* final de esta palabra está señalada con un punto, acaso con el propósito de suprimirla.

[2] Para completar la medida de este verso, deberia haberse escrito *muito*.—Las tres primeras letras de la palabra *uistes* están escritas sobre raspado, con tinta más negra. Parece que primero se habia escrito *oýstes*, vocablo con que termina tambien el verso segundo de la estrofa.

[3] Falta una silaba á este verso, no haciendo diéresis en alguna de las palabras que lo componen.

[4] Debió haberse escrito indudablemente: a *como* quer. De este modo resultaria perfecto el octosílabo.

[5] Escrito este verso sobre raspado.

[6] Se escribió *trouxo*; pero la *o* final está tachada con un punto.

[7] Se escribió *sem*, y despues se raspó el último trazo de la *m*.

[8] Sigue un espacio raspado.

Digitized by Google

ú fazíam a ygreia,
por a obra non falir
de ss' [1] acabar äo tempo
que o maestre mayor
Non é mui gran marauilla
se sabe fazer lauor.....

Outorgara d' acabal-a,
per como eu apress' [2] eÿ,
a un tempo sinalado
que posera el Reÿ; [3]
mais fazer non o podera,
como por uerdad' achei,
se a Uírgen d' esta guissa
non lle foss' aiudador.
Non é mui gran marauilla
se sabe fazer lauor.....

E quando uíron a ponte
uijr a aquel logar
pera fazer-lles aiuda,
fóron-a logo fillar;
e póis a Santa María
ar foron loores dar
dizendo: «Beÿta [4] seias,
Santa do [5] santos mayor.
Non é muÿ gran marauilla
se sabe fazer lauor
a Madre do que o mundo
fezo e é d' él Sennor.

CCCLVII.

Como Santa Maria do Porto guareceu ũa moller que ueera [6] a sa casa en romaria et auia [7] a boca torta e os nenbros. [8] E começa assi.

Como torç' o dem' os [9] *nenbros*
do ome per seus pecados,
assí os correï a Uírgen
pois los á maenfestados.

E d' esto fez un miragre
a que é chamada orto
dos uiços do paraýso,
na sa ýgreia do Porto,
en hũa moller coitada
que o rostro todo torto
muit' auía, et a boca,
e os ollos mal toruados.
Como torç' o dem' os nenbros
d' ome [10] *per seus pecados.....*

Dona Sancha nom' auía
esta moller, e uẽera
alí por cobrar saude,
e que mui gran coita fera
d' aquela door soffría,
que des longo temp' ouuera
que comer iá non podía
nen sol troçir tres bocados.
Como torç' o dem' os nenbros
d' ome per seus pecados.....

Mais pois entrou na ýgreia
d' aquesta santa Reÿnna
chorando muit' e dizendo:
«Sennor, acórre-m' aginna;
ca en tal coita com' ésta
tú sóa es mẽezina; [11]
se non, conta que agora
meus dias son acabados.»
Como torç' o dem' os nenbros
d' ome per seus pecados.....

E quand' aquest' ouue dito,
pos' ant' o altar candeas
e teue ý noue dias;
e pois compriú sas noueas,
soltó-a a Uírgen santa,
como soltan de cadeas
os reys äos seus presos
que non seiam iustiçados.
Como torç' o dem' os nenbros
d' ome per seus pecados.....

---

[1] Escrito *ssa*, y tachada la *a*.
[2] Estas dos palabras están escritas sobre raspado, con tinta más negra.
[3] Parece que debia decir: que *lle* posera. Así sería completa la medida del verso.
[4] Debe decir *Beÿta*, que es la forma en que esta palabra se encuentra en otros lugares. Así tambien lo requiere la medida.
[5] En lugar de *dos* como pide el sentido.
[6] *Uiera* en otros lugares.
[7] Así en el Sumario. Aquí, equivocadamente, *et a auia*.
[8] El amanuense escribió dos veces la sílaba *nen*, al final de un renglon y al principio del que sigue. La primera está á medio raspar y tachada además.
[9] Hay un pequeño espacio raspado en el cual, segun parece, se habia repetido este artículo.
[10] *Do ome* al principio de la Cantiga. Esta es la forma más correcta, teniendo en cuenta la medida.
[11] En lugar de *meezina*, forma en que se halla escrito constantemente y que requiere además la rima.

Digitized by Google

Assí que o rostro todo
et a boca com' ánt' era
lle tornou fremos' e são
como nunca máis ouuera.
E enton aquela gente
toda que alí uẽera
os seus miragres teueron
por dos outros más preçados.
Como torc' o dem' os nenbros
do ome per seus pecados,
assí os correi' a Uírgen
pois los á maenfestados.

CCCLVIII.

Como Santa María do Porto mostrou per sa uertude un logar ú iazíam muitos cantos laurados que meteron en a sa ygreia.

A que as cousas coitadas
d' aiudar muit' e tẽuda,
non uos é gran marauilla
se x' ela a sí aiuda.

D' esto fezo en o Porto
que de seu nom' é chamado [1]
gran miragr' a Groriosa,
que será per min contado,
no lauor da sa ygreia
que fazíam per mandado
de Don Affonso que este
seu rey, cousa é sabuda.
A que as cousas coitadas
d' aiudar muit' é teuda..... [2]

Alí omẽes laurauam
cada dia ben quinnentos
et tragíam muitas pedras
pera fazer fundamentos; [3]
mas o mar foi mui toruado
un tenpo per grandes uentos,
que a meor [4] pedra d' elas
non podia seer mouuda
A que as cousas coitadas
d' aiudar muit' é teuda.....

Per barcas nen per engenos [5]
nen per arte nen per manna.
Enton diss' a maestr' Ali
un ome de sa conpanna:
—Eu uos mostrarei un canto
d' ũa medida tamanna
que se muitos end' ouuerdes,
a lauor será creçuda.
A que as cousas coitadas
d' aiudar muit' é teuda.....

Mui toste log' amostrou-ll'-o
et sacáron-o de fondo
de terra; e pois lo uíron
quadrado, ca non redondo,
cauaron, e d' outros táes
acharon tan grand' auondo,
per que a lauor mui toste
foi mui de longe ueuda.
A que as cousas coitadas
d' aiudar muit' é teuda.....

Pois maestr' Ali uiú esto,
empero que x' era mouro
entendeu que ben guardadas
teuera com' en tesouro
a Uírgen aquelas pedras
que tan preçadas com' ouro
foran pera laurar toste
et máis ca pedra mẽuda.
A que as cousas coitadas
de aiudar muit' é teuda.....

Enton, quando todos uíron
que assí foran achados
aqueles cantos so terra
grandes e mui ben quadrados
por que a lauor foi feita
tost' e os muros ẏguados
et as torres acabadas,
est' é cousa connoçuda;
A que as cousas coitadas
d' aiudar muit' é teuda.....

Deron porende loores
aa Uírgen gloriosa
que quis pera ssí ẏgreia
fazer nobr' e mui fremosa

---

[1] Santa Maria del Puerto, hoy el Puerto de Santa Maria.
[2] Lo mismo se escribió despues de todas las estrofas, en vez de *tẽuda*.
[3] *Fondamentos* se lee en otras cantigas.
[4] *Mẽor* en otros lugares.
[5] En lugar de *engenos* (engennos).

Digitized by Google

et fort', en que s' acollesse [1]
a gente, que pauorosa
era porque non auía
ánt' ú fosse deffenduda.
A que as cousas coitadas
d' aiudar muit' e tẽuda,
non uos é gran marauilla
se x' ela a sí aiuda.

CCCLVIIII.

Como Santa María do Porto se doeu d' ũa moller que uẽo aa sa ygreia en romaría, a que catiuaran un seu fillo, et sacó-o de catiuo de terra de mouros et póso-ll'-o en saluo.

As mãos da santa Uírgen
que tangeron acaron
Ihesu-Christo, muy ben poden
sacar presos de prijon.

E d' aquest' un gran miragre
auẽo en un logar
que é chamado o Porto
da Uírgen que non á par,
a un ome que ueera
á Xerez e ý morrar [2]
fora con moller e fillos
que él mui de coraçon
As maos [3] da santa Uírgen
que tangeron acaron.....

Amaua máis d' outra cousa.
Et desque chegou alí
fazía mui bõa uida,
segundo quant' aprendí,
et era mui bõo uizinno
a quantos morauan ý
a San Saluador, ond' era
chamada a colaçon.
As maos da santa Uírgen
que tangeron acaron.....

Éste dous fillos auía,
et Domingo o mayor
chamauam, et ão outro
Pedro, que era menor.
Éstes ambos o seruían
muito, que gran sabor [4]
auía o ome bõo,
et fazía gran razon.
As maos da santa Uírgen
que tangeron acaron.....

Onde ll' auẽo un dia
que ão mayor mandou
que foss' a ũa sa uinna
ueer, que ele chantou:
et o moç' alá estando,
aueo [5] que catiuou,
et leuáron-o a Ronda
por auer d' él remisson. [6]
As maos da santa Uírgen
que tangeron acaron.....

E logo na almoeda
o meteron essa uez;
dess í compró-o un mouro
que deu por ele [7] seu prez
de por quanto ll' o uenderon,
et [8] mantenent' ál non fez
et enuiou-o [9] na requa
a Aliazira enton.
As maos da santa Uírgen
que tangeron acaron.....

E alá [10] ú u leuauan,
a Uírgen que nos manten
o foi fillar pela mão
et disse:—Non temas ren;
ca eu te porrei en saluo,
et esto uerás tú ben
muy çedo en cas teu padre,
et sen mal et sen lijon.—
As maos da santa Uírgen
que tangeron acaron.....

Mais o padre e a madre

[1] Escrito *acollessen* y raspada la *n*.
[2] Debe de ser equivocacion del copiante. En otros lugares se lee *morar*. Véase el verso sexto de la estrofa siguiente.
[3] De este mismo modo se repite en todas las estrofas, en lugar de *maos*.
[4] Parece que debia haberse escrito: *de* que gran sabor. Así seria completa la medida del verso y mejor el sentido.
[5] Por *aueo*, como está en el primer verso de la estrofa.
[6] Se escribió *remission*. Está raspada la segunda *i*.
[7] La *e* final de esta palabra está escrita sobre el renglon, por haberla omitido el amanuense.
[8] Sigue un espacio raspado, en el cual se habia empezado á escribir otra palabra.
[9] Estas dos palabras están escritas sobre raspado.
[10] Se escribió primero *ali*. La *a* está hecha sobre raspado.

Digitized by Google

cuidaron morrer sen ál
con coita d' aquele fillo;
et fezeron estadal
e foron log' äo Porto
da Sennor espirital
e pedíron-ll' aquel fillo
chorando con deuoçion. [1]
As maos da santa Uírgen
que tangeron acaron.....

Eles assí estando, [2]
uíron seu fillo uijr,
Pedro, o menor, et logo
lles foi contar sen mentir
que Domingo era uẽudo
a ssa cassa, e se ir
quisessen ý, o ueeríam.
Et eles de gran randon
As maos da santa Uírgen
que tangeron acaron.....

Foron logo sen tardança,
et acharon con mui gran
par de fferos a seu fillo,
et tornaron manaman
con él a Santa María
e deron loores tan
grandes, que de mui de longe
foi end' oýdo o són.
As maos da santa Uírgen
que tangeron acaron
Ihesu-Christo, muj' ben poden
sacar presos de prijon.

CCCLX.

Esta é de loor de Santa Maria.

Loar deuemos a Uírgen
porque nos sempre gaanna
amor de Deus e que punna
de nos guardar de sa sanna.

Ca en quant' é de Deus filla
e criada e amiga,
en rogar-lle que nos ame
sol non á Deus que lle diga,
e en quant' él é seu Fillo,
pero o mundo iüỳga,
de nos perdõar por ela
non é cousa muit' estrannỳa.
Loar deuemos a Uírgen
porque nos sempre gaanna.....

E pois Deus quis [3] seer ome
fillando a carne d' ela,
d' alí nos fez seus parentes
pora amar-nos por ela;
e per esta razon misma
deu' él a perder querela
de nós e guardar do demo
que nos engana per manna.
Loar deuemos a Uírgen
porque nos sempre gaanna.....

Demáis que dirá Deus Padre
a seu Fillo dia forte
do iüyzio, [4] quando ll' ele
mostrar' a cruz ú pres morte
e as chagas en o corpo
que pres' pera dar conorte
a nós: «Nunca pïedade
foi nen será iá tamanna.»
Loar deuemos a Uírgen
porque nos sempre gaanna.....

E demáis ¿cómo [5] Deus pode
seer contra nós irado
quando lle sa Madr' as tetas
mostrar' con que foi criado
e disser: «Fillo, por estas
te rogo que perdõado
este meu póboo seia
e contigu' en ta companna?»
Loar deuemos a Uírgen
porque nos sempre gaana..... [6]

E por aquesto te rogo,
Uírgen santa corõada,
pois que tú es de Deus filla

---

[1] En otros lugares *deuoçon*.
[2] Falta una silaba al verso, que debe sér sin duda la conjuncion *E* con que ha de empezar.
[3] Escrito *quiso* y raspada la *o*.
[4] *Juizo* en otros lugares.
[5] La *o* final de esta palabra, omitida por el amanuense, está escrita sobre el renglon.
[6] En lugar de *gaäna*.

Digitized by Google

e madr' e noss' auogada,
que esta merçée aia
de tí de Deus acabada,
que de Mafomet' a seita
possa eu deitar d' Espanna.
Loar deuemos a Uírgen
porque nos sempre gaanna
amor de Deus e que punna
de nos guardar de sa sanna.

CCCLXI.

Como Santa Maria [1] fez nas Olgas de Búrgos a ũa sa omágen que se uolueu ú a deitaron.

Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer
que non pode na omágem
da Uírgen uertud' auer.

E d' est' un mui gran [2] miragre,
meus amigos, uos direỳ
que aũo na çidade
de Búrgos, e mui ben seỳ
que foi e é gran uerdade,
ca por así o achei
prouad'; e porende quero
d' él un bon cantar fazer
Null' ome per rem non deue
a dultar nen a tẽer.....

A loor da Uírgem santa,
a Sennor de mui gran prez,
que fezo no moesteỳro
das Olgas, que el reỳ fez
Don Afonso de Castela,
aquel que primera [3] uez
ueçeu [4] o sennor dos mouros
pola fe de Deus creer.
Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer.....

En aquele moesteiro,
segund' aprendí eu, [5]
Don Affonso seu bisneto
hũa omágen ý deu
da Uírgen Santa María,
ca aquel rey todo seu
era d' ela, e porende
a mandou alí põer.
Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer.....

En ésta tan gran uertude
meteu Deus, com' aprendí,
que as monias que morauan
en aquel logar, assí
tijnnam por gran dereito
de pedir-lle que log' ý
lles comprisse sas demandas;
et non lle dauam lezer
Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer.....

De pedir-ll'-as, e tan toste
a Reynna espirital
fazía por sa omágen
como se fosse carnal;
ca lles daua seu conorte
et guardáua-as de mal
et fazía-lles saúdes
de sas doores auer.
Null' ome per rem non deue
a dultar nen a tẽer.....

Demáis era tan ben feita
et de tan omil faỳçon,
que quem quer que a uiía
en ela gran deuoçion
auía. [6] Porend' as monias
todas mui de coraçon
a onrrauan e seruían
a todo e [7] seu poder.
Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer.....

Ond' aũo en a noite
de Nauidad', en que faz

---

[1] Así en el Sumario. El amanuense omitió aquí, por distraccion sin duda, la palabra *María*.
[2] Estas tres palabras están escritas sobre raspado.
[3] *Primeira* en otros lugares.
[4] En lugar de *ueçeu* (uençeu).
[5] Falta una sílaba. Tal vez debiera haberse escrito *segundo* en lugar de *segund*.
[6] Se escribió *auían* y se raspó la *n*.
[7] La *e* está intercalada sobre el renglon.

Digitized by Google

santa Ygreia gran festa,
que as monias por solaz
fezeron mui rico leito,
e, come moller que iaz,
deitaron ý a omágen
et fezéron-a jazer
Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer.....

Come moller que paríra;
et as monias arredor
do leito pousaron todas;
et seend' a gran sabor
catand' aquela omágen,
uíron-lle [1] mudar coor
na façe, e d' un lado [2]
äo outro reuoluer.
Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer.....

Enton todo o conuento
se fillou muit' a chorar
porque tan gran marauilla
lles quisera Deus mostrar
pola sa bẽeÿta Madre
en que él quis encarnar
et en tal noÿte com' esta
por nós sen door naçer. [3]
Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer.....

E enton [4] todalas monias
s' ergeron cantando ben:
«Santa Uírgen sen mazela
que per bondad' e per sen
feziste que Deus, o Padre
que o mundo en sí ten
e en que os cëos caben,
que podess' en tí caber.»
Null' ome per ren non deue
a dultar nen a tẽer
que non pode na omágen
da Uírgen uertud' auer.

CCCLXII.

Como Santa María fez cobrar seu lume a un ouriuez en Chartes. [5]

Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar, [6]
pois que dos pecados pode
as almas alumẽar. [7]

E de tal razon com' esta
uos quer eu ora dizer
un miragre mui fremoso
que foi en França fazer
a Uírgen Santa María,
que fez un çego ueer
ben en a uila de Chartes,
como uos quero contar.
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar.....

Este çeg' ouriuez fora
que non ouuera mellor
en todo o reyno [8] de França
ne nas terras arredor;
e en seruir sempr' a Uírgen
auía mui gran sabor;
e porend' hũa arca [9] d' ouro
fora mui rica laurar
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar.....

Pora trager as reliquias [10]
sempre en a preçission. [11]
E porén uendel-a fora
en a Sée de Leon
e dera d' ela por algo
e d' ela dera en don,
pois que soube que auían
as reliquias ý andar.
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar.....

---

[1] La *e* final de esta palabra, omitida por el copiante, se escribió despues sobre el renglon.
[2] Falta una silaba. Acaso debiera haberse escrito *en a* façe.
[3] Las dos últimas palabras están escritas sobre raspado.
[4] Escrito sobre raspado.
[5] *Tol.:* Esta LXXXXV.ª é como santa maria fez cobrar o lume a un ouriuez que era cego. en chartes.
[6] Este verso y parte del anterior están escritos en el texto sobre raspado.
[7] En el texto se habia escrito: *as alumẽar*. Esta equivocacion se enmendó, escribiendo fuera de la columna las letras omitidas.
[8] *Tol.:* en tod' o reino.
[9] *Tol.:* un arca.—En el texto están escritas estas palabras sobre raspado.
[10] *Tol.:* religas.
[11] *Tol.:* precisson.

Digitized by Google

CCCLXII

Esta foi aquela arca
de que uos eu iá falei
que tragían pelo mundo
por gannar, segund' achei
escrito, porque ss' a uila
queimara, como contei
outrossí, et a ẏgreia [1]
toda, senon o altar
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar.....

Ú [2] estas reliquias eran. [3]
Et tan toste manaman
as fillou logo correndo
un que era ý daẏam [4]
et leuou-as pelas terras
et soffreu mui grand' affan
por gannar con elas algo
con que podessen cobrar
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar.....

La [5] ẏgreia que perderan.
E grandes miragres fez
por elas Santa María,
como uos dix' outra uez;
ca eran ý sas reliquias
d' esta Sennor de gran prez,
e quería Deus por elas
grandes miragres mostrar.
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar.....

Andando [6] assí pelas terras,
a Chartes ouueron d' ir
ú aquel ouriuez era
çego; e pois foi oẏr
da arca cóm' era feita,
disso logo sen falir:
—Par Deus, eu fiz [7] aquela [8] arca
ánte que fosse çegar.—
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar.....

E mandou-sse leuar logo
alá a ómees [9] seus,
dizendo:—Se alá chego,
ben ei feúza [10] en Deus
et na sa Madre bẽeẏta
que ueerei [11] d' estes meus
ollos, que por meus pecados
muit' á sse foron çerrar.— [12]
Ben pode Santa María
seu lum' ao çego dar.....

E pois que foi ant' a arca
se deitou et lle pediú
mercée, muito chorando;
e da agua que saẏú [13]
con que a arca lauaran,
trouxe pelo rostr' e uiú
mui mellor que ánte uíra.
Et fillou-ss' a braadar
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar.....

Chamando «Santa María,
Madre do bon Reẏ Iesú,
porque ueio dos meus ollos
bẽeẏta scias tú:
e pois m' este ben feziste, [14]
quando me for mester, ú
teu Fillo seuer' iulgando,
queẏras por mí razõar.»
Ben pode Santa María
seu lum' äo çego dar,
pois que dos pecados pode
as almas alumẽar.

---

[1] *Tol.:* eigreia—y lo mismo más adelante.
[2] En el texto se dibujó una *D:* pero despues se raspó la parte superior de ella, dejándola así convertida en *U*.
[3] Véase la Cantiga XXXV.
[4] *Tol.:* daẏan.
[5] Así en el códice de Toledo. Las dos letras están raspadas en el texto, aunque ha quedado la huella suficiente para distinguirlas.
[6] *Tol.:* Andand.
[7] En el cód. de *Tol.* se escribió *fez*. Despues se señaló con un punto la *e* y se puso la *i* encima.
[8] *Tol.:* aquel.
[9] Así en el cód. de *Tol.*—En el texto se escribió *aos omees*. Despues se raspó solo la *s* del artículo, quedando *ao omees*.
[10] *Tol.:* fiuza.
[11] Así en el cód. de *Tol.*—El texto, equivocadamente, *ueerei*.
[12] *Tol.:* serrar.
[13] En el texto se omitió en un principio la *e* inicial de este verso. Está escrita fuera de la linea.
[14] *Tol.:* fiziste.

Digitized by Google

CCCLXIII.

Como Santa Maria liurou de priion [1] un caualeiro por ùa cantiga que lle fez, que tijnna preso el Con Simon.

En bon ponto uimos esta
Sennor que loamos,
que nos tan cedo acorre
quando a chamamos.

Un trobador en Gasconna
era, e trobaua
al Con Sÿmon et a muitos,
si que sse queixaua
a gente d' él, ca dizían
que os deostaua
máis quantos somos no mundo
en quanto uiuamos.
En bon ponto uimos esta
Senor [2] *que loamos.....*

El Con Sÿmon era conde
rrico [3] e poderoso,
e disse a un seu ome
que non foi priguiçoso: [4]
—Uaÿ-me logo prender aquel [5]
trobador astroso,
e busca fortes prijões
en que o metamos.—
En bon ponto uimos esta
Sennor que loamos.....

Él indo per un camino [6]
mui de segurado,
chegou aquel mandadeir' e
fillou-o priuado
e adússe-o al Cond', e
foi logo deitado
en prijões, ú iouuessen
quantos desamamos.
En bon ponto uimos esta
Senor que loamos.....

El Con Sÿmon muitas uezes
jurado auía
que o trobador matasse
logu' en outro dia;
mais a nossa auogada
Rëynna María
a uegadas nos estorua
do mal que pensamos.
En bon ponto uimos esta
Senor que loamos.....

Él se uió [7] nas prijões; [8]
cuidou que morresse,
e chamou Santa María
que lle socorresse,
e iurou-ll', alí iazendo,
que mentre viuesse
polo seu amor trobasse,
de que nós trobamos.
En bon ponto uimos esta
Sennor que loamos.....

Pois que o trobador ouu' a
oraçon comprida,
achou-ss' ençima d' un monte,
cabo d' un' armida
da Uírgen Santa María
que lle dera vida
e o guardou de tal morte
que todos dultamos.
En bon ponto uimos esta
Sennor que loamos,
que nos tan cedo acorre
quando a chamamos.

---

[1] Así en el Sumario. Aquí se repitió, sin necesidad, la preposicion *de*.

[2] En lugar de *Sénor*. La misma falta se cometió en las estrofas 3.ª y 4.ª

[3] La *o* que al parecer habia sido raspada por innecesaria, se volvió á señalar despues con tinta más negra.

[4] En otros lugares *preguiçoso*.

[5] De lo que se ve en estos versos, y en algunos otros en que tambien se advierten defectos métricos, se infiere que esta Cantiga pudo escribirse en versos de catorce silabas, divididos en el texto tal vez con el fin de ajustarlos á dos columnas.

[6] En vez de *camino*.

[7] *Uió* es la forma constante.

[8] Falta una sílaba. *Uió* se encuentra siempre sin diéresis. Tal vez debiera decir: Él que se uió nas prijões.

Digitized by Google

CCCLXIIII.

Como Santa Maria do Porto guardou XXX. ómees que cauauan terra pera sa ygreia e caeu ũa torre sobr' eles [1] et non lles enpeeçeu.

Qvem por seruiço da Uírgen
mete seu corp' [2] en uentura,
de tod' ocaion o guarda;
ca é Sennor de mesura.

D' esto direi un miragre
que en o gran Port' auẽo
que chamam da Groriosa
que cabo do mar Terrẽo
este et cabo do grande
que ten a terra no sẽo
e cerca todo o mundo,
segun diz a escritura.
Quen por seruiço da Uírgen
mete seu corpo en uentura.....

Alí fazíam eygreia
en que lauraua gran gente
pera esta Senor [3] santa,
todos de mui bõa mente;
et fazían fondamentos
fondos, per que máis tẽente
foss' a obra e máis firme,
todo de pedra mui dura.
Quen por seruiço da Uírgen
mete seu corp' en uentura..... [4]

E auían-a tan fonda
feita, que quen a ben uisse
cuidaría que null' ome
per ren d' ela non saýsse
se dentr' en ela caesse,
mais que tan toste fijsse;
ca o [5] logar era fondo
muit' e a coua escura.
Quen por seruiço da Uírgen
mete seu corp' en uentura.....

Alí iazían cauando
un dia trijnta obreiros
su esquina d' ũa torre
por gaannar seus dinneiros;
e a torre, que estaua
posta sobre terronteiros,
leixou-sse caer sobr' eles;
mais non ouueron én cura,
Quen por seruiço da Uírgen
mete seu corp' en uentura.....

Ca a Uírgen glioriosa, [6]
en cuio seruiço estauam
laurando na sa ygreia
en que de grado laurauan,
guardó-os enton, de guisa
que nïun mal non fillauan
en nïun nenbro do corpo
nen sol en a coniuntura.
Quen por seruiço da Uírgen
mete seu corp' en uentura.....

Ante ficaron tan sãos
ben como quand' í entraram [7]
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

E sse ánte ben laurauam,
mui mellor depois lauraron;
assí que en pouco tempo
a egreia acabaron
mui fremosa e mui forte,
tal, que quantos la cataron
disseron que non auía
tal en tod' Estremadura.
Quen por seruiço da Uírgen
mete seu corp' en uentura,
de tod' ocaion o guarda;
ca é Sennor de mesura.

---

[1] Asi en el Sumario. Aquí *sobr' elles*. Es yerro, como puede verse en el verso 7.° de la estrofa 4.ª

[2] Se escribió *corpo* y se raspó la *o*.

[3] En vez de *Sẽor*.

[4] El amanuense omitió el estribillo en este lugar y en el resto de la Cantiga, dejando espacio para escribirlo.

[5] El artículo *o*, omitido por el copiante, está escrito sobre el renglon.

[6] Es evidente error de copia, en vez de *gloriosa*.

[7] Sigue un claro con ocho líneas rayadas en que debieron escribirse los versos restantes de la estrofa y el estribillo.

Digitized by Google

CCCLXV.

Esta .CCC. et .LXV. é como Santa Maria tirou de dulta un frade nouiço que dizia que a alma non era nada, no moesteiro (*sic*) de Fonte-fria en Narbona. [1]

Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade
äo pecador de dulta
et de máa torpidade.

E sobr' aquest' un miragre,
ora contar-uos querría
que por un monie nouiço
mostrou a Uírgen María,
que era d' um moesteiro
que chaman de Fonte-fría,
que é [2] no arçobispado
de Narbona a çidade.
Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade.....

Este monie, con loucura
grande que ll' o demo daua,
sempre a noit' e o dia
en seu coraçon dultaua
que [3] alma nada non era
senon uento que passaua
tost' e que se desfazía
come fum'. E en uerdade
Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade.....

Tijnna de tod' en todo
aquesto que assí era;
assí andaua perdudo
per sen que ll' o demo dera
que o metía en dulta
e cuidaua ý mui fera-
ment' a noit' e o dia [4]
por sua gran neçidade.
Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade.....

E est' andaua cuidando
tanto, que disse sen falla
que na órdin non querría [5]
uiuer; «ca ssí Deus me ualla
(diss' él), pois qu' é esta [6] alma
atal como nemigalla,
quer' oy máis andar uiçoso
et compṛir mia uoontade.»
Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade.....

Una noit' assí iazendo
cuidó [7] cómo se saýsse
do moesteir' e da órdin
que o nenguun non uisse:
uistiú-sse log' e calçou-sse;
ca ata que non comprisse
seu cuido, non folgaría.
E por fazer tal maldade
Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade.....

Pareçeu-ll' a *lla* [8] Gloriosa
con d' ángeos gran companna
que leuauam hũa alma
d' un pobre mans' e sen sanna
a çẽos, con claridade
et alegría tamanna
que contar non sabería;
e diss' ela:—Estade, estade,
Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade.....

E uerá aqueste monie
que anda en gran loucura
en cuidar que non é nada
a alma, ca da altura
deçeu meu Fill' e pres morte
por ela fort' e mui dura:
et quen non cree aquesto
ment' e faz gran falsidade.
Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade.....

---

[1] Faltan en esta Cantiga el epígrafe, la música, y el estribillo que debe repetirse despues de cada estrofa. Está rayado el espacio necesario para todo ello.—El epígrafe se ha tomado del Sumario.

[2] El amanuense omitió el verbo *é*, que está escrito al márgen en pequeño tamaño.

[3] Sigue un breve espacio raspado en que hubo escrita una letra; tal vez el artículo *a*.

[4] Falta una sílaba, á no hacer diéresis en *noit*. Tal vez se debiera haber escrito *mente* en lugar de *ment*.

[5] Nótanse señales de haberse tratado de raspar la primera *r* de esta palabra para dejar *queria*.

[6] Escrita sobre el renglon la *e* de este vocablo.

[7] *Cuidou* en otros lugares.

[8] El amanuense repitió esta sílaba que evidentemente sobra en el verso.

Digitized by Google

Quand' aquesto uiú o monie,
téue-sse por mui culpado
et tornou-s' ao dormidoiro
et foi mui led' afficado
d' aquela uison [1] que uíra
et de sí [2] dulta tirado;
et uiueu senpr' en sa órden
con ben e con omildade.
Ben tira Santa María
pela sa gran p̈iedade
äo pecador de dulta
et de máa torpidade.

CCCLXVI.

Esta .CCC. et .LXVI. é como Santa María do Porto fez cobrar a Don Manuel un azor que perdera. [3]

A que en nossos cantares [4]
nós chamamos Fror das flores,
marauilloso miragre
fez por uuns caçadores.

E [5] de tal rrazon com' esta
hũa marauilla fera
aũco iá en Seuilla
en o tempo que ý era
el Rey, e que de Granada
de fazer guerra uẽera
äos mouros d' esa terra
que ý eran moradores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

E outros muitos genetes
que d' Áffrica [6] ý passaran;
ca todos fillaron dano
d' ele, qual nunca fillaram,
en pães, ortas e uinnas
e en quanto lles acharan.

E pois aquesto foi feito,
el Reÿ con seus lidadores,
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

Qvand' este feito fezerom,
tornaron pera Seuilla;
e el Rey mui mal doente
foi ý a gran marauilla;
mais guariú pela merçée
da que é Madr' e filla [7]
de Deus, que o guareçera
iá d' outras grandes doores.
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

En quant' él guareçía,
Don Manüel, seu ÿrmão,
uẽo ý e foy enfermo;
e pois guariú e foi são,
fillou-sse con seus falcões
que mudara no verão
a caçar, que é dos viços
do mundo un dos mayores.
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

E ind' a aquela caça,
leuou poucos caualeiros;
mais leuou outra gran gente
de mui bõos falcoeÿros
que leuauam seus falcões
de garça, e ar grueÿros;
mais ánte que se tornasse
perdeu uun dos mellores,
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

Que se foi da outra parte
d' Aguadalquiuir uoando,
de guisa que foi perdudo.

---

[1] Se escribió *daquella uision*. La *l* y la *i* sobrantes están á medio raspar.

[2] La palabra *si*, omitida por el copiante, está escrita al márgen. Parece que debiera decir *de sa*.

[3] Así en el Sumario. Aquí se omitió el epígrafe, aunque el amanuense dejó espacio para escribirlo.

[4] El dibujante hizo una *O* en lugar de la *A* inicial de este verso. Está enmendada y repetida la *A* al márgen con tinta negra.—Faltan las notas musicales en el primer pentagrama.

[5] Esta inicial de la estrofa no llegó á dibujarse. Está escrita en pequeño tamaño, y además repetida al márgen con pluma gruesa, como indicacion para el dibujante.

[6] La *i* de esta palabra, omitida por olvido, está escrita sobre el renglon.

[7] Falta una sílaba. Debió sin duda haberse escrito *Madre e filla*.

[8] Falta una sílaba, que sin duda ha de ser la conjuncion *E* con que pudiera empezar el verso.

Digitized by Google

Et andáron-o buscando
ben preto de tres domáas
et sempre apregoando,
cuidando que o achara
algun d' esses lauradores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

Que os achan a uegadas
e os tẽen asconḍudos
e os uan vender a furto
por non seeren connosçudos.
Porén mandou o Infante
que fossen aperçebudos [1]
seus falcõeyros, et logo
fillou dos máis sabedores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das frores.....

E foi con eles a caça
ão chão de Tablada
en dereyto da aldea
que Coỳra este chamada;
e víron da outra parte,
no exarafe, coitada
hũa aue que tragía
un falcon dos montadores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das frores.....

Por fillal-a. E tan toste
aquel falcon conosçeron [2]
que era o que perderan, [3]
et en él mentes meteron
et o falcon e a aue
uíron cómo se mergeron
et foron caer en terra.
Mais os que conosçedores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

Eran de connosçer aues,
que doral era ben uíron:
e Don Manüel e todos
logo merçée pidíron
á Uírgen do gran Porto, [4]
de que falar muit' oỳron,
que se lles o falcon desse,
que de çera con loores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

Un falcon lle dessen feito,
que mui de grado farían,
e que en a sa ygreia
ant' o seu altar porríam.
E pois esto ouueron dito,
chamaron quanto podían
o falcon que lles uẽesse;
mais macar braadadores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

Eran muito en chamal-o,
nen per siso nen per arte
sol uijr non lles quería;
ca falcon, tra ú se farte
da caça que á filada, [5]
con medo que o enarte
o que o trage en toller-ll'-a,
punna d' auer seus sabores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

En comer quanto máis pode.
Mais Don Manüel, con manna
d' aquele [6] falcon auel-o,
apartou-se da companna
et chamou-o mui de rigio; [7]
et marauilla estranỳa
foi; ca log' a ele vẽo
en un campo ú aradores
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores.....

Con seus boỳs alí arauan.
O falcon passou agina [8]
de Guadalquiuir o rio

---

[1] Este verso y los dos que siguen están escritos sobre raspado.
[2] *Cònosçeron* debia haberse escrito, como en otros lugares. La misma falta se cometió en el verso final de la estrofa.
[3] Escrito *perderon*, y enmendado.
[4] Falta una sílaba. Sin duda debió haberse escrito *aa* Uirgen.
[5] *Fillada* en otros lugares.
[6] La *e* final de esta palabra se escribió posteriormente sobre el renglon.
[7] Por lo comun se encuentra escrito en estos códices *de rijo*.
[8] En lugar de *agina*, y *tijna* en el cuarto verso.

Digitized by Google

con seu doral que tijna,
e pos-lo ant' o Infante
que loou muit' a Reynna
dos çeos, Santa María
que é Sennor das Sennores.
A que en nossos cantares
nós chamamos Fror das flores,
marauilloso miragre
fez por uuns caçadores. [1]

CCCLXVII.

Como Santa María do Porto guareçeu a Rey Don Affonso d' úa grand' enfermedade de que lle ýnchauan as pernas tanto muito, que lle non podiam caber en as calças. [2]

Grandes miragres faz Santa María,
e fremosos, a quem s' en ela fia.

Ca en aquele que s' a ela chama
et a seru' e a loa et a ama,
macar iaça en leito ou en cama
con gran door, sãa-o todauía.
Grandes miragres faz Santa María.....

D' est' un miragre quero que sabiádes
que fez mui grande na que esperades
todos mercée et ú a achades
en todo tempo, de noit' e de dia.
Grandes miragres faz Santa María.....

Aquest' auõo al Rey de Castela
et de Santiago de Compostela [3]
quand' ýa ueer a ygreia bela
que él fezera na Andaluzía,
Grandes miragres faz Santa María.....

Que en mui pouco tenpo acabada
foi, a onrra da Uírgen corõada,
et de torres et de muro cercada,
segund' aquel logar mester auía.
Grandes miragres faz Santa María.....

Aquel Rei fora enferm' en Seuilla
de grand' enfermidade a marauilla,
de que guariú por aquela que trilla
mui mal o demo chõo de perfía.
Grandes miragres faz Santa María..... [4]

E pois d' esta enfermidade, [5]
el Rey ouu' enton mui gran uoontade
d' ir a logar ú tan gran santidade
á com' alí. Et él en romaría
Grandes miragres [6] *faz Santa María.....*

Foi alá logo per mar e per terra;
et macar l' o tenpo fez mui gran guerra,
guió-o ben aquela que non erra
a quen a serue ben sen oufanía.
Grandes miragres faz Santa María.....

E ind' el Rei per mar, tanto ll' incharon
as pernas ambas e se lle pararon
assí uermellas, que todos cuidaron
que d' aquel mal mui tarde sãaría.
Grandes miragres faz Santa María.....

Ca iá de tal guissa inchad' auíam,
que en as osas caber non podíam;
demáis os coiros d' elas se fendíam
e agua amarela én saýa.
Grandes miragres faz Santa María.....

Mais el Rei, que toda sa esperança
auía en a Uírgen sen dultança,
non quis por esto fazer demoranca,
mais foi-ss' ão Porto quant' ýr podía.
Grandes miragres faz Santa María.....

E chegou uérnes aa ssa ygreia
d' aquesta Uírgen que bẽeyta seia,
et con esta enfermidade sobeia
foi ant' o seu altar tẽer uegía.
Grandes miragres faz Santa María.....

E quando os madudinos começaron
os seus clérigos, que os ben cantaron,

---

[1] Falta el estribillo en este lugar.

[2] Así en el Sumario (que lle non cabían nas coiças). El amanuense escribió aquí: enas pernas. calças. Claro es que sobra la palabra *pernas*.

[3] Se escribió *Compostella* y se raspó la segunda *l*.

[4] El amanuense omitió aquí este primer verso del estribillo, dejando en claro la linea en que debia haberlo escrito.

[5] Faltan dos sílabas, y el sentido queda incompleto. Parece indudable que debió haberse escrito, despues de *pois*, el verbo *guarir* ú otro análogo.

[6] Despues de esta palabra repitió el copiante las primeras letras de la misma, *mira*: pero, advertido de su distraccion, las tachó con una raya.

Digitized by Google

log' ambalas [1] pernas lle desincharon
et guareçeu d' aquela maloutía.
Grandes miragres faz Santa María.....

E el Rei log' e toda sa companna
que uíron a marauilla tamanna,
loaron muit' a que nos gaanna [2]
de Deus saud' e nos dá alegría.
Grandes miragres faz Santa María,
e fremosos, a quen s' en ela fía.

CCCLXVIII.

Como Santa Maria [3] do Porto guariú ũa moller d' ũa coobra que tragia en o uentre, e auie ben tres annos.

Como nos dá carreyras
a Uírgen que façamos,
ben outrossí nos mostra
como mal non aiamos.

De tal razon com' esta
un miragre mui grande
direi, que fez a Uírgen, [4]
a quen queýra que ande
eu en a sa companna
e äo demo mande
que no inferno more
ú nunca ú ueiamos.
Como nos dá carreyras
a Uírgen que façamos.....

Una moller moraua
cabo Santa María
de Córdoua a grande
e o seu nom' auía;
et dentro no seu corpo [5]
cuydaua e creýa
que tragía coobra,
donde nos espantamos.
Como nos dá carreiras
a Uírgen que façamos.....

E con aquesta coita.
ben per Estremadura
passou, e a Castella [6]
foi; e tal auenturia [7]
ll' auẽo, que en sonnos
lle disseron: «Loucura
fazes porque a Silos
non uas, ú nós moramos,
Como nos dá carreyras
a Uírgen que façamos.....

»Que fomos end' abade,
e dar-t'-emos consello
per que ben guarir possas,
ca non é por trebello
esto que te dizemos;
que a que é espello
de nós todolos santos
e por Senor [8] catamos,
Como [9] *nos dá carreyras*
a Uírgen que façamos.....

»Guiará ta fazenda
per que seias guarida.»
E ela foi-ss' a Silos,
e pois que fez sa ida,
ar disséron-ll' en sonnos:
«Aínda tú comprida
non ás ta romaría,
per como nós cuidamos;
Como nos dá careras [10]
a Uírgen que façamos.....

»Mais se tú perder queres
doores e pesares,
uay-t' a Santa María
que iaz ontre dos mares
que chaman o gran Porto;
e pois que ý chegares,
log' auerás consello;
d' esto non douidamos.»
Como nos dá carreyras
a Uírgen que façamos.....

---

[1] Hay un claro raspado en el cual se habia repetido el artículo *las*.

[2] Falta una sílaba, á no hacer diéresis en *muit* que por lo general se pronuncia sin ella. Tal vez debiera decir *muito* ó *aa*.

[3] Así en el Sumario. Aquí se escribió equivocadamente: Como *nos* Santa María.

[4] Las últimas palabras de este verso están escritas sobre raspado, y algunas de sus letras sobre el renglon.

[5] Escrita esta palabra sobre raspado. Tal vez diria *ontre uentre*, segun está en el epígrafe.

[6] *Castela* en otros lugares.

[7] Es error manifiesto. Debe decir *auentura*, como exige la rima.

[8] Sin duda en lugar de *Senor*, como en otros lugares.

[9] Escrito equivocadamente *Comos*. La *s* está tachada con una raya.

[10] En lugar de *carreyras*, como se lee en todas las estrofas.

Digitized by Google

A moller outro dia
meteu-sse na carreyra;
e quando foi no Porto
da Sennor uerdadeyra,
teuo ý sa uigía,
e iazendo senlleyra
dormindo, uiú en sonnos
quem lle disse: «Uaámos
Como nos dá carreiras
a Uírgen que façamos.....

A Cáliz atan toste
que for a madurgada,
aa sée que este
de Santa Cruz chamada,
en que meu Fillo posto
foy, ond' eu fuý prennada,
e auerás saude;
ca nós por tí rogamos.»
Como nos dá carreiras
a Uírgen que façamos.....

Ela fez outro dia
ben como lle mandaron,
e logu' en ũa barca
entrou, e póis entraron
no mar ela e outros;
e pois Cáliz cataron
e uíron a ygreia,
disseron:—Deus loamos
Como nos [1] *carreiras*
a Uírgen que façamos.....

E a Uírgen sa Madre,
a que non á parella.—
Enton abriú a boca
a moller, e uermella
deitou hũa cohobra
per ela, a semella
d' ũa anguía grossa:
de çerto o creamos.
Como nos dá carreiras
a Uírgen que façamos.....

Quantos aquesto uíron
forum marauillados,
et a Deus e sa Madre
forum loores dados;
e pois forum de Cáliz
ão Porto tornados,
loaron muit' a Uírgen
cuio ben asperamos.
Como nos dá carreyras
a Uírgen que façamos,
ben outrossí nos mostra
como mal non aiamos. [2]

CCCLXIX.

Como Santa María guardou de mal ũa boa moller de Santaren de mal [3] d' um alcayde malfeitor que a quisera meter en pérdeda de quant' auia por hũa sorteila que lle deitara en penor.

Como Iesu-Christo fezo
a San Pedro que pescasse
un peixe [4] *en que achou ouro*
que por ssí e él peitasse,
outrossí fez [5] *que sa Madre*
per tal razon [6] *mancira liurasse*
a hũa moller mesquýna
e de gran coita tirasse.

E de tal razon com' esta
uos direý un gran miragre,
sol que me ben ascoitedes, [7]
que fezo Santa María,
porque muý máis d' outra cousa
sempr' [8] en ela confiedes;
ca nunca o atal fezo
que s' én muý ben non achasse
e que ll' o a Santa Uírgen
póis ben non gualardõasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

En Santaren contiú esto
a ũa moller tendeyra

---

[1] Falta en este lugar la palabra *dá*.
[2] Omitido aquí el estribillo por falta de espacio en la columna.
[3] Así tambien en el Sumario. Parece que sobran las palabras *de mal*, bien en este lugar ó bien en la linea anterior.
[4] *Peixe* en el Sumario.
[5] Se escribió *fezo*: pero está tachada la *o*, sobrante.
[6] Esta palabra esta indudablemente escrita por equivocacion. No cabe ni en el sentido ni en la medida. Comprueba esta conjetura el no haberse escrito sobre dicha palabra nota alguna musical.
[7] La *e* primera de esta palabra está escrita sobre raspado. Parece que primero se habia puesto *ascoitardes*.
[8] Escrito *sempre* y tachada la *e* final.

Digitized by Google

que sa çeuada uendía,
e dizía ameude:
«Aquel é de mal guardado
que guarda Santa María.»
E colléra-o [1] por uso
en que quer que razõasse
et en toda merchandía
que uendess' e que comprasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Un alcayd' era na uila [2]
de mal talán e sannudo,
soberuu' e cobijçoso,
que per él nyun dereyto
nunca ben era iuýgado:
demáis era urgullosso [3]
e cobijçaua muito
por achar en que trauasse [4]
a quem quer, ou pobr' [5] ou rico,
per que algo d' él leuasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Ond' auẽo que un dia
seus ómees do alcayde
estand' ant' él, razõauam
d' aquela moller, dizendo
que a tijnna [6] por louca,
et muit' ende posfaçauan.
Diss' o alcayde:—¡Quén ll' ora
fezesse per que errasse
e que d' aquela paraula
por mentiral én ficasse!
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Mais ei agora osmado
hũa cousa per que logo
en est' erro a metades:
fillad' esta mia sortella
et dáde-ll'-a por çeuada
que me log' aquí tragades.—
E enuiou dous, dizendo
a cada uun que punnasse
en lle furtar a sortella,
per que póis se ll' achasse.
Como Iesu-Xristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

E eles assí fezeron;
ca forum alí correndo
e compráron-ll' a çeuada,
e ár déron-ll' a sortella
que empenos [7] a teuesse
ata que fosse pagada.
Mais non quiso uun d' eles
que o anel lle durasse;
ante buscou soteleza
per que ll'-o logo furtase.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Ca en quanto uun d' eles
reçebía a çeuada
que ll' a bõa moller daua,
o outro de sobr' un leyto
hu posera a sortella
atan toste ll' a furtaua;
et tornáron-ss' a seu dono
dizendo que ss' alegrasse,
et a sortella lle deron,
mais que os non mesturase.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Outro dia o alcayde
mandou ãos dous maçebos [9]
que enuiara primeiros
que fossen logo correndo
a aquela moller bõa
et lle dessen seus dinneyros,
que logo a ssa sortella
mantenente lle tornasse,
et se noń, que quant' auía
a moller que ll' o fillasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

---

[1] Escrito *colleýoo* y convertida la *ý* en *r*.
[2] Escrito sobre raspado. Habíase puesto *uilla*.
[3] En otros lugares *orgulloso*.
[4] Escrito sobre raspado.
[5] Se escribió *poõre*, y se raspó la *e*, que sobra, en efecto, en la medida.
[6] El amanuense omitió, sin duda por olvido, la tilde sobre la *a*, pues se infiere que debia decir *tijnnan*.
[7] Falta una sílaba, no haciendo diéresis en *pois*.
[8] Parece que debia haberse escrito *en penor*, segun se lee en el epígrafe.
[9] En lugar de *maçebos*.

Digitized by Google

Eles forum muit' aginna
et pagaron seus dýnneyros
ben e muý compridamente
a aquela moller bõa,
et pedíron-ll' a sortella
d' ouro fin', ca non d' arente,
ond' a pedra foi uermella,
que quer que a catasse [1]
por rubí sen nulla dulta
cuydo que jüýgasse. [2]
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

A dona, quand' oyú esto,
foi por fillar a sortella
d' alí onde a posera;
mas non achou ý nemigalla, [3]
pero a andou buscando;
e foi en gran coita fera
et rogou a un d' aqueles
que o alcaýde rogasse
que se soffresse un pouco
atén en que achasse. [4]
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

O alcaýde mui sannudo
disse que o non faría;
mais que lle dess' a sortella
de que o uinqu' era d' ouro,
mui ben feit' e ffremoso, [5]
e a pedra [6] era uermella;
e se lle logo non desse,
que quant' auía ll' entrasse
atén en que a valía
da sortella lle dobrasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

A moller, quando uiú esto,
con mui gran coita chorando
diss':—¡Aý, Uírgen gloriosa!
aquel é de mal guardado,
mia Sennor, a quen tú guardas;
e porend' ¡aý, piadosa!
non quisesses, Sennor bõa,
que a tal coita chegasse
que con pobreza mui grande
pelas portas mendigase.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Ela dizend' aquesto, [7]
o alcaýde mui soberuio
caualgou en seu caualo
et deçea-sse pera Teio
por dar-lle a beuer no rio
et o topete laual-o.
E en lauándo-o derreio, [8]
quis Deus que ll' escorregase
aquel seu anel do dedo
e en a agua uoasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

O alcayde, pois uiú esto,
tornou-sse trist' e coitado
pera sa cassa aginna;
dessí todo seu despeýto
d' aquel anel que perdera
tornou sobre la mesquinna,
e mandou a uun seu ome
que tan muito a coitasse
ata que de quant' auía
de todo a derrancasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

A bõa moller coitada
foi tanto d' aqueste feito,
que sol non soube consello
de sí nen ar qué fezesse,
et diss':—¡Aý, Santa María!
tú que es lum' espello [9]

---

[1] Falta una sílaba á este verso, que al parecer debía empezar con la conjuncion *e*.

[2] Échase de ver en este verso la omision del pronombre *a* (cuyo que *a jüýgasse*) que requieren el sentido y la medida.

[3] Sobra una sílaba. Tal vez el adverbio *ý*.

[4] Sin duda en lugar de *que a achasse*. De este modo se completaría el octosílabo.

[5] Falta una sílaba. Acaso debiera haberse escrito *feito*.

[6] La *a* está señalada con un punto, como indicando supresion. Es, en efecto, innecesaria para la medida del verso.

[7] Falta una sílaba. Sin duda debía decir *E ela*, ó *dizendo*.

[8] *De rrío* y *de rrijo* en otros lugares.

[9] Debe indudablemente decir: *lum' é espello*, como requieren el sentido y la medida.

Digitized by Google

ú se catan os coitados,
ca non foi quen se catasse
en tí con a mui gran coita
que se ben no [1] conortase.—
Como Iesu-Cristo fezo [2]
a San Pedro que pescasse.....

Ela auendo gran coyta
et fazendo mui gran dóo,
uẽo a cla sa filla
dizendo:—Madre, comede
et auede algun conorto;
ca sería [3] marauilla
se con tal coita morerdes [4]
que uos' [5] alma entrasse
en paraýso; ca nunca
ý entrou quen sse matasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Desque l' aquest' ouue dito,
foi-sse correnḍ' a Teio [6]
ú o pescado vendían,
et preguntou os dos barcos
que lle dissessen uerdade
se algun pexe tragíam.
Diss' un ḍ' eles:—Eu o trago
que con mia moller cẽasse;
mais pero uender-mi-o-ýa
a quem mi-o mui ben conprasse.—
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Dísse-ll' ela:—¿E son muitos?—
Respos' él:—Par Deus de ço
non he máis d' un [7] senlleiro
que fillei ora no rio
ú andáuamos pescando
eu e un meu companneiro.—
Rogou-ll' ela enton muito
que por Deus que ll' o mostrase
et que quanto x' él [8] quissesse
dinneýros por él fillasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Desque ll' ouu' assí conprado
aquele pexe a meninna,
foi-ss' a ssa madre correndo
et dísse-l':—¡Aý, madre bõa!
máis ual de cẽar ḍ' aqueste
ca iazer assí gemendo.—
Enton lle mandou a madre
que o peyxe ll' adubasse
e o lauasse de dentro
et de fóra escamasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Enton filló [9] a menýnna,
e pois lauou aquel peýxe,
quando foi que o abrisse,
en abrindo catou dentro
et uiú iazer a sortella,
et log' a sa madre disse
cómo aquel anel achara;
et ela que ll' o mostrasse
mandou, e poil-o uiú logo,
ar mandou que sse calasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse... .

Outro dia o alcaýde
uẽo irad' e sannudo
a ssa cassa por prendel-a
se ll' a sortella non desse,
pois lle daua seus dineros, [10]
que morrería por ela.
Enton chorand' a mesquinna
rogou que a ascoitasse,
dizendo que ll' a daría
sol que ll' o seu entregase.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

---

[1] Sin duda en lugar de *nõ*, que es la forma en que generalmente se halla escrito.
[2] Está repetida, pero tachada, la palabra *fezo*.
[3] La *í* de esta palabra está escrita sobre el renglon.
[4] *Morrerdes* en otros lugares.
[5] La medida del verso requiere *uosa*.
[6] Falta una sílaba. Probablemente el copiante debería haber escrito *correndo*.
[7] Parece que debería decir *d' uun*, como se halla en otros lugares. De este modo se completaría el octosílabo, sin hacer dicresis en la palabra *máis* que comunmente se pronuncia sin ella.
[8] Acaso en lugar de *quantos él*.
[9] *Fillou* en otros lugares.
[10] En lugar de *dineiros*, como se lee en otros lugares.

Digitized by Google

Él disse que lle prazía.
Enton ela ante todos
tirou o anel do dedo
et deu-ll' o. Et ele, logo
que o ouue connosçudo,
fillou-se-l' én mui gran medo:
et ant' o póboo todo
lle rogou que lle contase
en quál guissa o ouuera,
que nulla ren non leixasse. [1]
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

E ela contou-ll'-o todo
en quál guissa o ouera; [2]
e pois ll' o ouue contado,
ar dísse-ll' él a uerdade
en cómo a enganara;
e deu-s' ende por culpado,
et ante toda a gente
rrogou que lle perdõasse,
et do seu que lle tollera
deu quen a apoderasse.
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse.....

Entonçe toda a gente
que ý era assũnada [3]
deron mui grandes loores
por tam fremoso miragre
aa Uírgen gloriosa
que he Sennor das Sennores:
et dando uozes dizíam:
«¿Quém foi quem te sellemasse
de guardar os seus de dano
nen tan ben os amparasse?»
Como Iesu-Cristo fezo
a San Pedro que pescasse
un peixe en que achou ouro
que por ssí e él pẹ̀tasse,
outrossí fez que sa Madre
per tal maneira liurasse
a hũa moller mesquỹnna
e de gran coita tirasse.

CCCLXX.

Esta é de loor de Santa Maria.

Locmos muit' a Uírgen Santa María,
Madre de Iesu-Christ', [4] a noit' e o dia.

Deuémos-lle dar máis de cen mil loores,
pois que a Deus prougue, Sennor dos Sennores,
que d' ela pres' carn' e as nossas doores
en ssí quis soffrer, como diss' Ysaýa.
Locmos muit' a Uírgen [5] Santa María.....

E de a seruir sol non nos enfademos,
outrossí temer et loar; ca sabemos
que nos ganará dos erros que fazemos
perdon pera sempre, uid' e alegría.
Locmos muit' a Uírgen Santa María.....

Esta nos quis dar Deus por noss' uogada [6]
quando fez d' ela Madr' e filla iuntada:
e porén deue [7] seer de nós loada,
et a tal Sennor ¿quén a non loaría?
Locmos muit' a Uírgen Santa María
Madre de Iesu-Christ', a noit' e o dia.

---

[1] Escrito este verso sobre raspado.
[2] En lugar de *ouuera*. V. el penúltimo verso de la estrofa antecedente.
[3] Por *assũada*, que es como generalmente se lee en estos códices.
[4] Escrito *Xpo*, y raspada la *o*.
[5] Escrito sobre raspado.
[6] Es yerro evidente. Debe decir *aaogada*, segun requiere la medida del verso.
[7] La *e* final está escrita sobre el renglon.

Digitized by Google

CCCLXXI.

Como Santa María do Porto guariú ùa moller que perigoara d' ùa pinaça et caera no mar.

Tantos uaỳ Santa María
en o seu Porto fazer
de miragres, que trobando
non poss' [1] *os meos* [2] *dizer.*

Pero direi un d' aqueles
que pouco temp' á que fez
mui grande et mui fremoso
esta Rëỳna [3] de prez
en Barrameda, que este
muit' a preto de Xerez;
e polo mellor saberdes,
oýde-mi-o a lezer.
Tantos uaỳ Santa María
en o seu Porto fazer.....

Qand' el reỳ Don Affonso [4]
pobraua aquel logar
do Porto da santa Uírgen
et fezera iá laurar
a ygreia, e uẽera
ý de Seuilla per mar
por ueer cómo pobrauan
e auer ende prazer;
Tantos uay Santa María
en o seu Porto fazer.....

Muitas gentes ý uijnnan
a aquel logar enton,
os uuns en romaría
auend' í gran deuoçon,
os outros pera pobrarem
et por aueren quinnon
das herdades que partissem,
segundo podess' auer.
Tantos uay Santa María
en o seu Porto fazer.....

Outros uijnnam per lauraren
e ganar ý seu iornal
que lles dauan por britaren
pedra ou por fazer cal
ou por laurar na ỳgreia
da Sennor esperital;
e porén de muitas partes
uijnnam ý guareçer.
Tantos uay Santa María
en o seu Porto fazer.....

Porém per mar e per terra
punnauam ý de uijr
muitos et de longas terras,
et por quant' ỳam oỳr
que os mortos resurgía
e os doentes guarir
fazía alí a Uírgen,
e ỳam-no ý veer.
Tantos uaỳ Santa María
en o seu Porto fazer.....

Onde foi que de Seuilla
hũa pinaça chegou
carregada de farinna, [6]
e d' ómees ý entrou
companna, e de molleres,
e tanto sse carregou,
que feriú en ỳas penas
e ouue de pereçer.
Tantos uaỳ Santa María
en o seu Porto fazer.....

Assí que morreron todos
quantos andauam alí;
mais hũa moller ý era
e chamou, segund' oý,
Santa María do Porto,
dizendo:—Eu uou a tý;
porém líura-me de morte
pelo teu muỳ gram poder.—
Tantos uaỳ Santa María
en o seu Porto fazer.....

---

[1] Escrito *fosso* y raspada la *o* final.
[2] En lugar de *mẽos*.
[3] En vez de *Reỳna* ó *Reỳnna*, como se encuentra en otros lugares.
[4] Falta una sílaba, no haciendo diéresis en las palabras *Quand'* ó *Reỳ* que se pronuncian sin ella. Acaso debiera decir *Quando*.
[5] Las tres últimas letras están escritas con tinta roja.
[6] Aquí se escribió *fanna*. La correccion está hecha con tinta más negra.

Digitized by Google

Quando aquest' ouue dito,
trauou logo manamam
d' um gram saco de farinna
et deitou-ss' em él de pram
de peytos; e, macar era
mui pesado, tornou tam
leue come se de palas [1]
fosse por non se merger.
Tantos uaỳ Santa María
en o seu Porto fazer.....

Ant' ýa sobre la agua
como se fosse un batel,
et ela ençima d' ele
chus liuiana que froxel,
chamando Santa María
Madre de Deus Manüel:
assí chegou a Sam Lúchas,
ú a foron reçeber
Tantos uay Santa María
en o seu Porto fazer.....

As gentes aa ribeýra.
E pois que souberon ben
seu feit' em cóm' escapara,
loaron muito porém
a Madre de Ihesu-Christo
que o mund' en poder ten,
et ela foi-ss' a Porto [2]
aa Úírgen offereçer.
Tantos uay Santa María
en o seu Porto fazer
de miragres, que trobando
non poss' os mĩos dizer.

CCCLXXII.

Como ueo [3] hũa moller de Neura que rauiaua a Santa María do Porto, et apareçeu-lle Santa María de noit' e guareçeu-a.

Meit' este [4] maỳor cousa en querer-se mostrar
a Úírgen ãos omes, ca d' enfermos sãar.

E d' est' um gram miragre direy, se uos prouguer,
que a Úírgen beyta [5] fez por hũa moller
na ỳgreia do Porto; et quem mi oỳr quisser,
direi-lle cóm auẽo, se mi o ben ascoitar'.
Muit' este maỳor cousa en querer-se mostrar.....

Hũa moller de Neula forum trager alí
que ben auía cinque dias, com' aprendí,
que rauiaua tan forte, segundo que oý,
que mordía as gentes, et come can ladrar
Muit' este maỳor cousa en querer-se mostrar.....

Se fillaua muy de rrigo. [6] Et por esta razon
fórum-ll' atar as maos [7] et os pées enton:
demáis eran passados çinque dias que non
comera nen beuera nen podía folgar.
Muit' este maỳor cousa en querer-se mostrar..... [8]

---

[1] *Fallas* en otros lugares.
[2] Sin duda en lugar de *ao* Porto, segun requieren el sentido y la medida del verso.
[3] Así en el Sumario. Aquí, equivocadamente, *ueo*.
[4] La *e* final que omitió el copiante, tal vez por olvido, se escribió despues con tinta roja.
[5] Debe decir *bẽyta*, como se lee en otros lugares.
[6] *De rrijo* en otros pasajes. Sobra la palabra *muy* para la medida del verso.
[7] En vez de *maos*.
[8] En el segundo verso de este estribillo se escribió equivocadamente *enfẽmos* por *enfermos*.

Digitized by Google

CCCLXXIII

E pois foi na ygreia et o altar catou,
aquela rauia grande toda se ll' amansou;
e pois dormió [1] un pouco, a Uírgen a fillou
pela mão et dísse-ll':—Eu te uenno sãar.
Muit' este mayor cousa en querer-se mostrar.....

E des oy máis non aias medo de mal auer,
mais á mester que cómias et que queiras beuer;
ca eu soon aquela que posso guareçer
tod' aquel que na coita que ouuer me chamar.'—
Muit' este mayor [2] en querer-se mostrar.....

Foi-ss' enton a Rëynna Uírgen espirital
et leixou ben guarida [3] a moller d' aquel mal,
e [4] pediú qué comesse et beuess' outro tal,
e os que y estauan fóron-ll'-o logo dar.
Muit este mayor cousa en querer-se mostrar.....

Quando uiú o marido que cobrara seu sen
sa moller, e que era iá guarida mui ben
d' aquela mortal rauia, deu loores porén
aa Uírgen bẽeyta que se quis merçẽar
Muit' este mayor cousa en querer-se mostrar.....

D' ela: e quantos eran en o logar, loor
deron porén mui grand' [5] aa santa Sennor
Uírgen e groriosa Madre do Saluador
Ihesu-Christo que uẽo en ela encarnar.
Muit' este mayor cousa en querer-se mostrar
a Uírgen äos ómees, ca d' enfermos sàar.

CCCLXXIII. [6]

Como Santa María *guardou* un mercador *de Portogal* de perigoo do mar *du* caera d' úa naue.

A de que Deus pres carne e foi d' ela nado
ben pode ualer a todo perigoado.

Ca per ela foi a morte *destruida*
e nossa saúde cobrada et uida;
tod' est' auemos pola Sennor comprida;
pois un [7] seu miragre uos direi de grado
A de que Deus pres carn' [8] e foi d' ela nado.....

---

[1] Por *dormiú*, segun se lee en otros lugares.
[2] Falta aquí la palabra *cousa*.
[3] Escrito sobre raspado.
[4] El amanuense omitió esta conjuncion. Se escribió despues fuera de la línea.
[5] Despues de la *d* hay raspado el espacio en que se escribió otra letra. La medida requiere *grande*.
[6] Esta Cantiga es repeticion de la CCLXVII. Las variantes van indicadas con letra cursiva.
[7] La palabra *un*, omitida por el amanuense, está escrita entre renglones por distinta pluma.
[8] En lugar de *carne*, segun dice al principio. Igual omision se advierte, como puede verse, despues de varias estrofas.

Digitized by Google

Que fez esta Uírgen santa et *Raýnna*
que é dos coitados todos meezýnna:
contar-uol-o-ei breuement' e agýnna [1]
quant' end' aprendí a quen mi-o á contado.
A de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Ontre Doir' e *Min'* en Portugal moraua
un mercador *rico* muito que amaua
Santa María, e por ela fiaua
e en a seruir sempr' era seu cuidado.
A de que Deus pres carne et foi d' ela nado.....

Como quer que él pelas terras mercasse,
se dõa fremos' e [2] aposta achasse
que pera o seu altar lle semellasse,
de ll' a aduzer era muit' entregado.
A de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Porque amaua muito Santa María
de coraçon, disse ca en romaría
a Rocamador de bõa ment' iría
tanto que o él podess' auer guissado.
A de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Assí foi que él ssa nau' ouue fretada
pera ýr a Frandes, *en* essa vegada,
pois que ouue ben sa fazenda guisada,
foi-sse con quant' auer auía mercado.
A de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Mais pela costeýra do gran mar d' Espanna
ind' aquela naue con mui gran conpanna,
leuantou-ss' o mar con tormenta tamanna
que muito per foi aquel dia irado.
A de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

Leuáron-s' as ondas fortes *ferament* [3]
sobr' aquela naue, que aquela gente
cuidou ý morrer, *e* logo mantenente
chorou *cada un* enton ý *se* [4] pecado.
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado.....

O mercador en o bordo da naue
estaua entonençima d' ũa traue,

---

[1] Escrito *agýna* por *agyna*.
[2] La *e* está escrita sobre raspado. Parece que primero se había puesto *fremosa*.
[3] Es yerro evidente. *Feramente*, como en la Cantiga CCLXVII.
[4] *seu*.

Digitized by Google

e hũa onda uẽo fort' e muy graue
que lle deu *no* peyt' e no mar foi deitado.
A de que Deus pres carne et foi d' ela nado.....

A nau' alongada foi, se Deus me ualla,
d' él hũa gran peça pelo mar sen falla;
mais o demo que sempre nosco traballa
quisera que *morresse alí* afogado.
A de que Deus pres carne et foi d' ela nado.....

Él andand' assí en aquela tormenta,
nenbró-sse da Uírgen que senpr' acreçenta
en o nosso ben; ca pero que nos tenta
o demo, non pode *nosco*, a Deus *loada*. [1]
A de que Deus pres carn' e foi d' ela nado..... [2]

—«¡Ai, Madre de Deus! (diss' él) teu ben m' aiude,
tú que es Sennor santa de gran uertude;
pois a todolos coitados dás saude,
nénbra-te de *min* que ando tan coitado.
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado.....

«Sennor, por mercée non me desampares;
por *algun* tempo t' eu fazer pesares,
et se *m'* ora d' aquestas ondas tirares,
seruir-t'-ei eu sempr' e farei teu mandado.
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado.....

«Nénbra-te, Sennor, que t' ei eu prometudo
d' ir aa ta casa, *est'* é ben sabudo;
mais tú, dos coitados esforç' e escudo,
ual-me, Sennor, ca muit' *ando tormentado.*»—
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado.....

Él esto dizendo, log' a Uírgen santa
uẽo, que o *demo* e seus feitos quebranta;
come Sennor bõa que os seus auanta,
fóra d' ontr' as ondas o ouue tirado.
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado.....

E fez enton ý gran marauilla fera,
ca tornou o mar mansso de qual ánt' era:
se ll' él algun tempo seruiço fezera,
mui ben ll' o per ouu' alí gualardõado.
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado.....

---

[1] Es error manifiesto: *loado*.
[2] Omitido aquí el estribillo por falta de espacio en la plana.

Digitized by Google

E *leuó*-o saluo a terra segura,
que sol non sentiú coita nen rancura.
Èsto fez a da uirgijdade pura
que por nós uiú seu Fillo cruçifigado.
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado.....

E ánte dez dias oý por verdade
que a naue foss' *en* aquela çibdade
ú portar auía; pola *piedade*
de Santa María foi él ý chegado.
A de que Deus pres carn' e foi d' ela nado.....

E tanto que os da *naue* chegaron, [1]
poil-o uíron todos se marauillaron;
et os seus enton muý ledos pertornaron
e contou-lles él quant' auía passado.
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado.....

E o mercador, pois se tornou de França
e foi en sa terra, sen longa tardança
a Rocamador se foi, e confiança
na Úrgen sempr' ouu'.—Èý-uol-o acabado.
A de que Deus pres carne e foi d' ela nado
ben pode ualer a todo perigoado.

CCCLXXIIII.

Como uuns almogauares que senpre entrauan a terra d' mouros e eran desbaratados, teueron uigia na [2] capela do alçar [3] de Xerez et prometéron-lle ua doa, et entraron en caualgada et ganaron muy grand' algo.

Meito quer Santa María,
a Sennor de ben comprida,
que quand' äos seus aiuda
que seia d' eles seruida.

D' esto direy un miragre
grande que me foi mostrado
que fezo Santa María,
de que Deus quis seer nado,
en Xerez, na sa capela
do alcáçar que ganado
foi de mouros per sa graça
que nunca será falida
Muito quer Santa María,
a Sennor de ben comprida.....

Aos que a auer querem.
Èt porend' uuns peõs [4]
almogauares muý bõos,
pera iá quanto ladrões,
foram mal fazer a mouros
con muy bõos coraçõe;
mais ganar ren non podían
d' entrada nen de saýda,
Muito quer Santa María,
a Sennor de ben comprida.....

Ca sempr' eram descubertos
e muý mal desbaratados.
Mais depois que entenderon
que esto per seus pecados
era, logo mantinente [5]
se teueron por culpados,
et en correger cuidauam
muyto depois en sa uida.
Muito quer Santa María,
a Sennor de ben comprida.....

[1] V. este verso en la Cantiga CCLXVII.
[2] Se escribió *e na*, y se tachó despues la *e* con un punto.
[3] Es error evidente. Debe decir *alcaçar*, segun se lee en la misma Cantiga. En el Sumario se omitió este epigrafe.
[4] Bien se echa de ver que el amanuense omitió por olvido una *e* en esta palabra, que debe ser *peões*.
[5] *Mantenente* en otros lugares.

Digitized by Google

E ouueron seu acordo
que fossen teer [1] uegía
en a fremosa capela
da Uírgen Santa María
e logo en caualgada
mouessen en outro dia,
et se ganassem, a Uírgen
ouues' én de sa partida [2]
• *Muito quer Santa María,*
a Senor [3] de ben comprida.....

A cousa que máis fremosa
e máis rica ý fillassen.
Et porend' a Glorïosa
lles fez que desbaratassen
hũa recoua mui grande
de mouros, e que achassen
ũa púrpura muy rica
feyta d' ouro muy uelida.
Muito quer Santa María,
a Sennor de ben comprida.....

E tan toste que a uíron
non ouu' ý quen non disese
que aquel pano tan rico
Santa María ouuesse:
et logo offerer-ll'-o foron
et deron quen o possesse
ant' o altar, e tamanno
foi com' ele per medida.
Muito quer Santa María,
a Sennor de ben comprida.....

E logo d' essa companna
foi a Uírgen mui loada,
et des alí adeante
non fezeron caualgada
en que non ganassen muito;
ca a Uírgen corõada
lles guisou cada que foron
que fezeron bõa ẏda.
Muito quer Santa María,
a Sennor de ben comprida,
que quand' äos seus aiuda
que seia d' eles seruida.

CCCLXXV.

Como Santa María do Porto guariú un caualo d' un escriban del Rey que lle queria morrer.

En todo nos faz merçée
a Sennor que todo uée.

Merçée por humildade
nos faz, e por sa bondade
acorre con pïadade
a quen lle pede merçée.
En todo nos faz merçée.....

Se quer en as bestias mudas
nos mostra muitas aiudas
grandes e mui conosçudas [4]
a Sennor que todo uée.
En todo nos faz merçée.....

E de tal razon, fremoso
miragre marauilloso
a Madre do Glorïoso
fez, comprida merçée [5]
En todo nos faz merçée.....

Na çibdade de Seuilla,
que é grand' a marauilla,
mostrou a Madr' e a filla
de Deus que nos senpre uée,
En todo nos faz merçée.....

---

[1] *Tèer* se encuentra escrito por lo comun.
[2] Se escribió:
ouuese den sa partida.
Posteriormente se añadió una tilde sobre la *e* final del verbo y se tachó la *n* de *den*. Estas correcciones están hechas con tinta más negra.
[3] En lugar de *Sènor*.
[4] En lugar de *cònosçudas*, como se halla en otros lugares.
[5] Parece que debiera decir:
fez *e* comprida merçée.
Tal como está, resulta oscuro el sentido y falta la medida.

Digitized by Google

A Bonamic que auía
seu cauall' [1] e lle morría.
Porend' a Santa María
do Porto pidiú merçée
En todo nos faz merçée.....

Que, se ll' o caualo [2] desse
uiuo, porén possesse [3]
un de cera que seuesse
ant' ela que todo uée.
En todo nos faz merçée.....

Éste escriuan del Rey era,
que do caualo presera
mui gran coita et soubera
que morría; et merçée
En todo nos faz merçée..... [4]

Pidiú aa gloriosa
que é Sennor piadosa,
que de ll' o dar poderosa
é, ca nossas coitas uée.
En todo nos faz merçée.....

E v̊ iazía tendudo
iá come mort' e perdudo,
fez-ll'-o a que noss' escudo
é uiuer por sa merçée.
En todo nos faz merçée.....

E tan toste deu leuada
et comeu muita çeuada.
Et porém foi mui loada
a Sennor que todo uée.
En todo nos faz merçée
a Sennor que todo uée.

CCCLXXVI.

Como un ome leuaua un anel a Don Manuel, irmão del Reÿ, et perdé-o [5] na carreira et fez-ll'-o Santa María cobrar.

A [6] *Virgen, cuia mercée*
e pelo mundo sabuda,
fazer achar pod' a cousa
aos que a an perduda.

Ca non é gran marauilla
d' enderençar, ben sabiádes,
as cousas mui mal paradas
et [7] que faz as uoontades
enderençar dos culpados:
porén nunca uos partades,
amigos, nas uossas coitas
de demandar sa aiuda.
A Uirgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda..... [8]

E d' est' un muÿ gran miragre
auẽo v̊a vegada
na çibdade de Seuilla,
ú fazía sa morada
el Reÿ por guardar a terra
et que fosse ben pobrada
et ouuesse per mar frota
per que fosse máis temuda.
A Uirgen, cuia [9] *merçée*
é pelo mundo sabuda.....

Él en Seuilla morando,
auẽo que seu irmão
Don Manüel con él era,
que o amaua de chão

---

[1] Debe decir *caual'*. *Caualo* se lee en el epígrafe y más adelante en la Cantiga, siendo ésta la forma en que constantemente se halla escrito.

[2] Escrito *cauallo* y raspada la primera *l*.

[3] Falta una silaba al verso. Tal vez *porén* debiera ser *porende*.

[4] En el verso segundo se escribió equivocadamente *Senor* por *Sunor*. La misma falta se cometió en el de la estrofa siguiente.

[5] Así dice tambien en el Sumario; pero acaso sea yerro de copia, en lugar de *perdeu-o*.

[6] Así en el Sumario y en la repeticion del estribillo. El amanuense repitió aqui distraidamente el articulo *a* despues de la inicial dibujada en gran tamaño.

[7] No parece aventurado creer que el copiante escribió equivocadamente la conjuncion *e* en lugar del articulo *a* que cuadra al sentido.

[8] No se escribió aqui el estribillo, por falta de espacio en la plana.

[9] Se escribió por equivocacion *cuija* y se tachó la *j* con un punto.

Digitized by Google

et o ben que ll' él fezera
non lle sayra en uão,
ca en seruil-o sa uida
auía despenduda. [1]
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda.....

Porend' el Reÿ o amaua,
et gran dereito fazía.
E ú estauan falando
el Reÿ et ele un dia,
un anel lle mostrou logo
el Reÿ, que sigo tragía,
que d' un iáspis mui riqu' era,
pedra nobre connosçuda,
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda.....

E disse que ll' a daría.
E pois foi en sa pousada
Don Manüel, el Reÿ logo
non quis máis fazer tardada;
mais ẽuiou-ll' a sortella,
en ouro engastõada,
per un ome de sa cassa,
et diz: [2] —Muito me saúda
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda.....

Don Manuel et dá-lle este
anel que ll' eÿ prometudo.—
Et o ome foi-sse logo;
mais non foi aperçebudo
de o guardar com' ouuera
a guardal-o, e perdudo
o ouue [3] en a carreÿra.
E com' ũa cousa muda
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda..... [4]

Nemigalla non falaua,
mais diss' en sa uoontade:
«Muit' é mester que me ualla,
Sennor, a ta piedade,
Santa María do Porto,
et prométo-ch' en uerdade
seis liuras de bõa çera
que en ta casa arduda
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda.....

»Seia, Sennor; e tú ual-me
a esta [5] coita tan fera.»
Él dizendo est', outr' ome
que logo pos [6] él uẽera,
achou aquela sortella
et uiú ben que sua era
d' aquele que a leuaua;
et pois que ouu' entenduda
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda.....

Esta cousa, foi pos ele
en tal que o preguntasse
se aquel anel perdera
et des [7] í que o fillasse.
Et o outro tornou logo
dizéndo-lle se achasse
tal sortella, que ll' a desse
et non lle foss' asconduda.
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda.....

E o outr' o anel logo
lle deu, dizéndo-lle:—Amigo
non qüerría por mia culpa
que uós ualía d' un figo
perdéssedes; mais tomáde-
o logo; ca ben uos digo
que se outro a [8] achasse,
de uós non fora ueuda
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda.....

Esta sortella.—E logo
foy-sse con ela correndo

---

[1] Falta una sílaba á este verso. Tal vez debiera decir:

auía *iá* despenduda.

[2] Escritas estas dos palabras fuera de la línea del márgen. Al parecer se habia escrito primero *et muito*, omitiendo *diz*.

[3] Hay un pequeño espacio raspado en que, segun parece, se habia escrito *na*.

[4] Se escribió equivocadamente:

é pelo sabuda. mundo:

pero se hizo en estas dos palabras la señal de transposicion.

[5] Parece fuera más correcto *en esta*, segun se halla en otros lugares.

[6] Escrito *poss* y tachada la primera *s*.

[7] Se escribió *dess* y se tachó la *s* primera.

[8] La *a*, omitida por olvido del amanuense, está escrita sobre el renglon.

Digitized by Google

ú Don Manüel pousaua,
que ó estau' atendendo,
et deu-ll'-a; et pois lo feyto
lle contou, com' eu aprendo,
tornou-sse al Rei, et pois ll' ouue
esta cousa retrauda,
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda.....

El Rey e quantos ý eram
deron porende loores
aa Uírgen glioriosa [1]
que merçées et amores
nos faz en muitas maneiras,
macar somos pecadores,
et d' acorrer-nos nas coitas
está sempr' aperçebuda.
A Uírgen, cuia merçée
é pelo mundo sabuda,
fazer achar pod' a cousa
äos que a an perduda. [2]

CCCLXXVII.

Como un Reÿ [3] deu ùa escriuanía d' ùa uila a un seu criado, e auia muitos contrarios que o estoruauan contra el Rey, e prometeo algo a Santa María do Porto, e fez-ll'-a auer.

Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia
aiúda-o per que uença
gran braueza et perfía.

E de tal razon com' esta
fez un miragr' [4] a Rëÿnna
Santa María do Porto
por un ome que se tijnna
con ela, e os seus liuros
pintaua ben e agina, [5]
assí que muitos outros [6]
de saber pintar uençía.
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

E porend' hũa uegada
hũa obra mui fremosa
pintaua da santa Uírgen
Madre de Deus groriosa,
et el Reÿ, cui' om' él era,
por amor da preçiosa
Sennor, que él muit' amaua,
prometeu que lle daría
Senpr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

Herdade ou outra cousa
que ele dar-lle podesse,
en tal que aquesta obra
sempre a mui ben fezesse;
mais o ome por merçée
lle pediú que lle desse [7]
en Uila-Rëal a meÿa
d' ũa sa escriuannía.
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

El Reÿ enton outorgou-ll'-a,
e mandou que sen tardada
a carta d' esta merçée
aberta lle fosse dada;
maÿs o que tijnna os seellos
ll' a ouue mui mal parada
ben preto de quinze dias;
mais el Rey non o sabía. [8]
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

Mais depois que a uerdade
d' este feÿt' ouue sabuda,
mandou logo que a carta
non lle fosse detecũda
et que lle dess' outra toste,
se non, pena connosçuda
lle faría que peÿtasse,
en que ál non auería.
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

---

[1] Es equivocacion manifiesta. Debe decir *gloriosa*, como se lee en otros lugares.

[2] Falta aqui el estribillo, aunque quedó espacio para escribirlo.

[3] Así en el Sumario. El amanuense omitió aquí, por olvido sin duda, la palabra *Reÿ*.

[4] Escrito sobre raspado.

[5] En lugar de *agina*, como se lee en otros lugares y requiere aqui la rima.

[6] Falta una silaba, no haciendo diéresis en la palabra *muitos*. Sin duda se debió haber escrito *a muitos*.

[7] Falta una silaba, á no hacer diéresis en *pediú*, que se pronuncia sin ella.

[8] Escrito este verso sobre raspado.

Digitized by Google

Mais aquele, por meaças
que el Rey ll' ameaçasse,
sol fazer non o quería,
mais dizía que leyxasse
aquel [1] outro a carta
e que d' ela se quitasse;
ca seu amig' [2] o outr' era
que a meadade auía.
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

Sobr' esto muitas uegadas
mandou el Rey que ll' a dessen
e que per nulla maneyra
de dar non ll' a deteuessen,
et se non, que a sa ira
auerían se fezessen
contra esto; mais aqueles
alongauan cada dia.
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

Mais aquel Pedro Lourenço
que a carta demandaua
rogou a Santa María
do Port', en que se fiaua,
que se él a cart' ouuesse
et per ela a ganaua,
que marauedís duzentos
lle desse, ou a ualía.
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

Tanto que esta promessa
él ouu' assí prometuda,
logo foi Santa María
de tod' en sa aiuda [3]
et fez contra o notario
que el Rey cara sanuda [4]
lle mostró, [5] et log' a carta
ouu' aquel que a pedía.
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia.....

Quand' esto Pedro Lourenço
uiú, loores deu porende
aa Uírgen groriosa
que äos seus deffende,
et teue por de mal sisso
quen contra ela contende,
et fillou logo sa carta
e foi con ela sa uía.
Sempr' a Uírgen groriosa
äo que s' en ela fia
aiúda-o per que uença
gran braueza et perfía. [6]

CCCLXXVIII.

Como un ome bõo con sa moller, que moraua na colaçon de San Saluador de Seuilla, tijnna [7] ũa sa filla doente pera morte et iouue .iij. dias que non falou; et prometéron-a a Santa Maria do Porto, et guareçeu.

Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor
ú fez sa Madr' auogada
et seu Fillo saluador.

Ca pois ela auogada
é e nossa razon ten,
non pod' ál fazer seu Fillo
senon iüygar-nos ben;
porén destoruo do demo
non o [8] tẽemos en ren,
macar s' él muito traballa
de nos seer destoruador.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

Ca nos torua na saúde
fazéndo-nos enfermar
creendo o seu consello
con que nos faz él pecar;
et faz mal äos meninos
polo seu poder mostrar

---

[1] Tal vez en lugar de *aquele*, con lo cual se completaría el octosílabo.
[2] Escrito *amigo*, y raspada la *o*.
[3] Incompleta la medida. Sin duda debe decir, siguiendo una locucion usada:

de tod' en tod' en sa aiuda.

[4] En lugar de *sãnuda*.
[5] *Mostrou* en otros lugares.
[6] Falta el estribillo en este lugar. El amanuense escribió á renglon seguido del último verso el epígrafe de la Cantiga siguiente.
[7] Así en el Sumario. Aquí *tijna* por *tijna*.
[8] El amanuense omitió el pronombre, escrito despues sobre el renglon.

Digitized by Google

que á de ffazer nemiga;
ca dos máos é peor.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

Mais a nossa auogada
que ten ben nossa razon,
roga por nós a seu Fillo
que nos de sa tentaçion
d' aquel astroso nos guarde
et nos liure d' ocaion
et que nos día saúde
cada que nos mester for.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

Onde d' aquest' en Seuilla
fez ela miragr' atal
qual uos ora contar quero,
et desque oýrdes quál
foi, por grande o terredes;
ca ela que pod' e ual
mostrou ý sa gran uertude;
ca sempre fez o mellor.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

E porend' atal miragre
é d' oýr, se uus prouguer,
que fezo Santa María
do Porto, e quen quiser
sabel-o, que en Seuilla
auõo d' ũa moller
que era mui ben casada
con un ome mercador.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

Éstes auían sa filla
que amauan máis ca ssí,
a que pres' enfermidade
tan grande, com' aprendí,
que per narizes et ollos
et da boca outrossí
deitaua tanto de sangre, [1]
que foi perder a coor.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

Esteue [2] ben tres dias
et noýtes que non falou;
et teéndo-a por morta,
a mortalla lle mandou
tallar seu padr' e agýnna
as candeas ar comprou;
mais seu conpadre logo [3]
se fez seu consellador
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

E disse:—Se uós fezerdes
o que uos quero dizer,
esta menýn' ão Porto
ýde logo prometer
da Uírgen Santa María,
e sse sãar, offereçer- [4]
ll'-a ýde, et mantenente
perderá esta door.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

Ca eu mia moller tijnna
que iá quería transir;
mas pois ll' a ouu' outorgada,
Santa María guarir
a fez; e porén uos rogo
que me queýrades oýr
et prometéde-ll' a filla,
et seéde sabedor
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

Que logo que offezerdes,
que a menýna guarrá.—
Et eles lle prometeron
que a leuassen alá
con sas offertas mui grandes,
et a moça log' acá

---

[1] En otros lugares *sangui*, *sangue*.
[2] Debe decir *E esteue* para que el octosílabo sea completo.
[3] Falta una silaba, á no hacer diéresis en *seu*. Acaso debiera haberse escrito:
mais *un* seu conpadre logo.
[4] Sobra una silaba. Tal vez debiera decir *offreçer*, como se halla en otros lugares.
[5] Esta palabra está corregida sobre raspado y marcada con la señal de advertencia. Debe decir *offrecerdes*.

Digitized by Google

uiueu e abriú os ollos
et catou en derredor.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor.....

E póis pediú que comesse,
et déron-lle manamam
un ou' assado mui mole,
et coméo con do pan.
Et todos enton loaron
a Sennor do bon talan
dizendo: «Bẽeyta seias,
que dos teus es guardador.»
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor. ...

Enton a moça fillaron
et fóron-sse d' essa uez
dereitament' äo Porto
et passaron por Xerez;
e pois foron na ẏgreia
da Räẏnna de gran prez,
teueron ý sas noueas
sempr' ant' o altar mayor.
Muito nos faz gran merçée
Deus Padre nostro Sennor,
ú fez sa Madr' auogada
et seu Fillo saluador.

CCCLXXIX.

Como Santa Maria do Porto se uengou dos cosarios do mar que roubauan os ómees que uijnan [1] pobrar en aquela sa uila.

A que defende do demo
as almas dos peccadores,
os seus deffender ben pode
d' omes máos roubadores.

D' est' auẽo no gran Porto
que el Reẏ pobrar mandaua,
que é de Santa María,
en que él muito [2] punnaua
de fazer ý bõa uila;
porén término lle daua
grande per mar e per terra;
ca logar é dos mellores
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

Do mundo pera gran uila
fazer ou mui gran çibdade.
Et el Rey de ueer esto
auía gran söidade;
porén quanto lle pedíam
lles daua de uoontade,
en tal que pobrar ueessen [3]
ý mui ricos mercadores.
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

E por aquésto sas cartas
lles mandaua que uẽessen
alí saluos et seguros
con quanto trager quisessen,
e que non ouuessen medo
en quant' alí esteuessen
de perdéren do seu nada
nen prendéren dessabores
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

Per omẽes de sa terra.
Sobr' esto de muitas partes
uijnnam pera pobrárem
des Iénüa te en Charthes;
mais lenno de catalaẽs
cossarïos chẽos d' artes
fazíam danos nos portos,
ca d' esto son sabedores.
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

E roubauan äos mouros
que alí per mar querían
uïjr, et muitos matauan
d' eles e muitos prendían;
et neũa reuerença
aa Uírgen non auían

---

[1] En lugar de *uijnan* (uijnnan), como en otros lugares.
[2] Despues de esta palabra hay un espacio raspado.
[3] Por *uẽessen*. V. el verso segundo de la siguiente estrofa.

Digitized by Google

en cuio términno [1] era,
come ómees malfeitores.
A que deffende do demo
as [2] almas dos pecadores.....

Onde foi ũa uegada
que alí un salto deron
a mouros que ý uijnnam
et a todolos preserom,
et quiséran-s' a ssa terra
tornar-se; mais non poderon,
pero tijnnam nauíos
ligeyros et corredores.
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

Ca a Uírgen gloriosa
cuios son aqueles mares
fez-lles que sse non podessen
mouer d' aqueles logares
du estauan, con mal tenpo,
et todolos seus chufares
fezo que nada non fossen,
macar eran chufadores.
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

Assí que pela tormenta,
que foi grand' a marauilla,
non souberon qué fezessen
senon ir pera Seuilla
a tornar o que fillaram
a pesar da Madr' e filla
de Deus, a que dessonraran.
Et d' aquesto fiadores
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

Deron al Rey en Seuilla;
et depois que entregaron
todo quant' alí fillaram, [3]
en seu seruiço ficarom;
ca iá per nulla maneyra
a sas terras non ousaron
tornar d' aquela uegada.
Et d' esto deron loores
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

Todos quantol-o oýron
aa Uírgen gloriosa
que faz atáes miragres
come Sennor poderosa,
Madre do Reý iustiçeýro;
ca, pero que piadosa
é, non quer que mal reçeban
per ren os seus pobladores
A que deffende do demo
as almas dos pecadores.....

Nen outros que a sa cassa
uennan per mar e per terra;
et, empero que os mouros
a uezes lle fazen guerra,
äos que uee coitados [4]
nunca lle lla [5] porta serra
d' acorrer con sa merçée
que é mayor das mayores.
A que deffende do demo
as almas dos pecadores,
os seus deffender ben pode
d' omes máos roubadores.

CCCLXXX.

Esta é de loor de Santa María.

Sen calar
nen tardar
deue todauía
om' onrrar
en loar
a Santa María. [6]

Ca ela non tardou
quando nos acorreu
e da prijon sacou
du Eua nos meteu,

---

[1] *Término* en la estrofa primera.
[2] El amanuense escribió distraidamente, despues de esta palabra, *do de*. Estas sílabas están tachadas.
[3] Se escribió equivocadamente *filaram:* la segunda *l* se indicó despues con una señal.
[4] Escrito *contados* y raspado el segundo palo de la *n*.
[5] Es equivocacion evidente. Debió escribirse *lles a* ó *llel-a*.
[6] Esta division de versos está indicada por la rima, y expresada además con puntos en la estrofa tercera. En el texto forman un solo verso cada dos de los cortos.

Digitized by Google

ú pesar
e cuidar
sempre nus creçía;
mais guiar
e leuar
foi ú Deus sija.
Sen calar
nen tardar
deue todauía.....

E amar outrossí
deuemos máis d' ál ren,
e [1], com' eu ueg' e ví,
sempre quer nosso ben;
ca britar
e deitar
foi da senoría [2]
quem mezcrar
et buscar
mal con Deus quería
Sen calar
nen tardar
deue todauía.....

A nós que somos seus
quitamente sen ál
d' ela, porque de Deus
é Madre que nos ual
quand' errar
et peccar
per nosa folía
ýmos, ar
perdõar
nos faz cada dia.
Sen calar
nen tardar
deue todauía.....

Ar en dar-lle loor
auemos gran razon,
ca Deus a fez mellor
de quantas cousas son;
que sen par'
sen dultar
est'; ¿e quém diría
en trobar
nen cantar
quanti conuerría?
Sen calar
nen tardar
deue todauía.....

Porén non quedarei
de sempre lle pedir
merçée, et rogar-ll'-eý
que se de mí seruir
quer e dar-
me logar
ú quant' eu querría,
eixalçar
et poiar
seus feitos María.
Sen calar
nen tardar
deue todauía
om' onrrar
en loar
a Santa María.

CCCLXXXI.

Como Santa Maria do Porto resuscitou un menino que morrera, fillo d' un ome bòo que moraua en Xerez. [3]

Como a uoz de Iesu-Cristo
faz äos mortos uiuer,
assí fez a de sa Madre
un morto uiuo erger.

D' esto direi un miragre
que no Porto conteçeu
que é de Santa María,
d' um menino que morreu
de Xerez, por que sa madre
porén tal coita prendeu,
que a poucas a mesquinna
ouuera d' ensandeçer.
Como a uoz de Ihesu-Cristo
faz äos mortos uiuer.....

Seu padre d' este meninno
moraua na collaçion

---

[1] Escrita esta conjuncion fuera de la línea, por haberla omitido el amanuense.
[2] En lugar de *sinoría*.
[3] Así en el Sumario. Aquí se escribió *Xerel*. y notado el yerro, agregó el amanuense una virgulilla á la *l* queriendo convertirla en cedilla.

Digitized by Google

de San Márcos, et Iohane
auía nom', e enton
de sa moller Deus lle dera
aquele fillo baron
con que muito ss' alegraua
et prendía gran prazer.
Como a uoz de Ihesu-Christo
faz äos [1] mortos uiuer.....

Sancha sa madre chamauan
per nome, com' aprendí,
et amaua aquel fillo
atanto, segund' oý,
que máis amar non podía
outra ren; et foi assí
que ben como ll' o Deus dera
assí ll' o ar foi toller.
Como a uoz de Ihesu-Christo
faz äos [2] mortos uiuer.....

Ca enfermou o meninno
d' ũa gran féuer mortal,
et o padre et a madre
con coita d' él, non por ál,
leuáron-o äo Porto
da Räynna espirital,
et teéndo-o a madre
nos braços, lle foi morrer.
Como a uoz de Ihesu-Cristo
faz äos mortos uiuer.....

Sa madre, pois uiú que morto
era, ũa gran uoz deu
dizend':—¡Aý, Santa María!
dá-m' aqueste fillo meu;
se non, léua-me con ele,
ca máis non uiuerei eu
en o mundo.—E con coyta
foi logo esmoreçer. [3]
Como a uoz de Ihesu-Christo
faz äos mortos uiuer.....

Da gran uoz que deu a madre
quando a Uírgen chamou,
Ihesu-Christo o seu Fillo,
aquel que resusçitou
Lázaro de quatro dias
et per nome o chamou,
fez leuantar o menino
tan tost' e uiuo seer
Como a uoz de Ihesu-Christo
faz äos mortos uiuer.....

Mui são et muyt' alegre.
Et quantos en o logar
estauan e esto uíron,
começaron de chorar,
et en chorando, a Uírgen
ar filláron-ss' a loar
por tan fremoso miragre
que fora alí fazer.
Como a uoz de Ihesu-Christo
faz äos mortos uiuer,
assí fez a de sa Madre
un morto uiuo erger.

CCCLXXXII.

Como un ric-ome pidía un herdamento al Reý que lle auía a dar por outro que lle fillara e non o podía auer d' ele, e prometeu algo a Santa María e fez-ll'-o auer logo mui bẽo.

Uerdad' [4] este a paraula [5]
que disse reý Salamon
que dos reýs as uoontades
en as maos [6] de Deus son.

Et ele assí as cambýa
como lle uen a prazer;
ca segund' é Deus e ómen [7]
et Reý, póde-o fazer:
Deus porque á gran uertude
e Reý por seu gran [8] poder

[1] La *a*, omitida por olvido, se escribió despues sobre el renglon.
[2] Esta palabra está tachada. Se habia escrito *oos*, pero se corrigió despues.
[3] Escrito *esmorreçer* y tachada la primera *r*.
[4] Escrito *Uerdade* y raspada la *e* final.
[5] Se escribió *paranoa*. Despues se tachó la *o* y se hizo encima de ella una *l* con tinta más clara. *Paranoa*, sin embargo, se lee en el Sumario y en la repeticion del estribillo en toda la Cantiga.
[6] En lugar de *mãos*.
[7] *Ome* se lee constantemente en los tres códices.
[8] Entre las palabras *seu gran* se escribió *tan*. Está tachado y sin nota musical.

Digitized by Google

et ome porque á sisso,
entendement' e razon.
Verdad' este a paráuoa
que disse reẏ Salamon.....

E de tal razon com' esta
uos quero contar que fez
gran miragre a santa Uírgen
do Porto, cabe Xerez,
d' um ric-ome que pedía
al Reẏ herdade ũa uez
que de dar teudo [1] ll' era,
mais dizía-lle de non.
Verdad' este a paráuoa
que disse reẏ Salamon.....

E el [2] Rey muit' afficaua
que ll' a desse sen tardar;
mais el Reẏ [3] non lle prazía;
ca ll' a ýa demandar
en logares que iá dera
que non podía tomar
sen fazer tort' e pecado.
Porén lle respos' enton:
Verdad' este a paráuoa
que disse reẏ Salamon.....

—Se queredes que uos herde,
de grado uos herdareẏ
alí ú o fazer possa,
ca per ren non fillareẏ
cousa que eu dada aia;
mais tal lugar buscareẏ
per que seiades herdado
mui ben et uos dé bon don.
Verdade [4] *este a paráuoa*
que disse reẏ Salamon.....

Mentr' el Reẏ esto cataua,
foẏ-sse-ll' alogand [5] assí
äo ric-om' este preẏto,
que ouu' a morar alí
muit, e o seu despendendo;
et, segundo que oý,
era Seuilla mui cara
de tod' a essa sazon,
Verdad' este a paráuoa
que disse reẏ Salamon.....

Ú el Reẏ enton moraua;
et porend' ameud' ẏr
auía muit' a ssa cassa
o ric' om' e lle pedir
que lle dess' o herdamento,
et se non, que s' espedir
quería d' ele et ir-se
äo reyno d' Aragon.
Verdad' este a paráuoa
que disse reẏ Salamon.....

Mais al Reẏ muito pesaua
et tiẏnna-o por mal,
porque ele o criara
et era seu natural
et en Toledo casara
et leẏxara ý sinal
de fillos que lle naçeran.
Et aquel ric-om' enton
Verdad' este a paráuoa
que disse reẏ Salamon.....

Con gran coita que auía
quis al Reẏ entrar porén;
mais porque o non colleron,
acordou-ss' e fez bon sen,
et en terra os gẽollos
ficou et disse: «Per ren
non poss' estar que non faça
ora ũa oraçon
Verdad' este a paráuoa
que disse reẏ Salamon.....

«A Uírgen gloriosa [6]
ú toda mesura iaz,
que ela na uoontade
al Reẏ meta, se lle praz,
que dé äos monges canbio
por Aluac', [7] e assaz

---

[1] Debe decir *tẽudo*, como se halla en otros lugares.
[2] Señalada la *e* con un punto encima. Debe decir *al*.
[3] Parece que debiera decir *al* Reẏ.
[4] En lugar de *Verdad* como en toda la Cantiga.
[5] Sin duda en lugar de *alögand'* (alongand').
[6] Falta una sílaba. Parece indudable que debió haberse escrito *Aa Uirgen*.
[7] Más abajo *Aluaça;* y así debió escribirse en este lugar, segun lo requiere la medida.

Digitized by Google

auerei se me der esto,
et será bon gualardon.
Verdad' este a paráuoa
que disse rey Salamon.....

E se m' aquesta merçée
Santa María fezer
do gran Port', eu lle prometo
que lle dareỳ como quer
dez liuras de bõa çera,
et fílle-as quem quiser;
demáis irei a ssa cassa
et leuareỳ meu bordon.»
Verdad' este a paráuoa
que disse rey Salamon.....

Mentr' a oraçon fazía
o ric-om', el Reỳ chamou [1]
Don Manüel, seu irmão,
et con él se consellou
de le dar aquel meesmo
que o ric-om' enmentou
en sa oraçon, e disse
a un seu de criaçon:
Verdad' este a paráuoa
que disse rey Salamon.....

—Uay et chama a Reimondo
de Rocaful, se non for
ydo.—Et él uẽo logo
et diz:—¿Qué uos praz, sennor?
Diss' el Reỳ:—Eu dar-uos quero
Aluaça, que é mellor
pera uós [2] ca outr' erdade;
ca ual muit' e sen mixon.—
Verdad' este a paráuoa
que disse reỳ Salamon.....

Reymon, pois ll' el Reỳ diss' esto,
porén graças lle rendeu
et loores aa Uírgen
do Porto, porque meteu
al Reỳ est' en uoontade;
et o que ll' él prometeu
de çera, fez-ll'-o dar logo,
chorando con deuoçon.
Verdade est' [3] a paráuoa
que disse reỳ Salamon
que dos Reỳs as uoontades
en as mãos de Deus son.

CCCLXXXIII.

Como Santa María de Següença guardou hũa moller que queria entrar en hũa naue e caeu na mar, e guareçeu e sacó-a Santa María.

O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura
ãos seus Santa María,
Senor [4] de muỳ gran mesura.

D' est' aueo [5] un miragre
grand' e muỳ marauilloso
que fezo a santa Uírgen,
Madre do Reỳ glorioso,
por hũa moller que tijnna
o coraçon descioso
de a seruir noit' e dia:
e foi en Estremadura
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

Na çiddade [6] de Segonça
que é mui rico bispado;
et cabo da grand' ỳgreia
á un logar apartado
que chamam Santa María
a Uella, a que de grado
ỳa essa moller bõa,
et en est' era sa cura.
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

Esta moller hũa filla
auía que muỳt' amaua,
et a cada hũa d' elas
en a uoontad' entraua

[1] Estas dos palabras están escritas sobre raspado.
[2] Aquí se escribió una *i*, pero está tachada.
[3] *Verdad este* en toda la Cantiga.
[4] En lugar de *Sẽor*.
[5] *Aueo* en otros lugares.
[6] En otros lugares *cidade*, y alguna vez *çibdade*.

Digitized by Google

d' íren ueer o sepulcro
de Ierusalem, et daua
do seu a quen a guiasse
por poder ỳr máis segura.
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

E pois aquest' ouue feỳto,
foỳ-sse logo sa carreỳra
et leuou sigo sa filla
porque non fosse senlleỳra;
ca achar non podería
pera ssí tal companneira.
Et passou per muitas terras,
et atal foi sa uentura,
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

Que passou o mar en saluo
sen neun detẽemento,
ca en quanto per él foron
sempr' ouueron muỳ bon uento;
e desque foron en Acre,
sen outro delongamento
foron ueer o Sepulcro
no tempo da caentura.
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

E poil-o ouueron uisto,
ar fezeron romarías
pelos logares máis santos
d' esa terra ú Mesías
Ihesu-Christo Deus e ome
andou: et a poucos dias
forum en Acre tornadas,
mais non como quen atura.
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

Fazendo mui gran morada
en Acre, non ỳ ficaron,
mais agỳna se colleron
äo porto et rogaron
a aquel cuia nau' era
que as leuass', e punnaron
d' entrar mui toste na naue.
Mais foi tan grand' a presura
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

D' ỳ entrar, et en querendo
sobir per ũa escaeỳra
do batel, e essa naue [1]
sobiú a filla primeyra-
mente, e depois a madre
cuidou a seer arteỳra
de sobir tost', e na agua
caeu con sa uestidura.
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

E en caendo, chamando
a grandes braados ỳa:
—Acórre-me, gloriosa
a uella Santa María
de Segonça, en que fío,
e faỳs que mia [2] romaría
acabe compridamente.—
Et tan toste da altura
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

Dos çẽos a Uírgen santa
acorreu-a et passou-a
bẽens per fondo da agua
su a naue, et sacou-a
mui longe da outra parte
en o mar e póis torno-a [3]
arriba uiua et sãa
con fremosa catadura.
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

Todos quantos esto uíron
foron mui marauillados,
et os gẽollos en terra
ouueron logo ficados
e aa Uírgen [4] mui santa
porende loores dados,

---

[1] En el códice está escrito: *éessa naue*, tal vez en lugar de *éessa* (en essa), como parece que requiere el sentido.
[2] La *i* está escrita entre renglones, por haberla omitido el copiante.
[3] La rima requiere *tornou-a*.—La *e* con que principia este verso está escrita sobre raspado y fuera de la linea.
[4] Escritas estas palabras sobre raspado.

Digitized by Google

dizendo:—Beÿta [1] seias,
dos coytados cobertura.
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura.....

E pois esta moller bõa
pela Uírgen foi gardada [2]
assí como iá oýstes
et a ssa terra tornada,
teue na uella ẏgleia [3]
noueas, et mui loada
foi logo Santa María
per ela, et fez cordura.
O ffondo do mar tan chão
faz come a terra dura
äos seus Santa María,
Sennor de mui gran mesura.

CCCLXXXIIII.

Como Santa María leuou a alma d' un frade que pintou o seu nome de tres coores. [4]

A que por muỳ gran fremosura
este [5] chamada Fror das frores,
mui máis lle praz quando lle loam
seu nome que d' outras loores.

D' esto direi un miragre,
segundo me foi contado
que auẽo a un monge
boo [6] et ben ordinado
et que as oras d' esta Uírgen
dizía de mui bon grado,
et mayor sabor end' auía
d' aquesto que d' outras sabores.
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

Éste mui bon clérigo era [7]
et mui de grado liía
nas uidas dos Santos Padres
et ar mui ben escriuía;
mayˇ [8] ú quer que él achaua
nome de Santa María,
fazía-o [9] mui fremoso
escrito con tres colores. [10]
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

A primeyra era ouro,
coor rrica et fremosa
asemellante da Uírgen
nobre et mui preçiosa;
et a outra d' azur era,
coor mui marauillosa
que äo çẽo semella
quand' é con sas splandores.
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

A terçeyra chamam rosa
porque é coor uermella:
onde cada ũa d' estas
coores mui ben semella
aą Uírgen que é rica,
mui santa, et que parella
nunca ouu' en fremosura,
ar é mellor das mellores.
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

Ond' aqueste nome santo
o monge tragía sigo
da Uírgen Santa María
de que era muit' amigo,
beÿiándo-o ameúde
por uençer o eemigo [11]
diabo que sempre punna
de nos meter en errores.
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

Onde foi ũa uegada

---

[1] Generalmente *bẽẽita*.
[2] En otros lugares se lee *guardada*. En la estrofa última de la Cantiga siguiente dice tambien *guardaren*.
[3] *ygreia* en otros lugares.
[4] Este epígrafe está escrito sobre raspado.
[5] Se escribió *e*, y así está tambien en el Sumario y en la repeticion del estribillo, resultando el verso con una sílaba ménos que los otros tres. Posteriormente se añadieron sobre el renglon, con tinta apénas perceptible, las letras *ste*.
[6] En lugar de *bõo*, como se halla constantemente.
[7] Escrita esta palabra sobre raspado.
[8] Debe ser equivocacion. *Mais* se lee constantemente.
[9] La *o*, omitida por olvido del amanuense, está escrita sobre el renglon. La misma pluma que hizo esta enmienda corrigió tambien la palabra final del verso, que al parecer decia *fremosa*.
[10] *Coores* en el epígrafe y en la misma Cantiga. Esta es la forma en que generalmente se halla escrita esta palabra.
[11] Por *ẽmigo*. Así tambien en la penúltima estrofa.

Digitized by Google

que iazía mui doente
d' ũa grand' enfermidade
de que era én possente;
et pero assí iazía,
uijnna-lle sempre a mente
de seer da Uírgen santa
un dos seus máis loadores.
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

O abade et os monges
todos ueer o uẽeron,
et poil-o uíron maltreito
un frade con él poseron
que lle teuesse companna;
e pois alí esteueron
un pouco, fóron-se logo;
mais a Sennor das Sennores
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

Apareçeu äo frade
que o guardau', en dormindo,
et uiú que äo leyto [1]
se chegaua, passo yndo,
et dizía-lle: «Non temas;
ca te farey ir sobindo
mig' ora a Paraýso
ú ueerás os mayores.
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

Ca por quanto tú pintauas
meu nome de tres pinturas
leua-t'-ey [2] susso äo çeo
ú uerás as apusturas, [3]
et en o liuro da uida
escrit' ontr' as escrituras
serás ontr' os que non morren
nen an coitas nen doores.»
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

Enton leuou d' él a alma
sigo a santa Reỳnna
et o frade espertou logo
et foy äo leyt' agynna;
et pois que o achou morto,
fez sõar a campaýnna,
segund' estableçud, [4] era
polos seus santos doctores.
A que por mui gran fremusura [5]
é chamada Fror das frores.....

Mantenente o abade
chegou ý con o conuento,
que eram ý de companna
ben oyteenta ou çento,
et aquel monge lles disse:
—Sennores, por cousimento
o que uí uos direy todo
se m' én fordes oydores.—
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

Enton contou o que uíra,
segundo uos ey iá dito;
et o abade tan toste
o fez meter en escrito
pera destruỳr as obras
do eemigo maldito
que nos quer leuar a logo
ú sempr' aiamos pauores.
A que por mui gran fremosura
é chamada Fror das frores.....

E pois souberon o feyto,
loaron de uoontade
a Uírgen Santa María,
a Sennor de pïedade;
et se [6] en alguna [7] cousa
ll' erraran per neçidade,
punaron [8] de sse gardáren [9]
que non fossen peccadores.
A que por mui gran fremosura
este chamada Fror das frores,
mui máis lle praz quando lle loam
seu nome que d' outras loores.

[1] Falta una sílaba, á no hacer diéresis en *uiú* que se pronuncia sin ella.
[2] Más correcto seria *leuar-t'-eỳ*.
[3] En otros lugares se lee *apostaras*.
[4] Escrito *estableçud* y raspada la *c*.
[5] En lugar de *fremosura*, como en toda la Cantiga.
[6] Hay una letra raspada.
[7] *Algũa* es la forma constante.
[8] En lugar de *punaron*.
[9] V. la nota 2 de la Cantiga anterior.

Digitized by Google

CCCLXXXV.

Como Santa María do Porto guareçeu un ome d' ũa pedrada mui grande de que nunca cuidara a guareçer, ca tijnna a tela sedada et tornou-se peralitico, et guarecé-o Santa Maria.

De toda enfermidade
máa e de gran ferida
pode ben sàar a Uírgen
que de uertud' [1] *é comprida.*

Est' aũo en Seuilla
per uertude da Raynna
dos çẽos, Santa María
do Porto, ú muit' agina [2]
ygreia, ú mui loada
fosse, fez ý na marinna
pera guardar os creschãos
dos mouros et ser [3] bastida
De toda enfermidade
máa e de gran ferida.....

Pera guerreiar os mouros
d'Espann' e os aflicaos. [4]
Et porende en aquel logo
mostrou miragres certãos
de muitos que ý uẽeron
enfermos et foruin sãos;
ca os que a ssa mercée
mester an, nunca oblida.
De toda enfermidade
máa e de gran ferida.....

E tan gran sabor auíam
os omes de que sãauam
os enfermos, que quen coita
auíam, logo chamauam [5]
«Santa María do Porto,
ual-me,» e s'acomendaua
a ela; e pois guaríam
facíam alá sa ẏda. [6]
De toda enfermidade
máa e de gran ferida.....

Ond' aũo en Seuilla
que deron ũa pedrada
a un ome na cabeça [7]
mui grand', assí que britada
ll' ouueron toda a fronte
et a tea assedada;
assí que nunca cuidaua
da chaga auer guarida.
De toda enfermidade
máa et de gran ferida.....

E pois uiú que non sãaua,
prometeu que ão Porto
da Uírgen Santa María
fosse, que este conorto
dos coitados, se d' aquela
ferida non fosse morto,
et que de çera leuasse
un estadal sen falida.
De toda enfermidade
máa et de gran ferida.....

Mais ante çelorgiãos
mostrou cóm' era maltreito,
dizendo que o sãassen;
mais esto non foi en preito
que consello lle possessen;
porend' o ome contreyto
ouu' a sseer d' un lado, [8]
et foi de aquela partida
De toda enfermidade
máa e de gran ferida.....

En que a chaga auía
ú foi da pedra ferido.
Et él, quando uiú aquesto,
téue-sse por escarnido;
mais acomendou-sse logo
ão Port', e foi guarido
et são, ben com' aqueles
que tornam de mort' a uida.
De toda enfermidade
máa e de gran ferida.....

---

[1] Escrito *uertude* y tachada la *e* final.
[2] En lugar de *agina* (aginna), como se halla en otros lugares y requiere además la rima. Igual omision se advierte repetidas veces en esta copia en palabras que requieren *n* doble, equivalente á nuestra *ñ*.
[3] Escrito *seer* y tachada la *e* primera.
[4] En lugar de *áfricaos*, como se ve en otros lugares.
[5] El sentido requiere estos dos verbos en singular. Debiera haberse escrito en el segundo verso *sàaua*, pues evidentemente se refiere á Santa Maria. La rima es *aua*, como lo indica el sexto verso.
[6] La tilde, equivalente á *m*, colocada sobre la *a* final de algunos verbos de esta estrofa, está hecha por pluma distinta y es de diferente forma que las del resto de la Cantiga.
[7] A continuacion de esta palabra se escribió *mui*, vocablo que corresponde al verso siguiente. Está tachado.
[8] Falta una silaba á este verso. Acaso debiera decir *ouue*.

Digitized by Google

E porende deu loores
aa Uírgen, et noueas
foi tẽer a sa cassa [1]
et leuou ý sas candeas
de çera, ca non de seuo
nen d' azeyte nen de teas
nen como d' outras que arden
en algũa pobr' ermida.

De toda enfermidade
máa e de gran ferida
pode ben sàar a Uírgen
que de uertud' é comprida.

CCCLXXXVI.

Como Santa María auondou de pescado al rey Don Affonso con mui gran gente que conuidara en Seuilla.

A que auondou do uino [2]
aa [3] *dona de Bretanna* [4]
ar auondou de pescado
un Reỳ com mui gran companna.

D' esto direi un miragre
que auẽo en Seuilla,
en a çiddade mui nobre
que fez Deus por marauilla;
ca non á outra çibdade
que non semellasse filla [5]
d' aquelas que son máis grandes
no sennorío d' Espanna.
A que auondou do uino
a dona [6] *de Bretana.....*

Alí el rey Don Affonso,
fillo del rey Don Fernando,
fez aiuntar mui gran corte;
esto foi no tempo quando
tornou da oste da Ueỳga
de Granada et tallando [7]
a andou en redor toda,
o chão et a montanna.
A que auondou do uino
a dona de Bretana.....

E pois que se partiú ende,
uẽo a Seuilla çedo,
en que fazía sas córtes
aiuntar, que des Toledo
ben ata en Santïago
et depois d' alen d' Arnedo,
non ouu' ý quen non uẽesse
por non caer en sa sanna.
A que auondou do uino
a dona de Bretana.....

Desque todos ý chegaron
et el Reỳ lles ouue dito
por qué os uïjr fezera
por paraur' e por escrito,
todos mui ben ll' o couberon
dizendo:—Seia maldito
o que pasar contra esto
que mandades; ca tamanna
A que auondou do uinno
a dona de Bretana.....

Prol sua nunca fezeron
omes como nós faremos
en fazer uosso mandado,
et demáis que seeremos
uosqu' en assessegamento,
por que póis non temeremos
enquisas de mascarade
que contra todos reganna.—
A que auondou do uino
a dona de Bretana.....

E pois aquest' outorgaron,
foi d' eles el Reỳ pagado
et ar outorgou-lles logo
quant' ouueron demandado
en todas sas petições,

---

[1] Falta una sílaba no haciendo diéresis en *foi*. Tal vez debiera decir, como en otros lugares, *en a sa cassa*.

[2] En lugar de *uino*, como se lee en otros lugares. La misma falta se cometió en la mayor parte de las repeticiones del estribillo.

[3] La *a* primera, omitida por el amanuense, está escrita con pluma más delgada y tinta clara.

[4] Así en el Sumario. Aquí *bretana* por *bretãna;* omision que se repitió en el estribillo despues de todas las estrofas, excepto en la penúltima.—Véase la Cantiga XXIII.

[5] A continuacion de este verso se escribió: *sa filla*. Estas palabras están tachadas y sin notas musicales.

[6] Debe decir *aa dona*, como en el segundo verso de la Cantiga. El copiante cometió esta misma falta en las repeticiones del estribillo.

[7] Acaso por *talando*.

Digitized by Google

nas que pedían guisado;
ca quen a sennor demanda
sen guisa, é cousa estraỳna,
A que auondou do uino
a dona de Bretana.....

En quant' as cartas fazíam
d' esto, foron conuidados
todos del Rey que comesen
con él, e que auundados [1]
serían de quant' ouuessen
mester; et d' est' acordados
foron quantos que ý eran
des Tüi ata Ocanna.
A que auondou do uino [2]
a dona de Bretana.

Mais sábbado aquel dia [3]
era, et muitos cuidauan
que pescado non ouuessen,
ca per rrem non o achauan
auendo-lo [4] en Seuilla;
et porende se queỳxauam
al Reỳ os seus despenseỳros
dizen: [5]—Obra d' aranna
A que auondou do uinno
a dona de Bretana.....

É, sennor, sse Deus nos [6] ualla,
aquesto que uós fazedes
en conuidar tan gran gente
et pescado non tẽedes.—
Et respos-lles el Rey logo:
—Asperad' e ueeredes
qué fará Santa María
ú iaz mercée quamanna
A que auondó [7] *do uinno*
a dona de Bretana.....

Non podería contada
seer per ren nen escrita.
Et por aquesto uos mando
que uaádes toda fita
logo catar os canales
meus que son mia renda quita,
et se algo ý achardes,
non o paredes per manna;
A que auondou do uino
a dona de Bretana.....

Mais aduzede-mi-o logo;
ca eu ey grand' asperança
na Uírgen Santa María,
que est' mia amparança,
que nos dará tal auondo
de pescado, que en França
non acharíamos tanto
nen en toda Alemanna.
A que auondou do uino
a dona de Bretana.....

Eles foron mantenente
a un canal, et acharon
de pescado carregadas
quatro barcas, et chegaron
con elas log' a Seuilla
et a todos auondaron,
que sol non lles migou [8] d' ele
que ualues' ũa castanna.
A que auondou do uino
a dona de Bretanna.....

E quand' el Reỳ uiú aquesto,
ouue mui grand' alegría
e chorando loou muỳto
a Uírgen Santa María
que o assí de pescado
auondara aquel dia;
ca a quen a muỳ ben serue
sempre con ela gaanna.
A que auondou do uinno
aa dona de Bretanna
ar auondou de pescado
un Reỳ con mui gran campanna. [9]

---

[1] *Auondados* en otros lugares, y asi (*auondou*) en el estribillo de esta Cantiga.
[2] Repetidas y tachadas las palabras *do uino*.
[3] Escrito sobre raspado.
[4] Tal vez sea equivocacion, en lugar de *auendelo* (a uendel-o). Asi queda claro el sentido.
[5] Es yerro manifiesto. Debe decir *dizendo*.
[6] La *n* está corregida. Decia *nos*.
[7] En lugar de *auondou*.
[8] Debe ser equivocacion, en lugar de *miguou* (minguou).
[9] Omitido aqui el estribillo por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

CCCLXXXVII.

Como ũa omágen mui fremosa que tragía un Reỳ fazía muitos miragres. [1]

Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta
de quen ll' as saudações
de Don Gabrïel ementa.

Ca pero é máis que santa
sempre lle creç' a uertude
quando öe *que ll' enmentam*
do ángeo a saúde;
et de que quer que lle roguen,
enton con seu ben recude,
porque do Santi *Spiritus*
log' outra uez s' escaenta.
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Onde d' aquest' un miragre
uos direi, se *mi ascuitardes*,
muy fremos' a marauilla;
et se ý mentes parardes,
sa mercée aueredes
d' ela, et se *a* guardardes,
do inferno seeredes
quitos, et de sa tormenta.
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Un Rey consigo tragía
ũa omágen fremosa
d' aquesta Uírgen bẽeỳta,
Madre de Deus *gloröosa*,
que a quantos la uiſam
era atam graçïosa,
que achar non poderíam
tal ontre *mil* et *sesaenta*.
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus filló [2] *por parenta.....*

Aquesta fazía muitos
miragres et marauillas,
sãand' *omes* et molleres
et [3] seus fillos et sas fillas;
et os que aquest' oỷam,
de máis longe ca çen millas
uiỹnnam por seer saõs
por esta que acreçenta
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Nosso ben per sa uertude
que ela grande mostraua
en sãar enfermidades;
et esta se lle dobraua
quando o Auangéo santo [4]
dizía cómo falaua
o ángeo de Deus con ela
ú ela disse: «Sergenta
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

«*Soon* do Sennor que dizes,
et estou aparellada
de reçeber a sa graça.»
Et por aquesto, dobrada [5]
ouu' a omágem uertude
quando ll' era ementada
esta saúde tan nobre.
E porén ben *quaraenta*
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta.....

Sàou [6] *d' omes* et molleres
enfermos e mal coitados
en prazo de poucos dias.
Et loores porén dados
forum aa Uírgen santa,
porque sempr' äos culpados,
macar é mui *iusticeỳra*,
con pïadade scarmenta.
Muito praz aa Uírgen santa
que Deus fillou por parenta
de quen ll' as saudações
de Don Gabrïel ementa.

---

[1] Esta Cantiga es repeticion de la CCCXLIX. Las variantes van indicadas con letra cursiva.

[2] En lugar de *fillou*, como en toda la Cantiga.

[3] Esta conjuncion, que está en la Cantiga CCCXLIX, se omitió aquí, por distraccion sin duda; resultando con esto imperfecto el octosílabo.

[4] Parte de este verso está escrito sobre raspado.

[5] Así en la Cantiga CCCXLIX. Aquí se escribió erradamente *dobrade*, haciendo además sobre la *e* la señal de abreviatura equivalente á *a*.

[6] Así en la CCCXLIX. Aquí, equivocadamente, *sao*.

Digitized by Google

CCCLXXXVIII. [1]

Como Santa María apareçeu en uision a un Reÿ que a seruia en [2] todas aquelas cousas que a él podia seruir, e semelláua-lle que se omildaua contra él en gualardon do seruiço que lle fazia.

Que por ál non deues' ome
Santa [3] María seruir,
déue-o fazer por quán ben
sabe seruiço graçir.

E d' aquest' un gran miragre
uos quer' ora retraer
que mostrou Santa María,
per com' eu pud' aprender,
a un Reÿ que sas figuras
mandaua sempre fazer
muit' apostas e fremosas,
et fazía-as uestir
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

De mui ricos panos d' ouro
et de mui nobre lauor;
et poÿa-*lle na testa*, [4]
pera pareçer mellor,
coroas con muitas pedras
ricas, que grand' esplandor
dauan sempr' aa [5] omágen
et fazían-a luzir.
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

E outrosí nas sas festas [6]
ar fazía-lle mudar
sempr' outros panos máis ricos [7]
pola festa máis onrrar;
et ben assí as fazía
põer *sobre* lo altar:
demáis trobaua *por* ela,
segund' oý departir.
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

Des í aqueles cantares
eran dos miragres seus
muitos et marauillosos
que mostra por ela Deus,
et faz ý mui gran dereito;
ca, segun diz San Matheus
et San *Yoane* et San Márcos,
sa Madr' este [8] sen falir.
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

Onde por estas razões
a seruía aquel Reÿ
et loaua et dizía
muito ben, com' apres' eÿ,
d' ela; e porén ll' auõo
o que uos ora direÿ, [9]
onde [10] uos rog' jaÿ, amigos!
que o queyrades oýr.
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

Onde foy a hũa Pascua
maÿor, que Deus *resurgiú*,
que el Reÿ fez sa omágen
da Uírgen; e poil-a uiú
ben feita et ben fremosa,
ricamente a uestiú
et sobr' o altar a pose,
et fez monias ý uijr
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

---

[1] Es repeticion de la CCXCV, con las variantes que van indicadas.

[2] Repetida, pero tachada, la palabra *en*.

[3] Antes de la palabra *Santa* hay un espacio raspado que indudablemente ocupó la preposicion *a*, segun se lee en la repeticion del estribillo y en la Cantiga CCXCV. La enmienda es acertada; porque de este modo se evita la dureza que resulta de formar sinéresis en la palabra *María*. Se ve tambien, por la falta de nota musical, que sobra dicha preposicion.

[4] En la Cantiga CCXCV: *poÿa-lles nas testas:* leccion preferible, por referirse á *las figuras*, en plural.

[5] Así en la CCXCV. Aquí *a omágen*, quedando incompleta la medida.

[6] Se escribió así este verso:
Outrosi nas *fe* sas festas.
La sílaba *fe* sobra y está tachada. La conjuncion *E* con que debe empezar el verso, y que el dibujante sustituyó por error con la *O*, está escrita al márgen en pequeño tamaño.

[7] Escrito este verso sobre raspado, circunstancia que se advierte tambien en la Cantiga CCXCV.

[8] Así en la CCXCV. En el texto *est*, con lo cual queda incompleto el octosílabo.

[9] Así en la CCXCV. Aquí escribió el copiante por error, entre las palabras *que* y *uos*, *ila*.

[10] Así en la CCXCV. En el texto *ond*, quedando incompleta la medida.

Digitized by Google

Que a uíssen cóm estaua,
et ouuessen *deuoçion*
en ela et que rogassen
por el Reÿ de coraçon.
Et elas assí fezeron;
et a Uírgen en *uision*
lles diss':—O que me rogades
farey-o, se el Rey uir.—
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

Una d' elas mantenente
foi al Reÿ et o chamou, [1]
et el Rei [2] uĕo tan toste,
et logo que ý chegou,
a omágen os gĕollos
ant' él en terra ficou
et as mãos que beÿiasse
lle começou a pedir.
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

Mais el Rei deitou-ss' en terra
ant' ela, tendud' en cruz,
chorando [3] muit' e dizendo:
—A tí, Sennor, que es luz
beÿiarei pées et mãos;
ca ta uertude m' aduz
sempre saúd' et me guarda
dos que me queren nozir.—
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

—Non (diss' ela)' mais as uossas
mãos uos beÿiarey eu
por quanta onrra fazedes
a min sempr' e äo meu
Fillo, que é Deus et ome;
e porén no reÿno seu
uos meterey pois morrerdes:
esto será sen mentir.—
Que por ál non deuess' ome
a Santa María seruir.....

Pois s' as monias espertaron
d' esta *uision*, foi-lles ben,
et al Rey en outro dia
ll' o contaron, et de rren
nada non lle faleçeron;
et ele logo porén
chorou muit' ant' a omágen
et fez tod' est' *escriuir*.
Que por ál non deuess' ome
Santa María seruir.....

E des alí adeante
seruiú máis, com' aprendí,
aa Uírgen *gloriosa*
et *loó*-a máis des í:
et ela fez-lle merçées
grandes, segund' eu oý,
et de muitas de maneiras,
a quen o ben comedir.
Que por ál non deuess' ome
Santa María seruir,
déue-o fazer por quán ben
sabe seruiço graçir.

CCCLXXXIX.

Como Santa Maria do Porto guareçeu un fillo de maestre Pedro de Maessela. [4]

A que pera Paraýso
irmos nos mostra caminos, [5]
poder á de sãar uellos
e mançebos et meninos.

Poder á de sãar uello
se é tal que o mereçe,
e outro tal o mançebo
se faz bõa mançebeçe;
outrossí äo meninno
se algun mal lle conteçe,
quand' an sas enfermidades
seendo muÿ pequeninos.
A que pera Paraýso
irmos nos mostra caminos.....

---

[1] El artículo *o*, omitido por olvido, está escrito sobre el renglon.

[2] Así en la CCXCV. En el texto se omitió la palabra *Rei*, necesaria para la medida.

[3] La *o* final está escrita sobre el renglon por distinta pluma.

[4] En una estrofa de la Cantiga, *Marsella*. En el Sumario, donde por falta de espacio quedó sin concluir, dice *Marse*.

[5] En lugar de *camiños* (caminnos) como se lee en la penúltima estrofa. La misma falta cometió el copiante de esta Cantiga en muchas palabras de igual terminacion.

Digitized by Google

E d' aquesto en Seuilla
mostrou miragre mui grande
a Uírgen Santa María
que rog' a seu Fill' e mande
que polos nos [1] peccados
mui sannudo non nos ande;
mas que do seu paraýso
nos queyra fazer uezinos.
A que pera Paraýso [2]
irmos nos mostra caminos.....

Este miragre foi feito
en Seuilla na çibdade
por un menino que era
mui mal doente en uerdade,
fillo de maestre Pedro
de Marsella, que abbade
foi iá et tornou-se leýgo,
e dous fillos fremosinnos
A que pera Paraýso
irmos nos mostra caminos.....

De ssa moller él auía,
que mui máis ca sí amaua.
Et-o meor [3] foi enfermo,
ond' a él muito pesaua,
de tan grand' enfemidade, [4]
que por morto o iuygaua [5]
él et sa madr', e con coyta
d' él chamáuan-se mesquinos.
A que pera Paraýso
irmos nos mostra caminos.....

E con gran coita sobeia
que a madre d' él auía
comendó-o ão Porto
que é de Santa María,
dizendo que se uiuesse,
que logo en romaría
a ssa cassa o leuasse,
et especias et cominnos
A que pera Paraýso
irmos nos mostra caminos.....

Con él alá offereçessen;
ca non tijnnam dinneýros
que partir de ssí [6] podessem,
non ouuellas [7] nen carneiros
dos seus dar non ý queríam,
ca os santos son arteiros;
mais dar-ll'-ía dous capões
ou ben leu dous ansarinos.
A que pera Paraýso
irmos nos mostra caminos.....

E tal promessa com' esta,
como quer que pequeninna
foss', assí prougʼ aa Uírgen
que dos ç[e]os é Reýnna:
fez que o moço pedisse
de comer, e foi aginna
guarid' e trebellou logo
con os outros moçelinnos.
A que pera Paraýso
irmos nos mostra caminnos.....

Quand' esto maestre Pedro
uiú d' esta guisa, loores
deu log' a Groriosa; [8]
ca fez fillar dos mayores
dous capões que criaua,
que fez assar, et sabores
fillou mui grand' en comel-os
et en beuer bõos uinnos.
A que pera Paraýso
irmos nos [9] *mostra caminos,*
poder á de sàar uellos
et mançebos et meninos.

[1] Es yerro evidente. Debe decir *nossos*, como lo demuestran el sentido y la medida.
[2] Tanto en este lugar como despues de las estrofas 3.ª y 6.ª, dice este verso: *A que perayso*. Se ha salvado aquí esta equivocacion con arreglo á las demás estrofas.
[3] En lugar de *meor*.
[4] Por *enfermidade*.
[5] Aunque esta terminacion se ajusta á la rima, debiera ser plural para formar buen sentido con los versos que siguen.
[6] La primera *s* se escribió posteriormente sobre el renglon.
[7] *Ouellas* en otros lugares.
[8] Falta una silaba. Probablemente deberia decir *aa Groriosa*.
[9] Repetido *nos*; pero tachado el primero.

Digitized by Google

CCCLXXXX.

Esta é [1] de loor de Santa María.

Sempre faz o mellor
a Madre do Sennor
Saluador. [2]

A nós faz que non possamos errar
e a Deus que nos queyra perdoar [3]
et en o seu [4] paraýso nos dar
gran sabor.
Sempre faz o mellor.....

A nós faz que queyramos Deus seruir,
et a él que nos faça repentir
dos erros et a emenda uijr
con amor.
Sempre faz o mellor.....

A nós faz que sabiámos Deus temer,
et a ele que queyra reçeber
nosso seruiço, por nos póis meter
ú él for.
Sempre faz o mellor.....

A nós faz que connoscamos a Deus,
et a ele que nos tenna por seus,
pois por nós pres morte pelos iudeus
con door.
Sempre faz ó mellor.....

A nós faz que a amemos máis d' ál,
et a ele que nos guarde de mal
et do fogo do inferno mortal
queýmador.
Sempre faz o mellor
a Madre do Sennor
Saluador.

CCCLXXXXI.

Como Santa María do Porto corregeu hùa moça contreyta dos nenbros que leuaron alá en romaria.

Como pod' a Groriosa
os mortos fazer uiuer,
ben outrossí pod' os nembros
dos contreytos correger. [5]

D' esto direy un miragre
que en o gran Porto fez [6]
que é seu d' esta Reynna
glorïosa de gran prez,
a ũa moça que uẽo
ý contreita de Xerez,
que beens assí naçera,
segun que oý dizer.
Como pod' a Groriosa
os mortos fazer uiuer.....

E esta en tal maneýra
os pées tortos assí
auía, o que adeante [8]
atras, com' eu aprendí,
tragía: porén seu padre
en romaría alí
a troux' e teue nouéas [9]
por d' aquel mal guareçer.
Como pod' a Groriosa
os mortos fazer uiuer.....

Ond' auẽo ũa noite
que gran door a ffillou
ãos pées en dormindo,
et tan toste despertou;
et a door foi tan grande,
et tan forte braadou, [10]

---

[1] Así en el Sumario. Aquí se omitió el verbo *é*.
[2] Los versos segundo y tercero del estribillo forman uno solo, no estando indicada su division con un punto, segun es costumbre, quizá por olvido del copiante. La forma métrica de las estrofas confirma esta division.
[3] Por *perdõar*, como en otros lugares.
[4] Escrita esta palabra sobre raspado.
[5] La mayor parte de este estribillo está escrito sobre raspado.
[6] Se escribió *fezo*. La *o* sobra y está raspada.
[7] La *z* está hecha sobre parte de una *t* que equivocadamente se habia escrito.
[8] Parece, segun requiere el sentido, que debiera decir: que o adeante.
[9] El copiante habia olvidado la palabra *teue*. La añadió con una llamada, despues de *nouéas*.
[10] Escritos estos dos versos sobre raspado.

Digitized by Google

come se ferida fosse
ou que cuydass' a morrer.
Como pod' a Groriosa
os mortos fazer uiuer.....

E seu padre, que iazía
cabo d' ela, preguntar
lle foi por qué braadara.
Diss' ela:—Porque britar
me foi os pées a Uírgen
et tornou-ss' a sseu altar,
et ouue door tan grande
qual nunca cuidei auer.—
Como pode [1] a Groriosa
os mortos fazer uiuer.....

Logo foron aiuntados
quantos ý eran enton,
et os pées lle cataron
e uíron-os de ffeýçon
que os a tẽer deuía
et tan ben sãos, que non
podían mellor seel-o.
Et porende bẽeýzer
Como pod' a Groriosa
os mortos fazer uiuer.....

Se fillaron a Reynna
que táes miragres faz;
et cada un [2] chorando
poso [3] en terra sa faz,
dizendo: «Bẽeýta seias,
ca toda mesura iaz
en tí et toda mercée
por a nós sempr' acorrer.
Como pod' a Groriosa
os mortos fazer uiuer.....

«Onde te damos loores
com' a tan bõa Sennor
que perdõas os peccadores [4]
et sãas toda door:
e porende te rogamos
que, sse ta mercée for,
que no santo paraýso
nos faças tigo caber.»
Como pod' a Groriosa
os mortos fazer uiuer,
ben outrossí pod' os nembros
dos contreytos correger.

CCCLXXXXII.

Como Santa María do Porto consentiú que enforcassen un ome que iurou mentira pelo seu nome.

Macar é Santa María
Sennor de muy grand' mesura,
muyt' estranna quem por ela
mente ou faz falsa iura.

Ca aquel ora que mente
iurando pelo seu nome
tal ora é iüygado
que o dïabo o tome
e que dentro no inferno
o tormente e o dome;
ca dïabos son monteýros
de Deus, segund' Escritura.
Macar é Santa María
Sennor de muý gran messura.....

E d' est' un muý gran miragre
aũo en o gran Porto,
d' um ome que con dereýto
foi enforcado e morto
porque iurou iura falsa
na ýgreia ú conorto
acham todolos coýtados:
aquest' é uerdade pura.
Macar é Santa María
Sennor de mui gran mesura.....

Est' om' era pastorinno
enton, e baruas pungentes,
quando pelos seus pecados

---

[1] En lugar de *pod* como en las demás estrofas.
[2] Es de creer que debiera haberse escrito *uun*, como se encuentra en otros parages. Tal como está, falta una sílaba al verso.
[3] Escrito *pos*: pero hecha la señal de advertencia, y al márgen, bajo la misma señal, la *o* que falta.
[4] Sobra una sílaba á este verso. Tal vez debiera decir *os peccados*.

Digitized by Google

en ál non metía mentes
senon furtar quant' achaua
a uezinnos e parentes;
e macar o castigauan,
sol non auía én cura.
Macar é Santa María
Sennor de muy gran mesura.....

Ond' auẽo que un dia
furtou a hũa mesquinna
un alfamar, e uendel-o
foi a cassa da Reynna
Madre de Deus do gran Porto;
mais foi preso muit' aginna,
et ant' o alcayde uẽo
por sa gran malauentura,
Macar é Santa María
Sennor de muy gran mesura.....

Que lle disse sse uerdade
era o que querelaua
aquela moller mesquinna.
Et él todo o negaua,
et ela non o podía
prouar; e porén mandaua
o alcayde que iurasse,
ca for' é d' Estremadura
Macar é Santa María
Sennor de muy gran mesura.....

De iurar sobre tal feyto.
Et él a iura fazía,
et o alcayde meesmo
d' él a iura reçebía;
et él meteu-lle na iura
a Deus et Santa María,
et que ambos lo coffondessen
se fezera tal loucura,
Macar é Santa María
Sennor de mui gran mesura.....

E que ante terçer dia
en as sas mãos tornasse
do alcayde, en tal guisa
que logo o enforcasse.
Enton mandou a hun ome
que da prijon o tirasse;
et él foy-sse et fez un furto
en que passou a postura.
Macar é Santa María
Sennor de muy gran mesura.....

Et logo que fez o furto,
tan toste foi recadado
dentro na uila do Port' e
ant'o alcayde leuado
foi con esso que furtara,
que lle disse: [1] —¡Malfadado!
¡Iá outro furto ás feyto
como máa criatura!—
Macar é Santa María
Sennor de mui gran mesura.....

E respos' äo alcayde:
—Por Deus e por caridade
fazede de min iustiça,
ca iurey gran falsidade;
porén non uos detenades
en destruyr gran maldade;
ca d' oy máis, en a mia uida
non é senon amargura.
Macar é Santa María
Sennor de muy gran mesura.....

Quand' est' oyron as gentes,
loaron os iustiçeyros
Ihesu-Christo et sa Madre,
Sennores dereytureyros:
et logo aquel astrosso
filláron-o os monteyros
et poséron-o na forca
suso na mayor altura.
Macar é Santa María
Sennor de muy gran mesura,
muyt' estranna quem por ela
mente ou faz falsa iura.

---

[1] Se escribió equivocadamente *dissesse*. Está tachada la silaba sobrante.

Digitized by Google

CCCLXXXXIII.

Como Santa María do Porto guareçeu a un meninno que trouxeron a sa casa rauioso.

Macar é door a rrauia
marauillosa e forte,
aginna a tolle a Madre [1]
do que en a cruz pres morte.

Ca segund' enfermidade,
rrauia de melanconía
uen que é negra e forte
e dura e de perría.
E tod' aquesto á no demo; [2]
é porén Santa María
que [3] este d' ele contralla,
a tolle et [4] da conorte.
Macar é door a rrauia
marauillosa e forte.....

D' esto mostrou no gran Porto
mui gran marauilla fera
a Uírgen Santa María
a un ome que uẽera
d' Arcos, et que iá rrauioso
seu neto alí trouxera
en tal que chegass' í [5] ánte
que uuiasse prender morte.
Macar é door a rrauia
marauillosa e forte.....

Aquel ninno Affonso [6]
nome de baptism' auía,
assí come seu auóo
que o alí aduzía:
e chegaron äo Porto
mércores, primero día
d' Abril, et en a ẏgreia
entraron con gran conorte,
Macar é door a rrauia
marauillosa e forte.....

Que a Uírgen groriosa
aquel mininno sãasse,
que atal rrauia auía,
que quen quer que ll' ementasse
que beuess' agua ou uinno,
que logo non s' espantasse,
e tan forte se torçía
come quen coita a morte.
Macar é door a rrauia
marauillosa e forte.....

D' esta guisa quatro dias
passara que non beuera
cousa que de beuer fosse;
e tan gran coita soffrera,
que tod' ome que o uisse
terría que iá morrera;
mas non quis a que nas coitas
acorre e dá conorte.
Macar é door a rrauia
marauillosa e forte.....

E en a primeira noite
que teue en a ẏgreia
uigía da Uírgen Santa
que sempre bẽeẏta seia,
de sa enfermidad' ouue
melloría tan sobeia,
que beueu muita d' agua, [7]
con que guareçeu de morte.
Macar é door a rrauia
marauillosa e forte.....

E des alí adeante
foi [8] guarid' e mui ben são;
et pois d' esto Don Affonso,

---

[1] Así en el Sumario. Aquí se habia escrito acertadamente: *a toll' a Madre;* pero despues se corrigió sobre raspado, poniendo, tal vez por distraccion, *tolla*, en vez de *tolle* como requiere el sentido.

[2] Escrito primero:—tod aquesto e a no demo,—y corregido despues.

[3] Está repetido y tachado este relativo.

[4] Hay un espacio raspado despues del pronombre *a*. Tal vez lo ocupaba la conjuncion τ, que se escribió despues con tinta encarnada en su verdadero lugar.

[5] La *i* está escrita sobre raspado.

[6] Falta una sílaba. Se ve claramente que, donde *ninno*, debia decir *meninno*.

[7] Falta una sílaba, á no hacer diéresis en *beueu*. Tal vez debiera decir *da agua*.

[8] El amanuense escribió esta palabra indebidamente al fin del verso anterior, acaso por juzgar que producia mal efecto la desproporcion que se advierte entre la longitud de ambos versos.

Digitized by Google

seu auóo, foi çertão,
entendeu quen ben seruía
aa Uirgen, que en uão
non fazía seu seruiço, [1]
ca nas coitas dá conorte.
Macar é door a rrauia
marauillosa e forte.....

E porend' él e os outros
todos quantos ý estauan
as mãos contra o çeo
des uun as alçauan; [2]
et log' a Santa María
porende loores dauan
porque assí o menynno
guariú de tan crüel morte.
Macar é door a rrauia
marauillosa e forte,
agynna a tolle a Madre
do que en a cruz pres morte.

CCCLXXXXIIII. [3]

Como en o moesteiro [4] de Ierusalen lles deu Santa María muito trijgo un ano, e outro muit' ouro.

Gran fe deuía
om' auer en Santa María.

E d' est', amigos, un miragre direi
que fez a Uírgen Madre do alto Rey,
en un mõesteiro de Ierusalem, com' achei,
que fazer mandou aquesta Sennor que nos guía,
Gran fe deuía.....

Que sinagoga primeiro de iudeus
foi, et uendéron-a os máos encreus
äos santos Apóstolos muit' amigos de Deus:
esta foi a primeira [5] *egreia* de Suría.
Gran ffe deuía.....

Santa María en aquela sazon
moraua na uila en Monte Syon,
et mandara aquela ygreia fazer enton,
que foi depois de *monies* mui grande abbadía.
Gran ffe deuía.....

Mais un tempo foi que ouueran d' ermar
con fam' os *monies* aquel santo *lugar;*
mais o seu abbade lles disse:—Uaámos rogar
ánt aa Uírgen que acorra a ssa mongía.
Gran ffe deuía.....

Logo o fezeron, sen tardar de ren,
et choraron muit' ant' a que nos manten

[1] Escrito sobre raspado.
[2] Falta una silaba á este verso.
[3] Esta Cantiga y las tres que siguen están repetidas con leves variantes. Van indicadas en letra cursiva. La presente corresponde á la CLXXXVII.
[4] Asi en el Sumario y en la Cantiga CLXXXVII. Aqui por distraccion sin duda, *moestero.*
[5] Asi en la CLXXXVII. Aqui *primera*, terminacion no usada en estos códices.

Digitized by Google

et toda aquela noite a rrezaron des én
ỹnos e cantigos todos a mui gran perfía.
Gran ffe deuía.....

E outro dia acharon tanto pan,
que os órreos foron chẽos de pran,
que lles deu Santa María sin prender ý affan;
ond' o conuent' ouue quanto én mester auía.
Gran ffe deuía.....

Mais depois *ao* tempo lles aũo mal,
que ouue na terra gran fame mortal,
assí que todos enton cuidaran morrer sen ál;
et o abbade, muito chorando, lles dizía:
Gran fe deuía.....

—Nénbre-uos, amigos, en cóm' outra uez
a gran merçée que uol-a Uírgen fez
do trijgo, que sabedes que tornou tan rafez,
que toda a gente do que nos deu guareçía.
Gran ffe deuía.....

Porén lle roguemos que o Fillo seu
rogue, que aquel pan tan muito nos deu,
que nos acorrer queira en est' ano tan greu;
ca muito máis ca esto por ela nos faría.—
Gran ffe deuía.....

E os *monies* todos fezeron assí,
et oraron muito, per com' aprendí,
toda aquela noit'; e na luz acharon ý
mui gran cousa d' ouro no altar que reluzía.
Gran ffe deuía.....

O abade muito se marauillou,
et ão tesoureiro enpreguntou
se uir algũa gente que na *egreia* entrou
que tan gran tesouro com' aquel sigo tragía.
Gran ffe deuía.....

Él lle iurou muito par nostro Sennor
que nunca d' aquelo fora [1] sabedor.
Enton o conuento deu end' aa Uírgen looi
porque lle atan ben deu quanto mester auía.
Gran ffe deuía
om' auer en Santa María.

---

[1] Hay un espacio raspado en que se había escrito *se*.

Digitized by Google

CCCLXXXXV. [1]

Como Santa María [2] de Tortosa d' Ultramar defendeu a uila do Soldan.

Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual
contra o poder da Uirgen;
ca xé tod' espirital.

En Ultramar d' est' aũo
miragre grande mui bel
que mostrou Santa María,
Madre de Deus Manüel,
a un Soldan poderoso
porque era mui cruel
e porénd' äos crischãos
desamaua *más* que ál.
Nïun poder d' este mundo
de gente nada [3] *non ual.....*

A este Soldan chamauam
per seu nome Bondoudar,
que Egito e Alapa
auía a seu mandar,
et Domas e a Camela;
et porende guerreiar
quería sempr' a crischãos
et fazer-lles muito mal.
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Este seus *omẽes* tragía
con crischãos toda uez
por saber máis sa *fazenda:*
un d' eles saber lle [4] fez
que se fillasse Tortosa,
guaaría ý gram prez:
demáis quen ll' a deffendesse
non auía [5] tal nen qual.
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Logo o Soldam con grand' oste
moueu quand' aquest' oýú,
e mui preto de Tortosa
en un outeiro sobiú;
e parou mentes na uila
et tan pouca gent' [6] ý uiú,
que teue que aquel mouro
non lle fora mentiral.
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Quand' a gente de Tortosa
uíron atan gran poder
de mouros uijr sobr' eles,
cuidaron mortos seer;
et fóron-s' aa ygreia
sas orações fazer
dizend': «¡Aý, Santa María!
»pois ta merçée non fal
Nïum poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

»A quantos que a demandan,
»*ual* a nós que somos teus;
»guárda-nos que non caiamos
»en poder d' estes encreus
»que per nulla ren non creen
»que tú es Madre de Deus;
»et *porende* en este feito
»mostra algun gran sinal.»
Nïum poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Pois sa oraçon fezeron,
per quant' end' eu aprendí,
contáron-se quántos eran
mas poucos s' acharon ý.
Enton á mui grandes uozes
todos disseron assí:
—Sennor, se nos non acorres,
preit' é mui descomunal.—
Nïum poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

O Soldan log' outro dia
sas gentes armar mandou
pera filláren a uila

---

[1] Repeticion de la CLXV.
[2] Así en la CLXV y en el Sumario. Aquí se omitió, por olvido, la palabra *María*.
[3] Repetida y tachada la palabra *nada*.
[4] Escrito *lles* y tachada la *s*.
[5] Hay un claro raspado en que se habia escrito *ý*.
[6] Escrito *gente*, y tachada la *e* final.
[7] Las dos últimas palabras están escritas sobre raspado.

Digitized by Google

mais non foi com' él cuydou;
ca pois se chegou a ela,
tal gente lle semellou
que estaua alá dentro,
que non ficaua portal
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Nen torre nen baruacãa
nen muro, per nulla ren,
ú gente muita non fosse
armados todos mui ben.
Quando uiú o Soldan esto,
téue-sse por de mal sen
et chamou porend' o mouro:
—Máo, falso, mentiral,
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Dí, ¿et por qué *mi* feziste [1]
con mia ost' aqui uijr,
dizendo que esta uila
non sse podía bastir
d' omes d' armas, de maneira
que me podesse guarir,
et eu ucío-a bastida
como non uí outra tal?—
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual..... [2]

O mouro con mui gran medo
lle respos' esta razon:
—Sennor, quanto uos eu dixe
uerdad' este et ál non;
mas tod' estes caualeiros
uedes que *do çeo* son;
ca chus *blancos* son et *claros*
que é neue nen cristal.—
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

Enton o Soldan lle disse:
—¿Et qué buscaron acá?—
Diss' o mouro:—Per mandado
da Úirgen, Madre d' Içá,
uẽeron, que ũa eigreia
dentro en a uila á,
que está preto dos muros [3]
da *ponte* do arẽal.—
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

O Soldan diss' ão mouro:
—En o alcoran achei
que María uírgen fora
sempre; e pois esto sei,
guerra per nulla maneira
con ela non fillarei;
et d' aquí me torno logo,
et fas tangel-o tabal.—
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual.....

E quand' aquest' ouue dito,
foi-sse logo manamam;
et d' esta guisa sa uila
guardou a do bon talan;
mais ánte que s' én partisse,
deu ý grand' *algo* o Soldan
por amor da Uírgen santa,
Rẽỹnna çelestïal.
Nïun poder d' este mundo
de gente nada non ual
contra o poder da Uírgen;
ca xé tod' espiritał.

CCCLXXXXVI. [4]

Como Santa María de Tocha guariú un laurador que andaua segando en dia de San *Quiret*, que se lle *sarraron* os punos ambos.

Pero que os outros santos
a uezes prenden uinganza
dos que lles [5] *erran, a Madre*
de Deus lles ual sen dultança.

D' esto direi un miragre
grande, que cabo Madride
fez na *ygreia* de Tocha
a Úirgen; porén m' oýde

[1] Las tres estrofas que siguen están escritas sobre raspado.
[2] Falta el estribillo, así en esta estrofa como en las dos siguientes, aunque el amanuense dejó espacio para escribirlo.
[3] Se escribió *mouros* y se raspó la *o*.
[4] Repeticion de la CCLXXXIX.
[5] El amanuense empezó á escribir aqui distraidamente la palabra *que* pero la tachó ántes de concluirla.

Digitized by Google

CCCXCVII

todos mui de uoontade,
et merçée lle *pidide*
que uos *gane* de seu Fillo
dos peccados perdoança.
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

Onde foi assí un dia
que un laurador na festa
de San Quireze segaua
ũa messe per gran sesta,
teendo sa fouç' en mão
et un sombreyr' en sa testa
de pallas, *per que* cuidaua
do sol auer amparança.
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

E porque en aquel dia
de San Quireze segaua,
Deus, por onrra d' aquel santo,
a mão con que cuidaua
o *màollo* alçar de terra
con ele se ll' apertaua
de guisa que non podía
auer ende deliũrança.
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

Outrosí a mão destra
con a fouçe apertada
foi, assí como se fosse
con *forte grud'* engrudada;
e ben assí o leuaron
tolleito a ssa pousada
os outros, e aquel dia
sol non ouueron ousança
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

De segáren; mais tan toste
aquel laurador leuaron
como x' estaba a Tocha
e muito por él rogaron
á Uírgen Santa María,
e ant' o altar choraron
d' ela, que lle perdõasse
aquela mui grand' errança
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

Que fezera; e chorando
él muit', e de uoontade
rogando Santa María
que pela ssa pïadade [1]
lle ualess' e non catasse
aa ssa gran *neçidade*,
e que d' aquela gran coita
o tirasse sen tardança.
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança.....

Pois assí ouue chorado,
logo a Ssennor das Sennores
lle ualeu, que *seupre* acorre
de grad' äos peccadores,
e desaprendeu-ll' as mãos
e tolleu-ll' end' as doores;
por que todos ben deuemos
auer en ela fiança.
Pero que os outros santos
a uezes prenden uingança
dos que lles erran, a Madre
de Deus lles ual seu dultança.

CCCLXXXXVII. [2]

Como Santa María tirou un mouro que era catiuo en Consogra do poder do diaboo et féze-o tornar crischão.

Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, *porque lles faz creer*
muitas sandeçes; et táes pecados
desfaz a Uírgen por seu gran saber.

E d' esto contado
uos será per min [3]
miragr' e mostrado
quant' end' aprendí
fremos' aficado;
e ben ascuytado
será, per meu grado,

---

[1] Así en la Cantiga CCLXXXIX. Aqui se omitió por olvido el pronombre *ssa*.

[2] Repeticion de la CXCII.

[3] *mi* en la CXCII, y así lo requiere la rima.

Digitized by Google

et deu' a seer,
que o muit' onrrado
Deus et acabado
pola de que nado
foi, quisso fazer. [1]
Muitas uegadas [2] o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

En Consogr' auía
un bon om' atal
que Santa María
amaua máis d' ál;
e muy gran perfía
por ela prendía
sempre cada día,
com' oý dizer,
con un d' Almaría
mouro que dizía
que ren non ualía
o seu gran poder.
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

Aqueste *mouro era*
d' aquel ome seu
catiuo, e fera-
ment' era encreu;
et iá o quisera
de grad' e fezera
creschão et déra-
lle de seu auer;
mäis non podera,
macar *ll' o* dissera,
con él; ca teuera
sempr' en descreer
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

En a Groriosa,
e a razõar
mal et souerbiosa-
ment' e desdennar,
que era enganosa
muit' e mentirosa
ssa fe et dultosa
e sem prol tẽer;
e tal reuoltosa
cous' e embargosa
e d' oýr noiosa
non é de caber.
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

O om' entendudo [3]
foi et de bon sen, [4]
e aperçebudo
de guardar muý ben
o mouro baruudo
fals' e descreudo,
e' cõme *sessudo*
o mandou meter
en [5] logar sabudo
d' aliub' ascondudo,
e dentr' estendudo
o fezo iacer.
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

Él alí iazendo,
o demo chegou
et [6] logo correndo
en ele *trauou;*
mäis defendendo-
s' o mour' e tremendo
muit' e contendendo
ll' o dedo coller
na boqu' e gemendo
et fort' estrengendo
tod' e desfazendo
ll' o fezo perder.
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

D' aquesta maneyra
duas noites fez;
mais aa terçeýra
a Sennor de prez,
a mui uerdadeýra

---

[1] Así este verso en la Cantiga CXCII. Aquí se escribió:—*foi u quis fazer:*—pero despues se añadió la *o* al verbo *quiss*, dejando de tacharse, por olvido quizá, el pronombre *u*, sílaba sobrante.

[2] Escrito *uegasdas* y tachada la *s* sobrante.

[3] Escrito sobre raspado.

[4] Así en la CXCII. En este lugar se omitió distraidamente la conjuncion *et*.

[5] Así en la CXCII. Aquí, equivocadamente, *e*.

[6] Escrita esta conjuncion en abreviatura, por haberla omitido el amanuense.

Digitized by Google

CCCXCVII

e Uírgen enteyra,
come lumeeyra
se lle fez ueer;
e deu-lle carreyra [1]
per que na fogueyra
d' inferno que cheyra
non podess' arder.
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

E' disse: Pagão,
se queres guarir, [2]
do demo de chão
t' ás a departir
e do falso uão
mui louco uilão
Mafomete cão
que te non ualer
pode; et *creschão*
te faz et irmão
nosso, et loução
seÿ et sen temer.
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

Pɔil-o castigara,
él ile respondeo
que en quant' andara
todo *faleçeo*,
et que mal errara
de que non fillara
batism' e pecara [3]
en seu *connosçer*
por quanto uiltara
a fij tan cara.
—Mais mannãa *clara*
querrei reçeber
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.. ..

A fe dos romãos;
ca connosco ben
(dis' él) que pagãos
andan con mal ssen
a guisa de uãos,
ca non son certãos
da *leÿ* dos crischãos
per ren mantẽer,
non come loução,
mais com' antiuãos
contra Mec' as mãos
punnan de tender.—
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

Quando foi mannãa,
d' alí o sacou
seu dono, et chãa-
mente lle contou
que *uió* da louçãa
Uírgen [4] que nos sãa
et nos da maçãa
fez perdon auer.
—P'orend' a chrischãa,
comprida, certãa
lée et non uãa
quero mantẽer.—
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer.....

Sa razon fijda
fez-lo batizar
seu don' e comprida-
ment' e [5] muit' onrrar:
e de bõa uida
foi póis, e seruida
d' él a que conuida-
nos a gran prazer
de dar sen falida
qual non foi oída
d' auermos guarida
sen nunca morrer.
Muitas uegadas o dem' enganadas
ten as gentes, porque lles faz creer
muitas sandeçes; et táes pecados
desfaz a Uírgen por seu gran saber.

---

[1] En la Cantiga CXCII. Aquí *careyra*. Es yerro.
[2] Este verso se escribió continuando el renglon del anterior, y se tachó despues para escribirlo debajo.
[3] Escrita esta palabra sobre raspado.—Véase este pasage en la Cantiga CXCII.
[4] Esta palabra está corregida. En su lugar se habia escrito *uiu*.
[5] Así en la CXCII. Aquí se omitió la conjuncion *e*, necesaria para la medida del verso.

Digitized by Google

CCCLXXXXVIII.

Como Santa María de Terena guariú un ome porcariço de demo [1] et resuscitó-o de morte a uida. [2]

A Madre do Pastor bõo
que connosceu [3] seu ganado
ben pode guardar aquele
que lle for acomendado.

Ca o dia da gran çẽa,
pois ouu' os pées lauados
a seus discípulos, disse
que per ele muý guardados
seríam, ca pastor era
bõo e que seus ganados
conoscíe sí meesmo
por dar a todos recado.
A Madre do Pastor bõo
que conoçeu [4] o seu ganado.....

Onde [5] en atal semellança
demostrou Santa María
gran miragre no seu Porto,
que ánt o seu nom' auía,
que de Xerez é mui preto,
na fin da Andaluzía,
ú o mar Mediterano [6]
con o mui grand' é iuntado.
A Madre do Pastor bõo
que conosceu o seu ganado.....

Alí el reý Don Afonso
de Leon et de Castella [7]
fez fazer hũa egreia
muit' aposta et mui bela,
que deu a Santa María
por casa et por capela
en que d' ela foss' o nome
de muitas gentes loado.
A Madre do Pastor bõo
que connosçeu o seu ganado.....

E en quanto a laurauam,
demostrou ý mui fremosos
miragres Santa María,
et d' oir mui saborosos
pera os que sa merçée
d' auela son deseios; [8]
mais un d' eles ontr' os outros
uos será per min contado.
A Madre do Pastor bõo
que conosçeu o seu ganado.....

Un poblador ý moraua
que uẽera dos primeyros,
et Don Domingo auía
nom', e trijnta cordeyros
que ý tijnna perdera;
et per uales et outeyros
os andou tod' aquel dia
buscando os [9] mui coitado.
A Madre do Pastor bõo
que conosçeu o seu ganado.....

En quanto os él buscaua
con mui gran coita sobeia,
a ssa moller Dona Sancha
foi chorand' aa ýgreia
et diss':—¡Aý, Santa María!
pela ta merçée seia
que aquel ganado [10] aia
de lobos per tí guardado.
A Madre do Pastor bõo
que conosçeu o seu ganado.....

E seu marido con coita
de os achar, non quedaua
de buscal-os pelos montes,
et pero non os achaua.

---

[1] En el Sumario: *do* demo.

[2] Este epígrafe no está conforme con el asunto de la Cantiga. Corresponde más bien á la CXCVII.

[3] Hay un espacio raspado que ocupó ántes probablemente el artículo *o*, que daña á la medida. El amanuense se olvidó sin duda de rasparlo igualmente en la repeticion del estribillo.

[4] En lugar de *connosçeu*, como al principio de la Cantiga y en la estrofa 3.ª

[5] La *O* inicial, que el dibujante omitió por olvido, está escrita al márgen en pequeño tamaño.

[6] Por *Mediterrano*.

[7] *Castela* en otros lugares; y así lo requiere en éste la rima.

[8] Es yerro evidente, por *desciosos*.

[9] La *s* está añadida sobre el renglon. Sobra, sin embargo, si se atiende al sentido.

[10] La *o* de esta palabra, que el amanuense omitió por olvido, está intercalada por distinta pluma.

Digitized by Google

Mais depois a tercer dia [1]
uiú o ganad' ú estaua
de consuun, et de lobos
tod' en derredor çercado.
A Madre do Pastor bõo
que conosceu o seu ganado.....

E do pesar que ouuera
grand', ouu' enton conorto, [2]
et foi fillar seu ganado
et leuó-o äo Porto,
que nunca d' aqueles lobos
un dos cordeiros foi morto;
ca o bõo Pastor tijnna
a ssa Madre por cayado.
A Madre do Pastor bõo
que conosceu o seu ganado.....

Pois esto uíron as gentes,
deron porende loores
aa Uírgen groriosa
que é Sennor das Sennores,
porque fez que os cordeiros
ouuessen por guardadores
os lobos: et poren seia
seu nome sempr' eixalçado.
A Madre do Pastor bõo
que connosçeu seu ganado
ben pode guardar aquele
que lle for acomendado. [3]

CCCLXXXXIX.

Esta .CCCXCVIIIJ. [4] e como en a uila d' Eluas ũa moller quiso matar seu fillo, et meteu-lle hũa agulla pela cabeça, et apareceu-lle [5] Santa María ánte que o matasse, et disse-lle que tomasse pẽedença. [6]

Quen usar' na de Deus Madre
falar, et amiga,
non lle falirám razões
muy bõas que diga.

Ca ben assí cada dia
lle creçe uertude,
como creç' a Deus [7] seu Fillo,
assí él m' aiude:
e porende o poder d' ela
et ú d' él recude
a creçéren en ben sempre
e toller nemiga.
Quen usar' na de Deus Madre
falar, e amiga.....

Porend' un miragre d' ela
direi muy fremoso
que mostró [8] na uila d' Eluas,
et marauilloso,
a hũa moller mui pobre
e des í astroso,
que quisera d' un seu fillo
seer enemiga.
Quen usar' na de Deus Madre
falar e amiga.....

Ela se preçaua muito
de sa fremosura,
et auía hun seu fillo
bela creatura;
mais tanto cobijçaua
a fazer loucura,
que non daua por matal-o
sol hũa formiga.
Quen usar' na de Deus Madre
falar, e amiga.....

Ond' auẽo que un dia,
seend' enserrada
en sa cassa, foi cuidando
muit' a malfadada
cómo matass' o menino;
ca desenbargada
sería se o colgasse
se quer d' ũa uiga.
Quen usar' na de Deus [9] *Madre*
falar e amiga.....

---

[1] Escrito equivocadamente *dáa*, y señalada la *á* para corregirla.
[2] Falta una sílaba. Acaso debiera decir *grande* en vez de *grand*.
[3] Falta aquí el estribillo, aunque quedó espacio para escribirlo.
[4] Este epígrafe está tomado del Sumario. El amanuense lo omitió en la Cantiga, aunque dejó espacio rayado para escribirlo.
[5] Aquí escribió el copiante distraidamente *seu fill:* pero tachó estas palabras.
[6] El amanuense colocó fuera de su lugar la tilde de esta palabra, escribiendo *pecdínça*.
[7] La terminacion *us* esta repetida al final de un renglon y al principio del siguiente. Esta última se tachó con puntos, omitiéndose sobre ella la nota musical.
[8] *Mostrou* en otros lugares.
[9] Aquí *falar*, y tachado con puntos.

Digitized by Google

CCCC

E pois cuidou muit' aquesto,
fillou en o braço
o menino et deitó-o
en o seu regaço,
buscando redor sí pedra;
et achou un maço,
et fillou hũa agulla
longa com' espiga.
Quen usar' na de Deus Madre
falar e amiga.....

E diss' assí:—Par Deus, fillo,
mui pouco me presta
de perder por tí meu tempo.—
Et logo na testa
lle foi põer a agulla,
et diss'—Oge festa
será pera mí ta morte.—
Mais a que abriga
Quen usar' na de Deus Madre
falar e amiga.....

Os pobres et os coitados,
pareçeu-lle logo,
seend' as portas serradas,
et diss':—Eu te rogo
que non mates o menino,
mais a un moogo
te uay confessar correndo;
ca Deus que castiga
Quen usar' na de Deus Madre
falar e amiga.....

Os máos feitos, dar-t'-ía
porende máa morte, [1]
et leuaría o demo
ta alma en sorte;
mais contra todas tas coitas
darei gran conorte:
porén máa uoontade
de tí derraýga.
Quen usar' na de Deus Madre
falar e amiga.....

E porén [2] fill' a teu fillo
nos braços priuado
et uay log' aa ygreia
dizer teu pecado,
et tan toste nas tas coitas
porrei eu recado;
et come moller non faças
máa que se triga
Quen usar' na de Deus Madre
falar e amiga.....

A ffazer mal ssa fazenda.—
Et foi-ss' a Reynna
dos çẽos, pois ll' esto disse.
Et log' a mesquinna
maenfestou-s' e en órden
entrou muit' aginna,
et contra o demo froque
uestiú por loriga.
Quen usar' na de Deus Madre
falar e amiga.....

Quantos aque [3] miragre
tan grande souberon
a Santa María graças
logo porén deron:
des í aquele meninno
criar ó fezeron,
et a madre polo demo
non deu hũa figa.
Quen usar' na de Deus Madre
falar e amiga,
non lle falirám razões
muý bõas que diga.

CCCC.

Esta é de loor de Santa María.

Pero cantigas de loor
fiz de muitas maneiras,
auendo de loar sabor
a que nos dá carreiras
como de Deus aiamos ben, [4]

---

[1] La palabra *porende* debe estar escrita equivocadamente en lugar de *porend'* ó *porén*. Tal como está, sobra una s.laba el verso: pues *máa* no forma diptongo, como puede verse en el penúltimo verso de la estrofa.

[2] Escrito *porende* y raspadas las dos letras finales.

[3] Es equivocacion manifiesta, en lugar de *aqueste*.

[4] Esta última palabra, omitida por olvido, se escribió despues sobre el renglon.

Digitized by Google

sol non tenno que dixe ren;
ca atant' é comprida
a loor da que nos manten,
que nunca á fijda. [1]
. . . . . .

Pero fiz com' oý dizer
que fez Santa Soffía,
que sa mëalla offreçer
foy, ca máis non auía,
a Deus de mui bon corazon;
mais o meu é mui mẽor don
que lle dou mui de grado,
et cuid' én d' auer gualardon
mui grand' e muit' onrrado.
. . . . . .

Ca pero o don mui pouc' é,
segund' a mia pobreza,
non catará est', a la ffé,
a Sennor da franqueza;
ca por un don, esto seỳ iá,
que ll' eu dé, çento me dará
dos seus mui nobres dões,
et a mia mingua comprirá
con os seus gualardões.
. . . . . .

E porén lle quero rogar
que meu don pequeno [2]
reçeb' e o queyra fillar
por aquel que meninno
no seu corpo sse figurou
e sse fez om' e nos saluou
por nos dar paraýso,
et póis consigo a leuou
et foi ý de bon siso.

CCCCI.

Esta .CCCC.I. et he petiçon que fezo el Reỳ a Santa María. [3]

Macar poucos cantares [4]
acabei e con son,
Uírgen, dos teus miragres,
péço-ch' ora por don
que rogues a teu Fillo
Deus, que él me perdon'
os pecados que fige,
pero que muitos son,
et do seu paraýso
non me diga de non
nen en o gran iüyzio [5]
éntre migu' [6] en razon,
nen que polos meus erros
se [7] me mostre felon.
E tú, mia Sennor, roga-
ll' agora e enton
muit' afficadamente
por mí de coraçon,
et por este seruiço
dá-m' este galardon.
Pois a tí, Uírgen, prougue
que dos miragres teus
fezess' ende cantares, [8]
rógo-te que a Deus,
teu Fillo, por mí rogues
que os pecados meus
me perdon', e me queira
reçebir [9] ontr' os seus
no santo paraýso,
ú este San Matheus,
San Pedr' e Santïago

---

[1] Esta Cantiga no tiene estribillo: en su lugar hay una raya de tinta encarnada que separa las estrofas.

[2] Es yerro manifiesto. La medida del verso y la rima requieren *pequeninno*.

[3] Así en el Sumario. El amanuense omitió el epígrafe en este lugar, aunque dejó cuatro líneas rayadas para escribirlo. En el códice de Toledo dice así el epígrafe: «Esta é la pitiçon que fez el Reỳ don Afonsso a Santa María por galardon destos cen cantares que ouue feitos dos seus miragres a loor dela.»—En este códice está escrita, segun costumbre, la música correspondiente á la primera estrofa: en el texto se rayaron los pentagramas; pero se omitieron las notas musicales.

[4] *Tol.:* Pois cen cantares feitos.

[5] Lo mismo repite en la estancia 6.ª, verso 13.—*Tol.:* ioizo, y ésta es la forma usada.

[6] *Tol.:* mig.

[7] *Tol.:* xe.

[8] *Tol.:* fezess eu cen cantares.

[9] *Tol.:* receberm.

Digitized by Google

a que uan os romeus;
e que en este mundo
queira que os encreus
mouros destruyr [1] possa,
que son dos filisteus,
com' a seus enemigos
destruyú Machabeus
Iudas, que foi gran tempo
cabdelo dos iudeus.
E ál te rog' aínda
que lle queyras [2] rogar
que do diab' arteiro
me queira él guardar,
que punna [3] todauía
pera om' enartar
per muitas de maneiras
por fazel-o peccar:
et que Él me dé siso
que me poss' amparar
d' ele et das sas obras
con que él faz obrar
mui mal a quen o cree,
et póis s' en mal achar;
et que contra os mouros
que terra d' Ultramar
tẽen, et en Espanna
gran part' a meu pesar,
me dé poder e força
pera os én deitar.
Outros rogos sen estes
te [4] quer ora fazer:
que rogues a teu Fillo
que me faça uiuer
per que seruil-o possa,
et que me dé poder
contra seus enemigos,
et lles faça perder
o que tẽen forçado,
que non deuen auer;
et me guarde de morte
per ocaion [5] prender,
et que de meus amigos
ueia senpre prazer,
et que possa mias gentes
en iustiça [6] tẽer
et que senpre ben sábia
enpregar meu auer,
que os que mi o filláren
mi o sábian gradeçer.
E aínda te rogo,
Uírgen, bõa Sennor,
que rogues a teu Fillo
que mentr' [7] eu aquí for
en este mundo, queira
que faça o mellor,
per que [8] d' él et dos bõos
sempr' aia seu amor;
et, pois Rey me fez, queira
que reyn' a seu sabor,
et de mí et dos reynos
seia él guardador
que me deu e dar pode
quando ll' en prazer for;
et que él [9] me deffenda
de fals' e träedor,
et outrossí me guarde
de mal consellador
et d' ome que mal serue
et é mui pedidor.
E pois ei começado,
Sennor, de te [10] pedir
merçées que me ganes,
se o Deus por ben uir,
róga-lle que me guarde
de quen non quer graçir
algo que ll' ome faça,
nen o ar quer seruir;
outrossí de quen [11] busca
razon pera falir,
non auendo uergonna
d' errar nen de mentir;
et de quen dá ioïzo [12]
sen o ben departir
nen outro gran consello

---

[1] *Tol.*: destroir, y más adelante *destroyú*.
[2] *Tol.*: queras, y *quera* en el cuarto verso.
[3] Así en el cód. de *Tol.* El texto *puna* por *pũna*.
[4] *Tol.*: ti.
[5] *Tol.*: oqueyion, y así más adelante.
[6] *Tol.*: iostiça.
[7] Así en el cód. de *Tol.* El texto, equivocadamente, *meutr*.
[8] *Tol.*: por que.
[9] Esta palabra está escrita en el códice de Toledo entre renglones y por distinta pluma.
[10] *Tol.*: ti.
[11] *Tol.*: do que.
[12] Así en el cód. de *Tol.* En el texto se omitió por olvido la preposicion *de*, escribiendo:
et quen da iuyzio.

Digitized by Google

sen ánt' í comedir,
et d' ome mui falido
que outro [1] quer cousir,
et d' ome que mal ioga
et quer muito rijr.
Outrosí por mí roga, [2]
Uírgen do bon talán, [3]
que me guard' o teu Fillo
d' aquel que adamán
mostra sempr' en seus feitos,
et d' aqueles que dan
pouco por gran uileza,
et uergonna non an
et por pouco seruiço
mostran que grand' affan
prenden ú quer que uáam
pero longe non uam.
Outrossí que me guardes
d' ome torp' aluardán
et d'ome que assaca,
que é peor [5] que can;
et dos que lealdade
non preçan quant' un pan,
pero que sempr' en ela
muito faland' están.
E aínda te rogo,
Sennor espirital,
que rogues a teu Fillo
que él me dé atal
siso per que non caia
en pecado mortal,
et que non aia medo
do gran fog' infernal, [6]
e me guarde meu corpo
d' ocaion et de mal
et d' amig' encuberto [7]
que a gran coita fal,
et de quen ten en pouco
de seer desleal,
et d' aquel que se preça
muit' e mui pouco ual,
et de quen en seus feitos
sempr' é descomunal.
Esto por don ch'-o peço,
et ar pidir-ch'-ei [8] ál.
Sennor Santa María,
pois que começad' ey
de pedir-che merçée,
non me departirey; [9]
porén te rog' e peço,
pois que teu Fillo reÿ
me fez, que d' él me ganes
siso que mester ey
con que me guardar [10] possa
do que me non guardeÿ,
per que d' oi adeante
non erre com' errey [11]
nen meu auer enpregue
tam mal com' enpreguey
en alguuns logares,
segundo que eu sey,
perdend' él e meu tenpo
et äos que o dey.
Mas des oi máis me guarda
e guardado serey.
Tantas son as merçées,
Sennor, que en tí á,
que porende te rogo
que rogues o que dá
seu ben äos que ama;
ca sey ca [12] o fará
se o tú por ben uíres, [13]
que me dé o que iá
lle pedí muitas uezes,
que quando for alá,
no paraýso, ueia
a tí sempr', e acá
mi acorra en mias coitas
por tí; e auerá-
me bon galardon dado,

---

[1] *Tol.*: outri.
[2] En el texto se escribió *rogo* y se corrigió despues.
[3] *Tol.*: Sennor de bon talan.
[4] *Tol.*: uaan.
[5] *Tol.*: peyor.
[6] *Tol.*: yfernal.
[7] *Tol.*: encoberto.
[8] *Tol.*: pedir chei.
[9] *Tol.*: non m' ende partirei.
[10] *Tol.*: guardar me.
[11] *Tol.*: se errei.
[12] *Tol.*: que.
[13] *Tol.*: se o tú ben rogares.

Digitized by Google

et sempre fiará
en tí quen souber esto
e máis te seruirá
por quanto me feziste [1]
de ben, et t' amará. [2]

CCCCII.

Santa María, nénbre-uos de mí [3]
et d' aquelo pouco que uos seruí.

Non catedes a como pecador
soon; máis catad' a uossa ualor
e por un muy pouco que de loor
dixe de uós, en que ren non mentí. [4]
Santa María, nénbre-uos de mí.....

Non catedes cómo pequey assaz,
mais catad' o gran ben que en uós iaz;
ca uós me fezestes como quen faz
sa cousa quita toda pera ssí.
Santa María, nénbre-uos de mí.....

Non catedes a como pequey greu;
mais catad'o gran ben que uos Deus deu;
ca outro ben senon uós non ei eu
nen ouue nunca des quando naçí.
Santa María, nénbre-uos de mí.....

Non catedes en como fuý errar;
mas catad' o uosso ben que sen par
est' e de como Deus a perdõar
nos á por uós; et sei que est' assí.
Santa María, nénbre-uos de mí.....

Non catedes a como fuý falir;
mais catade como non sey ú ir
senon a uós por merçée pedir
ú a achei cada que a pedí.
Santa María, nénbre-uos de mí.....

E querede que uos ueia alí
ú uós sodes, quando me for d' aquí. [5]

---

[1] *Tol.*: fiziste.
[2] *Tol.*: et amará.
[3] No tiene numeracion ni epígrafe, ni se rayaron los pentagramas donde debia haberse escrito la música correspondiente. Tampoco está indicada esta Cantiga en el Sumario.
[4] Esta primera estrofa está escrita sin division de versos, con objeto de ponerla en música. En las restantes, cada uno de estos versos, de once sílabas, está dividido en dos partes, por no haber suficiente espacio en la columna.
[5] Concluye esta Cantiga en el tercio superior del folio 361 vuelto, último del códice. Al pié del mismo, en la columna izquierda, está escrito en castellano, de letra de la época, pero con tinta más clara:

Virgen bien Auenturada
Sey de mj Remenbrada.
∴ Johñs gundisaluj.∴
(Hay una rúbrica.)

Digitized by Google

Digitized by Google

CANTIGAS

DE LAS

FIESTAS DE SANTA MARÍA.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRÓLOGO DAS CANTIGAS DAS CINCO FESTAS DE SANTA MARÍA.

Quem Santa María seruir,
non pode no seu ben [1] *falir.*

E porque eu gran sabor ey
de a seruir, seruil-a-ey,
e quanto poder punnarey
dos seus miragres descobrir.
Quem Santa María seruir.....

Pero direi ánt' en bon son
das sas çinque festas, que son
mui nobres, et direi razon
que praza a quen a oyr.
Quen Santa María seruir.....

Sancta Egreia ordinou
çinque festas, porque achou
çinque letras no nome sou,
como uos quero depatir. [2]
Quem Santa María seruir.....

A primeira, que *M* é,
mostra de cóm' a nossa ffé,
naçend' ela, naçeu et sé
ý firm' a quen o comedir.
Quen Santa María seruir.....

A mostra a saudaçion
d' *Aue* que Gabriel enton
lle disse que fillo baron,
Deus et om', iría parir.
Quen Santa María seruir.....

R' mostra cómo reynou
ontr' as uírgẽes, ú amou
sa uirgijdad' e guardou
por toda bondade comprir.
Quen Santa María seruir.....

I, índo de ben en mellor,
foi offreçer o Saluador,
seu Fill', a Deus con gran sabor
de fazer-nos a çẽo ir.
Quen Santa María seruir.....

A ar mostrou carreira tal
ú d' esta uida temporal
sobiú aa celestïal
por nos fazer alá sobir.
Quen Santa María seruir,
non poderá en seu ben falir.

[1] Las palabras *no seu ben* están escritas sobre raspado. Probablemente se habia escrito ántes *non poderá en*, que es como dice en la repeticion del estribillo en toda la Cantiga.

[2] Es equivocacion manifiesta, en lugar de *departir*. Así se halla escrito en otros lugares.

Digitized by Google

Esta é a primeyra, da Nacença de Santa Maria, que cae no mes de Setembro. Et começa assi. [2]

Bèeỳto foi o dia
e benauenturada
a ora que a Uirgen
Madre de Deus foi nada.

E d' aquesta naçençia [3]
falou muit' Ysaỳa,
et prophetando [4] disse
que áruor sayría
ben de raỳz [5] de Iesse,
e que tal fror faría,
que do Sant' [6] Espirito
de Deus fosse morada.
Bèeỳto foi o dia
et benauenturada..... [7]

Outros Prophetas muitos
d' aquesto profetaron; [8]
e os Euangelistas [9]
d' esta Sennor falaron
cóm' era de gran guisa,
e dos Reỳs [10] ar contaron
do linag' onde uiỳnna
esta Sennor onrrada.
Bèeỳto foi o dia
et benauenturada..... [11]

Mas pero de seu padre,
que Ioäachin [12] chamado
foi, et sa madre Anna,
direi-uos seu estado:
quanto no mundo [13] ouueron
partíron per recado,
que de quanto auían
non lles ficaua nada.
Bèeỳto foi o dia
et benauenturada.....

Ca Ioäachin et Anna
tal acordo preseron,
que fezeron tres partes
de quant' auer ouueron:
a hũa pera pobres;
a outra reteueron
pera ssí; a terçeỳra
äo templ' era dada.
Bèeỳto foi o dia
et benauenturada.....

En quant' esta companna [14]
santa assí obraua,
Deus todalas sas cousas
dous tant' acreçentaua;
mais [15] non lles daua fillo,
por que coitad' andaua
muit' end' ele; mas ela
era én máis coitada,
Bèeỳto foi o dia
et benauenturada.....

Porque os rezoauan [16]
por malditos as gentes.
Et porén fillou ele
offertas e presentes
que leuass' äo templo
con outros seus parentes;
mas Ruben et Sỳmeon
uedáron-ll' a entrada,
Bèeito foi o dia
e benauenturada.....

---

[1] En el códice texto no están numeradas á la cabeza más Cantigas que las que se refieren á festividades de la Virgen. En el de Toledo no se puso numeracion ninguna.

[2] *Tol.:* Pois que el Reỳ fez cen cantares de miragres et de loores de santa maria, et ouue feita sa pitiçon, teue por ben de fazer outras cinco cantigas das sas festas do ano.

Esta primeira é da sa nacença que cae no mes de setenbro e começa assi.

[3] *Tol.:* naçença.

[4] *Tol.:* profetando. Más adelante *profetas* y *profetaron.*

[5] *Tol.: da* raỳz.

[6] Escrito *santo* y raspada la *o.*

[7] En esta estrofa y en las dos que siguen dice el tercer verso en el texto:

a ora en *que a Uirgen.*

En no se halla en las demás estrofas, en ninguno de los dos códices.

[8] Así en el códice de Toledo. El texto, faltando á la rima, *prophetarum.*

[9] Así el cód. *Tol.* El texto, equivocadamente, *cunange-listas.* La *u* primera está señalada con un punto.

[10] *Tol.:* et os reis.

[11] Así en el cód. de *Tol.* El texto, equivocadamente: *ei ben auentura.* Igual falta se cometió en la estrofa siguiente

[12] *Tol.:* ioachim—y así en toda la Cantiga.

[13] *Tol.:* mund.

[14] El dibujante de las letras de adorno omitió en el texto la *E* inicial de este verso. Está apuntada al márgen en pequeño tamaño.

[15] *Tol.:* mas.

[16] *Tol.* rezoauan.

Digitized by Google

Que lle disseron logo:
—D' aquí entrar es quito,
Iöachin; porén uaÿ-te,
pois de Deus es maldito,
que te non quis dar fillo,
ca assí é escrito:
porend' entrar non debes
en cassa tan sagrada.—
Bèeito foi o dia
et benauenturada.....

Él ouue d' ést' enbargo
e uergonna tamanna,
que non foi a ssa cassa
nen no [1] uiú sa companna;
mais fillou seus ganados
e foi-ss' aa montanna,
assí que por gran tenpo
non fez alí tornada.
Bèeito foi o dia
et benauenturada.....

Anna, quande esto uíu, [2]
ouuo tan gran despeito,
que con coita chorando
se deitou en seu leito,
et de grado morrera;
mas non ll' ouue proueito;
ca Deus pera gran cousa
xa tijnna guardada.
Bèeito foi o dia
et benauenturada.....

E alí ú iazía
gemend' e sospirando
e sa desauentura
a Deus muit' ementando [3]
de que era sen fillos
de Iöachin, chorando,
quis Deus que do seu ángeo
foss' ela confortada. [4]
Bèeito foi o dia
et benauenturada.....

E dísse-lle:-Non temas,
Anna; ca Deus oÿda
a ta oraçon ouue,
e porén, sen falida,
de teu marido filla
auerás, que comprida [5]
será de todos beens [6]
máis d'outra, e preçada.—
Bèeito [7] *foi o dia*
et benauenturada.....

E pois ll' est' ouue dito,
foi-ss' o ángeo logo
a Iöachin, que era
metudo no meogo
d' ũas grandes montannas,
et dísse-l':—Eu te rogo
que tornes a ta cassa
logo sen alongada.—
Bèeito foi o dia
et benauenturada.....

Él, cuidando que era
ome, respos-ll' atanto:
—¿Cóm' irei a mia terra
ú reçebí quebranto
grand' entre meus uezinnos! [8]
que eu, pal-o Deus santo,
quisera que a testa
me fosse [9] ánte tallada.
Bèeito foi o dia
et benauenturada.....

Ca á porta do templo
disséron-mi os porteiros,
pois non auía fillos
como meus companneiros, [10]
non entraría dentro,
nen aues nen cordeiros
nen ren de mia offerta
non sería fillada.
Bèeito foi o dia
et benauenturada.....

---

[1] *Tol.:* nen o.—En el texto se advierten señales de haberse escrito ántes *non nò*.
[2] *Tol.:* quando uiu esto.
[3] *Tol.:* enmentando.
[4] En el texto se escribió *confortado*. La *o* final esta corregida.
[5] En el texto se escribió *compridо*, y se corrigió despues.
[6] *Tol.:* *bẽs*, que es la forma en que esta palabra se halla escrita por lo comun. El texto *bèens*. La tilde está aquí puesta por equivocacion.
[7] Así en el cód. de *Tol.* En el texto se escribió equivocadamente *Bena*. El amanuense raspó las dos últimas letras de esta palabra, pero la dejó sin corregir.
[8] *Tol.:* *uiz os*.
[9] *Tol.:* me foss.
[10] Así el cód. de *Tol.* El texto *copanneiros* por *cõpanneiros*.

Digitized by Google

E por esta uergonna
e por este dẽosto,
fogí a esta terra,
et ei iá assí posto
que nunca alá torne;
et en o mes d' Agosto
auerá ben seis meses
que fiz aquí estada
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

Entr' aquestas montannas,
que é terra esquiua,
con estes meus ganados;
ca máis me ual que uiua
en logar apartado,
que uida mui catiua
fazer entre mias gentes
uergonnos' e uiltada.—
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

O ángeo lle disse:
—Eu soon mandadeiro
a tí de Deus do çeo
por te fazer certeiro
que de ta moller Anna
auerás tal erdeiro,
per que toda a terra
será enlumeada. [1]
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

E se esto que digo
tẽes por marauilla,
certãamente cree [2]
que te dará Deus filla
que o que perdeu Eua
per ssa gran pecadilla
cobrar-ss'-á per aquesta,
que será auogada
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

Entre Deus e as gentes
que foren pecadores.
Porén uaý-te ta uía
et leixa teus pastores
que guarden teus ganados;
ca muito son maýores
de Deus as sas [3] merçées,
ca ren que foss' osmada.—
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

Quando Iöachin esto
oyú, log' esmorido
caeu et iouu' en terra
fóra de seu sentido
atães [4] que o ángeo
foi d' alí partido, [5]
que seus omens [6] o foron
erger sen detardada.
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

E que lle preguntaron
logo o que ouuera
que tal peça en terra
esmorido iouuera.
Et él contou-lles quant'
o ángeo lle dissera;
et eles lle disseron:
—De uos ir é guissada
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.

Cousa; e non passedes
de Deus seu mandamento,
e id' a uossa cassa
logo sen tardamento;
ca se o non fezerdes,
quiçaý por escarmento
uos dará Deus tal morte
que será mui sõada.—
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

---

[1] *Tol.:* enlumẽada.
[2] *Tol.:* crei.
[3] *Tol.:* las sas.
[4] *Tol.: atães.* Esta es la forma en que se halla en otros lugares.
[5] Así en ambos códices. Falta una sílaba á este verso, no haciendo diéresis en la palabra *foi*.
[6] En el texto se escribió *omẽs*. En el de *Tol. omees*. En aquel se raspó por inútil una tilde puesta sobre la *m*, y en éste la segunda *e*, quedando *omes*.

Digitized by Google

Tanto ll' esto mostraron,
et per tantas razões,
que lles respos' chorando:
—Pois que uos praz, uarões,
farei uosso consello;
mais por Deus, companões,
guardáde-mi os ganados
en aquesta mallada.—
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

E pois lles esto disse,
meteu-sse [1] aa carreira
por s' ir pera sa cassa
ueer sa companeyra [2]
que o bẽeyto [3] ángeo
fezera iá certeira [4]
que Iöachin uerría
pela porta dourada,.
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

E que a él saýsse
reçebel-o aginna; [5]
ca Deus en as sas coitas
porría meezinna
e lle daría filla
d' ele tal, que Reýnna
sería d' este mundo
e dos çëos chamada.
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

Quand' aquest' oyú Anna,
que iazía gemendo
e sospirand', [6] ergeu-sse
e foi alá correndo,
e leuou seus parentes
sigo, com' eu aprendo,
ben como se ouuess' a [7]
cassar outra uegada.
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

E pois uiú seu marido
obridou seus pesares,
e con muitas saúdes
e muitos abraçares
o acolleu mui leda,
e póis muitos maniares
lle guissou, e sa cassa
muy ben encortýnnada,
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

Na quál aquela noite,
est' é cousa sabuda,
foi na bẽeita Anna
a Uírgen conçebuda,
a que pelos Prophetas
nos fora prometuda
ánte que esto fosse
mui gran sazon passada.
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

E logo que foi uiua
no corpo de sa madre,
foi quita do pecado
que Adan [8] nosso padre
fezera per consello
d' aquel que, pero ladre
por nos leuar consigo,
a porta ll' é serrada
Bẽeito foi o dia
et benauenturada.....

Do inferno; [9] ca esta

---

[1] *Tol.*: meteuss.
[2] *Tol.*: companeira.
[3] *Tol.*: *bẽeit.*—En el texto se escribió *beỳt*. La segunda *e* y la *o* se añadieron despues.
[4] Así el cód. de *Tol.* En el texto se omitió el adverbio *iá*, necesario para la medida.
[5] Escrito en el texto *agina*, y hecha sobre la palabra y al márgen la señal de correccion.
[6] Así el cód. de *Tol.* El texto, equivocadamente, *sospirandé*.
[7] Así en el cód. de *Tol.* El texto:

ben como se ouuesse
a cassar outra uegada.

De este modo, como se ve, sobra una silaba en el segundo verso.
[8] *Tol.*: adam.
[9] *Tol.*: ỳferno.

Digitized by Google

lle pos' a serradura,
e abriú paraýso
que per mala uentura
serrou nossa madr' Eua
que con mui gran loucura
comeu d' aquela fruita
que Deus ll' ouue uedada.
Bẽeyto foi o dia
et benauenturada
a ora que a Uírgen
Madre de Deus foi nada.

Esta .ij. das festas de loor de Santa María. [1]

Uírgen Madre *gloriosa*,
de Deus filla et esposa,
santa, nobre, preçiosa,
¿quén te loar sabería
ou podía?
Ca Deus que é *lum'* e dia,
segund' a nossa natura,
non uíramos sa figura
senon por tí que *fust'* [2] alua.
Uírgen Madre gloriosa,
de Deus filla et esposa..... [3]

Tú es alua per que uisto [4]
foi o Sol que este Cristo
que o mund' ouue conquisto
et sacado d' ú iazía
et iaría,
et de que non saýría;
mais Deus por tí da altura
quis de tí sa *criatura*
naçer, et fez de tí alua.
Uírgen Madre gloriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua dos aluores [5]
que fazel-os peccadores
que *ueiam* os seus errores
et *conoscam* sa folía
que desuía
d' auer om' o que deuía,
que perdeu *per* sa loucura
Eua, que tú, Uírgen pura,
cobraste porque es alua.
Uírgen Madre gloriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua dos mesquinnos
que non *errem* os caminnos
a grandes *et* pequeninnos;
ca tú lles mostras a uía
per que ýa
o teu Fillo todauía
que nos sacou da escura
carreyra máa et dura
per tí que es nossa alua.
Uírgen Madre gloriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua dos culpados
que çegos *per* seus peccados
eram; mais alumeados
son per tí, Santa María.
¿Quém diría,
nen quén *contar* podería
teu ben et ta gran [6] mesura?
Ca senpre en tí atura
Deus a luz ond' es tú alua.
Uírgen Madre gloriosa,
de Deus filla et esposa.....

Tú es alua dos que *creem*
et lume dos que non *ueem*
a [7] Deus, et que por mal teen
o ben per sa bauequía
d' eresía,
que é máa ousadía,
et Deus non á d' *éstes* cura;
mais pela [8] ta gran cordura
lles dás lume come alua.
Uírgen Madre gloriosa,
de Deus filla et esposa.....

---

[1] Esta Cantiga es repeticion de la CCCXL, con las variantes que aquí van indicadas en letra cursiva.

[2] Escrito sobre raspado. Tal vez se habria puesto *es*, como en la Cantiga CCCXL.

[3] Es la única estrofa en que se repite el estribillo. En las demás hay, en lugar de éste, dos rayas de tinta encarnada, tal vez para indicar que se debia seguir repitiendo como en la Cantiga CCCXL. Aquí las estrofas están en su verdadera forma, sin la intercalacion de un verso del estribillo que se advierte en aquella.

[4] Esta estrofa es la octava en la Cantiga CCCXL.

[5] Estrofa 2.ª en la Cantiga CCCXL.

[6] Escrito sobre raspado.

[7] La *a*, omitida en un principio, se añadió despues, y se apuntó al márgen.

[8] Escrito *per la* y raspada la *r*.

Digitized by Google

Tú es alua que pareços
ante Deus et *esclareços*
os çëos, et que mereços
d' auéres sa compañía.
E querría-
t' eu ueer con él; ca sería
quite de máa uentura
et metudo na folgura
ú es con Deus, *ond'* es alua.
Uírgen Madre gloriosa,
de Deus filla et esposa,
santa, nobre, preçiosa,
¿quén te loar sabería,
ou podía?

Esta terceira é da Uirgijdade de Santa Maria, e esta festa é no mes de Dezenbro, e fézea Sant Alifonsso. E começa assi. [1]

Tod' aqueste mund' a loar deuería
a Uirgijdade de Santa María.

Ca ela foi uírgen en a uoontade
e foi-o na carne con tan gran bondade,
por que Deus do cëo con sa dëidade
en ela pres carne que él non auía, [2]
Tod' aqueste mund' a loar deuería.....

Ond' ela foi prenne; mas como x' ánt' era
ficou uírgen, que foi marauilla fera;
ca tant' ouue door como [3] ánt' ouuera
que ouuesse fillo. ¿Quén o cuidaría
Tod' aqueste mund' a loar deuería.....

Que aquestas cousas des uun iuntadas
fossen, e en corpo de moller achadas
que ouuess' as tetas de leit' auondadas
e pariss' e fosse uírgen todauía?
Tod' aqueste mund' a loar deuería.....

Mas aquesta Uírgen amou Deus atanto
que a enprennou do espírito santo,
sen prender end' ela dano nen espanto;
e ben semella de Deus tal drudaría.
Tod' aqueste mund' a loar deuería.....

E d' esto uos mostro proua uerdadeira
do sol quando fer dentro en a uidreira,
que, pero a passa, en nulla maneira
non fica britada de como siýa.
Tod' aqueste mund' a loar deuería.....

---

[1] Así en el cód. de Toledo. En el texto se omitió el epígrafe, aunque quedó espacio rayado para escribirlo. Como se ve, está invertido entre ambos códices el órden de colocacion de esta Cantiga y la de la fiesta de la *Anunciacion*.

[2] En esta forma están escritos los versos de la primera estrofa, y el estribillo que se repite en todas, en el códice de Toledo. En las estrofas siguientes está dividido, en ambos códices, cada verso en dos; lo cual produce imperfecciones métricas.

[3] Escrito *com*. La *o* final se apuntó al márgen con una señal de llamada.—*Tol.*: comox ant.

Digitized by Google

Que macar o uidro do sol filla lume,
nulla ren a luz do uidro non consume;
outrossí foi esto que contra costume
foi madre e [1] uírgen, ca Deus x' o quería.
Tod' aqueste mund' a loar deuería
a Uirgijdade de Santa María.

Esta quarta é [2] da Trijdade de Santa Maria.

Como Deus [3] é comprida Trijdade
sen enader nen minguar de ssí nada,
este, cousa çerta [4] e mui prouada,
tres Pessoas e ũa Dëidade.
Segund' esto quero mostrar razon
per que sábian quantos no mundo son
de como foi uírgen Santa María
en tres guisas d' ũa uirgijdade. [5]
. . . . . .
. . . . . .
Ca ela foi uírgen na uoontade
et en a carn' ánte que fosse dada
á Ioseph con que foi esposada,
et foi uírgen tẽendo castidade;
et ar foý-o en aquela sazon
que foi prenn' e pariú fillo baron
et ficou uírgen como xe soýa;
et assí forum tres en unidade.
. . . . . .
. . . . . .
E porend', amigos, mentes parade
e uerédes obra muit' ordinada
de como Deus buscou carne sagrada
en que nos mostrasse humanidade
comprida de todo ben et d' ál non,
con que podesse póys soffrer paxon
e morrer, e uiuer a terçer dia
e destruir o dem' e sa maldade.
. . . . . .
. . . . . .
E macar é Sennor, quis' ẏgualdade
con sa Madre a benauenturada;
ca seendo sa filla e criada,
non catou grandeza nen quantidade
de ssí a ela; mais fillou faẏçon
d' ome na carne d' ela, et enton
foi fillo da que él criad' auía
e da filla fez madr'; est' é uerdade.
. . . . . .
. . . . . .
E tant' ouu' ela en sí omildade
que dos çëos, ú era sa morada,
o fez deçer na sa santiuigada
carn' e comprida de toda bondade,
en que él pose tan gran beeçion [6]
e deu sa graça et demás tal don,
que quantos o dem' enfermar fazía
reçebessen per ela sãẏdade.
. . . . . .
. . . . . .
Porén lle roguemos por pïadade
que rog' a Deus, de que ficou prennada
quando foi do ángeo sãudada,
que nos guarde de toda tempestade
que nos non nuza, et ar d' ocaion
et do demo chẽo de trahẏçion [7]
que nos non enarte con arlotía
que nos enarta, e con falsidade.

Esta quinta [8] é de como o ángeo Gabriel [9] uéo saudar a Santa Maria. Et esta festa no mes de Março. [10]

Tan bẽẏta foi a sãudaçon
per que nós uẽemos a saluaçon.

Ésta trox' [11] o ángeo Gabriel
a Santa María, come fïel

---

[1] En el texto está corregida esta frase, por haberse omitido en un principio la conjuncion *e*.
[2] Se escribió *et é*. La conjuncion está tachada.
[3] Raspada la terminacion *us* y escrita sobre el renglon.
[4] Sigue un claro raspado.
[5] En lugar de *uirgijdade*.— Hay despues de cada estrofa dos lineas de tinta encarnada, en lugar del estribillo que se repite en todas las Cantigas, y del cual carece ésta.
[6] En otros lugares *bẽçiçon*.
[7] *Traiçon* se lee en otros lugares.
[8] *Tol.*: segunda. V. la nota 1 de la página anterior.
[9] En el texto se escribió equivocadamente *gubriel*. La *u* está señalada para que fuese corregida.
[10] *Tol.*: e esta festa é no mes de março. e começa assi.
[11] *Tol.*: troux.

Digitized by Google

mandadeiro; por que Emanüel
foi logo Deus e pres encarnaçon.
Tan bẽeita foi a säudaçon..... [1]

Ca ben alí ú lle [2] diss' él «Aué,»
foi logo Deus ome feit' a la ffé;
e macar él atan poderos' é,
en a Uírgen foi enserrad' enton.
Tan bẽeyta foi a säudaçon..... [3]

E ú «Graçïa plena» lle dizer
foi o ángeo, nos fez connosçer [4]
a Deus, que non podíamos ueer,
ánte; mais [5] póis uimos ben [6] sa faỳçon.
Tan bẽeyta [7] *foi a säudaçion.....* [8]

E ú lle disse «Contigo [9] é Deus»,
enton foi prenne do que polos seus
saluar, quis morte prender per iudeus
por nos tirar da infernal prijon. [10]
Tan bẽeyta foi a säudaçion.....

E ú lle disse «Bẽeỳta es tú
entr' as molleres», logo de Ihesú-
Cristo foi prenne, que naçeu póis, ú
tres Reỳs lle deron cada un seu don.
Tan bẽeyta foi a säudaçon.....

E ú lle disse «Bẽeỳto será
aquel fruito que de tí naçerá,
alí nos deu carreira por que iá
ouuéssemos sempre de Deus perdon.
Tan bẽeyta foi a säudaçon
per que nós uẽemos a saluaçon.

Esta .vi. de loor de Santa María. [11]

Mvito foi noss' amigo
Gabriel, quando disse
«María, Deus é tigo.»

Mvito foi noss' amigo
ú diss' «Aue María»
aa Uírgen bẽeỳta,
e que Deus prendería
en ela nossa carne
con que póis britaría
o inferno antigo.
Muito foy noss' amigo.....

E *nunca* nos podía
iá mayor *amiztade* [12]
mostrar, que quand' adusse
mandado con uerdade
que Deus ome sería
pola grand' omildade
que ouu' a Uírgen sigo.
Muito foy noss' amigo.....

¿Quén uiú nunc' amizade [13]
que esta semellasse
en dizer tal mandado
per que Deus s' *enssarrasse*
en o corpo da Uírgen,
e que nos amparasse
do mortal eemigo? [14]
Muito foi noss' amigo.....

---

[1] Así el cód. de *Tol.* En el texto se omitió el estribillo por falta de espacio en la columna.
[2] Escrito en el texto *disselle* y tachado *disse* con puntos y una raya de tinta roja.
[3] Así en el de *Tol.* En el texto se escribió equivocadamente:
Tan bẽeyta a saudaçion.
En el segundo verso omitió el copiante de este mismo códice, despues de todas las estrofas, la palabra *nós* (*per que uẽemos*), con lo cual resulta imperfecta la medida.
[4] *Tol.:* connocer.
[5] *Tol.:* mas.
[6] Escrito en el texto sobre raspado.
[7] Así en el cód. de *Tol.* En el texto *bẽeyta* en todas las estrofas, excepto la última.
[8] *Tol.: saudaçon*, como en toda la Cantiga.
[9] Así en el de *Tol.* El texto *contig.* En esta leccion resulta imperfecta la medida del verso.
[10] *Tol.:* ifernal priion.
[11] Es repeticion de la Cantiga CCX, con las variantes que se indican con letra cursiva.
[12] Debe decir *amizade*. V. la nota siguiente.
[13] Escrito *amiztade*, y raspada la *t*.
[14] En lugar de *ẽemigo*.

Digitized by Google

E esto non fezera
Deus, se ánte non uisse
a bondade da Uírgen,
que per èla comprisse
quanto nos prometera,
segund' él ánte disse;
gran uerdade uos digo.
Muito foi nosso [1] *amigo*.....

E Gabrïel por esto,
o ángeo, deuemos
amar et onrrar muito;
ca perque nos saluemos
éste *trox'* o mandado,
et porque sol non demos [2]
polo demo un figo.
Muito foi noss' amigo
Gabrïel quando disse
«María, Deus é tigo.»

Esta. vij. [3] é como Santa María leuou seu Fillo ao templo et o offereçeu a San Symeon; et esta festa é no mes de Frebreyro. [4]

Nobre don e muỳ preçado
foi Santa María [5] *dar*
a Deus quando ll' o seu Fillo
foi no templo presentar.

¿Quém uiú nunca tam preçada
cousa nen tam [6] rico don
como deu Santa María
no templ' a San Sỳmeon
quando lle deu Ihesu-Xrispto, [7]
seu Fill', en offeriçon, [8]
que fillou él nos seus braços
ledo sobe [9] lo altar?
Nobre don e mui preçado
foi Santa María dar.....

Esto fez a Santa Uírgen
pois que o tempo compriú,
que foron quaranta dias
desque seu Fillo pariú;
e porend', [10] segund' a lée,
no templo o offeriú
con duas tórtores mansas
e de palomas [11] un par.
Nobre don et mui preçado
foi Santa María dar.....

Symeon, aquel sant' ome
a que o foi offerer, [12]
sempr' a Deus esto pidía [13]
que ánte que a morrer
ouuesse, que lle leixasse
él o seu Fillo ueer
que a enuiar auía
pera o mundo [14] saluar.
Nobre don et mui preçado
foi Santa María dar.....

Logo que uiú o menỳnno, [15]
en os braços o [16] fillou,
e beỳándo-lle [17] os pées,
con alegría chorou
dizendo:—Pois éste ueio,
Deus que uiuer me leixou
trões aquí, ben me pode
des oy máis en paz leuar.
Nobre don et mui preçado
foi Santa María dar.....

Pois que ueen os meus ollos
a tí que es Saluador
d' aqueles que t' asperamos,
e d' Irrael [18] guardador;
e que Deus comprid' e ome
es, e do mundo Sennor,

---

[1] En lugar de *noss*, como en toda la Cantiga.
[2] Así en la Cantiga CCX. Aquí, equivocadamente, *deucmos*.
[3] *Tol.:* Esta quarta.
[4] *Tol.:* feureỳro. e começa assi.
[5] El copiante del texto escribió aquí distraidamente *no templ.* Estas palabras están tachadas con puntos y una raya de tinta encarnada.
[6] *Tol.:* tan. En el primer verso *tà*.
[7] *Tol.:* ieso cristo.
[8] *Tol.:* ofereçon. En esta forma suele encontrarse escrito por lo comun.
[9] *Tol.:* sobre.
[10] *Tol.:* porén.
[11] *Tol.:* paonbas.
[12] Corregida la terminacion. Segun parece, se habia escrito ántes *offerecer*.
[13] *Tol.:* pedia.
[14] Así el cód. de *Tol.* En el texto se omitió por olvido el artículo *o*.
[15] *Tol.:* minỳo.
[16] *Tol.:* lo.
[17] *Tol.:* beiiando lle.
[18] Escrito en el texto sobre raspado.

Digitized by Google

te rogo que me non queiras [1]
oi máis no mundo leixar.—
Nobre don et mui preçado
foi Santa María dar
a Deus quando ll' o seu Fillo
foi no templo presentar.

Os sete dões que dá
Deus, a sa Madr' os deu iá. [2]

E d' aquestes sete dões
uos quer ora departir
cómo os deu a sa Madre,
porque quantos lo oÿr
foren punnen en seruil-a
e se guarden de falir,
porque sa merçée aiam;
ca bẽeÿt' é quen a á.
Os sete dões que dá..... [3]

O primeyro d' estes sete
dões é pera saber
todo ben compridamente
por fazer a Deus prazer:
aquéste Santa María
ouu' en sí, por que prender
uẽo Deus en ela carne,
con que nos póis iulgará.
Os sete dões que dá.....

D' entendemento mui grande
éste o segundo é:
aquéste Santa María
ouu' en sí, per boa ffé,
por que fez d' ela sa Madre
Deus, e cabo d' ele ssé
nos çëos, onde sa graça
enuía a nós acá.
Os sete dões que dá.....

O terceÿro de consello
est', e con mui gran razon
o ouue Santa María;
por que quantas ora son
molleres, nen forum ánte,
non ouueron beeycion [4]
de Deus com' aquesta ouue
nen outra non auerá.
Os sete dões que dá.....

O quarto é forteleza;
et aquesta ouu' en ssí
tan grande, per que o demo
perdeu seu poder d' alí
ú Deus en ela pres carne
et foi ome; ca des í
foi britad' e mal apreso
et ia máis non cobrará.
Os sete dões que dá.....

O quinto don é çïente,
que ouue grand' e bon sen
a Uírgen Santa María
que a fez responder ben
quando ll' o ángeo disse
que do que todo mantem
sería madr', e diss' ela:
«Por serua m' achará.» [5]
Os sete dões que dá.....

O sesto don pïadade
é, que ouu' e á de pran
a quantos nas grandes coitas
a chamam et chamarán;
e porén [6] Santa María
os peccadores la an
ante Deus por auogada,
e por sempr' assí será.
Os sete does [7] *que dá.....*

O séptimo d' estes dões
é auer de Deus temor:

---

[1] *Tol.*: queras.
[2] Esta Cantiga carece de epígrafe. El amanuense dejó espacio rayado para escribirlo.
[3] En este lugar, y despues de las cuatro estrofas siguientes, se habia escrito *que deus da*. La palabra *deus* está raspada y añadida al segundo verso fuera de la linea.
[4] En lugar de *bẽeÿçon*.
[5] Falta una silaba á este verso. Tal vez debiera decir *mi achará*.
[6] Escrito sobre raspado. Al márgen *é*.
[7] En lugar de *dões*.

Digitized by Google

aquest' ouu' a Groriosa,
pero sempre con amor;
et por aquesto foi ela
Madre de nostro Sennor
Ihesu-Christo, Deus et ome,
que por sempre regnará.
Os sete dões que Deus..... [1]

Onde por aquestes sete
dões lle deuemos dar
lloores, [2] et ar rogar-lle
que nos faça perdõar
a seu Fillo os pecados,
et que nos guarde d' errar
de guisa que no seu regno
uiuamos con él alá.
Os sete dões que dá
Deus, a sa Madr' os deu iá.

Esta .IX. é da Uigilia de Santa María d' Agosto, cómo ela passao [3] d' este mundo et foi leuada ao ceo. [4]

Des quando Deus sa Madre [5]
äos çëos leuou,
de nos leuar consigo
carreira nos mostrou.

Ca pois leuou aquela
que nos deu por Sennor
et él fillou por madre,
mostrou-nos que amor
muy grande nos auía,
non podía mayor;
ca pera o seu regno [6]
logo nos conuidou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Mais [7] cómo passou ela
d' este mundo contar
uos quer, e [8] en quál guisa
a uẽo Deus leuar
consigo äo çeo,
ú a foi corõar
por Rëyna [9] dos Santos:
tan muito a onrrou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Assí foi que o dia
que Deus morte prendeu,
a ssa bẽeyta Madre
uiú quánto padeçeu
na cruz por nós; e logo
tal pesar reçebeu,
que a fillou quartãa
que nunca én saõu.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

E depois morou sempre
dentr' en Ierusalem;
et non uinna [10] a ela
enfermo, que logu' [11] én
são se non partisse;
mais a ela per ren [12]
non leixou a quartãa
atén es que finou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Mas no templ' ú estaua [13]
a comprida de ffé,
un ángeo lle disse:
—Madre de Deus, aué:
o teu Fillo te manda
dizer que iá temp' é
que leixes este mundo
máo ú te [14] leixou.—
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

---

[1] Es equivocacion, en lugar de *dá*.
[2] *Loores* constantemente.
[3] Debe decir *passou*. La *a* está señalada con un punto, sin duda con objeto de corregirla.
[4] *Tol.:* Esta quinta é como santa maria passou deste mundo e sse foi ao ceo. e esta festa é no mes dagosto meyante. et começa assi.
[5] *Tol.: madr*, y así en toda la Cantiga.
[6] *Tol.:* reyno.
[7] *Tol.:* Mas.
[8] *Tol.:* uos quer eu.
[9] *Tol.:* reya.—*Reynna* en otros lugares.
[10] *Tol.:* uija.
[11] *Tol.:* log.
[12] En el cód. de *Tol.* se omitió la palabra *per*, y se hizo al márgen la señal de advertencia.
[13] *Tol.:* Mas no tenplo estaua.
[14] *Tol.:* ú tel (t' él).

Digitized by Google

E un [1] ramo de palma
lle deu log' en sinal
que dend' a tercer [2] dia
non auería ál
que uerría por ela
o Reÿ espirital,
seu Fillo Ihesu-Christo
que en ela encarnou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Dísso- ll' a santa Uírgen:
—Sennor, ¿e quál nom' ás?—
O ángeo lle respos':
—Esto non saberás,
ca meu nom' é mui grande;
mas çedo ueerás
os apóstolos tigo,
que Deus uïjr mandou
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Por onrrar-t' en ta morte.—
E foi-sse logu' enton [3]
o ángeo, et ela
foi fazer oraçon
ben a mont' Oliuete,
ú aquela sazon
moraua, e tan toste
en seu banno entrou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

E uestiú os mellores
panos que pod' [4] auer;
e San Iohan [5] fez logo
chamar, et a dizer
lle começou seu feito
de cómo a ueer
o ángeo uẽera
que lle Deus enuiou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

E dísse-lle chorando:
—Nénbre-te, San Iohan,
de cóm' en ta comenda
o do mui bon talan
me leixou, o meu Fillo;
porén guardar de pran
me deues en mia morte,
pois te mi acomendou.
Des quando Deus sa Madre
äos ç.os leuou ....

E, com' eu ei oÿdo,
estes máos iudeus
que mataron meu Fillo
como falsos encreus, [6]
mëaçan de queimáren
a carn' e estes meus
ossos, pois for passada:
un d' eles mi-o contou.—
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

En quant' eles en esto
falauan entre ssí,
huũas [7] nuues mui craras
adusseron log' ý [8]
os Apóstolos onze;
et non uẽo alí
Santo Thomas [9] con eles,
ca chegar non o uiou. [10]
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

E logo que chegaron,
com' a Escritura [11] diz,
os reçebeu mui leda
a sant' Anperadriz
e dísso-lles:—Amigos,
este dia fijz
foi, que Deus uos adusse
aquí e uos iuntou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

---

[1] *Tol.:* uun.
[2] *Tol.:* tecer. Es yerro.
[3] Escrito en el texto sobre raspado. *Tol.:* log enton.
[4] *Tol.:* pud.
[5] *Tol.:* ioan.
[6] Escrito este verso sobre raspado en el cód. de Toledo.
[7] *Tol.:* hũas. En este mismo códice están escritas sobre el renglon la s de esta palabra y de la siguiente, *nuues*.
[8] *Tol.:* loguj.
[9] *Tol.:* tomas.
[10] *Tol.:* uuiou. Asi se encuentra en otros lugares.
[11] *Tol.:* scritura.

Digitized by Google

E pois iuntados sodes,
esto uos rogarei
que uigïedes migo;
ca eu de certo sei
que cras en aquel dia
d' este mundo m' irei;
ca un ángeo santo [1]
comig' esto falou.—
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Eles, quand' est' oýron,
choraron log' assaz;
póis disseron:—Faremos,
Sennor, o que uos praz.—
E rezaron seus psalmos [2]
com' en a lée iaz,
e ela en seu leito
ant' eles se deitou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Outro dia San Pedro
a uoz de Deus oýú
que lles diss': «Aquí soon
uosqu'.» E logo sentiú
tod' aquela companna
muĩ bon [3] odor, et uiú
claridade que todo
o log' [4] enlumeou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Mais a ora da [5] sesta
direi-uol-o que fez
Deus, que foi Padr' e Fillo
d' esta Uírgen de prez:
uẽo leuar-ll' a alma
que él iá outra uez
lle metera no corpo
ú a santiuigou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

E disso a San Pedro:
«Direi-ch' o que farás:
pois mia Madr' é finada,
non esperes a cras;
mas enterra seu corpo
no ual' de Iosaphás [6]
en atal sepultura [7]
com' ela t' ensinou.»
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Esto foi en Agosto,
en meẏante do mes,
que Ihesu-Christo [8] a alma
de sua Madre pres;
e o corpo San Pedro
fillou con sete [9] e tres
Apóstolos, et en
Iosafás lo enterrou. [10]
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

E pois la enterraron
en sepulcre [11] mui bel,
fóron-ss' aa ciddade; [12]
mais logo San Miguel
leuou o corpo d' ela
con outro gran tropel
d' ángeos que uẽeron,
e cada un cantou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Eles indo cantando,
Santo Thomas sobir [13]
os uiú, que Deus fezera
en a nuue uijr:
e uiú Santa María
entr' eles todos ẏr,
e por saber quém [14] era,
logo lles preguntou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

---

[1] *Tol.:* ca un angeo de deus.
Las dos últimas palabras están señaladas y al márgen *sco* (santo).
[2] *Tol.:* salmos.
[3] *Tol.:* boò.
[4] *Tol.:* o mund. Al márgen *log en.*
[5] *Tol:* de.
[6] *Tol.:* iosefas.
[7] Escrito sobre raspado en el texto.
[8] *Tol.:* iesu crist.
[9] *Tol.:* set.
[10] En el cód. de *Tol.* están escritos así estos dos versos:
apostolos. et en iosefas
lo enterrou.
[11] *Tol.:* sepulcro.
[12] *Tol.:* cidade.
[13] *Tol.:* santo tomas subir.
[14] *Tol.:* quen.

Digitized by Google

E ela [1] respondeu-lle:
—Tomás, amigo meu,
a mia alma meu Fillo
leuou, ben ti dig' eu,
e meu corp' ora leuan
pera o regno [2] seu
estes ángeos santos,
e con eles me uou.—
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

E San Tomás lle disse:
—Sennor, mui m' é mester,
porque creudo seia
d' esto, se uos prouguer,
que algun sinal aia
que quando o disser
que eu amostrar possa.—
Et ela lle lançou
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

A cinta que çingía, [3]
que uos non foi dón uil,
ant' era mui ben feita
e d' obra mui sotil.
Et él deu end' a ela
porén loores mil,
e sa cinta na mão,
aa uila chegou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Os onze, poil-o uíron,
disseron:—Tol-t' alá,
e que te Deus non ama
gran mostra ch' én feit' á,
que non uiste sa Madre
morrer, nen fust' acá
ú a nós soterramos:
tanto te despreçou.—
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Santo Thomas chorando
respondeu-lles adur:
—Dized' [4] ú a metestes;
mais sei eu que nenllur
achar non a podedes
quant' o breton Artur;
ca eu a uí na nuue
sobir, [5] e me chamou.
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

E porque me creades,
esta çinta me quis
dar, e que de seu feito
seiades todos fis;
que eu uí o seu corpo
mui máis branco ca lis
ir sobind' [6] äos çeos,
e mui pouc' ý [7] tardou.—
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Enton disse San Pedro:
—Tenno que será prol
d' irmos prouar aquesto
que nos diz este fol;
e se non for uerdade,
hũa folla de col [8]
non demos máis por ele;
ca sempr' éste dultou.—
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

Enton foron dizendo:
—Mentira nos aduz.—
E cataron a fossa
d' aquela que na cruz
uiú morrer o seu Fillo;
mais pero, se non luz,
nulla ren non acharon.
E muito se sinou
Des quando Deus sa Madre
äos çëos leuou.....

---

[1] En el texto se escribió solamente *Ela*. Despues se intercaló la *e* omitida.
[2] *Tol.*: reyno.
[3] *Tol.*: cengia.
[4] En el cód. de *Tol.* se escribió *dizend*. La *n* está raspada.
[5] *Tol.*: subir.
[6] *Tol.*: yr subind.
[7] *Tol.*: pouqui.
[8] El amanuense escribió en el texto *coll*, pero raspó la segunda *l*.

Digitized by Google

San Pedro, [1] e os outros
todos a hũa uoz
en terra se deitaron,
pedindo per [2] Ayoz
a Santo Thomas perdon;
e diss' él:—Hũa noz
non daría por esto,
pois con uerdad' estou.
Des quando Deus sa Madre
äos çẽos leuou,
de nos leuar consigo
carreira nos mostrou. [3]

Esta déçima é no dia aa Proçession, cómo as proçessiões do çeo reçeberon a Santa María quando sobiú aos çeos.

Bẽeita es, María, filla, madr' e criada [4]
de Deus teu Padr' e Fillo; est' é cousa prouada.
Bẽeyta foi a ora en que tú gẽerada
fuste et a ta alma de Deus santiuigada;
e bẽeyto o dia [5] en que póis fuste nada
e d' Adam o peccado quita e perdõada;
e bẽeytos los panos ú fust' [6] enuurullada,
e outrossí a teta que ouuiste mamada;
e bẽeyta a agua en que fuste bannada
e a santa uianda de que fust' auondada;
e bẽeyta a fala que ouuiste falada,
e outrossí a letra de que fust' ensinada. [7]
. . . . . .
. . . . . .

E bẽeyta a casa ú feziste morada
et outrossí o tenpro ú fuste presentada;
e bẽeyta a seda que ouuiste fiada
et outrossí a obra que end' ouuiste obrada;
e bẽeyta ú fuste con Ioseph esposada,
non que tigo cassasse, mas que d' él foses guardada; [8]
e bẽeyta a ora ú fuste säudada
pelo ángeo santo, et ar de Deus prennada;
e bẽeyta a culpa de que fust' acusada
onde ficaste quita et santa et saluada,
e bẽeyta a ta carne en que iouu' enserrada
a de teu Fillo Christus et feita e formada.
. . . . . .
. . . . . .

E bẽeyta ú fust' [9] a Beleem chegada
e por parir teu Fillo en a coua entrada:

---

[1] Así en el cód. de *Tol.* En el texto *San Pedr*, con lo cual queda incompleta la medida del verso.

[2] *Tol.:* por.

[3] Falta el estribillo en el texto.—En el cód. de *Tol.* hay esta nota escrita en dos renglones en el márgen inferior de la columna en que termina esta Cantiga: «*A uigia de sca. m.ª dagosto. sera dita Des quando deus sa madr aos ceos leuou.—et no dia sera dita. a precisson—Beeita es maria filla madr e criada.*» Esta última Cantiga, que es la que se imprime á continuacion, no se halla en el códice de Toledo.

[4] Escrito sobre raspado.

[5] Las palabras *o dia* están añadidas sobre el renglon con tinta clara.

[6] *fuste* y raspada la *e*.

[7] Despues de esta estrofa y de las dos que siguen hay dos lineas de tinta encarnada, en lugar del estribillo que se repite en las demás Cantigas.

[8] Sobra una silaba á este verso.

[9] Tal vez en lugar de *fuste*, como requiere la medida.

Digitized by Google

Bẽeyta ú pariste ome Deus sen tardada,
sen door que ouuesses d' él nen fosses coitada;
e bẽeẏta a tua uirgijdade [1] sagrada
que ficou como x' era ánt e non foi danada.
Bẽeẏta a ta leite onde foi gouernada
a carne de teu Fillo e creçud' e uuiada.
Bẽeẏtas las tas mãos con que foi faagada
a ssa pesõa santa e benauenturada.
Bẽeẏta foi a uida que póis con él usada
ouuiste, macar fuste mui pobre lazerada.
. . . . . .
. . . . . .

E bẽeyta, bẽeẏta ú ouuist' acabada
a uida d' este mundo e d' él fuste passada;
e bẽeẏta ú uẽo a tí a ta poussada
teu Fillo Ihesu-Christo, e per él foi tomada
a ta alma bẽeẏta e do corpo tirada
que a San Miguel ouue tan tost' acomendada.
Bẽeẏta a conpanna que t' ouu' aconpanada, [2]
d' ángeos mui fremosos preçison ordinada,
e bẽeẏta a outra d' archángeos onrrada
que te reçeber uẽo, de que fuste loada;
e bẽeyta a oste que Tronos é chamada
e Dominatiões que te foi enuiada.
. . . . . .
. . . . . .

Bẽeyta ú ouuiste en sobind' encontrada
Príncepes, [3] Potestades, d' eles grand' az parada;
bẽeyta ú Cherubin et Seraphin achada
t' ouueron, ca tan toste d' eles fust' äorada;
e bẽeyta ú fuste das Uertudes çercada
dos çẽos, e per eles [4] a ta loor cantada.
Bẽeẏta ú teu Fillo uẽo apressurada-
ment' a tí muit' agẏnna con toda sa masnada.
Bẽeẏta ú él disse äos santos: «Leixada
logo seia mia Madr' [5] a mí, ca uen cansada.»
Bẽeẏta ú t' él ouue dos braços abraçada
e tú con pïedade sobr' él fuste acostada.
. . . . . .
. . . . . .

Bẽeyta ú os santos en mui gran uoz alçada
disseron: «Ben uennades, Sennor mui deseiada.»

---

[1] Uirgijdade en otros lugares.
[2] En lugar de *acompanada*.
[3] La segunda *e* de esta palabra está medio raspada. Es, sin embargo, necesaria para completar la medida del verso; á no ser que se tratara de escribir *princeps e potestades*.
[4] Parece que debiera decir *per elas*, por referirse á las Virtudes.
[5] Tal vez en lugar de *Madre*, segun requiere la medida del verso.

Digitized by Google

Bẽeyta ú teu Fillo a Deus t' ouue mostrada
dizendo: «Padr', aquesta madre m' ouuiste dada.»
Bẽeẏta ú Deus quis' [1] que ta carne iuntada
fosse con a ta alma, e per él corõada.
Bẽeẏta es por esto, amiga et amada
de Deus et ar dos santos, e nossa auogada.
E porende, bẽeẏta, te rog' eu aficada-
ment' [2] que a ta graça me seia outorgada,
porque a ta mercée bẽeitą, muy granada
aia en este mundo, e me dés por soldada

Que quando a mi' alma d' aquí fezer iornada,
que a porta do çẽo non lle seia uedada.

Esta .xi., en outro dia de Santa María, é de como lle uenna emente de nós ao dia do iuẏzio et rogue a seu Fillo que nos aia merçée.

Nénbre-sse-te, Madre
de Deus, María,
que a él, teu Padre,
rogues todauía,
pois estás en sa compañía
e es aquela que nos guia,
que, pois nos ele fazer quis,
sempre noit' e dia
nos guarde, per que seiamos fis
que sa felonía
non nos mostrar queira; [3]
mais dé-nos enteira
a ssa granada merçée,
pois nossa fraqueza uée
e nossa folía,
con ousadía
que non [4] desuía
da bõa uía
que leuaría-
nos ú deuía,
ú nos daría
sempr' alegría
que non falrría [5]
nen menguaría,
mas creçería
e poiaría
e compriría
en çimaría
a nós. [6]

Esta .xij. [7] é de como Santa María rogue por nós a seu Fillo en o dia do iuyzio. [8]

Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora

Ú uerrá na [9] carne
que quis fillar de tý, Madre,
iõẏgal-o mundo
con o poder de seu Padre. [10]
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

E ú él a todos
parecerá mui sannudo,
enton fas-ll' en mente [11]
de cómo foi conçebudo.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora. [12]

---

[1] Tal vez por *quiso*, como es necesario para completar la medida.
[2] *mente* deberia decir para completar la medida del verso.
[3] Escrito *queire*, y corregida la *e* final.
[4] Debe ser yerro. El sentido requiere *nos*.
[5] Se habia escrito *faleria*.
[6] Esta Cantiga está toda puesta en música y sin division de versos.
[7] *Tol.:* Esta. C.ª
[8] *Tol.:* ioyzo—y asi más adelante.
[9] Escrito sobre raspado en el texto.
[10] De este modo están divididos los versos en el códice de Toledo, ajustándose á la division de los del estribillo. En el texto están reducidos á uno cada dos.
[11] *Tol.:* fas lle mente.
[12] Omitido el estribillo en el texto por falta de espacio en la columna.

Digitized by Google

E en aquel dia,
quand' ele for máis irado,
fais-lle [1] tú emente
cóm' en tí foi enserrado.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú uerás dos santos
as compannas espantadas,
móstra-ll' as tas tetas
santas que ouu' él mamadas.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú äo iüyzio
todos, per com' é escrito,
uerrán, dí-lli cómo
con él fugisti a Egipto. [2]
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú leixarám [3] todos
os uiços et as requezas,
dí-lle que sofriste
con ele [4] muitas pobrezas.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú queimará fogo
serras et uales e montes, [5]
dí cóm en Egipto [6]
non achaste [7] aguas nen fontes.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú uerás os ángeos
estar ant' ele tremendo,
dí-lle quántas uezes
o tú andaste [8] ascondendo.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú dirán as tronpas:
«Mortos, leuáde-uos logo,»
dí-lle [9] ú o perdiste
que ta coita non foy iogo.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú será o ayre [10]
de fog' e de suffr' [11] aceso,
dí-ll' [12] a mui gran coita
que ouuiste pois foi preso.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú uerrá do çeo
sõo mui fort' e rogido, [13]
dí-ll' o que soffriste
ú d' açoutes foi ferido.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Ú terrán escrito
nas frontes quanto fezeron,
dí-ll' o que soffriste
quand' o en a cruz [14] poseron.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

E quando ss' iguáren
montes et [15] uales e chãos,
dí-ll' o que sentiste
ú lle pregaron as mãos.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

E ú o sol craro
tornar' mui negro de medo,
dí-ll' o que sentiste
ú beueu fel et azedo.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

---

[1] *Tol.*: fas lle.
[2] Escrito sobre raspado.—*Tol.*: fogist a egito.
[3] *Tol.*: leixaran.
[4] Asi en el cód. de *Tol.* El texto *con él*. En esta leccion queda incompleta la medida del verso.
[5] Asi en el de *Tol.* En el texto resulta incompleta la medida. Dice:
serras, uales e montes.
[6] *Tol.*: egito.
[7] *Tol.*: achast.
[8] *Tol.*: andast.
[9] *Tol.*: dill.
[10] *Tol.*: airo.
[11] *Tol.*: d' eixuffr.
[12] En el texto *dilli*, y raspada la *i* final.
[13] *Tol.*: sco. (sancto) mui forte rogido.
[14] *Tol.*: quando o na cruz.
[15] El texto omite esta conjuncion, que se halla en el cód. de *Tol.*, necesaria para completar la medida del verso.

Digitized by Google

E du o mar grande
perderá sa semellança,
dí-ll' o que soffriste
ú lle deron con a lança.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

E ú as estrelas
çaéren do firmamento,
dí-ll' o que sentiste
ú posto [1] no monumento. [2]
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

E du o inferno [3]
leuar' os que mal obraron,
dí-ll' o que sentiste [4]
ú o sepulcro guardaron.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

E ú todolos Reÿs
fóren ant' él omildosos,
dí-lle cómo uẽes
d' eles dos máis poderosos.
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

E ú mostrar' ele
tod' estes [5] grandes pauores,
fas com' auogada:
ten uoz de nós pecadores,
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

Que polos teus rogos
nos leu' äo paraýso
seu, ú alegría
aiamos por senpr' e riso. [6]
Madre de Deus, ora
por nós teu Fill' essa ora.

---

[1] *Tol.:* ú foi posto. Esta leccion perfecciona el sentido, pero daña á la medida del verso.
[2] *Tol.:* monimento.
[3] *Tol.:* iferno.
[4] Así el cód. de *Tol.* El texto *setiste*, tal vez por *sitisti*.
[5] Así el cód. de *Tol.* El texto *todos estes*, con lo cual resulta una silaba más en el verso.
[6] En el cód. de *Tol.* se añade: *Amen.*

Digitized by Google

CANTIGAS

DE LAS

FIESTAS DE NUESTRO SEÑOR JESUCRISTO.

Digitized by Google

Digitized by Google

DEL CÓDICE DE TOLEDO.[1]

Pois que el Rey fez çinco cantigas das cinco festas de Santa María,[2] *teue por ben de fazer outras cinco cantigas das çinco festas de nostro Sennor Iesu-Cristo.*

I.[3]

Esta primeira é de cóm' Él fez o çeo et a terra et o mar et o sol et a lúa et as estrelas et todalas outras cousas que son, et cómo fez o ome a sa semellança.

¡Cómo podemos a Deus gradeçer
quantos bẽes él por nós foi fazer!

Por nós fez él cëo, terra et mar,
ca pera ssí non auía mester;
et quen aquesto creer non quiser,
a pïedade de Deus quer negar.
Cómo podemos a Deus gradeçer.....

De cóm' él fez a luz et a criou
ben semella seu feit', amigos meus;
pero más foi ú por salual-os seus
o seu lume na Uírgen ensserrou.
Cómo podemos a Deus gradeçer.....

E[4] ú os cëos fez et estendeu,
ben semella obra de mui gran sen;
mas mayor foi, a quen o catar ben,
ú, por seer ome, d' eles deçendeu.
Cómo podemos a Deus gradeçer.....

E ú a terra fez, mostrou ben quál
poder auía; mas quen comidir'
por máis terrá ú por nos remiir
andou en ela et sofreu gran mal.
Cómo podemos a Deus gradeçer.....

E ú a lũa et o sol qu' é luz
criou, grand' obra et mui nobre fez;
pero máis foi ú chus negros ca pez
tornaron ú por nós pres mort' en cruz.
Cómo podemos á Deus gradeçer.....

E ú as estrelas fez, de certo sei
que en fazel-as non fillou afan;
pero máis foi ú per elas a pran
dos Reis foi äorado por Rey.
Cómo podemos a Deus gradeçer.....

E ú os peixes, per com' aprendí,
criou das aguas, com' escrito iaz,
gran cousa foi; mas mui mayor assaz
ú sobr' elas andou por nós aquí.
Cómo podemos á Deus gradeçer.....

[1] Las Cantigas siguientes no se hallan en ninguno de los dos códices escurialenses.

[2] Téngase presente que en este códice de Toledo no son más que cinco las Cantigas de fiestas de la Virgen, á saber: la *Natividad*, la *Anunciacion*, la *Concepcion*, la *Purificacion* y la *Asuncion*.

[3] Esta numeracion, que no tiene el códice, se ha puesto por seguir el método establecido en las demás Cantigas.

[4] La *E*, que debia haberse dibujado con tinta azul y encarnada, está apuntada al márgen para servir de recuerdo al pintor.

Digitized by Google

E ú as aues, com' él por ben uẏú,
que uöassen no airo fazer quis,
muito foi; mas d' esto uos faço fis
que máis fez por nós ú per él subiú.
Cómo podemos á Deus gradeçer.....

E ú bestias, per com' o escrito diz, [1]
fez de naturas muitas máis ca mil,
muito foi; pero máis ú en o uil
perseu' ontr' elas iouu' o mui fiiz.
Cómo podemos a Deus gradeçer.....

E ú fez ome apost' e mui bel
a que deu entendiment' e razon,
muito foi; pero máis ú pres paxon
polo saluar, et morte mui cruel.
¡Cómo podemos a Deus gradeçer
quantos bẽes él por nós foi fazer!

II.

Esta segunda é de como os tres Reis magos uéeron á Beleen aorar a nostro Senñor Iesu-Cristo e lle ofereron seus does.

Pois que dos Reẏs nostro Sennor
quis de seu linage decer
con razon lles fez est' amor
en que lles foi apareçer.

Esto foi quand' en Bellen
de Santa María naçeu
et a treze dias des én
äos tres Reẏs apareçeu,
que cada uun per seu sen
en a estrela connoçeu
cóm' era Deus Rey; et porén
de longe o foron ueer, [2]
Pois que dos Reẏs [3] nostro Sennor
quis de seu linage [4] decer.....

Ben das ínsoas de Sabá [5]
et de Tarsso, que son no mar,
et d' Arabia ú gran gent' á [6]
et muitas terras de passar.
Mas pero eran loni' alá, [7]
mui toste os fezo [8] chegar
a Beleen [9] aquel que á
sobre todas cousas [10] poder.
Pois que dos Reis [11] nostro Sennor
quis de seu linage decer..... [12]

En a estrela [13] lles mostrou
cóm era om' e [14] Reẏ e Deus;
porén cada uun lle leuou [15]
oferta dos tesouros seus.
Et a estrela os guẏou
até en a terra [16] dos iudeus,
ú Erodes lles demandou:
—¿Qué uẽestes aquí fazer?—
Pois que dos Reis nostro Sennor
quis de seu linage decer.....

Eles responderon-ll' assí: [17]
—Na estrela uimos que Reẏ
mui nobre naçera aquí,
Sennor dos iudeus [18] et da lei.—
Diss' Erodes: [19]—Creed' a mí,
ca bon conssello uos darei:
id', e pois tornardes des í,
ar ẏl-o-ei eu connoçer.—[20]
Pois que dos Reẏs nostro Sennor
quis de seu linage decer.....

Eles fóron-sse logu' enton
et uíron a estrela ẏr
ante ssí de mui gran randon
et começáron-a seguẏr;
mas quand' en Beleen foi, non
se quis de sobr' ela partir,

---

[1] Este verso se escribió así:
E as bestias, per com' o escrito diz.
Despues se señalaron con puntos las palabras *as* y *per*, y se escribió sobre la primera, en la parte superior del márgen, el adverbio *ú*.

[2] En la primera hoja del cód. T. j. 1., despues del Sumario, hay un fragmento de esta Cantiga que empieza desde el verso siguiente del estribillo. La letra en que está escrito, aunque de la misma época, es diferente de la del resto del códice, y son distintos tambien los adornos y colores de las letras iniciales de las estrofas.

[3] T. j. 1.: *Reẏs do reẏs*, y lo mismo en las estrofas siguientes.

[4] T. j. 1.: *lin[illegible]*, y así tambien en todas las estrofas.

[5] T. j. 1.: *S[illegible]*.

[6] T. j. 1.: *o [illegible] our' á*.

[7] T. j. 1.: Que pero eran longue lá.

[8] T. j. 1.: fizo.

[9] T. j. 1.: a bellen.

[10] T. j. 1.: cos..s.

[11] T. j. 1.: Reyes.

[12] T. j. 1.: *deẽçer*, y lo mismo en las demás estrofas.

[13] T. j. 1.: *estrella*. Así tambien en el verso quinto de esta misma estrofa.

[14] T. j. 1.: cum era ome et.

[15] T. j. 1.: cada un lle lleuou.

[16] T. j. 1.: ante na terra.

[17] T. j. 1.: responderon assí.

[18] T. j. 1.: judeos.

[19] T. j. 1.: d sse herodes.

[20] T. j. 1.: 't et tornad[illegible] s[illegible]
et ẏ lo e[illegible]

Digitized by Google

ata que entraron ú Don
Iesu-Cristo uíron seer
Pois que dos Reis nostro Sennor
quis de seu linage decer.....

Nos braços da que muit' afan
sofreu con él et muito mal.
Et eles logo manamán
déron-lle sa oferta tal:
ouro de que äos Reis dan,
encensso por espirital,
mirra de que os mortos uan
ungir por nunca podreçer.
Pois que dos Reys nostro Sennor
quis de seu linage decer.....

Esto, ca non marauidís,
ofereron a Deus los Reys;
porend' assí os guardár quis
aquele que iuntou as leis,
que per sonnos os fez ben fis
que sonnaron uel cinc' ou seis
uezes que fossen a Tarssís
passal-o mar por guareçer.
Pois que dos Reys nostro Sennor
quis de seu linage deçer,
con razon lles fez est' amor
en que lles [1] *foi apareçer.* [2]

III.

Esta terçeira é como nostro Sennor resurgiú et como se mostrou aos Apóstolos et aas tres Marias.

Alegría, alegría
façamos iá todauía.

Mui grand' alegría fazer
deuemos; ca Deus quis morrer
por nós et a morte uençer
morrendo, que nos uençía..
Alegría, alegría.....

¿Qvén tan grand' alegría uiú
com' esta? ca nos reemiú
Deus por sa mort' e resurgiú
do sepulcr' a terçer dia.
Alegría, alegría.....

Grand' alegría nos creçeu
quando do cëo deçendeu
o ángeo, et que tremeu
a terra ú él deçía.
Alegría, alegría.....

Grand' alegría nos deu Deus
quando con pauor os iudeus
do ángeo, esses encreus
cada un d' eles caýa.
Alegría, alegría.....

Grand' alegría a la fé
foi pois María [3] Salomé
et Iacobe con aloé,
et Madalena María,
Alegría, alegría.....

Mui grand' alegría nos dar
foi Deus ú o foron buscar
äo mõyment', e achar
nihũa d' elas podía.
Alegría, alegría.....

Grand' [4] alegría ouu' alí
enton quando lles diss' assí
o ángeo: «Non est' aquí,»
que sobr' a pedra seýa.
Alegría, alegría.....

Grand' alegría, sen mentir,
foi ú lles disse: «Resurgir
foi Ieso-Crist', e se uós ýr
queredes ú él dizía,
Alegría, alegría.....

Grand' alegría uos será;

---

[1] T. j. I.: en quels.

[2] Debajo de esta Cantiga hay escrito, al márgen, de la misma letra en que están otras notas en este códice de Toledo, lo siguiente: *pois desta deue seer do batismo.* * Despues de estas palabras, y al parecer sin conexion con ellas, hay éstas otras, escritas de la misma mano: *Auer non poderia lágrimas que chorasse.*—Son los dos primeros versos, aquí unidos, de la Cantiga L del mismo códice toledano.

* Las palabras *do batismo* están en lugar de *A festa de ramos*, que fueron tachadas.

[3] Escrito *Marie*, y corregido por distinta pluma.

[4] La *G* inicial, que omitió el dibujante, está apuntada al márgen.

Digitized by Google

ca o ueeredes alá
en Galilea ú está,
segund' uos él dit' auía.»
Alegría, alegría.....

Alegría de coraçon
ouueron elas; et enton
foron alá, et Simeon
Pedr' ý foi, a que prazía.
Alegría, alegría.....

Mail-a alegría mayor
foi a da Madre do Sennor
que resurgiú, e gran sabor,
porque uiú o que creýa.
Alegría, alegría
façamos iá todauía.

IV.

Esta quarta é como nostro Sennor subiú aos çeos ente [1] seus dicipolos.

Subiú äo cëo o Fillo de Deus
por dar paraýs' äos amigos seus.

Subiú äo cëo, onde quis deçer
en terra por nós et da Uírgen nacer,
et depois paixon et morte quis [2] prender
mui forte na cruz per mão dos iudeus.
Subiú äo cëo o Fillo de Deus.....

Onde foi assí que en Ierussalen
teue sa gran festa, como Sennor ten,
con sa conpanna; et pois comeron ben,
tróuxe-os mui mal porque eran encreus.
Subiú äo cëo o Fillo de Deus.....

Porque non quiseron creer nen oýr
os que o uíran de morte resurgir,
porend' ant' eles äos cëos subir
quis, segundo conta Márcos et Mateos. [3]
Subiú äo cëo o Fillo de Deus.....

Mas ánte les disse: «Íde preegar
o meu Euangeo per cada logar,
et quantos creueren et se batiçar
quiseren de grado, logo serán meus.
Subiú äo cëo o Fillo de Deus.....

»Os que non creueren perdudos serán:
mail-os outros os dïabres deitarán
dos omẽes, et lenguages falarán
mais que aqueles que albergan romeus.
Subiú äo cëo o Fillo de Deus.....

»Nen lles nuzirá se beueren poçon,
et guarrán de todo mal et de lijon
äos enfermos.»—Et aqueste sermon
fez en Mont' Oliuete ant' os ebreus.
Subiú äo cëo o Fillo de Deus.....

Pois est' ouue dito, nas nuues subiú,
et a gent' äos cëos subil-o uiú,
que a uoz dos ángeos logo oýú
que lles diss' assí:—Uarões galileus.
Subiú äo cëo o Fillo de Deus.....

En a maneira que o ueédes d' acá
subir äo cëo, ben assí uerrá
iöygál-o mund' e os mortos fará
resurgir, que non creen os fariseus.
Subiú äo çëo o Fillo de Deus
por dar paraýs' äos amigos seus.

---

[1] Es yerro del amanuense. Debe decir *ante*.
[2] Sobre esta palabra hay una señal de llamada, y escrito al márgen *foi*.
[3] *Mateus* en otros lugares. La rima con el estribillo requiere tambien esta terminacion.

Digitized by Google

V

Esta quinta é como nostro Sennor enuiou o seu Santi Sprito sobre los seus dicipolos.

Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu,
nos conpriú quando äos seus
o seu Sant' Espirito deu
que prometeu.

Ca per él o sabemos connoçer,
et connoçendo, amar et temer,
et demáis dá-nos grand' esforço de prender
morte por él, nenbrando-nos
de cóm' él por nós morreu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

E porende uos quer ora dizer
cóm' este Spirito fezo deçer
Deus sobre los seus dicípolos que seer
dess uun fez, por que cada un
gran sen d' él reçebeu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

Muitas uezes lles fora prometer
Deus que por seu Espírito saber
lles faría todas las [1] cousas entender [2]
mellor que nunca sage'
en todo o mund' aprendeu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

E porend' os dicípolos meter
se foran des uun et atender
en hũa casa por aquel don reçeber;
et estand' alí, direi-uos eu
o que lles conteçeu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

A terça começou muit' a tremer
a terra, et son come de caer
o ayre fez; et enton uíron deçender

---

[1] La palabra *las*, que omitió el amanuense, está escrita al márgen, con pluma y tinta diferentes, bajo una señal de llamada.

[2] Despues de esta palabra hay una señal de llamada. Al márgen se escribió otro vocablo, del cual sólo se lee *ender*, por estar cortadas por el encuadernador las primeras letras. Tal vez dijera *aprender*, segun se colige del verso final de la estrofa.

Digitized by Google

linguas de fogo sobre ssí
que os todos ençendeu
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

De Spirito. Et d' alí sen lezer
se saýron sen ren se detẽer,
e pela uila se fillaron a correr;
et dizían por eles:
«Aquesta gent' enssandeçeu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

»Ca sabemos que non saben leer,
nen ar ouueron tenpo d' aprender,
et falan todos lenguages, et rẽsponder
saben mellor a toda ren
que aquel que máis leeu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

»E por esto non deuemos creer
que o vynno lles faz esto fazer,
mail-a uertude d' aquel Deus que á poder
de fazer que os lenguages
entendan, que cofondeu
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

»En Babilonna, ú foron erger
a torre que podessen atanger
ben sus äos cëos; mas foi-lles Deus toller
os lenguages, assí que
un a outro non entendeu.»
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

E d' alí adëante, sen temer
souberon preegar et retraer
os dicípolos et as gentes conuerter
a Iesu-Crist', e cada un d' eles
muitos conuerteu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

E muitas coitas ar foron soffrer
por él, ençima [1] morte padecer;

---

[1] Se escribió *et ençima;* pero la conjuncion, como sílaba sobrante, está tachada con dos puntos.

Digitized by Google

et en tal guysa quis nostro Sennor uençer
o demo pelos seus,
et aqueste mundo conquereu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu.....

E nós roguemos á que gran prazer
uiú de seu Fillo quando a põer
foi en os çẽos a par de ssí, que auer
nos faça d' él o Sant' Espirito,
pois d' ela naçeu.
Todolos bẽes que nos Deus
quis fazer polo Fillo seu,
nos conpriú quando aos seus
o seu Sant' Spirito deu
que prometeu.

Digitized by Google

Digitized by Google

CANTIGAS DE SANTA MARÍA

NO INCLUIDAS

EN LOS CÓDICES ESCURIALENSES.

Digitized by Google

Digitized by Google

Depois que el Rey fez estas cinco cantigas das cinco festas de Nostro Sennor, fez estas outras cantigas de miragres de Santa María.

Esta primeira é das Mayas.

Ben uennas, Mayo, et con alegría;
porén roguemos á Santa María
que a seu Fillo rogue todauía
que él nos guarde d' err' e de folía.
Ben uennas, Mayo.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Mayo, con toda saúde,
por que loemos a de gran uertude
que a Deus rogue que nos sempr' aiude
contra o dem' e de ssí nos escude.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Mayo, et con lealdade,
por que loemos a de gran bondade
que senpre aia de nós pïadade
et que nos guarde de toda maldade.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Mayo, con muitas requezas;
et nós roguemos á que á nobrezas
en ssí mui grandes, que nos de tristezas
guard' e de coitas et ar d' auolezas.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Mayo, coberto de fruitas;
e nós roguemos á que senpre duitas
á sas merçées de fazer én muitas,
que nos defenda do dem' e sas luitas.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Mayo, con bõos sabores;
et nós roguemos et demos loores
aa que senpre por nós pecadores
rog' a Deus que nos guarde de doores.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Mayo, con uacas et touros;
e nós roguemos á que nos tesouros
de Ieso-Cristo é, que äos mouros
çedo cofonda, et brancos et louros.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Digitized by Google

Ben uennas, Maỳo, alegr' e sen sanna;
e nós roguemos a quen nos gaanna
ben de seu Fillo, que nos dé tamanna
força, que saỳan os mouros d' Espanna.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Maỳo, con muitos ganados;
et nós roguemos á que os pecados
faz que nos seian de Deus perdõados,
que de seu Fillo nos faça priuados.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Maỳo, con bõo uerão;
et nós roguemos á Uírgen de chão
que nos defenda d' ome mui uilão
et d' atreuud' e de torp' aluardão.
Ben uennas, Mayo, et con alegría.....

Ben uennas, Maỳo, con pan et con vinno;
et nós roguemos á que Deus minynno
troux' en seus braços, que nos dé camynno
porque seiamos con ela festinno.
Ben uennas, Maỳo, et con alegría.....

Ben uennas, Maỳo, manss' e non sannudo;
et nós roguemos á que noss' escudo
é, que nos guarde de louc' atreuudo
et d' om' enaỳo et desconnoçudo.
Ben uennas, Maỳo, et con alegría.....

Ben uennas, Maỳo, alegr' e fremoso;
porend' á Madre do Reỳ groriioso
roguemos que nos guarde do noioso
om' e de falsso et de mentiroso.
Ben uennas, Maỳo, et con alegría.....

Ben uennas, Maỳo, con bõos maniares;
e nós roguemos en nossos cantares
á santa Uírgen, ant' os seus altares,
que nos defenda de grandes pesares.
Ben uennas, Maỳo, et con alegría. [1]

---

[1] Las palabras *con alegría* están raspadas. Las Cantigas que siguen están incluidas en el texto con la siguiente numeración

Cód. de Tol.	*Texto.*
II.	CXII.
III	CVIII.
IV.	CCXXXI.
V.	LXXXII.
VI.	CLXI.
VII.	CCXI.
VIII.	XCVII.
IX.	CCLXXXV.
X.	CCLXXIX.
X *bis*.	C.
XI.	LXXXVIII.
XII.	LXXXIX.

Digitized by Google

Esta .xij.ª [1] é como Santa María fez ueer ao ome que cegara porque se comendara ao demo.

Como o demo cofonder,
nos quer acorrer Santa María
et ualer et d' él defender.

D' est' un miragre uos contarei que uí
escrit' en liuro, et dizía assí
com' öyredes adeante per mj
que foi a Uírgen fazer
Como o demo cofonder.....

E [2] un catiuo d' ome que foi errar
porque do pée en hũa pedra dar
foi et doëu-ss'; e porén braadar
começou et descreer.
Como o demo cofonder.....

—Aquesta pedra o demo a ficou
aquí por mí, que mi meu pée britou;
et pois que pode tan muit', a él mi dou
et non quer en Deus creer.—
Como o demo cofonder.....

Aquesto disse con gran sanna mortal;
et log' alí o prendeu un tan gran mal,
que come tolleito se parou, atal
que cuidou log' a morrer.
Como o demo confonder..... [3]

E demáis la uista dos ollos perdeu
et o poder do corpo si-ll' ar tolleu,
et con mui gran coita en terra caeu
que se non pod' end' erger.
Como o demo cofonder.....

Mas seus parentes o fillaron d' alí
et o leuaron a sa casa, et ý
o deitaron en un leito et assí
leixáron-o ý iazer.
Como o demo cofonder.....

E pidindo por Deus, iouu' ý gran sazon
chorand' e rogándo-lle de coraçon

---

[1] Es XII *bis*. La Cantiga que precede á esta en el códice tiene el mismo número.
[2] Parece que se debiera haber escrito *En*, continuando el sentido de la estrofa anterior.
[3] En lugar de *cofonder*, como en toda la Cantiga.

Digitized by Google

que dos seus erros podess' auer perdon
et que lle foss' en prazer.
Como o demo cofonder.....

Mas pois, na festa en que Deus resurgiú,
dos madodynnos a canpana oyú,
et hũa dona cabo ssí estar uiú
et começou-ll' a dizer:
Como o demo cofonder.....

«Porque sofriste teu mal et ta door
en paz, porende praz a nostro Sennor
que cedo sães et recebas sabor
per que possas ben uiuer.
Como o demo cofonder.....

»E crei ora esto que ti dig' eu:
fas que te leuen tost' ant' o altar meu,
et pois ý fores, saúd' o corpo teu
logo poderá auer.»
Como o demo cofonder.....

Respos' él:—Esto farei logo de pran.—
Et féze-ss' enton leuar ý manaman,
et tornou são pela do bon talan,
a de que Deus quis nacer.
Como o demo cofonder,
nos quer acorrer Santa María
et ualer et d' él defender. [1]

---

[1] Las dos Cantigas que siguen, últimas de este códice, son las que van señaladas con los números LXXII y LXXXIII.

Digitized by Google

CANTIGAS L, LXXVI Y LXXIX DEL CÓDICE DE TOLEDO.

Esta .L.ª é dos sete pesares que uiú Santa María do seu Fillo.

Auer non podería
lágrimas que chorasse [1]
quantas chorar querría,
se m' ánte non nenbrasse
cómo Santa María
uiú con que lle pesasse
do Fillo que auía
ánte que a leuasse. [2]
. . . . . .
. . . . . .

Un d' aquestes pesares
foi quando a Egito
fugiú polos millares,
segund' achei escrito,
dos mininnos a pares
que Erodes maldito
fez matar a logares
por seu rein' auer quito.
. . . . . .
. . . . . .

O segundo foi quando
seu Fill' ouue perdudo
tres dias, e cuidando
que iudeus ascondudo
ll' o tijnnan, e osmando
que morto ou traúdo
foss', e por él chorando,
ant' ela foi uiudo.
. . . . . .
. . . . . .

E o pesar terçeiro
foi mui grand' aficado,
quando ll' un mandadeiro
disse que recadado
seu Fillo uerdadeiro
Iesu-Crist', e liado,
leuauan mui senlleiro
dos seus desanparado.
. . . . . .
. . . . . .

Do quarto foi coitada
ú seu Fillo uelido
uiú leuar a pesada
cruz, e él mal ferido
d' açoutes e messada
a barua et cospido,
e a gent' assũada
sobr' él en apelido.
. . . . . .
. . . . . .

O quinto pesar forte
foi quando o poseron
na cruz et por conorte
azed' e fel lle deron;
sobre seus panos sorte
deitaron e fezeron,
per que chegou a morte,
onde prazer ouueron.
. . . . . .
. . . . . .

O sesto foi sen falla
quando o despregaron
da cruz, e con mortalla
a soterrar leuaron,
e temendo baralla,
o sepulcro guardaron;

[1] Véase la nota final en la Cantiga II de las Fiestas de Nuestro Señor Jesucristo.

[2] Despues de cada estrofa hay dos líneas de puntos, en lugar del estribillo de que carece esta Cantiga.

Digitized by Google

mais póis, se él me ualla,
alí non o acharon.
. . . . . .
. . . . . .

Segund' a Escritura
conta, foi o setẽo
pesar de gran tristura
e de gran dóo chẽo
quando uiú na altura
Deus sobir, onde uẽo
e ficou con rancura
póis en poder allẽo.
. . . . . .
. . . . . .

Esta .LXXVI.ª é como Santa María guareçeu con seu leite ò crérigo de grand' enfermidade, porque a loaua.

Non é sen guysa d' enfermos sãar
o santo leite que Deus quis mamar.

Toller deue mal et aduzer ben
o leite que criou o que nos ten
en seu poder et nos fez de non ren
et desfará quando lle semellar'.
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

Porend' un miragre d' esta razon
uos direi, que xe ualrrá un sermon,
de cómo guareceu un crerizon
Santa María que él foi loar.
Non é sen guysa de enfermos sãar.....

De bon linage foi aquést' assaz
et mui fremoso de corp' e de faz
et leterado et de bon solaz,
que en sa terra non auía par.
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

Cantar sabía él ben et leer,
et ar daua de grado seu auer;
mas non leixaua ao [1] demo fazer
obras que x' as ánt él non foss' obrar.
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

E pero fazía tan muito mal,
Santa María amaua máis d' ál;
et en aquesto era tan leal,
que cada ú uija seu altar
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

Agẽolláua-sse dizend' assí,
catand' a sa omágen, com' oý:
«Santa María, eu uenno a tí
polo ben que Deus pos' en tí loar.
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

»Entr' as molleres bẽeita es tú;
ca tal come tí ¿ú acharán, ú?
ca tú parist' o bon Sennor Iesú
que fez o cẽo et terra et mar.
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

»Porend' o teu uentr' ú s' él ensserrou
bẽeito seia; ca en él fillou
carne teu Fillo [2] que Deus enuiou
por saluar-nos et por a tí onrrar.
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

»E as tas tetas que él mamar quis
bẽeitas seian; ca per elas fis
somos de non ýrmos, par San Dinís,
ao [3] iferno, se per nós non ficar.»
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

Assí loando a Madre de Deus,
foi él caer polos pecados seus
en tal enfermidad', a que iudeus
nen crischãos non podían prestar.
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

Ca frenesía o tornou sandeu
tan muito, que sa lengua [4] xe comeu
et ar os beiços desfez et mordeu
et comera se lle dessen uagar.
Non é sen guysa d' enfermos sãar.....

---

[1] La *a* de esta palabra está escrita sobre el renglon por distinta pluma. El corrector no anduvo muy acertado; pues, segun se habia escrito en un principio, debia leerse:
mas non leixau' äo demo facer.

[2] Se escribió primero *carnó* (carn' o) *teu fillo*.

[3] La *o* está escrita sobre el renglon por diferente pluma. Como esta palabra se encuentra siempre formando dos sílabas, parece desacertada la correccion, si se atiende á la medida del verso.

[4] *Lingua* en otros lugares.

Digitized by Google

E porend' a boca et o nariz
ll' encharon tanto, com' o liuro diz,
que non podían d' ele a seruiz
nen o rostro quál era estremar.
Non é sen guysa d' enfermos sàar.....

E assí iazendo pera fiir,
un ángeo uiú pera ssí uijr
que o quería guardar de falir
se podesse; et fillou-ss' a chorar
Non é sen guysa d' enfermos sàar.....

E dizend' a grandes uozes: «Sennor
Santa María, nénbre-t' o amor
que ti auía aqueste pecador
que en gẽollos t' ía säudar.
Non é sen guysa d' enfermos sàar.....

»E iá sa lengua que de bon talan
te säudaua, comeu come can
et os seus beiços que feos están,
con que soýa no teu ben falar.
Non é sen guysa d' enfermos sàar.....

»Porén, Sennor, ual äo seruo teu
que se non perça; ca eu soon seu
ángeo, et acomendad' é meu,
et porén te uenno por él rogar.
Non é sen guysa d' enfermos sàar.....

»E que non queras que aquesta uez
se perça polos pecados que fez
nen que o demo máis negro ca pez
o possa äo iferno leuar.»
Non é sen guysa d' enfermos sàar.....

Esto dizendo, a Madre do Rei
dos cẽos toste, com' escrit' achei,
chegou e dísse-lle:—Porque tardei
uenno-ti agora grand' emenda dar.—
Non é sen guysa d' enfermos sàar.....

E enton a sa teta descobriú
et de seu leit' o rostro lle ungiú [2]
et os peitos; et assí o guariú,
que con sabor o fez adormentar.
Non é sen guysa d' enfermos sàar.....

E pois dormiú com' ome sĩo sol
dormir, sãou do mal ond' era fol
et entendeu que fezera sa prol
en sse a Santa María deitar.
Non é sen guysa d' enfermos sàar
o santo leite que Deus quis mamar.

Esta .LXXviiij.ª é como Santa María faz en Costantinobre decer un pano ante sa omágen.

De muitas guysas mostrar
xe nos quer Santa María
por xe nos fazer amar.

Nas grandes enfermidades
s' amostra con pïedades,
et polas nossas maldades
toller, se leixa catar.
De muitas guysas mostrar.....

D' est' un miragre mui nobre
mostrou en Costantinobre
aquela qne nos encobre
et que nos faz perdoar,
De muitas guysas mostrar.....

Madre do que nos gouerna,
et que é nossa lenterna,
en a que chaman Luzerna,
igreia cabo do mar.
De muitas guysas mostrar.....

Alí á ỹa fegura
da Uírgen santa et pura,
fremosa sobre mesura,
posta sobelo altar.
De muitas guysas mostrar.....

Ant' ela está un pano
colgado todo o ano,
que póo nen outro dano

---

[1] Omitido el verbo *é*, sin duda por olvido del amanuense.

[2] Esta palabra está escrita sobre el renglon, de letra más moderna, y tachada la que habia en su lugar, *cobriu*.

Digitized by Google

non a possa afolar.
De muitas guysas mostrar.....

Mas sesta feira ergendo
se uai, et aparecendo
a omágen, et correndo
a uan todos äorar.
De muitas guysas mostrar.....

E diz un a outr': «Aqué-o
ángeo que uen do ceo
que alça aquele ueo
et faz no aire parar.»
De muitas guysas mostrar.....

Tod' essa noit' e o dia
de sábado, romaría
uen ý et gran crerezía
pera as oras cantar.
De muitas guysas mostrar.....

E pois ueen descoberta
a omágen, grand' oferta
dan ý, est' é cousa certa;
demáis fíllan-ss' a chorar
De muitas guysas mostrar.....

Todos mui de uoontade
pois ueen a Magestade,
loand' a gran piedade
da Uírgen que non á par.
De muitas guysas mostrar.....

Poil-o sábad' acabado
é, o ángeo priuado
á log' o pano deitado
como x' ánte sol estar
De muitas guysas mostrar.....

Ant' a omágen; et isto
é cada sábado uisto
por prazer de Ieso-Cristo
que se quer sa Madr' onrrar.
De muitas guysas mostrar
xe nos quer Santa María
por xe nos fazer amar.

FIN DE LAS CANTIGAS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

GLOSARIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

GLOSARIO

DE LAS

CANTIGAS DE SANTA MARÍA.

Las autoridades ó ejemplos para aclarar y comprobar la significacion de las palabras se han tomado en su mayor parte de cualquiera de la lenguas romances, principalmente del provenzal y del francés antiguo, que, por haberse anticipado en el cultivo de las letras á los demás idiomas vulgares, ejercieron visible influencia en el desarrollo de las lenguas neolatinas de la península española.

No todas las etimologías expresadas en este Glosario tienen certidumbre absoluta; pero han de parecer cuando ménos muy verosímiles á las personas versadas en estos estudios, las cuales no ignoran las alteraciones de acento y de letra, las trasposiciones de sílabas y letras y supresion ó aumento de las mismas, los afijos, las contracciones y otros accidentes de transformacion que sucesivamente desfiguran los primitivos vocablos, en especial cuando pasan de un idioma á otro.

Muchas voces genuinas de la lengua portuguesa han sido comprendidas en el presente índice alfabético. Claro es que su interpretacion seria inútil si el presente Glosario estuviese esclusivamente destinado á lectores de Portugal; pero la mayor parte de los españoles ignoran la significacion de tales palabras, y ha parecido conveniente traducirlas, así para facilitar en toda España, cuanto sea posible, la inteligencia de los cantares de Don Alfonso el Sabio, como para hacer resaltar la íntima afinidad de orígen y de sentido que hay por lo comun entre el habla de las *Cantigas* y los demás idiomas neolatinos.

Por esta última razon, y como estudio de filología comparativa, han entrado asimismo en el *Glosario* varias palabras del texto galáico-portugués, cuyas formas y significaciones subsisten, más ó ménos alteradas, en el lenguaje de Castilla.

Con el objeto de confirmar de un modo cabal la significacion de las palabras, van copiosamente indicados con números los lugares del texto en que aquellas se encuentran: no todos, porque esto, en verdad, habria sido proligidad infructuosa.

Otras veces se citan con suma sobriedad, ó porque no abundan los vocablos en el Cancionero, ó por ser harto clara la significacion.

Digitized by Google

Los ejemplos del antiguo francés y del idioma provenzal estan fielmente copiados de las más autorizadas ediciones, como las de Raynouard, Diez, Bartsch, Meyer, Gautier (Leon), y otros ilustres romanistas.

En cuanto á la forma y ortografía de los nombres de los trovadores y de los troveros citados en este *Glosario*, al advertir la gran variedad con que los escriben críticos é historiadores literarios, hemos preferido seguir la forma genuina de los primitivos manuscritos, como lo han hecho Karl Bartsch y otros romanistas insignes.

Ocioso parece advertir que las interpretaciones de las palabras oscuras ó desusadas, que se refieren en el Glosario á un solo pasaje, se entienden igualmente con respecto á los demás en que se hallan en las mismas palabras.

Van expresadas las variantes de sentido.

ABREVIATURAS DEL GLOSARIO.

C.....	Cantiga.
Ep.....	Epígrafe.
Estr	Estribillo.
E.....	Estrofa.
V.....	Véase.
c.....	copla.
v.....	verso.

Donde dice ELUCIDARIO, se entiende que es el del P. Fr. Joaquin de Santa Rosa de Viterbo. Lisboa, MDCCCVIII.

Digitized by Google

GLOSARIO.

A.

A.—LA, Á LA.

C. 342; E. 4.

Lo mismo en portugués que en gallego.

A COMO QUER.— Incondicionalmente, á todo riesgo.

C. 42; E. 13.—C. 58; E. 4.

ÁÁ. (Acentuacion del Códice.)—ALA.

C. 142; E. 3.

Voz gallega. Valladares cita en su *Diccionario gallego-castellano* estos versos de carácter popular:

«O pajariño dormia
C'o pico baijo da *aa.*»

AÁGUAR.—Parece ACOSAR, PERSEGUIR.

C. 243; E. 3.

La forma en que está escrita en la Cantiga la palabra *ááguauan*, indica probablemente que el *áá* pudiera leerse *ala*.

Con fundamento puede conjeturarse que procede del provenzal *alaguiar*, importunar. La etimología de este vocablo es, segun Honnorat, (*Dict. de la langue d'Oc*) *a lagui* (del catalan antiguo, *sinsabor, desasosiego*), y de la desinencia verbal *ar*.

ABALAR-SSE.—SOBRECOGERSE, PASMARSE.

C. 245; E. 13.

El portugués actual conserva esta diccion con igual sentido.

Corresponde, al parecer, al verbo *aballar* (abatir) usado en la *Crónica general*, part. 4, folio 228, y al *aballiar* que, segun Honnorat, pertenece al bajo lemosin.

En el pasaje de la Cantiga podria estar *abalar-sse* en la acepcion de *moverse*, que tambien cabe en portugués. Es la más propia para el sentido.

ABETE.—ASTUCIA, SAGACIDAD.

C. 28; E. 10.

Del povenzal y del francés antiguo.

«Li deables par son *abiet*.....»
(El diablo con su astucia.....)
(*Roman de Renart*. Siglo XII.)

Roquefort, en su *Glossaire de la langue romane*, dice: «ABET, *ruse, finesse, fraude.*»

El autor del *Libre de Alexandre* emplea esta palabra en forma verbal, emanada del verbo románico *abestir*, de etimología céltica, *besti* (bestia):

«No lo facen por al si non que te *abeten* (emboban, engañan).»
(*El Libro de Alexandre*, c. 360.)

En la misma forma y sentido lo habia usado ya el *Roman de Renart:*

«Et Renart qui le siècle *abete.*»
(Tom. I, v. 784.)

El insigne romanista Paul Meyer en su version y glosario de la novela provenzal del siglo XII, FLAMENCA, traduce *abetz* por chanza ó burla.

V. el *Gloss. med. et inf. Latinitatis* de Du Cange, *Abettum*.

Digitized by Google

ABRANGER.—ALCANZAR, HABER Á LAS MANOS, ABARCAR.

C. 99; E. 3.

Ha quedado en la lengua portuguesa. En el idioma de Galicia se dice todavía *abranguer*, coger alguna cosa.

Cuveiro Piñol, *Diccionario gallego.*

Valladares y Nuñez, *Dicc. gallego-castellano.*

AÇAA.—HAZAÑA.—Aquí parece significar GRACIA, HABILIDAD.

C. 69; E. 4.

Acaso sea metáfora burlesca de *hazaña.*

Á la *gracia* y *gentileza* llamaban los provenzales *azaut* y *azautía.* Pero sería violentar demasiado la verosimilitud etimológica suponer que estas voces sean orígen de *açãa.*

ACABAR.—LOGRAR, CONSEGUIR, CONSUMAR.

C. 35; E. 15.—C. 70; E. 5.—C. 115; E. 29.—C. 125; E. 4.—C. 169; Ep.—C. 217; E. 3.—C. 229; E. 3.—C. 312; E. 13.

«Ce mot est provençal», dice Du Cange, *Glossarium gallicum.*

De *accaptare*, de la baja latinidad. V. *Gloss. med. et inf. Lat.*

«Ca per sos enemics preguet,
e so que volc el *accabet.*»

(Porque rogó por sus enemigos, y consiguió lo que quiso.)

(*Planch de sant Esteve* (siglo XI). Karl Bartsch, *Chrestomathie provençale.*)

Tambien emplearon este verbo los poetas castellanos de la Edad-media, en las formas *acabar, acabdar, acaptar.*

Cuando Don Ioseph ovo el cuerpo *acabado*
(conseguido).»

(Berceo. *Duelo de la Vírgen María*, v. 585.)

«Nunca puedo *acabtar* lo medio que deseo.»

(El Arcipreste de Hita. *De cómo el Arcipreste fué enamorado.*)

ACAIONADA.—DESVENTURADA.

Lo mismo que *ocaionada.*

C. 184; E. 3.

Los provenzales decian *acaizonar* y *ocaisonar:*

«Seretz n' acaizonatz.»
(Sereis por ello perseguido.)

(*Guiraut de Borneilh*, siglo XII.)

Honorat da al verbo *ocaisonar* las acepciones *perseguir, acosar.* (*Dict. de la langue d'Oc.*)

Acaso tengan relacion con este verbo provenzal el portugués *acanhar*, apretar, desalentar, abatir, menospreciar, y el gallego *acasañar*, avasallar, dejar á uno en la miseria. (Cuveiro Piñol, *Dicc. gallego-castellano.*)

Los castellanos en vez de *ocaion* decian *ocasion*, en el sentido de *daño, desgracia, muerte.*

Ya en el *Poema* del Cid se usa la palabra *ocasion* por *muerte*, del latin *occasus.*

V. *Ocaion.*

ACALÇAR.—ALCANZAR.

C. 142; E. 3.—C. 175; E. 5.—C. 189; E. 2.—C. 213; E. 13.

En el idioma provenzal *encalsar* significa principalmente perseguir. (Honnorat, *Dict. de la langue d'Oc.*)

El ELUCIDARIO dice: «*Encalçar*, alcançar, ou »proseguir no alcançe. Da qui *encallço*, seguimiento, desejo de alcançar á quem foge.» Subsiste *encalço* en la lengua portuguesa, con significacion análoga á la del verbo provenzal.

En el provenzal primitivo se decia *encaussar:*

«Encaussarai heretjes crezens e lausengiers.»
(Perseguiré herejes novicios y malsines.)

(Izarn. *Las novas del heretge.*) (Siglo XIII.)

Los franceses del norte decian *encachier.*

Bartsch, en su Glosario del francés antiguo, traduce *verfolgen*, perseguir.

AÇARÍA. AZARÍA.—ESCARAMUZA, CORRERÍA DE GENTE DE GUERRA.

C. 205; E. 3.—C. 277; E. 1.

El ELUCIDARIO del P. Santa Rosa reproduce muchos textos para probar que este vocablo era muy usado en los antiguos *Forales* portugueses, pero yerra en cuanto á la etimología. Segun Dozy (*Glossaire des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*), *azaría*, proviene del árabe *as-sariya*, cuadrilla de gente á caballo.

ACARON.—Á RAIZ DE LAS CARNES, JUNTO (adv.)

C. 132; E. 3.

Este adverbio es en la esencia idéntico al modo adverbial del castellano antiguo *á carona;* (*carona*, carne, del latin *caro.* Gayangos: *Glosario.*) Pero en el idioma portugués de algunos escritores de la Edad-media, y aun en el portugués moderno, así como en el habla gallega, *acaron* y *á carão* significan: inmediato, junto, á raiz; y no llevan necesariamente consigo la idea de la carne como en el texto de la Cantiga.

Con respecto á la Edad-media, he aquí el

Digitized by Google

ejemplo que presenta el P. Santa Rosa (ELUCIDARIO), copiándolo de un testamento otorgado en Lamego el año de 1316: «Que me nom ponhão tavoha na cova, e que me leixem a rosto descuberto, *a carom* da terra.»

Para decir hoy dia correctamente en portugués: cilicio á raiz de la carne, no basta esta frase «cilicio *a carão*», hay que decir «cilicio a carão da carne.» (V. los Vocabularios portugueses de Bluteau, Roquette, Vieira y otros.)

El P. Bluteau dice:

«*Acaram*, palavra antiquada que valia o mesmo que *junto* ou *á par*.»

El gallego de nuestros dias:

«*Acarón*, lo más cerca, lo más unido á otra cosa, como la camisa al cuerpo, etc.»

(Cuveiro. *Dicc. gallego*.)

«*Acaron*, junto, cerca, arrimado, pegado.»

(Valladares. *Dicc. gallego-castellano*.)

En la antigua Provenza significaba simplemente *carne* y *cuerpo* la palabra *caronha*, tomada, segun Raynouard, del griego χαρονία.

Ejemplo:

«La bela cara es plus agradans á la persona entiera que la bela *caronha*.» (Bella cara da más atractivo á la persona entera que hermoso cuerpo).

(Traduccion provenzal del *Libro de Sydrac*, fol. 109.)

ACENDUDA.—INCENDIADA.

C. 255; E. 14.

ACERTARON (SS').—SE HALLARON PRESENTES.

Segun el ELUCIDARIO, (Suppl.), *acertarse*, acharse, estar, etc. Cita un ejemplo de la Chron. de Dom Aff. V.

En el antiguo castellano tambien se decia *acertarse* con la misma significacion:

«..... Por las muchas feridas que huviera en las lides en que *se acertara* (se hallara)....., se le enflaqueciera tanto la cabeza.»

(D. Juan Manuel, *El Conde Lucanor*, cap. V.)

ACESO.—ENCENDIDO, INFLAMADO.

C. 134; E. 8.—C. 12.ª de la seccion *das Festas de Santa María*, E. 10.

Del latin *accensus*, participio de *accendere*.

Los provenzales usaron de muy antiguo este verbo:

«. . . . . Fan
foc grezesc *accendre*,
e fan volar cairels.»

(Hacen encender fuego griego y volar flechas).

(*Raimbaut de Vaqueiras* trovador del siglo XII.)

Los antiguos castellanos decian, siguiendo fielmente el latin, *accenso*, encendido. Hoy dicen los portugueses *acceso*, y lo mismo los italianos.

ACIMAR.—ACABAR, CONCLUIR.

C. 201; E. 13.

Dice el P. Santa Rosa de Viterbo (ELUCIDARIO, t. I, pág. 48) que este vocablo pertenece á los primeros tiempos de la monarquía portuguesa.

ACITÁRA.—MANTO, CAPA, REPOSTERO, TAPIZ, ALCATIFA.

C. 51; E. 5.

Esta palabra, en la significacion de mantos y paños ricos y preciosos, se encuentra usada en documentos del siglo XII, escritos en latin bárbaro con mezcla de vocablos portugueses. Fr. Joaquin de Santa Rosa de Viterbo cita dos de ellos. (ELUCIDARIO, t. I, pág. 48.)

Como palabra arábiga, fué tambien usada por los poetas castellanos.

«Vedia sobre la siella muy rica *acitara*.»

(Berceo. *Vida de Santa Oria*, v. 309.)

ACORDANÇA.—ACUERDO, ARMONÍA, RESOLUCIÓN.

C. 9; E. 10.

Voz provenzal. Proviene de la baja latinidad. V. *Accordia*, Gloss. de Du Cange.

«S'eu acort
e bon *acordansa*
trobés ab leis qu'am plus fort.»

(Si yo hallase armonia y buen concierto con aquella que más ardientemente amo).

(*Guiraut de Salinhac*, trobador del s. XIII.)

Los franceses del norte decian *acordance*, en el sentido de convenio:

«Si trouvons en nostre *acordance*.....»

(Así hallamos en nuestro acuerdo.....)

(*Roman de la Rose*, verso 11291) (S. XIII).

Dos siglos antes decian los franceses *acorde*, como se ve en este verso de *La Chanson de Roland*:

«Se ceste *acorde* otrier ne vulez.»

(Si no quereis consentir este acuerdo).

Digitized by Google

No hay necesidad, dice Leon Gautier en su Glosario de *La Chanson de Roland*, de referir esta palabra al *accordia* latino, sino al verbo románico *acorder*, nacido del latino *accordare*. «Los sustantivos verbales son de origen románico».

Los antiguos escritores castellanos usaron la voz *acordanza* en la acepcion de consonancia y cadencia:

« El tañer con *acordanza*
de la harpa. . . . . »

(Diego Gracian, *Morales de Plutarco*, fol. 53.)

ACORRER.—ACUDIR, AYUDAR, SOCORRER.

C. 142; E. 4.—C. 144; E. 10.—C. 158; E. 2.

Subsiste este verbo, aunque poco usado, en los idiomas castellano y portugués. Ya en el siglo X, cuando todavía estos idiomas no estaban formados, se halla el verbo *acorrer* en el poema provenzal sobre Boecio (verso 42), publicado por el eminente romanista Friedrich Diez. (*Altromanische Sprachdenkmale*, Bonn, 1846.)

ACCORRO.—AMPARO, SOCORRO.

C. 111; E. 12.—C. 194; E. 10.

Usaban esta voz los primitivos escritores castellanos.

« D'aqueste *acorro* fablará toda Espanna. »
(*Poema del Cid*, v. 458.)

En un documento portugués de la Edad-media, citado por el ELUCIDARIO, dícese tambien *accorrimento*.

ACORRUDO.—SOCORRIDO, AMPARADO.

C. 117; E. 5.—C. 119, Estr.

La desinencia *udo*, *uda* fué frecuentemente aplicada á los participios pasivos, al formarse los idiomas peninsulares. Procedia de los provenzales. Empezaron éstos á usar en muchos participios la terminacion *ut* (desde el siglo X), como *perdut* (del *perditum* latino); *crezut* (de *creditum*); *conogut* (de *cognitum*), etc. Formáronse del propio modo *temut*, *vengut*, *mordut*, *recebut*, *saubut* (sabido) y otros muchos participios de igual terminacion.

V. Raynouard, *Grammaire romane*, cap. VI.

Para dulcificar el sonido, los mismos provenzales adoptaron para el femenino la desinencia *uda*.

Hé aquí, como ejemplo, unos versos de una *alba* (albada) de Guiraut de Borneil (s. XII.)

« eu non lo vi, pos la noitz fon *venguda*,
et ades sera l'alba. »
. . . . . .
. . . . . .
« en Orïent vei l'estela creguda
qu'amenal jorn, qu'eu l'ai ben *conoguda;*
et ades sera l'alba.»

(no lo vi, pues llegó la noche, y pronto será el alba..... en Oriente veo el gran lucero que trae consigo el dia, que bien conocido lo tengo; y pronto será el alba.)

Los italianos conservaron en masculino y femenino la desinencia provenzal, y así dicen: *perduto*, *perduta; conosciuto*, *conosciuta; venuto*, *venuta*, etc.

ACHAL-O-AS.—LO HALLARÁS.—El infinitivo, en portugués y en gallego, es *achar*, encontrar, descubrir.

C. 115; E. 19.

ACHEGAR.—ALLEGAR.

En la acepcion de *procurar*, que tuvo en el idioma antiguo de Castilla.

C. 262; E. 1.

Segun el P. Berganza (*Vocablos oscuros del idioma vulgar*) *asségar*, allegar.

Subsiste en los idiomas portugués y gallego.

ADEGA.—BODEGA.

C. 226; E. 7.

Juzgan los etimologistas que es corrupcion del latin *apotheca*, derivado del griego ἀποθήκη.

Subsiste esta palabra en el idioma portugués.

ADÏANOS.—OFRENDAS, ALABANZAS (P).

C. 43; E. 6.—C. 141; E. 8.—C. 273; E. 10.

Adiano está usado en las *Cantigas* como sustantivo.

En los escritores castellanos de la Edad-media encontramos esta diccion empleada en forma adjetiva, y con diversas acepciones. Juzgan algunos verosimil que su etimología sea ἀδιάντος (no mojado) *seco*, *duro*, *fuerte*.

En algunos pasajes de las obras de Berceo en que hace uso del adjetivo *adiano*, puede su significacion corresponder al sentido de dicha etimología. Hé aquí uno de ellos:

Digitized by Google

«Condesaron (*guardaron*) los cuerpos otro [dia mannana,
Vinçençio e Sabina, e Cristeta su ermana,
metiéronlos en tumba firme e *adïana.* »

Aquí *adiana* pudiera ser *dura*, y no hay necesidad de apelar, como lo hace el docto Sanchez, á erratas hipotéticas para interpretar el vocablo.

«Acaso, dice Sanchez, es *andiano* ó *antiano*, de *antía*, que es hierro en el escudo; y en este caso la arca *adiana* era una arca con chapas de hierro.»

Todo esto puede ser muy aventurado. ¿Quién podria afirmar que el poeta empleó la palabra *tumba*, (y mucho más habiendo de encerrar juntos tres cuerpos) en sentido de *caja* y no de sepulcro, como la habian usado ya los poetas latinos?

En otra ocasion dice Berceo

« Fueron por degollarlo los mançebos mas [livianos
con buenos seraniles grandes e *adïanos.*»

(*Miraglos de Nuestra Sennora*, c. 115.)

Sanchez juzga que aquí *adiano* puede significar *cortante* ó *afilado*. Es interpretacion arbitraria. Basta para el buen sentido con que las cuchillas (*serraniles*), sean grandes y fuertes.

En el *Libro de Alexandre* el adjetivo *adïano* toma diferente carácter. Significa casi siempre *cabal, extremado, admirable*. Ejemplos:

«Esforçiaua sus yentes cuemo ombre *adïano.*»

c. 272.

«Pues fincó los ynoios e çinniós l'espada,
cobriós el almofar de obra *adiana.*»

c. 432.

«Digamos del aruol que enna vinna estaua,
que azie hy riqueza fiera e *adiana.*

c. 1968.

«Fallaron un palacio en una ysla llana;
era dentro e fuera de obra *adiana.*»

c. 2314.

En el castellano antiguo se encuentra alguna vez *adiano* en la acepcion de diáfano ó luminoso. Corresponde tal vez en este caso al provenzal *adiat*, que así define Honnorat: « (vieux langage) *éclairé.* »

ADOBAR.—COMPONER, ARREGLAR, PREPARAR, DISPONER.

C. 125; E. 6.—C. 292; E. 18.—C. 335; E. 12.

De *adobare*, usado en la baja latinidad en lugar de *adaptare*.

Empleábase, con varias acepciones, el verbo *adobar* en el idioma francés de *oil*, ó del norte, y en el de *oc*, ó del mediodia. Significaba, por lo comun, *armar, guarnecer*. Tambien se usaba en el idioma del Poitou, (V. el *Glossaire poitevin* del abate Rousseau. V. asimismo el *Glossaire* de Du-Cange, t. I, y el *Lexique roman* de Raynouard.)

Ya se halla este verbo en las poesías de Guillermo IX, Conde de Poitiers, famoso capitan y trobador del siglo XI. (V. Mahn *Gedichte der Troubadours*, p. 296.)

«E si degus re i passava que o devo far *adobar.*»

(*Carta de la franqueza e de la costuma de Vilamur* (año de 1178.) BARTSCH, *Chrestomathie Provençale.*)

Los castellanos usaron muy temprano este vocablo:

«Oy en este pinar de Tebar, por tolerme la ganancia,
todos son *adobados*.....»

(*Poema del Cid*, v. 1008.)

Lo mismo en el Fuero Juzgo, etc.

ADONAY.—SEÑOR MIO, en el idioma hebreo.

Uno de los nombres que daba á Dios la raza judía, por no atreverse á pronunciar el terrible de *Jehovah*, que sólo una vez al año pronunciaba el Sumo Sacerdote en el templo.

Alfonso Alvarez de Villasandino, hablando de Dios, dice:

« Sabet que non ovo por nonbre hagundo (*expresivo*)
sy non *Adonay*.....»

(*Cancionero de Baena*, Cantiga 83.)

ADRO.—ATRIO, COMPAS Ó TERRENO DE IGLESIA Ó MONASTERIO.

C. 245; E. 5.

Del latin *atrium*, cosa expuesta al aire libre.

Aun subsiste *adro* en el portugués y en el gallego.

ADUBAR.—Lo mismo que ADOBAR. Aquí puede significar HACER, LOGRAR.

C. 105; E. 8.

El ELUCIDARIO cita documentos portugueses de la Edad-media, en los cuales *adubar* significa componer, arreglar, etc.

ADUGO.—TRAIGO.

C. 43; E. 10.

Presente de indicativo de *aduger, aduzer, ado-*

Digitized by Google

cir y *aducir;* que estas formas adoptó en Portugal y en Castilla el infinitivo de este verbo, tomado del latin *adducere.*

El Poema del Cid, v. 2198, usa el indicativo en la misma forma que las *Cantigas.*

« Hyernos (yernos) vos *adugo* de que avremos
ondranza (honor). »

Los provenzales decian *aduire, adure, aducer,* traer, llevar.

« Mas l' aigua que suau s'*adui*
es peiers de cella que brui. »

(Pero el agua que se lleva (corre) mansamente, es peor que la que suena.)

(*Bernart de Ventadorn*, trovador, siglo XII.)

ADUME.—Contraccion de ADUZE-ME ó ADUZ'ME (TRÁEME).

C. 116; E. 4.—C. 338; E. 2.

ADUR.—DIFÍCILMENTE, APENAS, Á DURAS PENAS.

C. 5; E. 15.—C. 15; E. 18.- C. 105; E. 2.—C. 114; E. 7.—C. 134; E. 10.—C. 228; E. 7.—C. 239; E. 6.—C. 265; E. 14.—C. 339; E. 2.—C. 9.ª de la Seccion *das Festas de Santa Maria*, E. 26.

« Que *adur* me podia falar. »

(El Rey D. Diníz, *Cancionero* del Vaticano.)

El *Libro de Alexandre* emplea este adverbio varias veces. Hé aquí una de ellas:

« Por tal tierra que ome *adur* podie pasar. »
(V. 7938.)

El ELUCIDARIO cita este vocablo como usado en antiguas Cortes de Santarem.

ADUREY.—Contraccion de *aducirei*, TRAERÉ.

C. 353; E. 11.

ADUXE (CH'A).—TE LA TRAJE.

C. 247; E. 5.

Recuerda la forma catalana de este verbo: *aduixer.*

ADUZ.—TRAJO, LLEVA.—Presente y pretérito de *aduzer.*

C. 115; E. 25.—C. 135; E. 15.

Berceo usa este verbo en idéntico sentido en el *Sacrificio de la Misa;* v. 415.

« Por qui á la iglesia *aduz* alguna renda. »

ADUZEDE (MI).—TRAEDME.

C. 124; E. 7.

ADUZER.—TRAER, CONDUCIR, LLEVAR, INDUCIR.

C. 171; E. 1.—C. 209; E. 5.

Del latin *adducere.*

« A tal estado m'adusse, senhor. »

(El Rey D. Diníz, *Cancionero gal-port.* del Vaticano; Cantiga 108.)

Los provenzales decian *adure, aduzer, aducer.* Tambien *aduire,* como se ve en la *Chrestomathie Provençale* de Karl Bartsch, y en el *Lexique roman* de Raynouard.

Los castellanos decian por lo comun *aduzir.*

AEITO.—SIN TREGUA, DE SEGUIDA, SIN INTERMISION.

C. 114; E. 5.—C. 175; E. 14.—C. 323; E. 2.—C. 345; E. 18.

Subsiste en el portugués moderno, así escrito: *a eito.*

Tambien se conserva en el idioma gallego. (Cuveiro Piñol, *Diccionario gallego.*)

(Valladares, *Diccionario gallego-castellano.*)

AFASTAR-SE.—APARTARSE, RETIRARSE.

C. 233; E. 8.

Del latin *abstare.*

Subsiste en el idioma portugués.

AFERMAR.—ENFERMAR.

C. 122; E. 5.

AFFRÉS.—Especie de ALCATIFA, MANTA.

C. 125; E. 18.

Es la antigua voz portuguesa *alfreses.* Se deriva, segun Dozy, del arábigo *al-firech*, que significa: alfombra de lana larga, que sirve de cama.

El P. Santa Rosa, ELUCIDARIO, define así dicho vocablo: «Alfaias (alhajas) e móveis de huma casa.» Atestigua su uso y significacion con el texto de una Real cédula sobre la libertad de los mercaderes, dirigida en 1352 al Almojarife de Oporto.

D. Leopoldo de Eguilaz, *Glosario Etimológico de las palabras de orígen oriental*, siguiendo á Fr. Raimundo Martin, juzga derivado el vocablo *alfreses* del árabe *alfarxa*; pero es de notar que el arabista catalan da á esta voz arábiga la significacion determinada de *tapetum*, que no cuadra mal á la que requiere el sentido de la cantiga.

Digitized by Google

AFICADO.—FIRME, SEGURO, EMPEÑADO, TENAZ.

C. 1; E. 6.—C. 75; E. 6.—C. 111; E. 4.—C. 192; E. 1.—C. 224; E. 3.

Del latin *figere*.

Los provenzales usaban este verbo:

«Lo filh Raynier de Gennes als estrieups s'*afiquet*.»

(El hijo de Reniero de Génova se afirmó en los estribos.)

(*Roman de Fierabras*, v. 735, siglo XIII.)

Segun el ELUCIDARIO, *aficar* significaba antiguamente en Portugal persuadir con apremiantes razones, violentar la voluntad, etc. *Aficarse*, obstinarse.

«Ca me ten seu amor tan *aficado*,
que non ey en mí força nen poder,
nen dormho ren nen ey en mí recado.»

El Rey D. Diníz, *Cancionero gal-port.* del Vaticano, Cantiga 130.

«Jurastes-m'enton muyt'*aficado*.»

Id. c. 182.

Se infiere claramente el sentido del texto mismo de la cantiga.

«..... Est'anfermedade
semella muit'*aficada*»

El Rey D. Diníz hizo de esta voz una aplicacion semejante.

«E de mal *afficado*
que non pode mayor.»

(*Cancionero* del Vaticano, Cant. 134.)

AFICAR.—APURAR, EMPEÑAR, ESTRECHAR, PROCEDER CON AHINCO.

C. 231; E. 8.—C. 235.

Del latin *affigere*.

Ya en el siglo X escribian los provenzales *afic* y *afix* por ahinco: *Streben* traduce Bartsch en su *Glosario*.

«et evers deu era tot sos afix.»
(y hacia Dios era todo su ahinco.)

(*Poema provenzal sobre Boecio* (siglo X.)

En el francés antiguo se decia *afichar*, *aficer*, *afficher*, *afichier*:

«La bataille est mult dure e *afichiée*.»

(La batalla es muy recia y empeñada.)

(*La Chanson de Roland*, verso 3393, (s. X.)

V. Du Cange, t. VII, *Gloss. Gall.*, p. 14; y Roquefort, *Gloss. de la langue romane*, t. I, p. 31.

Los autores castellanos de la Edad-media escribieron *afincar* (voz que ya se halla en el *Poema del Cid*), y alguna vez *aficar*.

«Su padre e su madre et su hermano mayor
aficáronle mucho que ya por su amor
con dos que se casase.....»

(El Arcipreste de Hita. *Ensiemplo del garzon que queria casar con tres mujeres.*)

AFOLAR.—LASTIMAR, HERIR.

C. última, E. 5.

De *affolare*, dañar. Baja latinidad. V. Du Cange. *Gloss.*

Usaron este verbo los provenzales.

«Lo tenga hom que no l'*afol*.»

(Lo tenga hombre que no lo maltrate.)

(Daude de Pradas, trovador; *Li auzel cassador*. V. Karl Bartsch, *Chrestomathie Provençale*.)

En el francés de la Edad-media se decia *affoler*:

«Qui navre autrui ou *affole*, il lui doit rendre ses damages.»

(Quien hiere ó lastima á otro, debe resarcirle el daño.)

(*Coutume de Beauvoisis*, c. 30; V. Roquefort, *Gloss. de la langue romane*.)

V. *Afoler*, en el Gloss. de la *Chron. des Ducs de Normandie*.

«Gafo natural era, dura-ment *afollado*.»

(Berceo. *Vida de Santo Domingo*, c. 475.)

Segun el P. Berganza (*Vocablos oscuros de idioma vulgar*) *affolar*, enflaquecer.

En el Fuero Juzgo, *afollar*, destruir.

AFONDAR.—SUMERGIR, HUNDIR.

C. 112; E. 4.—C. 226; E. Ep.—C. 264; E. 10.

V. *Affondare* en el *Gloss.* de Du Cange.

«Riens n'i puet entrer qui n' *afont*.»

(Nada puede entrar allí que no se hunda.)

(*Roman de Renard*, v. 18478.)

Berceo usa la palabra *affondado* en la significacion de *hundido, bajo*.

Hoy se dice *afundir* en gallego, y en portugués *afundar* y *afundir*.

AGARIMAR.—ARRIMARSE.

C. 315; E. 4.

Se conserva este verbo en el idioma gallego en el sentido de *amparar*, y en el de *acariciar tiernamente*.

Digitized by Google

V. Cuveiro. *Dicc. gallego.*
Valladares. *Dicc. gallego-castellano.*

AGESTA.—El sentido indica al parecer, que debe leerse Á GESTA,

C. 15; E. 2.

Dice la Cantiga:

«...lles contaron da mort' *agesta.*»

Se trata de la muerte de Juliano el apostata. Es verosímil que la traduccion literal sea esta: «les contaron el hecho de la muerte.»

De notar es que la palabra gesta en provenzal y en francés antiguo, no expresa generalmente, como el *gesta* latino, *hazañas* y *hechos memorables*, sino meramente *suceso, historia.*

Honnorat dice (*Dict. de la langue d'Oc*): «*Gesta* (vieux langage), action, fait, histoire, chronique, récit, etc. Si la *gesta* no ment (si l' histoire ne ment pas).—*Gesta* letreda (histoire écrite.»)

Roquefort: *Gloss. de la Langue Romane: Geste*, la *geste*, l'histoire; de *gestum.*

Vemos confirmada esta acepcion comun del lenguaje antiguo en la misma *Chanson de Roland* (siglo XI.)

«Il est escrit en l'anciene *geste.*»
(Está escrito en la antigua crónica.)

Gautier en su glosario de este poema: «*Geste*, chronique, histoire.»

AGRAZ.—AGRURA, AGRAZ. Aquí, segun la frase *caldo con do agraz*, podría tomarse por *limon.*

C. 105; E. 17.

Del latin *acer, acris.* Fr. Diez, *Etymologisches Wörterbuch* dice que la voz hubo de formarse de *agre* (provenzal y castellano antiguo) con el sufijo *as.*

Agrás y *eygrás* decian los provenzales.

«Es may útil vinagre que suc de milgranas ni *agrás.*»
(Vinagre es mas útil que zumo de granada ó agraz.)

(*Elucidari de las propietaz de totas res naturals.*) (Raynouurd.)

En el francés de la Edad-media se decia *aigrat.* V. *Acerba* en el *Gloss.* de Du Cange. V. además el *Gloss. gallicum.*

Los portugueses dicen *agraço.*

AGRO.—CAMPO.

C. 334; E. 5.

Latinismo.

Se conserva en los idiomas portugués y gallego, en el sentido de heredad labrantía.

AGUADALFAIARA.—GUADALAJARA.

C. 142; E. 5.

AGUÇOSO.—DILIGENTE, CUIDADOSO, HACENDOSO.

C. 94; E. 2.—C. 158; E. 6.—C. 171; E. 1.—C. 195; E. 16.— C. 254; E. 3.—C. 285; E. 3.—C. 288; E. 1.

El ELUCIDARIO atribuye dichas acepciones á este antiguo vocablo.

AGUISAR.—Lo mismo que GUISAR.

C. 184, E. 4.

« Como me Deus *aguysou* que uiuese en gram coyta.....»

(El Rey Don Diníz, *Cancionero* del Vaticano, Cantiga 86.)

AGYNNA. AGINNA.—ACELERADAMENTE, PRESTO, PRONTO.

C. 6; E. 9.—C. 11; Estr.—C. 69; E. 14.—C. 75; E. 6.—C. 95; E. 5.—C. 98; E. 6.—C. 104; E. 6.—C. 114; E. 4.—C. 115; E. 17.—C. 119; E. 5.—C. 125; E. 10.—C. 147; E. 2.—C. 201; E. 8.—C. 228; E. 8.—C. 274; E. 6.—C. 328; E. 7.—C. 335; E. 20.—C. 1.ª das Festas de Santa Maria; E. 25.

El P. de Santa Rosa de Viterbo (ELUCIDARIO) halló esta palabra *aginha*, con la misma significacion, en un *foral* del Rey Don Dionisio (1285.)

Los castellanos de aquellos tiempos decian *agina* y *aina*, y aun repetian el adverbio para encarecer la prisa:

« Todos, altos e baxos, lidiauan bien aueras,
Ayna sobre *ayna* ponien las escaleras.»
(*Libro de Alexandre*, c. 1064.)

El FUERO JUZGO dice *agina* (con prontitud, fácilmente).

Igual significacion tiene *aina* en la *Partida* I, Tít. 3, l. 2; en *Calila é Dymna*, C. IV, y en otros escritos de la Edad-media; y aunque llegó á anticuarse, despues de haber sido empleada durante varios siglos, todavia la usó Quevedo en estilo festivo, como se ve en estas palabras del *Cuento de Cuentos:*

«No me echen de vicio, que podrá heder el negocio más *aína* que piensan.»

Todavia en el lenguaje vulgar del antiguo reino de Leon se dice *ainarse* por darse prisa.

Juzgan algunos que la etimología de esta palabra puede ser la locucion latina *age iam;* pero es más probable que sea la voz *agina*, (celeridad)

Digitized by Google

ó el verbo *aginare*, (apresurar) de la baja latinidad. He aquí las palabras de Ducange: «*Agina*, idem quod festinantia, et inde *agino, nas*, festinare... *Aginare*, hâter. *Gloss. Lat. Gall.* ex Cod. Reg. 7692.»

(*Glossarium med. et inf. Latinitatis.*)

Friedrich Diez, *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, recuerda que los poetas italianos del primer siglo de la cultura literaria de su idioma, decían *aina*. Así lo vemos, en efecto, en la cita, hecha con encomio por Dante *(De Vulgari Eloquio*, L. I, cap. XI*)*, de una cancion escrita por un poeta florentin en el naciente idioma de Italia:

«Çita, çita (poco á poco) sen gi a grande *aina*.»

Pietro Fraticelli en sus notas al estudio *De Vulgari Eloquio*, se expresa así:

«Dice il Corbinelli: I romaneschi dicevano *ainate su* per affrettatevi. *Aina*, siccome *agina*, trovasi infatti nel significato di fretta.»

Aginha, *asigna*, *azinha* en el antiguo portugués.

En Galicia se conserva el adverbio, *agiña* (á toda prisa).

(Cuveiro Piñol, *Dicc. gallego.*)

AL.—OTRO, OTRA COSA.

C. 3; E. 5.—C. 94; E. 8.—C. 121; E. 1.—C. 188; E. 5.

Es abreviacion de *alius* y *aliud*:

«Grave est a mî; mays non poss' *al* fazer.»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero gal.-port.* del Vaticano. Cantiga 94.)

De muy antiguo era usada esta diccion por los provenzales:

«Tant i pessa, que *al* non fará ja.»

(Tanto piensa en ello, que ya no hará otra cosa).

(Poema provenzal sobre Boecio, escrito en el siglo X.—Friedrich Diez; Bonn, 1846.)

ÁL (O).—LO DEMÁS, LO OTRO.

C. 17; E. 6.

ÁL (SEN).—SIN MÁS, ABSOLUTAMENTE, SIN TITUBEAR.

C. 4; última estrofa—C. 5; E. 12.—C. 81; E. 1.—C. 102; Estr. —C. 104; E. 4.—C. 109; E 8.—C. 115; E. 18.—C. 125; E. 7.—C. 131; E. 4.—C. 135; E. 9.—C. 164; E. 7.—C. 185; E. 8.—C. 236; E. 7.—C. 251; E. 4.—C. 274, E. 7.—C. 276; E. 12.—C. 314; E. 8.—C. 317; E. 6.—C. 356; E. 4.

Es por lo comun frase expletiva; á veces frase de encarecimiento.

ÁL (SEN).—SIN REMEDIO.

C. 187; E. 7.—C. 252; E. 3.—C. 284 E.; 2;

ALÁ.—ALLÁ.

C. 53; E. 8.

Usado, segun el ELUCIDARIO, en documentos del siglo XIV.

ALÁ IUS.—ALLÁ ABAJO.

C. 105; E. 8.

ALÁ IVSO.—Lo mismo que ALÁ IUS.

C. 241; E. 9.

ALCAUELA.—RAZA, LINAJE, TRIBU.

C. 26; E. 9.—C. 180; E. 4.—C. 215; E. 14.

Berceo usa la misma voz con alguna diferencia ortográfica:

«Á fiyos de Israel, essa grant *alcavera*.»

(*El Sacrificio de la Misa*, v. 582.)

Procede, segun Müller y Dozy, del vocablo arábigo *al-cabila*, tribu.

ALCAYOTA.—ALCAHUETA.

C. 312; E. 10.

El P. Santa Rosa cita las siguientes palabras de un antiguo *foral* de Santaren: «Lei, como deven dar péa aos *alcayotes* e *alcayotas* que alcobetarem outras molheres». (ELUCIDARIO, tomo I, pág. 75.)

Los provenzales decian *alcaot* y *alcavot*, (rufian) Bartsch, *Chrestomathie provençale*, traduce *Kuppler*, zurcidor de voluntades.

«..... *alcavotz*, mercadiers
de femnas ses essiensa.»

(rufianes, mercaderes de mujeres sin juicio).

(Folquet de Lunel, trovador (s. XIII).

La etimología es, segun Dozy, *Gloss.*, la voz arábiga *al-cauwâd*, alcahuete.

ALCAYOTARÍA.—ALCAHUETERÍA.

C. 64; E. 14.

ALEN.—MÁS ALLÁ, DE LA PARTE DE ALLÁ.

C. 5; E. 3.

Los castellanos decian *allen*.

Allen mar, ultramar.

Digitized by Google

« Oviera Alexandre *allen mar* una avuela.»

(Juan Lorenzo Segura, *Libro de Alexandre*, v. 335.)

ALFAMAR.—MANTA ENCARNADA, ALFOMBRA, TAPETE.

C. 392; E. 4.

Segun el ELUCIDARIO, decíase en el idioma portugués *alfanbar* (cubertor de lâa), y lo prueba con un documento de 1267.

Segun Dozy, *Gloss.*, se deriva este vocablo del arábigo *al-hanbal*. V. las palabras *bancal* y *repostero* en el *Vocabulista arábigo* de Pedro de Alcalá.

«Tienden grandes *alfamares*, ponen luego tableros.»

(El Arcipreste de Hita. *De como clerigos e legos*, etc., *salieron á reçebir á don Amor.*)

ALFAQUÍ. — TEÓLOGO-JURISCONSULTO entre los musulmanes.

C. 108; E. 1.

V. Dozy. *Gloss. des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe.*

ALGAR.—CAVERNA, POZO.

C. 102; E. 7.

Vocablo árabe, del cual nace el verbo, tambien árabe, *gara*, sumergirse.

Gar, cueva.

(*Vocab.* de Fr. Pedro de Alcalá, 1505.)

Algar, (caverne) de *al-gâr*, (spelunca.)

(Dozy, *Gloss.*)

Segun el ELUCIDARIO, los portugueses decian *algara*, atolladero, barranco, sima, cueva, tremedal. « Ainda, dice el P. Santa Rosa de Viterbo, chamão os portuguezes *algares* ás cortaduras dos montes é a qualquer outra profundidade onde se ajuntão e escondem as aguas. »

ALGO.—DINERO, HACIENDA, HABER, CAUDAL.

C. 5; E. 23.—C. 105; E. 5.

Prueba el *Elucidario*, con documentos de la Edad-media, que esta palabra tenía entónces, entre otras, en Portugal, dichas acepciones.

Se halla ya en el *Fuero Juzgo.*

ALGO (GRAND').—CUANTIOSO CAUDAL, MUCHO DINERO, CRECIDA RECOMPENSA.

C. 125; E. 14.—C. 165; E. 14.—C. 216; E. 3 y 4.—C. 281; E. 2.

La frase quedó por largo tiempo en el idioma castellano:

« Grandes algos le daríais. »

(*Romancero del Cid.*)

ALGO (POR).—POR PRECIO, POR SOLDADA.

C. 249; E. 2.

ALGUACIL.—PREPÓSITO, en el sentido concreto de la cantiga. V. las demas acepciones antiguas de *alguacil* en los glosarios de Diez, Dozy, Eguílaz, etc.

C. 254; E. 5.

Véase en Gil de Zamora la version latina de esta leyenda. En ella dicen los diablos: «animam Ebronii *prepositi* monasterii Sancti Galli.»

ALGUR.—POR ALGUNA PARTE, Á ALGUN PARAJE, EN ALGUN PARAJE.

C. 24; E. 3.—C. 65; E. 23.—C. 67; E. 9.—C. 245; E. 21.—C. 281; E. 3 y 11.

Tal significacion tiene este adverbio en un documento de Coimbra, de 1307.—(ELUCIDARIO, t. I. pág. 92.)

Aunque con diferente ortografía y pronunciacion, parece este adverbio semejante á *allur.*

Hoy dicen los gallegos: «*en algures*, en algun sitio. »

(Valladares, *Dicc. gallego-castellano.*)

ALIAMA.—ALJAMA.

C. 169; E. 7 y 9.

Del arábigo *al-djamâ'a*, junta, (Dozy, *Gloss. des mots espagnols dérivés de l'arabe*).

Segun el ELUCIDARIO: *aljamas*, «Congregacões, sinagogas, ajuntamentos, etc. »

El Padre Berganza (*Vocablos oscuros del idioma vulgar*): « *aljama*, junta de consistorio. »

El mismo P. Berganza, en otro lugar, usa esta palabra en la acepcion genérica de *junta* ó *consejo.*—« Abenjaf tuvo su *aljama* (esto es, junta de los principales), y consultó qué debia hacer en esto. »

(Berganza. *Antigüedades de España.* L. V, capítulo 22.)

Covarrubias: « *aljama* vale ayuntamiento y concejo. »

Á pesar del sentido general que dan á este vocablo Covarrubias y el P. Santa Rosa, nunca lo hemos visto aplicado sino á juntas de moros y judíos.

Los españoles llamaron, por extension, *aljamas* á los barrios habitados por moros y judíos.

Esta indistinta aplicacion de la palabra á moros y á judíos se halla confirmada por Pedro de Alcalá, el cual dice « aljama de judíos, aljama de moros. » (*Vocab. arábigo*).

Berceo y Segura escriben *aliama.*

ALIAZIRA.—ALGECIRAS

C. 359; E. 5.

Digitized by Google

ALIUBE.—PRISION, CALABOZO.

C. 192; E. 5.

Nebrija en su *Dicc. del romance al latin*, define asi la palabra *aljibe*, corrupcion, segun el P. Guadix, del arábigo *al jub:* «cisterna de agua; prision en el campo (*ergastulum*); cárcel de condenados (*tullianum*).

En portugués se conserva la voz *aljube* que el Dr. Frei Domingos Vieira define de este modo: « Do arabe *al-jobbe*. No sentido proprio, cova profunda, cisterna. Extensivamente, carcere. »

(*Thesouro da lingua portugueza.*)

ALMAFÍ.—MARFIL.

C. 299; E. 3.

El P. Santa Rosa (ELUCIDARIO, t. II, p. 182) cita un documento portugués, en el cual se dice: «hum crucifixo de *olmafí*», y no duda de que es *marfil*.

Du Cange incluye en su GLOSS. MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS la voz *almafil*, que no conocia, y de cuya significacion dudaba, acaso con exceso. He aquí sus palabras: « *Carta Rudesindi Episcopi Dumiensis æræ* 930, apud Anton de »Yepez in Chronico Ordinis S. Benedicti, t. 5: »*Calices argenteos exaratos tres, ex quibus unum Franciscum, et eorum pateris, et quatuor auratos submino*»*res, quintum de* ALMAFIL, *cum sua patena*..... Ad vo»cem *almafil* quod attinet, an materia sit et quæ, »an nomen urbis, ubi fabricatus sit calix de »quo agitur, an fabricationis modus, dicat qui »potest. »

ALMALLO.—NOVILLO.

C. 31; E. 6, 7 y 9.

En gallego, segun Cuveiro (*Dicc. gallego*), *almallo* significa *buey flaco*. Segun D. Marcial Valladares (*Dicc. gallego-castellano*), *toro jóven, eral*.

El ELUCIDARIO define asi la voz *almalho:* « boy novo, que ainda não travalha, sujeito ao jugo». Para confirmar su definicion, cita estos versos de la égloga I de Francisco de Sá, en que habla de un becerro convertido en buey de labor:

« O brincar d'antes lhe esquece;
não he já o que era *almalho*. »

Los franceses de la Edad-media llamaban *almaille* y *aumaille* á las reses vacunas de cualquiera edad. V. Du Cange GLOSS. GALLICUM. Tambien lo llamaban *armalx*.

Roquefort (*Gloss. de la langue romane*, t. I, p. 89) da á estas palabras el orígen latino *armentum*. Du Cange, en el GLOSS. MED. ET INF. LATINITATIS, las hace derivar de *manualia pecora, seu animalia mansueta, quæ ad manus accedere consuêverunt*.

El cambio de la *n* de *animalia* en *l* acontecia con frecuencia en la época de formacion de los idiomas neolatinos. De *animalia* nació la voz castellana *alimaña*, y en el FUERO JUZGO se lee *alimalia* por *animal*.

Honnorat (*Dict. de la Langue d'Oc*) dice que *aumalha* (ganado vacuno) pertenece al dialecto del Rouergue (antigua region de la Francia meridional).

Subsiste la palabra *almalho* en el idioma portugués.

ALMOCELA.—COBERTOR PEQUEÑO, MANTILLAS.

C. 180; E. 6.

Decíase tambien *almuzalla* y *almozala*. V. *España Sagrada* XVIII, 332, XXXIV, 455, y XXXVI, p. 43 y 60.

Los portugueses de la Edad-media decian *almozala, almozela, almucella* (manta de lana, seda ó lino).

El ELUCIDARIO lo demuestra con documentos de los siglos XII, XIII y XIV.

Los gallegos decian igualmente *almozala* y *almucela*, y, segun Cuveiro Piñol (*Dicc. gallego*) estas palabras significaban cobertor, almohada, pabellon de cama y capucha.

No procede esta palabra de *almucia*, voz de la ínfima latinidad, sino del arábigo *al-moçallà*, alfombrilla para arrodillarse. Dozy dice: « Le mot en question n'a rien de commun avec le français *aumusse* (de orígen latino, *almutium*), provenzal *almussa*..... V. Diez, p. 13. »

(*Gloss. des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe.*)

El P. Berganza define así la voz *almozala:* « cobertor de cama. »

(*Antigüedades de España*, p. 687.—Vocablos oscuros del idioma vulgar.)

ALÓ.—ALLÁ.

C. 221; E. 7.—C. 259; E. 6.

Hoy tiene uso en los dialectos gallego y berciano.

En el idioma portugués de la Edad-media se escribia *alló*.—(ELUCIDARIO, t. I.)

En provenzal, *alloc*.

(Honnorat. *Dictionnaire de la Langue d'Oc.*)

ALONGADA.—DILACION, ESTORBO, DISTANCIA.

C. 1; E. 7.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 12.

Digitized by Google

ALONGAR.—APARTAR, DISTAR.

C. 95; E. 6 y 7.—C. 112; E. 9.—C. 194; E. 5.—C. 233; E. 3.—C. 246; E. 4.—C. 291; E. 6.

Del verbo provenzal *alongar* (dilatar, alejar),

« E soven per gran bauzia
fan greujar la malautia,
sia plaga o nayssedura,
et *alongaran* la cura
per may aver salari gran
del home caytieu malenan. »

«Y á menudo con gran engaño hacen agravar la dolencia, sea llaga ó panadizo, y dilatarán la cura para obtener mayor estipendio del desventurado enfermo».

(*Lo Breviari d'amor*, del trovador Matfre Ermengau (siglo XIII).

El P. Santa Rosa traduce asi el antiguo verbo portugués *alongar:* «affastar, estender, demorar». (ELUCIDARIO).

Los castellanos empleaban el mismo vocablo: « Yo só natural de una tierra que es muy *alongada* (está muy distante) de esta vuestra».

(Don Juan Manuel; *Libro de los Estados*; capítulo XX.)

ALTE.—EN ALTO, EN LUGAR ELEVADO.

C. 35; E. 13.

Es el adverbio latino *altè*.

En el antiguo francés se usaba *alte* como adjetivo.

« Forment à *alte* vois s'escrie. »

(Exclama reciamente en alta voz).

(*Roman de Dolopathos.* Libro de orígen índico, traducido por troveros en el siglo XII.—Edicion de París, 1856.)

ALUARAZ.— ALBARAZO (LEPRA BLANCA), el ἀλφός de los griegos, ALPHUS de los latinos.

C. 105; E. 14.

Del arábigo *al-baraç*, segun Dozy, (*Gloss. des mots espagn. et port. dér. de l' arabe.*) Nació este vocablo, del mismo modo que el *albarazo* español y el *alvaraz* portugués, del arábigo *al-barás.*

V. Devic, *Dict. étym. des mots français d' origine orientale.*

Pero es indudable que la voz arábiga había sido tomada de alguna de las dos lenguas clásicas.

ALUERNAZ.—AUVERNIANO, DE AUVERNIA.

C. 105; E. 4.

Alvernhat (vieux langage) Auvergnat.
(Honnorat. *Dict. de la Langue d'Oc.*)

ALUOROCES.—ALBOROTES.

C. 65; E. 34.

ALUZECIA.—CLAREABA, AMANECIA.

C. 325; E. 10.

Los provenzales decian *alucar*, encender. V. *Histoire anonime de la Guerre des Albigeois;* Glossaire.

Del verbo latino *luceo.*

« Si aras not cofessas, lo focs es *alucatz.*»

(Si ahora no confiesas, la hoguera está encendida).

(Izarn. *Las novas del heretge*; Ms. de la Biblioteca Nacional de Paris, publicado en la *Chrestomathie Provençale* de Bartsch.)

ALYNNADOR.—DIRECTOR, ORDENADOR.

C. 146; E. 2.

Del verbo provenzal y catalan *alinhar, alinyar*, derivado del lat. *lineare.* Gabriel Azias (*Dict. des idiomes romans du midi de la France*) lo traduce *aligner, ajuster.* Honnorat (*Dict. de la Langue d'Oc.*): (vieux langage), *ajuster, parer, adoniser.*

El GLOSSARIUM GALLICUM de Du Cange dice: «*Alignié*, recherché dans son maintien.» Confirma esta definicion con el verso 9171 del *Roman de Partonopeus de Blois*, obra del trovador Denys Pyramus, que vivió en la corte de Enrique III de Inglaterra (s. XIII).

V. *Aligneamentum* en el GLOSS. MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS de Du Cange.

Berceo dice:

« Toda tu cosa, madre, es tan bien adonada
(primorosa)
que quien en tu solaz entra una vegada,
siempre toda su cosa es mejor *alliñada*
(arreglada).

(*Loores de N.ª S.ª*, v. 823.)

ALLUR.—Á OTRA PARTE, EN OTRA PARTE, POR OTRA PARTE.

C. 9; E. 10.—C. 45; E. 9.—C. 239; E. 2.

« Vay-s o meu amig' *alhur*, sen mí morar. »

(El Rey D. Diníz; *Cancionero* del Vaticano, cant. 206.)

Del provenzal *alhors:*

«Mas forsa d'amor m'en reté
que nom laissa virar *alhors.*»

(Pero me detiene fuerza de amor que no me deja volver hácia otra parte).

(*Arnaut de Maroill*, trovador (siglo XII).

Cita el ELUCIDARIO un testamento del año

Digitized by Google

de 1298, en el cual se halla, con igual significacion, el adverbio *alhur*.

El *Fuero Juzgo* dice *aliur* y *allure*.

Corresponde este adverbio al del francés antiguo *aillours*, *ailliors*, el cual, segun Roquefort, (*Gloss. de la Langue Romane*) emana del latino *aliorsus*, hácia otro lugar.

AMADOIRAS.—Parece ARTIFICIOS Ó HECHIZOS DE AMOR.

C. 104; Ep.

Amadoiro (amable) es antiguo adjetivo portugués.

Hoy se dice en portugués *amadouros* y *amavias* ó *amavios*, filtros ó bebedizos de amor. En sentido figurado, medios de seduccoin.

AMEAS.—ALMENAS.

C. 183; E. 5.—C. 185; E. 15.—C. 205; E, 6.

Hoy se escribe en portugués *ameia*, y en gallego *ameya*.

ÁMEDES.—ANDAS, ANGARILLAS.

C. 218; E. 6.

Tal vez del latin *ames*, *amitis*. Paladio da este nombre á cada una de las palancas ó varas de las sillas de manos.

Berceo dice *andes*, que parece contraccion de *ámedes*.

«Los que enfermos eran, levábanlos en *andes*.»

(*Milagros de Nuestra Señora*, c. 726.)

El P. Santa Rosa cita unas palabras de un testamento portugués de la Edad-media, en las cuales se llama *ávidas* á las andas ó angarillas.

AMERCEAR, AMERCEAR-SSE.—CONDOLERSE, APIADARSE, TENER MISERICORDIA.

C. 298; E. 8 y 11,—C. 43; E. 12.—C. 93; E. 4.—C. 227; E. 7.

Dice el ELUCIDARIO que esta voz tuvo su origen en el lenguaje jurídico de Escocia y de Inglaterra; pero es escasa en este punto la autoridad del P. Santa Rosa.

«Mesura seria senhor,
de vos *amercear* de mi.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero* del Vaticano, cantiga 124.)

Los provenzales decian *merceiar* en el sentido de implorar, pedir merced.

«Dei Jhesu Crist temer e *merceiar*.»
(Debo temer y rogar á Jesucristo.)

(Guillaume de Tudela, trovador.)

V. Raynouard, *Lexique Roman*.

AMOLGAR.—ABLANDAR.

C. 272; E. 4.

Del provenzal *amolegar*.

«Que non poguesson ni vezer, ni auzir, ni sentir cauzas delechablas al cors, per que la forsa del cor se pogues *amolegar*.»

(Que no pudiesen ni ver, ni oir, ni sentir cosas deleitosas para el cuerpo, por las cuales pudiese ablandarse la fuerza del corazon.)

(*Vic. et Vert.* fol, 85.)

En francés antiguo se decia *amolier*, *amoller*, *amologer*, etc. (Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane*), juzga todos estos verbos derivados del latin *mollire*, *emollire*.

« Il se scet bien *amolier*
par chuer et par suplier. »

(Bien se sabe ablandar con lisonjas y ruegos.)

(*Roman de la Rose*, (siglo XIII.)

Hoy *amolegar* significa principalmente en los idiomas portugués y gallego, *machacar*, *abollar*.

AMŸUDI, AMEÚDE.—Á MENUDO.

C. 324; E. 3.—C. 333; E. 12.—C. 384; E. 5.

ANADIU.

C. 122; E. 11.

Vestido, ó acaso tela, ya de inferior calidad, ya usado para lutos. Lo mismo puede decirse de la voz *prumaz* que se emplea en el verso anterior. Las etimologías de ambas palabras nos son desconocidas.

¿Tendrá *anascote* alguna relacion con *anadiú*?

ANCONTRADA.—COMARCA, PAÍS.

C. 277; E. 6.

Los provenzales decian *encontrada* y *contrada*.

«Et en la soa *encontrada* avia una dompna que avia nom ma dompna Soremonda, moiller d'en Raimon de Castel-Rosillon.»

(Y habia en su país una Señora cuyo nombre era Doña Seremunda, mujer del Señor Ramon de Castel-Rosillon.)

(*Les Vies des Troubadours, écrites par des auteurs du XIII siècle*. Vie de Guillems de Cabestanh.)

(Ms. de París 7614, publicado por Karl Bartsch, Berlin 1857.)

El docto Auguste Scheler, bibliotecario del Rey de los belgas, dice así: *Contrada*, italien-provenzal de la basse-latinité *contrata*, le paysage qui s'étend devant (*contra*) vous. (*Dict. d étymologie française d'après les résultats de la science moderne*. Bruxelles, 1873.)

Digitized by Google

ANCORA.—AUN, TAMBIEN, TODAVÍA.

C. 346; E. 6.

Lo mismo que en italiano. Los provenzales decian *ancar*, *ancara*, *encar*, *encara*, etc.

« De la regla del nominatiu singular, que vol s a la fi, voilh *ancar* traire fors: maestre, prestre, pastre, etc.»

(De la regla del nominativo singular que requiere s al fin (de la diccion), quiero exceptuar tambien á *maestre*, *prestre*, *pastre*, etc.)

(*Lo Donatz proensals;* gramática provenzal de Hugues Faidit, trovador del siglo XIII.)

Los castellanos decian por lo comun *encara*, una de las formas provenzales, usada todavía en el catalan.

«Ninno era ardido e mui sabidor,
encara mui lozano e mui doneador (galanteador.) »

(*Libre de Alexandre*, c. 334.)

Así se halla igualmente este adverbio en las obras de Berceo, en el *Poema de Alfonso Onceno* y en otros escritos de la Edad-media.

ANDORÝNNA.—GOLONDRINA.

C. 321; E. 8.

Subsiste en los idiomas de Portugal y de Galicia.

Entre las innumerables palabras con que los provenzales designaban la golondrina (V. Azaïs, *Dict. des idiomes romans*, etc.) se encuentra *andoureta*, que tiene cierta analogía con el *andoriña* gallego-portugués. (V. Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

ANDOU (TAN MUITO).—TRABAJÓ TANTO.

C. 125; E. 8.

ANDOU es pretérito de *andar*. Aquí está tomado en sentido metafórico por *trabajar*, *poner diligencia*, *afanarse*.

ANELLO.—AÑEJO, ANTIGUO.

C. 273; E. 8.

ANFAZ.—Contraccion de ANTIFAZ, VELO.

C. 16; E. 13.—C. 122; E. 9.

ÁNGEO.—ANGEL.

C. 115; E. 22.—C. 180; E. 9.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria*, Ep. y E. 1 y 3.

No subsiste en gallego; en portugués, *anjo*.

ANIMALLA.—ANIMAL, BESTIA.

C. 178; Estr.

El *Fuero Juzgo* dice *animalia*. Lo mismo el Arcipreste de Hita y otros.

ANTOLLO.—MAL DE OJO, FASCINACION.

C. 75; E. 29.

No está aquí empleada esta diccion en el sentido de deseo vivo y efímero que se aplica por lo comun á la palabra *antojo*, sino en el metafórico de *fascinacion* que suelen dar los portugueses al plural *antolhos*.

ANTORNOU.—DERRAMÓ.

C. 73; E. 6.

Pr. del verbo *antornar*.

Hoy se dice en portugués *entornar*.

Lo mismo en gallego:

« *Entornar*, verter.» (Valladares. *Dicc. gallego-castellano.*)

ANUIDOS.—CON REPUGNANCIA, DE MALA GANA, POR FUERZA.

C. 55; Estr.

Este adverbio fué usado, con alguna variedad de forma (*amidos*, *adamidos*, *ambidos*, *á amidos*) por los autores castellanos de la Edad-media. Ejemplos:

«Fferlo he *amidos*, de grado non aurie nada.»

(*Poema del Cid*, v. 84.)

« Valerio e Sant Sixto ficaron avenidos
con sus sendos diachonos de caridat complidos,
Laurençio con Sant Sixto; peroque *adamidos*
(aunque mal de su grado)
Vínçencio con Valerio tristes e desmarridos.»

(Berceo, *Martyrio de Sant Laurençio*, c. 16.)

« Ixió del monesterio el sennor *á amídos*,
despidióse de todos los sus fraires queridos.»

(Berceo, *Vida de Santo Domingo de Silos*, c. 104.)

« Embióme á decir quel diesse
á Calahorra *amídos* ó de grado.»

(*Crónica rimada*, p. 14.)

Juan Lorenzo Segura escribe indistintamente *ambídos* ó *amídos*.

« Facienlos arredrar (retroceder) á forçia ó *ambídos.*»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1551.)

« El galgo e el lobo estaban encogidos:
otorgáronlo todo con miedo e *amídos.*»

(El Arcipreste de Hita. *Libro de Cantares*, c. 329.)

Digitized by Google

«A la danza mortal venit los nasçidos,
que en el mundo soes de cualquiera estado;
el que non quisiere, á fuerça e *amídos*
facerle he venir.....»

(*La Danza de la Muerte*, c. 8.)

«Ora estó, por mi fadaryo (*sino*)
de negoçios ocupado,
donde *amídos* nin de grado
non me pagan mi salario.»

(*Cancionero de Baena*, Cantiga 71.)

El erudito D. Tomás Antonio Sanchez dice en su glosario del *Poema de Alejandro*, al traducir la voz *ambídos:* « Es de la índole de *ambos* y *amos.*» Erraba el docto Bibliotecario, porque nada le ocurrió sin duda acerca de la etimología del vocablo, sin embargo de que abria camino para dar con ella el primer DICCIONARIO de la Academia Española que da al adverbio anticuado *amídos* la interpretacion latina *invitè*, y demuestra despues con un texto de la *Crónica general*, que es idéntica la significacion de los dos adverbios, latino y castellano.

Ha más de medio siglo, D. Ramon Cabrera, Director de la Academia Española, declaró en su *Diccionario de Etimologías de la lengua castellana*, que *amídos* viene de *ambídos*, y que este adverbio se deriva de *invitè*.

Más natural era suponer que *ambidos*, forma casi igual al *anuidos* de las Cantigas, emana de *invitus*. Ya en época anterior á la de Cabrera, Roquefort (*Gloss. de la langue romane*, tomo I, páginas 72 y 480), habia señalado la voz latina *invitus* como fuente etimológica del francés antiguo *envis*, *anvis*, y *à envis*, que tiene la misma significacion que el *anuidos* del idioma galáico-portugués. Hoy concuerdan en esta opinion los más autorizados filólogos. V. Du Cange, *Gloss. Gallicum*, p. 145. Raynouard, *Lexique Roman*, t. III, dice:

«A ENVIS, adv. composé; lat. *invitus*, malgré soi.»

Scheler, *Dict. d'étymologie française* (Bruxelles, 1873) dice asimismo;

«ENVIS, Á ENVIS, contre son gré, à regret. Cette expression, perdue aujourd'hui et qu'il est intéressant de rappeler, est le latin *invitus*.»

La corrupcion latina que produjo el adverbio, con las formas peculiares de cada idioma, se encuentra ya en escritores franceses y provenzales de los siglos XI y XII. Hé aquí un ejemplo que hallamos en la famosa cancion de gesta provenzal de *Guirart de Rossilhó*, cuyo autor vivia á fines del siglo XI.

« Lai n'es anatz lo coms molt *a envis.*»
(Allí ha ido el Conde muy á su pesar.)

V. *Involens* en Du Cange. *Gloss. med. et inf. lat.*, tomo III, p. 893.

V. asimismo el autorizado vocabulario de Friedrich Diez (*Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*), el cual cita textos de la *Cron. rim.* y de *Calila e Dymna*, alguno de ellos bastante incorrecto.

ANZELA.—SIERVA, CRIADA.

C. 180; Estr.

Del lat. *ancilla*. Los provenzales escribian *ancela* y *ancella*.

En una cancion piadosa del siglo XI, publicada por Paul Meyer (*Anciennes poésies religieuses en langue d'Oc.* Paris, 1860), se lee:

« Ancela soy, damrideu »
(Criada soy, Señor Dios.)

AORAR.—ADORAR.

C. 51; E. 2.—C. 99; E. 2.—C. 183; E. 3.—C. 196; E. 1, 6 y 7.—C. 263; E. 8.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 5.—C. 2.ª *das Festas de Nostro Sennor;* Ep.

En francés antiguo se decia *aorer:*

« Mais bien pensoit que la pucelle
qu'on *aoroit* en la chapelle.....»

(*Miracles de Notre-Dame qui fut au Tournoyement.*)
V. Roquefort, *Gloss. de la langue romane*, t. I.

« Sire, ce dist Renaus, dex en soit *aorés.*»

(Señor, dijo Renaus, Dios hombre sea adorado.)

(*Renaus de Monthauban*, oder *die Haimorskinder* (siglo XII). Stuttgart, 1862.)

Tambien los castellanos decian *aorar:*

«El vino torna en sangre, en carne la oblada,
aóralos la familia en la tierra postrada.»

(Berceo. *El Sacrificio de la Misa*, v. 660.)

APELIDO.—CLAMOR, LLAMAMIENTO, ALBOROTO.

C. 45; E. 17.—C. 175; E. 5.—C. 345; E. 1.—C. 355; E. 14.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 5.

Del latin *appellitare*. *Apellidar* en el antiguo castellano.

El ELUCIDARIO, fundándose en *forales* de los siglos XI, XII y XIII, dice que *apelido* significaba «convocação geral, repentina e clamorosa, de todo o povo, cidade ou villa, para sahirem de mão commúa e armada encontro dos inimigos.»

Digitized by Google

Los castellanos usaban asimismo este vocablo.

En el sentido de convocacion de guerra, lo define claramente la Partida 2.ª, Tit. 26, L. 24: «*Apellido* tanto quiere decir como voz de llamamiento que facen los omes para ayuntarse e defender lo suyo.»

En la acepcion de *clamor* ó *grito*, *alarido*, lo emplearon Berceo, el Arcipreste de Hita y muchos otros escritores de la Edad-media.

Ejemplo:

«El padre beneïto bien entró do estaba, oyó los *apellidos* que este ciego daba.»

(Berceo. *Vida de Santo Domingo de Silos*, c. 343.)

«Odió (*oyó*) esta enferma estos dulzes roidos, commo avie est fradre tantos omnes guaridos, empezó la mezquinilla dar grandes *apellidos*.»

(Berceo. *Estoria de Sennor Sant Millan*, c. 139.)

«Dió grant apellido, ca fué mal espantado.»

(*Poema de Alexandre*, c. 1548.)

El Padre Berganza define asi la palabra *apellido:* «Llamamiento de gente para la defensa.»

(*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

Decíase en gallego *apelidar*, tocar al arma contra el enemigo.

(Cuveiro, *Dicc. gallego*).

APELIDO (DAR).—CLAMOREAR PIDIENDO AUXILIO, GRITAR.

C. 102; E. 12.—C. 148; E. 7.—C. 255; E. 5.

APERCEBUDO, DA.—PREPARADO, PREVENIDO, DISPUESTO.

C. 119; E. 11.—C. 192; E. 5.—C. 376; E. 12.

Provenzal moderno: *aperceubut:* «vieux langage: *apercebut.*»

V. Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*

APESSÕAR.—DESARROLLAR Y FORTALECER EL CUERPO.

C. 337; E. 4.

Hoy se dice en portugués *apessoado*, de alta estatura, de buena presencia.

APÕER (POR NON LLES).—El verdadero sentido de esta frase no es activo, como parece. Es este: PARA QUE NO SE LES ACHACASE.

C. 26; E. 8.

APÕER.—IMPUTAR, ACHACAR.

C. 213; E. 13.—C. 255; Ep.—C. 355; E. 18.

Entre las varias formas que tenia este verbo en el antiguo idioma provenzal, Honnorat (*Dict. de la Langue d'Oc*) cita *aponher*, «vieux langage.» Azaïs (*Dict. des idiomes romans, etc.*) supone que la etimología es *apoun*, diccion provenzal que significa «appoint, ce qu'on ajoute.»

Mas verosimil parece que este verbo se derive (como en cierto modo indica en *aponer* el primer *Diccionario* de la Academia Española) del latino *imponere*, que alguna vez fué usado por los clásicos romanos en sentido análogo al que le dieron los escritores de la Edad-media. Como testimonio de ello, basta recordar la frase de Salustio: *Imponere belli invidiam consuli.* (Hacer recaer sobre el Cónsul la odiosidad de la guerra).

Pero etimología más directa y más conforme á las reglas de la derivacion es *ad-ponere* ó *apponere*.

Los escritores castellanos emplearon, con la misma significacion que *apoer* tiene en las *Cantigas*, la palabra *aponer:*

«Establescemos que tod omne que *apusiere* algun mal al príncipe falsamientre,..... si es omne dc grand guisa..... pierda la meetad de todas sus cosas, y el príncipe faga dellas lo que quisiere.»

(FUERO JUZGO, Lib. II, Tit. I, L. VII.)

«El mundo revolviendo, á todos engañades, mintiendo, *aponiendo*, desiendo vanidades.»

(El Arcipreste de Hita. *Ensiemplo de la Abutarda et de la Golondrina.*)

Los antiguos gallegos decian, (á la manera de los provenzales), *apoñer*, imputar.

V. Cuveiro. *Dicc. gallego.*

Tambien en la *Divina Commedia* encontramos este verbo provenzal, modificado en la forma segun la índole idiomática del italiano, pero con la misma significacion de *achacar:*

«E falsamente già fu *apposto* altrui.»

(Dante, *Inferno*, Canto 24, v. 139.)

APONNA.—ACHAQUE, IMPUTE, subjuntivo de APOER, APONER.

C. 7; E. 4.

APOSTAMENTE.—CON ORDEN Y CONCIERTO, CON APOSTURA, no en sentido de gentileza personal, sino en la acepcion antigua de buen órden y compostura de las cosas, usada por el Obispo D. Alonso de Cartagena en el *Doctrinal de Caballeros*. Burgos, 1487, Lib. I, Tit. III, l. 14.

C. 335; E. 10.

El P. Santa Rosa (ELUCIDARIO) define así el antiguo adverbio portugués *apostamente:* «Con-

Digitized by Google

venientemente,..... com órdem, com asseio (esmero).» Recuerda, como testimonio, el texto de un contrato de 1298, en el cual hay estas palabras relativas á la proyectada sepultura de un prelado: «jasca o corpo no lucelo só terra, e en cima hua campa ben lavrada....., en aquella maneira que mais honesta e *apostamente* se poder facer.»

En castellano se decia *apuestamente*, adverbio anticuado que define así, con sumo acierto, el primer Diccionario de la Academia Española: «ordenadamente, con aliño y compostura.»

APOSTO.—APOSTA, DE INTENTO, CON PROPIEDAD, CON PRIMOR, CON GENTILEZA.

C. 6; E. 4.—C. 48; E. 8.—C. 261; E. 8.—C. 264; E. 5.

Del latin, *appositus*.

Entre las voces añadidas á Du Cange por Henschel *(Gloss. Gallicum)* encontramos: *Aposte*, exprès. Voyez Orell, pag. 314.»

APOSTÓLIGO.—EL PAPA.

C. 5; E. 24.

Designar al Sumo Pontífice con el nombre de *el Apostóligo* ó *Apostólico*, fué cosa corriente en toda la cristiandad durante la Edad-media, y se encuentra en todas las lenguas vulgares.

El Concilio de Reims de 1049 reservó al Papa, por antonomasia, este título, y fué excomulgado el Arzobispo de Santiago por obstinarse en aplicárselo á sí mismo.

Berceo designó tambien al Papa con tal dictado en una de sus obras:

»Faz por el *Apostóligo* oracion conoscida.»

(*El Sacrificio de la Misa.*)

En la lengua francesa de la Edad-media solia llamarse al Papa *l'Apostolle:*

«Khubilai-Khaan pensa en soy meismes d'envoier-les en message à *l'Apostolle.*»

Le Livre de Marco Polo et des Merveilles. (dictado en francés á Rusticiano de Pisa el año de 1298), c. VII; edicion de M. G. Pauthier.

Tambien llama *Apostóligo* al Pontífice el *Fuero Juzgo.*

Poetas franceses del siglo XI habian ya designado al Papa con el nombre de apóstol:

«Li *apostolies* e li emperedor,
li uns Arcadie, li altre Honorie ont nom.»

(El Pontífice y el Emperador, el uno se llama Arcadio, el otro Honorio).

(*La Vie de Saint Alexis* (s. XI). Edicion crítica de Mr. Gaston Paris.)

«Recleimet Deu e *l'apostle* de Rume.»

(Invocó á Dios y al Papa).

(*La Chanson de Roland*, v. 2998 (s. XI).

V. Du Cange *(Gloss. med. et inf. lat.), Apostolicus.*

APOSTURA.—GENTILEZA; cosa grata y bien dispuesta.

C. 149; E. 11.

Esta voz entró desde luego en el idioma castellano.

«Cuanto sea el linaje mas alto..... e la *apostura* mas complida..... tanto es el casamiento mejor.»

(*El Conde Lucanor*, cap. VI.)

Apostar, significaba en la Edad-media adornar:

«Al omne de riquesa e de rason *apostúra*.»

(Pero Lopez de Ayala, *Rimado de Palacio*, c. 1503.)

APÕÝAN.—(Pret. imperf. del verbo *apóer*).—ACHACABAN, IMPUTABAN, ACUSABAN.

C. 213; Ep. y E. 7.

APRENDUDOS.—SUJETOS, ADHERIDOS.

C. 179; E. 4.

APRES (SSE LL').—SE LE AJUSTÓ, SE LE ADHIRIÓ.

C. 64; E. 16.

En la *Vie de Saint Alexis*, poema francés del siglo XI (edic. de M. Gaston Paris), encontramos el verbo *apresser*, oprimir. Bartsch, *Gloss.*, traduce *bedrängen* (oprimir, afligir).

V. Du Cange *(Gloss. med. et inf. lat.) Appressio*, 1.

APRESA.—SUJETA, AJUSTADA, ADHERIDA.

C. 117; E. 4.

Participio de *apresar*. Dice Santa Rosa que este verbo significaba en el siglo XIII oprimir, angustiar.

Derivado de *apprimere*, estrechar, apretar; de la baja latinidad.

APRESO.—SABIDO, ENTENDIDO.

C. 7; E. 1.—C. 52; E. 2.—C. 97; E. 1.—C. 104; E. 8.—C. 134; E. 8.

Del verbo aprender, del latin *apprendere.*

El participio provenzal de *aprendre* y *aprener* era *apreso*, y pasó verosimilmente al idioma galáico-portugués:

Digitized by Google

«*Apresa* de totz benestars
en fatz, en ditz et en pessars.»

(Instruida con perfeccion en hechos, en dichos y en pensamientos.)

(*Arnaut de Maroill*, trovador, (siglo XII.)

El ELUCIDARIO comprueba el significado con un documento de 1287.

Los poetas castellanos usaron el mismo vocablo:

«El Criador nos lexe bien *apressos* seer.»

(*Libro de Alexandre*, v. 15.)

APRETO.—CERCA, JUNTO.

C. 69; E. 17.

Del antiguo provenzal *apret*, que significaba, segun Honnorat, no sólo *après*, *ensuite*, sino tambien *contre* (en la acepcion de *junto á*, *contiguo á*.)

Hoy se dice *perto* en portugués y en gallego.

APRIX.—APRENDÍ, SUPE, ENTENDÍ, LLEGÓ Á MI NOTICIA.

C. 51; E. 8.—C. 54; E. 6.
C. 84; E. 1.—C. 97; E. 3.

Apócope de *aprixe*, pretérito irregular de *aprender*. En la estrofa anterior se usa la misma voz en forma regular: *aprendí*.

Berceo y Segura dicen varias veces *apriso* por *aprendió*. Hé aquí una de ellas:

«*Apriso* de rectórica: era bien razonado.»

(*Libro de Alexandre*. c. 337.)

El mismo verbo se halla ya empleado mucho antes en igual sentido por los poetas franceses.

«Mult ad *apris* ki bien conoist ahan.»

(Mucho ha aprendido quien conoce bien el dolor.)

(*La Chanson de Roland*, v. 2524, siglo XI.)

APROUGUER.—Lo mismo que PROUGUER.

Prólogo poético; E. 7.—C. 203; E. 3.

APUSTURA.—Lo mismo que APOSTURA.

C. 384; E. 9.

AQUÉ.—HÉ AQUÍ, VED, HÉ AQUÍ QUE.

C. 4; E. 8.—C. 135; E. 9 y 13.—C. 158; E. 3.—C. 251, E. 18.

En varias locuciones de las CANTIGAS *aqué* se usa con significacion demostrativa, como el *ecce* latino.

Tiene, al parecer, analogía con el pronombre demostrativo *aquei* (del bajo lemosin) que, segun Honnorat, significa *esto es*.

AQUÉ-M' AQUÍ.—VEDME AQUÍ, AQUI ME TENEIS.

C. 97; E. 6.

AQUÉ-O.—HÉ AQUÍ EL.

C. última; E. 7.

AQUÉ-UOL-A.—VED AQUÍ QUE LA.

C. 13; E. 5.—C. 274; E. 12.

AQUÉ-UOS.—HÉ AQUÍ Ó ALLÍ, VED AQUÍ QUE.

C. 65, E. 30.—C. 212; E. 4.

AR.—TAMBIEN, ADEMÁS, AUN.

Advertencia poética que encabeza el códice, v. 11.—C. 17; E. 8.—C. 20; E. 2.—C. 31; E. 2.—C. 35; E. 7.—C. 41; E. 2.—C. 46; E, 8.—C. 47; E, 7.—C. 57; E, 7.—C. 85; E. 5 y 9.—C. 90; E. 1, 2, 3, 4 y 5.—C. 93; E. 2.—C. 94; E. 1.—C. 143; E, 4.—C. 146; E. 2.—C. 155; E. 7.—C. 193; E. 9.—C. 201; E. 5.—C. 241; E. 16.—C. 292; E. 3.—C. 306; E. 3.—C. 329; E. 5.—C. 4.ª *das Festas de Santa Maria*; E. 6.—C. 10.ª de la misma Seccion; E. 2.—C. 5.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 11.

En innumerables casos es *ar* mera partícula expletiva.

Segun Honnorat; «*Ar*, adv. (vieux langage) tantôt, maintenant.»

Segun Bartsch (*Gloss. Prov.*) «*Ar, ara, er, era, eras, ers*, jetzt (ahora), nun, (ahora, ya, pues, entonces.)

Roquefort (*Gloss. de la langue romane*), dice así, con referencia al francés antiguo:

«*Ar, aras, aro:* sur, proche, à présent, jusquelà. *D'hora.*»

V. las atinadas observaciones de Friedrich Diez acerca del vocablo *ora* y sus derivaciones. *Etymologisches Worterbuch der romanischen Sprachen.*

AR.—AHORA.

C. 1; E. 6.—C. 81; E. 2.

Adverbio provenzal:

«Ar, vey qu'em vengut als jorns loncs.»

(Ahora, veo que hemos llegado á los dias largos.)

(*Guillem de Cabestaing*, trovador. (Siglo XII.)

Bartsch da á este vocablo la misma significacion.

(*Chrestomathie provençale*, gloss.)

AR.—YA, JAMÁS.

C. 5; E. 26.—C. 97; E. 12.

Digitized by Google

« E non sey quando uos *ar* (ya) ueerey. »

(El Rey D. Diníz, *Cancionero galáico-portugués* de la Biblioteca Vaticana; Cantiga 90.)

AR.—LUEGO, EN SEGUIDA.

C. 8; E. 5.—C. 74; E. 10.—C. 116; E. 7.—C. 121, E, 7.—C. 125, E. 8.—C. 141, E. 7.—C. 274; E. 11.

Adverbio provenzal. Se usaba en tres formas: *ar*, *ara* y *aras*.

« Qui *aras* es irat, *aras* es pagat. »

(Quien pronto se enoja, pronto se apacigua.)

(*Livre des Vices et Vertus*, fol. 36. (Traduccion provenzal.)

AR.—TAMPOCO.

C. 29; E. 2.—C. 39; E. 7.—C. 286; E. 1.—C. 318; E. 7.—C. 5.ª *das Festas de Nostro Senor;* E. 7.

AR.—ENTÓNCES.

C. 82; E. 5.—C, 125; E. 9.

ARÇA.—ARDA.

C. 304; Ep. y E. 3.

Del antiguo verbo portugués *arcer*.

El ELUCIDARIO cita dos cláusulas testamentarias de los años 1293 y 1307, en que se encuentra esta voz.

« Cinquy libras de cera, que *arçam.* »—« *Arça* sobr'ella X maravideadas de cera. »

ARCHETECRŸNNO.—ARQUITRICLINO, MAYORDOMO.

C. 23; Estr.

Esta voz latina pasó al idioma provenzal:

« Que á l'*architriclin* fesist de aigua vin. »

(Que para el arquitriclino hiciste de agua vino.)

(*V. de S. Honorat.*)

ARENTE.—Lo mismo que ARENTO.

C. 369; E. 9.

ARENTO.—PLATA.

C. 75; E. 7.

Podria creerse que *arento* es *argento*, suprimida la g por descuido del copiante. Pero está escrito *arento* en los tres códices, y esto da motivo á conjeturar que no es errata. Corrobora esta conjetura la circunstancia de hallarse, segun el ELUCIDARIO, una palabra análoga, *arenzo* (especie de moneda), en un *foral* otorgado por el Rey de Portugal D. Sancho I á los pobladores de Folgosinho en 1187.

Arenzo y *arienzo*, con la significacion de moneda de plata, se halla en muchos documentos castellanos de la Edad-media. Es simple corrupcion del latin *argento*.

« ..... deven cada posada
« con todas sus alfoces *arienzos* en soldada. »

(Berceo: *Vida de San Millan*, c. 473.)

ARGEN. ARGENTE.—DINERO.

C. 244; E. 7,—C. 255; E. 4.

Voz provenzal, del latin *argentum*.

« E'l ricx que no li volc be faire,
valc a la mort pauc son *argen.* »

(Y al rico que no quiso hacerle bien, le valió á la muerte poco su dinero.)

(*Pons de Capdoill*, trovador. (Siglo XII.)

En las poesías de Berceo y en el *Libro de Alexandre* se halla *argent* en la acepcion de plata.

El P. Berganza incluye en sus *Vocablos del idioma vulgar* la palabra *Argentario*, y la define así: *el Gobernador de los monederos*.

ARLOTÍA.—PICARDIA, PERVERSIDAD, BELLAQUERÍA, IMPOSTURA.

C. 121; E. 17.—C. 347; E. 10.—C. 4.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 6.

« Entendie que non era fecho por *arlotía.* »

(Berceo. *Vida de San Millan*, c. 20.)

ARLOTÕES.—Aumentativo plural de **ARLOTE.** VAGO, PERILLAN, PÍCARO, TUNANTE.

C. 305; E. 9.

Etim. En lengua románica se llamaba *arlot* á cualquiera de los bandidos ó vagos que, en cuadrilla, seguian las expediciones militares, buscando ocasiones de entregarse al pillaje. V. Honnorat, *Dic. de la Langue d'oc.*

Roquefort dice: « *Arlot.* fripon, coquin, voleur. *Gloss. de la langue romane.*

Bartsch traduce: *Landstreicher* (vagabundo.) (*Gloss.*)

En el vocabulario de rimas de *Lo Donatz Proensals*, curiosa gramática provenzal del siglo XII, nuevamente publicada é ilustrada por el romanista aleman Edmund Stengel (Marburg, 1878) se lee: *arlotz*, pauper, vilis.

« Ca clamaban los canes, erejes e *arlotes*,
façiéndole escarnios e laydos estribotes. »

(Berceo. *Vida de Santo Domingo*, c. 648.)

El Canciller Ayala (*Rimado de Palacio*), usa esta voz en el mismo sentido.

Digitized by Google

Se deriva este vocablo de *arlotus*, de la ínfima latinidad. V. Du Cange. *Gloss.*

ARMADILLA.—LAZO, ARMADIJA, ARDID.

C. 169; E. 10.

Esta voz se halla en el *Fuero Juzgo*, con la misma significacion.

En el idioma portugués se conserva la voz *armadilha*, lazo ó trampa para cojer pájaros ú otros animales.

Tambien en gallego, *armadilla*. (Valladares, *Diccionario gallego-castellano.*)

ARMIDA.—ERMITA.

C. 363; E. 6.

ARRANCAR.—ACOMETER, VENCER.

C. 20; E. 2.

Usaron mucho este verbo en tal sentido los poetas españoles de la Edad-media.

«Desta batalla que avemos *arrancado.*»

(*Poema del Cid.* v. 822.)

«Non te cae en onta (vergüenza) maguer fuste *arrancado* (vencido.)»

(*Libro de Alexandre*, c. 1621.)

«Con esta confirmacion la soberbia es *arrancada*, (dominada.)»

(El Arcipreste de Hita. *De quales armas se debe armar todo christiano para vencer, etc.*)

ARREFERYÚ.—RECONVINO.

C. 285; E. 7.

ARREIXACA, ARRAIXACA.—LA ARRIJACA.

C. 169; Ep. y E. 2, 7, 8 y 11.

En otro códice, dice: *Arrexaca.*

Barrio en las afueras de Murcia, que el Rey Alfonso X (por privilegio firmado en Sevilla el sábado 5 de Junio, Era de 1304 años), destinó exclusivamente á los moros, mandando además que se levantase un muro entre la Arrijaca y la ciudad de Murcia, á fin de evitar choques y desmanes entre moros y cristianos, y segun el texto del privilegio, «porque no hubiese entre ellos desamor ni contienda ninguna.»

(V. Cascales.) *Discursos históricos de la ciudad de Murcia.* Disc. II, cap. XVIII.

ARRIZADO.—BRIOSO, ESFORZADO, GALLARDO.

C. 31; E. 6.—C. 88; E. 5.—C. 205; E. 4.—C. 312; E. 3.

Segun Honnorat (*Dict. de la Langue d'Oc*), en el antiguo lenguaje occitánico se decia *arescat*, «éveillé, hardi» (arriscado.)

En el francés antiguo, *arresser*, levantar, erguir.

(Roquefort. *Gloss. de la langue romane.*)

Le Roman de Flamenca dice, (verso 4864.)

«Melz los trop juns et *aresatz.*»

El sabio romanista Mr. Paul Meyer, traduce *aresatz:* «disposé;» en consonancia con el *Lexique* de Raynouard.

En el idioma gallego, *arrichado*, atrevido, arriscado.

(Cuveiro. *Dicc. gallego.*)

ARTE (SEN).—SIN SOSPECHA, SIN RECELO.

C. 104; E. 5.

ARTEIRA.—PERSPICAZ, INGENIOSA, HÁBIL.

C. 137; E. 6.

Tomada en mala parte, adquirió más adelante esta palabra la significacion que actualmente tiene en el idioma portugués, así como *artero* en castellano.

El ELUCIDARIO define así esta palabra: «Astuto, sagaz, destro, manhoso.»

ASCOITAR Ó ASCUITAR.—ESCUCHAR.

C. 173; E. 1.—C. 258; E. 1.—C. 16; E. 4.—C. 67; E. 12.—C. 99; E. 1.—C. 135; E. 7.

Del provenzal *escoutar.*

Segun Raynouard, Honnorat y Azaïs, derívase este verbo del latino *auscultare;* pero es más natural é inmediata la procedencia del bajo latin *ascultare.*

La corrupcion venia ya de antiguo en la lengua francesa:

«Vus l'doüssez *escultez* e oïr.»

(*La Chanson de Roland*, v. 455. (Siglo XI.)

Los italianos, ya en el siglo XIII, decian como ahora *ascoltare.*

«Com'uom che va secondo ch'egli *ascolta.*»

(Dante. *Div. Comm. Purg.*, v. 144.)

ASCONDUDAS (NEN D'AGUILLON.)—NI LLAGADAS POR EL AGUIJON.

C. 31; E. 9.

En los otros dos códices, (el de Toledo y el T. j. 1.) dice *ascodudas.* Tal vez sea esta leccion más correcta que la del códice texto, pues se acerca más á la actual palabra portuguesa *escodeadas* (desolladas), cuya significacion cuadra bastante al sentido de la cantiga.

Digitized by Google

ASCONDUDO.—OCULTO, MISTERIOSO, ESCONDIDO, RECÓNDITO. Part. pas. de ASCONDER, del lat. ABSCONDERE.

C. 179; E. 1.—C. 192, E. 5.—C. 208; Estr.—C. 366; E. 7.

«Per uos dizer meu mal *ascondudo.*»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero* del Vaticano, cant. 188.)

ASCUITARDES.—ESCUCHÁREIS.

C. 305; E. 1.—C. 318; E. 1.—C. 322; E. 2.—C. 336; E. 2.

ASEITA.—ACECHA, OBSERVA.

C. 78; E. 12.

Del antiguo verbo portugués *asseitar*, acechar, emanado del lat. *assectari*.

V. Friedrich Diez, *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen.*

ASSE.—ASÍ.

C. 159; E. 4.

ASSEMBRADOS.—JUNTOS, REUNIDOS.

C. 38; E. 8.

Del provenzal *assemblar*.

Berceo escribe *asemblar* en la *Vida de San Millan*, c. 418. Segura, *assembrar* (coligar, unir).

«Narbozenes é Bessus, traedöres prouados,
ambos son sobre tý sen dulda *assenbrados.*»

(*Libro de Alexandre*, c. 1527.)

ASSI.—TAN.

C. 367; E. 8.

ASSUADO, DA.—REUNIDO, CONGREGADO.

C. 1; E. 6.—C. 15; E. 15.—C. 133; E. 1.—C. 227; E. 9.

ASSUAR Y ASUAR.—JUNTAR, ACUADRILLAR, CONGREGAR.

C. 1; E. 6.—C. 15; E. 15.—C. 38; E. 2.—C. 51; E. 2.—C. 109; E. 3.—C. 208; E. 9.

Es lo mismo que el *asonar* castellano:

Asonáronse los de las tierras fronteras,
e vinieron contra aquellas dueñas.»

(*Crónica general*. Part. II. cap. 4.)

El primer *Diccionario* de la Academia Española define asi el verbo anticuado *asonar:*

«Hacer juntas tumultuarias de gente para cometer hostilidades ó perturbar el órden público.»

El ELUCIDARIO define asi la antigua voz portuguesa *asuar*, que es la misma que emplean las *Cantigas:*

«Ajuntar a gente em ranchos e turmas para cualquer empreza ou negocio público; prescindiendo de ser para bom ou máo fim. Hoje dizemos *Assuada:* o ajuntamento de gente que alguem convoca para fazer mal.»

Mejor que la del citado *Diccionario* de la Academia cuadra con esta definicion la que da Covarrubias *(Tesoro de la leng. castell.)* al verbo *assonar*. Dice:

«Levantar gente de guerra, y *assonada* el tal levantamiento.»

Esta concisa definicion está de acuerdo con la que dan las Leyes de Partida del vocablo *assonada:*

«Ayuntamiento que fazen las gentes, unos contra otros, para fazerse mal: assi como aquellas que son fechas contra los enemigos de la Fé.»

ASTEENÇA.—ABSTINENCIA.

C. 118; E. 3.

ASTRAGOU.—Pretérito del verbo *astragar.* DEVASTÓ, ARRASÓ.

C. 46; E. 2.

Los provenzales decian *estrassar*, segun se ve en este ejemplo que cita Raynouard *(Lexique roman)*:

«Cruzelmens los *estrassa.*»
(Cruelmente los despedaza).

Los antiguos castellanos decian *estrazar*, como los provenzales, segun se ve en el *Vocabulario* de Nebrija. Pero tambien usaban el verbo *astragar* que existia en el idioma galáico-portugués.

«Tú despues nunca piensas si non por *astragallos* (destruirlos).»

(El Arcipreste de Hita, *Ensiemplo de las Ranas.*)

A astragar corresponde *estragar*, forma que prevaleció en el idioma castellano.

Ambas formas proceden del latin *strages*. Covarrubias dice que *estragar*, de *estrago*, se deriva del vocablo italiano *strazio*. Ya lo usó el Dante (siglo XIII) aludiendo á la derrota de los Guelfos en Montaperti:

«..... Lo *estrazio* e 'l gran scempio
che fece l'Arbia colorata in rosso.»

(*L'Inferno*, canto X, v. 85.)

ASTRAGUEZA.—MAL SINO.

C. 281; E. 1.

Digitized by Google

ASTROSO.—INFELIZ, MENGUADO, MISERABLE, DESASTRADO.

C. 154; E. 1.—C. 158; E. 3.—C. 171; E. 4.—C. 195; E. 8.—C. 399; E. 2.

Del lat. *astrosus*, nacido en mala estrella, con mal sino.

Los provenzales dieron otra forma, y significacion más limitada á esta derivacion latina:

« *Astrat*, predestiné, qui est sous l'influence des astres. (Du verbe roman *astrar*). »

(Azaïs, *Dict. des idiomes romans* etc.)

En las dicciones provenzales nacidas de *astrum*, que no van unidas á alguna preposicion inseparable, la influencia sideral puede ser favorable ó adversa. Se refieren simplemente al destino:

« E tot quant sazos fa
en est mon es *astrat*. »

(Y todo cuanto el tiempo hace en este mundo, está bajo el influjo de los astros).

Los castellanos y los portugueses dieron desde luego á estas dicciones el sentido de mengua ó desventura:

« Mas por su ocasion (desgracia) enloqueció-l *astroso*. »

(*Libro de Alexandre*, c. 149.)

« Ganaste la yra de Santa Marya,
ganaste vileza é canbio *astroso*. »

(*Cancionero de Baena*, cantiga 107.)

En este mismo Cancionero se dice *astro sia* por calamidad y mala estrella.

Así define el *Elucidario* el adjetivo *astroso:* « Infeliz, desgraçado, e que nasceo en má estrella. »

ASTRUGUEZA.—Lo mismo que ASTRAGUEZA.

C. 302; E. 4.

En esta cantiga llama el autor « máas *astruguezas*» (como si dijera *desdichas)*, á las fechorías de un ladron.

Honnorat *(Dict. de la langue d'Oc)* dice: «*Astrugueza* (vieux langage)..... hasard.»

ATA.—HASTA.

C. 64; E. 17.—C. 65; E. 45.—C. 104; Ep.—C. 122; E. 12.

ATAL.—TAL, ASÍ, SEMEJANTE.

C. 4; E. 11.—C. 5; E. 12.—C. 15; E. 7.—C. 58; E. 3.—C. 77; E. 7.—C. 92; E. 4.—C. 93; E. 5.—C. 95; E. 5.—C. 104; E. 3.—C. 108, E. 8.—C. 115; E. 18.—C. 121; E. 2 y 7.—C. 176; E. 4.—C. 339; E. 2.

Los provenzales decian *aital* y *atal* desde los primeros tiempos del idioma. En un sermon del siglo XI, publicado por Meyer, encontramos estas palabras:

« Lo preire enterva l'efant *d'aital* guisa.»

(El sacerdote interroga al niño de tal manera).

En los escritos castellanos de la Edad-media, desde el *Poema del Cid*, se halla usado *atal*, por *tal.*

ATAN.—TAN.

C. 5; E. 7.—C. 103; E. 6.—C. 114; E. 5 y 7.

Usábase este adverbio en el antiguo castellano:

« *Atan* malos ensiemplos non fagades sobre nos.»

(*Poema del Cid*, v. 2741.)

« Ovo *atan* grant coita.....»

(*Libro de Alexandre*, c. 2095.)

ATANTO.—AHORA, AL PUNTO.

C. 115; E. 19.—C. 285; E. 7.

ATANTO.—ASÍ, DE TAL MANERA.

C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 13.—C. 3.ª id.; E. 4.

ATANTO.—EN CUANTO, LUEGO, EN SEGUIDA.

C. 285; E. 7.—C. 343; E. 1.

Del francés antiguo:

« *Atant* se teut, et outre s'en ala. »
(Al punto se calló, y se fué más allá.)

(*Huon de Bordeaux*, chanson de geste s. XII; Publicada por F. Guessard y C. Grandmaison. Paris, 1860.)

ATANTO.—DESDE LUEGO, DESDE AHORA.

C. 115; E. 13.

El *Libro de Alexandre* usa tambien *atanto* por *tanto*, que aquí significa *luego.*

ATÉ EN.—HASTA.

C. 115; E. 24.

Esta partícula *en*, colocada aquí despues de la preposicion *até*, lo está ántes de la preposicion análoga *ta*, en el dialecto bearnés. Lo prueba Honnorat con esta frase:

« Deu couchan *en ta* l'aubetta. »
(Desde el ocaso hasta el alba.)

ATEES.—Lo mismo que ATÉ EN.

C. 52; E. 6.

Digitized by Google

ATENDER.—AGUARDAR, ESPERAR.

C. 6; E. 11.—C. 71; E. 3.—C. 261; E. 4.

Del lemosin *atendre*.

En los primeros tiempos de nuestro idioma se hacia continuo uso de este verbo. He aquí un ejemplo:

«Dos dias *atendieron* (esperaron) á Infantes de Carrion.»

(*Poema del Cid*, v. 3549.)

ATREUUDO.—ATREVIDO, ANIMADO.

C. 2; E. 6.—C. 62; E. 7.—C. 117; E. 3.—C. 119; E. 8.

Ya dijimos en la voz *acorrudo* que esta desinencia procedia del idioma provenzal. Es en él tan antiguo el uso de la terminacion *ut* en masculino y *uda* en femenino, que ya se halla en los primitivos monumentos de la lengua. Por ejemplo, en el famoso *Poema sobre Boecio* del siglo X:

«Ecvos Boeci *cadegut* en afan.»

(Ved á Boecio sumido en angustia.)

«Los plus savis a *rendut* mutz,
los paucs, los grans totz a *vencutz*.»

(Ha hecho enmudecer á los más sabios, á los pequeños, á los grandes, á todos ha vencido).

(*Planch* (lamentacion) *de S. Esteve.*) (Siglo XI.)

Esta forma del participio de los verbos terminados en *er* y en *ir* se introdujo completamente en el castellano y en el portugués antiguo. Así se dice, en el *Poema del Cid*, *venzudo* por *vencido;* en el *Libro de Alexandre*, *percebudo* por *apercibido* y *perdudo* por *perdido;* y en la *Vida de Santo Domingo*, de Berceo, *sabudo* por *sabido*, etc.

En el *Elucidario* del P. Sta. Rosa de Viterbo, t. I, página 250, se cita una fundacion de 1191, en la cual se dice *sabudo* por *sabido* ó sabidor.

En la cantiga 9, estrofa 14, se dice *connosçudo* por *connoscido*, y *metudo* por *metido;* y en general, en las *Cantigas* se hace tan abundante uso de la terminacion *udo* en los participios, que en una de ellas, por ejemplo, la señalada con el número 18, hay aconsonantados con la palabra *deffendudo* del estribillo treinta participios y adjetivos, como *convertudo*, *apareçudo*, *combatudo*, *acorrudo*, *temudo*, etc.

ATRÓ.—Lo mismo que TRÓ.

C. 6; E. 8.

ATURA.—PERSISTE, MANTIENE, AGUANTA.

C. 149; E. 9.—C. 340; E. 7.

Segun Honnorat *(Dict. de la langue d'Oc)*, *aturar* es voz del bajo lemosin.

Karl Bartsch *(Chrestomathie Provençale)* traduce *aturar-se*, sich stützen, (apoyarse).

«Conquier joi, e dura
sin bon loc *s'atura*.»

(Cobra alegria, y dura si en buen lugar se apoya).

(*Raimon de Miraval*, trovador; siglo XII.)

Segura empleó el verbo *aturar* de este modo:

«Varones, seet firmes, par la fé que debedes,
Dios nos fará merced solo que *aturedes*.»

(*Libro de Alexandre*, c. 689.)

ATURAR.—DURAR, PERMANECER.

C. 301; E. 6.—C. 352; E. 7.—C. 383; E. 6.

«Si culpado fuese, foiria por la tierra e haberia anchura, et non *aturaria* (permaneceria) á la puerta del rey.

(*Calila e Dymna*, cap. IV.)

«De las tierras de alen-mar
muchos moros sson passados;
sy esta guerra *aturar*,
sserá por nuestros pecados.»

(Yañez. *Cron. rim. de Alfonso Onceno*, c. 631.

AUANGEO.—EVANGELIO.

C. 75; E. 14.—C. 206; E. 3.—C. 349; E. 5.

En un sermon provenzal del siglo XI, publicado por Mr. Paul Meyer:

«Si com diz el *avangeli*.»
(Asi como dice el Evangelio).

En el Libro de *Vicios y virtudes*, traduccion provenzal, fol 19:

«Nos trobam en l'*Avangeli*.....»
(Encontramos en el Evangelio).

AUEERA.—SUCEDIERA, ACONTECIERA.

C. 89; E. 10.—C. 104; E. 11.—C. 158; E. 6.

El infinitivo provenzal era *avenir*, derivado del latino *advenire*.

Los antiguos portugueses, sincopando el verbo provenzal, decian *avir*, acontecer. ELUCIDARIO, t. I. pág. 152.

«Est'é o que a mĩ auen.»

(El Rey D. Diníz; *Cancionero* del Vaticano, cantiga 88.)

AUEO.—ACONTECIÓ, SUCEDIÓ.—Pretérito de *avir*.

C. 37; E. 2.—C. 78; E. 2.—C. 86; E. 6.—C. 87; E. 4.—C. 91; E. 2 y 6.—C. 95; E. 7.—C. 104; E. 8.—C. 108; E. 1.—C. 116; E. 7.—C. 196; E. 2.—C. 392; E. 2.—C. 376; E. 2.

Digitized by Google

De los orígenes de la lengua provenzal es el verbo *avenir*, llegar.

«.....A Tristan llamador
non *avenc* tan de dolor
per Yseut la blonda.»

(A Tristan el amador no vino tanto dolor por la rubia Yseult).

(Bernart de Ventadorn (siglo XII).

AUER.—CAUDAL, BIENES, DINERO, RIQUEZA.

C. 115; E. 12.—C. 116; E. 2.—C. 131; E. 4.—C. 145; E. 10.—C. 172; E. 6.—C. 185; E. 6.—C. 281; E. 8.—C. 292; E. 8.—C. 305; E. 6.

Cuando no estaba completamente formada la lengua provenzal, ya se decia aver (de *habere*) por hacienda y riqueza. Encontramos en el curioso *Poema sobre Boecio*, del siglo X (edicion de Friedrich Diez, *Altromanische Sprachdenkmale*, Bonn, 1846):

«Drez es e bes que l'om e deu s'esper,
mas non es bes ques fi e son *aver*.»

(Justo es y bueno que el hombre espere en Dios, pero no es bueno que se fie en su riqueza).

Tambien encontramos la palabra *aveir*, del mismo orígen y sentido (*tot son aveir*, toda su hacienda) en uno de los monumentos primitivos de la lengua francesa, la *Vie de Saint Alexis*, poema del siglo XI. (Edicion crítica de Mr. Gaston Paris).

El ELUCIDARIO cita un documento portugués de 1318 en que se halla este vocablo, y añade: «Era muito usado nestes tempos.»

Aver monedado dice el *Libro de Alexandre*.

AUERMOS.—TENER NOSOTROS, GOZAR NOSOTROS.

C. 231; E. 14.

Locucion de índole portuguesa, y de uso frecuente en algunos pueblos del antiguo reino de Leon.

AUERRÁ.—ACONTECERÁ.

C. 44; E. 1.—C. 311; E. 9.

Irregular del verbo *avir*.

AUIIR.—AVENIR, CONCERTAR, RECONCILIAR.

C. 68; E. 10.—C. 259; Ep. y Estr.

Todavia subsiste el verbo *avir* en el idioma portugués, en la acepcion de concertar, poner de acuerdo.

Tambien se dice en gallego *avirse*, avenirse. (Valladares, *Dicc. gallego-castellano.*)

AUISSO.—ABISMO.

C. 346; E. 6.

Del griego ἄβυσσος, ó del latin *abyssus*, que á veces se usó para designar metafóricamente el infierno, como se ve en las obras de Prudencio.

Los provenzales y catalanes decian *abís:*

« Ins el foc *d'abís.*»
(Dentro el fuego del abismo).
(*Guillem Figueira*, trovador. (Siglo XIII).

Los provenzales decian tambien *abissi:*

« Coma artifici, *abissi*, malefici.»
(Como artificio, abismo, maleficio).
(*Las Leys d'amors*, fol. 151.)

(*Monuments de la Littérature romane*, etc., par M. Gatien-Arnoult, t. I.)

En el *Fuero Juzgo* se lee *abisso* por abismo.

AUIZIMÁO, AUEZIMÁO.—DE MAL AGUERO, SINIESTRO, PERVERSO.

C. 127; E. 1.—C. 329; E. 7.—C. 346; E. 6.

Puede conjeturarse que la raiz de esta palabra es *abeso* ó *aveso* (del lat. *aversus*), que el tiempo ha convertido en *avieso*.

Segun el P. Berganza, *abeso* significaba *malo*.

Tambien se usó esta voz, así en portugués como en castellano, en significacion sustantiva. El ELUCIDARIO dice; « *Abesso*, injuria, desordem, semrazão.» Más bien significaba maldad, intencion depravada.

Tambien, (segun el mismo ELUCIDARIO) se decia *avessar*, corromper, inducir al mal.

AUOA.—ABUELA.

C. 221; E. 4.

AUOL.—VIL, RUIN, PERVERSO.

C. 55; E. 1.—C. 302; E. 1.—C. 314; E. 8.

Segun Honnorat, «*Avol*, (radical roman) vil, lâche, honteux, mauvais, inconsidéré. Probablement derivé du grec ἀβουλής (inconsiderado, insensato.)»

Encontramos un señalado ejemplo del uso de esta voz en Marcabrun, trovador del siglo XII.

« Bons fruitz eis de bon jardí,
et *avols* fills d'*avol* paire,
e d'*avol* caval rossí.»

(Buena fruta sale de buena huerta,' y malos hijos de mal padre, y de ruin caballo un rocin.)

(Bartsch, *Chrest. Prov.*)

Los castellanos y los portugueses usaron esta voz desde los primeros tiempos de sus idiomas respectivos.

Digitized by Google

«Quando del *avol* omne tal derecho li daba.»
(Berceo. *Vida de San Millan*, v. 970.)

AUOLEZA.—RUINDAD, INFAMIA, VILLANÍA.
C. 195; E. 6.—C. 302; E. 1.—C. 1.ª de las 5 finales; E. 4.
Del vocablo provenzal *avol*.

«An canjat honor per *avolezza*.»
(Han trocado honra por ignominia.)
(*Bertran de Born*, trovador (siglo XII.)

El Padre Berganza traduce *avoleza*, vileza. (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*) Tambien se emplea esta voz en el mismo sentido en el *Fuero Juzgo*.
Igualmente en las *Partidas*. (V. Part. 2, título 19, L. 6.)
Todos los escritores castellanos de los siglos XIII y XIV adoptaron esta palabra.

«Non conviene que ninguno de nos cometa *avoleza*.»
(*Crónica general*. Parte 2, Cap. 51.)

El Arcipreste de Hita dice así:

«Perderla por tardanza seria grand *avolesa* (mengua.)»
(*Ensiemplo de la abutarda et de la golondrina.*)

Segun Roquefort (*Glossaire de la langue romane*), *avolessa* significaba *sinrazon, daño*.
Bartsch (*Chrestomathie provençale*. Gloss.) traduce *avoleza* Schlechtigkeit (maldad.)

AUONDADO.—DOTADO, COLMADO.
C. 1; E. 7.—C. 132; E. 1.—C. 135; E. 7.
Dícese *abondado* en análogo sentido en la *Vida de San Ildefonso*, del Beneficiado de Úbeda.

AUONDADO.—SACIO, SATISFECHO.
C. 88; E. 8.

AUONDAR.—COLMAR, SURTIR PROFUSAMENTE, PROVEER CON ABUNDANCIA.
C. 26; E. 1.—C. 335; E. 15.—C. 386; Ep.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*, E. 1.

AUONDO.—ABUNDANCIA.
C. 23; E. 6.—C. 102; E. 8.—C. 215; E. 10.—C. 386; E. 11.
El Elucidario cita un documento portugués de la Edad-media, en el cual *abondo*, empleado en forma adjetiva, significa «abundante, cheio do preciso.»
Tambien se usaba en forma adverbial y en las acepciones de *bastante* y *sobradamente*, segun se ve en el mismo Elucidario y en algunas cantigas del Cancionero galáico-portugués de la Vaticana.

AUORRECE (MI.)—ME REPUGNA.
C. 331; E. 4.

AUORRIDA.—REPUGNANTE.
C. 222; E. 5.
Del antiguo provenzal y catalan *avorrir*.
Del latin *abhorrere*.

AVANTAR.—AVENTAJAR, ADELANTAR, ENALTECER, PROSPERAR.
C. 15; E. 4.—C. 57; E. 1.—C. 175; E. 12.—C. 297; E. 9.—C. 336; E. 12.
Verbo provenzal:

«So don fin amors l'*avanta*.»
(Aquello con que el amor puro lo engrandece.)
(*Rostans de Merguas*, trovador.)

AYOZ.—SANTO, PURO, VENERABLE.
C. 5; E. 21.—C. 265; E. 24.
Es sin duda ἅγιος del idioma griego. Bien claro lo da á entender el Rey Alfonso en estas palabras de la Cantiga V:

«Mas tú que es madre d'aquel que *Ayoz* chamado é dos gregos.....»

AYOZ.—DIOS.
C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 30.

AZ.—CATERVA, HUESTE, MULTITUD, CÁFILA.
C. 82; E. 1.—C. 105; E. 5.—C. 122; E. 7.—C. 170; E. 2.
Del vocablo latino *acies*. Lo usó Berceo:

«Que nozir (*dañar*) non li pudo esta *az* (*turba*) alevosa.»
(*Vida de San Millan*, v. 892.)

AZ (EN.)—ENFRENTE.
C. 35; E. 10.—C. 139; E. 2.—C. 183; E. 5.
Del lat. *facies*.

AZ (EN.)—EN TROPA Ó COMPAÑÍA.
C. 52; E. 4.—C. 131; E. 18; C. 209; E. 7.
Del lat. *fascis*.

AZ PARADA.—HAZ (en el sentido de tropa formada.)
C. 194; E. 9.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 5.

Digitized by Google

AZCONA.—VENABLO.

C. 213; E. 13 y 14.

Del provenzal *ascona.*

«E tenc una *ascona* el man,
e trames la 'l de tal vertut
que tota s romp sus en l'escut.»

(Y tiene en la mano un dardo, y se lo arroja con tal fuerza, que se rompe enteramente sobre la adarga.)

(*Roman de Jaufre*, fol 49. (Siglo XIII.)

Tambien usaron de este vocablo los castellanos, pero no en la significacion de *lanza* en general, como da á entender el docto D. Tomás Antonio Sanchez, sino en la de arma arrojadiza como dardo. Bien claramente lo expresa el texto citado en el primer *Diccionario* de la Academia Española:

«Son de usar los lidiadores á lanzar dardos é *azconas*, é á ferir con las lanzas.»

(*Regimiento de Príncipes*, lib. 3, cap. 7.)

Con propiedad ha definido Covarrubias la voz *azcona:* «Lanzuela de que usan los montañeses, arma arrojadiza como dardo y azagaya.»

Confirma esta definicion el siguiente verso de Juan Lorenzo Segura:

«Con cantos é con galgas, é *azconas* monteras.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1435.)

Segun Nebrija, *azcona* se deriva de *acontias*, voz latina del griego ἀκοντίας, «serpens jaculus» (serpiente que se arroja de los árboles para acometer.)

AZCUNA.—Lo mismo que AZCONA.

C. 22; E. 5.—C. 213; E. 14.

AZEDO.—VINAGRE.

C. 12.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 14.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 6.

Del lat. *acetum.*

AZYNNEIRA.—ENZINA, CARRASCA.

C. 213; E. 14.

El ELUCIDARIO afirma que es la encina á que los romanos llamaban *ilex.*

Permanece esta voz en el idioma portugués: *azinheira.*

Digitized by Google

B.

BABOU.—GUSANO. Aquí, GUSANO DE SEDA.
C. 18; E. 2.

Se halla tambien este vocablo en el *Cancioneiro Portuguez da Vaticana*. Th. Braga traduce: «Especie de lesma (babosa).»

BADALLOUCI.—BADAJOZ.
C. 213; E. 7.

Se halla escrita esta voz geográfica con otras formas semejantes.

BADALLOUZ.—BADAJOZ.
C. 319; E. 19.

BAILIR.—GOBERNAR, CONDUCIR, TRATAR.
C. 109; E. 3.

Vocablo francés, provenzal y catalan; *bailler, bailir, baillir*, de *bajulire*, de la ínfima latinidad. *Mal bailir*, maltratar.

«Dist l'Algalifes: Mal nus avez *baillit*.»

(Dijo el Califa: Mal nos habeis llevado (tratado.)

(*La Chanson de Roland;* v. 453, siglo XI.)

«Trestote Espaigne en terez à *bailier*.»

(*Roman de Roncevaux;* edicion Monin, p. 5.)

«Bailler, gouverner.»

(Du Cange, *Glossarium Gallicum*.)

BALANÇA.—PERPLEJIDAD, ZOZOBRA, INQUIETUD.
C. 9; E. 14.—C. 115; E. 1.

Voz provenzal:

«Lo jorn qu'en aital *balansa*
volgui mon fin cor assire.»

(El dia en que quise poner mi leal corazon en tamaña zozobra.)

(*Gaucelm Faidit*, trovador, siglo XII.)

«qu' atressí sui en *balansa* (inquictud)
cum la naus en l'onda.»

(*Bernart de Ventadorn*, trovador, siglo XII.)

Bartsch traduce *balansa*: Schwanken (titubeo), Ungewissheit (incertidumbre.)

BALORENTO.—MOHOSO.
C. 34; E 4.

Del nombre vulgar *bolor*, moho.
Tambien se decía *barolento* y *bolorento*.

BALDON (A).—CON LIBERTAD, CON AUDACIA.
C. 265; E. 7.

En francés antiguo se decía *baldement*, resueltamente. V. Les *quatre livres des Rois*, traduits en français du XIIe siècle publiés par Le Roux de Lincy. Paris, 1841.

Indudablemente procede esta voz del antiguo aleman *bald*, atrevido. No ha de confundirse con el vocablo castellano *baldon* (oprobio) emanado del idioma arábigo. Pasó la voz germánica, en diferentes formas, á todas las lenguas neo latinas de la Edad-media.

Berceo usa el modo adverbial *en baldon*, en el sentido de *liberalmente, con bizarría*:

«Espendie sos averes, dábalos *en baldon*,
quiquier que li pidiesse, él non dizrie de non.»

(*Miraglos de Nuestra Señora*, c. 643.)

María Egipciaca, blasonando de su liviandad, dice:

.....Yo he buen cuerpo:
este les daré *á gran baldon* (pródigamente.)

Tambien se usa esta voz en forma verbal en el mismo poema del siglo XIII *Santa María Egipciaca*:

«á todos sse *baldonaua* (se entregaba).»

Digitized by Google

En la *Divina Commedia* encontramos la voz *baldo* en el sentido de audaz, resuelto:

«La voce tua sicura, *balda* e lieta
suoni la volontà, suoni'l desio.»
(*Paradiso*, c. XV, 67.)

Del mismo vocablo germánico *bald* formaron tambien los franceses de la Edad-media *baldur*, que traduce Bartsch *Kühnheit*, arrojo. Hallamos esta palabra en *La Chanson de Roland*, v. 2902, pero allí la significacion más propia parece altivez.

De la fuente germánica nació asimismo la voz *baldantia*, de la baja latinidad. V. Du Cange, *Gloss.*

BARALLA.—REFRIEGA, TUMULTO, TURBACION, DISCORDIA.

C. 95; E. 1.—C. 105; E. 10.—C. 115; E. 11.—C. 132; E. 20.—C. 221; E. 9.—C. 328; E. 13.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 7.

Voz del catalan y del provenzal (*baralha*):

«qu' eram mou *baralha*
trop gran
al cor em trebalha
dormen e velhan.»
(*Peirol*, trovador, siglo XII.)

Bartsch traduce *baralha* Verwirrung, (trastorno), Streit (altercado).

En el *Poema del Cid*, v. 3307, se halla usado el vocablo *baraia* en el sentido de *disension* y *contienda:*

«Non creciés *baraia* entre vos e nos.»

Del propio modo se encuentra en el *Fuero Juzgo*, en el *Libro de Alexandre*, en las poesías del Arcipreste de Hita, en el catálogo de *Vocablos oscuros del idioma vulgar*, del Padre Berganza, etc.

El P. Santa Rosa cita un documento portugués de 1256, en el cual se dice *baralas* por «alterações, contendas, disputas.»

BARALLAR.—ALTERCAR, REÑIR, PELEAR.

C. 6; E. 5.—C. 118; E. 2.—C. 127; E. 1.—C. 178; E. 7.

Del catalan antiguo y del provenzal *baralhar.*

«C'ab son amic non *baralha.*»

(Que con su amigo no disputa.)

El ELUCIDARIO atestigua con un *foral* de 1225 que en aquel tiempo se usaba en Portugal el verbo *baralar* y *baraliar* en la significacion de contender y reñir.

BARATA.—TRATO, TRÁFICO.

C. 312; E. 17.

Cita el P. Santa Rosa un documento portugués de 1270, en el cual está usada esta voz en el mismo sentido. (ELUCIDARIO, Suplemento, pág. 16.)

A veces significaba, en Castilla, trato engañoso, ardid, perfidia.

«Saben los boffones (*buhoneros*) muchas malas *baratas.*»
(*El Libro de Alexandre*, c. 1657.)

«Cate buenos amigos, leales e verdaderos, honestos sin *barata*, que le sean companneros»
(Pero Lopez de Ayala. *El Rimado de Palacio*; c. 666.)

Bartsch traduce *barata* Treulosigkeit, perfidia, con referencia á estos versos del trovador impío del siglo XIII, Guillem Figueira:

«Roma, ben sapchatz
que vostr'avols *barata*...»
(Roma, bien sabeis que vuestra vil perfidia.)

Algunos juzgan que esta palabra, que ha producido tantas otras de odiosa significacion en los idiomas neolatinos, como *barat* y *barataire*, en provenzal; *baratador*, *baratería*, *barateiro* en castellano; *baraterie* en francés, *barattatore* en italiano; *barataría* en portugués, se deriva de *barataria* y *baratum* de la baja latinidad.

Pero puede creerse que la primitiva raiz es *barad*, vocablo del bajo breton, de orígen céltico, que significa engaño, fraude, bellaquería. Señala esta raiz Honnorat *(Dict. de la Langue d'Oc)* que ya á principios de este siglo habia indicado Roquefort (*Gloss. de la Langue Romane.*)

Es verosímil que la lengua de los troveros haya sido la primera entre las lenguas románicas que usó las voces emanadas de aquella primitiva fuente. He aquí un ejemplo, no en verdad de los más antiguos:

«Ainz cuident que *barat* et guile
soit ausinc voir com Evangile.»

(Pero piensan que deslealtad y engaño son tan verdaderos como el Evangelio.)

(Guillaume de Lorris y Jean de Meung. *Roman de la Rose.*)

BARATAN (BEN).—OBRAN BIEN.

C. 280; E. 1.

BARATAR (BEN).—HACER UN BUEN NEGOCIO.

C. 182; Estr.

Digitized by Google

Una de las acepciones de este verbo provenzal era *ganar:*

«S' eu per jogar m'aset pres del taulier,
ja no i posca *baratar* un denier.»

(Si yo me siento á la mesa para jugar, nunca pueda ganar un dinero.)

(*Bertran de Born*, trovador, (siglo XIII.)

Bartsch (*Chrest. Gloss.*) traduce *gewinnen*, ganar.

Cita el ELUCIDARIO un documento portugués de 1270, en el cual *barata* significa trueque, permuta, contratacion.

Baratar, en la forma respectiva de cada una de ellas, era vocablo muy usado en todas las lenguas neolatinas de la Edad-media. Su orígen es desconocido. Su significacion preponderante era *engañar.*

Los franceses decian *barater*, que el *Glossarium Gallicum* de Du Cange traduce *tromper.* Bartsch traduce *betrügen.*

En el propio sentido usó Dante el verbo *barattare.* (Parad. Cant. XV, v. 59.)

BARATAR (MAL).—ANDAR DESACERTADO, HACER MAL NEGOCIO.

C. 259; E. 8.

BASTECER.—URDIR, FORMAR, TRAMAR.

C. 5; E. 22.

Usado en sentido metafórico por *fabricar*, del francés *bastir*, de la baja latinidad, y *baster*, gallego antiguo.

En el mismo sentido se emplea en el *Libro de Alexandre* (v. 7381,) este vocablo:

«Simacus, que bien haya, que *basteció* la cosa.»

Berceo da á este verbo una acepcion diferente:

«Los que bien lo amaban, fincaban doloridos,
los que lo *bastecieron* (engañaron) ya eran repentidos.»

(*Vida de Santo Domingo*, v. 416.)

En esta acepcion, tiene analogía *bastecer* con el antiguo verbo francés *baster* (engañar, fascinar), orígen, segun Roquefort (*Glossaire de la Langue Romane*), de *basteleur* (bateleur) titiritero, jugador de manos.

BASTIMENTOS DA NAVE (OUUE Á BRITAR).—OBRAS Y APAREJOS DE LA NAVE.

C. 33; E. 2.

Aquí bastimentos no deben ser víveres, porque á estos no se puede aplicar con propiedad el verbo *britar* (romper, despedazar). Segun se ve en Berceo y en el *Libro de Alexandre*, *bastir* significaba no sólo *abastecer*, como en el *Poema del Cid*, y alguna vez en el de *Alexandre*, sino tambien *formar*, *hacer*, *construir*, *tramar:*

«El jueves de la Çena, fecha la refecçion,
fué el traydor falso *bastir* la trayçion.»

(*El Sacrificio de la Misa*, v. 282.)

«La çibdat non se pudo al rey amparar,
.....
mandóla per çimiento destroir e queymar,
nunca mas la podioron *bastir* nin adobar.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1439.)

«El mes era de mayo, un tiempo glorioso,
cuando fazen las aues un solaz deleytoso:
son uestidos los prados de uestido fremoso,
da sospiros la duenna la que non ha esposo:
tiempo dolçe e sabroso por *bastir* casamientos,
ca lo tempran las flores e los sabrosos uientos.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1789.)

Las mismas significaciones tenía en el francés primitivo: «*Bastir:* composer, établir, former.» (Du Cange, *Gloss. Gallicum.*)

BASTIR.—PROVEER.

C. 165; E. 10.

Los castellanos usaron este verbo en la significacion de *abastecer.*

«De todo conducho (vitualla) bien los ovo *bastido.*»

(*Poema del Cid*, v. 68.)

En el antiguo idioma gallego, *baster* significaba *abastecer* y *edificar.* (Cuveiro Piñol, *Diccionario Gallego.*)

BAUECA.—NECIO, BOBO, BABIECA.

C. 238; E. 6.

Vocablo de Provenza, que, segun algunos etimologistas, emana del céltico *bab*, niño.

«.....Nessia gen *baveca*,
que tórnon dos en amar.»

(Necia gente habladora, que torna lo dulce en amargo.)

(*Gavaudan el Viejo*, trovador.)

En la curiosa poesía del trovador Daude de Pradas *Li auzel cassador* (siglo XIII) hallamos la palabra *bavec*, tambien en el sentido de hablador. (Bartsch traduce *Schwätzer.*)

En el idioma francés entró el verbo *baver* en la significacion de charlar. Así lo vemos en la famosa farsa de Pathelin:

Digitized by Google

«*Juge.*—Paix, par le dyable, vous *bavez*
et ne sçavez vous revenir
a vostre propos.....»

(*Recueil de farces, soties et moralités du XVe siècle*, par P. L. Jacob. Paris, 1859.)

Lo usaron los castellanos en el sentido de bobo:

«Bien me ten por *babieca* si yo te lo consiento.»

(Berceo, *Vida de S. Millan*, v. 464.)

Segun el *Glosario* de Du Cange, *babœcula*, de la baja latinidad, significa *stultus*. Tambien el *babecalus* latino significa imbécil, majadero; del griego βάβαξ, charlatan.

BAUEQUÍA.—BOBERÍA, NECEDAD.

C. 9; E. 10.

Nació probablemente esta voz de *babecula*. V. el *Glosario* de Du Cange. Por contraccion de esta palabra, portugueses y castellanos apellidaron *baveca* y *babieca* al hombre tonto é inepto. *Babau*, por contraccion tambien del vocablo latino *babulus*, decian los provenzales:

«Qui s fay trop simple ni suau,
sembla foyl, e ditz l'om *babau*.»

(Quien se hace demasiado sencillo y suave, parece insensato y se le llama bobo.)

(*Daude de Pradas*, trovador, s. XIII.)

En el *Libro de Alexandre* se halla esta palabra:

«Mas pora mí non era tan fiera *bavequía*.»

V. 2519.

BAUEQUÍA.—DESVARÍO, DESACIERTO.

C. 285; E. 11.—C. 299; E. 9.—C. 340; E. 10.

El Arcipreste de Hita dice *vavoquía*.

BAYLÍA.—DOMINIO.

C. 115; E. 2.

En el poema del siglo XI, *Vie de Saint Alexis*, monumento de los orígenes de la lengua francesa, vemos ya usada la palabra *bailie* en el sentido de potestad, poder. En una poesía del trovador provenzal Marcabrun (siglo XII) hallamos tambien *bailia* con la misma significacion.

BAYLÍA (SSA.)—SUS DOMINIOS.

C. 32; E. 5.

Los provenzales usaron á menudo esta voz en sentido figurado:

«E giet de sa *bailía* totz los juzieus.»

(Y arrojó de sus estados á todos los judíos.)

(*Guillermo de Tudela*, trovador.)

BẼEITO, BẼEYTO.—BENDITO.

C. 5; E. 19.—C. 104; E. 11.—C. 107; E. 10.—C. 114; E. 9.—C. 188; E. 7.—C. 269; E. 4.—C. 5.ª *das Festas de Santa María;* Estr. y E. 5 y 6.

Los poetas castellanos del siglo XIII decian *beneito:*

«*Beneyto* sea rey que faz atal bondat.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1430.)

En la *Chanson de Roland* (siglo XI) y en otros monumentos primitivos del idioma francés, se emplea el verbo *benëir* por bendecir.

BẼEIZER.—BENDECIR.

C. 38; E. 6.—C. 56; E. 6.—C. 113; E. 5.—C. 142; E. 12.—C. 156; E. 7.—C. 168; E. 10.—C. 232; E. 9.

Es el *benezir* de los provenzales.

BẼES.—EXCELENCIAS, PERFECCIONES.

C. 110; E. 2.

BẼES, BẼENS, BEENS.—EN VERDAD, SEGURAMENTE.

C. 356; E. 5.—C. 383; E. 10.—C. 391; E. 1.

Está empleado en los tres casos como vocablo expletivo.

En la C. 6; E. 8:

«O fendeu, bẽes assí
ben como quen lenna fende».

(Lo hendió así como quien hiende leña.)

Tanto el *beens* como el *ben* pueden tenerse por voces expletivas.

BEIJAR.—BESAR.

C. 141; E. 7 y 8.

C. 331; E. 3.

Beijar, del provenzal *beigear, bayar, bajar*, etc.:

«e veir et hauvir
e *bajar* e sentir.»

(Y ver y oir, y besar y sentir.)

(*Anciennes poésies religieuses en langue d'Oc* (siglo XI), publicadas por Paul Meyer.)

La etimología es el *basiare* latino. Algunos creen que se deriva del céltico *bay*, boca.

Hoy se dice en portugués *beijar*, y en gallego *beixar*.

Digitized by Google

BEIRA.—ORILLA, RIBERA.

C. 213; E. 12.

Se conserva esta voz en los idiomas de Portugal y de Galicia.

BELMEZ.—Especie de TÚNICA Ó VESTIDURA (?).

C. 147; E. 5.

No es fácil atinar con la significacion verdadera y genuina de este vocablo, y nos es forzoso atenernos á meras conjeturas. Se halla en la cantiga en esta forma:

«a costas seu uellocỳnno,
a Rocamador chegou,
dizend'—Esto fez a Uírgen
que sempre teue *Belmez*.»

Así en el códice que nos sirve de texto, como en el códice T. j. 1, está escrito *Belmez* de igual manera. La inicial mayúscula (aunque la ortografía es harto insegura en los escritos de la Edad-media) hace presumir, á primera vista, que podria ser nombre geográfico. En la region de Andalucía, provincias de Córdoba y Jaen, hay dos villas de escasa importancia, con los nombres de *Belmez* la una, y de *Belmez de la Moraleda* la otra. En tiempo del sabio monarca existia el castillo moro de *Belmez* (que aun subsiste), mencionado en la cantiga 185. Mas, parando la atencion en el sentido de la cantiga 147, se echa de ver sin dificultad que en ella la voz *belmez* no puede referirse á ninguno de estos lugares.

La conseja es esta:

Una pobre anciana á quien un pastorcillo ha robado una oveja, diciéndole que se la ha comido un lobo, pide la oveja (pues conoce la mentira del pastor) á Santa Maria de Rocamador. Merced á la celestial influencia, recobra la oveja, y lleva el vellon al santuario de Rocamador para rendir á la divina Señora el homenaje de su agradecimiento. Al llegar á la iglesia, refiere el milagroso suceso de la oveja que habia hablado para denunciar al ruin pastorcillo, y exclama: «Esto hizo la Vírgen que siempre tuvo *belmez*.»

Parece evidente que esta Vírgen no puede ser otra sino la venerada efigie del famosísimo santuario de *Rocamador*, en la montañosa region del Quercy, á donde en la Edad-media acudian de toda la cristiandad, así como á Santiago, innumerables peregrinos.

Esto aleja toda idea de sentido geográfico en el vocablo *Belmez*.

¿Será una *túnica*, una *vestidura especial*, característico distintivo de la imágen antigua de Nuestra Señora de Rocamador, que señala el poeta (acaso porque la rima en *ez* le hacia falta), así como en la cantiga 39 habia recordado el velo de la Vírgen del Monasterio de San Miguel de Tumba, el *candidum velamen in modum mitræ* de los hagiógrafos latinos.

Como quiera que sea, debe tenerse en cuenta que, con la significacion de vestidura, la palabra existia, aplicada al traje militar.

«La dureza de la armadura, dice el Conde de Clonard (*Hist. de las armas españolas*, L. IV, cap. IV), requeria un forro sobre que descansara, y al efecto se inventaron tres clases de *túnicas*. Llamábanse estas: *velmez*, *gambax* y *perpunte*.»

En el mismo sentido emplean la voz *belmez*, *velmez* ó *velmés* los primitivos poetas castellanos:

«Con estos cúnplansse çiento de los buenos que ỳ son.
Velmezes vestidos por sufrir las guarnizones,
desuso las lorigas tan blancas commo el sol.»

(*Poema del Cid*, v. 3074.)

«El *belmez* con la camisa e con la guarnizon
de dentro en la carne vna mano gela metió.»

(*Poema del Cid*, v. 3637.)

«Las nuues de los dardos tan espessas corrien,
quebrantauan el ayre, e tod' el sol tollien:
los de parte de Poro de uoluntat ferien;
mas ellos en todo el *belmez* les tenien.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1845.)

El Arcipreste de Hita empleó tambien esta diccion; pero en un sentido que no comprendió el erudito Sánchez, ni nosotros nos atrevemos á determinar:

«¡Ay muerte! muerta seas, muerta e mal andante.
.....
Muerte, al que tú fieres, liévastelo de *belmés*,
al bueno e al malo, al rico et al refés.»

(*De como morió Trotaconventos.*)

Ocioso parece advertir que en las precedentes observaciones hemos entrado con la natural desconfianza en el ingrato campo de la incertidumbre conjetural. Otros, con mayor estudio y perspicacia, fijarán acaso el verdadero sentido que tiene en la cantiga la palabra *Belmez*.

BEN.—BIEN, CIERTAMENTE, EN VERDAD.

C. 53; E. 9.—C. 96; E. 7.—C. 115; E. 14 y 21.—C. 158; E. 4.—C. 186; E. 12.

Digitized by Google

Además de las significaciones comunes de esta palabra, como nombre y como adverbio, se emplea en las *Cantigas* como voz puramente expletiva ó para encarecer el sentido. Ejemplos:

«Quen as coitas d'este mundo *ben* quiser soffrer.»
(Estribillo de la Cantiga V.)

«..... Foy perdon
pedir logo, ben aly
ú peccador sol achar.»
(C. 3; E. 3.—C. 15; E. 20.)

A veces *ben* está usado sin necesidad alguna del sentido, y como un verdadero ripio: por ejemplo, en la cantiga 95:

«Chegaron alí nauios de mouros, conpanna que *ben* d'Africa ueeran por correr Espanna.»

La cantiga 324; E. 10:

«que tan fremoso miragre
foi ben ant' eles fazer.»

(Que tan hermoso milagro fué á hacer (hizo) ante ellos.)

El *ben* aquí es puramente expletivo, como en tantos otros casos.

Lo mismo acontece en la estrofa 2.ª de la Cantiga 125, en la 4.ª de la Cantiga 158, en la 2.ª de la Cantiga 268, y en otros lugares.

BEN COME.—ASÍ COMO, LO MISMO QUE.
C. 89; E. 5.—C. 119; E. 8.

La voz *ben* está empleada al modo francés en estos dos casos, para dar más fuerza á la expresion.

BEN PER.—MUY BIEN.
C. 221; Estr.

Por excepcion, está aquí separada la preposicion latina *per*, que por lo comun va, como afijo, unida á las palabras, cuando sirve para encarecer su significado.

BEORGES.—BOURGES.
C. 4; E. 1.

Berceo llama Borges á esta ciudad de Francia:

«Enna uilla de *Borges* una çibdat estranna.»
(*Miraclos de Nuestra Sennora*, c. 352.)

BESANÇ'.—BIZANCIO.
C. 25; E. 11.

BESCHA.—ANIMAL, BESTIA.
C. 155; E. 10.—C. 189; E. 2 y 3.—C. 228; Estr.

BESONNA.—NECESIDAD.
C 7; E. 1.

Ya asoma este vocablo, con varia ortografía, en el francés del siglo XI:

«Tot li amanvet quant que *besoins* li ert.»
(Le presentó cuanto le era necesario.)
(*Vie de Saint Alexis*. Edicion crítica de Mr. Gaston Paris.)

Usaba tambien el francés antiguo, además de *besoing*, tan semejante á la forma actual de este vocablo, la palabra *besons*, que el *Gloss. Gallicum* traduce *nécessité*, confirmando esta version con el texto siguiente de la Cancion de gesta *Gérard de Vienne*, verso 3370:

«Puis li ait dit: Madame ke quereiz?
est ceu besons? gardeiz nel me celeiz.»

V. *Bisonium*. Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

Los provenzales escribian *besonha* y *besoigna*, los catalanes *bessonha*, y los italianos *bisogna*. (Raynouard. *Lexique Roman.*)

Bartsch traduce el adjetivo provenzal *bezonhós* bedürftig, menesteroso.

El Dante usa la palabra *bisogna* en dos sentidos: *necesidad* (*Purgatorio*, cant. XIII, v. 62) y *asunto ó cosa*, y así dice: *mal contava la bisogna* (mal referia el asunto) (*Inferno*, c. XXIII, v. 140.)

L. G. Blanc, ilustre profesor de la Universidad de Halle, dice que *bisogna* procede del gótico *bi-siuni*, desasosiego, cuidado. (V. su *Vocabulaire Dantesque.*)

BESONNA (FAZER SSA.)—DESEMPEÑAR SU OFICIO, SU TAREA.
C. 7; E. 1.—C. 194; E. 1.

Esta frase parece tomada del francés antiguo:

«Et li borgois comence à dire:
j'ai en meson *besoingnes à fere...*»
(*Fabliau des trois aveugles de Compiengne.*)

En este sentido de *trabajo, ocupacion*, se decia tambien *besoignement*. (V. esta voz en Du Cange, *Gloss. Gall.*, y asimismo *Negotiata* en el *Gloss. med. et inf. latinitatis.*)

BESTIGO.—ANIMALILLO, INSECTO.
C. 225; E. 5.

El *Fuero-Juzgo* dice *bestiglo* por reptil.

BEUEDO.—EBRIO, BORRACHO.
C. 47; E. 4.

Digitized by Google

Hoy dicen los portugueses *bébado*. En Galicia y Asturias se conserva la voz *bébedo* en la misma acepcion de *borracho*.

En el mismo sentido usa el Arcipreste de Hita la palabra *babdo* (c. 1594). En el *Libro de Alexandre* se halla *beudez* por embriaguez. (c. 1323).

BEYÇUDO.—BELFO.

C. 28; E. 8.

BEYIAR.—Lo mismo que **BEIJAR.**

C. 141; E. 3.—C. 384; E. 5.

BILLA.—Parece CACHARRO, PUCHERO.

C. 169; E. 5.

Hoy en portugués se escribe *bilha*.

BISCHOCO.—GUSANO.

C. 18; E. 5.

Es voz gallega. Hoy se aplica á cualquier insecto grueso, y se escribe *bechoco* ó *bichoco*.

BÕA FÉ (PER).—SIN DUDA ALGUNA.

C. 53; E. 12.

Frase expletiva de encarecimiento, muy usada en las lenguas romances.

BOCIN (FAÇER O). —HACER MOFA, HACER BURLA.

C. 17; E. 14.

Parece esta voz tomada del latin *buccinum* ó *buccina* (trompeta y el sonido de ella): del griego βυκάνη (trompeta y caracol marino): acaso tambien de *buccinus*, que en el bajo latin llegó á tomar, entre sus varias acepciones, la de *crepitaculum*, castañeta, matraca, tarreñas, ú otro juego pueril semejante (V. en Du Cange, *Gloss. m. et i. lat.*, *fretella* y *buisinez*).

De notar es que en el latin de San Isidoro *buccinaria* significa: gritos, clamores discordantes (*Glossæ Isidori*).

Los provenzales usaban por bocina ó trompeta la voz latina *buccina*, ó *bozina* (Raynouard); los franceses del norte, *bucine* (Roquefort) y *buisine* (*Gloss. Gall.*).

Puede conjeturarse cuál sea el sentido metafórico de la frase *façer ó bocin*. En la cantiga parece que el demonio hace ó dice al Emperador alguna cosa injuriosa ó burlesca; pero es difícil determinar ahora cuál fuese la significacion literal y directa de la frase. Que ésta es de carácter proverbial, no puede dudarse, al verla así empleada por los escritores castellanos del siglo XIII.

«Faciendoli *bocines* judíos é paganos.»

(Berceo, *Duelo de la Vírgen María*, v. 196.)

Facer el bocino, dice *El Libro de Alexandre* en el mismo sentido:

«El sieglo por escarnio *fazle el boçino*.»

(c. 1648.)

En este último ejemplo, la significacion de la frase es evidentemente metafórica.

BOLIÇO.—ENARDECIMIENTO, TENTACION.

C. 253; E. 17.

Del provenzal *bullicio*, hervor.

BOLIÇOSO.—ARDOROSO.

C. 195; E. 3.

Del provenzal *bolhir*, nacido del latin *bullire*.

BOQU'.—BOCA.

C. 192; E. 6.

BOYNNO.—MANCEBITO, MUCHACHITO.

C. 331; E. 3.

Es verosímilmente diminutivo metafórico y familiar del adjetivo gallego *bo*, bueno, como si se llamara cariñosamente *bonino* á un niño. Todavía se usa en Galicia el diminutivo *boïño*, segun Valladares, *Dicc. Gall. Cast.*

Tambien pudiera proceder (aunque esta conjetura es menos verosímil) del adjetivo románico *boïn*, que Roquefort traduce «bon, doux.» (*Gloss. de la Langue Romane.*)

BRAADAR.—VOCEAR, CLAMAR, GRITAR.

C. 127; E. 8.—C. 209; E. 4.—C. 213; E. 12.—C. 237; E. 13.—C. 272; E. 11.—C. 355; E. 15.

Del provenzal *braidar*:

«Tot lo jorn *braida* e crida.»

(Todo el dia clama y grita.)

(*Vida de San Honnorat.*)

Conserva esta palabra el portugués moderno, *bradar*.

V. *braiare* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

BRAADO.—GRITO.

C. 119; E. 4.—C. 233; E. 2.

BRASMAR.—RECONVENIR, VITUPERAR, REPRENDER.

C. 7; E. 4.

Voz provenzal, sin más variacion que la *l* trocada en *r*.

«Totz hom que so *blasma* que deu lauzar,
laus atressí acó que deu *blasmar*.»

(Todo hombre que vitupera aquello que de-

Digitized by Google

be alabar, tambien alaba aquello que debe vituperar.)

(*Aimeric de Pegulhan*, trovador, s. XIII.)

BREGONNA.—BORGOÑA.

C. 146; E. 4.

BREN.—SALVADO.

C. 244; E. 6.—C. 277; E. 2.

Voz de la Baja-Bretaña.

(Roquefort. *Gloss. de la Langue Romane.*) Pertenece á la familia de los idiomas célticos, y tiene en ellos diferentes formas.

Tambien era voz provenzal:

«Aytal differencia, co es, entre la pura flor de la farina del fromen e lo *bren*.»

(Tal diferencia, como hay entre la pura flor de la harina del trigo y el salvado.)

(Vic. et Vert., fol. 88.)

Pasó tambien este vocablo al habla castellana:

Berceo en *El Sacrificio de la Misa*, v. 311, dice «el *bren* de la farina.»

En la baja latinidad se decia *bren*, *brennium*, *brenum*.

En el *Gloss. mediæ et infimæ latinitatis* de Du Cange hay una antigua copla francesa, sacada de un manuscrito, que expresa bien la significacion de este vocablo:

«Il parolent et bien et bel,
il resemblent le buretel
selon l'Ecriture devine,
qui giete la blanche farine
fors de lui, et retient le *bren*.»

BRITADA (EIGREIA). — Iglesia VIOLADA, ATROPELLADA.

C. 164; E. 3.

BRITAR.—QUEBRANTAR, ROMPER, DESTRUIR, DESPEDAZAR, ARRUMBAR.

C. 27; E. 1.—C. 44; E. 2.—C. 83; E. 10.—C. 99; E. 6.—C. 106; E. 7.—C. 112; E. 5.—C. 115; E. 7 y 8.—C. 129; E. 2.—C. 158; E. 3.—C. 178; E. 9.—C. 210; E. 1.—C. 3.ª *das Festas de Santa María:* E. 5.

El ELUCIDARIO afirma que esta voz se usó desde los primeros tiempos de la monarquía portuguesa.

Verosímilmente trae su orígen del verbo provenzal *brisar*, que tiene significacion análoga.

Ya encontramos este verbo en el *Poëme sur Boèce*, primer monumento conocido del habla literaria de Provenza:

«qui totdias la *bris*.»

(Quien siempre la atormenta ó lastima.)

BRUYAR.—MUGIR, BERREAR.

C. 325; E. 11.

Del francés antiguo *brugier*. Así define este verbo Roquefort: «Mugir, beugler comme un bœuf.» (*Gloss. de la Langue Romane.*)

Los franceses decian tambien *bruire*, y los provenzales *bruir*, hacer ruido, gritar, clamorear. He aquí un ejemplo, tomado de la cancion de gesta *Guillaume d'Orenge* (siglo XII.)

«Li cuens (*conde*) Guillaumes vint cele part *bruiant*,
par grant dolor a demandé l'enfant.»

Hoy en gallego, *bruar*, «mugir ó bramar el buey; hacer ruido el viento, etc.» (Valladares *Dicc. Gallego-Castellano.*)

BURGÉS.—BURGUÉS, VECINO DE ALGUN PUEBLO; PERTENECIENTE Á LA CLASE MEDIA.

C. 93; E. 1.—C. 251; E. 2.—C. 255; E. 1.

De *burgo*, voz de orígen céltico (*bwrg*, vivienda), ó emaunda, como algunos pretenden, del gótico *bairgan*, (*barg*, *baurgum*) preservar, guardar (Glos. de Ulfila), empleada por Berceo en el sentido de *pueblo*:

«Socarraba (*abrasaba*) los *burgos* é las villas cabdales.»

(*Vida de San Millan*, v. 1451.)

El *Fuero-Juzgo* llama *burgo* á cualquier *lugar* ó *aldea*, y Berganza (Vocablos oscuros del idioma vulgar) le da la significacion de *barrio*.

A juzgar por esta interpretacion de Berganza, y por lo que dice D. Fray Antonio de Guevara (Epístola al Obispo de Badajoz) que «antiguamente en España á lo que nosotros llamamos *caserias* llamaban *burgos*», podria creerse que *burgo* era siempre un pueblo de ínfima entidad. El *Diccionario de Autoridades* confirma esta opinion, y se acerca algun tanto al sentido que da Berganza á este vocablo, definiéndolo de este modo: «Lo mismo que aldea ó poblacion muy pequeña, dependiente de otra principal: y de aquí tomó nombre el *Burgo* de Osma.»

Burgo tuvo en lo antiguo diferentes acepciones. El *burgus* del latin vulgar significaba aldea, alquería y castillo. Vegecio, *de re mil.* 4, 10, dice: castellum parvum, quem *burgum* vocant.»

Confirma esta variedad de acepciones la controversia científica suscitada acerca de la etimología del vocablo *faubourg*. A pesar de la autorizada opinion de Fried. Diez, que se inclina á creer que la etimología es *faux-bourg* (falso burgo), otros filólogos sostienen que la verdade-

Digitized by Google

ra etimología es *forborg, forsbourg, hors-borc* (burgo extra muros), que son las formas más antiguas que se hallan en los primitivos textos.

Roquefort (*Gloss. de la Langue Romane*) dice que *borc, borg, bors* (burgo) significaba: «cité, ville entourée et fermée de murs; *urbs*. Depuis ce mot a signifié bourg, bourgade, village.»

Prueba Roquefort su afirmacion con curiosos textos románicos, en los cuales se llama *borc* á Roma, á Milan y á Constantinopla.

Scheller (*Dict. d'Etymologie*) dice: «*Bourg* dans le principe, ville défendue par une forteresse.»

Merece citarse una parte de los hechos que recuerda el ELUCIDARIO, y que dan testimonio de la variedad con que se aplicaba, segun los tiempos y lugares, el nombre de *burgo*.

«Significaba (dice) ajuntamento de casas nas raias ou fronteiras, onde residião effectivas as guardas militares romanas. A estas se ajuntárão muitos nacionaes de Alemanha, que dos taes *burgos* se chamárão *burgonhoens*, que rebellando-se em fim aos romanos, se estabelecêrão nas margens do Rhim, donde penetrárão até o mais interior da França. Nestes *burgos* que ao principio não tinhão muros, se fundárão com o tempo torres e castellos, que derão o nome a muitas cidades e povoações illustres, cujos consules, vereadores, ou magistrados supremos se chamão ainda hoje *Burgamestres:* quasi Magistri præsidentes *burgo*.

»De Alemanha passou esta voz a França, que chamou *burgueses* aos moradores destes *burgos*. Dallí finalmente passou a Portugal com o Conde D. Henrique, e com a mesma significacão; mas passados alguns annos ficou restricta a significar unicamente hum arrabalde, ou lugar pequeno fundado junto de huma cidade, ou villa, mosteiro, ou cathedral... No foral de Constantim de Panoyas (1096) O Conde D. Henrique chama *burgueses* aos moradores daquella povoação aberta..... O mesmo Conde deo foral ao *burgo* de Guimarães, o que se não deve entender dos que morávão dentro da villa, que elle murou de novo; mas sim da povoacão que se foi ajuntando, e ficava fora da praça; pois a estas povoações he que ainda hoje os francezes chamão *faubourg*, e antigamente *forsburg* e *forburg*, isto he, lugar ou povoção pequena, que está fora da grande e principal.»

Oportuno parece recordar aquí que Friedrich Diez (*Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*), hace notar que el nombre de *Burgos* indica que esta ciudad fué constituida por la reunion de algunas aldeas (*dörfer*) ó burgos, y tomó naturalmente de este modo la forma plural latina *Burgi Burgorum*.

Se ve patente, y él mismo lo indica, que el sabio romanista aleman tuvo á la vista el siguiente pasaje de la *España Sagrada*, t. XXVI, pág. 169, relativo á la fundacion de Burgos.

«El Conde de Castilla D. Diego recogió algunos pequeños pueblos hácia el presidio de la fortaleza, y añadiendo fábricas entre las caserías repartidas por lo mas cercano, quedó hecho ciudad lo que antes era aldea ó lugarcillos. Este fué el motivo de llamar *Burgos* á la nueva población; porque *burgo* significa lugarcillo, aldea ó arrabal cerca de otro lugar ó de rio en límite, especialmente con alguna fortaleza ó torre.»

Pero cualquiera que fuese la primitiva significacion estricta de la voz castellana *burgo*, forzoso es, en vista de los hechos históricos, atribuir mayor variedad y amplitud al sentido de la palabra *burgués*.

Burgés ó *burgués* no es sólo el habitante de un *burgo*, grande ó pequeño; sino tambien el *ciudadano* pobre ó rico, el poblador *franco*, que vive no en el campo y sujeto mas ó ménos á una servidumbre feudal, sino en un municipio, y á la sombra de un fuero. En las ciudades mercantiles de la Edad-media habia *burgueses* mucho más ricos y poderosos que la mayor parte de los Señores de castillos y que ciertos Príncipes soberanos. *Burgués* se contraponía á *labrador* ó á *campesino*, y designaba meramente al que vivía en un pueblo cercado ó con fortaleza, al que disfrutaba de las ventajas y privilegios de un *burgo*.

Du Cange define: «Municipes burgorum, seu villarum clausarum incolæ», y cita textos en los cuales *burgensis* se opone á *rusticus*.

El autor del *Libro de Alexandre* usa tambien la palabra *burgés* en el sentido de habitante de una poblacion, sin determinar la importancia de ella.

Dice de este modo:

«Assi lo mandó Dário en toda su onor,
que non fincás ombre, rabadon nin pastor,
nin fincás *burgés*, nin nengun labrador,
nin nengun menestral de ninguna lauor.»

(c. 1145.)

En la cantiga 93 parece que *burgés* significa algo más que *aldeano* ó *lugareño*, pues, aunque no imposible, no parece natural que hombre de tal condicion tuviese en aquellos tiempos un hijo muy versado en letras (*muy leterado*).

Los provenzales escribían esta palabra *borgés* y *borgués*. Los troveros *borgois, borjoiz, bourgois*.

Digitized by Google

Ejemplo:

«Li bon *borjoiz* de Mez, la noble cit.»

(*Garin le Loherain*, cancion de gesta del siglo XII.)

Metz fué siempre la ciudad más importante de Lorena.

Despues se fijó en el idioma francés la forma actual *bourgeois*, cuya significacion moderna es mucho más extensa y bastante diferente de la antigua.

El ELUCIDARIO menciona un *foral* de la villa de Panoyas, en el cual D. Alfonso Enriquez (1158) llama *burgueses* á los habitantes de Guimaráens.

Digitized by Google

C.

CA.—PORQUE, QUE, (como conj. caus.)

Prólogo poético, E. 4, 5 y 6.—C. 25; E. 13.—C. 53; E. 10, 11 y 13.—C. 64; E. 19.—C. 75; E. 27.—C. 77; E. 6.—C. 82; E. 6.—C. 92; E. 1 y 9.—C. 95; E. 4.—C. 101; E. 1.—C. 103; E. 7 y 13.—C. 105; E. 13 y 15.—C. 115; E. 7.—C. 119; Ep.—C. 191; E. 5. C. 400; E. 3.

CA.—QUE, (como pron. relat.)

C. 5; E. 22.—C. 8; E. 5.—C. 41; E. 3.—C. 45; E. 4.—C. 64; E. 13.—C. 71; E. 7.—C. 75; E. 30: v. 2.—C. 105; E. 12.

Este pronombre pertenece igualmente á los primitivos monumentos del idioma castellano.

«Una deslealtanza *ca* non la fizo alguandre».

(*Poema del Cid*, v. 1089.)

CA.—QUE, (como equivalente á la conj. copulat. *y*.)

C, 85; E. 2.

CA.—QUE, (como conj. comparat.)

C. 89; E. 3.—C. 100; E. 3.—C. 105; E. 12, v. 5.—C. 121; E. 9.—C. 125; E. 7, v. 8.—C. 4.ª de las finales; E. 17.

CA.—Contraccion de QUE A.

C. 94; E. 4.—C. 282; E. 3.

«Con aquel que muit' amar
máis *ca* sí sabía».

(Con aquel á quien amaba más *que á sí*.)

«Et auia un seu fillo
que amaua máis *ca* ssí». (Más que á sí.)

CA.—Contraccion de QUE A (que la.)

C. 3; E. 5.—C. 74; E. 9, v. 3.—C. 75; E. 30; v. 2.—C. 115; E. 10.

«äo demo máis *ca* pez
negro.....

(al demonio más negro *que* la pez.)

En la C. 115 se ve más claro:

«porque o mui máis *ca* pez
negro, nen *que a* tinta. . . .»

(porque el muy más negro *que* la pez ni *que* la tinta.)

CABER.—ADMITIR, (aquí parece usado en la significacion de *tolerar.)*

C. 192; E. 4.

Del latin *capere.*

Está usado en el sentido de *aceptar, conformarse*, en un documento portugués del año 1289, citado en el ELUCIDARIO.

En la acepcion comun y neutra de *poder contener* ó *poder recibir*, vemos este verbo usado por los trovadores provenzales:

«ni en nulh loc gilos *(jorobado)* no pot *caber*.»

(Peire de Barjac. (Siglo XIII.)

«Le palais fo e granz e latz;
.X. milleir la pogran *caber*.»

(El salon era grande y ancho;
diez mil podrian caber en él.)

(*Le Roman de Flamenca*, v. 493, Siglo XIII. Edic. de Paul Meyer.)

CABO.—CERCA, JUNTO, AL LADO.

C. 42; E. 16.—C. 57; E. 3 y 5.—C. 78; E. 9.—C. 83; E. 13.—C. 88; E. 8.—C. 98; E. 3.—C. 103; E. 3.—C. 121; E. 9.—C. 148; E. 5 y 7. C. 160; E. 3.—C. 215; E. 4.—C. 363; E. 6.—C. 383; E. 2.—C. 8.ª de la seccion *das Festas de Santa María;* E. 3.—C. última; E. 3.

«Porque o ui de *cabo* nos erger.»

(El Rey D. Diníz; Cancionero del Vaticano, cant. 189.)

Usaron este adverbio los castellanos de la Edad-media:

Digitized by Google

«*Cabo* esa villa en la glera (arenal) posaba.»

(*Poema del Cid;* v. 56.)

«Ya avien en tod' esto Eüfraten passada;
acien (estaban) *cab'* una sierra, Abuna fué llamada.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1150.)

Andando el tiempo se trocó la *o* en *e*, y dijeron los castellanos *cabe*.

El ELUCIDARIO cita un documento portugués de 1191, en el cual se halla el mismo adverbio en esta forma *cabe*, la cual pasó al habla castellana.

El mismo ELUCIDARIO dice en el *Supplemento:* «*Cabo* adv. O mesmo que *cabe*.»

CABO SÃO (DE).—POR COMPLETO, ABSOLUTAMENTE.

C. 157; E. 1.—C. 198; E. 4.

La significacion de esta locucion proverbial puede deducirse aproximadamente del texto mismo de las Cantigas.

CABUDA.—ACOGIDA, RECIBIDA.

C. 62; E 6.

CADA QUE.—SIEMPRE QUE, CUANTAS VECES.

C. 86; E. 1.—C. 122; Estr.—C. 141; Ep.—C. 149; E. 4.—C. 285; E. 2.—C. 304; E. 5.—C. 318; E. 2 y 4.—C. 336; E. 7.—C. 353; E. 6.—C. 374; E. 7.—C. 402; E. 5.—C. 4.ª de las 5 finales; E. 5.

«O que m' el rogou *cada que* me uiú.»

(El Rey D. Diníz; Cancionero del Vaticano, cant. 200.)

Este modo adverbial fué usado por los castellanos hasta el siglo XV:

«*Cada que* tu quisieres, nos contigo seremos.»

(Siglo XIII) *Libro de Alexandre;* c. 1696.)

«Siempre te fallo mal *cada que* te escucho.»

(Siglo XIV.) El Arcipreste de Hita. *Ensiemplo del caballo é del asno.*)

«*Cada que* me miembro de qual guisa fiere.»

(Siglo XV.) Cancionero de Baena; cant. 36.)

La palabra *cada* es tan antigua en los idiomas neolatinos, que la vemos ya usada en el famoso juramento de Estrasburgo del año 842, que es el más antiguo monumento que se conoce de la lengua francesa. Dice: *cadhuna cosa* (*cada una* cosa.)

Mucho despues, en el siglo XI, la encontramos tambien en el habla provenzal, en unos versos del trovador Guillermo IX, Conde de Poitiers.

CAL, CHAL (NON M' ENCAL.)—NO ME IMPORTA, NO ME CUMPLE, NO ME CONVIENE.

C. 42; E. 5.—C. 58; E. 9.

La frase debe escribirse *non m' en cal.*

Se halla la misma locucion en el *Cancionero galaico-portugués* de la Biblioteca Vaticana:

«Co' minha mort' oy mays «*nô mê chal.*»

(*Cantiga* 80. Del Rey D. Diníz.)

Emana del verbo impersonal provenzal *caler ó chalher (importar, hacer caso, dar cuidado)* del latin *calere* ó del griego καλέω.

«Per so m' en soi gitatz a *no m' en cal.*»

(Por eso me he entregado al *no me importa*)

(*Peire Vidal*, trovador, s. XII.)

En el francés antiguo *caloir* ó *chaloir*. Roquefort, *Gloss.* Du Cange, *Gloss. Gall.*

Los castellanos é italianos de la Edad-media usaron este verbo:

«Si el Rey que lo quisiere tomar, á mí *non m' inchal.*»

(*Poema del Cid*, v. 230.)

«Que oy los Infantes á mí por amo (maestro) non avrán:
cúrielos quiquier, ca dellos poco min' *cal.*»

(*Poema del Cid*, v. 2367.)

«Los unos verás muertos e los otros golpados;
non te *cal;* se vencires, non te menguarán vasallos.»

(*Libro de Alexandre*, v. 288.)

«Se di saper ch' io sia ti *cal* cotanto.»

(*Dante*, Inferno, c. XIX.)

«Deh! se vi *cal* di me.»

(Bocaccio, *Decamerone*, IV, proem.)

Todavia en el siglo XV usaban este verbo poetas castellanos:

«Ya no me *cal* (conviene)
pensar en ál.
.....

(*Cancionero de Baena*, Cantiga 6.)

Quedó esta voz en el idioma italiano:

.....E che! si poco
di me ti *cale*, che d' amaro duolo
oppressa pure m' abbandoni?

(El Abate Lassala. *Giovanni Blancas*, tragedia, atto I.)

Digitized by Google

En Italia se dice todavía: «No me ne cale», no me importa.

CAL.—CALLE.

C. 282; E. 3.

Cal se dice tambien por calle ó camino en la *Vida de Santa Maria Egipciaca* y en otros escritos castellanos de la Edad-media.

CAMBIADOR.—CAMBISTA.

C. 41; E. 1.

Palabra provenzal:

«E vay s' en ad un *cambiador*,
d'aquels que trobet lo melhor.»

(Y se dirigió á un cambista, el mejor de cuantos encontró.)

(*V. de S. Honorat*, poema provenzal.)
V. Raynouard, *Lexique Roman.*

CAMYNNO (ENTRAR EN).—PONERSE EN CAMINO.

C. 114; E. 10.

Los castellanos usaban esta locucion ú otra semejante. *El Libro de Alexandre* dice:

«Fueron luego movidos é *en carrera entrados*
(puestos en camino.)»

c. 1697.

CANBRAI.—Verosímilmente TELA FABRICADA EN CAMBRAI.

C. 279; E. 3.

Sabido es que desde la Edad-media la ciudad de Cambrai fué famosa por sus telas de varia especie, y á tal punto, que estas tomaron en las lenguas modernas el nombre mismo de la ciudad.

Covarrubias dice: «*Cambrai:* cierta tela aun más delgada que la fina holanda.»

Pero hay que advertir que el *cambrai* de la cantiga no era de color blanco, sino verde: «mais uerde mia coor que d' un *canbrai.*»

CANDÉA.—VELA.

C. 8; E. 3.—C. 116; E. 5.—C. 123; E. 4.—C. 248; E. 3.—C. 259; E. 6.

Segun El ELUCIDARIO, los antiguos portugueses llamaban así *a toda a lampada ou tocha, sem differença de arder en azeite ou cera a sua chama.*

Proviene esta voz del provenzal *candela* y del latino *candella.*

CANTAÁRIA.—CANTÓRBERY.

C. 288; E. 2.

Del latin, *Cantuãria.*

CÃO, CÃA.—CANO, VIEJO.

C. 55; E. 11.

En la Cant. que aquí se cita, *cãa* está por *cana, vieja;* pero hay *cão* en la C. 192, E. 8, y podria dudarse si estará en la significacion de *viejo* ó en la de *perro* (*cão* en portugués), pues ambas acepciones admite el texto:

«et do falso uão,
mui louco, vilão,
Mafomete *cão.*»

Parece seguro, sin embargo, que es aquí *el perro Mahoma*, siendo tan comun entre los moros el apellidar *perros* á los cristianos, como entre estos *perro moro* á cualquier enemigo mahometano.

CAPEIRON.—CAPILLA, CAPUCHO.

C. 54; E. 9.

Segun El ELUCIDARIO, *capa grande.* Cita en comprobacion el testamento otorgado en 1246 por un Obispo de Lamego, y escrito en latin bárbaro, mezclado.

Aquí está por *capilla* ó *capucho;* porque, en efecto, con él cubrian el rostro de los frailes difuntos. Lo comprueba la lámina relativa á esta Cantiga, que representa al monge muerto, con el rostro cubierto con la capilla. Encima dice: «Como os monjes lle deitaron o chapeiron sobe-los ollos, cuidando que era morto.»

CARIDADE (PAR).—POR INDULGENCIA, MISERICORDIA, LÁSTIMA, POR PRIVILEGIO, POR EXCEPCION.

C. 161; E. 5.

Segun el FUERO JUZGO, *caridad, caridat, caritat*, excelencia.

CARPIR.—GOLPEAR, LASTIMAR, MALTRATAR. Más comunmente, ARAÑARSE EL ROSTRO.

C. 4; E. 9.—C. 76; E. 3.—C. 98; E. 4.—C. 122; E. 9.—C. 143; E. 9.—C. 212; E. 7.—C. 213; E. 16.—C. 241; E. 10.

Voz del antiguo idioma de Galicia.
(Cuveiro Piñol, *Diccionario Gallego.*)

Del latin *carpere.* Honnorat, *Dictionnaire de la Langue d' oc*, consigna los verbos provenzales *carpir*, coger, y *carpar*, golpear.

En la *Divina Commedia* hallamos empleado *carpir* en la acepcion del verbo latino.

La miniatura correspondiente á la Cantiga VI, del niño judio arrojado al fuego, confirma la significacion. La madre está representada con el rostro lloroso, mesándose el cabello con una mano y arañándose con la otra.

CARPÝNNA.—ARAÑAZO, GOLPE.

C. 105; E. 14.

Digitized by Google

Los castellanos decian *carpellida*:

«Methió la madre voces: á grandes *carpellidas* tenie con sus onceias las massiellas rompidas».

(Berceo. *Milagros de Nuestra Señora*, verso 1453.)

Los provenzales usaban el verbo *carpignar* que significa arañar el rostro, segun Honnorat, *Dict. de la Langue d' oc.*

CARREIRA, CARREŸRA.—CAMINO, CALLE. (Metaf.) MEDIO, CAUSA.

C. 71; E. 1.—C. 73; E. 5.—C. 74; E. 4.—C. 78; E. 9.—C. 100; E. 2.—C. 107; E. 9.—C. 115; E. 5.—C. 121. Estr.—C. 145; E. 8.—C. 192; E. 7.—C. 222; E. 1.

Del provenzal:

«Las gens cridavo e ploravo per las *carrieyras*.»

(Las gentes gritaban y lloraban por las calles.)

(*Roman de la Prise de Jerusalem, fol.* 14.)

V. Raynouard, *Lexique Roman.*

Tambien decian los trovadores provenzales *carriera* y *chariera:*

»Girartz saub ben d' Ardena la gran *chariera*.»

(*Roman de Girart de Rossilhó:* siglo XII.)

Los troveros decian asimismo *carrière* y *carière* por *camino.*

«Il voit qu' ele est en la *carière*.»

(*Roman de Renart*, v. 694.)

El Libro de Alexandre usó esta palabra en sentido metafórico:

«Que de tan gran perigro vos *carrera* (causa) seades.»

(v. 1318.

En documentos antiguos castellanos se encuentra á menudo *carrera* en la significacion de *camino* ó *via*, y en la de *calle* se conserva en el dia, aplicada en Madrid á las de San Jerónimo y San Francisco.

CARREIRA (DEU-LLE.)—ABRIÓLE CAMINO.

C. 192; E. 7.

CARREŸRA (ŸR SSA)—SEGUIR SU CAMINO.

C. 132; E. 19.—C. 213; E. 5.

CAS (EN) ó (Á).—EN CASA, Á CASA.

C. 105; E. 1.—C. 177; E. 4.—C. 227; E. 10.—C. 228; E. 9.—C. 325; E. 15.

Se continuó usando en Castilla esta apócope de *casa.* Calderon la emplea tres veces en *No hay cosa como callar.*

CASTIGAR.—ENSEÑAR, ACONSEJAR, ALECCIONAR, ADVERTIR.

C. 5. E. 4.—C. 65; E. 3 y 4.—C. 88; E. 12.—C. 192; E. 9.

Es una de las acepciones que en los idiomas francés y provenzal tiene desde su orígen el verbo *castiar, chastiar, castoier, chastier, chastoyer.* Asoma en el siglo X en las obras de los trovadores y troveros.

«Eu lo *chastia* ta be ab so sermó.»

(El lo enseña tan bien con su plática)

(*Poème sur Boèce*, siglo X.)

«Evvrui prist a *castier*.»

(Empezó á enseñar á Evvrui.)

(*Vie de Saint Léger*, publicada por Friedrich Diez, en Bonn, 1852.)

En la *Chanson de Rolland*, v. 1739 (s. XI), lo hallamos, no en sentido de *enseñar*, sino de *reprender:*

«Vint tresqu' ad els, si' s prist à *castier*.»

(Viene hasta ellos y empieza á reprenderles.)

A veces no tiene más significacion que la de una simple advertencia:

«E fes *chastiar* se maynada
que non facha bruida ni nausa.»

(E hizo advertir á su mesnada que no armase ruido ni camorra.)

(*Roman de Jaufre*, fol. 84, s. XIII.)

Es indudable que este verbo procede del *castigare* latino, cuyas acepciones, «punire, corrigere, reprehendere, incitare, emendare, coercere,» (Forcellini) se reproducen alguna vez en los idiomas romances, como se ve en el anterior ejemplo de la *Chanson de Roland.* Pero, atenuando en la Edad-media su genuino sentido de *imponer penas*, ó *reconvenir, reprender*, ó por extension, *condenar*, tomó en dichos idiomas la significacion preponderante de *instruir, enseñar, aconsejar.*

Raynouard, con referencia á este verso del *Poème sur Boèce:*

«Deus a mes e lui so chastiament.»

(Dios ha puesto en él su enseñanza), dice:

«*Chastiament*, de *castigare*, latin, qui du sens de *corriger, reprendre* s'est étendu au sens d'*enseigner*, d'*instruire.* L'ancienne langue française disait *castoiement* pour *instruction.*»

Digitized by Google

Roquefort (*Gloss. de la Langue Romane*) define *castoier* de este modo: «*Instruire, remontrer, donner des préceptes, des avis.*»

Esta acepcion, agregada á las antiguas del latin *castigare* (excepto la de imponer penas), consta igualmente en el *Gloss. med. et inf. latinitatis* de Du Cange, *Castigatus*, y en el *Gloss. Gallicum*, *Chastier*.

En igual sentido de enseñanza fué adoptado el verbo *castigar* por los escritores castellanos:

«Castigarlos he (he de enseñarles) como havrán á far.»

(*Poema del Cid*, v. 229.)

Berceo (*Vida de Santa Oria*, v. 62), y el Arcipreste de Hita (*De como fué fablar con Doña Endrina el Arcipreste*) dan tambien á esta palabra la misma significacion.

«El escudero tomó las cartas é vino por aquel camino por do antes habia venido con las otras, así como lo habia *castigado* (advertido) la Condesa.» (*La Gran Conquista de Ultramar*; lib. I, cap. LIII.)

Aludiendo á este pasaje, se da en el Glosario de *La Gran Conquista*, como fuente latina de *castigar* el verbo *castificare*, sólo usado, y con significacion muy diferente, en el latin de la Iglesia.

Oportuno parece recordar aquí que con el título de *Castigos é documentos* existen varios libros en la literatura castellana de la Edad-media. Los principales son: CASTIGOS É DOCUMENTOS *del Rey Don Sancho*, y el LIBRO DE LOS CASTIGOS *ó Consejos que fizo Don Johan Manuel para su fijo*.

Tambien merece citarse el antiguo libro francés *Castoiement d' un père à son fils*, traduccion en verso de la obra latina *Disciplina Clericalis* del famoso rabí converso Pedro Alfonso, nacido en Huesca en 1062. Así comienza esta version francesa:

«Li peres son fill *chastioit*,
sen et savoir li aprenoit.»

(El padre adoctrinaba á su hijo: le enseñaba cordura y ciencia)

La *Société des bibliophiles français* publicó en 1824 una edicion completa, con el texto latino, una traduccion francesa en prosa, del siglo XII, con el título *Discipline de Clergie*, y además una traduccion poética, tambien antigua, diferente de la que arriba hemos citado.

La Biblioteca Nacional de Madrid posee otra traduccion en prosa, en dialecto bearnés; ms. del siglo XIV, y único, segun parece, que se conoce de esta version.

CASTRA.—CASA, PENETRAL, LUGAR RECATADO.

C. 353; Fp.

«En esta sancta *castra* que yacia tras el panno, non entraba ninguno por puerta nin por canno, si non el su obispo una vez en el año.»

(Berceo, *Del Sacrificio de la Misa*, c. 16.)

CATAR.—MIRAR, OBSERVAR, PARAR LA ATENCION, CONSIDERAR.

C. 5; E. 5.—C. 46; E. 4.—C. 104; E. 12.—C. 108; E. 7.

Verbo del idioma provenzal:

Raynouard cita este ejemplo del *Elucidari de las proprietatz de totas res naturals*:

«Es dit cat, quar *catar* vel dire vezer.»

(Se dice gato, porque *catar* quiere decir *ver*.)

Santa Rosa de Viterbo cita documentos portugueses de la Edad-media en los cuales *catar* significa investigar y examinar con diligencia.

En los monumentos primitivos del habla castellana se emplea comunmente este verbo en la significacion de *ver*, *reparar*. Sin embargo, tenía otras acepciones. En el *Libro de Alexandre* se emplea alguna vez en el sentido de *escoger*, (c. 2143), y Berceo, *Vida de Santo Domingo*, c. 365, en el de *hallar ó allegar*.

Gonzalo Argote de Molina dice «*Catar*, hallar y mirar.» (Glosario de *El Conde Lucanor*)

CATIUO.—CAUTIVO.

C. 325; E. 3, 5, etc.

En el *Poema del Cid*, V. 517, se halla *cativo* en la significacion latina de cautivo:

«Nin *catiuos* nin *catiuas* non quiso tener en su conpanna.»

CATIUO.—CAUTIVERIO.

C. 325; Fp., E. 15.

Con igual significacion se usó en castellano:

«Ante que fuesen al templo de Hierusalen, serian por él sacados é libres de *cativo* diez mil cristianos que yacian en tierra de moros, e fueran presos de la hueste de Pedro el Ermitaño.»

(*La Gran Conquista de Ultramar*, Lib. II, Cap. CCXLV.)

CATIUO.—DESVENTURADO, MISERABLE.

C. 44; E. 4.—C. 63; E. 13 y 15.—C. 75; E. 3 y 31.—C. 89; E. 3.—C. 98; E. 4.—C. 105; E. 12.—C. 107; E. 3.—C. 2.ª de las 5 finales; E. 2.

Ya asoma esta diccion románica (en la cual toma pronto un sentido figurado el *captivus* latino) en el poema sobre Boecio del siglo X.

Digitized by Google

(Altromanische Sprachdenkmale berichtigt und erklärt von Friedrich Diez; Bonn, 1846.)

«L' om ve u ome *quaitiu* e dolent.»

(Se ve un hombre miserable y afligido.)

En los idiomas francés y provenzal de la Edad-media tomó diferentes formas: *caitiu, caitivo, chaitif* y otras muchas, cuyo número no baja de veinte.

(Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane.)*

Aun subsiste en dos de las lenguas modernas con nuevas acepciones: en francés, *chétif*, ruin, baladí, mezquino; en italiano, *cattivo*, malo, perverso. Así lo emplea Dante *(Inferno*, canto III, v. 37.) Otras veces en la acepcion de *cautivo.*

En el siglo XII decia la Francia septentrional *caitivison.* Bartsch traduce *Unglück*, desventura. *(Chrestomathie de l'ancien français.)*

Los castellanos usaron tambien el adjetivo con la misma primitiva significacion del Languedoc y la Provenza:

«Ovo al cativo *(infeliz)* el medio cuerpo a taiar.»

(*Libro de Alexandre*, c. 990.)

«Desian a la Quaresma: ¿dó te esconderás *cativa*»?

(El Arcipreste de Hita. *De lo que se fase miércoles corvillo en la Quaresma.*)

En igual acepcion se halla este vocablo en la *Vida de Santa Maria Egipciaca.*

CAUDELAR.—ACAUDILLAR, DOMINAR, GUIAR.

C. 180; E. 2.—C. 190; Estr.—C. 276; E. 2.

Capdelar decian los provenzales:

«Dieus, qu'el mon *capdevela.*»

(Dios, que gobierna el mundo.)

(*Bernart de Ventadorn*, trovador, s. XII.)

El idioma francés antiguo decia *capdal*, caudillo, señor; de *caput.* (Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane.*)

V. en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.* la voz *Capitalis.*

CAÚDO.—CAIDO, PRECIPITADO.

C. 107; E. 8.

CEDO.—LUEGO, PRONTAMENTE.

C. 363; Estr.

Subsiste este adverbio en el idioma portugués. Usáronlo los antiguos escritores castellanos:

«Por tí cuydo ir muy *çedo*
seruir tu imágen blanca
de la eglesia de Toledo.»

(Pero Lopez de Ayala; *Rimado de Palacio.*)

Tambien se halla en el *Fuero Juzgo.*

CELA.—CELDA, APOSENTO.

C. 5; E. 26.—C. 170; E. 9.

Del lat. *cellula*, dim. de *cella.*

CELIÇO.—CILICIO.

C. 132; E. 3.

CELORGIÃO.—CIRUJANO.

C. 157; E. 6.—C. 177; E. 4 y 6.—C. 385; E. 6.

En un documento de Santarem de 1434 halló el P. Santa Rosa *solorgião* por cirujano. (ELUCIDARIO, t. II, pág. 330.)

Los castellanos escribieron este vocablo con varia forma y ortografía.

Ejemplos:

«El Rey cayó de un berrocal ayuso con el rocin, e quebról el brazo... Un pobre *celorgiano*, maestro de llagas, paróse ant' él de hinojos, é ayudó á atar el brazo.»

(*La Gran Conquista de Ultramar*, L. 3, cap. 371.)

«Ca el *çurugiano* que la llaga apura.»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 519.)

CERTÃO, ÃA.—CIERTO, SEGURO, VERDADERO.

C. 69; E. 19.—C. 115; E. 24.—C. 192; E. 10 y 11.—C. 385; E. 2.

Berceo usó esta voz:

«Qui la vida quisiere de Sant Millan saber, e de la su ystoria bien *certano* seer...»

CERTÃO (TE FAÇO).—TE ASEGURO, TE CERTIFICO.

C. 115; E. 30.

CESÁIRA, CESÁRIA.—CESARÉA.

C. 15; Ep. y E. 1, 2 y 3.

Cesaira «a de Suria» (la de Siria) dice la cantiga.

CEUEYRA.—CEREALES.

C. 213; E. 2.

Del latin *cibaria.*

Berceo dice:

«La caridad perfecta que en Sant Millan era, e la santa creencia que es sue compannera.... do estas se iuntaron, nunqua menguó *cevera.*»

(*Vida de San Millan*, c. 250.)

Digitized by Google

En el gallego antiguo se decia *ceber*, comida. (Cuveiro Piñol. *Dicc. Gallego.*)

En el castellano subsiste la voz *cebera*, aplicada al trigo y demás semillas alimenticias.

CEZILLA.—SICILIA.

C 19; E. 8.—C. 169; E. 2.—C. 307; Ep. y E. 1 y 2.—C. 334; E. 4.

CÏADA.—EMBOSCADA, CELADA.

C. 185; E. 11 y 12.—C. 213; E. 10.

En provenzal se decia *celada* (del latin *celare*), como se dijo despues en castellano. (V. Honnorat.)

En el *Fuero Juzgo* se dice *celado*, oculto. El francés antiguo decia *celant*, secreto, reservado:

«Or te lo, et vueil que tu quieres
un compaignon saige et *celant*
a qui tu dies ton talent.»

(*Roman de la Rose*, v. 2702.)

CÏENTE.—SABIO, HÁBIL, ENTENDIDO.

C. 149; E. 7.

Del latin *sciens*.

La frase de la cantiga es: *Ome de mal cïente*. Parece que el sentido puede ser: hombre docto en el mal.

«A vos, el fydalgo cortés e *çiente*.»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 426.)

CÏENTE (A).—Á SABIENDAS.

C. 173; Estr.

Corresponde al modo adverbial de los provenzales: *a escien*:

«Eras say ben *a escien*
que selh es savis qui aten.»

(Ahora sé con toda seguridad que es cuerdo quien espera.)

(*G. Rudel*, trovador.)

ÇIMA (NA 6 Á).—AL CABO.

C. 67; E. 16.—C. 185; E. 2.—C. 284; E. 4.

El ELUCIDARIO cita una ley portuguesa del siglo XIII en que *cima* está usado como *fin, término, remate*.

Tambien los castellanos de la Edad-media usaron alguna vez este vocablo en el mismo sentido:

«E le da mala *cima*, et gran mal en chico rato.»

(El Arcipreste de Hita. *Enxiemplo del ladron que fiso carta al diablo de su ánima.*)

CIMA (NA..... EN).—AL CABO DE ÉL. (?)

C. 16; E. 10.

ÇIMA (CONTRA).—HÁCIA ARRIBA.

C. 259; E. 8.

ÇIMARÍA (E' N).—Y ENALTECERÍA.

C. 11 de la seccion *das Festas de Santa María*.

Encimar, en gallego, en castellano y en portugués antiguo, significa *poner en alto*. Debe ser contraccion de *e'ençimaria*.

ÇIZILLÃA.—SICILIANA.

C. 69; E. 14.

COBIJÇAR.—CODICIAR.

C. 195; E. 4.—C 211; E. 1.—C. 399; E. 3.

Cobiçante (codicioso) dice un documento de Almoster de 1287. (ELUCIDARIO.)

Los provenzales decian *cobcetar, cobezeiar* y *cobeser*. Los catalanes *cobejar*.

COBRA.—COPLA.

C. 64; E. 1.—C. 188; E. 1.

Los provenzales decian *cobla*:

«Doas *coblas* farai en aquest son.»

(Dos coplas haré con esta música.)

(*Gui de Cavaillon*, trovador.)

COÇAR.—RASCAR.

C. 225; E. 9.

Subsiste este verbo en el idioma portugués.

En Leon, *cozarse*, rascarse reciamente contra un cuerpo duro ó áspero. Aplícase por lo comun á las bestias.

COFOION.—CONFUSION, TRASTORNO.

C. 91; E. 2.

Está en sentido metafórico, por calamidad ó plaga.

Los provenzales decian indistintamente *cofondre* y *confondre*. (V. Raynouard, *Lexique Roman.*)

Honnorat dice: «*Cofondre* (vieux langage) confondre.»

COFOION.—PERTURBACION, OBCECACION, CONFUSION.

C. 272; E. 4.

COFONDER.—DAÑAR, CAUSAR DESVENTURA.

C. 5; E. 14.

COIDAR.—Lo mismo que CUIDAR. Aquí parece INTENTAR.

C. 104; Estr. y E. 1 y 5.

COITA, COYTA.—APURO, CONFLICTO, CUITA, ANGUSTIA, TRANCE.

C. 33; E. 6.—C. 107; Estr.—C. 186; Estr. y

Digitized by Google

E. 11.—C. 243; Ep.—C. 245; Estr.—C. 313; E. 4 y 7.

Gonzalo Argote de Molina dice: *Cueyta*, trabajo. (Glosario de *El Conde Lucanor.*)

COITA.—AFAN. (Aquí está usado no en el sentido de afliccion ó angustia, sino en el de ansia y anhelo.)

C. 175; E. 13.

En esta significacion empleaban principalmente este vocablo los trovadores provenzales:

«que ges per *coita* d'auzelar.»

(que no por afan de cazar pájaros.)

(Daude de Pradas, *Li auzel cassador:* siglo XIII.)

COITAR, COYTAR.—APURAR, ACOSAR, APREMIAR, ANGUSTIAR.

C. 37; E. 3.—C. 153; E. 2.—C. 369; E. 14.—C. 393; E. 4.

Coitar era, en este sentido, muy usado por los trovadores.—Los troveros decian *coitier.* Bartsch traduce *bedrängen*, apremiar.

El Libre de Alexandre emplea este verbo:

«Dió tornada con ira la lanza sobre mano,
cöytando el caballo, magar era liviano.»

(c. 656.)

COITOSO.—AFLIGIDO, DESAZONADO, INQUIETO, ANSIOSO, AFANOSO.

C. 37; E. 2.—C. 171; E. 3.

En francés antiguo se decia *coiteus.* Lo prueba Roquefort (*Gloss. de la Langue Romane*) con esta autoridad.

«François cele part s'acheminent,
coiteux de grever l'ost contraire.»

(Franceses se encaminan hacia aquella parte, ansiosos de molestar á la hueste enemiga.)

(*Guillaume Guiart*, en el año de 1241.)

Los provenzales decian *coitós.*

«D'aquest amor soi tan *coitós* »

(*Geoffroi Rudel*, siglo XII.)

Los castellanos decian *cuidoso*:

«¿Por qué está el leon triste é *cuidoso*?»

(*Calila é Dymna*, Cap. IV.)

Los portugueses dijeron tambien *cuydoso* en el sentido de inquieto y pensativo. Así se ve en el *Cancionero de Resende.*

COLAÇO.—MOZO DE LABRANZA.

C. 178; E. 4.

Del latin *collatitius* (ablat.)

«Qui maiaret ad filium de *collazo*, aut mulierem uel hominem qui moraret in sua casa ad suum benefactum, pectet quantum per morador.» (Fuero de Madrid del año 1202, publicado por la Real Academia de la Historia en el tomo 8.° de sus Memorias.)

Collazo en castellano.

«O por ser peon, allegado, ó criado ó amo ó *collazo* de algun caballero ó otra persona.» (*Recopilacion*, libro 2, tít. 2, lib. 27.)

COLAÇON.—COLLACION, FELIGRESÍA.

C. 359; E. 2.

COLBE.—GOLPE.

C. 15; E. 17.—C. 114; E. 3.—C. 136; Ep.—C. 148; E. 5.—C. 201; E. 7.—C. 213; E. 14.—C. 292; E. 11.

Palabra provenzal:

«Qu 'anc *colbe* no i feric.»

(Que nunca dió allí golpe.)

(*Torcafols*, trovador.)

Tambien decian los provenzales y los franceses *colp.*

COLDRE.—GOLDRE, ALJABA.

C. 154; E. 3.

La etimología de esta palabra parece algo insegura. Fr. Diez, *Etymologisches Wörterbuch*, acepta la del latin *corytus* (carcax), indicada por Covarrubias. Dice así:

«*Goldre* (spanisch), *coldre* (portugiesisch), *Köcher*, (carcax); von dem gleichbedeutend *corytus*, wie Covarrubias will »

Cabrera, *Diccionario de Etimologías*, admite igualmente á *corytus* como raiz de las voces anticuadas *coldre* y *goldre.*

Pero es escasa la semejanza fonética entre estos vocablos románicos y la fuente latina, y acaso por ello algunos han imaginado proponer como etimología la voz alemana *holfter*, cuya significacion principal es: funda ó estuche de pistola, esto es, pistolera. (J. F. Schafler, *Wörterbuch*, etc.)

Ni por la significacion, que no es aplicable al siglo XIII, ni por la analogía fonética, que es menor todavía en la voz germánica que en la latina, cabe anteponer esta conjetura etimológica á la del vocablo latino, que al fin y al cabo tiene una significacion sinónima de la diccion portuguesa *coldre.*

«Sálmacis no se trabajaua en el estudio de la caça como sus compañeras, ni era de la cuenta de las venadrizes, ni sabía disparar el coruado

Digitized by Google

arco á los ligeros venados, ni enastillar el *goldre* de agudas saetas.»

(Juan de Mena, *La Coronacion*, glosa de la copla 34.)

«Outros com arcos, e *coldres* de frechas.»

(*Asia* de Joâo de Barros, *Decada I.*)

COLPADO.—GOLPEADO, ABOLLADO.

C. 198; E. 5.

COLLA.—ACOJA.

C. 75; E. 27.

De *coller*.

COLLER.—COGER, ACOGER, AMPARAR.

C. 45; Estr.—C. 205; E. 5.

Tal vez del provenzal *colhir*, *coillir*, *culhir*, *cullir*.

«Quar si dins Acre s culhis...»

(Porque si es acogido en Acre...)

(*Le Moine de Montaudon*, trovador, s. XII.)

«Ab tan vi venir s'amia
lo pastre de *colhir* flor.»

(*Gui d'Uisel*, trovador, s. XIII.)

COLLEU.—TOMÓ, COGIÓ.

C. 115; E. 20.

COMBA.—COMBADA.

C. 39; E. 1.

Comba en provenzal significa valle. En el francés antiguo se decia *combe*. Du Cange, *Gloss. Gall.*, traduce: «Vallée enfermée entre deux montagnes.»

«Era no vey pueg ni *comba*
ou fuelha ni flors paresca.»

(Ahora no veo ni otero ni valle donde hoja ni flor se descubra.)

(*E. Cairel*, trovador.)

Comba y cumba, segun Du Cange (*Gloss. med et inf. lat.*), *locus declivis*. Aquí está adjetivada la palabra *comba* por *combada*, y hoy tiene uso en castellano.

COMBOOÇAS.—MUJERES COMPETIDORAS EN EL AMOR DE UN HOMBRE.

C. 68.—Ep. y E. 3.

El ELUCIDARIO dice *comborça*, y define así esta palabra: «*manceba ou amiga de homem casado.*»

Segun el uso que la *cantiga* hace de esta palabra, y segun se ve en algunos vocabularios portugueses, *combooça* ó *comborça* se aplicaba á cualquiera de dos mujeres rivales, una la esposa, otra la concubina del marido. Esta misma acepcion le da tambien Vieira (*Diccionario*).—En el castellano antiguo se usó la voz *comblezo* y *combleza*. Defínela el *Diccionario de Autoridades:* «El competidor en pretension de amor, ó rival de otro.»

COME.—COMO.

C. 157; E. 4.

COMEDIR, COMIDIR.—PENSAR, IMAGINAR, MEDITAR, CONSIDERAR.

C. 115; E. 29.—C. 126; E. 7.—C. 143; E. 8.—C. 155; E. 8.—C. 162; E. 6.—C. 168; E. 8.—C. 295; E. 12.—C. 329; E. 1.—Prólogo de las Cantigas *das Festas de Santa María*; E. 4.—C. 1.ª *das Festas de nostro Sennor*.

Usaron mucho este verbo los castellanos:

«Una grand hora pensó é comedió.»

(*Poema del Cid*, v. 1941.)

«El Rey de los Cielos que nada non oblida,
que ant sabe la cosa que ome la *comida* (piense).»

(Berceo, *Vida de San Millan*, v. 274.)

«Quanto mas *comidia* que l'auia conteçido,
tanto mas se tenia por peyor confondido.»

(*Libre de Appollonio*, c. 33.)

«Dios es el que los bajos pone en grant altura;
asaz le desconoce por su mala ventura
quien esto non *comide* e dello poco cura.»

(*Rimado de Palacio*, c. 916.)

«Non puedo al *comedir* (en otra cosa pensar)
sy non es en uos servir.»

(Alfonso Alvares de Villasandino. *Cancionero de Baena*, cantiga 7.)

COMESTO, COMESTA.—COMIDO, DA.

C. 31; E. 3.—E. 81; Ep. 5.

Es voz puramente latina.

Los provenzales llamaban á la comida *comestio*, del latin *comessatio*.

COMO QUER.—DE CUALQUIER MODO, Á TODO TRANCE.

C. 216; E. 2.

COMO QUER QUE.—AUNQUE, SI BIEN, A PESAR DE, NO OBSTANTE.

C. 127; E. 8.

COMOYON.—HOSTIA.

C. 128; E. 3.

COMOYON.—COMUNION (La sagrada)

C. 104; E. 4.

Digitized by Google

COMPANNA. CONPANNA.—GENTE CONGREGADA, CUADRILLA, REUNION, TURBA.

C. 67; E. 18.—C. 69; E. 2.—C. 82; E. 7.—C. 96; F. 4.—C. 109; E. 4.

COMPANNÍA. CONPANNÍA.—CUADRILLA.

C. 57; E. 3.—C. 79; E. 5.

En provenzal existia de muy antiguo este vocablo. Se escribia *companhia.*

COMPRIDA.—Lo mismo que CONPRIDA.

C. 89; E. 4.—C. 385; Estr.

COMPRIDO ó CONPRIDO.—COLMADO.

C. 285; E. 13.—C. 336; E. 11.

COMPRIMENTO.—ABUNDANCIA, ABASTO.

C. 45; E. 6.

En los antiguos autores castellanos encuéntrase algunas veces la palabra *cumplimiento* por *abundancia* y *abasto.*

«Habia mucho *cumplimiento* de casas, de huertas é aguas.»

(Ruy Gonzalez de Clavijo, *Embajada al Gran Tamorlan.*)

«Aquel que le face (á algun hombre) meter en la prision, déle *cumplimiento* de pan é de agua nueve dias.»

(*Fuero Real*, Lib. III, Tít. 18, l. 2.)

COMPRIR. CONPRIR.—COMPLETAR, COMPENSAR.

C. 274; E. 6.—C. 400; E. 3.

COMUNGAR.—COMULGAR.

C. 104; E. 5.—C. 237; E. 24.

Es portugués corriente: *commungar.*

CON QUE.—ASI ES QUE.

C. 95; E. 4.

CONÇELAS.—CONCHILLAS PARA AFEITES.

C. 75; E. 18.

Antigua diccion portuguesa *conchelas*, conchillas donde las mujeres ponian el carmin para los labios y otros afeites.

CONDESSA.—DEPÓSITO.

C. 195; E. 12.

Condessa, segun el ELUCIDARIO, es lo mismo que *Condessilho*. *Condessilho* significaba *depósito*, segun Duarte Nunes de Liáo, historiador de la lengua portuguesa. (V. el ELUCIDARIO, t. I, página 301.)

Condesijo significaba depósito, y *condesar* guardar, custodiar, en el antiguo idioma gallego.

(Cuveiro, *Diccionario Gallego*).

El Padre Berganza incluye ambas palabras en su catálogo de *Vocablos oscuros del idioma vulgar.*

En los poetas castellanos de los siglos XIII y XIV se halla el verbo *condesar.* Ejemplo:

«Una olla de oro, non de tierra labrada,
.....
en esta sancta archa estaba *condesada.*»

(Berceo. *El Sacrificio de la Misa*, v. 60.)

CONFONDUDO.—CONFUNDIDO.

C. 119; E. 9.

CONGEYTO ó CONGEITO.—CONSENTIMIENTO, FACULTAD, LICENCIA.

C. 15; E. 10.—C. 241; E. 3.

(ELUCIDARIO; t. I, pág. 305. V. el Suppl. p. 27.)

CONNOÇUDO.—CONOCIDO.

C. 115; Estr.—C. 119; E. 10.

Los provenzales decian *conogudo*:

«en orient vei (veo) l'estela creguda
qu' amenal jorn, qu' eu l'ai ben *conoguda.*»

(*Guiraut de Borneil*, s. XII.)

CONORTE. CONORTO.—CONSUELO, ALIVIO, AYUDA.

C. 17; E. 3.—C. 75; E. 5.—C. 132; E. 5.—C. 154; E. 8.—C. 195; E. 15.—C. 213; E. 8.—C. 253; E. 2.—C. 322; E. 8.—C. 341; E. 6.—C. 392; E. 2.

Del provenzal *conort*, del verbo latino de la Edad-media *confortare*:

«Capdel non quier mas per *conort.*»
(No quiero guia sino para consuelo.)
(*H. Brunet*, trovador.)

«Patz nom a *conort*
ab guerra m'acort.»
(*Bertran de Born*, s. XII.)

Los troveros decian *confors:*

«Ses confors fu regrès et plors.»
(Sus consuelos fueron penas y lágrimas.)
(*Floire et Blanceflor*, v. 1734, s. XII.)

Berceo y el Arcipreste de Hita dicen *confuerto* en la misma significacion.

El Dante *conforto* en el sentido de *ayuda* y *sosten.* Llama á Virgilio «il mio conforto.» (*Paradiso*, Cant. XX, v. 40.)

CONORTE.—Aquí más parece CONFORMIDAD que CONSUELO.

C. 319; E. 7.

Digitized by Google

«Que vuestras amadas non vos querran beer; abed buen *conorte*, que asy ha de ser.»

(*La Danza de la Muerte*, c. 35.)

CONPANNA.—CUADRILLA, TURBA, GENTE.

C. 38; E. 3.—C. 48; E. 3.—C. 95; E. 5.—C. 119; E. 1.—C. 203; E. 4.

Los provenzales decian *companha* por *compañía, cuadrilla, turba*.

El *Fuero Juzgo* usa la voz *companna* en estas diferentes acepciones: *ejército, multitud, compañía, coro*.

CONPANNA.—COMPAÑERA.

C. 79; E. 6.

El *Libro de Alexandre* (Copla 1835) dice tambien *companno* por *compañero*.

CONPANNEIRA.

C. 213; E. 9.

No es fácil fijar el sentido que aquí da la Cantiga á esta palabra, aplicada á Santa María. La llama *compañera*, y no dice de quien. Tal vez se refiera á la inefable union de la Vírgen con Dios en el cielo, aunque más verosímil parece que quiera calificar á la Vírgen de compañera de sus devotos, que los guia y sostiene en su peregrinacion por esta vida.

CONPRENDA.—COMPRIMA, SUJETE.

C. 115; E. 23.

CONPRIDA.—PERFECTA, COLMADA.

C. 21; E. 10.—C. 75; E. 34.—C. 77; E. 5.—C. 95; E. 2.—C. 110; Estr.—C. 111; E. 2.—C. 115; E. 19.—C. 141; Estr.—C. 156; E. 6.—C. 224; Estr.

Comprido, perfecto.—(ELUCIDARIO; t. I, página 298.)

CONPRIR.—COLMAR.

C. 143; E. 7.

CONQUERER.—CONQUISTAR.

C. 348; E. 2.

Verbo provenzal:

«Ab sa dolsa rasó tot nol *conquiera*.»

(No lo conquiste todo con su dulce lenguaje.)

(*Roman de Girart de Rossilló*, siglo XII.)

«...El valen rei d'Espanha
fassan grans osts (huestes) sobre Maurs *conquerer*.»

(*Raimbaut de Vaqueiras*, siglo XII.)

CONTENDA (SEN).—INDUDABLEMENTE, SIN DISPUTA, SIN OBSTÁCULO, LIBREMENTE.

C. 65; E. 45.—C. 115; E. 23.—C. 273; E. 5.—C. 297; E. 10.—C. 321; E. 7.—C. 323; E. 1.

El sentido mismo de las cantigas denota las varias acepciones de la frase:

«d'oi a quinze dias serei *sen contenda* no Parayso...» (C. 65.)

Es el *sans contredit* (seguramente) del idioma francés.

«O moço ssa fazenda
contou ao hermitan,
chorando *sen contenda* (sin duelo).»

(C. 115.)

«E pero ora non tenno
pera dar y offerenda,
coserei aquestes panos
d'aquest'altar *sen contenda*.»

(C. 273.)

Aquí *sen contenda* es frase expletiva ó de mero encarecimiento, que podria significar *ciertamente, desde luego*, etc.

«Ca senpre fez sa fazenda
muy mal aquel frade falsso,
ca foi louco *sen contenda* (sin duda)
sempre d'alí adeante.»

(C. 297.)

Los castellanos emplearon este modo adverbial:

«Esto juro *sin contienda*.»

(*Poema de Alfonso Onceno*, c. 2381.)

CONTEU.—ACONTECIÓ.

C. 274; E. 1.—C. 303; E. 1.—C. 316; E. 1. C. 332; E. 11.—C. 337; E. 1.

Acaso síncopa de *conteceu*, usado tambien en las CANTIGAS. V. la C. 307.

CONTIÚ.—ACONTECIÓ, SUCEDIÓ.

C. 369; E. 2.

«Fvé saber del padre quel auia *contido*.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 166.)

Tambien se halla el verbo *contir* en el *Libro de Appollonio*, c. 5.

CONTRA.—CON, HÁCIA.

C. 5; E. 12.—C. 292; E. 3.

Berceo usa el adverbio *contra* en el mismo sentido:

«Avie Dios *contra elle* sobra de bienquerençia.«

(*Vida de Santo Domingo*; c. 224.)

Digitized by Google

CONTRA.—EN FAVOR.

C. 121; E. 1.—C. 151; E. 8.—C. 237; E. 18.—C. 348; E. 1.

CONTRA.—HÁCIA.

C. 9; E. 12.—C. 35; E. 13.—C. 36; E. 6.—C. 102; E. 12.—C. 148; E. 7.—C. 177; E. 6.—C. 191; E. 4.—C. 192; E. 10.—C. 213; E. 11.—C. 228; E. 4.—C. 261; E. 9.—C. 281; E. 10.—C. 284; E. 3.—C. 322; E. 7.—C. 324; E. 9.

Los provenzales, como los latinos, emplearon algunas veces el vocablo *contra* en esta acepcion:

«Com la flors...
que totas horas vai
contra 'l soleill viran.»

(Como la flor que á todas horas va volviéndose hácia el sol.)

(*Peirol*, trovador, siglo XII.)

El P. Santa Rosa cita un documento portugués de la Edad-media en el cual se dice *contra cyma*, hácia arriba.

Berceo dió tambien á esta preposicion el mismo sentido. V. SUSO

CONTRA.—EN FRENTE DE, DELANTE DE.

C. 168; E. 8.—C. 213; E. 12 —C. 241; E. 6.

Con igual significacion se encuentra este adverbio en el *Fuero Juzgo* y en el catálogo de *Vocablos oscuros del idioma vulgar* del P. Berganza.

CONTRA.—ANTE.

C. 295; Ep.

CONTRALLA.—ADVERSIDAD, TORMENTO; en sentido metafórico, ENEMIGO.

C. 178; E. 9.

En bajo breton se decia *contrall*. (Roquefort. *Glossaire de la Langue Romane.*)

CONTRALLA.—CONTRASTE.

C. 393; E. 1.

CONTRALLAR.—CONTRASTAR, CONTRARESTAR, CONTRADECIR, RESISTIR, COMBATIR.

C. 95; E. 8.—C. 300; E. 3.

En el francés antiguo se decia: *contralier*. (Du Cange. *Gloss. Gall.*)

En el *Fuero Juzgo* se halla este verbo en la acepcion de *contradecir*.

En el siglo XIV usó la palabra en forma sustantiva el Arcipreste de Hita:

«Mas ir á tí non puedo, que tengo un grand *contrallo* (obstáculo).»

(*Ensiemplo del Leon et del Caballo.*)

Todavia se usaba en el siglo XV:

«Non queryendo replicar
vuestro escripto prolongado,
contrallando tal deytado...»

(*Cancionero de Baena*, c. 325.)

«*Contrallar*, contradecir.»

(Glosario de *El Conde Lucanor* por Argote de Molina.)

Subsiste este verbo en el idioma de Galicia. (Cuveiro Piñol, *Dicc. Gallego.*)

CONTREITO.—TULLIDO, LISIADO, PARALÍTICO.

C. 57; E. 5.—C. 69; E. 19.—C. 83; E. 7.

Del provenzal *contratz* y del francés y catalan antiguo *contret:*

«Frevols com us *contratz.*»

(Endeble como un tullido.)

(*Le Moine de Montaudon*, trovador, s. XII.)

Francés antiguo:

«Li povre e li *contret* qui assiduelment séoient aus portes de l'église.»

(Los pobres y los lisiados que de continuo se colocan á las puertas de la iglesia.)

(*Recueil des historiens de France*, t. III, p. 245.)

En el sentido de *paralítico* usó Berceo esta voz:

«Avie otro *contrecto* que non podie andar.»

(*Vida de Santo Domingo*, v. 2385.)

V. *Contractus* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

CONTURBEL.—CANTÓRBERY.

C. 82; E. 1.—C. 296; Ep. E. 2.

Es el *Durovernum* de los Romanos. (*Dorobernia* escribe Nebrija.)

En la cantiga 288 llama el poeta *Cantaária* á Cantórbery, de *Cantuaria*, nombre tambien latino de la misma ciudad.

Las Cantigas del Rey Alfonso ofrecen otros ejemplos de variedad en el nombre y aun en la ortografía de lugares geográficos.

En la cantiga 146 se halla la ciudad de Brianzon en estas dos formas *Brieyçon* y *Briançon.*

COOR.—COLOR.

C. 15; E. 18.—C. 96; E. 13.—C. 102; E. 15.

COOVRA, COOBRA, COHOBRA.—CULEBRA.

C. 315; E. 7.—C. 368; E. 2 y 10.

Digitized by Google

Es el latino *colubra*, sincopado.
Hoy se escribe *cobra*.

ÇOPO.—LISIADO, ZOPO.
C. 316; E. 5.

COR.—CORAZON.
C. 72; E. 9.

Latino, provenzal, catalan, italiano.

Es tan antigua en los idiomas románicos esta forma latina *cor* por corazon, que ya lo hallamos en los primitivos monumentos del provenzal:

«Donc venc Boeci ta gran dolors al *cor*.»

(Entónces vino á Boecio tan gran dolor en el corazon.)

(*Poeme sur Boèce*, siglo X.)

«Trais li lo *cor*.»

(Le arrancó el corazon.)

(*Vie de Guillem de Cabestaing*, siglo XIII.)

El P. Santa Rosa de Viterbo reproduce un pasaje de un documento portugués de 1191, en el cual se halla esta palabra usada en el sentido metafórico de *voluntad*, *buen grado*, *humanidad*. (ELUCIDARIO, t. I, pág. 308.

Algunas, aunque raras veces, emplean estas palabras los poetas castellanos de la Edad-media. Ejemplo:

«Parecíage la rancura del *cor* enna magiella.»

(Le asomaba el resentimiento del corazon en la megilla.)

(*Libro de Alexandre*, v. 180.)

CORAÇON.—MEMORIA.
C. 202; E. 5.

Corazon por *memoria* (que conserva la lengua francesa en la locucion adverbial *par cœur*) decian algunas veces los provenzales:

«Qui sabon tot lo sauteri
de *cor*.»

(Que saben todo el salterio de memoria.)

(*Raimon de la Tour*, trovador.)

Tambien lo decian los castellanos:

«Porque tenie los nomes todos *de corazon* (en la memoria).»

(*Libre de Alexandre*, c. 727.)

CORDA.—CUERDA, SENSATA.
C. 79; Ep.

CORDURA.—MENTE, PENSAMIENTO.
C. 15; E. 16.

CORISCO.—RAYO, CENTELLA.
C. 39; E. 1.—C. 262; E. 3.—C. 307; E. 5.—C. 311; E. 5 y 8.

De *coruscum*, de la baja latinidad. (Du Cange.)

En la latinidad clásica existe ya y es muy usado el adjetivo *coruscus*, con las acepciones de *trémulo*, *vibrante*, *resplandeciente*, etc. En Horacio, *ignis coruscus* es el rayo.

En la latinidad decadente, Venancio Fortunato (siglo VI) escribia *coruscum* por relámpago. (V. Forcellini.)

Con esta misma significacion conserva el idioma portugués la palabra *corisco*.

Tambien subsiste en el habla gallega; pero significa turbion de agua ó granizo.

(Valladares, *Dicc. gall-cast.*)

CORREGER.—REPARAR (el daño) INDEMNIZAR.
C. 35; E. 23.—C. 246; E. 3.

«...non *corregedes*
o estado
a que m'auedes chegado.»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero* del Vaticano, cantiga 131.)

El ELUCIDARIO (t. I, pág. 311), reproduce un documento de Evora, de 1302, en el cual se dice *correger* un delito *por dinheiros* ó *por varas*, esto es, pagar el delito dando dinero ó recibiendo varazos.

CORRER.—PERSEGUIR, VEJAR, SALTEAR, HACER CORRERÍAS.
C. 28; E. 15.—C. 95; E. 5 y 12.—C. 215; E. 2.

El P. Santa Rosa de Viterbo (ELUCIDARIO) encontró esta palabra, usada en dichas acepciones, en una *Carta* del Rey D. Alfonso IV de Portugal (1326.)

Tambien en los trovadores provenzales hallamos el verbo *correr* con algunas de dichas acepciones. Bartsch en su Glosario traduce *losstürmen*, asaltar.

CORTYNNA.—HACIENDA, CORTIJO.
C. 105; E. 1.

Hé aquí el texto de la Cantiga:

«ù apareceu a hũa menýnna
en un orto ù fora trebellar (jugar)
en cas de seu padr' en hũa *cortýnna*
que auia en a uila d' Arraz.»

En provenzal antiguo, *cortil*.

Así define el P. Santa Rosa el vocablo *cortinha*: «Belga de terra, ou parte de campo re-

Digitized by Google

partido en courélas, ou leiras mais compridas do que largas; mais divididas sobre si com paredes, sébes, ou tapumes.

Algumas destas fazendas ainda hoje na provincia do Minho conservão o nome de cortinhas. Porém, geralmente fallando, era o nome que no seculo XII algumas vezes se dava aos bens de raiz.» (ELUCIDARIO.)

Los castellanos usaban tambien esta palabra en el sentido de *techo, habitacion.*

«Mudaste dó te pagas cada dia aína,
huésped eres de muchos, non duras so *cortina.*»

(El Arcipreste de Hita. *Fabla de la pelea que hubo el Arcipreste con Don Amor.*)

En gallego, *cortiña* es tierra labrantía cercada.)

(Valladares.)

COS (EN).—EN CUERPO, esto es, con solo el vestido habitual, ajustado al cuerpo, sin armadura.

C. 185; E. 9.

En el *Cancionero de Baena* se dice *cos* por *cuerpo*:

«En esta ciencia vuestro gentil *cos.*»

(*Villasandino*, cantiga 259.)

En el francés antiguo tambien se llamaba *cos* al *cuerpo.*

(Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane.*)

Acaso *cos* sea en el caso presente una apócope del provenzal *costa*, que significaba, entre otras cosas, jubon de seda.

COSPIR.—ESCUPIR.

C. 329; E. 1.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 5.

Hoy, en portugués y en gallego, se dice *cuspir.*

COSTANTINOBRE.—CONSTANTINOPLA.

C. 28; E. 2.—C. última, E. 2.

La Chanson de Roland, v. 2329, dice: *Costentinnoble.*

Lo mismo Gautier de Coincy:

«Au tens que de la cité noble
qui nommée est Costentinnoble.»

(*Les Miracles de la Sainte Vierge.*)

ÇOUBERON por **SOUBERON. SUPIERON.**

C. 386; E. 4.

El Libro de Alexandre dice *subieron* por *supieron.*

(c. 376.)

COUIL.—COBIL, VIVIENDA RECATADA.

C. 115; E. 26.

COUILLEIRA.—CAMARERA.

C. 64; E. 10.—C. 151; E. 5.

Dice el P. Santa Rosa: «*Cuvilheira*, mulher de qualidade, que tratava da limpeza, aceio, galas e perfumes dos leitos e vestidos das Pessoas Reaes.»

Cubicularius. V. Du Cange, *Gloss.*

Los Castellanos decian *cobijera* en el sentido general de *camarera*, ya estuviese al servicio de Reina ó Princesa, ya al de Señora de comun condicion.

«Quien ficiesse el yerro con *cobijera* que sirviesse á la Reina guardándole sus paños ó sus arcas, faria traicion conoscida.....»

(Partida 2, Tít. 14, L. 4.)

En la Ley VI, Lib. 8. Tít. 20, se habla de *cobijeras* al servicio de Señoras, sin determinar la clase de estas.

COUSA.—CANTIDAD.

C. 187; E. 10.

COUSECES.—CONOCES.

C. 20; E. 2.

De *cousir.*

COUSECEU.—RECONOCIÓ.

C. 63; E. 17.

De *cousir.*

COUSIMENTO.—AMPARO, PIEDAD, CONSUELO, VOLUNTAD, PODER.

C. 33; E. 8.—C. 55; E. 15.—C. 140; E. 4.—C. 141, E. 9.

De *cosimentum* (proteccion) voz de la baja latinidad. V. Du Cange, *Gloss.*

Los provenzales decian *causimen, cauziment, chauzimen*, miramiento, discrecion, proceder, indulgencia. (V. Raynouard, *Lexique Roman*; Bartsch, *Gloss. de la Chrestomathie Provençale.*)

«Mas si *causimens* estes
en luec d'orguelh en lyeis
Yeu fora reys.»

(Mas si hubiera en ella benevolencia en vez de orgullo, yo fuera rey.)

(*Giraud d'Espagne*, trovador.)

«E redos a la gleiza a totz bos *cauzimens.*»

(*Chanson de la Croisade Albigeoise;* poema provenzal, publicado por Fauriel.)

Honnorat, *Dict. de la Langue d' Oc*, define así *causiment:* «(vieux langage) égard, procédé, honnêteté, discrétion, etc.»

Digitized by Google

Los castellanos de la Edad-media decian *cosiment* ó *cosimente:*

«Tanto las maiaron (golpearon), que sin *cosimente* son.»

(*Poema del Cid*, v. 2753.)

«Quando vió aquesto la persiana gente,
que era Alexandre de *tan bon cosimente* (tanta benevolencia.»)

(*El Libro de Alexandre*, c. 1786.)

El ELUCIDARIO menciona un documento portugués de 1276, en el cual está empleado *cousimento* en las acepciones de voluntad, gusto, albedrío.

COUSIMENTO (POR).—DE BUEN GRADO.

C. 384; E. 11.

COUSIR.—VER, ADVERTIR, OBSERVAR, DISCERNIR, ESCOGER.

C. 135.—E. 5. C. 208; E. 8.—C. 254; E. 4.—C. 315; E. 11. C. 353; E. 7.

Del verbo provenzal *causir*, *chausir* ó *chauzir*, ver, distinguir:

«De tan luenh cum hom *causir*
la poiria.»

(Desde tan lejos como se la podria ver.)

(*Peire Raimon de Tolosa*, trovador, s. XII.)

«Que'l melhs del mon saupi *chauzir.*»

(Que lo mejor del mundo supe escoger.)

(*Peire Rogier*, trovador del siglo XII. Ms. de París, publicado por Bartsch.)

COUSIÚ, COUSYÚ.—CONSIDERÓ, ADVIRTIÓ.

C. 46; E. 3.—C. 97; E. 11.

De *cousir*.

COZ.—ESCUECE.

C. 265; E. 24.

CRAS.—MAÑANA.

C. 24; E. 8.—C. 87; E. 6.—C. 92; E. 7.—C. 107; E. 6.—C. 115; E. 8.—C. 125; E. 14.—C. 127; E. 10.—C. 135; E. 8.—C. 237; E. 17.—C. 274; E. 12 y 13.—C. 313; E. 12.—C. 326; E. 10.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 18.

Latinismo, muy usado entónces en todos los idiomas románicos.

«Oy resio, *cras* paso;
oy egual, *cras* ufano;
oy franco, *cras* escaso (tacaño);
oy otero (altanero), *cras* llano.»

(El Rabbí Don Sem Tob. *Prov. mor.* c. 130.

CRAUILLA.—CLAVIJA.

C. 169; E. 7.

Del latin *clavicula*.

Los provenzales *cavilla*.

Aquí está usado, al parecer, por diminutivo de clavo.

CRECER.—NACER, SUSCITARSE, LEVANTARSE, ESTALLAR, ASALTAR.

C. 11; E. 5.—C. 328; E. 13.—C. 380; E. 1.

De *crescere*, nacer, crear, sentido en el cual usaron este verbo Lucrecio y otros poetas latinos.

Los provenzales decian *creisser*. Bartsch traduce wachsen, gedeihen, wachsen machen, mehren, entstehen.

CRECEU.—NACIÓ, ENTRÓ, ASALTÓ. (?)

C. 284; E. 4.—C. 294; E. 3.—C. 327; E. 4.—C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 3.

CRECEU-LLE.—NACIÓLE, ENTRÓLE, ARREBATÓLE.

C. 154; E. 2.—C. 157; E. 2.—C. 201; E. 4.

CRECÍA (LLE).—LE ENTRABA, LE ASALTABA.

C. 194; E. 2.

CRÉRIGO.—LETRADO, en la acepcion de hombre de letras; CLÉRIGO.

C. 151; Ep. y E. 1.—C. 156; Ep. y E. 1 y 7.

Hasta el siglo XIII, dice el ELUCIDARIO, tomo I, p. 287, se llamaron *clérigos* los hombres grandemente versados en divinas y humanas letras.

Una de las acepciones que da Bartsch (*Chrest. Provençale*) á la palabra *clerc* es *Gelehrter*, docto.

El autor del *Libro de Alexandre* escribe *clérigo* en la misma significacion, que era la que daban los franceses antiguos á la palabra *clerc*.

Describiendo las suntuosas prendas del traje de Alejandro Magno, dice:

«Non es mercador, nin *clérigo* de scola
que podie poner precio á la una espuera (espuela).»

(c. 84.)

Cuando D. Alfonso se refiere á un eclesiástico que ha recibido las sagradas órdenes, lo suele expresar claramente. Así, por ejemplo, dice en la cantiga 102:

«que fez por un *ordinado*
crerig' a dos Santos fror.»

CRERIZÍA.—CLERECIA, SUFICIENCIA EN LETRAS, INSTRUCCION.

C. 285, E. 1.

Digitized by Google

Crerizia, segun el P. Santa Rosa (ELUCIDARIO, t. I.), significaba:

«o clero, ou grande número de clérigos.»

Además de *clerecía*, acepcion que le da Berceo en la *Vida de San Ildefonso*, significaba *sabiduria*.

El sabio jurisconsulto francés Etienne Pasquier (siglo XVI) dice así: «Nous donnâmes plusieurs façons au mot de *clerc*, lequel de sa naïve et originaire signification appartient aux ecclésiastiques, et comme ainsi fut qu'il n'y eut qu'eux qui fissent profession de bonnes lettres, aussi par une méthaphore, nous appelâmes *grand clerc* l'homme savant; *mauclerc* celui qu'on tenait pour bête, et la science fut appelée *clergie*.»

«Ffijo eres de Rey, as grant *clerizia* (instruccion).»

(*Libro de Alexandre*, c. 47.)

Un juglar *de grant guisa* dice al Rey:

«Ouiste buen maestro, sóbot bien castigar (enseñar).....
en tí son aiuntados seso e clerizia (saber).»

(*Libre de Alexandre*, c. 214.)

«*Clergie* de descipline y *Clergie* de moralitatz de philosophia» es el nombre que un ms. de la Bibl. nac., ya citado (trad. en lengua bearnesa), da á los dos libros en que dividió el autor Pero Alfonso su conocida *Disciplina clericalis*.

CRESCHÃO.—Lo mismo que CRISCHÃO.

C. 205; Ep.

CREUER.—CREER.

C. 65; E. 14.—C. 84; Estr.—C. 85; E. 12 — C. 105; E. 2.—C. 107; Estr.—C. 120; Estr. y E. 1.—C. 123; Estr.—C. 186; E. 11.—C. 206; E. 9.—C. 231; E. 10.—C. 271; Estr.—C. 4.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 4 y 5.

CRIAÇON.—SERVIDUMBRE, SÉQUITO, SERVICIO, CONJUNTO DE SECUACES.

C. 382; E. 11.

Dice el P. Santa Rosa que en los antiguos documentos el nombre general de *criação* que abarcaba todos los bienes, se aplicaba tambien á los «mesmos escravos que se reputavão como fazenda de seus Senhores.» Claro es que estos esclavos son únicamente los siervos nacidos y criados en la casa; no los hombres libres que caian en servidumbre por algun accidente, como cautiverio en la guerra, deudas, etc.

En el *Poema del Cid*, criazon significa, al parecer, conjunto de criados ó servidores:

«Adelant eran idos los de *criazon*.»

Criacio, de la ínfima latinidad, significa servidumbre. V. Du Cange; *Gloss.*

«Bien lidiaua don Ector e bien sus criaçones.»

(*Libro de Alexandre*, c. 478.)

«Dexóla muy bien poblada
de la ssuya *criason*.»

(*Poema de Alfonso Onceno*, c. 357.)

En el *Libro de Appollonio*, *criaçones*, criados, dependientes.

CRIADO.—EDUCANDO.

C. 5; E. 14.

En este sentido usaron de la misma palabra los poetas castellanos del siglo XIII:

«Tenie muchos *criados* á letras aprender.»

(Berceo. *Milagros de Nuestra Señora*, v. 1313.)

«Exió Don Aristótil su *criado* veer.»

(El *Libro de Alexandre*, v. 122.)

El *criado* era Alejandro Magno.

CRISCHÃO, CHRISCHÃO.—CRISTIANO.

C. 89; E. 7 y 10.—C. 107; E. 6.—C. 117, E. 4.—C. 131; E. 3.

CRISCHAYNDADE.—CRISTIANDAD.

C. 107; E. 4.

CRUO.—CRUEL, DURO.

C. 149; E. 11.

Los provenzales decian *cru* cruel; el femenino, *cruda*.

«Cella genç malvaissa *cruda*
vos fes lo blon cap tallar.»

(Aquella gente malvada, cruel, os hizo cortar la rubia cabeza.)

(Poesía á Santa Margarita. De la coleccion *Provenzalische geistliche Lieder des* 13. *Jahrhunderts*, publicada en Berlin por Bekker, 1842.)

CUGO.—CUYO, DE QUIEN.

C. 158; E. 1 y 2.

Podría tenerse por error de copia en lugar de *cuio*, como se lee en uno de los códices, si no constara así en ambas estrofas.

CUIDAR.—PENSAR, IMAGINAR, CREER.

C. 4; E. 8.—C. 82; E. 2.—C. 86; E. 8.—C. 96; E. 10.—C. 99; E. 7.—C. 103; E. 6.—C. 126; E. 1.—C. 213; E. 3.—C. 251; E. 14.—C. 315; E. 6.—C. 365; E. 3 y 4.—C. 399; E. 4 y 5.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 3.

Digitized by Google

Voz provenzal. Raynouard y otros juzgan que procede del verbo latino *cogitare.*

Ya se usaba cuando el idioma no habia salido de la infancia:

«No *cuid* qu'e Roma om de so saber fus.»

(No creo que hubiese en Roma hombre de su saber.)

(*Poème sur Boèce*, siglo X.)

«¿Dona, qué *cuidatz* faire
de mí, qui vos am tan?»

(¿Señora, qué pensais hacer de mí, que os amo tanto?)

(*Bernart de Ventadorn*, trovador, s. XII.)

En el mismo idioma provenzal, *cuida* y *cuda* significan *pensamiento, sospecha*:

«Doas *cuidas* ai, compaingnier,
que m donon joi e destorbier.»

(Compañero, tengo dos pensamientos que me dan contento y desasosiego.)

(*Marcabrun*, trovador, s. XII.)

«Ieu non o sai mas per *cuda.*»

(Yo no lo sé mas que por sospecha.)

(*B. de Ventadorn.*)

Los troveros decian, *cuidier* y *cuider.*

V. Du Cange, *Gloss. Gall.*

Arraigó tanto este antiguo vocablo en la lengua francesa, que todavia lo empleó Lafontaine, como se ve en estos versos:

«Tel, comme dit Merlin, *cuide* engeigner autrui, qui souvent s'engeigne soi-même.»

Los castellanos usaron tambien el mismo verbo en diferentes formas: *cudar, cueitar, cuidar, cudar*, etc.:

«Daquand vaya comigo, *cudo* qu' él avrá pró.»

(*Poema del Cid.* v. 2140.)

«*Cueytas* de fablar entre piezas privado.»

(Berceo, *Martirio de San Lorenzo*, v. 154.)

«Que busca cuydados vanos en que *cude.*»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 87.)

El Fuero Juzgo dice: *coidar, cuedar, cuidar.*

«*Cuydar*, pensar. Glosario de *El Conde Lucanor*, por Argote de Molina.

Los portugueses y los gallegos lo conservan todavia, y lo emplean en la acepcion de *pensar*, como lo empleó Camoens:

«E quanto, em fim, *cuidava* e quanto via,
eram tudo memorias de alegria.»

(*Os Lusiadas*, canto 3.º)

CUIDAR.—ESPERAR.

Prólogo poético, E. 4.

CUITELO.—CUCHILLO.

C. 5; E. 13.—C. 105, E. 8.—C. 157; E. 4 y 5

Del provenzal *cotel, coutel.*

CUMINALMENTE.—UNIVERSALMENTE, JUNTAMENTE.

C. 222; E. 9.

Adverbio provenzal: *cuminalment.* (V. Raynouard, *Lexique Roman*, y Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

ÇURAME.—CAPA BERBERISCA, ESPECIE DE ALBORNOZ.

C. 57; E. 6.

De esta capa ó manto grande, que cubria los demas vestidos, hacen mencion documentos de los años 1303 y 1307, citados en el Elucidario. Segun ellos, las damas principales usaban de esta especie de ropon, llamado tambien *cerome.*

El propio Elucidario reproduce en otro lugar la misma palabra en esta forma *zorame.* Dice que emana de *sollame*, que es el nombre que dan los moros á sus capas blancas, t. II, p. 416.

Dozy *Gloss. des mots espagnols et portugais dérivés de l'arabe*) dice que *zorame* ó *zurame* procede de la palabra marroquí *sélhaim.*

(En las *Cortes de Leon y de Castilla*, y en el *Cancionero de Baena*, cantiga 474.)

CUTEIF.—Vocablo de carácter injurioso.

C. 194; E. 2.

No es fácil atinar con la verdadera etimología de esta palabra. En el *Cancionero galáico-portugués* de la Biblioteca Vaticana se encuentra una voz muy semejante, *coteyfe;* pero segun la autorizada opinion de Th. Braga, significa «capa de pesponto»; y esta significacion no se adapta al sentido de la cantiga, que es personal y depresivo. Es la designacion de un avaro desalmado que codicia é intenta robar el arreo y la cabalgadura de un juglar:

«mais da besta et dos panos
que aquel iograr tragía,
aquel *cuteif* auarento
tal cobijça ll' en crecía.»
.....

¿Tendrá relacion *cuteif* con el *cutre* gallego, *tacaño, miserable*?

¿Podrá tenerla asimismo con *cuistre* (del latin bárbaro *coquister*), que en la lengua de Oc, segun Honnorat, significa avaro y sórdido?

A estas hipótesis, que formamos con la des-

Digitized by Google

confianza natural en materia de tanta incertidumbre, podemos agregar otra, que acaso sea más verosímil. Nos la sugiere el importante *Glosario etimológico* de D. Leopoldo de Eguilaz, en la palabra *chute*, usada de muy antiguo en las provincias andaluzas, que acaso en otro tiempo se pronunciaria *cute*, dando á la *ch*, cual solia hacerse, el sonido de *k*.

Eguilaz la define así: «Epíteto con que se denigra é insulta á una persona», y la juzga derivada del arábigo *xurti*, *xuti*, que, segun Fr. Pedro de Alcalá y el arabista catalan Fr. Raimundo Martin, (Ramon Martí, una de las glorias científicas de España en la Edad-media), tiene las acepciones de «pillo, bribon.» Eguilaz añade que tambien puede considerarse *chute* como contraccion de *yahúdi*, judio.

Con tales significaciones, nada hay de extraño en que el Rey Alfonso ó las gentes de su época formasen con los vocablos árabes la voz *cuteif*, que por su carácter denigrativo parece adecuada al hombre perverso de la cantiga.

CUYDASCHE.—PENSASTE.
C. 274; E. 8.

CUYTAR.—Lo mismo que COYTAR.
C. 264; E. 3.

ÇUZ (CAUALO DE).—CABALLO DE SUS, esto es, de la raza árabe del reino de Sus.
C. 135; E. 15.

CȳSA.—CENIZA.
C. 95; E. 3.

CHÃA.—LLANURA.
C. 69; E. 2.

CHACOTARES.—CHASCARRILLOS.
C. 351; E. 3.

CHANGER.—LASTIMARSE DE, LLORAR ALGUNA COSA, LAMENTAR.
C. 5; E. 22.—C. 133; E. 4.—C. 135; E. 5.—C. 195; E. 7.

Acaso sea corrupcion del verbo latino *plangere*.

En el *Libro de Alexandre* se halla una vez esta palabra en el sentido de lamentarse:

«Llorando de los oios compezó de *changer*, diciendo:.....»
(c. 1615.)

CHANTAR.—PLANTAR, INTRODUCIR, HINCAR, CLAVAR.
C. 157; E. 4.—C. 213; E. 14.—C. 359; E. 4.

Cita el ELUCIDARIO, (t. I, p. 266,) un pasaje de un documento portugués de 1291, en el cual *chantar* significa evidentemente *plantar*.

CHANTO.—LAMENTACION.
C. 43; E. 7.—C. 115; E. 12.—C. 139. E. 4.

Acaso provenga esta diccion del verbo *changer*.

Los provenzales llamaban *planch* (de *plangere*) á la relacion de los martirios de los santos. Hay una muy célebre como monumento del idioma, titulada *Planch de sant Esteve*, (siglo XI.)

CHÃO.—LLANO, SUELO.
C. 236; Ep.—C. 253; E. 12.

Voz que subsiste en el idioma portugués y en el gallego.

CHÃO (DE).—Frase unas veces expletiva, otras de encarecimiento. Puede significar: *absolutamente, completamente, manifiestamente, perentoriamente, de veras, etc.*

C. 105; E. 16.—C. 115; E. 30.—C. 132; E. 7.—C. 157; Estr.—C. 173; E. 7.—C. 192; E. 8.—C. 201; E. 11.—C. 208; E. 2.—C. 294; E. 7.—C. 376; E. 3.—C. 1.ª de las cinco finales; E. 10.

Corresponde en parte al modo adverbial castellano y portugués *de plano*.

CHE.—TE.
C. 55; E. 8 y 9.—C. 71; E. 8 y 10.—C. 75; E. 27.—C. 92; E. 8.—C. 125; E. 14, 16 y 19.—C. 186; E. 7.—C. 274; varias estrofas.

En las CANTIGAS hay innumerables ejemplos, como estos:

Venna-ch'a mente, véngate á la mente.
Ch'enuia, te envia. C. 2; E. 4.
Dar-ch'ei, te he de dar. C. 25; E. 5.
Ch'a trago, te la traigo. C. 26; E. 5.

Se escribia *chrischão* por *christão* (cristiano), como puede verse en las Cantigas 4.ª, 5.ª y otras muchas.

Usábase esto en los idiomas de *oil* y de *oc*.

Los trovadores provenzales escribian indistintamente *delechable* ó *delectable*. (Raynouard, *Lexique*.) Tambien escribian *frucha* por *fruita*, fruta. (Raynouard. Bartsch.)

Los troveros, *espleche* ó *espleit*, provecho. (Roquefort. *Gloss. de la Langue Romane*.)

Este empleo de la *ch* por la *t* procedia de la baja latinidad que decia *esplecha* ó *espleta*, etc.—(V. Du Cange. *Gloss. med. et inf. lat.*)

En el idioma castellano preponderó la *ch* en muchos vocablos en los cuales otras lenguas

Digitized by Google

neo-latinas conservaron la *t* del latin. Así, por ejemplo:

Latin	Italiano.	Francés.	Portugués.	Castellano.
Octo.	Otto.	Huit.	Oito.	Ocho.
Directo. (abl.)	Diretto.	Direct.	Direito.	Derecho.
Nocte. (abl.)	Notte.	Nuit.	Noite.	Noche.
Lacte. (abl.)	Latte.	Lait.	Leite.	Leche.
Dicto. (abl.)	Detto.	Dit.	Dito.	Dicho.
Pectus.	Petto.	Poitrine.	Peito.	Pecho.
Profecto. (abl.)	Profitto.	Profit.	Proveito.	Provecho.
Lecto. (abl.)	Letto.	Lit.	Leito.	Lecho.
Stricto. (abl.)	Stretto.	Etroit.	Estreito.	Estrecho.

Alguna vez los castellanos de la Edad-media conservaban la *t* usada en las voces latinas:

«A lo que a *dito* iol cuydo responder.»
(*El Libro de Alexandre*, c. 1464.)

Duró tanto la costumbre de escribir *ch* por *t*, que encontramos ejemplos de ello en el siglo XVI. *Judich* por *Judit* se lee en la primera edicion de la *Corona Trágica* de Lope de Vega, fol. 48.

CH'ESTARIA.—TE ESTARIA.
C. 9; E. 5.

CH'EU PIDÍ.—YO TE PEDÍ.
C. 103; E. 4.

CHEA D'AGUA.—AVENIDA, INUNDACION.
C. 356; E. 4.

Hoy, *Cheia*, en portugués, significa lo mismo.

En la provincia de Leon llaman *llena* á la avenida ó arriada.

CHEIRA.—APESTA.
C. 192; E. 8.

Ha quedado el verbo *cheirar*, oler, en los idiomas portugués y gallego.

Suponen algunos etimologistas que el verbo *cheirar*, oler, procede del latino *fragrare*, del cual nació indudablemente el provenzal *flairar*, y el francés antiguo *fleirer*.

V. Du Cange, *Gloss. Gall.* y *Gloss. m. et i. lat.*

CHEIROR.—OLOR.
C. 102; E. 8.

CHẼO.—LLENO.
C. 115; E. 11.

Subsiste en gallego. En portugués, *cheio*.

CHOUER.—LLOVER.
C. 143; Ep.

Del latin *pluere*.

Subsiste en portugués y en gallego, *chover*.

CHOỲR.—CERRAR, TAPAR.
C. 4; E. 7.—C. 122; E. 9.—C. 285; E. 5.

Tambien se decia *chauvir*. Cita el ELUCIDARIO un texto portugués de la Edad-media que dice: «portas abrindo e chouvindo.» Segun el P. Santa Rosa, emana de *claudere*. Tambien Roquefort hace derivar de este mismo verbo latino los del francés antiguo *cloure* cerrar, *se clotir*, ocultarse y otros. (*Gloss. de la Langue Romane.*)

CHRISCHAỲNDADE.—CRISTIANDAD.
C. 107; E. 4.

CHUFADOR.—BURLON, CHANCERO.
C. 15; E. 17.—C. 379; E. 7.

CHUFAR.—CHANCEARSE, ESCARNECER, CHIFLAR, CHUFAR.
C. 308; E. 7.

Los provenzales y los franceses de la Edad-media decian *chuflar*, *chiflar*, *chuffler*. Bartsch traduce *verspotten*, mofarse.

Nacieron estas voces ó del latin *sifilare*, silbar, ó del griego σιφλώζω injuriar, silbar.

CHUFFA.—BURLA, MOFA, ESCARNIO, CHIFLA.
C. 238; E. 5.

Los provenzales decian *chifla* y *chufla*, cuya etimología es probablemente el griego σίφλος burla.

«Fai sas *chuflas* d' aquell que ve traire a be.»
(Hace sus burlas de aquel que ve inclinarse al bien.)
(*Lo Libre de vicis e de vertutz.*) (V. Raynouard.)

Los castellanos empleaban igualmente aquel vocablo:

«A todas las tus *chufas* (burlas) non quiero recodir. (responder.)»
(*Libro de Alexandre;* c. 754.)

Segun Roquefort (*Gloss. de la Langue Romane*), en francés antiguo se decia *chufles*, fruslerías, cosas insustanciales. Á esta voz románica corresponden las castellanas *chufleta* y *cuchufleta*.

CHUS.—MAS.
C. 35; E. 8.—C. 68; E. 9.—C. 144; E. 5.—C. 165; E. 11.—C. 185; E. 16.—C. 245; E. 9.—C. 294; E. 1.—C. 298; E. 13.—C. 371; E. 9.

El ELUCIDARIO cita documentos portugueses de los siglos XIII y XIV en que está usado este adverbio. (T. I; pág. 273 y 382.)

Acaso del latin *plus*, como *chuvia* de *pluvia*.

CHUUIA.—LLUVIA.
C. 143; E. 1, 5 y 10.

Del latin, *pluvia*.

Hoy se dice en portugués *chuva;* en gallego *chuvia*.

Digitized by Google

D.

DA.—DE LA.

Introduccion poética, v. 21.—C. 30; E. 3.—C. 337; E. 6.—C. 383; E. 2.—C. 11.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria.*—C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 11.

DATA.—CONCESION.

C. 182; E. 6.

DAYAN.—DEAN.

C. 35; E. 6.—C. 362; E. 5.

En un documento portugués de 1337, citado por el ELUCIDARIO, t. II, pág. 247, (*Prouguer*) está empleada dos veces la palabra *Dayão.*

DEBULLAR.—APORREAR, APALEAR, MOLER, MAGULLAR.

C. 102; E. 7.

DECEBUDO.—CHASQUEADO, ENGAÑADO.

C. 28; E. 10.—C. 117; E. 3.

Del verbo *decebir*; del provenzal *decebre*, nacido sin duda del latino *decipere.* Ya se halla *decebre* en un documento escrito por los años de 1025, publicado en la *Histoire du Languedoc*:

«Pot me ric far ó *decebre.*»

(Puede hacerme rico ó darme chasco.)

(*E. Cairel*, trovador.)

Los castellanos adoptaron la palabra, en la forma adecuada á su idioma.

«Belzebup el que ovo a dom Adam *deçebido.*»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, v. 441.)

«El diablo, amigos, que nunca puede dormir, siempre anda boliendo (bullendo) por nos *deçebir.*»

(*Libro de Alexandre*, c. 2234.)

DECER, DEÇER.—DESCOLGAR, BAJAR, DESCENDER.

C. 13; E. 6.—C. 28; E. 8.—C. 113; E. 3.—C. 115, E. 22.—C. 121, E. 5.—C. 141, E. 4.—C. 180; E. 3.—C. 191; E. 4.—C. 287; E. 8.—C. 318; E. 1.—C. 369; E. 13.—C. 2.ª *das Festas de Nostro Sennor;* Estr.—C. 3.ª id.; E. 3.—C. 4.ª id.; E. 1.—C. 5.ª id.; E. 2.

Los primitivos poetas castellanos emplean esta voz con alguna diferencia ortográfica.

«Esto dijo Mio Cid, *diciendo* del caballo.»

(*Poema del Cid*, v. 1764.)

El Libro de Alexandre la emplea en el mismo sentido, v. 8354.

El Arcipreste de Hita dice:

A la *decida* (bajada)
di una corrida...

(*Cántica de Serrana.*)

Gonzalo Argote de Molina. «*Decir*, descender.» (Glosario de *El Conde Lucanor.*)

DECINGEU.—DESATÓ, DESCIÑÓ.

C. 178; E. 7.

DEFENDER.—PROHIBIR.

C. 146; E. 5.—C. 212; E. 3.

Acepcion tomada del provenzal:

«Maynthas vetz dreitz *defen*
«so qu' amors cossen.»

(Muchas veces rectitud veda lo que amor consiente.)

(*Adzemar de Rocaficha*, trovador.)

«Madre, poys que lh 'eu *defendí*
que non fosse per nulha ren
per hú en foss...»

(El Rey Don Diníz, *Cancionero* del Vaticano, Cantiga 187.)

Digitized by Google

El P. Santa Rosa encontró *defendimento*, en el sentido de prohibicion, en un documento portugués de 1311. Ya lo habia empleado el FUERO JUZGO en igual sentido.

Más adelante lo usaron muchos escritores:

«De un solo árbol comer le *defendió*.»

(Pero Lopez de Ayala. *Rimado de Palacio*, c. 1471.)

DEGREDO.—DECRETO, MANDATO.

C. 195; E. 23.

Segun el ELUCIDARIO, en tiempo del Rey de Portugal D. Diníz *degredo* significaba albalá, ordenamiento, cédula Real.

DEITADO (TAN).—TAN INCLINADO, TAN DADO.

C. 111; E. 3.

DEITAR.—ECHAR, ARROJAR.

C. 5; E. 8.—C. 399; E. 5.—C. última; E. 11.

Del provenzal *degitar*, derivado del latin *dejicere*.

Los franceses decian *degetter*, que, segun Du Cange, emana de *jactare*.

DEITAR.—SEPULTAR, ENTERRAR.

C. 195; E. 24.

Rosa de Viterbo, ELUCIDARIO, t. I, pág. 360, cita un texto portugués del siglo XIII, en que se da á este verbo (que hoy significa en portugués *echar, arrojar*) la significacion de *enterrar* ó *sepultar*.

DEITOU-SSE.—ARROJÓSE, POSTRÓSE.

C. 104; E. 12.

DELIURADA (FOI).—PARIÓ.

C. 89; E. 6.

Del provenzal y del francés antiguo *delivrar*.

«La roine Frédégonde se *délivra*
de un fil; bauptiziez fu à Paris.»

(La Reina Fredegunda parió un hijo; fué bautizado en París.)

(*Recueil des hist. de France*, p. 235.)

DELONGADA.—DILACION.

C. 75; E. 33.

El ELUCIDARIO dice que *delonga*, en la significacion de *dilacion, demora*, es vocablo del siglo XV.

Aunque en algo difiere la forma de la palabra empleada en las *Cantigas*, en la esencia es el mismo vocablo, y puede afirmarse que procede, cuando menos, del siglo XIII.

DELONGAR.—DIFERIR, DEMORAR.

C. 144; E. 3.

DEMO.—DEMONIO, DIABLO.

C. 5; E. 1.—C. 96; E. 3.—C. 192; E. 6 y *passim*.

Del latin *dæmon*.

Usaron poco de esta palabra los poetas castellanos de la Edad-media. Alguna vez se encuentra en ellos, sin embargo. Ejemplo:

«Ganaste privança do *demo* mayor.»

(*Cancionero de Baena*, c. 107.)

Se conserva este vocablo en la lengua de Galicia.

(V. Cuveiro Piñol. *Dicc. Gallego*.)

DEMOSTRANÇA.—DEMOSTRACION.

C. 152; Ep.—C. 154; Estr.

En provenzal y en catalan *demostransa*.

(Raynouard.)

El Libro de Alexandre, emplea esta voz casi en la misma forma:

«Armenia que al cielo tanne por demostrancia...»

(c. 268.)

DENODADAS (A).—CON DENUEDO, CON BRIO.

C. 140; E. 5.

Los castellanos usaron este modo adverbial:

«Ca querian contra Dário meters' *á denodadas*.»

(*El Libro de Alexandre*; c. 297.)

DENODADO.—ENOJADO.

C. 11; E. 9.

Acaso del latin *denodare*.

Los castellanos de la Edad-media usaron este vocablo verbal en la misma acepcion:

«Non te debes por tanto contra mí *denodar*.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1724.)

«Yo bien creo que de aquessa
noble gentil é profesa,
non saldredes *denodado* (enfadado),
mas vestido e apostado.»

(*Cancionero de Baena;* cantiga 113.)

DENOSTO, DEOSTO.—DESACATO, DESHONOR, AFRENTA, DENUESTO.

C. 59; E. 3.—C. 273; E. 4.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria*, E. 15.

El FUERO JUZGO usa la palabra *denosto* en el sentido de *injuria de palabras, denuesto*. (Lib. XII, Tit. 3.)

Digitized by Google

DEÖESA.—DIOSA.
C. 335; E. 17.

DĒOSTADOS.—DENOSTADOS, INJURIADOS.
C. 33; E. 3.

DĒOSTAR.—DENOSTAR, INJURIAR CON PALABRAS.
C. 89; E. 7.—C. 238; E. 2 y 6.

Segun el ELUCIDARIO, tambien se decia *dehonestar* en el mismo sentido. Esta palabra, de la cual ha nacido la otra, se halla ya usada en el año de 1218 en un *foral* de la villa de Lourinhã. Despues del siglo de Augusto usaron los romanos el verbo *dehonestare* (deshonrar, degradar.) Es pues el antiguo verbo galáico-portugués un verdadero latinismo.

DEPARTIMIENTO.—DISTANCIA, SEPARACION, DIFERENCIA.
C. 60; Estr.

Voz provenzal:

«Membre vos qual fo 'l comensamens
de nostr' amor: ja Dame Dieus non vuelha
qu' en ma colpa sia 'l *departimens*.»

(Recordad cual fué el principio de nuestro amor: no permita el Señor Dios que sea culpa mia la separacion.)

(*Beatrice, Comtesse de Die*, trovadora, s. XII.)

Los castellanos decian departir en la misma acepcion de *separar:*

«*Departiela* un velo que solia y colgar
entre la mayor casa é el sancto altar.»

(Berceo, *Del Sacrificio de la Misa*, v. 23.)

DEPARTIR.—DECLARAR, EXPLICAR.
C. 143; E. 3.

Los castellanos del siglo XIII emplearon este verbo en el mismo sentido además de las acepciones *separar, dividir*:

«Segund que lo entiendo, cuídolo *departir*.»
(*Libro de Alexandre*, c. 2375.)

«Non *departe* la villa muy bien el pergamino.»
(Berceo. *Vida de Santo Domingo*, v. 2434.)

DEPARTIR.—APARTAR.
C. 192; E. 8.

Provenzal: *departir.*

«Lo departirs m' es aitan greus
del seignoratge de Peiteus.»

(Me es tan penoso el apartarme del Señorío de Poitiers.)

(*Guillermo IX, Conde de Poitiers*, trovador; siglo XI.)

Tambien se decia *départir* en el francés antiguo. (Du Cange, *Gloss. Gall.*)

DEPENANDO SA MOLEIRA.—ARRANCÁNDOSE LOS CABELLOS.
C. 43; E. 9.

Literalmente: *desplumando su mollera.*

DEPENAUAN.—ARRANCABAN, DESPLUMABAN LOS CABELLOS.
C. 115; E. 27.

DEPENDORADO.—SUSPENSO.
C. 242; E. 5.

DEPOIL.—DESPUES QUE.
C. 5; E. 5.

La verdadera leccion es: *Depois lo Emperador:* suprimian la *s* por eufonía.

DEPOL-OS.—DESPUES DE LOS.
C. 89; E. 8.

DERDES.—DIÉREIS.
C. 75; E. 7.—C. 102; E. 4.

DEREITO, DEREYTO.—DERECHO, RAZON, JUSTICIA.
C. 175; Estr.—C. 318; Estr.—C. 392; E. 2.

En provenzal, *dreitura.* Bartsch traduce *Recht, Gerechtigkeit.*

DEREIT 'É.—JUSTICIA ES, RAZON ES.
C. 34; Estr.—C. 103; E. 13.—C. 108; Estr.—C. 116; Estr.—C. 117; Estr.—C. 163; E. 2.—C. 264; Estr.

DEREITO, DEREYTO (DAR).—HACER JUSTICIA.
C. 15; E. 11.—C. 105; E. 13.—C. 127; E. 3.—C. 286; E. 6.

DEREITO FAZEN.—OBRAN ATINADA, DERECHAMENTE, TIENEN RAZON, HACEN BIEN.
C. 109; E. 1.

DEREITO (FILLAR).—TOMAR DESAGRAVIO.
C. 34; Ep.

«Del mal que lis buscaba *buen derecho prisieron.*»

(Buen desagravio tomaron.)

(Berceo, *Vida de San Millan*, c. 242.)

DEREYTUREIRO.—RECTO, JUSTO, DERECHURERO.
C. 43; E. 15.—C. 151; E. 9.—C. 213; E. 8.—C. 392; E. 10.

Digitized by Google

Del provenzal y francés antiguo *dreiturier, dreichurier:*

«Com a senhor humil e *dreiturier.*»

(*Bertran de Born*, trovador, siglo XII.)

«Pos quecx, segon sa manieira,
deu far obra *dreichuriera.*»

(Pues cada uno, segun su manera, debe hacer obra derecha.)

(*Peire Cardenal*, trovador, siglo XIII.)

Roquefort, (*Gloss. de la Langue Romane,*) dice que los antiguos provenzales escribian tambien *dreitureiro.* Es cabalmente la misma leccion de las *Cantigas.*

Derechuría, justicia, razon.

(Berceo, *V. de Santo Domingo de Silos;* c. 505.)

DERRANCAR.—ACOMETER.

C. 369; E. 14.

Segun Honnorat, es voz del dialecto languedociano y tiene, entre otras acepciones, las siguientes: «jeter avec impétuosité, dégainer, tirer l'épée.» (*Dict. de la Langue d'Oc.*)

«Endereçó la lança, compeçó a *derranchar.*»

(*Libro de Alexandre*, c. 1189.)

Argote de Molina en su Glosario de *El Conde Lucanor* atribuye á *derranchar* la significacion de *enemistar.*

Tal vez sea *derrancar*, con leve diferencia de sentido, lo mismo que *derraniar.*

DERRANIAR.—CORRER, SALIR ACELERADAMENTE.

C. 19; E. 2.

Tal vez proceda esta palabra del verbo lemosin *derrenjar* ó *derrengar:*

«Lo duc vic los payas apres el *derrengar.*»

(El duque vió á los paganos lanzarse contra él.)

(*Roman de Fierabras.*)

Acaso de este mismo orígen proceda la voz del antiguo castellano *derranchar: ir, acometer.*

«Cuando esto vió Ector nol quiso dar vagar,
derranchó pora él, quisol descabezar.»

(*Libro de Alexandre*, c. 552.)

DERRAYGAR.—DESARRAIGAR, ARRANCAR.

C. 399; E. 8.

Se usa en el *Fuero Juzgo.*

DES.—DESDE.

Advertencia poética que encabeza el códice, v. 3.—C. 115; E. 30.

Preposicion tomada del idioma provenzal:

«Des lo temps Rotlan.»

(Desde el tiempo de Roldan.)

(*Bertran de Born*, trovador: s. XII.)

DES ALÍ.—DESDE ENTÓNCES, DESDE AQUEL MOMENTO.

C. 237; E. 1.

DES ÉN.—Lo mismo que DES ENDE.

C. 97; E. 12.—C. 108; E. 7.—C. 111; E. 8.—C. 153; E. 2.—C. 245; E. 7.

Aquí *en* está usado como adverbio. Parece una apócope de *ende*, nacido del adverbio latino *inde.*—V. EN.

DES ENDE.—DESDE ENTÓNCES, POR ELLO.

C. 6; E. 7.—C. 121; E. 3.

Modo adverbial muy usado en el *Fuero Juzgo.*

DES Í, DESS Í, DES Ý.—DESDE ALLÍ, DESPUES, DESDE ENTÓNCES, AL PUNTO, ENTÓNCES.

Prólogo poético, E. 4.—C. 5; E. 10.—C. 57; E. 2.—C. 78; E. 4.—C. 81; E. 2.—C. 88; E. 12.—C. 91; E. 4.—C. 94; E. 1.—C. 96; E. 11.—C. 97; E. 5.—C. 103; E. 7.—C. 122; E. 4.—C. 136; E. 7.—C. 182; E. 5.—C. 216; E. 6.—C. 295; E. 12.—C. 313; E. 4 y 5.—C. 344; E. 7.—C. 399; E. 2.—C. 8.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 5.

Los castellanos usaban en la Edad-media este modo adverbial:

«*Des-i* adelante quantos que y son.»

(*Poema del Cid*, v. 750.)

«Desí (despues) priso la manga é en enchióla de pimienta.»

(*Libro de Alexandre*, c. 771.)

DES UUN, DESS UUN, DESS HUUN.—JUNTOS, JUNTAMENTE, EN UNO.

C. 56; E. 3.—C. 95; E. 9.—C. 105; E. 6.—C. 224; E. 6.—C. 233; E. 10.—C. 344; E. 6.—C. 393; E. 8.—C. 3.ª *das Festas de Santa María*; E. 3.—C. 5.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 2 y 4.

DESAFEITO.—DESACOSTUMBRADO.

C. 166; E. 6.

DESAPOSTO.—DESARREGLADO.

C. 273; E. 4.

DESBULLAR.—Parece, por el sentido, DESARREGLAR, TRASTORNAR.

C. 273; E. 6.

Digitized by Google

DESCOMUNGAÇON.—EXCOMUNION.
C. 283; E. 7.

DESCONORTADA.—DESCONSOLADA.
C. 246; E. 10.

DESCOUSIMENTO.—DESAMPARO, DESVIO.
C. 105; Estr.

DESCREUDO.—DESCREIDO.
C. 119; E. 1.

DESDEN.—MENOSPRECIO.
C. 286; E. 1.

Desdaing, mépris. (Roquefort; *Gloss. de la Langue Romane.*)

Desdein. Bartsch traduce *Verachtung*, desprecio. (*Chrest. de l'ancien français.*)

Los provenzales escribian *desdenh*, *desden*, etc.

Segun Achard (*Dict. Provençal-Français*), procede este vocablo del céltico *desdina.*

DESDEN (SEN.)—SIN RÉPLICA.
C. 32; E. 3.

DESERRADO.—DESATENTADO, SIN TINO.
C. 281; E. 2.

En autores castellanos de la Edad-media se halla el verbo *deserrar:*

«De uiçios tan uillanos leuemos nos guardar
.....
por tal duelo que facen al omne *deserrar.*
(*Libro de Alexandre*, c. 2223.)

«Mur de Guadalaxara entró en su forado;
el huésped acá é allá fuia *deserrado.*»

(Arcipreste de Hita. *Enxiemplo del mur de Monferrado*, etc.)

DESGUISADO.—FECHORÍA, DESMAN, DESAGUISADO.
C. 111; E. 5.

El autor de *El Libro de Alexandre* usó este vocablo en forma adjetiva:

«Serie, diz el Roy, cosa *desguisada*
toller á las artes tan preciosa morada.»
(C. 1015.)

DESIGUAL.—DESORDENADO.
C. 148; E. 4.

El Libro de Alexandre emplea la voz *egualdat* en el sentido de órden y justicia.

»Mandó que oviesen entre sí bona *egualdat.*»
(c. 1430.)

DESPAGAR.—OFENDER, DESAGRADAR.
C. 26; E. 5.—C. 99; E. 7.—C. 164, E. 1.

Es voz provenzal:

«Tan m'an lunhat li miei peccat
de ton Filh que ieu ay *despagat.*»

(Tanto me han alejado mis pecados de tu Hijo, á quien he ofendido.)

(*Los VI Gaugs* (gozos) *de María*, poesia provenzal.)

Los poetas castellanos usaron esta voz:

«Nin tacha nin vilesa, de que dueña se *despaga.*»

(El Arcipreste de Hita: *Ensiemplo de los dos perezosos*, etc.)

DESPEITOSO.—IRACUNDO, DESPECHOSO.
C. 195; E. 25.

En el francés antiguo se decia *despitaire*, hosco, desabrido, intratable. (Roquefort. *Gloss. de la Langue Romane.*)

Del bajo latin *despitare.* (Du Cange, *Gloss. m. et i. lat.*)

«*Depitteaire*, qui se dépite aisément, colère.»
(Du Cange, *Gloss. Gallicum.*)

DESPERENTAR.—MUTILAR. (?)
C. 26; E. 11.

De *dispar.* (?)

DESPREGAR.—DESPRENDER.
C. 3.ª de las cinco finales; E. 7.

Subsiste este verbo en el idioma portugués, con las acepciones *desclavar* y *desplegar.*

DESTEN.—DESATIENDE, DESCUIDA.
C. 142; E. 10.

El Libro de Alexandre usa *destendido* por *desatendido.*

DESTORUO.—PERTURBACION, OBSTÁCULO.
C. 378; E. 1.

Del bajo latin *desturbium.* (V. Du Cange, *Gloss. med. et inf. latinitatis.)*

Destorb se decia en el antiguo dialecto bearnés, del verbo provenzal *destorbar* del latin ínfimo *disturbare.* (Du Cange.)

«Lo reis i ven d'autra parte
per la dansa *destorbar.*

(Llegó el rey de otra parte para perturbar el baile.)

(*Balada antigua*, publicada por Bartsch.)

Digitized by Google

El antiguo francés decia *desturbier*, *destorbier*, obstáculo, estorbo. turbacion.

«Aler i voelt, mais il ad *desturbier*.»

(Quiere ir allá, pero hay obstáculo.)

(*La Chanson de Roland*, s. XI.)

El antiguo provenzal: *destorbier*, *destorber*. Honnorat traduce así: «(vieux langage) Trouble, empêchement, malheur.»

«Fementit lauzengier,
ab mi dons m' avetz mes *destorbier*.»

(Fementidos aduladores, me aveis puesto en disension con mi dama.)

(Bertran de Born, s. XII.)

En el *Gloss. Gallicum:* «*Destorbier*, empêchement, dérangement.»

El francés moderno ha prescindido de esta antigua diccion; pero la encontramos en forma verbal, casi latina, en el dialecto vulgar del Poitou:

«*Déturber*, interrompre, troubler.»

(L' Abbé Rousseau, *Glossaire Poitevin*.)

DEUL-O.—DIOS LO.

C. 130, E. 5.

Deul-o, dice el original, en lugar de *Deus lo*, suprimida la *s* por la eufonía, como frecuentemente se observa en estas Cantigas.

DEUYNNADOR.—ADIVINO, ADIVINADOR.

C. 17; E. 5.

Del provenzal *devinador*, que tenía á la vez las acepciones de *adivino* y de *calumniador*.

«*Devinar*, deviner, prèdire l'avenir...., calomnier, en vieux langage.»

(Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc*.)

Els van dizen qu'amors torn en biays,
e d' autrui joi se fan *devinador*.»

(Van diciendo que el amor camina sesgado, y se hacen detractores de la ventura de los demas.)

(*Bernart de Ventadorn*, s. XII.)

DIABRÍA.—ACCION DIABÓLICA, esto es, criminal y temeraria.

C. 255; E. 7.

Los provenzales decian *diablía:*

«.....Fai *diablia*
peior que negun raubaire.»

(Comete atentado peor que ningun ladron.)

(*Peire Cardenal*, trovador: s. XIII.)

El Libro de Alexandre llama *diabroría* al envenenamiento de Alejandro Magno.

(c. 2454.)

DIREITO (QUE LLE DIZIA).—QUE LE DECIA UNA COSA JUSTA Y RAZONABLE.

E. 75; E. 20.

DIUIDO.—PARENTESCO, DEUDO.

C. 235; E. 4.

El P. Santa Rosa dice que *divido* es vocablo de los siglos XIV y XV. Se ve en las Cantigas que existia ya en el siglo XIII.

DÕA.—JOYA, PRESEA.

C. 28; E. 15.—C. 64; E. 12.—C. 212; E. 2—C. 267; E. 4.—C. 348; E. 9.

Segun el ELUCIDARIO, está usada esta voz en tal sentido en un testamento de 1273.

DÕA.—DON, DÁDIVA.

C. 55; E. 9.

Th. Braga: «Dõa, dádiva.»

El autor del *Libro de Alexandre* usa la palabra *dona* en la acepcion de *premio:*

«Por tal que non oviessen *dona* los traedores.»

(v. 8570.)

DOITAS.—Parece SUFRIDAS. Acaso FRECUENTES Ó CONTÍNUAS.

C. 49; E. 2.

Doito y *Adoito* en gallego es *pena*, *sufrimiento* y *costumbre*.

(Cuveiro, *Dicc. Gallego*.)

En portugués antiguo, *doito*, costumbre, uso.

DOITEARON.—Segun el sentido, MALTRATARON.

C. 182; E. 9.

Del gallego *doito* ó *adoito*, *tormento*, *pena*.

DOL.—DUELES.

C. 5; E. 16.

DOMAA.—SEMANA.

C. 314; E. 4.—C. 346; E. 7.—C. 366; E. 6,

Contraccion visible del griego ἑβδομάς.

El ELUCIDARIO cita un documento de Moncorvo, en el cual se dice: «Que servissen em el (castello) dous dias da *doma*.»

DOMAS.—DAMASCO.

C. 9; Ep. y Estr.

Así los provenzales:

Digitized by Google

«De *Domas*, de Niquea, d'Antïocha la bona.»

(*Raimon Feraut*, trovador.—*Vie de Saint Honorat*, siglo XIII.)

En la *La Gran Conquista de Ultramar* se llama de igual modo á Damasco:

«Norandin, rey de *Domas*, estaba en tierras de Triple. (Trípoli de Asia).»

(Líb. 3, cap. 391.)

DON (EN).—POR FAVOR.

C. 127; E. 4.

DONA.—SEÑORA.

C. 98; E. 1.

En las *Cantigas* de Santa María, *dona* no significa, como en el idioma italiano, unas veces *señora*, otras *mujer*. Es siempre *señora*, *dama*, *dueña*, de la manera misma que suele ser *donna* ó *domna*, en la poesía provenzal. La diferencia entre ambas palabras está expresada en estos versos de la Cantiga 98;

«Ú vèo aquesta *dona*,
mui pòbre *moller*.»

Berceo usa la voz *don* en el sentido de *señor*:

«Si guardarme quisiere el *don* que dixo, Siçio...»

(*Vida de Santo Domingo*, v. 212.)

Segun el ELUCIDARIO, *dona* está usado en la significacion de *viuda* en el testamento de la Reina de Portugal Santa Isabel.

El P. Santa Rosa cita en comprobacion la obra *Hist. Geneal., t. I, das Prov., n.* 16, *f.* 117. No conocemos el texto; pero nos parece dudoso (aunque en la acepcion portuguesa de *dueña* signifique señora viuda que había en las casas principales para ciertos servicios) que la palabra *dona*, «sem mais addito,» como dice el ELUCIDARIO, esté usada en la significacion terminante de mujer viuda.

Hoy todavia en los idiomas de Portugal y de Galicia *dona* significa: *dueña*, *dama*, *señora*. En Galicia significa tambien *esposa*. Valladares cita el refran:

«Coma miña *dona* ninguna.»
(Como mi mujer ninguna.)

DONEZYNA.—Diminutivo de *doninha*, COMADREJA.

C. 354; E. 2.

DÓO.—DUELO, LUTO, LAMENTO.

C. 4; E. 8.—C. 105; E. 10.—C. 122; E. 11.—C. 131; E. 7.—C. 135; E. 6.—C. 197; E. 5.—C. 241; E. 10.

DÓO.—LÁSTIMA, CONMISERACION.

C. 173; E. 6.—C. 237; E. 14.

DOOR.—ARREPENTIMIENTO.

C. 127; E. 3.

La significacion recta es dolor.

DRÚDA.—AMANTE, MANCEBA.

C. 11; E. 2.

Voz provenzal y catalana.

«Pren escarsetat per amiga e per *druda*.»

(Toma la ruindad por amiga y manceba.)

(*Guillem de la Tor*, trovador: s. XIII.)

En francés se decia *drue:*

«Soit sa moillier, ou soit sa *drue*,
tantost en a l'amor perdue.»

(Guillaume de Lorris, *Roman de la Rose*, siglo XIII.)

DRUDARÍA.—GALANTERÍA, DEVANEOS AMOROSOS.

C. 11; E. 2.—C. 201; E. 3.—C. 3.ª *das Festas de Santa Maria*, E. 4.

Voz provenzal y catalana. Bartsch traduce *Liebesdienst*.

«Sai d'amor tot son mestier
e tot aisso qu'a *drudaría* abau.»

(Sé todo el oficio de amor, y todo lo que cuadra á la galantería.)

(*Peire Vidal*, trovador: s. XII.)

Paul Meyer traduce *drudaria*, amour, galanterie. (*Gloss. du Roman de Flamenca.*)

El *Glossarium* de Du Cange dice: «Italis *druderia* est jocus amatorius.»

Los franceses de la Edad-media decian *druérie* y *drurie*.

Par *druérie* et par solás
li ot sa mie fait un chapel
de roses qui moult li fu bel.

(*Roman de la Rose.*)

DRUDO.—AMANTE, GALAN.

C. 237; E. 13.

Honnorat (*Dict. de la Langue d'Oc*) y otros juzgan que la etimología es *drudus*, de la baja latinidad, ó acaso la voz griega δρύς. El profesor de la Universidad de Halle, L. G. Blanc, en su «Vocabulario Dantesco» juzga que procede del vocablo germánico *traut*. Los filólogos de muy alta autoridad Diez y Diefenbach creen que hay que buscar el orígen de la palabra en

Digitized by Google

el gótico *druds* y en el alto aleman *drud, drut*, etc., que significan amigo, favorito, confidente.

En francés antiguo se decia *dru, drud, drus, drutz*, etc.

«S'avons perdus, et je et vous assez
amis et *drus* et parens et privez.»

(*Roman de Guillaume au court nez.*)

(V. Roquefort. *Glossaire de la Langue Romane.*)

En la *Chanson de Roland* (siglo XI), está ya empleada esta voz en las formas *druz* y *drut*, vv. 1640 y 2814.

Segun el *Glossarium* de Du Cange, *drudes*, de la ínfima latinidad, es voz de orígen germánico nacida de *trewe* (fé) ó *drut* (amigo.)

Durante la Edad-media se tomó á veces esta voz en mala parte.

El Dante usa la palabra provenzal *drudo* en buena y en mala parte. Ya es el lascivo amante de la cortesana Táis de *El Eunuco* de Terencio, ya el glorioso santo español Domingo de Guzman, abrasado del amor de la fé cristiana:

«Taida é la puttana che rispose
al *drudo* suo...»

(*Inferno.* Canto XVIII.)

«Dentro vi nacque l'amoroso *drudo*
della fede cristiana, il santo atleta,
benigno a'suoi ed a'nimici crudo.»

(*Paradiso.* Canto XII.)

En el bajo breton se decia *dreu, drud*, etc.

DU.—Lo mismo que **Ú:** DONDE, DE DONDE.

C. 161; E. 6.—C. 168; E. 2.—C. 177; E. 7.—C. 263; E. 8.—C. 380; Estr.—C. 12.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 12 y 17.

DULTA.—DUDA, TEMOR.

C. 67; E. 17.—C. 146; E. 8.—C. 365; E. 3.

Los castellanos usaban tambien la palabra *dulta* (duda) en la significacion de *miedo* y *temor.*

«La *dulta* de morir era toda foïda.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1406.)

DULTADA.—TEMIDA.

C. 164; E. 9.

DULTANÇA.—DUDA, TEMOR, VACILACION.

C. 24; E. 9.—C. 136; Estr.—C. 222; E. 6.—C. 241; E. 11.—C. 268; E. 2.—C. 352; E. 8.

De *dubitantia.*

La Chanson de Roland, v. 3613, emplea la palabra *dutance* en la significacion de *temor:*

«Quant Carles oit la seinte voïz de l'angle,
nen ad poür ne de murir *dutance.*»

(Cuando Cárlos oye la santa voz del ángel, no tiene miedo, ni temor de morir.)

DULTAR.—DUDAR, TITUBEAR.

C. 1; E. 2.—C. 118; E. 5.—C. 149; Ep. y E. 4.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 28.

En el *Libro de Alexandre* se emplea en la misma significacion esta palabra, v. 3445.

«Sennor, diz, nunca *dultes* en esta melecina.»

Duldar dice el FUERO JUZGO.

DULTAR.—TEMER.

C. 115; E. 27.

En el antiguo francés: «*Duter*, redouter, craindre.» Du Cange, *Gloss. Gallicum.*

«Siagrius pou la douta.»

(Siagrio la teme poco.)

(Gautier de Coincy; *Miracle de St. Hyldefonse*, siglo XII.)

DULTOSO.—INCIERTO, TEMEROSO.

C. 106; Estr.—C. 137; E. 6.

DUR (DE).—DIFICILMENTE, Á DURAS PENAS.

C. 28; E. 15.—C. 115; E. 16.—C. 225; E. 15. C. 326; E. 9.—C. 328; E. 3.

Hállase este adverbio en *Berceo:*

«Las penas del infierno *de dur* serian contadas.»

(*Signos que aparecerán antes del Juicio*, v. 185.)

En el gallego antiguo se decia *dur*, apenas. (Cuveiro; *Dicc. Gallego.*)

'DUREY, (ADUREY).—Contraccion de **ADUZIREY**, TRAERÉ.

C. 142; E. 5.

DÚUIDA.—DUDA.

C. 235; E. 9.

Dúvhida leyó el P. Santa Rosa en un documento portugués de 1295.

En gallego se escribe hoy *dúbida.*

Digitized by Google

E.

EANYO.—VANO, SOBERBIO, FATUO.

C. 2; E. 5.

Derivado tal vez de *inanis*.

EI.—HE, TENGO.

C. 7; E. 1.

Tambien usa esta voz el Arcipreste de Hita:

«Cret que vos amo tanto que non *ey* mayor cuydado.»

(*De como fué fablar con Doña Endrina.*)

EI-UOS.—VED AQUÍ.

C. 238; E. 5.

Una locucion semejante se encuentra en los escritores castellanos:

«En medio de las aces adur era echado,
évos un caballero, Areta fué llamado.»

(*Libro de Alexandre*, c. 961.)

EIXALÇAR.—ENSALZAR.

C. 169; E. 10.—C. 310; E. 5. —C. 398; E. 9.

Del provenzal *esalsar*, *eissausar*, etc., derivados del latin, *exaltare*, *exsultare*.

«Ab que s cuion *eyssausar*.»

(Con lo cual piensan enaltecerse.)

(*Peire Cardenal*, trovador: s. XIII.)

EIXAME.—ENJAMBRE.

C. 211; E. 6.

Del vocablo lemosin *eissam*, que, segun algunos etimologistas, proviene del céltico *eczaim*, y segun otros, del latino *examen*. (Honnorat. *Dict. de la Langue d'Oc.*)

«Los eissams se van pausar de un apier en autre.»

(Los enjambres van á posarse de una colmena á otra.)

(Traduccion provenzal de un *Tratado de Agrimensura*, citada por Raynouard.)

EIXERDAR.—DESHEREDAR.

C. 353; E. 2.

EIXILLA.—DESTIERRA.

C. 19; C. 7.—C. 169; E. 11.

Del latin *exilium*.

El idioma francés, en la época de su infancia decia *eissiller*, desterrar. V. Du Cange, *Glossarium Gallicum*.

EIXUITO.—ENJUTO.

C. 112; E. 10.

ELES (D').—ALGUNOS, OTROS.

C. 198; E. 7.

EMENDA.—REPARACION, DESAGRAVIO.

C. 9; E. 15.—C. 164; E. 6 y 7.

Voz provenzal, del latin *emendare*, corregir, reparar. El francés, *amende*.

«Dels sieus tortz farai *emenda*.»

(Daré reparacion de sus daños.)

(*Peyrol*, trovador: s. XII.)

Los escritores castellanos usaron este vocablo.

El P. Berganza traduce *emenda* enmienda, satisfaccion (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

«Iba el buen Rey las *emendas* cogendo,
á los unos matando, á los otros feriendo.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 529.)

Digitized by Google

EMENDA.—YERRO, EQUIVOCACION.
C. 66; E. 5.

EMENDA (FILLAR).—TOMAR DESAGRAVIO, REPARACION.
C. 297; E. 10.

EMENTAR.—MENTAR, CITAR.
C. 34; E. 5.

EMENTE.—EN MENTE, Á LA MEMORIA.
C. 300; E. 4.—C. 303; E. 7.—C. 11 de la seccion *das Festas de Santa Maria*; Ep.—C. 12.ª de id.; E. 3.

«Muy bien vos fué castigando (enseñando),
Sennor venga-vos *emiente*
el buen Conde Don Ferrando
que fué vuestro pariente.»

(Yañez. *Crónica rimada de Alfonso Onceno.*)

EMORÇAR.—ALMORZAR (?)
C. 228; E. 3.

ÉN.—DE ÉL, DE ELLA, DE ELLO, EN ELLA, etc.
C. 5; E. 8.—C. 15; E. 16.—C. 48; E. 6.—C. 67; E. 6.—C. 84; E. 13.—C. 95; E. 3.—C. 96; E. 9.—C. 98; E. 2.—C. 104; E. 8.—C. 105; Ep. y E. 3.—C. 108; E. 7.—C. 123; E. 8.—C. 127; E. 12. C. 128; E. 1.—C. 202; E. 8.—C. 262; E. 6.—C. 282; E. 2.—C. 284; E. 1.—C. 287; E. 1 y 6.—C. 293; E. 2.

Este pronombre relativo, tan usado hoy en la lengua francesa, lo tomaron del provenzal los escritores galáico-portugueses.

Sirve por lo comun para reemplazar al genitivo.

«¡Ailas! Quant cuiaba saber
d'amor, e quant petit *en* sai!»

(¡Ay! Cuánto imaginaba yo saber de amor, y cuán poco sé de él!»

(*Bernart de Ventadorn*, trovador: s. XII.)

Lo usaban ya los provenzales del siglo X. Véase el *Poëme sur Boèce.*

En, ya como adverbio, ya como preposicion, se encuentra tambien en los antiguos escritos provenzales, catalanes y franceses:

«Trastuh dison a Karle: Senher, tornem nos *en.*»

(Todos decian á Cárlos: Señor, volvámonos de aquí.)

(*Roman de Fierabras*, v. 3817.)

ÉN.—DE ALLÍ, DESDE ALLÍ, DE AHÍ.
C. 102; E. 15.—C. 105; E. 15.—C. 111; E. 9.—C. 112; E. 5.—C. 157; E. 5.—C. 329; E. 7.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E, 4.

EN.—POR ELLO.
C. 131; E. 17.—C. 178; E. 1.—C. 201; E. 7.

«De quant' eu vi, madre, ey grà prazer *en.*»

(El Rey D. Diníz; *Cancionero* del Vaticano, cantiga 189.)

ENADER.—AÑADIR, ACRECENTAR.
C. 4.ª de las *Festas de Santa Maria;* E. 1.

Enader ó *emader*, segun el P. Santa Rosa, era vocablo portugués del siglo. XV (ELUCIDARIO, t. I, pág. 393.) Como se ve en la cantiga, ya estaba en uso dos siglos antes.

ENARTAR.—ENGAÑAR, CHASQUEAR, ENREDAR.
C. 7; E. 1.—C. 366; E. 12.—C. 4.ª *das Festas de Santa Maria*; E. 6.

De esta voz usó el Arcipreste de Hita en el mismo sentido:

«Prometióle el diablo que dél nunca se parta;
Desta guisa el malo sus amigos *enarta.*»

(*Enxiemplo del ladron que fiso carta al diablo de su ánima.*)

«Que dubda con rason que á él mesmo *enarte.*»

(Lopez de Ayala. *El Rimado de Palacio*, c. 703.)

ENATA.—FEA, REPUGNANTE. (?)
C. 182; E. 12.

En gallego antiguo *enatia*, *enateza*, es *desaliño*, *desaseo.*

(Cuveiro, *Dicc. Gall.*)

ENAYO.—Parece SOBERBIO, DESATENTADO.
C. 1.ª de las 5 finales; E. 12.

Del latin *inanis.* (?)

¿Será sincopa de *enaienado*, voz que se halla en el *Fuero Juzgo.* (?)

De *ena* dice Du Cange: «Sed arbitror apud occitanos iis vocibus illos designari qui inferioris sunt originis et reipsa distinguuntur a nobilibus.»

ENBARGADOS.—EMBARAZADOS, PERPLEJOS.
C. 218; E. 4.

Cita el ELUCIDARIO un documento portugués de 1277, en el cual *embargamento* significa duda, repugnancia, embarazo.

«*Embargar*, embarazar.»

(Gonzalo Argote de Molina, Glosario de *El Conde Lucanor.*)

Digitized by Google

ENBARGOSO.—MOLESTO, PENOSO.

C. 192; E. 4.

Los provenzales usaban en igual sentido el verbo *embargar*:

«Tos temps ey paors que ns *embarg* la freoltatz.»

(En todo tiempo tengo recelo de que la flaqueza nos estorbe, nos dañe.)

(*Gavaudan* el viejo, trovador.)

Los castellanos usaron tambien el adjetivo:

«A los del nuestro vando miémbrelis esti dia, dia tan *embargoso* (amargo), tan sin derechuría.»

(Berceo. *Duelo de la Vírgen María*, c. 141.)

ENBARUECEU.—EMBARBECIÓ, le crecieron las barbas.

C. 124; E. 8.

ENCAR.—AUN, TODAVÍA.

C. 294; E. 8.

Encara, aun, tambien. (*Libro de Alexandre*, c. 377, y *Poema de Alfonso Onceno*, c. 133.)

ENCARREGADA.—CARGADA.

C. 112; E. 2.

ENCENDUDO.—ENCENDIDO, ARREBATADO.

C. 115; E. 6.

ENCIMAR.—ACABAR, CONSUMAR.

C. 46; E. 7.—C. 65; E. 20.—Ç. 194; E. 6.

Tambien se decia *acimar*.

El ELUCIDARIO dice que así este verbo como *atimar*, que significan lo mismo, pertenecen á los primeros tiempos de la monarquía portuguesa.

ENCOLEITO, ENCOLLEITO.—ENCOGIDO.

C. 77; E. 1 y 7.

ENCOLLEU.—ENCOGIÓ, DOBLÓ.

C. 42; E. 8.

ENCRAUELADOS.—ENCLAVADOS.

C. 15; E. 1.

ENCREU.—DESCREIDO, INFIEL, IMPÍO.

C. 22; E. 6.—C. 35; E. 14.—C. 72; E. 5.—C. 133; E. 2.—C. 135; E. 4.—C. 146; E. 6.—C. 185; E. 15.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 11.—C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 4.—C. 4.ª de id.; E. 2.

Dice el ELUCIDARIO. «*Encreo*, incrédulo, judeo, herege, ou pagão. He do XIV e XV seculo.»

Como se ve por las CANTIGAS, es tambien del siglo XIII, por lo ménos.

ENCHOISTI.—ENCERRASTE.

C. 40; E. 2.

De *enchouvir*, antiguo verbo portugués. Lo prueba el ELUCIDARIO con un documento de Lamego.

ENDE, DENDE.—DE ESO, DE ELLO, POR TANTO, POR ELLO. (Igualmente en femenino y en plural.)

C. 3; E. 3.—C. 4; E. 1.—C. 97; E. 11.—C. 99; E. 1.—C. 102; E. 5.—C. 104; E. 2 y 8.—C. 105; E. 9. v. 5.—C. 114; E. 7.—C. 115; E. 6 y 15.—C. 122; E. 13.

Se halla usado en monumentos primitivos de la literatura castellana:

«Non gelas daré yo con mi mano nin *dend* non se alabaran.»

(*Poema del Cid*; v. 2144.)

«Por ende», por esta causa, se lee en los *Proverbios Morales* del Rabí Don Sem Tob.

ENDE.—DE ALLÍ.

C. 104; E. 6.—C. 105; E. 9.

ENDE.—ALLÍ DONDE.

C. 168; E. 1.

END' ESTADE.—DE ELLO ESTAD.

C. 335; E. 14.

Estade es imperativo.

Dice el original:

«Sen dúuida end' estade.»

Es decir:

«*Estad* sin duda *de ello*; no tengais duda; creedlo.»

El adverbio *ende* está usado algunas veces en el sentido de *pues*, como voz expletiva ó de encarecimiento. Así como el francés *donc* ó el italiano *pure*.

ENDEITO-O.—Literalmente: LO ENDEUDO, esto es, lo empeño, lo comprometo, ó más bien, me obligo á entregarlo.

C. 115; E. 9.

Tal vez este verbo *endeitar* sea el provenzal *endeutar, endeudar*.

ENDERENÇAR.—DISPONER, ARREGLAR, ADEREZAR.

C. 199; E. 4.

El ELUCIDARIO menciona esta palabra, usada en un documento portugués de 1287.

Digitized by Google

Berceo dice *endrezar*.

«Levantóse est monge rezar la matinada,
. . . . . .
endrezar las lampadas, allumnar la posada.»

(*Miraclos de Nuestra Señora*, v. 1152.)

ENDÕADO.—EN MAL HORA, EN BALDE.

C. 99; E. 4.

Roquete traduce esta antigua voz por *dolorido*, pero el sentido exige aquí la interpretacion dada. La etimología nos es desconocida.

ENDURAR.—SUFRIR, CONSENTIR, AGUANTAR, PADECER.

C. 50; E. 5.—C. 115; E. 22.—C. 127; Estr.—C. 197; E. 1.

Voz completamente provenzal:

«Si me fai pena *endurar*,
no m'en dei ges per so desesperar.»

(Si me hace sufrir penas, no debo desesperarme por eso.)

(*T. de Renaud*, trovador.)

Usaron mucho este verbo los poetas castellanos y portugueses de la Edad-media:

«Aquel Pero Bermudez non lo pudo *endurar*.»

(*Poema del Cid*, v. 712.)

«Avianlo d' *endurar* que querian ó que non.»

(*El Libro de Alexandre*, v. 88.)

«Na mui gran coita que ei d' *endurar*.»

(*Cancioneiro d' Ajuda*, fol. 75.)

ENFADOU (NON SS').—NO LE PESÓ.

C. 238; E. 3.

ENFAZ.—VELO, ANTIFAZ.

C. 105; E. 7.—C. 235; E. 19.

«Por que póis non ouu' a trager enfaz.»

Por el sentido de este pasaje, y aun del de la cantiga 122, parece aludirse á cierto velo que acostumbrasen llevar las mujeres casadas.

Esta conjetura, relativa á las costumbres de la Edad-media, está confirmada por la siguiente nota del sabio Floranes Robles al *Fuero* de Sepúlveda:

«Título que toda mujer que morase con padre ó con madre, que non pueda fazer *debda* ninguna.»

Moza en cabello; quæ caput nondum *velavit more conjugatorum*, sed soluta et *aperta coma* puellarum more adhuc incedit, quæ propriè est domicella. (Rodrigo Suarez. Proemio á la Ley II, Tít. 1.º de los Casamientos, lib. 3.º del *Fuero Real*.)

ENFINTA (SEN).—SIN ENGAÑO Ó FINGIMIENTO.

C. 115; E. 10.

Del latin *fingo*.

Enfinta, *enfita*, *infirita*, segun Cuveiro Piñol, significaban *fingimiento*, *fraude*, *engaño*.

En los antiguos poetas castellanos hasta el siglo XV se halla á menudo la palabra *infinta*, *enfinta*.

ENGRUDE.—UNGUENTO.

C. 184; E. 5.

Probablemente del provenzal *englut*.

ENMENTAR, EMENTAR.—MENCIONAR, RECORDAR.

C. 1; Ep. y E. 3.

En el mismo sentido usaban este verbo los escritores castellanos del siglo XIII:

«*Emientan* á los Santos por ent en dos logares.»

(Berceo. *El Sacrificio de la misa*, c. 237.)

ENPEÇO.—MAL, DAÑO, PERJUICIO.

C. 255; E. 3.

Decíase tambien en el mismo sentido *empecimento*. ELUCIDARIO, t. I.

En francés antiguo *empeche*, *empecement* y *empedement*. Esta última forma casi latina se halla ya en la *Cantilena de Santa Eulalia*, uno de los primitivos monumentos del habla francesa: (siglo IX).—V. la coleccion de Friedrich Diez: *Altromanische Sprachdenkmale;* Bonn, 1846.

Bartsch traduce *empecement*, *Hinderniss*, obstáculo, estorbo. (*Chrest. de l' ancien français. Gloss.*)

ENPEECER.—PERJUDICAR, DAÑAR.

C. 125; E. 6.—C. 225; E. 5.

Probablemente del latin *impedire*. Algunos juzgan que del griego εμποδίζω, enredar.

En francés antiguo, *empescher* (Roquefort.)

En provenzal, *enpaichar*, *empechar*, *enpazar*, etc. (Raynouard.)

Gonzalo Argote de Molina: «*Empecer*, dañar.» (Glosario de *El Conde Lucanor*.)

Segun el P. Berganza, *empecer*, perjudicar: (*Vocablos oscuros del idioma vulgar*.)

Como se ve, escritores antiguos juzgaron conveniente aclarar en glosarios la significacion del verbo *empecer*, que despues entró de lleno y se hizo corriente en el moderno idioma castellano.

Digitized by Google

ENPELADA.—EMPELLON.

C. 254; E. 3.

ENQUEREDOR.—INQUISIDOR, JUEZ, INFORMADOR.

C. 97; E. 8.

Voz puramente provenzal, nacida del latin.

«Ar se son faitz *enqueredor*,
e jutjon aissi com lur play.»

(Ahora se han hecho inquisidores, y juzgan así como les place.)

(*Guillermo de Montagnagout*, trovador.)

ENQUISA.—INFORMACION, PESQUISA.

C. 105; E. 9.—C. 148; E. 1.—C. 333; E. 3.—C. 386; E. 5.

Del latin *inquisitio*.

En francés antiguo se decia *enquitie* (V. Roquefort, *Gloss.*); en provenzal y en catalan *enquesta*.

Tambien se usaba antiguamente la palabra *encuesta* en el castellano de Aragon, donde tuvo especial importancia, dando nombre á una institucion de derecho ENQUESTA, que estuvo en vigor hasta la abolicion del régimen político-foral de aquel reino.

El P. Santa Rosa dice que la palabra *enquisa* se usaba en Portugal desde los primeros tiempos de la monarquía.

ENRREQUENTAR.—ENRIQUECER.

C. 281; E. 13.

ENSSANDECER, ENSANDECER.—ENLOQUECER.

C. 125; E. 11.—C. 168; E. 5.—C. 251; E. 14.

Tambien decian los poetas galáico-portugueses *sandecer*. V. el *Cancionero* del Vaticano, cantiga 119.

Este vocablo ha quedado en la lengua portuguesa.

ENTENÇON.—DISCORDIA, DISPUTA, QUERELLA.

C. 259; E. 5.—C. 265; E. 13.

Del latin *intentio*.

Segun el P. Santa Rosa eran sinónimos en Portugal *entenssom* y *entença*, cuestion, pleito, controversia.

En francés antiguo se decia *tençon*.

«Li beirs irous encite *tençons*; qui suffraunt est, assuage les allevez.»

(El varon iracundo provoca contiendas; el que es sufrido apacigua las suscitadas.)

(*Traduccion de la Biblia*, apud Roquefort.)

Los provenzales decian *tensó*.

El *Fuero Juzgo* dice *entencion* y *entenzon*, pleito, disputa, contienda.

ENTENDEDOR.—AMADOR, GALAN.

C. 59; Ep.—C. 63; Ep.

Es voz de los poetas provenzales. Decian indistintamente *entendedor* y *entendeire*:

«S' anc fuy gays *entendeire* ni drutz.»

(Si alguna vez fuí alegre enamorado y galanteador.)

(*Raimbaut de Vaqueiras*, trovador: s. XII.)

«an trahitz mains entendedors.»

(Han sido infieles á muchos amantes.)

(*Jeu-parti* del s. XIII, publicado por Bartsch.)

ENTRAMETER.—ENTRAR, EMPEZAR.

C. 25; E. 9.—C. 74; E. 3.

Del provenzal *entrametre* y *entremetre*.

«Qui no s' *entremet* d'amar
no pot esser valens ni pros.»

(Quien no se ocupa en amar, no puede ser ni valiente ni hazañoso.)

(*Raimon de Miraval*, trovador: s. XII.)

ENTRASSE.—OCUPASE, TOMASE, SAQUEASE.

C. 369; E. 11.

En el FUERO JUZGO se halla el verbo entrar en la acepcion de *apoderarse, ocupar*. Igual sentido tiene á veces en el actual idioma portugués.

ENUAYR.—ACOMETER, INSULTAR, ENGAÑAR.

C. 28; E. 10.

Los provenzales decian: *envazir*.

Usaban esta voz los castellanos:

«Muchos touieron por *enbaydos* los ynfantes de Carrion.»

(*Poema del Cid*, v. 2310.)

ENUEIA.—ENVIDIA.

C. 241; E. 7.

Voz provenzal, del latin *invidia*.

Ya en el *Poëme sur Boëce* (s. X) se halla *enveja*.

«...faites a l'auzel *enveia*.»

(Causais envidia al ave.)

(*Daude de Pradas*, trovador: s. XIII.)

Tambien emplearon esta voz los castellanos de la Edad-media:

«Aviel grant *enveia*, por esso lo facie.»

(*Libro de Alexandre*, c. 857.)

Digitized by Google

«Que todas enfengian
contra mí con grant *enveia.*»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 15.)

ENUIDOS (A).—Lo mismo que ANUIDOS.

C. 169; E. 9.

ENUORULLAR. ENUURULLAR.—ENVOLVER.

C. 180; E. 6.—C. 215; E. 13.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa María*; E. 1.

ENXECO.—APURO, CONFLICTO.

C. 356; E. 3.

Segun el P. Santa Rosa, apoyado en documentos portugueses de los siglos XIII y XIV, *enxeco*, *eyxeco*, *yxeco* significaban daño, desgracia, contratiempo, etc.

ER.—Lo mismo que AR.

C. 36; E. 6.—C. 157; Estr.—C. 348; E. 3.

«Creo que non saberia
dizer, nen *er* (tampoco) poderia...»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cant. 120.)

En el idioma provenzal, *ahora* y *ya*.
Ayer, cuando está usado en lugar de *her:*

«*Er* non ai joy d'amor ni non l'esper.»

(Ya no tengo dichas de amor, ni las espero.)

(*Folquet de Marseille*, trovador: s. XII.)

Segun Raynouard, *Lexique roman*, y Bartsch, *Gloss.*, *er* significa *ahora*. João Pedro Ribeiro sostiene que en la antigua poesía portuguesa es una partícula expletiva. (*Dissertações chronológicas e críticas*; Lisboa, 1810.) En muchos casos es verdadera esta opinion de Ribeiro.

EREIA.—HEREJA.

C. 89; E. 7.

ERGER.—LEVANTAR, ALZAR.

C. 91; E. 5.—C. 99; E. 6.—C. 104; E. 5.—C. 105; E. 16.—C. 141; E. 7.—C. 156; E. 5.—C 381; Estr.—C. 2.ª de las 5 finales; E. 5.—C. 5.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 9.

Del verbo latino *erigere*.

«Porque o ui de cabo uos *erger.*»

(El Rey D. Diníz; *Cancionero del Vaticano*, cantiga 189.)

Emplearon esta voz los castellanos de la Edad-media:

«Vió cabo un rivero un grant canto iacer
que dos caballeros nol podrien *erger.*»

(*Libro de Alexandre*, v. 2046.)

El Arcipreste de Hita dice *erser*, y Berceo *ercer*.

ERGEU.—ENALTECIÓ.

C. 87; E. 5.

ERGEU (SS').—SE IRGUIÓ, SE LEVANTÓ, SE ALZÓ.

E. 42; E. 8.—C. 144; E. 12.—C. 191; E. 5.—C. 263; E. 8.

ERGO.—EXCEPTO, ÚNICAMENTE, FUERA DE, SINO.

C. 78; E. 3.—C. 88; E. 9.—C. 93; E. 3.—C. 128; E. 12.—C. 135; E. 12.—C. 305; E. 8.—C. 317; E. 12.—C. 319; E. 7.

En el habla primitiva de Portugal la significacion dominante de *ergo* era *excepto*, *salvo*. Así lo consignan Roquete y otros autorizados lexicógrafos. Fr. Domingos Vieira lo prueba con un texto de la *Ord. Aff.*, lib. 4, tít. 38, §. 1.

El P. Santa Rosa define así: «O mesmo que *eigo:* únicamente, excepto, tão, sômente.»

Hállase ya este adverbio empleado con dicha significacion en una frase, reproducida por el ELUCIDARIO, de un *foral* de Alfonso Enriquez, de 1162. Añade el ELUCIDARIO, confirmándolo con textos, que es voz usada en varios documentos portugueses de los siglos XIII y XIV, escritos en lengua vulgar.

Theóphilo Braga traduce *ergo*, «de mais» (además).

(*Glossario archaico do Cancioneiro portuguez da Vaticana.*)

ERO.—CAMPO, HEREDAD.

C. 178; E. 4 y 5.

En un *foral* de Évora, de 1166, escrito en latin bárbaro, se halla este vocablo. (ELUCIDARIO, t. I, p. 411.)

ERRA.—YERRO, PECADO.

C. 115; E. 3.

ERRADA.—PECADORA.

C. 272; E. 2.

ERRAR.—PECAR.

C. 5; E. 8.—C. 116; E. 4.

Berceo usó la palabra *ierra* (yerro) en la significacion de *pecado*. (*Duelo de la Virgen María*, v. 271.)

Digitized by Google

ESBULLAR,—DESPOJAR.

C. 237; E. 14.

El P. Santa Rosa halló la palabra *esbulado* (desposeido) en un documento portugués de 1292.

Subsiste este verbo en la lengua portuguesa, *esbulhar*.

ESCAECER.—OLVIDAR.

C. 18; E. 3.—C. 125; E. 20.

El P. Santa Rosa de Viterbo, ELUCIDARIO, vió esta voz (que hoy en portugués y en gallego se escribe *esquecer*) en un documento de Almoster de 1287.

Usó este verbo el Rey D. Diníz:

«E quisesse Deos que me *scaccesse*.»

(*Cancionero del Vaticano*, cantiga 207.)

En el idioma castellano de la Edad-media, *escaecer* significaba cosas diferentes:

«*Escaeçio* (aconteció) un dia non lis tenie que dar.»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, c. 254.)

«Es la primera que Dios no *escacce* (desatiende, olvida) bien fecho que sea en cualquier tenor.»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 519.)

ESCAECEU (SSE).—SE EMBEBECIÓ, SE QUEDÓ SUSPENSO Y EMBELESADO.

C. 103; E. 5.

ESCAEÇUDO.—OLVIDADO.

C. 175; E. 9.

ESCAENTAR.—CALENTAR, ENARDECER.

C. 225; E. 9.—C. 349; E. 1.

En el *Libro de Alexandre* se usa este verbo con la adicion de una *l*.

«Avielos con su dicho assaz *escalentados*.»

(c. 928.)

ESCANTAÇON,—HECHIZO, ENCANTAMIENTO.

C. 22; E. 4.—C. 128; E. 2.—C. 319; E. 6.

Los poetas castellanos usaron con frecuencia *escantar*, *escantador*, *escanto:*

«Con lo que has lazrado (padecido) ganesti el mi amor,
quitar non te lo puede ningun *escantador* (hechicero.)

(Berceo. *Vida de Sancta Oria*, c. 105.)

«Si lo ouies ferido, nol ualira *escanto*.»

(*Libro de Alexandre*; c. 514.)

ESCARNIR,—BURLARSE, HACER ESCARNIO, OFENDER, MORTIFICAR.

C. 45; E. 17.—C. 59; E. 11.—C. 141; E. 5.—C. 222; E. 1.

Verbo francés y provenzal. Ya encontramos «Toit l'*escharnissent*» en la *Vie de Saint Alexis*, monumento de la lengua francesa del siglo XI (Edicion crítica de M. Gaston Paris.)

Los provenzales lo usaron igualmente desde muy antiguo.

«Selh es folhs que se fai *escarnir*.»

(Loco es quien da motivo á que de él se burlen.»

(*B. Arnaldo de Montcut*, trovador.)

Más adelante se dijo tambien *escarnaisser* en la acepcion de molestar. (Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

Segun una carta del Rey de Portugal Don Alfonso IV al Obispo de Coimbra, citada por el P. Santa Rosa, *escarnido* significaba «injuriado, exposto á irrisão e contumelia», etc.

Berceo usó la misma forma provenzal de las *Cantigas*.

«La obra comenzada bien la quiero complir, que non haya ninguno por que me *escarnir*.»

(*Vida de Sancta Oria*, c. 185.)

Tambien decia Berceo en sus *Miraclos*, c. 699, *escarniment* por escarnio y ultraje, exactamente como los trovadores provenzales.

«On vos fazian trop grans *escarniment*.»
(Os hacian grandísimos ultrajes.)

(*Passió de Maria*, poema provenzal.)

En el siglo siguiente decian los castellanos *escarnescer*, como se ve en *El Conde Lucanor*.

ESCODRUNNADOS.—REGISTRADOS, ESCUDRIÑADOS.

C. 174; E. 6.

Del verbo *escodrunnar*.

El FUERO JUZGO dice: *escudrunnar*.

El ELUCIDARIO: *escoldrinhar*.

ESCOLLEYTO.—ESCOGIDO.

C. 132; E. 12.

Los castellanos usaron este participio, como se ve en el FUERO JUZGO.

ESCONIURAR.—CONJURAR, SOLICITAR CON ENCARECIMIENTO.

C. 212; E. 5.

ESCONTRA.—HÁCIA, JUNTO Á.

C. 121; E. 5.—C. 183; E. 2.—C. 259; E. 4.

Digitized by Google

En el *Libro de Alexandre* se usó en igual sentido esta palabra.

«Traian costumbres propias todos en su mission:
escontra Oriente facien su oracion.»

(c. 1939.)

Tambien se usaba en la acepcion *junto, cerca:*

«Con la rrenda rrecudieron,
escontra la mar llegaron.»

(Rodrigo Yañez. *Poema de Alfonso Onceno*; c. 1482.)

ESCORREGAR.—ESCURRIR, DESLIZAR.

C. 369; E. 13.

Subsiste en portugués y en gallego.

En la Montaña de Santander dicen *esborregar* en el mismo sentido.

ESCORREITO.—SANO, ILESO.

C. 228; E. 6.

Voz familiar del portugués y del gallego actual.

ESCUSO.—ESCONDIDO, SECRETO.

C. 102; E. 10.

ESCUSO (A).—OCULTAMENTE, SOLAPADAMENTE, CALLADAMENTE.

C. 214; E. 9.

«Comiendo *á escuso* (á escondidas) de noche
á los tizones.»

(*Libro de Alexandre;* c. 2216.)

ESFALFAR.—Parece ARROJAR, PRECIPITAR.

C. 107; E. 2.

La significacion que tiene esta voz en el portugués moderno, no cuadra al sentido de la Cantiga.

Alguna analogía, especialmente en la significacion, tiene con el verbo gallego *esfachicar*, tirar violentamente una cosa.

ESFOLAR.—DESOLLAR, DESPELLEJAR, DESCORTEZAR.

C. 178; E. 4 y 5.—C. 228; Ep. y E. 3 y 5.

En provenzal antiguo se decia *esfolhar*. Así define Honnorat: «(Vieux langage) effeuiller, enlever les feuilles.»

Es de notar que, si bien la fuente latina es la misma y muy semejante la forma, difieren las significaciones respectivas de *esfolar* y *esfolhar*.

El portugués y el gallego han conservado la antigua diccion *esfolar* para la significacion de *desollar, descortezar;* dejando para el sentido de *deshojar* los verbos análogos *esfolhar* y *esfollar*; que corresponden exactamente al del habla de la Provenza.

En italiano: *sfogliare*. Dante lo usa en el sentido de *descarnar:*

«La faccia tua, ch'io lagrimai già morta,
mi dà di pianger mo non minor doglia.
.....
Peró mi di'per Dio, che sì vi *sfoglia*.»

(*Il Purgatorio*, Canto XXIII.)

El FUERO JUZGO dice *desfolar* y *desfollar* en la misma significacion.

El Padre Berganza, en su catálogo de *Vocablos oscuros del idioma vulgar*, traduce así el verbo *desfolar*: «Raer afrentosamente el cabello y desollar la frente.» Esta autoridad del P. Berganza es análoga á la frase del FUERO JUZGO: *Desfollar la fruente muy laydamientre*. (Despellejar la frente por ignominia.)

ESFOLAR.—En el caso de esta cantiga, QUITAR LAS CHAPAS.

C. 318; E. 4.

ESFURTARSE.—ESQUIVARSE, APARTARSE.

C. 84; E. 4.—C. 251; E. 5.

ESLEER.—ELEGIR.

C. 87; E. 6.

Del latin, *eligere*.

En el francés de los primeros tiempos de su formacion se decia *esleire* y *eslire*:

«Celui covient loquel ke soit *esleire*.»

(Traduccion francesa de un sermon de San Bernardo, hecha en el siglo XII; publicada por Le Roux de Lincy; Paris, 1841.)

En el idioma provenzal, *eslir* y *eslire*:

«Gardas cal deu la domna mais *eslir?*»

(Miras á cual debe ya la dama escoger?

(*T. d'Henri et d'Aruer*: trovador.)

El ELUCIDARIO dice: *esleer*, eleger.

Los castellanos usaban este verbo:

«Felipo, mio hermano, non diga quel'olvido; pora en Pentapolim lo tengo *esliido*.»

(*Libro de Alexandre*, c. 2473.)

«Esta Lee (ley) diz como deven ser *esleidos* los príncipes.»

(FUERO JUZGO; Ley II.)

El P. Francisco de Berganza dice: «*Esleir, elegir.*»

(*Catálogo de vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

Digitized by Google

Lo mismo dice Argote de Molina en su Glosario de *El Conde Lucanor*.

«Por vos non diran de los *esleydos*....»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 124)

ESLEUDA.—ESCOGIDA.

C. 181; E. 3.—C. 196; E. 8.

ESLEYÇON.—ELECCION.

C. 87; E. 12.

ESMARRIDO.—AFLIGIDO, TURBADO, ATÓNITO, DESALENTADO.

C. 145; E. 6.—C. 195; E. 10.

En francés antiguo se decia *esmarri*. (Roquefort. *Gloss. de la Langue Romane.*)

Tambien empleaban el verbo *esmaer* y *esmaier*, conmoverse, segun se ve en *La Chanson de Roland.*

Los provenzales decian *esmarir*, *esmarrir*, entristecer, conmover. Tambien decian *esmajar*, apesadumbrarse, desmayar.

«P. Vidal, per la mort del bom comte R. de Toloza, se *esmaric* mot.»

(Pedro Vidal se acongojó mucho con la muerte del buen Conde Ramon de Tolosa.)

(*Vida de Peire Vidal*, trovador del s. XII.)

Juzgan algunos etimologistas que este vocablo ha nacido del latino *mirari*, maravillarse, asombrarse.

Mas verosímil parece que su origen sea *marrire*, del bajo latin, emanado tal vez de *mœrere.*

V. Du Cange *Gloss. med. et inf. lat.*

Los castellanos decian *esmair.*

El *Libro de Alexandre* dice hablando de naves:

«Sabet non semeiaban que iban *esmaidas.*»

(c. 224.)

«Ca la muerte de Memona lo auie *esmaydo.*»

(c. 828.)

En italiano, *smarrito*.

«Tutto *smarrito* dalla grand angoscia.»

(Dante. *L' Inferno*, cant. XXIV.)

En el actual idioma portugués permanece el adjetivo *esmarrido;* pero significa: «secco, resequido.» (Dr. Fr. Domingos Vieira, *Diccionario.*)

En castellano se dice *esmirriado*, extenuado, melancólico.

ESMOLNA.—LIMOSNA.

C. 258; E. 2 y 5.

Corrupcion del latin, *eleemosyna.*

Almosna los provenzales:

«Et eu pretz trop mais los pipautz
que van las *almosnas* queren.»

(Y yo estimo mucho más á los gaiteros que van pidiendo limosna.)

(*Peire d'Alvernhe*, trovador: siglo XII.)

Los castellanos decian *almosna* como los provenzales:

«En fer á Dios serviçio Millan nunqua cansaba;
maes sobre lo ál enna *almosna* puiaba (*se aventajaba.*)»

(Berceo; *Estoria de Sant Millan*; c. 97.)

ESMOLNADOR.—LIMOSNADOR, esto es, liberal con los pobres.

C. 245; E. 23.—C. 298; E. 14.

Antiguamente se decia en castellano, *limosnador.*

ESMOLNEIRA.—LIMOSNERA, (bolsa ó escarcela pequeña, para dar limosna.)

C. 302; E. 2.

Los provenzales:

«Domna, mi des vostr' *almosnera.*»

(Señora, me disteis vuestra limosnera.)

(*Folquet de Romans*, trovador: siglo XIII.)

ESMORIDO.—DESMAYADO.

C. 1.ª *das Festas de Santa Maria*; E. 20 y 21.

Síncopa de *esmorecido.*

ESMORRECER, ESMORECER.—DESFALLECER, AMILANARSE, DESMAYAR, DESMAYARSE.

C. 212; E. 8.—C. 317; E. 11.—C. 381; E. 5.

«E a uezes acordaba,
e a uezes *esmorecia.*»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, canttiga 137.)

El verbo *esmorecer* permanece hoy dia en los idiomas de Portugal y de Galicia.

ESPEÇAR.—DESPEDAZAR, QUEBRAR.

C. 236; E. 2.

Voz provenzal:

«Colompnas e marmes entiers
a fag espessar.»

Digitized by Google

(Ha hecho romper columnas y mármoles enteros.)

(Raimon Féraut: trovador. *Vie de Saint Honorat*, s. XIII.)

ESPEDIR. ESPEDIR-SE.—DESPEDIR, DESPEDIRSE.

C. 5; E. 7.—C. 64; E. 6.—C. 135; E. 5.—C. 155, E. 6.—C. 194; E. 4.

«Quando uistes que xi uos *espediu*.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 189.)

El autor del *Libro de Alexandre*, Berceo y otros castellanos, usaron igualmente este vocablo en el mismo sentido. Ejemplo:

«Aun no me queria, Sennores, *espedir*,
aun fincan cosiellas que vos é de desir.»

(Berceo. *Vida de Sancta Oria*, v. 737.)

El *Poema del Cid* dice *espedimiento* por *despedida*:

«Hyá quieren caualgar, en espedimiento son.»
(v. 2600.)

ESPENAR.—DESPEÑAR.

C. 107; Ep. y E. 7.

ESPERDUDA.—DESCONCERTADA, ATÓNITA, ESPANTADA.

C. 195; E. 21.

Del provenzal *esperdut*, y del francés *esperdu*, que Bartsch traduce *besinnungslos*.

«Estat ai com hom *esperdut* per amor...»

(He estado como hombre desatentado por el amor.)

(*Bernart de Ventadorn*, s. XII.)

ESPERITAL. ESPIRITAL.—ESPIRITUAL, CELESTIAL.

C. 76; E. 6.—C. 91; Estr.—C. 113; E. 3.—C. 125; E. 7.—C. 318; E. 10.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 6.

Los provenzales aplicaban de muy antiguo esta calificacion á Dios y á la Virgen:

«Et el aportet lo salut del *Pare esperital* (padre celestial).»

(*Sermon provenzal del siglo XI*, publicado por Mr. Paul Meyer.)

En francés antiguo decíase *esperitel*, *esperitable*, etc.

Roquefort traduce «celeste, spirituel.» (*Gloss. de la Langue Romane*.)

ESPERTAR.—Lo mismo que ESPEYTAR.

C. 245; E. 6.

ESPEYTAR.—DESPECHAR, DESESPERAR, ABRUMAR, ATORMENTAR.

C. 158; E. 2.

El ELUCIDARIO cita un texto de las Cortes de Santarem de 1361, en que está empleada esta palabra con significacion clarísima: «Se esto fazem maliciosamente, pera fazerem dano na terra, e pera *espeitarem* (oprimir) as gentes...»

ESPITAL.—HOSPITAL, y aquí, metafóricamente, REFUGIO, AMPARO.

C. 81; E. 6.

Del provenzal y catalan antiguo:

«*Espital* y feron per ver,
on albergavan cascun ser
los paures e'ls orfes enfanz.»

(Allí, en verdad, hicieron un hospital donde cada noche albergaban á los pobres y á los niños huérfanos.)

(*Vie de Saint Honorat*.)

ESPRANDOR.—ESPLENDOR.

C. 295; E. 2.

Segun *Honnorat* (*Dict. de la Langue d'Oc*) decíase *esprendre*, inflamar.

ESPREITAR.—ACECHAR.

C. 264; E. 6.—C. 345; E. 4.

En el francés antiguo existia el verbo *espleiter* y en el provenzal *espleitar*, emanados de la baja latinidad, con acepciones bastante diferentes.

Permanece en el habla portuguesa.

ESQUIUO.—DURO, PENOSO, DESAGRADABLE.

C. 43; E. 14.—C. 65; E. 15.—C. 89; E. 3.—C. 107; E. 3.—C. 175; E. 13.—C. 341; E. 14.

Segun insignes etimologistas, del antiguo verbo germánico *skiuhan*, tener miedo.

En lengua provenzal y catalana, *esquiu*, además de la acepcion comun de la palabra *esquivo*, significaba *ingrato*, *desabrido*, y hasta *feroz*:

«Razos es *esquiu* et cozens,
mercés es dolza e plazens.»

(La razon es ingrata y áspera, la piedad dulce y placentera.)

(*Arnaut de Maroill*, trovador; s. XII.)

Digitized by Google

«Un leon, quant es *esqnius* e braus...»

(Un leon, cuando es feroz y bravo...)

(*Serveri* (de Gerona), trovador.)

En el idioma francés de los siglos XII y XIII se decia *eschuir*, *eschevir*, *eschiever*, etc., esquivar:

«Molt est griés chose d'*eschuir* l'abysme des vices.»

(Es cosa muy difícil evitar el abismo de los vicios.)

(Sermon de S. Bernardo, traducido en el siglo XII.)

«Li hom sages *eschieuve* le delit por çou que il encombre et empéece le intelect.»

(El hombre cuerdo huye del delito, porque embarga y vicia el entendimiento.)

(Bruneto Latini, *Li libres dou tresor*; lib. 2.) P. Chavaille ha publicado el manuscrito original en Paris, 1863, en 4.º

ESTADAL.—CIRIO, HACHA.

C. 8; E. 9.—C. 114; E. 1.—C. 116; E. 4.—C. 178; E. 7 y 8.—C. 235; E. 14.—C. 247; E. 2.—C 385; E. 5.

Berceo usa esta voz en el mismo sentido:

«Compraron mucha cera, fiçieron *estadales*.»

(*Vida de Santo Domingo de Silos*, v. 2210.)

ESTADAL.—Metafóricamente, LUMBRERA.

C. 292; E. 9.

ESTADE.—ESTÍO.

C. 67; E. 3.—C. 161; E. 7.

Del provenzal *estatz*, visiblemente nacido del latin *æstatem*:

«Tota la *estatz* anava per cortz.»

(Todo el verano andaba por cortes.)

(*Vie de Guiraut de Borneil*, trovador del siglo XII.)

ESTREMADURA.—Dice Sanchez en su Glosario de las poesías de Gonzalo de Berceo:

«Parece que se tomaba por el reino de Leon.»

Algo mas abarcaria, á juzgar por lo que textualmente dicen algunas cantigas.

La cantiga 18:

En *Estremadura*
en Segovia, ú morar
hũa dona soya.»

La C. 352; E. 2, habla de un territorio de Estremadura no lejos de Toro.

La C. 383:

«e foi en *Estremadura*
na çiddade de Segonça,
que é mui rico bispado...»

Muy verosímil parece que en los primeros tiempos *Extremadura* fué sinónimo de *frontera*, y luego se conservó este nombre en algunas regiones que ya habian dejado de ser fronterizas por los progresos de la conquista. Hoy mismo, Soria se llama en su escudo *Cabeza de Extremadura*.

ESTRUZ.—AVESTRUZ.

C. 5; E. 25.

Del latin *struthio*.

Tambien en castellano se decia *estruz*:

«Et traxieron al Rey... falcones...
et unas aves que llaman *estruces*.»

(*Crónica de Alfonso XI*, cap. 147.)

EXARAFE.—AXARAFE, TERRENO ELEVADO.

C. 366; E. 8.

Una de las varias acepciones que tiene esta voz de orígen arábigo, es el famoso *Aljarafe* ó *Axarafe* de Sevilla, cuyo territorio comprende hoy casi todos los pueblos del partido de San Lúcar la Mayor y algunos del de aquella capital.

V. *Ajarafe* en el *Glosario etimológico* de don Leopoldo de Eguílaz.

Digitized by Google

F.

FAAGAR.—HALAGAR, ACARICIAR.

C. 132; E. 7.—C. 178; E. 2.—C. 251; E. 7.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 3.

Voz del gallego antiguo: *falagar*. Significaba, como el actual castellano *halagar*, hacer caricias, demostrar cariño, lisongear.

V. *Dicc. gallego-castellano*, por D. Marcial Valladares.

FACES.—MEGILLAS.

C. 98; E. 4.

FAIÇON, FAŸÇON.—ROSTRO, CATADURA, FORMA.

C. 49; E. 6.—C. 69; E. 9.—C. 189; E. 1.—C. 265; E. 14.—C. 361; E. 6.—C. 4.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 4.

Del provenzal *faissó:*

« Ie 'l vi cobrir sa *faissó.*»
(Yo la ví tapar su rostro.)
(*B. de Ventadorn*, trovador; s. XII.)

Tambien decian *faichon:*

« Pros domna, en ma *faichon* par
com ieu ard per vos e aflam. »

(Gallarda señora, asoma en mi semblante cómo yo ardo y me inflamo por vos.)

(Trovador anónimo. Apud Raynouard.)

FAL.—FALTA, DESAMPARA.

C. 124; E. 8.—C. 130; E. 4.—C. 165; E. 5.—C. 177; E. 7.

De *falir*, faltar.

FAL.—FALLA, SE FRUSTRA.

C. 179; E. 3.

FALA.—HABLA, VOZ.

C. 199; E. 5.

Dice el P. Berganza: «*Sen-fala*, sin habla, el que muere sin hacer testamento.» (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

FALA.—HABLA.

C. 185; E. 4.

Aquí está en el sentido de *vistas*, esto es, concurrencia de dos ó mas personas que han de hablarse para fin determinado.

FALAR.—HABLAR, DISCURRIR.

C. 105; E. 9.—C. 108; E. 2.—C. 143; E. 9.—C. 159; E. 1.—C. 186; E. 14.—C. 188; E. 4.—C. 239; E. 1.—C. 312; E. 11.—C. 324; E. 8 y 9.—C. 332; E. 11.—C. 355; E. 25.—C. 376; E. 7.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 12.

Los escritores castellanos usaron este verbo:

«Maguer los preguntauan, non les sabien *falar.*»
(*Libro de Alexandre*, c. 2310.)

Tambien se halla en el *Fuero Juzgo.*

Consérvase esta diccion en Portugal (*fallar*) y en Galicia (*falar*).

FALCHON.—CUCHILLA CURBA, PODON.

C. 146; E. 6.

No hallamos esta diccion en los escritores provenzales; pero tiene sin duda relacion con el vocablo antiguo francés *fauchon*, que así define Roquefort: «Sorte d'épée courbe, ainsi dite parce qu'elle était en forme de faucille, ou comme le cimeterre des Turcs.»

(*Glossaire de la Langue Romane.*)

Digitized by Google

FALECER.—FALTAR, FRUSTRAR.

C. 121; E. 3, 4.—C. 144; E. 3.—C. 211; E. 7.—C. 351; E. 5.

FALECER (FORON Y A).—ALLÍ SE LLEVARON CHASCO.

C. 99; E. 6.

FALECEU.—QUEDÓ BURLADO.

C. 135; E. 10.—C. 192; E. 9.

FALIA.—FALTABA, SE ECHABA DE MÉNOS.

C. 94; E 6.

FALIDA.—VANA, FRUSTRADA.

C. 141; E. 1.—C. 214; E. 7.

FALIDA, FALLIDA (SEN). Lo mismo que SEN FALLA. V. FALLA.

C. 78; E. 14.—C. 192; E. 12.—C. 195; E. 16.—C. 225; E. 3.

FALIDO.—CULPADO, PECADOR.

C. 2; E. 6.—C. 195; E. 10.

FALIMENTO, FALLIMENTO.—FALTA, PECADO, YERRO.

C. 98; E. 2.—C. 193; E. 12.

Los provenzales, *falhimen:*

«per que sai be qu'es falhimen.»

(Porque bien sé que es yerro.)

(*Arnaut de Maroill*, s. XII.)

«E anc no fe ni dig engan ni *falhiment.*»

(Y jamás hizo ni dijo engaño ni bellaquería.)

(*Cansó*, ó crónica rimada de la guerra contra los Albigenses. En 1210 la empezó á escribir el trovador Guillermo de Tudela.)

FALIMENTOS (FAZER).—COMETER PECADOS.

C. 33; E. 9.

FALIR.—FALTAR, ERRAR, PECAR, ENGAÑARSE, FRUSTRARSE.

C. 3; Estr. y E. 4.—C. 4; E. 7.—C. 5; E. 9.—C. 76; E. 6.—C. 94; Estr.—C. 98; E. 1.—C. 110; Estr.—C. 124; E. 7.—C. 141; E. 3.—C. 186; E. 11.—C. 356; E. 2.—Prólogo *das C. das 5 Festas de Santa Maria;* Estr.—C. 8.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 1.

Del latin *fallere.*

Provenzales y franceses escribian *falir, faillir, falhir*, etc.

«Cil li *faliren* quel solient ajudar.»

(Le faltaron aquellos que solian ayudarle.)

(*Poëme sur Boèce;* s. X.)

«*Falhir* apel so don blasme se mier.»

(Llamo *faillir* aquello por lo cual se merece vituperio.)

(*Nat de Mons*, trovador; s. XIII.)

Usábase tambien este verbo en el antiguo idioma castellano:

«*Falido* ha á mio Cid el pan é la çebada.»

(*Poema del Cid*, v. 589.)

Fallir, faltar.

(Consulado del Mar. *Glosario de Capmany.*)

«Mas elos bonos sanctos que non quieren *fallir* (pecar).»

(*El Libro de Alexandre*, c. 2236.)

FALIR.—ENGAÑAR, BURLAR.

C. 97; E. 10.—C. 121; E. 3.

En *El Libro de Alexandre* se usa el verbo *fallir* en el mismo sentido:

«Nunca te *falliré*, si me tu non falleçieres.»

(c. 362.)

FALIR (SEN).—CON CERTIDUMBRE, EN VERDAD, INDUDABLEMENTE, SIN TITUBEAR.

C. 109; E. 5.—C. 115; E. 11.—C. 123; E. 7.—C. 125; E. 13.—C. 126; Estr.—C. 143; E. 2.—C. 144; E. 3.—C. 162; E. 8.—C. 197; E. 6.—C. 269; E. 3.—C. 295; E. 4.

Es una de las frases adverbiales, por lo comun expletivas, que usaban continuamente los trovadores provenzales: *ses falir, ses mentir*, etc.

FALPAZ.

C. 105; E. 16.

¿Será *falaz* ó *traidor* refiriéndose al marido?

¿Será el nombre del sitio de su cuerpo donde la hirió el marido?

¿Será el nombre del cuchillo?

«Et ella sentiú o corpo ben são
do fog' e da ferida do *falpaz.*»

FALRRÁ.—Pretérito irregular de FALIR.

C. 288; E. 8.

El francés antiguo tenía un pretérito semejante, *faldrat:*

«Ja pur murir ne vus en *faldrat* un.»

(Ni uno solo os faltará jamás para morir.)

(*La Chanson de Roland*, v. 1048.)

Digitized by Google

FALLA (SEN).—INDUDABLEMENTE, SIN FALTA, POR CIERTO.

C. 75; E. 4.—C. 86; E. 8.—C. 95; E. 2.—C. 105; E. 10.—C. 115; E. 11.—C. 132; E. 20.—C. 178; Estr.—C. 221; E. 9.—C. 254; E. 5.—C. 276, E. 5.—C. 300; E. 3.—C. 328; E. 13.—C. 365; E. 4.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 7.

Locucion expletiva ó de encarecimiento, usada con frecuencia en las lenguas románicas.

«Nobles et sages et pourveans estoient *sanz faille.*»

(Eran indudablemente nobles, cuerdos y previsores.)

(*Le Livre de Marc Po'*, cap. I. Texto original; edicion de M. G. Pauthier.)

«Quinsay (King-ssê) est, *sans faille*, la plus noble cité et la meilleur qui soit ou monde.»

(Id., cap. CLI.)

En los poetas provenzales, desde los primeros tiempos del idioma, se halla á cada paso *ses falha, ses faillida, ses falhir*, etc.—Bartsch traduce *ohne zweifel*, sin duda.

Los castellanos emplearon tambien estas locuciones expletivas de los provenzales:

«¡O! qué malas nuevas son estas *syn falla.*»

(*La Danza de la Muerte*, c. 22.)

FALLA (FAZ).—ENGAÑA, CHASQUEA.

C. 132; E. 2.

FALLECER. FALLEZER. FALECER.—FALTAR, DESATENDER, DESAMPARAR.

C. 92; E. 6.—C. 121; E. 4.—C. 218; E. 12.

«Querémosnos ir de este logar porque nos *fallesce* el agua.

(*Calila é Dymna*, cap. III.)

FANADO.—MOCHO, SIN OREJAS Ó SIN ASTAS.

C. 328; E. 11.

En gallego, *fanado* es «falto de oreja ó cuerno, ó que tiene las orejas ó los cuernos despuntados.»

(Valladares, *Dicc. gallego-castellano.*)

En portugués, segun Vieira (*Diccionario portuguez*), «*fanar*, circumcidar.» En sentido general, recortar. Roquete, *Dict. port.-français*, dice que *fanado* es término del portugués antiguo, que significa *circoncis, écourté.*

El texto de la cantiga no parece dudoso. Dice: «Muitos chrischãos... das orellas foron *fanados.*» El sentido es: «Cortaron las orejas á muchos cristianos.»

FAŸS.—HAZ. Imperativo de FACER.

C. 82; E. 10.

Provenzal y francés: *fai, fais.*

FAZENDA.—ASUNTO, NEGOCIO, INTERÉS, OCUPACION, SUCESO.

C. 9; E. 15.—C. 65; E. 13, 39, 42, 45.—C. 75; E. 8.—C. 115; E. 23.—C. 297; E. 9.—C. 355; E. 12.—C. 368; E. 5.

La cantiga 297 emplea esta locucion:

..... «*Sa fazenda*
nunca irá adeante».....

Es voz provenzal, *fazenda*. Bartsch le da la significacion de *Geschäft*, (negocio); *Beschäftigung*, (ocupacion).

« E si hom li demanda qui l'a fach, pot dir que cel que sap ben far tota *fazenda.*»

(*Raimbaut III, Comte d'Orange*, trovador; siglo XII.)

« Greu esta savi ses *fazenda.*»

(Difícilmente está el sabio sin ocupacion.)

(*Libre de Senequa*) (Raynouard, *Lexique Roman.*)

Fazenda procede de la baja latinidad. (V. Du Cange, y Honnorat.)

FAZENDA.—ENCUENTRO, COMBATE.

C. 277; Ep.

Segun el P. Santa Rosa, « *pelcia, duello.*»

(ELUCIDARIO; *Suplemento.*)

Fr. Domingos Vieira, *Thesouro da Lingua Portugueza*, pone la siguiente entre las varias acepciones de *fazenda:* «rencontro, conflicto, batalha.»

FAZENDA (FAZER MAL SA).—HACER MALA VIDA, PORTARSE MAL.

C. 237; E. 2.—C. 297; E. 10.

FAZENDA (FAZER SA).—DESEMPEÑAR BIEN SU OBLIGACION Ó SU OFICIO.

C. 94; E. 4.—C. 115; E. 3.—C. 245; E. 4 y 23.

FAZFEIRO.—REPRENSION, CENSURA, RECONVENCION.

C. 45; E. 5.—C. 85; E. 13.—C. 303; E. 1.

El Maestro Fr. Francisco de Berganza, en su catálogo de Vocablos oscuros del idioma vulgar, dice: *fazferido*, reprendido.

En el *Fuero Juzgo* se halla la misma palabra:

« Este enganno le sea *fazferido* por siempre.»

(Últimas palabras de la ley 18, lib. V, tit. IV. Códice n.º 1, de los seis del Escorial.)

Digitized by Google

Berceo emplea *façerir* por *reprender, castigar.*

«Todas las negligencias ý serán *faceridas.*»

(*Loores de Nuestra Señora*, c. 172.)

Faceiro se halla en el *Cancioneiro Portuguez da Vaticana.*

Th. Braga traduce «insolente.»

FAZFEIRO (POR).—EN PENITENCIA, PARA ESCARMIENTO.

C. 15; E. 6.—C. 61; E. 7.

FÉ.—HACED.

C. 6; E. 6.

Contraccion de *fed*, imperativo que se halla en el *Poema del Çid*, v. 2638.

« Atales cosas *fed* que en placer caia á nos.»

FE ó FFE (Á LA).—Á LA VERDAD, EN VERDAD, SIN DUDA, EN EFECTO.

C. 121; E. 5.—C. 142; E. 10.—C. 162; E. 1.—C. 177; E. 1.—C. 242; E. 1.—C. 276; E. 6.—C. 281; E. 12.—C. 400; E. 3.—C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 5.

Segun el ELUCIDARIO (Suplemento, pág. 5), se escribia en Portugal indistintamente *alafem ó á la fé.* Cita la *Chr. do C. D. Duarte*, c. 47.

Los castellanos usaron este modo advervial:

«A la fé, diz Doña Vénus non pued esso seer.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 320.)

FE (PER).... ó (PER BÕA).—CIERTAMENTE, EN VERDAD, CON EVIDENCIA.

C. 53; E. 12.—C. 125; E. 18.—C. 168; E. 2.—C. 230; E. 3.—C. 245; E. 18.—C. 292; E. 12.—C. 296; E. 5.—C. 311; E. 4.—C. 8.ª de la seccion *das Festas de Santa María;* E. 3.

Modo adverbial, muy usado en los cancioneros de *Ajuda* y de la *Vaticana.* Es por lo comun frase expletiva, á veces de encarecimiento, á veces mero ripio para llenar el verso.

«E desque m'eu, senhor, *per boa fé,*
de vos partí.....»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano.*)

FECHAR.—CERRAR.

C. 245; E. 16.

En las lenguas de *oc* y de *oil* se decia *fichar, ficher*, del latin *figere.* Por lo comun, significaba *fijar;* mas tambien *cerrar.*

« Non pas son cuer *ficher.*»

(No cerrar su corazon.)

(*Roman de la Rose.*)

Subsiste esta voz en el idioma portugués.

En gallego significa hoy dia «cerrar con llave ó con cerrojo.»

(Cuveiro, *Dicc. gallego.*—Valladares, *Dicc. gallego-castellano.*)

FEIJÓOS.—FRISOLES, JUDIAS. Aquí parece significar tortas ó cosa semejante.

C. 157; E. 2.

Segun Valladares, (*Dicc. gallego-castellano,*) *feijó*, alubia, trufa.

En la Montaña de Leon se llama *feisuelo* ó *feixuelo* una especie de tortilla hecha con harina, huevo, leche y manteca de vacas. Esto es sin duda, en forma diminutiva, el equivalente de *feijóo.*

Tambien el P. Sarmiento en su *Coleccion de voces y frases gallegas, en* 1200 *coplas* (MS. de la Academia de la Historia) da á *feixó, feixóo, feijó* y *feyjon* la significacion de alubia; pero sólo conviene con el texto de la cantiga el *feixuelo* de Leon.

FEIRA (SESTA).—VIERNES.

C. última; E. 6.

En Portugal se llaman *feiras* todos los dias de la semana, excepto el sábado y el domingo; y así se dice: *segunda feira* (lúnes), *terça feira* (mártes), etc.

Es el *feria* latino aplicado por los cristianos á los dias de la semana, porque la Iglesia quiso huir del sistema pagano de dedicar los dias á la Luna, á Marte, etc., y dar á entender al propio tiempo que las personas eclesiásticas todos los dias de la semana debian *feriar* ó apartarse de los negocios, y atender solamente al servicio y culto divino. No fué introducido en la Iglesia este vocablo *feria* por San Silvestre, como algunos plensan. Tertuliano habla muchas veces de la *feria cuarta* y *sexta feria*, recordando que los cristianos solian ayunar en estos dias, porque en el primero fué llevado el Salvador á Judea, y en el segundo vendido á los judíos. (Véase el *Lexicon Ecclesiasticum* de Rodrigo Fernando de Santa-Ella; 1550.)

La razon de que en Portugal haya prevalecido el uso eclesiástico contra el gentílico, se debe (en opinion del insigne escritor D. Marcelino Menendez) al tratado *De Correctione Rusticorum* de Martin de Braga, compuesto en el siglo VI, donde se anatematiza la costumbre de dar nombres de dioses á los dias de la semana.

FEITO.—EMPRESA.

C. 235; E. 13.

Digitized by Google

FELON.—ARROGANTE, SOBERBIO, AIRADO, CRUEL, TRAIDOR.

C. 8; E. 5.—C. 144; E. 8.

En los orígenes de las lenguas de *oil* y de *oc* hallamos ya esta voz con diferentes formas: *fel*, *felon*, *felun*, *fallon*, *fellon*, etc. en francés; *fel*, *feló*, *felon*, *felló*, *fellon*, *felhon*, etc. en provenzal.

Ya se halla empleada la palabra *felon* en las *Capitulares* de Cárlos-el-Calvo (s. IX.)

V. Raynouard, *Poésies originales des Troubadours;* y Léon Gautier, *Gloss. de La Chanson de Roland.*

En *La Passion du Christ*, poesía francesa del siglo X, publicada por Friedrich Diez (Bonn, 1852) se encuentra *felun* varias veces.

Tambien vemos la misma voz en los documentos provenzales más antiguos:

« Enfans, en dies foren ome *felló*;
mal ome foren; a ora sunt peior.»

(Hijos, en otro tiempo hubo hombres perversos; malos hombres fueron; ahora son peores.)

(*Poëme sur Boèce;* s. X.)

«Mot fo fortz la batalha, e lo chaple *feló*.»

(Fué muy recia la batalla, y cruel la matanza.)

(*Roman de Fierabras*, v. 4718.)

«Dolens n'es l'amirá, e n'a son cor *feló*.»

(De resultas, está enfermo el emir y airado su corazon.)

(*Roman de Fierabras*, v. 3687.)

La usaban igualmente los castellanos. El *Poema del Cid* dice *folon;*

«El Conde es muy *folon* e dixo vna vanidat.»

(v. 960.)

«Tornóse al conviento bravo e mui *fellon*.»

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Señora*, v. 2241.)

«Fué cuentra los de Tébas el Rey muý *fellon*, ca la paraula mala faz mal coraçon.»

(*Libro de Alexandre*, c. 203.)

Indudable parece que la etimología inmediata de *felon* es *felo*, *fello*, de la baja latinidad. Es opinion de Webster, de Littré y de casi todos los más insignes filólogos. Diez cita un texto latino del siglo IX, en el cual aparece ya formado el vocablo románico: «non tibi sit curæ, rex, quæ tibi referunt illi *felones* atque ignobiles.»

(*Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen.*)

Pero en lo que concierne á la primitiva fuente del vocablo bajo-latino, abrigan dudas los más sagaces etimólogos. Du Cange propone el sajon *fælen*; Hickes, Bescherelle y otros el anglo-sajon *fell*, que Diez traduce *böse*, malvado, y *grausam*, inhumano (de aquí el inglés *fell*, cruel, sanguinario.)

No falta quien señale como etimología verosímil, el antiguo frison *fal*, el holandés *fel*, y hasta el islandés *fella*, matar (Duméril). Algunos, entre ellos Honnorat, el latin *fallax*, engañoso; y el griego φηλεῖν engañar.

Diez considera como prototipo de todas las citadas formas románicas el antiguo alto aleman *fillo* (filó) azotador y verdugo.

Las acepciones antiguas son tan varias y entre sí de sentido tan diferente, que no es fácil reducirlas á un mismo orígen. Scheler (*Dict. d'Etym.*) exclama como desorientado: «Comment expliquer le lien commun entre *cruauté* et *trahison* (car pour le rapport entre les idées *cruel*, *terrible*, *redoutable*, *vigoureux*, *ardent*, il ne présente pas de difficulté)?.... Je suis porté à croire que le *félon*, traître, et le *félon*, cruel, sont deux homonymes d'origine différente.»

Corto se queda el docto Scheler en la enumeracion de las acepciones antiguas. Roquefort (*Gloss. de la Langue Romane*) recuerda veinte: «Méchant, faux, cruel, inhumain, violent, emporté, barbare, perfide, impie, injuste, traître, rebelle, infidèle, capricieux, brutal, dur, téméraire, insensible, dangereux, à craindre.»

Prueba Roquefort varias de estas significaciones con textos de la Edad-media, sacados algunos de sermones de San Bernardo (s. XII.)

Uno de los más curiosos es el relativo á la acepcion impío:

«Ju hai l'église des malicious et ensemble les *fellons* ne serai mie.»

Es la traduccion del versículo 5 del Salmo 25:

«Odivi ecclesiam malignantium et cum *impiis* non sedebo.»

A las expresadas acepciones puede agregarse todavía la de *triste*. Los provenzales usaron *fel*, etc., en contraposicion á *jauzen*, alegre. (V. Noulet et Chabaneau, *Deux manuscrits provençaux du XIV.e siècle*, etc.)

Raynouard en su *Lexique Roman*, no aplica esta significacion al adjetivo, pero sí al sustantivo *fellonía*, *felnía*, *feunía*, que traduce «chagrin, tristesse.» La confirma con textos provenzales. Hé aquí uno de ellos:

«E'l messagé, plen de *feunía*,
tornet o dir a son senhor.»

Digitized by Google

(Y el mensajero, lleno de tristeza, volvió á decirlo á su señor.)

(*Raimon Vidal*, trovador.)

Teniendo en cuenta los orígenes de la voz *felon*, sus varias formas ortográficas y sus múltiples significaciones, dado es conjeturar sin violencia alguna que *folon* (orgulloso del *Poema del Cid*, v. 960; *fellon* (airado) de los Milagros de Berceo, c. 561; *follonía* (soberbia) de la *Vida de Santo Domingo*, del mismo, c. 149; *fellon* (furioso) del *Libro de Alexandre*, c. 203; corresponden al parecer al *felon*, *fallon*, *fellon*, *felhon* del antiguo francés y provenzal, en cuyas acepciones se encuentran las que cuadran al sentido de los textos castellanos.

Don Diego Clemencin en su comentario al *Quijote* atribuye á la voz *follon*, sin suficiente fundamento la etimología latina *follis*, fuelle. Acaso sólo pensaba el ilustre Académico en la significacion de *vano* é *hinchado*, cuando tantas otras tiene el vocablo, y no es tampoco la que exactamente conviene al pasaje de Cervantes que le sugiere la definicion.

Por no ver tampoco en la voz arcaica *fellon* más idea que la de *traidor*, interpreta con sobrado arrojo este pasaje del *Libro de Alexandre* en que el poeta intenta determinar cualidades distintivas de diferentes naciones:

«Los pueblos d'Espanna muchos son ligeros,
pareçen los françeses ualientes caualleros.....
Cuemo s'preçian mucho por artes los bretones;
engleses son fremosos, de falsos coraçones;
lombardos cobdiçiosos, aleymanes *fellones*.»

(c. 1636.)

Clemencin no duda de que la calificacion de los alemanes es denigrativa é injuriosa. Cree que los llama pérfidos y traidores. Ignora que en los idiomas románicos de aquella edad no era forzoso tomar siempre *felon* ó *fellon* en odioso sentido, y que pudo muy bien el autor del *Libro de Alexandre* llamar *fellones* á los tudescos para calificarlos de enérgicos, impetuosos y de recio temple.

FELONÍA.—SOBERBIA, ARREBATO, ARDIMIENTO, IRA.

C. 9; E. 7.—C. 108; E. 8.—C. 154; E. 2.

De la baja latinidad. V. *Felon*.

Los trovadores y los troveros usaron los vocablos *felenie*, *felunie*, *fellonia*, *felonía*, *felnía*, *feunia*, etc.

Ya los hallamos, así como el de *felun*, en el citado monumento de la primitiva poesía provenzal:

«¿Cals es la schala? ¿de que sun li degrá?
Fait sun d'almosna e fe e caritat:
contra *felnía* sunt fait de gran bontat;
contra perjuri de bona feeltat.....»

(¿Cuál es la escalera? ¿de qué son los escalones? Estan hechos de limosna y fé y caridad: contra felonía estan hechos de gran bondad; contra perjurio de buena fidelidad.....)

(*Poëme sur Boëce* (siglo X.) Edicion de Friedrich Diez; Bonn, 1846.)

Aquí *felnía* ó felonía no significa traicion, sino maldad. *Schlechtigkeit* traduce Bartsch.

En el mismo idioma provenzal y en el francés antiguo no sólo tenía la acepcion de *maldad* y la de *traicion* y *perfidia*, sino, además, la de *ira* y *arrebato*.

Raynouard le atribuye, entre otras, las significaciones de *colère*, *chagrin*. Honnorat y Roquefort las de *perfidie*, *méchanceté*, *cruauté*, *iniquité*, *emportement*, *folie*, *dessein prémédité*, *caprice*, *fantaisie*, *manie*.

Con alguna de estas acepciones tiene afinidad la de *obstinacion*, que se halla en los textos provenzales del siglo XIV publicados por Noulet y Chabaneau (*Deux manuscrits provençaux du XIV siècle*.)

Entre las innumerables significaciones antiguas de *felonía*, encontramos tambien la de *vigor*, *lozanía* en el *Roman d'Agolant* (MS. de la Bibl. Nac. de París. Fragmentos publicados en Berlin por Immanuel Bekker, 1829).

«Riches hons iestes, s'avez grant manantie (riqueza),
nobles et fiers et pleins de *felonnie*.»

(V. tambien *felonneusement* en el *Gloss. Gallicum*.)

Berceo da al vocablo el sentido de indignacion ó enojo:

«Apareçiol de noche Sancta Virgo Maria,
dissoli fuertes vierbos com qui con *fellonía*.»

(*Miraclos de Nuestra Sennora*, c. 777.)

Que, entre otras, tiene *felonía* en las Cantigas la significacion de ira y soberbia, se ve claramente en la cantiga IX. Dice que corrió un leon hacia un monje peregrino:

«non con *felonía*,
mas con omildança.»

El Dante usó ya la palabra *felonía* (PARADISO, canto XVI) en el sentido de *traicion* «que ha prevalecido en los idiomas neo-latinos.»

Digitized by Google

FEMENÇA.—EMOCION, VEHEMENCIA, AHINCO, ARDIMIENTO, CUIDADO, DESVELO.

C. 96; E. 7.—C. 119; E. 11.—C. 305; E. 8—C. 344; E. 1.

Esta voz está empleada á menudo en el Cancionero galáico-portugués de la Biblioteca Vaticana y en el del Palacio d' Ajuda.

Femencia dicen, con alguna de las expresadas significaciones, el *Fuero Juzgo*, las obras de Berceo y del Arcipreste de Hita, el *Libro de Alexandre*, los cancioneros de Baena y Resende, el Catálogo de vocablos oscuros del Padre Berganza, é innumerables escritos de la Edad-media.

He aquí un ejemplo:

«Ca el alma infinida é tan soberana
de cosas finidas non fase femençia.»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 340.)

El ELUCIDARIO indica, sin afirmarlo, que llamaban *femença*, en lo antiguo, á la «inquirição (investigacion) diligente, exacta é circunspecta.»

En el *Supplemento* del ELUCIDARIO incluye el P. Santa Rosa la voz *esfemença* sinónima al parecer de *femença*. La encontró en el testamento del Conde de Bercellos (1312), y la traduce de esta manera: «attençao, desvelo, reflexão, cuidado.»

Con el ELUCIDARIO concuerda la opinion de Th. de Braga, que traduce *femença*, «attenção, inquirição.»

(Gloss. archaico.)

FEMENÇA (DE).—CON FERVOR.

C. 167; Estr.

FEMENÇA (METER SA).—CIFRAR SU CONATO, FIJAR EL PENSAMIENTO.

C. 137; E. 7.

«Quand'eu ben *meto femença*.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero* del Vaticano, cantiga 151.)

FEMENÇA (PARARDES).—PRESTAREIS ATENCION.

C. 241; E. 1.

El P. Santa Rosa (*Supplemento al* ELUCIDARIO) cita varios ejemplos de textos de la Edad-media en los cuales *femença* y *esfemença* significan atencion, reflexion, desvelo.

FÊO.—HENO,

C. 15; E. 5.

Den-ti do fio (dente heno), locucion francesa.

FERAMÉN, FERAMENTE.—EXTREMADAMENTE, MUCHO, MUY DURAMENTE.

C. 47; E. 5.—C. 55; E. 8.—C. 65; E. 22.—C. 74; E. 4.—C. 89; E. 10.—C. 111; E. 7.—C. 132; E. 11.—C. 154; E. 6.—C. 192; E. 3.—C. 313; E. 5.—C. 355; E. 3 y 20.

El texto expresa bien la significacion de este adverbio. Ejemplo:

«Santa Maria *feramente* foi amada.»

Berceo usó esta palabra en igual sentido.

«Los fradres de la casa, omnes bien acordados, vieron estos omnes *fera-ment* quebrantados.»

(*Estoria de Sant Millan*, c. 351.)

«Ennos viçios seglares *feramient* embebido.»

(*Miraclo III*, c. 101.)

FERIDA.—GOLPE.

C. 141; E. 2.—C. 159; E. 5.—C. 294; E. 7.

Con esta significacion se halla en el *Poema del Cid*.

FERIR.—TOCAR, CHOCAR, GOLPEAR.

C. 143; E. 8.—C. 154; E. 5.—C. 189; E. 4.—C. 264; E. 9.—C. 311; E. 5, 6.—C. 303; E. 4, 5, 9.

«Vió al leon agachado, et la boca abierta, et feriendo (tocando) con la cola en tierra.»

(*Calila é Dymna*, c. III.)

FERIR SA TENDA.—Parece CHAER, esto es, ESTABLECER SU TIENDA.

C. 314; E. 5.

«Et o caualeiro foi-sse
deante et fez *ferir*
ssa tenda cabo da fonte.»

En los primitivos escritores castellanos se ve usado algunas veces ferir por *echar:*

«*Ferirse á tierra*», echarse á tierra, apearse.

(Poema del Cid.)

«El Rey, por la ueste, mandó *ferir* pregones.»

(*Libro de Alexandre*, c. 409.)

Dos siglos despues hallamos, en escritores castellanos, sustituido *ferir* por *fincar* en la misma frase de la Cantiga:

«*Fincauan* sus tiendas los godos en cada lugar.» *(Crónica de los godos romanceada por el Obispo D. Gonzalo Hinojosa.)*

FERO.—EXTREMADO, MUY GRANDE, EXTRAORDINARIO.

C. 55; E. 14.—C. 65; E. 9.—C. 75; E. 28.—C. 91; E. 1.—C. 105; E. 7.—C. 115; E. 2.—C 119;

Digitized by Google

E. 10.—C. 129; E. 1.—C. 197; E. 5.—C. 336; E. 2.—C. 3.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 2.

El significado se infiere del texto mismo de las cantigas:

«ouu' alegria *fera*»..... «maravilla *fera*».... «cuita *fera*», etc.

En la cantiga 91 se descubre claramente la acepcion de *singular, extraordinario:*

«E porén dizer-uos quero,
entr' estes miragres seus,
outro mui *grand'* e mui *fero.*»

El trovero Gautier de Coincy, *Miracles de la Sainte Vierge*, siglo XII), y muchos otros escritores franceses de la Edad-media usaron el adjetivo *fier* en el sentido de *muy grande, muy notable.*

Así lo define Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane:* «Cruel, rude, étrange, extraordinaire», etc.

Todavia se emplea en Francia esta voz en el estilo familiar, para expresar grandeza é importancia, y asi se dice: «un *fier* coup d'epée», una grande estocada; «un *fier* marcheur», un gran andador.

Los castellanos y portugueses desde el siglo XIII usaron *fiero* y *fero* para calificar las cosas dignas de extrañeza ó de especial encarecimiento.

«Vieron estos omes *ferament* quebrantados (grandemente afligidos.)»

(Berceo. *Estoria de Sant Millan*, c. 351.)

«*Fiero* (gran) concurso hubo en la funcion.»

(Primer Diccionario de la Academia Española, t. 3.º)

FESTINNO, FESTÝNNO.—ACELERADAMENTE, DE PRISA.

C. 26; E. 4.—C. 43; E. 9.—C. 145; E. 8.—C. 288; E. 3.—C. 1.ª de las 5 finales.

Los castellanos emplearon tambien este adverbio, derivado del latin *festinus.*

«Presos fueron mui *festino.*»

(El Libro de los Reyes de Oriente, v. 104.)

«Aquellos taberneros que van por el camino te darán asás dello; ve por ello *festino.*»

(El Arcipreste de Hita. *De como el amor castiga al Arcipreste*, etc.)

El Dante dice tambien *festino*, apresurado. (Parad. VIII, v. 23.)

FÉUER.—FIEBRE.

C. 43; E. 7.—C. 75; E. 5.—C. 79; E. 8.—C. 256; E. 4.

FEZERDES.—HICIÉREIS.

C. 102; E. 4.

FEZISCHE.—HICISTE.

C. 216; E. 8.

FFEÝÇON.—FORMA.

C. 391; E. 5.

FICADO.—PROFUNDO, INTENSO, VEHEMENTE.

C. 65; E. 13.

Corresponde, al parecer, al sentido de *apurar, apretar*, que da el *Poema del Cid*, v. 3233, al verbo *afincar.*

FICAR.—HINCAR.

C. 121; E. 5.

Segun el ELUCIDARIO (Supplemento):

«segurar, fincar, pôr.»

Es el verbo provenzal *ficar, fichar* (ahincar, hundir, clavar) que hallamos ya en los primeros tiempos del idioma de los trovadores. Procede del latin *figere.* Bartsch traduce *befestigen*, fijar:

«Eu enpenc, lani e fic.»
(Yo empujo, despedazo é hundo.)
(*Torcafols*, trovador.)

FÏEL.—FIADOR, PERSONA ABONADA.

C. 25; E. 16.

Segun el ELUCIDARIO, en la Edad-media se llamaba *Ficis* á los jueces árbitros.

FIGE.—HICE.

C. 284; E. 1.—C. 301; E. 5.—C. 303; E. 6.—C. 401; verso 7.

FIGURAR.—FORMAR.

C. 400; E. 4.

Hallamos este mismo verbo en el *Alexandre* de Alberic de Besançon.

(*Romanische Inedita*, etc., von Paul Heyse, Berlin, 1856):

«Clar ab lo vult, beyn *figurad,*
saur lo cabeyl.....»

(Brillante con (en) el rostro, bien formado, rubio el cabello.....)
(Siglo XI.)

Digitized by Google

Dante usó esta voz en el sentido de *tomar forma:*

«Secondo che ci affiggon li desiri
e gli altri affetti, l'ombra si *figura:*
e questa è la cagion di che tu ammiri.»

(La sombra se configura segun nos mueven los deseos y los demas afectos: esta es la causa de lo que te maravilla).

(*Purgatorio*, canto XXV.)

FII.—FIN? PROMESA?

C. 192; E. 9.

El Conde de Poitiers y otros provenzales escribian *fi* (fin), voz femenina como en la cantiga. Tambien, segun Honnorat, significaba «promesse, assurance.»

FĪIR.—ACABAR, MORIR.

C. 86; E. 8.—C. 126; E. 1.—C. 143; E. 4.—C. 188; E. 6.—C. 222; E. 4.—C. 269; E. 5.—C. 271; E. 4.

Del latin *finire*. *Finar* escribian los provenzales y catalanes. *Finir* dicen las leyes del *Fuero Juzgo*.

FIIZ.—FELIZ.

C. 70; E. 3.—C. 131; E. 11.—C. 135; E. 18.—C. 235; E. 18.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 13.

FIIZ (DON).—DON FELIX.

C. 125; E. 24.

FILLADA.—PRESA.

C. 107; E. 2.

FILLAR.—TOMAR, COGER, PRENDER, CONQUISTAR, PONER.

C. 4; E. 5.—C. 8; E. 6.—C. 95; E. 3.—C. 102; E. 5.—C. 108; E. 3.—C. 115; E. 1.—C. 119; E. 5.—C. 128; E. 3.—C. 264; E. 8.

Segun el P. Santa Rosa de Viterbo, se usó en los siglos XIII, XIV y XV.

FILLAR-CH'-OS ÝA.—TE LOS TOMARÍA Ó ADMITIRIA.

C. 25; E. 4.

FILLARMOS GUERRA.—PONERNOS EN PUGNA.

C. 121; E. 9.

FILLARSE.—PONERSE.

C. 88; E. 9.—C. 94; E. 11.—C. 97; E. 2.—C. 98; E. 4.—C. 99; E. 4.—C. 108; E. 5.—C. 122; E. 9.—C. 134; E. 5.—C. 143; E. 9.—C. 156; E. 4.—C. 157; E. 3.—C. 209; E. 7.

FILLARSE POR MAL.—PORTARSE MAL.

C. 19; Estr.

FIS.—FIJO, y metafóricamente, CIERTO, SEGURO.

C. 5; E. 26.—C. 35; E. 22.—C. 115; E. 13.—C. 135; E. 17.—C. 146; E. 9.—C. 202; E. 8.—C. 238; E. 12.—C. 245; E. 23.—C. 292; E. 4.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 27.—C. 11.ª de id.—C. 1.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 8.—C. 4.ª de las 5 finales; E. 9.

Du Cange, *Glossarium gallicum*, dice: «*Fi, fiz, fis, fisz*, certain, assuré, convaincu.»

Tambien decian los franceses *fit*. V. en Du Cange (*Gloss. med. et inf. lat.*) *Fiduciatus* en la palabra *fiducia*.

«¿De cez paroles que vus avez ci dit
en quel mesure en purrai estre *fiz?*»

(¿En qué medida podré fiarme de esas palabras que aquí habeis dicho?)

(*La Chanson de Roland*, v. 146; s. XI.)

Algunos juzgan que este adjetivo, *fis* ó *fiz*, emana de *fixus*. Acaso sea más acertada la opinion del Profesor de *L' École des Chartes*, Mr. Léon Gautier, que lo juzga derivado de *fidus*.

FIS (FOI).—QUEDÓ SEGURO, PERSUADIDO.

C. 63; E. 18.

FIS (QUE FOSSE).—QUE ESTUVIESE PERSUADIDO, SEGURO.

C. 5; E. 26.

FIS (SOON BEN.)—BIEN CIERTO ESTOY.

C. 251; E. 1.—C. 265; E. 20.

FÍSICA (FAZER).—MEDICINARSE.

C. 199; E. 6.

FÍSICAS.—REMEDIOS, MEDICINAS.

C. 117; E. 5.

Los provenzales llamaban *fizica* á la medicina. Bartsch traduce *Heilkunde*.

FÍSICO.—MÉDICO.

C. 88; Ep.—C. 256; E. 3.

En la Edad-media «chamavão *físico* ao *médico*, como por excellencia».

(ELUCIDARIO, t. I, pág. 467.)

Los provenzales llamaban *fizician* al médico. Los franceses *fisechien*. V. *Fizicus* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

Los castellanos aplicaban tambien el nombre de *físico* al médico, segun expresa, dando

Digitized by Google

cierta amplitud científica al vocablo, la Ley X, tít. IX de la Partida 2.ª

El primer Diccionario de la Academia Española dice así: «*Físico* se llamaba muy comunmente en lo antiguo al médico; pero ya tiene poco uso.»

Sin embargo, todavía no ha mucho se llamaba *físicos* á los médicos y cirujanos de los regimientos.

FITO.—CLAVADO, HINCADO.

C. 132; E. 15.

Está usado aquí este participio como adverbio.

Usaron los castellanos esta voz:

«Echóme en este pié un clavo tan fito (hincado)».

(El *Arcipreste de Hita. Ensiemplo del leon et del caballo.*)

FIX '.—HICE.

C. 84; E. 1.—C. 124; E. 7.—C. 188; E. 1.—C. 292; E. 19.

FOL.—LOCO, INSENSATO, DESATENTADO. PRESUNTUOSO.

C. 5; E. 16.—C. 125; E. 23.—C. 226; E. 8.—C. 245; E. 25.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 28.

Palabra provenzal.

«E *fol* qui en *fol* se fia...
E *fol* qui sec totz sos volers.»

(Loco es quien de locos se fia.... Insensato quien sigue todos sus antojos.)

(*P. Fabre d'Uzes*, trovador.)

Usaron tambien este vocablo los escritores castellanos.

«Con esta alma, *foles*, diz, non avedes nada».

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Señora*, c. 89.)

«Óvolo por tres dias el *fol* en poridat.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1742.)

FOL (SEER).—ENLOQUECER

C. 130; E. 3.

FOLE (PERA).—PERA FOFA.

C. 276; E. 7.

El texto mismo confirma la significacion.

Máis mol'a cabeça ten
ca non e *pera fole*
nen manteiga.....

FOLÍA.—LOCURA, INSENSATEZ, DESVARIO.

C. 125; E. 3.—C. 255; E. 1.—C. 283; E. 3.

Ya se halla esta palabra (follía) en el poema provenzal sobre Boecio, del siglo X.

Berceo, el autor del *Libro de Alexandre*, el Arcipreste de Hita, los poetas de los cancioneros, los legistas, todos los escritores castellanos, siguiendo, como los galaico-portugueses, el impulso provenzal, usaron esta voz. En el *Fuero Juzgo* está empleada en la acepcion de necedad.

FOND'A CIMA (DE).—DE ARRIBA ABAJO.

C. 35; E. 17.

FONDAR.—HUNDIR.

C. 33; E. 2.

Fonderse, en el mismo sentido de *hundirse, irse á pique*, se emplea en los siguientes versos:

«Fu con priegos (ataduras) firmes á las naues pregada,
que *fonder* non *se* podiesse é estodiesse colgada.»

(*Libro de Alexandre*, c. 2144.)

FOR.—ESTUVIERE.

C. 73; E. 9.

FOR (Á).—Á MODO, Á USO.

C. 198; E. 2.

Del provenzal y del catalan:

«Arma es facha de tal *for*
que sos essers sera jasse.»

(El alma está hecha de tal modo que su ser subsistirá siempre.)

(*Nat de Mons*, trovador; s. XIII.)

FORAS.—EXCEPTO, FUERA DE.

C. 67; E. 14.

Adverbio provenzal:

«Que res no y aia part en me
mas vos sola, *foras* de Dieu.»

(Que nada tenga parte en mí sino vos sola, excepto Dios.)

(*Arnaut de Maroill*, trovador; s. XII.)

El *Libro de Alexandre*, v. 8084, emplea este mismo adverbio *foras* en la acepcion de *sino, á excepcion de.*

FORDES.—FUÉREIS.

C. 135; E. 1.

FORNIÇO.—CONCUBINATO.

C. 204; E. 6.

Digitized by Google

Segun el ELUCIDARIO, tal era la significacion de *fornizio*.

FORO (Á).—Á USO, Á ESTILO, Á FUER.

C. 225; E. 4.

Los provenzales y catalanes daban á *for*, ademas de la significacion de justicia, ley y fuero, la de uso y manera.

«L'auzel chánton a lur *for*.»

(Las aves cantan á su modo.)

(*Bernart de Ventadorn*, trovador; s. XII.)

El P. Santa Rosa cita un documento portugués de 1335, en el cual *for* significa: modo, uso, estilo.

FORUM.—FUERON. (Lo mismo que FÓRON en la estrofa 11.)

C. 226; E. 9.—C. 292; E. 9.—C. 368; E. 11.—C. 369; E 6 y 9.

FRAN, FRANQUO.—GENEROSO, BIZARRO.

C. 16; E. 2.—C. 63; E. 2.

En las lenguas de *oil* y de *oc*, *franc*, noble, de condicion libre, sincero. Con estas acepciones está empleada la palabra en la *Vie de St. Léger*, poema del siglo X, en *La Chanson de Roland* (siglo XI),

«Oiez, *franc* chevalier vaillanz.»

(Oid, nobles valientes caballeros.)

y en muchos de los primeros monumentos de los idiomas francés y provenzal.

V. *Franci* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

He aquí este adjetivo usado, en castellano, en la forma francesa:

«Del prinçepe Alexandre que fué rey de Grecia,
que fué *franc* e ardit e de grant sabençia.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 6.)

FRANGISTI.—QUEBRANTASTE, ROMPISTE.

C. 4; E. 4.

Del latin *frangere*.

El provenzal, *franger*, *franer*, *franher*, *fraigner*, etc.

«quan ve a l'ora quel corps li vai *francn*.»

(cuando viene en la hora en que el cuerpo se le va quebrantando.)

(*Poëme sur Boèce*; s. X.)

FREAME.—FIAMBRE.

C. 58; E. 6.

Segun el ELUCIDARIO, la antigua palabra portuguesa *freama* significaba, en un principio, *jamon* y *lechon*. Despues se aplicó al jamon cocido en vino, y á cualesquiera carnes, asadas ó cocidas, que se comen frias. Mas adelante el vocablo primitivo se convirtió en la voz *fiambre*.

FREMOSO.—HERMOSO.

C. 125; E. 1, 2 y 10.—C. 149; E. 2, 6.

Corrupcion de *formosus*.

«Paz, cortezía,
solaz que avia
fremoso poder.»

(Martim Moxa. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 481.)

Los castellanos usaron este vocablo.

«A la fé, diz donna Vénus, non puede eso seer; yo soe mas *fremosa*, é mia debe ser.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 320.)

FROCAZ.—HÁBITO MONACAL.

C. 82; E. 5.

Del latin bárbaro *froccus*.

FROR.—FLOR.

C. 102; E. 1.

Voz que aun dura en el idioma de Galicia.

(Cuveiro Piñol, *Dicc. gallego.*)

(Valladares, *Dicc. gallego-castellano.*)

Desde muy antiguo decian *flor* provenzales y franceses.

FROXEL.—PLUMAZON.

C. 371; E. 9.

Dice el ELUCIDARIO con la autoridad de documentos portugueses de la Edad-media, uno de ellos de 1272:

«*Froixel*, e *fraixel*. Penna miuda das aves, de que se enchem colchões, cabezaes ou fronhas.»

Hoy se dice en portugués *frouxel*.

FRUME.—RIO.

C. 338; E. 5.

Alteracion de *flumen*.

El autor de la *Vida de Santa María Egipciaca* usa de la palabra latina en su genuina forma.

FUMAZ.—HUMO.

C. 105; E. 15.

En provenzal *fumada:*

«Aytan que la *fumada* dura, nul encantamen no i s pot far.»

Digitized by Google

(Mientras dura el humo, no puede hacerse allí encantamiento.)

(*Liv. de Sydrac*, fol. 43. Raynouard.)

En el portugués actual, *fumaça*, humazo.

FURADO.—AGUJERO.

C. 211; E. 7.—C. 315; E. 10.

Voz gallega. Se usa hoy todavia. (V. Cuveiro, *Dicc. gallego.*)

El Arcipreste de Hita dice:

«El encantador malo
saca la culebra del *forado.*»

(*Ensiemplo de la Abutarda et de la Golondrina.*)

Debia de ser proverbio de aquella época lo que dice este verso del Arcipreste, pues hallamos la misma idea, expresada casi con las mismas palabras, en la *Crónica del Rey D. Alfonso Décimo*, cap. LXIII. Dice así la Crónica:

«Alonso Garci, el freile, le dijo al Arzobispo: El mal escantador con la mano ajena saca la culebra del *forado*, é Don Lope Diaz viene agora.....»

En el *Conde Lucanor* se halla la palabra *forado*. Argote de Molina (Glosario) la traduce *agujero*.

FURADOR.—HORADADOR.

C. 245; E. 21.

En el antiguo idioma francés se decia *furer* por robar, y en el provenzal *furar*, ambos verbos derivados del latin *furari*. (V. Roquefort, Raynouard y Honnorat.)

En el gallego antiguo se decia tambien *furaz*, inclinado al robo. (Cuveiro, *Dicc. gallego.*)

FURADOS OS QUEIXOS.—HORADADAS LAS MANDÍBULAS, ROTAS LAS QUIJADAS.

C. 38; E. 10.

Queijo.—Mandíbula inferior. (Cuveiro.)

Segun Valladares: *queixo*, parte inferior de la cara.

FURADYNNO.—AGUJERILLO, QUEBRADURA.

C. 136; E. 5.

FURAR.—HORADAR, AGUJEREAR.

C. 308; E. 8.

Furadado por *horadado* dice el FUERO JUZGO.

Se conserva el verbo *furar* en el idioma portugués y en el gallego.

FURTANDO.—ESQUIVANDO.

C. 65; E. 24.

FURTO (Á).—Á TRAICION, EN SECRETO, CAUTELOSAMENTE, Á HURTADILLAS.

C. 156; E. 1.—C. 212; E. 5.—C. 213; E. 5.—C. 366; E. 7.

Dice el Arcipreste de Hita:

«Que nunca mal retrayas *á furto* nin en concejo.»

(Nunca hables mal en secreto ni en público.)

(*Del castigo quel Arcipreste da á las Dueñas.*)

El Libro de Alexandre, (c. 308), pone estas palabras en boca de Aquiles, que habla desde la tumba:

«Matóme per la planta Páris el periurado,
á furto, sin sospecha, seyendo desarmado.»

Tambien los provenzales tenian un modo adverbial semejante:

«Que vengués *a furt*, e que descavalgués al alberc d'En Gaucelm.»

(Que viniese ocultamente, y que descabalgase en el albergue del Señor Gaucelm.)

(*Vie de Gaucelm Faidit*, trovador; s. XII.)

Se conserva esta antigua locucion *á furto, á hurto*, en los idiomas portugués, gallego y castellano.

FYUCIA.—FÉ, CONFIANZA.

C. 5; E. 19.

Del vocablo latino y provenzal *fiducia.*

El ELUCIDARIO cita un documento portugués del siglo XIII, en que se dice, con la misma significacion, *fiuza.*

Así tambien escribe la palabra el *Libro de Alexandre*, v. 7510.

«Seia segurado sobre *fiuza* vana.»

Berceo cambia la *i* en *e:*

«Avie en una villa dos ciegos muy lazdrados,
.....
ovieron grant *feuza* de seer allumnados.»

(*Estoria de Sant Millan*, c. 323.)

Digitized by Google

G.

GAANÇA. GANANCIA, LUCRO.

C. 9; E. 6.—C. 214; E. 1.

El provenzal, *gaanh*; el francés, *gaaigne*. V. *Gagnagium* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

El ELUCIDARIO dice que se halla con frecuencia esta palabra en los documentos portugueses de la Edad-media.

GABANÇA. BURLA, VANAGLORIA, JACTANCIA.

C. 9; E. 1.

Del verbo provenzal y catalan antiguo *gabar*, mofarse, vanagloriarse. *Verspotten* traduce Bartsch; y tambien *sich überheben*.

«Ieu, so sabetz, no m dey *gabar*,
ni de grans laus no m say formir.»

(Lo sabeis, yo no debo envanecerme, ni sé colmarme de grandes alabanzas.)

(*El Conde de Poitiers*, trovador; s. XI.)

«Atressi m'avetz vos *gabat*.»

(Asi os habeis burlado de mí.)

(*Peirol*, trovador; s. XII. *Chrest. Prov.*)

Los antiguos franceses decian *gab*, *gaber*:

«Des petits enfès issirent de la cité, et le gaboient.»

(Chiquillos salieron de la ciudad, y de él hicieron mofa.)

(*Libro de los Reyes*, trad. Roquefort, *Gloss.*)

«Seisante milie en i cornent si halt
sunent li munt e respundent li val.
Paien l'entendent, ne l'tindrent mie en *gab*.»

(Suenan allí sesenta mil bocinas, tan alto que retumban los montes y responden los valles. Oyenlas los paganos, y no lo toman por cierto á chanza.)

(*La Chanson de Roland*, v. 2113.)

La voz radical *gab* (burla) de las lenguas de *oil* y de *oc*, procede, segun algunos (Roquefort, Honnorat, etc.), del latin *cavilla*, chanza, ó de *gabbatina*, diccion de la ínfima latinidad. Segun Diez, emana del vocablo septentrional *gabb*. Lo traduce *verspottung*, burla, mofa.

El Dante emplea la palabra *gabbo* en la significacion de *broma* y *juego*, y ha quedado en el habla italiana:

«Che non è impresa da pigliare *a gabbo*.»

(Que no es empresa que ha de tomarse á juego: esto es, empresa baladí.)

(*Inferno*, Canto XXXII, v. 7.)

En *El Libro de Alexandre*, hállase varias veces empleado el verbo *gabar*, casi siempre en el sentido de envanecerse, gloriarse:

«Ouiste buën mestro, sóbot bien castigar
(doctrinar),
.....
bien se puede tu padre de buen fijo *gabar*.
(c. 213.)

Los idiomas portugués y gallego conservan hoy las dicciones *gabar* y *gabar-se* en la acepcion de alabar y alabarse.

Gab, elogio, adulacion, en textos provenzales del siglo XIV

Gabar, significa *alabar* en las montañas del Languedoc, y tambien en los Alpes (Borel; Mistral.)

(V. G. Anelier, *Guerre de Navarre*, v. 1370.)

Gab, significa además: amenaza, ruido, mal tratamiento (Noulet et Chabaneau, *Deux manuscrits provençaux*, etc.)

Digitized by Google

GAFEEN.—GAFEDAD, LEPRA.
C. 93; E. 3 y 7.

GAGE.—PRENDA.
C. 62; E. 3.

El provenzal y catalan antiguo, *gatge*; el francés, *gage* y *gaige*.

«Ja mos huelhs messongiers, traidors,
non creirai mais, ni fiansa ses *gatge*.»

(Nunca mas creeré en mis ojos mentirosos y traidores, ni en ajuste sin prenda.)

(*Gaucelm Faidit*, trovador; s. XII.)

Los antiguos castellanos no adoptaron esta voz en el sentido de *seguridad* ó *fianza*, sino para designar la señal de la aceptacion de un reto.

Esta era tambien una de las acepciones que *gage* tenía en el francés antiguo. V. *Duellum* y *Vadium* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. latinitatis*.

GANNARDES.—GANÁREIS.
C. 75; E. 15.

GARÇON.—MANCEBO GALLARDO Y DESPEJADO, MOZO.
C. 195; E. 3.

En provenzal y catalan, *garsó*; en francés, *garçon*.

Congeturan algunos que procede esta voz del céltico *garció*. Otros del árabe *gar* y *gari*, mozo atrevido. V. *Garcio* en Du Cange. *Gloss. med. et inf. lat.*

Afirma Roquefort (*Glossaire de la Langue Romane*) que *garçon* era tomado casi siempre en mala parte hasta el siglo XVII; y significaba, por lo comun, hombre baladí, de poco juicio, moralidad y asiento. Hé aquí un ejemplo tomado del idioma francés antiguo:

«Par mon chief, dist li Rois, il a fait traïson,
je le ferai banir a guise *garçon*.»

(*Crónica rimada de Du Guesclin.*)

En España ha solido usarse en el sentido de *mozo, jóven*, como indican la cantiga y estos versos del Arcipreste de Hita:

«Era un *garçon* loco, mancebo bien valiente,
non queria casarse con una solamente,
si non con tres mugeres; tal era su talente.»

(*Enxiemplo del Garçon.*)

GARNACHA.—GUIRNALDA, CORONA. (?)
C. 79; Ep.—C. 274; en 8 estrofas.

A juzgar por el sentido de la cantiga, no parece vestidura talar de personas graves, segun la acepcion definida por Covarrubias, Honnorat y otros autorizados lexicógrafos. Parece mas bien guirnalda, corona ó collar.

El Arcipreste de Hita usa el vocablo en la acepcion de simple adorno de mujer.

«Yo con miedo et arresido,
prometil' una *garnacha*,
et mandel para el vestido
una broncha et una pancha.»

(*Cántica de serrana.*)

En la provincia de Leon llaman *garnacha* el cerco de pelo que los aldeanos se dejan despues de rapada la parte central de la cabeza, el cual cae en forma de rizos. Tiene visos de analogía con una guirnalda. En este sentido de *guirnalda ó corona* está puesta en la cantiga la voz *garnacha*. Corona de oraciones. Rosario.

GARRIDA.—INSUSTANCIAL, CHACOTERA.
C. 79; Ep.

Emana de *garritus* (charla), voz usada en el siglo V por Sidonio Apolinario. Del verbo latino *garrire*.

«*Puellæ garrulantes ineptias*;» (Muchachas que charlan de fruslerías) dice Fabio Fulgencio Planciades, escritor latino muy erudito, pero de estilo semibárbaro, que fué, segun se cree, Obispo de Cartago, y floreció hácia el siglo VI.

El idioma italiano adoptó sin modificacion, en la Edad-media, el infinitivo latino, que aún conserva:

«..... Famagosta
per la lor bestia si lamenti e *garra* (clamorea.)»

(Dante, *Il Paradiso*, c. XIX.)

El adjetivo *garrido* del habla castellana tiene otra significacion y otro orígen.

El *Diccionario de Autoridades* le atribuye exclusivamente la acepcion de *hermoso, lindo*. Sebastian de Covarrubias (*Tesoro de la Lengua Castellana*) da al que es *garrido*, garbo, gracia, donaire y alegría.

La más verosímil etimología de esta diccion castellana es el griego χάρις, χαριτος, gracia, gentileza, jovialidad, hechizo. Los griegos llamaban á las Gracias Χάριτες *(Carites)*.

GARRIDELINNA.—Diminutivo de garrida: ATOLONDRADILLA, PARLADORCILLA.
C. 79; E. 2.

GASALLADO.—DELEITE, REGALO.
C. 11; E. 2.—C. 135; E. 1 y 10.

Digitized by Google

Berceo usó esta voz con alguna alteracion en la forma:

«Vibria (viviria), si lo dexasen, sin tanto *gasaiado*,
rezando so (su) salterio...»

(*Estoria de Sant Millan*, v. 172.)

GEADA.—HELADA, ESCARCHA.

C. 243, E. 1.

GẼERAR.—ENGENDRAR.

C. 108; E. 8.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 1.

GẼESTEYRA.—RETAMA Ó HINIESTA.

C. 237; E. 15.

En gallego antiguo, *genesta*. (Valladares.)

GEITO.—PRECIPICIO, DESPEÑADERO, SALTO.

C. 341; E. 12.

Geitar, segun un documento de Almoster del siglo XIII, citado en el ELUCIDARIO, significaba *arrojar, echar.*

Geytar en el antiguo dialecto de Arlés, y *getar, gitar*, en el idioma provenzal, significaban tambien *lanzar, precipitar.* (Honnorat; *Dict. de la Langue d'Oc.*)

Todo ello se derivaba del latin, *jactare, jactus.*

GEIÛAR.—AYUNAR.

C. 15; E. 9.

GENRRO.—YERNO.

C. 255; E. 4 y 5.

Del provenzal:

«Lo *genre* contra son sogre, e'l sogre contra son *genre.*»

(El yerno contra su suegro, y el suegro contra su yerno.)

(*Compilation d'après le Code de Justinien*, (s. XIII). MS. de Paris, f. 28.) Bartsch ha publicado una parte.

GENTE (GRAN).—MULTITUD, GENTÍO.

C. 351; E. 2 y 3.—C. 366; E. 5.

GEO.—HIELO.

C. 243; E. 3 y 5.

Provenzal: *gel.*

GẼOLLOS.—RODILLAS.

C. 9; E. 3.—C. 16; E. 9.—C. 121; E. 5.—C. 141; Ep.

En *La Chanson de Roland* (s. XI) *genoill* rodilla (*Genuculum.*)

Ginolho decian los provenzales.

«Eu non dormí nim moc de *ginolhos.*»

(Yo no dormí ni me moví de rodillas.)

(Alba *de Guiraut de Borneil;* s. XII.)

GOLPELLO.—ZORRO, RAPOSO.

C. 273; E. 10.

En francés antiguo, *golpil.*

Segun Roquefort, (*Gloss. de la Langue Romane*) procede del latin *vulpes.*

En el *Roman de Renard* se lee *gorpil*, verso 100, etc. V. *Copillator* en Du Cange. *Gloss. med. et inf. lat.*

En italiano *golpe*, raposa.

GOUERNAR.—MANTENER, SUSTENTAR.

C. 53; E. 2.—C. 161; E. 2.

El ELUCIDARIO, t. I, p. 22, cita un documento de Pendorada de 1317, en que *governar* está usado en el sentido de *alimentar.*

Igual significacion da el *Fuero-Juzgo* á la palabra *gobernar*, y asímismo el Padre Berganza en su Catálogo de *Vocablos oscuros del idioma vulgar.*

Del mismo modo el francés antiguo:

«*Gouverner*, entretenir, fournir les choses nécessaires.»

(Du Cange, *Gloss. Gallicum.* V. tambien *Gubernantia* en el *Gloss. med. et inf. latinitatis.*)

Gonzalo Argote de Molina: «*Gouierno, sustento.*» Glosario de *El Conde Lucanor.*

GOYO.—GOZO.

C. 75; E. 23.—C. 100; E. 3.

Los provenzales decian joy:

«Totz temps sec *joy* ir' e dolors.»

(En todo tiempo siguen al contento angustia y pesar.)

(*Bernart de Ventadorn*, trovador; s. XII.)

El ELUCIDARIO escribe *goivo*, y dice que es voz del siglo XIV. Debe ser anterior.

GOYR, GOÏR.—GOZAR.

C. 21; E. 7.—C. 76; E. 7.—C. 143; E. 9.

Del latin *gaudere.*

Parece contraccion de *gouvir*, gozar. (ELUCIDARIO, t. II, p. 22.)

GRACIOSA.—DISPENSADORA DE GRACIAS.

C. 319; E. 4.

Digitized by Google

Entre los provenzales de la Edad-media usábase la voz *gracios* en la acepcion de *generoso, voluntario, gratuito*.

«...Ajuda, don *gracios*.»

(Ayuda, don gratuito.)

(*Reg. des États de Provence.* Raynouard.)

En la lengua francesa se dice *gracieux* (hablando de los soberanos del Norte) en el mismo sentido de *otorgador de mercedes*, que aquí emplea la cantiga. (V. Littré.)

GRACIR.—AGRADECER.

C. 21. E. 9.—C. 98; E. 6.—C. 143; E. 5.—C. 235; E. 5.—C. 249; E. 6.

Decian *gracir* y *gratir* los portugueses de la Edad-media. V. el ELUCIDARIO; t. I; pág. 22 y 23.

GRACIR-CH'-O-YA, GRACIR-CH'-O-EI.—TE LO AGRADECERIA, TE LO AGRADECERÉ.

C. 274; E. 6.—C. 299; E. 8.

GRADE.—RASTRO, RASTRILLO.

C. 237; E. 11.—C. 253; E. 1.

Subsiste en los idiomas portugués y gallego. En castellano se dice *grada*.

GRADO (Á TI).—GRACIAS Á TÍ.

C. 246; E. 3.

Del verbo *gradir*, agradecer, muy usado por Berceo, el autor del *Libro de Alexandre* y otros.

«*Grado á tí*, Señor Padre, que estás en alto.»

(*Poema del Cid*, v. 8.)

«La gente de Espanna que contra mí fue fallida,
grado a vos, fijo, toda es convertida.»

(El beneficiado de Ubeda; *Vida de San Ildefonso*.)

El ELUCIDARIO cita un pasaje de la *Crónica del Rey D. Duarte*, en la cual *grado* significa agradecido.

GRANADEZ, GRANADECE, GRANADEZA.—GRANDEZA, ACCION ELEVADA.

C. 258; E. 9.—C. 288; E. 4.—C. 292; E. 1.

GRANADO.—GRANDE, NOTABLE.

C. 132; E. 9.—C. 140; E. 4.—C. 176; E. 2.—C. 346; E. 6.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 6.—C. 11.ª de id.; E. única.

Los castellanos usaron este adjetivo en la misma acepcion:

«Deziendo tres palabras de sanctidad *granada*.»

(Berceo, *Del sacrificio de la Misa*, c. 239.)

«Ca sufrieron por Christo lacerios muy *granados*.»

(Berceo; *Vida de Santa Oria*, c. 730.)

«Dioron salto en ellos unos mures *granados*.»

(El *Libro de Alexandre*, c. 2003.)

«Yo estando en afruënta,
por miedo de pecados,
muchos que fis syn cuenta
menudos y *granados*.»

(El Rabí Don Sem Tob. *Proverbios morales*, c. 8.)

El P. Berganza dice: «*Granado*, lleno, cumplido. (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

Con las mismas palabras que Berganza traduce la voz *granado* Argote de Molina en su Glosario del Conde Lucanor.

El Glosario del *Fuero-Juzgo* dice: «*Granado*, principal.»

GRANNON.—BARBAS.

C. 293; E. 5.

Lo mismo que *grinões*. *Grannões* es variante de esta palabra en el códice del Escorial. T. j. 1. V. la cantiga LXXXV.

GRAUE.—DESAGRADABLE, DIFÍCIL, PENOSO.

C. 64; E. 11.—C. 93; Estr.—C. 216; E. 5.

Lo mismo que *greu*. (V. esta palabra en el presente Glosario.)

El Rey D. Diníz dió á *grave* el sentido de *infausto*:

«Vos que ví, amigu' en *grave* dia.»

(*Cancionero del Vaticano*, canttiga 207.)

Los provenzales decian *grevar, gravar*, agobiar, afligir. Bartsch traduce *Kränken, bedrängen*.

Todavia en el siglo XV decian los castellanos *graveza* por aspereza ó escabrosidad:

«Hecharon fuera al otro rrey, el qual salió al Alpuxarra... casi ynexpunable, segun la *grauеza* de la tierra.»

(Hernando de Baeza. *Ultimos tiempos del Reino de Granada*.)

GRESGAR.—REÑIR.

C. 259; E. 2.

Los provenzales decian *greujar*, atormentar.

Los castellanos empleaban la voz *gresgar* en el sentido de contienda, desavenencia, lucha:

Digitized by Google

»Assaz contïenda en lo que has ganado;
se tú en ál contiendes, serás mal conseiado,
.....
En *gresgares* connosco tú non ganas ý nada.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1767.)

En el gallego antiguo *griesco* se decia por encuentro, combate, pelea.

(Cuveiro Piñol. *Dicc. Gallego.*)

Acaso sea esta la etimología del vocablo castellano *gresca.*

GREU.—GRAVEMENTE.

C. 404; E. 3.

GREU, GREV.—MOLESTO, PENOSO, DOLOROSO, RECIO.

C. 4; E. 1.—C. 15; E. 19.—C. 16; E. 16.—C. 103; E. 7.—C. 125; E. 9.—C. 127; E. 8.—C. 186; E. 10.—C. 187; E. 9.—C. 235; E. 12.—C. 271; E. 7.

Voz de los antiguos idiomas provenzal y catalan, derivada del latin ínfimo *grevis.*

»Chant on plus trac *grieu* martire.»

(Canto donde más arrastro doloroso martirio.)

(*Peire Raimon de Tolosa*, trovador; s. XII.)

»Mal ni *greu* en so que'l diria.»

(Mal ni queja en lo que él diria.)

(*Amanieu des Escas*, trovador; s. XIII.)

El francés antiguo tambien emplea este adjetivo con sus peculiares formas primitivas. *La Chanson de Roland* dice *grefs*, duro, terrible.

Los poetas galáico-portugueses usaron á menudo la forma provenzal. Ejemplo:

»E dizede-lhi; pero me foi *greu*
o que m'el ia muitas uezes rogou.»

(*El Rey D. Diníz*, Cancionero del Vaticano, cantiga 200.)

GRINÕES.—BIGOTE, BARBAS, CABELLO.

C. 85; E. 9.

En las lenguas de *oc* y de *oil: grinon, grenon, grinó, grignó*, etc.; voces nacidas de *granus, greno*, de la baja latinidad. (Roquefort; Du Cange.)

»Quant ieu vi vengut l'enuiós
qui a grant onglas e lonc *grignós.*»

(Cuando ví que habia llegado el enfadoso que tiene uñas grandes y bigotes largos.)

(*El Conde de Poitiers*, trovador; s. XI.)

»E'ls *grenons* lonc sobre la boca.»

(Y los bigotes largos sobre la boca.)

(*Roman de Jaufre*, fol. 16; s. XIII.)(Raynouard.)

Los castellanos daban á las palabras *grinon* y *grinnon* unas veces la significacion de *barbas*, otras la de *cabello*, segun su primitiva raiz latina, *crinis.*

»Onde iuraron todos sobre los sus *grinones.*»

(*Libro de Alexandre*, c. 1052.)

»Ante que aplegasen al lecho los tizones,
quemábanlis las barbas, a vueltas los *grinones.*»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, c. 216.)

»En el antiguo gallego, *grinon*, barba.»

(Cuveiro, *Dicc. gallego.*)

GROSSAIN.—Parece GRASA LÍQUIDA.

C. 9; E. 15.

Tal vez deba escribirse *gros-saín.*

La etimología de *saín* es el vocablo latino *sagina.*

Los provenzales y franceses antiguos llamaban *sagin* y *saïn* toda grasa animal:

»Acoustumé avait li bons Roys tous le vendredis de l'an à jeûner; ne ne mengoit point de char ne de saïn *(manteca)* aus merquedis.»

(*Anales del Reinado de San Luis*, en francés antiguo.) (V. Roquefort. *Gloss. de la Langue Romane*, t. II, pág. 508.)

Hoy dia llaman *saín* en Galicia á la grasa de pescado que sirve para alumbrarse la gente pobre.

(Cuveiro, *Dicc. gallego.*)

El epígrafe de la cantiga dice que la imágen se hizo carne y manó aceite. *Saín* en Asturias es *aceite de ballena.* Parece que en la Cantiga *grossaín* tiene la significacion de *aceite.*

GUAANAS.—ALCANZAS.

C. 313; E. 10.

GUARECER.—CURAR, SANAR.

C. 5; E. 18.—C. 77; E. 4.—C. 101; E. 6.—C. 114; Estr.

Nació sin duda de los verbos provenzales *guarir* y *garezir*, que significan lo mismo.

»Sos cors ni s'anma per ren *guaris.*»

(Ni su cuerpo ni su alma sanan por nada.)

(*Poïme sur Boèce;* s. X.)

El ELUCIDARIO afirma que esta voz fué usada en lo antiguo por los mejores autores portugueses en el sentido de *sanar.*

Digitized by Google

Berceo, el Arcipreste de Hita, y el autor del *Libro de Alexandre* se atienen á la palabra provenzal *guarir*.

GUARECER.—REFUGIARSE, LIBRARSE.
C. 49; E. 3.—C. 148; Ep.

GUARECER.—REMEDIARSE.
C. 187; E. 8.

GUARIDA.—AMPARO.
C. 95; E. 2.

GUARIDA.—CURACION.
C. 268; E. 9.

GUARIR.—CURAR, SANAR, PRESERVAR, SALVAR, SALVARSE.
C. 4; E. 9.—C. 33; E. 7.—C. 51; E. 6 —C. 69; E. 18.—C. 82; E. 2 —C. 114; E. 7.
Vocablo francés y provenzal, *guarir*, *garir*, *guerir*.
(V. *garire* en Du Cange, *Gloss. m. et i. l.*)
Léon Gautier en su Glosario de la *Chanson de Roland* dice que *guarir* procede del antiguo alto aleman *werian*.

«De cent milliers n'en poeent guarir dous.»
(De cien mil no pueden salvarse dos.)
(*La Chanson de Roland*, v. 1440, s. XI.)

«Adonex mi tenc per *guaritz*.»
(Entonces me tengo por curado.)
(*Peire d'Alvernhe*, trovador, s. XII.)

Nuestros poetas de la Edad-media emplearon tambien este verbo.

«Todos los traïdores assy deuen morir,
Ningun auer del mundo non los deue *guarir*.»
(*El Libro de Alexandre*, c. 165.)

GUARRÁ.—SANARÁ, CURARÁ.
C. 5; E. 24.—C. 146; E. 8.—C. 256; Estr.—C. 276; Estr.—C. 321; E. 11.—C. 378; E. 10.
Futuro irregular de *guarecer*.

GUARRÁ.—PRESERVARÁ.
C. 146; E. 5.

GUISA.—FORMA, MANERA, ESPECIE.
C. 117; E. 2.
Del germánico *Weise* (Honnorat; *Dict. de la Langue d'Oc.*) El Profesor de la Universidad de Halle, L. G. Blanc, dice *Wisa*.

Los provenzales usaron esta voz desde el comienzo de su idioma.

«Fai l'acupar *a guisa de lairó*.»
(Hace golpearlo á guisa de ladron.)
(*Poëme sur Boèce;* s. X.)

El francés antiguo decia *vise* (manera), siguiendo mas de cerca al vocablo aleman:

«Lo fel Herodes, cum lo vid,
.....
de multes *vises* l'apeled.»

(El pérfido Herodes, cuando lo vió, lo llamó de muchos modos.)

(*La Passion du Christ*, poema francés del siglo X, publicado é ilustrado por F. Diez. Bonn, 1852.)

El Dante tomó la palabra *guisa* de los trovadores de Provenza.

«E forse sua sentenzia è d' altra *guisa*
che la voce non suona.....»
(*Paradiso*, Canto IV.)

Con la misma significacion entró desde luego en el idioma castellano:

«Vido venir tres vírgines, todas de una *guisa*, todas venian vestidas de una blanca frisa.»
(Berceo, *Vida de Santa Oria*, v. 469.)

GUISA (SEN).—DESATENTADAMENTE.
C. 105; E. 9.

«Non e *sen guysa* (insensato) de por mí morrer.»
(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cant. 194.)

GUISA (DE) (EN).—DE SUERTE, DE MANERA.
C. 109; E. 1.—C. 113; E. 3.—C. 114; E. 3. —C. 125; E. 6 y 11.—C. 201; E. 4.

GUISA (DE GRAN).—DE AVENTAJADA CONDICION, DE ALTO ESTADO.
C. 201; E. 2.—C. 1.ª *das Festas de Santa María*; E. 2.

Segun el ELUCIDARIO, *guisa* tenia en la Edad-media, entre otras significaciones, la especial de «ordem ou qualidade de cavalleiros.» Así lo expresa el Cod. Alf. L. IV, Tít. 118, §§. 3, 5 y 8.

«*De mayor ó menor guisa*, (de estado noble ó plebeyo.)»

«*Guisa:* clase, linaje.»
(Glosario del FUERO-JUZGO.)

«*De alta guisa:* de sangre generosa.»
(Argote de Molina; Glosario de *El Conde Lucanor.*)

Digitized by Google

«Todos los castellanos en una se acordaron:
dos omnes *de gran guisa* por alcaldes alzaron.»

(*Poema del Conde Fernan Gonzalez.*)

GUISADO, GUYSADO.—JUSTO, NATURAL, RAZONABLE.

C. 14; E. 1.—C. 61; E. 3.—C. 135; E. 11.—C. 177; E. 1.—C. 237; E. 5.

El Libro de Alexandre emplea esta voz en el mismo sentido:

«Mas no lo quiso Dios, ca non era *guisado.*»
(c. 456.)

El ELUCIDARIO atribuye las mismas acepciones á *aguisado.* (Tomo I, pág. 64.)

GUISADO (FAZER).—OBRAR CON ACIERTO.

C. 319; E. 2.

GUISAR.—DISPONER, AVIAR, PREPARAR, ARREGLAR.

C. 43; E. 3.—C. 108; E. 7.—C. 167; E. 3.—C. 171; E. 2.—C. 253; E. 4.—C. 261; E. 3.—C. 285; E. 12.

«E assy o quis Deus *guisar.*»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 128.)

El ELUCIDARIO dice que es voz del siglo XIV. Es anterior, pues se halla en los cantares de los poetas galaico-portugueses del siglo XIII.

Tambien se usó en castellano en el mismo siglo:

«Desaquí adelant otra guysa es a *guysar*»
(Otro modo ó medio hay que prevenir.)

(*Libro de Alexandre*, c. 1289.)

El idioma provenzal tenia el verbo *guizar*, que define así Honnorat: «(vieux langage) guider...., mener, conduire, mettre en ordre.»

Bartsch traduce: «führen, leiten.»

Digitized by Google

H.

HÍ.—Lo mismo que Í.

«E uos non perdedes *hí* ren, senhor.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero galaico-portugués* del Vaticano, cantiga 91).

HU.—Lo mismo que U.

C. 184; E. 1.—C. 274; E. 10.

«*Hu* nũca possa seer sabedor.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero galaico-portugués* del Vaticano, cantiga 81.)

«Se hu vos vivéssedes vivesse.»

(*Id.*, cantiga 136.)

Digitized by Google

I.

Í.—ALLÍ, AHÍ, EN ELLA, EN ELLO, Á ELLO, DE ELLA, DE ELLO, Á EL, Á ELLA.—Igualmente los plurales.

C. 64; E. 15.—C. 97; E. 8 y 9.—C. 98; E. 1 y 4.—C. 99; E. 4 y 6.—C. 105; E. 11.—C. 113; E. 1.—C. 115; E. 9.—C. 116; E. 4.—C 123; E. 5.

Es adverbio provenzal:

«Quar vos no *y* etz.»

(Porque vos no estais allí.)

(Aimeric de Pegulhan, trovador; s. XIII.)

«Sordel, ja pro no *í* avria
l'amiga, so sai en ver...»

(Sordelo, ya no hallaria provecho *en ello* la amiga: lo sé en verdad.)

(Guillem de la Tor, trovador; s. XIII.)

En los Cancioneros galaico-portugueses de Ajuda y de la Biblioteca Vaticana está empleado á menudo este adverbio. Ejemplo:

«E faça minha madr' o que poder des *hi*.»

En el castellano antiguo se halla muy usado este adverbio. Ejemplos:

«Departiela un velo que solia *y* colgar.»

(Berceo, *El sacrificio de la Misa*, v. 23.)

«Un manjar mejor que otro á menudo *y* anda.»

(El Arcipreste de Hita, *Enxiemplo del mur de Monferrado*.)

«*Hy* era deboxada la tierra é la mar.»

(*Libro de Alexandre*, c. 85.)

Í (D').—DE ALLÍ.—A veces, contraccion de *des-í*.

C. 72; E. 6.—C. 144; E. 5.

Í (PER).—POR ELLO, POR ESO, ASÍ.

Prólogo poético, E. 5.—C. 65; E. 4.—C. 97; E. 8.—C. 120; E. 2.

IÁ.—JAMAS, NUNCA.

C. 63; E. 14.—C. 64; E. 15.—C. 92; E. 6.—C. 186; E. 2.—C. 341; E. 7.

Adverbio provenzal:

«Partirai m' en donc ieu? Non, *ja*.»

(Me apartaré yo de ella? No, jamas.)

(*Peyrol*, trovador; s. XII.)

IÁ.—YA.

C. 73; E. 9.—C. 181; E. 2.

ÍA.—Lo mismo que **YA**.

C. 103; E. 2 y 3.

IÁ MAES.—SIEMPRE.

C. 114; E. 10.

IÁ QUANTO.—Parece BASTANTE, NO POCO.

C. 273; E. 1.

«..... semejauan *ya quanto* á la de las otras gentes.»

(D. G. de Hinojosa, *Cron. de los godos* romanceada.)

IAÇA.—CAIGA.

C. 341; E. 7.

IAIÜAR.—AYUNAR.

C. 88; E. 5.—C. 116; E. 2 y 3.—C. 124; Ep.—C. 144; E. 4.—C. 193; E. 9.—C. 269; E. 4.

Iaiunar, en el *Fuero Juzgo*.

IAIUUN.—AYUNO.

C. 199; E. 1.

Digitized by Google

El Libro de Alexandre emplea la voz *ieiuno*, ayuno, en la acepcion de hambriento:

«Andaba tan rabioso como el leon *ieiuno.*»
(c. 490.)

IAREI.—CAERÉ.
C. 209; E. 1.

IARIA.—ESTARIA.
C. 340; E. 8.
Del verbo *jazer.*

IAZ.—ESTÁ, ES.
C. 12; E. 1.—C. 80; E. 1.—C. 197; E. 2.—C. 318; E. 2.

IAZ EN TORTO.—CAE EN INJUSTICIA, OFENDE.
C. 209; Estr.

IAZENDO TAL.—ESTANDO ASÍ.
C. 291; E. 4.

IAZER.—ESTAR, EXISTIR, PERMANECER.
C. 52; E. 4.—C. 53; E. 10.—C. 56; E. 4.—C. 66. E. 2.—C. 82; E. 2.—C. 83; E. 3 y 10.—C. 105; E. 11.—C. 106; E. 4.—C. 147; E. 4.—C. 170; Estr.—C. 185; E. 14.—C. 215; E. 4.—C. 225; E. 4.—C. 245; E. 12, 14.—C. 270; E. 7.—C. 273; E. 5.—C. 325; E. 15.—C. 328; E. 3.—C. 341; E. 16.—C. 368; E. 6.

«Qu'eu posca pres de lei *jacer.*»
(Que pueda yo estar junto á ella.)
(*Cercalmont*, trovador del siglo XII. Ms. de Módena, publicado por Karl Bartsch.)

Se ve clara la significacion en este verso de la *Cantiga* 341:

«que en culpa mortal *iazen.*»
(que *estan* en pecado mortal.)
«Todo *iaz* en mi mano, el tener ó el dar.»
(*El Libro de Alexandre*, c. 361.)

«Enojado con razon
el Rey D. Sancho *yacía* (estaba)
de aqueste Infante Don Juan
que por hermano tenia.»
(*Romance antiguo.*)

IAZER.—HABER,
C. 25; E. 13.—C. 82; E. 4.—C. 97; E. 9.—C. 105; E. 3.—C. 126; E. 7.—C. 148; E. 2.—C. 386; E. 9.

IAZER.—RESIDIR, HABITAR.
C. 64; E. 19.—C. 77; E. 5.—C. 265; E. 6.
Del verbo provenzal *jazer* (yacer) tomado del latin *jacere.*

En sentido figurado se empleó para expresar que una cosa se alberga, ó reside ó descansa:

«El cor li *jatz*
escarsetatz.»
(En su corazon habita la tacañeria.)
(*Esperdut*, trovador.)

«E lievan el so cuerpo do *iogó* (habitó) de primero.»
(Berceo, *Vida de San Millan*, v. 1734.)

«Se *yoguiés* dormïendo, non *yaria* mas quedado.»
(Si estuviese durmiendo, no reposaria mas sosegado.)
(*El Libro de Alexandre*, c. 2094.)

IÉNUA, GÉNUA.—GÉNOVA.
C. 287; Ep. y E. 1.

IGUANÇA.—IGUALDAD.
C. 9; E. 8.

INCAL (POUCO M').—POCO ME IMPORTA.—(V. CAL).
C. 235; E. 15.

IOGRAR.—JUGLAR.
C. 8; E. 2.—C. 194; E. 1, 4, 7 y 10.—C. 293; Ep. y E. 2 y 7.
Del provenzal *joglar*, y del francés antiguo *jogler, jogleor, jugleire*, etc. V. *Joglaria* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*
Gonzalo Argote de Molina: «*Yoglar*, truhan ó hombre de placer.» (Glosario de *El Conde Lucanor.*)
«*Jograes*, cantores vagabundos», dice Braga.
Las *Partidas* definen la condicien social y legal de los *juglares.*—Tambien *juglar* significaba poeta.

IOÍZO, IOẎZO.—JUICIO, FALLO.
C. 341; E. 1.—C. 346; E. 1.
El Fuero Juzgo dice *ioicio.*

IORNAL.—JORNADA.
C. 197; E. 6.

IOUUE.—ESTUVO, PERMANECIÓ.
C. 124; E. 9.—C. 144; E. 11.—C. 215; E. 8,—C. 268; E. 8.

IOUVER.—ESTAR, PERMANECER.
C. 9; E. 7.—C. 59; E. 12.—C. 79; E. 8.—C. 115; E. 5.—C. 117; E. 4.—C. 228; E. 2.—

Digitized by Google

C. 243; E. 5.—C. 271; E. 4.—C. 344; E. 4.—C. 2.ª de las 5 finales; E. 7.

Así interpreta el ELUCIDARIO el verbo *jouver ó jouvar.*

IOẏGAR.—JUZGAR.

C. 75; E. 27.—C. 4.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 8.

IOẏZ.—Apócope de IOẏZO.

C. 27; E. 6.

IUIGADO.—JUZGADO.

C. 11; E. 5.—C. 213; E. 8.

El ELUCIDARIO cita un documento portugués del siglo XIII, en que se halla el verbo *juigar.*

IURA.—JURAMENTO.

C. 125; E. 12.

En las lenguas de *oil* y de *oc* se decia *jur.* (V. Roquefort; Raynouard.)

«Pois ment sos *jurs.*»

(Pues que desmiente sus juramentos.)

(*Raimon de Miraval*, trovador: s. XII.)

IURAS PRES.—SE COMPROMETIÓ... SE OBLIGÓ POR JURAMENTO?

C. 285; E. 10.

IUSO.—BAJO, ABAJO.

C. 102; E. 9 y 10.—C. 191; E. 3.

Del antiguo provenzal *jus.*

En la misma forma provenzal se ve usada esta palabra en el siguiente verso castellano:

«Quando quier el sol *ius* la tierra á Oriente tornar.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1177.)

Los antiguos franceses decian tambien *jus* y *jos* (abajo, debajo) tomados del latin bárbaro *josum.* (V. Du Cange.)

«Ses oilz turnat é sus é *jus.*»

(Sus ojos se volvian arriba y abajo.)

(*Marie de France;* s. XIII.)

Del mismo orígen nacieron los antiguos adverbios castellanos *yuso* y *ayuso*, (abajo, debajo).

IUSSÃA.—BAJO, INFERIOR.

C. 69; E. 15.

El ELUCIDARIO dice que *Jussàa* (que está abajo) es lo contrario de *Susàa* (que está arriba), y menciona un documento portugués de 1284 en que se hallan usados ambos vocablos.

«Ofreçioron muchas almas al sieglo mas *iusano* (la otra vida.)»

(*El Libro de Alexandre*, c. 588.)

IUẏZ.—JUEZ.

C. 76; E. 2.

«Quando fueres *iuýz*, siempre iulga derecho.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 52.)

Digitized by Google

J.

JALNE. IALNE.—AMARILLO.

C. 152; E. 4.

El P. Santa Rosa, que halló este vocablo en una carta del Rey D. Diníz al Monasterio de Castro d'Avelans, dice que se deriva del francés *jaune*, nacido del latin *galbinus*.

Scheler dice: *Jaune;* Vieux Français, *galne*, *jalne*.

(*Dict. d'Étymologie Française.*)

La diccion castellana y portuguesa moderna *jalde* es mera alteracion de la voz francesa y galáico-portuguesa *jalne*. Así lo indica Fried. Diez diciendo que basta para ello una leve variacion eufónica («*jalne* mit einer kleinen euphonischen veränderung *jalde*, lombardisch, *giald*.») Añade Diez que la primitiva forma francesa *galne*, *jalne*, procede evidentemente (*offenbar*) del latin *galbinus* (galb' nus), y que la forma italiana *giallo* emana del antiguo alto aleman *gelo* (ahora *gelb*).

Ya muy á los principios del siglo XV se decia en Castilla *jaldado* (amarillo encendido.)

(*Cancionero de Baena*, Cantiga 290.)

JAME (SAN).—SANTIAGO.

C. 26; E. 2.

En Provenza decian *Sant Jame:*

«que vengas veyre l'esbat
de *sant Jame* en beritat.»

(que vengas á ver, sin falta, el juego (*paso ó auto*) de Santiago.)

(*Ludus Sancti Jacobi.* Fragmento de un *misterio* provenzal, descubierto y publicado por Camille Arnaud, Marsella, 1858.)

JAZ.—HAY, CABE.

C. 5; E. 17.

JOUVER.—DORMIR, DESCANSAR, YACER.

C. 54; E. 8.—C. 67; E. 3.

El ELUCIDARIO comprueba esta acepcion con un documento portugués de 1191.

JUẏÃO.—JULIANO.

C. 15; Ep. y E. 1, 2, etc.

Digitized by Google

L.

LACERAR, LAZERAR.—PADECER, PENAR, LASTIMAR, MENGUAR.

C. 300; E. 2.—C. 335; E. 7.—C. 351; E. 4.—C. 353; E. 15.

Del latin, *lacerare*. La significacion latina se modificó y extendió no poco.

En los escritos castellanos de la Edad-media se halla este verbo en varias formas: *lazerar, lazrar, lasrar, lazdrar, lastar, lazar, lasar:*

«Se meterte quisieres ennas ondas del mar,
ó en una foguera te quisieres afogar,
.....
en cualsequier dellas aurás á *lazerar*.»

(*Libro de Alexandre*, c. 2113.)

«Io cataba a elli porque tanto lazdraba (padecia).»

(Berceo, *Duelo que fizo la Virgen*, c. 29.)

«De yerros e de males despues siempre *lasramos*.«

(L. de Ayala. *Rimado de Palacio*, c. 1029.)

Lazdrados, lazerados ó trabajados. (Argote de Molina, Glosario de *El Conde Lucanor*.)

LAI.—REPUGNANTE, FEO. (Apócope de LAIDO.)

C. 279; E. 4.

En las dos lenguas de *oil* y de *oc* se decia *lait, laid*, etc.

Littré es de los que juzgan, como juzgó Denina, que la palabra francesa *laid* se deriva del aleman antiguo *leid*.

Raynouard, Bescherelle, Honnorat (este último hipotéticamente) señalan como fuente etimológica el verbo latino *lædere*.

Diez (*Etymologisches Wörterbuch*) se inclina al orígen germánico, y establece esta serie fonética: antiguo alto aleman, *leid*; antiguo escandinavo, *leidhr;* anglo-sajon, *lâdh*.

El Dante usa *laido* en sentido moral:

«Ma riprendendo lei di *laide* colpe.»

(*Purgatorio*, v. 123.)

LAIDURA.—TACHA, DEFORMIDAD, FEALDAD.

C. 352; E. 8.

LAIS.—CANCION.

C. 8; E. 2.—C. 103; E. 6.

Voz provenzal y francesa antigua, del latin *lessus*.

«Fasia á un juglar
lo *lais* de dos amans cantar.»

(Hacia cantar á un juglar la cancion de los dos amantes.)

(*Roman de Jaufre:* s. XIII.)

La verdadera significacion de *lais* es *lamentacion, gemido*, en los idiomas provenzal é ínfimo breton, segun afirma Roquefort en su *Glossaire de la langue romane*. Por extension se aplicó despues este nombre á ciertas poesías cantables de carácter tierno y sentimental, semejantes á las romanzas francesas ó á las endechas españolas.

En la antigua historia caballeresca francesa de *Tristan*, este paladin, separado de su amada Iseult, consuela, cantando amorosos *lais*, las amarguras de la ausencia.

Hé aquí una muestra, reproducida por Roquefort, del estilo de estas composiciones.

«Et li oisiap à haute alaine,
qui sor le pin haut li chanta
un *lais* qui délitous chant a;
li *lais* fu moult bon à entendre,
examples y pourroit-on prendre
dont on vaurroit miex en la fin.»

(*Li Lais de l'Oiselet.*)

Digitized by Google

LAURAR.—TRABAJAR.
C. 117; Ep.

LÁŸDA.—AFLIGIDA, LASTIMADA.
C. 81; E. 4.

Del adjetivo provenzal *láid* (femenino *láida*), nacido del latino *lædere*, y, segun Denina, del germánico *leid* (mal, daño, afliccion). Los italianos tomaron tambien esta palabra, añadiendo al masculino, como los portugueses y españoles antiguos, una *o*, *láido*. Pero en Francia é Italia significaba exclusivamente *feo*, *ruin*.

«L'us a moiller qu'es bella e pros,
. . . . . .
e l'autr'es *láida* e marrida.»

(El uno tiene mujer que es hermosa y digna,..... y la otra es fea y desabrida.)

(*Gaucelm Faidit*, trovador: s. XII.)

El *Libro de Alexandre*, c. 593, usa este adjetivo en la acepcion de *triste*, *dolorido:*

«Cuando vió sus parientes que tan *láidos* (afligidos) andaban.»

El ELUCIDARIO atribuye tambien á la palabra *láido* los significados portugueses de «*rústico*, *torpe*, *afrontado*.»

El Cod. Alf., L. IV, T. 58, §. 7 y 12 dice «*mostrar feridas láidas*» (*heridas feas*), esto es, heridas que producen deformidad.

El *Fuero Juzgo* emplea esta palabra en las acepciones de *fealdad*, *horror*, *afrenta*. Véase un ejemplo de esta última:

«Fágales dar á cada uno CC. azotes, é sennálelos na fronte *layda-mientre* (ignominiosamente.)» (Lib. VI, Tít. II, l. 4.)

Roquefort da á la palabra románica *laid* (injuria, oprobio, afrenta) la etimología griega λοιδορία, ó la vascongada *laidoa*.

(*Glossaire de la Langue Romane*, t. II, pág. 55.)

Segun el P. Larramendi, *Diccionario Trilingüe*, el vocablo vascongado *laidoa* significa *afrenta*.

El P. Berganza: *laido*, rústico, torpe, afrentado. (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

LAZEIRO.—TRABAJO, PENALIDAD.
C. 71; E. 2.

En el FUERO JUZGO, *lazera*, trabajo, molestia.

Gonzalo Argote de Molina: «*Lazeria*, trabajo.» (Glosario de *El Conde Lucanor.*)

En *La Danza de la Muerte* se dice *laseria* por miseria:

Dice el ermitaño á la muerte:

«Sabes que sufrí *laseria* biuiendo.»

LEDANINNA.—LETANÍA.
C. 54; E. 5.

«Non fablo nin leo en su *ledanía*.»

(*Cancionero de Baena*, Cantiga 319.)

Ledanía se decia tambien en el gallego antiguo. (Valladares, *Dicc. gallego-castellano.*)

Hoy *ladainha* en portugués.

Ledaiña en gallego. (Cuveiro, *Dicc. gallego;* Valladares, *Dicc. gallego-castellano.*)

LEDAÝAS.—LETANÍAS.
C. 347; E. 8.

LEDIÇA.—JÚBILO, CONTENTO.
C. 319; E. 13.
De la voz latina *lætitia*.

LEDICE.—Lo mismo que LEDIÇA.
C. 1; E. 6.

LÉE.—LEY.
C. 150; E. 4.—C. 167; Estr.—C. 167; E. 5.—C. 192; E. 11.—C. 7.ª de la seccion *das Festas de Santa María*; E. 2.

Los provenzales decian *lei*, *ley*, *leg*.

Así tambien se usó esta palabra, que es el *lege* latino sincopado, en los siguientes versos castellanos:

«Pueblo sobre que fizo Dios tant aguisado,
fué contra su *lee* tan mal conseiado.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1948.)

LEEDOR.—LECTOR.
C. 4; E. 2.

LEITOAIRO.—LETUARIO, ELECTUARIO.
C. 88; E. 9 y 12.

Del provenzal *lectoari*, emanado de *electarium* ó *electuarium*.

(Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*)

Por lo comun se usaba esta palabra en su acepcion medicinal. Algunas veces, sin embargo, se empleaba en el sentido de manjar:

«¿Quien diríe los manjares, los presentes tamaños,
los muchos *letuários* nobles é tan estraños?
Muchos de *letuários* les dan muchas de veses,
diacitron, codonate, *letuário* de nueses.....»

(El Arcipreste de Hita. *De como Trota-conventos consejó al Arcipreste que amase alguna monja.*)

Digitized by Google

«Demas desto: turrones, nuégados, obleas, *letuarios*, é tales cosas que la curiosidat de los Príncipes é engenio de los epicurios falló é introdujo en uso de las gentes; é maguer todas las viandas aquí puestas non sean por las mas usadas é conoscidas..... entenderse pueden.»

(D. Enrique de Aragon, *Arte Cisoria.*)

Covarrubias dice que «*letuario* tomó el nombre de la lechuga (*lactuca* en latin, *laytuga* en lemosin), y es «cierto género de conservas que hacen los boticarios.»

(V. el *Tesoro de la Lengua Castellana.*)

Todavía en el siglo XVII conservaba este vocablo su antigua forma castellana:

«El vejete palabrero,
que, á poder de letuário,
acostándose canario,
se nos levanta gilguero.»

(Quevedo, *Musa V, letr. satir.* 12.)

LEIXAR.—DEJAR.

Prólogo poético; E. 4.—C. 75; E. 15.—C. 93; E. 2.—C. 103; E. 10.—C. 119; E. 8.—C. 194; E. 5.—C. 215; E. 3.—C. 345; E. 3.

Procede del verbo provenzal *laissar* (del latino *laxare*), en el bajo latin *lassare*, V. Du Cange, *Gloss.*

«Mesura m fai soven *laissar*
de manh rir e de trop jogar.»

(Cordura me hace á menudo dejar de reir mucho y de jugar demasiado.)

(*Garin le Brun*, trovador: s. XII.)

El catalan antiguo decia tambien *leixar*. El castellano del siglo XIII, *lexar:*

«Quanto aquí ganamos aquí lo *lexaremos.*»

(Berceo. *Vida de Santo Domingo de Silos.*)

«*Lexar*, dejar.» (El P. Berganza, *Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

LEU' (BEN).—FACILMENTE.

C. 25; E. 12.—C. 97; E. 3.

«Cuemo muerte de rey de *lieve* non se calla...»

(*Libro de Alexandre*, c. 842.)

En provenzal antiguo, *leu*, pronto, ligeramente. Diez traduce *leicht*, levemente, fácilmente.

(*Etymologisches Wörterbuch.*)

LEZER.—SOSIEGO, REPOSO, TRANQUILIDAD.

C. 38; E. 9.—C. 94; E. 3.—C. 204; E. 5.—C. 212; E. 8.

«Poys uos non pudi ueer
ia mays non ouu'i *lezer.*»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 202.)

Palabra provenzal:

«Als vostres laus dir mi sofranh *lezer.*»

(Me falta reposo para decir vuestras alabanzas.)

(*Arnaut de Maroill*, trovador.)

Hoy, segun el *Diccionario gallego* de Cuveiro Piñol, *lecer* significa: «gusto, gana ó humor para hacer algo.»

El P. Santa Rosa, con referencia á un documento portugués de 1306, traduce: «bonança, prosperidade, boa fortuna.»

LEZER.—DESCANSO, TIEMPO SOBRADO.

C. 324; E. 6.—C. 5.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 6.

Voz completamente provenzal. Los franceses decian *leisir*, y así vemos empleado este vocablo en *La Chanson de Roland.* Así *lezer* como *leisir* (en el francés moderno *loisir*) proceden del infinitivo latino, sustantivado, *licere.*

LEZER (A).—ATENTAMENTE, CON DETENIMIENTO, CON SOSIEGO.

C. 104; E. 1.—C. 156; E. 5.—C. 351; E. 1.—C. 371; E. 1.

LEZER (FAZ).—TOMA CUIDADO, HACE CASO.

C. 240; E. 3.

LEZER (FILLAD' Y).—PRESTAD Á ELLO ATENCION.

C. 131; E. 1.

LEZER (SEN).—SIN DILACION, CON AZORAMIENTO.

C. 11; E. 9.—C. 25; E. 2.—C. 261; E. 3.

LIJADO.—HERIDO, LISIADO.

C. 146; E. 7.

LIJON.—LESION, DAÑO.

C. 76; E. 6.—C. 97; E. 4.—C. 134; E. 7.—C. 189; E. 5.—C. 265; E. 21.—C. 293; E. 3.—C. 4.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 6.

LIMPIDÕE.—LIMPIEZA, PUREZA, ATAVÍO, COMPOSTURA.

C. 312; E. 1.

Estas y otras acepciones análogas atribuye el P. Santa Rosa á la palabra *limpidoem.* Cita

Digitized by Google

en comprobacion un texto del *Cod. Alf., L. I, T.* 36. (ELUCIDARIO, t. II.)

LITEIRA.—CONJUNTO DE LAS ROPAS Y ADORNOS DE UN LECHO.

C. 43; E. 13.

Cita el ELUCIDARIO, para comprobar la significacion, el texto de un testamento de 1254. Procede verosímilmente esta voz de *lectarium*, de la baja latinidad.

En provenzal: «*Leitiera* (vieux langage), couche, couchette.» (Honnorat.)

LIURAR.—DESPACHAR.

C. 65; E. 9.

El ELUCIDARIO comprueba la significacion de *despachar*, *resolver*, con un documento portugués de la Edad-media.

LIXOSO, SA —INMUNDO, SUCIO.

C. 152; E. 6.—C. 195; E. 22.—C. 219; E. 6.—C. 225; E. 9.

El P. Santa Rosa cita un documento de Almoster, de 1287, en el cual *lixo* significa «cousa vil, inmunda.»

Decíase igualmente *lixo* en el habla antigua de Castilla. La *Crónica General* (Part. 2, cap. 51) lo emplea en el sentido de *cieno ó lodo*.

El autor del *Libro de Alexandre* usó tambien esta voz:

«Como son los *lixos* de diversas maneras;
.....
fierven sobre los fuegos otras tantas calderas,
en que assan é cuecen las almas fornagueras
(libidinosas.)»

(c. 2210.)

El pasaje del poema, que se refiere á humanas flaquezas, especialmente á la incontinencia, hizo creer al docto Sánchez (que no conocía la palabra) que *lixo* podía significar *lujo* ó *lujuria*. (Glosario.)

Creemos que el poema emplea el vocablo *lixo* en su acepcion genuina (hez, inmundicia, cieno) y lo aplica metafóricamente á los vicios.

El ejemplo del siglo XIII que pone el ELUCIDARIO, demuestra que era en la Edad-media cosa corriente dar á *lixo* significacion metafórica:

«Bemaventurados porém por merecimento jullgamos aquelles que os *lixos* (las heces) deste mundo nom sujão (no manchan).»

No es cosa llana atinar con la etimología. Parando exclusivamente la atencion en el sentido metafórico de *impureza*, podría hallarse cierta relacion entre *lixo* y la voz provenzal *licharía:*

«Chansó ni sirventés,
ni stribot ni arlotés,
non es, mas quan *licharía*.»

(No es cancion ni sirventés ni estribote ni arlote, sino únicamente libertinaje.)

(*B. Martin*, trovador.)

Pero más acertado nos parece buscar la analogía etimológica de *lixo* con la diccion francesa *lie*, que Littré declara «d'origine inconnue.» Scheler recuerda el bajo latin *lia*, que Roquefort juzga derivado de *limus;* y cita palabras de los idiomas breton, gótico, valon, gaélico, como fuentes cuya inseguridad no desconoce. Con razon prefiere como plausible conjetura la palabra latina *lix* que Nonio Marcelo (s. III) define de este modo: «*cinis vel humor cineri mixtus.*»

El portugués y el gallego conservan la voz *lixo*, *lijo*, con la significacion antigua.

El adjetivo *lixoso*, *lijoso*, fué tambien usado por los escritores castellanos:

«El buho es la más laida et la más *lijosa* (repugnante) ave.»

(*Calila e Dymna*, cap. VI.)

Las PARTIDAS expresan claramente la significacion material y directa del vocablo: «..... si el que morasse en la casa de suso vertiese agua ó alguna cosa *lixosa* (sucia, asquerosa).» (Part. 7, Tít. 9, l. 6.)

LONIE.—LÉJOS.

C. 129; E. 6.

Luny dice el *Consulado del Mar*. *Luene*, *luenne*, *lueñe*, vemos en los poetas castellanos del siglo XIII, en *El Conde Lucanor*, en el P. Berganza, *Vocablos oscuros del idioma vulgar*, etc.

Luenge dice el FUERO JUZGO.

Lunh los provenzales.

Lungi escribía el Dante.

Longe, como en latin, se escribe ahora en portugués y en gallego.

LOUÇAẏNNA.—LUJO, OSTENTACION.

C. 54; E. 3.

LOURO.—MORENO (?)

C. 325; E. 11.—C. 1.ª de las 5 finales; E. 7.

En el idioma portugués y en el gallego *louro* ha significado y significa: *pajizo*, *rubio;* pero no parece admisible esta significacion en las dos citadas cantigas, porque en ambas aplica el Rey

Digitized by Google

Alfonso el calificativo *louro* al color de los moros, en contraposicion al blanco:

«E nos roguemos á que nos tesouros
de Ieso-Cristo é, que aös mouros
çedo cofonda, et brancos et *louros*.»

Hé aquí, al parecer, el sentido de estos versos:

«Roguemos á la Vírgen que confunda á los moros, ya blancos, ya atezados.»

Es de advertir que en el dialecto del Bierzo llaman *louros* á los animales de color castaño oscuro.

LUITAR.—LUCHAR.

C. 198; E. 2.—C. 351; F. 3.

Este verbo parece derivado del antiguo francés *luiter*, nacido del latin *luctare:*

«A braz se prenent ambedui pur *luiter*.»
(*La Chanson de Roland*, v. 2552.)

Los provenzales escribian *luchar* (como mas adelante los castellanos), y *loitar:*

«Escomés lo de *luchar* e *lucheron* amdos.»
(Lo retó á luchar, y lucharon ambos.)
(*Abrégé de l'A. et du N. T.*, apud Raynouard)

«Si l'auzel *loita* e ponha.»
Si el pájaro lucha y pugna.)
(*Daude de Pradas*, trovador, s. XIII.)

Hoy dia escriben los portugueses *lutar;* y los gallegos *loitar*, como los antiguos provenzales.

LUITO.—LUTO.

C. 112; E. 10.

Loito halló el P. Santa Rosa en un documento portugués del siglo XIV. (V. ELUCIDARIO.)

Digitized by Google

M.

MÃA.—MANA.

C. 69; E. 13.

MÁA.—PECADORA, MALA.

C. 125; E. 20.—C. 138; E. 7.—C. 399; E. 9.

MACAL—O.—AUNQUE LO.

C. 188; Estr.

MACAR.—AUNQUE, Á PESAR, Á PESAR DE QUE.

Prólogo poético; E. 2.—C. 26; E. 5.—C. 67; E. 11.—C. 75; E. 12 y 20.—C. 86; E. 7.—C. 142; E. 10.—C. 208; E. 3.—C. 231; E. 7.—C. 297; E. 4.

Esta conjuncion adversativa parece variante del *mager* usado con igual significacion en el *Poema del Cid*:

«La lanza ha quebrada, al espada metió mano:
Mager de pié, buenos colpes va dando.»

El Libro de Alexandre emplea esta palabra en forma aun más semejante á la de las Cantigas:

«Galter, *magar* quiso, no las pudo complir.»

Berceo escribe así el mismo vocablo:

«Las piedras, *maguer* duras, con su duelo quebraron.»

El P Santa Rosa (ELUCIDARIO, t. II) dice que *maguer* es vocablo portugués del siglo XII.

Andando el tiempo se modificó nuevamente la ortografía de esta voz anticuada, quedando en *magüer*. Procede, verosímilmente, del *maugré* del antiguo idioma francés.

MADODINNA.—MATUTINA.

C. 54; E. 15.

MADODỲNNOS, MADUDINOS, MADUDINNOS.—MAITINES.

C. 65; E. 31.—C. 111; E. 7.—C. 152; E. 2.—C. 266; E. 3.—C. 367; E. 11.—C. 2.ª de las 5 finales; E. 8.

MAENFESTAR.—CONFESAR.

C. 26; E. 4.—C. 75; E. 21.—C. 96; Ep.—C. 98; Ep. y E. 6.—C. 119; Ep.—C. 126; E. 6.—C. 217; E. 3 y 6.—C. 272; E. 2.

Segun una ley citada por el ELUCIDARIO, *meemfestar* significaba «confesarse sacramentalmente.»

V. *Cod. Alf.* L. 5; Tit. 19, §. 1.

«Tovieron á Dymna en la cárcel siete dias... et nunca le pudieron vencer nin facer que *manifestase* (confesase).»

(*Calila e Dymna*, c. IV.)

MAENFESTO.—DECLARACION, CONFESION.

C. 5; E. 25.—C. 75; E. 10.

Manfestar, por *declarar* ó *exponer su juicio*, dice el *Poema del Cid*, v. 3236.

«Dixieron los alcaldes quando *manfestados* son.»

MAESTRE.—MAESTRO, SABIO en una profesion.

Se usaba tambien en tono burlesco.

C. 17; E. 10.

Del provenzal:

«Fo apellatz *maestre* dels trobadors.»

(*Vie de Guiraut de Borneil*, s. XII.)

MAESTRÍA.—CIENCIA, ARTE, HABILIDAD, INDUSTRIA.

C. 347; E. 2.

Digitized by Google

«.....Afans es lo conquerers,
mas lo gardars es *maestría*.»

(Afan es conquistarlo; pero conservarlo es ciencia).

(*P. Fabre d'Uzès*, trovador. Apud Raynouard.)

Los troveros decian *maistrie:*

«Que mieulx vous soit de ma *maistrie*.»

(*Roman de la Rose*; s. XIII.)

«*Maestría:* arte de trovar.»

(Th. Braga, *Gloss. archaico.*)

Los castellanos usaron este vocablo en sus varias significaciones:

«Avie mucho espesso (gastado) en vanas *maestrías*.»

(Berceo, *Vida de Santo Domingo*, c. 389.)

MAESTRÍA (PER).—CIENTÍFICAMENTE.

C. 126; E. 2.

MAESTRÍAS.—ARDIDES, ARTERÍAS.

C. 345; E. 9.

MAFOMETE.—MAHOMA.

C. 28; E. 10 y 13.—C. 95; E. 7.—C. 169; E. 12.—C. 192; E. 8.—C. 292, E. 6 y 11.

El nombre de *Mahoma* se escribia en la Edad-media de muchas maneras. Así *La Chanson de Roland:*

«Li reis Marsilies, Ki Deu nen aimet,
Mahummet sert e Apollin reclaimet.»

(El rey Marsilo, que no ama á Dios, sirve á Mahoma y reza á Apolo.)

Hé aquí una de las formas empleadas por los castellanos:

«Los moros laman *Mafomat:* los cristianos Sanct Yague.»

(*Poema del Cid*, v. 731.)

«Esto fiso *Mafomat*, el de la mala creencia.»

(*Poema del Conde Fernan-Gonzalez;* c. 8.)

MAGESTADE. MAIESTADE.—EFIGIE DE LA VIRGEN.

C. 245; E. 20.—C. 251; E. 3.—C. 255; E. 9.—C. 281; E. 10.—C. 321; E. 9.—C. última; E. 10.

Analogía tiene, al parecer, con la acepcion que se da en las CANTIGAS á la palabra *Magestad*, la denominacion antonomástica de *Madonna*, usada en Italia.

Dice el P. Santa Rosa: «A devoção e piedade dos nossos maiores dava o nome de *Magestades* as imagens dos Santos.» Cita en apoyo documentos portugueses del siglo XIII.

MAIL-A, MAIL-O, MAIL-AS, MAIL-OS.—PERO LA, PERO EL, PERO LAS, PERO LOS.

C. 5; E. 5.—C. 94; E. 3.—C. 104; E. 5.—C. 105; E. 2.—C. 109; E. 8, 9.—C. 115; E. 26.—C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 11.

En estos casos y en otros semejantes siempre *mail* precede á los artículos *a* y *o* (*mail-a dona, mail-o demo.*) Equivale á *mais la, mais lo*, suprimida la *s* por razon de eufonía. Lo mismo se observa en casos análogos, por ejemplo: *poil-a, poil-o* (*pois la, pois lo.*)

MAIL-O ÁL.—PERO LO DEMAS.

C. 35; E. 4.

MAIS.—YA (en sentido que indica prontitud ó urgencia.)

C. 103; E. 7.

MAIS (DE).—EN BALDE.

C. 132; E. 14.

MAISON.—CASA, POSADA, MANSION.

C. 31; E. 8.

Voz tomada del provenzal *maisó, maizó*, y del francés *mayson, meisun, meson.*

Alguna, aunque rara vez, la usaron los poetas castellanos del siglo XIII:

«Mandó tener á todos los de ssa *mäyson*...»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, c. 189.)

El Padre Fr. Joaquim de Santa Rosa afirma que este vocablo fué introducido en Portugal por los Templarios, y que, segun consta en innumerables escrituras de Thomar, en los siglos XII y XIII el edificio donde residian los caballeros de aquella orden, era designado con el nombre de *Meison do Tempre.*

MAL.—MALAMENTE, GRAVEMENTE, MUY, CON PERVERSIDAD, CON GRAVE DAÑO.

C. 127; E. 2.—C. 134; E. 8.—C. 257; E. 4.

En este sentido se dice en castellano *mal herido* al que lo está gravemente.

«Ovo pavor la duenna, e fo *mal* (muy) espantada.»

(Berceo; *Miraclos*, c. 530.)

Digitized by Google

MAL Á TRAGER.—Á MALTRAER, MALTRATAR, INJURIAR.

C. 38; E. 5.

MALAPRESO.—GROSERO, DESCOMEDIDO, DESAFORADO.

C. 19; E. 6.

Del adjetivo provenzal *malaprês;*

«El mon non es vilas tan *malaprês,*
si parl'ab lieys un mot, non torn cortés.»

(No hay en el mundo un villano tan descomedido que no se torne cortés si habla una palabra con ella.)

(*Guillermo de Saint-Didier*, trovador.)

«El beso del altar significa el beso
el que dió á don Christo Judas el mal-apreso.»

(Berceo; *Del sacrifiçio de la missa*, c. 209.)

MALAUEGOSO, SA.—MAL AVENTURADO, DESVENTURADO, DESDICHADO.

C. 171; E. 3.—C. 195; E. 8.

En provenzal, *malaveg*, enfermedad, molestia.

(Honnorat. *Dict. de la Langue d'Oc.*)

MALAUTÍA, MALOUTÍA.—ENFERMEDAD.

C. 321; E. 2.—C. 333; E. 4.—C. 367; E. 12.

Voz provenzal:

«Per guerir *malautía* de peccat.»

(Para curar la enfermedad del pecado.)

(*Lo Libre de Vicis e de Vertutz.* MS. provenzal.) (Raynouard.)

Berceo escribe *maletía:*

En varios pasajes del *Libro de Alexandre* se lee *malantía.* Acaso sea equivocacion del copiante, que confundió la *u* con la *n.*

En francés, provenzal y catalan antiguo, se decia *maláut*, enfermo; de *malatus*, (baja latinidad.)

(V. Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane.*)

Algunos etimologistas derivan este vocablo del griego μαλακός, flojo, lánguido.

(V. Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

MALDADE.—DOLENCIA.

C. 228; E. 4.

MALESTANÇA.—DISGUSTO.

C. 9; E. 10.

Voz provenzal:

«Anc plus no m pot donar de *malestansa.*»

(Nunca más me pudo dar disgusto.)

(*Folquet de Marseille*, trovador; s. XII.)

MALUAZ.—MALVADO.

C. 105; E. 10.—C. 122; E. 13.—C. 139; E. 3.—C. 170; E. 4.—C. 183; E. 3.

MANAMÁN.—AL PUNTO, EN EL ACTO.

C. 66; E. 6.—C. 84; E. 9.—C. 125; E. 12.—C. 142; E. 12.—C. 162; E. 5.—C. 217; E. 6.—C. 251; E. 11.—C. 258; E. 5.—C. 2.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 6.—C. 2.ª de las 5 finales; E. 11.

Á primera vista podría parecer este adverbio corruptela del modo adverbial *mano á mano;* pero su significacion es muy distinta, y ya se halla usado con el mismo sentido que en las Cantigas, en primitivos monumentos del provenzal naciente (si bien en la forma peculiar de este idioma), cuando todavía no existía la lengua castellana:

«Cum en fó eissiz (Judas), diiss Jesus: aora es clarifijaz lo fills del ome, e deus es clarifijatz en lui..... e sé *manemá* lo clarifijará.»

(Cuando hubo salido (Judas), Jesus dijo: ahora está glorificado el Hijo del hombre y Dios está glorificado en El..... Y pronto lo glorificará.)

(Traduccion provenzal del Evangelio de San Juan, hecha en el siglo XI. Edicion de Francisque Michel.)

Bartsch traduce «*manemá*» (en seguida).

El ELUCIDARIO (t. II, pág. 109) dice «*manamano*, logo, no mesmo ponto.»

Berceo usa esta palabra en la misma forma:

«Luego que la pregaria cumplió el Cogollano,
fué de Dios otorgada la salud *manamano.*»

(*Estoria de Sant Millan*, v. 702.)

MANDADEIRO.—EMISARIO.

C. 363; E. 3.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 17.—C. 5.ª id.; E. 1.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 4.

Segun el ELUCIDARIO: «*Mensageiro, inviado, procurador*, etc.»

Segun Cuveiro, (*Dicc. Gallego*), significaba en lo antiguo «*procurador, embajador.*»

MANNA.—MANERA, MODO.

C. 23; E. 1.—C. 55; E. 1.—C. 65; E. 41.

Digitized by Google

En los poetas castellanos del siglo XIII, *manna* suele ser, como aquí, abreviacion ó síncopa de *manera*. (V. los versos de Berceo, *Vida de Santo Domingo*, v. 864; y *Estoria de Sant Millan*, v. 749.)

MANNA.—COSTUMBRE, HÁBITO.

C. 95; E. 5.—C. 115; E. 19.—C. 158; E. 1.—C. 191; E. 2.—C. 194; E. 3.—C. 268; E. 7.—C. 386; E. 10.

MANNAS.—RESABIOS.

C. 79; E. 6.

MANTENENT, MANTENENTE.—AHORA, AL PUNTO, DE IMPROVISO.

C. 9; E. 6 y 11.—C. 15; E. 12.—C. 96; E. 12.—C. 107; E. 13.—C. 115; E. 14.—C. 119; E. 7.—C. 237; E. 23.—C. 251; E. 11.—C. 255; E. 4.—C. 264; E. 7.—C. 378; E. 8.—C. 386; E. 12.

Adverbio provenzal:

«Si'l disia al temple: cay!;
de *mantenent* cayria lay.»

(Si dijese al templo: cae!, caeria allí de repente.)

(*Traduccion provenzal de un Evangelio apócrifo.*)

Tambien los castellanos hicieron uso de este adverbio.

«Luego *mantiniente* (al punto) pierdan lo que tienen.»

(*Fuero Juzgo*. Lib. V, t. I, l. 4.)

MANTERRÁ.—DARÁ AMPARO.

C. 124; E. 9.

Pretérito de *mantener*. En el francés antiguo *mantenre* (de *manu tenere*) apoyar, proteger, amparar.

MANZELLA.—Lo mismo que MAZELA.

C. 255; E. 2.

MÃO (DE).—AL PUNTO.

C. 119; E. 13.

MARTEIRAR.—MARTIRIZAR.

C. 65; E. 44.

Parece modificacion del verbo provenzal *martiriar*.

Berceo usa este mismo verbo de los poetas de la Provenza:

«*Martiriaba* sus carnes como leal obrero.»

(*Estoria de Sant Millan*, v. 127.)

MARTEIRO.—MARTIRIO.

C. 15; E. 9.—C. 83; E. 3.—C. 225; E. 7.—C. 254; E. 2.

MASERON.—PERMANECIERON.

C. 344; Ep. y E. 4.

Del pret. de *manco*.

MASTO.—MÁSTIL.

C. 271; E. 6.

De la voz germánica *mast*. (Honnorat, *Dict. de la Langue d' Oc.*)

Los provenzales decian: *mat*, *mast*, *masto*, *mastel*.

MATA.—SELVA.

C. 182; E. 2.

En el antiguo francés, *mata* significaba *terromontero, otero*. (Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane.*)

En gallego, *mato*, matorral, sitio cubierto de matas, arbustos, tamariscos, etc. (Cuveiro Piñol, *Dicc. gallego.)*

Se conserva la voz *mata* (bosque) en el habla portuguesa.

MAYAR.—MORTIFICAR Ó MORTIFICARSE. (P)

C. 125; E. 10.

En el sentido de *afligir* ó *atormentar* usó Pero Lopez de Ayala el verbo *majar* en el *Rimado de Palacio*, c. 1019.

El *Poema del Cid* escribe *maiar*.

Tambien empleó este vocablo, en forma sustantiva, el autor del *Libro de Alexandre*:

«Quiso nos dar Dïos por esto *maiadura* (afliccion.)

(c. 1288.)

En las *Partidas* se dice *majamiento* en las significacion de *quebranto, dolencia* y *desventura:*

«*Majamiento* da nuestro Señor Jesucristo en quatro maneras á los que no dan el diezmo como deben.»

(Part. I, Tít. 22, l. 21.)

En provenzal y en portugués, *malhar*, de la baja latinidad. V. *malleus* y *malleare* en el *Gloss. med. et inf. lat.*

En antiguo francés, *mailler* y *maller*. Así define Du Cange este último verbo: «frapper d'un maillet, simplement pour *maltraiter.*)

(*Gloss. Gallicum.*)

Los castellanos usaron antiguamente y usan todavía metafóricamente la voz *majar* en la acepcion de *importunar, molestar.*

Digitized by Google

MAŸÇA.—MANÍA, MALQUERENCIA, MALA VOLUNTAD, AVERSION.

C. 7; E. 2.

«*Mayça*, malicia.»

(Braga, *Gloss. archaico.*)

MAYL-O.—PERO EL.

C. 8; E. 4.

MAŸOR.—JEFE, CAUDILLO.

C. 96; E. 4.

MAYOR.—MAS.

C. 146; E. 2 y 4.

MAZELA.—DESVENTURA, MISERIA, PENA, DOLOR.

C. 14; E. 5.—C. 132; E. 8.—C. 215; E. 14.—C. 330; E. 3.

Segun la *Chron. do Conde D. Duarte*, citada por el ELUCIDARIO, *mazella* significaba «paixão d'alma, sentimento vehemente, duro, implacavel.»

MEADADE.—MITAD.

C. 45; E. 11.—C. 134; E. 7.—C. 161; E. 4.—C. 227; E. 8.

MEALLA.—MIAJA. (Moneda antigua de Portugal y de Castilla, del valor de medio dinero.)

C. 178; E. 4.

El ELUCIDARIO afirma que *mealha*, en su orígen, «não era moeda cunhada de per sí: era metade de um Dinheiro, partido... De ser *metade do Dinheiro* se disse *mealha*».

Mas adelante, hubo en Portugal *mealhas* de oro.

MEÇINNA.—MESINA (la ciudad de.)

C. 69; E. 14.

MEDÉS.—MISMO, MISMA.

C. 63; E. 16.—C. 245; E. 19.—C. 292; E. 20.—C. 313; E. 14.

Palabra provenzal. Verosímilmente, del latin *metipse*, de donde, segun el Profesor Blanc, nació el *medesimo* italiano.

«Vas mi *medés* soi traire.»

(Soy traidor para conmigo mismo.)

(*Gaucelm Faidit*, trovador: s. XII.)

(V. *Meteis. Dict. de la Langue d'Oc*, par S.-J. Honnorat.)

Los franceses decian *medeps:*

«Per lui *medeps* audit l'avem.»

(*La Passion du Christ;* siglo X; publicada por Diez.)

Medes se halla asimismo en el *Cancioneiro Portuguez da Vaticana*, con la propia significacion.

El ELUCIDARIO la comprueba con documentos del siglo XIV.

M' EDES.—ME HABEIS.

C. 107; E. 12.

El verbo parece *avedes* sincopado.

MEDORENTOS.—ATEMORIZADOS.

C. 33; E. 6.

MEEZŸNNA, MEEZINNA.—MEDICINA, REMEDIO.

C. 43; E. 7.—C. 54; Estr.—C. 69; E. 14.—C. 77; E. 3.—C. 89; E. 4.—C. 105; E. 14.—C. 115; E. 17.—C. 173: E. 5.

Meizina, mezina, decian los provenzales, entre otras varias formas de esta diccion:

«E non posc trobar meizina.»

(y no puedo hallar remedio)

(*Jaufre Rudel*, trovador: s. XII.)

Los franceses: *mecine*. Bartsch traduce *Heilung*.

MEEZYNNA.—AMPARO, CONSUELO.

C. 267; E. 2.

MEGE.—MÉDICO.

C. 157; E. 5.—C. 321; E. 3.

De las lenguas de *oc* y de *oil: mege, metge*, etc.

«Bos *metge* es qui m pot guerir.»

(Buen médico es quien puede curarme.)

(*El Conde de Poitiers*, trovador: s. XI.)

En los poetas castellanos de la Edad-media, *Berceo, El Arcipreste de Hita*, el *Libro de Alexandre*, en el *Fuero Juzgo* y en otros escritos está usada esta palabra en la forma *mege, meic, metge, menge*. Hé aquí ejemplos:

«Mas si algunos *meges* me podiessen guarir.»

(*Libro de Alexandre*, v. 3405.)

«Amigo, dixo al *metge* quela hauie guarida.»

(*Libre de Appollonio*, c. 316.)

Digitized by Google

MEIE.—Lo mismo que MEGE.

C. 63; E. 15.

En el *Fuero Juzgo*, *mege* y *meie*.

El P. Berganza: *meye*. (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

En el francés antiguo se escribia tambien *meye*. (V. Roquefort; *Gloss. de la Langue Romane.*) Este sabio romanista afirma que los *meges* ejercian la medicina y la cirujía, á diferencia de los *físicos*, que sólo profesaban la medicina.

MEIRYNNO.—MERINO, JUEZ, CORREGIDOR.

C. 13; E. 4.—C. 255; E. 6.

Segun el ELUCIDARIO, *meirinho* era en Portugal, en la Edad-media, un Juez Real, encargado del cumplimiento de las sentencias.

Existía el cargo de *merino* en Castilla en tiempo de D. Alfonso el Sabio, y nada puede hacer formar de él tan claro concepto como la ley XXIII, Tít. 9 de la Partida 2.ª, que lo define de este modo: «*Merino* es nome antiguo de España, que quiere dezir tanto como ome que ha maioría (autoridad) para fazer justicia sobre algun lugar señalado, así como villa ó tierra. Y estos son en dos maneras: ca unos î ha que pone el Rey de su mano en lugar de Adelantado, á quien llaman *Merino mayor*, y este â tan grande poder como el Adelantado. E otros ay que son puestos por mano del Adelantado ó de los Merinos mayores; pero estos atales no pueden fazer justicia sinon sobre cosas señaladas.»

De aquí nació la palabra *merindad*, tan usada en Castilla para designar el territorio donde se ejercía la jurisdiccion del merino.

El carácter y las atribuciones judiciales del merino variaron y menguaron notablemente con el transcurso de los siglos. El P. Terreros afirma que en su tiempo (reinado de Carlos III) el *Merino* que con nombre de tal había quedado en algunas partes, era «un oficial inferior de justicia, ejecutor de las órdenes de algun Corregidor ó Teniente-corregidor.» Añade Terreros: «y de hecho en las Montañas de Burgos, en Cataluña, en Galicia y en otras partes hay Merinos que mandan siete y ocho y aun cincuenta lugares. Les suelen llamar *Alcaldes Merinos*, y estan sujetos al Corregidor del partido.»

La fuente etimológica de *merino* es verosímilmente *merinus*, de la baja latinidad. (V. este vocablo en *majorinus*, Ducange, *Gloss. med. et inf. lat.*)

Los franceses decian algunas veces *merin* en vez de *maire* ó *major* (alcalde, jefe). Así lo demuestra Roquefort con varios textos de la *Coutume du Bailliage de la Burt. (Gloss. de la Langue Romane.)*

Honnorat reproduce el siguiente pasaje de antiguos Fueros, en el cual se ve que tambien el dialecto bearnés llamaba *merin* á una especie de magistrado municipal:

«Judges de sa cort, bailes,
merins, alcades, salut.

(Fors et Const. de Béarn.)

MELLORÍA.—SUPERIORIDAD, VENTAJA.

C. 333; E. 1.

El P. Santa Rosa, apoyado en un documento portugués de la Edad-media, dice que la frase *e milhoría* significaba *y más*.

MENAGE.—PALABRA DE HONOR, PROMESA, CAUCION.

C. 62; E. 3.—C. 216; E. 4.

Con alguna diferencia ortográfica, nada extraña en aquellos tiempos, se halla este vocablo con iguales significaciones en el *Fuero Juzgo*:

«E si fuere el preso atal que lo dexen
sobre su *omenaie*, e que pueda fazer emienda.»

(Lib. 3; Tit. IV; ley IV.)

MENGUADO.—MENESTEROSO, DESVALIDO, POBRE, FALTO, DESPROVISTO.

C. 6; E. 2.—C. 75; E. 26.

El ELUCIDARIO, en testimonio de las dos últimas significaciones, cita un documento portugués de la Edad-media, en que se halla la palabra *mengoado*.

En las primeras acepciones usa esta voz el *Poema del Cid*, v. 2471:

«Los yernos de Mio Çid, quando este auer tomaron,...
Cuydaron que en sus dias nunqua serien *minguados*.»

MENGUADOSO.—Lo mismo que MENGUADO.

C. 48; Estr.—C. 195; E. 5—C. 273. E. 2

MENTE (DE BOA).—DE BUEN GRADO.

C. 269; E. 6.—C. 299; E. 1.—C. 303; E. 7.—C. 355; E. 2.

«Sennor, disso, farello *de buena mient*.»

(Berceo, *Vida de S Millan*, c. 90.)

MENTES (METER).—PENSAR, REPARAR, PARAR LA ATENCION, PARAR MIENTES, CONSIDERAR.

C. 6; E. 8.—C. 67; E. 10.—C. 56; E. 7.—C. 249; E. 1.

Digitized by Google

«E poys *mentes* no *metedes*
no meu mal.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 131.)

Segun el ELUCIDARIO, significa tambien *recordar*.

Los poetas castellanos del siglo XIII empleaban esta frase:

«*Meta mientes* en esto que yo quiero leer.»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, v. 3.)

«Avian grant alegria, *metien* en ello *mientes*.»

(*Poema de Alejandro*, v. 52.)

El P. M. Fray Francisco de Berganza incluye esta frase en su tabla de Vocablos oscuros del idioma vulgar, y la traduce por *advertir, pensar.*

MENTES (PARAR) — Lo mismo que METER MENTES.

C. 75; E. 13 y 33.—C. 77; E. 4.—C. 84; E. 5 y 6.—C. 85; E. 6.—C. 133; E. 3.—C. 158; E. 2.—C. 199; E. 6.—C. 305; E. 1.

MENTIR (SEN).—EN VERDAD, POR CIERTO, INDUDABLEMENTE, CON PUNTUALIDAD.

C. 28; E. 10.—C. 46; E. 8.—C. 56; E. 5.—C. 59; E. 4.—C. 68; E. 9.—C. 76; Estr.—C. 84; E. 10.—C. 106; E. 2.—C. 109; E. 2.—C. 115; E. 11.—C. 142; E. 11.—C. 143; E. 1.—C. 186; E. 8.—C. 249; Estr.—C. 252; E. 1.—C. 263; E. 9.—C. 265; E. 16.—C. 269; E. 6.—C. 283; E. 3.—C. 295; E. 10.—C. 332; E. 7.—C. 351; E. 9.—C. 356; E. 5.—C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 8.

Este modo adverbial, muy usado en el siglo XIII en las lenguas románicas, es frase expletiva de encarecimiento, á veces ripio, en los cancioneros galaico-portugueses.

Le hallamos en forma semejante en famosos monumentos del francés antiguo:

«Seignors, se vos volez oïr,
je vous diré tot, *sanz mentir*,
de Renart le gorpil la vie.»

(*Roman de Renard*: s. XII.)

Gautier de Coincy dice, aludiendo á la casulla celestial de San Bono:

«Tant parest souef, *sanz mentir*,
qu' à poine la puet on sentir.»

(*Miracles de la Sainte Vierge.—De Saint Bon.*)

«Et ce est voirs, *sans mensonge*.»

(Y esto es verdadero, sin falencia.)

(*Le Livre de Marc Pol et des Merveilles;* Cap. LXXIV. ¡Texto original; edicion de M. G. Pauthier.)

Tambien los provenzales:

«E volrai dir,
senes mentir,
e comtarai de ta faison.»

(*Giraut de Cabreira*, trovador: s. XII.)

MENTIREIRO.—MENTIROSO, ENGAÑADOR.

C. 336; E. 1.

Mentire, embustero, en las lenguas de *oil* y de *oc*. Bartsch traduce: *Lügner.*

El FUERO JUZGO dice *mentirero, menterero:*

«Toda verdat vien de Dios, é la mintira vien del diablo, ca el diablo fué siempre *menterero*.»

(Lib. VI; Tít. II, ley III.)

En el gallego actual se dice *mintireiro.*

MENŸNEZ.—NIÑEZ, INFANCIA.

C. 265; E. 3.

En otra cantiga se halla la frase *de menÿnnez* (siendo niño.)

MEO.—MEDIO.

C. 253; E. 10.

MEOGO.—MEDIO, INTERMEDIO.

C. 65; E. 19.—C. 115; E. 13.—C. 121; E. 4.—C. 132; E. 12.—C. 161; E. 5.—C. 189; E. 3.—C. 198; E. 4. —C. 245; E. 13.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 12.

ELUCIDARIO, t. II, pág. 130.

MERCAR MAL.—OBRAR DESACERTADAMENTE, PROCEDER SIN CORDURA.

C. 192; E. 9.

El ELUCIDARIO dice que era frase del s. XIV. La traduce así: «obrar sem prudencia e sem juizo, sahir-se mal da empreza.»

Como se ve en la *Cantiga*, la frase se usaba ya en el siglo XIII.

MERCÉE.—MISERICORDIA, COMPASION, PIEDAD.

C. 175; E. 8.—C. 207; E. 1.—C. 218; E. 9.—C. 228; Estr.—C. 253; E. 3.

«Poys non auedes *mercée* de mi.»

(El Rey D. Díniz, *Cancionero* del Vaticano, cantiga 108.)

En provenzal *mercé*. Ya se encuentra en los escritos del siglo X. Igualmente el *mercet* y el *merci* de los franceses.

Digitized by Google

En el antiguo castellano, se usó esta palabra en el mismo sentido. El Padre Berganza dice: *Merced*, misericordia. (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

En la misma *Cantiga* 175, E. 18 y en la *Cantiga* 191, estribillo, se halla empleada esta palabra en la acepcion, ahora comun, de *gracia* y *favor.*

MERCÉ ó **MERCÉE.**—GRACIA.

C. 305; E. 3.—C. 349; E. 2.—C. 398; E. 4.

MERCEAR.—Lo mismo que AMERCEAR.

C. 372; E. 7.

MERCEOSA.—MISERICORDIOSA.

C. 319; E. 12.

MERGER.—SUMERGIR, METER, OCULTAR.

C. 38; E. 11.—C. 142; E. 8.—C. 366; E. 9.

Voz puramente latina: *mergere.*

MERIUDO.—LEVANTADO, ERGUIDO.

C. 31; E. 5.—C. 47; E. 4.

Lo mismo que *eriudo* (erguido, derecho), vocablo emanado del latino *erectus.*

El ELUCIDARIO reproduce una frase de una carta de donacion del Rey D. Diníz, de 1306, la cual contiene el adjetivo *eriudo.*

MESELA.—MISERABLE, DESDICHADA.

C. 180; E. 5.

De *meselus*, voz de la baja latinidad.

(V. *Miselli* y *Meselaria* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*)

Los provenzales llamaban *mezel* al leproso. Los franceses *mesel.*

«Tain se ben la malsana al *mezel.*
(Cuadra bien la malsana al leproso.)

(*T. de Taurel*, trovador.)

Berceo emplea este vocablo, alterándolo algun tanto:

«*Mesiello* (infeliz), dicie elli, graves son mis pecados.»

(*Milagros de Nuestra Señora*, v. 1884.)

MESQUINO, MESQUINNO, MESQUYNNO.—POBRE, INFELIZ, DESVALIDO.

C. 6; E. 9.—C. 21; E. 1.—C. 75; E. 3.—C. 85; E. 3.—C. 89; E. 4.—C. 114; E. 4.—C. 119; E. 3.—C. 147; E. 2.—C. 333; E. 2 y 11.—C. 389; E. 4.

Segun se ve en los léxicos mas autorizados, este vocablo, de origen oriental, pertenece á diferentes lenguas antiguas. Pedro de Alcalá, Tamarid, Covarrubias, Mayans, Diez, Dozy' Devic, Eguílaz, etc., lo creen derivado del arábigo *meskín*, pobre, indigente.

Etimología hebráica, *misken*, le atribuyen Honorat, L. G. Blanc y G. Carbonne, en el *Vocabolario Dantesco*, y otros. Fr. Diez (*Wörterbuch*) se limita á señalar el orígen arábigo, considerando sin duda que en realidad la etimología árabe y las de los demas idiomas semíticos, que constituyen una familia lingüística, es una sola, puesto que la raiz es la misma.

Scheler, que acepta igualmente la fuente arábiga, da esta curiosa noticia histórica de la palabra:

«A l' appui de cette dérivation arabe on peut alléguer le fait (voy. Grangagnage) que le plus ancien passage de la moyenne latinité où *mischinus* ait certainement le sens: homme lige ou serf, a été écrit en Aragon en 1131. Le mot s' est donc introduit en Europe par l' Espagne. Un vieux glossaire porte: Saraceni *mischinum* mendicum vocant.»

Franceses, provenzales y catalanes decian unos *mesquí*, *meschí*, otros *mesquin*. Las acepciones comunes eran: menesteroso, endeble, baladí, afligido y otras, entre las cuales no encontramos la de *tacaño*, que le da la moderna lengua castellana.

«Mal li faran tug li plusor
qu' el veyran jovenet, *meschí.*»

(Le harán mal todos los muchos que le vean jovencillo, débil.)

(*El Conde de Poitiers*, trovador: s. XI.)

«Que m fessetz ric de *mesquí*».

(Que me hiciéseis de pobre rico.)

(*Aimeric de Pegulhan*, trovador: s. XIII.)

Afirma el P. Santa Rosa (ELUCIDARIO), fundado en muy antiguos documentos, que se daba el nombre de *meskinos* á los «servos que vivião e travalhavão nas herdades dos respectivos Senhoríos.»

Coincide esta acepcion de *siervo* con la que da el Dante á la palabra *meschino* en la *Divina Commedia*, especialmente en aquel pasaje en que uno de los demonios llama esclavos suyos á los condenados:

«Venir sen deve giù tra' miei meschini.»

(*Inferno.* Canto XXVII, v 115.)

El P. Berganza: «*Mesquino*, miserable» (esto es, digno de compasion, segun el significado latino de *miserabilis.*)

En el mismo sentido emplea la palabra el *Fuero Juzgo.*

Digitized by Google

Argote de Molina traduce «*mezquino*, apocado.» (*El Conde Lucanor.* Glos.)

MESSAGERÍA.—ENCARGO.

C. 195; E. 16.

MESTER.—ESTADO, OFICIO, MINISTERIO, OBLIGACION.

C. 255; E. 8.

ELUCIDARIO, t. II, p. 131.

Es voz del provenzal y del francés antiguo, *mester* y *mestier*, derivada de *ministerium*, en las varias acepciones que tuvo este vocablo en el latin clásico y en la baja latinidad. (V. Roquefort y Honnorat.)

«Chantars e esser joiós
es dreitz *mestier* dels amorós.»

(Cantar y estar alegres es verdadera obligacion de los enamorados.)

(*Bonifaci Calvo*, trovador: s. XIII.)

Los castellanos usaron esta voz en sentido de *trabajo, obra, labor.*

«Escribir en tiniebra es un *mester* pesado.»

(Berceo, *Vida de Santa Oria*, c. 10.)

MESTER.—MENESTER, NECESIDAD.

C. 147; E. 1.—C. 264; E. 9.

«*Mester* precisão.»

(Braga; *Glos. archaico.*)

MESTURAR.—REVOLVER, REVELAR SECRETOS CON INTENCION DAÑADA Y CIZAÑOSA, METER CHISMES, INTRIGAR.

C. 17; E. 6.

La significacion de este verbo es muy semejante á la de *mezcrar.*

La usó en igual sentido el Arcipreste de Hita. Tambien dice *mesturero* por chismoso:

«Ca mozo *mesturero* non es bueno para mandado.»

(*De lo que contesció al Arcipreste con la Serrana.*)

Ya lo habia usado el *Poema del Cid*, en la acepcion de *malsin* y *cizañero:*

«Por malos mestureros, de tierra sodes echado.»

(v. 267.)

MESURA.—RAZON, REGLA.

C. 71; E. 7.—C. 237; E. 14.

Vocablo provenzal:

«Aissí m'an partita egualmen
mesura e leujaría.»

(Asi me han dividido igualmente razon y locura.)

El ELUCIDARIO menciona documentos de fines del siglo XIII y principios del XIV, en los cuales *mesura* significa *urbanidad, cortesía, honra, generosidad, grandeza de ánimo.*

MESURA.—LONGANIMIDAD, MAGNANIMIDAD, GRANDEZA.

C. 149; E. 6.—C. 170; Estr.—C. 179; E. 2.—C. 202; E. 1.

MESURA.—GENTILEZA, GRACIA, BONDAD, CORTESANÍA.

C. 301; E. 2.—C. 336; E. 10.

«Oyde aquestos castigos (consejos)
ffijo sennor por *mesura.*»

(Yañez. *Crónica rimada de Alfonso Onceno.*)

(c. 116.)

«Que sodes tam poderosa
de mì, minha senhor fremosa,
por *mesura* que en uos a.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 91.)

El Dr. Lopes de Moura traduce asi *mesura*: «generosidade, urbanidade, cortesia, primor, grandesa d'animo.»—Th. Braga, «decencia, honestidade.»

MESURADA.—SABIA, MAGNÁNIMA.

C. 75; E. 32.

METER.—PONER.

C. 119; E. 11.—C. 128; E. 2.

Desde su orígen se decia *metre* en las lenguas de *oil* y de *oc*, del latin *mittere.*

Los castellanos de la Edad-media usaron mucho este verbo en el mismo sentido que los franceses:

«El padre, de VII annos *metiolo* á leer:
diólo á maestros ornados de seso é de saber.»

(*El Libro de Alexandre*, v. 61.)

«Dis: tu carnal soberbio *meto* que non me falles.»

(El Arcipreste de Hita. *De lo que se fase Miércoles Corvillo en la Quaresma.*)

METUDO.—METIDO.

C. 119; E. 7.

Se halla tambien este participio irregular en el FUERO JUZGO y en un documento portugués citado por el P. Santa Rosa.

Digitized by Google

MEYADADE.—MITAD.

C. 214; E. 8.

MEZCRA.—DESAVENENCIA. CALUMNIA, INTRIGA.

C. 78; E. 10, 12 y 17.—C. 97; E. 4.

«Se le mudará el corazon por las *mezclas* de los malos.»

(*Calila é Dymna*, cap. III.)

MEZCRADO.—MALQUISTADO, CALUMNIÁDO.

C. 78; E. 8.—C. 97; Ep.

MEZCRADOR.—CIZAÑERO, CALUMNIADOR, EMBROLLADOR, CHISMOSO.

C. 177; E. 2.

«Entendudo he ya el enjemplo de los amigos, como los departe el mesturero e falso *mezclador*.»

(*Calila e Dymna*, cap. V.)

Todavia en el siglo XV se usaba en España este vocablo de orígen provenzal:

«Non ssé ssy me engaña algun *mesclador*.»

(*Cancionero de Baena;* cantiga 78.)

MEZCRAR.—INDISPONER, ENREDAR (sembrando discordias), CALUMNIAR.

C. 78; E. 5 y 16.—C. 97; E. 1 y 2.—C. 177; E. 2.—C. 341; E. 5.—C. 380; E. 2.

Del provenzal *mesclar*.

«Fay los *mesclar* e pelciar.»

(Los hace malquistarse y reñir.)

(*Lo Libre de Vicis e de Vertutz*.) (Raynouard.)

Los franceses decian *mesler*, *meller*, *medler*.

Du Cange, *Gloss. Gallicum*, define: «*Brouiller, mettre mal ensemble*.»

La etimología de este verbo, segun algunos, es *misculare*, de la baja latinidad, y la raiz primitiva el verbo griego μισγω.

El *Gloss. Gallicum* señala el verbo, tambien de la baja latinidad, *meleare*. V. en el *Gloss. med. et inf. lat.*

«*Miscrar*, intrigar.»

(Th. Braga, *Gloss. archaico*.)

MIGO.—CONMIGO.

C. 102; E. 4.—C. 128; E. 7.—C. 139; E. 4.—C. 145; E. 9.

«Non trago *migo* aqueste coraçon.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 130.)

MINGUAR, MENGUAR.—FALTAR.

C. 202; E. 5.—C. 226; E. 5 y 12.—C. 253, E. 6.—C. 258; E. 8.

El ELUCIDARIO escribe *mengoar*, segun un documento de 1315.

Los castellanos decian *minguar* y *menguar*:

«Evades (*veis*) aquí oro e plata una besa (*talega*) lena;
que nada nol' *minguaba*.»

(*Poema del Cid*, v. 829.)

MIRAGRE.—MILAGRO.

Prólogo poético; E. 4.—Y en casi todas las cantigas.

«Mostrando los *miraclos*,» dice el *Poema del Cid*, v. 345.

«Aun otro *miraclo* vos querria contar» dice tambien Berceo, en el 2.º de *Los Milagros de Nuestra Señora*.

El mismo Berceo dice igualmente *miráculo* en la Introduccion á los *Milagros*, v. 181, y *miraglo* en la *Estoria de Sant Millan*, c. 109.

Miraglo dicen asimismo el Arcipreste de Hita en sus *Cánticas*, Pero Lopez de Ayala en su *Rimado de Palacio*, Rodrigo Yannes en su *Poema de Alfonso Onceno* y muchos otros escritores de aquellos apartados tiempos.

En esta variedad de formas, hija de la indecision de un idioma que aun no ha salido de la infancia, se recuerda siempre la palabra matriz *miraculum*.

Cuando el uso docto y universal fijó los idiomas de Portugal y de Castilla, no se contentaron estos con sincopar el vocablo latino; cometieron viciosamente una trasposicion de letras, y quedaron definitivamente *milagre* y *milagro*.

Los franceses y los italianos han conservado con mas fidelidad la ortografía latina.

MIXON.—ESFUERZO, CONATO.

C. 199; E. 7.—C. 382; E. 12.

Los poetas castellanos de la Edad-media usaron la voz *mision* en el mismo sentido:

«Era esti burgés de mui grant corazon,
por sobir en grant preçio, façie grand *mission*.»

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Señora*, c. 627.)

«Para pasar la mar puso muy grand *mision* (empeño).»

(El Arcipreste de Hita *De lo que se fase Miércoles Corvillo en la Quaresma*.)

MOÇELINNO.—MOZUELO.

C. 389; E. 7.

Digitized by Google

MÕESTAMENTO.—AMONESTACION, ADVERTENCIA, CONSEJO.

C. 65; E. 4.

Del verbo provenzal *monestar*.

MOESTEIRO.—MONASTERIO.

C. 94; Ep. y E. 7.—C. 103; E. 8.—C. 104; E. 12.—C. 113; Estr.

Los franceses y los provenzales decian *moster, mostier, monstier*. Hallamos estas dicciones en los primitivos monumentos de ambas lenguas. (*Vie de Saint Alexis*: s. XI.)

(*Roman de Girart de Rossilhó*: s. XII.)

MOLE.—BLANDO, FLOJO.

C. 276; E. 7.

Del latin, *mollis*.

Mol decian en provenzal.

Moueil en la Francia septentrional, segun Roquefort, *Gloss*.

MOLLER.—MUJER.

C. 1; E. 3.—C. 272; E. 2, 3, 7, 9 y 12.

Los provenzales, los catalanes y los franceses antiguos, alterando la palabra latina *mulier*, formaron *molher, moller, moiller, muller, muillier*, etc. Ejemplos:

«Avia en la soa encontrada una domna que avia nom na D.ª Sermonda, *moiller* d'En Raimon de Castel Rosilhó.»

(Habia en su pais una dama llamada la Señora D.ª Sermonda, mujer del Señor Ramon de Castel Rosellon.)

(*Las Vidas dels Trobadors*, escritas en provenzal en el siglo XIII.—Vida de Guillems de Cabestanh.)

«Mult out grant duil de sa *muillier*.»

(*Roman de la Rose*, v. 5388.)

MONGER.—ORDEÑAR.

C. 52; E. 4.

Del latin, *mulgere*.

En portugués moderno, *monger, mungir*. (Vieira.)

En gallego, *monjer, mojer, mojir, munjir, mujir*. (Valladares.)

MONGÍA.—MONASTERIO, CONVENTO.

C. 187; E. 4.

Voz provenzal.

«Menet la en una *mongía*.»

(La llevó á un convento.)

(V. *de Gaubert*, moine de Puicibot.) (Raynouard.)

Los castellanos de la Edad-media usaron este vocablo:

«En una villa bona que la claman Pavia,
avie dentro en ella una rica *mongía*.»

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Señora*, c. 281.)

«Otro dia la vieja fuese á la *mongía*.»

(El Arcipreste de Hita. *Enxiemplo del Gallo que falló el zafir*.)

MONGIR.—MUGIR.

C. 325; E. 11.

Del latin *mugere*.

Claramente expresan la significacion los versos de la cantiga:

«et oyú *mongir* as uacas,
et oyú bruyar os touros.»

MONPESLER, MONPISLER.—MONPELLER.

C. 125; E. 5.—C. 135; E. 16.—C. 235; E. 9.—C. 256; E. 3.—C. 271; E. 2.—C. 318; E. 7.

Monpesler y *Monpeslier* solian escribir los provenzales:

«A *Monpeslier*, an Guillem lo Marqués t'en vai...»

(*Guiraut de Calansó*, trovador: s. XIII.)

«Volgron lo far clerc, e manderon-lo
á la scola a *Monpeslier*.»

(Quisieron hacerlo letrado, y lo enviaron á la escuela de Monpeller.)

(*Les Vies des Troubadours écrites en roman* (s. XIII).—Vida de N'Uc de Saint Circ.)

MONTÉS.—FEROZ, SALVAJE, y aquí, metafóricamente, DEVORADOR.

C. 81; E. 4.

MOÓGO.—MONJE.

C. 75; E. 12.—C. 149; E. 12.—C. 237; E. 8.—C. 399; E. 7.

MOUER.—EMPRENDER LA MARCHA, PONERSE EN CAMINO, IRSE, SALIR.

C. 5; E. 3.—C. 158; E. 5.—C. 165; E. 4.—C. 167; E. 5.—C. 171; E. 3.—C. 185; E. 6.

«Ca á *mouer* ha Mio Çid ante que cante el gallo.»

(*Poema del Cid;* v. 169.)

Digitized by Google

«Mandó *mover* sus omes á prender las posadas.»

.....

«E mandó que *moviessen* otro dia mannana.»

(*El Libro de Alexandre*; c. 297, 775.)

Siglos enteros conservó todavia esta significacion el verbo *mover*.

«El Conde (de Cabra) armóse y *movió* con su bandera por el camino que va derecho de Cabra á Lucena.»

(*Relacion de lo acaecido en la prision del Rey Chico de Granada* (Boabdil): s. XV.)

MOYNNO.—MOLINO.

C. 226; E. 7.

Hoy se escribe en portugués, *moinho;* en gallego, *moiño*.

MÚA.—MULA.

C. 178; E. 4 y 5.

El ELUCIDARIO cita dos textos portugueses del siglo XIII, en los cuales se llama *mú* al mulo ó macho.

Mulle decian los franceses. Bartsch traduce *Maulthier*.

MUR.—RATON.

C. 245; E. 21.—C. 265; E. 14.

El autor del *Libro de Alexandre*, el Arcipreste de Hita y otros escritores castellanos usaron esta voz, tomada del latin.

MURADAL. MULADAR.

C. 314; E. 8.

MOUUDO.—MOVIDO. (V. MOUER.)

C. 145; E. 14.

MÚU.—MULO.

C. 228; E. 2, 3 y 6.

El ELUCIDARIO cita un documento portugués de 1279, en que está empleada esta palabra.

Dante, por extension metafórica, llama *mulo* á un bastardo. (*Inferno*, cant. XXIV, v. 125.)

Digitized by Google

N.

NA.—EN LA.

C. 232; E. 7.—C. 233; E. 5.—C. 363; E. 5.—C. 382; E. 9.—C. 383; E. 2.

Forma gramatical de índole portuguesa. La usaron tambien los castellanos:

«Quien bella cosa ovo, *na* cabeza la miso.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1377.)

NADO, DA.—NACIDO, DA.

C. 99; Estr.—C. 111; E. 4.—C. 145; E. 5.—C. 192; E. 1.—C. 200; E. 1.—C. 201; E. 4 y 5.—C. 225; E. 1.—C. 238; E. 1.—C. 328; Estr.—C. 374; E. 1.—C. 1.ª *das Festas de Santa María;* Estr.—C. 10.ª de la misma seccion; E. 1.

Del latin *natus:*

«En graue dia fuí *nado.*»

(El Rey D. Diníz, *Cancioncro del Vaticano*, cantiga 131.)

«Leixarom-me qual fuy *nado* no meyo de la ria»

(Ayras Nunes. *Cancioncro del Vaticano*, cantiga 468.)

Los castellanos usaban tambien en la Edad-media este p. p. irregular del verbo *nascer:*

«Que gelo non ventanssen (descubriesen) de Búrgos omne *nado.*»

(*Poema del Cid*, v. 150.)

«Ca home que non vede, no debie seer *nado.*»

(Berceo, *Vida de Santo Domingo*, v. 1552.)

Se halla del mismo modo en el *Fuero Juzgo;* en el *Libro de Alexandre;* en las poesías del Arcipreste de Hita; en la tabla de Vocablos oscuros de Berganza, etc. Todavia se usaba en el siglo XV:

«En la cibdat poderossa
onde Séneca ffuy *nado...*»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 16.)

NEGRAL.—NEGRO.

C. 8; E. 9.

Berceo empleó este vocablo:

«La otra sobrel vino de las uvas *negrales.*»

(*El Sacrificio de la Misa*, v. 748.)

NEMBRAR, NENBRAR.—RECORDAR, ACORDARSE, CONMEMORAR.

C. 5; E. 16.—C. 13; E. 2.—C. 95; E. 8.—C. 106; E. 4.—C. 227; E. 5.—C. 11.ª de la seccion *das Festas de Santa María.*—C. 5.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 1.

«Quando me *nenbra* dela, qual a uí.»

(El Rey D. Diníz, *Cancioncro del Vaticano*, cantiga 119.)

Verbo románico. Del latino *memorari:*

«Per so que *nembrada* en sia.»

(Para que sea por ello conmemorada.)

(*Traduccion provenzal de un Evangelio apócrifo.*) (Raynouard.)

El ELUCIDARIO dice que fué muy usado este verbo portugués en los siglos XIII y XIV.

Algunos escritores castellanos lo usaron tambien:

«Tan auie grant sabor que nada nol *nembraua*»

(*Libro de Alexandre*, c. 276.)

NEMIGALLA (NE-MIGALLA). — NADA (ni migaja), DE MODO ALGUNO.

C. 95; E. 10.—C. 117; E. 5.—C. 132; E. 2.—C. 178; E. 3.—C. 237; E. 17.—C. 269; E. 2.—C. 376; E. 7.

El P. Santa Rosa cita varios textos portugueses de los siglos XII y XIII, en los cuales *nemigalha* y *nimigala* significan: «absolutamente nada, nem a mais leve cousa.»

Digitized by Google

En los idiomas provenzal y francés de la Edad-media se usaron constantemente las palabras *mia, miga, mica, mie*, para esforzar la negacion:

«Quant o fait, *mica* no s'en repent.»

(Cuando lo hace, nada se arrepiente.)

«Tan no son vel, *miga* lor prez avil.»

(Por viejos que sean, *nada* amengua su valor.)

(*Poëme sur Boèce:* s. X.)

«Guenes respunt: Pur mei n'iras tu *mie*.»

(Ganelon responde: Por mí (en mi lugar) no irás de modo alguno.)

(*La Chanson de Roland*, v. 317: s. XI.)

«Qui ele donna la chasuble
qui n'est *mie* noire ne nuble (amarilla).»

(Gautier de Coincy, trovero. *De St. Bon.*: siglos XII y XIII.)

El *Glossarium Gallicum* dice: «*Mie*, point, pas.»

Mr. Léon Gautier, en su Glosario de la *Chanson de Roland:* «*Mie*, négation explétive (*Mica*, parcelle; *mica panis*).»

El autor del *Libro de Alexandre* usó la misma forma que Alfonso X:

«El Rey con su mano ençendió una faya (hacha) diol a todo fuego, nol dolió *ne migaya*.»

(c. 1735.)

En la copla 480 emplea la misma locucion, pero en esta forma: *nin migaia*.

NEMIGALLA (NON DEU).—NO CONCEDIÓ ABSOLUTAMENTE NADA.

C. 65; E. 5.

NEN NON.—NI TAMPOCO.

C. 58; E. 15.

NEN SÍ NEN SÍ.—(?) Puede colegirse por el sentido que *nen si nen si* es una frase adverbial de llano carácter, semejante á *sin más ni más*, esto es, de cualquier modo, sin reparo ni reflexion.

C. 283; E. 1.

NENBRO, NEMBRO.—MIEMBRO.

C. 71; E. 4.—C. 77; E. 7.—C. 91; E. 5.—C. 133; E. 2.—C. 141; E. 4.—C. 262; E. 5.—C. 341; E. 14.

Nembre escribian á veces los provenzales:

«Los *nembres* e la testa pesseron al enfan.»

(Los miembros y la cabeza quebraron al niño.)

(*Vie de S. Honorat.*)

Los castellanos varian poco el vocablo provenzal:

«Todos eran en *nembros* cabdales sinnalados.»

(*Libro de Alexandre*, v. 4780.)

NENLLUR.—EN NINGUNA PARTE.

C. 5; E. 15.—C. 15; E. 18.—C. 35; E. 18.—C. 115; E. 16.—C. 265; E. 14.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 26.

NEUN.—NINGUN.

C. 319; E. 7.

Es el *nenhum* del habla actual portuguesa.

NIENTE. NADA

C. 39; E. 5.—C. 115; E. 14.

Del provenzal y catalan *nient*, que arraigó en el idioma italiano con la misma forma en que está usado en las Cantigas.

NIHÛA ó NEÛA.—NINGUNA.

C. 104; E. 5.—C. 116; E. 5.—C. 226; E. 5.—C. 266; E. 5.—C. 285; E. 12.—C. 312; E. 12 y 16.—C. 316; E. 2 y 10.—C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 6.

NIMIGALLA.—Lo mismo que NEMIGALLA.

C. 75; E. 4.—C. 253; E. 6.

NINNA.—MOCITA, NIÑA.

C. 64; E. 1.

Del adjetivo provenzal *nin* (aniñado):

«Nulha mielhs no s'aizina
tan jove ni tan *nina*...»

(Ninguna, tan jóven ni tan aniñada, se maneja con mas acierto.)

(*Roman de Jaufre*: s. XIII.)

NO.—EN EL, EN LO.

C. 203; E. 1.—C. 304; E. 2.

NÕA (A).—NONA. (Aquella de las siete horas canónicas que en el rezo eclesiástico se dice despues de sexta.)

C. 119; E. 2.—C. 125; E. 16.—C. 225; E. 9.

NODRECER.—NUTRIR, ALIMENTAR.

C. 331; E. 2.

El gallego antiguo decia tambien *nodrir*.
(V. Cuveiro, *Dicc. gallego.*)

NOIO.—DAÑO.

C. 116; E. 3.

El ELUCIDARIO cita un documento portugués

Digitized by Google

de la Edad-media, en el cual *nojo* significa *daño, perjuicio.*

NOIOSO.—MALÉFICO, NOCIVO, DAÑOSO, CONTAGIOSO.

C. 37; E. 5.—C. 78; E. 8.—C. 106; E. 8.—C. 158; E. 2.—C. 192; E. 4.

NOL.—NOS.

C. 298; E. 1.

NOMEADA.—FAMA, NOMBRADÍA.

C. 245; E. 6.

Subsiste en el idioma portugués.

NOVELO.—NOVILLO.

C. 31; E. 6.

Berceo dice *novielo.* (*Sacrificio de la Misa*, v. 79.)

NOZIR.—DAÑAR.

C. 109; E. 1.—C. 134; E. 6.—C. 193; E. 4.—C. 215; E. 8.

Del verbo *nozer*, provenzal, muy cercano al *nocere* latino:

«Tot so que val, pot *nozer* atressí.»

(Todo aquello que vale, puede tambien dañar.)

(*Folquet de Marseille*, trovador: s. XII.)

Berceo usa indistintamente *nocir* y *nuzir*. *Nocir* se halla en el *Libro de Alexandre.*

«Por amor que podiesse á so vecino *nocir.*»

(v. 8784.)

El Arcipreste de Hita y Pero López de Ayala dicen *nusir:*

«Cosa non las *nusia*, bien solteras andaban.»

(*Ensiemplo de las Ranas.*)

«Vamos aperçebidos, non nos puedan *nusir.*»

(*Rimado de Palacio*, v. 149.)

El *Fuero Juzgo* emplea constantemente la palabra *nucir* por dañar.

NUZ.—DAÑA.

C. 5; E. 25.—C. 190; E. 3.—C. 238; E. 1.

De *nozir* ó *nuzir.*

NUZA.—DAÑE.

C. 4.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 6.

Digitized by Google

O.

O.—EL, LO.

C. 343; E. 3, 6 y *passim*.

OBRIDAR.—OLVIDAR.

C. 16; E. 11.—C. 125; E. 8 y 16.

Oblidar decian los antiguos provenzales. En Cataluña se usaba igualmente, y continúa usándose este verbo.

Del latin *oblitterare*. Los franceses, *oblier*, *oblider*.

«Lo reprovier non dis ges ver
que «cor *oblida* qu'uelhs no ve.»

(No dice verdad el proverbio que «corazon olvida lo que ojos no ven.»)

(*Peirol*, trovador; s. XII.)

Tambien decian los castellanos *oblidar:*

«*Oblidaron* los monges el passado laçerio.»

(Berceo, *Vida de Santo Domingo*, c. 212.)

«Por partirse del mundo *oblidó* el ganado.»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, c. 11.)

La misma significacion da el FUERO JUZGO á *oblidar* y *oblidarse*.

Oblido por olvido se decia en gallego antiguo.

(V. Cuveiro, *Dicc. gallego*.)

OCAION, OCAJON.—DESVENTURA, OPROBIO, RUINA, REVESES.

Prólogo poético; E. 5.—C. 31; E. 5.—C. 84; Estr.—C. 85; E. 11.—C. 114; E. 2.—C. 146; E. 5.—C. 178; E. 9.—C. 191; Estr.—C. 239; E. 11.—C. 293; Estr.—C. 4.ª *das Festas de Santa Maria*, E. 6.

El ELUCIDARIO trae la palabra en estas formas: *cajom*, *cajão*, *cajon* y otras. Prueba el Padre Santa Rosa, con un documento de la Torre do Tombo, que ya se usaba en 1191. Entre las varias acepciones que le atribuye, se hallan las siguientes: «*caso*, *queda*, *ruina*, *desastre*, *infelicidade*, *desgraça*.»

En un documento de Thomar, de 1326, citado en el ELUCIDARIO, encontramos estas palabras: «Muitas vezes, por somitimento (*sujestion malvada*) do Inimigo das almas dos servos de Deos, vem *a cajom* (*á perdicion*) aquelles que a Deos servem.»

En el siglo XVI tomó el vocablo en Portugal significacion muy diferente.

Es la misma voz que escribian *ocasion* los poetas castellanos de la Edad-media. El *Poema del Cid* la usa en la significacion de *muerte* (v. 3472), y Berceo dice *ocasionar* por *matar* (*Miraclos*, c. 195).

El *Poema de Alejandro* la emplea en el sentido de desventura y tambien en el de muerte:

«Puede perder su alma que á Dios mucho grauez (aflige),
et puede en grant *ocasion* caer muy de rafez (fácilmente).»

(c. 49.)

«Temiendo la *ocasion* (muerte) que suel uenir priuado.»

(c. 2158.)

Tambien el Canciller Pero López de Ayala emplea la palabra en el mismo sentido que el citado poema: desdicha, ruina, daño:

«Vsan muy mal del bien, pues non siguen rason;
despues de aquestas cosas nasçe grant *ocasion*.»

(*Rimado de Palacio*, c. 581.)

Digitized by Google

Ocisiún (de *occisionem*) dice ***La Chanson de Roland.*** Pero en ella significa ***muerte*** y ***matanza***, como *ocasion* en el *Poema del Cid.*

Algunas cantigas expresan patentemente que no es siempre ***muerte*** la significacion de *ocaion.*

Dice la C. 114; E. 2:

«que ll'o d'*ocaiões* guardass'e de maes.»

Dice la C. 189; E. 2:

«que o guardasse de morte
e de dan' e d'*ocaion.*»

ODEU.—OCULTÓ (?)
C. 104; E. 6.

ODÏANA (RIBA D').—ORILLAS DEL GUADIANA.
C. 319; E. 3.

OFFERER.—OFRECER.
C. 113; E. 6.

OFFREÇON.—OFRENDA.
C. 131; E. 8.—C. 139; E. 2.—C. 145; E. 11.—C. 271; E. 8.

OGE.—HOY.
C. 113; E. 1.—C. 138; E. 7.—C. 200; E. 1.—C. 342; E. 7.

OI.—HOY.
C. 62; E. 5.
Adverbio provenzal:

«*Oi* val pro mais que her.»

(Hoy vale mucho más que ayer.)
(*Aimeric de Pegulhan*, trovador: s. XIII.)

OIRDES (POY-L'-).—DESPUES QUE LO OYÉREIS.
C. 8; E. 1.

OLLO (A).—Á OJOS VISTAS, SIN DUDA ALGUNA.
C. 313; E. 5.

OMÁGEN. OMAGE.—IMÁGEN, EFIGIE.
C. 3; E. 4.—C. 136; Ep. y E. 2.—C. 196; E. 4 y 5.

Esta voz, con la misma significacion, se encuentra en el *Libre de Alexandre.*

«Mandó fer á Appelles *omágenes* destanno.»
(c. 1904.)

OMANYAR.—ABLANDAR.
C. 342; E. 6.

Acaso tenga este verbo analogía de orígen con el castellano y portugués ***amainar.***

OMAYA.—IMÁGEN.
C. 215; E. 3.

OMEZEYRO.—HOMICIDA.
C. 213; E. 17.

En varios ***forales*** de los siglos XII y XIII se dice ***omiziero.*** (ELUCIDARIO, t. II, pág. 183.) En un foral de Aguiar de Beira, de 1258, que se halla en la ***Torre do Tombo***, está escrito *homiseiro.*

Tambien, segun el P. Berganza y el FUERO JUZGO, se decia en Castilla ***omiciero*** y *omicero.*

OMEZIADO.—ENEMISTADO.
C. 233; E. 2.

Segun el P. Santa Rosa, *omiziám*, adversario, enemigo.
(*Cod. Alf.* L. 4, Tit. 73, párrafo 1.)

ÓMIL.—HUMILDE.
C. 361; E. 6.
Del latin, *humilis.*
Los provenzales usaron este vocablo:

«Leial domna, franqu'e omil.»
(Leal Señora, franca y modesta.)
(*Raimon de Miraval*, trovador: s. XII.)

ONDE.—DE DONDE, POR DONDE, POR LO CUAL.
Prólogo poético; E. 2 y 7.—C. 104; E. 8.—C. 337; E. 1.

Vése usado este adverbio con la misma significacion en el *Libro de Alexandre*, c. 2315, en Berceo, *Vida de Santo Domingo*, v. 1528, y en otras obras.

ONDE.—DE QUE, DEL CUAL, DE LA CUAL, DE LO CUAL, DE LOS CUALES, DE LAS CUALES.
C. 126; E. 1.—C. 159; E. 3.—C. 279; E. 3.—C. 293; E. 1.—C. 309; E. 5.—C. 347; E. 1.
Como el *dont* francés.

ONDE.—CON QUE, POR TANTO.
C. 145; E. 6.

ONRRADO.—GLORIOSO, ILUSTRE, ESPLÉNDIDO.
C. 333; E. 5 y 11.—C. 355; E. 2 y 10.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa María*; E. 4.

Alfonso X apellida *onrrado* (glorioso) á Cristo. C. 111; E. 9.
Dice tambien *eigreia onrrada.* C. 301; E. 2.

Digitized by Google

Un miragre onrrado (ilustre, famoso) C. 319; E. 2.

Los castellanos decian *ondrado*:

El epitafio puesto por D. Alfonso el Sabio en el sepulcro de su padre el Rey San Fernando, dice así:

«Aquí yaze el Rey mvy *ondrado* Don Ferrando..... el que destrvyó á todos svs enemigos, é alçó é *ondró* á todos sus amigos.....»

(Rodrigo Caro, *Antigüedades de Sevilla.*)

ONTRE.—ENTRE.

C. 15; E. 11.—C. 33; E. 1.—C. 43; C. 3.—C. 76; E. 7.—C. 78; E. 3.—C. 80; E. 3.—C. 115; E. 4.—C. 135; E. 6.—C. 185; E. 15.—C. 205; E. 6 y 8.—C. 274; E. 11.—C. 384; E. 9.

OQUEIJON.—Lo mismo que OCAION.

C. 139; E. 2.—C. 169; E. 3.—C. 265; E. 23.

ORA (Á).—EN EL ACTO.

C. 124; E. 8.

Los troveros decian *or* por *ahora.*

«À Bisance, la cité noble
qui dite *or* est Constentinoble...»

(Gautier de Coincy, *Les Miracles de la Sainte Vierge*, Núm. LIX del Códice de Soissons; edic. Poquet.)

ORA (ESSA).—EN ESTE Ó AQUEL MOMENTO, ENTÓNCES.

C. 115; E. 14.—C. 193; E. 7.

ORA (EN POUCA D').—EN BREVE TIEMPO.

C. 346; Estr.

ORDIDA.—COMENZADA.

C. 222; E. 7.

Del latin, *ordita.*

En francés antiguo, *ourdier* significaba observar y encaminar.

(V. Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane*, y otros.)

En provenzal antiguo: *ordir*, urdir.

ORELLADA.—PALMADA EN LA OREJA.

C. 59; E. 11.

ORGE, ORGO.—CEBADA.

C. 178; E. 2.

(V. ORIO.)

ÓRIO.—CEBADA.

C. 15; E. 5.—C. 65; E. 27.

Raiz etimológica: el vocablo latino *hordeum*

Segun el ELUCIDARIO, la *cebada* se halla expresada en documentos portugueses de la Edadmedia (del siglo XIII al XV) con estas diferentes formas: *ordo, orge, orgo, orio.*

Ordi decian los antiguos provenzales y catalanes:

«De V pas d'*ordi* e de II peissons.»

(De cinco panes de cebada y de dos peces.)

(*Le Livre de Sydrac*, en langue romane. Raynouard; Bartsch.)

En el FUERO JUZGO, *ordio.* Lo mismo en el *Libro de Alexandre* y en otros poemas:

«Tenie redor dessí muchos *ordios* segados.»

(*Libro de Alexandre*, c. 2396.)

«Darte yo pan de *ordio*, que non tengo de trygo.»

(*Poema del Conde Fernan-Gonzalez*, c. 236.)

ORTA. HUERTA.

C. 103; E. 10.

OSA.—ZAPATO, BOTA, POLAINA, CALZADO EN GENERAL.

C. 142; E. 6.—C 367; E. 9.

Los antiguos provenzales decian *osa, oza;* los franceses *hose, house, huese, hueze, heuse.* Roquefort añade en su *Gloss.* otras muchas formas del antiguo idioma francés. Provienen del bajo latin *hosa, osa* (Du Cange, *Gloss.*). Pero el primitivo orígen de todas las formas de esta diccion es, segun Diez, el antiguo alto aleman *hosâ* («alle vom althochdeutsch *hosâ* (cáliga).»—(*Ethymologisches Wörterbuch.*)

El ELUCIDARIO dice: «Na baixa latinidade se disse *ossa, osa, hosa* etc., na significão de *tibiale, crurale*, e *caliga*, isto he, calçado e cubertura dos pés ou das pernas, como são çapatos, chinellas, meias, botas, polainas, borzaguins, botins, etc. Franceses, italianos, alemaens, ingleses, hespanhoes usárão desta palavra, e todos no mesmo sentido.»

El P. Santa Rosa cita un texto de S. Isidoro, en el cual se encuentra el vocablo, y reproduce además la sintética definicion que de él hace el sabio dominicano genovés *Joanes Balbus de Janua*, contemporáneo de Alfonso el Sabio: «Quoddam genus calceamenti.»

Esta definicion se halla en el famoso libro titulado *Summa grammaticalis valde notabilis quæ* CATHOLICON *vocatur*, cuya primera edicion (en fól. gót. de 373 ff. á 2 col. de 66 lín.) es tan cercana á la invencion de la imprenta, que al-

Digitized by Google

gunos, no sin fundamento, la han atribuido á Gutenberg. La edicion declara que fué hecha en Maguncia por Juan Fust, el año de 1460.

Fabricius (*Bibliotheca Latina*, t. I, Lib. II), habla así de este libro: «*Joannes Januensis de Balbis* Ordin. Præd. An. C. 1286, absolvit *Prosodiam* sive Grammaticam, et *Catholicon* sive Lexicon pro illa ætate minime contemnendum, editum in ipsis primordiis typografiæ a Johanne Fausto, Maguntiæ, 1460.»

En el habla provenzal entró desde luego la voz *osa*:

«Grans *osas* afaitadas ab ros »

(Grandes botas hermoseadas con rojo.)

(*T. d'Ebles d'Uisel.* (Raynouard.)

Asímismo en la lengua romance de Francia, cambiando algun tanto la forma:

«Morchuflex chaussa les *hueses*
vermoiles..... si se fist empereur.»

(Morchuflex calzó las botas encarnadas..... así se hizo emperador.)

(Villeharduin, *Histoire de l'Empire de Constantinople* sous les *Empereurs Français.*)

En forma muy semejante á la francesa antigua, encontramos el vocablo en el *Poema del Cid:*

«Nos caualgaremos siellas gallegas, e *huesas* sobre calças.»

Sanchez, á pesar de su habitual perspicacia, no comprendió bien la significacion de *huesas sobre calzas.* Dice así en su Glosario: «*Huesa*, parte del vestido que se ponia sobre las calzas.» *Huesas sobre calzas* eran simplemente botas altas de montar.

En italiano: *uosa*, polaina.

OSMANÇA.—VALUACION, PRECIO.

C. 9; E. 6.

De la voz provenzal *esmança:*

«Tem que non denh penre *esmansa.*»

(Temo que no se digne poner precio)

(*Sordel*, trovador del siglo XIII, que, aunque mantuano, escribió en provenzal.)

Honnorat define así:

(«Vieux langage.) Opinion, idée, pensée, estimation, évaluation.»)

OSMAR.—JUZGAR, PENSAR, ESTIMAR, EVALUAR, IMAGINAR, CONSIDERAR.

C. 9; E. 11.—C. 180; E. 6.—C. 328; E. 6.—C. 1.ª *das Festas de Santa María;* E. 19.—Cantiga 3.ª de las 5 finales; E. 3.

De muy antiguo asoma este verbo en los respectivos idiomas de los troveros y de los trovadores, con varias formas ortográficas: *asmer, aasmer, aesmar, adesmar, esmar* y otras muchas. Se deriva del latino *æstimare.*

«Que le franceis *asmastes* a ferir.»

(Cuando pensastes herir al francés.)

(*La Chanson de Roland*, v. 454; s. XI.)

«Li chevaliers de s'ost a treis mil *esmá.*»

(Estimó en tres mil los caballeros de su hueste.)

(R. Wace. *Le Roman de Rou;* s. XII.)

«.....No cal *esmar*
cal causa si coven a far.»

(No hay para qué considerar cual cosa conviene hacer.)

(*Daude de Pradas*, trovador; s. XIII.)

«Senhor fremosa, non poss eu *osmar.*»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 111.)

El ELUCIDARIO cita documentos de este mismo Rey de Portugal, en los cuales se halla usado el verbo *osmar* con las mismas significaciones que en las Cantigas del Rey de Castilla.

El *Poema del Cid*, Berceo, y el *Libro de Alexandre* dicen *asmar, osmar.*

«Asmaron (estimaron) los moros tres mil marcos de plata.»

(*Poema del Cid*, v. 529.)

En el *Libro de Alexandre* se halla á menudo *osmar:*

«*Osmaba* de dos males cual serie el meior.»

(c. 1026.)

El FUERO JUZGO dice tambien *asmar* y *osmar* indistintamente:

«Peche tanto quanto fuere *asmado* que valie el su siervo.»

(Libro VI, Tít. I, l. 5.)

«Díme si concuerda con lo que yo *asmo* (pienso) que fué mezcla (enredo).»

(*Calila e Dymna*, cap. IV.)

OSTE.—HUESTE, LEGION.

C. 15; E. 3.—E. 165; E. 4.—C. 182; E. 7.—C. 211; E. 3.—C. 233; E. 7.

Del provenzal y el catalan *ost*, nacido del latin *hostis.*

«Il valen Rey d'Espanha
fassan gran ost sobre maurs conquerer.....»

Digitized by Google

(Forman los valientes Reyes de España numerosa hueste para hacer conquistas sobre los moros.)

(*Raimbaut de Vaqueiras*, trovador; s. XII.)

En la misma forma que las *Cantigas* emplea esta voz el *Libro de Alexandre:*

«Fijo, quando ouieres tus *ostes* á sacar.»

(c. 54.)

OUÇADES.—ESCUCHEIS, OIGAIS.

C. 78; E. 1.—C. 205; E. 2.—C. 294; E. 1.—C. 297; E. 1.

De *ouçir*, oir. El infinitivo provenzal y catalan era *ausir, auzir.*

El *Libro de Alexandre* dice *ozcades* por oigais. (c. 2283.)

OUÇADES PRAZER (SE).—SI ESCUCHAIS GUSTOSOS.

C. 52; E. 1.

«Oyde-mi-o, se *ouçades prazer.*

(Oídmelo, si escuchais con gusto.)

Debe de haber algo elíptico en la frase.

OUIADE.—ACUDID, AYUDAD (?)

C. 45; E. 17.

Solo por conjetura podemos aventurarnos á indicar la significacion de *ouiade*, ateniéndonos al sentido de la Cantiga. Algunos demonios, que huian heridos y reciamente maltratados por los ángeles,

«foron pera seu inferno
dando grandes apelidos,
dizendo aos diabos:
Varões, *ouiad'*, *ouiade.*»

Parece en verdad que con estas exclamaciones piden los demonios socorro á sus compañeros.

Alguna confirmacion á nuestra conjetura ofrece la palabra *uviase* del verso 3320 del *Poema del Cid*:

«Si yo non *uvjas'*, (diera auxilio) el moro te jugara mal.»

OURA (A).—AL PUNTO, INMEDIATAMENTE.

C. 224; E. 8.

OURÍUEZ.—ORÍFICE.

C. 362; Ep. y E. 2 y 7.

Del ablativo latino *aurifice*.

Ourevyzeiro decian tambien los portugueses en la Edad-media, segun un texto citado en el ELUCIDARIO.

En el FUERO JUZGO: «*orivice, orebze*, joyero de oro y plata» (*Glosario.*)

«Hay otras gentes á que llaman menestrales, et estos son de muchos estados, así como tenderos, et alfayates (sastres), et *orebces*, etc»

(Don Juan Manuel; *Libro de los Estados*, cap. XCVIII.)

OUTRO (SEN).—SIN MÁS.

C. 128; E. 7.

OY MÁIS.—DE HOY MÁS.

Prólogo poético; E. 3.

OYO.—ACEITE, GRASA ACEITOSA.

C. 9; Ep.—C. 34; E. 7.

OYRDES.—OYÉREIS.

C. 84; E. 1.

Digitized by Google

P.

PAAÇO.—PALACIO.

C. 245; E. 13.

Hoy en portugués, *paço;* en gallego, *pazo.*

PAL-O.—POR EL.

C. 108; E. 2.

Parece yerro del copiante. Acaso sea *pol-o.*

PALLA (NON LLE UALUERON).—NO LE SIRVIERON PAJA.

C. 117; E. 5.

(Esto es, no le sirvieron *ni una paja;* como otras veces, en estilo vulgar hiperbólico, *ni un figo, ni una noz,* etc.)

PAPAR.—COMER.

C. 139; E. 3 y 4.

De *pappare*, usado ya por los clásicos latinos, entre ellos Plauto. Fué tambien palabra corriente y popular en la baja latinidad. «*Papare*, puerorum est sicut manducare virorum.» (*Gloss.*)

Diez (*Wörterbuch*) dice que la voz latina *papa* como alimento de los niños se hizo universal en las lenguas romances:

«Lat. *papa, pappa* speise oder brei der kinder ist gemeinromanisch.»

Papar, como término infantil, aun subsiste en los idiomas portugués y gallego, y en el dialecto leonés.

Manducar traduce Cuveiro en su *Dicc. gallego.*

PAR.—POR.

C. 5; E. 25.—C. 122; E. 8.—C. 161; E. 5.

Del francés antiguo.

Tambien se comete en el *Libro de Alexandre* este galicismo, que despues se hizo frecuente en ciertas locuciones:

«Mas, *par* la cabeza mia, esto non pued' estar.»

(c. 652.)

PARADAS (HAZES).—HUESTES PREVENIDAS.

C. 194; E. 9.

PARAR.—PREPARAR, PREVENIR, APRESTAR.

C. 95; E. 4.

Del verbo latino *parare.*

«*Para* lo coissí.»

(Prepara el almohadon.)

(*Marcabrun*, trovador; s. XII.)

PARAR.—PERMANECER, FIJAR, DEJAR.

C. 329; E. 8.—C. 367; E. 8.—C. 386; E. 10.—C. 2.ª de las 5 finales; E. 4.

PARARA (ATAL SE).—EN TAL ESTADO SE QUEDARA.

C. 54; E. 7.

El ELUCIDARIO no menciona el verbo *parar* en esta acepcion; pero incluye la voz *parança: estado, situacion.*

PARAR-SSE.—QUEDARSE, PONERSE.

C. 123; E. 3.

PARCA.—PERDONE.

C. 28; E. 4.—C. 115; E. 15.—C. 145; E. 11.

De *parcir* (perdonar), tomado del latin *parcere*, muy usado por los escritores castellanos del siglo XIII. Ejemplo:

«Que á traedor nunca vos *parcir* quisiestes.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1695.)

Digitized by Google

El *Fuero Juzgo* emplea este verbo; el P. Berganza lo incluye en su catálogo de *Vocablos oscuros del idioma vulgar*, y se encuentra, además, en los poetas castellanos de la Edad-media:

«Que á traedor nunca vos *parcir* quisiestes.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1695.)

PARCIDA.—PERDONADA.

C. 272; E. 10.

PARCISSE (LLE).—LE PERDONASE.

C. 173; E. 4.

PARECER.—QUEDAR VISIBLE.

C. 38; E. 7.

PARLADOR.—LOCUTORIO.

C. 226; E. 6.

Entre las varias acepciones que atribuye Honnorat á la voz provenzal *parlador*, se halla la siguiente: «Lieu où l'on parle.»

PARTIDA.—PARTE.

C. 385; E. 6.

Hállase esta diccion en el famoso código marítimo del siglo XIII, *Consulado del mar*. Capmany traduce: «parte de un número completo.» (Glosario.)

«Diçien los omnes todos *quisque por sue partida*.
(cada uno por su parte.»

(Berceo. *Vida de San Millan*, c. 78.)

Las *Siete Partidas*.

PARTIL-A.—APACIGUAR LA.

C. 119; E. 6

PARTIR.—SEPARAR, APARTAR, RETRAER.

Prólogo poético; E. 6.—C. 16; E. 5.—C. 59. E. 12.—C. 65; E. 46.—C. 76; Estr.—C. 78; E. 15. —C. 109; E. 6.—C. 115; E. 6.—C. 119; E. 6.—C. 122; E. 10.—C. 125; Ep.—C. 135; E. 4 y 5.—C. 201; E. 5, 12.—C. 259; E. 1.—C. 285; E. 2 y 13.—C. 335; E. 22.—C. 2.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 5.

El ELUCIDARIO cita este texto: «*Partió-os a Santa Igreja*, isto hé, apartou-os.»

Los idiomas de *oil* y de *oc* y el italiano tenian esta diccion, puramente latina, con la significacion de dividir, separarse y otras varias.

Los castellanos usaron tambien este verbo en el mismo sentido que las demas naciones neolatinas.

«*Párteslo* del amiga al omen que aíras.»

(El Arcipreste de Hita. *De como el amor vino al Arcipreste*.)

PARTIR.—Aquí el sentido requiere la significacion de FRUSTRAR.

C. 125; E. 16.

Los idiomas románicos daban á este verbo diferentes acepciones, segun convenia al sentido de la frase. El Conde de Poitiers (s. XI) lo usa en la significacion de *proponer:*

«E si me *partetz* un juec d'amor.»

(Y si me proponeis un juego de amor.)

PARTIR DE.—DEJAR DE, RETRAERSE DE.

C. 206; E. 6.

PASO (TAN).—TAN LENTAMENTE, TAN SUAVEMENTE.

C. 113; E. 3.—C. 203; E. 12.

Quedó esta locucion durante siglos en Castilla. Ejemplo en el conocido epígrama de Iglesias:

Juana me dió una pisada,
y yo pensé que era acaso:
dióme otra no *tan paso*,
tampoco la dije nada.....

PASSADA (FAZIA).—VIVIA, SE ALIMENTABA.

C. 214; E. 3.

En castellano se dice hoy «un mediano pasar.»

PASSADO (FOI).—FALLECIÓ.

C. 65; E. 46.

En Berceo y en el *Libro de Alexandre*, se usa tambien *passar* por *morir:* Hé aquí un ejemplo de este último poema:

«El omne que se *passa* mientre está ondrado
(honrado),
esse dicen los omnes que es bien aventurado.»

(c. 2465.)

PASSO.—DESPACIO.

C. 228; E. 4.

PAXON, PAIXON.—PASION.

C. 1.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 10.—C. 4.ª id.; E. 1.

Paxociro (Pasionario) se llamaba en Portugal el libro que contiene las varias relaciones de la Pasion del Señor, escritas por los Evangelistas. (ELUCIDARIO.)

Paixão se escribe hoy en portugués.

Digitized by Google

PẼA.—PENA, TORMENTO.

C. 325; E. 7.

PẼA (A GRAN).—CON GRAN TRABAJO.

C. 112; E. 6.

PECADILLA.—CULPA.

C. 169; E. 1.

Decian los trovadores provenzales *pecca* por pecado y yerro:

«car nuills hom no fai major *pecca*.»

(porque ningun hombre comete mayor falta).

(Daude de Pradas, *Li Auzel Cassador*; siglo XIII).

La forma de la palabra *pecadilla*, muy semejante á la *peccatilha* de los provenzales, le da trazas de diminutivo. Pero no permite suponerlo así el sentido de la cantiga:

«Morauan ant ' ý,
et týnnan á terra
per nosa *pecadilla*.» (por culpa nuestra.)

PEÇA.—TIEMPO, ESPACIO.

C. 117; E. 4.—C. 202; E. 7.—C. 203; E. 4.—C. 213; E. 11.—C. 222; E. 6.—C. 242; E. 6.

Tambien significaba *cantidad*, *número*, como se ve en la estrofa 12 de la cantiga 325:

«A pouco de rato pois esto,
oyú gran *peça* de chrischãos
que ýan ueer sas uýnnas,
todos sas lanças nas maos.»

PEÇA (DES).—HABIA TIEMPO.

C. 11; E. 9.

El ELUCIDARIO, con referencia á documentos portugueses del siglo XIII, dice que *peça ha* significaba: «ha mucho tiempo.»

PEÇA (GRAN).—LARGO TIEMPO.

C. 335; E. 16.

«Huna *grã peça* do dia
iouu'alí, que non falaua.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 137.)

Los castellanos de la Edad-media usaron tambien *pieza* por *espacio de tiempo:*

«Ansi una *grand pieza* en uno nos estamos.»

(El Arcipreste de Hita, *Ensiemplo de la Abutarda et de la Golondrina.*)

«Et callando amos (ambos) *grant pieza*, dijo el diablo:.....»

(*Castigos e documentos del Rey D. Sancho;* cap. I.)

Todavia en el siglo XVI se empleaba esta locucion. Ercilla ofrece un ejemplo cuando pinta la lucha de Rengo con Cayeguan:

«Alzólo de la tierra, y apretado,
en el aire *gran pieza* lo suspende.»

(*La Auracana*, Canto X.)

PECEIADO.—HECHO PEDAZOS, DESPEDAZADO.

C. 19; E. 8.—C. 112; E. 5.

Del verbo provenzal *peceiar* ó *pesseiar:*

«Lo fes tot *pesseiar*.»

(Todo lo hizo despedazar.)

(*Bertran de Born*, trovador; s. XII.)

De aquí pasó tambien al castellano antiguo la palabra *pecear* con igual significacion.

«Las lanzas e los pendones fueron luego *pecados*.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1232.)

PEÇO.—PIDO.

C. 291; E. 6.

PẼEDENÇA.—PENITENCIA.

C. 26; Ep.—C. 65; E. 7.—C. 95; E. 2.—C. 96; E. 3 y 7.—C. 119; E. 11 y 13.—C. 124; E. 7.—C. 216; E. 10.—C. 238; E. 9.—C. 274; E. 11.

Ya encontramos esta palabra, *penedença*, en el *Poëme sur Boèce* (s. X), v. 13. Edicion de Diez; Bonn, 1846.

Segun el ELUCIDARIO: «*peendença*, condenação, multa, penitencia.»

«*Penedencia*, penitencia.»

(El P. Berganza; *Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

PEDREIRO. PEDREYRO.—CANTERO, MAESTRO ALBAÑIL.

C. 242; Ep. y E. 2 y 7.

PEEGO.—SIMA, OLLA, REMOLINO, VÉRTICE.

C. 215; E. 10.

Hoy en portugués se escribe *pego*.

PEGUREIRO.—PASTOR.

C. 53; Ep.—C. 147; E. 1, 2.

Del latin *pecorarius*, mayoral, pastor.

Pecorero, en la misma acepcion de pastor, se dice todavia en algunas comarcas del antiguo reino de Leon.

En gallego: «*Pecoreiro*, pastor de ovejas.»

(Valladares, *Dicc. Gallego-Castellano.*)

En portugués se dice *pecureiro* y *pegureiro*, en acepcion análoga á la de *pegujalero* de la lengua castellana: pastor de poco ganado.

Digitized by Google

PEITEUS.—POITIERS.

C. 38; E. 2.

Del propio modo ó con escasa diferencia solian escribir los provenzales este nombre geográfico:

«Lo departirs m'es aitan greus
del seignoratge de *Peiteus.*»

(Guillermo XI, Conde de Poitiers: s. XI.)

El mismo Conde de Poitiers, en la propia composicion, llama *Peitau* al Poitou:

«No serai mas obediens
en *Peitau* ni en Lemozí.»

Tambien llamaban *Peitieus* al Poitou:

«Castels et borcs fortz que avia en *Peitieus.*»

(Castillos y pueblos fortificados que tenia en Poitou.)

(*Vida de Bertran de Born*, en el libro provenzal del siglo XIII: *Las vidas dels trobadors.*)

Más se acercaba á la ortografía que en el idioma francés ha prevalecido la que, para designar el Poitou, empleaba dos siglos antes *La Chanson de Roland*, v. 2323:

«Jo l'en cunquis e *Peitou* e le Maine.»

(Yo le conquisté el Poitou y el Maine.)

PENA.—PIEL.

Los provenzales usaron esta palabra en el mismo sentido:

«Ni croza, ni annell,
ni *pena* en mon mantell.»

(Ni báculo pastoral, ni anillo, ni piel en mi capa.)

(*V. de S. Honorat.*)

Asímismo los frances: «*Pene*, fourrure.» (Du Cange. *Gloss. Gallicum.*)

Tambien el Arcipreste de Hita:

«La *peña* tiene blanco et prieto, pero todos son conejos.»

(*De como fué fablar con Doña Endrina.*)

PENDORAR.—COLGAR.

C. 158; E. 6.—C. 159; E. 7.

Del verbo latino *pendere.*

Los provenzales decian *pendourar.*

(Honnorat. *Dict. de la Langue d'Oc.*)

Hoy se dice en Portugal y Galicia *pendurar.*

PENEDO.—ROCA, PEÑON.

C. 236; E. 2.—C. 241; E. 6.

Portugués y gallego actual.

PENNOR.—PRENDA.

C. 305; E. 7.

En el antiguo provenzal, *pegnora*, de *pignoris*, genitivo de *pignus.* (Honorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

«Ara digám de la causa que us hom met en *penhora* ad autre.»

(Digamos ahora de la cosa que un hombre da en fianza á otro.)

(*Traduccion provenzal del Código de Justiniano.* V. Raynouard.)

El FUERO JUZGO dice: «*penno*, prenda; *pennorar*, tomar prenda.» *El Libro del Consulado del Mar: penyora.* Capmany traduce, prenda pretoria.

El P. Berganza: «*Pennora*, multa y pena.» (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

En portugués se escribe hoy dia *penhór.*

PENNORAR.—MULTAR, APREMIAR.

C. 48; E. 4.

Es el verbo provenzal *penhorar:*

«Aquel que será defailhens, sera *penhorat* de XII deners.»

(El que esté en falta, será multado en doce dineros.)

(*Ordenanzas de Carcasona.* (Raynouard.)

PENSSAR.—CURAR, CUIDAR, ASISTIR.

C. 198; E. 5.—C. 247; E. 5.—C. 334; E. 4.

Del provenzal:

«Strectamen gardar e *pensar.*»

(Esmeradamente custodiar y cuidar.)

(*Chanson de la Croisade Albigeoise:* s. XIII.)

En un documento portugués de la primera mitad del siglo XIV, citado por el ELUCIDARIO, se dice *pensar*, aplicado á los pobres, en el sentido de asistirlos, vestirlos y sustentarlos.

Tambien los castellanos usaron esta diccion:

«Et del físico que vos *pensare* (que os asistiere) fiat bien et de su física, et non vos partades dél.»

(D. Juan Manuel; *El Libro de los castigos;* c. II.)

PENSSARES.—PENSAMIENTOS, RECELOS.

C. 172; E. 4.

PER.—EN VERDAD, SIN DUDA (?)

C. 6; E. 16.—C. 125; E. 9.—C. 310; Estr.—C. 329; Estr.—C. 335; E. 2.—C. 274; E. 4.

Per no es aquí preposicion inseparable,

Digitized by Google

como en el *perhonestus* latino ó en el ***perturbar*** castellano. No es afijo pleonástico, sino meramente partícula expletiva para dar vigor y encarecimiento á la frase.

Hé aquí un ejemplo, tomado de la Cantiga CCCX:

«Muito *per* deu'a Rëynna
dos cëos ser loada.»

(Mucho ciertamente (ó muchísimo) debe ser alabada la Reina de los Cielos.)

El regio poeta usa á menudo la locucion *muito per* en la significacion de *en gran manera, en alto grado.*

Cita el ELUCIDARIO un documento portugués de 1330, en el cual se halla la extraña palabra *perleudo* para expresar *leido por completo.*

PER.—PARA.

C. 195; E. 5.

PER COMO.—TAL COMO, SEGUN.

C. 25; E. 19.—C. 38; E. 2.—C. 42; E. 17.—C. 97; E. 1.—C. 104; E. 8.—C. 118; E.—1.—C. 125; E. 22.—C. 132; E. 15.—C. 146; E. 2.—C. 155; E. 7.—C. 162; E. 2. C. 173; E. 1.—C. 197; E. 4 —C. 215; E. 12.—C. 229; Estr.—C. 265; E. 23.—C. 308; E. 1.

PER QUANT.—TAL COMO, SEGUN.

C. 52; E. 2.—C. 245; E. 10.

PERA.—PARA.

C. 5; E. 6 y 12.—C. 16; E. 7.—C. 46; E. 3.—C. 64; E. 2.—C. 94; E. 9.—C. 95; E. 4.—C. 109; E. 4.—C. 110; Estr.—C. 115; E. 5 y 14.—C. 119; E. 3 y 13.—C. 131; E. 18.—C. 218; E. 11.—C. 264; E. 7.—C. 332; E. 10.—C. 333; E. 4 —C. 336; E. 1.—C. 379; E. 8.—C. 389; Estr.—Primera Cant. *das Festas de Santa María;* E. 4 y 9.

Los provenzales decian *per:*

«La ciutatz s'ajosta
per far murs e fossatz.»

(La ciudad se junta para hacer murallas y fosos.)

(*Raimbaut de Vaqueiras*, trovador; s. XII.)

PERÇA, PERÇAS, PERÇAMOS.—PIERDA, PIERDAS, PERDAMOS.

C. 80; E. 2.—C. 125; E. 19.—C. 129; E. 1.—C. 201; E. 10.—C. 232; E. 7.—C. 286; E. 1.—C. 305; E. 1.—C. 4.ª de las cinco finales; E. 16 y 17.

Así dice el Rey D. Diníz:

«Dereyt' é que *perca* meu ben.»

(Justo es que pierda mi bien.)

(*Cancionero del Vaticano*, cant. 187.)

PERCEBUDOS.—ADVERTIDOS, CAUTELOSOS, PREVENIDOS.

C. 46; E. 1.

PERCODIR.—HERIR, DAÑAR.

C. 109; E. 8.

Más semejantes todavía al latino *percutere*, de donde proceden, son el antiguo verbo francés *percutre* y el provenzal *percutir:*

«A foc, a flamma vai ardant
et a gladies *percutan.*»

(*Vie de Saint Alexis;* s. XI. Edicion crítica de Mr. Gaston Paris.)

«Si que la derniera *percutish* la dita vocal.»

(De tal modo que la última hiere á la dicha vocal.)

(*Leys d' amors.*)

El habla italiana se acercó tambien mucho al latin:

«Questo tuo grido farà come 'l vento,
che le più alte cime più *percuote.*»

(Dante, *Paradiso*, canto XVIII.)

Precudir escribieron más adelante los portugueses:

«Prougue a aquelle Senhor, que hé Príncepe das hostes e vencedor das batalhas, que o anjo da morte *precudisse* asperamente a multidão d' aquelle provo.»

(Lopes, *Chron. d' El Rei D. João I;* P. I, cap. 149.)

El Libro de Alexandre usa *percudido*, en la acepcion de violento, penetrante:

«Las sierpes dauan siluos malos e *percudidos.*»

(c. 1999.)

PERDIDOSO.—DESPOJADO, PRIVADO.

C. 194; E. 7.

PERDISCHE.—PERDISTE.

C. 281; E. 5.

(V. CHE.)

PERDUDO.—PERDIDO.

C. 112; E. 3.—C. 119; Estr.—C. 155; E. 2.

PEREÇUDO.—PERECIDO.

C. 112; E. 3.

Digitized by Google

PERIGOADO.-EN PELIGRO.

C. 267; Estr.—C. 313; E. 4.

PERIOGARON.—DAÑARON.

C. 156; E. 3.

Este verbo, emanado del latin *periculari*, no significaba sólo *peligrar*, sino tambien *causar daño*; y esta es la acepcion que tiene en los siguientes versos de la cantiga concernientes á un devoto á quienes los herejes cortaron la lengua porque cantaba loores de Santa María:

«Pois que ll'a lingua tallaron,
leixáron-o assí yr;
et mui mal lle *periogaron*,
ca non podia pedir
nen cantar como cantára.»

Aquí, como se ve, no expresa el verbo concepto alguno de peligro, sino el grave daño que habian causado los herejes al cantor de la Vírgen.

Los provenzales usaban el verbo *perigolar*, que Honnorat define de este modo: «(Vieux langage), être en danger, culbuter, anéantir.»

Un documento portugués del siglo XIII citado en el ELUCIDARIO, dice así: «E esto faço ao dito Moesteiro. ... pera nom seer a minha alma *periguada*.» (Para que no venga daño á mi alma.)

PERO.—AUNQUE, AUN, NO OBSTANTE, SIN EMBARGO.

C. 7; E. 5.—C. 17; E. 7.—C. 34; E. 5.—C. 54. E. 1.—C. 65; E. 18.—C. 68; E. 6.—C. 82; E. 5.—C. 84; E. 6.—C. 91; E. 1.—C. 95; E. 3.—C. 98; E. 2.—C. 105; E. 7.—C. 111; E. 4 y 6.—C. 116; E. 3.—C. 119; E. 10.—C. 167; Estr.—C. 205; E. 8 y 11.—C. 245; E. 21.—C. 291; E. 3.—C. 305; E. 12.—C. 355; E. 15.—C. 400; E. 3.—C. 4.ª de las 5 finales; E. 5.

«*Pero* eu dizer quysesse
creo que non saberia.»

(El Rey D. Diníz; *Cancioncro del Vaticano*, cant. 120.)

El P. Santa Rosa (ELUCIDARIO, t. II), cita un documento de Pendorada, del siglo XIV, en el cual *pero* significa «posto que, ainda que.»

Los castellanos usaron esta conjuncion adversativa con igual significacion:

«El Rey Agamenon, *pero* tant alto era,
non quiso tener zaga, nin priso delantera.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 496.)

PERO QUE.—AUNQUE, PORQUE.

C. 329; E. 6.—C. 334; E. 5.—C. 355; E. 24.

Berceo, el *Libro de Alexandre*, el Arcipreste de Hita, Crónicas de la Edad-media, etc.

«*Pero que* era loco, avie un buen sentido.»

(Berceo, *Miraclo III*, c. 101.)

PERPONTO.—PERPUNTE.

C. 198; E. 5.

Cita el ELUCIDARIO un curioso trozo de una donacion á la Orden de los Templarios, de 1225, en la cual se hace relacion de la armadura completa de un soldado de aquellos tiempos. El documento está escrito en el bajo latin de la época, y en él se menciona el *perpuntum*, especie de jubon acolchado que para su defensa usaban los guerreros.

Los provenzales decian *perponta*:

«Ausberc ni *perponta*
no vol, e vai ferir.»

(*Rimbaut de Vaqueiras*, trovador; s. XII.)

Los franceses, *prepoint*. (V. *perpunctum* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. latinitatis*.)

Perpunto dice el *Libro de Alexandre*:

«Mandaron fer a priessa saetas e quadriellos,
lanças e segurones, espadas e cuchiellos,
perpuntos e lorigas, escudos e capiellos.»

(c. 1046.)

Despues prevaleció *perpunte* en el habla castellana. Covarrubias cita en comprobacion este pasaje de la Historia de Alfonso el de las Navas: «El Rey de Aragon traia un golpe de lanza por los lomos, e salvóle el algodon del *perpunte*.»

PERSEUE.—PESEBRE, ESTABLO.

C. 1.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 9.

Del latin *præsepe*.

En el idioma gallego se dice *presebe*, pesebre. (Valladares; *Dicc. gallego-castellano*.)

PEYOR.—PEOR.

C. 91; E. 4.—C. 96; E. 1.

En la Cantiga XCI *peyor* está empleado en acepcion general aumentativa. Dice hablando de los estragos de la lepra: «queimava *peyor* que fogo», esto es, *más* que fuego.

PILLA.—MORTERO.

C. 19; E. 6.

Del provenzal *pila*.

«Cum l'ordi, cant lo pilas en la *pila*, feren desobres ab lo piló.»

Digitized by Google

(Como la cebada, cuando la machacas en el mortero, golpeándola con la mano del mismo.)

(Traduccion provenzal de *Beda*.)

PILLA.—SANTUARIO, LUGAR SAGRADO.

C. 169; E. 4.

Es voz provenzal:

«La *pila* plena de gran clardat..... Ysit de la *pila* san e net.»

(El santuario lleno de viva luz..... Salió del santuario sano y purificado.)

(*Compendio en provenzal del Antiguo y Nuevo Testamento*, fol. 41. (Raynouard.)

PIPIÕES, PEPIÕES.—PEPIONES.

C. 85; E. 2.—C. 102; E. 5.—C. 145; E. 5.

Moneda usada en España y Portugal en los siglos XII y XIII. Fué suprimida en Castilla el año primero del reinado de Alfonso X. Hablan de esta moneda Covarrubias, *De veter. Numismat. Hispan.*, c. 5; la *Crónica de D. Alonso el Sabio;* las *Observaciones* del Marqués de Mondéjar á esta *Crónica*, y otros muchos libros.

Tambien la mencionan los poetas castellanos. Ejemplos:

«Dí que por todos ellos non darás un *pepion*.»

(*Libro de Alexandre;* c. 56.)

«Al ladron enforcaban por quatro *pepiones*.»

(El Arcipreste de Hita. *Enxiemplo del ladron que fiso carta al diablo de su ánima*.)

El Elucidario, en la palabra *pipiam*, demuestra con un texto del Codicilo del Rey D. Sancho I, que en Portugal los *pepiones* eran moneda corriente en aquel tiempo.

Algunos escritores afirman que el *pepion* era moneda de muy escaso valor. Segun la Crónica de D. Alfonso el Sabio, 18 *pepiones* componian un *metal* (otra moneda de Castilla) y 10 *metales* un maravedí. Todo esto concuerda mal con lo que Sebastian de Covarrubias (*Tesoro de la lengua castellana*) dice del *pepion*. «Era de oro, y en lugar de estos *pepiones* se introdujeron los *burgaleses*, moneda baja de oro con mezcla de otros metales.»

POBLO.—GENTE, GENTÍO.

C. 205; E. 5.

En francés antiguo, *poble* significaba multitud, populacho, etc. En bajo breton, *pobl*.

(Roquefort. *Gloss. de la Langue Romane.*)

Decíase en provenzal *póbol* y *poble:*

«On, cad an, grand *póbol* s' ajosta.»

(Donde, cada año, se reune gran gentio.)

(*Roman de Jaufre:* s. XIII.)

Tambien en francés antiguo se escribia *poblo*. (Bartsch; *Chrestomathie de l' ancien français;* Gloss.)

POBOO.—PUEBLO, GENTE.

C. 27; E. 13.—C. 99; E. 4.—C. 183; E. 3.

Hoy los portugueses escriben *povo;* y los gallegos *pobo*, lugar poblado, conjunto de habitantes.

(Valladares, *Dicc. gallego-castellano.*)

POBOO (GRAN).—MULTITUD, TROPEL.

C. 99; Ep.

Del provenzal *póbol*, emanado de *populus*. En provenzal, como en latin, además de *pueblo*, significa *turba, muchedumbre de personas, gentes.*

Los castellanos daban igual significacion y aun la de *habitantes*, á la palabra *pueblo.*

«Los *pueblos* (habitantes) de la villa páuperes é potentes.»

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Señora*, v. 2789.)

POBRO.—PUEBLO.

C. 309; E. 3.

POÇON.—PONZOÑA, VENENO.

C. 188; E. 6.—C. 189; Estr. y E. 4.—C. 225; E. 9.—C. 4.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 6.

Del provenzal *poizó.*

Algunos escritores castellanos usaron esta palabra:

«Non serie mas coitado se bebiese *pozones* (venenos).»

(*El Libro de Alexandre*, c. 2010.)

El Fuero Juzgo dice *pozonador* por envenenador.

PODER.—NÚMERO, ABUNDANCIA, MUCHEDUMBRE.

C. 15; E. 10.

Dice la Cantiga que la Santa Vírgen se apareció «con gran *poder* de Santos.»

Aquí está empleada la palabra *poder* en un sentido análogo al que solian darle los escritores antiguos en la acepcion de gente de guerra y fuerzas militares, como en esta frase usada en nuestras crónicas: acometió «con gran *poder* de moros,» esto es, con grandes fuerzas de la morisma.

En los dos sermones provenzales del si-

Digitized by Google

glo XI, publicados por Mr. Paul Meyer, hallamos ya la voz *poder* en forma sustantiva.

Honnorat dice asi: «*Poder* (vieux langage) pouvoir, puissance, forces, etc.

(*Dict. de la langue de'Oc.*)

«El Rey don Remiro, maguer fue espantado, asembló sos *poderes* de todo so regnado.»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, c. 418.)

POE, (EIGREIA DE)—Probablemente, iglesia de *El Poy*, capital en la Edad-media de El Velay, pais del Languedoc.

C. 127; E. 1.

Dice Honnorat: «*El Poi*» (vieux langage), Le Puy.

PÕEDE.—PROCURAD, CONTRIBUID Á.

C. 48; E. 6.

POIL-A.—DESPUES QUE LA.

C. 5; E. 11.—C. 49; E. 7.—C. 94; E. 5.—C. 263; E. 7.

De la supresion de la *s* por razon eufónica hay ejemplos en los autores castellanos:

«Se un poco quisierdes sofriruos e entender, meior vollo (*vos lo*) querria dezir e desponer.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 2233.)

POIL-O.- DESPUES QUE EL Ó LO.

Prólogo poético; E. 5.—C. 8; E. 8.—C. 26; E. 8.—C. 65; E. 16.—C. 85; E. 2.—.C 87; E. 4.—C. 96; E. 5, 6.—C. 102; E. 14.—C. 178; E. 1.—C. 274; Estr.—Cant. última; E. 11.

POIL-O NON.—DESPUES QUE NO LO.

C. 65; E. 21.

POIL-OS.—DESPUES QUE LOS.

C. 38; E. 3.

POIS.—DESPUÉS, DESPUÉS QUE, PUES QUE.

C. 5; E. 12 y 15.—C. 75; E. 18 y 21 —C. 96; E. 14.—C. 104; E. 6.—C. 105; E. 3, 7, 13 y 18.—C. 119; E. 12.—C. 132; E. 9.—C. 201; E. 6.—C. 295; E. 10.

El P. Santa Rosa cita un documento portugués de 1273, en que el mismo adverbio se halla escrito en esta forma *poix*.

POLA. (POL-A)—POR LA, PARA LA.

C. 5; E. 1 y 13.—C. 99; E. 6.—C. 105; E. 17.—C. 115; E. 17.—C. 177; E. 5.—C. 221; E. 4.

En el *Libro de Alexandre* se halla escrito así:

«Rey eres caido en mal *polla* ventura.»

(c. 1508.)

Aquí, por la eufonía, se suprime la *r* como otras veces la *s*.

POLO. (POL-O)—POR EL, PARA EL, POR LE, POR LO, PARA LO.

C. 103; E. 12.—C. 105; E. 11.—C. 106; E. 10.—C. 109; E. 3.—C. 138; E. 11.—C. 144; Ep.—C. 149; E. 11.—C. 233; E. 7.

PONNAR.—Lo mismo que PUNNAR.

C. 48; E. 1.

PONTA.—CLAVO, (especia.)

C. 88; E. 3.

PÓO.—POLVO.

C. 225; E. 10.—C. última; E. 5.

El P. Santa Rosa cita esta palabra usada en la Edad-media en acepciones análogas, como arenilla y otras.

Hoy escriben los portugueses y los gallegos *pó*.

POR.—PARA.

C. 88; E. 12.—C. 169; E. 4.—C. 204; E 6.

Tambien los castellanos usaron una preposicion por otra:

«Partiós ' de la puerta: *por* Búrgos aguijaba.»

(*Poema del Cid*, v. 51.)

POR.—PARA QUE.

C. 202; E. 8.

PORA.—PARA, HÁCIA.

C. 79; E. 9.—C. 219; E. 2.—C. 253; E. 4.—C. 335; E. 7.

El uso de esta antigua preposicion portuguesa está comprobado por un *Documento de las Salcedas*, de 1276, citado por el ELUCIDARIO, t. II, pág. 228.

Tambien decian *pora*, en vez de *para*, los castellanos. Hay muchos ejemplos. Hé aquí algunos:

«Esto la niña dixo, é tornos' *pora* su casa.»

(*Poema del Cid*, v. 49.)

«Non seria (habria) *pora* Rey vida tan aontada (afrentosa).»

(*Libro de Alexandre*, c. 42.)

«Derranchó *pora* él, quísol descabeçar.»

(*Libro de Alexandre*, c. 552.)

Digitized by Google

Así tambien el FUERO JUZGO, etc.

«Demandaron cosas *pora* sacar de aquí lo que quisieren.»

(*Calila é Dymna*, de Abdallah-ben-Al-Mocaffa.)

«El Rey cabalgaba un rocin que era muy bueno *pora* caza; mas era duro de boca...., é cayó de un berrocal ayuso con el rocin..... El Emperador fué luego *pora* él cuanto más pudo.»

(*La Gran Conquista de Ultramar*, Lib. III, cap. 371.)

PORÉN.—POR ESO, POR TAL MOTIVO, POR TANTO.

Advertencia poética que encabeza el códice; verso 10.—C. 102; E. 16.—C. 104; E. 10 y 11.—C. 105; E. 8.—C. 106; E. 10.—C. 108; E. 6.—C. 120; E. 1.—C. 128; E. 5.—C. 162; E. 6.—C. 180; E. 7.—C 321; E. 1.

Este adverbio, escrito *porém*, y con la significacion de *por énde*, se halla, segun el ELUCIDARIO, en los documentos públicos de Portugal desde el siglo XIII hasta el XVI.

Los antiguos autores castellanos usaron tambien en el mismo sentido el modo adverbial *por en*, apócope de *por ende*.

Hoy *porém*, en el idioma portugués, es conjuncion adversativa: *sin embargo, no obstante*, etc.

PORIDADE.—SECRETO.

C. 5; E. 7.—C. 174; E. 3.—C. 253; E. 5.

«*Puridade*. Secreto (dice el P. Santa Rosa, ELUCIDARIO, t. II, pág. 249) de cualquiera persona, especialmente Real.»

(*Cod. Alf.*, Lib. I, Tit. 59, §. 3, l. 4.)

Usóse tambien esta voz en el mismo sentido en el antiguo castellano:

«*En poridad* fablar querria con amos (ambos).»

(*Poema del Cid*, v. 104.)

Berceo, en la *Vida de Santo Domingo*, dice *poridadero* por reservado, sigiloso.

«Que venir acá cada dia non seria *poridat*.»

(El Arcipreste de Hita. *Enxiemplo del lobo y los carneros*.)

Esta voz está usada en la Partida 2.ª, Título IX, ley 8.ª

«Fué diciendo á unos et á otros *en manera de poridat* (reservadamente) que sabía fazer alquimia.»

(D. Juan Manuel, *El Conde Lucanor*. Enxemplo XX.)

«*Poridad*, secreto.»

(Gonzalo Argote de Molina, *Glosario de El Conde Lucanor*.)

«Esto non debe ser *poridat* (secreto), que non se debe celar ninguna cosa de la verdat.»

(*Calila é Dymna*, cap. IV.)

«Tomad esto y tenedme *poridad* (guardadme el secreto), que si yo puedo no lo pasareis mal.»

(*Amadís de Gaula*, lib. 3, cap. 6.)

Confirma asímismo la significacion de este vocablo el antiguo proverbio vulgar: «Riñen las comadres, descúbrense las *poridades*.»

Berceo empleó tambien esta voz en la acepcion latina de *puritas*, pureza:

«Rëyna de los çielos de grant autoridat,
con qui partió Messias toda su *poridat*.»

(*Duelo de la Vírgen*, c. 5.)

PORIDADE (EN SSA).—CAUTELOSAMENTE, SIGILOSAMENTE.

C. 174; E. 4.

PORREGÍA.—Pretérito imperfecto de PORREGER, OFRECER, PRESENTAR.

C. 4; E. 5.

Del verbo latino *porrigere*.

En provenzal, «*porger*, présenter, donner, avancer la main.....»

(Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

PORREI.—PONDRÉ, SEÑALARÉ.

C. 185; E. 4.

POS.—DESPUES QUE, DESPUES DE, TRAS.

C. 25; E. 6.—C. 102; E. 11.—C. 204; E. 5.—C. 206; E. 2.

POS'.—SE PROPUSO.

C. 105; E. 4.

POSFAZ.—DESHONOR, AFRENTA.

C. 64; E. 8.

En el *Libro de Alexandre* se encuentra este vocablo:

«Entre sus corazones ya eran repentidos,
porque en tal *posfazo* (ignominia) eran ambos caidos.»

(c. 2039.)

POSERA.—CONSINTIERA, PROPUSIERA.

C. 58; E. 2 y 13.—C. 59; Estr.

El ELUCIDARIO cita un documento portugués, para probar que el verbo *pôr* tenia tambien en la Edad-media la significacion de *consentir*.

Digitized by Google

POSERON.—SE PROPUSIERON.
C. 115; E. 4.

POSTA.—TAJADA, LONJA.
C. 159; E. 4.
Acaso del provenzal *post*, tabla.
Permanece este vocablo en el habla portuguesa y gallega.

POSTURA.—PROPÓSITO, ACUERDO.
C. 224; E. 8.
El P. Santa Rosa halló esta palabra en un documento portugués del siglo XIV con otras significaciones: «*assento, contrato, lei, ordenação.*»
«*Posturas*, conciertos.»
(*El Conde Lucanor:* Glosario de Gonzalo Argote de Molina.)

POSTURA (PASSOU Á).—FALTÓ Á LO CONVENIDO.
C. 392; E. 7.

POUCAS (A).—CASI, Á POCO MÁS, POR POCO.
C. 64; E. 10.—C. 125; E. 11.—C. 168; E; 5.—C. 381; E. 1.
Tambien en castellano se usaba el modo adverbial *á pocas* en el mismo sentido:

«El caballo le yacia sobre la pierna quebrada, y teníale tan ahincado que *á pocas* se le saliera el alma.»
Amadís de Gaula, lib. III, cap. 2.)

POUCAS (PER), ó A PER POUCAS.—POR POCO, Á POCO MÁS.
C. 21; E. 5.—C. 53; E. 3.—C. 73; E. 8.

PÕYAN.—SUPONIAN.
C. 129; E. 2.

PRAN. Lo mismo que DE PRAN.
C. 94; E. 11.
En el *Cancioncro galaico-portugués de la Biblioteca Vaticana* se halla tambien *pram*.
Th. Braga traduce, «de prompto.»

PRAN (DE ó A).—DE VERAS, DE LLENO, AL PUNTO, COMPLETAMENTE.
Prólogo poético; C. 6.—C. 5; E. 19.—C. 16; E. 2.—C. 17; E. 12.—C. 66; E. 6.—C. 125; E. 12.—C. 146; E. 7.—C. 162; E. 6.—C. 187; E. 6.—C. 208; E. 7.—C. 223; E. 5.—C. 240; E. 5.—C. 245; E. 15.—C. 249; E. 2.—C. 255; E. 7.—C. 258; E. 5.—C. 313; E. 8.—C. 326; E. 10.—C. 394; E. 6.—C. 8.ª de la seccion *das Festas de Santa María*; E. 7.—C. 2.ª de las cinco finales; E. 11.
Es locucion usada por todos «los trovadores galaico-portugueses:»

«Que morrerei con tanto mal *de pran*.
.....
Ca *de pran* Deus no uos perdoará.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero* del Vaticano, cantigas 93 y 83.)

PRAZA.—AGRADE, PLAZCA, PLEGUE.
Prólogo de las C. de las *Fiestas de Santa María*; E. 2.

PREÇADO.—PRECIADO, DE GRAN ESTIMACION.
C. 111; E. 2.—C. 205; E. 3.
Del verbo *preçar*, nacido del latin *pretiare*.
Preçar, prezar, vocablos del antiguo provenzal.

«que us non o *preza*, si s trada son parent.»
(que uno no lo aprecia, si traiciona á su deudo.)
(*Poëme sur Boèce;* s. X.)

PREÇISON, PRECISSON.—PROCESION, SOLEMNIDAD RELIGIOSA.
C. 2; E. 3.—C. 265; E. 27.—C 324; E. 7.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa María*, E. 4.

PREÇO (MÁO).—MALA FAMA. PREÇO, es aquí paragoge de PREZ.
C. 255; E. 3.

PREEGADOR.—PRECONIZADOR.
C. 15; E. 19.

PREEGAR.—ROGAR, SUPLICAR.
C. 1; E. 7.
El P. Santa Rosa cita un documento de Almoster de 1280 en que se halla usada en tal sentido esta palabra casi latina (*præcari*).
Raynouard cita este verso de un trovador:

Tot jorn e tota nueyt *pregaban* Dieu.
(Dia y noche pedian á Dios).

(*Philomena*, traduccion en prosa provenzal de un libro latino de carácter religioso y caballeresco; s. XIV.)

Mucho antes se usaba ya en Provenza el verbo *pregar:*

«a nos exemple donet,
car per sos enemics *preguet.*»
(*Planch de sant Esteve;* s. XI.)

Digitized by Google

PREEGAR.—PREDICAR.

C. 204; E. 2.—C. 206; E. 6.—C. 219; E. 2.—C. 261; E. 2.—C. 4.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 4.—C. 5.ª id.; E. 10.

PREGAR.—LIGAR, CLAVAR, ATAR.

C. 145; E. 13.—C. 12.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 13.

El verbo *pregar* (clavar), que arraigó en el idioma portugués, se halla en *El Libro de Alexandre*, c. 2144.

«Fu con *priegos* (ligaduras) firmes á las naves *pregada.*»

Priego se halla en el libro de *Calila é Dymna* en el sentido de traba, esto es, el artificio con que se juntan y adhieren dos cosas:

«Asi como el ídolo descoyuntado, que cuando sus miembros son puestos cada uno en su logar, ayúntalos un *priego*,..... et cuando es quebrantado el *priego*, cáense las junturas é desfácese todo.»

(Cap. II.)

PREGIÇOSO.—PEREZOSO.

C. 69; E. 7.—C. 171; E. 5.

Hoy se escribe en portugués *preguiçoso* y *perguiçoso*. En gallego *pregizoso* y *perguizoso*. (Valladares, *Dicc. Gallego-Castellano.*)

PREGUEIRAS.—PLEGARIAS, PRECES.

C. 151; E. 2.

Los antiguos provenzales y catalanes decian *preguiera, pregária, pregáira*. Los franceses del norte *pregáiria, preghieiro*. (Roquefort, Honnorat, Raynouard, Bartsch, etc.)

Del latin *precarium* por *preces*. (Roquefort.)

«Ab bellas *preguieras*.....»

(Con hermosas preces.....)

(*Arnaut de Maroill*, trovador; s. XII.)

De estas formas de las lenguas del norte y mediodia de Francia nacieron las palabras *preghiera* en Italia, y *plegaria* en España.

PREITESÍA.—PLEITO, (*andar en preitesía*, andar en pleitos.)

C. 25; E. 8.

Los trovadores provenzales decian: *plaideria* y *plaitzio*.

Berceo usa tambien este vocablo:

«Tú bien en medio iaces (estás) en esta *pleitesía*.»

(*Milagros de Nuestra Señora, v.* 2674.)

PREITO.—EMPRESA, INTENTO, NEGOCIO, CONCIERTO, ACUERDO, DEMANDA, HOMENAJE, OBLIGACION, CASO, SUCESO.

C. 16; E. 12.—C. 35; E. 20.—C. 57; E. 7.—C. 65; E. 20.—C. 69; E. 19.—C. 96; E. 14.—C. 118; E. 2.—C. 149; E. 2.—C. 151; E. 7.—C. 165, E. 7.—C. 175; E. 14.—C. 185; E. 7.—C. 255; E. 7.—C. 315; E. 7.

La Cantiga 241; E. 3, dice: «Juntou *este preito*,» (concertó esta alianza.)

Pera ueer meu amigo
que talhou *preyto* comigo,
alá uou, madre.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 192.)

El P. Santa Rosa, ELUCIDARIO, cita un documento portugués de la Edad-media en el cual *pleito* significa: «ajuste, convenção, contrato, composição de paz.»

Berceo y el *Libro de Alexandre* dan tambien á la palabra *pleito* la significacion de asunto, lance, trato.

Gonzalo Argote de Molina: «*Pleito*, contienda, ó cualquier trato, hecho ó negocio.

PREITO (PÕER).—CONVENIR, ACORDAR, CONCERTAR.

C. 58; E. 3.—C. 277; E. 2.

Poner pleito es frase muy usada en nuestras antiguas crónicas en el sentido de concertar alguna cosa.

Preyteado, pactado. (El P. Berganza, t. II, pág. 460. Documento del siglo XII.)

PREITO (CONPRIR O).—REALIZAR EL INTENTO, DAR FIN Á LA EMPRESA.

C. 115; E. 9.

PREITOS.—(metafóricamente) SINSABORES, MOLESTIAS.

C. 166; E. 2.

PREMUDO.—APRETADO, OPRIMIDO.

C. 179; E. 4.

PRENDER.—TOMAR, RECIBIR.

C. 4; E. 7.—C. 99: E. 2 y 3.—C. 131; E. 16

En los idiomas provenzal y francés *prendre*.

V. en Du Cange *(Gloss. med. et inf. latinitatis) Prendere.*

Fué usado en los primitivos monumentos literarios de la lengua castellana:

«Dues fijas dejo niñas é *prendeldas* en los brazos.»

(*Poema del Cid*, v. 255.)

Digitized by Google

«La sangne representa e la agua colada que exió de Don Christo quando *priso* la lanzada.»

(Berceo, *Del sacrificio de la Missa*, c. 246.)

«Ouo su melezina el Rey á *prender*.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 860.)

PRENDIA (SE).—SE PONIA.

C. 94, E. 8.

PRES.—TOMÓ, RECIBIÓ, COGIÓ.

C. 5; E. 14.—C. 15; E. 20.—C. 62; E. 4.—C. 81; E. 4.—C. 85; E. 8.—C. 115; E. 30.—C. 1.ª *das festas de Nostro Sennor;* E. 10.

«*Pres* (vieux langage), il ou elle prit: de *prendre*.»

(Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

En forma análoga se usa este pretérito de *prender* en el *Libro de Alexandre:*

«*Présol* (le cogió) en este comedio una niebla escura.»

(c. 1874.)

Berceo y otros dicen *priso*, como pretérito irregular de *prender*.

PRESERA.—RECIBIERA.

C. 129; E. 1.

PRESEROM.—APRESARON.

C. 379; E. 6.

PRESERON.—TOMARON.

C. 95; E. 11.—C. 102; E. 15.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 4.

PRESESSE.—ENFRENASE.

C. 182; E. 11.

PRESTAR.—VALER, APROVECHAR, SERVIR.

Dice la cantiga 117: «ren non lle *prestaua*,» (de nada le servia).

C. 13; E. 1.—C. 43; E. 7.—C. 77; E. 3.—C. 89; E. 4.—C. 117; E. 6.—C. 216; E. 10.—C. 269; E. 3.—C. 399; E. 8.—C. 4.ª de las 5 finales; E. 10.

En el *Libro de Alexandre*, se emplea sustantivamente esta palabra en la locucion *ombre de prestar*, por *hombre de pro, hombre de valer, de esfuerzo:*

«Armó mas de quinientos omnes de *prestar*.»

(c. 111.)

«No traen guarnimientos de ombres de *prestar*.»

(c. 921.)

Ya habia usado la palabra en el mismo sentido el *Poema del Cid*, v. 671.

«Primero fabló Minaya, un cauallero *de prestar*.»

Berceo usó tambien esta palabra:

«Mas non trobó en elli conseio *de prestar*.»

(*Estoria de Sant Millan*, c. 254.)

PRETO.—CERCA, JUNTO.

C. 5; E. 20.—C. 95; E. 1.—C. 124; E. 2.—C. 128; E. 2.—C. 143; E. 2.—C. 197; E. 2.—C. 215; E. 7.—C. 227; E. 10.—C. 351; E. 1.—C. 398; E. 2.

Acaso del provenzal y catalan *pres*.

«Se non é o coraçon meu
mays *preto* d' ela que o seu.»

(El Rey D. Diníz. *Cancioneiro.*)

Se conserva este adverbio en el habla gallega. En portugués, *perto*.

PREZ.—HONRA, GLORIA, MÉRITO, VALOR (precio).

C. 186; E. 9.

Ya en el provenzal del siglo X encontramos empleada la palabra *prez*, valor, mérito.

(*Poëme sur Boèce;* v. 189.)

Nació evidentemente del latin *pretium*.

«*Prez, pretz* (vieux langage), mérite, estime, vertu, distinction, prix, valeur, récompense.»

(Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

«Ells fan mercat ab ells de far lur obras a *pretz* fag.»

(Ajustan con ellos el hacer sus obras á precio hecho (convenido).

(*Vices et Vertuts;* traduccion provenzal.)

Segun el ELUCIDARIO, la palabra *prez*, en el sentido de estimacion de alguna cosa, se halla en documentos del siglo XIII.

En el *Libro de Alexandre* se usa alguna vez este vocablo en la acepcion de *precio:*

«Que hy az todol *prez* é toda la soldada.»

(c. 1004.)

Tambien se usa en la acepcion de *gloria:*

«El Rey Alexandre, tesoro de proeza,
que siempre amó *prez* mas que otra riqueza.»

(c. 1395.)

Digitized by Google

PREZ (DE..., DE BON..., DE GRAN..., DO MUY BON.—DE MUY SUBIDO VALOR, DE MUY ALTO HONOR.

C. 16; E. 15.—C. 84; E. 14.—C. 86; E. 10.—C. 94; E. 5.—C. 101; E. 1.—C. 103; E. 12.—C. 104; E. 12.—C. 118; E. 3.—C. 122; E. 13.—C. 209; E. 8.—C. 258; E. 9.—C. 378; E. 12.

PREZES (Á)—EN ORACIONES.

C. 18; E. 4.

PRIJÕES.—PRESAS (en la acepcion especial de volatería, esto es: aves cogidas por neblíes, gerifaltes ú otras de altanería.

C. 352; E. 3.

PRIJON, PRIION.—PRISION, CÁRCEL.

C. 83; E. 1.—C. 85; E. 4.—C. 106; Ep. y E. 2, 3, 8 y 9.—C. 158; Ep. y E. 2, 3, 4 y 6.—C. 245; Estr.

En documentos portugueses de la Edad-media se halla tambien esta palabra escrita así: *prigom*.

(ELUCIDARIO, t. II.)

En el francés antiguo se decia *prixon* y *prison*, del bajo latin *prisio*.

PRIVADO.—PRESTO, EN SEGUIDA, LUEGO, APRISA.

C. 11; E. 4.—C. 69; E. 12.—C. 99; E. 3.—C. 111; E. 8.—C. 182; E. 13.—C. 227; E. 6.—C. 247; Estr.—C. 363; E. 3.—C. última; E. 11.

Los primitivos poetas castellanos usaron este adverbio, que se supone nacido de *prius*. Ejemplos:

«Por Rachel é Vidas uáyades-me *priuado*.»

(*Poema del Cid*, v. 89.)

«Lo al non a rayz, e falleçe *privado*.»

(Berceo; *Duelo de la Vírgen*, c. 198.)

«Los dias son non grandes, anochece *privado*.»

(Berceo; *Vida de Santa Oria*, v. 39.)

«Temiendo la ocasion (muerte) que suel uenir *privado*.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 2158.)

«Un arbol verde veemos que si fuere cortado, al viçio de las aguas reuerdeçe *privado*.»

(El Canciller Lopez de Ayala; *Rimado de Palacio*, c. 1061.)

Permaneció mucho tiempo este adverbio en el habla castellana. Todavia lo encontramos en el siglo XVI:

«Añublada está la luna,
mal pecado,
lloverá soncas *priado*.»

(Lloverá en verdad muy pronto.)

(Gil Vicente; *Auto pastoril*.)

PRIX.—TOMÉ.

C. 124; E. 7.

Pretérito irregular de *prender*.

PROFISSON.—PROFESION, PROMESA, VOTO.

C. 115; E. 7.

PROL.—Lo mismo que PRO y PROE, provecho, bien, beneficio, honra, grangería.

C. 5; E. 16.—C. 25; E. 15.—C. 115; E. 29.—C. 117; E. 5.—C. 125; E. 23.—C. 135; E. 14.—C. 146; E. 11.—C. 192; E. 4.—C. 226; E. 8.—C. 245; E. 25.—C. 256; E. 6.—C. 386; E. 5.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa María*; E. 28.—C. 4.ª de las 5 finales; E. 20.

Es el *pro* ó *prod* de los provenzales y de los franceses de la Edad-media. Ya lo encontramos en un documento de principios del siglo XI, publicado en la *Histoire de Languedoc*, y traducido por Bartsch en su *Chrestomathie provençale*.

Honnorat juzga que la etimología de esta diccion puede ser *profid*, del bajo breton ó del latin *profectus*.

(V. *Preu* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*, y en el *Gloss. Gallicum*.)

El ELUCIDARIO, t. II, pág. 245; «*prol*, *proe*, utilidade, conveniencia, proveito.» Lo comprueba con un documento portugués de 1289.

Pro se halla muy á menudo en el FUERO JUZGO, en las PARTIDAS, y en los escritores castellanos y portugueses. En *El Conde Lucanor* está usado en plural, *proes*. Argote de Molina en su Glosario traduce *provechos*.

«*Prol* (anticuado), provecho.»

(Valladares; *Dicc. gallego-castellano*.)

PROMETUDO.—PROMETIDO.

C. 115; E. 6 y 8.—C. 117; Estr.

PROSA.—CÁNTICO, CANTO, HIMNO SAGRADO.

C. 156; Ep.—C. 202; E. 1, 2, 3.

Sabido es que la liturgia católica designa con el nombre de *prosas* los himnos latinos que se cantan en las misas solemnes despues de la aleluya ó del tracto.

Los poetas provenzales adoptaron esta voz del latin de la Iglesia.

«Aquest Rey Robbert fetz..... la *prosa* del Sanh Esperit.»

Digitized by Google

(Este Rey Roberto hizo la prosa del Espíritu Santo.) (El cántico *Veni Sancte Spiritus*).

(*Cat. dels apost. de Roma.* (Raynouard.)

En el respectivo idioma de los provenzales, de los italianos y de los castellanos del siglo XIII, *prosa* significa *relacion en verso.* Berceo dice:

«De un confesor sancto quiero fer una prosa.
Quiero fer una *prosa* en roman paladino.«

(*Vida de Sancto Domingo de Silos*, c. 1.)

En el conocido verso del Dante:

«Versi d' amore e *prose* di romanzi,»

prosa, segun ilustres críticos, significa *narracion versificada.*

Dice el Profesor de la Universidad de Halle, L. G. Blanc (version italiana del *Diccionario Dantesco*):

«Siccome i trovatori chiamavano *prosa* le loro composizioni che non erano divise in stanze, ma scritte seguitamente e d' una sola rima, e consistevano in narrazioni epiche, è più che probabile che Dante nel Purg. XXVI, 118, abbia voluto indicare qualche romanzo poético di Arnaldo Daniello, e non un' opera scritta in prosa nel significato ordinario di questa voce.»

PROUADA.—NOTORIA, MANIFIESTA.

C. 132; E. 1.

Dice así la cantiga:

«Fará loucura *prouada.*»

PROUADO.—Parece lo mismo que PRIVADO, esto es, AL PUNTO.

C. 241; E. 4.—C. 247; E. 6.—C. 253; E 1.—C. 328; E. 14.

El sentido de las cantigas confirma la significacion. La última de las citadas dice así:

«El Rey, quand' oyú aquesto,
foi én mui ledo *prouado.*»

(Cuando oyó esto el Rey, quedó al punto muy satisfecho de ello.)

En la estrofa 10 está usado el vocablo en forma adjetiva.

PROUGUER.—APROBAR, PLACER (verbo), AGRADAR.

C. 64; E. 4.—C. 67; E. 8.—C. 75; E. 31.—C. 86; E. 1.—C. 95; E. 10.—C. 132; E. 18.—C. 186; E. 11.—C. 241; E. 3.—C. 296; Estr.—C. 253; E. 1.

Comprueba el ELUCIDARIO la significacion que este verbo tenia en la Edad-media, con dos documentos portugueses del siglo XIII.

PROUGUER (SE UOS).—SI OS PLACE.

C. 131; E. 17.—C. 287; E. 1.—C. 318; E. 3.—C. 378; E. 5.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa María*; E. 23.

«Que m' a leixe, se lhi *prouguer*, ueer.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 119.)

«Se a Deos e a uos *prouguesse.*»

(*Id.*, cantiga 136.)

PROUIÇO.—PERVERSO, MALDITO.

C. 59; E. 7.

Segun el ELUCIDARIO, *proviso* era término de grande improperio, como *sér infernal.*

En la Cantiga está adecuadamente aplicado al diablo.

PRUMAZ.—Parece TELA GRUESA Ó BURDA, SAYAL.

C. 105; E. 12.—C. 122; E. 10.

Dice la Cantiga CV, hablando de una mujer enferma:

«Et meteron-a mais morta ca uiua
na eigreia, uestida d' un *prumaz.*»

Aquí, al parecer, significa hábito ó túnica humilde.

En la Cantiga CXX, exclama una madre desventurada:

«..... de certo sey
que me dará a Madre do bon Rei
mia filla uiua; se non, de *prumaz*
tragerei dóo.....»

(esto es: llevaré traje de luto ó de *prumaz.*)

En el portugués antiguo, *plumazo* era cojin ó almohada de pluma. ¿Tendrá analogia este vocablo con la tela *prumaz*, que por lo gruesa podia parecer acolchada?

PUNNA.—EMPEÑO, CONATO.

C. 156; E. 6.

No es pugna, contienda, como pudiera imaginarse por su orígen evidentemente latino, *pugna.* Es el *poigna*, *ponha* y *punha* provenzal, que Honorat define de este modo: «(vieux langage) *fatigue*, *peine*, *travail.*»

Raynouard define: «*empressement*, *soin*, *effort*, *peine.*»

Bartsch: «*Bestreben*» (esfuerzo).

Digitized by Google

«Hi ai tota ma *ponha* meza.»

(He puesto en ello todo mi esmero.)

(*Peirol*, trovador: s. XII.)

Con igual significacion vemos usado este vocablo en el *Roman de Girart de Rossilhó* (siglo XII).

PUNNAR.—PROCURAR, EMPEÑARSE, ESFORZARSE PARA, TRATAR DE.

C. 87; Estr.—C. 94; Estr.—C. 97; E. 10.—C. 98; E. 7.—C. 99; E. 6.—C. 102; E. 2.—C. 104; E. 5.—C. 109; E. 7.—C. 125; E. 1.—C. 206; E. 1.—C. 241; E. 13.—C. 274; Estr.—C. 316; E. 1.—C. 322; E. 1.

Del verbo provenzal *ponhar* y *punhar:*

«..... Deuria
chascus *ponhar*, qui bon pretz vol aver,
de fin' amor leialmen mantener.»

(Cada uno de aquellos que quieren tener buena recompensa, deberia procurar mantener lealmente el amor puro.)

(*Gaucelm Faidit*, trovador: s. XII.)

Tambien los castellanos usaban esta diccion en igual sentido:

«Sennores, punad en faser buenas obras.»

(*La Danza de la muerte*, c. 6.)

PURGAMẼO.—PERGAMINO.

C. 110; E. 3.

Los provenzales decian: *pergamén*, *pargamina*, *parguamina*, etc., del latin *pergamena charta*. La baja latinidad decia *parguaminerius*, pergaminero. (V. Ducange.) Segun documentos de la Edad-media, citados por el P. Santa Rosa, decíase en Portugal *pulgaminho* (s. XIV), pergamino, y *purgamilheiro* (s. XV), pergaminero.

PUS, DEPUS.—DESPUES, DESPUES DE.

C. 69; E. 7 y 15.

Adverbio provenzal. Significaba *despues* y *pues*:

«*Pus* de chantar m' es pres talens,
farai un vers.»

(Pues me ha dado deseo de cantar, haré una trova.)

(*El Conde de Poitiers*, trovador; s. XI.)

Digitized by Google

Q.

QUAL XE QUER.—CUALQUIERA QUE SEA.

C. 123; Ep.

QUAMANNO.—CUAL, CUAN GRANDE, TAL COMO, DE CUAL TAMAÑO.

C. 36; E. 1.—C. 294; E. 3.—C. 336; E. 12.—C. 386; E. 9.

El ELUCIDARIO cita, en prueba de la primera acepcion, un documento portugués de 1277.

QUE.—POR QUE, PARA QUE.

C. 96; E. 10.—C. 201; E. 8.

Se halla ya este pronombre, con igual significacion, en el *Poëme sur Boèce*, del siglo X.

QUE QUER.—CUALQUIERA COSA, LO QUE QUIERA.

C. 46; E. 6.—C. 75; E. 8.—C. 123; E. 1.—C. 203; E. 2.—C. 212; E. 1.—C. 258; Estr.—C. 287; Estr.

Corresponde á una de las acepciones del *quidquid* latino. El ELUCIDARIO menciona la palabra *quequer*, usada en un documento portugués de 1288.

QUEDAR.—AQUIETAR, PARAR, CESAR.

C. 9; E. 12 y 13.—C. 35; E. 13.—C. 67; E. 11.—C. 86; E. 9.—C. 133; E. 6.—C. 172; E. 3.—C. 263; E. 3.—C. 307; E. 6 y 9.—C. 336; E. 5.—C. 398; E. 7.

Del latin, *quietari* y *quiescere*.

Quedament decian los antiguos provenzales por sosegadamente, silenciosamente. (V. Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

En el gallego antiguo, *quedar*, parar, apaciguar.

(Cuveiro, *Dicc. gallego.*)

Los castellanos usaron en el siglo XIII con las mismas significaciones el verbo *quedar*:

«Soltáronse los brazos, que contrechos estaban,
Quedaron (se calmaron) los dolores, que mucho lo quexaban.»

(Berceo. *Vida de Santo Domingo*, c. 554.)

«Tanto avie grant cobdicia con Poro se fallar, que de dia nen de noche non *quedó* de andar.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1823.)

QUEIXO (LLE DERRIBÓ O).—Literalmente: le echó abajo las mandíbulas; pero el sentido parece ser: *le abatió el orgullo*. Es frase metafórica, de carácter proverbial, semejante á esta otra, que hoy se usa en Portugal: *Ficar de queixo caido*, quedar atónito, quedar aturdido.

C. 240; E. 5.

QUEIXUME.—IRA, RIGOR.

C. 49; E. 5.

El ELUCIDARIO da á esta palabra, en su uso antiguo, el sentido de *indignacion*. Cita un documento del Rey D. Diníz, de 1279.

QUIGE.—QUISE.

C. 125; E. 23.

El Rey D. Diníz dice así:

«Uos *quigi* a todo meu poder.»
(Os quise con toda mi alma.)

(*Cancionero del Vaticano*, cantiga 128.)

QUINON, QUINNON, QYNNON.—PARTE, PORCION.

C. 265; E. 12.—C. 145; E. 3.—C. 353; E. 9.—C. 371; E. 3.

Cuveiro dice (*Diccionario gallego*) que *quinnon* en la antigua lengua de Galicia significaba: «la quinta parte de lo que se gana ó reparte.»

Digitized by Google

QUINTA.—PARTE (?)

C. 115; E. 10.

El texto dice así:

«porque o mui mais ca pez
negro, nen que a tinta,
d' él non *quinta*,
mais *todo* o menynno
fremosinno
depois auer deuia.»

QUINTÃA.—QUINTA PARTE.

C. 69; E. 21.

El ELUCIDARIO menciona un documento portugués del siglo XIV en que está usado este vocablo.

QUIS.—CADA UNO, CADA CUAL.

C. 35; E. 25.—C. 49; E. 4.—C. 271; E. 7.

Probablemente, contraccion ó empleo elíptico de *quisque*. Estos latinismos eran entonces muy frecuentes: Ejemplo:

«En la primera casa sedie un candelero....., siete brazos avie, *quisque* (cada uno) con su vasero.»

(Berceo. *El Sacrificio de la misa*, v. 31.)

La Cantiga 211 dice: «quis cada un.»

QUISERDES.—QUISIÉREIS.

C. 102; E. 4.

QUISISCHE.—QUISISTE.

C. 125; E. 19.

QUITAMENTE.—ENTERAMENTE.

C. 292; E. 16.—C. 380; E. 3.

Los antiguos provenzales decian *quitamen*, los catalanes *quitiament*. (Honnorat, *Dict. de la Langue d' Oc.*)

Los franceses *quitement*. Así define Roquefort esta palabra: «Entièrement, franchement, librement....., sans retour, sans intérêt, etc.» (*Gloss. de la Langue Romane.*)

«Done-le donc tot *quitement*.»

(*Roman de la Rose*, v. 2271: s. XIII.)

En el gallego antiguo, *quitamente*, totalmente. (Cuveiro, *Dicc. gallego.*)

En el FUERO JUZGO, *quitamientre*, libremente, con seguridad, etc. (*Glosario.*)

QUITAR.—APARTAR, SEPARARSE.

C. 103; E. 10.—C. 281; E. 9.

Del verbo de la baja latinidad *quietare*.

En el antiguo idioma provenzal *quitar* significa *dejar, abandonar, eximir, pagar.*

Honnorat da á este verbo, entre otras acepciones, la siguiente: «se séparer de quelqu'un.» (*Dictionnaire de la Langue d'Oc.*)

Los franceses decian *quiter* y *quitier*. Véase *quitier* en el *Glossarium Gallicum*. En él se le da, entre otras significaciones, las siguientes: «exempter, céder, se désister, abandonner, délaisser, tenir quitte.» Véase tambien el vocablo *quietare* en *quietus*, Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

El ELUCIDARIO cita el texto de un documento de 1436 (época ya harto distante de la del Rey Sabio) en el cual *quitar* significa *eximir* ó *redimir* de un pago de derechos que debia la iglesia de Reciám á la Catedral de Lamego.

En el FUERO JUZGO, *quitar* significa *libertar.*

El Maestro Berganza (*Vocablos oscuros del idioma vulgar*) define así el mismo verbo: «*hacer libre.*»

Cuveiro (*Diccionario Gallego*) cita esta frase, usada antiguamente en Galicia; *quitomelle*, me aparto, lo dejo.

QUITO. QUITE.—LIBRE, REDIMIDO, EXENTO.

C. 9; E. 1 y 8.—C. 115; E. 30.—C. 139; E. 3.—C. 169; E. 12.—C. 207; E. 1.—C. 217; Estr.—C. 312; E. 9.—C. 340; E. 13.—C. 343; E. 6.—C. 349; E. 2.—C. 386; E. 10.—C. 1.ª *das Festas de Santa María*; E. 29.

Quity dice, segun el ELUCIDARIO, un documento portugués de la Edad-media.

Quiti ó *quitis* decian los provenzales y catalanes:

«Flamenca dis; Señer, be [m] plaz
que de preison *quitis* siaz.»

(Flamenca dice: Señor, me place de veras que esteis libre de prision.)

(*Le Roman de Flamenca*, publicado por Mr. P. Meyer.)

Tambien usaron los castellanos esta palabra de etimología latina, *quietus*, en las acepciones de *libre, desembarazado* y *absuelto.*

«*Quito* quanto á Dios que es sabidor complido.»

(El Arcipreste de Hita. *De la penitencia que l flayre dió á Don Carnal.*)

QUIX.—QUISE.

C. 84; E. 1.

Los poetas galaico-portugueses decian indiferentemente *quix* y *quis* como pretérito de *querer*. Se ve patente en estos versos del Rey D. Diníz:

«*Quix* ben, e quer', e querrey tal mulher
que me *quis* mal sempre, querrá e quer.»

(*Cancionero del Vaticano*, cantiga 113.)

Digitized by Google

R.

RAÇON.—RACION, PITANZA.

C. 31; E. 8.—C. 32; E. 6.—C. 145; E. 2.

«*Raçam* (dice el ELUCIDARIO) hoje se toma pela porção que á cada hum se dá para o seu sustento, e usos da vida etc.» De estas palabras podria deducirse que en tiempos muy anteriores al P. Santa Rosa, *raçon* ó *raçam* (que es lo mismo) no tenian tal acepcion. Las Cantigas demuestran lo contrario.

RAFECE.—Lo mismo que **RAFEZ**, en el sentido de LLANO, FÁCIL.

C. 177; E. 1.

RAFEZ.—RUIN, INFAME, ÍNFIMO, POBRE, RASTRERO, BALADÍ.

C. 5; E. 18.—C. 59; E. 3.—C. 186; E. 8.—C. 238; E. 2.—C. 265; E. 3.

Los escritores castellanos de la Edad-media usaron de esta palabra en varias formas: *rafés*, *raféz*, *rahés*, *refés*, etc. Procede del vocablo arábigo *raffés*, segun el Glosario del *Cancionero de Baena*. Dozy dice: «c'est l'arabe *rakhiç* (vilis).»

«Nunca quis mamar leche de mugïer *rafez*.»

(*Libro de Alexandre*, v. 27.)

«Si en lugar de..... cosa buena et cara, mete otra natura peor ó mas *rafez*.»

(*Partida VII, Tit. VII, Ley IV.*)

«Dixel yo: dióme el diablo estas viejas *raheses*.»

(Arcipreste de Hita, *De la vieja que vino al Arcipreste.*)

El mismo Arcipreste da claramente á *refés* la significacion de *pobre* en este verso:

«Al bueno e al malo, al rico et al *refés*.»

(c. 1495.)

Este adjetivo está usado en el FUERO JUZGO con varias formas ortográficas: *rafez*, *rafece*, *rafieze*, *rahaz*.

El ELUCIDARIO dice *refece* y *arfece*.

RAFEZ.—BIEN, FÁCIL, FÁCILMENTE.

C. 16; E. 15.

En las obras de los poetas castellanos del siglo XIII, tiene estas y otras varias significaciones. Ejemplos:

«Dixo; *rafez* (fácilmente) se suele la ventura camiar (cambiar).»

(*Libro de Alexandre*, c. 782.)

«*Raffez* es de contar aquesta tu question.»

(*El Libre de Appollonio*, c. 523.)

RAFEZ.—LIGERO, INSUSTANCIAL.

C. 127; E. 1.

RANCON.—RINCON.

C. 145; E. 4.—C. 232; E. 8.—C. 305; E. 10.

Catalan antiguo: *racó*.

Castellano: *rancon*, *rencon*.

No satisface al insigne romanista aleman Diez la etimología latina *ancon*, codo, ángulo, que atribuye Cabrera al vocablo *rincon*.

La agregacion de la *r* le parece una prótesis muy extraña (*der sprache das prothetische* r *fremd ist*). Juzga mas verosímil que la palabra, en su forma primitiva *rancon* ó *rencon*, proceda de *rancó*, *rencó*, voz de la baja latinidad, que designa alguna cosa torcida; del gótico *vraiqus*, tortuoso. (*Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen*, von Friedrich Diez.)

Hé aquí antiguos ejemplos castellanos:

Digitized by Google

«Dicien SANCTA SANCTORUM al *rancon* apartado.»

(Berceo, *El Sacrificio de la Misa*, v. 67.)

«Allí es angosta Asia, fácese un *rancon*...»

(*El Libro de Alexandre*, c. 784.)

«Conquerid la frontera
commo está con ssu *rencon*.»

(*Poema de Alfonso onceno*, c. 929.)

RANCURA.—QUEJA, AFAN, ANGUSTIA, RESENTIMIENTO, AFLICCION.

C. 149; E. 4.—C. 224; E. 5.—C. 303; E. 5. C. 312; E. 9.—C. 315; E. 6.

Es voz del provenzal y del francés antiguo; tomada del bajo latin *rancura*:

«Per qu'eu n'ai *rancura*.»

(Porque yo tengo de ello pesadumbre.)

(*Peire d'Alvernhe*, trovador: s. XII.)

«Tient Durendal s'espée tute nue:
dedevant lui ad une pierre brune;
dis colps i fiert par doel e par *rancure*.»

(Toma desnuda su espada *Durendal*: hay delante de él una peña oscura: con dolor y con ira da en ella diez cuchilladas.)

(*La Chanson de Roland*, v. 2301: s. XI.)

El italiano tomó tambien del provenzal la palabra *rancura*:

«Per mensola talvolta una figura
si vede giunger le ginocchia al petto,
la qual fa del non ver vera *rancura*
nascere in chi la vede.....»

(Alguna vez se ve en una ménsula á una figura juntar las rodillas al pecho, la cual hace nacer de lo no verdadero verdadera angustia en quien la mira.)

(Dante, *Purgatorio*, canto X.)

El P. Santa Rosa (ELUCIDARIO) cita forales de los siglos XII y XIII, en los cuales están empleadas las palabras *rancoura* y *rancura* en la acepcion de querella judicial.

Los castellanos:

«Commo enna eglesia fiçieron desmesura,
commo Sancta Maria ovo dellos *rencura* (enojo).»

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Sennora*, c. 406.)

«Movyó para Castylla; tengo que fué grran locura.
Al que se lo conseió nunca le marre *rrencura*,
ca fué esa venida plaga de su ventura.»

(*Poema del Conde Fernan Gonzalez*, c. 132.)

«Húbose de *rencorar* (quejar) á uno de los hermanos.»

(*Poema de José*, c. 20.)

Hé aquí como define Du Cange *rancura*:

«Fastidium, querimonia.» Cita el *Glossarium* en comprobacion una cédula del Rey Alfonso de Aragon (era de 1157) en la cual se hallan estas palabras: «Et qui habuerit Rancuram (queja) de aliquo de vobis.....»

RANDON (DE).—CON ÍMPETU, DE REPENTE.

C. 31; E. 7.—C. 84; E. 10.—C. 121; E. 6.—C. 144; E. 8.—C. 146; E. 9.—C. 293; E. 6.—C. 359; E. 8.—C. 2.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 5.

Vocablo provenzal:

«A batalla rengada vengron d'aital *rangon*.»

(En órden de batalha vinieron con tal impetuosidad.)

(*Guillaume de Tudela*, trovador: s. XIII.)

Era tambien voz del antiguo francés:

«*De si tres grant randon*.» Con tanto ímpetu.

(Marco Polo, *Livre des Merveilles du monde*.)

De aquí nació sin duda el modo adverbial castellano *de rondon*.

RAPARIGA.—MUCHACHA, MOCITA.

C. 317; E. 7.

Voz que subsiste en el idioma portugués y en el gallego.

RARA.—CHELLES (Cellæ).

C. 308; E. 1.

Residencia de los Reyes de Francia durante la dinastía Merovingia.

Gil de Zamora la llama *Rala*, probablemente alteracion ortológica de *Kala*. El cambio de *e* en *r* no es de extrañar (segun advierte cuerdamente el P. Fita) en el idioma de las Cantigas, que dice *groriosa*, *fror*, *crérigo*, etc.

RASCADO.—ARAÑADO.

C. 355; E. 14.

RAUATA.—SORPRESA.

C. 182; E. 2.

Del arábigo *rebat*, correría fronteriza.

RAUATA (DE).—DE IMPROVISO.

C. 95; E. 9.

Corresponde, al parecer, á la antigua frase *dar rebata* (sorprender):

Digitized by Google

«Hyá, Señor ondrado, *rebata* nos dió el Leon.»
(*Poema del Cid*; v. 2305.)

Covarrubias, *Tesoro* etc., dice: «Coger á uno *de rebato* es cogerle desapercibido.»

RAZ.—ARRÁS.
C. 122; E. 12.

En la Cantiga CV refiere el Rey Alfonso un milagro acaecido *en a vila d' Arraz*. En la Cantiga CXXII se limita á llamar *Raz* á la misma ciudad. Esta aféresis no era cosa extraña en el lenguaje antiguo. Sobres se conservan de muchas cartas dirigidas al famoso ministro de Cárlos V, Granvela, Obispo de Arrás, en las cuales se le llama..... *Obispo de Ras.*

RAZOAR.—DEFENDER, ABOGAR.
C. 300; E. 1 y 3.—C. 362; E. 10.

RAZON (EN TAL).—DE ESTE MODO.
C. 109; E. 3.

RAZON (POR SA).—Á SU MANERA.
C. 227; E. 1.

RECADADO.—PRESO.
C. 213; E. 6.

RECADAR.—RECATAR.
C. 7; E. 1.

RECADAR.—CUMPLIR, LOGRAR.
C. 125; E. 9.

En el *Libro de Alexandre* se usa el verbo *recabdar* en el mismo sentido:

«*Recabda* el messaie cuemo bon messaiero.»
(v. 238.)

RECADAR.—PRENDER.
C. 255; E. 7.—C. 291; E. 3.—C. 392; E. 8.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 4.

Recabdar se usa á menudo en las antiguas crónicas.

RECADO.—RAZON, EXPLICACION.
C. 196; E. 7 y 8.

«Que lhe non torney *recado*
ond'el quedase pagado.»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 205.)

RECADO.—JUICIO, RAZON, MEDIDA, COMPOSTURA, RECATO.
C. 297; E. 6.—C. 309; E. 11.—C. 311; Estr. —C. 355; E. 12.—C. 398; E. 1.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 3.

«Non dormho ren, nen ey en mí *recado*.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero* del Vaticano, cantiga 130.)

El *Poema del Cid* dice *recabdo* en la acepcion de sentido ó razon:

«Por muertas las dexaron,
que el una al otra nol'torna *recabdo*.»
(v. 2765.)

El Libro de Alexandre dice *recaldo*:

«El omne que ouiesse con *recaldo* (tino, cordura) á andar,
deuie entre so coraçon la materia asmar.»
(c. 1649.)

RECADO.—REMEDIO.
C. 399; E. 9.

El Rey D. Diníz dice:

«Mays Deos, que sab'a sobeia
coyta que m'ela da, ueia
como uyuo tan coytado,
él mi ponha hý *recado*.»

(*Cancionero del Vaticano*, cantiga 147.)

RECADO (DAR).—DAR RAZON, DAR CUENTA.
C. 96; E. 2.—C. 152; E. 5.—C. 281; E. 8.

Esta frase se halla en el *Libro de Alexandre* con alguna diferencia ortográfica:

«De lo que prisiemos grave *recaldo* (*cuenta*) daremos.»
(c. 1675.)

El *Poema del Cid* emplea la palabra *recabdo* en el mismo sentido.

RECADO (DE MAL).—DE MALA FÉ, DE MALA INDOLE.
C. 99; Estr.

RECEAL-A.—Parece: TEMERLA.
C. 163; E. 1.

Receança significaba «susto, medo, receio» en el habla antigua portuguesa.
(ELUCIDARIO, t. II.)

RECENDER. — TRASCENDER ALGUN OLOR AROMÁTICO, EMBALSAMAR.
C. 6; E. 14.

El ELUCIDARIO cita una autoridad, en la cual este verbo significa *descender*.

RECODIR—RESPONDER, CORRESPONDER, VOLVER, ACUDIR, LLEGAR.
C. 5; E. 7.—C. 64; E. 18.—C. 244; E. 3.—C. 257; E. 3.—C. 317; E. 5.—C. 349; E. 1.

Digitized by Google

Del latin *recudere*.

Los escritores antiguos castellanos dicen, unos *recodir*, y otros *recudir*:

«Si non *recudedes*, véalo esta cort.»

(*Poema del Cid.*)

«Luego que ha la pístola (epístola) dicha el pistolero,
recúdele el coro á poco de migero (espacio).

(Berceo, *El Sacrificio de la Misa*, v. 165.)

«Tanto que á las voces non sabie *recodir*.»

(*Libro de Alexandre*, c. 2095.)

«La fin muchas de veses non puede *recudir* con el comienzo suyo.....»

(El Arcipreste de Hita, *Ensiemplo de la Abutarda e de la Golondrina*.)

«Cuando el galápago esto oyó,
recudió, é dijo.»

(*Calila é Dymna*, cap. III.)

En el Fuero Juzgo, «*recodir* significa *acudir*.»

El P. Santa Rosa, Elucidario, t. II, página 275, cita antiguos monumentos portugueses en que se halla este vocablo en diferentes acepciones, una de ellas *volver*, en la cual se usa tambien en el *Libro de Alexandre:*

«Que nunca mas antellos osaban *recudir*.»

(c. 1907.)

RECREER.—DESMAYAR, DESALENTAR, DESDEÑAR, CANSAR.

C. 28; E. 13.—C. 63; E. 19.

El verbo *recreer* se ve usado varias veces en el *Libro de Alexandre* en el sentido de *desmayar, desconfiar, desesperar*. Los poetas provenzales habian dado ya al verbo análogo *recreire, recrezer*, acepciones semejantes, y además la de *abandonar, desdeñar:*

«Ai lo plom e l'estanh *recrezut*,
e per fin aur mon argent cambiat.»

(He desdeñado el plomo y el estaño, y cambiado mi planta por oro puro.)

(*G. Adhemar*, trovador. (Raynouard.)

En el *Libro de Alexandre* se emplea tambien el verbo *recreer* en la acepcion de desmayar, desesperar, perder el vigor:

Ejemplos:

«Siempre quien la grant cosa quisier acabeçer (lograr.)
por pierda que'l uienga non deue *recreer* (desalentarse).»

(c. 722.)

«Buçifal (Bucéfalo) conna muerte ouo de *recreer* (perdió el vigor);
entendiolo Alexandre; ouo a desçender.»

(c. 1929.)

No es fácil atinar con el calificativo que en la *Cantiga* quiere aplicar el Soldan á Mahoma llamándole *recreudo*. Acaso, en la situacion en que se encuentran el Soldan y su hueste, no sea impropio llamar al falso profeta *abandonado* ó *despreciado*.

En la acepcion de flojo, cobarde, sin aliento, hallamos *recreu* y *recreut* en el francés antiguo.

(*La Chanson de Rolland*, *Roman de Renart*, etc.)

El *Glossarium Gallicum*: «*Recréu*, lâche, poltron.»

(V. *recredere* en el *Gloss. med. et inf. lat.*)

Tal vez de este antiguo adjetivo del habla francesa tomó Alfonso X, con intencion insultante, el epíteto depresivo que aplica á Mahoma.

RECUDIR.—Lo mismo que **RECODIR**.

C. 184; E. 2.—C. 223; E. 2.

Recudir está empleado en *El Conde Lucanor*. Argote de Molina, en su Glosario, traduce *acudir*.

REDẼA.—RIENDA.

C. 181; E. 7.

Subsiste en portugués, *rédea*. En gallego se dice *renda*.

REDRAR.—APARTAR, DESVIAR.

C. 164; E. 5.

Segun el Elucidario y el P. Berganza (*Vocablos oscuros del idioma vulgar*) *redrar*, que verosímilmente nació de *retro*, significaba en lo antiguo *defender*. Tambien tuvo la acepcion de apartar, como se vé en algunos poetas castellanos:

«Encoruó el ombro por el golpe *redrar*.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 990.)

«Redrábanme de sí, como si fuese lobuno.»

(El Arcipreste de Hita. *De como clérigos é legos, etc., salieron á recibir á Don Amor*.)

REDRO (TORNAR Á).—VOLVER ATRÁS.

C. 297; E. 9.

Covarrubias (*Tesoro*) llama á *redro* (atrás, de trás), vocablo rústico.

REEMIÚ.—REDIMIÓ.

C. 3 * *das Festas de Nostro Sennor*; E. 2.

Digitized by Google

RẼES.—RIÑONES.

C. 179; E. 4.

Los provenzales decian *ren* en singular, *res* en plural.

«Cant auzel a mal en las *res*.»

(Cuando al pájaro le duelen los riñones.)

(*Daude de Pradas*, trovador: s. XIII.)

Renes llama el FUERO JUZGO á los riñones. Lib. 6, Tít. 4, l. 3.

Ren, riñon y *renes*, riñones, escribian los clásicos latinos.

En portugués se dice hoy dia *rins*, pl., *rim*, singular.

En el gallego antiguo se decia: *rens*, riñones. (Valladares, *Dicc. Gallego-Castellano.*)

REFERIR.—RECHAZAR, DEVOLVER EL GOLPE, EL AGRAVIO.

C. 15; E. 6.

Acepcion provenzal de *referir*. Honnorat define así: «(vieux langage) refrapper, frapper de nouveau, à son tour.» (*Dict. de la Langue d'Oc.*)

«Si un home vol ferir de la ma, yeu lo voli *referir* d'una lansa.»

(Si un hombre quiere herir con la mano, yo quiero devolverle el golpe con una lanza.)

(Honoré Bonnet. *L'Arbre de Batalhas*, traduccion provenzal.)

El *Libro de Alexandre* emplea en el mismo sentido esta palabra:

«Por ferir á Nycánor uieno muy demetido (denodado);
mas fué arriedro parte ricamente *referido* (rechazado).»
(c. 983.)

REFERTA (SEN).—SIN CONTRADICCION, SIN TITUBEAR, SIN RÉPLICA.

C. 195; E. 18.

«*Referta*, porfia de palavras, repugnancia, contenda:» El ELUCIDARIO lo confirma con un documento portugués de la Edad-media.

REFERTOR.—REFECTORIO.

C. 226; E. 6.

En el ELUCIDARIO se lee *refertorio*.

REFFERTA.—CONTRADICCION, ALTERCADO, REYERTA.

C. 11; E. 5.

El ELUCIDARIO, además de la significacion de «porfia de palabras», cita un documento de la Edad-media en que está usado este vocablo en el sentido de *impedimento* y *repugnancia*.

Refertar en el sentido de reprobar y *contradecir* se halla usado en el *Libro de Alexandre*, y por el Arcipreste de Hita y otros escritores de la Edad-media.

El Canciller Pero López de Ayala, en su *Rimado de Palacio*, dice *refertero* en el sentido de porfiado y querelloso.

REGUEIRO.—ARROYO.

C. 243; E. 3.

Se dice hoy dia *regueiro*, arroyuelo, en portugués y en gallego.

REMANIA.—PERMANECÍA.

C. 54; E. 4.

REMANYÚ.—QUEDÓ.

C. 146; E. 7.

Del verbo provenzal *remaner*, tomado del latin *remanere:*

«L'us m'encaussa, l'autre m fai *remaner*.»

(El uno me echa, el otro me hace permanecer.)

(*Arnaut de Maroil*, trovador.)

Los castellanos usaron este verbo:

«Perdió el brazo diestro que l'avie *remanido*.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 993.)

Berceo escribe *remanecer*. Así se halla tambien en la *Cantiga* 186, y así ha quedado en el idioma portugués. En castellano *remanecer* significa cosa muy diferente.

REMIJDOR.—REDENTOR.

C. 245; E. 24.—C. 298; E. 10.

REMIJR.—REDIMIR.

C. 143; E. 3.—C. 238; E. 13.—C. 249; E. 7.

REMISSON.—RESCATE.

C. 359; E. 4.

REMĨJSTI.—PERDONASTES.

C. 40; E. 3.

REN.—COSA, NADA.

Prólogo poético; E. 2.—C. 4; E. 8.—C. 5; E. 23.—C. 25; E. 19.—C. 82; E. 10.—C. 96; E. 11.—C. 97; E. 6.—C. 100; E. 3.—C. 104; E. 9.—C. 105; E. 7, 8, 9 y 17.—C. 106; E. 10.—C. 115; E. 9.—C. 121; E. 10.—C. 132; E. 12.—C. 266; E. 5.—C. 337; E. 3.

Digitized by Google

Del acusativo *rem*.

Raynouard no incluye esta voz en su *Lexique Roman*; pero la usaron los provenzales en varias formas, *ren*, *res* y otras. Hé aquí un ejemplo:

«*Ren* als no m'en desespera.»

(*Cercalmont*, trovador del siglo XII. *Chrestomathie Provençale* de Bartsch.)

En la misma acepcion de *cosa* usaron la palabra los antiguos franceses:

«Des sages estudians en clergie
Ki sur tute *rien* science amèrent.»

(Juiciosos estudiantes en letras, que amaron la ciencia sobre toda (otra) cosa.)

(*Les Enseignements d'Aristote á Alexandre.*)
(Roquefort. *Gloss. de la Langue Romane.*)

Iguales significaciones tenía *ren* en el idioma castellano.

«Cata non aias miedo, por *ren* non te demudes.»

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Señora*, c. 293.)

Los italianos antiguos decian *rem*, como en latin:

«.....Verrane
alcuna *rem* che stato mi darane.»

(Barberini, *Docum. d'amore.*)

Tambien en el Cancionero portugués del Vaticano se halla alguna vez usada esta voz en la forma latina *rem*.

REN (AL).—NINGUNA OTRA COSA.

C. 120; E. 3.—C. 131; E. 3.—C. 186; E. 3.

REN (DE).—NADA.

C. 187; E. 4.

REN (NON).—LA NADA, NONADA.

C. 4.ª de las 5 finales; E. 1.

Provenzales y catalanes decian *nonré*, ó *nonrés:*

«Fes e creet de *nonré*
Tot quan en est mon es de be.»

(Hizo y creó de la nada todo cuanto hay bueno en este mundo.)

(Matfre Ermengau, *Lo Breviari d'amor:* (siglo XIII.)

Dice Honnorat; «*Non res* (vieux langage) néant, rien.»

(*Dict. de la Langue d'Oc.*)

REN (PER).—ABSOLUTAMENTE NADA, ABSOLUTAMENTE, DE NINGUN MODO.

C. 124; E. 9.—C. 155; E. 8.—C. 169; E. 4. C. 181; E. 4.—C. 188; E. 2.—C. 285; E. 6.—C. 286; E. 1.—C. 298; E. 3.—C. 300; E. 6.—C. 306; E. 1.—C. 316; E. 3.

REN (PER NULLA).—Lo mismo que **PER REN.**

C. 165; E. 9.

«Que non fosse *per nulha ren.*»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cant. 187.)

REN (SEN OUTRA).—ÚNICAMENTE, TAN SÓLO.

C. 4; E. 8.—C. 256; E. 7.

RENDER.—PAGAR, DEVOLVER, ECHAR.

C. 6; E. 17.—C. 25; E. 6.—C. 38; E. 11.

Del latin *reddere*. V. este verbo en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

En provenzal y francés, *rendre*, *redre*, desde los orígenes de ambos idiomas.

«Jhesus li bons ben *red* per mal.»

(El buen Jesus paga el mal con el bien.)

(*La Passion du Christ* (francés antiguo: s. X) publicada en Bonn, 1852, por Friedrich Diez.)

RENENBRANÇA.—MEMORIA, RECUERDO.

C. 136; Estr.

Segun se ve en el ELUCIDARIO, se escribia *renenbrança* y *renembrar*. Es alteracion de *remembrança* y *remembrar*. Tambien los provenzales escribian de aquel modo estas palabras.

(V. Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

REPENTUDA.—ARREPENTIDA.

C. 117; E. 6.

REPOSTE.—MORADA, CÁMARA.

C. 78; E. 15.

Corresponde al vocablo *repostura* de los provenzales, que significa *retiro, lugar reservado.*

El ELUCIDARIO dice de la voz *reposte*: «o mesmo que *repósito*, e tambem as peças e alfaias que nelle se guardavão.» Pero esta acepcion no cuadra al sentido de la *Cantiga*.

REQUENTAR.—ACOGER, acaso REALZAR. (?)

C. 149; E. 10.

En su acepcion directa y vulgar, *requentar* significa *recalentar*, en el habla portuguesa. La cantiga usa al parecer este verbo en sentido metafórico, como, por ejemplo, *dar abrigo, proteccion*, etc.

Digitized by Google

Así dice, hablando del Hijo de Dios:

«que quiso seer pobre
por *requental*-os pobres
no seu reino do ceo
e fazel-os ý nobres...»

RESORGIR, RESURGIR.—RESUCITAR.

C. 143; E. 4.—C. 149; E. 1.—C. 178; Estr.—C. 226; E. 4.—C. 311; E. 10.—C. 323; E. 9.—C. 3.ª de la seccion *das Festas de Nostro Sennor;* Ep. y E. 2 y 8.

Del latin *resurgere.*

En una plegaria provenzal á Santa Maria, del siglo XI, publicada por Mr. Paul Meyer (*Anciennes poésies religieuses en langue d'Oc*) hallamos el verbo *resorger*, resucitar.

Lo usaron igualmente los antiguos escritores castellanos. Ejemplos:

«Despues *resurgió*, é muchas vegadas
les aparesció, segunt so creyente.»

(Villasandino, *Cancionero de Baena*, cantiga 83.)

«Los de Israel querian sepultar un muerto. Vistos los ladrones, huvieron miedo, é..... lanzáronlo en la sepultura de Eliseo, onde *resurgió*, é tórnose á los suyos.»

(Don Alonso Tostado, *Cuestiones*, cap. XVI.)

Hoy en portugués se conserva *resurgir.* En gallego se dice *resordir* y *resurdir.*

RETRAER.—CONTAR, REFERIR, EXPLICAR.

C. 9; E. 13.—C. 24; E. 1.—C. 72; E. 11.—C. 99; E. 1.—C. 131; E. 18.—C. 135; E. 1.—C. 144; E. 2.—C. 171; E. 7.—C. 186; E. 1.—C. 237; E. 5.—C. 251; E. 1.—C. 5.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 10.

De muy antiguo usaban los idiomas de *oil* y de *oc* el verbo *retraire*, del latin *retrahere.* Su significacion principal, la más adecuada á su etimología, era *retirar*, única que ha conservado el habla moderna, segun se ve en Scheler. (*Dict. d'Étymologie Française*). Pero el uso le dió muchas acepciones, y entre ellas la de *referir* y *explicar* que tiene en las Cantigas de Santa Maria.

Honnorat atribuye mucha amplitud á esta acepcion:

«*Retraire* (vieux langage), réciter, retenir, débiter, exposer, expliquer, raconter, retracer, rapporter.»

(*Dict. de la Langue d'Oc.*)

«Quar li platz qu'ieu sa valor *retraya.*»

(Porque le place que yo manifieste su mérito.)

(Giraud le Roux, trovador.) (Raynouard.)

En la lengua de *oil* la propia significacion:

«Retracer, raconter, exposer, dire.»

(Du Cange, *Gloss. Gallicum.*)

«Un miracle et court et brief
asséz brievement le vueil *retraire.*»

(Gautier de Coincy, *Les Mir. de la Sainte Vierge.*)

«De biaus moz conter et *retrere.*»

(Contar y recitar dichos hermosos.)

(*Le Lay d'Aristote.* (Roquefort, *Gloss.*)

Los castellanos emplearon tambien este verbo en el sentido de *contar.* Ejemplos del siglo XIII:

«Otra cosa *retraen*, mas no la escribieron.»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, v. 121.)

«Empeçol un dicho malo a *retraher.*»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1016.)

«De hun ermitanyo santo oyemos *rétrayer.*»

(*El Libre de Appollonio*, c. 55.)

«De la quarta manzana non podemos retraer (*explicar, referir*), ca es de tan gran labor e de tan grande e estraña obra, que es dura cosa de creer.»

(*Historia general* de D. Alfonso el Sabio, 4.ª parte, fol. 345.)

Segun el ELUCIDARIO, *retraer* significaba en Portugal «arremedar, representar.»

Esta última acepcion no parece muy distante de *recitar.*

RETRAUDO.—Participio pas. de **RETRAER.**

C. 237; E. 18.—C. 355; E. 25.

RETREITO, RETREYTO.—REFERIDO.

C. 77; E. 5.—C. 149; E. 2.

Participio irregular de retraer.

REUATOSO.—ARREBATADO, DESATENTADO.

C. 195; E. 20.

Procede del antiguo verbo portugués y castellano *rebatar.*

Rabat sigficaba *rabioso, furioso* en el antiguo provenzal.

«Dedins lop *rabat.*»
(Por dentro lobo rabioso.)
(Guillem Figueira (s. XIII.)

REUELA. (?)

C. 180; E. 8.

Digitized by Google

No es cosa llana atinar con el genuino sentido de esta diccion. La Cantiga CLXXX, como todas las de loor, tiene por objeto cantar las excelencias y supremas virtudes de la Vírgen. Aquí se ensalzan su humildad y su modestia. Hé aquí el texto:

«Ovtra dona seer non podería
atal com' esta; ca Deus foi iuntar
en ela prez et sen et cortesía
et santidade, ù mercée achar
pode tod' ome que a demandar;
et con tod' esto, nunca nos *reuela*.
Ancela se chamou.....»

El sentido es, al parecer: nunca se levanta sobre nosotros, esto es, sobre la humana naturaleza; ó más bien (dando á la frase significacion metafórica): á pesar de su excelsitud soberana, nunca pierde su humildad.

Berceo usa el verbo *revellar* en la acepcion de levantar ó levantarse. Hé aquí un ejemplo:

«El pueblo destruido, los muros trastornados: nunqua ia mas non fueron fechos nin restaurados; aun tres torreiones estan hý *revellados* (levantados)».

(*Estoria de Sant Millan*, c. 292.)

REUOLTOSA. — Parece VOLTARIA, INSEGURA.

C. 195; E. 12.

REZÕADOR.—ABOGADO, DEFENSOR.

C. 279; E. 2.

En provenzal, *razonador* y *razonaire:*

«Li advocat, so son li *razonador* del plait.»

(Los abogados son únicamente los argumentadores del pleito.)

(*Traduccion provenzal del Código de Justiniano.* (Raynouard.)

REZÕAR.—RAZONAR, PLATICAR.

C. 15; E. 11.—C. 26; E. 12 y 13.—C. 108; E. 1.

Entre los provenzales, *razonar* tambien significaba *abogar, defender.*

«Al amic que vos *razonatz.*»

(Al amigo que vos disculpais.)

(*Jeu-parti entre Savaric de Mauleon, Gaucelm Faidit, et Uc de la Bacalaria*, (s. XIII). (Bartsch).

En el francés antiguo, *raisner* (síncopa de *raisoner*) significaba, segun Du Cange, *Gloss. Gallicum*, «plaider, défendre en justice.»

Esta es una de las acepciones que conserva *razoar* en el idioma portugués, y tenía en otro tiempo *razonar* en el castellano.

RIGO, RIJO, RRIGO, RRIJO (DE).—DE RECIO, CON VEHEMENCIA, CON RIGOR, CON SEVERIDAD.

C. 8; E. 6.—C. 25; E. 15.—C. 28; E. 5.—C. 59; E. 10.—C. 77; E. 7 y 8.—C. 95; E. 7.—C. 149; C. 4.—C. 185; E. 14.—C. 284; E. 3.—C. 327; E. 5.

Por fidelidad paleográfica conservamos las dos *rr* que se hallan á veces en la palabra *rigo* ó *rijo.*

Dice D. Enrique de Aragon (Glosas á la Eneida, s. XV) que esta duplicacion de la *r* era puro capricho de los *ignorantes romancistas*, como él los llama.

El capricho (si lo era) se hizo costumbre, pues vemos usada la duplicacion en el *Tractado de la Doctrina*, en los *Poemas del Conde Fernan-Gonzalez* y de *Alfonso Onceno*, en el *Cancionero de Baena*, y en innumerables escritos de la Edad-media.

De *rigere*, estar yerto, duro. Este verbo latino es la fuente de los vocablos castellanos *rígido* y *recio*, y del portugués *rijo*, firme, tieso, fuerte.

En el francés antiguo se decia «*rix*, fort, vaillant.»

(Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane.*)

RIJR.—REIR.

C. 143; E. 10.

El *Libro de Alexandre* dice *riir* y *rier* (del latin *ridere*).

ROGIR.—CLAMOREAR.

C. 143; E. 9.

Del latin *rugire.*

ROMEU.—ROMERO, PEREGRINO.

C. 9; E. 8.—C. 22; E. 7.—C. 157; E. 1.—C. 4.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 5.

Voz provenzal y catalana.

Ya encontramos *romeu* en el *Roman de Girart de Rossilhó* (s. XII). Tambien decian *romieu:*

«Son plus paubres que *romieu.*»

(Son mas pobres que peregrinos.)

(*Raimon de Castelnau*, trovador.)

ROUBA.—ROBO.

C. 106; E. 3.

Digitized by Google

Los provenzales decian *rauba*, despojo, y *raubar*, robar:

«Ar er pretz de *raubar*
buous, motos e berbitz.»

(Ahora será gloria robar bueyes, carneros y ovejas.)

(Giraut de Borneil: s. XII.)

Dice el ELUCIDARIO: «*Rouba*, roubo, furto.»

Cita en comprobacion un documento de la Edad-media.

Los castellanos del siglo XIII decian *roba* por *robo:*

«Que tenie lo ageno de *roba* ó furtado.»

(Berceo, *Vida de Santo Domingo*, v. 1867.)

El FUERO JUZGO dice tambien *roba* por *robo*.

Digitized by Google

S.

SA, SSA.—SU.

C. 4; E. 8.—C. 5; E. 19.—C. 6; E. 8.—C. 64; E. 2.—C. 102; E. 2.—C. 103; E. 2 y 12.—C. 114; E. 4 y 8.—C. 115; E. 19.—C. 119; E. 13.—C. 121; E. 9.—C. 227; E. 1.—C. 244; E. 4.—C. 294; E. 5.—C. 297; E. 9.—C. 314; E. 5.—C. 321; E. 3.—C. 332; E. 7.

Posesivo provenzal, del latin *sua*:

«Sap que *sa* domna'l trays.»
(Sabe que su dama le vende.)
(*P. Rogiers*, trovador.)

SABEDOR.—SABIO, LETRADO, ENTENDIDO.

C. 8; E. 6.—C. 202; E. 2.—C. 366; E. 7.

Vocablo usado por los provenzales y antiguos catalanes:

«Pus lach estai a saben,
que a pauc *sabedor*.»
(Mas feo está en sabio que en poco docto.)
(*Bertran Carbonel*, trovador; s. XIII.)

Los castellanos dijeron desde un principio *sabidor:*

«Fueron ý de su reyno otros muchos *sabidores*.»
(*Poema del Cid*, v. 3006.)

SABENÇA.—CIENCIA, SABIDURÍA.

C. 167; E. 6.

El ELUCIDARIO, t. II, p. 296, cita un documento de Almoster de 1287, que dice así: «É isto por conselho da *sabença* de nosso senhor.»

El orígen es evidentemente latino, *sapientia;* la forma es provenzal:

«Son sen e sa *sabensa*.»
(Su cordura y su saber.)
(*Bernart de Ventadorn*, trovador; s. XII.)

Tambien en el FUERO JUZGO se encuentra *sabenza.*

SÁBIA.—SEPA.

Prólogo poético; E. 1.—C. 15; E. 4.—C. 64; E. 4.—C. 103; E. 4.

Hoy en portugués, *saiba.*

SABIÁDES.—SEPAIS.

C. 78; E. 1.—C. 341; E. 9.

SABIÁMOS.—SEPAMOS.

C. 96; E. 9.

SABOR.—GUSTO, DELEITE, SATISFACCION.

C. 8; E. 1.—C. 79; E. 6.—C. 80; E. 1.—C. 87; E. 3.—C. 96; E. 2.—C. 103; E. 6.—C. 109; E. 10.

Del latin *sapor.*

Usaron esta voz provenzales, catalanes, portugueses y castellanos. Los franceses *savor, savour;* los italianos *savore.* Ejemplos:

«E d'amar doussa *sabor*.»
(Y dulce gusto de amar.)
(*Peire Vidal;* s. XII.) (Bartsch.)

«Quar vilonie si defface
totes riens et tolt sa *savor*.»
(Porque la villanía así aniquila todas las cosas, y les quita su hechizo.)
(*Le Lay d'Aristote*, v. 50.) (Roquefort, *Dict. de la Langue Romane.*)

«Ellos son mucho vrgullosos e an part en la cort:
deste casamïento non auria *sabor*.»
(*Poema del Cid*, v. 1940.)

Digitized by Google

«Al Criador plega que ayades ende *sabor.*»

(*Poema del Cid*, v. 2100.)

«Fijo lo as e padre, oïra los clamores;
madre te a e fija, querrá fer tus *sabores.*»

(Berceo, *Loores de Nuestra Sennora*, c. 214.)

«Nunca auerey prazer e *sabor.*»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 134.)

Honnorat define así: «*Sabor* (vieux langage), contentement, douceur, plaisir.»

(*Dict. de la Langue d'Oc.*)

El Libro de Alexandre dice *desabor* por desagrado y desazon.

SABOR.—DESEO.

C. 287; E. 5.

«E faciendo yo á él mal, é él á mí grand pro,
del casamiento non sé sis'abrá *sabor.*»

(*Poema del Cid*, v. 1893.)

El FUERO JUZGO emplea tambien esta palabra en la acepcion de *deseo.*

Igualmente *El Conde Lucanor.* Así dice en su Glosario Gonzalo Argote de Molina: «*Sabor*, desseo.»

SABOROSO.—GUSTOSO, DELEITABLE, SABROSO.

Advertencia poética que encabeza el códice, v. 26.—C. 78; E. 3.—C. 79; E. 1.—C. 85; E. 11.—C. 106; E. 1.—C. 152; E. 4.

En el francés antiguo se decia *savoreux*, *savereus*:

«De gieux de dez, d'eschez, de tables,
et d'autres gieux molt delitables,
de *savoreuses* lecheries,
et d'envoisiées druderies.»

(Juegos de dados, de ajedrez y de tablas, y otros juegos muy recreativos, sabrosas golosinas y joviales galanterías.)

(Guillaume de Lorris, *Roman de la Rose*, v. 10287; s. XIII.)

Savereus penser, dulce pensamiento, dice una composicion de Adans li Boçus (Adan el jorobado) trovero del siglo XIII, publicada por Bartsch en su *Chrestomathie de l'Ancien Français.*

En provenzal, *saborós*, *savorós:*

«Qui ben sapcha solaçar
la domna *savorosa.*»

(Que bien sepa divertir á la deleitosa dama.)

(*Balada provenzal* del siglo XII, publicada por Bartsch.)

En el habla castellana de la Edad-media se halla este adjetivo, si bien con menos frecuencia que en el provenzal, francés y portugués:

«Cuando entendió Alexandre que estauan bien ardientes,
los coraçones *sabrosos* (alentados), encendidas las mientes.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 728.)

«Málaga es buena tierra,
muy *saboroso* lugar.»

(*Poema de Alfonso Onceno*, c. 1940.)

En Dante encontramos tambien este vocablo:

«Lo secol primo quant'oro fu bello;
fe *savorose* per fame le ghiande,
e néttare per sete ogni ruscello.»

(*Purgatorio*, cant. XXII, v. 149.)

Saboroso subsiste en el idioma portugués.

SABUDO.—SABIDO, MANIFIESTO, NOTORIO, DETERMINADO, ESTABLECIDO.

C. 117; E. 1.—C. 119; E. 13.—C. 145; E. 14.—C. 192; E. 5.—C. 208; E. 11.—C. 222; E. 5.

Dice Honnorat: «*A sabuda* (vieux langage), hautement, publiquement.» (A sabiendas.)

Ejemplos castellanos:

«Avie un fuert demonio; prendíelo á menudo;
el mal huesped facíelo seer loco *sabudo.*»

(Berceo, *Vida de Santo Domingo*, c. 627.)

«Vasallos tributarios del Rey de Babilon
avian á dar á Dário *sabuda* enforcion (tributo).»

(*El Libro de Alexandre*, v. 87.)

SAGE.—CUERDO, ENTENDIDO, HONESTO.

C. 195; E. 19.—C. 5.ª *das Festas de Nostro Sannor*; E. 3.

En un documento de Lamego, de 1337, citado en el ELUCIDARIO, se halla usado el vocablo *sages* en la significacion de prudente y virtuoso. Tambien en un documento de Almoster, de 1287, se halla *sagesmente*, sabiamente, con tino.

Los castellanos de la Edad-media emplearon asimismo esta palabra de los idiomas provenzal y francés antiguo:

«A guisa de *sages* ombres, establecia raciones.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 273.)

«Que esta es la dança que disen morir:
sy della escapo, thener-me han por *saje.*»

(*La Dança de la Muerte*, c. 26.)

Digitized by Google

«Como *sage*, algunt mensaje
traëra del Taborlan.»
(*Cancionero de Baena*, cantiga 99.)

SAGE (MOSTROUSE POR BESTIA).—MOSTRÓSE ANIMAL CUERDO (?).
C. 31; E. 8.

SÁGEN.—SABIA, CUERDA.
C. 139; E. 3.

SAGRA.—CONSAGRACION.
C. 133; E. 6.—C. 251; E. 18.
Voz provenzal:

«A la *sagra* de la messa.»
(A la consagracion de la misa.)
(*Cat. dels apost. de Roma.*) (Raynouard.)

Sagra, del latin *sacer*, *sacra*, derivados, segun Noël, del idioma etrusco. (V. HONNORAT; *Dict. de la Langue d'Oc.*)

SAIDADE.—SALUD.
C. 331; E. 10.

SALAMON.—SALOMON.
C. 180; E. 2.
El FUERO JUZGO dice tambien *Salamon*.
Todavía se dice *Salamon* en Portugal y en Galicia.

SALTO (DAR).—SALTEAR, ATACAR, ASALTAR, ACOMETER, ROBAR.
C. 9; E. 9.—C. 53; E. 6.
Esta locucion *dar salto* se usa con frecuencia en el *Poema del Cid;* pero con diferentes significaciones. Hé aquí dos de ellas:

«Demos salto á él (ataquémosle), é feremos
grant ganançia.»
(v. 584.)

«Alegre fué el Rey, no viestes atanto:
mandó caualgar apriessa á todos sos fijos d'algo.
Hyen los primeros, el Rey fuera *dió salto* (salió),
á uer estos mensaies del que en buen ora násco (nació).»
(v. 1832, etc.)

SALTO (EN ELA DEU).—ACUDIÓ Á ELLA APRESURADAMENTE.
C. 251; E. 14.
Tal parece el sentido de la cantiga. Una madre, al ver que su hija corria desatentadamente á pedir con arrebato á la imágen de la Virgen que le entregase á su hijo, juzgó que se habia vuelto loca, y corrió tambien hácia ella para apaciguarla.

SALUA.—INMACULADA.
C. 2; E. 4.

SALUA.—PRUEBA, ACRISOLAMIENTO, PURIFICACION.
C. 341; E. 7.
En las cartas forales de los siglos XI, XII y XIII, llamábase *salva* «o livramento que o reo havia conseguido, contrariando com testemunhas legaes..... o libello ou accusaçâo do actor.» (ELUCIDARIO).
En el lenguaje comun se llamaba asímismo *salva* á la purgacion canónica. En la Crónica del Rey D. Juan Primero de Portugal, la Reina Doña Leonor, al saber que han muerto en su propio palacio al Conde Don Juan Fernández Andeiro, exclama: «Eu prometto a Deos que me vá de manhâa a S. Francisco, e que mande hi fazer huma fogueira, e hi farei taes *salvas*, quaes nunca molher fez por estas cousas.»
(*Chronica d'El Rei D. João* I; Parte I, cap. 11.)
Tambien en Castilla se daba el nombre de *salvas* á las pruebas de inocencia que se hacian por medio del agua hirviendo, y del fuego, ó en otras formas irracionales y temerarias.

SALUÇADA.—SOLLOZO.
C. 323; E. 6.
Hoy se dice en Portugal *saluço*, *soluço*, sollozo; del verbo *saluçar*, *soluçar*. En Galicia, *salouco*, *saloucar*, y tambien *solouzar*. (Valladares.)

SANCRESCHÃA.—SACRISTANA.
C. 332; E. 10.

SANDÉU.—Lo mismo que **SANDÍO.**
C. 263; E. 1.—C. 314; E. 9.—C. 4.ª de las 5 finales; E. 11.
Subsiste esta palabra en el idioma portugués.

SANDÍO.—INSENSATO, LOCO, NECIO.
C. 76; E. 6.—C 79; E. 5.—C. 89; E. 8.—C. 125; E. 20.—C. 195; E. 20.—C. 201; E. 4.—C. 331; E. 8.
Santa Rosa autoriza la voz *sandía*, «desasisada, louca e sem tino», con un texto de la antigua *Crónica del Rey D. Duarte*.
Los castellanos usaban esta voz. Berceo di-

Digitized by Google

ce *sendío*. El Arcipreste de Hita, *sándio* y *sandío*, segun conviene al verso.

El FUERO JUZGO: *sandèo;* el P. Berganza, *sandio*, simple, necio.

(*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

Friedrich Diez abriga dudas acerca de la formacion etimológica de *sandío*, y las expresa de este modo: «¿Umgestellt aus *sanido*=it. *insanito* von *insanire*? Oder von *sanna* hohn, *sannio* narr, mit einschiebung eines *d* nach *n* wie in *pendola* von *pennula*?» Diez, llevado de su fantasía indagadora, como acontece á todos los etimologistas, pregunta si *sandío*, *sandéu*, no podrian haber nacido de la exclamacion de asombro; *¡Sancte deus!*

(V. *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen.*)

Nosotros, respetando las hipótesis del sabio romanista de la Universidad de Bonn, creemos que la voz latina *sanna*, mueca, burla, irrision, es el verdadero fundamento etimológico de *sandío*.

Se conserva esta diccion en el idioma portugués en las formas *sandío*, *sandéo* y *sandéu*.

Cuando arraigó en el habla castellana, cambió de acentuacion. Se dice *sándio*.

SANTIUIGAR.—SANTIFICAR.

C. 89: E. 5.—C. 310; E. 1.—C. 330; E. 1.—C. 4.ª *das Festas de Santa Maria*; E. 5.—C. 9.ª de esta misma seccion; E. 17.—C. 10.ª id.; E. 1.

SARDONAY.—POBLACION CERCANA Á DAMASCO.

C. 9; Ep.

SARTAL.—COLLAR DE PERLAS.

C. 212; E. 3, 4, 5, 7 y 11.

Segun el ELUCIDARIO, «fio de pérolas.»

Lo autoriza con un testamento portugués de una Señora española, Doña Mencía Rodriguez, otorgado en 1258. Dice así: «Dexo uno *sartal* al Rei de Castella.»

SAUDE.—SALUTACION.

C. 349; E. 1.

SAXON. SAIXON.—SOISSONS.

C. 53; E. 1, 3, 6 y 8.—C. 91; E. 3.

SAYDADE.—Lo mismo que **SAIDADE.**

C. 67; E. 14.—C. 69; E. 20.—C. 133; E. 1.

SAYÚ.—SALIÓ.

C. 119; E. 6.

SAYÚ (SSE).—SE ALEJÓ.

C. 42; E. 12.

SAZON.—OPORTUNIDAD, OCASION.

C. 3; E. 3.—C. 86; E. 5.—C. 109; E. 3.

Del provenzal *sazó*. En dicha acepcion usó esta palabra el trovador Arnaut de Maroill, (siglo XII.)

«Selui ten ieu per pro
que sap gardar *sazó*
de sas antas venjar.»

(Yo tengo por valeroso á aquel que sabe aprovechar la ocasion para vengar sus afrentas.)

SAZON.—TIEMPO.

C. 5; E. 5.—C. 61; E. 3.—C. 87; E. 12.—C. 189; E. 3.

Esta acepcion procede tambien del idioma provenzal:

«Qui no'l toc, muor en pauc de *sazó*.»

(Quien no lo toca, muere en poco tiempo.)

(*Folquet de Marseille*, trovador; s. XII.)

Berceo usa el mismo vocablo en forma casi idéntica:

«Esta palabra dicha, *á pocca de sazon* (de allí á poco)
vínoli grant conducho alimento) al precioso varon »

(*Estoria de Sant Millan*, v. 1021.)

SAZON (GRAN).—MUCHO TIEMPO.

C. 3; E. 3.—C. 91; E. 2.—C. 104; E. 2.—C. 314; E. 2.—C. 2.ª de las 5 finales; E. 7.

SCUSO (A).—Lo mismo que Á ESCUSO.

C. 212; E. 6.

SE. SSE.—SI.

C. 149; E. 9.—C. 169; E. 3.—C. 188; E. 4.—C. 203; E. 4.—C. 225; E. 6.—C. 392; E. 5.—C. 386; E. 9.

«Se me queres dar guarida.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 137.)

La conjuncion latina *si* prevaleció en el habla provenzal. Alguna vez escribieron *se*, y de ello se encuentran ejemplos hasta en poesías provenzales del siglo XI, publicadas por Meyer, Bartsch y otros.

El francés antiguo decia por lo comun *se:*

«*Se* plus n'i vaut engin que force.»

(*Roman de Renart.*)

Digitized by Google

Los castellanos usaron esta conjuncion condicional *se*, que subsiste en los idiomas portugués é italiano:

«Sennores, *se* quisierdes mio serviçio prender.»

(*El Libro de Alexandre*, v. 1.)

SÉ, SSÉ.—ESTÁ.

C. 122; E. 2.—C. 142; E. 10.—C. 146; E. 10.—C. 168; E. 2.—C. 177; Estr. y E. 1.—C. 180; E. 7.—C. 281; E. 12.—C. 292; E. 12.—C. 296; E. 5.—C. 329; E. 6.—C. 332; E. 3.—C. 339; E. 2.—C. 8.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 3.

En las PARTIDAS se usa esta frase: «Con Deus ssé.» (Con Dios está.)

SÉE.—CATEDRAL.

C. 127; E. 7.—C. 169; E. 6.—C. 32; E. 5.

SÉEN (Ú).—DONDE ESTÁN.

C. 103; E. 10.

SEER.—SER, ESTAR.

C. 56; Estr.—C. 108; E. 2 y 3.—C. 110; E. 1.—C. 130; E. 3.—C. 164; Estr.—C. 180; E. 8.—C. 263; E. 3.—C. 324; E. 7.—C. 2.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 5.—C. 5.ª id; E. 2.

«O mays que podia *seer*.»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano.*)

Así escribian tambien este verbo los castellanos del siglo XIII. Ejemplos:

«El Criador nos lexe (*permita*) bien apressos (*advertidos*) seer.»

(*Libro de Alexandre*, v. 15.)

«El fazedor de las leyes mas debe *seer* de buenas costumbres, que de bella fabla.»

(FUERO JUZGO; lib. I, tít. I, l. V.)

SEERDES (POR).—PORQUE SEAIS, PORQUE ESTEIS.

C. 202; E. 8.

SEEREN.—SER.

C. 218; Estr.

SEGRE.—SIGLO.

C. 5; E. 26.

En provenzal y catalan antiguo, *segle*:

«Si perdetz en est *segle*, en l'autre gazanhatz.»

(Si perdeis en este siglo (*mundo*), ganais en el otro.)

(*Guillaume de Tudela*, trovador.)

«Abandona lo *segle*, serve a Dio cum temor.»

(Anónimo del siglo XII. Raynouard; *Choix des Poésies des Troubadours.*)

En el *Libro de Alexandre* se lee *sieglo* y *siegro*.

SEIXON, SEIXONS.—SOISSONS.

C. 41; E. 1.—C. 49, E. 7.—C. 53; E. 1, 6, 9, etc., etc.

SELA.—SILLA.

C. 153; Ep. y E. 4 y 6.

Del latin *sella*.

Los provenzales escribian *sella*, *selha*, *cella*; los franceses septentrionales *sele*:

«Aportez li quarrel ou *sele*.»

(Traed el almohadon ó asiento.)

(*Roman de la Rose;* v. 7970.)

Siella escriben Berceo y el *Libre de Appollonio*.

SEMEDEIRO.—SENDERO, TROCHA.

C. 78; E. 13.—C. 191; E. 3.—C. 243; Estr.

Del provenzal *semdier*, cuya etimología, segun Raynouard, son las palabras latinas *semi* é *iter*.

«Toza, sovendier
aurai est *semdier*.»

(Muchacha, á menudo tendré (frecuentaré) este sendero.)

(*Guiraut Riquier*, trovador; s. XIII.)

El P. Santa Rosa de Viterbo cita una frase de un documento portugués del año de 1240, que contiene la voz *semedeiro*. Le da la significacion de «carreiro, atalho.»

SEMELLA.—FORMA, MARCA.

C. 59; E. 11.—C. 241; E. 9.

SEMELLA (Á).—Á SEMEJANZA.

C. 69; E. 11.

SEN.—SIN.

C. 4; E. 8.

Hoy se escribe *sem* en portugués.

SEN.—SENTIDO, JUICIO, RAZON, CORDURA.

C. 20; Estr.—C. 64; E. 15.—C. 73; E. 8.—C. 76; E. 3 y 4.—C. 79; E. 2.—C. 94; E. 6.—C. 111; E. 2.—C. 120; E. 2.—C. 131; E. 3.—C. 185; E. 2.

«Me faz assi o *sen* perder.»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 117.)

Digitized by Google

Voz provenzal y catalana, *sen*, *sens*, *senz*, *sentz*:

«Vos qu'avetz saber e *sen*.»

(Vos que teneis saber y cordura.)

(*Bernart de Ventadorn*, trovador; s. XII.)

Tambien usaban esta palabra los castellanos:

«Era muy bien condido de *sen* e de çiençia.»

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Señora*, c. 707.)

«Que de *sen* e d'esforçio fué omne acabado.»

(*Libro de Alexandre*, c. 2052.)

Se halla igualmente *sen* en el poema de *Santa María Egipciaca*, y en otros escritos castellanos de la Edad-media.

Aunque nadie duda de que las dicciones latinas *sentire* y *sensus* son la fuente de *sens*, *sentido*, *senso*, que pertenecen respectivamente á los idiomas francés, castellano, portugués é italiano, insignes filólogos sostienen que la palabra *sen* de las lenguas romances procede del antiguo alto aleman *sin*, sentido, juicio, entendimiento. Así lo expresa Scheler en su *Dictionnaire d'Etymologie Française d'après les résultats de la science moderne:*

«L'ancienne langue avait pour *sens* une forme *sen* (provençal *sen*, *cen*, italien *senno*, d'où sont déduits vieux français *sené*, provençal *senat*, espagnol *senado*), sensé, et les composés français *forsené* (gâté en *forcené*) hors de sens. Ce mot *sen* vient du vieux haut allemand ou tudesque *sin*, nouveau haut allemand *sinn*, même signification.»

Véase la voz *senno* en el léxico de Friedrich Diez, *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen*. Diez anticipó con tino y erudicion las ideas de Scheler.

Oportuno parece hacer notar aquí que el Dante emplea, en su inmortal poema, *senso* para designar cada uno de los sentidos corporales, y *senno* cuando se refiere á la potestad intelectual:

«Tanto eran gli occhi miei fissi ed attenti
a disbramarsi la decenne sete,
che gli altri *sensi* m'eran tutti spenti.»

(*Purgatorio*, Cant. XXXII, v. 3.)

«Guidoguerra ebbe nome: ed in sua vita
fece col *senno* assai e colla spada.»

El Profesor de la Universidad de Halle L. G. Blanc, dice en su *Vocabulario Dantesco*:

«*Senno*, dall'allemanno *Sinn:* il giudizio, la ragione, la sapienza.»

SEN.—PROPÓSITO.

C. 106; E. 10.

SEN.—INGENIO.

C. 157; E. 5.

SEN (CON).—CON FERVOR, CON ALMA.

C. 116; E. 2.

SEN (DE MAL).—FALTO DE JUICIO, DE CORDURA, INSENSATO.

C. 103; E. 11.—C. 216; E. 10.—C. 259; E. 9.

SEN (FAZER BON).—OBRAR CUERDAMENTE.

C. 299; E. 5.

El Rey D. Diníz emplea esta misma frase en sentido inverso:

«.....poys *fez mal sen*.»

(Pues obró sin cordura.)

(*Cancionero del Vaticano*, cantiga 187.)

SEN (FAZER MAL).—ANDAR DESACERTADO.

C. 190; E. 1.

SEN (PER NIUN).—DE MANERA NINGUNA, POR MOTIVO NINGUNO.

C. 135; E. 6.

Diez y Scheler advierten en sus respectivos Diccionarios etimológicos, que existia tambien la voz *sen* (sentier, voie, manière, traduce Scheler), que parece relacionada con el antiguo alto aleman *sinnan*, caminar.

Confirma Diez su opinion (al menos en la acepcion metafórica) con esta frase del *Roman de Dolopathos:* «en nul *senz* n'en nule manière.»

A esta frase del francés antiguo, agrega esta otra, provenzal, del trovador Aubert, monge de Puicibot: *a nulh sen*, que traduce «auf keine Weise», en manera ninguna.

SENÇA (SE).—SE DUELA, SE APIADE.

C. 167; E. 4.

SENLLEIRA.—ÚNICA, SOLA.

C. 90; E. 1.—C. 100; E. 2.—C. 132; E. 19.—C. 151; E. 7.

SENLLEIRA (ALBERGAR).—VIVIR SOLA.

C. 213; E. 4.

SENLLFIRO, SENLEIRO.—SOLO, RETIRADO, APARTADO, AISLADO.

C. 43; E. 7.—C. 65; E. 50.—C. 78; E. 9.—C. 131; E. 6.—C. 189; E. 1.—C. 243; E. 2.—C. 281; E. 11.—C. 3.ª de las 5 finales; E. 4.

Semejante al adjetivo *sennero* ó *senhero*, usado

Digitized by Google

por los castellanos de la Edad-media y del Renacimiento:

«Dicho vos lo avemos non una vez *sennera.*»

(Berceo, *El Sacrificio de la Misa*, v. 537.)

«Desia cuytada: commo soi *sennera*,
non fallo lugar do pueda guarir.»

(*Reuelaçion de vn hermitanuo*, v. 29.)

En el FUERO JUZGO se dice *senllero* y *sennero*.

«Bivo aquí pobre é *señero.*»

(Alvarez de Villa Sandino, *Cancionero de Baena*, cantiga 71.)

«Ni la corneja no anda *señera* (sola)
por el arena seca passeando.»

(Juan de Mena, *Laberinto, La Quinta órden de Mars*, copla 172.)

«Por las sombras muy *señero*
et sin ningun compañero.»

(Juan del Encina, *Trad. de la égloga de Virgilio:* Formosum pastor...)

En varias obras de Cervantes, *Don Quijote, Persiles, La Gitanilla*, se halla el adjetivo *señero;* pero es de notar que va precedido de *solo*, como formando frase hecha. Por ejemplo: «Quiso ser ladron *solo y señero*, con intencion de apartarse de la compañia.» (*Gitanilla*); —«por estar en la mitad de un llano libre y desembarazado, *solo y señero.*» (*Persiles;* lib. 3, cap. 6.) «Las doncellas y la honestidad andaban, por donde quiera, *solas y señeras.*» (*Don Quijote;* Parte 1.ª, cap. 11.)

Esta frase tan usada por Cervantes, la hallamos tambien en un pasaje de la *Agricultura Cristiana* de Pineda, citado por D. Ramon Cabrera:

«Qué mejor símbolo de la vida honesta..... que esta pajarita tan *sola* y *señera.*»

La etimología de *señero* es, segun Diez *(Wörterbuch) singularius.*

En el actual idioma gallego se dice *señeiro.* (Cuveiro, *Dicc. Gallego.* Valladares, *Diccionario Gall.-Cast.*)

SENLLOS.—SENDOS.

C. 294; E. 4 y 5.

Del latin *singulos.*

Voz del gallego antiguo en esta acepcion. (V. Cuveiro, *Dicc. gallego.*) Hoy significa *por igual*, esto es: *uno ó una para cada cual; el suyo ó la suya cada uno.*

Senlos, en el FUERO JUZGO.

SENNER.—SEÑOR, SEÑORA.

C. 5; E. 11.—C. 25; E. 5.—C. 63; E. 15.—C. 265; E. 15.

Los provenzales solian dar la terminacion *er* á la palabra *Senhor*:

«Lo *Senher* que formet lo tro.»

(El Señor que formó el firmamento.)

(*Peire d'Alvergne*, trovador; s. XII.)

SENNOR.—En aplicacion femenina: SEÑORA.

Prólogo poético; E. 5.—C. 114; E. 9.—C. 121; E. 10.—C. 279; Ep., Estr., etc.—C. 381, etc., etc.

Lo mismo debe entenderse de otros nombres terminados en *or*, como *rogador*, que se refiere á la Vírgen, en la cantiga 41, y debe entenderse *rogadora*; *sabedor* (C. 64; E. 14), *sabedora*; *razõador* (C. 80; E. 3), *razonadora*; *acorredor* (C. 89; E. 4), *acorredora*; *aguardador* (C. 96; E. 11), *aguardadora*; *guardador*, (C. 102; E. 9), *guardadora*; *aiudador* (C. 121; E. 9), *ayudadora*, etc.; *peccador*, *pecadora* (C. 237), *pastor* (C. 274; E. 5), *pastora*, etc., etc.

En una cantiga llama el Rey Alfonso á la Vírgen *Sennor das Sennores* (Señora de las Señoras).

Á los castellanos del siglo XIII no repugnaba usar como femeninos vocablos terminados en *or* (que despues se hicieron exclusivamente masculinos), como se ve en este verso de Berceo:

«Quiero dexar contanto las aves *cantadores*,
las sombras e las aguas, las devant dichas flores.»

(*Miraclos*, c. 44.)

Sin embargo, el mismo Berceo escribia *Sennora*, é igualmente, en el *Rimado de Palacio*, Pero López de Ayala.

«Sennora, tu me val, Virgen Santa Maria.»

(c. 724.)

SENNOS, SENHOS.—SENDOS. (V. SENLLOS.)

Advertencia poética que encabeza el códice; v. 27.

Voz del antiguo idioma galáico-portugués, tomada del latin, *singulos*. (V. el ELUCIDARIO.)

Usábase muy de antiguo en el romance castellano:

«Trescientas lanzas son, todas tienen pendones:
sennos moros mataron, todos de *sennos* colpes.»

(*Poema del Cid*, v. 732.)

Se halla tambien este vocablo en el FUERO JUZGO.

SERGENTA.—SIRVIENTA, CRIADA.

C. 135; E. 15.—C. 349; E. 5.

Digitized by Google

En el francés antiguo, *sergante:*

«Il nen i avoit nule *sergante* ne ancele.»

(El no tenía allí ninguna criada ni sierva.)

(*Roman d'Alixandre;* s. XI.)

«Sicorio, un buen ome rico é valïado
avie una *sergenta* (criada) que fazie sue mandado.»

(Berceo, *Estoria de Sant Millan*, v. 914.)

En los conventos de monjas de la Orden de Santiago, *sergenta*, religiosa lega.

SERGENTE.—SERVIDOR, CRIADO.

C. 54; E. 2.—C. 61; E. 8.—C. 116; E. 5.—C. 195; E. 11.—C. 294; Estr.—C. 335; E. 11.

Procede del francés antiguo *sarjan, sergant, serjant, sergeant, sergent*, etc. Así explica Roquefort esta palabra: «Se prenait également pour homme de guerre, compagnon, serviteur, ouvrier, domestique, valet. Les évêques de France se donnaient quelquefois ce titre par humilité.»

(*Glossaire de la Langue Romane.*)

«Donc prent li pedre de ses meilors *serjanz.*»

(Entonces toma el padre algunos de sus mejores criados.)

(*Vie de Saint Alexis*; s. XI.)

«*Sergeans*, serviteurs, valets, domestiques.»

(Glosario del *Livre de Marco Polo.*)

Dice El Elucidario: «*Sergentes*, primeiramente *criados;* depois *leigos* nas Ordens Militares *do Templo, de Calatrava, de Avís*, e finalmente na de Christo. No principio erão hums moços e criados fieis, que servião os Cavalleiros dentro e fora dos Conventos, preparavão-lhes as armas, vestião-lhas, cuidavão dos cavallos, etc , e estando em casa, cuidavão do serviço, limpeza e asseio della.»

Se encuentra tambien *sergente*, aunque no muchas veces, en obras castellanas de la Edad-media:

«Vienol en acorro con mucha de su yente,
con mucho cauallero e mucho bon *sergente.*»

(*El Libro de Alexandre*, c. 1225.)

En cuanto á la etimología, Grimm juzga que *sarjan, sergent* se deriva del antiguo alto aleman *scarjo*, ugier. Scheler prefiere, como verdadero orígen, la voz latina *serviens*, y expresa su opinion en estas cuerdas frases: «Nous sommes de l'avis de ceux qui proposent pour primitif le latin *serviens;* car le sens foncier du mot n'est autre que serviteur.»

(*Dict. d'Étymologie Française.*)

Ya Diez, de una manera más cabal y estudiada, habia manifestado esta misma opinion. Despues de hablar de la de Grimm, añade: «Besser fügt sich *sergente* offenbar zum lat. partic. *serviens...*»; seine grundbedeutung ist nicht die von *scarjo*, sondern die von famulus (*serjant de deu* übersetzt famulus dei, vgl. *li serganz kil serveit* der diner, der ihm diente Alex. 68.)

V. *Serviens* en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*

SESTA.—CALOR.

C. 18; E. 4.

Del latin *sexta hora*, hora del mediodía.

El Arcipreste de Hita usa varias veces *siesta* por *calor*. Hé aquí una de ellas:

«Buscaba casa fria, fuia de la *siesta.*»

(De como clérigos e legos e flayres e monjas e duennas e ioglares salieron a reçebir a don Amor.)

En el *Libro de Alexandre* se halla *siesto.* (Acaso sea el vocablo *siesta*, alterado por yerro del copiante.):

«Eran a mayor *siesto* los dias allegados:
seya el mes de Julio cogendo segadores.»

(c. 2396.)

SEUE.—ESTUVO.

C. 235; E. 20.—C. 312; Estr.—C. 335; E. 16.

Parece metaplasmo de *esteue*.

El Poema del Cid, Berceo y el *Libro de Alexandre*, emplean varios irregulares de *estar: sovo, suvo* (estuvo), *sovióron* (estuvieron), *soviessen* (estuviesen).

SEUER.—ESTUVIERE.

C. 265; E. 15.

SEUERA.—ESTUVIERA.

C. 174; E. 3.

SEUERON.—ESTUVIERON.

C. 241; E. 10.—C. 245; E. 11.

SEUESSE.—ESTUVIESE.

C. 376; E. 6.

SEUISTE.—ESTUVISTES.

C. 75; E. 33.

SEÝAN.—ESTABAN.

C. 57; E. 3.

SÍ.—ASÍ, Á TAL PUNTO, DE TAL MODO.

C. 277; E. 2.—C. 333; E. 2.—C. 363; E. 1.

Del latin *sic.*

Digitized by Google

De muy antiguo usaban los provenzales esta palabra como adverbio:

«Si cum la nibles cobr'el jorn lo be ma,
si cobre avers lo cor al Xristiá.»

(Así como la niebla oscurece el dia muy de mañana, así la riqueza anubla el corazon del cristiano.)

(*Poëme sur Boèce*, v. 134: s. X.)

Asímismo los castellanos:

«Oyd, mesnadas, *sí* el Criador os salve.»

(*Poema del Cid*, v. 1124.)

«Díxele: estó de priesa, *si* Dios de mal me guarde.»

(El Arcipreste de Hita: *De como el Arcipreste fué á probar la sierra*, etc.)

La misma significacion tiene *sí* en el *Rimado de Palacio* del Canciller Ayala, c. 1287.

SIGO.—CONSIGO.

C. 66; E. 3.—C. 89; E 9 —C. 105; E. 5.—C. 116; E. 4.—C. 118; E. 8.—C. 123; E. 9.—C. 188; E. 5.

El ELUCIDARIO cita el texto de un documento del Rey D. Diníz, de 1284, en el cual se dice esta frase: «Tínhão *sigo* dous filhos lavradores.»

Procede del latin, *secum*.

SIJA, SIYA.—ESTABA, TENÍA SU ASIENTO. (Tiene tambien significado subjuntivo.)

C. 4; E. 4.—C. 44; E. 7.—C. 67; E. 14.—C. 75; E. 19.—C. 84; E. 7.—C. 115; E. 28.—C. 132; E. 20.—C. 153; Ep.—C. 257; E. 3.—C. 380; E. 1.—C. 3.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 5.

SIJRA. (?)—Segun el sentido de la Cantiga, podria significar ALIVIO, REMEDIO, CONSUELO.

C. 334; E. 8.

Vocablo de orígen desconocido.

La Cantiga, hablando de un mancebo que había perdido la razon por haber bebido vino envenenado, dice así:

«E assy andou uun ano
tolleit' e fora de sen
que *sijra* non auía.»

La significacion del vocablo provenzal *sira*, señor, dueño (Bartsch, *Gloss.*), no concuerda bien con la que requiere la Cantiga.

SILUAR.—ZARZAL, ESPINAR.

C. 138; E. 5.

En el idioma gallego, *silva*, zarza; *silvar, silveira*, zarzal. (Valladares, *Dicc. gall.-cast.*—Cuveiro, *Dicc. gall.*)

Es voz análoga á la castellana *silvamar*, zarzaparrilla.

SINA.—ENSEÑA, PENDON, ESTANDARTE.

C. 181; E. 4, 5 y 7.

Del latin *signa*, plural de *signum*.

Segun el ELUCIDARIO, *sina* era, entre los antiguos portugueses: «*bandeira, insignia militar que os soldados devião seguir.*»

El Poema del Cid dice *seña:*

«Coió Salon ayuso la su *seña* alzada.»

(v. 585.)

Casi todos los castellanos de los siglos XIII y XIV dicen *seña*. Berceo *sennal*.

El Libro de Alexandre emplea indistintamente *senna, sinna* y *sina*.

Ejemplo de esta última forma:

«Estos eran al menos XV *sinas* cabdales (banderas principales.)»

(c. 1919.)

SINAR.—PERSIGNARSE.

C. 94; E. 8.

SINAS.—SEÑAS.

C. 69; E. 10 y 12.

SINO, SYNO.—CAMPANA.

C. 127; E. 12.—C. 276; E. 4.

De *signum*, que en la baja latinidad tomó la significacion de campana que llama á los fieles.

«*Signum* ecclesiæ, statuta hora, sicut mos erat pulsare cœpit..... *signum* reddidit sonum.»

(*Vida de San Eloi, Spicilegium;* t. II.)

Los franceses de la Edad-media decian *seing*. Así define Roquefort esta palabra: «Cloche élevée dans un clocher.»

(*Gloss. de la Langue Romane.*)

Tambien escribian *sain:*

«Car on ne doit messe chanter
devant qu'ait fet les *sains* soner.»

(Porque no se debe cantar misa, antes de hacer tocar las campanas.)

(*Roman de Renart;* s. XII.)

Tambien decian los franceses *sint*. (V. Du Cange, *Gloss. Gallicum.*)

Los trovadores escribian *senh, sen:*

Digitized by Google

«Van s'en a la gleiza, e fan los *senhs* sonar.»

(Se van á la iglesia, y hacen tocar las campanas.)

(*Guillem de Tudela.* Raynouard.)

«*Signo*, campana», dice el P. Berganza. (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

El P. Santa Rosa (ELUCIDARIO) cita varios textos de la Edad-media, en los cuales *sino* significa toque de campana. Por ejemplo: *sino d'oraçom.* Era el toque que «ao anoitecer se dava para rezar as trez Ave-Marias da Saudaçâo Angelica.»

El vocablo *sino* en la acepcion de campana ha quedado en el habla portuguesa.

SIRGO.—SEDA, TELA DE SEDA.

C. 18; E. 1.—C. 69; E. 11.

Del latin *sericum* (ablativo, *serico.*)

«*Sericum* dictum, quia id *Seres* (pueblos del extremo Oriente) primi misserunt.»

(San Isidoro, *Etymologiarum libri XX*, lib. 19, cap. 27.)

«*Sirgo*, seda», dice el P. Berganza. (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

«Los que son vestidos de *sirgo* e de púrpura, non pueden santamente vestir á Jesucristo.»

(El antipapa Luna; *Consolaciones de la vida humana*; L. IX.)

SISO.—SESO, ENTENDIMIENTO.

C. 2; E. 1.

SISO, SISSO (DE MAL).—LO MISMO QUE DE MAL SEN.

C. 256; E. última.—C. 377; E. 10.

SO, SSO.—BAJO, DEBAJO DE.

C. 13; E. 3.—C. 204; E. 3.

Alteracion del adverbio latino *sub.*

Los primitivos poetas castellanos usaron poco de esta preposicion, que despues se hizo muy frecuente. Alguna vez la encontramos en Berceo, en el *Libro de Alexandre*, en D. Juan Manuel (*El Conde Lucanor*), y en otras obras.

«So esti panno folgan, alegres e pagadas, las vírgenes gloriosas....»

(*Miraclos de Nuestra Señora*, v. 2441.)

SOBE.—SOBRE.

C. 9; E. 15.

SOBEIO.—SOBRADO, EXCESIVO, EXTREMADO, GRANDE, GRANDIOSO.

C. 136; E. 2.—C. 145; E. 7.—C. 179; E. 6.—C. 228; E. 4.—C. 268; E. 6.—C. 367; E. 11.

Sobeio es contraccion de *sobeiano*, del bajo latin *superanus.* Corresponde al *sobrer* provenzal y catalan, que, segun Raynouard, significa: «supérieur, dominant, élevé, altier, excessif, superflu.»

Tambien, en sentido análogo, decian los provenzales *sobeirá, sobirá.* Véase la *Chrestomathie Provençale* de Bartsch, que ofrece ejemplos de los siglos XI y XII.

«E poys ei coyta *sobeia.*»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga, 145.)

Los castellanos escribian *sobeiano*, *sobeio*, *sobejo:*

«Tanto fallan de esto, que es cosa *sobeiana.*»

(*Poema del Cid*, v. 1783.)

«Magar avie grant seso, agucia *sobeiana.*»

(*Libro de Alexandre*, c. 2106.)

«Havia muy grande cuita e *sobeio* dolor.»

(Berceo, *Vida de Santa Oria*, c. 109.)

«El tiempo que debes velar en tu facienda, non lo debes nunca dejar por el tu sueño *sobejo.*»

(*Castigos e documentos del Rey D. Sancho*; cap. 1.)

Dice Argote de Molina: «*Sobejanas*, sobradas ó demasiadas.»

(*Glosario de El Conde Lucanor.*)

En Portugal y en Galicia se conserva esta voz y se escribe *Sobejo.*

SOBELO.—SOBRE EL.

C. 38; E. 11.—C. 73; E. 4.—C. 232; E. 6.—C. 295; E. 3.—C. 327; Ep.—C. 332; E. 3.—C. 339; E. 2.—C. última; E. 4.

SOBETANNA.—SÚBITA, REPENTINA.

C. 182; E. 7.

Del latin *subitaneus.*

Los provenzales decian *subitan:*

«De mort *subitana* gardan mon cors.»

(Preservando mi cuerpo de muerte repentina.)

(*Geneys*, el Juglar.) (Raynouard.)

SOBOLIR.—SEPULTAR.

C. 238; E. 13.

Digitized by Google

Los provenzales decian *sebelir*, del latin *sepelire*.

«Les mortz a *sebelir*, los vius sanar.»

(Enterrar los muertos y curar los vivos.)

(*Roman de Girart de Rossillhó;* s. XII.)

Tambien decian *soboltura*, sepultura.

(Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*)

SOBRADO.—PISO ALTO.

C. 282; Ep. y E. 3.

Con ciertas diferencias de significacion, subsiste este vocablo en los idiomas castellano, portugués y gallego.

En Galicia se usa mucho para designar el *desvan*, como lo prueba una cancion popular que empieza:

«Da viga do meu *sobrado*
è señora unha anduriña (golondrina).»

(Valladares, *Dicc. gall.-cast.*)

SOBRENCELLAS.—CEJAS.

C. 241; E. 9.

Del latin *supercilium*.

SÓES.—SUELES.

C. 245; E. 14.

Del verbo neutro latino *solere*, soler, tener costumbre.

«Provençaes *soen* (suelen) muy ben trobar.»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 127.)

Ya en el siglo XI usaban los franceses este verbo, adaptado á la forma del nuevo idioma:

«.....li rei Maltraïen,
Ki *soleit* faire messages volentiers.»

(El Rey Maltraien, que solia de buen grado hacer mensajes.)

(*La Chanson de Roland*, v. 2672.)

Aquí *soleit* es la tercera p. s. del imperfecto de ind. de *suleir*.

(Glosario de *La Chanson de Roland.*)

Tambien decian los franceses *soloir*, *souloir*. Esta última forma hubo de prevalecer, pues es la única que menciona Roquefort. (*Dict. Etymologique*.) Ha caido en desuso este verbo. Littré recuerda que todavía lo empleaba Lafontaine.

Los provenzales, acercándose á la forma latina mucho más que los franceses, dijeron *soler* desde los orígenes de su idioma, así como los catalanes y los castellanos.

«El Capitoli lendema, al di clar,
lai o *solien* las altras leis jutjar,
lai veng lo reis sa felnia menar.»

(En el Capitolio al dia siguiente, ya amanecido, allí donde solian juzgar los demás litigios, allí vino el Rey á traer su felonía.)

(*Poëme sur Boèce*, s. X.)

Los gallegos y los portugueses, *soer*.

Los italianos adoptaron sin alteracion la forma latina *solere*. Dante usó frecuentemente de este verbo. Ejemplo:

«.....l'amoroso canto
che mi *solea* quetar tutte mie voglie.»

(*Purgatorio*, cant. II, v. 108.)

SOFRIR.—SOSTENER.

C. 13; E. 5.—C. 175; E. 10.

SOGEITO.—SÚBDITO, VASALLO.

C. 166; E. 4.

Los provenzales daban á esta voz varias formas, entre ellas *soget*, del latin *subjectus*.

El FUERO JUZGO escribe *subgeto* y *subiecto* (vasallo.)

SÖIDADE, SOYDADE.—TRISTEZA Y DESEO QUE CAUSA LA SEPARACION DE AQUELLO QUE VIVAMENTE SE AMA: AMARGO Y TIERNO PESAR DE LA AUSENCIA; DULCE MEMORIA DEL BIEN PERDIDO.

Tambien significaba este vocablo, en acepcion general, vehemente deseo de alguna cosa; y en tal sentido está usado en la cantiga 48, donde dice que los monjes tenian *da agua gran söidade*.

C. 48; E. 7.—C. 67; E. 15.—C. 379; E. 2.

«Qué *soydade* de minha senhor ey!»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 119.)

«Non poss'eu, meu amigo,
con uossa *soydade*
uiuer.....»

(Id., c. 181.)

Es probablemente el orígen de la palabra *saudade*, exclusivamente portuguesa.

Soidade, *suidade* es vocablo actual gallego en la acepcion de tierno recuerdo:

«Cando de tí me levaron,
tomei unha grande pena;
fun chorando p'lo caminho
con boas *suidades* d'ela.»

(Romance publicado en el *Heraldo Gallego;* Diciembre de 1879.)

Digitized by Google

Tambien se usa en Galicia la voz portuguesa *saudade*. Así lo dice Valladares, (*Dicc. Gallego-Castellano*) confirmándolo con un texto poético.

Asímismo dicen los gallegos *soledades* por *saudades*, como se ve en estos versos:

«Meus amigos, triste estou,
moitas *soledades* teño
d'a terra que me criou.»

(Valladares, *Dicc.*)

Algunos escritores castellanos emplearon igualmente la bella diccion portuguesa *saudade*.

El tomo sexto del primer Diccionario de la Academia Española, año de 1739, cita, como autoridad, estas palabras de Miguel de Sylveira:

«*Saudades* el amor con fuego imprima
dentro del corazon.....»

(*El Macabeo*, lib. 15, oct. 67.)

La voz *soledad* en el sentido de *saudade* fué usada por escritores castellanos del siglo XVI, y está autorizada por el Diccionario corriente de la Academia.

El pueblo mismo la usa en canciones melancólicas de Andalucía.

No es posible desconocer la analogía entre *saudade* y el *saucius* latino; y viene á la memoria el primer verso del libro IV de la Eneida:

«At regina gravi jam dudum *saucia* curâ.»

SOL.—SUELE, SUELEN.

C. 3; E. 3.—C. 5; E. 16.—C. 125; E. 23.—C. 130; E. 3.—C. 185; E. 17.—C. 245; E. 25.—C. 262; E. 1.—C. 268; E. 7.—C. última; E. 11.

SOL.—SIQUIERA, AL MENOS, SOLAMENTE.

C. 25; E. 2.—C. 61; E. 6.—C. 65; E. 45.—C. 91; E. 8.—C. 99; E. 6.—C. 121; E. 10.—C. 142; E. 6.—C. 146; E. 8.—C. 163; E. 1.—C. 194; E. 7.—C. 198; E. 3 y 6.—C. 206; E. 7.—C. 357; E. 2.

En estas acepciones halló usada el Padre Santa Rosa de Viterbo el adverbio *sol* en un documento portugués de 1312. (ELUCIDARIO, tomo II.)

SOL.—ABSOLUTAMENTE, DE NINGUN MODO, NI SIQUIERA.

C. 67; E. 20.—C. 75; E. 2.—C. 91; E. 5.—C. 95; E. 4 y 11.—C. 102; E. 4.—C. 123; E. 4.—C. 127; E. 5.—C. 135; E. 6.—C. 141; E. 9.—C. 162; E. 1.—C. 217; E. 3.—C. 226; E. 12.—C. 344; E. 6.—C. 367; E. 12.—C. 377; E. 6.

SOL.—EN CUANTO, APENAS.

C. 263; E. 6.

SOL QUE.—CON TAL QUE.

C. 308; Estr.—C. 369; E. 1.

SOLAZ.—CONSUELO, ALIVIO, GUSTO, ESPARCIMIENTO.

C. 93; E. 2.

Vocablo provenzal, *solaz*, *solás*, *solatz*, nacido del latino *solatium*.

«Qu'atressi dei voler lor fi
e lor *solaz*.»

(Que tambien debo desear su concordia y su solaz.)

(Guillermo IX, Conde de Poitiers; s. XI.)

Los franceses usaban tambien esta voz:

«*Solás*, *solaz*, *soulas*, *soulaz*, soulagement, consolation, divertissement, récréation.»

(Roquefort, *Glossaire de la Langue Romane*.)

«Est avoec s'amie, et arreste
qu'il ne fet ne *solaz* ne feste
a sa Chevalerie toute.»

(*Le Lay d'Aristote*, verso 157.)

Los provenzales usaban á veces esta palabra en el sentido de *conversacion* ó *hablar*, y acaso sea esta significacion la que mejor cuadra á la voz *solaz* empleada en la cantiga 93.

«El sieus *solatz* era guays e chauzitz.»

(Su hablar era alegre y selecto.)

(*Aimeric de Pegulhan*, trovador; s. XIII.)

La palabra *solaz*, que ha quedado en los idiomas portugués y castellano, fué ya usada en el *Poema del Cid*, v. 228:

«Dixo Martin Antolínez: veré á la mugier á todo mio *solaz*.»

Menciona el ELUCIDARIO un documento portugués del siglo XIV, en el cual *solaz* se halla empleado como adjetivo, en las acepciones de *amparador*, *consolador*.

El *Glossarium Gallicum* de Du Cange señala como derivacion de *soulaz* el verbo *soulager*, aliviar.

(V. *Solagiamentum* en el *Gloss. med. et inf. latinitatis*.)

«P'er mantas guizas m'es datz
jois e deportz e *solatz*.»

(Por muchos modos me es dado contento, recreo y solaz.)

(*Alfonso II*, Rey de Aragon; s. XII.)

Digitized by Google

SON.—SONIDO, CANTO, MÚSICA.

C. 84; E. 13.—C. 85; E. 10.—C. 103; E. 5.—C. 156; E. 4.—C. 188; E. 1.

En la última acepcion se halla usada esta voz, (en plural, *sões*) en la Advertencia poética que encabeza el códice, verso 11, y en otros varios pasajes, señaladamente en la cantiga 188.

Del latin *sonus*. Pertenece á la lengua de los trovadores provenzales que solian usarla en el sentido de música. Ejemplo:

«*Vuelh far alb'ab son novelh.*»

(Quiero hacer una alborada con música nueva.)

(*Hugues de la Bachelerie*, trovador.) (Raynouard.)

Tambien los franceses de la Edad-media:

«Pour qui amor fait lais et *sons.*»

(Para quien amor hace cantares y melodías.)

(*Roman de Renart*, t. IV.)

Honnorat. «*Son* (vieux langage), le son, l'air d'une chanson.»

(*Dict. de la Langue d'Oc.*)

SON.—ESTRÉPITO.

C. 74; E. 9.

SÕO.—SOY, ESTOY.

C. 63; E. 11.

Lo mismo que *soon*.

En las poesías del Rey D. Diníz:

«..... e maravilhada
sõo de como vivo
sofrendo tã esquivo
mal, ca mays valeria de non seer nada.»

(*Cancionero del Vaticano*, cant. 196.)

SÓO, SÓA.—SOLO, SOLA.

C. 115; E. 19.—C. 261; E. 4.

SÓON.—SOY, ESTOY.

C. 5; E. 11.—C. 75; E. 13 y 24.—C. 102; E. 11.—C. 115; E. 13.—C. 125; E. 21 y 23.—C. 152; E. 5.—C. 245; E. 10.—C. 292; E. 16.—C. 294; E. 1.—C. 300; E. 4.—C. 336; E. 7.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 17.—C. 9.ª de la misma seccion; E. 16.

Segun el ELUCIDARIO se decia *soo* en tiempo del Rey don Diníz.

En el *Libro de Alexandre* se dice varias veces *soe* por *soy*.

SORTEIRO.—AGORERO, HECHICERO.

C. 128; E. 2.

Los provenzales decian *sorter, sortilher*, etc., (hechicero, adivino) del latin *sors, sortis*. (Véase Honnorat.)

Los franceses tenian el verbo *sortisser*, predecir, adivinar, del bajo latin *sortissare*. (Véase este vocablo en Du Cange, *Gloss. med. et inf. latinitatis.*)

Roquefort cita esta antigua frase:

«*Entendre de sort*, savoir la magie.»

(*Glossaire de la Langue Romane.*)

Los castellanos usaron esta voz:

«La madre de Achilles era mogier artera,
ca era grant devina, e era *sortera* (agorera).»

(*Libro de Alexandre;* c. 386.)

En el FUERO JUZGO se lee *sorteyro* y *sortero*. «Adivino, agorero que usa de juegos y suertes para adivinar.»

(*Glosario.*)

«*Sortero*, encantador, hechicero.»

El P. Berganza. (*Vocablos oscuros del idioma vulgar.*)

El primer Diccionario de la Academia cita á Villadiego, *Tabl. de los voc. obsc.*, para autorizar la voz *sortero*.

SORTELLA.—SORTIJA, ANILLO.

C. 42; E. 13.

El ELUCIDARIO dice que los antiguos portugueses escribian *sortelha*. La pronunciacion es la misma, y no hay que dar sobrada importancia á la ortografía de aquella edad remota. Cita un testamento portugués de 1258, en el cual se escribe *sortela*.

Los poetas castellanos del siglo XIII apenas usaron esta palabra. La hallamos en el *Libro de Alexandre* con alguna diferencia ortográfica:

«Metió en sus manos d'oro muchas *sorteias.*»

(c. 354.)

SOSONNA.—SOISSONS.

C. 308; E. 1.

Gil de Zamora, en su version latina de esta leyenda, dice: «de quadam muliere que lapides »peperit apud villam que dicitur *Rala*, in terri»torio *suessionensi.*»

Digitized by Google

En otras cantigas llama el Rey Alfonso *Saxon* y *Seixon* á Soissons.

Sansonna dice *La Gran Conquista de Ultramar*.

SOSSACAR.—SONSACAR.

C. 20; E. 2.

En el *Libro de Alexandre* se halla este vocablo en el sentido de *inventar, urdir*:

«El peccado que siempre *sosacó* trauesura.»

(c. 318.)

«Ouo á *ssosacar* un mal ssosacamiento (pensamiento).»

(*Libre de Appollonio*, c. 14.)

SOTA DA GALEA.—SENTINA DE LA GALERA.

C. 95; E. 8.

SOUBÉRON.—Su sentido recto es QUISIERON.

C. 226; E. 7.

SOỲA.—SOLIA.

C. 18; E. 1.—C. 208; E. 2.

SPERITAL.—Lo mismo que ESPERITAL.

C. 124; E. 4.

SSÉ.—ESTÁ.

C. 125; E. 18.—C. 135; E. 13.—C. 265; E. 18.

SSÉ (CON DEUS).—CON DIOS ESTÁ, Ó JUNTO A DIOS TIENE SU ASIENTO.

C. 35; E. última.—C. 80; E. 4.

De *seer*, que significa *ser* y *estar sentado*. El ELUCIDARIO cita en prueba un documento portugués de 1318.

En las *Partidas* se halla la frase en idéntica forma.

SSÍ.—ASÍ.

C. 222; E. 4.

STABELIÇUDO.—ESTABLECIDO.

C. 237; E. 2.

Los provenzales decian *stabiliment*, siguiendo la forma del verbo latino *stabilire*.

STERRECES.—ATERRAS. De STERRECER Ó ESTERECER.—ATERRORIZAR.

C. 20; E. 3.

SU.—BAJO, DEBAJO DE.

C. 383; E. 10.

Es apócope del *sub* latino.

Se halla con igual significacion en el FUERO JUZGO.

Se usa en castellano como preposicion inseparable. En gallego es tambien adverbio de lugar, y así se dice, por ejemplo, *su rego*, bajo el raudal.

SUBIDA (FAZEL-A).—LEVANTARSE.

C. 141; E. 4.

SURÍA.—SIRIA.

C. 9; E. 2.—C. 15; E. 2.—C. 115; E. 14.—C. 187; E. 2.

Así escribian los provenzales y catalanes este nombre geográfico:

«..... Domens qu'ella dormia,
dins son palays ausor sotz palis de Suría.»

(Mientras ella dormia en su más alto palacio bajo palio de Siria.)

(*Raimon Feraut*, trovador. *Vie de Saint Honorat;* s. XIII.)

Suría escribe tambien Raimundo Lulio.—Véanse sus *Obras rimadas*, Palma, 1859.

Los franceses septentrionales escribian *Surie*:

¿Quel Prince ot (*hubo*) ou Roi Amauri?
«Molt vi gloriouse sa vie
la riche terre de *Surie*.»

(*Bible de Guiot de Provins*, publicada en las colecciones de *Fabliaux et contes du XII.e au XIV.e siècles*, de Dominique-Martin Méon.)

Tambien en el habla española se dijo *Suria*, como se ve en el vocabulario geográfico de Nebrija.

SUSO.—ARRIBA, EN ALTO, ENCIMA.

C. 9; E. 12.

Aldrete, (*Orígen de la Leng. Cast.*, lib. 3), juzga que *sus* y *suso* se derivan del griego Σῶζω (que traduce en latin *irrue*). Diez, Scheler, Littré prescinden de la hipótesis de Aldrete, y fijan la etimología en el latin *susum* (forma accesoria de *sursum*.)

Ya en los orígenes del provenzal hallamos el adverbio *sus*.

Digitized by Google

«*Sus* en lo cel a regardat.»

(Ha mirado arriba, hácia el cielo.)

(*Planch de Sant Esteve;* s. XI.)

El ELUCIDARIO: «Antiguamente se disse *juso*, *abaxo*, e *suso*, acima.

Tambien usaron esta diccion los castellanos:

«Movióse la palomba, comenzó de volar,
suso contra (*hácia*) los çielos comenzó de pujar.»

(Berceo, *Vida de Sancta Oria*, v. 158.)

Empléase igualmente el adverbio en el *Libro de Alexandre*, en *El Conde Lucanor* (D. Juan Manuel), y en otros escritos.

Hoy mismo persiste en varias designaciones geográficas: por ejemplo, *Campóo de Suso*, en oposicion á *Campóo de Yuso*.

Digitized by Google

T.

TA.—HASTA.

Advertencia poética que encabeza el códice; verso 4.—C. 92; E. 8.—C. 109; E. 5.

Aféresis de *atá*.

TA.—TU.

C. 5; E. 19.—C. 125; E. 19.—C. 149; E. 8.—C. 340; E. 11.

Del provenzal y catalan antiguo:

«Coms, vetsi *tas* mainadas; veno a tei.»

(Conde, hé aquí tus mesnadas: á tí vienen.)

(*Roman de Girart de Rossilhó:* s. XII.)

TAÁMO.—TÁLAMO.

C. 125; E. 18.

TAFURARÍA.—TAHURERÍA.

C. 163; E. 1.—C. 173; E. 2.—C. 214; E. 1.

En la lengua de los trovadores provenzales *tafur* (adjetivo) significaba *pérfido*: Bartsch traduce *schlecht*, malvado.

«Tans talans *tafurs*.»

(Tantos antojos pérfidos.)

(*Peire d'Alvernhe:* s. XII.)

«Toza, de vostra figura
non vi autra plus *tafura*,
ni de son cor plus trefana.»

(Moza, de vuestra cara no ví otra más pícara, ni de corazon más engañoso.)

(*Marcabrun:* s. XII.)

En el *Glossarium Gallicum* de Du Cange: «*Tafur*, déloyal, trompeur.»

Raynouard cita varios ejemplos provenzales, muy antiguos, del empleo de esta voz. Ninguno de ellos se refiere al juego. Todos expresan la significacion genérica de perfidia y bellaquería; *gens tafura*, gente traidora; *rei tafur*, rey desleal; *vilana tafura*, ruin, engañadora, etc.

En Portugal y en Castilla, segun puede inferirse de los monumentos primitivos de ambos idiomas, la significacion principal de *tafur*, *tahur*, fué desde luego *jugador* y *jugador fullero*. Así se ve claramente en varias leyes de las PARTIDAS, especialmente la última del *Tít.* 5, *Part.* 2, que afea severamente el juego que pasa de simple esparcimiento. Covarrubias recuerda que el Licenciado Castillo de Bobadilla en su *Política de Corregidores*, dice que *tahur* es nombre arábigo; pero no manifiesta su propia opinion.

Juzgan personas competentes que se deriva del berberisco *taurar*, jugar habitualmente. Tal parece, tomando en cuenta la significacion especial del vocablo en Castilla y en Portugal. Pero como quiera que este mismo vocablo tiene en los antiguos idiomas de Francia y de Provenza una significacion genérica de perversidad y villanía, se ofrecen algunas dudas.

Raynouard, Azaïs y otros aceptan la etimología arábiga *dahúl*, tunante, pérfido, engañador, indicada por el Dr. Engelmann. Honnorat tambien la admite, si bien en forma hipotética. Pero Dozy, por razones de crítica filológica, la declara «inadmisible».

Friedrich Diez ya habia conjeturado que debia de ser árabe el orígen etimológico de esta diccion. Creemos oportuno traducir aquí la parte principal de sus observaciones, por la grande autoridad del famoso profesor de Bonn, príncipe de los etimologistas neo-latinos.

«*Tafur* provenzal y francés antiguo) bribon,

Digitized by Google

schelm, bellaco, *spitzbube*. (V. el Glosario de *Tristan*); (español) *tahur*, jugador, *spieler*, y jugador tramposo, *falscher spieler*; (portugués) *taful*, tambien pícaro, *auch schwelger*. Es dable presumir que el orígen es arábigo, como ya lo indica Guibert (*Gesta Dei per Francos:* s. XII). THAFUR *apud gentiles dicuntur, quos nos, ut nimis litteraliter loquar, trudannes vocamus.* ¿Pero cuál es el vocablo árabe?»

Menciona Diez el *taihûr*, hombre atolondrado, de Freitag, y el *dahûl*, taimado, impostor, de Engelmann; pero no se decide por ninguna de estas voces arábigas, sin duda porque su respectiva significacion no cuadra bastante con las que tiene la palabra *tafur*, *tahur*, en los antiguos idiomas de Francia y de la península ibérica.

Escritores castellanos dieron tambien á este vocablo la forma francesa y provenzal *tafur*:

«Era mintroso, bebdo (*borracho*), ladron e mesturero,
tafur, peleador, goloso, refertero (pendenciero.)»

(El Arcipreste de Hita. *De Don Furon, mozo del Arcipreste*, c. 1594.)

TAL.—TAL, UN Ó ALGUN.

C. 17; E. 2.

Parece usada aquí esta voz en la segunda acepcion.

Los trovadores provenzales la usaron así alguna vez:

«On venran *tals* cinc cens armat.»
(Donde vendrán unos quinientos armados.)
(*Bertran de Born:* s. XII.)

TAL (OUTRO).—ASÍMISMO.

C. 142; E. 9.

TALAN, TALANTE.—VOLUNTAD, GUSTO, DESEO, DISPOSICION DEL ÁNIMO.

C. 5; E. 16.—C. 35; E. 6.—C. 66; E. 2.—C. 115; E. 2 y 23.—C. 120; E. 3.—C. 165; E. 14.—C. 217; E. 6.—C. 255; E. 7.

Vocablo del provenzal, del francés antiguo y demás idiomas romances, y hasta introducido en el vascuence, *talendua*, como hace notar Diez, *Etymologisches Wörterbuch*.

Segun Raynouard, Honnorat y otros, procede del griego θελειν; segun Roquefort, Diez, Scheler, la etimología verdadera es *talentum* (del griego τάλαντον, balanza), que en la baja latinidad tomó significaciones metafóricas como inclinacion, deseo, etc.

(Véase *Talentum, talentus*, en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*)

El *Glossarium Gallicum* dice: «*Talent*, volonté, désir, résolution.»

En el Poema provenzal sobre Boecio (siglo X) ya se halla, verso 90, la palabra *talant*, deseo, voluntad, inclinacion.

En *La Chanson de Roland*, (s. XI), vemos usado con mucha frecuencia *talant, talenz, talent*, en el sentido de *deseo*. Ejemplo:

«Nostre Franceis n'unt talent de fuïr.»
(Nuestros franceses no tienen gana de huir.)
(v. 1255.)

«Non ai *talan* vaire.»
(No tengo gusto voltario.)
(*G. Ademar*, trovador.)

«Quant le seigneur a *talent* de boivre.»
(Cuando el señor tiene deseo de beber.)
(*Le Livre de Marc Pol et des Merveilles*, (dictado en francés á Rusticiano de Pisa el año de 1298), cap. LXXIV. Edicion de M. G. Pauthier.)

El ELUCIDARIO, t. II, pág. 338, cita esta palabra, como empleada en la acepcion de *voluntad* en varios documentos portugueses de la Edad-media; entre ellos, una carta-puebla del Rey D. Diníz, de 1317.

Berceo, el *Libro de Alexandre*, el Arcipreste de Hita, Pero Lopez de Ayala y otros muchos castellanos, para expresar *gusto* y *voluntad*, dicen *talant, talente, talento, taliento*.

En la *Divina Commedia* se usa *talento* en el sentido de *voluntad* y aun de *pasion*.

«Più non t'è uopo aprirmi'l tuo *talento*.»
(Ya no necesitas manifestarme tu voluntad.)
(*Inferno*, cant. II, v. 81.)

«Eran dannati i peccator carnali,
che la ragion sommettono al *talento*.»
(*Inferno*, cant. V, v. 39.)

TALAN (DE BON).—DE BUEN GRADO.

C. 2.ª de las 5 finales; E. 11.

TALLADOS (MORAVIDÍS).—MARAVEDISES IMPUESTOS COMO TRIBUTO.

C. 83; E. 9.

Del provenzal *talh, tail, talha*. A muchas hipótesis ha dado motivo la etimología de esta voz, en su significacion de *tributo*. Unos pretenden que emana del griego τελος; otros del germánico *theil*; otros, como Honnorat, simplemente del radical *talh*, del latin *talea*, rama

Digitized by Google

cortada por los dos cabos para plantarla. Scheler toma diferente camino. Así dice: «*Taille*, impôt. Ce mot, à mon avis, représente un type, *tacula*, diminutif du bas latin *tacus*, impositio (charte de Charles le Simple, de 916), dont je ne fixerai pas l'origine (p. tascus, taxus, de taxare?)»

Lo más natural y verosímil nos parece que la fuente verdadera é inmediata de *talha* sea el vocablo de la baja latinidad *tallia*. (V. en Du Cange *talea* y *tallia*. *Gloss. med. et inf. lat.*)

«E levaran novelamen
talhas e quistas et uzatges
e gabelas e pesatges »

(Y levantarán nuevamente tallas y colectas, é impuestos y gabelas y peajes.)

(Matfres Ermengaus, *Breviari d'amor:* siglo XIII.)

TANGER.—TOCAR, CONCERNIR, IMPORTAR, PERTENECER.

C. 38; E. 1.—C. 39; E. 4.—C. 101; E. 6.—C. 127; E. 10.

El ELUCIDARIO confirma el uso y la significacion de este verbo portugués con dos documentos, uno de ellos de 1292.

El *Poema del Cid* empleó tambien este vocablo:

«Vióloel atalaya é tanxó el esquila.»
(v. 1681.)

TÁNIAR.—TÁNGER.

C. 325; E. 11.

TANTO QUE.—EN CUANTO, TAN PRONTO COMO.

C. 264; Ep.—C. 267; E. 6.—C. 324; E. 8.—C. 377; E. 9.

«*Tanto que* (luego que) transpongamos, tomarán otro sennor.»
(*El Libro de Alexandre*, c. 1686.)

TÉ.—HASTA.

C. 65; E. 23.—C. 379; E. 4.

Aféresis de *até*.

TẼEDE.—TENED, TOMAD.

C. 115; E. 22.

TẼEURAS.—TINIEBLAS.

C. 219; E. 1.

TEIO.—TAJO (el rio).

C. 369; E. 13.

TEMUDO.—TEMIDO.

C. 119; E. 14.

Así usaron tambien, alguna vez, este participio los castellanos:

«Que mandaua grant regno e era muy *temudo*.»
(*El Libro de Alexandre*, c. 116.)

TEN.—ENTIENDE.

C. 32; E. 4.—C. 118; E. 5.

TENÇÕES.—ALTERCADOS, CONTROVERSIAS.

C. 300; E. 5.

Tençon (del latin *contentio*) decia de muy antiguo la Francia septentrional.

«Li beirs irous encite *tençons*; qui suffraunt est, assuage les allevez.»

(El hombre iracundo provoca contiendas; el que es sufrido, apacigua las suscitadas.)

(Pasage de una traduccion muy antigua de la Biblia, citado por Roquefort.)

El *Glossarium Gallicum* de Du Cange dice:

«*Tenson*, dispute, querelle, procès.»

(V. *Intendere*, *intentio*, en el *Gloss. med. et inf. lat.*)

Tensó escribia la Francia meridional:

«Ni vols guerras ni *tensós*.»

(Ni quiero guerras ni querellas.)

(*Le Moine de Montaudon*, trovador: s. XII.) *Chrest. Provençale* de Bartsch.

Segun el texto de una ley de D. Alfonso IV, citada en el ELUCIDARIO, *tençom* significaba en Portugal, á principios del siglo XIV, no solamente contienda, sino tambien rebelion.

En el antiguo gallego, segun Cuveiro, *tenzon* tenía estas acepciones: disputa, combate.

TENDERSE.—PROSTERNARSE.

C. 117; E. 4.—C. 127; E. 9.—C. 153; E. 5.—C. 265; E. 26.

TENDUDA (IOUUE).—PERMANECIÓ POSTRADA.

C. 79; E. 8.

TENDUDO.—DESPLEGADO.

C. 181; E. 4.

TENNO.—ENTIENDO, PIENSO, CREO.

Prólogo poético; E. 2.—C. 97; E. 9.—C. 125; E. 9.—C. 161; E. 4.—C. 185; E. 4.—C. 209; E. 6.

Digitized by Google

Tener (en portugués *têr*) ha sido usado constantemente en la acepcion de juzgar. Ejemplos castellanos:

«Tenia cercada á Beja, pueblo que algunos *tienen* que Ptolomeo y Tito Livio llaman Bigerra en la comarca de los Bastetanos.»

(Mariana, *Historia de España*, L. XIV, capítulo 15.)

«Le dijeron que él *tenia* que era muy grande su deshonra.»

(D. Juan Manuel, *El Conde Lucanor*, c. 46.)

TERGEU.—LIMPIÓ.

C. 54; E. 11.

Del verbo provenzal *terger*, del latino *tergere*.

«Qui aparelia maizon a Dieu, *terga* las puriduras de las malas obras.»

(Quien prepara casa á Dios, limpie la podredumbre de las malas obras.)

(Beda, traduccion provenzal del *Liber Scintillarum:* s. XIII.)

TERRÁ. TERREMOS.—TENDRÁ, TENDREMOS.

C. 8; E. 6.—C. 123; E. 9.—C. 149; E. 9.—C. 256; E. 6.

TERREDES.—TENDREIS, PENSAREIS.

C. 197; E. 5.—C. 224; E. 6.—C. 254; E. 1.—C. 378; E. 4.

TERREI.—TENDRÉ.

C. 76; E. 5.

TERREIRO.—TERRENO BALDÍO, PLAZA.

C. 195; E. 2.

El Elucidario dice: «*Terréo*, terra livre, inculta, baldía.» Confirma esta significacion con un documento portugués de 1304.

Bluteau define así esta voz: «Pedaço de chão espaçoso com plana superficie.»

TERREIRO.—Parece AUDAZ, AGRESIVO.

C. 45; E. 1.

El texto de la Cantiga indica con bastante claridad el sentido de la diccion. Habla de un señor poderoso y malvado, aterrador de la comarca, á quien llama el epígrafe *caualeiro malfeitor*. Así dice la Cantiga:

«..... un caualeiro
fidalg' et rico sobeio,
mas era brau' e *terreiro*,
soberuiós e mal creente.»

En el gallego antiguo, *terreria* significaba *amenaza*. (Cuveiro, *Dicc.*)

Tambien en el antiguo castellano *terrería* significaba *amenaza con que se infunde terror*.

TERRIA.—TENDRIA, PENSARIA, CREERIA.

C. 180; E. 7.—C. 393; E. 5.

TERRONTÉIRO.—MONTON DE TIERRA POCO CONSISTENTE.

C. 364; E. 4.

En castellano *terrontera* es quebrada en un monte. El vocablo de la Cantiga corresponde más bien á la voz castellana *terrero*.

TÊUDA.—POSEIDA, INSPIRADA.

C. 62; E. 10.—C. 117; E. 7.

No es fácil interpretar con absoluta certidumbre la significacion de *têuda* en estas dos cantigas. Dice la primera:

«Esto fez a Uírgen, que iá outros bẽes
fez e sempre faz, ca d'est'é *têuda*.»

Tal vez pueda entenderse así la última frase: «porque de *esto* (es decir, de tan benéfico espíritu) está poseida», ó á esto está *obligada*, digámoslo así, por su bondad.

El Diccionario primitivo de la Academia dice en una de las acepciones del verbo *tener*: «Junto con nombres que significan cosa inmaterial, vale estar poseido de ellos.»

Nuestra interpretacion no pasa de mera congetura.

TÊUDA.—CUMPLIDA.

C. 117; Estr.

TEUDO.—TENIDO.

C. 37; E. 5.

TÊUDO.—OBLIGADO.

C. 115; E. 6.

«Cá non tan solamente son los Reyes *tenudos* de guardar sus reinos.»

(D. Juan Manuel, *El Conde Lucanor*, cap. I.)

Tenudo, obligado.
(*Glosario*, de Argote de Molina.)

TEUE.—CUMPLIÓ, SOSTUVO, JUZGÓ, IMAGINÓ.

C. 75; E. 20.—C. 78; E. 11.—C. 117; E. 2.—C. 164; E. 4.

TEUER.—TUVIERE, ESTUVIERE.

C. 35; E. 25.—C. 123; E. 10.

Digitized by Google

TEUERON.—JUZGARON, PENSARON.
C. 218; E 8.

TI.—TE.
C. 4.ª de las 5 finales; E. 14 y 18.

TIGO.—CONTIGO.
C. 139; E. 3.—C. 210; Estr.—C. 1.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 2.

TIJNNA.—IMAGINABA, PENSABA, CREIA.
C. 148; E. 6.—C. 365; E. 3.

TIJNNA.—TENIA.
C. 159; E. 3.—C. 179; E. 4.—C. 205; E. 8.—C. 208; E. 3.—C. 226; E. 3.

TIJNNAM.—TENIAN.
C. 379; E. 6.

TODA.—ALGUNA, NINGUNA.
C. 132; E. 8.
Da á este vocablo sentido antitético el giro de la frase.

TODAVIA —SIEMPRE, EN TODA OCASION.
C. 108; E. 7.—C. 115; E. 9.—C. 132; E. 2 —C. 195; Estr. C. 221; E. 1.—C. 255; E. 16.—C. 264; Estr.—C. 274; E. 13.—C. 340; E. 5.—C. 367; E. 1.—C. 380; Estr.—C. 11.ª de la seccion *das Festas de Santa María.*—C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor;* Estr.

Ya en el siglo XII decian los provenzales *tota via*:

«Far devetz carestia
de parlar *tota via.*»

(Debeis siempre escasear las palabras.)
(*Garin le Brun*, trovador.)

En el francés antiguo se decia, un siglo antes, *toteveies* ó *tuteveies*:

«Si la plaie lui vient el vis (rostro) en descuvert, al polz *tuteveies* VIII den.....»

(Leyes de Guillermo el Conquistador, publicadas por primera vez en Leipzig, 1832.)

Karl Bartsch, en sus Crestomatías francesa y provenzal, traduce dichos adverbios: *immer, jedesmal,* (siempre, cada vez.)

«Senon aquel a quen desse
amor coyta *todauia,*
qual a mi da noyt'e dia.»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 120.)

Los castellanos de la Edad-media usaban este adverbio en idéntico sentido:

«Corrie un rio bono cerca de la mongía:
avialo de pasar el monge *todavia.*»

(Berceo, *Milagros de Nuestra Señora*, v. 322.)

«Vírgen santa preciosa,
como eres piadosa
todavia.»

(El Arcipreste de Hita. *Del Ave-Maria.*)

Aun se encuentra este adverbio, en escritos de siglos posteriores, empleado en la significacion de *siempre:*

«Han pelea con sus enemigos comarcanos, e por esto dizian en el tiempo antiguo que el que ha de beuir en España ha de estar *todavia* los ojos abiertos.»

(Traduccion, hecha, al parecer, en la primera mitad del siglo XV, de un Tratado arábigo de geografía. Capítulo *del Nilo amarillo*, publicado en el *Boletin de la Sociedad Geográfica.*)

TODÍA, TUDÍA.—Santuario famoso de Nuestra Señora de Tudía, fundado en la alta Sierra de este nombre, en los confines de Extremadura y Andalucía, por los Caballeros de Calatrava.
C. 325; Ep., E. 4, 8, 15 y 16.—C. 326 y otras.

TOL.—LEVANTA, QUITA, APARTA.
C. 5; E. 16.—C. 47; E. 7.
V. *Toller.*

TOL-ME.—LÍBRAME.
C. 213; E. 9.

TOLLEITO.—TULLIDO.
C. 77; E. 1.—C. 117; E. 7.—C. 166; E. 1.—C. 179; E. 3.—C. 218; E. 2.
Usase hoy en Galicia.—En Portugal se escribe *tolheito.*

TOLLER.—QUITAR, APARTAR, LEVANTAR.
Advertencia poética que encabeza el códice, v. 13 —C. 91; Estr.—C. 99; E. 3.—C. 115; E. 28.—C. 119; Ep.—C. 125; E. 10.—C. 137; E. 3.—C. 366; E. 12.
Lo mismo que *toler*, verbo frecuentísimo, segun el ELUCIDARIO, en el siglo XIII.
Los provenzales desde el orígen de su lengua tomaron esta voz del verbo latino *tollere*, en varias formas: *toller, toldre, tolre* (Honnorat.) Los franceses: *toller, tolir, tollir* (Roquefort.)

Digitized by Google

Estas últimas formas nacieron probablemente del bajo latin *tollire*. (V. esta diccion en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*—V. tambien *Gloss. Gallicum*.)

«Guillems Coms et Ramon et Aiarigs non *tolran* lo castel de Dormian.»

(*Charte* (vers. 1025). Documento sacado de los archivos del Castillo de Foix. (Bartsch.)

«So ditz lo Reis: *Tol* de mei.»

(Así dijo el Rey: apártate de mí.)

(*Roman de Girart de Rosilhó:* s. XII.)

Los castellanos decian *toller*. La tercera persona del presente de indicativo era *tuelle*, como en provenzal era *tuelh*:

«Allí las *tuellen* los mantos e los pellizones.»

(*Poema del Cid*, v. 2730.)

«Deve *toller* las cosas que son contrarias á la ley.»

(Fuero Juzgo, L. I, Tít. I, l. IX.)

TOLLER.—REDIMIR, LIBRAR.

C. 90; E. 4.—C. 172; Estr.

TOLLER.—IMPEDIR, PROHIBIR.

C. 216; E. 9.

TONBAR.—CAER.

C. 33; E. 4.

Es el verbo provenzal *tombar*.

En francés antiguo *tumber*. (Roquefort.)

La etimología es, segun Honnorat, el griego τύμβος, ó el latin *tumba*. Segun Bescherelle, *tomber* se deriva del latin *tumulare*. Segun Littré, del antiguo alto aleman *túmôn*, tropezar.

La etimología del vocablo *tumber*, *tomber*, anda aún envuelta en aventuradas hipótesis. Friedrich Diez, á pesar de su certero discernimiento filológico, titubea entre el nórdico (antiguo escandinavo) *tumba*, caer de frente (*vorwärts hinfallen*), y el latino *tumba*, no en la acepcion de sepultura, sino en la de otero, monton (*hügel, haufe*). Diez alega la locucion proverbial alemana «*über den haufen fallen*» caer de espaldas, caer lo que está ruinoso.

Larousse, tomando en cuenta las observaciones de Scheler y de Littré, juzga cuerdamente que el antiguo verbo francés *tumer*, de abolengo germánico, usado todavía en Lorena, es la forma primitiva, que el tiempo convirtió primero en *tumber* y despues en *tomber*, que ha prevalecido.

El *Glossarium Gallicum* dice: «*Tumber*, faire tomber, jeter par terre.»

Fuera de las conjeturas de los sabios filólogos acerca de la formacion primitiva del verbo francés *tomber*, parece verosímil que la fuente inmediata haya sido *tombare*, de la ínfima latinidad. (V. esta palabra en Du Cange, *Gloss. med. et inf. lat.*)

«Mult veissiez humes *tumer*.»

(Viérais muchos hombres tambalear.)

(Wace, *Le Roman de Rou:* s. XII.)

«*Tombero* de cel en abisme.»

(Cayeron del cielo en infierno.)

(*Livre de Sydrac.* Traduccion provenzal, siglo XV.) (Raynouard.)

TORCER-SE.—RETORCERSE, DESCOMPONERSE.

C. 123; E. 3.

Los provenzales, *torser*, *torcer*, *torsser*, del latin *torquere*:

«Torcen sas mas, li disia.»

(Retorciéndose las manos, le decia.)

(*Passió de Maria.* (Raynouard.)

TORNADO.—VOLCADO.

C. 111; E. 6.

TORTICEIRO, TORTICEYRO.—DAÑADOR, OFENDEDOR, VEJADOR.

C. 75; E. 2.—C. 152; E. 1.—C. 213; E. 3.

«Non conviene á los Reyes de ser peleadores nin *torticeros*.»

(*Regimiento de Príncipes*, Lib. 1, part. 4, cap. 2.)

El Fuero Juzgo dice: *torticiero y torticero*, agraviador, injusto.

Las Partidas dicen *torticero*. V. Part. 3, Tít. 1, Proemio.

TORTO.—DAÑO, SINRAZON, AGRAVIO, INJUSTICIA, MAL.

C. 5; E. 25.—C. 84; E. 6.—C. 127; E. 3.—C. 173; E. 1.—C. 264; E. 2.—C. 347; E. 6.

«O torto que mi fazedes.»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 131.)

Es el *tort* provenzal, catalan y francés; del bajo latin *tortum*, emanado de *torquere*.

Ya hallamos usada la palabra *tort* en los antiguos monumentos de los idiomas de Francia y de Provenza; entre ellos, *La Passion du Christ*, publicada por F. Diez, en Bonn, 1852,

Digitized by Google

(siglo X), y en la plegaria provenzal *Versus sancte Marie*, publicada por el sabio romanista Paul Meyer (s. XI), *Anciennes poésies religieuses en langue d'Oc.)*

«Fan del dreg *tort*, e del *tort* dreg.»

(Hacen del derecho injusticia y de la injusticia derecho.)

(*Vices et Vertus.* (Raynouard.)

Los antiguos escritores españoles dijeron *tuerto*. Covarrubias le da la misma significacion que tiene *tort* en las lenguas francesa y provenzal: «el agravio y sinrazon que se le hace á alguno.» Y añade: «De este término, *tuerto*, usan mucho las escrituras castellanas antiguas, y particularmente las Leyes de Partida.»

Entre los escritores literarios de la Edad-media, D. Juan Manuel emplea varias veces la palabra *tuerto*, que Argote de Molina traduce *agravio*, en su Glosario de *El Conde Lucanor*.

Cervantes usaba esta diccion principalmente en el sentido de *sinrazon* y *daño injusto*, como se ve en las siguientes palabras:

«Querria, señor mio, que vuesa merced tomase á cargo el deshacer este agravio..... Vuesa merced nació para deshacerlos, y para enderezar los *tuertos* (reparar las injusticias), y amparar los miserables.»

(*Don Quijote*, 1.ª parte, C. 48.)

El Fuero Juzgo dice indistintamente *tuerto* y *tuorto*.

TORTO (A).—SIN RAZON.

C. 213; Ep. y E. 8.—C. 255; E. 4.

Modo adverbial de los provenzales, que ha quedado en la lengua francesa:

«La volia *a tort* dezeretar.»

(Sin razon queria desheredarla.)

(*Raimbaut de Vaqueiras:* s. XII.)

En las cantigas se dice tambien *a gran torto* (con gran sinrazon), locucion del idioma de Provenza:

«*A gran tort* mi fai doler.»

(*Pons d'Ortafas*, trovador, (Raynouard.)

Los castellanos del siglo de oro adoptaron el modo adverbial *á tuerto*, inconsideradamente, injustamente:

«La demasiada aficion de las cosas que deseamos, nos hace procurarlas *á tuerto*.»

(Fr. Luis de Granada, *Guia de Pecadores*, Part. 2, Cap. 18.)

TORTO (EN TODO... ME TÊES).—ME TIENES MUY AGRAVIADA.

C. 132; E. 14.

En el *Poema del Cid* y en el *Libro de Alexandre* hallamos la frase *tener tuerto*, por hacer agravio. Ejemplos:

«Grandes *tuertos me tiene* Myo Çid el de Biuar;
dentro en mi Cort *tuerto me touo* grand.»

(*Poema del Cid;* vv. 961 y 962.)

TORUAR.—TURBAR, ALTERARSE.

C. 33; E. 3.—C. 157; E. 3.

Los provenzales, siguiendo el idioma latino, dijeron muy temprano *torbar* y *turbar*. Ambas formas vemos empleadas en la traduccion provenzal del Evangelio de San Juan, hecha en el siglo XI. (Bartsch.)

Los franceses decian *turber*, turbar, confundir.

TORUAR-SSE.—DEMUDARSE, ALTERARSE, PONERSE TORVO EL SEMBLANTE.

C. 123; E. 8.

El Elucidario cita un texto, ya del siglo XV, en el cual *torvar* significa, como hoy dia, *turbar*, esto es, lo mismo que el verbo latino *turbare*. Dice así: «Prometto a Deos nom molestar nem *torvar* daqui avante os ditos Clérigos.»

Los castellanos usaron este verbo en el mismo sentido que el Rey Alfonso.

«Era la cosa mala, de tan mala natura,
que le facie *torvar* toda la catadura.»

(Berceo, *Vida de Santo Domingo*, v. 1602.)

TORUON, plural **TORUÕES.**—TURBION.

C. 74; E. 6.—C. 161; E. 3.—C. 262; E. 3.

En Galicia se dice hoy dia *trobon* y *trebon*. (Valladares, *Dicc. Gallego-Castellano.*)

En Portugal, *trovão*, trueno.

TOST y TOSTE.—PRONTO, PRESTO.

C. 5; E. 8.—C. 93; E. 7.—C. 94; E. 10.—C. 97; E. 10.—C. 107; E. 13.—C. 145; E. 14.

Palabra provenzal, catalana y francesa de la Edad-media. La etimología más verosímil es el participio latino *tostus*. Diez la explica de un modo ingenioso (*Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen*); pero no está muy convencido, pues él mismo declara que mejor cuadraria al sentido de *tost* una etimología fundada en la suposicion de que *tosto* se derivase de una combinacion así formada: *tot-cito*, es decir, todo al instante; de la cual, por contraccion, *toç-to*, *tosto*.

Digitized by Google

«E diiss li Jésus, zo que fás fai *tost*.»

(Y le dijo Jesús: «lo que haces, hazlo pronto.»)

(Version provenzal del *Evangelio de San Juan*: s. XI.)

«A celui que *tost* confessa es *tost* perdonat.»

(Al que pronto confiesa, pronto se le perdona.)

(Traduccion de Beda, *Liber scintillarum*: siglo XIII.)

Fué usado este adverbio en el antiguo castellano:

«Ouióronla por forçia mui *tost* á conquirir.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1043.)

«Fué luego recapdado muy *tost* é corriendo.»

(Berceo, *Martyrio de Sant Laurençio*, c. 78.)

«Faserle he venir muy *toste* parado (dispuesto.)»

(*La Danza de la Muerte*, c. 8.)

TOSTE (TAN ó ATAN).—EN SEGUIDA, AL PUNTO.

C. 94; E. 10.—C. 95; E. 11.—C. 96; E. 14.—C. 103; E. 5.—C. 104; E. 6.—C. 118; E. 8.—C. 119; E. 10.—C. 134; E. 5.—C. 188; E. 4.—C. 321; E. 1.—C. 325; E. 16.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 5.

TOUTIÇO.—OCCIPUCIO, COLODRILLO.

C. 129; E. 2.

Tiene esta voz portuguesa en su sentido, alguna relacion con la castellana *tozuelo*.

Subsiste la palabra *toutiço* en el idioma portugués.

TRA.—Lo mismo que TRO.

C. 94; E. 3.—C. 366; E. 12.

TRAËDOR.—TRAIDOR.

C. 4; E. 7.—C. 102; E. 6.—C. 108; E. 2.

TRABALLARSE.—AFANARSE, ESFORZARSE.

C. 95; Estr.—C. 205; E. 9.

En documentos franceses y provenzales del siglo XII vemos ya empleados los verbos *travaillier*, *traveiller*, *trebalhar*, etc., atormentar, agitarse, trabajar. (V. Bartsch.)

La etimología de este vocablo de las lenguas romances ha dado motivo á muchas hipótesis más ó menos aventuradas. Entre ellas: Muratori, del italiano *vaglio*, harnero; el filólogo italiano Ferrari, Raynouard, Honnorat y otros, del latin *tribulare*; Wachter, del címrico (rama del céltico) *trafod*, trabajo; varios, del gaélico (otra rama del céltico) *treabh*, labrar la tierra; Bescherelle, del latin *trabale*; Littré admite la etimología provenzal de *travar*, del vocablo latino *trabs*. Diez habia ya formado una opinion análoga, juzgando que el latin era la verdadera fuente del substantivo *travail*. Scheler explica el encadenamiento de formas y acepciones del verbo *travailler*, *traveiller*, y cómo, ya formados el tipo *trabare* y los diminutivos *trabaculare* ó *trabiculare*, nació fácilmente dicho verbo románico: primero, con la significacion propia trabar, embarazar; despues, con las significaciones figuradas, atormentar, causar tribulacion y pena.

Modificaciones sucesivas del sentido primitivo dieron á la misma palabra la significacion que ha prevalecido como principal en los idiomas neolatinos. De este modo lo explica Scheler: «Du substantif verbal *travail*, s'est de nouveau dégagé un verbe *travailler*, de seconde formation, signifiant: se mettre en peine, se donner du mal, s'efforcer, exercer ses forces sur quelque chose, comme *labor*, peine, a donné *laborare*, travailler.»

Mucho ántes que los etimologistas de nuestra época, Roquefort, el autor del *Glossaire de la Langue Romane*, señala ya el latin *trabs*, en su *Dictionnaire Etymologique de la Langue Française*, como la raiz primitiva de *travail*, y juzga derivada inmediatamente esta diccion del antiguo vocablo francés de la Edad-media *trépail* (cuyas significaciones son análogas), emanado del latin bárbaro *trepalium*, *trabalium*.

Ya que hemos recordado una parte del cúmulo de conjeturas etimológicas que se han formado con respecto al orígen de las voces *travail* y *travailler*, parece oportuno manifestar que en el glosario de la traduccion gótica del Nuevo Testamento (*Niuja Triggva*) por el famoso Obispo Ulfilas (s. IV), hallamos dos palabras que, por su extructura y significacion, pueden dar margen á nuevas conjeturas. Son estas palabras:

1.ª *Draibjan*, impulsar, estrechar, esforzarse, apresurarse, trabajar. Friedrich Ludwig Stamm, autor del glosario, traduce *treiben-bemühen*, verbos alemanes que tienen estas y otras significaciones.

2.ª *Dreiban*. Stamm traduce igualmente *treiben*, y además, *stossen*, empujar, chocar, golpear, machacar.

(V. *Ulfila, oder die uns erhaltenen Denkmäler der gothischen Sprache*. Paderborn, 1858. (*Ul*,

Digitized by Google

fila, ó los monumentos que han llegado hasta nosotros de la lengua gótica.—Texto, gramática y glosario.)

Diez, que con superior criterio y erudicion, intenta desentrañar el orígen de *travaglio*, *travalh*, *trabajo*, etc.; no toma en cuenta las voces góticas. Tampoco Scheler, que por lo comun sigue á Diez.

De estas voces, la primera, *draibjan*, ofrece mayor verosimilitud que la segunda para fundar una nueva hipótesis etimológica.

Trebalhar se usó no pocas veces en la Edad-media en sentido metafórico:

«Amor, que m'aussi e m trebalha.»

(Amor, que me mata y me atormenta.)

(*Arnaut de Maroill:* s. XII.)

En el Fuero Juzgo se halla el verbo reflexivo *trabaiarse*, *trabajarse* en la significacion de *aplicarse*, *esmerarse*.

TRAER.—VENDER, TRAICIONAR.

C. 5; E. 6.—C. 51; E. 6.

Provenzal y francés, *traïr*, del latin *tradere*. Lo encontramos ya en troveros y trovadores del siglo X:

«Melz ti fura non fusses naz
que me *tradas* per cobetad.»

(Mas te valiera no haber nacido que traicionarme por codicia.)

(*La Passion du Christ:* s. X.— Zwei altromanische Gedichte berichtigt und erlautert von F. Diez, Bonn, 1852.)

El Elucidario, menciona la voz *traaer*, del portugués antiguo, y la define así, con autoridad del *Cod. Alf.*: «entregar alguma cousa ou pessoa por traição, falsidade e aleivosía; ser traidor.»

TRAGER.—TRAER.

C. 3; E. 5.—C. 92; E. 1.—C. 122; E. 11.—C. 217; E. 3.

TRAGER.—CONDUCIR, LLEVAR.

C. 126; E. 5.—C. 185; E. 8 y 10.

TRAGER (MAL).—REPRENDER CON RIGOR.

C. 58; E. 9.

TRAGIA.—MALTRAIA, PERSEGUIA, ACOSABA.

C. 366; E. 8.

TRAMETER.—TRASMITIR, PROCURAR.

C. 16; E. 7.

Del provenzal y francés *trametre*, catalan antiguo, *trametrer*, del latin *transmittere*.

«e de Boeci escriure fez lo nom
e si'l *tramet* e Grecia la regió.»

(y de Boecio hizo escribir el nombre, y así lo trasmitió á la region de Grecia.)

(*Poëme sur Boèce:* s. X.)

«Prec Dieu que m sia guit,
e que *trameta* breumen
entr'els reys acordamen.»

(Ruego á Dios que sea mi guía, y que en breve procure concordia entre los reyes.)

(*Peirol*, trovador: s. XII.)

TRANSSIDO.—MUERTO.

C. 139; E. 4.

Del latin *transire*.

Berceo usa este verbo:

«Resuscitó el monge, el que era *transido*.»

(*Milagros de Nuestra Sennora*, C. 178.)

TRASGEITO.—FARSA, CHARLATANERÍA, TRUHANERÍA.

C. 77; E. 8.

Vocablo evidentemente emanado del provenzal:

«*Trasgiet* non vos er bels ni bos.»

(La farsa no será en vos ni bella ni buena.)

(*Bertran de Born le fils.* (Raynouard.)

TRAUAR EN.—ASIR DE.

C. 154; E. 3.—C. 206; E. 6.

TRAUDO.—Participio de TRAER, VENDER, HACER TRAICION.

C. 175; E. 9.

TREBELLAR.—JUGAR, RECREARSE.

C. 105; E. 1.—C. 282; E. 3 y 5.—C. 353; E. 6.

Segun el P. Santa Rosa, *trebelhar*, «jogar, brincar, divertir-se.»

Usaron este vocablo los escritores castellanos del siglo XIII. Berceo y D. Juan Manuel escriben *trebejar*. En el *Libro de Alexandre*, *trebeiar* y *treveiar*:

«Enuíote pitança bien qüal tu mereçes,
vna çinta que çingas, pellota con que *trebeies*.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 738.)

En el Fuero Juzgo se halla el mismo verbo con estas diferentes formas: *trebeiar*, *trebellar* y *trobellar*.

Digitized by Google

TREBELLO.—BURLA, JUEGO, CHANZA.

C. 65; E. 16.—C. 215; E. 9.—C. 273; E. 4.—C. 355; E. 13.

Cita el ELUCIDARIO unas *Constituciones* del Arzobispo de Lisboa (manuscrito de la Edad-media), en las cuales se prohiben «cantos, danzas e *trebelhos* (juegos) deshonestos.»

«Aquí quiero morir en esti logareio,
ca sy allá salliero, fer-me an mal *trebeio.*»

(Berceo, *Miraclos de Nuestra Sennora*, c. 525.)

«*Trebejo*, juego, burla, regozijo.»

(Argote de Molina, *Glosario de El Conde Lucanor.*)

TREBELLO (TENER EN).—TOMAR Á JUEGO.

C. 115; E. 13.

TREBELLO (POR).—POR BROMA, EN CHANZA.

C. 368; E. 4.

TREI MIGO.—VEN CONMIGO.

C. 325; E. 9.

TREIDES.—VENDREIS, IREIS.

C. 216; E. 4.—C. 277; E. 4

Acaso sea la etimología de esta palabra el verbo *treire* del francés primitivo (del latin *trahere*), que tenia entre otras significaciones las de *ir, trasladarse* (V. Roquefort, *Glossaire de la Langue Romane*, t. II, pág. 642.)

Se halla esta voz *treyde* en el *Cancioneiro Portuguez da Vaticana*. Th. Braga traduce «trazey.»

TREMER.—TEMBLAR.

C. 3.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 3.—C. 5.ª de id.; E. 5.—C. 115; E. 25.—C. 192; E. 6.—C. 246; E. 3.

Del latin, *tremere.*

Provenzales y franceses antiguos decian *tremir;* italianos *tremar;* españoles y portugueses de la Edad-media *tremer.*

Italianos y portugueses han conservado la antigua forma.

«Quexáronse las yentes, fueron mal espantadas;
por poco con el miedo non *tremien* las quexadas.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 741.)

«Querria sy pudiese la muerte estorçer;
non sé donde vaya: comiençó a *thremer.*»

(*La Danza de la Muerte*; c. 16.)

TREU.—VELA (de nave).

C. 95; E. 7.

Segun el ELUCIDARIO, llamábase *treu* cierta lona destinada para velas de embarcaciones, que se fabricaba en la comarca de Oporto. Por extension, se aplicó el nombre á las velas mismas.

TRICHARÍA.—FULLERÍA, ENGAÑO.

C. 25; E. 6.—C. 125; E. 14.—C. 132; E. 8.

Provenzal, *tricharía;* francés, *trecerie.* Bartsch traduce *verrath*, traicion, *betrug*, engaño.

Du Cange, *Gloss. Gallicum*: «*Trecerie*, tricherie, ruse.»

En cuanto al orígen de la palabra, como con harta frecuencia acontece, no estan de acuerdo los más insignes etimologistas. Segun Roquefort, Bescherelle y Littré, el verbo *tricher* se deriva del latin *tricari.* Friedrich Diez no acepta esta etimología latina. Dice terminantemente que el vocablo es germánico: «das wort ist deutsch.» Lo refiere al verbo *trechen*, tirar, del alto aleman de la Edad-media. Sigue esta misma opinion Azaïs, *Dict. des idiomes romans du midi de la France.* Segun Honnorat, *trichar* procede de la voz románica *tric, trich*, intriga, falsedad, emanada del latin *tricæ*, enredos, derivado del griego θρὶξ, gen. τριχός.

Raynouard y Scheler no manifiestan su opinion.

En escritos de los siglos XII y XIII se halla ya con frecuencia usada esta diccion en varias formas:

«En me non es enjans ni *tricharía.*»

(En mí no cabe fraude ni engaño.)

(Richart de Berbezilh, trovador: s. XIII.)

TRIGAR-SE.—APRESURARSE, AFANARSE.

C. 399; E. 9.

La palabra del antiguo provenzal y catalana *trigar* significaba *diferir, retardar, parar.*

«Quascus a far ben se *triga*,
e de mal far nulhs no s laissa.»

(Cada cual en hacer bien se retarda, y de hacer mal ninguno se abstiene.)

(*B. Alahan de Narbonne.* (Raynouard.)

En el portugués antiguo *trigar* significaba todo lo contrario. Así lo reconoce Diez, y traduce *trigar*, antreiben (impeler), beschleunigen (acelerar). Dice este eminente etimólogo que en *trigar* puede columbrarse alguna reliquia gótica: *threihan*, drängen (apremiar, apresurar,

Digitized by Google

pressen (apretar, acosar), que fué transformándose de este modo: anglo-sajon y sajon antiguo, *thringan*; antiguo alto aleman, *dringan*, nuevo alto aleman *dringen*, apretar, apurar.

La absoluta diversidad de sentido que se advierte entre el *trigar* de los provenzales y catalanes, y el *trigar* de los gallegos y portugueses, da motivo á conjeturar que cada uno de estos verbos, aunque idénticos en la forma, proceden de orígen distinto. Raynouard, Honnorat y Azaïs atribuyen á la voz provenzal, que significa *tardanza*, *detencion*, la etimología latina *triga;* la cual no parece muy verosímil por lo mal que cuadra con dicha significacion provenzal la del vocablo latino de sana progenie, cuya acepcion esencial es, segun puede verse en San Isidoro, *Orig.*, XVIII, 26, 35, carro con tiro de tres caballos de frente; acepcion que, con otras, referentes todas al número tres, confirman Nebrija, Forcellini, Freund y otros eminentes lexicólogos latinos.

Du Cange indica que, por razones no poco extrañas y triviales que sería prolijo reproducir aquí, el primitivo y genuino sentido de *triga* se adulteró de tal manera durante la Edad-media, que llegó á formarse en la ínfima latinidad el verbo *trigare*, con esta significacion, *morari*, *differre*. Pero, aunque es difícil formar juicios absolutos en el resbaladizo terreno de las etimologías, podria en verdad inferirse de lo que dice el mismo Du Cange, recordando el *Gloss. Lat.-Gall.* de Sangerman, que el *trigare* provenzal no nació del *triga* de los romanos, sino que es una alteracion ortológica del *tricare* de la baja latinidad, derivado evidentemente del *tricari* usado por Ciceron en estos dos sentidos, segun los léxicos mas acreditados: detenerse en cosas fútiles, y demorar el pago con enredos.

Tampoco nos parece muy aventurado, en este campo de hipótesis y de conjeturas, admitir como fuente tan verosímil por lo ménos cual el latin *triga* ó *trica*, el mismo vocablo gótico *triggua*, seguridad (germanizado despues, *triuwa*, *triwa*, *treue*), que propone Littré como etimología de *tregua* (trêve); con tanto mayor fundamento cuanto que, segun vemos en Raynouard y en Honnorat, no sólo se decia en el lenguaje antiguo provenzal *triga* sino tambien *trigua*, que es casi la misma voz que la perteneciente al habla de los godos. Por otra parte la significacion del vocablo gótico, dada la flexibilidad admisible en esta materia, no está en desacuerdo con el sentido de quietud y espera del *triga* provenzal.

El docto aleman Friedrich Ludwig Stam, en el Glosario de *Ulfila*, traduce así la palabra *triggua*: bund (lazo, alianza), bündniss (liga, pacto) testament (testamento: en sentido figurado y teológico, *gnadenbund*, alianza de paz y de gracia.)

El Elucidario traduce «*trigar*, apressar», y cita el siguiente texto de la *Chronica d'El Rei D. Alfonso V*, que determina bien el sentido: «E assi *trigou* (aceleró suas jornadas) que em mui poucos dias chegou a Thomar.»

El *Consulado del mar* da á este verbo la misma significacion que los antiguos provenzales, contraria á la de las Cantigas:

«*Trigar*, detenerse, tardar.» (Capmany, *Glosario.*)

Hoy en Portugal se dice *trigar-se*, darse prisa.

En el lenguaje moderno de la Provenza ocurre la singularidad (segun puede deducirse del *Dict. de la Langue d'Oc*, de Honnorat) de que el vocablo *trigar* tiene allí las dos significaciones opuestas que hemos señalado. En el dialecto gascon el verbo neutro *trigar* significa «différer, arrêter, tarder», mientras que en el dialecto languedociano, el verbo reflexivo *trigar-se* significa «se hâter, s'impatienter.»

TRIGOSO.—VELOZ, PRESUROSO, DILIGENTE.

C. 195; E. 16.—C. 319; E. 8.

El Elucidario traduce este vocablo del portugués antiguo: «apressado, ligeiro, veloz.»—Cita un documento de Coimbra de la Edad-media, en el cual se dice *trigosamente* para significar «sem demora, con grande pressa.»

¡Cosa singular! *triga* y *trigor* significan, en provenzal, demora, detencion (V. Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc.*) Raynouard (*Lexique*) traduce «retard, attente, delai, embarras.» Bartsch interpreta así los verbos *trigar*, *triguar*: zögern, anstehen.

«Silh que m vay en *triga* volven
mon juec.»

(La que me va convirtiendo mi juego en estorbo.)

(*Daude de Pradas*, trovador: s. XIII.)

Como se ve, los provenzales expresan una idea contraria á la que daba á dichas palabras el antiguo idioma galáico-portugués.

(V. TRIGAR.)

TRILLAR.—HOLLAR, ABATIR, MALTRATAR, LASTIMAR.

C. 19: E. 4.—C. 169: E. 9.—C. 189: Estr.—C. 343; E. 3.—C. 354; E. 8 y 9.

Digitized by Google

Del provenzal *trillar*, *trilhar*, que tiene significaciones análogas:

«.....Jamais *trill*
cortesía ab joven.....»

(Jamás huello (degrado) la cortesía con la jovialidad.)

(*Marcabrun*, trovador: s. XII.)

TRO.—HASTA.

C. 19; E. 5.—C. 44; E. 2.—C. 84; E. 3.—C. 94; E. 7.—C. 135; E. 10.—C. 213; E. 15.

Preposicion provenzal:

Bartsch, *Gloss.*, traduce *bis*, hasta.

«Escorgeron me del cap
tro al taló.»

(Me desollaron desde la cabeza hasta el talon.)

(*El Conde de Poitiers*, trovador: s. XI.)

En el Fuero Juzgo se halla empleada esta preposicion en la misma forma y con igual significacion. Lo mismo en el código marítimo catalan. *El Consulado del mar* (Siglo XIII.)

TROCIR.—PASAR, ATRAVESAR.

C. 54; E. 7.—C. 104; E. 5.—C. 199; E. 4.

Del latin *traducere*. La contraccion de la voz latina produjo en las lenguas románicas *traucar* y *traucir*, traspasar:

«Lor escut son *traucat*, frah e partit.»

(Sus escudos están agujereados, rotos y hendidos.)

(*Roman de Girart de Rossilhó*. Edicion del Doctor Conr. Hofmann; Berlin, 1857.)

Despues el *au* se convirtió en *o*, al uso francés, y resultó *trocir*.

«Vansse Fenáres arriba quanto puedan andar: *troçen* las Alcarias, e yuan adelant.»

(*Poema del Cid*, v. 543.)

«Ouo a poca d'ora el Adápis (Hidáspis) *troçido*.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1875.)

Segun Cuveiro (*Dicc.*) *trocir* en el antiguo idioma gallego significaba *pasar*.

TRÕES.—HASTA, HASTA QUE.

C. 3; E. 5.—C. 59; E. 12.—C. 64; E. 14.—C. 67; E. 12.—C. 76; E. 5.—C. 101; E. 5.—C. 7.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria*; E. 4.

Los provenzales decian *tro*; del latin *intro*:

«*Tro* que recobrat l'auran.»

(Hasta que lo hayan recobrado.)

(Carta del Languedoc, escrita por los años de 1025. Documento publicado en la *Histoire de Languedoc*.)

TRONBA.—TROMPA, CLARIN.

C. 185; E. 17.

El provenzal: *tromba*, *trompa*. Diez, *Etymologisches Wörterbuch*, cita entre las formas respectivas que tomó aquel vocablo en los idiomas de la Edad-media, el antiguo alto aleman *trumpi*; pero no deja por eso de admitir la etimología latina. Así lo expresa en estas palabras: «Der entsprechende lat. ausdruck war bekannlich *tuba*.» Explica ingeniosamente la interposicion ulterior de las consonantes *r* y *m*. Littré acepta esta etimología. Scheler la declara confirmada por la circunstancia de que *tromba* en italiano significa tambien *tubo*. Roquefort, *Dict. Etymologique*, recuerda las *Étymologies* del erudito francés Felipe Labbe, de la Compañía de Jesús: el griego στρόμβος (strómbos), caracol marino de que antiguamente se servian en lugar de trompeta, y que usan todavía algunos pastores; ó bien *trumpa*, de la baja latinidad. Honnorat juzga su fuente inmediata el bajo latin *trompa*, derivado del céltico *trombeil* ó del griego στρόμβος.

TROSQUIADO.—TRASQUILADO, PELON.

C. 65; E. 14.

TROSQUIAR.—TRASQUILAR, ESQUILAR.

C. 147; E. 2 y 5.

Segun el Elucidario, *trusquiar* significaba *rapar*.

Hoy se dice: en portugués *tosquiar* y en gallego *tosquear*.

TROXE.—TRAJO.

C. 64; E. 13.

Digitized by Google

U.

U. V.—DONDE.

C. 5; E. 17.—C. 13; E. 3.—C. 97; E. 5.—C. 98; E. 3.—C. 105; E. 11.—C. 115; E. 20.—C. 116; E. 3.—C. 128; E. 6.—C. 138; E. 14.—C. 146; E. 6.—C. 178; E. 4.—C. 232; E. 8.—C. 265; E. 2.—C. 285; E. 12.—C. 291; E. 2.—C. 314; E. 4.—C. 380; E. 1.—C. 4.ª *das Festas de Santa María;* E. 5.—C. 12.ª de id.; E. 20.

Adverbio provenzal, del latin *ubi*. Dice Honnorat, *Dict. de la Langue d'Oc*:

«*U* est employé souvent pour *où* dans le vieux langage.»

Ú. V.—CUANDO, COMO.

C. 64; E. 15.—C. 108; E. 3.—C. 111; E. 10.—C. 115; E. 27 y 28.—C. 152; E. 5.—E. 157; E. 2 y 4.—C. 175; E. 10.—C. 176; E. 4.—C. 180; E. 9.—C. 195; E. 8 y 15.—C. 198; E. 5.—C. 210; E. 1.—C. 231; E. 1, 2 y 9.—C. 255; E. 9.—C. 267; Ep.—C. 281; Estr.—C. 283; E. 5 y 7.—C. 291; Estr.—C. 366; E. 12.—C. 5.ª *das Festas de Santa María;* E. 3, 4, etc.—C. 12.ª de id.; E. 1, 2, etc.

«Dissestes-m'*hu* uos de mi quitastes.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 182.)

El Elucidario: «Ú, o mesmo que *ut*.

U.—EL, lo mismo que el artículo *o*.

C. 368; E. 1.

Esta variante ortográfica del artículo *o*, que se halla tambien en otras cantigas, nace sin duda del modo comun de pronunciar la letra *o* en Portugal y en Galicia.

U.—LO. (Lo mismo que *o*.)

C. 228; E. 8.

Ú.—EN QUE, EN QUIEN.

C. 90; E. 1.—C. 107; E. 4.—C. 115; E. 5.—C. 152; E. 3.—C. 157; E. 5.

Ú.—EN LA CUAL.

C. 386; E. 9.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa María;* E. 2.—C. 4.ª de las 5 finales; E. 5.

UAGAR (NON DE).—NO CON LENTITUD.

C. 159; E. 3.

No sólo en portugués se usaba en el siglo XIII el modo adverbial *de vagar*, lentamente, despacio. Lo mismo se decia en castellano:

«E otrossí, que anden apuestamente, ni mucho aprissa, ni mucho *de vagar*.»

(*Partida* II, Tít. 7, l. 8.)

UAGAROSO.—PEREZOSO, TARDO.

C. 158; E. 3.—C. 159; E. 5.—C. 172; E. 3.—C. 194; E. 3.—C. 225; E. 4.—C. 227; E. 8.

«Ca bien assi como la mar non es *vagarosa* en sus fechos, mas facelos aina.»

(*Partida* II, Tít. 24, l. 1.)

«Al que arroja la lanza,
parésçele *bagarosa* (lenta);
pero al que alcanza
seméjale presurosa.»

(El Rabí Don Sem Tob; *Proverbios morales*, c. 58.)

Ha quedado con la misma significacion en idioma portugués.

ULA.—AMPARA.

C. 127; E. 3.

Digitized by Google

UAL.—ACUDE.
C. 240; E. 4.

UALRRÁ.—VALDRÁ.
C. 84; E. 1.—C. 123; E. 1.

UALRRIA.—VALDRIA.
C. 9; E. 13.—C. 243; E. 5.

UALUERA.—VALIERA.
C. 30; Estr.

UALUESSE.—VALIESE.
C. 121; E. 6.

UASSO.—FANGO.
C. 205; E. 12.

En provenzal y en portugués, *vasa*. Este vocablo, *vasa*, se usa con significacion semejante (fondo lleno de fango) en varios puertos de España, entre ellos el de Santander.

En francés, *vase*. Littré dice que este vocablo es exactamente el mismo que empleaba el idioma anglo-sajon. Segun Scheler, su etimología primitiva es el holandés *vase*.

UBIADE.—OID.
C. 228; E. 5.

UËA.—VELA.
C. 3; E. 6.

UEDRO.—VIEJO, ANTIGUO.
C. 53; E. 12.—C. 65; E. 25.

Corrupcion del ablativo latino *vetere*.

El ELUCIDARIO cita documentos portugueses de 1285 y 1300, en que se usa este adjetivo.

UEEL-O UEO.—VINO Á VERLE.
C. 54; E. 10.

UEER.—VER.
C. 43; E. 15.

Tambien decian *veer* los franceses de la Edad-media.

«Ja ne li dussiez *veer*,
la requeste que il vos fist.»

(*Perceval*, poema de Chrestien de Troyes, siglo XII.) V. *Dict. de la Langue Romane ou du vieux langage français* (anónimo.) París, 1768.—Du Cange, *Gloss. Gallicum*.—Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane*.

«De uos *ueer* a mí praz.»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*. cantiga 202.)

En el FUERO JUZGO y en muchos otros escritos castellanos se halla tambien *veer*. Algunos, siguiendo mas de cerca al latin, decian *veder:*

«Non *vedian* por do ir con la mercadería.»
(*Poema de José*, c. 52.)

Otros escribian *veyer:*

«Queria casar con ella, que mucho la amaua; la hora del pedir *veyer* non la cuidaua.»
(*Libre de Appollonio*, c. 18.)

«Nunca mas vella cosa *veyera* omne nasçido.»
(*Poema del Conde Fernan-Gonzalez;* c. 402.)

UËERA.—VINIERA.
C. 105; E. 7.—C. 133; E. 1.—C. 144; Ep.

UEERON. VEERON.—VINIERON.
C. 69; E. 21.—C. 96; E. 6.—C. 109; E. 5.—C. 243; E. 4.

UËES.—VIENES.
C. 132; E. 14.

UEGADA.—VEZ.
C. 14; E. 1.—C. 118; E. 3.—C. 154; E. 4.

Esta voz se halla en documentos de la baja latinidad citados por Du Cange. Fué adoptada por todos los idiomas neolatinos, excepto el italiano. El provenzal es el primero de ellos en donde la encontramos:

«No chantará lo jáus trecía, que me abnéis per tres *vejadas*.»

(No cantará el gallo tres veces sin que me reneguéis por tres veces.)

(Traduccion del *Evangelio de San Juan*, hecha en el siglo XI, publicada por Francisque Michel.)

Ya en el siglo XII escribian *vegada*. V. el ejemplo del trovador Marcabrun que cita Bartsch en su *Crestomathie Provençale*.

En el siglo XIII era corriente y general esta forma:

«Mais voil que sia castellana,
e qu'ieu la veia la semana,
o'l mes, ó l'an *una vegada*.»

(*Roman de Flamenca*, poema provenzal de la primera mitad del siglo XIII. Edicion de P. Meyer.)

En el francés antiguo se decia *vegade*. (Roquefort, *Gloss. de la Langue Romane*.)

El ELUCIDARIO cita dos ejemplos portugueses del siglo XIV.

En el antiguo castellano se hizo muy comun.

Digitized by Google

Se halla en el FUERO JUZGO, y en muchos escritores de los siglos XIII y XIV:

«Contra Poro e Dário iria una *vegada*.»

(*Libro de Alexandre*, v. 168.)

Fué asimismo empleada esta palabra en el siglo XV, y es frecuente en Juan de Mena, el Marqués de Santillana y otros insignes escritores. Se usa actualmente en catalan.

UEGÍA.—Lo mismo que VIGÍA.

C. 221; E. 9.

UEIRA.—BLANCA Ó BAYA.

C. 213; E. 16.

Pieles de diversos colores que venian de Hungría, Esclavonia y otrospaises: se designaban con los nombres de *veyrus*, *vayrus*, *vayus* y otros.

(Véase en el *Gloss. med. et inf. lat.* de Du Cange, *Vares*.)

El mismo Du Cange en el *Gloss. Gall.* dice:

«*Verié*, qui est de diverses couleurs, émaillé.»

Es verosímil que la voz *veira* empleada en la Cantiga, tenga relacion con el adjetivo provenzal *vaire*, y con el sustantivo francés *vair*, nombre antiguo, segun Littré, de una piel en parte blanca y en parte cenicienta.

«*Veiro*, alvo, alveiro.»

(Th. Braga, *Glossario archaico do Cancioneiro portuguez da Vaticana*.)

UEL.—Parece lo mismo que BEN en sentido adverbial de encarecimiento, como *ciertamente, seguramente;* del propio modo que alguna vez usamos *bien* en castellano.

C. 172; E. 2.—C. 174; E. 4.—C. 2.ª *das Festas de Nostro Sennor;* E. 7.

UELLECE.—VEJÉZ.

C. 65; E. 25.

Del provenzal *velheza*.

«Totz hom, cui fai *velhez* o malautia
remaner sai, deu donar son argen.»

(Todo hombre á quien vejez ó enfermedad hace permanecer aquí, debe dar su dinero.)

(*Pons de Capdoill*, s. XII.)

Los castellanos decian *vegedat* por *vejez*.

(Véase el Arcipreste de Hita, *Ensiemplo del Leon que se mató con ira*.)

UELLO.—VIEJO.

C. 23; E. 4.

«*Uell'e mennino*», (viejo y niño).

Así llama la cantiga á Dios.

UELLOÇINNA.—VIEJECITA.

C. 75; E. 3.

UENABRE.—VENABLO.

C. 124; E. 6.

UENÇUDO.—VENCIDO.

C. 115; E. 6.

UENDEITA.—VINDICTA, CASTIGO, JUSTICIA.

C. 91; E. 2.

Provenzal, *vendeta*, del latin *vindicta*.

«Li juzieu aneron á reclam al rei, e pregueron-lo qu'el fezes *vendeta*.»

(Los judios fueron á reclamar al Rey, y le rogaron que hiciese justicia.)

(*V. de Bertran de Born*. (Raynouard.)

El FUERO JUZGO emplea las palabras *vendeyta* y *vendita* como *vindicta, pena, castigo*.

UÊO.—VINO.

C. 98; E. 3.—C. 111; E. 9.—C. 118; E. 3 y 7.

UERAL-O.—VERÁS EL.

C. 263; E. 6.

UERAMEN.—VERDADERAMENTE.

C. 299; E. 11.

Desde los primitivos tiempos de su idioma usaban este adverbio los provenzales:

«*Veramen*, *veramen* vos dic.»

(En verdad, en verdad os digo.)

(Traduccion provenzal del *Evangelio de San Juan*, s. XI, edicion de Francisque Michel.)

UERGEU.—VERJEL.

C. 103; E. 7.

Del provenzal *vergier*. La etimología es, segun Scheler, Littré y Larousse, el vocablo latino *viridarium*. Segun Honnorat, (*Dictionnaire de la Langue d'Oc*) puede ser *verd* unido á la desinencia multiplicativa *ier:* lugar donde el verdor abunda.

Diez hace notar (lo cual al parecer confirma esta hipótesis etimológica de Honnorat) que los provenzales decian tambien *verdier*, verjel.

Una cancion de *Marcabrun* (siglo XII) empieza así:

«A la fontana del *vergier*.»

Digitized by Google

UERILLA.—INGLE.

C. 19; E. 5.

En portugués moderno, *virilha*.

Los provenzales llaman *verilha* al ombligo. (Honnorat.)

UERMEES.—LOMBRICES.

C. 221; E. 9.

UÉRMEN.—GUSANO, BICHO.

C. 69; E. 11.

Del latin, *vermis*. Francés antiguo *verme*.

«Dunc, ço *dixit*, si *rogabit* deus ad un *verme* que percussist cel edre (*hiedra*) sost que cil *sedebat*.....»

Fragmento de una homilía acerca del Profeta Jonás. Monumento de la infancia del habla francesa (siglo IX), en que andan todavía mezcladas con las voces latinas las del naciente idioma romance. Dado á luz en París, 1850, por el ilustre filólogo François Génin.

Menciona el ELUCIDARIO un documento portugués del siglo XIV, donde se halla usado *vermem*, vocablo casi latino, en el sentido de «bichinho, cousa vil.»

UERNÁ.—VENDRÁ.

C. 53; E. 5.

Los provenzales cometian esta irregularidad en otra forma: *venrá*.

(V. Honnorat, *Dict.*)

En el FUERO JUZGO, *vernád*.

UERRÁ.—VENDRÁ.

C. 79; E. 10.—C. 107; E. 14.—C. 346; E. 1.—C. 4.ª *das Festas de Nostro Sennor*; E. 8.

El P. Santa Rosa cita un documento portugués de 1307, en el cual se halla usado este futuro irregular del verbo *vir*.

Berceo usa igualmente esta y las demás irregularidades semejantes del mismo verbo:

«Non *verrá* á la iunta de mí otro peor.»

(*Miraclos de Nuestra Sennora*, v. 3028.)

UERRIA.—VENDRIA.

C. 25; E. 16.—C. 180; E. 9.—C. 274; E. 11.

UERTUDEIRO.—EFICAZ.

C. 137; E. 8.

Los provenzales usaban el adjetivo *vertudós*, que Honnorat traduce así: «puissant, capable, vaillant, vigoreux.»

UERTUDES.—CIRCUNSTANCIAS MARAVILLOSAS, MILAGROSAS. (?)

C. 316; E. 4.

Así dice la Cantiga:

«alén do rio da vila
uertudes sse descobríron,
et fezeron ý altar.»

UESSADRE.—SERVIDUMBRE, VASALLAJE (?)

C. 90; E. 3.

Acaso sea palabra emanada de *vessus* (siervo) de la baja latinidad.

La significacion de *vasallaje* conviene perfectamente al sentido de la cantiga. La Madre de Dios «ten o dem'en *uessadre*.» (tiene al demonio esclavizado.)

Pero no le cuadraria menos la significacion de *espanto*, que tendria *uessadre*, si, como parece verosímil, fuese derivacion (traspuestas las letras) del antiguo vocablo francés *vesarde*, que así define Du Cange en el *Glossarium Gallicum*: «peur, frayeur, épouvante.» Del mismo modo lo interpreta Roquefort, *Glossaire de la Langue Romane*.

Si fuese tal la verdadera significacion de *uessadre*, seria este el sentido de dicha frase: «La Madre de Dios tiene aterrado al demonio.»

UESSO.—HIMNO, CÁNTICO.

C. 284; E. 6, 7 y 8.—C. 288; E. 5.

Los trovadores provenzales primitivos llamaban *verso* á toda composicion lírica.

V. Diez, Galvani, Raynouard, etc. El Conde de Poitiers, el más antiguo de los poetas provenzales conocidos (siglo XI), llamó *vers* á casi todas sus composiciones.

Solia aplicarse este nombre á composiciones destinadas al campo:

«Joglar, vai, e prec te no t tricx,
e chanta'l *vers* a mos amicx.»

(Vé, juglar, te ruego que no te equivoques, y canta el *verso* á mis amigos.)

(*Guillem de Cabestaing*, trovador; s. XII.)

Parece incomprensible la transformacion de *verso* en *vesso*. Sólo puede explicarse por la tendencia á la suavidad eufónica, que desde su orígen fué distintivo del idioma galaico-portugués. Es de notar que los castellanos evitaban igualmente la *r* y escribian *viesso* y *vieso*. En Berceo y en los *Poemas de Alexandre* y de *Alfonso Onceno* está usada esta voz varias veces. El *Alexandre* dice una vez *vierso*. La significacion comun es *verso:*

Digitized by Google

«Qvando ouo el rey el pitafio catado,
dezie que de dos *uiessos* nunca fué tan pagado.»

(*El Libro de Alexandre*, c. 309.)

E por él á Dios rrogaron,
fijo de la Gloriosa
e vnos *viesos* glosaron.....»

(*Poema de Alfonso Onceno*, c. 1924.)

Pero tambien tenia la acepcion de *adagio*, segun puede inferirse de este pasaje del *Alexandre:*

«Mas, cuemo diz el *uiesso*, es uerdat sen duldança.»

(c. 1252.)

Prestábase esta palabra á varias significaciones. En el *Libre de Appollonio* está empleada en el sentido de *enigma* ó *adivinanza en verso:*

«El que adeuinase este *vieso* que ditz.»

(c 17.)

En el mismo poema está usada tambien la palabra *vieso* en la significacion de *copla* ó *cancion*. Dice así, refiriéndose á una mujer que canta:

«Començó hunos *viesos* e hunos sones tales
que trayen grant dulçor.....»

(c. 427.)

En las *Cantigas de Santa María*, *uesso* no significa *verso*, sino *himno*, composicion lírica en alabanza de la Vírgen.

En los idiomas románicos, *vers* (verso) no significaba sólo una poesía corta completa, sino tambien una estrofa ó copla de una poesía extensa. Con irrefragables testimonios lo demuestra Mr. Léon Gautier:

«Le mot *couplet* est moderne dans le sens que nous lui donnons. Les poëtes du Moyen-âge appelaient *vers* ce que nous appelons *couplet*..... L'auteur de la *Vie de Saint Thomas* prend soin d'annoncer à ses lecteurs que, dans son poëme, «li *vers* est d'une rime en cinc clauses cuplez.» Remarquez ce dernier mot, qui sert à expliquer l'étymologie du mot *couplet;* mais observez aussi que depuis longtemps, dans la poésie latine, le mot *versus* signifiait «une pièce de vers.» Il avait passé, avec ce sens, dans notre langue et dans notre poésie nationales..... Dans la *Chanson de Roland*, les couplets se composent en moyenne de douze à quinze vers. Nulle règle fixe, d'ailleurs.»

(Léon Gautier. *Les Chansons de Geste.*)

UEUDO.—VISTO.

C. 28; E. 11.—C. 196; E. 6.—C. 208; Estr.—C. 333; E. 8.

UEZ. (D'AQUELA)—ENTONCES.

C. 122; E. 13.

UEZ. (D' ESTA)—AHORA.

C. 185; E. 3.

UÍA. (FOI-SSE SUA)—EMPRENDIÓ SU VIAJE, SE PUSO EN CAMINO.

C. 274; E. 3.

«Poys diz que toda-uya
non *hymos nossa uía.*»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 203.)

UÏAZ.—SIN TARDANZA.

C. 97; E. 9.—C. 122; E. 11.

Adverbio del idioma francés antiguo, *viaz*, *viás*. El *Glossarium Gallicum* de Du Cange lo define así: «A l'instant même, sur-le-champ.» Roquefort, *Glossaire de la Langue Romane*, lo define en idénticos términos.

«Que morir vos covient viás.»

(Que os cumple morir al punto.)

(*Roman de Renart*, v. 1297; s. XII y XIII.)

Los provenzales escribian *viatz*, *viaz* y *viás*:

«S fer per plus *viatz* morir.»

(Se hiere para morir más pronto.)

(*Aimeric de Pegulhan;* s. XIII.)

UIÇO, VIÇO.—DELEITE, REGALO, HOLGURA.

C. 103; E. 4.—C. 241; E. 17.—C. 253; E. 17.—C. 366; E. 4.

En igual sentido usó el Arcipreste de Hita la palabra *vicio*:

«Tiene omen su fija de corazon amada,
encerrada é guardada, é con *vicios* criada.»

(*De la pelea que hobo el Arcipreste con Don Amor.*)

Micer Francisco Imperial emplea la misma voz para expresar la *riqueza*, en su poesía al nacimiento del Rey D. Juan el segundo:

«E aya aspecto é aya presencia
de grant reverençia é abtoridat,
onores de *viçios* é felicidat
quantos dar puede la mi influençia.»

(*Cancionero de Baena*, cantiga 226.)

Digitized by Google

UIÇOSO.—REGALADO, HOLGADO, DELEITOSO.
C. 78; E. 4.—C. 119; E. 2.—C. 158; E. 5.—C. 195; E. 4.—C. 254; E. 2.—C. 255; E. 3.—C. 314; E. 3 y 4.

UIÇOSO.—LOZANO, ABUNDOSO.
C. 167; E. 1.—C. 328; E. 3.

Th. Braga: «*Viçoso*, saudavel.» (*Gloss. archaico do Cancioneiro portuguez da Vaticana.*)

UIDA.—Lo mismo que VIDA.
C. 152; E. 4.

UIJÁ.—VEIA.
C. 6; E. 10.—C. 129; E. 5.

UĨJDA.—PEREGRINACION, VIAJE.
C. 129; E. 7.

UĨJDA. (FOI)—LLEGÓ, ACUDIÓ.
C. 141; E. 6.

UIJON.—VISION, APARICION, ASPECTO.
C. 53; E. 7.—C. 84; E. 9.—C. 138; E. 10.—C. 265; E. 20.

UĨJR.—VENIR, LLEGAR.
C. 15; E. 6.—C. 21; E. 6.—C. 76; E. 6.—C. 82; E. 1 y 2.—C. 84; E. 14.—C. 93; E. 8.—C. 94; E. 1.—C. 96; E. 12.—C. 97; E. 10.—C. 104; E. 7.—C. 107; E. 12.—C. 113; E. 2.—C. 123; E. 7.—C. 227; E. 8.—C. 259; E. 4.—C. 9.ª de la seccion *das Festas de Santa María;* E. 21.

El P. Santa Rosa halló *viir* en un documento portugués de 1280. (ELUCIDARIO, t. II, página 403.)

UILTANÇA.—VILEZA, MENGUA.
C. 24; E. 7.

«Perder podem os cavalleiros per sua culpa honra de cavallaria, que he a maior viltanza (afrenta) que podem recebir.» *Cod. Alf.* L. I, Tít. 63, § 29.

ELUCIDARIO, t. II, pág. 403.

En el francés antiguo se decia *viltance:*

«Dex aime sens et honorance;
Amors ne l'a pas en *viltance.*»

(Dios ama cordura y honor; amor no los tiene en desprecio.)

(*Li Lais de l'Oiselet*, v. 155.)

(V. el *Roman de Renart*, v. 468.)

El *Poema del Cid* dice:

«Grant es la biltança (villanía) de ynfantes de Carrion.»

(v. 3705.)

«.....ca ben sey
que nunca de uos auerey
senon mal e *uiltança.*»

(El Rey D. Diníz. *Cancionero del Vaticano*, cantiga 99.)

El Dr. Lopes Moura traduce *opprobrio.*

UILTAR.—ENVILECER, AMENGUAR, VILIPENDIAR.
C. 162; E. 1.—C. 192; E. 9.—C. 238; Estr. y E. 3 y 4.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 16.

En el francés antiguo se decia *viltoier:*

«Chascun la *viltoie* et mesame.»

(Todos la desprecian y aborrecen.)

(*Roman de la Rose*, verso 8158; s. XIII y XIV.)

El *Poema del Cid* emplea esta diccion en el sentido de humillar:

«Firiós (echóse) á tierra Myo Çid el Campeador:
biltar se quiere, é ondrar á so Sennor.»

(v. 3027.)

UINQUO.—ARO.
C. 369; E. 11.

Vinco se decia en Portugal, en la Edad-media, por *brinco*, arete, zarcillo.

(ELUCIDARIO, con la autoridad del *Cod. Alf.* L. V, Tít. 47, § 5.)

UIOLAR.—TOCAR LA VIOLA, ACOMPAÑAR CON ELLA.
C. 8; E. 2.

Provenzal, *violar;* francés, *violer.*

«Cest vers sabrá, so m pes, *violar* Audrics.»

(Audrics sabrá, así lo pienso, acompañar con la viola esta poesía.)

(*Peire d'Alvernhe;* s. XII.)

Segun Roquefort, *Glossaire de la Langue Romane*, *violer* significaba tocar el violin ó la viola.

(Véase *vitula* en el *Gloss. med. et inf. lat.* de Du Cange.)

Usóse este verbo con igual sentido en el habla castellana:

«Luego el otro dia, de buena madurguada,
leuantóse la duenya rica-miente adobada,
priso huna viola buena e bien temprada,
e sallió al mercado *violar* por soldada.»

(*Libre de Apollonio*, c. 426.)

Digitized by Google

UISON.—VISION.
C. 4; E. 5.—C. 24; E. 6.

UIÚ.—VIVIÓ.
C. 66; E. 1.
Parece contraccion de *viviú*, motivada por la medida del verso.

UIÚ.—VIÓ.
C. 104; E. 9.

UĨUDA.—VISTA.
C. 62; E. 9.—C. 117; E. 6.—C. 128; E. 8.—C. 181; E. 5.—C. 195; E. 21.

UIUUA.—VIUDA.
C. 241; E. 1 y 2.
Voz del actual idioma portugués: *viuva*.

UOL.—VOS, OS.
C. 16; E. 8.—C. 187; E. 8.

UOL-A.—OS LA.
C. 8; E. 4.—C. 187; E. 8.

UOL-O.—OS LO.
C. 8; E. 1.—C. 314; E. 1.—C. 336; E. 2.

«Con gran coyta, senhor, *uol o* direy.»
(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano*, cantiga 109.)

UOL-O-EI.—OS LO HE DE.
C. 267; E. 2 y 20.

UOLONTER, VOLONTER.—DE BUEN GRADO.
C. 11; E. 11.—C. 115; E. 4.—C. 246; E. 9.—C. 332; E. 12.
Vocablo francés y provenzal, *volontier*, *voluntier*, *volentier*, *volunteyr*, *volontiers*, etc.:

«Partira m'en, si pogués, *voluntier*.»
(Me apartaria de ella de buena gana, si pudiese.)
(*Arnaut de Maroill;* s. XII.)

Un siglo antes encontramos ya este adverbio en los primitivos monumentos del habla francesa:

«Son corps presente *volunteyr*.»
(*L'Alexandre* d'Alberic de Besançon (s. XI), publicado en Berlin, 1856, por Paul Heyse, *Romanische Inedita auf italiänische Bibliotheken*.)

«Moult *volentiers*, se ils poïssent.»
(De buena gana, si pudiesen.)
(*Roman de Dolophatos;* s. XII.)

En forma casi idéntica á la provenzal y francesa se halla en los poetas castellanos del siglo XIII:

«Quanto que Dios te dier, pártelo *volunter*.»
(*El Libro de Alexandre*, v. 255.)

«Castigaba el pueblo, oíanlo *volenter*.»
(Berceo, *Loores de Nuestra Señora*, v. 191.)

UOLTA.—MOTIN, TUMULTO.
C. 328; E. 13.
Segun el P. Santa Rosa, *volta* significaba «briga, discordia, ferimento, assuada, tumulto, etc.» Cita en comprobacion un texto portugués del siglo XIV.

UOLUEL-O.—MALQUISTARLO, ENREDARLO, DERRIBARLO.
C. 78; E. 4.

UOLUER.—VOLTEAR, TRASTORNAR.
C. 35; E. 16.
El verbo *volver* y *volvre*, nacido del latin, fué usado en los idiomas provenzal y francés antiguo, en la acepcion de *trastornar*, *tornar*, *derribar*:

«Cil qu'an la croz *vöut*» (participio de *volver*.»
(Los que han derribado la cruz.)
(*Tomiers et Palazis* (Raynouard).

«Une maisonnète *voltée*.»
(Una casita arruinada.)
(Alexandre Du Pont, *Roman de Mahommet*; siglo XIII.)

Los castellanos usaban tambien el verbo *volver* en la acepcion de *revolver*, *cizañar*, *trastornar*, *trabar*. Ejemplos:

«Juro por Sant Esidro: el que *boluiere* my cort.»
(*Poema del Cid*, v. 3141.)

«*Voluïó* (trabó) con él guerra por no seer reptado (desafiado).»
(*Libro de Alexandre*; c. 151.)

UOLUER.—ENEMISTAR, MALQUISTAR.
C. 198; Estr.

UOSQUO.—CON VOSOTROS.
C. 15; E. 19.

UOZEIRA.—ABOGADA, PROCURADORA, DEFENSORA.
C. 43; E. 12.

Digitized by Google

«*Vocero*, (Ley primera, Tít. 6, *Partida* 3.ª) es ome que razona pleito de otro en juicio, ó el suyo mesmo.» En el propio sentido emplean este vocablo el FUERO JUZGO y el FUERO REAL.

El ELUCIDARIO dice así: «*Vozeiro*, o que tem as vozes e vezes do seu constituinte, como he o Procurador, Solicitador, Advogado.»

Hubo de ser tan frecuente en Portugal el uso de la palabra *vozeiro*, que la empleaban, latinizada, en documentos escritos en lengua latina. Lo testifica el curioso Foral de Ourem, del año de 1180, citado por el P. Santa Rosa, que empieza con estas palabras: «Si quis *vozarius* se cum Maiordomo composuerit, causa inde aliquid habendi, etc.»

UUIAR.—ACORRER (ya en el sentido de ACUDIR, ya en el de AMPARAR.)

C. 228; E. 5.—C. 239; E. 8.—C. 10.ª de la seccion *das Festas de Santa Maria;* E. 3.

Del latin *obviare*.

Se halla este verbo en el *Poema del Cid*;

«Si yo non *uvjas'*, el moro te jugára mal.»

(v. 3320.)

UÝUDAS.—VENIDAS.

C. 31; E. 10.

UYUDO.—VISTO.

C. 69; E. 3.

Digitized by Google

V.

VEEL-A.—VERLA.
C. 153; E. 6.

VẼERA.—(V. UẼERA.)
C. 6; E. 14.

VEERON.—VINIERON, ACUDIERON.
C. 127; E. 7.

VẼESS'.—VINIESE.
C. 5; E. 6.

VELIDO, UELLIDO.—HERMOSO.
C. 149; E. 13.—C. 3.ª *de las 5 finales.*

«De qué morredes, filha, a do corpo *uelido*?»

(El Rey D. Diníz, *Cancionero del Vaticano;* cantiga 170.)

«Leuantou-s' a *uelida*,
leuantou-s' alua.»

(Id., cantiga 172.)

Los castellanos usaron esta voz con diferente ortografía:

«Auie a parte echada mucha barua *uellida*.»

(*Libro de Alexandre*, c. 1415.)

«Cató diestro e seniestro con su oio *bellido*.»

(Id., cant. 2087.)

El *Poema del Cid* emplea esta diccion en forma adverbial:

«Minaya Álvar Fanez las manos le besó.
Sonrrisós' el Rey, tan *velido* fabló.»

(v. 1368.)

«*Velido*, bello.»

(Th. Braga. *Gloss. archaico do Cancioneiro portuguez da Vaticana.*)

VẼO.—VINO, LLEGÓ.
C. 5; E. 16 y 17.—C. 91; E. 6.—C. 132; E. 9.

VERTEU. (OS OLLOS LLE)—LE SALTÓ LOS OJOS.
C. 35; E. 17.

VIA. (FORON SSA)—FUERON SU CAMINO, SIGUIERON SU CAMINO.
C. 95; E. 11.

VIA. (SE FOI SA)—FUE SU CAMINO, CONTINUÓ SU VIAJE.
C. 194; E. 10.

VÏAZ.—(Lo mismo que UÏAZ.)
C. 105; E. 18.—C. 135; E. 19.—C. 139; E. 4.

VIDA.—COMIDA, ALIMENTO.
C. 88; Ep.

La palabra *vida*. en la acepcion de sustento, corresponde al *victus* latino. Pero no hay necesidad, como han imaginado algunos filólogos, de acudir á esta diccion para encontrar la etimología, pues en Plauto se ve ya empleada la voz *vita* en el sentido de *alimento*. «Ponitur pro alimento seu victu,» dice Facciolati, *Lexicon totius Latinitatis*.

Los provenzales decian *vita* ó *vida*, y usaban algunas veces esta palabra en la misma acepcion de sustento, como se ve en este pasaje, citado por Raynouard:

«No pusquan prendre aucuna pecunia; mas receban la *vita* tant solamen.»

(No puedan tomar dinero alguno; pero reciban tan solamente la comida.)

(*Statuts et coustumes du pays de Provence.* Publicados en Aix, en 1620, por M. I. de Bomy.)

Digitized by Google

El Elucidario cita ó reproduce varios textos portugueses, uno de ellos de 1279, segun los cuales *vida* significaba «*sustento, comida, refeição.*» Así se decia: *Direito da vida d' El Rei* (derecho del mantenimiento del Rey). Era una prestacion consistente en trigo, gallinas, etc.

En castellano, ya de tiempo antiguo, tenia esta significacion, y así dice el primer Diccionario de la Academia Española (1739) en el vocablo *vida:*

«Se toma asimismo por el alimento necesario para mantenerla ó conservarla.»

De esta acepcion ha nacido sin duda la frase *ganar la vida* y otras análogas. Ella tambien ha producido el proverbio portugués:

«Não ter casa nem *vida.*»

En el Fuero Juzgo se halla usada la palabra en las acepciones de *vianda* y *sustento.*

VIGIA.—VIGILIA, VELA, VÍSPERA.

C. 116; E. 2.—C. 124; Ep.—C. 182; E. 5.

Provenzales, catalanes, castellanos, italianos decian *vigilia*, como en latin. Portugueses y gallegos conservan la forma sincopada *vigía.*

VIJA.—VEIA.

C. 94; E. 6.

VĪJDA.—VENIDA.

C. 67; E. 13.

VĪJR.—VENIR.

C. 186; E. 8.—C. 189; E. 2.

El Elucidario cita un documento del año de 1280, en el cual se halla el mismo verbo en esta forma: *viir.*

Hoy escriben los portugueses: *vir.*

VIL. (EN)—EN DESPRECIO.

C. 35; E. 16.

Esta locucion *en vil* pertenece al idioma provenzal:

«Mos bos digs non esvila,
n' ieu no los dic *en vil.*»

(No amengua mis buenos conceptos,
ni yo los digo por desprecio.)

(*Raimon de Miraval:* ss. XII y XIII.)

VSAGE.—USO, COSTUMBRE.

C. 195; E. 19.

El vocablo *usage*, segun Roquefort, *Glossaire de la Langue Romane*, y Du Cange, *Glossarium Gallicum*, significaba principalmente en el habla francesa de la Edad-media: «droit, tribut, impôt.» Roquefort, en su *Dictionnaire Étymologique*, lo juzga derivado del latin bárbaro *usagium.* Du Cange lo refiere á *usaticum*, tambien de la ínfima latinidad. (V. esta palabra en el *Gloss. med. et inf. lat.*)

Usatge escribian los provenzales y los catalanes:

«Segon que s cambia
l' *usatge* de las gens.»

(Segun se cambia la costumbre de las gentes.)

(*Nat. de Mons.;* s. XIII.)

Tambien se halla este vocablo en los escritores castellanos:

«Fija de algo en todo et de alto linage,
poco salia de casa, segunt lo an de *usage.*»

(El Arcipreste de Hita. *De como Amor se partió del Arcipreste.*)

El Elucidario sólo consigna esta palabra en la significacion de foro ó tributo consuetudinario.

Usatges se llama el principal y antiquísimo cuerpo del Derecho Catalan, que todavia está en vigor en gran parte de sus disposiciones civiles. En él la voz *usatge* equivale á *costumbre jurídica ó derecho consuetudinario*, que luego pasó á ser derecho escrito.

Digitized by Google

X.

XA.—LA.

C. 342; E. 2 y 4.—C. 1.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 9.

No es cosa rara en los primitivos escritos galecio-portugueses el uso de *x* por *l*.

XE.—SE.

C. 4; E. 6.—C. 8; E. 6.—C. 75; E. 21.—C. 82; E. 10.—C. 93; E. 6.—C. 105; E. 7.—C. 127; E. 10.—C. 227; E. 5.—C. 281; E. 1.

La *x* se pronunciaba como *s* en varias palabras del portugués y del castellano.

El canciller Ayala escribia *ximonía* por *simonía*.

(*Rimado de Palacio;* c. 77.)

Dice el P. Santa Rosa (ELUCIDARIO): «Muitas vezes se acha em as nossas escrituras *X* por *s*, v. g., *xexus* por *sexus*, *xantificar* por *santificar*, *xi* por *si* ou *se* (que era mui frequente no tempo d' El Rei D. Diníz).

XE.—LO, LE.

C. 4; E. 6.—C. 7; E. 1.—C. 84; E. 2.—C. 86; E. 1.—C. 107; E. 4.—C. 169; E. 4.—C. 232; E. 8.

No pocas veces escribian *ge* por *le* los antiguos castellanos:

«Nunqua pesar *ge* vino que l' semeiasse peor.»

(*Libro de Alexandre*, v. 131.)

XE.—ÉL, ELLA.

C. 165; Estr.—C. 194; E. 3.—C. 306; Estr.—C. 4.ª *das Festas de Santa Maria;* E. 2.

XÉ.—ES.

C. 253; E. 2.

XE.—SE.

C. 281; E. 6.—C. 292; E. 8.—C. 309; E. 6.—C. 318; E. 1.—C. 322; E. 4.—C. 4.ª de las 5 finales; E. 2 y 11.—Cant. última; Estr. y E. 11.

X'O.—SE LO.

C. 57; E. 8.

XI.—SE.

C. 31; E. 2.

XERMENTO.—SARMIENTO.

C. 33; E. 4.—C. 161; E. 6.

Los provenzales decian *serment*, del latin *sarmentum:*

«Hyeu soi la vera *serment* viva, e mon payre n' es coltivador.»

(Yo soy el verdadero sarmiento vivo, y mi padre es su cultivador.)

(*Traduccion provenzal de la Pasion.* (Raynouard.)

El cambio en *e* de la *a* del *sarmentum* latino no ha prevalecido en los idiomas modernos.

Digitized by Google

Y.

Ẏ.—Lo mismo que **Í**.

Prólogo poético; E. 6.—C. 84; E. 6.—C. 266; E. 5.—C. 104; E. 2.—C. 378; E. 4.—C. 385; E. 1.—C. 386; E. 4.

ẎA.—IBA, FUE.

C. 24; E. 3.—C. 94; E. 10.—C. 102; E. 3 y 9.—C. 115; E. 22.

ẎMOS.—VAMOS.

C. 109; E. 8.

Usase hoy en Galicia, y en algunas comarcas del reino de Leon.

YPOCRAS.—HIPÓCRATES.

C. 88; E. 10.

Así se escribia el nombre del creador de la ciencia médica en el primitivo idioma francés:

«Ypocras dist à son niez (*sobrino*), je sens une bone herbe; cil s'ajenouilla pour la coellir. Ypocras fu envieux..... et ferí son neveu parmi le chief (*cabeza*), si l'ochist (*mató*).»

(*Roman des Sept Sages* (Dolophatos).

Tambien escritores castellanos llamaron *Ypocras* á Hipócrates:

«Pensaste bos * físico que por Galeno
o don Ypocras con sus inforismos
seriades librado de comer del feno.»

(*La Danza de la muerte*, c. 47.)

YRTO.—TIESO, RÍGIDO, ÁSPERO.

C. 329; E. 8.

Es voz tomada evidentemente del *hirtus* latino.

* *Bos*, buen, bueno (adjetivo provenzal).

Digitized by Google

Z.

ZARELLO.—TELA GRUESA (P)

C. 273; E. 5.

Conjetura el P. Santa Rosa que *zarello* era, en el idioma Portugués del siglo XIII, sinónimo de *bragal*, lienzo gordo de hilo, del cual se hace frecuente mencion en los *forales* y documentos judiciales de los siglos medios.

Puede asimismo presumirse con alguna verosimilitud que la voz *zarello*, usada en la cantiga, tiene conexion con la palabra gallega *cerello*, guiñapo, andrajo; no porque exprese la cantiga que el paño del altar fuese tosco y baladí, sino porque estaba maltrecho y roto, y tenia que coserlo y repararlo un hombre piadoso con hilos sobrenaturales, enviados desde el cielo por la Virgen María.

FIN DEL GLOSARIO.

Digitized by Google

Digitized by Google

ÍNDICE DE LOS DOS VOLÚMENES.

INTRODUCCION.

Páginas.

CAPÍTULO PRIMERO.—Importancia de la publicacion del Cancionero místico de D. Alfonso X.—Literatura galaico-portuguesa.—Códices á ella pertenecientes.—Su valor histórico, lingüístico y literario.—Cantigas profanas del Rey en los Cancioneros del Vaticano y de Colocci-Brancuti.—Injusto olvido, dañoso á la historia.—Errores de sabios con respecto á las CANTIGAS DE SANTA MARÍA.—Luz histórica que hay en ellas.—Insuficiencia de las crónicas.—Honra á la Academia Española, que ha realizado la publicacion..... [5]

CAP. II.—Códices de las *Cantigas de Santa María*.—El de Toledo.—El Escurialense j. b. 2. Es el Códice príncipe.—El Escurialense T. j. 1. Sus primorosas miniaturas, verosímilmente de artistas españoles.—Códice que en el siglo XVII poseía D. Juan Lúcas Cortés.—Códice de Florencia.—Dos *Cantigas* que no se hallan en los manuscritos conservados en España.—Códice que perteneció á la Reina Isabel la Católica.—El Cancionero de Marialva.—Otros Códices perdidos.—Acentuacion de la voz *Cantiga*..... [33]

CAP. III.—Asuntos de las Cantigas.—Su vario y múltiple carácter.—Su simbolismo.—Excesiva indulgencia moral en los conceptos de algunas Cantigas escabrosas.—Desmedida libertad narrativa.—Ejemplos de extrañas leyendas.—Asuntos triviales.—Otros antipoéticos.—Otros inconscientemente irrespetuosos.—Asuntos de alto sentido y de fantástico y delicado carácter.—Reminiscencias y afinidades de las *Cantigas* en la literatura moderna. — *Cantigas de loor*, imitacion de los cánticos religiosos..... [63]

CAP. IV.—Fuentes de las *Cantigas*.—Su clasificacion.—Multitud de hagiógrafos milagreros y de encomiadores de la Madre de Dios en la Edad-media.—Colecciones latinas cosmopolitas: Vicente de Beauvais; Gualterius; Pothon; Juan Gil de Zamora; Juan Gobio.—Colecciones locales: Herman de Laon; Hugo Farsitus; libro de los milagros de Santa María de Rocamador; libro de los milagros de la Vírgen de Chartres, etc.—Santuarios de la península ibérica: Villa-Sirga; Tudía; Salas; Terena; Oña; Monserrat, etc.—Referencias del poeta al orígen de los cantares.—Rareza del libro, prohibido, de Pothon.—Los más célebres compiladores de los milagros de la Vírgen se copiaban sin rebozo unos á otros.—Alfonso X consulta principalmente, entre los autores latinos, á Vicente de Beauvais; entre los neolatinos, al trovero Gautier.—Tambien Berceo conoce á Gautier.—Parangon entre ambos.—Alfonso conoce á Berceo; pero no le imita ni coincide siempre con él en circunstancias narrativas.—La casulla de San Ildefonso.—El alba inconsútil.—Sucesos personales y familiares.—Leyendas propagadas en el vulgo.—Poesías catalanas relativas á la Madre de Dios..... [84]

CAP. V.—Progresos de la civilizacion literaria en Castilla.—La Iglesia, principal civilizadora de la Edad-media.—Príncipes protectores de las letras.—Precedencia de los trovadores y de los troveros en la poesía de las lenguas vulgares.—Efervescencia moral é intelectual en el siglo XIII.—Alfonso X siguió y engrandeció el impulso civilizador de su época.—Los Trovadores en la corte de Castilla —Amparo y bizarría de Alfonso para con ellos —Aplausos poéticos de los Trovadores.—No hay suficientes fundamentos históricos para atribuir

Digitized by Google

á Alfonso poesías provenzales.—El *Tesoro* de Brunetto Latini en Castilla —Trovadores galaico-portugueses.—Carácter impúdico de algunas cantigas profanas del Rey Sabio. —Reaccion moral..... [123]
Cap. VI.—Idioma de las cantigas.—Más adelantado que el castellano de aquel tiempo.—Su orígen primordial, el de todas las lenguas romances, el latin alterado.—Influencia de la Iglesia en el triunfo de los idiomas neolatinos sobre los idiomas de los vencedores septentrionales.—Hermandad de las lenguas románicas, y superioridad y precedencia de los idiomas de Francia y de Provenza.—Visible homogeneidad en la alteracion latina de las lenguas romances.—Vestigios de la infancia bárbara de estos idiomas.—Muerte del latin clásico.—Nuevas leyes gramaticales y fonéticas de las hablas nacientes.—Simultaneidad y analogia entre ellas.—La lengua de *oil* es la más creadora y de más popular trascendencia.—*El Tesoro de Brunetto*, *El Libro de Marco Polo.*—Repentino florecimiento intelectual de Italia y de España. Habla gallega.—D. Alfonso no escribe en el dialecto vulgar de Galicia..... [154]
Cap. VII.—Versificacion de las *Cantigas.*—No entra en la poesía de las lenguas romances la *cantidad* prosódica de griegos y romanos.—No cabia este artificio métrico en idiomas dominados por el principio *rítmico.*—Los orígenes de la versificación de las *Cantigas* son las poesías populares y religiosas de la decadencia latina, y más inmediatamente las de los *Trovadores* y *Troveros.*—Primitivos cantares rítmicos de la plebe romana.—La música de los himnos latinos de la Iglesia ayudó á la tendencia rítmica.—Elementos esenciales de la versificacion románica.—Asonancia, primordial armonía poética de los pueblos: adagios. —Primores métricos de los himnos litúrgicos.—Metros castellanos anticipados en la poesía latina: hexasílabos, heptasílabos, octosílabos, endecasílabos.—Monotonía del alejandrino, cultivado especialmente por los *Troveros.*—Alfonso X imita las galas de la versificacion francesa y provenzal, pero les da carácter indígena.—Extrema las combinaciones y las licencias métricas.—Coplas populares en las *Cantigas.*—Ejemplos de gallardía métrica. [175]
Cap. VIII.—Caráter de Alfonso X.—Injusticias de la historia y de la poesía.—Calumnia contra la piedad del Rey Sabio.—Testimonio de su acrisolada piedad.—Defensa del Rey contra el Dante.—Perseverante entereza de Alfonso para sostener su derecho al Imperio.—Su ánimo sincero.—Su espíritu tolerante y caritativo.—Su índole caballerosa y bizarra. —Periodo de desventura y decadencia.—Fervientes alabanzas de Brunetto Latini..... [195]
Conclusion..... [225]

EXTRACTOS DE LAS CANTIGAS DE SANTA MARÍA, CON NOTAS BIBLIOGRÁFICAS

Advertencia..... — III —

Cantigas narrativas:

I.—Lecciones ó castigos á los descreidos, á los blasfemos, á los impenitentes, á los sacrílegos, á los hipócritas, á los profanadores del culto y á los perturbadores de la devocion..... — XIII —
II.—Ascendiente moral de la Vírgen. Alcanza á moros y á judíos..... — XXIII —
III.—Indulgencia, misericordia y justicia de Santa María..... — XXIX —
IV.—Favor, amparo y consuelo á los devotos y á los desventurados..... — XXXIX —
V.—Perdon, recompensa y auxilio divino para el arrepentimiento y la enmienda... — LIX —
VI.—Premio á la fé y á la virtud.—Ayuda y protección al culto.—Veneración á los templos..... — LXVI —
VII.—Veneración á las sagradas imágenes.—Su influencia milagrosa..... — LXXIX —
VIII.—Lecciones parabólicas de fé y de moral.—Generosidad.—Tolerancia.—Cordura.. — LXXXII—
IX —Lecciones á la tibieza religiosa..... — XCII —
X.—Premio y honra á la inocencia y á la virtud, sin distinción de religiones.—Castigo al delicuente..... — XCIV —

Digitized by Google

XI.—Conversión de infides ó descreidos..... — CII —
XII.—Ensalzamiento de la Santa Vírgen..... — CIV —
XIII.—Curas milagrosas y resurrecciones..... — CVII —
Cantigas varias..... — CXXI —
Cantigas de loor.. ..... — CXXIII —

LAS CANTIGAS DE SANTA MARÍA

Sumario del Códice de la Biblioteca del Escorial J. B. 2, que ha servido de texto..... V
Prólogo (poético) das Cantigas de Santa María..... 1
Cantigas..... 3
Cantigas del Códice de Toledo que no se hallan en ninguno de los dos Códices escurialenses... 589
Glosario de las Cantigas de Santa María..... 607

Digitized by Google

Digitized by Google

ERRATAS

INTRODUCCION.

Página.	*Linea.*	*Dice.*	*Léase.*
[5]	6	sábios.....	sabios
[13]	24	sábio.....	sabio
[151]	16	*Cant*.....	*Canz*
[212]	45	siècle de la grand.....	siècle de la grande
[213]	42	un de phénomènes.....	un des phénomènes
[220]	47	pouco m' incal.....	pouco m' in cal
[221] col. 2	21	pour.....	por
[226]	36	*et desr omances*.....	*et des romances*

ADVERTENCIA Y EXTRACTOS.

V	24	leggen de.....	leggende
XXIX	29	personages.....	personnages
LVI	39	metrificoua.....	metrificou-a
Id.	40	con.....	com
LXIII	29	asutera.....	austera

TEXTO DE LAS CANTIGAS.

Página.	*Columna.*	*Linea.*	*Dice.*	*Léase.*
62	2	28	Oi máis non m' enchal.....	Oi máis non m' en chal
76	2	24	per quant' apres ei.....	per quant' apres' ei
77	1	1	segund' óy.....	segund' oý
85	2	3	non m' encal.....	non m' en cal
175	1	9	no meogo, ...	no meogo
289	2	6	ú eles eran tan passo,.....	ú eles eran, tan passo
333	1	20	et d' esto seéde fis.	et d' esto seé de fis
355	1	41	que al madebron leuamos.....	que a alma d' Ebron' leuamos,
458	2	31	seus compánneiros.....	seus companneiros
477	1	33	hilacion.....	ilacion
512	1	24	ú nunca ú ueiamos.....	ú nunca u ueiamos

GLOSARIO.

609	»	22	galáico.....	galaico
610	»	10	se hallan en las.....	se hallan las
663	»	32	galáico.....	galaico

ÍNDICE.

Capítulo VIII.....	Testimonio.....	Testimonios

Digitized by Google

Digitized by Google

ACABÓSE
DE IMPRIMIR ESTA OBRA
EN MADRID,
EN CASA DE D. LUIS AGUADO,
Á 31 DE DICIEMBRE
DE 1889.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

LIMPIA, FIJA, Y DA ESPLENDOR

LIMPIA, FIJA, Y DA ESPLENDOR

LIMPIA, FIJA, Y DA ESPLENDOR

LIMPIA, FIJA, Y DA ESPLENDOR

LIMPIA, FIJA, Y DA ESPLENDOR

LIMPIA, FIJA, Y DA ESPLENDOR